

La meilleure ed. de
ce livre sans
planches fautes

1 2000

[Handwritten scribble]

PERKINS LIBRARY

Duke University

Rare Books

[Faint handwritten text]

$c/xm/$

\sqrt{a}

$E \cdot H^2$

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Duke University Libraries

HO 111

In Libris Professoris Historiam

DANIELIS EBERHARDI BARINGII
CLAVIS
DIPLOMATICA,
SPECIMINA
VETERVM SCRIPTVRARVM TRADENS,
ALPHABETA NIMIRVM VARIA, MEDII AEVI
COMPENDIA SCRIBENDI, NOTARIORVM
VETERVM SIGNA PER PLVRA, CET.
SINGVLA
TABVLIS AENEIS EXPRESSA.

PRÆMISSA EST
BIBLIOTHECA SCRIPTORVM REI DIPLOMATICÆ.

ITERATA HAC EDITIONE
SIC AB AVCTORE RECOGNITA, EMENDATA
AC LOCVPLETATA,

VT
NOVVM OPVS
VIDERI POSSIT.

HANOVERAE,
SVMTIBVS HAEREDVM B. NIC. FOERSTERI ET FILII.
MDCCLIV.

Duplum bibliothecae
Univers. Friburg. Brig.

734
B253C

417
52587

AVGVSTISSIMO SERENISSIMO POTENTISSIMOQVE

PRINCIPI ATQVE DOMINO

D O M I N O

GEORGIO SECVNDO

MAGNAE BRITANNIAE

FRANCIAE ET HIBERNIAE REGI

FIDEI DEFENSORI

BRVNSVICENSIVM AC LVNEBVRGENSIVM DVCI

SACRI ROMANI IMPERII ARCHITHESAVRARIO

ATQVE ELECTORI

PATRI PATRIAE OPTIMO

REGI AC DOMINO SVO

LONGE CLEMENTISSIMO

RECUSAM HVIVS QVALISCVNQUE LIBELLI

EDITIONEM LOCUPLETATAM

EX PIO BEATI PARENTIS DESIDERIO

IN SVMMAM SVBIECTISSIMAE PIETATIS

TESSERAM

SACRAM ESSE AVDET

SACRAE REGIAE MAIESTATIS

subiectissimus humillimusque Servus

EBERHARD IOANNES BARING

DANIELIS EBERHARDI FILIVS.

P R A E F A T I O,

IN QVA TVM DE REBVS AD REM DIPLOMATICAM
FACIENTIBVS, TVM DE INSTITVTI RATIONE
A G I T V R.

§. I.

Nunquam putavi fore, vt Compendia scribendi, seu Abbreuiationes medii aevi, quas olim priuata industria in meum vsum concessi, lucem publicam viderent. Sed cum in itinere literario, potissimum per Electoratum et Ducatum Brunsvico-Luneb. comite itineris IO. GEORG ab ECKHARD, annis MDCCXXII. et MDCCXXIII. suscepto ad exquirenda Diplomata, et antiquitatis Monumenta, quae Historiam Brunsvico-Luneburgicam illustrant, Luneburgi et doctissimum IO. HENRICVM BÜTNERVM, amplissimi Senatus ciuitatis Luneb. Secretarium et Bibliothecarium, conuenirem, ac viderem, et illum Abbreuiationes lectu difficiliores, ex Diplomatis et Notariorum veterum instrumentis, notasse; maiori adhuc industria scriptiois compendia in Diplomatis occurrentia obseruauit, ac genuinam lectionem sollicite indagauit. Quum autem dicta compendia scribendi in dies auerentur, et hanc ego collectionem doctis quibusdam viris atque amicis monstrarem, alii Abbreuiationes illas describendas sibi expetiuerunt, alii editionem iam tum suaserunt. Subiit ergo cogitatio, me hoc qualicumque labore, et aliis inferuire posse, si tabulis aeneis Abbreuiaturas istas Manuscriptorum medii aevi exhiberem; qua de causa factum est, vt anno MDCCXXXV. meis exscriptae sumtibus, in lucem prodierint.

§. 2.

Erunt quidem nonnulli, qui hoc genus scripturae leue, nec satis dignum summorum virorum personis iudicabunt: interim tamen haec scriptiuncula sua vtilitate, adderem et necessitate, iis cumprimis abunde se commendabit, qui veterum Diplomata ac Codices medii aevi legere, atque intelligere cupiunt, quibusque non datum fuit tabulariorum ^{a)} scrinia perlustrare, et hanc adire Corinthum. Singularem vero, quem Abbreuiaturarum notitia antiquis in Monumentis praestat vsus, prae ceteris docet IOHANN MICHAEL HEINECCIUS, *Libro de Veteribus Germanorum Sigillis, Part. II. C. II. p. 186. Magnum etiam vsus, inquit l. c. antiquitatum studio- sus capiet ex Compendiis Literarum, et vocibus Abbreuiatis, quae nosse eius multum interest, qui antiqua Monumenta explicare cupit; etc.* Atque ista *Compendia scribendi*, seu Abbreuiationes doctis quibusdam Viris ac Maeccnatibus non ingratas fuisse, passim expertus sum, literisque mihi fuit declaratum. Hinc et factum est, vt pauca illa exemplaria, quae typis exprimi curaueram, breui temporis spatio distraherentur. Cogitare ergo coepi de iterata editione, quam alio habitu, variis accessionibus auctam, sub *Tit. Clavis Diplomaticae*, benevolo Lectori nunc iterum trado.

§. 3.

Quod autem huic opusculo titulum *Clavis* praefixerim, partim ea de causa factum est, quod manuactionis instar ad lectionem et intelligentiam Diplomatum ac veterum Codicum esse possit; partim etiam aliorum exempla id suaferunt; sic enim nota est MATTHIAE FLACII *Clavis Scripturae Sacrae, hoc est, de Sermone S. litterarum recte cognoscendo*, Basil. 1567. 1580. 1629. et ex Edit. IO. MVSAEI, Ienae 1674. item ex recensione THEODORI SVICERI, Lipsiae 1695. in folio. Non ita pridem FRIDERICVS WERNERVS edidit *Praxin Theologiae exegeticae* sub titulo *Clavis Scripturae Sacrae*, Lips. 1736. in 8. Prostat et *Clavis Regia Sacerdotum casuum conscientiae* GREGORII SAYRI Angli, *Monast. Westphaliae* 1628. f. Habemus etiam *Claues Iurisprudentiae Romanae, Augustae Vindellicorum* 1665. in duodecimo editae, item *Claues Historiarum*, v. gr. *La Clef du Cabinet des Prin- ces*

a) Magna cura atque diligentia omni tempore asseruata sunt tabularia: apud antiquos scriptores chartarum et archinorum custodes crebro nominantur *Chartophylaces*, de qua dignitate ANASTASIVS abbas et bibliothecarius prolixè agit, confer CAR. DV FRESNE in Glossario

T. I. et edit. recent. T. II. item GERH. VON MASTRICHT in *Historia iuris Ecclesiastici et pontificii*, p. 377. Tabularia olim et alia cancellario concedita, cuius munus quale fuerit, ex AGATHIA *lib. I. de reb. Gorhor.* discimus, qui luculenter illud l. c. describit.

ces de l'Europe, ou Recueil Historique & Politique sur les matieres du tems, in octauo: Incipit hic liber ab anno M DCC IV. : *Schlüssel zur heutigen Historie* ab anno MDCC XIII-XV. in oct. Prostat etiam IOH. DE RAY Clauis Philosophiae naturalis, Lugd. Bat. 1654. ex offic. Elzeuir. in 4to. SAM. PATRIK Clauis Homerica s. Lexicon vocabulorum omnium, quae continentur in Homeri Iliade, et potissima parte Odyssaeae, cum breui de dialectis Appendice, nec non Mich. *Apostolii* prouerbiis Graeco-Latinis, Lond. 1742. In Talmudicis edita est R. ELIAKIM PANZI RHODIGINI מפתח הגמרה seu *Clauis Gemarica*, quam versione Latina et notis illustrauit CHRISTOPH. HENR. RITMEIERS, *Helmsf.* 1697. in 4. Haec Clauis Gemarica iterum prodiit adiuncta HENR. IACOB VAN BASHVYSEN Clauis Talmudicae maxime, constans ex R. Iosuae Leuitae libro etc. et R. Samuelis etc. cum versione et praefatione L'EMPEREVRII, sub nomine Clauis Talmudicae olim editis etc. Hanouiae in topographia orientali, 4. 1740. Nota etiam est Clauis Accentuationis Ebraicae sequenti titulo: *Der endlich gefundene Haupt-Schlüssel zur doppelten Kunst der Ebraeischen Accentuation ausgefertigt von ADOLPH THEOBALD OVERBECK*, Braunschweig 1716. in 8vo, vt taceam alios libros, qui loco manuductionis sub titulo *Clauis*, editi sunt. Hoc quidem opusculum non sinit Diplomata ipsa aeri incisa, sed inspecturis veterum Scripturarum Monumenta ac Diplomata quasi clauem quandam porrigit, vt adeo ad artem Criticam Diplomatum et veterum Codicum pertinere videatur.

§. 4.

Quantum vero literarum vsus secundum PLINIVM ^{b)} aeternus, seu tam vetustus sit, vt de eius determinata origine nil quicquam constare possit, fatentur enim docti quidam viri, homines diu ante Mosis aetatem ^{c)} literis

a 2

esse

b) Naturalis Historiae libr. sept. p. 412. lin. 7. T. I. editionis Ioh. *Harduini*, Parisiis 1723. f. De Pliniana autem literarum aeternitate vide Thomae *Baugii* Coelum Orientis et prisci mundi, Hafniae 1657. in 4to. Exercitatione prima. Confer etiam Io. Dan. *Morhofii* Polyhist. Literar. Lib. IV. Cap. 1. et 2. L'histoire de l'Acad. Royale des Inscrip. et belles-lettres, Vol. V. ed. de Holl. p. 250. 251.

c) De Origine literarum sigillatim vide G. *Paschium* de Nouis inuentis, Ioh. *Oweni* Θεολογία, Bremae 1684. Lib. IV. Cap. III. p. 281. sqq. H. *Vrsini* Dissert. de Literis primaevis, quae, Exercitationibus ipsius Miscellaneis

inserta est. S. R. Iac. Frid. *Reimmanni* Historiam Literariam Ante-Diluvianam, p. 33. Item Guilielmi *Niccaules* Lib. VI. de Literis inuentis, Londini 1711. in 8. Egregius hic liber carmine Elegiaco est conscriptus. Egit haec de re etiam Cl. Dn. Ioh. Frid. *Cotta*, ad locum Flauii *Iosephi* Versionis suae Germanicae huius percelebrati Iudaeorum Historici, quae multis accessionibus et annotationibus, item figuris aeneis, Tubingae 1736. in folio seq. prodiit titulo: *Flauii Iosephi des fürtrefflichen Jüdischen Geschicht: Schreibers sämtliche Werke*, &c. vbi Lib. I. de Antiquitate Iudaeorum agens, et originem literarum Graecarum tangit, an illae

esse vsos : attamen hoc vere affirmare licet, quod circa literas et alphabeta pro seculorum reuolutionibus magna varietas inueniatur, quia ingenia semper fluctuant. Seculum autem variationem infert in scientiis, in rebus uoluntatis, atque in rebus intellectus. Quum igitur secula tantam vim in animos hominum habeant, non mirandum, quod eam quoque in scriptura uarianda demonstrent, praesertim cum nihil facilius, quam mutare manum. Hinc THOMAS BARTHOLINVS *Dissert. V. de legendis libris* p. 139. sq. apposite loquitur: „Mutantur calami sicut pilei, quot homines, tot vultus „ indiscreti, tot manuum sensuumque differentiae, suo quisque genio litat, „ suoque modo et docet, et scribit. „ Atque haec variatio apparet partim ex materia cui inscriptum est, partim etiam ex ipsis Characteribus, vel etiam ex forma scriptionis; quae fundamenta fere totam rem absoluunt in arte discernendi MSta. Vt ita ex materia ac characteribus Codicis MSS. Diplomatum ac Chartarum veterum, maxime de illarum antiquitate, nisi aliunde constet, iudicium ferendum sit. Diplomaticae autem artis regulas ad discernenda Diplomata genuina a spuris infallibiles esse, fidenter admodum asserit MABIL-
LONIVS.

a Cadmo et Phoenicibus aduectae. Dn. Cottae verba p. 670. in Nota, lingua vernacula ita sonant: Von dem ersten Erfinder der Buchstaben sind die Meynungen der Gelehrten sehr unterschiedlich. Petrus Lambecius schreibt die Erfindung derselben dem Adam selbst zu, in *Prodromo Hist. Litt. Lib. I. Cap. II.* Mons. Jaquelot hat sich in seinen *Diss. sur l'Existence de Dieu, Diss. I. Cap. XXIII.* viele Mühe gegeben, zu beweisen, daß Moses die Buchstaben zuerst von GOTT empfangen habe. Es hat auch der gelehrte Herr D. Heumann in *Actis Philosoph. P. V. Cap. I. §. 23. 24.* zeigen wollen, daß die Schreibe-Kunst zu derjenigen Zeit erfunden worden, da sich die Nachkommen Jacobs in Aegypten aufgehalten, und mithin der Anfang der Historiae Literariae erst von Mose herzuleiten. Man conferire auch dessen *Conspectum Reip. Liter. p. 28. Edit. nov.* Andere haben desfalls andere Gedanken, ic. Interim tamen primum hominem literarum esse inventorem, probabile exinde est, quia homo est inventor linguae, et sic necessario quoque auctor literarum constitui debet. Maius enim est, inuenire linguam, quam literas, dum quilibet homo aptus est, ad inueniendas literas siue notas, quibus ideas suas alligare possit. Procul dubio Adamus posteris suis scientias et monita reliquerit, eaque literis declarauerit. Asseruantur in Bi-

bliotheca Vaticana octo Columnae, de quibus perhibent, literas Adami eis insculptas esse: atque hoc Alphabetum Adamiticum descripsit Laurentius Schadaeus et Halberstadii edidit. Sed num dictae literae sint eadem ab Adamo inventae, de eo maxime dubito. Post creationem autem huius uniuersi, omnia lapidibus inscripta fuisse sacrae paginae docent. Deus ter optimus maximus legem suam, Decalogum, tabulis lapideis inscriptum, Moyse tradidit. Hoc etiam patet ex libro Hiob Cap. XIX. v. 23. sq. ubi exclamat: O! si quis daret, ut [i. e. utinam] scriberentur sermones mei - - stylo ferreo atque plumbo, in perpetuum - - בצור יהצבון in rupe inciderebantur. Quidquid itaque primi homines vulgo vel posteris notum esse volebant, in saxis scribebant: quae consuetudo etiam post reperi- tam papyrus diu durauit, obseruante hoc ac multis testimoniis comprobante doctissimo quondam Galliae episcopo, Petro Daniele Huetio, in demonstratione euangelica, propos. IV. cap. II. §. XV. p. 93. sqq. Confer hic etiam M. Frid. Hannibal STEMPEL. diss. ad locum Flauii Iosephi antiqu. Iudaic. lib. I. cap. III. de *Columnis Ante-diluvianis*, Ienae 1706. Praeclariss. Dn. Sven Bring, Hist. Prof. Ord. in Academia Gothorum Carolina, diss. I. de Chartis, Londini Gothor. 1746. scribit idpropter §. I. Lapi-

LONIVS ^{d)}. Quanquam GERMONIVS ^{e)} artem illam pyrrhonismis ac scepticis suis rationibus conuellere tentauerit.

§. 5.

Ex quo igitur tempore Historiographis Serenissimae et Augustae Domus Brunsvico-Lunenburgicae, ac praefectis Regiae et Electoralis Bibliothecae ^{f)}

a 3

Hano-

pidibus, faxis et marmoribus antiquissima immo et recentia monumenta insculpi adeo vulgare est, vt lippis et tonsoribus sit obuium. Et ne dubitemus, de antiquo aevo effecerunt ex solido marmore elaborata monumenta, quae edaci vetustati restiterunt et ad hodiernum seculum perdurant. Afferet inscriptionem C. H. Trotzius ad Herm. Hugonem de prima scribendi origine p. 87. qua probatur, imperatorum edicta marmoribus incisa fuisse. Fulget in Theatro Oxoniensi Columna marmorea, cui antiquissimum foedus inter Smyrneses et Magnesios, quod circa 270. annum ante Christum natum percussum, insculptum est, quae etiam columna cum aliis marmoribus, nomine *Marmorum Arundelianorum* forbi erudito est cognita. Sane inuentum plane diuinum est propter summam vtilitatem.

d) De characteris hisce eorumque certitudine post MABILLONIVM in *Supplem. Lib. de Re Dipl. Cap. 4. §. 4.* et passim; confer etiam GOTTFR. von BESSEL *Chronicon Gottwicensis* Tomo prodromo p. 79. sq.

e) In *Discept. adversus Mabillonium prima* p. 42. et *Disceptat. secunda cap. 5.* sed vide, quae eidem solide reposuit auctor *Chronici Gottwic. l. c.*

f) Primus huic Bibliothecae praefuit TOBIAS FLEISCHER, Francus, Serenissimi Principis Ioh. Friderici, Ducis Brunsvic. et Luneb. Secretarius, qui primus Bibliothecam hanc ordinavit, postmodum Regis Daniae et Norwegiae Consiliarius. Secundus ordine fuit GODOFREDVS GVILJELMVS LEIBNITIVS, Lipsiensis, qui Bibliothecae inde ab anno 1676. praefuit. Vitam huius viri longe Celeberr. multi scripserunt. Semel iterumque illum conueni, nunquam autem quidquam deprehendi in victu eius aut amictu sordidi. Refero enim, quae vidi. Vt ergo immerito post fata illum quidam docti viri carpere hisce de rebus sibi sumant, eumque aliis de causis culpent. Praestat enim, vt de mortuis et absentibus, virisque bene meritis nil nisi benedicatur, cum nemo ab omni labe immunis.

M. Simon Frid. Loessler, Leibnitii ex sorore nepos, eius ex asse haeres 12000. imperiales ex haereditate accepit, cuius consuetudine tunc temporis Hanouerae vsus sum, ab eoque requisitus fui, vt Catalogum bibliothecae Leibnitianae conficerem, quae postea Regiae atque Electorali Bibliothecae cum omnibus eius relictis Schedis ac MStis inserta fuit. Interim ei in officio anno 1716. successit IOH. GEORG ECCARD, Duinga-Hannoueranus, locus ob fistilia quae ibi fabricantur non incelebris. Placuit viro cuidam illustri, hanc, in priori editione Clavis dipl. a me indigitatam Eccardi patriam, in dubium vocare, atque Ioh. Mart. *Schamelio* auctore in Chron. Numburg. vt perhibetur, illum potius Thuringum fuisse, confidenter affirmavit. Hanc ob rem necessarium duxi, beneuolam lectorem hac occasione de Eccardi nostri patria paulo penitius edocere. Catharina Maria Baringia, *Eberhardi* Rectoris scholae Hanoueranae filia, mater fuit b. Eccardi, quam *Hans Caspar Eckhard*, eius pater, (tunc temporis Duingae in praefectura Lauensteinensi principatus Calenbergici saltuarii supremus, quem vernacule Ober-Forster vocamus) anno 1674. duxit. Vide quae cum maxime Reuer. I. C. HAREMBERGIVS in *Historia Ecclesiae Gaudersb. diplom.* ad locum DVDINGE hodie *Duien* p. 1558. habet, tum ea quae id propter in *Descriptione Salae principatus Calenbergici* p. 8. in nota monui, confer etiam si placet *Accessiones meas ad Historiam Scholasticam Hanoueranam* in vita Eberhardi Baringii p. 68. Praeterea Dn. I. G. ECCARDVS in editione poematum, quae lingua vernacula seq. tit. emisit: *H. N. E. G. W. D. Poetische Nebenstunden v. Braunschweig* 1721. 8. ipse indicauit patriam suam. Literae enim initiales ita explicandae: *H. Hans* (i. e. Iohann ab Ebraeo יהוה gratiosus, *Huldreich*) *N. Ackermann* (i. e. Georg a Gr. *ὁ γεωργός*, agricola) *E. Eckhard*, *G* (i. e. *Gebürtig Von Duingen*). Ex hisce itaque a me prolatis puto liquido constare, Dn. *Eccardum* non Thuringum, sed Hannoueranum fuisse; pater

Hanouerae manus dedi administras, in hoc officio inde ab anno MDCCXVIII. varios Codices et multa Diplomata Originalia ex viginti sex Tabulariis descripsi, atque ex parte cum editis contuli, vt taceam sexcenta alia. Hac occasione sollicitè secundum annorum seriem notauì *Alphabeta* et Compendia scribendi mediì aeuì, quae vulgari nomine *Abbreuiationes*, seu *Abbreuiaturae* nominantur. Dantur autem *Abbreuiaturae*, seu Voces et Syllabae contractae tam *generales* siue *communes*, quarum vsus vbique aequè ab initio, atque in fine vocis est, quam *speciales*, quae in auctore aliquo certo et Codice MSto, vel a scriba quodam hoc vel illo tempore vsurpatae sunt, e. gr. Diplomata Henrici Leonis Bauariae et Saxoniae Ducis, quae ego quidem vidi annis 1175. et 1190. conscripta, hoc plane singulare habent, quod duplici insignita sint signo *Abbreuiationis*, cuius exempla in *Lexico Abbreuiationum* se offerunt. Sic aliae *Abbreuiationes* reperiuntur in prima *Officiorum CICERONIS* §) editione, quae in membrana per PETRVM SCHEFFERVVM 1465. nitide

pater vero eius natione Thuringus fuit, quod ipse ECCARDVS in *Hist. Geneal. Sax. Superior.* p. 168. indicauit. Taceo reliqua, cum fatis iam cesserit. Nostrum Eccardum interim anno 1725. excepit SIMON FRIDER. HAHNIVS Berga-Magdeburgicus. Frater Ioh. Frid. Christoph Hahn vitam eius anno 1730. Latine edidit. E vita excessit anno 1729. d. 18. Cal. Febr. quo autem defuncto Bibliothecae Regiae ac Electorali praefectus fuit IOH. DAN. GRVBER, Ipsheimensis Francus, patre pistore, vt relatum accepi, genitus. Atque cum hic anno 1748. vitam cum morte commutaret, ei Calendis Augusti successit Ampliff. Dn. CHRISTIAN. LVDOV. SCHEIDIVS Ictus, Wurtembergensis, Ioh. Scheidii consil. ac praefecti in superiori ditione Waldenburg filius. Vitam Dni Consiliarii aulici Scheidii exposuerunt Cl. Moserus in *Lexico Ictorum*, item Christoph Weidlich Parte II. der jetzt lebenden Rechtsgelehrten in Teutschland, Merseburg 1749. p. 411. 418. Confer etiam *Zeidlerii* *Lexicon Vniuersale*. Sed de his praefectis Bibliothecae Regiae ac Electoralis, quos in praesenti saltem indicaui, aliquando pluribus in *Historia Bibliothecae Regiae*.

§) Inter libros rariores et antiquissimos Bibliothecae Regiae et Electoralis Hanouerae monstrari solent et dicta *Officia Ciceronis* membranis impressa. In fine huius perrarae editionis editor tanquam Problema addidit: *Presens Marci Tullii clarissimum opus Iohannes Fust Moguntinus Cuius non atramento, plumali canna neque*

*aeuea; Sed arte quadam perpulcra Petri manu pueri mei feliciter effecti fuitum Anno MCCCC. LXV. Petrus ille puer proprie vocatur Petrus Scheffer de Gernsheim, qui etiam a nonnullis Petrus Opilio de Gereusheim dicitur. Simile exemplar Officiorum Ciceronis asseruatur Helmstadii in Bibliotheca Academica, sed annus impressionis in illo est MCCCC LXVI. Huius editionis mentionem quoque facit PAVLVS PATER in Dissertatione de Typis literarum, earumque differentiis, Lipsiae 1710. p. 4. sq. Operae pretium erit ipsa auctoris verba in medium adducere: „Ex grandi, inquit, igitur „tot nominum agmine, illis principem assignari „locum posse censemus, qui IOHANNEM REGIOMONTANVM, Mathematicum ... commemorant, quos inter celebris et famosissimus Scriptor Theodorus Zvingerus, qui testimonii Auentini, Sabellici, et potissimum Petri Rami innitens, hanc rem ita celebrat; „*Typographiae inuentio videtur in Purbachii tabulis ad IOHANNEM REGIOMONTANVM* referri, inter cuius opera saltem tanta ars illa mirifica, quae literarum formatrix appellatur. Neque Chronologiae repugnat, cum primum Typographiae exemplum Moguntiae editum sit, anno 1466. a Petro Genfero puero Iohannis Fustei, vt constat ex Ciceronis Officiis, quae prima omnium librorum videntur typis aeneis expressa. Horum exemplar Petrus Ramus habet in membrana impressorum, quae ad finem hanc adscriptio-*

„neu

nitide typis excusa est, in forma quae quatuor absolvitur foliis; aliae iterum in PVBLII VIRGILII *Bucolicis*, *Georgicis* etc. cum SERVII Commentariis ex Editione IOH. BAPT. EGNATII, Venetiis 1505. in 4to, is pariter scribae Abbreviaturas vbique retinuit, easque typis exprimi curavit, ex quibus iudicare licet, hunc Codicem ceteroquin nitidum seculo decimo quarto descriptum fuisse. Notum est Latinos scripsisse nostro more modoque; patet hoc

„nem continent: *Præfens Marci Tullii clavis*,
 „*sumum opus Iohannes Fust, Moguntinus Civis*
 „*non atramento, plumbarili canna, neque ae-*
 „*rea, sed arte quadam perpulera, manu Petri*
 „*de Gerensheim pueri mei feliciter effeci. Fi-*
 „*nitum anno 1466. quarta die mensis Februarii.* „
 Haec inscriptio ad calcem in aliquibus differt ab illa, quam supra attuli ex nostra editione, anno antiquiore. Huius editionis mentionem etiam fecit Cl. I. G. SCHELHORNIVS *Amoenitatum literarior. T. IX. Obs. VII. de Primitiis typographicis* etc. p. 979. loco modo citato, citoque narrat: Harlemi vna cum *Speculo Humanae Salvationis Laurentii Costeri* asseruari M. T. Ciceronis de Officiis et de legibus libros, chartis, ast membranas aculantibus, impressos, ex editione Moguntina. De eadem hac perrara editione Officiorum Ciceronis Ioh. Fust non ita pridem singulari studio egit Cl. Dom. IOACHIM CHRISTOPH NEMEITZ in *Fünften Theil seiner vernünftigen Gedanken über allerhand Historische Critische und Moralische Materien*, p. 192 - 197. n. IX. sub tit. von der raren Ausgabe der Officiorum Ciceronis und der Paradoxen, im Jahr 1466. durch Iohann Fust zu Mayntz, simulque indicat exemplar, quod Petrus Ramus olim possedit, iam asseruari in Bibliotheca Palatina Bipontina. Recordor ex relatione Du. Lamprechti, Sueni, se eandem editionem chartae impressam possidere, de veritate et huius editionis haud ergo dubitare licet. In eo tamen errat PAVLVS PATER, quod haec editio Officiorum Ciceronis sit omnium librorum typis aeneis expressorum primum exemplum. Constat enim ex Michaelis MATTAIRE *Annalium Typographicorum T. I. Hague Comitum* 1719. in 4. Psalmorum Codicem iam anno 1457. per I. Fust et Schefferum Moguntiae Typis excusum fuisse. Vtramque interim Offic. Cic. editionem MATTAIRE l. c. p. 60. recenset, et p. 61. historiam huius libri sequentibus claudit verbis: *Nequeo hic tacere quid de his primitivis editionibus sentiam, scilicet earum auctoritatem aliis omnibus*

esse praefereendam, quippe quae sola Manuscriptorum Codicum fide nitatur. De primis artis typographicae inuentoribus confer et *Samburgische gelehrte Verichte A. 1740. N. LXX. p. 606. sqq.* Ceterum memoratu digna sunt, quae Comes Antonio del Corno in *Historia vrbis Felire*, quam Lingua Italica Venetiis 1710. in quarto edidit, de primo inuentore artis Typographicae p. 124. narrat: Pamphilium scilicet *Castaldi* Poëtam Feltrensem anno 1440. artem Typographicam inuenisse, illamque *Fausto* Comesburgo, amico suo aperuisse; Faustum vero postea Moguntiae anno 1450. manum huic operi insigni admouisse: sed hoc probatione indiget, et propterea in medio relinquo. Etenim ex *Parte II. Chronici Hirsfaug. 10. TRITHEMII* potius constat, *Iohannem Guttenbergum* ciuem Moguntinum, excogitasse artem illam mirabilem impriiendi, consilio autem et impensis *Iohannis Fust* rem perfecisse inceptam. IOHANNES LEICH in *Annalibus typogr. Lips. 1740. 4. ad annum 1460.* de primo artis typographicae inuentore scribit: „Hoc loco, quo verborum praeconio celebran-
 „dus mihi erit is Germanus, siue Petrus siue
 „Gutenbergius fuit, qui a. 1460. apud Mo-
 „guntiam Rheni urbem solertissimo ingenio no-
 „vam scribendi artem simul et nouum atra-
 „menti genus, quo impressores tantum vtuntur,
 „excogitauit etc. „ Enim vero adhuc antiquiores libros habemus, atque Gutenbergius cum Ioh. Fausto iam a. 1455. de hac inuentione litigauit, a partibus Guttenbergii autem postea stetit eius amicus Doctor Conrad Homery, vide pluribus *Hamb. vermischte Bibliothec. T. III.* Ast vero tres praecipue vrbes inter se altercantur, siniculumque contentionis trahunt Argentina, Moguntina, Harlemum; ac WIMPHELINGIVS quidem *Epit. rer. Germ. c. 65.* scribit, Iohannem Guttenbergium artem impressoriam Argentinæ in patria inuenisse, et inde discedentem Moguntiae illam feliciter consummasse. Polydorus vero Virgilius, Sebastianus Munsterus, Francophilephus et alii quam plurimi Moguntiae ciui-

hoc etiam quodammodo ex P. VIRGILII MARONIS Codice antiquissimo, qui nunc Florentiae in Bibliotheca Mediceo-Laurentiana adseruatur scriptus litteris maioribus, quas *Romanas* vocant, et Florentiae 1741. in 4to typis descriptus; seculo vero decimo tertio et seqq. ineptis inductionibus literas corruerunt.

§. 6. Quem-

cinitati in media Germania sitae laudem eam assignant, inque annum Christi 1440. transferunt. Argentorati a. 1740. de inuenta in illa vrbe arte typographica iubilaeum celebratum est. Hoc loco eloquium in typographos plane egregium *Martini Nesselii* addere licet. *In probos, inquit, et industrios typographos, qui nullis parcentes suntibus rem literarum publicam diligentia sua promouent, editis egregia characterum elegantia plurimis veterum et recentiorum auctorum monumentis, iure id congruere videtur, quod illustri THVANVS de Roberto et Henrico Stephanis dixit, plus eis debere Christianum orbem, quam cuiquam solertissimorum belli ducum ob propagatos fines patria debuit unquam. Imo Theodorus Beza tam honorifice, tam praeclare de typographia sensit, ut Aldum Manutium Deum vocare ausus fuerit. Vide eius Comment. de incomparabili et felicissimo Germanorum inuento, Typographia, iunctam eius poematibus p. 406. Interim vt et hoc addam, ex supra memorata inscriptione ad calcem Officiorum Ciceronis patet, artem Typographicam temporibus Ioh. Fuslei vel Fausti, ac ministri sui, filiique adoptiui Petri Seheffer, cui etiam filiam suam Christianam Fusthiam nuptui dedit, adhuc arcanum, et paucissimis notam fuisse. Liquet hoc etiam ex loco Ioh. Trithemii a Cl. DAN. MAICHEL in *Introductione ad Historiam Literariam de praecipuis Bibliothecis Parisiensibus*, iuxta exemplar excusum Cantabrigiae, Lips. 1721. in 8vo, p. 69. sq. hanc in rem quoque adducto. *Reuenerunt autem, inquit, p. 70. hi duo iam praenunciati IOHANNES FVSTH et PETRVS SCHOFFER hanc artem in secreto omnibus ministris ac familiaribus eorum, ne illam quoquo modo manifestarent, iureiurando adstrictis, quo tandem de anno MCCCC LXII. per eosdem familiares in diuersas terrarum provincias diuulgata haud parum fuit incrementum etc. Mirum propterea etiam Parisiis multis visum fuit qui fieret, Fustem tanta copia et nitido caractere libros venundare, quippe qui ante Typographiam inuentam in palatiis Principum et apud**

ditiores solum reperiebantur. Hinc rumor percrebuit, Daemonem in hoc negotio illi opem afferre, ac propterea Fusteus de vita periclitabatur, et pro praestigiatore habitus fuit, qui vero libris omnibus relictis, clam secessit. Hac de re etiam differit laudatus MAICHEL l. c. *Cap. V. de Bibliotheca Facultatis Theologicae Sorbonensis* p. 78. vbi, iam ante aduentum, ait, *horum Germanorum, scil. Vlr. Geringii, Mart. Cranzii, et Michaelis Friburgeri, IOANNES FVSTH, quaedam exemplaria Bibliorum Lutetiam asportauerat, sed non poterant animo concipere Parisienses, quomodo in tot et tantis exemplaribus tam mirifica conformitas existere possit, unde hunc Typographum PRO MAGO HABVERE, isque fuga sibi consulere coactus erat etc. Confer PAVLVM PATER l. c. Biblia autem figuris nitide ornata, anno 1477. Coloniae impressa vidi Hanouerae ap. beatum Schmidium Concionatorem ad S. Aegidii; hoc loco *ὡς ἐν παράδεισῳ* etiam attingere licet, Biblia Ebraica primum Bresciae a. 1494. typis excusa esse. Atque de *Codice Bibliorum*, ab Alcuino Carolo M. dicato vide MABILLONII *Mus. Ital. Part. I. p. 68.* Interim nisi me omnia fallunt, ansam dedit hic casus Ioh. Fusti vel Fausti, fabulae et narrationibus scenicis confictis de persona artibus magicis celebri. „Accedit, cum a multo iam tempore „scribendi opera magnam quaestum facerent „monachi et moniales, non potuit non Faustus „noster in acerrimum odium nec non in eam „humiam incurrare, cum et offas suas paulatim „attenuari eorumque culinibus et ventribus sic „male consuli sentirent „ vt loquitur IOH. CONR. DVRRIVS in epistola de Ioh. Fausto ap. Cl. SCHELHORN. l. c. T. V. Ita enim non raro fieri solet, vt audacter calumniando semper aliquid haereat, et rumores populi fando noua quotidie capiant incrementa. Apposite propterea VIRGILIVS lib. IV. *Aeneidos*, de famae ortu et affectionibus canit:*

*Fama malum, quo non aliud velocius
vllum,*

Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Quan-

§. 6.

Quemadmodum autem Manuscriptis Codicibus auctoritatem conciliat *vetustas*, nam in rebus Historicis auctores coetanei ceteris praeferruntur: ita inter signa vetustatis inquirendae ac dignoscendae quae varia^{h)} sunt, non postremum locum occupant *Interpunctiones*, atque compendiariae scripturarum notae, seu saepius iam nominatae *Abbreviationes*. Verum hae ob scribendi celeritatem repertae sunt, et originem Tachygraphis maxime debent, qui pluribus Abbreviationibus vsi sunt, vt celerius scriptionem expedirent, peperit eas etiam vsus celebritas.

§. 7.

Inuentis enim literis veteres occultum quoddam scribendi genus excogitabantⁱ⁾, ac scriptionis gaudebant compendiis. Voces componebantur, quae rursus singulis literis aut notis referebantur, siglarum in modum, de quibus mox; vt adeo Abbreviationes illae per certas notas ac certa signa exprimerentur.

§. 8. Literae

Quaquam autem IOH. GEORG *Neumann* in Disquisitione Historica de *Fausto praestigiatore*, vulgo: von Doctor Faust. Wittebergae 1693. 4. plane aliam foueat sententiam, et multis argumentis probet: Faustum quendam artibus magicis clarum existisse, tamen omnia ea, quae de Fausto praestigiatore narrantur, fabulam sapiunt, cuius originem a Fausto Typographo potius repetendam esse supradicta suadent. Vide interim quae S. R. CHRIST. AVG. HEVMANN in Epistola ad maxime Reuer. D. HAVBERVM reposuit, quamque *Bibliothecae Magicae* inseruit. Vide etiam ea quae de Fausto habet FRID. GVIL. BIERLINGIVS in *Comment. de Pyrrhonismo Historico* p. 158. sqq. Sed haec occasione primae Officiorum Ciceronis editionis.

h) Videatur Herm. *Hugo* de prima scribendi origine, Antuerpiae 1617. in 8vo. Cl. *Salmastius* l. c. Confer etiam Ioh. Mich. *Heineccium* l. c. Cap. II. p. 137. item Dan. *Maichelii* librum de praecipuis Bibliothecis Parisiensibus, Lipsi. 1721. in 8. p. 164. vbi incidenter et de Abbreviationibus disserit. Scipionis *Maffei* Historiam Diplomaticam, Mantuae 1727. Chronicon Gotwicense T. I. prodromo. De Latinis autem MStis po-

tissimum solliciti fuerunt Ioh. MABILLONIVS in suo de re Diplomatica *Commentario*, Parisiis 1681. Iustus FONTANINVS, PETRVS CONSTANT- et reliqui. Atque de Codicibus Graecis et vniuersa Graeca literatura solide egit BERNARDVS MONTFAVCONIVS in *Palaeographia Graeca*, siue de ortu et progressu characterum Graecorum, et de variis omnium saeculorum scriptionis Graecae generibus, additis figuris et schematibus. Sic Ioh. Burch. MENCENIVS Dissert. IV. Dissertationum literar. p. 38. de Wanleio memoriae prodidit: „ noui, „ inquit, doctissimum Anglum HVMFREDVM „ WANLEY, longe plurima Latinae non mi- „ nus, quam Graecae scriptionis specimina col- „ legisse, eoque insignem rei Diplomaticae scien- „ tiam sibi comparasse, cuius in *Transactionibus* „ quoque *Philosophicis Anglicanis* A. 1705. „ mense Iunio p. 1993. sq. peregrinum documen- „ tum dedit, vbi ostendit, qua circumspectione „ opus sit, vbi de aetate MStorum iudicium sit „ ferendum.,,

i) Vide sis Athanasium *Kircherum* in *Obelisco Pamphilio*, Romae 1650. et in *Oedipo Aegyptiaco*, ibid. 1652-54. Ioh. Pierium *Valerianum* de

§. 8.

Literae autem, quae inferuebant dictioni abbreviandae, integras voces designabant, et dicebantur *notae Tironis* (quarum inuentor Ciceronis libertus, Tullius TIRO statuitur: auxit illas SENECA senior) item *sigla* aut *siglae compendiosa Aenigmata, siglorum captiones*. De Siglis hisce GERARDVS IOANNES VOSSIUS *Lib. de Philolog. Cap. IV. §. 12.* sic scribit: *Ad ὀρθογραφίαν etiam pertinet ratio tum interpungendi, tum scribendi δια σημείων, siue per siglas. Per siglas, hoc est, literas singulas, vel etiam plurium literarum Compendia exarare docent Valerius Probus, Mango, Petrus Diaconus. Consentit CAROLVS DV FRESNE Dn. DV CANGE in Glossario ad script. mediae et infimae Latinitatis T. III. Col. 857. Edit. Parisinae de a. 1678. Sigla, inquit, singulariae literae, sic dictae literae, quod singulae verbum componant, verbi gratia S. P. Q. R. Senatus Populusque Romanus, S. C. Senatus consulto. Occurrit apud Iustinianum in Orat. ad Antecessores. Vid. Cuiac. Lib. 12. Obseruat. Cap. 40. Atque siglarum beneficio et compendio citata oratio excipiebatur, vt loquitur SENECA, et angusta pagina Libri fasti arctabantur. Has Notas exhibuit I. MABILLONIVS l. c. Lib. V. p. 456-57. eisdemque IANVS GRVTERVS sub nomine *Tironis* et *Senecae* ^{k)} vulgavit in peculiari *de Inscriptionibus veterum* opere, quod auspiciis IOH. SCALIGERI et MARCI VELSERI ex officina Commeliniana editum est, cui Notae istae in fine additae sunt, editionem nouissimam procuravit PETRVS BVRMANNVS Amsterodami 1707. De Notis hisce sigillatim vide I. NICOLAI Tractatum de Siglis veterum, Cap. III. *de Arte et Origine scribendi per Notas* p. 10-16. item Cap. VII. *de Siglarum vel Notarum vsu* p. 43-46: multa quoque operose de eis congeffit b. DAVID SCHARFFIVS in Dissertatione prima *de Notariis Ecclesiae tum Orient. tum Occident.* Capite I. *de Notariis et Notis. Alphabetum Tironianum* seu Notas Tironis explicandi methodum emisit cum pluribus Ludouici Pii chartis, quae notis iisdem exaratae*

de Sacris Aegyptiorum literis, Bernard. a *Malinckrot* de Natura et Vsu Literarum, Monasterii 1638. in 4to. Ioh. Bapt. *Portam* de Occultis Literarum Monumentis, Argent. 1606. Ioh. *Lipfii* Epist. de Notis siue Siglis Antiquorum, cum Observationibus Ioh. *Prentenii*, Cizae 1660. in 12mo. Ioh. G. *Mülleri* Diss. de Scytala Lacedaemoniorum, Altdorfi 1695. M. Ludov. Christ. *Crellii* Disput. de Scytala Laconica, Lipsiae 1697. *Leibscheri* Dissert. de Siglis et Notis Veterum, Witteb. 1695. Sigillatim Ioh. *Nicolai* Tractatum de Siglis Veterum, Lugd. Bat. 1703. in 4to. Hic omnia, quae de hac materia legi possunt,

corrasit et ordine concinno et stylo haud inepto proposuit. In eo autem saepe errauit Nicolai, quod Monogrammata siglis miscuerit. Confer et Olai *Wormii* Danicam Literaturam antiquissimam, Hafniae 1657. fol. alios.

k) C. A. *Heunannus* Academiae Georgiae Augusta Gottingae Prof. Celeberrimus in Conspectu Historiae Literariae *Cap. III. p. 38.* Edit. de a. 1733. in Nota commontrat: Senecam non esse auctorem istarum notarum: Confer interim etiam ea quae de Abbreviaturis protulit. Nic. Hieron. *Gundling* in Historie der Gelahrheit T. I. p. 312.

ratae sunt et haecenus ineditae D. P. *Carpentier* O. S. B. Parisiis 1747. f. Huc etiam faciunt Antiquiora illa, quae Celeberr. I. W. GOEBEL Diff. *de Notariis* Capite I. in medium protulit.

§. 9.

Frequentissimus illarum notarum vsus fuit apud Romanos ¹⁾, quanquam a Christianis varie auctae fuerunt, ita vt Psalteria quoque prioribus seculis eiusmodi notis scriberentur, de quibus pluribus egit IVSTVS LIPSIVS *Cent. I. ad Belgas Epistolarum XXVII.* Confer et MABILLONIVM l. c. *Cap. XI. §. 6. et 18.* item GOTTFRIDVM von BESSEL in saepe laudato *Chronico Gotwicensi Lib. I. p. 23. sq.* Iurisconsultorum libri eiusmodi notis olim scatebant, quas vero ob pessimum abusum Imperator IVSTINIANVS abrogavit, easdemque severe prohibuit in *Constitutione de Concept. Digestorum §. 13.* Interim tamen remansit illarum vsus in pluribus Codicibus, quae saepe imperitis crucem figunt. Quum autem incauta lectio plane alium pariat sensum, *modum legendi Abbreviaturas in utroque iure* singularibus libris anonymi quidam, nec non MATTH. GRIBALDVS, MAGNO, IASON MAYNVS, et ANT. FR. PAGENVS, alii detexerunt: Vide MART. LIPENII *Bibliothecam Iuridicam*, ex Edit. FRID. GOTTL. STRVVII Lips. 1720. sub Titulis *Abbreviaturae et Notae veterum.* Notae iuris a MAGNONE collectae etiam praemittuntur *Oldradi de Ponte* Consiliis iuris,

b 2

ex

1) Hinc patet artem compendiose et occulte scribendi non adeo novam esse; in inventores illius artis varii a variis perhibentur. Lipsius hanc gloriam Graecis et quidem Xenophonti tribuit, sussultus testimonio Diogenis Laertii, quam tamen Latini ad se trahunt, eius etiam apud Suetonium et Iustinum dantur vestigia. Postea harum notarum vsus quoque in Cryptographia fuit. Verum *de Variis modis occulte scribendi tam apud veteres, quam recentiores usitatis* in singulari disquisitione erudite egit Cl. Christianus *Breitaupt*, Prof. Philos. P. O. Helmstadii 1727. quem hoc loco vide §. V. p. 27. sq. Vide et auctores paulo ante adductos. Confer quoque *Montfauconii* Palaeographiam Graecam Lib. V. item *A. B. C. cum notis variorum*, Dresdae 1695. in 8vo p. 197. et auctores, qui de Cryptographia egerunt, ab editore p. 209. sq. citatos; add. Dav. *Sollbrigii* Scripturam Oecumenicam, seu rationem scribendi per Zifras, Soltquellae 1726. in 8vo. Ioh. Bapt. *Pottam* de Furtivis literarum notis vulgo Zifferis, Neapoli 1663. in 4to. Marie *Lesbie* l' Interpretation des

chifres, Florent. 1616. in 8vo. Christoph. *Gensebii* alias *de Breitenau* de Notis veterum tam occulte quam ad celeriter scribendum olim facientibus commentatio parergica, Lips. 1659. mentionem huius scripti facit A. *Baillet* T. III. des *Jugemens des Savans* etc. et qui e praecipuis est, M. Ludov. Henr. *Hillerum* in *Mysterio artis Steganographicae* nouissimo, Vlnae 1682. in 8vo edito. Nouissime David Arnold *Conradi* edidit Cryptographiam denudatam, siue artem deciferandi quae occulte scripta sunt in quocunque linguarum genere, praecipue in Germanica, Batava, Latina, Anglica, Gallica, Italica, Graeca, Lugd. Batav. 1739 8. Quibus omnibus autem praeciuit Ioh. *Trithemius* in *Polygraphia* sua, cuius libros Steganographicos Commentario illustravit *Gustavus Selenus* i. c. Augustus Dux Brunsv. et Luneb. quem doctissimus Princeps sub Tit. *Cryptographiae libris IX.* publicavit in folio *Luneb.* 1624. Nuspiam tamen magis floruit haec ars occultae scripturae, quam apud Anglos, teste *Morbasio* in *Polyhistore* Lib. IV. Cap. II. p. m. 13.

ex edit. *Rainaldi Corsi*, Francof. ad Moen. 1576. f. Hodie tamen Iurisconsulti huiusmodi notis tantum vtuntur in allegationibus, et quidem admodum parce. Confer hic scriptum curiosum Adr. BEIERI de Aduocatorum in amanuenses ephoria, item de Orthographia iuridica, Ienae 1691. in 4. sigillatim cap. c. XII. XIV. XVI.

Postea vero scribae in Monasteriis ante Typographiam inuentam in membranis se strenue exercuerunt, describentes auctores et sacros et profanos; illi non semper scripturae elegantiae, sed celeritati per Notas et Abbreviationes operam dederunt, maiori legentium obstaculo; vnde tot natae Criticorum diffensiones et lectionum varietates m). Atque ex hac scaturigine, multos errores etiam in Historiam medii aevi irrepsisse, docet nos beatus IOH. DAN. GRUBER, quondam Potentissimi Regis Magnae Brit. et Electoris Brunsv. et Luneb. a Consiliis Iustitiae intimis, Bibliothecarius ac Historiographus, in pererudita Praefatione de Originibus Gottingensibus, praemissa T. I. Chronici et Historiae vrbis Gottingensis, seu *Zeit- und Geschicht-Beschreibung der Stadt Gottingen*, Hannouerae 1734. in 4to, vbi lingua vernacula p. 6. ipsius verba ita sonant: *Obgleich . . . diejenigen, welche nach der Zeit diese Schriften an das Licht gestellet, entweder unrichtige Abschriften zur Hand gehabt, oder in denen Urschriften selbst die ihnen nicht geläufige Nenn-Wörter unrecht gelesen, et in Nota: Dieses ist die Haupt-Quelle der meisten Irrungen, und Schwierigkeiten in der Historie mitlern Zeiten etc.* Interim de causis errorum in manuscriptis sigillatim vide IOH. CLERICVM in *Arte Critica parte II.* quae tota pars absoluitur in causis hisce detegendis. Confer et SCIOPPIVM, alios.

§. 10.

Maxime vero scripturarum compendia Seculo sexto animaduertere licet, quae ex iudicio B. G. STRVVII *Diff. de Criteriis MSS. §. XXVI.* quam in hoc opusculo recudi feci, magis inualuerunt Seculo XIV. ac lectionem reddiderunt admodum difficilem: vt illi inprimis, qui veterum editiones exhibuerunt, vel Diplomata ex male lectis originalibus ediderunt, saepenumero insignes commiserint errores historicos. In re satis nota vnum alterumque tan-

m) Ex vsu cognoscuntur Notae, quae in dignoscendis veterum scriptis adhibebantur. Nam isti certa habebant signa, quibus scriptorum loca denotabant, quae vel probanda vel improbanda ipsis videbantur. Vid. *Scaliger* ad Varron. de Re rustica. *Casaub.* ad Diogen. Laërt. et Mich. *Meisnerum* in peculiari hac de re libro, cuius

titulus: *Syntagma Philosoph. de Adnot. Criticor.* Inde si criticis libros recensentibus occurrebat quippiam, quod minus recte positum ipsis videbatur, id notis quibusdam designabant, quas *culpas* dicebant. v. *Wover.* de Polymath. C. 17. p. 182. confer Ioh. Gottlieb *Meister* de Signis dissertationem Lips. 1693.

tantum, ex mea obseruatione, exemplum infigne in medium producam. Ex scriptoribus medii aevi *Historia rerum Laudensium* OTTONIS et ACERBI MORENAE ex Bibliotheca Ambrosiana, quae Mediolani n) est, anno MDCCXVIII. nobiscum communicata fuit, quam GODOFR. GVIL. LEIBNITIVS, T. I. *Scriptorum rerum Brunsvicensium et Luneb.* p. 847. sqq. edidit: quum ergo hunc Codicem membranaceum (cui praemissa erat ARNOLPHI Historia, seu liber gestorum Friderici I. Imp.) cum edito Leibnitii conferrem, inter alia loco VBERTI DE SAXONIA memorabilis lectio VBERTI DE SAVOGNA hic extabat. Quae varians lectio tunc temporis Cl. I. G. ECCARDO ansam dabat scribendi *Origines Sabaudicas*, quibus monstrauit, quod Historia Laudensis minime origini Sabaudorum Saxonicae faueat, quod postea et a Celeberr. ANT. MVRATORIO *Scriptor. rerum Italicarum* T. VI. obseruatum fuit. Dictae autem Origines Sabaudicae ECCARDI insertae leguntur *Historiae ipsius Saxoniae superioris genealogicae* p. 573. seqq. ac Serenissimi Principis Eugenii, Sabaudiae Ducis, et reliqua, approbationem meruerunt, cuius rei propria manu ad ipsum scriptae literae fuere testes. Sic in Diplomate Erici Daniae et Noruegiae Regis, anno 1278. dato. IOH. HENR. HOFFMANNVS o), Camerae Ducalis et tabulariorum quondam Ser^{mi} Principis Ioh. Friderici, Ducis Brunsv. et Luneb. Praefectus, vocem *carissimam*, quam in lexico meo Abbreuiationum medii aevi ex originali delineavi, perperam legit *Annam*, uti in libro quodam Genealogico MSto, in Bibliotheca Regia Hannouerana asseruato, qui Collectanea continet, et ipsum auctorem habet, videre est. IOH. GEORG ECCARDVS ex illa fecit *Katherinam*, uti apparet ex nota adscripta, alius *Beatam* legit. Atque sic ex nomine appella-

b 3

tito

n) De Bibliotheca Ambrosiana libros V. scripsit Petrus Paulus Bofcha: prodit hic liber ex Collegio Ambrosiano Mediolani, referente Mabilonio in Museo Ital. p. 11.

o) Godofr. Guil. Leibnitius occasione libri MS. cui b. Hofmann Titulum *Ehren-Kleinod des Durchlauchtigen Hauses Braunschweig und Luneb.* etc. praefixit, peculiarem lucubrationem quondam composuit, qua commonstrauit, *deductiones Genealogicas Hofmanni non optime cobraere, et per genus materum parum fidei mereri*, quam in MSto vidi, ne dicam de aliis erroribus historicis crassis, quibus isti, alias laudati, libri sciant, et merito supprimuntur. Ceterum Hofmannus olim facilis fuit in communicandis Diplomatum, et Historicis documentis: Maderus, Leuckfeldius, item S. R. Rehtmeierus, alii, ipsi multa debent. De Ioh. Ioach. Madero testantur propriae literae. Ioh. Ge. Leuckfeld, et Phil. Iul. Rehtmeier quidem

non mediate nonnulla ab ipso acceperunt, sed partim ob necessitudinis vinculum, partim indirecte eius documenta et sigilla delineata impetrarunt. B. Leuckfeldius post mortem doctiss. Christiani Friderici Knorrii, S. S. Theol. Lic. Consistorii Electoralis Hannouerani Consil. Eccles. Osterodae Pastor, et per Ducatum Grubenh. Superint. Generalis, qui Hofmanno fuit amicus, ex eius MStis et collectaneis historicis multa sibi comparauit, quibus et antiquitates suas exornauit. Quid! ipse Leuckfeldius profitetur in Praefatione *Antiquitarum Hfeldensium* p. 212. se nonnulla Hofmanniana MSta impetrasse, quod et Cl. Rehtmeierus in *Praefatione Chronicae Brunsvico-Luneburgicae* p. 20. indicare videtur. Interim recessionem Operum Historicorum MStorum laudati I. H. Hofmanni vide *Cent. II. Bibliothecae Historicae Hamb.* Artic. II. p. 50. 56.

tiuou nouam personam constituerunt, nimirum Alberti Magni, Ottonis Pueri nati, filiam, quasi hactenus in libris Genealogicis illa desiderata fuisset. Contextus autem et rerum series docuit, hic legendum esse *carissimam filiam*, scilicet Mechtildem. Quales errores, ac variantes lectiones et hinc enati solocismi passim in collatione Codicum MSS. ac Diplomatum cum editis obseruare licet, quae totam rerum seriem variant.

§. II.

Hi errores non raro a doctis quibusdam uiris propagati sunt, quando Monumenta illa ex copiariis et male lectis originalibus, typis mandarunt. Ita FRID. ERN. KETTNERVS Diplomata, quae in *Historia reformationis*, nec non in *Antiquitatibus Quedlinburgensibus* produxit, tantum ex copiaro edidit, et collatio sexaginta Diplomatum ex tabulario ad S. Seruatium cum originalibus anno MDCCXXI. Quedlinburgi instituta, docuit, integras interdum lineas fuisse omissas, et multa male lecta. Huius collationis specimen cum autographo dedit IOH. GEORG ECCARD in *Historia Genealogica Principum Saxoniae superioris* p. 187. seq.

§. 12.

Post ECCARDVM autem A. MDCCXXXI. et generosus Dominus *von der LVHE*, Wilhelmo Carolo Heinrico Frisoni Sereniss. Oraniae Principi, ac Prouinciarum vnitarum Administratori, reliq. et iam relictæ viduae Regiae Principi Serenissimae a Consiliis intimis, olim Quedlinburgi collationem Diplomatum a Kettnero editorum instituit, quam gratiose mecum communicauit. Atque ex hac facta collatione speciminis loco ex autographo in medium producere placet Diplomata quaedam Ottoniana, quae habentur ap. Kettner. in *Antiq. Quedlinb. N. V-X.* p. 12-16. variantibus lectionibus eius subiectis ex tribus prioribus Diplomatibus, et sunt sequentis tenoris:

N. I.

Ex autographo 5 ap. Kettnerum l. c. N. V. p. 12.

In nomine sanctæ & individuae Trinitatis. Otto Dei gratia Rex. No-
verint omnes fideles nostri, praesentes scilicet p) & futuri qualiter
nos

p) Kettnerus l. c. habet sc.

nos rogatu venerandæ ac dilectæ Domnæ Matrisque q) nostræ Mathildæ r) in Quitilingoburg s) ad Sanctam Mariam t) ad Sanctum Seruatium u). Et ad nutrimen x) sanctimonialium inibi Deo y) famulantium pro remedio animæ nostræ debitorumque nostrorum in proprium damus decimum Vestimentum, quod Lodo dicitur, omne quod de Chirihberg z) & Dornburg soluitur & de locis ad easdem ciuitates pertinentibus & de proprietate eidem matri nostræ in suum usum concessæ, in loci a) Marca, qui b) Sineon c) dicitur, ab eadem potestate nobis facta XII. familias Sclauorum cum territoriis d) quas ipsi possident. Quod scripto confirmauimus e) manu roborauimus f), anulo g) nostro sigillari iussimus.

Signum domni Ottonis Inuictissimi regis

Poppo ad uicem Friderici recognoui & subscripsi.

Data XIII. Kal. Jan. anno Dominicæ incarnationis DCCCCXXXVII.

Indict. XI. Anno Ottonis pii regis II. Actum in Quitilingoburg amen h).

II.

Ex autographo & apud Kettner. l. c. N. VI.

In nomine sanctæ i) & indiuiduæ Trinitatis. Otto Dei gratia Rex. No-
verint omnium fidelium nostrorum tam presentium quam & k) futuro-
rum industria, quod nos ad Monasterium Quitilingaburg l) constructum,
ubi Dominus ac m) genitor noster piæ memoriæ Henricus extat n) tumu-
latus pro remedio animæ illius, nostræ etiam causâ salutis quin & in ele-
mosina o) filiæ nostræ Liutgardæ p) pro cuius q) infirmitate hæc r) spo-
spondimus, prædium s) videlicet, quod hæctenus in Kinlinga Aginoni t)
bene-

q) Dominae Matris

r) Mathildæ

s) Quitilingoburg

t) ad S. Mar. Ecclesiam

u) S. Seruat.

x) nutum

y) Domino

z) Kirchberg

a) loco

b) quæ

c) Sineon

d) Sclauorum et quas etc. voces cum territo-
riis omittæ

e) confirmatum

f) roboratum

g) annulo

h) Hæc a voce *signum* plane omittæ sunt,
datum quoque aliter se habet.

Ad II. feu N. VI. lectiones variantes

i) In Nomine S.

k) quam uocula *et* omittæ

l) ut in antec. Dipl.

m) Dominus et

n) Henricus exacte

o) elemosyna

p) Luitgardis

q) cuius

r) hoc

s) prædium

t) Kimlinge

beneficiatum habuimus cum omnibus illuc ^{u)} iure pertinentibus agris, ædificiis ^{x)} mancipiis, pratis, pascuis, siluis ^{y)} aquis, aquarumque decursibus, molendinis, exitibus, & ^{z)} redditibus, quefitis & inquirendis ^{a)} In vsus ^{b)} Virginum inibi Deo ^{c)} famulantium, iure perenni in proprium donauimus, iussimus quoque ^{d)} hoc preceptum ^{e)} inde ^{f)} conscribi, manu nostra signatum & anuli ^{g)} nostri ^{h)} impressione roboratum.

Signum Domni ⁱ⁾ Ottonis Serenissimi regis ^{k)} Brun Cancellarius ad vicem Fridurici archi cappellani recognoui ^{l)}.

Data II. Kal. Octobr. Anno incarnationis domini DCCCCXLIII.

Indict. V. anno domni Ottonis VIII. Actum in Tarneburc ^{m)}.

III.

Ex autographo S apud Kettner. l. c. n. VII. p. 13.

In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Otto diuina fauente Clementia Rex. Quæ locis Dei dicatis nomini ⁿ⁾ religionis gratia contulerimus nobis nostrisque, pro quibus hoc agitur debitoribus, æterna recompensari ^{o)} palma incunctanter confidimus, proinde in elemosina Domini Genitoris nostri Heinrici ^{p)} Regis nostræque Domine ac Matris Regine Mahthildæ ^{q)} nec non & ^{r)} pro anima dilectissimæ coniugis nostræ Edgidis ^{s)} usui sororum in loco Quidilingaburg ^{t)} nuncupato Deo ^{u)} famulantium, subter notatas villas Helmuuardesthorp ^{x)} Fastleuesthorp ^{y)} in pago Northuringi, in comitatu Geronis cum mancipiis, agris, pratis, pascuis, syluis omnibusque appendicis ^{z)} & adiacentibus suis ^{a)} illuc iure ^{b)} pertinentibus perpetualiter in proprium dona-

- u) iliuc
- x) redditibus
- y) vox *siluis* omissa
- z) vocula *et* omissa
- a) voces *questis et inquirendis* omissæ
- b) vsum
- c) Domino
- d) que
- e) preceptum
- f) vox *inde* omissa
- g) annuli
- h) vox *nostri* omissa
- i) Domini
- k) duæ voces omissæ
- l) Subscriptio Cancellarii plane omissa

- m) Voces *Actum in Tarneburc* omissæ.
- Ad N. III. Kettner
- n) in dedicatis
- o) recompensari
- p) Henrici
- q) Mathildæ
- r) etiam
- s) Edithis
- t) Quidilingeburg
- u) inibi
- x) Helmandesdorf
- y) Fantleventorp
- z) appendicibus
- a) vox *suis* omissa.
- b) vox *iure* omissa

donauimus, hoc præcepto manu nostra signato & anuli nostri ^{c)} impressione roborato.

Signum Domni Ottonis inuictissimi ^{d)} Regis.

Brun Cancellarius ad uicem Fridurici archi cancellarii recognoui ^{e)}.

Data III. Kal. Febr. Anno Incarnationis Domini DCCCCXLVI. Indictione III^a. Anno Domni Ottonis Serenissimi Regis ^{f)}. Actum in Magdeburg ^{g)}.

IV.

Ex autographo et ap. Kettner. N. VIII.

Ottonis S. Donatio super Hassago prope Merseburgum.

IN Nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Otto diuina concedente clementia Rex. Nouerint omnium industria fidelium nostrorum præsentium scilicet & futurorum, qualiter nos pro animæ nostræ remedio procerumque nostrorum Heinrici fratris nostri dilectissimi, Hekihardi- que Comitis rogatu quasdam nostri proprii iuris res in pago *Hassagoi* & in confinio *Mersapurac* in Comitatu cuiusdam Comitis qui Teti nuncupatur cuidam nostro fideli *Hohstein* nominato, nec non & uxori eius quæ dicitur Chiniadrud in proprietatem concessimus, ea itaque ratione ut quicquid prædictus *Hohstein* in præscriptæ Ciuitatis *Marcha* de nostræ auctoritatis largitate in beneficium tenuit, post hac uterque illorum, si- cut ante dictum est, maritus & uxor usque in amborum vitæ exitum potestativa manu teneant, & secundum illorum voluntatem utantur, iure- que proprietatis possideant, cum Curtilibus, Mancipiis, Edificiis, Pra- tis, Pascuis, Siluis, Aquis, Aquarumque decursibus, Molendinis, Pesca- tionibus, Viis Et inuis, Exitibus, Et redivibus, Quæsitis & inquirendis omnibus abpendiciis ad prænotata iure legitimeque confinium pertinentibus prædii. Et postquam obitus illorum dies aduenerit, spiritusque amborum de istius exilii vinculis elapsus euaserit, præscriptas proprietatis ante dictæ causas in nostram vel heredum nostrorum per totum penitus- que redeant potestatem. Et ut hoc nostræ auctoritatis præceptum per succedentium curricula temporum firmiter veriusque ab omnibus cre- deretur,

c) vox *nostræ* omissa

d) serenissimi

e) subscriptio Cancellarii plane omissa.

f) Ottonis XI. Annus regiminis in originali hoc omissus.

g) in Magdeburg. Sufficiant hæc.

deretur, manu nostra subtus firmavimus anulique nostri impressione assignari iussimus.

Signum Domni Ottonis Serenissimi Regis.

Brun. Cancellarius ad vicem Fridirici Archi-Capellani recognoui.

Data VI. Kal. Octobr. Anno Incarnationis domini nostri Iesu Christi DCCCCL. Indict. VII. Anno vero Regni Domni Ottonis invictissimi Regis XIII. Actum Quitilinabure in Dei nomine Amen.

V.

Ex autographo et ap. Kettner. l. c. N. IX. p. 15.

Donatio Lipani cum sex villis Slavonicis.

In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Otto gratia Dei Rex. Nouerint omnes fideles nostri tam præsentis quam etiam & futuri, qualiter nos quasdam res nostræ proprietatis In Marca Lipani, hoc sunt ville sex sic nominatas Liubene, Klinizua, Sebene, Tulci, Kazina, Kribci cum omnibus appendiciis suis ad Monasterium Quidilingaburg in honore Sancti Petri constructum pro Karissimæ filiæ nostræ Mathilde victu & vestitu perpetuo iure possidendas donamus. Et ut hæc nostri præcepti auctoritas a fidelibus nostris verius credatur, manu propria nostra subtus eam firmavimus anulique nostri Impressione sigillari iussimus.

Signum Domni Ottonis ^{h)} Serenissimi regis.

Liudulfus Cancellarius ad vicem brunonis archicapellani recognoui.

Data non. Kal. Sept. luna XIII. Anno Dominice Incarnationis DCCCC. L. VI. Indict. XIII. Anno vero domni Ottonis Inuictissimi Regis XXII. Actum quidilingaburg feliciter.

VI.

Ex autographo et ap. Kettner. N. X. p. 16.

In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Otto diuina annuente Clementia Rex. Nouerit omnium fidelium nostrorum præsentium scilicet & futurorum industria, qualiter nos rogatu venerandæ ac dilectæ Domnæ matrisque nostræ Mahthildæ ad altare Quidilingeburg in honorem

^{h)} Verba signum Domni Ottonis et reliqua *quit. Quedl.* omissa sunt. ap. KETTNERVM in *Diplom. Quedlinb. vel Anti-*

rem Sanctæ Mariæ constructum ac Sancti Seruatii Confessoris Christi et ad nutrimentum Sanctimonialium inibi Deo seruientium pro remedio animæ Domni ac Genitoris nostri Heinrici Regis nostrorumque debitorum in proprium damus partem quandam dotis eiusdem genitricis nostræ, hoc est villam *Spilberg* vocatam, quæ etiam alio nomine *Sibroici* dicitur, in Marca quoque, quæ *Smeon* nominatur, sitam cum adiacentiis omnibus & appenditiis, hoc est mancipiis utriusque sexus, mansis, pratis, pascuis, Siluis, viis et inuis, questis et inquirendis, aquis, aquarumque decursibus ac molendinis & ut hæc nostræ auctoritatis traditio firmiorem in Dei nomine teneat vigorem, manu nostra hanc confirmamus Cartam, anuli nostri impressione eam precipientes muniri.

Signum domni Ottonis inuictissimi regis¹⁾ Liutulfus Cancellarius ad vicem Brunonis Archicappellani recognoui. Data VIII. Kal. Iun. anno Incarnacionis Domini DCCCCLV. Indictione XVIII. regnante pio rege Otone anno XVIII. Actum Maitheburg, in Dei nomine feliciter amen.

§. 13.

Ex hisce interim Speciminibus liquido constat, Diplomata a KETTNERO in *Antiq. Quedlinb.* producta non modo vitiose descripta, sed et male lecta: in multis recognitio Cancellarii vel Archi-Cancellarii et Data desiderantur, vel minus recte indicata sunt, quod vel ex collatione adductorum Diplomatum cum Kettneri editis patet. Quum etiam plane nullum Monogramma Kettnerus exprimi curauerit, nisi quod N. XXIII. p. 31. forte ex ingenio Typographi falsissime additum est; Ottonis I. Imp. Signa seu Monogrammata, quippe quæ ex autographis accurate delineata et Diplomatis modo exhibitis partim subscripta sunt, et hic repetere licet:

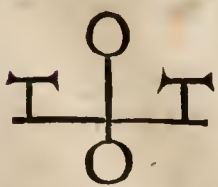
MONOGRAMMATA OTTONIS I. IMP.

I.

II.

III.

IV.

Primum Monogramma subscriptum est Diplomati Ottonis I. apud KETTNERVM N. III. p. 5. Secundum est eiusdem, ibidem Num. V. VI. VII. VIII.

c 2

p. 12.

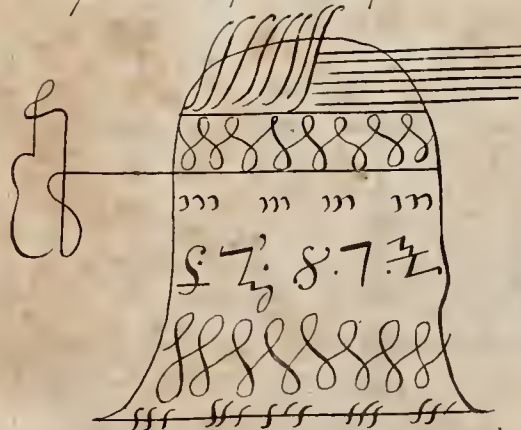
¹⁾ Ita et in hoc dipl. vltimæ lineæ ap. Kettnerum non exstant. Atque diplomata n. IV. V. et VI. cum originalibus collata, correctiora iis, quæ Kettnerus habet, hic exhibui.

p. 12. seqq. Tertium eiusdem ibid. N. X. p. 16. Quartum ibid. N. IX. et XI. p. 15. sq. Signa autem et Characteres Notariorum, Archi-Cancellariorum, Cancellariorum et Archi-Capellanorum, quibus in subscriptionibus quorundam diplomatum vfi sunt, plerumque Figurae, formam Campanae repraesentati, inscripta sunt: post verba *recognoui et*: [locus figurae Campanae] ornatus et ductus illius non semper iidem: Characteres vero isti abbreviati explicatu difficiles sunt. Liudulfus Cancellarius sequens Signum subscriptum Diplomati apud Kettnerum sub N. IX. p. 15. et mutatis quibusdam N. XI. p. 16. adhibuit

en etiam

*Signum Notarij subscribentis in diplom.
ap. Kettner. xi. p. 2. et A. ii. p. 4.*

Operae pretium duxi typis aeneis hic exhibere ex originali membranaceo
vnum

Luzulfus Senensis episcopus et vicem brunoni

episcopi pellem recognovit.

W. P.
Data id aug anno

dominice incarna-
tionis dccc. lvi.

Regnante pio rege

otto^{no} anno xxii

actum magedunburg felicit.

vnum alterumque exemplum Cancellarii Liudulfi annis 956. et 959. diplomata Ottonis Imperatoris subscribentis. Originalia ista Luneburgi in archiuo asseruantur.

De subscriptionibus Cancellarii confer Clariss. D. *Ioachim* Einleitung zur Deutschen Diplomatick, cap. III. p. 158. sqq. Ceterum de hisce signis adhuc infra dicendi locus erit, vbi et de origine et vsu horum signorum locus PAPEBROCHII excitandus. Similibus erroribus scatent Diplomata a IOACH. IOH. MADERO in *Antiquitatibus Brunsvicensibus* producta, quaeque anno 1719. Brunsvigae cum originalibus contuli; item quaedam Diplomata a CHRIST. SCHLOEPKEN in *Historia Bardewici*, seu in *Beschreibung der Stadt und Stifts Bardewick* edita, quod valde miror, cum originalia inspicere potuisset; porro diplomata quae IOH. GEORG. LEVCKFELD operibus suis inseruit, id quod ex collatione multorum diplomatum, sigillatim tabularii Ilfeldensis, cum originalibus didici, cuius rei exemplum adduxi insigne in Obseruatione de Significatione literae C. etc. sub finem. Sic non ita pridem ab Amplissimo Domino C. L. SCHEIDIO Bibliothecae Regiae atque Electoralis Praefecto, rel. datum mihi fuit diploma, quod summe Reuer. Praepositus Scheningensis I. C. HAREMBERGIVS S. Theol. D. in *Historia Ecclesiae Gandersh. diplomatica* p. 138. sq. primus typis vulgavit, conferre cum MSto Diplomatarii, in quo *Marienthalensia* et *Riddagesbusensia* continebantur, quodque ex originalibus collegit D. POLYCARPVS LYSERVS Prof. ac Polyhistor olim Helmstadii longe celeberrimus. Atque cum variantes lectiones ex hac collatione non vnas notare, operae pretium duxi ex Diplomatario dicto illud integrum Praefationi inserere, variantibus lectionibus Haremburgicis subnotatis. Primo autem notandum, quod loco *e* et *æ* hic semper *e* simplex legatur; tenor eius est sequens: In nomine Patris, et filii, et Spiritus sancti. ALTRIDVS ^{k)} Dei gratia sancte HILDENSEMENSIS Ecclesie qualiscunque dictus Episcopus, vniuersitati fidelium tam presentium quam futurorum. Quomodo diuine bonitatis inestimabilis clementia vsque quaque nostra perornare dignata est tempora per sancte religionis grata sibi studia ^{l)}, per bone conuersationis Monasteria recenter instructa, nostri est officii sacerdotalis, toto mentis affectu, omnique deuotionis instantia, nostre mortalitatis tempore vigilantis ^{m)} operam dare, vt manu supremi ⁿ⁾ cultoris plantata iamque flores parturiens vinea laudabilium profectuum, ac ^{o)} bonorum fructuum cottidiana ^{p)} ferre non cesset incrementa ^{q)}. Inter alia itaque diuine seruitutis loca venerabilia nostris ^{r)} diebus, nostris etiam in terminis,

c 3

k) ALFRIDVS

l) studia

m) vigilanter

n) superni

o) et!

p) quotidiana

q) loco • est,

r) nostris etiam diebus

minis, Domino auctore fundata est in loco LAMMESPRINGE ^{s)} nuncupato, ancillarum Christi monasterium venerabile in honore ^{t)} Dei omnipotentis, ac ^{u)} B. Marie semper Virginis, ad singulare patrocinium ^{x)} S. Adriani gloriosi martiris ^{y)} a strenuissimo Principe *Riddago* ^{z)} Comite ac fidelissima eius coniuge *Imhilde* ^{a)} pia deuotione constructum, ac dotis nomine in desponsione Deo ^{b)} dilecte virginis *Rickburgis* ^{c)} vnici pignoris filie iustis et liberis hereditarii iuris possessionibus rationabiliter dotatum ^{d)}. Quod cum ^{e)} secundum seculi dignitatem regni municipatu fauorabiliter extollere, vel omnimodis emancipatum iuris proprii libertate rationabiliter ^{f)} manumittere potuissent, hoc potius pro remedio animarum suarum, et pro gloria celestium bonorum Regum Regis Christi Domini et Regine celestis ^{g)} tutissime donationi, Ecclesie videlicet Hildesheimensis ^{h)} fidelissime tuitioni, assignantes, fideliter suum depositum commendauerunt; ita sane, vt in eodem loco famulantes Domino liberam Episcopi sui consilio habeant dictionem ⁱ⁾, liberam quoque omnium disponendorum, sicut oportet, facultatem. Et quando ^{k)} eadem Lamspringensis Ecclesia deuotione voluntaria nostre matris Ecclesie facta est fidelis filia, pro vera et perpetuali vtraque ^{l)} recognitione confirmata ^{m)}, licentia Dei omnipotentis, et largitate B. Virginis Marie matris, consensu cleri nostri et vniuersae familie, sub testimonio totius Ecclesie nostre in Christo congregate, de manu nostra in bona voluntate, et cum hilaritate decimas aliquas villis earum adiacentes et oportunas ⁿ⁾ eidem stabiliter concedimus, quatenus vsque in finem seculi cooperante gratia Domini ^{o)}, die noctuque deuota ibi exhibeantur obsequia pro nobis et S. vniuersali Ecclesia. Sed ne imposterum vacillet aliqua occasione seu machinatione huius doni largitio, loco decimarum, quas tradidimus, Lamespringensium predia quedam precipua nobiliter extructa ^{p)} vtiliter exculpta, nostre ciuitati contigua, nostris etiam vsibus magis proficua, immobiliter recepimus ^{q)}, similiter ^{r)} et in villa *Odenhusen*, eis attinentia, et Folcberti ^{s)} omnem possessionem, que ampla erat, iuri nostro et ditioni libere adiecimus. Hanc itaque mutua-

tra-

- s) Lamspring
- t) honorem
- u) et
- x) praesidium
- y) martyr
- z) Riddago
- a) Imhilda
- b) Domino
- c) Rickburgis.
- d) loco • est
- e) deest cum
- f) auctorabiliter

- g) coe.
- h) Hildesheimensis
- i) electionem
- k) quoniam
- l) vtrunque
- m) confirmanda
- n) oportunas
- o) Dei
- p) extructa
- q) recipimus.
- r) Similiter
- s) Foloberti

traditionem et vicariam cambitionem pacto firmo statuimus, banno legitimo roboramus, precipiendo mandantes, vt vsquequaque rata permaneant. Sin ^{t)} autem in futuro, quod absit, contra iustitiam Dei et legem Christianam casari contigerit, iam dicte possessiones agrorum ac prediorum cum omnibus edificiis, et cultis ^{u)} atque appenditiis suis, ad primitiuam donationem ex ^{x)} integro absque contradictione ac sine procrastinatione in bona pace redeant. Omnem autem meum successorem ^{y)} fideliter in Domino moneo ac ^{z)} rogo et ^{a)} obtestor, vt memor fortis proprie, memor misericordiarum et iudiciorum Dei, nullum in his patiat serupulum offensionis oboriri, ne aliquatenus Ecclesiastice derogetur auctoritati, quia procul dubio magno maledicto et vindicta grauis ire subiacebit, qui pactum Dei viuientis irritum faciens, verbum Domini ^{b)} conculcauerit. Preterea constituimus, et in Christo Iesu Domino nostro sub interminatione futuri examinis ^{c)} precipimus, vt eidem S. Adriani monasterio, et congregacioni ac familie in omni negotio de omni ratione sit pax firma, securitas perpetua ^{d)}. Et ne presumat aliquis attemptare locum ^{e)}, grauare per iniustitiam aut violentiam seu rapinam, neque in aliquibus rebus possessis alicuius molestie discrimen inferre molitur, quolibet ingenio ^{f)}, quacunq; occasione, scilicet in decimationibus ^{g)} a nobis contraditis ^{h)}, in ceteris omnibus possessionibus suis, in agris, in pratis, in villis, in syluis, in aquis, in molendinis, in viis, et inuis ⁱ⁾, in mancipiis, in mobilibus, et immobilibus, in omni re ibi attinente, foris aut intus ^{k)}. Legitimam quoque ac liberam semper idonee persone habeant electionem, secundum Dei timorem et honorem, omnemque reliquam institutionem agant secundum serie ^{l)} obseruantie tenorem. Summopere vero pre omnibus hoc singulari mandato statuimus, vt sancta ibi iugiter vigeat cum humili subiectione claustralis obedientia, et per omnia diligenter obseruetur spiritualis disciplina, vtque omni exterioris occupationis et seruitii temporalis impedimento sunt absoluta ^{m)} in Domini Dei omnipotentis famulatu, in casta et religiosa conuersatione student omnimodis esse deuote, non ⁿ⁾ in vacuum gratiam Dei recipientes ^{o)}, noxie se libertati tradentes, sed in omnibus semet-ipsas, vt veras Dei ancillas, et karissimas ^{p)} filias, exhibentes, secundum nomen Domini veri et immortalis

t) Si
 u) culturis
 x) ab
 y) successorem meum
 z) et
 a) ac
 b) Dei
 c) venturi Numinis
 d) loco est,
 e) vel grauare

f) et quacunq;
 g) delineationibus
 h) contractis
 i) deest inuis
 k) loco est,
 l) sanctae.
 m) absolutae
 n) nec
 o) vel
 p) castissimas

mortalis sponsi, non q) in se blasphemari, sed magis benedici et glorificari, pro r) studio et continua deuotione contendentes, vt, cum nomen Domini per eandem benedicatur s), ipse a Domino benedictionem hereditare mereantur. Si quis autem successorum nostrorum t) seu u) quisquam alius, hanc nostram ex diuina dispensatione x) constitutionem irritam fecerit y), aliquid horum vsurpauerit, vel si quis alter post alterum in iniustitia detinuerit, non conuersus ab errore suo ad integrum omnia restituerit z), et digna satisfactione iudicio Ecclesie ab incolis loci placationem recipere meruerit, huic comminationi subiaceat a) auctoritate omnipotentis Dei et B. B. Apostolorum Petri et Pauli, ac nostri sacerdotalis officii sit abscessus b) de Corpore S. matris Ecclesie, sit segregatus a cetu c), exterminatus de terra viuentium, sit traditus Sathane in interitum, et manifesta ultio diuina hic in presenti tangat eum, vt sit omnibus in parabolam d) et in exemplum. Et vt firmum semper factum e) hoc Domini maneat Testamentum, propria manu sigillo nostro signauimus in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, vt funiculus iste S. Trinitatis, qui nunquam rumpitur, nulla vnquam ratione dissoluatur f). Quem quicumque infelix dissoluere contenderit rudentibus inferni g) ad supplicia eterna sine remedio pertrahetur h).

Acta sunt hec Dominice incarnationis anno DCCCLXXII. Indiēt. V. Kal. Nouembris in die solemnitatis i) et letitiae nostre consecrationis videlicet noue Basilice principalis Ecclesie S. Dei genetricis Marie, quam Deo auctore a fundamento ereximus, presentibus Venerabilibus Episcopis et nobiscum omnem actionem confirmantibus *Rimberto* k), *Theodorico*, *Luthardo*, astante religioso Abbate *Adalgario*, coram multis fidelibus clericis, Monachis, Laicis l), sub testimonio Christi et totius Ecclesie in Trinitatis nomine feliciter Amen.

Adalgarius II. fuit Abbas Corbeiensis, *Theodericus* Episcopus Mindensis II. *Rimbertus* Hamburgensis Episcopus II. *Luthardus* Paderbornensis Episcopus III.

Nec hoc vnicum male lecti originalis exemplum est, quod in Historia Gandersheimensi diplomatica occurrit, noui enim virum longe celeberrimum,

- q) nec
r) io
s) per aetum benedicetur
t) successor meus
u) nec
x) compensatione
y) vel aliquid
z) detinuerit
a) post verbum *subiaceat* est •
b) abscessus

- c) a coelo sit
d) post verbum *parabolam* sequitur *et opprobrium*
e) ac ratum
f) dissoluitur
g) inferri
h) pertrahatur
i) solemnitatis
k) Remberto
l) post verbum *laicis* est •

num, qui vel sexaginta diplomata dictae historiae cum autographis contulit. Ex his allatis speciminibus videre autem licet, quantum intersit geminam lectionem indagare, atque quam parum recentioribus diplomatum editoribus habenda sit fides; potissimum si ex chartulariis diplomata congesserunt. Interim confirmant dicta, quae beatus IOH. DAN. GRUBERVS, de Codice Diplomatico Eichstadiensis ^{m)} l. c. p. 18. seq. in medium protulit; vbi statim ab initio in Nota subiecta ait: Von diesem Codice Diplomatico ist man sich viel gutes vermuthen gewesen, = = = wie man aber aus der Vorrede ersehen, daß derselbe = = = nur aus allerhand Copieyen zusammen getragen; also hat man auch die den Copieyen gewöhnliche Fehler sofort in großer Menge darinnen angetroffen, die dem Herrn Verfasser hier und da viel Kopfbrechen verursacht haben. Exempla l. c. se offerunt.

§. 14.

Hoc loco etiam commemorandum putavi, etsi alienum sit a proposito, interdum etiam Diplomatum Editores mala fide agere, et illa mutila exhibere. Eiusmodi mutilatum et interpolatum Diploma Conradi II. Imp. anno 1723. mense Maio Corbeiae Saxonum contuli cum edito NIC. SCHATEN in *Annalibus Paderbornensibus* ⁿ⁾ Lib. VIII. p. 770. sqq. in quo multa ommissa, sigillatim locus, vbi de Aduocatia loci Keminada in Ducatu Guelpherbytano sermo est. Adscripti tunc temporis et *Schatenio* l. c. Bibliothecae Corbeiensis ommissa et variantes lectiones. Cum autem post discessum Eccardi a nobis facta collatio inueniri haud posset, nuper eam a Reuerendissimo Principe CAROLO, Monasterii Corbeiensis Abbate, et S. R. I. Praelato expetiui, qui ex generosa domo Baronum de BLITERSDORF natus, et integrum Diploma cum Originali diligenter collatum describi iussit, mihi que clementissime transmisit. Verum paulo post A. 1737. Kalendis Februarii is vitam cum morte commutauit. Nullus ergo dubito Historiarum cultoribus me facturum esse rem longe gratissimam, si cum Schatenii edito collatum illud hoc loco ex Originali in medium producam; praesertim cum MARTENE in *Collectione amplissima Monumentorum Veterum*, vbi spicilegium quoque instituit Diplomatum Corbeiensium, illud non habeat: Verba ommissa notulis (,) vulgo Gånseaugen signari curavi, ac variantes lectiones subicci. . . . Est autem insigne hoc Documentum sequentis tenoris:

In

m) Appendicis loco ille iunctus est *Codici Diplomatico Antiquitatum Nordgauenensium* I. Henr. de FALCKENSTEIN Lips. 1733. in folio.

n) Horum Annalium Tomus I. editus est

Neubusii 1693. T. II. ibid. 1698. in folio quidem prodit, sed difficulter haberi potest, bibliopola enim res suas perdidit, vnde multa exemplaria quoque perdit et suppressa fuerunt.

In Nomine Sanctæ & individuae Trinitatis Cuonradus Divina favente Clementia Romanorum Rex Secundus. Principalis Dignitatis Munitificentiam decet, bene de Republica merentibus præmia rependere, et per congruos honorum gradus provectos cæteris in exemplum, et tanquam bonæ spei signum proponere, Vt tam hi sui laboris emolumenta sine fine mansura percipiant, quam illi a simili mercedis gratia sese non fraudandos intelligant. Quo circa nouerit omnium fidelium nostrorum tam futuri quam præsentis temporis industria, quod Nos propitia Serenitate fidem, labores et constantiam fidelissimi nostri, Nobisque Carissimi Wiboldi Corbeiensis Abbatis intuentes tradidimus in perpetuum Corbeienfi monasterio, et eidem qui nunc Diuina vocatione et communi atque concordia fratrum electione præest, Abbati scilicet Wiboldo, nec non cunctis successoribus ipsius auctoritate in æternum valitura Monasterium feminarum, quod vocatur Keminada ^{o)} et de nostro atque Regni iure per manum Herimanni Palatini comitis de Rheno, quem ad hoc rite peragendum assumpseramus Aduocatum transegimus, & firmavimus super Reliquias Corporis Sti Viti Martyris, per aureum Donationis nostræ annulum in potestatem et Ius atque Dominationem Corbeiensis Monasterii in manum prædicti Abbatis Wiboldi et Adelberti Marchionis de Brandenburg, qui vice Comitis Herimanni ^{p)} de Winzemburch, Corbeiensis monasterii Aduocati eandem donationem nostram seu transactionem suscipiebat, ita videlicet, vt Corbeienfè Monasterium, prænominatum Monasterium scilicet Keminada ^{q)} cum omnibus prædiis, silvis, et aquis tam foris quam intus ad ipsum locum ^{r)} pertinentibus habeat, possideat, ordinet, utatur et seruet, sicut tenet sub suo regimine iure videlicet proprietario tres Abbatiolas, quas fundator eiusdem Novæ Corbejæ Luothewicus ^{s)} Pius Magni Karoli filius ad eandem Corbeiam contulit, scilicet Eresburg, nobile quondam Saxonum Castrum, nec non Meppiam atque Visbike. Sane de præfato loco ^{t)} neque militia, neque ullum seruitium Nobis aut Regno debebatur, et quoniam Corbeienfi Monasterio tam in Militia quam in Servitio ad Honorem regni et Defensionem Sanctæ Ecclesiæ Dignitas collata est, „*ex consensu Fratrum & Ministerialium ipsius Ecclesiæ statuimus, ut pro augmento præfati Monasterii, quod Ecclesiæ Corbeienfi in perpetuam possessionem Tradidimus ad debitum Regis Seruitium sex Marcæ, aut Seruitium sex Marcarum Regno de Abbatia Corbeienfi per-*

„sol-

^{o)} Schaten: duo feminarum monasteria Keminade videlicet atque Visbeke

^{p)} Schaten: qui Vice Herimanni Comitis

^{q)} duo prænominata monasteria Keminade scilicet et Visbeke

^{r)} ad ipsa loca

^{s)} Luthewicus

^{t)} ad præfata duo loca

„solvaantur, et que hanc nostræ Auctoritatis Donationem ex iudicio Principum
 „Regni nostri,“^{u)} sicut præscriptum est, Manere in perpetuum Decernimus.
 Primam iudicii sententiam dedit Burchardus Argentinenſis Episcopus, quam
 secutus est Adelbero Trevirensis Archi-Episcopus, Anshelmus Hauel-
 bergensis Episcopus, Henricus Leodiensis Episcopus, Sifridus Wirze-
 bergensis Electus, Fridericus Dux Sueviæ et Allatiæ, Herimannus Palati-
 nus Comes de Rheno, Cuonradus Dux de Ceringia, Cuonradus Marchio
 de Witin, Adelbertus Marchio de Brandeburch, Otto filius ipsius æque
 Marchio, Herimannus filius eiusdem Adelberti Marchionis, Luothewi-
 cus^{x)} Comes patriæ de Thuringia, Herimannus Marchio de Bada,
 Wernherus Comes de Bathen Vothelricus Comes de Lentzenburch ythel-
 ricus Comes de Horninga^{y)}, Heinricus Comes de Cazenellenbogan^{z)},
 Marquardus, Sibodo, Theodericus Comes de Montbeliart, et alii
 plures qui tunc affuere. Hoc quoque notum esse volumus quod Venera-
 bilis Pater noster Eugenius Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex^{a)} frequenti
 nos admonitione tam per suos, quam per nostros Legatos hortatus est,
 ut Monasteria feminarum, quæ nostræ ditioni et ordinationi in Regno
 nostro specialiter pertinent, in quibus divina religio penitus dilapſa est,
 regulare et reformare dignaremur, et Quoniam sæpe nominatum Mona-
 sterium Keminada, non iam Monasterium^{b)}, sed omnibus prætereunti-
 bus viam in peccatis Commune^{c)} Corrigi post multos labores non po-
 tuit^{d)}, „siquidem multis religiosis et præcipue Mindensi Episcopo, in cuius
 „Parochia situm est idem Monasterium, hanc operam iniunxeramus, ut inibi
 „Divina religio & sacræ Conversationis Cultus institueretur, et rite obser-
 „varetur, et^{e)} quoniam Corbeiensi Monasterio vicinum est^{f)}, tam ad
 Correctionem quam in proprietatem inibi contradidimus nullo recla-
 mante, nisi Sanctæ regulæ inimicus, et pudicitæ hostis fuerit inventus.
 „Advocatiæ vero sæpe fati loci, id est Keminada, et omnium Prædiorum
 „ibidem pertinentium, quam Vir Illustris Heinricus Dux Saxonie a nostræ
 „et Prædecessorum nostrorum Regum videlicet seu Imperatorum manu habue-
 „rat, tradidimus iam dicto Corbeiensi Monasterio, nec non prænominato
 „Wiboldo, suisque successoribus Canonice et regulariter ordinatis in perpe-
 „d 2 „tuum,

u) verba ex consensu fratrum etc. vsque ad
 verba Regni nostri a Schatenio omiſſa, et loco
 horum verborum sequentia habet: Dignitas col-
 lata est nos iudicio principum ad coronam nostræ
 augmentum sicut præscriptum est manere de-
 cernimus.

x) Luthewicus
 y) Oruinga
 z) Cazenellenbogo

a) Summus Pontifex.

b) Keminada et Visbice non tam mo-
 nasteria

c) Communia

d) potuerunt

e) Haec verba notulis „signata, a Scha-
 tenio iterum omiſſa sunt.

f) et Corbeiensi Monasterio vicina sunt

„tuum, ipso Duce consentiente et Annuente et eandem Advocatiam de
 „mani ipsius Abbatis, Homino prius ei cum Furamento fidelitatis propter
 „id ipsum facto, sponte et vltro recipiente g)., Auctoritate vero nostra
 regia praefatae Cellae Keminadae h) Damus ac Decreto in perpetuum vali-
 turo confirmamus Eandem Libertatem, quam habet Corbejense Mona-
 sterium, scilicet praefecturam Urbis quae vulgo dicitur Burchban i), ea
 videlicet privilegii ratione, vt nullus Dux, nullus Marchio, nullus Com-
 mes, nullus advocatus potestatem habeat exercendi [iudicium] k) in atrio
 praedictae Ecclesiae, sed quicque praeter ius et aequum a famulis, qui tam
 Abbati, quam congregationi obsequio Cotidianio deserviunt, commis-
 sum fuerit, ab Abbate vel ab eo cui ipse mandauerit, corrigatur. Et
 ut haec omnia rata et inconvulsa in perpetuum habeantur, praecceptum
 hoc conscribi et Imaginis nostrae impressione insigniri iussimus.

Signum Domni Counradi Romanorum
 Regis Secundi Inuictissimi,

Ego Arnoldus Cancellarius Vice Hein-
 rici Moguntini Archi Episcopi & Ar-
 chi Cancellarii recognovi.

Data Anno Dominicæ Incarnationis · M. C. XLVII. indictione X. Anno
 vero Domni Cuonradi secundi Regis inuictissimi VIII. actum Franckene-
 vort in Christo feliciter Amen.

Vt autem de fide huius documenti, Corbeiae recens collati, constet,
 en Reuerendi ac generosi Domini WESTERHOLTI Archivarii et Monaste-
 rii Corbeiensis Sub-Prioris *Vidimus*, quod conceptis verbis ita se habet:
 NB. *Diese Copia ist mit der in den Annalibus Paderb. P. Schaten befundener
 Correction des Herrn Baring, wie auch mit dem hier vorhandenen auf roth
 Pergamen mit Guldenen Buchstaben geschriebenen Originali fleissig collationirt
 vnd demselben gantz Gleichlautent. A. V. Westerbolt. Archivarius.* Ceterum
 Christ. FRANC. PAVLINI hoc Cuonradi secundi Imp. Diploma ex SCHA-
 TENIO in *Historia virginum Collegii Visbeccensis Francof. 1699. p. 57. sqq.*
 repe-

g) Hic locus a Schatenio omissus.

h) praefatis duabus cellis Keminade et
 Visbika.

i) Burgban.

k) exercendi iudicium.

repetiit. Atque non tantum in hoc Diplomate, sed et in aliis a SCHATENIO l. c. editis documentis olim a me collatis, lacunas et variantes lectiones obseruauit¹⁾, et videtur ille studio omisisse ea, quae fortasse pro praesenti rerum statu minus grata fuerunt. Pro certo etiam scio, SCHATENIUM ex Diplomatiis tantum, male descriptis, diplomata typis mandasse; qui et ingrati animi notam incurrit nulla auctorum facta mentione, quibus sua debet.

§. 15.

Interea et fictitia Diplomata^{m)} a monachis non raro genuinis supposita fuerunt, immo quod falsis Diplomatum monachi abundant fide auctorum commonstrauit Celeberr. Prof. KAPPIVS in Praefatione NIC. HIER. GVNDLINGII *Historie der Gelahrheit* praemissa *Lips. 1734. 4to. p. 12.* in Nota: quam malae Notae maculam olim sibi contraxerunt FRANCISCVS de ROSIERES in Libro *Stemmatum Lotharingiae*, de quo Excell. LVDEWIGVS in Praefatione ad *Reliquias Manuscriptorum T. I. p. 75. sq.* nec non CHRISTOPH. BVTKENSⁿ⁾ ac SVFFRIDVS PETRI^{o)}. Falsa ac interpolata diplomata non

d 3

vna

1) Hoc Nic. Schatenio etiam obiecit FRANC. PAVLINI *Syntagm. Histor. Germ. part. vlt. p. 532.* Diplomata nimirum Corbeiensia, Annalibus ipsius Paderbornensibus inserta, vitiosissime descripta et edita esse. Confer hic *Obseruat. Halens. Tom. X. obser. 14.* vbi plura Diplomata vitiose edita recensentur. *item das 66. Stück der Braunschweigischen Anzeigen a. 1752. §. 6.*

n) De falsis et suspectis Diplomatum in Monasterio Fabariensi, et de quibusdam Diplomatum Chronicis Tschudiani vide Excerpta ex literis NN. d. 11. Febr. 1735. quae inserta sunt *Nouis Actis Erudit.* mens. Febr. De chartis spuris Siluiniacensis monasterii agit *Mabillon.* in *Supplem. ad libros de re Dipl. c. 10. p. 45.* Ioh. Dan. Gruber l. c. p. 42. de suspectis diplomatum ita disserit: *Obgleich nicht zu leugnen, daß den ältern Kaysern, insonderheit Carolo Magno öfters offenbar falsche Diplomata, dahin des Hamconii Friesisches, und des Noppii Nachsches gehöret, angedichtet, auch wohl manchmahl den nachfolgenden Kaysern zur Bestätigung vorgeleget worden etc.* *Marr. Hamconius* in Libro *de Viris rebusque Frisae illustribus* allegatum Caroli Magni Diploma vna cum Wilhelmi Caesaris Confirmatione produxit; Alterum vero quod laudatus Gruberus citat, exstat in *Ioh. Noppii Acher-Chronick. Coelv. 1643. f. Quan-*

quam autem de Diplomatum Caroli M. a *J. Du Montio* in libro, cui Tit. *Corps uniuersel Diplomatique* productis, quae numero nouem sunt, sigillatim egerit *Polyc. Leyser* in *Comment. de Diplomatico Historiae Germ. Corpore concinnando p. 10-17.* ac fidem illorum in dubium vocaverit: interim tamen, licet falsa sat multa genuinis supposita sint, non de omnibus Caroli M. Diplomatum idem pronuntiandum. Genuinum Caroli Magni Diploma olim inspexi Corbeiae Saxonum cum exquisita imaginis impressione; scio & genuinum Caroli M. Diploma asseruari Castellis, quod LeibnitiuS et Eccardus viderunt, vt taceam illa Diplomata Caroli M. quae a doctis et harum rerum gnaris viris genuina pronuntiata.

n) Vide Bibliothecam Diplomaticam, et quidem quae sub Tit. BELGAE ad C. *Butkeus Trophées du Duché de Brabant* notauit.

o) *Suffridus Petri* scripsit *Antiquitates Frisiorum*, item pro antiquitate et origine eorundem, contra quem *Vbbo Ennius* peculiarem librum edidit. *Gerh. Ioh. Fossius* Lib. II. *de Latinis Historicis* C. 32. p. m. 302. De eo inter alia sic scribit: „Et sunt apud eum non „paucæ; vt parum sanæ fidei mereatur, tot „antiquos Frisiae scriptores nobis commemo- „rans; quorum multos, vt ipse non sit com- „mencus

vna produxit quoque HIER. BIFFIVS in libro de cetero oppido raro, cui titulus: *Gloriosa nobilitas illustrissimae familiae Vicecomitum* etc. P). Hoc etiam liquet ex bellis Diplomaticis ab illustribus duumviris IOH. PETRO de LVDEWIG et I. G. von MEIERN descriptis. Ille de his egit in modo laudata Praefatione T. I. *Reliquiarum Manuscriptorum omnis aevi Diplomatum ac monumentorum ineditorum* praemissa: Hic vero in Praefat. T. III. plane eximiae Editionis *Astor. public. Pacis Westphalicae* bellum Diplomaticum in genere persecutus est. Sigillatim quoque illud patet ex Controversia de Diplomate Lindaviensi, item ex ea, quae I. G. ECCARDO cum NVNNINGHIO, GVNDLINGIO et HENSELERO, mox memoranda intercessit.

§. 16.

Varia autem fuit veterum instrumentorum fortuna: Non multo plura tempus edax rerum, quam hominum incuria et iniquitas deuoravit, v. OPTATVS MILEVIT. L. 7. Potissima vero deprauationis causa fuit, quod multi cum amissis bonorum titulis viderent periclitari facultates suas: Instrumenta ideo refinxerint, vt aliorum hominum bonis alienis inhiantium fraudem hac arte repellerent. Sed aliae corruptionis causae fuerunt in Instrumentis primariis, quae *originalia* vocant; aliae in *transcriptis*, vulgo *copiis*.

Originalia tribus ex causis adulterata fuisse videntur. Prima: Ob caducitatem veterum apographorum, quae cum lacera essent, aut scripturae fugientis ad eorum imitationem alia effingebantur priuata auctoritate, quod tamen citra falsi crimen factum est. Aliquando a Pontificibus q) Episcopis, Regibus et Magistratibus, vera recognoscebantur exemplaria, et vel ad eorum normam alia condebantur, vel integra secundis literis inferebantur; qui posterior renovandi modus, etiam nunc *Vidimus* appellari consuevit: vix tamen ante Saeculum XII. in vsu fuit. Pro variis vero seculis variae quoque formulae obtinuerunt, et duae nonnunquam pluresue recognitiones in vno eodemque Instrumento inueniuntur. Exempla legas apud Mabillon. in *Spicileg.* T. 10. p. 649. Inde Confirmationes priuilegiorum adhucdum vsitatae originem traxisse videntur. Saeculo dein XIV. frequens eiusmodi recognitio Instrumentorum facta est per Notarios publicos et Apostolicos, quae *Transsumta* seu *Trans-*

mentis, commentitios tamen esse, nemo non videt, nisi qui oculos in calcaneo habuerit. I. Isaac *Pontanus* vero in *Origiu. Franc.* p. 51. haec de eo habet: „Suffridus Petri homo senex, et fabulosis narrationibus nimium indulgens, tum et falsitatis non vno nomine a doctioribus saepe numero comitatus.

p) Vide pluribus quae de hoc libro notavi in Bibliotheca diplomatica sub tit. ITALI, huic operi praemissa.

q) V. Stephanus Tornacens. Ep. 229. Ital. sacra T. V. col. 1537. MARLOT T. II. Metropolit. Rem. p. 364.

Transcripta appellari solent, subinde tamen erratis sciantia, vel ex imperitia scribae, veterem scripturam non bene callentis, vel ex negligentia, aut oculorum lapsu.

Secunda causa confingendorum originalium fuit, ad supplendam veterum iacturam ex bellis, incendiis, aliisque modis. Nonnulli a Principibus Episcopisque priuilegia chartasque suas resarciri flagitabant, petito generali priuilegio, in quo Ecclesiae aut monasterii generatim confirmabant possessiones omnes, aut omnium possessionum, iuriumque accurata fiebat enumeratio. Qui autem eiusmodi restitutiones priuilegiaque a Rege postulabant; primum quidem a pagensibus seu popularibus suis testimonium de incendio suborto et iactura consequente, seu *Chartulam relationis*, quae dicebatur *apennis*, obtinebant, eamque deferebant ad Regem: qui habita combustorum instrumentorum ratione, omnes laesae personae possessiones Edicto suo roboraret. Exempla vide apud MARCVLFVM L. I. C. 33. et 34. et form. 46. *Secul. Benedict. IV. P. 2. p. 252.* BALVZIVM in *Append. ad Concil. Narbon.* p. 171. Ritus autem ille, *Legibus Alemannorum* c. 2. probatus, vt illius, qui chartam deperditam confecerat, heres, cum testibus nominatis quinque in Ecclesia iuraret, quod pater eius nec chartam fecisset, nec ad illa sancta loca dedisset, iam *Legibus Longobardorum* sublatus est.

Tertia denique causa alios vertit ad subornanda falsa diplomata, ex quibus blandienti falsitati atque iniustitiae robur et subsidium arcesserent. Quod quidem genus hominum reipublicae maxime nociuum fuit; vnde merito eiusmodi scelera grauissimis poenis excipiebant, nimirum aliquando proseriptione bonorum, aliquando pollicis, immo dextrae abscissione, aliquando in viuicomburio. Interim falsa diplomata a veris praecipue secernuntur facta eorum inter se accurata collatione.

Transfumpta ex originalibus instrumenta quod attinet, eorum interpolatio, itidem ex triplici capite processisse videtur. *Primum* ex imprudentia et leuitate librorum, qui nonnulla exemplaris vocabula aut omiserunt, aut perperam immutarunt, seu vitio praelegentis aut dictantis, seu imperitia ipsius scriptoris aut typographi. *Alterum* ex temeritate sciolorum, qui exemplaris verba non intelligentes aut alia pro iis substituerunt, aut glossemata falsa adiecerunt. *Tertium* ex studio iuuandi posteros, adhibitis annis Incarnationis, Indictione, aliquando etiam concurrente epocha. Primis enim seculis computandi modus in chartis, a Regum principatu iniri solebat; ex quo cum non constaret satis, quo quaeque Christi anno conditae essent; ea demum ratio quosdam exscriptores impulit, vt annos incarnationis alios adiecerent. Huic interpolationi maxime occasionem dedit librorum chartaceorum vsus, in quibus instrumenta cuiusque Ecclesiae aut Monasterii secundum seriem

temporum ordinata sunt: ob idque vetustioribus litteris adiecti anni incarnationis ad feriem istam demonstrandam. Sed vnum vero leue erratum in re non graui, vnius exempli valori obesse non debet. Add. MANVELIS COMNENI Nouella apud LEVNCLAVIVM de Iure Graeco-Latin. P. 157.

§. 17.

Vt et hoc addam, Diplomatum Editores in scribendi ratione et stylo peccare videntur, nec ea Orthographia, quam Scriptores veteres adhibuerunt, documenta semper exhibent, quum tamen antiquitatis nota consistat & in Orthographia. Nimis autem sollicitus hac in re fuit C. H. (sub quibus literis latere voluit CHLODOVEVS vel LVDOVICVS HENSELERVS r) e Soc. Iesu) in Dissertatione Critico-Historica de Diplomate Caroli M. dato Ecclesiae Osnabrugensi pro Scholis Graecis et Latinis, qua Diploma illud contra obiectiones I. G. ECCARDI defenditur, Monasterii Westphal. 1721. in forma quarta, vbi pag. 106. seqq. quidem in Appendice Priuilegia Osnabrugensis Ecclesiae ex autographis descripsit; sed dum antiquitatem in exscribendis Abbreviaturis imitari voluit, hic lectoribus crucem fixit, et, vt auctor, Originalia male legit. Quod vel ex Admonitione Typographi ad lectorem Dissertationi subiunctae colligere licet, quae ita se habet: *Cum in Diplomatis supra adductis occurrerint multae Abbreviationes, quas Typographia nostra ob defectum Characteris antiqui non potuit ita exprimere vt reperiebantur in Autographo, coacti sumus alias Abbreviationes et Characteres magis affines substituere* etc. nisi forte dixeris; auctorem ipsa antiquitatis Monumenta et Originalia Typographo ad exscribendum dedisse, quod magis miror.

§. 18.

Quum autem IOH. MABILLONIVS in Opere Diplomatico, RAYMVNDVS DVELLIVS in Praefat. *Excerptorum Genealogico-Historicorum Lips. 1725. f.* vbi specimina veterum scripturarum inde a Sec. VI. exhibet, et IOH. IACOB SCHEVCHZER Med. D. et Math. P. item IOH. LOCHMANN Chalcographus in publicatis *Alphabetis ex Diplomatum et Codicibus Thuri-censibus, Tiguri 1730. f.* aliique, paucas tantum Abbreviationes notarint; et

r) L. Henselerus e Societate Iesu emissa hac Dissertatione, Historiarum Professor Coloniae Agrippinae designatus fuit, ac cum illuc ad Professionem suscipiendam abiret, Bibliothecam re-

giam Hannoverae Anno 1723. die 9. Octobris inuisit, illumque tunc temporis conueni. Scripta quae in hac Controuersia edita sunt, infra in Bibliotheca Diplomatica recensentur.

et nemo, si discefferis a Dn. *Waltheri* Lexico diplomatico, item *Anderfonii* Scotia diplomatica, opera egregia recens in lucem edita, hucusque de Abbreuiaturis mediæ acui egerit, easque tali ordine collegerit: spero interim in exercitatis et rei Diplomaticæ et antiquitatis studiosis, me etiam non leuem ingratamque operam, publicatis hisce speciminibus scripturarum et Abbreuiationum mediæ acui nauaturum, quas in formam lexiçi, maioris commoditatis gratia, non sine studio redegi^{s)}, quod quauis occasione augeri poterit, et quindecim tabulis aeneis illud exhibui. In supplementum vacui spatii addidi et Abbreuiationes quasdam Germanicas, item characterem Codicis qui historiam *Reynfridi* Ducis Brunsvicensis continet, quique asseruatur Gothæ in Bibliotheca Ducali, ex qua anno MDCCXIX. nobiscum communicatus fuit, et constat 163. foliis. Codex scriptus est dialecto mihi plane ignota. Poëma autem est a quodam ex Phonscorum (*Meistersänger*) numero concinnatum, qualium seculo XII. et insequenti ingens in Germania prouentus fuit. Sub nomine autem *Reynfridi* latere insignem aliquem heroem ex Serenissimis Principibus Brunsvicensibus ac Luneburgensibus facile coniecere licet, cuius res gestæ, uti sub nomine *Theuerdanck*^{t)} Imperatoris Maximiliani I. facta hic decantantur; diiudicatu autem difficile, quisnam princeps sit, cuius laudes cecinerit poëta.

§. 19.

Equidem NICOLAVS STAPHORSTIVS, verbi diuini apud Hamburgenses minister, singulare opus de *Abbreuiaturis veterum Germanorum et inprimis Saxorum* promisit, sed operi immortuus fuit. Beatus auctor laborem hunc
in

^{s)} Pari ratione compendia scribendi Romanorum, sicut apud *Apuleium* veniunt, singulari dictionario *Tullius* fertur exposuisse. *Valerii* autem *Probi*, *Magnonis*, *Petri Diaconi* et *Papiae* libellos de Notis tam Romanorum, quam iuridicis, ordine literarum digestos insertos vide *Heliae Putschii* operi, in quo Grammaticæ Latinæ auctores antiquos exhibuit Hanoniae 1605. in 4to, p. 1494. 1687. Sic ex recentioribus de Notis Romanorum Seruatus *Vrsatus* Patavius, peculiarem librum scripsit Patavii 1672. f. in quo earum interpretationes quotquot reperiri poterunt, collegit, literarum ordine digestis, et obseruationes adiecit. Dicitur *Vrsati* Commentar. de Not. Roman. insertus est Tom. XI. *Thef. Antiqu. Graenii* p. 751. Catalogum etiam siglarum, quæ in antiquis Inscriptionibus et

Monumentis occurrunt, exhibuit *Ioh. Nicolai* Tract. de Siglis veterum, p. 220. 244. confer et *Adr. Beierum* l. c. Cap. 12. p. 41. sqq.

^{t)} De inclito libro *Theuerdanck* pereruditam Dissertationem edidit Celeberr. *Ioh. David Kœlerus*, in Academia Georgia Augusta Gottingæ nunc Historiarum Professor, Altdorslii 1714. quæ auctius recusa 1719. prodit. Auctores der *Beiträge zur Critischen Historie der Deutschen Sprache, Poesie und Veredsamkeit*, dictam Dissertationem T. II. Part. VI. p. 191. sqq. recensuerunt. Confer et *Bibliothecam Historicam Struvio-Budorianam* pag. 937. Ceterum splendidum exemplar libri *Theuerdanck* membranæ Norimbergæ 1517. impressum asseruatur Hanoueræ in Bibliotheca Regia, cum figuris pulchre illuminatis. Atque hæc editio, clauæ auctoris non
muti-

in octo sectiones distinxit: „Sectione I. agere voluit de Scriptis ex quibus „Abbreuiaturas notauit. II. De Characteribus literarum, prout aetas tulit, „mutatis. III. De Abbreuiaturis generalibus. IV. De Signis ab initio vo- „cis contractae positis. V. De Abbreuiaturis in medio vocis occurrentibus. „VI. De Abbreuiaturis finalibus. VII. De Notis Syllabarum exprimentibus. „VIII. Lexicon, Abbreuiaturam tribus columnis exprimens a) vocem, b) Ab- „breuiaturam, c) locum siue librum. Hanc sciagraphiam ante aliquot annos nouellis Hamburgicis inferi curauit. Speciminis vero loco interim *T. IV. Der Hamburgischen Kirchen-Geschichte* p. 348. compendia vocum, quae in MSS. Sec. XIV. XV. XVI. occurrunt, dimidia plagula exhibuit, quae hic subiunxi, sed ordine Alphabetico, et modum legendi addidi, eaque auxi, quibus et Abbreuiationes Germanicae nonnullae insertae sunt. Ex genio seculi eiusmodi opus diu iam desideratum fuit, quod et arti Criticae Diplomatum ac codicum veterum egregie inseruire posset. Votis tamen eruditorum ab omni parte satisfacere potuisset illustris SCIPIO MAFFEI, cuius in palaestra antiquaria (ex iudicio auctoris, qui eius Historiam Diplomaticam Cal. Decembris in *Actis Eruditorum Lips.* anno 1727. recensuit) praeclara virtus dudum perspecta est: iam tum mente agitauit *uniuersalem Diplomatum* u) *Criticam*, ac promulsidis loco dictam historiam Diplomaticam vulgavit. Operae pretium erit ipsa verba auctorum *Actor. Erudit. Lips. l. c. p. 536.* huc transcribere. *Hunc, inquit, si vitam Deus, quod precamur, largitus fuerit, ipsa ARS DIPLOMATVM CRITICA VNIVERSALIS olim vulganda excipiet, hac methodo elaboranda, vt primo SYSTEMA quoddam CHARACTERVM OMNES SCRIBENDI MODOS antiquitus receptos sistens proponat, criteria porro, quibus vera a falsis instrumenta cognosci atque diiudicari debeant, regulis aliquot vniuersalibus comprehensa tradat, fontes etiam errorum in interpretandis illis, a Mabillonio quoque haud raro commissorum ostendat* *SCRIPTIONIS Compendia SOLLICITE EXPLICET, GENVINVM denique EORVNDEM VSVM NON SVFFICIENTER HACTENVS AGNITVM*, commonstret. Hoc egregium plane opus impatienter huc vsque ab eruditis expectatum fuit, cuius editione Celeberrimus

mutilata, prima, eaque perrara est, et merito inter cimelia bibliothecae referenda; reliquae editiones textum integrum non exhibent.

u) Qua voce illustris Maffei, non quod vulgo fit, publica rescripta, et concessionis Principum tantum, sed omnis generis Acta, Documenta, aut Instrumenta inter priuatos etiam confici solita, intelligit. Interim Ars Diplomatica nullibi fere vt antiquiora, ita certiora inuenit subsidia,

quam intra Religiosorum septa. *Poscebat enim, vt verbis vtar Sebeuchzeri l. c. in Praefat. vitae monasticae, a labore manuali remotae sustentatio Donationum et aliorum acquisitionum titulos, qui ne perirent, Diplomatum roborari debebant.* Ceterum distinctionem scribendi modorum in Romanum, Gothicum, Longobardicum, Saxonicum et Franco-Gallicum non adeo fundatam esse, asserit celeberrimus Marchio in Verona illustrata.

mus Marchio eruditam ciuitatem non minus maximopere sibi deuinciet ac nuper edita *Verona illustrata* fecit. Recordor hic eximiae collectionis documentorum et apographorum veterum, quam IOH. BVRCH. MENCKENIVS in itineribus suis fecerat; in qua characterem cuiusuis codicis, cum Alphabeto magna diligentia delineauit x). Suppeditat illa notitiam variorum codicum membranaceorum et chartaceorum, qui in Anglia latent; ex hac collectione, cuius apographum in Bibliotheca Regia Hanouerae asseruatur, sunt ea specimina scripturae, quae num. XIII. et XIV. tabulis aeneis exhibui. Ceterum specimina veterum scripturarum post MABILLONIVM l. c. MONTFAVCONIVM in *Palaeographia Graeca* exhibuerunt etiam DAN. PAPEBROCHIVS in *Propylaeo Antiquario* T. II. *Actorum Sanctor. mensis Aprilis* praemisso, G. HICKESIUS in *Thesauro linguarum veterum Septentrionalium*, et *Diff. de antiquae Literaturae Septentrionalis uilitate*; IOH. FRID. SCHANNAT in *Vindemiis literariis*, nec non in *Vindiciis quorundam Archiui Fuldenfis Diplomatum*, RAYMVNDVS DVELLIVS in Praefat. *Excerptorum Genealogico-Historicorum*, item PHIL. HVEBER in *Austria ex Archiuis Mellicensibus illustrata*; I. G. ab ECKART *Comment. de Rebus Franciae Orient.* T. I. IOH. IAC. SCHEVCHZER l. c. GOTTFR. von BESSEL in insigni Opere *Chronici Gottwicensis*, in quo etiam T. I. Lib. I. p. 51. exhibentur Abbreuiationes Sec. XI. item quos modo nominavi duumviros IOH. LVD. WALTHERVS in *Lexico dipl.* et IAC. ANDERSONIVS in *Selectu diplomatum et numismatum Scotiae thesauro*. IOH. BAPT. DONIVS autem in libro cui Tit. *Inscriptiones antiquae notis illustratae et XXVI. indicibus auctae* ab ANTONIO FRANC. GORIO *Florentiae* 1731. f. classi decima nona complexus est scripturas antiquissimas in arborum cortice exaratas, quae in Vaticana Bibliotheca vel in aliis adseruantur p. 467-522. confer et classem vigesimam. Idem ANT. FRANC. GORIVS in *Musco Etrusco*, *Florentiae* 1737. in f. Alphabetum linguae Etruscae dedit, simulque monumenta Tusca illustrauit. Sed IOH. MICH. HEINECCIUS l. c. *Cap. II. §. 11.* docet, quae singulis seculis fuerit forma literarum in sigillis, easque tabula aenea exhibuit. Praeterea Alphabetum e numismatibus Anglo-Danicis defuntum, item Abbreuiaturas quasdam in dictis numismatibus occurrentes exposuit ANDR. FOVNTAINE Libro cui Tit. *Numismata Anglo-Saxonica*

e 2

et

x) Ipse, laudatus *Menckenius* in *Dissertationum Literariarum* ex edit. *Frid. Ott. Menckenii Fil.* Lips. 1734. *Diff. IV. p. 38.* ita satur: *Nec distiteor, me quondam, huius potissimum exemplo [nim. Humfredi Wanley] incitatum, specimina in itinere meo non modo ex antiquissimis Mstis vnciali caractere scriptis, verum et iis Codici-*

bus depromisse, quibus, quod rarissime tamen obseruamus, annus, quo scripta erant, additus ab Amanuensi fuisset, quod collatis pluribus huius generis speciminibus, et literarum ductu, qui singulis fere Seculis alius fuit, diligenter considerato, de reliquorum etiam aetate pronitius indicari posse sperarem. et reliqua.

et Anglo-Danica illustrata, Oxoniae 1704. f. Quod opus insertum vide HICKESII *Thesauro lingu. vet. Sept. T. II.* Plane egregie operam orbi literario nuper quoque praestitit DAVID CASLEY, edito *Catalogo Historico-Critico de Bibliotheca Regia Londinensi* anno 1734. in quo modum scribendi a Sec. III. vsque ad Sec. XVII. exhibuit. Afferuatur haec Bibliotheca in fano seu templo D. Iacobi in *Westmunsterhall* y), cuius Praefectus et Celeberr. Richardus *Bentleius* fuit; eamque disposuit, cui filius, vt relatum accepi, successit. De Cl. *Caslei* libro, quem in octauo edidit, Auctores der neuen Zeitungen von gelehrten Sachen anni 1734. N. XLVII. p. 417. ita scribunt: Der versprochene Historisch-Critische Catalogus der hiesigen Königl. Bibliothek, den Herr Casley ausgearbeitet hat, ist zu Ende des Monats April dieses Jahres fertig worden. Unter andern merckwürdigen Sachen sind die verschiedenen Arten zu schreiben, die vom III. bis XVII. Jahrhundert gebräuchlich gewesen sind, ausführlich beschrieben, und durchgegangen worden &c. Recensionem autem huius operis vide in Ephemeride literario, cui Titulus: *Bibliothèque Britannique à la Haye T. V. Part. II.*

§. 20.

Praeclare etiam quondam posuit operam in Codicibus membranaceis et veterum scripturarum monumentis nobilis et docta virgo Elisabeth ELSTOB, Angla; illa in efformandis et describendis antiquis Codicibus adeo perita fuit,

vt

y) Bibliotheca Regia Londinensis a situ et *Westmonasteriensis* dicta praefertur omnibus aliis, praesertim ob MSta, et Thecleani, quem vocant, Codicis Veteris Nouique Testamenti quadrato charactere exarati antiquitatem et elegantiam. Hunc Codicem Thecleanum Cyrillus Lucearis ab Alexandria atque sic ex Aegypto secum auexit, et Angliae Regi Carolo dono dedit. Thecleanus appellatur a Thecla, quae passâ sub Domitiano Imperatore martyrium, cuius manu exaratus dicitur. Etenim ante Codicem hunc Alexandrinum in Bibliotheca Regia haec ipsius Cyrilli manu scripta leguntur:

„Liber iste Scripturae sacrae. | Noui et Veteris
 „Testamenti, prout ex traditione habemus, est
 „scriptus manu Teclae, nobilis foeminae Ae-
 „gyptiae ante mille et trecentos annos circiter,
 „paulo post Concilium Nicaenum. Nomen Te-
 „clae in fine libri erat exaratum. Sed extincto
 „Christianismo in Aegypto a Mahumetanis et
 „libri vna Christianorum in similem sunt reda-
 „cti conditionem. Extinctum ergo et Teclae

„nomen et laceratum, sed memoria et traditio.
 „recens obseruat

„Cyrillus Patriarcha
 Constantinop.

Sed etsi hic ab ipsa Thecla scriptum Codicem putet, quod nomen eius in fine, qui nunc desideratur, comparuisse olim, traditiones ferant, aliud tamen ex Athanasii epistola ad Marcellinum patet, quae illic praefixa Psalmis legitur. En specimen Codicis Alexandrini in Tabula hic inferenda. Cl. namque Ioh. Burchard *Menckenius* in itineribus suis Londini in Bibliotheca Regia olim illud ex dicto Codice satis accurate delineauit, confer diff. IV. eius Diff. literar. p. 38. et cum aliis huiusmodi specimenibus scripturarum veterum tam Codicum Graecorum, quam Latinorum, cum G. G. Leibnitio, et Ioh. Georgio Eccardo communicauit; ex quo et in Bibliotheca Regia atque Electorali Hanouerae iam dicta specimina afferuantur: Praeclarissimus autem Dominus C. L. SCHEIDIVS, qui in praesenti Bibliothecae Regiae praest, pro sua humanitate, et studio

Ad Praefat. p. 30.

Specimen Codicis Alexandrini, quem Cyrillus Episc.
Alexandr. Carolo. I. Regi Angliae donomisit.

ΠΑΣ ΟΤΙ ΕΣΤ ΘΥΩΝ ΟΤΙ ΓΕ ΕΣΥΝ
ΟΧ̄Σ ΕΚ ΤΟΥ ΟΥΤΕ ΓΕΝΝΗΤΑΙ ΚΑΙ
ΠΑΣ Ο ΔΑΤΤΩΝ ΤΟΝ ΓΕ ΓΕΝΝΗΣΑ
ΤΑ ΔΑΤΤΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΓΕ ΓΕΝΝΗΜΕ
Ν Ο ΝΕ ΣΔΥΤΟΥ ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΓΙΝΩ
ΣΚΟΜΕΝ ΟΤΙ ΔΑΤΤΩ ΜΕΝ ΤΑ ΤΕ
ΚΝΑ ΤΟΥ ΘΥΟΥ ΤΑΝ ΤΟΝ ΟΝ ΔΑΡΑ
ΠΩ ΜΕΝ ΚΑΙ ΤΑΣ ΕΝ ΤΟ ΔΑ ΓΑΥ
ΤΟΥ ΓΗΡΩ ΜΕΝ ΚΑΙ ΔΙΕΝ ΤΟ ΔΑ
ΔΥΓΟΥ ΚΑΡΙΑΙΟΥ ΚΕΙΣΙΝ ΟΤΙ ΜΑ
ΤΟ ΓΕ ΓΕΝΛΗΜ ΕΝ ΟΝ ΕΚ ΤΟΥΟΥ
ΝΙΚΑΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ ΚΑΙ ΔΥΓΗ
ΕΣΤΙΝ ΗΝΙΚΗ ΜΝΙΚΗ ΣΑ ΣΑ ΤΩ
ΚΟΣΜΟΝ ΗΤΤΙ ΣΤΙΣ ΗΜΩΝ.

ΤΙΣ ΕΣΤΙΝ Ο ΝΙΚΩΝ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΕΙΜΗ Ο ΤΗ ΣΤΕΥΩΝ Ο ΤΗ ΣΕ ΣΠ
ΟΝ ΤΟ ΣΤΟΥ ΘΥΟΥ ΤΟ ΣΕ ΣΤΙΝ
Ο ΕΑ ΘΩΝ ΔΙ ΨΑ. Δ ΤΟ ΣΚ ΔΙΜΑΤΟΣ
ΚΑ ΠΤΗ Σ̄ Γ̄ Χ̄ Σ̄ ΟΥΚ ΕΝ ΤΩ ΔΑ Π
ΜΟΝΟΝ ΑΛΛΑ ΕΝ ΤΩ ΧΑ ΔΤΙ ΚΑΙ
ΕΝ ΤΩ ΠΝΙ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝ Δ ΕΣΤΙΝ etc

ΔΑΒΓΔ ΕΖ ΗΘΙΚΛΜΝΞΟΠΡΣ
ΤΥΦΧΨΩ.

vt inter authenticum exemplar et apographum non aliud apparuerit discrimen, quam quod forte recenti membrana et atramento fit vsa. Huiusmodi specimen Homiliarum Anglo-Saxonicarum Aelfrici I. G. ECCARDO 2) transmis-

e 3

sum,

dio aequae ad bonas litteras, ac meos conatus promouendos, illa meis vsibus, cum iteratam editionem Clauis diplomaticae adornarem, beneuole concessit. Ceterum antedicta Bibliotheca Regia Londinensis Eduardi VI. munificentia mirifice creuit.

2) Vide Ioh. Geo. ab Eckhart Animaduersiones Historicae et Criticae in *Sehannati* Dioccesin Fuldensis p. 12. Edidit et *Elstobia* Homiliam Anglo-Saxonicam in S. Gregorium cum notis et versione Anglicae sequenti Titulo: *An English-Saxon Homily on the Birth-day of St. Gregory: ancient ly used in the English-Saxon Church giving an account of the conversion of the English from Paganism to Christianity. Translated into modern English with Notes etc. by Eliz. ELSTOB. Lond. 1719. in octauo.* In littera initiali dictae homiliae iconem S. Gregorii, in altera littera initiali versionis, auctor eleganter sui ipsius effigiem repraesentare voluit. Atque hic liber vna cum dicto specimine Eccardo simul transmissus fuit; Eccardus autem tunc temporis commercium literarium habuit cum doctiss. quibusdam Anglis, nimirum CHAMBERLAINE, HALLEY, WOTTON, PAWLS, et aliis. Interea occasio huius commercii literarii fortasse haec fuit: Restituerat I. G. Eccardus anno MDCCXX. Bibliothecae Oxoniensi partem Glossarii Anglo-Saxonicis Francisci Iunii iunioris, nimirum litteram F. et S. a Christiano Wormio Dano ablatam, quam tunc temporis deseripsit, et id propter referente Doctore Pawls Bibliothecario non tam inter benefactores Bibliothecae Oxoniensis nomen eius publice affixum est; sed et inter Socios Societatis Regiae Londinensis, specimine misso receptus fuit. Haec autem pars Glossarii Iuniani Wormio mutuo data erat ex Bibliotheca Oxoniensi, quam ante discessum non reddiderat. Atque Vir doctus hic in illustrandis *Arae Multifidii* Schedis de Islandia, (ita se habet titulus libri) occupatus, utebatur Francisci Iunii MStis. Hunc autem auctorem, qui primus Islandicae Historiae partem conscripsit, Wormius interpretatione Latina et Notis illustrauit, et, vt relatum accepi, tantum sex exemplaria Londini typis exseribi curauit in octauo, sine titulo et sine, nescio quo casu. Interim Prologus interpretationis

huius auctoris ita incipit: *Islandorum librum confeci ego primum, Episcopis nostris Thorlako et Ketillo, et videndum obtuli tam illis, quam Saemundo Sacerdoti etc.* Exemplar huius libri oppido rari asseruatur Rostochii in Bibliotheca *Fehriana*, ex qua nobiseum communicatus fuit. Haec notitiam potissimum debeo I. G. Eccardo, C. Kortholto et N. Hasbergio: hic Guelpherbyti quondam Consiliarius Aulicus fuit, cui Wormius, postea in Dania Episcopus, in itinere Batauico vel ob aes alienum, vel ob defectum nerui rerum gerendarum MStis sua oppignoraue- rat, quae tamen anno MDCCXVIII redemit. Sed dictam particulam Glossarii Iuniani Hasbergius retinuerat, Eccardi potissimum suasu, qui tunc temporis in eo erat occupatus, vt *Lexicon Linguae Germanicae Etymologicum* componeret, eique Hasbergius, vt erat rei antiquariae et numariae perstudiosus, hanc ipsam particulam communicauit; ille vero autographum Bibliothecae Oxoniensi iterum inseri curauit, et ita Glossarium Iunianum, quod diu Oxoniae man- cum habuerunt, postliminio integrum receperunt. Eduardus Lye postea sequenti titulo: *Francisci Iunii* Franc. fil. Etymologicum Anglicanum; Ex autographo et per multis accessionibus auctum edidit Oxoniae f. Praemittuntur vita auctoris et Grammatica Anglo-Saxonica. Franciscus Iunius ceteroquin Saxonicarum anti- quitatum studiosus *Visslae Codicem argenteum*, Euangelia aureis argenteisque literis Gothice descripta continentem, ab affine suo Isaaco Vossio ex Suecia allatum, pretio quatuor millium imperialium sibi comparauit, quem postea edidit. Qua de re I. G. Eccardus in Historia studii Etymologici Hanouerae 1711. 8vo, Cap. VI. p. 76. ita scribit: *Codex de caetero Argentens tricennalis belli tempestate e Germania [ex Werdingensi Coenobio] in Succiam translatus, ibique inter rariora regni cimelia litteraria veneratus, ab erudito viro [Vossio] a Christina Regina pro voto non remunerato surreptus, atque ad Batauos, et quidem in manus Francisci Iunii iunioris perlatus est, qui tanti eum fecit, vt typos ad instar MStarum literarum fundi, atque ipsum Codicem ex aduerso posita versione Anglo-Saxonica, additroque Glossario suo Gothico eru- ditissimo-*

sum, manu ipsius propria in membrana iisdem characteribus, quibus codex scriptum non semel contemplatus et admiratus sum. Scio equidem et alios hac in arte excellere, vt manum scribae vel artificis veterum documentorum et sigillorum accurate repraesentare valeant, inprimis apud nos aequae ob industriam in re Diplomatica adhibitam et hanc ob causam notus fuit IOH. LV-DOLF. WALTHERVS^{a)}, Regis Magnae Brit. et Electoris Brunsv. et Luneb. Secretarius Tabularii, qui sine magno negotio hac ratione antiqua documenta nouit describere, egregia specimina Lexico eius diplomatico adiecta sunt. Interim quiuis, cui datum fuit Elstobiae specimina veterum scripturarum inspiciere, huic doctae virgini facile palmam hac in parte largietur, sed ante viginti iam annos immatura morte illa e vita excessit.

§. 21.

Nec minori laude mastrandus supra iam laudatus IOH. HENR. BÜTNERVS^{b)}, qui ex veterum Instrumentis Alphabetica atque Abbreuiationes, item

Nota-

ditissimo et peculiari tractatu quo Alphabetica Gothicum, Runicumque declarantur, nec non Thomae Marefchalli . . . obseruationibus Dordrechtii 1665. in 4to, typis exprimi curauit etc. Authenticum deinde exemplar iussu Caroli XI. Regis Suecorum ab illustri Comite de la Gardie aliquot millibus imperialium, Iunio iterum offerente, redemptum est. Hic enim codex argenteus antiquitatis Literario-Gothicae venerandum et fere vnicum cimelium est ex iudicio S. R. Iac. Frid. Reimanni in Catalogo Systematico-Critico Bibliothecae Reimannianae, qui p. 221. sq. et hunc librum recenset. De lingua Codicis argentei Ioh. Georg Wachter Commentationem inseruit Miscell. Berolin. T. I. p. 40 - 47. De Vphila autem eiusque versione IV. Euangelistarum Gothica, Dissertationem quondam Wittebergae 1693. G. Frid. Heupel habuit. Sed adhuc sub iudice lis est, vtrum Vphila huius versionis sit auctor, an Saxo, vt vult Hickesius, aut Gothus Vlfilae coaetaneus. Vide Bücher-Saal T. I. Ceterum Fr. Iunius voluit etiam Grammaticam Anglo-Saxonicam elaborare, sed operi immortuus est. Interim laudata Elstobia Londini 1715. in quarto primam Grammaticam Anglo-Saxonicam edidit scq. Tit. The Rudiments of Grammar for the English Saxon Tongue. i. e. Rudimenta Grammaticae linguae Anglo-Saxonicae vna cum Apologia studii antiquitatum Septentrionalium, quarum recensionem vide in Actis Eruditorum Lipsiensium Supplementorum

T. VI. Sect. X. p. 519. sq. Atque haec occasione Elstobiae doctae virginis prolata, beneuolenti non ingrata fore spero.

a) Laudatus Dn. Waltherus olim Theologiae studiosus, B. Staphorstio, cum in eo esset, vt Historiam Ecclesiasticam Hamburgensem ederet, in describendis Diplomatum ex Originalibus inprimis manus dedit adiutrices, atque tunc temporis in nouellis literariis etiam id propter ipsius honorifica facta fuit mentio. Ita non raro fieri solet, vt parerga interdum primam emergendi suppeditent occasionem. Vitam is cum morte commutauit Anno 1752. Calendis Martii. Illorum autem, qui primis annis ad Theologiam animum applicuerunt, postea vero aliud vitae genus, vel iurisprudentiam amplexi sunt, exempla sunt perplura. Martinum Lutherum ex Iuris studio Theologum, et Casparum Zieglerum ex Theologo Iurisconsultum, singulari Dissertatione ventilauit M. Ioh. Gottlieb Olearius. Lipsi. 1709. Sed haec obiter.

b) Cl. Bütnerus de rebus patriae longe meriti-
tissimus edidit lingua vernacula *Genealogien der Lüneburgischen Adlichen Patricien-Geschlechter, Lüneb. 1704. in fol. cum insignibus.* In MSto ad prelum parato habet *Historiam Verdensen, Sigillis et Diplomatum illustratam. Literatos* item *Ciuitatis Lüneburgensis*, illasque personas quae officia publica in inclita hac Ciuitate ornarunt, Epitaphia item inclitae ciuitatis non sine studio collegit. Ceterum et ille arripuit, quae

fors

Notariorum signa mediæ ævi collegit. Ex cuius collectione N. XVIII. signa quaedam curiosa veterum Notariorum cum Alphabetis atque Abbreuiationibus Instrumenti subiunxi. De origine et usu eiusmodi signorum DAN. PAPEBROCHIVS in *Propylæi Antiquarii Parte I. de Diplomatis discernendis Cap. III. N. 53. l. c.* pro more suo erudite differit. Non incongruum erit ipsa ingeniosissimi et candidissimi auctoris verba hoc loco in medium producere: *Non solum, ait, hoc dicere possum, præter omnem omnino usum vel Regum Francorum primæ secundæque stirpis, vel Romanorum Imperatorum usque ad Fridericum Aenobarbum, fuisse, quod expedirentur Diplomata sub solius Regis vel Imperatoris signaculo, sic ut non adderetur Cancellarii, Notarii, Archi-Capellani recognoscentis auctoritas: qui etiam eo loco, quo vel iuxta quem apponi sigillum debebat, suum aliquod proprium signum calamo ducere plerumque solebant --- Certe particula coniunctiua &, post verbum recognovi maximis expressa literis, credere iubet, sequentibus ductibus implicari signavi, registravi, vel quid simile: et eodem forte, siue ad indicandum Registri Regii vel Protocolli locum spectant sub Dagobertino m sub Carolino ^d. Itaque omnia hæc curavi subiicere oculis curiosi lectoris; licet in iis --- nulla sit species alicuius signatiui ductus. Ista enim quamvis nihil fortasse significant, ostendunt tamen originem, usum et antiquitatem eorum signorum, quæ publici Notarii etiam nunc pro suo quique ingenio propria sibi sat curiose formant, præsertim in Italia et vna cum nominis subscriptione, confectis a se Instrumentis vel typo imprimunt, vel calamo appingunt. Hactenus Papebrochius. Notarii ^e) autem, ut et hoc verbo addam, dicti sunt a tachygraphorum notis, quibus scribendorum diplomatum cura olim commissa fuit. Verbum Notarius, non nemo ita explicauit: *Non Optat Terrena, Amat Regulas Iuris, Verasque Sententias.**

§. 22.

Merito hoc loco et Monogrammatum facienda erit mentio, quippe quæ Abbreuiaturarum speciem constituunt: Imperatores enim, Reges et Principes in signandis pactorum Monumentis, aliisque scripturis inde a Caroli M. temporibus

fors tulit, nimirum ex scholæ Collegæ et Cantore virtute duce euasit, Amplissimi Senatus Civitatis Lüneburg. Secretarius et Bibliothecarius, qui et inter doctos Musicos, (de quibus Celeberr. C. A. Henmannus in Progr. de Minerua Musica siue de eruditis Cantoribus, Gotingæ 1726. item I. A. Bernbard in der Curienschen Historie derer Gelehrten Lib. III. C. IV. p. 265.) iure meritoque referendus est. Decessit Lüneburgi nonage-

nario maior. Eius relicta MSta iam in Bibliotheca Regia asservantur, ex quibus Alphabetâ nonnulla ex diplomatibus excerpta Celeberr. Dn. Consil. aulicus Scheidius perbenigne mecum communicauit, quæ suo loco in aësi curavi.

e) S. R. et Doctiss. David Scharffius p. t. Pastor Hoyensis Primarius, ante discessum ex Academia Iulia tres pereruditas Dissertationes conscripsit

ribus *scriptionis Compendium* adhibuerunt, ac nominis literas per singularem quondam Notam et Characterem expresserunt, qui *Monogramma* appellatur. *Est* itaque, *Monogramma nomen compendio descriptum, ac certis literarum implexionibus concinnatum*, quibus verbis illud definit IOH. EISENHART in Dissertatione inaugurali Respondente GEORG. ENGELBRECHT Iun. de *Iure Diplomatum*, Helmstadii 1703. quam vide *Cap. IV. §. X. p. 70. sqq.* ubi in originem Monogrammatum inquiri, et multa pererudite de iis disputat; sigillatim ex EGINHARDI verbis de *vita Caroli M. Cap. 25.* demonstrat, difficultatem commode scribendi Carolo M. occasionem dedisse, ut hic Princeps laudatissimus Monogrammate sit vsus. Confer hic THOMAE RVDIMANNI Praefat. quam IACOBI ANDERSONII *Diplomatum et numismatum Scotiae thesauro* praemisit §. XLIV. p. 48. De his literarum ductibus, qui et *Characteres nominis* audiunt, egit quoque IOH. NICOLAI l. c. *Cap. XLIII. §. VI. VII. p. 295. sq.* item ERN. SALOM. CYPRIANVS in *Dissert. de Siglis Cap. VI. p. 22.* Cum autem pleraque quae hac de re Cyprianus disserit, ex laudati PAPEBROCHII *Propylaeo Antiquario* desumit, ipsissima auctoris verba subiicere licet. Ille enim de prima Monogrammatum institutione l. c. *Part. I. Cap. IV. N. 54.* Sciendum, inquit, *morem apud Christianos antiquissimum fuisse in signandis contractibus et aliis quibusque instrumentis, formare crucem +, cui is, qui subsignabat, sua vel aliena manu, prout literarum erat peritus aut rudis, proprium abscribebat nomen. Huiusmodi simplici cruce Reges ac Principes non contenti, eandem instruxerunt, ornaueruntque nominis sui litteris, ipsi cruci adnexis. Haec vero cruciformia Monogrammata, cum sint omnium antiquissima --- datur fundamentum opinandi, quod omnes ante Carolum Magnum Reges et Principes, ipseque Caroli pater Pippinus, si quando sunt Monogrammatibus vsi, eandem formam tenuerint, ut hic vides:*

Primum Caroli M., Calui, Crassi, alterum Arnulfi Imperatoris, et in utroque medius pro centro rhombus supplet locum vocalium in ipso nomine occur-

scripsit de Notariis Ecclesiae tum Orientalis tum Occidentalis, Helmst. 1715. quibus postea addidit et epistolarem Dissertationem ad Gerhardum Abbatem Loccumensem. Atque *Diss. I. Cap. I. inquit in nomen Notarii, et Cap. II. de Synony-*

mis Notariorum agit, ubi pleraque, quae hac de re dici poterunt, concessit, quem l. c. vide. Confer etiam *Celeberr. I. W. Goebelii Dissert. de Notariis, Helmst. 1723. Cap. 1.*

occurrentium, prout etiam in Dagobertino videre est, etc. IOHANNES autem MABILLONIVS de re Diplomati. Lib. II. Cap. X. §. X. ait, Monogramma erat nota et character, ut cum litera vnica esse videretur, omnes tamen nominis literas exprimeret. Verum e laudato Papebrochio liquido constat non adeo necesse esse, vt Monogramma omnes vocis alicuius literas exprimat. Quo enim antiquiora sunt Monogrammata, eo simpliciora et magis cruciformia apparent. Quid autem hae cruces primitus adhibitae in subscriptionibus notent? et quomodo cruces e subscriptionibus in sigilla transierint, ex antiquitate demonstravit IOH. MICH. HEINECCIUS l. c. Parte I. Cap. VIII. §. X. et XI. Interim licet ea tantum in medium proferre, quae hac de re §. IX. p. 67. habet. Cum enim, ait, crucis signum communis veluti nota esset Christianorum, ipsorum aequae Caesarum ac Conciliorum legibus statutum est, vt si quis ducere literas, nomenque suum subscribere nesciret, id quidem per alium fieret, ita tamen, vt ipse cuius interesset crucis^{d)} signum suapte manu praeponeret. Locum legis et exempla vide apud auctorem, atque haec superiora confirmant. Imperatorum vero Germanicorum Monogrammata inde a Caroli M. temporibus dedit in fine vnus cuiusque Imperatoris SEBAST. MVNSTER in tribus Cosmographiae editionibus Lib. III. p. m. 407-419. Optandum esset, vt et ipsa Diplomata addidisset; quemadmodum FERDINANDVS VGHELLI in Italia sacra^{e)} seu Historia Episcoporum Italiae et insularum adiacentium, cum Diplomatum illa exprimi curauit. Subsequentibus autem temporibus mos obtinuit, vt Imperatorum

Mon-

d) De signo crucis quaecumque scitu necessaria sunt, solide pertractant Andr. Rivetus in Catholico suo Orthodoxo, Geneuae 1644. f. et quidem Tract. II. Quaest. XIX. De signo crucis in omni benedictione p. 272. sqq. et Quaest. XX. de figura crucis sculpta et collo appensa p. 274-77. item Ioh. Casp. Suicerus in Thesaurio Ecclesiastico, ex patribus Graecis, Amst. 1682. f. apud Henr. Wetstein. Tom. II. sub voce Σταυρός. De cruce sancta alias amplissimum opus edidit Iac. Gretserus, Ingolstadt, 1598. in 4to, et ibid. 1616. in folio. Prodiere eius opera omnia, opusculis multis, notis et paralipomenis pluribus locis insertis aucta et illustrata, et ad certos titulos renocata, Ratisbonae 1734. duobus Tomis, quorum Tomus primus complectitur ea, quae Gretserus de sancta cruce conscripsit quinque libris. Scripsit et de cruce Iustus Lipsius, cuius libro docti quidam viri additamenta subiunxere: prostat item Henrici Kippingii singularis liber de cruce et cruciatis, Bremae 1671. in 12mo, nec non Christiani Wildvogelii Schediasma Iuridi-

cum de venerabili signo crucis, vom Zeichen des heiligen Creuzes, Ienae recusa 1733. in 4to, cuius confer Schedion VII. Num. IX. sqq. Atque nouissime Christian. Ludov. Schlichter cruditam Exercitationem Historico-Antiquariam de cruce apud Iudaeos, Christianos et gentes signo salutis, Halae 1733. in quarto emisit. De venustate autem et forma monogrammatum sanctissimi nominis Iesu edita est diss. antiquis emblematis non antea vulgatis ex Museo Veltorio Romae 1748. 4. de monogrammate Christi scripsit clar. Mencken, it. Dominicus Georgi. Ceterum quinque Lusitanorum puncta .:: quae Reges ipsorum in subscribendis diplomatibus, vt quinque Christi crucifixi vulnera indigiterent, vsurpant, nota sunt antiquitatum ruspatoribus, vid. Speneri op. Herald. Part. I. p. 262.

e) Huius eximii operis editio prima prodiit Romae 1644-62. editio nouissima cum Notis et Supplementis Nic. Coleti edita est Venetiis 1717-1722. in fol. Tomis X. qui constituunt IX. Volumina.

Monogrammata omnibus singulisque literis constarent. De Monogrammatibus Henr. III. Imp. Lotharii III. Imp. Friderici I. Henrici VI. et Ottonis IV. vide Dn. BAVDISII obseruationes ad T. VII. der Geschichte von Italien. Ceterum signa illa Imperatorum Romanorum, Monogrammata dicta, et Regum quorundam ac Principum Italiae DOROTHEVS ASCIANVS aeri incidi curauit, eaque Numero LXXVI. addidit libro, qui prodiit sub Tit. *Monetae pietatis Romanenses detecti etc.* Lips. 1640. in 4to. Confer et CAROLI DV FRESNE Domini DV CANGE Glossarium voce: *Monogramma*, vbi pariter Imperatorum a Carolo M. vsque ad Carolum IV. Monogrammata nitide expressa inueniuntur *Col. m. 665. sqq.* Nec minus eleganter Monogrammata simul cum Diplomatibus, tabulis aeneis exhibentur in Tomo prodromo *Chronici Gotwicensis*. Monogrammata etiam singulorum Germaniae Regum atque Imperatorum aeri incisa, accurate, et admodum nitide, nouissime repraesentare curauit, supra iam laudatus IOH. DAVID KOHLERS recens edita historia Germanici imperii, seu in der kurtz gefassten und gründlichen Deutschen Reichs-Historie, Norimb. 1736. 4to. Atque notante IOH. NIC. HERTIO *Diss. de Fide Diplomatum §. VII. Commentationum et Opusc. T. II. p. 599.* Monogrammata a Carolo M. ad Fridericum vsque III. vigerunt. Historiam autem Monogrammatum vsque ad hunc Imperatorem Lips. 1737. duabus Dissertationibus ventilauit Clar. GODOFR. LEONH. BAVDISIVS, et analysin monogrammatum solide instituit. Tertia Dissertatio latet adhuc in MSto. Interim tamen haec compendia scribendi, quae Monogrammata dicuntur, non tantum in signandis pactorum Monumentis aliisque scripturis adhibita fuerunt, sed etiam in Numismatica scientia horum vsus obtinuit. Atque talia plurima in vetustissimis Graecorum iuxta et Latinorum numis occurrere, post EZECH. SPANHEMIVM de *Praestantia et vsu Numismatum antiquorum* f) Lond. 1706. f. T. I. p. 123. et BERNH.

MON-

f) Hoc praestantissimum et profundae eruditionis opus peperit amica disceptatio, quae illustri auctori cum Marquardo Gudius de praestantia et vtilitate, quam vel numi, vel inscriptiones in omni artium et scientiarum genere habeant, Romae olim enata, et stabilivit hic suam de numis opinionem. Ceterum Spanhemius in Literatura Graeca etiam pereruditus fuit: atque instructissimam Bibliothecam suam Friderico Regi Borussiae obtulit, ea tamen conditione, vt in Berolinensi separatim locaretur, et filiam suam vnicam Rex dotaret, sibi expetiit. Dictum factum, Spanhemiana Bibliotheca ipso adhuc vivente, Berolinensi inserta est. Marquardus Gudius autem, qui Regi Daniae et Noruigiae fuit a consilijs Status in Slesuicensi et Holsatiae duca-

tibus, quum Galliam Italiamque perlustraret, nobili iuueni, a quo praecleara in ipsum deriuata haereditas, rector, comesque additus, eum sibi praeceteris fructum eruditionis peregrinationis proposuit, vt quoscunque liceret Codices MStos, aliaque doctorum virorum monumenta inedita quocunque sibi pretio compararet, nulli hac in re parcens sumtui. Non itaque mirandum, quod et ipsius Bibliotheca, alioquin omnibus melioribus libris instructa, hac etiam ex parte priuatarum sortem longe superarit, et regiarum prope fortunam adaequarit. Ita iudicauit quondam de illa Morhofius Polyh. Litt. Lib. I. C. VII. p. m. 74. Memoratu etiam digna sunt, quae BALTHASAR HELDIUS Dithmarsus, de eo refert in Epistola dedicatoria ad Gudium directa dyati

MONTEFALCONIVM *Palaeograph. Graec.* p. 142. ante hos duodeviginti annos solide demonstravit doctiss. M. IVLIVS CAROLVS SCHLAEGER Hannoueranus, tunc temporis in Academia Iulia Graecae et Linguar. Oriental. Prof. P. O. nunc Consiliarius Saxo-Gothanus et Bibliothecarius in eleganti et pererudita Commentatione *de Numo Alexandri Magni cum summa varietate, tum typo singulari conspicuo, et Thesauri Fridericiani ornamento maximo*, cui et accedit consilium de Thesauro supellectilis antiquariae edendo, *Hamburgi* 1736. in 4to, *Cap. XIV.* p. 59. sqq. qui et collectionem Montefalconianam Monogrammatum altero tanto auctiorem l. c. tabula aenea exhibuit. Ceterum literarum nexus apud Graecos, variamque et compendiosam scribendi rationem et PETRVS RAMVS dedit sub finem Grammaticae Graecae, Hanouiae 1605. 8. p. 428-432. Confer etiam *Reduction de las letras y arte para en senmar a oblar los mutos por* IVAN PABLO BONET. *En Madrid.* 1620. 8. Adiunxit p. 289. sqq. *Tratado de la lengua Griega*, et p. 204. tabula aenea subiungit: *Indice de Liga aduras y abreuiaturas de la lengua Griega.* Atque haud ita pridem de Notis scripturae Graecae compendiariis probe cognoscendis egerunt Cl. M. TH. LVD. MÜNTER lycei Osterodani iam Rector, in *diff. Epistol. ad virum reuerendum Ioh. Iustum Ebelingium Hildesiae* 1746. 4. nec non Cl. EDVARD CORSINI, qui *Notas Graecorum etc.* Florentiae 1750. f. edidit.

§. 23.

Sed vt e diuerticulo ad priora redeam, potiores Abbreuiationes omnium auctorum, quos hac de re euoluere licuit, quique specimina veterum scri-

f 2

pturarum

ati orationum praemissa, quarum altera *de Necessitate Studiorum in rest.*, altera *de educatione populorum* agit. Kiloni 1685. - - - *Nihil nunc dico, ait, de familiaritatibus principum, qui Tibi, vt magno suo literatorum apollini misas suas non tantum commendant; sed et totas fere Manuscriptorum bibliothecas per testamenta dant, dicunt, legantque; nullamque maiorem ambiunt gloriam, quam si ex literariis illorum monumentis illustri Tuae bibliotheca, et incomparabili Tuo iudicio aliquid dignum reperiri possit.* Cl. MENAGIVS de eo quondam Parisiis dixit: *nihil se magis in votis habere, quam tantum literarum Herculem natione esse Gallum, vel saltem Homero similem πολυκατεν censerit*, referente id pariter Heldio l. c. ex quibus discere licet, quantum non tam domi, quam foris Gudiano nomini tribuere eruditi omnes. *Catalogus Bibliothecae Gudianae Kil.* 1706.

in 4to, inter praecipuos summo iure est referendus. Relicta vero MSta G. G. Leibnitius ab eius Haeredibus pretio duorum millium et quinquaginta imperialium A. 1710. emit iussu Sereniss. Principis Anton. Vlrici Ducis Brunsv. et Luneb. de quo ille in Epistola ad Krausium, quam *T. I. des Bücher-Saals* p. 229. produxit, ita scribit: - - - *nuper ab itinere Hofatico reuersus sum, in quo summi quondam viri Marquardi Gudii Manuscriptos Codices Bibliothecae Serenissimi Ducis Guelpherbytani vindicanti, ne vel dissiparetur thesaurus ille, vel Germania exiret.* Marqu. Gudii et Doctorum ad eum epistolas edidit Petrus *Burnamius* *Vltraiecti* 1697. in 4to, de qua epistolarum editione vide iudicium Leibnitii in *FELLERI Miscell. Leibnit.* p. 208. Vide etiam ea, quae de eo habet Clar. IOECHER in *Lexico eruditum.*

pturarum exhibuerunt, huic opusculo inserui, atque annum passim addidi. Nam Abbreuiationes, si recte leguntur, ad intelligentiam veterum Codicum, Chartarum ac Diplomatum apprime faciunt, vt ideo Abbreuiaturarum dextra cognitio, vti in Rabbinicis ^{g)} ita et hic lectionem percommode promoueat: Ad has salebras incauti impingunt et haerent, prudentes eas scite et in impedito pertranseunt. Ad interpretationem autem eiusmodi signorum atque abbreuiationum multum etiam confert nosse auctoris intentionem: quod et auctores ^{h)} der außerlesenen Anmerkungen über allerhand Materien und Schrifften, probe attendentes, in peculiari obseruatione de scripturis lectu difficilibus, seu von unleserlichen Schrifften, Part. II. Obseruatione quarta, p. 107. sq. hanc in rem certas artis regulas suppeditarunt. Operae pretium erit ipsa verba huc transcribere. Ita autem illi l. c. Insonderheit, inquit, in Abbreuiaturen, oder wo der Sensus verbrochen und abrumpiret, so siehe den Context an, wie es mit dem vorhergehenden, und nachfolgenden zusammen stimme. (2) Ist es in einander geschrieben, so scheid die obere Zeile wohl von der untersten. (3) Bilde dir die Feder ein, womit der Auctor geschrieben, so hast du ihre Vitia, nach solchen urtheile die ganze Schrift. (4) Scheide die ordentlichen Züge von dem Ubersuß der Dinte ic. & paulo post §. 25. Münchs-Schrift zu lesen ⁱ⁾ wird rathsam seyn, daß man (1) Münchs-Latein lerne, und ihm die Münchischen vocabula und phrasen barbaras wohl bekannt mache. Hiezu gehöret ein eigen Lexicon, so ihm einer in Mangel eines gedruckten selbst verfertigen kan; (2) Erstlich von Münchs-Druck anfahe, weil selbiger fast einerley Art, und leserlicher als das geschriebene, hernach es mit den ältesten Münchs-Schrifften, welche deutlicher als die lezten, versuche, das gedruckte dagegen halte, welches deswegen guten Vortheil giebt, die weil die Münche viel Dings geschrieben, so allzumahl nunmehr mit guter lateinischer Schrift gedruckt ist.

Endlich würde man sich, unleserliche Schrifften heraus zu bringen, und lesen zu lernen, nicht besser helfen können, denn wenn man solcher eine gute

g) Notus est Philologis elegantissimus et 'studiendi laboris libellus Ioh. Buxtorfii de Abbreuiaturis Hebraicis, Basileae 1613. 1640. Franekeræ 1656. et Herbomæ vna cum Bibliotheca Rabbinica 1708. in 8vo, cui S. R. et doctiff. I. C. Wolfius in Bibliotheca Hebraea T. II. Lib. III. C. 3. p. 575. sqq. Supplementa adiecit. Georgii Weigenmeieri vero Tractatus, continens et explicans Abbreuiaturas omnes, quotquot ipse auctor ex pluribus Commentar. Hebraicorum lectione obseruare potuit etc. Tubingæ 1604. 8. paucis forsan innotuit.

h) Qui sunt Christ. Thomafius, Nic. Hier. Gundling, F. Hoffmann et Iac. Frid. Reimmann.

i) Ad lectionem et intelligentiam veterum Diplomatum, chartarum ac codicum singulare studium requiri, probe etiam intellexit I. G. ab ECKHARD, qui in quadam nota, ad Dn. FONTENELLE Biographiam Leibnitianam, Germanicæ versionis eius Theodiceæ adiunctam, p. m. 854. seq. occasione Codicis Iuris Gentium Diplomatici, hac de re ita differit: Wer da weiß, was alte Schrifften lesen, und deren barbarische Schreib.

gute Menge in Kupffer gestochen in Vorrath hätte, und sie allerwege gegen über mit leserlicher Schrift abdrucken liesse ꝛ. Es würde dieses in Republica Literaria grossen Nutzen bringen, und manches schöne alte Manuscript, so sonst wegen dessen, daß es niemand lesen kan, in obscuro liegen bleibt, . . . an Tag gebracht werden. Und würde hiemit vielen Archiuariis, Antiquariis, Historiographis, Notariis publicis, u. d. g. gedienet seyn. Hactenus auctor huius obseruationis, qui pro me verba fecit, cuiusque manuuctionem primum saepe presso pede secutus sum. Ceterum Cl. Beniam. Hederic Lexico suo Manuali Latino-Germanico Lips. 1739. addidit etiam compendiorum scripturae signorumque in scriptoribus veteribusque monumentis crebrius obuiorum interpretationem.

§. 24.

Inter Codices vero membranaceos et MStos, quos ego quidem descripsi quamplurimos, et ex parte cum editis contuli, primus fuit OTTONIS MVRENAE et ACERBI Otto fil. *liber gestorum Frederici Aenobarbi Imperatoris*, quem cum edito LEIBNITII contuli, de quo supra. Quum autem iste Codex multis Abbreuiationibus refertus sit; voces et syllabas lectu

f 3

diffici-

Schreib-Art verstehen, für eine Kunst sey, wird nicht sagen, daß der Herr von Leibnitz zu seinem Codice Diplomatico nichts als seine Vorrede gesthan ꝛ. De Monachorum autem Latino Klostrali, seu culario, in peculiari disquisitione egit Georg Paschius. Atque conditoribus *Epistolarum obscurorum virorum* sane non alius fuit finis, quam inconditos non modo monachorum tunc temporis notare mores, sed et eorum ineptissime Latina lingua scribentium exprimere styllum. De dictis epistolis obscurorum virorum conferri meretur *Erasmus* Lib. 22. Epist. 31. Item I. G. Büchner in schediasmate de vitiorum inter eruditos occurrentium scriptoribus, Lips. 1718. 8vo, p. 66. sq. auctor verò Obseruat. IX. T. IV. *Observ. Halens.* ac Casp. Bartheus, solum Vlicum Huttemum equitem literatissimum nominant auctorem. Interim ad intelligentiam mediæ aevi scriptorum maxime requiritur, vt Historiarum cultor Latinitatem mediæ aevi non perfunctorie addiscat. Supra iam laudatus Ioh. Erhard Kappius in perdocta Praefatione de Historia pragmatice tractanda, seu Wie man die Historie auf Schulen und Universitäten recht und pragmatisch zu treiben anfangen soll, praemissâ N. H. *Gundingii* Historiae eruditio- nis, sine Historie der Gelehrtheit p. 8. Was werden nicht für Sprachen, ait, zu einem vollkom-

menen Historico erfordert? Wenn auch einer so viel Griechisch und Lateinisch von der Schule mitbringt, als zum Verstand der alten Scribenten nöthig ist: so muß doch ein solcher Historischer Lehrling auch in der lateinischen Sprache der mittlern Zeiten geübt werden, um die Geschichtschreiber, die damahle gelebet haben, sowohl als die von grossen Herren noch vorhandene öffentliche Diplomiata, und andere Urkunden zu verstehen, zu deren Unterscheidung, ob sie ächt oder untergeschoben seyn, die so genannte ars Diplomatica unumgänglich zu erlernen ist. ꝛ. Sed de causis corruptae Latinitatis vide pereruditam Praefationem Caroli Du Fresne Domini Du Cange, quam praemisit Tomo I. *Glossarii ad Scriptores mediae et infimae Latinitatis*, Lutetiae Paris. 1678. f. 3. Voll. Editio secunda prodiit Francof. ad Moen. 1681. et Editio nouissima aucta e Congregatione S. Mauri Parisiis 1733. 1736. prodiit; est opus splendidum et multi laboris. Ceterum non inutilis labor esset, si quis etiam vocabula cognationis et agnationis ex scriptoribus mediæ aevi illustraret, genuinam significationem, et quomodo varie usurpentur, indagaret. De Fatis autem vocum quarundam singularem Dissertationem Chr. Gottl. Schwartz ventilauit Altorfii 1714.

difficiliores sollicite iam tum delineavi, quae collectio primam ad conficiendum hoc opusculum ansam dedit. Vt autem ex multis saltem vnum alterumque codicem adhuc indicem, sciat beneuolus lector, quod ante aliquot annos S. RODOLFI Monachi *de Miraculis S. Alexandri sanctae Felicitatis* librum, *continuatum a MEGINHARTO* ^{k)}, codicem membranaceum Saeculi IX. descripserim. Specimen scripturae exhibui Num. XV. p. 23. Cum hunc Codicem D. Huberus Basiliensis, posteaquam Bibliothecam Regiam Hanouerae inuiserat, in diuersorio mihi monstrasset, et ad perlustrandum daret, statim retuli negotium Ampliff. Dno. *Grubero*, quo indicante iussu illustris Regiminis pro bibliotheca Regia emtus fuit. Ab eodem modo dicto D. Hubero etiam b. Reimmannus nonnullos codices sibi comparauit, quos in *Bibliotheca Historiae literariae, Hildesf. 1739. 8.* inde a pag. 818. vsque ad p. 827. recenset. Non ita pridem CONRADI HALBERSTADENSIS ^{l)} *Chronographiam summorum Pontificum et Imperatorum*, scriptorem ineditum, veteri manu scriptum, et multis Abbreuiaturis refertum, volumen sat spissum, descripsi,

k) Recensionem huius MSi membranacei vide in *Novellis Litterariis Lipsiensium* n. XXVI. an. 1734. p. 232. sq.

l) Conradum hunc insigni elogio maectat *Sixtus Senensis* Bibliotheca sancta Lib. IV. voce *Conradus* p. m. 237. vbi illum refert ad annum 1290. Ex Trithemio et Pantaleont mentionem quoque facit Conradi Halberstadensis monachi Dominici, Theologi atque Philosophi exactissimi, Hermannus *Strangesol* in *Annalibus circuli Westphalici* p. 389. ad annum 1291. qui illo tempore scriptis inclaruerit. Porro citat hunc auctorem Ioh. *Leznerus* in descriptione Hospitalis Heinae in der Beschreibung des Klosters und Hospitals zu Heina in Hessen gelegen pl. C. 3. vna cum *Bernhardo Westerradio*, historico etiam inedito. Mentionem item iniecit Conradi dicti Ioh. Christoph *Wagenfeil* in Tr. de Ciuitate Noribergensi p. 246. „Conradus Halberstadensis „in Chronographia summorum Pontificum et „Imperatorum manuscripta, quam praeclarum „Noribergae decus Ioh. Wilh. Inhofius maectus „est, etc. Confer hic quae habet OVDINVS T. III. Script. Eccles. sub voce CONRADVS. Nostrum exemplar ex auctione Bibliothecae Plothoianae Berolini excitatum ac pro Bibliotheca Regia comparatum fuit. Diuisum illud est in quatuor partes ac memorabilibus interstinctum, cuius initium ita se habet: „Incipit Cronogra- „phia Conradi Halberstadensis summorum Pon- „tificum et Imperatorum. Frater Conradus de „Halberstad Professor Sacre Theologie Ordinis

„Predicatorum Provinciae Saxonie seipsum totum „ad queuis obsequia tanto patri debita benivo- „lum cordialiter et paratum. Quia Domine „Reuerendissime et Pater amantissime pro mul- „tiplicibus beneficiis a vestra dominatione per „me receptis reuera teneor gratarum acciones „in omnibus exhibere - - - Idcirco presens „opusculum de rebus memorabilibus ex croni- „cis variis qualitercumque per me compositum „et collectum vestre studiositati humiliter offero „et *Cronographiam* interminatam ex certis cau- „sis nomino seu appello. Incipit enim ab initio „et ante saecula nec ante futurum saeculum desi- „net in habitatione sancta &c. Quantum ad „primam partem principalem in qua requiritur: „Quid Deus magnus sublimis et gloriosus existi- „terit, quid egerit, et ubi fuerit ante mundi „generosam Constitutionem. Refert beatus „Augustinus XI. de Ciuitate Dei. &c. Definit auctor cum imperio Caroli IV. Imperat. seq. verbis: *Et sic terminatur in hoc secunda pars huius operis principalis in die sancti Eustachii Martiris et Sociorum eius completa per me Iohannem Spreuenerch.* Continet idem Codex etiam Chronicam et genealogiam Marchionum Misnensium, sed non integram; praetereaque Chronicam Pontificum de Archiepiscoporum Magdeburgensium, quae etiam vsque ad extremam Caroli IV. aetatem pertingit. Totus codex vna eademque manu veteri et lectu interdum perdifficili exaratus est.

descripsi, et quasdam Abbreviationes ex hoc quoque scriptore opusculo meo inferui. Specimen scripturae post Abbreviationes Germanicas, vacuo spacio, in aes incidi curavi. Equidem beatus REIMMANNVS in Bibliotheca *Historiae literariae*, Hildesf. 1739. p. 454. monuit, quod abbreviationum, quae in sex primis lineis MSti Conradi Halberstadenfis occurrunt, in Lexico meo nec vola exstet, nec vestigium, quod tamen iudicio lectoris relinquo. Permultas interim Abbreviationes ex Diplomatis etiam ante hos triginta annos, et quod excurrit, in itinere literario notavi, vt statim ab initio dictum est. Diplomata autem, quae tunc temporis descripsi, IOH. GEORG. ECCARD, et NIC. SEELAENDERVS cum originalibus secunda vice contulerunt, vt sic beneuolus lector hisce notatis compendiis scribendi adiectaeque explicationi tuto fidere possit. Atque *ex his* [speciminibus veterum scripturarum et Abbreviationibus] *illi*, vt verbis vtar PHIL. HVEBER, *qui in veteribus Diplomatis chartisque legendis permultum saepe laborarunt, id assequuntur, vt eadem et legere ac probe intelligere nullo fere negotio queant.* Videatur eius Austria ex Archiuis Mellicensibus illustrata, Lipsf. 1722. f. in praefamine *Appendicis II.* vbi tamen pauca tantum Abbreviationes exhibet. Ex forma autem literarum, modo scribendi, Abbreviaturis, aliisque signis maxime etiam de antiquitate MStorum iudicare licet.

§. 25.

Verum cum non semper linguarum eadem fuerint fata, propterea S. R. IAC. FRID. REIMMANN in *Introd. in Historiam literariam, seu in der Einleitung in die Historiam literariam sowohl insgemein, als derer Teutschen, T. I.* p. 77. sq. iam in votis habuit, vt quis *Historiam Abecedariam* literis mandaret. Es wäre zu wünschen, ait l. c. daß sich jemand unter den Gelehrten die Mühe nehmen, und z. E. eine *Historiam Abecedariam Germanicam, Latinam, Graecam, Hebraicam, und d. g. zu Papier bringen, und darinnen zeigen möchte* (a) *wie die Buchstaben nach einander in einer jeglichen Sprache erfunden,* (b) *was sie sowohl nach der äußerlichen Figur und Bildung, als nach der innerlichen Bedeutung für mannigfaltige Veränderungen gehabt,* (c) *wie sie von einigen recht gebrauchet, und von andern hingegen gemißbrauchet werden.* &c. De vtilitate huiusmodi instituti loquitur Celeberr. auctor l. c. pluribus, et exempli loco de litera s. parua asserit, hoc s. initio Seculi XII. primum inuentum, et loco s. longioris in fine verborum Latinorum adhibitum fuisse: sic hoc Seculo loco v. plerumque u. adhibuerunt, quod et in antiquioribus documentis obseruare licet: vt vel ex hoc capite de antiquitate MStorum iudicium ferendum sit.

Iam supra autem memorata Alphabeti aeri incisae eum in finem in hac noua editione nouis tabulis ex diplomatibus excerpta insigniter auxi; Atque Tab. V. quod exhibui, Alphabetum Seculi X. ex authentico Diplomate Henrici Aucupis, quod olim Quedlinburgi delineauit supra iam laudatus Dn. C. H. von der LÜHE, ac simul Diploma cum edito F. E. KETTNERI in *Antiquitatibus Quedlinburgicis* p. 2. sollicitè collatum beneuolè mecum communicauit. Cum igitur non tantum variantes lectiones, sed in fine verborum ubique fere *f* longius et *ae* loco *æ*, *u* loco *v* obseruauerim, integrum illud exempli loco inferere placet. Est autem huius tenoris:

In nomine Sanctae & indiuiduae trinitatis Henricus ^{m)} diuina fauente clementia Rex. Nouerint omnes fideles nostri, praesentes scilicet et futuri, qualiter ⁿ⁾ diuina misericordia dispensante sublimati in regnum, omnibus circumquaque degentibus fidelibus aequo & iusto moderamine praeesse & omnia Dei respectu regere cupiamus. placuit & iam nobis domum nostram, Deo opitulante ordinaliter disponere. Quapropter legali moderatione assistantibus fidelibus nostris cum consensu et astipulatione ^{o)} filii nostri Ottonis & Episcoporum procerumque et Comitum petitione dulcissimae coniugi nostrae Mathildae potestatiua ^{p)} manu tradimus et donamus, quicquid propriae hereditatis ^{q)} in praesenti uidere habemur. In locis infra nominatis. Haec enim sunt: Quintlingaburg ^{r)}. Palithi ^{s)}. Northuse ^{t)}. Gronau-tuterstete ^{u)} cum ciuitatibus et omnibus ad praedicta loca pertinentibus, in ius proprium concessimus, litis, seruis, mancipiis utriusque sexus aedificiis, terris cultis et incultis agris pratis, campis, siluis, aquis, aquarumue decursibus, molendinis, uis et inuis, exitibus et redditibus quaesitis et inquirendis. et ut cuncti cognoscant, eo modo et ea ratione, si nobis superstes extiterit et in sanctae uirginitatis pudicitiam permanserit, praedicta loca ei concedenda tradimus, ut libera atque secura potestate, cum omni quaesito eisdem locis inuento, temporibus uitae suae perfruetur ^{u)}: Nec non etiam interiorem familiarum Collegionem intrinsecus famulantium, cum omni suppellectili, cum equariis ibidem inuentis, potestati illius possidenda perpetualiter praedestinamus ^{x)}. et ut nostrae dominionis ^{y)} largitio

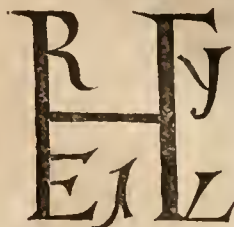
Kettnerus loco cit. habet

- m) Henricus
- n) quia Nos
- o) adstipulatione
- p) potestatiua
- q) hereditatis
- r) Quintlingaburg

- * in dorso Diplomatis vocatur: Polethe, phalith, pfalich.
- s) Northusa
- t) Duderstete
- u) perfruetur
- x) praedestinamus
- y) donationis

gitio firma stabilisque permaneat, manu nostra subtus firmauimus et annulo nostro sigillari praecepimus.

Signum Domni Henrici ^{a)}
Serenissimi Regis.

Simon Notarius ad uicem Hiltiberti Archi - Cappellani ^{b)} recognoui & [Locus signi notarii] [Locus sigilli Imperatoris]
Data ^{c)} XVI. Kal. Octobr. Anno Dominae Incarnationis DCCCCXXVIII. Indict. II. anno autem ^{d)} X. Henrici ^{e)} gloriosi Regis Regni: Actum in loco qui dicitur Quitilingaburg, in Dei nomine feliciter Amen.

Quocirca inter desiderata literaria non immerito olim retulit I. D. MORHOFIVS in Polyhistore doctrinam de scripturae in codicibus seculorum diuersorum MStis diuersitate; quam tamen nunc ad diiudicanda MSta Graeca BERN. MONTFAVCON l. c. et quod ad Diplomata et linguam Latinam attinet, IOH. MABILLONIVS loco saepe citato, item Cl. MOLINETVS ^{f)} in *Historia atque fortuna literarum Romanarum, Parisiis, 1684.* Gallice, ac nouissime Cl. IOH. LVDOLPH. WALTHERVS, qui Lexico diplomatico et characteres et specimina scripturae adiunxit, tum Iac. *Anderfsonius* in selecto diplomatum ac numismatum Scotiae thesauro, satis accurate persecuti sunt. MABILLONIVS specimina varia LX. Tabulis aeri insculpta exhibuit, qui primus studium Diplomaticum certis regulis circumscripsit, atque in artis formam redegit; interim tamen ipsi in multis praeiuit HERMANNVS CONRINGIVS ^{g)}. Vestigia Mabillonii postea multi secuti sunt; alii praeceptiones eius de Characterismis in Codicibus et Diplomatis deprehendendis impugnarunt, alii defenderunt. In linguis Septentrionalibus nota sunt G. HICKESII egregia opera supra citata: De literis autem et lingua Getarum, siue Gothorum, item de notis Lombardicis etc. prostat BONAVENTVRAE VVLCANII liber ^{h)}, Leidae ex officin. Plantin. 1578. Sed

ad

a) Domini Henrici

b) Capellani

c) Datæ

d) vero

e) Henrici.

f) Qui vero originem Characterum Romanensium cuiusdam *Iosuae Badæ* adseribit, qui eos ex Italia primum in Galliam introduxerit, et a Germanis non nisi literas Gothicas in Galliam allatas statuit, sed hanc Molinetti sententiam refutat André *Chevillier* in libro *l'origine de l'impr-*

merie de Paris, à Paris 1694; hunc librum Cl. *Maichel* l. c. vocat opus excellentissimum, multaue eruditione refertur.

g) In *Censura Diplomatis Lindauensis*; sane Lindauense Diploma primam praeiuit occasionem in rem Diplomaticam exactius inquirendi.

h) Auctores der *Beiträge zur Critischen Historie der deutschen Sprache, Poesie und Beredsamkeit.* Leipz. 1734. hunc librum laudabili instituto recensuerunt Parte IX. n. IV. De Literis et lingua Gothica

ad intelligenda ac diiudicanda Diplomata Germanica I. P. de LVDEWIG singulare olim promisit opus, referente Cl. GOTTL. STOLLIO in *der Einleitung zur Historie der Gelahrtheit*, capite de arte Critica. Sane Republicae literariae rem longe gratissimam praestitisset illustris auctor, si stetisset hisce promissis, et *Criticam medii aevi*, seu *artem Diplomaticam ad usum Germanici Imperii sigillatim accommodatam* ⁱ⁾ in lucem emisisset, sed grauioribus rebus forsan impeditus, ac senio confectus, et huic operi immortuus fuit. Interim tamen non ita pridem celeberrimi duumviri IOH. HEVMANNVS et IOH. FRID. IOACHIM; ille in *Commentariis de Re diplomatica Imperat. ac Regum Germanorum*, nec non *Imperatricum Augustarum ac Reginarum Germaniae*; hic in *Introductione ad rem diplomaticam Germanorum* egregiam nauarunt operam, quorum operibus interea in re Diplomatica Germanorum vti possumus quam vtilissime.

Diplomatium vero omnium duplex est vtilitas, altera primaria, quae et ciuilis, altera secundaria, quae et historica ^{k)} nominari possit. Huc faciunt vniuersae hominum negotiationes, conuentiones, pacta illustria, traditiones ac foundationes monasteriorum horumque diplomata, singulaeque donationes, ex quibus regiones locorum ac limites eorum innotescunt, et quomodo monasteriis agri accreuerint; recensio namque illorum sistit quandam Geographicam descriptionem, ne dicam de pagis **Gowen** vernacule dictis. Praeterea testes in diplomatibus, potissimum seculares, studiose notandi sunt, nec non nomina Principum secularium, locorum, ac familiarum: Probe porro et temporis habenda ratio, vtrum anni natiuitatis seu Incarnationis Domini nostri Iesu Christi, an tantum anni dominii vel regni indicati fuerint? Ceterum de Imprecationibus veterum aequae in libris ^{l)} ac in diplomatibus vide I. C. NEMEITZ *Vernünfftige Gedancken über allerhand Historische, Critische und Moralische Anmerckungen* Part. I. n. XIV. sub tit. *Von den Imprecationen der Alten in Büchern und Diplomaten*. De Imprecationibus sigillatim diplomatibus adscriptis multa egregie litteris prodiderunt aequae MABILLONIVS lib. II. de re Dipl. c. 8. ac MONTFAVCON l. VI. Palaeograph. Graec. vbi de re dipl. Graecorum agit.

At enim vero, vt tandem rationem reddam, quid in hac Clauis Diplomaticae editione praestitum sit, quid non? Sciatis beneuolus lector,

quod

Gothica confer et Petri *Lambecii* Comment. de Biblioth. Caesar. Vindobonensi Lib. II. Cap. V. p. 365.

i) Ita se habet Titulus operis promissi in *Neuen Bücher: Saal der gelehrten Welt in der ersten Oeffnung* p. 2.

k) De vtilitate diplomatium ciuili et historica agit Cl. THOMAS RVDIMANN in Praefat. quam IACOBI ANDERSONII *Diplomatium et*

numismatum Scotiae thesauo praeposuit §. XXII. et XXIII. quam commentationem, ob raritatem libri Clauis dipl. inserui.

l) Imprecationes libris adscriptas caeteroquin singulari dissertatione recensuit M. GOTTL. HENR. PIPPING Lips. 1721. confer et Dni. *Lilienthalii* Observationem de Exorcismo Literario in *Selectis Histor. Lit. T. I. p. 1. sqq.*

quod in praemissa Bibliotheca Diplomatica vastam clarissimorum auctorum notitiam, interspersis non raro observationibus ex historia literaria desumptis, exhibuerim, atque confido, eam omnibus quoque fore gratissimam. Etenim notitia librorum alias est pars Historiae nulli eruditorum praetermittenda, qui causas et instrumenta eruditionis cognoscere cupit. Interim ex hac auctorum designatione cognoscere licet, quam ingens numerus scriptorum diplomaticorum proficit. Ex ignorantia vero artis quoque Grammaticae, quae seculis barbaris usitata fuit, sexcenta monstra nata sunt in Historia; ne dicam, quod seculo decimo tertio et sequentibus, literae ineptis inductionibus corruptae fuerint, vocesque decurtauerint. Atque ad hanc labem eluendam, vel potius ad enodandas abbreviationes MABILLONIVS quidem primus manus admouit; sed eximium eius de re Diplomatica opus, atque pretiosum Dn. WALTHERI Lexicon diplomaticum, atque auctores hac in re alias consulendi cum nec in omnium manibus versentur, nec omnem rem absoluerint: quavis occasione data spicilegium Alphabetorum et compendiorum scribendi potissimum institui, eaque in clauae diplom. quasi in compendio exhibui. Atque primo loco hic delineavi Alphabetum^m), inprimis auxi et immutauit Tabulam Alphabeticam PHIL. HVEBERI; Numeri autem literis adscripti illum a Christo nato annum indicant, quo exaratum fuit vetus quodque monumentum, ex quo specimina exscripta vides. In hac autem iterata editione tabulis aeneis exhibentur Alphabetum quam plurima; primum locum occupant duo Alphabetum, quae Herbipoli a beato SCHANNATO excerpta, et in *Vindemiis Literariis* p. 228. exhibita sunt; agmen claudunt Alphabetum varia ex diplomatibus excerpta. Haec excipiunt compendia scribendi mediis acui, quae in antiquis Codicibus et MStis occurrunt, nec non characteres et specimina scripturae inde a Sec. VIII. usque ad Sec. XIV. Scripta prae-

g 2

teera

m) De variis apud gentes Alphabetis, et de iis, qui scriperunt, confer BVRCH. GOTTH. STRVVII Dissertation. *de criteriis manuscriptorum* §. VIII. Andr. Mulleri alphabetum ac notas diuersarum linguarum etc. vid. etiam G. G. LEIBNITII *Desiderata circa linguas populorum* in epistola ad Dn. Podesta interpretem Caesarem transmissa apud IOH. FRID. FELLERVM in *otio Hannoverano*, seu *Miscellaneis Leibnitianis* p. 49. sqq. vbi statim ab initio: „cum nihil, „ait, maiorem ad antiquas populorum origines „indagandas lucem praebet, quam *Collatio „linguarum*, saepe miratus sum, Geographos „et peregrinatores de linguis scribere negligentes, nec specimina earum nisi raro exhibere etc.„ Hue faciunt collectores versionum

orationis Dominicae CASP. WASERVS, ANDR. MVLLERVS, GREIFFENHAGIVS, TH. LV-DEKENIVS, IOH. CHAMBERLAINE, et reliqui. Potiora interim Alphabetum Mabillonii et hic exhibenda duxi, potissimum eorum in gratiam, quibus non datum est, splendidum hoc rei Diplomaticae opus inspicere. Alphabetum ligno incisum scripturae veteris ex altari monasterii Hamensis siti in pago Constantiensis in Neustria exhibuit MABILLONIVS *Annalium Benedicti. T. I. p. 697.* STRVVIVS in *Actis Literar.* Part. I. recenset Nicolai Schmidii rustici alias dicti *Kuntzel von Rothacker* apud Variscos egregium MStum, Alphabetum variarum linguarum continens, vna cum vita; hoc MStum in templo Gerano custoditur.

terea singularia rei diplomaticae iteratae huic editioni adieci, quorum primo prostat: IOH. MABILLONII *Commentatio de variis Scripturarum veterum generibus*, quam in opere ipsius diplomatico Libri I. cap. XI. constituit. Sequitur BVRCH. GOTTH. STRVVII *Diss. de criteriis manuscriptorum*, quam *Collectaneis manuscriptorum Ienae 1713.* in octauo praemisit; in qua etiam §. II. in Nota CL. SALMASII Epistolam de Notis antiquitatis in MStis codicibus ex MORHOFII *Polybistore* lib. I. cap. VII. repetiit. Struuii *Dissertatio* pro argumenti vbertate quidem breuior est; interim tamen tum illa, tum reliqui libelli, quos hic sequentem in modum recudi feci, ad theoriam aequae rei Diplomaticae et ad diiudicanda MSta egregie faciunt. Praecedit vero illos *Obseruatio de Significatione literae C. quae in ipsa diplomatum antiquorum fronte posita cernitur*, auctior edita. Atque ne ordo tabularum turbetur, hic statim subiunxi Notariorum veterum signa quam plurima vna cum Alphabeto instrumenti et abbreviaturis, praemissa I. W. DE GOEBEL *Dissert. I. de Notariis*, quippe quae antiquiora de Notariis pandit. Hanc excipit DAN. PAPEBROCHII *Propylaeum antiquarium circa Veri et falsi discrimen in vetustis membranis*. Tunc: IOH. NIC. HERTII *Diss. de fide diplomatum Germaniae Imperatorum et Regum*. In compendio quasi Mabillonium exhibet sequens: THOMAE RVDIMANNI *Schediasma de vtilitate diplomatum ciuili et historica* ex Praefatione, quam *Iac. Andersonii* Scotiae thesauro diplomatum etc. praemisit, excerptum, libro in hisce terris oppido raro. Excipit Rudimannum GÖTTL. KRAVSII *Progr. de vsu diplomatum Conradi I.* Postea: IOH. WILH. WALDSCHMIDII *Diss. de probatione per diplomataria*, et vltimo loco venit: *Diplomatarium Miscellum* nunc primum editum, res potissimum Saxoniae inferioris, et quorundam nobilium historiam illustrans. Si Deus vitam concesserit, aliae quoque sequentur accessiones; animus enim est, opuscula, quae de re Diplomatica pro et contra stilo linguae Romanae edita in vnum corpus colligere, quo vtilissimo instituto rempublicani literariam maximopere mihi deuincire posse spem alo maximam. Idem in votis habuit auctor obseruationis in Nouis literariis Hamburg. Dn. Kohlii a. 1735. p. 771. quem celeberr. I. H. SCHMINCKIVM iudico, *vũv èv óçylois.*

Ceterum Specimina codicum quorundam ineditorum, quae priori editioni etiam defuerunt, harum rerum gnaris se probabunt. Vale, Lector Beneuole, et meo de Republica literaria bene merendi studio, qualecunque fuerit, faue.

M E M O R I A
DANIELIS EBERHARDI BARINGII,
EX CERTISSIMIS VITAE RECENSIONIBVS
A D V M B R A T A.

 um haud raro fiat, quod litteratorum cohorti ingratae minus esse soleant biographiae virorum, qui studia sua de variis variarum scientiarum augminibus, adminiculis, dilucidationibus, siue aliis, referri, qui punctatim nequeunt, modis erudito orbi commonstrare atque manus ipsi addere administras studuerint: et ego parentis, qui *ὄν ἐν ἀγίοις*, vitae acta memoratu maxime digna recusae adnectere Diplomaticae Clauis mecum agitare cepi. Suffulsit fluctuantes hosce conatus pietas in patrem perquam singularis, quamue cogitavi recogitauique biographiam, qualisue incitamento fuere rationes lectori litterato atque beneuolo fore acceptas nil fuit, quod diutius haesitarem. Verum enim vero haud absotum censeo, si de Baringiorum stirpe quaedam, cumprimis, quae B. Parentis maiores propius attingunt, sciagraphice saltem et digito quasi indice, prooemii instar, subiicerem, atque genitoris maiores altius deductos lectori optimo sisterem. a)

Primam suam, quae adhuc innotuit, originem Groeningae vrbi in Frisia orientali sitae *Baringiorum* familia debet. b) Illam nimirum hic consignandam

g 3

a) Equidem M. I. Ant. *Strubberg* Mindensibus quondam a concionibus in edit. M. Dav. *Meyers* kurzgefaßten Nachricht von der christlichen Reformation in Kirchen und Schulen der alten Stadt Hannover a. 1731. de Baringiorum familia tabulam ibi p. 148. subiunxit genealogicam, naenit vero hinc inde commixtam; quodue hic potissimum significandum duxi, cum Cel. *Strubbergius* parentem ibi appellauerit auctorem, quo tamen infcio atque inuito mappam hanc adligi curasse, vel ex ipsa B. patris adsertione pro certo habeo. Non ausim caeterum infcitas ire, per plura quoque reuerendum virum protulisse veritati conuenientia rectissime.

b) Frequentissime vsurpare solent Groeningi,

similiter Angli terminationem *Ing*. De quo conf. *Ybbo Emmius* de agro Frisiae inter Amasum et Lauicam fl. deque vrbe Groninga syntagma serie magistratuum praecipuorum, Groningae 1646. ibique sic disserit p. 49: „Est autem frequens in „tota hac vicinia, deriuata nomina huiusmodi a „propriis hominum aut fluminum, aut aliarum „rerum similium nominibus in sine per *inge* for- „mare; vt Husinge, Fiuclinge, Ostringe, Rustringe, Harlinge, Esinge, Wetzinge etc. Vt patronymica infinita eiusdem desinentiae in Frisia et „Drentia praeteream., Vocabulum *Ing* idem est, quod posterius, seu liberius. conf. in Wachteri Glossar. Germ. vocabulum: *Ing*, p. 790. Vero itaque videtur simile, profapiae auctorem audisse

Bar.

dam sumsi Baringiorum gentem, quae in hisce potissimum terris penates suos collocavit. c)

Primo itaque loco et in fronte quasi ponere fas sit Tritauum defuncti patris PETRVM BARINGIVM, ciuem Groeningensem in Frisia, vxorem Euerhardam, vulgo Evertsen, Groeninganam. Kempam venit 1550. 24. Iun. Hamburgi vero † 1. Sept. 1558. Atauo gaudet FRANCISCO. Venloni hic 1. Febr. 1522. natus. Decimum cum attigisset annum, patre comite Geldenium abiit, ideoque quibusdam scriptoribus Geldii nomine venit; vltimo S. S. Th. D. et Superattendentis General. Ducatus Saxoniae inf. stationem obtinuit Lauenburgi d) † 1589. Luttauiae (Lüttau). Vx. 1. Magdalena filia Ioh. Tuchteri in Nienkerka prope Gelderam, quae † 1552. Kempae. Vx. 2. Margaritha Burgstede filia ciuis Boxtehudani, ducta 1554. d. 7. Ian. ex qua, qui Bremae primum sedem habuerunt fixam, nunc autem Angliam abiere mercatum, ibique adhuc degunt, sunt orti. Abauus fuit IOANNES, Eluesdorpi d. Dec. 15. 1545. nat. primo Pastor Artlinburgi e) deinde Gulzouiae. Vx. Anna, filia Antonii

Bar, siue *Bahr*, vrsus, vrsinus; quale sit in Bunting, Bruning, Clausing; hoc est: Bunte, Brunii, Clausii seu Nicolai cuiusdam filius. Antiquiores Teutones per vocabulum *Bar*, quando alias exceperis significaciones, virum illustrem, heroem, vel quemcumque virum intelligi volere. De quo euolue *Morbhof* in Diss. de diuinitate principum, p. m. 102. diss. Hamb. 1699. 4. ita ibi disserit: „*Bar* apud antiquos Germanos nos herocem notat: Sic enim auctor des *Heldenbuchs* part. 2.: *bey den gar kühnen Varen; vel virum quemcumque, vt ibidem: den elendreichen Varen, i. e. miserimum virum, quod ex compositis illis elucet: Wehrbar, Mundbar, Ehrbar; vbi Bar idem est, quod Mann, vt in vocibus Schwertmann, Hermann, Erdmann &c.*, v. quoque Wachteri Glossar. Germanic. p. 117. sub voce *Bar*. Et hoc addere liceat, quod Baringiorum propago vrsi imaginem in insignibus suis gentilitiis gestare eo vsque consueverit.

c) Praeter hanc nimirum in Gallia, theatro Europaeo teste, Domini Behringen clarent, et Marchio de Beringen archippoconi regii fungitur prouincia, de quo pluribus vide Europ. Fauna 64. Th. p. 245. Aliam Baringiorum progeniem, quae baronatus dignitate gaudet, e Belgio ortum suum trahere ferunt, Gryphiswaldiae et Stralsundi aliud quoque floret Baringiorum genus. Homonymus est Vitus Baering celebris Daniae historicus. In Anglia quoque Baringtonia inclariuit proles; cuius primis in prouincia Essexia locus occurrit Barrington apud Dugdale, libro: The ancient usage in bearing of such ensigne of

honour etc. ubi: Sir Francis Barrington of Barrington-hall Knight. et I. Frid. Schannat in corpore tradit. Fuldensium, et quidem in adiuncto patrimonio S. Bonifacii, s. Buchonia veteri ex iisdem traditionibus eruta etc. profert Pagum *Baringe*, quem c. XI. p. 419. seq. describit: „*Baringe*, seu *Paringe*, alia lectio habet *Barringen*.“, Hunc locum, cuius iam mentio fit in donatione Egilolfi facta a. DCCXCV. totum Sancto Bonifacio obtulisse videtur Enehilta Abbatissa ad annum DCCC. addidit postmodum Reginund in *Bavingheimero-marca* seu *Marca Baringensium* Hobam I., Nithard vero et Froumolt vnius comprehensionis vterque partem suam: creuit interim loci fama, ac in tantum fortasse inualuit, vt integer Pagus ab eo, tanquam a loco potiore denominationem suam obtinuerit.

d) conf. Theod. *Hafaei* Progr. funeb. in propotem suum Franciscum Baringium S. Th. D. et Gymnasii Bremens. Prof. it. M. Dav. *Schulzeti* den von der Schule zur Kirchen beruffenen Hamburgischen Prediger. Hamb. 1709. 8. in dedicat. ad Statium Henr. Kreuzberger Scholae Buxtehudanae Rectorem. it. die Nachricht von den Pfarrkirchen &c. im Fürstenthum Lauenburg. Ratzeb. 1722. 8. (cuius Dnus de Laffert auctor creditur) p. 7. et in praefat. p. 4. et 33. it. *Starckens* Lübeckische Kirchenordnung 1740.

e) Dictus M. Strubberg male: *Altenburg*. Et enim in der Nachricht von denen Pfarrkirchen &c. im Fürstenthum Lauenburg dicitur p. 28: Iohannes Baringius Francisci filius ordinatus a M. Ioh. Eckenbergio in templo Lawenburgensi ward zu

tonii ab Holle, ducta 13. Maii 1571. Ad proavum descendo M. EBERHARDVM 1572. Gulzouiae progenitum. Ultimo parochi munere functus Brunsvigae ad aedes St. Catharinae per 18 ferme annos. f) Vx. 1. Margaritha, filia M. Georgii *Vrsleri* g) Past. cathedral. Raceburgi. Vx. 2. Magdalena filia Nic. Meieri, ciuis et mercatoris Luneburgens. † M. Eberhardus ex dysenteria d. 22. Iul. 1626. Ad avum progredior EBERHARDVM h) Lubecae d. 6. Dec. 1608. natum, quique VI. annorum spatio Serenissimae Georgii Ducis Brunsv. et Luneb. profapiae Ioanni Friderico atque Ernesto Augusto a latere fuit custos atque moderator; Scholae postmodum Hannoueranae aliquot annis praefuit, denique vero priuata oblectatus vitae ratione † 1659. aet. 51. Vx. Elisabetha a Bestenborstel 1643. ducta † 8. Maii 1680. Ad patrem tandem descedere lubet HENNINGVM d. 24. Ian. hora a media nocte III. a. 1653. natus. Qui mortuo patre inuita matre in litteras incubuit, sed aemulatus fratres nocturno quoque tempore luna lucente libros voluit. Fundamentis postea in Schola patria probe iactis a. 1674. in Academiam Iuliam abiit, ibique per triennium et dimidium Theologiae studio nomen dedit. A Sigismundo Iulio ab Oberg ad Sacerdotis munus obeundum Obergam in Episcopatu Hildesienfi sitam prouocatus cum esset, 1683. ibi fuit constitutus concionator, atque d. 30. Iul. 1693. casu infelici d. 24. eiusd. praecesso † annorum XL. VI. mens. minus X. diebus, et Peinae humo demandatus. Vx. Illa Sophia Berckelmann, Danielis Wallensium XLV. per annos Pastoris meritissimi, atque Annae Elisabethae Bekmann ex Eimbeccensium quadam Patriciorum gente nata, neptisque Theodori Abbatissae Amelunxborn: i) quam duxit 14. Febr. 1688. anno aetatis suae XXXV. Nupsit secundo Balthasaro Iaenecken, mercatori Salzhemmendorffensi; † d. 5. April. 1735.

Hicce parentibus ortum suum debet

DANIEL EBERHARDVS BARING,

cum VIII. Nouembris die a. 1690. intra horam tertiam et quartam matutinam in hanc lucem fuerit susceptus, atque X. eiusd. mensis, ipso Martini die susceptore
Da-

ARTLINBURG (iuxta Crantzium rectius Erteneburg) 2 Jahr Prediger, und ward von dannen 1568 nach Gülzau vociret, conf. p. 34.

f) conf. *Rehtmeyers Kirchenhistorie der Stadt Braunschweig*, Th. 4. Cap. V. p. 351.

g) iterum in errorem deduci se passus est Rev. Strubberg, cum pro VRSLER posuerit *Vogler* Sed mittam, quae forte Strubbergio in enarranda Baringiorum familia hinc inde surrepserint mendas, eum de vniuersa Baringiorum stirpe longe differendi vberius occasionem, quae forte daretur, haud praetermittendam mecum statuerim.

h) conf. *Ge. Schraders* orationem de laude vrbis Hannouerae a. MDCXLIX. IV. Id. Martii publice habitam in 4. excul. lit. B. 2. seq. it. M. *Strubberg* in der praefat. zu M. Dav. Meiers kurzgefaßten Nachricht von der Reformation in Kirchen und Schulen der alten Stadt Hannover, p. 34. seq. et 44. it. D. E. *Barings* Beitrag zur Hannöuerschen Kirchen- und Schulhistorie, Hannov. 1748. 8. P. 2. p. 65. seq. et 158.

i) De quo euolue I. Henr. *Stuff* memoriam b. *Theodori Berckelmanni*, Hannov. 1733. 8. ed.

Daniele Berckelmanno Wallensium parochus fidelissimo sacra ablutus lauatura. Patre sub teneris annis quarto nimirum aetatis suae praemature nimis fato fuit orbatus, ita quidem, ut, cum iste grauissimo casu ex vna in alteram praecipitaret contignationem, vel ipse corrueret, atque parentis praecipitati mole ferme pessundaretur. Nihilo vero secius adfuit diuina tutela, atque deinceps duro admodum initio adolescentiae vsus fuit. Vitrici solertia id interim egit, ut, cum emicans aliquis rationis vsus cum lucis connecti posset vsura, in Schola triuiali Salisheimendorffensi et purioris diuinae cognitionis et litterarum humanarum prima rudimenta probe inculcarentur. Seminibus hinc ita sparsis, Bierdemannus sacer loci orator atque Mich. Mantelius, qui Subconrectoris nomine ad lyceum postmodum demigravit Hannoueranum, ad litteras, quae Humaniorum titulo venire nobis solent, ad gustatoria quasi delibanda animum eius adpellere curarunt. Quibus morum ac disciplinarum formatoribus ita profecit, ut, cum a. 1706. ad Gymnasium emitteretur, quod Quedlinburgi sub M. Tobiae Eckhardi auspiciis isto vigeat temporis tractu, tertiae classis dignus iudicaretur alumnus. Faustissimo itaque fidere est patrio solo ad hanc bonarum mentium officinam adflatus, Ierxium nactus est disciplinarum institutorem, virum in elegantioribus litteris atque litteratura Graeca versatissimum, cuiusue singulari gauisus est beniuolentia. Qui cum illum a. 1707. ad secundi ordinis tirones promoueri esset passus, primo M. Dünnehauptio curae fuit cordique, quod veritatum imbueretur succo; cui ad Pastortum euocato successit M. I. Godofr. Laue. Tunc demum a. 1709. primae se adfociari curauit classi. Hic M. Tobia Eckhardo lycei huius celebrioris Rectore, atque, qui Lauenium in Conrectoratu exceperat, Bartholomaeo Hornio ducibus operam suam Philologiae studio sedulus porro nauauit, publice declamando saepenumero sese exercuit, semel etiam respondentis gessit vices. Verum cum ad sanctiores disciplinas animi maximopere aleret intentionem, linguis, quae ab Oriente nomen suum gerunt, cum primis studuit, ita quidem, ut Ebraeorum, Chaldaeorum, Syrorum, atque Arabum idiomata non calluerit minus, atque condiscipulis priuatis ruminauerit horis, quam exarando in iis mentem aliis potuerit exprimere. Idcirco, quod antea in Gymnasio Quedlinburgensi non euenerat, proprio Marte d. 19. Iul. a. 1712. *de Iudaeorum Pseudo-Messias* (רבר מן משיחי יהודי שקר) in eruditorum confesso publice est sermocinatus. Accessit huic declamationi Programma Receptoris M. Tobiae Eckhardi inuitatorium *falsas de Iudaeis antiquis gentilium narrationes* recensens, in fol. typis excusum. Ille denique cum suasu praeceptorum videretur, quem inter alumnos suos recipere posset Academia, Quedlinbur-

linburgo, carissimis atque amantissimis doctoribus, Rectori cumprimis Eckhardo, atque familiae Saalfeldianae, quorum nimirum fauore atque sustentaculis eo temporis spatio singulariter erat fruitus, a. 1713. vltimum acclamauit Vale! Musarum, quas 1706. a limine tantum salutauerat, penetraturus adyta, bonisque auibus in Academiam Iuliam iter deflexit, Cel. Kochio academiae gubernaculis admoto. Equidem ad sanctorum litterarum indagacionem animum adpellere habuit statutum, sed Professorum quorundam commotus exhortationibus Theologiae, cuius sequi castra prius cupiebat, cum artium salutarium permutauit studio, sique alios exceperis, quos sibi elegerat duces, praeceunte Experientissimo Alex. Christiano Gakenholtz P. P. O. atque Andr. Iul. Bötticher materiam medicam, Anatomem, aliasue auscultauit Medicinae disciplinas. Id itaque postmodum agens, vt adfiduitatis aliquod specimen studiorum promotoribus offerret, deque profectibus, quos fecerat, periculum faceret, praeside Cel. A. I. Boetticher mense Maio a. 1718. erudito conflictu *de Cranii ossibus* disputationem ventilauit Medico-Anatomicam. Honores demum capessurus Doctorales actum egit, variaque, repellere quae nequibat, obstacula reperit. Quantumuis enim stipendio suffulciretur Salderiano, aliisque accessionibus, quae ex priuatis tironum quorundam instructionibus ipsi promanabant, cumprimis illustrissimi cuiusdam Italiae Comitum, qui, quanquam summa ἀκριβεια Pontificiorum sectaretur dogmata, clanculum tamen atque nocturnis conuenticulis egregio feruore ad ipsam sacri codicis scaturiginem penetrare studuit; quapropter Ebraici idiomatis enucleationem instillari sibi auide cupiuit, mentemque gratam luculenter est contestatus; quae quantumuis, inquam, habuerit adminicula, cum vix ac ne vix quidem assem ex patriis laribus exspectare potuerit, id tantum vltimo curauit, ne dira egestate penitus sufflaminaretur; cumque accederent blandae Cel. Eccardi obtestationes, qui Professoris tunc munere Helmstadii ornabatur, tempori fuit seruiendum, ventisque, quod aiunt, destitutus, remos adhibuit. Omnem nunc eo intendit mentis alacritatem, vt rerum gestarum delectamenta altius posset indagare. A Cel. Iusto Christoph. Böhmero Theol. et Eloqu. P. O. fuit edoctus de notitia Bibliothecaria paranda et praecipuis publicarum priuatarumque bibliothecarum scriptoribus; itemque de scriptoribus, qui clarorum hominum vitas litteris consignarunt; aliisque, quae eo spectant, doctrinis. Gottl. Sam. Treueri Polit. et Moralis Philof. P. P. O. subselliis cupidus inhaesit Historiam litterariam tradentis, ceterosue, qui huc faciunt, sequutus est duces. Commutata itaque ad studia propensione Consultissimum I. W. de Goebel summos Themidis ambiturum honores concomitatus est Rinte-

lium, ibique aliquod tempus contriuit. Quinquennio vero et quod excurrit, hoc modo extabefcente hinc euocatus Hannoueram ab Eccardo, quem Bibliothecae Regiae denominauerant Praefectum atque Regis Magnae Britanniae Historiographum, in eoque opitulando haud ignauum sese exhibuit, donec 1719. de Bibliotheca Regia iuramento adstringeretur. Euenit autem, quod summi regiminis iussu I. Ge. Eccardus iter ingrederetur litterarium annis 1722. et 1723. per Electoratus potissimum Brunsvico-Luneburgensis subeundum tractus, vt, si quae forte hinc inde in coenobiorum seu archiuorum claustris abscondita laterent antiquitatis monumenta, vnde historiae Celsissimae Domus aliqua adfulgere possit lux atque splendor, studiosissime protraheret. Quam ob rem vna cum Nic. Seelaender regio similiter sculptoris stipendio auctorato ipsi fuit adsociatus. Eccardo vero eodem a. 1723. recesso per annum et dimidium Bibliotheca regia iussu illorum, qui sunt e sanctoribus consiliis, ipsi fuit concedita, donec Cel. S. F. Hahnus Bibliothecae praeficeretur. Ad annum vsque 1728. coluit caelibatum, die vero April. 19. a. 1728. desponsauit sibi Sophiam Magdalenam, Iusti Christoph. Schroederi ciuis et Capitanei (sit venia verbo barbaro) Hannoueranae ciuitatis bene meriti ac fabri aerarii filiam, quamque in matrimonium adsumsit d. VIII. Iul. eiusd. anni. Primam haec lucis perceperat vsuram d. VI. April. 1706. matre Illa Margaretha Boedeckers, phthisi vero d. V. Nov. 1734. suppressa. Enatus ex hoc coniugio est vnicus filius Eberhard Ioannes. Priore coniuge praemature nimis fato extincta faces renouauit nuptiales, atque Aemiliam Margaretham, b. Bartholdi Rabenii ciuis atque in iudicio; quod Aulicum audit, quondam Chancellistae ac matris Annae Elisabethae Baumgarten filiam natu secundam d. nempe IX. April. 1710. desponsatam accepit d. 14. Iun. 1735. atque 13. d. Sept. eiusd. anni solennitates cum illa celebrauit nuptiales. Ex qua adhuc superstite septem procreauit liberos; ex his quatuor sunt filiae, quarum vna iam diem suum obiit, atque tres filii, quorum minimus natu post patris obitum vitae adiit lumen. Quae vero providentiae gubernatricis intentio fuit pie deueneranda, parentem optimum mortalium coetui interesse diutius noluit, vitaeque posuit terminum. Qui cum ex longinquo temporis tractu haemorrhoidum perpeffus esset fluxum, a festo inde Christi resurrectioni sacro primas hinc inuenit vexationes. Aesculapio itaque cum ei opus esset, aduolauit cumprimis magnus ille pessimarum valetudinum propulsator Werlhoffius Experientissimus ac tantam, quantam valuit, adhibuit medelam: Verum enim vero ingrauescente indies morbo, vires defecerunt marcescenti corpori, atque rem suam diuinae, quae illum euocabat, prouidentiae tradidit, certissimam exinde expectaturus

rus opem. Non est, quod hic debitis declamare elogiis moliar fautores atque amicos perplures et varios. Horum adfuere studiosissimi, qui, quibus potuerunt, sustentarunt adiutoriis. Illorum autem, qui praesentia sua blandisque suadelis aegrotantis mitigarunt tormina, sicco inter eos praeterire nequeo pede Scheidium, Potentissimo Magnae Britanniae Regi GEORGIO II. a Consiliis, Bibliothecae Regiae Praefectum atque Cellissimae Domus Regiae et Elector. Brunsvico - Luneburgicae Historiographum omni laude mea maiorem, atque viros summe Reuerendos atque Litteratissimos Langhansium atque Zwickerum ad D. Aegidii oratores sacros, quorum mihi semper venerabile nomen, quibus cura fuit cordique, ut animum anhelantis refocillarent lugentem. Sed cum morbo ingrauescenti resistere amplius nequirent debilitatae vires, ad d. XIX. Augusti 1753. circa horam octauam matutinam ad coelitum transit chorus optimus parens, totique familiae desiderium sui reliquit tantum, quantum verbis enucleare nequeo. Non autem desidia se se dedit, cum inter viuos versaretur, carissimus pater, atque de opusculis quibusdam euulgandis, priuatis insudauit horis; quaeque ut mantissae instar adnectere liceat, Lectorem Candidum habebo rogatum. Quae, si praeterniseris orationes solennes: de Reformatione D. Mart. Lutheri occasione festi anniuersarii in memoriam reformationis etc. a. 1711. deque Pseudo-Iudaeorum Messis 1712. in Athenaeo Quedlinburgensi habitas, typis exscripta sunt: 1) Disputatio Medico - Anatomica de Cranii ossibus, Helmst. 1718. 2) Succincta notitia scriptorum rerum Brunsvicensium ac Luneb. Hannov. 1729. 8. vberioris operis prodromus. 3) Epistola, qua institutum de eruditis Brunsvicensibus ac Luneb. colligendis vitisque eorum recensendis aperuit. Hannov. 1730. 4. 4) Compendia scribendi, seu abbreviationes ex diplomatibus atque codicibus membranaceis et chartulariis peruetustis etc. collectae, ac XVI. tabulis aeneis exhibitae, Hannov. 1735. 4. 5) Beschreibung der Saala im Amt Lauenstein des Br. Luneb. Fürstenthums Calenberg, und der an selbiges angränzenden Dertter ꝛc. Lemgo 1744. 4. mit Kupfern, in 2. Th. 6) Museographia Brunsvico - Luneburgica, oder, Nachricht von Naturalien- und Raritätenkammern, so in den Br. Luneb. Landen gesammelt. 1744. 4. 7) Beyträge zur hannöuerischen Kirchen- und Schulhistorie in 2. Th. mit einer Vorrede von berühmten Denkmaalen, sonderlich denen, so in und um Hannover sich befinden, Hannov. 1748. 8. 8) Sendschreiben an Herrn Christoph Fried. Fein, bey Gelegenheit der von ihm entlarvten Fabel von der hamelschen Kinder Ausgang, nebst Beylagen. 1748. 4. 9) Leben des berühmten M. Antonii Coruini, weil. Generalsuperintendenten des Fürstenthums Calenberg, Hannov. 1749. 8. 10) Kurze historische und physikalische Nachricht von dem in Hannover zuerst erfundenen Getränke, Broihan ꝛc. Hannov.

1750. 4. 11) Neue Nachrichten und Zusätze hiezu mit beygefügtten historischen Anmerkungen, *ibid.* 1751. 12) Anmerkung von Denksäulen, insbesondere von dem alten Monument, so Herzog Albrecht zu Sachsen unweit dem Schloß Ricklingen aufgerichtet. *vid.* das 25. und 26ste Stück der gelehrten hannöverschen Anzeigen 1752. 13) *Clavis Diplomatica tradens specimina veterum scripturarum etc.* Hannov. 1737. 4. Atque hic est liber, Candide Lector! qui nunc tibi traditur longe auctior atque emendatior. De quo, ne extensiori prologo retinear, vnum adferere liceat verbulum. Cui quantumuis immortalus sit optimus parens, prius tamen, quam e vita discessit, ad vnguem fuit absolutus, preloque subiiciendo Lipsiam missus vna cum tabulis aere excudendis; si hoc tantum exceperis, quod vltimam admouerim manum praefamini, quod parens b. exarauerat quidem, non vero relegerat. Sed et hic, quod vel perfunctoria reperies contemplatione, quantum fieri potuit, verba parentis resque ipsas typis excubri feci absque interpolatione aliqua. Restat, vt binas adhuc substruam elaborationes B. patris MStas. Hoc tibi veniunt nomine: *Coracologia Curiosa, oder historische Erzählung von berühmten und gelehrten Coruinis, Raben, Rabener etc.* mit vielen curieusen Anmerkungen und Beylagen. *it.* *Onomatologia Curiosa, oder Tractat von dem Ursprunge der Tauf- und Geschlechtsnamen, mit historischen und kritischen Anmerkungen und einem gedoppelten Anhang, nämlich einer Erklärung der gebräuchlichsten, und einer Sammlung vieler altdeutschen Taufnamen.* Quas eruditorum circulis aliquopiam modo autumem acceptas, Deus si concesserit salubritatis vsuram atque otia, propatulo eorum examini curabo subiiciendas. Nunc autem de meliori his vtere, quaeque in votis habui, rata vt habeas, obseruantia precatur haud vulgari

dab. Hannouerae ad d. VI. April.

A. O. R. C MDCCLIV.

EBERHARD IOANNES BARING,
DANIELIS EBERHARDI FILIVS.

BIBLIO-

BIBLIOTHECA
DIPLOMATICA
SCRIPTORVM REI
DIPLOMATICAE.

BIBLIOTHECA
DIPLOMATICA
SCRIPTORVM REI DIPLOMATICAE.

SECTIONIS PRIMAE

CAPVT I.

SCRIPTORES QUI REM DIPLOMATICAM
IN GENERE ILLUSTRARVNT;

NIMIRVM

DE ORIGINE ET ANTIQVITATE
ARTIS DIPLOMATICAE.

aniel *Papebrochii* Propylaeum antiquarium circa veri ac falsi
discrimen in vetustis membranis an. 1673. cum figg.

Praemissum est Tomo II. *Actor. SS. mensis Aprilis.* Hoc Propylaeum ob praestantiam huic Clavis Diplom. editioni N. III. P. II. inferi curavi. Papebrochius primus omnium ad examen ac scientiam veterum tabularum viam stravit.

Ioh. Mabillonii de Re Diplomatica libri VI. Paris. 1681. Editio II. cum Praefat. Theod. Ruinarti. Ibidem. 1709. fol. reg. c. figg.

Doctissimi ac ingeniosissimi *Papebrochii* dubia de chartis San-Dionysianis et aliis quibusdam egregium hoc cedroque dignum *Mabillonii* opus diplomaticum perperere: in quo id potissimum egit, ut ostenderet, quomodo Diplomata vera a falsis fecerni, deque aetate eorum accurate iudicari possit. Atque argumentum hoc mirifice ornauit, ac paene exhaustit; nec acuti *Germonii* Disquisitiones sine fructu fuerunt. Excitatis deinde Controversiis certarunt doctissimi viri GE. HICKESIVS, BARTHOL. GERMON ac RVINARTVS, IVSTVS FONTANINVS, alii, quos ordine recensebo. Recensionem interim editionis primae eximii de re diplomatica operis vide in TENZELII *Colloquiis mensuris* anno 1705. p. 475 sqq. et secundam editionem recensuit KRAVSIVS in *Neuen Bücher-saal der gelehrten Welt* T. I. Atque in sic dicta Relatione de libris nouis, seu Ausführlichem Bericht von allerhand neuen Büchern p. 17 sq. controversiae Mabillonio ob librum de re diplomatica motae breuiter enarrantur; vberiore autem narrationem vide apud Dn. *de Meiern* in Praefat. T. III. *Actor. Pacis Westphal.* praemissa.

Eiusdem Librorum de re diplomatica Supplementum, in quo archetypa in his libris pro regulis proposita, ipsaeque regulae denuo confirmantur, nouisque speciminibus et argumentis allatis illustrantur. Paris. 1704. fol. reg. c. figg.

Nouveau Traité de Diplomatique, ou l'on examine les fondemens de ce art, on etablit des regles sur le discernement des titres, & ou l'on expose historiquement les caracteres des Bulles Pontificales & des Diplomes données en chaque siècle avec des éclaircissements sur un nombre considerable de points d'Histoire, de Chronologie, de Critique, & de Discipline, & la refutation de diverses accusations intentées contre beaucoup d'Archives celebres & sur tout celles des anciennes Eglises. Par deux Religieux Benedictins de la Congregation de S. Maur. T. I. A Paris. 1750. T. II. ibidem.

Admodum Reuerendi auctores presso pede sequuntur *Mabillonii* praecepta artis diplomaticae, et opus in nouem volumina, in forma, quae quatuor absoluitur foliis, distribuerunt. Duo volumina, ut e Nouellis litterariis Lips. didici, iam lucem viderunt publicam. In sic dictis *Zuverlässigen Nachrichten* etc. Parte 150. p. 146. et P. 151. p. 542. exstat Recensio huius artis Diplomaticae.

Ioannis Petri *de Ludewig* Praefatio de *Vsu et praestantia Diplomatum et Diplomaticae artis*. Porro de *Bellis Diplomaticis* cum in Gallia excitatis, tum in Italia atque in supremis Germanici imperii tribunalibus, praemissa Tomo I. *Reliquiarum manuscriptorum omnis aevi Diplomatum ac monumentorum ineditorum*. Lips. 1720. 8.

Monuit hic quaedam Io. Bapt. SOLLERIVS e Soc. Iesu, in amica de Io. Pet. *de Ludewig* exostulatione ad Cl. Io. Frid. *Schannat*. Legitur haec epistola Tom. XIII. der *Fränkischen Actoren* eruditorum p. 37.

Sim. Frid. *Habuii* Praefatio de Instauratoribus artis Diplomaticae, quam praefixit Schediasinati de *Diplomate foundationis Bergensis ad Albim Coenobii*. Magdeb. 1710. 4.

Anon. auct. Ad Antiquitates Etruscas obseruationes. Amstelodami. 1639. 12.

Leonis *Allatii* *) Animaduersiones in Antiquitatum Etruscarum fragmenta. Parisiis. 1640. 4.

Hic primus artem diplomaticam excoluit, et *Curtii* INGHIRAMI *Antiquitatum Itruscarum fragmenta*. Francof. 1637. cum multis figuris et sigillis vetustioris aevi in folio edita, temere ficta monstrat. De auctore confer B. G. STRVVIJ Dissertationem de *Doctis impostoribus* §. XXXII.

A 3

Diffesa

*) Posteaquam Heidelberg a Caesareanis, Tillyo Duce, diriperetur, et in potestatem veniret Maximiliani Bauariae Ducis, is bibliothecam Heidelbergensem donauit Gregorio XV. Pontifici, obtinendi electoratus causa. Missus ergo Anno 1662. ab eo fuit LEO ALLATIUS, vir in Graeca imprimis literatura pereruditus, vt selectos libros ex Heidelberga Romam asportari curaret. Ad aduentum eius ergo singulos libros huius bibliothecae (quae ante bellum Germaniae tricennale summa floruit celebritate, et manuscriptorum cum multitudine, tum bonitate omnem antea prouocauit Europam) sibi porrigere iussit, et quos non acceptos haberet, abiecit. Interim tamen quoad potiorem sui partem haec bibliotheca in Vaticanam delata fuit, et ducentos mulos libris onustos Romam deduci fecit, quorum quisque laminam argenteam in fronte gerebat, cum inscriptione: *Ferò bibliothecam Palatinam*. Praecipuum huius bibliothecae ornamentum erat Codex Hebraeorum Bibliorum in membrana, maiestate literarum ac vetustate scribendi venerabilis, quo vsi sunt TREMELLIVS et IVNIVS in sua translatione. Vid. LOHMFIERVS de *Bibliothecis* Cap. 10. p. 278 sqq. Sic Ratisbonae in monasterio S. Emerani asseruatur Nouum Testamentum literis aureis scriptum; pro quo egregio Codice Elector Bauariae Palatino olim integram urbem Straubingen in commutationem obtulit, vti D. Frid. Schrader in Diario MSto a. 1674. memoriae prodidit. Item Erfurti in monasterio Benedictino montis Petri olim custodiebatur Codex Bibliorum a Basilio Valentino literis aureis scriptus,

vt ex Annalibus MStis huius monasterii patet; sed tempore belli tricennalis a Dn. *de Erskine* hic Codex in Sueciam delatus, et Christinae, Reginae oblatum; illa autem hoc eymeliuum Romanum postea secum asportauit. Plures eiusmodi Codices literis aureis et argenteis scriptos, si hic locus esset, enumerare possem. Manuscriptis interim libris ex Heidelberga Romam delatis certus locus destinatus fuit, a Bibliotheca Vaticana separatus, cuius ante fores literis aureis tunc temporis sequens inscriptio posita: *Libri haereticorum Palatinorum*, teste Diario Schraderiano.

Sunt qui Leonem Allatium accusant, ac si plures vendidisset libros Cardinalibus, vt eos sibi conciliaret amicos. Accusator fuit *Scioppius*, cui tamen in omnibus fides non est adhibenda. In eo tamen iam erat, vt Leo Allatius in custodiam abduceretur, imo non multum aberat, quin non suspenderetur. Videantur *Naudaeana* p. 2. Ita vero *Allatius* se defendit, vt Bibliothecae Pontificiae Vaticanae dein factus fuerit custos. Scripsit *Allatius* librum, quem in forma, quae quatuor absoluitur foliis, edidit, quo demonstrare conatur: *Ecclēsiā Romanam esse legitimam et Orientali correspondentem*; atque in eo varia citat MSta ex Bibliotheca Palatina Romam delata. Equidem Elector Palatinus non semel operam dedit, vt bibliothecam ablatam recuperaret, et id propter *Ezech. SPANHEMIVM* Romam misit; sed semper frustra. Multis tamen precibus id effecit, vt vnicum tantum MStum librum, in quo auus eius domestica et concertationes, quas cum coniuge habuerat, propria manu scripserat, iuuetur. Sed haec occasione *Leonis Allatii*.

Diffesa dell'Alphabeto degli antichi Toscani, pubblicato nel 1737. dall'autore del museo Etrusco, disapprovato dall'illustrissimo Sig. Marchese Scipione MAFFEI, nel T. V. delle sue Osservazioni letterarie, date in luce in Verona, con tavole e figure da Dn. Gori in 12. P. I. et II.

Gabr. Naudaei Instauratio tabularii maioris templi Reatini A. 1638. iussu Io. Frid. a Balneo. Romae. 1640. 4.

Claudii Salmasii *) Epistola ad Serrauium de Notis antiquitatis in MStis Codicibus.

Hanc epistolam integram adducit Dan. Ge. Morhofus in Polyhistore Liter. Lib. I. Cap. VII. n. 9 sqq.

Burcard

*) SALMASIVS Criticus insignis. Cardinalis RICHELIVS tres tantum dum viveret seculi sui summa eruditione excellentes viros, nimirum SALMASIVM, GROTIUM, et BIGNONIUM magnificet. Vid. Antonii CLEMENTII de Laudibus et vita Salmasii Prolegomena, quae praemisit Epistolis. Lugd. Bat. 1656. 4. Gaudius est memoria prorsus stupenda, adeo ut pares illi hac in parte vel in universo orbe paucissimi, superiores nulli. Nulla pene erant nomina propria virorum, regionum, urbium, montium etc. quae si semel legisset, non posset continuo reuocare in memoriam, vide dicta Prolegomena p. LV sq. praeterea libros in scriptis suis ex memoria citavit, et interdum caput, et paginam. Quare autem Salmasius tot commiserit errores, et vitia, nemo scit, nisi ex Historia literaria causam norit: Quod scilicet scripta sua nunquam relegerit, sed uti in chartam conceperit, ita miserit in typographiam. MORHOVIUS in Polyhistore Lib. I. Cap. 24. n. 14. haec ita prodit: *Vt enim, inquit, extemporalis fuit in omni lectione sua, omniaque prout semel conceperat, in typographiam miserat, ita vix credibile est, Epistolas illam descripsisse etc.* Ezech. SPANHEMIVS de Salmasio sequens tulit iudicium, quod FELLER in Miscell. Leibnit. p. 100. refert: „Je me souviens cependant qu'il touchoit en passant quelque, que demele, qu'il y eut entre le dit Saumaïse, & seu mon Pere, mais dont le premier avoit sans doute tout le tort, qu'il reconnut luy-même avant le décès de mon Pere, & depuis, & qui n'eut pas d'autre suite. Aussi je l'ay toujours regardé comme le Heros de notre siècle, en erudition, non comme celuy qui a le mieux

„ecrit, mais qui s'avoit le plus. „ Equidem eruditorum facile princeps extitit; vxori tamen imperiosae, Iosiae Merceri filiae nimium obnoxius fuit. Huius rei documentum affert Petrus Daniel HVETIVS in Commentario de sua ipsius vita. Amstel 1718. in 12. vbi p. 126. *Postquam Salmasius, inquit, suscepit iter Suevicum, et quum Salmasii aetas et vitae institutum postularent modestum et simplicem vestitum: huiusmodi habitum vxor eius tanquam ignobilem et plebeium auersa, eum militari vestitu ornatum in aulam prodire voluit, thorace indutum e bubuli corio, manicis, braccis e panno coccineo, gestantem capite pelusum cinerii coloris penna candida protectum, atque ita exornatum se produci passus est in publicum.* Quemadmodum autem Critici plerumque inuidi et ambitiosi esse solent; hinc factum est, quod Salmasius ante mortem vxorem iuramento adstringeret, ut certa MSta concremaret. Sic Iosephus SCALIGER MSta sua Vulcano tradidit: Cassp. BARTHIUS vero, qui in plurimis morosus, quaedam de suis MStis in aquam coniecit. Cl. SALMASII Notae, quas in nouum Foedus conscripserat, quoque interciderunt. Qua de re vide C. S. SCHVZFLEISCHIVM in Epist. arcanis p. 520. De caetero Salmasius parem sibi neminem esse voluit, etenim cum aliquando Bibliothecam Regiam Parisiis frequentaret, et simul Dn. MAVSSAC et Dn. GAULMIN adessent, hic autem oratione explicaret, sed nonnihil ferocius, se credere, quod omnium rerum scientiam assecuti essent: Salmasius per contentum respondit, quod solus omnibus totius Europae eruditis antecelleret, et sibi nemo sit antefendus. PATIN Epist. 2. de Salmasio refert, quod vel amplissimi stipendii spe

Burcard Gotthelff *Struuii* Diff. de Criteriis manuscriptorum.

Inferta est haec Dissertatio *Collectaneis manuscriptorum Struuianis* Fasciculo I. atque recudi feci T. II. *Clavis dipl.*

Gottfried von *Bessel*, Abbatis Gotwic. Chronicon Gotwicense, seu Annales liberi et exempti monasterii Gotwicensis, ordinis S. Benedicti, inferioris Austriae etc. Typis monasterii Tegernseensis, 1732. fol. reg. c. figg. Tomi prodromi pars prima et secunda, in quibus:

De Codicibus antiquis manuscriptis.

De Imperatorum ac Regum Germaniae diplomatibus.

De eorum palatiis, villis, et curtibus regis.

Atque de Germaniae mediae pagis.

In hoc eximio ac splendido opere porissimum de Diplom. Germanorum Regum solide agitur, cuius continuatio anxie desideratur.

Io. Guil. *Berger* de Autographis veterum. Vitemb. 1723. 4.

Io. Frid. *Ghulingius* de Apographis veterum. Vitemb. 1723. 4.

Io. Ern. *Floercke* Commentatio de Exemplis, vulgo Copiis. Altorf. 1683.

Ioach. Andr. *Heluigijs* de Vsu et abusu diplomatum. Gryphiswaldiae. 1736. 4.

Hanc Disquisitionem praemisit Diff. inaugurali *de Amissione instrumentorum.*

Ioh. Gottl. *Krausii* Progr. de Vsu diplomatum Conradi I. Germaniae regis. Vitemb. 1732. 4.

Hoc Programmata ob raritatem P. II. *Clavis dipl. n. V.* recudi feci.

Bernardi de *Montfaucon* Palaeographia Graeca, siue de ortu et progressu litterarum Graecarum, et de variis omnium saeculorum scriptionis Graecae gene-

spe adduci non poterit, vt Richelii historiam scriberet. Confer et MORHOF. T. I. Lib. I. Cap. XV. §. 18. Atque cum Salmasio negotium daretur scribere panegyricum in Mauritium Nassouium, tum ille renuit, dicens, scribat ille, qui scripsit laudem fratris sui sc. A. . . . vt *Dan. HEINSIUS* literis mandauit; vt adeo ex fastu interdum minus recte iudicauerit. Cl. Salmasii vitam summe Reuer. D. *Sigism. Iac. BAVMGARTEN* adiunxit *dem 2ten Theil Io. Peter NICERONS Nachrichten von den Begebenheiten und Schriften berühmter Celebrenten* p. 381 sqq. Salmasii symbolum quidam dicunt fuisse: *Quantum est quod scimus!* et

BOXHORNII, viri omni eruditione instruetissimi: *Quantum est quod scitur!* quem aliquando in angiportu deambulanti adorti adolescentis Germani, tunc, inquietos, honro impure, scribere ausus es aduersus Salmasium? correptumque in profluentem canalium aquam deicere conati sunt Vid. *Ant. MUSAEE Singularia de viris eruditione florentibus* p. 24 *Dan. HEINSII* vero symbolum fuit: *Quantum est quod nescimus!* *Georg. WEISS* exposuit *Manipulum symbolorum, quibus viri clarissimi usi sunt.* Ienae. *Scripsit et de Symbolis *Dan. Elias GEISLER* Lipf. 1674. Atque haec singularia occasione Salmasii.

generibus, et de notis variarum artium ac disciplinarum, additis figuris et schematibus ad fidem manuscriptorum Codicum. Parisiis. 1708. c. figg. f.

Cl. Bernardus recensuit hoc insigne opus in ephemeride literario: Nouvelles de la Republique des Lettres a. 1708. mensibus Octobr. et Nouembr. Delineationem operis Montefalconii quoque exhibuit *Io. Burch. MENCKENIVS* a. 1707. quae recusa in *Dissertationibus literariis* ex edit. Cl. Dn. *Fr. Ott. MENCKENII*, Fil. Lips. 1734. in 8. Diss. IV. p. 31-41. Vide etiam quae summe Reuer. D. G. W. *GOETTEN* in *Gelehrten Europa* T. III. in vita Montefalconii p. 48 seq. annotauit. *Dan. MAICHEL* de Bibliothecis Paris. recenset p. 243 sq. Montfalconii libros editos.

Traité des Inscriptions en faux & reconnoissances d'Escriture & Signatures par Comparaison & autrement par *Iacques Ravenau*. A Paris. 1666. 12.

C A P V T II.

SCRIPTORES DE MATERIA ET FORMA DIPLOMATVM EXTERNA;

N I M I R V M

DE CHARTA, PERGAMENO, LINGVA, LITERIS,
ABBREVIATIONIBVS, DEQVE ATRAMENTO.

Herm. *Hugo* de Prima scribendi origine et vniuersae rei literariae anti-
quitate. Antuerpiae. 1617. et 1630, item cura C. H. *Trotz*. Traiecti.
1738. editio auctior in 8.

Balth. Frid. Salzmanni Dissert. de Varietate antiquae scriptionis. Lips.
1666. 4.

Petri Holmii Disquisitio de Scriptura et variis rationibus siue ad dextram,
siue ad sinistram, siue desuper, vel quocumque alio modo scribendi. Lundi
Scand. 1670. 8.

Recusa est haec disquisitio in *Analectis Philologicis Thomae Crenii*, seu vt ve-
rum eius nomen *Thomae Theodori Crusii*. Lugd. Bat. 1699. 8. interdum nomina-
uit se *Dorotheum Sicurum* per anagramma. *Crenius* sub nomine *Crusii* Cellis in
suburbio auf der Blumen-lage dicto, Pastor constitutus, paucis annis interiectis
clam se hinc surripuit, ac vxorem D. *Hildebrandi* filiam cum duabus filiabus de-
reliquit, quarum vna postea nupta est Dn. Pastori *Hake* in *Ossendorp* prope
Helmstadium. Patria *Crenius* fuit *Stendalio-Marchicus*. Vide *SCHVLZIVM* de
claris *Marchicis*. Ultimo vixit *Leydae* tanquam priuatus. *Seuerinus de Clamori-*
bus,

bis, sub quo nomine latet Dn. *de Plarre*, scripsit Epistolam ad amicum de Vita, studiis et moribus Thomae Crenii in 4. Fuit ille Philologus admodum ambitiosus, et ex sui animi sententia Coryphaeus eruditorum, sed thrafonista.

Melchioris *Guilandini* Papyrus, hoc est Commentarius in tria C. Plinii maioris de papyro capita. Accessit Hieronymi *Mercurialis* Repugnantia, qua pro Galeno strenue pugnatur. Item Melch. *Guilandini* Assertio sententiae in Galenum a se pronuntiatae. Venetiis 1572. 4. item Madrit. 1667.

Ita se habet titulus huius libri oppido rari, qui in bibliotheca Regia ac Electorali Hanouerae asseruatur, habetque paginas 280. In membro XXVII. p. 225. auctor dicit, quod sex integros menses huic libro impenderit. Melchior Guilandinus Regiomonto-Borussus olim Patavii Medicinae Professor, scripsit hunc doctum ac laboriosum tractatum contra Strabonem ac Plinium. Memoratu digna sunt quae *Iſaacus CASAVBONVS* in *Epistolis*, Hagae Comitum 1638. 4. de Guilandino eiusque libro Epistola CCLXIII. p. 308. Thuano retulit. „Notis in Plinium, inquit, „praebuit occasionem Melchioris Guilandini verbosissimus in capita de papyro „Commentarius. Hic Guilandinus me adolescente in magna fuit apud plerosque „literatorum exquisitae cuiusdam doctrinae opinione et fama: idque vel eo maxime, quod per Aegyptum et Asiam dicebatur peregrinatus - - et p. 309. Longe „alius vir fuit Guilandinus; qui praeter medicae artis et praesertim botanicae peritiam non vulgarem, ne meliorum quidem literarum notitia caruit. Iccirco, „vbi primum prodiit illius in locum Plinii de papyro, planta Aegyptiaca, Commentarius; ea secuta est doctorum approbatio, vt celebris nominis vir Dalecampius, in eundem locum Plinii postea scribens, Guilandinum, propter istud scriptum maxime, mira laudatione afficeret: alii vero qui de charta et toto illo argumentum scripserunt, id demum apud Plinium probarent, quod Melchiori esset probatum. Adeo fit saepe in literis, vt pro aureis vulgo habeantur, quae *χολοβάκινα* „tantum sunt et felle lita. Nam serio docti & iudicio instructi ecquod reconditae eruditionis indicium in tam prolixo Commentario potuerint deprehendere - - Merito „igitur Iosepho Scaligero doluit, Guilandinum, qui tam male Plinium acceperat, tanto cum applausu passim ab omnibus accipi. Atque hoc suum iudicium iam olim scribens „in Festum, quum paucis verbis indicasset; vt rationes quibus mouebatur, scripto breui „complecteretur“ et reliqua. De caetero Claudius *Putcanus* contra Guilandinum scripsit disputationem. Iudicia et elogia doctorum virorum de Guilandino congescit *Thomas POPE-BLOUNT* in *Censura celebriorum auctorum* p. 797 sqq.

M. Christiani *Lindneri* Diff. de Charta. Lips. 1647.

Suen *Bring* Dissertatio Historica de Chartis, cuius pars prior Londini Gothorum 1746. Pars posterior ibidem 1748. prodiit. 4.

C. V. *Grupen* in Observationibus I. de forma conficiendi acta apud Romanos, II. de forma testamentorum iudicialium et priuatorum inscriptis. Hanouerae. 1753. 4. egregia obseruat de chartis et membranis volubilibus p. 168 sqq.

Baring. Clav. Dipl.

B

Confer

Confer hic etiam Christian. *Salbach* in *Diff. de libris veterum*. Gryphiswald. 1705. 4. §. 20 sq. item

Ioh. Conr. *Schwartz*: *Diff. de Ornamentis Codicum veterum*. Altorfi. 1710. 4. §. 8.

Cl. *Salmasium* ad Solinum, Cap. 33. p. 379.

Ioh. Pet. *de Ludewig* in *denen Gelehrten Hallischen Anzeigen* handelt von Haderlumpen-Papier T. II. p. 55. 56. ac contendit, diplomata exstare in hanc chartam scripta.

Eduardi *Bernardi* *Literatura*, charta magna patente vulgata. Oxoniae. 1689.

Claudii *Molineti* seu *du Molinet* *Historia literarum Romanarum*. Parisiis. 1684. Gall.

Iac. *Burckhard* de *Linguae Latinae in Germania per XVII. saecula amplius fatis*. Hanouerae. 1718. 8.

Claudii *Dausquii* liber de *Antiqui nouique Latii orthographia* *). Tornaci. 1632. Parisi. 1677. infertus etiam est *Thesauro Graeuiano*.

Naturae et scripturae concordia. *Commentatio de Literis ac nummis primaeuis, aliisque memorabilibus cum ortu literarum coniunctis, tabulis aeneis illustrata*. Lipsiae et Hauniae. 1752. 4.

Cl. auctor huius scripti fatis curiosi est Dn. WACHTER, *Glossarii Germanici* auctor, vt doctus quidam vir me certiore reddidit, vbi de *Antiquissimis scribendi modis*, item de *literarum inuentione* etiam egit. Sic Franc. *Mercurius van HELMONT* filius *Io. Bapt. van HELMONT*, mirus iste paradoxorum faber, vt *Olaus WORMIUS* apud *Bartholinum* Cent. I. Epist. 79. p. 331. eum vocat, edidit libellum, cui titulus: *Alphabeti vere naturalis Hebraici breuissima delineatio*, quae simul methodum suppeditat, iuxta quam qui surdi nati sunt, sic informari possunt, vt non alios saltem loquentes intelligant, sed et ipsi ad sermonis vsum veniant, in lucem edita Sulzbaci 1657. in 12mo. c. figg. Germanica huius libri versio prodit sub tit. *Kurzer Entwurf des eigentlichen Natur-Alphabets der heiligen Sprache* &c. ibid. 1667. Simile quid tentauit M. *Georg Raphael*, Pastor *Luneburgi* ad aedes *St. Nicolai*, postea *Superintendens Luneburg*. in libro, quem sequenti titulo edidit: *Die Kunst Taube und Stumme reden zu lehren, an dem Exempel seiner eigenen Tochter gezeigt*. *Luneb.* 1718. 8.

Ioh. *Ludolphi Waltheri* *Lexicon diplomaticum, Abbreuiaturas syllabarum et vocum in diplomatibus et codicibus a Seculo VIII. ad XVI. vsque occurrentes*

*) QUINTILIANVS Lib. I. Institut. Orat. c. 7. *Orthographia*, inquit, quoque consuetudini seruit, ideoque saepe mutata est.

rentes exponens, iunctis Alphabetis et scripturae speciminibus integris, cum Praefatione Io.-Henr. *Jungii*. Gottingae. 1747. sq. editio secunda 1751. f. r.

Splendidum hoc ac pretiosum opus Cl. auctor, S. R. Maies. M. Britann. in Archiuo Electorali quondam a Secretis, quique anno 1752. d. 21. Martii rebus humanis valedixit, in aes incidi curauit, habetque CCXXV. Tabulas aeneas, et in tres partes distinctum est. In erudita Praefatione Cl. *Ivngii* primo agitur de Notis, figuris et siglis veterum Graecorum ac Romanorum; deinde exacta notitia ipsius operis subiungitur. Recensionem eius vide in Nouellis litterariis Gotingenf. a. 1747. p. 770-772. Enim vero Specimen huius operis insignis, quod Gotingae MDCCXLV. apud Io. Pet. et Io. Wilh. Schmidios fratres prodit, in titulo prae se fert: Cum Praefatione IO. DAVIDIS KOELERI in Georgia Augusta Historiarum Professoris. Cur autem Cel. KOELERVS huic labori postea se subtraxerit, me latet, qui caeteroquin de insigni huius Lexici praestantia et vtilitate etiam plura dixisset. Inde vero factum puto, quod quidam Scriptores Cel. Dn. KOELERVM pro editore habuerint: ita in hunc errorem ductus Cl. I. M. FRANKIUS auctor Catalogi Bibliothecae Bünauianae P. III. p. 1890. Eundem errorem commisit D. Io. Frid. IOACHIM in *der Einleitung zur Teutschen Diplomatik* p. 13. seu Germanica Introductione in rem Diplom. infra excitanda, aperto indicio, illos auctores aut WALTHERI Lexicon Diplomaticum non inspexisse, nam Dn. *Ivngii* nomen statim in fronte Praefationis apparet, aut a bibliopola titulum operis commutatum fuisse. Interim non viuis hominis labor est, omnes Abbreviationes enodare, sufficit ad exemplum Mabillonii potiores indicasse, potissimum si experientia rerum magistra accedit. Alphabetum autem ex monumentis vetustis exquirere multum habet vtilitatis, nam probe cognitum ac intellectum literis, etiam de genuina lectione certi esse possumus, quam et contextus non raro suppeditat.

Io. Frid. *Schannats* Vindiciae quorundam Archiuu Fuldensis diplomatum ab Eccardo perperam impugnatorum. Francof. ad Moen. 1728. f.

Io. Iac. *Scheuchzeri* et Ioh. *Lochmanni* Alphabetum ex diplomatibus et codicibus Thuricensibus. Tiguri. 1730. f.

Iacobi *Anderfonii* Selectus Diplomatum et numismatum Scotiae thesaurus etc. inferius sub Tit. *Scriptores rer. Scoticar. dipl.* plenius excitanda. Exhibentur hic praeter diplomata et sigilla in aes incisa, item Characteres et Abbreviaturae in antiquis Codicibus MSS. instrumentisque vtitatae, prodit Edimburgi 1738. f.

Huc etiam faciunt: Alphabetum varia, item Compendia scribendi medii aevi etc. quae in *Clavi diplomatica* exhibui.

D. P. *Carpentier* Alphabetum Tironianum, seu Notae Tironis explicandi methodus; cum pluribus Ludouici Pii chartis, quae notis iisdem exaratae sunt, et hactenus ineditae ad historiam et iurisdictionem cum ecclesiasticam tum civilem pertinentibus. Lutet. Paris. 1747. med. fol.

Eduardi *Corfini* Notae Graecorum, siue vocum et numerorum Compendia, quae in aereis, atque marmoreis Graecorum tabulis obseruantur, quas recensuit, explicauit, eademque illustrauit. Accedunt Dissertationes sex, quibus marmora quondam tum sacra tum profana exponuntur, ac emendantur. Florentiae. 1749. f.

Petri Mariae *Canepani* liber de Atramentis et vitriolis, in quo cap. 3. p. 226 seq. egit de atramento scriptorio, quem citat Dn. Abbas Gotwicensis in Chronico.

Io. Iac. *Quandt* de Atramento Hebraeorum. Regiomonti. 1713. 4.

C A P V T III.

SCRIPTORES DE BELLIS DIPLOMATICIS QVI IN GENERE EGERVNT.

[*Caspar Beretti*] Istoria della guerra Diplomatica. Mediolani. 1729. 4.

In hoc libro auctor laudat *Ludwigii* Narrationem de Bellis diplomaticis, quam Cap. I. excitauit, auctiorem in lingua Italica recudi fecit.

Eiusd. in Dissertationem medii aevi Censurae III. Viterbiensis, Veneta et Brixiana, cum Responso III. pro anonymo Mediolanensi: Belli diplomatici historia praemissa paruaque mantissa emendationum ac additionum ad calcem subiecta. Mediolani. 1729. 4.

Recensitus est hic liber a Dno. *de Meiern* loco mox citando. Lingua autem Italica iam 1728. Mediolani editus est sub Tit.

Difesa di tre documenti antichi dell' Archivio del Real Monasterio di santa Giulia di Brescia accusati di falso dall' Anonimo Milanese nella sua dissertazione corografica de Italia medii aevi inserta nel X. Tomo degli Scrittori dell' Italiene cose etc.

Io. Gottfried *von Meiern* Beschreibung des im vorigen Seculo angegangen, und bis auf unsere Zeiten fortgewährten Diplomatischen Krieges.

Bellum diplomaticum auctor in genere persecutus est in pererudita praefatione Tomo III. *Actorum Pacis Westphalicae publicorum* praemissa; siue in dem *Vorbericht des Dritten Theils der Westphälischen Friedenshandlungen und Geschichte*. Hannover. 1735. f. De usu autem et praestantia *Actorum Pacis Westphalicae* edidit Dissertationem *Erh. Reusch*, Prof. olim Helmstadii Eloq. cum breui explicatione Art. V. Sect. VI. transactionis Osnabrugensis ex actis speciminis loco repetita. Helmst. 1736. 4.

Dan.

Dan. *Papebrochii* Epistola ad Mabillonium, quam lecto eius libro de re diplomatica scripsit, in qua *ignoscendi postulatio* continetur. Exhibetur illa in *Supplementis* p. 5. 6.

Iosephi *Perez*, seu *Perezi* Dissertationes ecclesiasticae. Salmanticae. 1688. 4.

Scripsit *Perezus Benedictinus* et Prof. Theol. Salamantiae haec dissertationes contra *Papebrochium*, ac in eis etiam quaedam ad rem diplomaticam tangit. Vide *BAYLE Dictionnaire Historique & Critique* p. m. 2233. ubi ait: „Il publia des „dissertations Ecclesiastiques l'an 1688, ou il refuta certaines choses que le Pere „*Papebroch* avoit avancées dans les Prolegomenes de son mois d'Avril: il le trou- „va trop rigide a l'égard des Actes de saint Eleuthere;“ mais il avoua qu'on fai- „soit bien de retrancher plusieurs Ecrits Apocryphes qui ont couru touchant les Saints. Interim *LVDEWIGIVS* in Praefat. ad *Reliq. MSS.* p. 30. *Ios. Perezus Benedictinus*, inquit, *filium texit ad rei dipl. firmandam fidem, nam in eius disserta- tionibus pleraque ad rem diplomaticam spectantia accurate disputantur* etc.

Bartholomaei *Germonii* Disceptatio de veteribus regum Francorum diplomatis, et arte secernendi antiqua diplomata vera a falsis ad R. P. Io. Mabil- lonium. Paris. 1703. 12.

Eiusd. Disceptatio II. de veteribus regum Francorum diplomatibus etc. ad eundem. Ibid. 1706. 12.

Eiusdem de veteribus Regum Francorum diplomatibus et arte secernendi antiqua diplomata vera a falsis disceptationes aduersus *Theodori Ruinarti* et *Iusti Fontanini* Vindicias, atque epistolas *Dominici Lazzarini*, et *M. Ant. Gatti*. Parisiis. 1704. 12.

In hisce disceptationibus auctor negavit, Diplomata, quibus Mabillonius totum fere rei Diplomaticae systema superstruxerat, esse genuina.

Iusti Fontanini Vindiciae antiquorum diplomatum aduersus *Bartholomaei Germonii* disceptationem de veteribus Regum Francorum diplomatibus, et arte secernendi antiqua diplomata vera a falsis, cum Praefat. ad Pontif. Clementem XI. Romae. 1705. 4.

In hoc libro multam eruditionem veterumque Diplomatum notitiam prodidit auctor.

Theodori Ruinarti Ecclesia Parisiensis vindicata aduersus R. P. Barthol. *Germon.* duas disceptationes. Parisiis. 1706. 12.

Dominici *Lazzarini* ex Nobilibus *de Murro* Epistola ad amicum Parisiensem pro vindiciis antiquorum diplomatum Iusti Fontanini. Romae. 1706.

Haec Epistola contra stricturas Diarii Triuoltiensis scripta est, quam Iac. *Bernardus* Nouis Reip. literariae mens. Iul. 1707. p. 220 inseri curauit, quam et Germon ipse exhibet p. 383 sqq.

M. Antonii *Gatti* Epistola ad Iacobum Bernardum pro vindiciis antiquorum diplomatum Iusti Fontanini. Amstelodami. 1707.

François *de Camps* Reflexions critiques sur le livre du Pere Germon contre la diplomatique du Pere Mabillon MSS. in Bibliotheca auctoris *le Long*, n. 12399.

Dom. *Lazzarini* ex Nobilibus *de Murro* Epistola contra Germonii Tractatum de veteribus Regum Francorum diplom. etc. inserta 1707 Nouis Litter. Germ. mens. Octobr. p. 337.

Eiusd. Defensio in P. Bartholom. Germonium edita studio Caietani *Lombardi*. Venet. 1708. 8.

Eiusdem Latinae aliquot epistolae neque omnes antehac in lucem editae, quae ad vetusta tuenda diplomata, virorumque clarissimorum fidem atque doctrinam a quorundam accusationibus vindicandam pertinent.

Eiusd. Defensio contra Germonium. Addita est clariss. Mabillonii ad Lazzarinum epistola. Romae. 1744. 4.

Scipionis *Marantae* Messanenlis Expostulatio in Bartholomaeum Germonium pro antiquis Diplomatum et Codicibus MSS. Messanae. 1708. 8.

Petri *Coustant* Viudiciae MSS. Codd. a R. P. Bartholomaeo Germon impugnatorum, cum appendice, in qua S. Hilarii quidam loci ab anonymo obscurati, et deprauati illustrantur et explicantur. Paris. 1707.

Histoire des Contestations sur la diplomatique avec l'analyse de cet ouvrage compose par le R. P. Jean *Mabillon*. A Paris. 1708. 12.

Hic liber non ita pridem recusatus est, Ludov. *Raguet* partes Germonii tuetur.

P. Bartholom. *Germon* de Veteribus haeticis Eccles. Codicum corruptoribus. Paris. 1713.

P. *Coustant* Vindiciae veterum Codicum confirmatae. 1715.

Ant. *Gallonii* Apologeticus liber pro assertis in annalibus Ecclesiasticis de monachatu Gregorii Papae aduersus D. Constantinum Bellotum, monachum Cassinatun. Romae. 1604.

In hoc libro auctor demonstrat, quod monachi Benedictini sigillatim in monte Cassinensi falsis diplomatibus abundent, recensioem vide apud *Rich. SIMONIVM* T. III. *Epist. select.* p. 63.

Ludouici Anton. *Muratorii* de Diplomatibus et Chartis antiquis dubiis aut falsis Dissertatio.

Exstat T. III. *Antiquit. Italicarum* Diss. 34. p. 1 sq.

Burcard Gotthelf *Struuii* Commentarius de Dagoberte Rege.

Exhibetur ille in Collectaneis Manuscriptorum Struuianis Fascic. I.

Godefridi *Henschenii* Diatribe de tribus Dagobertis. Antwerpiac. 1655. 4.

In hac Diatriba Henschenius tabularium San-Dionysianum cum eoque inferioris aetatis monumenta alia sublestae fidei inculcauit, vide *LVDEWIGII* Praefat. loco supra citato p. 26.

Eiusd. Commentarius praecius ad vitam S. Sigeberti, Regis Francorum Austrasiorum, qui insertus est *Actis SS. T. I. mensis Febr.* p. 206-227. vbi ea, quae olim aduersus diplomata scripserat, porro defendit.

Georgii *Hickesii* Institutiones Grammaticae Anglo-Saxonicae et Moesogothicae. Oxon. 1689. 4.

Eiusdem Linguarum veterum Septentrionalium Thesaurus Grammatico-Criticus, et archaeologicus. Oxoniae. 1703. 1705. f.

In Praefatione auctor sub censuram et examen vocauit regulas Mabillonianas; sed ad obiectiones Hickesianas in Praefatione nonae editionis de re diplomatica *RVINARTVS* respondit. Interim *Godefr. Guil. LEIBNITII* iudicium de *Hickesii* Thesauro linguar. Septentr. vide in *Supplem. Actor. Eruditor.* Lips. 1706.

Elisabeth *Elstob* The Rudiments of Grammar for the English Saxon Tongue, i. e. Rudimenta Grammatices linguae Anglo-Saxonicae; vna cum *Apologia studii Antiquitatum Septentrionalium pro Hickesio scripta.* Londini. 1715. 4.

Io. Guil. *Hoffmanni* Programma de Lubrico artis diplomaticae. Witteb. 1737. 4.

B. auctor hic argumentis *Germonii* vsus est, quae tamen denuo reprimere conatus est *R. P. Grebner.*

R. P. Leonardi Grebneri Diss. Resp. *Dn. Overkam*, de sincera ac secura artis praecipue diplomaticae, ac suo modo sigillariae ac numismaticae crisi; itemque momentosa quorundam Imperatorum aut potius Regum Germanicorum puta Chnonradi primi et Henrici Aucupis cura ac re diplomatica. Bambergae. 1742. 4.

Cap. 1. p. 5. agit auctor *de non lubrico artis diplomaticae.*

Iohannis *Harduini* *) Chronologiae ex numis antiquis restitutae Prolusio de numis Herodiadum. Parisiis. 1693. 4.

Exstat et inter opera selecta Amstelod. 1709. f. p. 328-355.

Eiusd.

*) *Io. HARDVINVS* e Soc. Iesu Statura fuit humili, et exiguo corpore, vt quondam Helmfstadii ex ore celeberr. G. S. TREVERI Politicus Prof. etc. studiorum meorum rectoris, post fata colendi, percepi, qui eum in itineribus suis Parisiis conuenit; vbi Societatis suae, nimirum Collegii Ludouiciani Bibliothecarius fuit, animo tristis, plerumque tulli laboravit, lectionis vero multae, et scientiae singularis. Susplicari quis poterit illum ex ingenio Societatis suae plus quam vitio proprio gloriae nimis auidum fuisse. Vnde enim nisi ex eo fonte paradoxae eius opiniones ducent originem? Systema namque suum de falsitate manuscriptorum ex Politicis magis quam Historicis rationibus enatum, et quidem, vt docti quidam viri iudicarunt, ex odio in RR. PP. Benedictinos, potissimum ex congregatione S. Mauri, in quorum Bibliotheca sat amplus Codicum Manuscriptorum numerus adparet, vide *Dan. MAICHELI* *Introductionem ad Hist. Liter. de praecipuis Bibliothecis Parisiensibus*, C. III. p. 62 et 64. vt scilicet aegre eis faceret, et eo magis fidem Diplomatum, Martyrologiorum ac Codicum MStorum dubiam redderet. Fingit namque *Harduinus* Sec. XIII. exstitisse Societatem falsariorum, atque huius societatis membra MSta composuisse quamplurima. Huius Societatis Directorem constituit Archontium quendam. Sed in Sec. XIII. literae iacebant quasi sepultae, atque ne lumen quidem sapientiae ac eruditionis emicabat. Confer pluribus *Dn. de la CROZE* locis supracitatis. *Io. Burch. MENCKENIVS* in *Disq. de Charlataneria Eruditorum*, Lips. 1715. 8. *Harduinum* retulit ad eorum classem, qui magna verborum pompa suam ipsi eruditionem extollunt, et eleganter hanc in rem ita fatur. *Nescio*, inquit l. c. p. 33 sq. edit. primae, *num referri etiam debeat e Soc. Iesu IOHANNES HARDVINVS, eruditae Galliae lumen hodie ac decus praecipuum. Is vt multa haecenus edidit scripta cedro dignissima, Plinium imprimis, quo vno labore nominis immortalitatem consecutus est apud omnes, aliquid tamen paradoxo, dubium an animi gratia, an vt ordini suo, quod Crozius aliique suboluisse sibi visi sunt, velificaret, obtrudere eruditus voluit, istud*

*nimirum quod plerique Scriptores, Graeci pariter ac Romani, atque adeo Patres quoque ipsi, ab otiosis hominibus et nescio qua falsariorum coniurata societate fuerint subornati. At cum id sparsim tantum et leuiter scriptis suis insinuauerit quaesitumque nuper admodum ab illo fuisset, vt systema quoddam hypotheseum suarum proderet, latiusque paulo deduceret, quae haecenus leui modo brachio attigisset respondisse fertur, se spisso quodam volumine collegisse omnia, de quo sibi tantum ac supremo Numini constet, ceterum nihil eius rei quoad vixerit, proditorum etc. nimirum his verbis *Harduinum* respondisse: *On le trouuera apres ma mort sur un papier grand comme la main, & il n'y a que Dieu & moy, qui le savent.* De antiquitate autem Manuscriptorum *Harduinus* iniquissime sensit ac iudicauit, quod etiam memoriae prodidit *Cl. MAICHELIVS* Cap. II. l. c. p. 56. vbi: „ex isto [*HARDVINO*] enim, inquit, cum Lutetiae agerem, coram hoc Paradoxum, quod et „scriptis publicis profiteri non erubuit, me au- „dire memini, hodiernos eruditos valde credu- „los esse; cum pleraque omnia conficta sint; „constat etiam, ipsum non nisi tres potissimum „libros, nempe *Bucolica Virgilii, Ciceronis Epi- „stolas ad Familiares*, et suum denique *Plinium*, „pro scriptis authenticis habere. At vbi ma- „nent, quaeso, *Biblia Sacra*, quibus nullum pre- „tiosius Christianus est concreditum depositum? „vbi scripta Patrum, quae ille, quippe Romanae „Ecclesiae addictus, pro fidei regula sequi tenetur? „Porro si omnis retro antiquitas ficta est, cur „ipse nobis plura habitorum inde ab initio Noui „Testam. vsque ad praesentia tempora Concilio- „rum volumina edidit? ita enim ex propria sen- „tentia Impostorem egit. Frustra etiam fuerunt „ipsum Ordinis Socii, *Petauii, Sirmondi, Labbei*, „magna inter Iesuistas nomina, qui Antiquitatem „suis scriptis illustrarunt. Ast non credo, *Har- „duinum* serio ita sentire; latet alius anguis in „herba, quem forsan haud infeliciter detegere „possem, si falcem in istam messem mittere, „operae pretium ducerem etc. „ Sed vt vir illustri me certior reddidit, postea sententiam suam paradoxam de antiquitate MStorum reuocauit,*

Eiusd. Chronologia Veteris Testamenti ad vulgatam versionem exacta, et numis antiquis illustrata. Ibid. 1699. 4.

Vide et Operum selectorum p. 513--640. Auctor in his libris diplomata impetit a latere. Confer celeberr. viros LVDEWIGIVM l. c. p. 35, et I. G. VON MEIERN l. c. in nota. Contra Prolusionem de numis Herodiadum scripsit, ac Fl. *Iosephi* Historiam de Herodibus *avo Delias* suspicione vindicauit *Christoph.* CELLARIVS. Halae. 1696; Item

Godofredus Guil. *Leibnitius* de numis Gratiani.

Addita est haec disertatio ad calcem mensis Augusti, *dem Auszug verschiedener die neue Preussische Cron angebender Schriften* an. 1702. 8. Contra Harduinum etiam idpropter edidit:

Mathurin Veiziere *de la Croze* Dissertations Historiques sur divers sujets. Roterodami. 1707. 8. Confer T. I. p. 182. 220. 221 sq.

His adiuncta est Epistola Chronologica notatu digna Alphonfi *de Vignole* contra Harduinum.

Eiusdem Vindiciae veterum scriptorum contra Io. Harduinum S. I. Ibid. 1708. 12.

CAPV T IV.

SCRIPTORES QVI INTRODVCTIONES IN
REM DIPLOMATICAM PRAECIPVE GERMAN. AC
SINGVLARIA SCRIPTA REI DIPLOMATICAE
DEDERVNT.

Scipio *Maffei* Istoria Diplomatica, che serue d'Introduzione dell' arte Critica in tal materia, con raccolto de Documenti non ancor divulgati etc. In Mantoua. 1727. 4.

Recensionem huius historiae Diplomaticae vide in Actis Erudit. Lips. mense Decembri 1727. p. 529 sqq. In hac introductione tam de materia quam forma diplomatum solide agitur. Verum ex iudicio b. I. W. GOEBELII auctor spei, quam de eo eruditi conceperant, non satisfecit. Vide *Operum* CONRING. T. II. et quidem Praefat. nouam *Censurae dipl. Lindav.* praemissam p. 567 sq. Scriptores interim l. c. Goebelius ex LVDEWIGIO l. c. breuiter repetiit.

Io. Nic. *Hertii* de Fide diplomatum Germaniae imperatorum et regum libellus. Giessae. 1699. 4.

Exstat etiam in opusc. Hertianis T. I. Part. II. p. 589-636. Exhibentur hic regulae diplomaticae Mabillonii in compendio, eaque propter T. II. Clavis dipl. recudi feci.

Baring. Clav. Dipl.

C

Christian.

Christian. Henr. *Eckbardi* Introductio in rem diplomaticam praecipue Germanicam. Ienae. 1742. 4.

Io. *Heumannii* Commentarii de Re diplomatica Imperatorum ac Regum Germanorum inde a Caroli M. temporibus adornati. Norimbergae. 1746. item 1749. 4.

Subiunxit doctiss. auctor specimina diplomatica p. 417. Monogrammata Caroli M. it. Sigilla Caroli M. nec non Ludouici P. Lotharii ac Ludouici II. etc.

In Praefat. cl. auctor profitetur se archiua non vidisse, quare „iam prope idem „mihi, inquit, quod astronomis quibusdam euenit, qui leges astrorum exponunt, „quamquam coeli faciem rarius contemplantur. Idcirco tamen studio meo non „omnis spes vtilitatis eripienda videtur. Praestat enim--- exiguis copiis quae no- „bis in praesenti offeruntur, frui, quam praeclariores, sed incertas expectare etc.

Eiusdem Comment. de Re diplomatica Imperatricum Augustarum ac Reginarum Germaniae. Accedunt Appendices II. in quibus de Diplommatibus nonnullis cum Augustarum et Reginarum Italiae, tum Imperatricum Constantinopol. differitur. Norimb. 1749. 4.

Eiusdem Commentar. de Re Diplomatica Imperatorum ac Regum Germanorum a Ludouici Germ. temporibus. Norimb. 1753. 4.

Ioh. Frid. *Ioachims* Einleitung zur Teutschen Diplomatic, worinnen die Regeln an die Hand gegeben werden, nach welchen die schriftlichen Urkunden der Teutschen Könige und Kayser können gelesen, beurtheilet, und die wahren von den falschen unterschieden werden. Halle 1748. 8. 18 plag.

Consultissimus Dn. Doctor Ioachim, Professor Academiae Fridericianae haud exiguam operam nauauit rei diplomaticae studiosis hac euulgata Introductione in scientiam diplomaticam Germanorum. Verum enim vero nescio qui factum sit, quod vir caeteroquin literatissimus errores aliquot crassiores in hac ipsa Introductione commiserit. Etenim p. 66. citatur WILTHEMIVS in verbis: Und daher können wir WILTHEMIO keinen Beyfall geben in *Vindiciis Historicis pro Censura Conringiana* etc. Noti quidem sunt sub hoc nomine Alex. Wiltheim, Hubert Wiltheim, item Io. Wilhelm Wiltheim; hi autem auctores in re diplomatica, potissimum in hac controuersia nihil ediderunt. Interim tamen *Alexander Wiltheimius* de diplomate Horreenfi scripsit Epistolam ad Papebrochium, cuius potiora momenta, eiusque de hac materia iudicium *Propylaco Antiquario* Cap. V. inseruit. Eiusmodi errores interdum ab Auditoribus ex ignorantia auctorum committi solent, si Collegia calamo excipiunt. Equis autem erit, qui corruptum atque deprauatum *Wilhelmi Ernesti Tentzelii* nomen hic non memoria teneat? Vide de hac controuersia infra Sect. II. Cap. VIII. Sic pari ratione corruptum videtur *Bequignolle* nomen, nam eius Commentationem de Chrisimo et C. maioris significatione, quam p. 47. ex *LVDWIGII Hallischen Anzeigen* A. 1740. p. 820- 823. citat, frustra ibi quaesui, et nihil tale de eo habetur. Porro *Aegidium BYCHNERVM* de *Chronologia Regum Francorum* citat, cuius vero praenomen *Augustus*, forsan

forſan D. IOACHIM intelligit *Aegidium* BVCHERIVM. Placet h. l. vnum alterumque auctorem in medium proferre, qui eodem modo hallucinati ſunt. Sic in BROWERI *Annal. Treuer.* edit. Inae p. 16. ex libro V. *Aeneid.* VIRGILII citantur nonnulli verſus, vbi dicitur -- diutina iactatione *Trouerorum* etc. loco *Troianorum*. In *Friederich GLADOWS Verſuch einer vollſtändigen Reichs-Hiſtorie von Teutſchland.* Halle 1717. p. 140. Eginhardi variae editiones commemorantur, et in horum numero eſt SMIRACK zu *Vtrecht cum notis Biſſelii Goldaſti* etc. ſub nomine *Smirack* autem intelligi debet *Herm. SCHMINCK.* Idem error craſſus in Indice exiſtat, vbi verba ita ſe habent: *Smirack* edit. Eginhardi vit. Car. M. 140. Interdum typographi, vti olim Io. Balhorn typographus Lubec. nonnulla cupiunt ſupplere, cuiusmodi exemplum exiſtat in celeberr. *Io. Dav. KOEHLERI Teutſchen Reichs-Hiſtorie.* Francf. 1737. p. 492. in verbis: *ſo gab es zu einem groſſen Streit Anlaß: ob nemlich die in der GRAFSCHAFT BVRGVND* (hic literae initiales G. B. i. *Guldene Bulle* per verba *Gravſchaft Burgund* male interpretati ſunt) *fundirte tutela legitima --- gelten ſolte?* Vnum adhuc addere licet cl. Dom. *Ant. Vlr. ERATH* in *Conſpectu Hiſtoriae Br. Luneb.* eique praemiſſa *Bibl. Brunſuico-Luneb.* p. 38. n. 1167. *HILMARINGII* (M. Georg.) *Chron. Hannov.* citat, ſed verum auctoris nomen eſt *M. Georg. Hilmar.* ISING. Mentionem paulo ante feci typographi Lubecenſis *Io. Balhorn*, notum in vulgus eſt proverbiſium ab eo profectum. *Mit Iohann Balhorn etwas verbeſſern.* Occaſionem ad hoc dedit noua editio iuris Lubecenſis, quae ſequentem titulum prae ſe ferebat: *Lübeckiſches Stadt-Recht vermehret und verbeſſert durch Ioh. BALHORN*, qui autem verba: *und gedruckt* poſt verba *verbeſſert*, ſine interſtinctione omiſerat. Hic vero titulus operis ſtatim ſuppreſſus fuit. Interim tamen exemplaria quaedam editionis Balhornianae adhuc proſtant. Atque haec indicata ſphalmata beneuolo lectori forſan non ingrata erunt, longe plura dare poſſem, ſi hic locus eſſet.

Io. Dauid *Koeleri* Directorium Chronologico-Diplomaticum annorum regni et imperii omnium Regum Germaniae et Imperatorum Romanorum a Pipino Rege Franciae uſque ad Carolum VI. ad uſum computi Diplomatici criticum; inter alia Dn. auctor id addidit Marq. *Freheri* Directorio etc. *Altorfi.* 1734. 4.

Petri *Georgiſch* Regeſta Chronologico-Diplomatica, ſiue Rerum Germanicarum praefidia, Diplomata in ſummas ſuas contracta, iuxtaque temporum ſeriem diſpoſita. *Francof. et Lipſ.* ſeu potius *Halae T. I.* 1740. *T. II.* 1741. *T. III.* 1742. et *Index Chronologico-Diplomat.* *ibid.* 1744. f.

Receſſentur hic tantum diplomata, quae lucem viderunt publicam.

Christian Schöttgen Inuentarium diplomaticum hiftoriae Saxoniae ſuperioris. *Darum die Sächſiſche Urkunden von a. C. 500. biß 1741. zuſammen in Chronologiſcher Ordnung beſündlich.* Halle. 1747. f.

Hoc opus ſupplementi inſtar eſt ad Dn. *Georgiſch* Regeſta etc. et quinque Iudicibus inſtructum.

Io. Paul. *Fincke* Conspectus Bibliothecae Chronologico-diplomaticae. Dissertatione Epistolica ad virum illustrem Ioh. Iacob. *Massecouium* Regi Polon. et Elect. Saxoniae a consiliis aulicis. Hamb. 1740. 4.

Hoc specimen continet diplomata ab a. 1414. et desinit in a. 1558.

Chr. Gottl. *Buderi* Epistola de scribenda Bibliotheca Diplomatica. Ienae. 1722. 4.

Immanuelis *Weberi* Epistola ad Io. Sam. Brunnerum de Statu rei diplomaticae in Germania. Ienae. 1698. 4.

M. Iacobi *Reichii* Diff. de Diplomatum et tractatorum. Regiomonti. 1678. 4.

Io. *Eisenhard* Dissertatio de iure diplomatum. Helmst. 1703. 4.

Polyc. *Leyser* de Diplomatico historiae Germ. corpore concinnando consilium et monita. Adiunctus est Index Diplomatum ineditorum quorundam, numero 768. Helmst. 1727. 4.

Auctor in hoc scripto potissimum id agit, vt fidem et veritatem Diplomatum Caroli M. ab illustri I. DVMONTIO in Diplomatico corpore, seu *Corps universel Diplomatique* productorum num. IX. dubiam reddat, quae pro fictitiis habuit. De Carolinis Diplomatis vide sigillatim LVDEWIGIVM l. c. *de Bellis Diplomaticis* p. 44 seqq.

Polycarpi *Leyseri* Obseruata Diplomatico-Historica de iis, quae Iustiano Imp. in Prooemio Institutionum imperite supposita. Helmst. 1727. 4.

Eiusd. Obseruata Diplomatico-Historica de Lantinc iure Germanorum honorario. Helmst. 1727.

Eiusd. - - de Adoptione per Andelangum. Ibid. eod.

- - - - - de Frilingis. Ibid. eod.

- - - - - de Differentia nobilium medii et hodierni aevi. Ibid. eod.

- - - - - de Origine Patriciorum Germaniae. Ibid. eod.

- - - - - de Iure Iustiniano a Lothario Imperat. in Germaniam minime introducto. Ibid. eod.

- - - - - de Seruis seruorum. Ibid. eod.

- - - - - de Littonum absolutione. Ibid. eod.

- - - - - de Iniquitate testamentorum. Ibid. eod.

- - - - - de Seruis nobilibus. Ibid. eod.

- - - - - de Iure legitima. Ibid. eod.

- - - - - de Lachis Loubae. Ibid. eod.

- - - - - de Aduocatis principum. Ibid. et denique

- - - - - de Mundiburdio. Ibid. eod.

Haec Obseruata Diplomatico-Historica recensentur T. III. annalium Academiae Iuliae.

Ioh. Iac. *Moser* in libro, qui prodiit sub Tit. *Statz. Recht* agit e Parte secunda Cap. 35. de Actis publicis et diplomatibus Germaniae.

Cap. 37: l. c. de Historia, Actis publicis et diplomatibus extraneorum provinciarum, imprimis vicinorum Statuum.

Cap. 38. de Scientia diplomatica examinandi, oder von der Wissenschaft die Diplomata oder Urkunden zu prüfen.

Io. Wilh. *Waldschmidt* de Probatione per diplomataria. Marburgi. 1736. 4.
Hanc dissertationem sub finem partis II. Clavis dipl. denuo edidi.

Iust. Henning *Boehmer* de Scripturis non legibilibus. Halae. 1700.

Eiusd. de Sanctionum pragmaticarum indole et auctoritate. Diss. ibid. 1737.

Iac. Frid. *Georgi* Diploma Caroli M. quo ecclesiam Onoldisbacensem a Gumberto ipsi traditam in tutelam accepit, variisque illam exornauit priuilegiis, annotationibus illustratum. Onoldi. 1730. 4.

N. *Khumpfi* Dissertatio de Priuilegio Henrici VII. Romanorum regis Francofurtanis ad Moenum ciuibus de filiabus libere elocandis olim dato. Altdorf. 1730.

Rich. *von der Hardt* Epistola ad Gerh. Wolter. Molanum Abbatem Luccensem, in qua ipso verborum tenore expressum continetur Odelrici Episc. Halberstadenfis Priuilegium Archidiacono Kaldenburnensi eiusque Ecclesiae anno MCLXXIX. irrogatum et imperiali auctoritate confirmatum. 1707. 4.

Anmerkung daß Henricus Niger Herzog von Bayern nicht der Erste von den Herzogen gewesen, so diplomata außgestellt.

Inserta est haec Animaduersio doctis Relat. Hannouer. a. 1750. n. 24. p. 93 sq.

I. G. *Haltbaufii* Specimen glossarii fori Germanici ex diplomatibus. Lipsi. 4.

C A P V T V.

SCRIPTORES DE FORMVLIS, TITVLO AC MONOGRAMMATIBVS *) IMPERATORVM, REGVM AC PRINCIPVM.

David *Blondelli* Diatribe de Formulae regnante Christo in veterum monumentis vsu. Amstelod. 1646. 4.

Henr. Gunth. *Tbulemarii* Dissert. de Titulo Semper Augusti. Heidelbergae.

C 3

Erhard.

*) Monogrammata ad inferiorem fere aetatem pertinent ac differunt a siglis, in eo saepe errauit *Io NICOLAI* in tract. de Siglis et notis veterum a. 1704. edito, qui ea siglis miscuit. Sunt autem Monogrammata nihil aliud quam notae characteristicae seu literae vnius vel plurium hominum in vnum redactae per varios du-

ctus. In Siglis tantum erant literae initiales, sed hic spectant omnes literae. Vtus horum Monogrammatum erat in signandis edictis vel diplomatibus Imperatorum, Pontificum ac Principum vid. *Du Cange* in Glossario de his solide legit clariss. *Dr. Baudis*.

- Erhard. *Reusch* de Imperatoris titulo Dissertt. tres. Helmst. 1728. 4.
 Io. Christoph. *Wagenseil* de Titulis Imperatorum. Altdorfi.
 Frid. *Geisler* de Titulo: Nos Dei gratia, Wir von Gottes Gnaden, pars prior et posterior. Lips. 1677. 4.
 Balth. *Tilesii* Diss. de Sensu tituli: Nos Dei gratia. Regiomonti. 1723.
 Christoph. Aug. *Heumannii* Programma de Titulo Dei Gratia. Altdorfii. 1727. 4.
 Io. Tobiam *Hagelgans* de Titulo: Nos Dei gratia dissertationem scripsisse legi.
 Dan. Guil. *Mollerus* de Titulo Christianissimi. Altdorfii. 1694.
Eiusd. de Titulo Defensoris fidei. Ibid. 1700. 4.
Eiusd. de Titulo Rex Regum. Ibid.
 Chr. Aug. *Heumann* de Titulo Serenissimi. Gottingae. 1726. 4.
 M. Frid. *Strunzii* Diss. de Titulis Electoris Saxonis. Vitemb. 1713. 4.
 M. Io. *Schelleri* Praelustris Titulus Mauritii Guilielmi Duc. Sax. recens. Ienae. 1701. 12.
 Cour. Frid. *Reinhardi* Diss. de Tituli Comitis Palatini Saxoniae in literis Henrici Illustris origine et seruari deinde vsus eiusdem ratione. Halae Magdeb. 1725. 4.
 M. Gotthilf Fridem. *Loeber* Diatribe Historica de Titulo Comitis Palatini Saxoniae in litteris Friderici Admorsii. Ienae. 1743. 4.
 Historische Nachricht von den Herzogen von Braunschweig und Lüneb. welche die Würde oder Titul eines Pfalzgrafen zu Sachsen geführet haben. Siehe die Historischen Sammlungen 1c. so zu Halle heraus kommen n. 3. im 4. Stück.
 Ge. Casp. *Kirchmaier* Tituli aliquot honorum ex antiquitate eruti. Ienae rec. 1752.
 Dominici *Georgii* de Monogrammate Christi Domini Diss. Romae. 1738. 4.
 Gustav. Georg *Zeltner* Diss. de Monogrammate Pauli. Altorfi. 1721. 4.
 Gottfriedi Leonhardi *Baudis* ad analysin monogrammatum Imperatorum et Regum Germanicorum praeparatio. Lips. 1737.
Eiusd. Monogrammatum Imperatorum ac Regum Germanicorum a Carolo M. vsque ad excessum Conradi III. Analysis et vsus in probationibus, pro Licentia. Lips. eodem.
Eiusd. Dissertatio III. de Monogrammatibus adhuc in MSto latet.
 De Cl. Dn. *Baudisii* singulari sententia de Monogrammatibus confer. der Historischen Sammlungen 1c. das VI. Stück.
 I. F. *Christen* Anzeige und Auslegung der Monogrammatum, verzogenen und einzelnen Anfangsbuchstaben der Namen. Leipzig. 1747. 8.

In Relationibus Brunsvicensibus, seu Denen *Braunschweigischen Anzeigen* a. 1752. in 12. Stück demonstratur ad verba EGINHARDI Cap. 25. *Vt, cum vacuum tempus esset, manum effingendis litteris assuefaceret etc.* Carolus M. non esse auctorem monogrammatum, vt HERTIVS de Fide diplomatum Sect. I. §. 7. item I. P. de LVDEWIG in *Diff. de Nexu scripturas et subscriptionis* Cap. IV. §. 6. item EISENHARD *de iure diplomatum* C. 4. §. 10. etc. probatum iuerunt; et verbis Eginhardi longe alia significatio datur. Confer hic D. ECKHARD in *Introd. ad rem diplom.* Sect. II. C. 2. §. 33. item LAMBECIUM in *Comment. Biblioth. Caesar. Vindobon.* lib. II. c. 5. p. 262. PAPEBROCHIVM in *Propyl. Antiquario* P. I. c. 4. §. 60.

GOTTFRIED Abbas Gottwicensis in Praefatione quam Chronico praemisit §. 18. in Libr. II. Chronici p. 326. etiam egit de Monogrammatibus.

De Formulis veterum, quibus Contractus firmarunt, confer sigillatim MARCVLPHYM, HEINECCIUM Orat. *de Iurisprudencia veterum Romanorum formularia, ritibusque quibus negotia civilia explicabant, solemnibus*; item BARN. BRISSONIVM *de Formulis ac solemnibus populi Romani verbis*. Formulas antiquas Aftaticas cum annotat. I. G. ECCARDI, quas adiunxit *Legibus Francor. Salicis et Rip.* p. 232 sqq.

CAPVT VI.

SCRIPTORES DE SIGILLIS.

IO. Mich. Heineccii de Veteribus Germanorum, aliarumque nationum Sigillis, eorumque vsu et praestantia Syntagma historicum, cum sigillorum iconibus. Lipsiae. 1709, et editio secunda quoad titulum et praefationem 1719. f.

Auctor in Praefatione Syntagmatis: *Inuenies, inquit, hic veluti in nucleo constituta, quae alibi vix reperies, animaduersiones de sigillis criticas - - - adeo, vt haec tractatio supplementi instar esse possit ad MABILLONII OPVS DE RE DIPLOMATICA, vixote in quo de sigillis pauca admodum, et de Germanicis vix aliqua occurrunt, cum tamen eorum notitia pars non minima sit notitiae diplomaticae, ab hisque haud raro totius diplomatis fides dependeat.*

Oliuarii Vredii Sigilla Comitum Flandriae, et inscriptiones Diplomatum. Brugis. 1639. f.

Ludov. Anton. Muratorii *Dissert. de Sigillis medii aevi.*

Exstat T. III. *Antiquit. Italicar.* diss. 35. p. 83 sqq.

Polycarpi Leyseri *Commentatio de Contrafigillis medii aevi.* Helmst. 1726. c. figg. 4.

Poly-

Polycarpi *Leyseri* Sigillum maiestatis Brunsvicensis. Helmst. 1725. 4.

Mich. Henr. *Gribneri* Observationes iuris publ. de Sigillo maiestatis Saxonico. Wittenb. 1712. 1718. et in eius Selectis opusculis iuris publ. P. III. pag. 46--63.

Io. Zach. *Gleichmanni* alias *Helmondi* Commentatio Iuridico-Politico-Historica de Magno Ducali sigillo maiestatis Saxonico. Ienae. 1740. 4.

Von dem Termino: Maiestat-Siegel in Documentis Saxonis v. in *Müllers* Staats-Cabinet 4te Deffn. c. 5. p. 171. 187.

Osservazioni Istoriche di Domenico Maria *Manni* sopra i sigilli antichi de' secoli Bassi. T. I-XVII. in Firenze. 1739-49. 4.

Adam. Frid. *Glafey* Specimen decadem sigillorum complexum, quibus Historiam Italiae, Galliae atque Germaniae illustrat. Lipsiae. 1749. 4.

Recensionem vide in Nouellis litterariis Gotting. a. 1750.

Theodor. *Höpingk* de Sigillorum prisco et nouo iure Tractatus. Noribergae 1642. 4.

Eodem anno edidit etiam egregium opus de insignium siue armorum prisco et nouo iure, in folio.

Claudii *Salmafii* de Subscribendis et signandis testamentis, item de antiquorum et hodiernorum sigillorum differentia. Lugd. Bat. 1653. ex offic. Elzevir. 8.

Io. Wilh. *Waldschmidt* de Mutatione insignium et sigillorum S. R. I. statuum. Marpurgi. 1718. 4.

Iust. Henning. *Böhmer* Diff. de Iure et autoritate sigilli authentici. Hall. 1742. 4.

Io. Andr. *Schmid* de Annulo Pastoralis. Helmst. 1705. 4.

C. V. *Gruppen* in Observationibus circa testamenta Cap. V. p. 129 sqq. de Annulis signatoriis pererudite egit.

De Sigillis confer etiam CHRONICON GOTTWICENSE lib. II. §. 14. p. 103. 105. 164. 268. 371 etc.

LVDEWIGIVM T. I. Reliq. MSC. p. 415. 437.

D. ECKHARDI Introductionem in rem diplom. Sect. II. c. 3. §. 55.

Henr. Gunth. *Thulemarius* de Bulla aurea, argentea; plumbea. Heidelbergae. 1682. 1687. 4. item Francof. 1697. f.

Henr. *Meibomius* de Aurea Bulla Andronici II. Imperat. Cptani, data Henrico, Henrici Mirabilis F. Duci Brunsvic. et Luneb. cum notis. Vide eius Opuscula Historica p. 177 sqq.

CAPVT VII.

SCRIPTORES DE COMPUTO AC CALENDARIO MEDII AEVI.

Aegidius *Strauch* de Computo veterum Germanorum. Witteb.

Christ. Gottlob *Halbhaufii* Calendarium medii aevi praecipue Germanicum, in quo obscuriora mensium, dierum, festorum ac temporum nomina ex antiquis monumentis illustrantur, ac multi errores corriguntur in vsum Historiae ac rei Diplomaticae. Lipsi. 1729. 8.

Io. Iac. *Rabe* V. D. M. Calendarium festorum, dierumque mobilium atque immobilium, in vsum Chronologiae ac rei Diplomaticae ita adornatum, vt dati quilibet mensium dies veterum more notati, sine mora cum nostro computandi modo componi possint, praemissa Praefatione vsum eius edocente. Onolzbach 1735. 4.

In subiuncto Spicilegio ultra sexaginta data singularia illustrantur instar Supplementi ad Calendarium Halbhaufianum. Ceterum hac de materia etiam Du. DV-MONT in Praefatione T. I. *Corporis Diplomatici* praemissa egit.

L'Art de verifier les dates des faits historiques, des Chartes, des Chroniques et autres anciennes monumens, avec un Calendrier perpetuel, histoire abrege des Conciles, des Papes, des Empereurs Romains Grecs, François, Allemands, etc. par des Religieux Benedictins de la Congregation de S. Maur. Premier et seconde Partie. A Paris. 1750. in groß Quart.

Ouvrage necessaire a ceux qui veulent avoir une parfaite connoissance de l'histoire.

Io. Frid. *Weidleri* Dissertatio de Characteribus numerorum vulgaribus et eorum aetatibus, veterum monumentorum fide illustratis. Witteb. 1727. 4. cum tab. aenea, qua numerorum vulgarium figurae exhibentur.

SECTIO II.

DE BELLIS DIPLOMATICIS
IN GERMANIA.

CAPVT I.

DE MAGDEBURGICAE CIVITATIS
DIPLOMATIBVS.

Der Röm. Kayserl. und Königl. Majestäten Priuilegia protectoria. 2. Concessionen. 3. Confirmationes der uralten Stadt Magdeburg, Magdeburgi. 1620. item 1640. 4.

Gründlicher und Historienmäßiger Discours über der Stadt Magdeburg gerühmten alten Priuilegien ins besondere sowohl, als auch von dem Sachsen-Spiegel. 2. Weichbild. 3. Lehnrecht. Durch Benjamin Leubern. Dresden. 1648. 4.

Hunc librum oppido rarum recudi fecit beatus Dn. von Meiern inter additamenta, seu Beylagen ad T. III. *Actorum Pacis Westphal.* Confer de LEUBERI libro modo excitato Hier. *Gundlings Sammlung kleiner Schriften Zweyten Theil* n. 16. item der *Hallischen Teutschen Anmerkungen V. Theil* n. XVII. p. 154 199.

Io. *Borcholten* Consilium enucleate addocens ciuitati Magdeburgensi soli, exclusis Archiepiscopatus Magdeb. subditis ius nauigandi in flumine Albis competere. Magdeburg. 1611. 4.

Beni. *Leuberi* Disquisitio plenaria stapulae Saxonicae ab Imperatoribus Carolo M., Ottone M., Friderico III. reliquisque Caesaribus A. A. constitutae aduersus Consilium Borcholtinum etc. Budissae. 1658. 4. item Dresden. 1661. 4.

I. P. de *Ludewig* in denen *Hallischen Anzeigen* des Jahrs 1741. giebet n. XLIII. Bericht von denen Zufällen des Magdeburgischen Landes-Archivs.

CAPVT II.

DE DIPLOMATIBVS TREVIRENSIBVS
ATQVE COENOBIO S. MAXIMINI.

Archiepiscopus et Electoratus Treuirensis per refractarios monachos Maximinianos aliosque turbati. Augustae Treuironum. 1633. 4.
Libellus est Archiepiscopi de Diplomatis Treuirensibus.

Nic. Zillesii Defensio Abbatiae imperialis S. Maximini, qua respondetur libello contra praefatam Abbatiam anonymo Treuiris edito 1638. iuxta Muros Treuirenses. f.

Hic auctor primus glaciem fregit in Critica Diplomatica, et ingentem numerum documentorum vna cum monogrammatibus in lucem produxit. Confer de eo *Ludewigium* l. c. p. 40 sqq.

Wilhelmi Kyriandri Annales siue Commentarii de Origine et statu antiquissimae ciuitatis Augustae Treuironum, ex ipsis Archiuis descripti. Biponti. 1603. item 1619. f.

Kyriander Syndicus Treuirensis id agit, vt ciuitatem Treuirensis probet esse imperialem non parentem Archiepiscopo, cui verba reposuere Christoph. Bröwerus et Iac. Masenius in Annalibus Treuirensibus, de quibus infra *Sect. V. n. 2.* sub Tit. *Germania sacra* dicendi locus erit.

CAPVT III.

DE SCHOLIS EPISCOPATVS OSNABRV-
GENSIS DIPLOMATICA BELLA.

Diploma Caroli M. Imperatoris de Scholis Osnabrugensis ecclesiae Graccae et Latinis critice expensum ab A. I. anno 1717. 4.

Literas A. I. sub quibus IOH. GEORG. ECCARD latere voluit, ipse olim interpretatus est per *Auctorem Incertum*. Diploma Caroli M. anno 804. conceptum ex autographo primus curate exhibuit: FERDINANDVS FVRSTENBERGIUS in *Monumentis Paderbornensibus. Amstelod.* 1672. 4. Ante Eccardum fidem Diplomatis iam oppugnarunt alii, sigillatim CAROLVS LE COINTE *Tom. VI. Anal. ad an. 83. §. 72. p. 825 seq.* item I. P. de LVDEWIG in *Commentario ad Auream Bullam Caroli IV. Tit. 20. et l. c. p. 43.* b. GERH. von MASTRICHT Syndicus olim Bremensis de hoc Eccardi scripto sequens tulit iudicium: - - der Auctor Criticae war mir unbekannt, wie er amech ist. Ich habe selben . . . fleißig durchgelesen, und besunden, daß es von einem in historia sonderlich in antiquitate Wellph. wohl versüten Auctore aufgesetzt ist. Er hat dochte und accurate evinci-

ret und demonstret, daß das Diploma fingiret, und nicht genuin sey &c. Interim diploma de fundatione Episcopatus Osnabrugensis, quod Carolus M. dedit, MIRAEVS quoque in *Codice Donationum* exhibet Cap. 12. Primus Episcopus fuit S. Wibo, quem Bernardus Furmerius in Annalibus suis Frisicis Leouardiae in Frisia Orientali natum esse scribit. V. *Miracum*.

Gründliche Untersuchung eines alten Carolinischen Schenkbriefes, in welchem der Griechischen, und Lateinischen Schulen zu Osnabrück gedacht ist. Es werden zugleich der Ursprung der Osnabrückischen, und anderer Sächsischen Kirchen, der ersten alten Güter und vornehmste Reliquien, ihre erste Bischöfe, das Leben der alten Canonicorum, und sonst allerley zu Beurtheilung verjährter Briefschaften dienliche Sachen in der Kürze erörtert, durch einen Liebhaber der Wahrheit (i. e. Eccard) 1719. 4. c. fig.

Haec Germanica versio antecedentis Criticae ab auctore nonnullis rebus auctior edita fuit. Quam monachus quidam monasterii Westphal. quidem refutare voluit, quia autem eius foetus nil solidi et mera conuicia continuit, a Fiscali suppressus fuit.

Iodoci Hermanni *Nunninghii* Vindicata veritas Diplomatis Caroli Magni Imp. gloriosissimi de Scholis Osnabrugensis Ecclesiae Graecis et Latinis Anno DCCCIV. concessi, ac nuper abs Anonymo critice expensi. Monasterii Westphalorum. 1720. 4.

Io. Georg. *Eccardi* Censura Diplomatis Carolini de Scholis Osnabrugensis Ecclesiae Graecis et Latinis ab obiectionibus Iodoci Hermanni Nunninghii, Canonici et Scholastici Verdenensis vindicata. Helmstadii. 1721. 4. c. fig.

Hanc censuram auctor spatio vix trium hebdomadarum composuit, quam loco praefationis tunc temporis Scriptoribus rerum Westphalicarum ineditis praenittere volebat, sed cum nemo esset, qui sumptus erogaret, illam separatim excudi fecit. Verum ob sales et archilochia dicta approbationem non ita meruit dicta censura.

Eiusd. Berthädigung der Widerlegung des Carolinischen Schenk-Briefes, welcher dem Osnabrückischen Bischof Wihoni im Jahr 804. den 20. Decembr. zu Aachen gegeben seyn soll, gegen den Herrn Abgesonderten Bibliothecarium zu Halle, dessen Recension und Einwürfe man, besserer Beurtheilung wegen, beygefüget. 1721. 4.

Exstat haec recensio Hallensis in Ephemeride literario, cui Titulus: Abgesonderte Bibliothek, oder zulängliche Nachrichten, und unparthenische Gutachten von einigen mehrentheils neuen Büchern, in dem Sechsten Stück N. II. p. 472-518.

C. H. [i. e. Chlodouei vel Ludouici *Hensfeleri*] Dissertatio Critico-Historica de Diplomate Caroli M. dato ecclesiae Osnabrugensi pro Scholis Graecis et Latinis; qua Diploma istud authenticum et genuinum esse ostenditur, atque contra obiectiones recentioris cuiusdam Critici A. I. defenditur. Accedunt

dunt varia imperatorum ac regum diplomata ecclesiae Osnabrugensi concessa. Monasterii Westphaliae. 1721. 4.

Contra Henselerum Eccardus calammum quidem iam acuerat, et octo eiusdem capita refutarat, sed paulo post clam se hinc furripiens, catholicam fidem amplexus est; et refutationem quam coeperat, ipse suppressit, ac Vulcano tradidit; uti ex Relat. Hannouer. doctis, seu *denen Hannoverischen gelehrten Anzeigen vom Jahr 1751. im 105. Stück* p. 848 sqq. videre est, ac ita controuersiae finem imposuit. Interim ex relicta ab Eccardo Henseleri Dissertatione, quam manibus voluit, nonnullas eius notas subitaneas hoc loco subiicere libet.

Sic p. 4. Henselerus dicit: *audaces Critici*. Eccardus reposuit: *Non alii erunt quam Socii Iesu, Harduimus, Germonius etc.*

ad p. 7. Eccard: *Falsum est omnes hos Imp. sc. Ottonem M., S. Henricum, Conradum I. Henricum IV. Rud. IV. Ferdin. II. etc. Caroli M. Diploma confirmasse.*

§. VIII. Hens. *Chartas eius ad vnum omnes inspexisse.* Ecc. regeffit: *Inspexi minimum omnes quae extant, sc. Caroli M. chartas.*

p. 14. H. *Falissimum est etc. E. at falsitas demonstrari debet.*

p. 15. H. *Testamentum Caroli M. E. Aliud est testamentum, aliud Diploma.*

p. 18. E. *Ludit --- in voce integrum et alio sensu accipit.*

p. 19. H. *in Diplomate Werthiniensi. E. en stulte.*

p. 20. ad §. VI. Eccard scripsit: *Falsum id est, qui mihi permittere potes, ut verum aliquando dicam, qui hoc scripto nil aliud agis, quam ut vacuum tibi crees pro mendaciis et falsitatibus tuis, veritate eliminata.*

p. 38. ad vocem *Bructeros.* E. *error.*

p. 42. H. *ex Luitprando. E. Non est Luitprandus auctor, exscripsit Nunninghium.*

p. 43. H. *Annalista Saxo. E. Hunc ex me habet.*

Ibidem H. *Imo Gregorius Papa VII. E. Nil valet.*

p. 110. *Privilegium Arnolphi regis dat. Egilmaro Episc. Osnabr. E. Dieses ist falsch.*

Atque haec notata ac animaduersiones ex refutatione Eccardina tantum supersunt, in qua false admodum Henselero veritatem dixisset, si lucem vidisset publicam.

Historiam huius belli diplomatici dedit Cl. IO. HEYMANNVS in suis Commentariis *de Re Diplomatica Imp. ac Reg. Germ. Cap. II. p. 153-155.* vbi sigillatim de diplomatibus Caroli Magni egit. Atque non ita pridem quoque Anonymus auctor inseruit Relat. Hannouer. doctis, seu *Hannoverischen gelehrten Anzeigen de A. 1751. p. 848 sqq.* solidam ac exactam huius belli diplomatici historiam, multis refertam particularibus.

Interim Seculo XVII. Schola Carolina Osnabrugensis quidem in Academiam mutata, et ab Urbano Papa VII. approbata, atque ab Imperatore Ferdinando II. confirmata fuit; cuius Diploma exhibet HENSELERVS *l. c. Append. Litt. R. pag. 143 sqq.* Sed tempore belli tricennalis an. 1633. in ipso flore tertio anno post factam inaugurationem extincta fuit. Qua de re notitiam suppeditant sequentia duo scripta, quae hoc loco subiicere licet, ea potissimum de causa, quia nemo Historicorum de hac Academia quicquam memoriae prodidit, nimirum:

Academia Carolina Osnabrugensis, siue Athenaeum Christianum virtutis et eruditionis encyclopaediae acquirendae a Carolo M. imperatore in vrbe Osnabrugensi ante octingentos annos institutum, nunc recenter ab illustrissimo et reuerendissimo Principe ac Domino Francisco Guilielmo Episcopo Osnabrugensi, Mindenensi et Verdenensi etc. restitutum ac dotatum, nec non a sanctissimo Domino nostro Urbano Papa VIII. approbatum atque ab inuictissimo Imperatore ac Domino nostro Ferdinando II. confirmatum, Anno Domini MDCXXX. f. c. fig.

Aenoperrani Westphali (i. e. Dn. Köcheri tunc temporis Rect. Scholae Osnabr. dein Superintendentis Brunsvic. nunc Ienae Theol. Prof. O.) Zufällige Gedanken von Akademien, in einem Sendschreiben an den hochberühmten Jenischen Professor und Polyhistor Herrn Gottlieb Stollen, eröffnet. Jena 1734. 4.

In hac Epistola summe Reuer. D. Köcherus sigillatim egit de celebri olim Academia Osnabrugensi, et citat hanc in rem scriptorem ineditum, nimirum M. Theodor Köling Historische Nachricht von Kirchen- und Schul-Sachen der Stadt Osnabrück.

Ioh. Christ. Strodtmann Rector Scholae Osnabr. etiam de hac Academia notitia inferuit Relat. Hannouer. doctis, seu *Hannoverischen gelehrten Anzeigen* A. 1751.

C A P V T IV.

AVCTORES DE DIPLOMATIS DVBIIS BREMENSIBVS.

Differtatio Historico - Iuridica de Spuriis ac supposititiis Bremensium priuilegiis in Sectiones LXVIII. dispertita, praemissa sunt priuilegia quae in calce notis illustrantur etc. auctor creditur *Goldastus*.

M *Adami* Historiae Eccl. Libri IV. ex edit. Ioach. Ioh. *Maderi*. Helmst. 1670. 4.

Auctor *Lib. I. Cap. 10.* exhibet Caroli M. Diploma de Bremensis Episcopatus institutione anno 788. datum, et ex eo *NIC. SCHATEN Lib. 8. Westph. p. 514.* aliique plures. Auctores, qui tum hoc Diploma, tum illud, quo *Verdenfis Episcopatus* Institutio firmata, item *Caroli M. Diploma Trutmanno* datum pro fictitiis habent, sunt sequentes:

Io. *Gryphander* de Weichbildis Saxonis, siue Coloffis Rolandinis. Argent. 1666. *Cap. 33.*

Io. Iust. *Winckelmanni* Notitia veteris Saxo - Westphaliae et finitimarum regionum libri IV. Oldenburgi. 1667. *Lib. III. Cap. 5. n. 35. 36.*

Io. *Mabillonius* Libro de re diplomatica. Lib. II. cap. 3. §. 7.

Io. Georg *Eccard* in Censura diplomatæ Carolini de Scholis Osnabr. Ecclesiae Gr. et Lat. p. 2 sqq. item notis ad *Leibnitii* libellum de Origine Francorum p. 252. iunctus est hic libellus eius Legibus Francorum Salicis et Ripuar.

I. A. *Crusius* in Opusculis variis ad diploma Caroli M. Trutmanno datum anno 789. Mindae. 1668. 4.

Exhibet Diploma et Steph. *Baluzius*, T. I. Capitular. p. 249.

Herm. Adolph. *Meinders* in Thesauro antiquitatum Francicarum et Saxonicarum tam sacrarum, quam profanarum. Lemgov. 1711. 4. *Dissert.* 3. et 4. confer sigillatim.

Eiusdem Tract. Hist. Iur. de Statu Religionis et Reip. sub Carolo M. et Ludov. Pio, item Comm. ad Capitulationes Caroli M. de partibus Saxoniae et de origine et iure decimarum. Lemg. 1711. 4. Autor inprimis pag. 243. 271. 328 sqq. de falsitate Diplomatum Carolinorum egit.

Io. Frid. *Pfessinger* in Vitriario illustrato T. I. p. 225, et nouissime celeberr. Dom. Christ. Lud. *Scheidius* in *Demonstratione, quod Dania Imperio Germanico nexu feudali nunquam fuerit subiecta*, quae reperitur P. I. *Scriptorum a Societate Hafniensi bonis artibus promouendis dedita, et nunc in Latinum sermonem conuersorum*. Hafniae. 1745. p. 87 sqq. sigillatim §. 24. p. 166. item §. 25. 26. §. autem 27. demonstrat loco Caesaris clericum potius quendam Bremensem haec diplomata auctorem habere.

a) AVCTORES QVI DICTA DIPLOMATA CAROLI M.
PRO GENVINIS HABENT:

Nic. *Schaten* in Historia Westphaliae, p. 515. 516 sqq.

Henricus *Turckius* in Fastis Carolinis. Francof. 1704. ad an. 784. 785. 804.

Exhibentur illi etiam inter Scriptores Rer. Gerin. I. M. *Heineccii* et Ioh. Georg. *Leuckfeldi*.

Herm. *Stangefol.* in Annalibus Circuli VWestphalici. Coloniae. 1656. 4. *Libr. II.* p. 90. 91.

Ferdin. *Furstenbergius* Episc. Paderb. in Monumentis Paderborn. Amstelod. 1672. c. fig. 4. p. 295. 296.

b) AVCTORES QVI DE DICTIS CAROLINIS DIPLO-
MATIS NIL DEFINIRE VOLVERVNT:

Steph. *Baluzius* in Notis ad Capitulat. regum Francor. Tom. II. p. 1066.

Herm. *Conring* in Epistola XVIII. Editae eius Epistolae sunt Helmst. 1666. 4. et in *Censura Lindav. Dipl.*

Dan. *Papebrochius*. Confer de eo *Ludewigium l. c. in nota p. 48.*
 Anton. *Pagi* in *Critica Baronii* ad an. 788. §. 10.

* * *

Herm. *Conringii* gründlicher Bericht von der Landesfürstl. Erz-Bischöflichen Hoch- und Gerechtigkeit über die Stadt Bremen, 1652.

Haec Deductio nuper recusa fuit in *Operum Conringianorum Tom. I. p. 844-984.* ex editione I. W. GOEBELII, ac opposuit Conringius eam potissimum Henr. KREFFTINGII libro, cui titulum praefixit sequentem: *Discursus de Republica Bremensi.* De quo CONRINGIVS *Cap. I.* circa finem *l. c. p. 846.* *Absonderlich,* inquit, *ist denckwürdig was Doct. Henricus KREFFTINGIVS Bürgermeister der Stadt Bremen in seinem also genandten, jedoch bishero nicht gedruckten Discursu de Rep. Bremensi, worin er sorgfältig alles, was etwa der Stadt Bremen zu Ruhm kan gereichen, zusammen getragen, und dannenhero nicht unbillig als ein geheimer Schatz allda estimiret wird, verzeichnet.* b. Auctor *Discursum* suum de Rep. Bremensi in 22. Capita diuisit. Henr. Krefftingius Patriae Consul electus fuit 30. Augusti anno 1605. rebus autem humanis valedixit d. 1. Aug. 1611. Vide H. POST I. U. D. ac Reip. Bremens. *Archiuarii Fastos Consulares et Senatorios inclytæ Reip. Bremensis p. 29.*

Conringius in dicta Deductione inquit etiam in Diplomata Bremensia et *l. c. Cap. IX. p. 864* sqq. sigillatim Diploma Henrici V. Imp. Bremensibus concessio sub examen vocauit, et multis criticis argumentis illud adscripsit commentitiis. Laudatum autem *discursum* auctor in viginti et duo capita distinxit, et quantum ego scio, hucusque typis nondum excusus est.

De Priuilegio Henrici V. Imp. auf die Frey-Stül-Gericht ciuitati Bremensi concessio, eiusque genuino sensu et intellectu, vid. Casp. *Klockii* *Consil. T. I.*

C A P V T V.

DIPLOMATICVM BELLVM IN EXEMTIONE COENOBIORVM CISTERCIENSIVM IN S. R. I.

Io. Nic. *Hertii* Dissertatio de iactitata vulgo Ord. Cisterciensis libertate ac Exemtionem a superioritate et aduocatia regionum in S. R. G. imperio minorum. Giesæ. 1703. 4. iunctim exstat in *Opusculorum Vol. II. Tom. II. p. 161-303.*

In hoc opusculo auctor ex arte Diplomatica iure diuino et humano, publico et priuato confutauit Cisterciensium insolentiam, quasi gaudeant in Germania superioritate territoriali, Diplomatusque illud illustrauit.

CAPVT VI.

AVCTORES DE CONCERTATIONE INTER
ORDINES FRISIAE ORIENTALIS ET PRINCIPEM DE
DIPLOMATE CAROLI M. SIVE DE FRISIA CONSV.
LARI AN. DCCCII.

AVTORES QVI DIPLOMA DE QVO EST QVAESTIO,
PRO SINCERO ET GENVINO HABENT:

Cornelius *Kempius* de Origine, situ et qualitate Frisiae, et rebus a Frisiiis gestis. Col. Agr. 1588. 8. *Cap. 20.*

Mart. *Hamconii* Frisia, seu de Viris rebusque Frisiae illustribus libri II. Franquerae. 1620. 4. it. Amstelod. 1623. 4.

p. 36. 118. 119. et p. 120. exhibet Diploma Wilhelmi Caesaris qui Carolinum an. 1248. confirmat.

Suffridus *Petri* de Frisiorum antiquitate et origine. Franeg. 1698. 12. *Lib. III. Cap. 5.*

Eiusd. Apologia pro antiquitate et origine Frisiorum cum *Furmerii* peroratione contra *Emmium*. Franegu. 1699. 12.

Bernardi *Furmerii* Annales Frisiae. Franquerae. 1609. 4.

CONTRARIAM SENTENTIAM TVENTVR:

Vbbo *Emmius* in Rerum Friscarum Historia. Lugd. Bat. 1616. c. fig. f.

Io. *Gryphiander* de Weichbildis *Cap. 35. N. 17. 18.*

Dan. *Heiderus* in Actis Lindauiens. p. 870.

Io. Petr. de *Ludewig* l. c. de bellis diplomaticis, alii.

Diploma ipsum vide sis in *Eggerics Beninga* Historie von Ostfrießl. in Tomo IV. Ant. *Matthaci* veteris aevi analect. p. 78. it. in *Hermannii Cornori* Chronico p. 434 sq.

CAPVT VII.

AVCTORES DE DIPLOMATICO BELLO IN
WVRTENBERGICIS.

Christoph. *Besoldi* Prodromus vindiciarum ecclesiasticarum Wurtembergicarum, 1636. 4.

Eiusdem Documenta rediuiua Monasteriorum praecipuorum in Ducatu Wurtembergico sitorum. Praemissa est summaria deductio libertatis, immedietatis,
Baring. Clav. Dipl. E dietatis,

dietatis, aliorumque iurium illis monasteriis competentium, iuncta nonnullorum contrariorum argumentorum refutatione succincta. Tubingae. 1636. 4.

Eiusdem Monumenta virginum sacrarum, e Principum Wurtembergicorum ergastulo literario liberata. Ibid. 1636. 4.

N. Auctoris libri duo posteriores pro thesauro habentur Diplomatum imperia-
lium, aliorumque Principum, et in auctionibus interdum obueniunt. Prodro-
mus autem difficiliter haberi potest.

Cl. I. G. *Schelhorn* Amoenit. lit. T. II. p. 342. de hisce monumentis sequens tu-
lit iudicium: Perrara sunt haec documenta, inquit: extraxit ea belli tricennalis
tempore, quum A. 1634. a Caesareanis e Ducatu suo Wirtembergico Eberhardus
III. eiectus esset, ex tabulariis publicis Befoldus Apostata, ut nimirum sic Pontifi-
ciorum gratiam sibi aucuparetur, iisque Monasteriorum Wirtembergicorum im-
medietatem uti vocant, aliaque iura demonstrasse sibi visus est: sed a serenissimis
Wirtembergiae Ducibus sollicitè conquisita sunt, quotquot haberi potuerunt exem-
pla: ipsi quoque Pontificii studiose et magno pretio isthaec opera coemunt.

Arfenii *Sulger* Annales imperial. Monasterii Zwifaldensium Ord. S. Bene-
dicti in Sueuia. Aug. Vindel. 1698. 4.

In his annalibus auctor ad an. 1442. Cap. 2. p. 45. huius Coenobii aduocatum in
dubium vocat Wurtembergicis.

Guil. *Bidembachii* An die Kayserl. Majest. allerunterthänigste Anzeig und
Bitt, Anwalts des Herzogs zu Würtemberg, auf ein von dem Innhaber der
Eldster ausgewürcktes Monitorium vom 7. May. 1640. edit. 1641. 4.

Hoc scriptum in gratiam Principis auctor edidit.

Eiusdem Gründlicher Beweis, daß die Prälaten und Eldster des Herzog-
thums Würtemberg von 90. bis 200. Jahren her Landsässig gewesen, wider die
neuerliche Immedietät aus Documentis edit. 1641. 4. Zum andernmal ver-
mehret Ao. 1645. 4.

C A P V T VIII.

AVCTORES BELLII DIPLOMATICI SVPER LINDAVIENSI COENOBIO.

Daniel *Heideri* Gründliche Ausführung der Reichs-Stadt Lindau, die ohn-
versehens abgelöste, und der Erz-Herzogin Claudiae, pendente lite,
cedirte Reichs-Pfandschaft betreffend. Noriberg. 1643. f.

In hoc libro p. 724. Diploma exhibetur, de quo, an sit genuinum, disquiritur.

Henrici

Henrici *Wagenreck* Standhafte Rettung des Closters contra Acta Lindavienlia. Emblii ad Rhen. 1646. 4.

Herm. *Conringii* Censura Diplomatis quod Ludouico Imp. fert acceptum Coenobium Lindaviense, qua simul res imperii et regni Francorum ecclesiasticae et ciuiles, Seculi inprimis Carolingici, illustrantur. Helmstadii. 1672. 4. et GOEBELII *Operum Conring.* Tom. II. N. VII. p. 567 - 698.

Celeberr. LVDEWIGIVS l. c. p. 57. in Nota de hoc libro ita iudicat: *Opu- sculum hoc, instar thesauri haberi debet rerum, facientium ad artem Diplomaticam. Illud etiam dici potest, quod Conringius primus fuerit Doctor illius, unde plura ha- bet Mabillonius.*

Conringii sententiam in hac controuersia secuti sunt:

Steph. *Baluzius* in Epistola de Lindaviensi Diplomate ad Conringium scripta; quam exhibet in sua censura p. 397.

Ferdin. *Fürstenbergius* in Epistolis ad Conringium Num. 29.

Carolus *Cointius* Tom. VII. Annalium Eccles. Francorum ad an. 813. N. 374.

Caspar. *Sagittarius* in Antiquitatibus lacus Bodamici. Ienae. 1693. 4.

Wilh. Ern. *Tentzelius* in Colloquiis mensuris an. 1693. mense Maio. pag. 378 - 479. mense Iunio.

Io. Nic. *Hertius* in Epist. de Lindaviensi Diplomate scripta 1695. quae habetur in Dissertatione de fide Dipl. T. I. p. 639. *Opusc.*

Gründlicher Bericht verschiedener Grauaminum der Stadt Lindau wider un- ser lieben Frauen Stifft daselbst. Lindau. 1692. f.

Wilh. Ern. *Tentzelii* Historicae vindiciae pro Herm. Conringii Censura in Diploma foundationis fictitium Lindaviense, oppositae iustae defensionis ab ipso Coenobio in fauorem praedicti Diplomatis an. 1691. Constantiae typis cuul- gato. Lindaviae. 1700. f.

Hoc volumine exhibetur ad verbum P. *Rasleri* et P. *Bodleri* Ies. defensio Coe- nobii opposita Conringianae censurae, deinde ad singula auctor respondet.

Maximiliani *Rasler* Vindicatio contra vindicias historicas W. E. *Tentzelii*. Partes II. Campedonae. 1711. f.

Io. Reinh. *Wegelini* Dissertatio de Ciuitatis Lindaviensis praerogatiua anti- quitatis praecellustri ad D. virginem Coenobio eiusdemque famosi Diplomatis Ludouiciani falsitate; contra iniqua *Rasleri* nuperac vindicationis argumenta. Denuo relecta et summatim excussa. Ienae. 1712. 4.

I. P. de *Ludewig* egit quoque hac de re in *Germania Principe Lib. I. Cap. 3. p. 297. 298 seq.*

CAPVT IX.

SCRIPTORES DIPLOMATICI BELLII DE
IVRE ANTISTITIS IN ARGENTORATVM
AN. MV.

Francisci *Guillimanni* Commentarius de Episcopis Argentinensibus. Fri-
burgi. 1608. 4.

In hoc libro admodum raro citat p. 45. 46. Diploma, in quo cardo rei verti-
tur, ab *Episcopo Argentoratensi Weruero* scriptum anno 1005. vbi potissima mo-
menta de iure Antistitis in Argentoratum recensentur, quasi vrbs penderet ab ar-
bitratu et nutu ipsius. Confer *Ludewig* l. c. p. 61 sq.

Iacob von *Königshoven* älteste Elsäpische und Straßburgische Chronica mit
Joh. Schilters Anmerkungen. Straßburg. 1698. 4.

Idem *Weneri* Episc. documentum exhibet auctor, ad eumque vide *Schilterum*
in notulis. *Obseruat.* 8. p. 534.

Vlrici Obrechtii Prodromus rerum Alsaticarum. Argent. 1681. 4.

Ex instituto auctor hic *Guillimanni* adserta reprehendit, atque ostendit Diplo-
ma commentitium esse, sigillatim *Cap. IX. p. 72 seqq. Dagobertum I. Franciae Re-
gem Episcopatus Argentoratensis fundatorem non esse. Eundem Episcopo urbem Ar-
gentoratum non subiecisse, Wernerum Episcopum tempore Henrici II. Imperatoris
imperium in urbem non acquisuisse*, demonstrat.

Io. Peter de Ludewig in Opusculo de Dispari nexu ciuitatum cum S. R. I.
sive von Reichs- und Freyen-Reichs-Städten.

Exstat inter auctoris opuscula miscella. Halae. 1720. f. excusa. *Opusc. VII. p. 479 seqq.*
vbi in primis Argentorati habita est ratio *Cap. V. et VI.*

CAPVT X.

SCRIPTORES DIPLOMATICI BELLII DE
COENOBII REICHENAVENSIS IVRE IN VLMAM.DIPLOMA CAROLINVM AN. DCCCXIII. CONCEPTVM
EXHIBENT:

Io. *Naulerus* in Chronica ab O. C. ad a. 1500. Col. Agr. 1579. f.

Vol. 2. generat. 27. p. 607.

Mart. *Crusius* in Annalibus Sueuicis, cum libro Paralipomenon rerum Sueuicarum, exponentes Sueuiae regiones, principatus, monasteria, vrbes, arces, pagos et alia memorabilia. IV. Tomi. Francof. 1596. 2. Voll. f.

Lib. I. Part. 2. Cap. 7.

Mart. *Magerus* a Schoenberg de Aduocatia armata. Francof. 1685. f.

Cap. 5. N. 430.

AVCTORES QVI ANTE DICTVM CAROLINVM DIPLO-
MA SPVRIVM ET SVPPOSITITIVM OSTENDVNT:

Herm. *Conringius* in Censura Diplomatis Lindav. p. 306.

A partibus Conringii quoque stat Ioh. Nic. *Hertius* in Epistola, quam Appendicis loco adiunxit diss. de Fide diplomatum Germaniae Imperat. et Reg.

W. E. *Tenzelius* in Historicis vindiciis Lindaviensis Diplom. adpend. 3.

P. 72. 73.

Christ. Franc. *Paulini* in Exercit. de Aduocatis Monasticis §. 8. p. 540.

Exstat in *Syntagmate rer. et antiquitatum Germanicarum.*

I. P. de *Ludewig* de Bellis Diplom. l. c. p. 62 sq. Confer et Heumannum

l. c. p. 158.

De alia controuersia ciuitati Vlnensi mota testatur sequens scriptum:

Zerttensteins kurze doch gründliche Ausführung, daß die Stadt Ulm nicht erst 1346. unter Kayser Ludouico Bauaro zur Reichs-Immedietat gelanget, vide *Pistorii* Amoenitates historico-iuridicas. P. V. n. 3.

C A P V T XI.

CONCERTATIO DE OTTENBVRENSIS
COENOBII LIBERTATE; CUIVS ADVOCATIAM
SIBI ADROGAT AVGVSTANVS EPISCOPVS.

AVCTORES SEQVENTES HVIVS CERTAMINIS DANT
NOTITIAM:

Chph. Besoldi Diss. de Iure foederis Cap. 5. N. 8. inter Dissertationes Nomico-Politicis. Tubing. 1616. 4.

Casp. *Bruschius* in Chronologia Monasteriorum Germaniae. Ingolst. 1551. f. et Sulzbaci. 1682. 4.

Dan. *Nessel* edidit Supplementum Bruschiuum. Vindobonae. 1692.

Mart. *Magerus* de Aduocatia armata. *Cap. 5. N. 401. p. 152.*

Diploma Caroli M. an. 769. datum exhibet.

Sed H. *Conringius*, W. E. *Tentzelius* et Franc. *Paulini* locis modo citatis illud commentitium esse, et effectum pariter ostendunt.

C A P V T XII.

DE PRAESVLATVS CAMPIDVNENSIS DI-
PLOMATICO BELLO CIRCA DIPLOMA CAROLI M.
QVO AN. DCCLXXIII. IMMVNITATIBVS CAMPIDVNENSES
DONATI ET AN. DCCLXXVII. CVRIAE OFFI-
CIALIBVS CONDECORATI.

AVCTORES QVI HAEC RECITANT ET PROBANT
SVNT SEQVENTES:

Sebast. *Münsterus* in Descriptione Germaniae et Campiduni.

Casp. *Bruschius* l. c. Centuria I. Monasterior. in Campidunensi Abbate primo, *edit. in 4to, p. 101 sqq.*

Mart. *Crusius* Annal. Sueviae Part. I. Lib. 13. Cap. 3.

Andr. *Knichen* de Iure territorii Cap. IV. N. 326.

M. *Magerus* de Aduocatia armata Cap. 5. p. 419. 420.

CONTRA SENTIUNT:

W. E. *Tentzelius* in Historicis vindiciis Diplomatis Lindav. *adpend. 3. pag. 79.*

I. P. de *Ludewig* loco saepe citato p. 64.

CAPVT XIII.

DIPLOMATICA BELLA WIRTZBURGENSIA
 ET BAMBERGENSIA PROPTER FRANCONIAE DVCA-
 TVM, QVEM CAROLI M. PRIVILEGIO VEL PIPINI CO-
 DICILLO, SIBI DEBERI ADFIRMAT WIRTZBVR-
 GEN SIS EPISCOPVS.

QVA DE RE VIDE:

Mart. *Crusii* Annal. Sueuic. P. II. Lib. I. p. 22. vbi tradit Chartam Episco-
 po Wirceburgensi concessam ex Germanico se conuertisse, atque falsi-
 tatem eius agnouit.

Io. Petri *Ludewigii* Praefationem ad Scriptores rerum Wirtzburgensium Ci-
 uitatis et Episcopatus §. 18. f. *Geschicht-Schreiber des Bischofthums Würtz-*
burg. Leipzig. 1713. c. fig. f.

Laur. *Friesii* Chronica apud *Ludewig.* l. c.

Io. Georg. *Leuckfeld* Antiquitates Poeldenses. Wolfenb. 1707. 4.

Io. *Meichsneri* Decisiones T. IV. Decis. 10. p. 126. et 135.

I. P. *Ludewig* de bellis Diplomaticis l. c. p. 65. 66.

Io. Ge. *Eccard* rerum Francicarum T. I. diploma ex Chartulario Wirceburg.
 edidit. Confer hic *Heumannum* l. c. p. 156-158.

Eiusd. Gründliche Nachricht von der Kayserlichen und Königlichen alten
 Salzburg, und dem Pallast Salz in Francken. Würtzb. 1726. 4.

CAPVT XIV.

DE DIPLOMATICO BELLO ERFVRTENSIS
 COENOBII S. PETRI.

Coenobitae sunt in illa opinione, ac si illud a. 706. a Dagoberto Rege Fran-
 ciae conditum sit. Diploma exhibent:

Io. *Tritheimius* in Compendio de Origine Regum et Gentis Francorum ad
 an. 706. apud *Schardium* Script. rer. Germ. et *Ludewig.* Script. rer. Herbipol.

Ioach. Ioh. *Maderus* in adpendice Chronici Montis fereni p. 273.

Iodocus *Cocius* de Dagoberto Fundatore Episcopatus Argentoratensis.
 Molshemii. 1623. 4.

P. Petrus *Friderici*, Professus Petrensis, in Chronica MSS. circa initium Se-
culi XVIII. conscripta.

Ille statim ab initio Chronici MSti multis argumentis conatus est Abbatem
Trithemium refutare, qui primus foundationem Dagobertinam in dubium vocavit:
Quod pluribus retulit *Iustus Christophorus Notschmann* in Erfordia literata, siue
Gelehrten Erfurth in der dritten Sammlung. Erfurth. 1730. 8. §. 3. p. 463.

Post *Trithemium* in Compendio Historiae Francorum ad an. 706. adulte-
rinis spurisque accensent:

Io. Maurit. *Gudenus* in Historia Erfurtenfi. Duderstadii. 1675. 8. *Lib. I.*
pag. 11. 12.

Casp. *Sagittarius* in Antiquitatibus Regni Thuringici. Ienae. 1685. 4. *Lib. I.*
Cap. XI. p. 32.

C A P V T XV.

DE R. EXPEDITIONE CAROLI CRASSI, AN. DCCXC. DIPLOMATICVM BELLVM INTER SEQVENTES AVCTORES.

a) IMPERATORIS CONSTITVTIONEM PRO GENVI- NA HABENT:

Marquardus *Freberus*, in Commentario ad Caroli III. Imp. Crassi dicti,
constitutionem de expeditione Romana.

Christoph. *Lehmann*, in Chronica der Freyen- Reichs- Stadt Speyer Lib. II.
Cap. XLII. p. m. 177 sq.

Melch. *Goldastus*, in Collectione constitutionum imperialium. *Tom. I.*
pag. 207.

Louis *Chantereau le Febure*, siue Lud. *Cantarellus Faber*, In Traité des
Fiefs et de leur origine avec les Preuves, tirées de divers auteurs anciens et
modernes. A Paris 1662. fol. p. 182. 183.

N. Hic auctor est ex rarioribus Iuris Feudalis scriptoribus.

Celeberrimus Dominus *Gebauer* ICTus Göttingensis in noua editione Io. *Schil-
teri* Institut. Iuris Feudalis hoc diploma appendicis loco recens edidit, illudque in
Praefatione Conrado II. Salico imperatori contra Dominum Cancellar. de Ludwig
vindicauit, insuper addidit Schurtzfleischii Dissert. de eodem argumento, adiun-
xit etiam Lud. *Cantarelli* Commenta aliasque annotationes.

b) AVCTO-

b) AVCTORES QVI COMMENTA DIPLOMATIS

RIDENT:

Ioh. Henr. *Boeclerus*, in Commentario de rebus Seculi IX. et X. per feriem Germanicorum Caesarum. Argent. 1656. 4. p. 186. 187.

Idem in Notitia Sacr. Rom. Imperii. Argent. 1680. 4. *Lib. XV. Cap. 2.*

Io. *Strauchius*, in Diss. de Hostenditiis §. 50. apud *Struuium* in Bibliotheca libror. rar. Theca I. Ienae. 1719.

Vlr. *Obrechtus*, de Expeditione. §. 9.

C A P V T XVI.

DIPLOMATICVM BELLVM DE FORMVLA

DVCVTVS BRANDENBVRGICI, AN. MCXCV.

MCXCVII.

Ioh. Petri *Ludewig* Dissertatio de Formula Brandenburgici Ducatus. Halae. 1706. 4. Confer et *Lib. I. Opusc. Num. 4. Cap. 4. p. 233.* et Praefat. de *Bellis Dipl. l. c. p. 69.*

Io. Frid. *Ioachim* de Ducatu Brandenburgico, qua iura Ducatus Brandenburgici ab obiectionibus Hornii, Gribneri, Bergeri, Hechtii aliorumque ex plenae fidei diplomatibus, genuinis historiae fontibus ac iuris publici principiis vindicantur. Halae. 1738. 4.

C A P V T XVII.

DE HORRENSIS COENOBII ORIGINIBVS

AN. DCXLVI. DIPLOMATICVM BELLVM, EIVSQVE

AVCTORES.

Diploma Dagoberti regis, quo ipse HORREVM palatium verterit in nobilium virginum contubernium, exhibent et ex parte tuentur

Godefr. *Henschenius* de tribus Dagobertis, *Lib. 2. Cap. 10.*

Qui et Diplomatis naeuos ostendit plures in *Genealogia S. Sigeberti* quae in *Actis SS. Tom. III. Martii* praemissa.

Iac. *Masenius*, in not. ad *Christ. Broweri* antiq. et annales Treuirenses, p. 609. 610.

Baring. Clav. Dipl.

F

Marqu.

Marqu. *Freberus*, in Commentario ad D. Magni *Aufonii* Mosellam. Hanouiae. 1605. et 1619. f. N. 460. p. 104.

Eiusd. Commentariolus de Lupoduno antiquissimo Alemanniae oppido, in quo *Diplomata Dagobertina et Carolingica* exhibet. p. 17. 18.

Iunctus est Comment. ad M. Aufonii Mosellam.

Io. *Mabillonius* De re Diplomat. *Lib. 4. n. 145. p. 331.*

Illud commentitium dicunt inprimis:

Hadr. *Valesius*, in Gestis veterum Francorum s. rer. Francicar. *Lib. 19. pag. 131.*

Dan. *Papebrochius*, in Propylaeo antiquario. Cap. I-VI.

C A P V T XVIII.

AVCTORES DE SVPOSITIO DIPLOMA- TE COMITIBVS DE GLEICHEN SCRIPTVM A CAROLO M.

Primus illud produxit

Laur. *Peckenstein*, in Theatro Saxonico, oder Beschreibung der Fürsten, Grafen, Ritter und Städte in Ober-Sachsen. Iena. 1608. c. fig. *Cap. XVI. p. 235.* de Historia Comitum *Gleichensum.*

Melch. Haiminsfeld. *Goldasti* Constitut. Imperial. T. I. p. 17.

Vanitatem Diplomatis explosere.

Casp. *Sagittarius* in Historia *Gleichensum* Comitum MSS.

W. E. *Tentzelius*, in Colloquiis mensuris, an. 1696. p. 621. 622. alii. Historiam falsi diplomatis vide ap. Cl. *Heumannum* in Comment. de re dipl. p. 144 sq.

C A P V T XIX.

DE PSEVDO-DIPLOMATE CAROLINO AQVIS- GRANENSIBVS DATO, QVOD A FRIDERICO I. ET II. IN- STAR VERI CONFIRMATVM; ITEM, DE EORVNDEM WILHELMI CAESARIS DIPL. AVCTORES.

Io. *Gryphander*, de Weichbildis, *Cap. 41. et Cap. 45.*

Le. Sr. *Heiss*, en son histoire de l'Empire T. 3. p. 377.

Io. Bollandus, in Actis SS. die XXVIII. mens. Ian. p. 888. 889.

Dan. Heiderus, in Actis Lindauiensibus p. 871.

Io. Petr. de Ludewig. l. c. de bellis Diplom. p. 73.

Eiusdem Diss. Noriberga insignium imperialium tutelaris. c. figg. Halae.
1713. 4.

Exstat opp. Tom. II. vide sigillatim Lib. I. Num. 1. p. 52. 53. 55. 56. et Cap. 5. §. 5.
litt. nn.

Explodit diploma et Moser im Staats - Recht der Reichs - Stadt Aachen.

Conf. Nopp. in der Aacher Chronick Lib. III. p. 1. Defenditur a Turckio in
fastis Carolinis ad a. 805.

CAPVT XX.

DE AVSTRIACIS PRIVILEGIIS QVAE IV-
LIO CAESARI, NERONI ALIISQVE AVGVSTI
LARGITORIBVS TRIBVNTVR.

De his singularis locus exstat apud Fr. Petrarcam in Operibus Petrarchia-
nis. Basil. 1581. f. Lib. XV. rerum scilium Epist. 5. p. 955. 956.

Epistolam scripsit de falsitate Privilegii, Austriam ab imperio eximentis, ad Caro-
lum IV. Imp.

Petr. Lambecii Bibliothecae Vindobon. Lib. II. p. 962. 963.

I. P. de Ludewig, in Germania Principe Lib. I. Cap. 4. §. 2. p. 340.

Lud. ab Hornig Historische Anzeige von denen Privilegien des Erzhauseß
Oesterreich. Ratisb. 1708.

Atque haec viginti bella Diplomatica Germaniae cursum quidem attigi,
quae illustris Ludewigius l. c. vberius describit.

Interim tamen in hac recensione auctorum pleniorē dedi notitiā ac nouos
auctores passim addidi; quibus praeter recensita, adhuc alia quaedam bella Diplo-
matica recentiora nunc subiungo.

pturarum exhibuerunt, huic opusculo inserui, atque annum passim addidi. Nam Abbreviationes, si recte leguntur, ad intelligentiam veterum Codicum, Chartarum ac Diplomatum apprime faciunt, vt ideo Abbreviaturarum dextra cognitio, vti in Rabbinicis ^g) ita et hic lectionem percommode promoueat: Ad has salebras incauti impingunt et haerent, prudentes eas scite et in impeditis pertransunt. Ad interpretationem autem eiusmodi signorum atque abbreviationum multum etiam confert nosse auctoris intentionem: quod et auctores ^h) der auserlesenen Anmerkungen über allerhand Materien und Schrifften, probe attendentes, in peculiari obseruatione de scripturis lectu difficilibus, seu von unleserlichen Schrifften, Part. II. Obseruatione quarta, p. 107. sq. hanc in rem certas artis regulas suppeditarunt. Operae pretium erit ipsa verba huc transcribere. Ita autem illi l. c. Insonderheit, inquit, in Abbreviaturen, oder wo der Sensus verbrochen und abrumpiret, so siehe den Context an, wie es mit dem vorhergehenden, und nachfolgenden zusammen stimme. (2) Ist es in einander geschrieben, so scheid die obere Zeile wohl von der untersten. (3) Bilde dir die Feder ein, womit der Auctor geschrieben, so hast du ihre Vicia, nach solchen urtheile die ganze Schrift. (4) Scheide die ordentlichen Züge von dem Ueberfluß der Dinte u. & paulo post §. 25. Münchs-Schrift zu lesen ⁱ) wird rathsam seyn, daß man (1) Münchs-Latein lerne, und ihm die Münchsichen vocabula und phrasen barbaras wohl bekannt mache. Hiezu gehöret ein eigen Lexicon, so ihm einer in Mangel eines gedruckten selbst verfertigen kan; (2) Erstlich von Münchs-Druck ansehe, weil selbiger fast einerley Art, und leserlicher als das geschriebene, hernach es mit den ältesten Münchs-Schrifften, welche deutlicher als die letzten, versuche, das gedruckte dagegen halte, welches deswegen guten Vortheil giebt, die weil die Münche viel Dings geschrieben, so allzumahl nunmehr mit guter lateinischer Schrift gedruckt ist.

Endlich würde man sich, unleserliche Schrifften heraus zu bringen, und lesen zu lernen, nicht besser helfen können, denn wenn man solcher eine gute

g) Notus est Philologis elegantissimus et stupendi laboris libellus Ioh. Buxtofsii de Abbreviaturis Hebraicis, Basileae 1613. 1640. Franekeræ 1656. et Herbornae vna cum Bibliotheca Rabbinica 1708. in 8vo, cui S. R. et doctiss. I. C. Wolfius in Bibliotheca Hebraea T. II. Lib. III. C. 3. p. 575. sqq. Supplementa adiecit. Georgii Weigenmeieri vero Tractatus, continens et explicans Abbreviaturas omnes, quotquot ipse auctor ex pluribus Commentar. Hebraicorum lectione obseruare potuit etc. Tubingae 1604. 8. paucis forsan innotuit.

h) Qui sunt Christ. Thonafius, Nic. Hier. Gundling, F. Hoffmann et Iac. Frid. Reimann.

i) Ad lectionem et intelligentiam veterum Diplomatum, chartarum ac codicum singulare studium requiri, probe etiam intellexit I. G. ab ECKHARD, qui in quadam nota, ad Dn. FONTENELLE Biographiam Leibnitianam, Germanicae versionis eius Theodicae adiunctam, p. m. 854. seq. occasione Codicis Iuris Gentium Diplomatici, hac de re ita disserit: Wer da weiß, was alte Schrifften lesen, und deren barbarische Schreib-

gute Menge in Kupffer gestochen in Vorrath hätte, und sie allerwege gegen über mit leserlicher Schrift abdrucken liesse ꝛ. Es würde dieses in Republica Literaria grossen Nutzen bringen, und manches schöne alte Manuscript, so sonst wegen dessen, daß es niemand lesen kan, in obseuro liegen bleibt, . . . an Tag gebracht werden. Und würde hiemit vielen Archiuariis, Antiquariis, Historiographis, Notariis publicis, u. d. g. gedienet seyn. Hactenus auctor huius obseruationis, qui pro me verba fecit, cuiusque manuductionem primum saepe presso pede secutus sum. Ceterum Cl. Beniam. Hederic Lexico suo Manuali Latino-Germanico Lips. 1739. addidit etiam compendiorum scripturae signorumque in scriptoribus veteribusque monumentis crebrius obuiorum interpretationem.

§. 24.

Inter Codices vero membranaceos et MStos, quos ego quidem descripsi quamplurimos, et ex parte cum editis contuli, primus fuit OTTONIS MVRENAE et ACERBI Otto fil. *liber gestorum Frederici Aenobarbi Imperatoris*, quem cum edito LEIBNITII contuli, de quo supra. Quum autem iste Codex multis Abbreuiationibus refertus sit; voces et syllabas lectu

f 3

diffici-

Schreib-Art verstehen, für eine Kunst sey, wird nicht sagen, daß der Herr von Leibnitz zu seinem Codice Diplomatico nichts als seine Vorerede gethan ꝛ. De Monachorum autem Latino Klosterali, seu culinario, in peculiari disquisitione egit Georg Pafchius. Atque conditoribus *Epistoliarum obscurorum virorum* sane non alius fuit finis, quam inconditos non modo monachorum tunc temporis notare mores, sed et eorum ineptissime Latina lingua scribentium exprimere stylum. De dictis epistolis obscurorum virorum conferri meretur *Erasmus* Lib. 22. Epist. 31. Item I. G. *Büchner* in schediasmate de vitiorum inter eruditos occurrentium scriptoribus, Lips. 1718. 8vo. p. 66. sq. auctor vero Obseruat. IX. T. IV. *Obseru. Halens.* ac Casp. *Bartbius*, solum Vlicum Huttenum equiem literatissimum nominant auctorem. Interim ad intelligentiam mediæ æui scriptorum maxime requiritur, vt Historiarum cultor Latinitatem mediæ æui non perfunctorie addiscat. Supra iam laudatus Joh. Erhard *Kappius* in perdocta Praefatione de Historia pragmaticæ tractanda, seu Wie man die Historie auf Schulen und Universitäten redet und pragnantlich zu treiben anfangen soll, præmissa N. H. *Gundingii* Historiæ eruditio- nis, siue Historie der Gelehrtheit p. 8. Was werden nicht für Sprachen, ait, zu einem vollkom-

menen Historico erfordert? Wenn auch einer so viel Griechisch und Lateinisch von der Schule mitbringt, als zum Verstand der alten Scribenten nöthig ist: so muß doch ein solcher Historischer Lehrling auch in der lateinischen Sprache der mittlem Zeiten geübt werden, um die Geschichtschreiber, die damals gelebet haben, sowohl als die von grossen Herren noch vorhandene öffentliche Diplomata, und andere Urkunden zu verstehen, zu deren Unterscheidung, ob sie ächt oder untergeschoben seyn, die so genannte ars Diplomatica unumgänglich zu erlernen ist. ꝛ. Sed de causis corruptæ Latinitatis vide pereruditam Praefationem Caroli Du Fresne Domini Du Cange, quam præmisit Tomo I. *Glossarii ad Scriptores mediæ et infimæ Latinitatis*, Lutetiae Paris. 1678. f. 3. Voll. Editio secunda proditit Francof. ad Moen. 1681. et Editio nouissima aucta et Congregatione S. Mauri Parisiis 1733. 1736. prodit; est opus splendidum et multi laboris. Ceterum non inutilis labor esset, si quis etiam vocabula cognitionis et agnationis ex scriptoribus mediæ æui illustraret, genuinum significationem, et quomodo varie vsurpentur, indagaret. De Fatis autem vocum quarundam singularem Dissertationem Chr. Gotl. Schwartz ventilauit Altorfii 1714.

scopi, vt Clerus vniuersus initio fuit; propterea Diplomata ac Priuilegia hanc in rem producta, oppugnauit, ac ex parte pro supposititiis habuit

Ioh. Georg. ab *Eckhardt* in Animaduersionibus Historicis et Criticis in Io. Frid. Schannati Dioecesim et Hierarchiam Fuldensem. Wirceburgi. 1727. f.

Auctor in hoc scripto demonstrat: Wirceburgensem Episcopum iurisdictionem sacram habere in oppidum et regionem Fuldae aditam: et exemptionem a Fuldenfibus latius extensam fuisse recentioribus demum temporibus, etc. contra quod assertum iterum insurrexit et solide se defendit

Io. Frid. *Schannat*, in Vindiciis quorundam Archiui Fuldenfis Diplomatum a I. G. ab *Eckhart* perperam impugnatorum, cuius insuper in Dioecesim et Hierarchiam Fuldensem Criticae animaduersiones expunguntur, vltiores vero in vniuersam Fuldensem Historiam conatus praeuie eluduntur, tum simul Noua ad rem Germaniae Diplomaticam subsidia additis veterum scripturarum speciminibus, nec non sigillorum ectypis, in aes incisis subministrantur. Francof. 1728. f.

Ioh. Chilian *Mainberg*, Epistola censoria in Rhapsodiam Io. Frid. Schannat, cui Tit. fecit Dioecesis Fuldenfis cum annexa sua Hierarchia. 1727. 4.

C A P V T XXIV.

DE DIPLOMATIBVS SVSPECTIS OTTONIS

I. II. III. etc. MONASTERIIS STABULENSI ET MALMUNDARIENSI CONCESSIS.

Ignatii *Roderique* e Soc. Iesu, Disceptationes de Abbatibus, origine primaeua et hodierna constitutione Abbatiarum inter se vnitarum *Malmundariensis* et *Stabulensis* oppositae obseruationibus *Edmundi Martene* et *Vrsini Durand*. Wirceb. 1728.

Scriptum hoc directum contra obseruationes quae continentur in praefatione T. II. Collectionis Amplissimae: postulantur in eo plus XX. instrumenta suppositionis.

Chr. Godofr. *Hofmann* malam fidem Ignatii Roderigi, auctorumque deprauationem, et inscitiam redarguit singulari opusculo, cui titulum dedit: *Imperialis monasterii Stabulensis iura propugnata*: Susceperat namque ille causam monasterii Malmundariensis. Confer hic laudati Hofmanni Bibliothecam Iuris publici. Francofurti ad Viadr. 1731. p. 475.

CAPVT XXV.

CONCERTATIO DE DIPLOMATE OTTONIS III. IMP. MONASTERIO S. MARIAE GANDERSHEMENSI CONCESSO.

Polycarpus *Leyser*, celeberrimus olim Acad. Iuliae Polyhistor, Iuris, Medicinae et Philos. Doctor, ac Poëseos Prof. P. O. magnum Diplomatum ac chartarum veterum possidebat apparatus, cuius index quater et amplius mille Diplomata comprehendebat. Hinc varia obseruata Diplomatico-Historica b. auctor Dissertationibus ventilauit, quae maxima ex parte supra iam enarraui.

Atque in Dissertatione *de Mundiburdio* B. *Leyserus* §. III. p. 3. Diploma Ottonis III. Imp. a. 1490. datum exhibet. Sed §. IV. et V. dubia contra Diploma produxit, illudque magno conatu oppugnat. Interim tamen Dn. Consiliarius Aulicus de *GOEBEL* in *Praefatione Tomo II. Operum Conringianorum* praemissa, Lit. b. illud defendit, et ad potiora argumenta a *Leysero* obinota, respondit. Confer quoque S. R. et Cl. viri *Io. Christoph. HAKENBERGII Historiam Ecclesiae Gandersheimensis Diplomaticam*; qui in Praefatione non tantum Diplomata Ludolphi Ducis Sax. sed et sigillatim *Ludouici Germanici*, seu Saxonis Diploma de Immunitate coenobii Gandersheimensis etc. secundum regulas Criticas p. 64. docte examinat.

CAPVT XXVI.

DIPLOMATICVM BELLVM DE HENRICI VII. ROMANORVM REGIS DIPLOMATE, A. MCCXXVI. IN GRATIAM PRAEPOSITI HILDESH. CONCESSO.

Disputatum de hoc Diplomate fuit inter celeberrimos duumuiros Germaniae nostrae, nimirum *Ioh. Gothofredum de Meiern*, *Georgii II. Magnae Brit. Fr. et Hib. ac Electoris Brunsv. ac Luneb. a Consiliis Iustitiae intimis et Archiuarium ab vna*, et *Ioh. Iac. Moserum von Filseck*, tunc Prof. *Tubing.* ab altera parte. Sane huiusmodi concertationes in republica literaria honesta ingenia excitare, bona studia promouere, obscura illustrare, et latentia vtilia bene multa in lucem proferre, potissimum si fiunt veritatis amore, moderato animo, et procul ab acerbitate, extra omnem dubitationis aleam positum est. Atque hoc uti ex supra memoratis bellis diplomaticis liquet: ita etiam ex controuersia de *Hermetica Medicina*, quae *Herm. Conringio* cum *Olao*

Olao Borrichio, viro eloquentiae laude ac varia eruditione olim insigni, intercessit, multa praeclara in artem chemicam redundarunt, et hic libro *de Aegyptiorum sapientia* contra illam conscripto euincere studuit, Chemicos recte Hermeticos appellari et dogmata Paracelsica Hermetis fuisse etc. Docta et admodum humana concertatio Leibnitii et Pelissonii de tolerantia religionum peperit librum, qui Parisiis 1692. in Oct. sub Tit. *De la Tolerance des Religions*, prodiit; pluraque alia exempla ex historia literaria hanc in rem adducere possem, si huius loci esset. Interim nec hoc nouissimum Diplomatum bellum sine fructu fuit: Scripta autem Diplomatica huius controuersiae inter laudatos viros, memorata sunt, in Tomo IX. der Reichs-Fama p. 16. 45 sq. 115 sqq. Ex quibus vnum alterumque scriptum et hic repetere libet.

Vorläufige Betrachtung des, von der Dom-Probstei Hildesheim in denen, mit der alldasigen Neustadt vorwaltenden Differentien publicirten Diplomatis: ob solches vom Kayser Henrico V. im XII. Seculo, oder aber von Henrico VII. Romanorum Rege im XIII. Sec. ertheilt seyn möchte? betreffend den Ursprung der Neustadt Hildesheim aus dem Dorfe Lohsebeck. Hannov. 1731. f.

Fortgesetzte Betrachtung des, von der Dom-Probstei Hildesheim, in denen, mit der alldasigen Neustadt vorwaltenden Differentien, publicirten Diplomatis, und des dabey divulgirten Impressi. Worinnen von dem Monacho-Canonicismo, oder wieferne der Mönch-Stand, bey denen Teutschen Cathedral-Stiftern jemals bekannt gewesen sey? imgleichen, von dem Ursprung der Hildesheimischen Dom-Probstei, dann denen alldasigen Stifts-Prabenden etc. etc. gründlich gehandelt wird. Ibid. eod. f.

Johann Jacob Moser von Filsack und Weilerberg, Bescheidene Vindiciae eines Diplomatis des Römischen Königs Henrici VII. de Anno 1226. zu Rettung der in ermeldter Tumult-Sache ans Licht gestellten Dom-Probstlichen Impressorum, auch einigen Nutzen in der Historia und re diplomatica Germaniae. Hildesheim. eod. f.

Ohnparthenische Reflexiones über das von der Eöbl. Dom-Probstei Hildesheim aus dem wahren Original, publicirte Diploma Henrici VII. Romanorum Regis. Hannover. 1731. f.

Beatus Dn. de Maern in hoc scripto simul exhibuit Diploma controuersum ex originali accurate in aes incisum, et testatur cum haec controuersia, tum splendidum opus Actorum Pacis Westphalicae de eius in publicis rebus Germaniae eximia eruditione.

CAPVT XXVII.

DE FICTO DIPLOMATE, QVOD ROMANI
PONTIFICES LVDOVICO PIO IMP. ACCEPTVM FERRE
CONFITENTVR, CONCERNENS AVCTORITATEM ROM.
PONTIFICIS AC SVBIECTIONEM ITALIAE PRO-
VINCIARVM EIVS POTESTATI.

Contentiones de hoc diplomate, quae inter viros eruditos viguere, docte congeffit Cl. CHRIST. GVILIEL. FRANCISCVS WALCHIVS in eleganti libello, qui prodiit sub titulo fequenti:

C. Gu. Fr. *Walchii* Censura Dîplomatis, quod Ludouicus Pius Imp. Aug. Paschali I. Pont. Rom. concessisse fertur; summo viro LVD. ANT. MVRATORIO inscripta et celeberrimo Patauinorum Historico ANTONIO SANDINO opposita. Accedit diploma ipsum, notatis lectionibus diuersis. Lipsiae. 1749. 4.

Laudatus Dn. Walchius HERMANNI-CONRINGII exemplo atque imitatione disquisitionem de Diplomate Ludouiciano *Censurae* titulo ornauit, ac *Sandini* sententiam potissimum oppugnavit.

Ex eorum numero, qui literas Ludouico suppositas integras in lucem protulerunt, sunt:

RAPHAEL MAFFEIVS *Volaterranus* Geograph. libr. III. p. 64.

CAROLVS SIGONIVS De regno Ital. libr. IV. p. 106.

CAESAR BARONIVS Annal. eccles. tom. IX. p. 708 sq.

MELCH. GOLDASTVS Constitut. imper. Tom. II. p. II.

STEPHANVS BALZIVS Capitular. reg. Franc. Tom. I. p. 591.

CAROLVS LE COINTE Annal. eccles. Franc. Tom. VII. p. 385.

HENRICVS DE BUNAV in der teutschen Kaiser-und Reichs-Historic. Tom. III. p. 783.

IUSTVS FONTANINVS In dominio temporale della santa sede sopra Comacchio part. I. p. 143.

ANT. SANDINVS in disputat. histor. ad vitas pontificum. p. 236.

Illi autem, qui Pontifici Romano obsequio sunt obstricti, potissimum diploma germanum esse contendunt, et quantum fieri potest, pro stabilienda Papae auctoritate se deuouerunt. Ex quibus nominasse sufficiat CAES. BARONIVM *Annal. eccles. Tom. IX. p. 708.* IAC. GRETSERVM *Tom. VI. oper. pag. 633.* NATALEM ALEXANDRVM *Histor. eccles. Tom. VI. pag. 180.* IUSTVM FONTANINVM *In dominio temporale della santa Baring. Clav. Dipl.*

sede sopra Comacchio Cap. VII. et VIII. p. 143 sqq. In difesa seconda del dominio temporale Cap. XXIV. p. 81. 82. et in antiquit. Hortae Cap. IV. p. 91. et 92. MARC. ANT. CAPELLVM De success. episcop. Rom. Cap. X. Tom. XVI. biblioth. pontif. ROBERTI p. 116. RAIMVNDVM RVFVM In defens. pro pontific. cardinalibus totoque ordine sacro p. 623. PETRVM DE MARCA de Concord. sacerd. et imperii libr. III. cap. 10. §. 6. p. 262. edit. Boehmeri. CLAVD. FLEVRY In histor. eccles. Tom. X. p. 169. CAROLVM LE COINTE In anal. eccles. Franc. Tom. VII. p. 385 sqq; et nouissime his se adiunxit ANTON. SANDINVS Vit. Pontif. Rom. p. 247. et in Disputat. de Constitutione Ludouici Pii ad Paschalem, quae inter Disputationes historicas ad vitas Pontificum Romanorum. Ferrariae an. MDCCXLII. in lucem emissas vigesima est. Plura qui de hac concertatione legere cupiat, adeat ipsum Dn. Walchii libellum.

C A P V T XXVIII.

DE CONCERTATIONE HENRICVM VII. IMP. EX VENENATA EVCHARISTIA DIEM OBIISSE SVPREMVM, OCCASIONE DIPLOMATIS, QVOD ILLVSTRIS LEIBNITIVS IN CODICE SVO IVRIS GENTIVM DIPLOMATICO ADDVXIT.

GODEFR. GVIL. LEIBNITIVS occasione diplomatis, quod in Codice suo Iuris Gentium diplomatico Part. I. p. m. 188. produxit, negavit Henricum VII. ex venenata Eucharistia obiisse. Iohannes namque Bohemiae Rex, *Henrici filius*, Petro de Castro Reginaldi innocentiae testimonium praebuit. Hoc instrumentum Io. Frid. Mayer in peculiari Epistola ad M. Imman. Proeleum Gryphiswaldiae 12. Octobr. 1703. data occasione eius differt. *de Hostiis Caliteque veneno infectis*, in dubium vocauit, ac pro supposititio habuit. Dicitur autem PETRVS DE CASTRO, REGINALDI totius nominis Dominicani dignitatem tuendam eiusque innocentiam vindicandam anno demum 1346. allaborauit. Historia interim testatur Henricum VII. A. C. 1313. veneno periisse.

CAPVT XXIX.

DE BELLO DIPLOMATICO NOVISSIMO,
 QVOD OB DIPLOMATA QVAEDAM, QVAE CL. FRID.
 CHRISTOPH. SCHMINCKE IN MONVMENTIS HAS-
 SIACIS P. II. p. 657 sq. TYPIS VVLGAVIT,
 ENATVM FVIT.

Ansam huius concertationis praebuit Animaduersione Critica, quam Dn. I. F. FALCKE, Pastor Euensensis Ducatus Br. et Luneb. Relationibus Hannoverensibus doctis, seu denen *Hannoverschen gelehrten Anzeigen* A. 1751. Relat. 53. et 54. sequenti titulo inseri curauit: *Critische Anmerckung über einige seit kurzen ans Licht getretene Kayserliche Urkunden.*

Posteaquam enim laudatus Dn. Schminckius, ICTus Cassellis, Diplomata quaedam, quae pater ipsius celeberr. olim *Ioh. Herm. Schminckius*, a reuerendo P. *Michaele Strunckio* Paderbornae e S. I. accepta tulerat, publici iuris faceret, illa Dn. Falcke in sua animaduersione Critica pro supposititiis habuit, cuius argumenta breuiter recensere.

Primum diploma, quod haud genuinum agnoscit, est Henrici Aucupis Imp. a. 932. d. 1. Iul. datum; concernit commutationem Henrici Imp. cum Megingozo Abbate Herfeldensi super bona in pago Friesonoueld, pro quibus Rex abbati alia bona in pagis Altgewe et Westgewe tradidit. Putat §. 2. errorem in Geographia veteri hic commissum fuisse. Atque §. 3. explodit diploma propterea, quod Indictione careat, item asserit annum regiminis Henrici Imp. quo diploma datum, non cohaerere cum eius rebus gestis.

§. 4. ostendit orthographiam diploma etiam suspectum reddere: 1) in eo nullum reperiri *x*, 2) desiderari in fine verborum *l' longius*, 3) pro anulo hic legi *annulo*, pro domini *dni*. etc. 4) Suspectum ipsi est in diplomate sigillum.

Alterum Diploma, quod Dn. Falcke pro supposititio habet, est Ottonis I. Imp. de a. 968. d. 15. Febr. quo Agelulfo Abbati Herfeldensi exemptionem a iurisdictione Episcopali omnimodam, ac conuentui electionem Abbatis concessit. Huius diplomatis imposturae indicem pronunciat subscriptionem, et quod nimis longum. 2) Titulus ab Imperatore abbati Herfeldensi Agelulfo datus ipsi quoque suspectus. 3) Orthographiam culpat. 4) Impugnat verba: ne vllus Imperator, Rex, Dux, Marchio, Comes vel publicae rei exactor sibi praesumat iura conuentus infringere, et 5) hoc sub poena mille librarum auri. Inprimis suspectum Dno Falckenio manet, quod anno 968.

d. 15. Febr. N. XI. sed X. indictio, et multo minus annus primus regiminis Imperatoris fuisset.

Tertium diploma, quod impugnat, est illud, quo Henricus Sextus Imperator Episcopo Paderborn. Bernhardo II. dedit montem Desemberc, et simul omnia bona Comitis Sifridi de Bomenbure dicto Episcopo tradit; hoc autem sigillatim suspectae fidei esse, paragraphis 8. 9. 10 sqq. ostendit.

Ad haec dubia vir illustris D. G. S. i. e. *David Georg STRUBE*, Regi Magnae Brit. ac Electori Br. et Luneb. a consiliis iustitiae intimis, respondit, ac Relationibus Hannouer. doctis n. 85. s. *Hannoverischen gelehrten Anzeigen* pereruditam censuram, seu animaduersionem sequi. titulo: *Von der Glaubwürdigkeit alter Urkunden aus den mittlern Zeiten, insonderheit aber derer-jenigen, wovon in dem 53. und 54. Stucke dieser Anzeigen gehandelt worden, in-feri curauit.*

Praemissis itaque Cautelis, quae adhibenda in discernendis antiquis diplomatis, descendit ad examinanda illa dubia, quae Dom. *Falcke* mouit contra diplomata a Cl. *Schminckio* producta, ac argumenta, quibus eorum fides in dubium vocata, quibusque falsitatem euincere conatus est, ordine refutat: multis praeterea grauiusque testimoniis comprobatum iuit, diplomata modo dicta genuinae sinceritatis indicia prae se ferrè; Enim vero obiectiones in medium productas hic recensere nimis longum foret.

Contra Strubianas autem obiectiones Dn. *Falcke* iterum calamum acuit, ac vindicias, seu solutiones dubiorum Relationibus Hannouerenfibus doctis an. 1752. n. 22. p. 291 sqq. iterum inferi curauit sequenti titulo:

Aufösung der Zweifel, gemacht gegen einige Critische Anmerckungen über einige in Monumentis Hassiacis publicirte Urkunden.

Sed has solutiones dubiorum celeberr. *STRUBIVS* statim l. c. n. 23 et 24. p. 307 sqq. vindicata veritate refellit sub titulo:

Bestärkung der Zweifel, welche wider die Critischen Anmerckungen über einige in den Monumentis Hassiacis publicirten Urkunden in diesen Anzeigen im 85. Stucke vom Jahr 1751. vorgegetragen worden.

Quia autem Relationes Hannouerenfes doctae fere in omnium manibus versantur, argumenta amborum doctorum virorum hic commemorare supervacaneum duxi, potissimum ea de causa, quod saltem scriptores indicare, mihi pro seopo sit, ac nimis etiam longum foret, ipsa argumentorum pondera expendere.

Verum enim vero Reuer. Dn. Pastor *Falcke* an. 1752. d. 15. Augusti argumenta a laudato Dn. *Strubio* in contrarium allata n. 66. derer *Braunschweigi-schen Anzeigen* denuo impugnavit, sub titulo: *Bestätigung der, in den Han-növerischen gelehrten Anzeigen befindlichen, kritischen Anmerckungen über einige*

einige von dem Herrn P. Strunck dem Hrn. Schmincken zu Cassel, mitgetheilte Kayserl. Urkunden: cuius continuatio legitur n. 71. in dictis Brunsvic. Relationibus, finem autem huius Animaduerfionis non vidi. Interim tamen Dn. Falcke mascule se defendit.

Itaque sic haftenus recensui viginti nouem bella Diplomatica Germaniae, et notitiam auctorum, inter quos vignerunt illa, dedi.

Catalogum viginti bellorum Diplomaticorum extra Germaniam recitat GABR. NAUDAEVUS, quem IO. HERM. CONRINGIVS in *Censura Diplomatis Lindaviensis* pag. 375-396. ex libro Naudaei, cui Titulus: *Raisons peremptoires*, exhibuit. Nomina eorum, qui de arte Diplomatica Germaniae in specie egerunt, in antecedentibus Capitibus congeffi: proderit autem nominasse et illos auctores, qui de rebus ad Archiua ac Tabularia publica faciendis scripserunt, quocirca sequitur:

SECTIO III.

DE TABVLARIIS ATQVE ARCHIVIS, NEC NON DE CANCELLARIIS, ITEM S. R. I. AVLICORVM OFFICIIS AVCTORES.

Balthaf. *Bonifacius* de Archiuis. Venet. 1632. 4.
F. M. *Neveu* de Archiuis. 1668. 4.
Ge. *Radov* de Archiuis. Rostoch. 1681. 4.

M. Tobiae *Eckhardi* Schediasma de Tabulariis antiquis. Quedlinb. 1717. 4.

Io. Godofredi *Richteri* Diss. de Tabulariis vrbis Romae. Lips. 1736. c. figg.

E. A. *Heiliger* de Archivio imperii Moguntino; Von dem Deutschen Haupt-Reichs-Archiv, pereruditam Commentationem inseri curavit Relationibus Hannover. doctis seu Hannoverischen gelehrten Anzeigen vom Jahr 1752. p. 898::916

Eiusdem Von dem Archiv auf der Burg Friedberg. Ibidem p. 617-619.

Iacobus *Wenckerus* in libro, cui titulum fecit:

Apparatus et instructus Archiuorum ex vsu nostri temporis vulgo *Registratur* und *Renovatur*: Nouis Observationibus nec non rerum Germanicarum Praesidiis adornatus, auctus et illustratus. Argentorati. 1713. 4. Sequentes auctores in medium produxit, et cum observationibus edidit:

1. Georgii *Nebbtlins* Tractatio de Archiuis atque Registraturis, vulgo *Anführung zur Registratur-Kunst*, nouis Obseruationibus aliisque memorabilibus illustrata et aucta.

2. Repraesentatio Historica Registraturae laudatissimi Archiui Argentoratensis.

3. Forma Registraturae Generalis Ciuitatum Imperialium.

4. Succincta narratio causarum, quare instructus et apparatus archiuorum superioribus seculis rudius factus, et quomodo in melius magis magisque coepit ordinari, concinnarique.

5. Marci *Otonis* de Registratura Schedium.

6. Anon. Consilium de Registrandis et quomodo actorum iudicialium Registratura commode instituenda.

7. Iac. Bernh. *Mulzii* Ordinatio Archiui.

8. Rerum Germanicarum praesidia partim ad praedictarum obseruationum et memorabilium probationem ac confirmationem, maxime vero ad Historiae et Status publici per aliquot secula illustrationem, ordine Chronologico disposita.

9. Anon. Methodus, siue Processus renouandi, alibi nuncupatur: *Renouatur = Discurs.*

10. Ungefährliche Verzeichniß etlicher Titul, so zu einen Ampts-Buch gebraucht werden mögen, welche auch zur Instruction, wie die Verneuerung der Zins- und Gült-Bücher soll vorgenommen werden, dienlich.

11. Paridis a *Puteo* Praxis et Forma Renouationis, seu Redintegrationis.

12. Frid. *Wiegneri* Dissertatio de Renouationibus Bannorum, vulgo *Bann-Erneuerungen*.

Iacobi *Wenckeri* Collecta Archiui et Cancellariae iura, quibus accedunt de Archi-Cancellariis, Vice-Cancellariis, Cancellariis, ac Secretariis Viro-
rum clarissimorum Commentationes. Argent. 1715. 4.

Designatio eorum, quae in hoc opere continentur:

I. Balthaf. *Bonifacii* Liber de Archiuis.

II. Iusti *Fontanini* Loca et Argumenta ex antiquitate petita de Archiuis et Tabulariis Ecclesiarum et Monasteriorum eorumque diligenti custodia. *ad instar Supplementi*.

III. Ioh. *Mabillonius* de eadem materia.

IV. Ahasv. *Fritschii* Tr. de Iure Archiui et Cancellariae, auctus.

V. Io. *Schilteri* Probatio per Archiuum.

VI. *Idem* de Vsu vtriusque linguae, Latinae et Teutonicae in conficiendis Tabulis publicis etc. *Cum Speciminibus, praesertim litteris quibusdam Rudolphi Habsburgici.*

VII. Fran-

- VII. Francisci Michaelis *Neveu* de Windischlee Dissertatio de Archiuis.
- VIII. Ioh. Christoph. *Wagenseilius* de Imperii Archiuo, Aurea Bulla, et Lipsanis Imperii.
- IX. Nic. Christoph. *Lynckerus* de Archiuo Imperii.
- X. Iac. Bernh. *Mulz* de Iure Cancellariae et Archiui.
- XI. *Idem* de Imperatricis Cancellaria et Archiuo.
- XII. Henr. Guntherus *Thulemarius* de Archi - Cancellariatu Abbatis Fuldenfis, *subiunctis Speciminibus* litteris nempé Augustarum.
- XIII. Christoph. Henr. *Broemlii* Epistola de Archiuo-Arnstetensi Schwartzburgico adu. Cl. Casp. Sagittarium.
- XIV. Henr. Guntherus *Thulemarius* de Nomine, Officio, et Dignitate Cancellarii in genere: *Additis variis ex antiquitate monumentis et argumentis.*
- XV. Georg. Adam. *Struuius* de Cancellario Principis.
- XVI. Henr. *Meibomii* Oratio de Origine, Dignitate et Officio Cancellariorum Academicorum.
- XVII. Io. *Schilterus* de Secretariis.
- XVIII. Bernhardi *Mallinckrot* Commentatio de Archi - Cancellariis S. Romani Imperii, ac Cancellariis Imperialis aulae etc. *Nouis accensionibus historicis aliisque ex Archiuis et Bibliothecis aucta et illustrata.* Notis vero et Additamentis cl. auctoris suis quaeque locis inserta.
- XIX. Caroli du *Fresne* Domini *du Cange* Series Archi-Capellanorum Palatii Francici.
- XX. Ioh. *Weinckens* de Eginhardo Caroli M. Cancellario.
- XXI. Io. Christoph. *Wagenseil* de Vice - Cancellario Imperii.
- XXII. Petri *Schotti* Responsum ad Quaestionem ab Episc. Argentinensi circa an. 1483. propositam: *An ultimo supplicio afficiendi, Eucharistiae Sacramento sint communicandi?*
- XXIII. Franc. *Launouii* Syntagma Historicum de Sanctis Franciae Cancellariis in genere, et de Cancellariis Franciae in specie amplificatum, nunc recognitum et illustratum.
- XXIV. Io. *Mabillonii* Catalogus Cancellariorum Franciae.
- XXV. *Idem* de Referendariis et Cancellariis ac Notariis Francicis, eorundemque Subscriptionibus et Officio.
- XXVI. *Idem* de Notariis et Cancellariis Romanorum Pontificum, item Episcoporum, Abbatum etc. atque illustrium personarum.
- XXVII. *Chenillardii* Tabula Galliae Cancellariorum et Custodum Sigilli.
- Christfr. *Waechter* de Cancellariis veterum commentatio. Dresdae. 1705. 4.
- Ge. Franc. Frider. *Helmershausen* Observationes miscellae de Archicancellariis S. R. I. Erford. 1740.

Io. Wilh. *Waldschmidt* Diff. de Augustae Imperatricis Archicancellario. Resp. Georg. Frid. de et in Tam. Marburgi. 1715. 4.

Frid. *de Schwartzfels* Praefide I. H. *Boehmero* Diff. de Episcopo Vice-Cancellario Imperii. Halae. 1731. 4.

Ioh. Wilh. *de Goebel* de Capellanis Imperii et Cancellariis, ad Reuerendiss. et illustr. Francisc. Ludouicum S. R. I. Comitem de Oettingen. Helmstadii. 1733. 4.

Aug. Benedict. *Michaelis* de Archicapellano Imperatricis Augustae. Halae. 1750.

Quoniam Archicapellanus Augustae et Archicancellarii munere functus est, vt §. IX. ostenditur, merito et huic opusculo hic locum dedi.

Val. Ferd. L. B. *de Gudenus* in Sylloge Diplom. egit p. 50. de Cancellariis Moguntinis.

Dn. *Horn* in Collectione seu Sammlung zur Sächsischen Historischen Hand-Bibliothek P. VI. p. 571. hat von den alten Thuring-Meißnischen und nachmaligen Chur- und Hertzogl. Sächsischen Hofcantzlern und Protonotarien vom XIII. Jahrhundert an, ein Verzeichniß ans Licht gestellt.

Von den ältesten Braunschweigischen Notariis, Obersten Schreibern, oder Cantzlern, siehe der *Braunschweigischen Anzeigen* 70. St. a. 1750.

Henr. Gottlieb *Francke* Triscamerarius Sac. Rom. Imperii e diplomatibus restitutus, eius officii in aulis veterum Germaniae Regum ac Imperatorum nobilissimi pristina indoles et tituli exinde in hunc vsque diem reliqui dignitas illustrata. Accedunt Diplomata nonnulla ac prooemii loco notitia scriptorum de officiis S. R. I. aulicis. Lipsiae. 1736. 4.

Io. Iac. *Mascov* Diff. inaug. de Origine officiorum aulicorum S. R. I. Halae. 1718.

S E C T I O I V .

C O L L E C T O R E S D I P L O M A T V M
A C M O N V M E N T O R V M V E T E R V M .

Ioh. Godofr. *Schaumburg* de Constitutionibus Imperatorum antiquis.

Recensetur hoc scriptum in *Nouis Actis Eruditorum Lipsf. a. 1739. mens. Febr. n. 13.*

Frid. Jacob *Beyschlag* Collectio epistolarum de epocha linguae Germanicae in Constitutionibus Imperii publicis, et vsu eiusdem sermonis publico medii aevi, aliisque argumentis connexis agentium, in quibus etiam imprimis de *Constitutione valde commemorabili Friderici II. Imp. Moguntina 1235*, quam primam Imperii sanctionum publicarum, vernacula lingua editarum, plerique putant, observationes singulares occurrunt, in nuperam Friderici Constit. memoriam quinqueseclarem. Noribergae. 1737. f.

Collectionem hanc epistolicam data opera vir admodum reuerendus ac clariss. instituit, et a se editae dilucidationi historicae notissimi problematis de ista constitutione (*Historische Erläuterung des bekannten problematis etc.*) loco mantissae attexit. Vitam et scripta huc usque edita recenset Summe Reuer. D. *Goetten T. II. des Gelehrten Europa* p. 389- 395.

Io. Dan. *Gruberi* de Constitutionibus Friderici II. Imp. *) Moguntiae an. 1235. Germanice editis, vel non editis sententia, excerpta ex literis eius ad F. O. M. inserta legitur in *Nouis Actis Eruditor. mens. Febr.*

Mel-

*) Fridericus II. celeberrimus Imperator Saeculo XIII. imperavit. Vir de caetero eruditione insignis, ac non modo magna suauitas ipsi fuit Latini sermonis, sed etiam in hac Romanae linguae facultate istis barbaris temporibus nitide scribebat. Cancellarius eius *Petrus de Vineis*, vir plane egregius, cuius opera non modo in bello vsus est, sed etiam quibus rebus potuit Imperatori erat auxilio. Cum autem a Papa magnis muneribus inductus, vt Imperatori toxicum dari curaret, et huius rei fama ad Imperatorem perueniret, in carcerem coniectus, misere in eo periit. Dominus L. *Holberg* Parte I. Epistolarum Germanicarum et quidem epistola 39. eius virtutes et characterem ita describit: „Kaysler Friedrich der II. war einer der besten und

„edelmüthigsten Kayser, welche jemals den Deutschen Thron bekleidet. Er liebte Pracht und „war dabey großmüthig. Er verstand viele Sprachen, nemlich die Lateinische, Griechische, Sacaracensische, Französische, und Deutsche, und redete sie alle fertig. Er liebte die Wissenschaften, und so oft die Regierung: Geschäfte es ihm erlaubten, so las er entweder selbst die nützlichsten Bücher, oder ließ sich auch etwas daraus vorlesen &c. Hic Imperator fundauit Academiam Neapolitanam, vt ex epistolis eius dilucide apparet; praeterea nonnullos auctores, imprimis Aristotelem in Latinum sermonem verti curauit, vt ergo in re litterariam eius merita sint bene multa. Insuper detexit arcana Pontificiorum eorumque machinationes.

Baring. Clav. Dipl.

H

Melchioris *Goldasti* Reichs-Handslungen. Hanouiae. 1609.

Eiusd. Collectio Constitutionum Imperialium, III. Tom. Francof. 1673.

Melchior GOLDASTVS, *vir editis antiquis Germaniae monumentis ex CONRINGII sententia in Praefat. Tacit. de Mor. Germ. tam bene de patria meritus, ut absque dubio Athenienses illum in Prytaneo aluissent, siquidem illud in aenum incidisset*, maiori haud dubio procul cura in vulgandis, quae vndique conquisiuerat, documentis versatus fuisset, si fors illi lautior obtigisset. Interim varias Regum et Imperatorum Romano-Germanicorum Leges et Constitutiones congeffit, quae Bure. Gotth. STRUVIVS in *Bibliotheca iuris selecta* cap. XIV. §. IV. ex instituto recensuit.

Fr. Frid. *ab Audlern* Corpus Constitutionum Imperialium. Frf. 1704. fol. Tomi duo.

Neue und vollständigere Sammlung der Reichs-Abschiede, welche von den Zeiten Conrad des II. bis 180 auf den Teutschen Reichs-Schlüssen, so auf dem noch fürwährenden Reichstage zur Richtigkeit gekommen sind, in vier Theilen. Sammt einer Einleitung von den Geschichten der Teutschen Reichstage, und einem Sendschreiben des Herrn R. H. R. von Senckenberg. Frankf. am Mayn. 1747. f.

Praemissa introductio auctorem habet Dn. Conf. aul. OHLENSLAEGGER. Partem secundam Dn. de SENCKENBERG, item Dn. Confil. aul. SCHMAVSS cum aetypis sollicitè contulerunt. Recensionem eximii huius operis vide in Nouellis litterariis Gotting. a. 1748. n. 10.

Seuerin. Theod. *Neurods* Pragmatische Erklärung des jüngern Reichs-Abschieds. Jena. 1752. 4.

Godofredi Guilielmi *Leibnitii* Codex Iuris Gentium Diplomaticus. Hanouerae. 1693. f.

Eiusd. Mantissa Codicis Iuris Gent. Diplomatici. Ibid. 1700. f.

Histoire des traitez de paix et autres Negociations du XVII. Siécle, qui peut servir d'Introduction au Corps Diplomatique etc. II. Tomes. Amsterd. 1725. f.

Corps universel Diplomatique du Droit des Gens, ou Recueil des traitez de paix etc. par Mr. J. *Du Mont*. XIV. Tomes. Amst. 1726--1731. f.

Histoire des anciens traites, ou Recueil historique et chronologique des Traités repandus dans les auteurs Grecs et Latins et autres monumens de l'antiquité, depuis les tems le plus reculés jusqu' à l'Empire de Charle Magne, par Mr. *Barbeyrac*. Amst. 1737.

Hoc insigne opus instar Supplementi est Corporis Diplomatici. Etenim Corpus diplomaticum tantum ad tempora Caroli M. perductum est. Haec vero Historia antiquorum tractatum ad remota vsque tempora se expandit, ordineque Chronologico digesta est.

Supple-

Supplement au Corps universel diplomatique du Droit des Gens, par M. *Barbeyrac*. T. I-III. A Amsterd. et à la Haye. 1739. 3. Voll.

Le Ceremoniel Diplomatique des Cours de l'Europe recuilli en partie, par Mr. *Du Mont*, augmenté par Mr. *Rouffet*. A Amsterd. et à la Haye. 1739. 2. Voll. f.

Ioh. Christian *Limig* Deutsches Reichs- Archiv. XXIII. Tomi, cum Ind. gener. Leipzig. 1710--1722. f. 24. Voll.

Auctor ingentem Diplomatum ac Instrumentorum numerum congescit, sed sine discrimine et selectu.

Eiusd. Codex Germaniae Diplomaticus. Lips. 1732. 1733. f. 2. Voll.

Eiusd. Codex Italiae Diplomaticus. T. I. Lips. 1725. T. II. ibid. 1726. T. III. 1732. T. IV. 1735. 4. Voll. f.

Erp. *Lindenbrogii* Scriptores rerum Germanicarum Septentrionalium, Francofurti ad Moen. 1609. et Hamburgi cura I. A. *Fabricii*. 1706. f.

Prima editio huius Collectionis alias magno pretio venit; unde Dn. de *Ludewig* in kleinen Teutschen Schriften p. 452. de hoc libro ait: Das Buch ist wegen gar weniger Exemplarien in hohem Preis. Continentur in hac Collectione nonnulla priuilegia Archi-Eccles. Hamburgensis; quibus postea in noua editione D. *FABRICIVS* Auctarium Diplomatum adiecit. Confer hic Anon. auctoris *Leben der berühmten Lindenbrogiorum* p. 9 sq.

Henr. *Meibomii* Scriptores rerum Germanicarum. Tomi III. Helmst. 1688. fol. 2. Voll.

Auberti *Miraei* Opera Diplomatica et Historica, i. e. *Codex Donationum piarum, Diplomatum Belgii Libri II. Donationum Belgicarum Libri II. et Notitia Ecclesiarum Belgii*; Io. Franc. *Foppens* notas addidit, Diplomata contulit, et inedita adiunxit. T. I. et II. Brux. 1723. Tomus III. 1734. f. 3. Voll.

Io. Franc. *Foppens* Diplomatum Belgicorum noua Collectio seu T. IV. Ibid. 1748. f.

Etienne seu Steph. *Perard* Recueil de plusieurs Pieces curieuses, servant a l'Histoire de Bourgogne. Paris. 1664. f.

Frid. *Leonard* Recueil des Traitez de Paix, de Treve, de Neutralité, de Confederations, d'Alliance, de Commerce, faits par les Rois de France, avec tous les Princes et Potentats de l'Europe et autres en six Tomes, avec Observations Historiques et Politiques sur les Traitez des Princes, par *Amelot*. Paris. 1693. 4.

Thomae *Rymer* et Roberti *Sanderfon* Foedera, Conuentiones, Literae et cuiuscunque generis Acta publica inter Reges Angliae et alios Principes ab An. 1101. ad an. 1625. Tomi XX. f. T. I. Londini. 1704. T. II. 1705. T. III. 1706. T. IV. 1707. T. V. et VI. 1708. T. VII-IX. 1709. T. X et XI. 1710. T. XII. 1711.

T. XIII et XIV. 1712. T. XV. 1713. T. XVI. 1716. T. XVII. 1717. T. XVIII. 1726.
T. XIX. 1732. T. XX. 1735.

Editionem alteram Georg *Holmes* a multis mendis repurgatam Hagae-Comitis prelo subiecit, ac a. 1727. in lucem edidit.

Editionem tertiam Ioannes *Niaulme* ibidem edere coepit a. 1738.

Tomos priores XV. *Rymerus*, T. XVI. idem cum *Sanderfonio*, T. XVII. autem cum sequentibus solus *Sanderfon* in lucem emisit.

Recensionem huius Collectionis vide apud laudatum *Buderum* T. I. Bibliothecae Historicae p. 577 sqq.

Epitomen horum Actorum dedit *Rapin Thoyras* sequenti titulo:

Remarques Historiques et Critiques sur l'Histoire d'Angleterre de Thomas *Rymer* par Mr. de *Rapin Thoyras*, avec des Notes de Mr. *Etienne Whatley*. A la Haye. 1733. 4.

Edmundi *Martene* et *Vrsini Durandi* Thesaurus nouus Anecdotorum, complectens Regum ac Principum Epistolas et Diplomata. Tom. V. Paris. 1717. 5. Voll. f.

Eorundem Veterum Scriptorum et Monumentorum, historicorum, moralium, amplissima Collectio, complectens et Diplomata bene multa. T. I-III. Paris. 1724. T. IV-VI. 1729. T. VII et VIII. 1733. f. 8. Voll.

Lucae Dachery Spicilegium, siue Collectio veterum aliquot scriptorum, qui in Galliae Bibliothecis latuerunt. Paris. 1655-1677. 4. Voll. XIII. et nouissima Editio per Lud. Franc. *Ioseph de la Barre*. III. Tomi. Scriptorum varias lectiones collegerunt *Steph. Baluzius* et *Edmund Martene*. Paris. 1723. f. 3. Voll.

In hoc Spicilegio Chronica, Chartae, Epistolae, et Opuscula varii argumenti exhibentur. Illustris *Ludewigius* in Praefat. ad Reliquias MSS. p. 119. *Vni DACHERIVS*, inquit (*d'Achery* alias) fuit *Mabillonii* sodalis et *συνχρηστές*; ita *Dacherii* adiutor et incitator *Mabillonius*. Vt omnino debeamus utrumque thesaurum *Mabillonio*. Non dissimilis huic Spicilegio est sequens Collectio:

Ant. Matthaei Veteris aevi analecta, seu vetera aliquot monumenta, quae hactenus nondum visa collegit et obseruationes suas passim adiecit. Amsterd. 1698. ad 1710. Vol. X. 8.

Omnia quae *Ant. Matthaeus* edidit, sunt egregia et cedro digna. Eius liber de *Nobilitate*, *Vltraiectina*, *Rerum Amorsfortiarum scriptores*, *Egmondana*, *ius Gladii*, *Dissert. de toga*, aliaque et Germanicis rebus lumen adferunt; sed difficulter haberi possunt illius Analecta ac Opuscula etiam in ipso Belgio. Causam raritatis eius librorum quidam adlegant, quod pauca tantum exemplaria typis exprimi curauerit, et inter auditores suos interdum tantum dispersa sint opuscula. *Gerhardus Block* ob raritatem laudati *MATTHAEI Veteris aevi analecta* quinque voluminibus Hagae-Comitum 1739. in quarto recudi fecit. Recensionem operis vide in *Cl. Buderii* Bibliotheca historica selecta p. 507 sq.

Phil. *Labbei* Bibliotheca Historica. Paris. 1675. f.

Exhibentur in illa multa Priuilegia et Foundationes varii generis.

Io. a *Bosco*, Floriacensis vetus Bibliotheca, Benedictina, Sancta, Apostolica, Pontificia, Caesarea, Regia, Franco-Gallica, cum vtroque xysto ad diuersos. Lugd. 1605. 8.

Sub calcem adiecta sunt Diplomata Caroli M., Lotharii, Cunradi, Friderici, et innumerae Pontificum Bullae et Burgundiae Principum Codicilli.

Martini *Marrier* Bibliotheca Cluniacensis, in qua sanctorum patrum Abbatum Cluniacensium vitae, miracula, scripta, statuta, priuilegia Chronologiaque duplex. Item, Catalogus Abbatiarum, prioratuum, decanatum, cellarum, et ecclesiarum a coenobio Cluniacensi dependentium, vna cum chartis et diplomatibus donationum earundem cum notis Andr. *Quercetani* (sive *Du Chesne*). Paris. 1614. f.

Sam. *Guichenon* Bibliotheca Sebusiana, seu variarum chartarum, diplomatum etc. Centuriae duae. Lugd. 1600. 4.

Georg. *Heluicbii* Antiquitates Laurisheimenses, seu Chronologia famosi quondam monasterii S. Nazarii Laurisheimensis. Ex diuersis Chronographis ac historiis aliisque chartis antiquis compilati. Francof. 1631. 4.

Steph. *Baluzii* Capitularia Regum Francorum. T. II. Paris. 1677. 2. Voll. f.

Eiusd. Innocentii III. Pontif. Epistolae. Tomi II. Paris. 1682. 2. Voll. f.

Eiusd. Vitae Papatum Auenionensium. Tomi II. Paris. 1693. 4.

Eiusd. Miscellanea. Libri VII. Paris. Lib. I. 1678. Lib. II. 1679. Lib. III. 1680. Lib. IV. 1683. Lib. V. 1700. Lib. VI. 1713. Lib. VII. 1715. 7. Voll. 8.

Omnes h. Baluzii Libri I. cepletari sunt Diplomatum.

Friedrich Ernst *Kettners* Antiquitates Quedlinburgenses, oder Kaiserliche Diplomata, Päpstliche Bullen, Abteylische und andere Urkunden von dem Kaiserlichen freyen Weltlichen Stifte Quedlinburg, sammt einigen alten Siegeln und Nachrichten, aus dem Abteylischen und Pöbstlichen Archiv zusammen getragen. Leipzig. 1712. 4.

Egi de hoc libro in Praefatione et Diplomata nonnulla Ottonis I. ex autographis inferui.

Bernardi *Pezii* Thesaurus anecdotorum nouissimus. T. I--III. Augustae Vind. et Graecii. 1721. T. IV. 1723. T. V. cura B. *Pez* et Felicis Mariae Wirtenberger. Ibid. 1728. 5. Voll. f.

Bern. *Pez* et Phil. *Hucher* Codex Diplomatico-Historico-Epistolaris, Thesauri anecdot. nouiss. Tomus VI. Graecii. 1729. f.

Caroli Ludov. *Hugo* Sacrae antiquitatis Monumenta Historica, Dogmatica, Diplomatica. Tomus I. Stiugii. 1725. T. II. in oppido S. Deodati. 1733. f.

Sed T. III. cui Tit. Accessionum. Francofurti ad Moen. 1744. praefixus, est idem plane liber, qui Stiugii 1725. prodit.

Io. Petri *de Ludewig* Reliquiae Manuscriptorum omnis aevi Diplomatum ac Monumentorum ineditorum adhuc. Tomi tres. Francof. et Lips. 1720. T. IV. Halae. 1722. T. V. 1723. T. VI. 1724. T. VII. 1726. T. VIII. 1727. T. IX. 1731. T. X. 1733. T. XI. 1737. T. XII. 1741. 8.

Io. Henr. *de Falckenstein* Codex Diplomaticus antiquitat. Nordgauiensium cum appendice Diplomatico-Eichstädiensis. Lips. 1733. f.

Georg. Christian. *Ioannis* Tabularum litterarumque veterum spicilegium I. complectens Chartularium Coloniense, Diplomatarium Disibodenbergenſe, Chartularium Afchaffenburg. Dipl. Eppenſtein. Miscellum etc. Francof. 1724. T. II. Brunſv. 1726. 8.

Io. Henr. *Hoffmanni* ecclesiae Hildeshemensis diplomata ex autographis descripta, et in Bibliotheca Regia Hannouerae seruata Io. Ge. ab Eccard Praefat. rer. Franc. Orient. memoriae prodit.

Aegidii *Gelenii* Metropolis Coloniensis MS. in triginta et amplius voluminibus seruatur in archiuo ciuitatis Imperial. Coloniensis, teste Eccardo l. c.

Iac. *Gretſeri* Codex Carolinus *), seu Volumen epistolarum, quas Romani Pontifices Gregor. III. Stephanus III. Zacharias I. Paulus I. Steph. IV. Adrianus I. et Constantinus miserunt ad principes et reges Francorum Carolum Martellum, Pipinum et Carolum Magnum. Ingolſtad. 1613. Exstat etiam in T. I. Scriptorum *Du Chesne*.

Vdalrici Babenbergensis Codex Epistolaris, continens variorum Pontificum et Imperatorum, vt et S. R. E. Cardinalium et S. R. I. Principum Ecclesiasticorum seculariumque Epistolas circa A. C. 1125. collectas, et in vnum volumen redactas ap. ECCARDVM T. II. *Corp. Hist. medii aevi*.

Io. Friderici *Schannat* Vindemiae literariae, h. e. Monumentorum veterum ad Germaniam S. praecipue spectantium Collectio I. et II. Lips. 1723. 1724. f.

In hisce Collectionibus auctor, *vñ èv àrycis*, Chartaria quoque, et varia Diplomata exhibuit. Vide recensionem apud *Buderum* l. c. p. 833 sq.

Eiusd. Corpus Traditionum Fuldensium; accedit Patrimonium S. Bonifacii, seu Buchonia vetus. Lips. 1724. c. fig. f.

Eiusd.

*) De variis *Codicis Carolini* editionibus vide MVRATORI Annalium rerum Italicar. ex translatione in idioma Germanicum celeberr. Dn. BAUDISII seu *Der Geschichte von Italien* T. IV. in *dereu Historisch-Diplomatischen Anmerkungen* p. 412 sq. Ceterum non diplo-

mata tantum, sed et Epistolas a summis et magnis viris conscriptas Historiae praesertim medii aevi maximopere inferuire, vicemque diplomatum praestare, aequis harum rerum arbitris satis manifestum est.

Eiusd. Sammlung alter Historischer Schriften und Documenten. Erster Theil. Frankfurt am Mayn. 1727. 4.

Maxime Reuerendus Dn. Abbas SCHANNAT iam anno 1739. die 6. Martii Heidelbergae vitam cum morte commutauit, continuationem ergo huius Collectionis hand sperare licet. Relicta MSta et totum beati auctoris Apparatum ad *Historiam Ecclesiast. et Conciliorum Germaniae et Actorum P. W. Catholicorum*, Archiepiscopus Pragenfis 800 Florenis a. 1747. sibi comparauit, ac ab interitu vindicauit. Vide Nouellas litterarias Gottingenses dicto anno p. 568. Dominus de *Beaumar-chais* breuem vitae recensioem et elogium eius edidit sub tit. *Eloge historique de l'Abbe Schannat*, quod praemissum est Dn. Schannati *Histoire abregé de la maison Palatine*. Confer et Domini de *Loen* Gesammlete kleine Schriften ex edit. I. C. *Schneideri* Frf. et Lips. 1749. 8. T. I. vbi n. x. p. 278 sqq. characterem Dni Abbatis Schannati delineauit.

Christ. Franc. *Paullini* Syntagma rerum et antiquitatum Germanicarum. Francof. 1698. 4.

Raymundi *Duellii* Miscellaneorum, quae ex MSS. Codicibus collegit Liber I. cum Appendice Diplomatica. Augustae Vindel. et Graecii. 1723. Liber II. *Ibid.* 1724. 4.

Sim. Frid. *Habnii* Collectio monumentorum veterum et recentium. T. I. Brunsvigae. 1724. c. fig. T. II. *Ibid.* 1726. 8.

Continentur in prima Collectione praeter varias Epistolas Principum et virorum illustrium etiam Diplomata 24. c. figillis, item Semicenturia Bullarum rariorum ac monumentorum.

Io. Gottl. *Heineccii* Codex diplomaticus, seu Fasciculus diplomatum Ludovici Germanici historiam illustrans, vide eius opuscula postuma ex edit. Io. Christ. Gottl. *Heineccii*. Halae. 1744. 4. p. 890-980.

Val. Ferd. L. B. de *Gudenus* Sylloge variorum Diplomatum monumentorumque veterum ineditorum et res Germanicas, imprimis vero Moguntinas illustrantium. Francof. ad Moen. 1728. 8.

Eiusd. Codex Diplomaticus, siue Anecdotorum res imprimis Moguntinas, vti et Treurenfes, Colonienfes finitimarumque regionum, nec non ius Germanicum et Sacri Imperii historiam tam vniuersalem quam particularem vel maxime illustrantium Tomus II. e latebris in lucem protraxit, digessit, notis et obseruationibus interspersis: adiectis etiam schematibus Genealogicis et sigillorum ectypis. Francofurti ad M. ex offic. Springiana. 1747. 4.

Recensioem huius Tomi vide in denen Göttingischen gelehrten Zeitungen n. 62. 2. 1747. p. 511 sq. item in T. IV. der Zuverlässigen Nachrichten etc. pag. 513 sqq.

Eiusd.

Eiusd. Codex Diplomaticus anecdotorum res Moguntinas, Francicas, Treuirenses, Hassiacas finitimarumque regionum, nec non ius Germanicum et S. R. I. historiam vel maxime illustrantium. T. III. c. fig. Ibid. 1751. 4. mai.

Perillustris ac celeberr. auctor historiae Germanicae cultores hifce Tomis monumentorum ineditorum, maximopere sibi deuinxit, ac interspersis notis, sigillorumque ectypis adiectis, elegantiores eos reddidit. Praeterea L. B. de Gudenus summa cura allaborauit, vt iuxta verum tenorem diplomata typis exprimerentur. Cum autem Tomus tertius auspiciis collegii S. R. I. Comitum editus, et vir illustris Carl Frid. *Buri* Director Cancellariae Serenissimi Principis Ysenburg-Bierstein. etiam manus auxiliatrices adhibuerit, vt relatum accepi, spes affulget, fore vt Continuatio horum Anecdotorum in emolumentum historiae Germanicae proxime sequatur.

Io. Conr. *Knauths* Archiuum Cellense et Roswinense, oder Alt-Zellscher Chronicken 8ter und letzter Theil, darinnen ein ziemlicher Vorrath brieflicher Urkunden enthalten. Leipzig. 1722. 8.

Geographicam et Historicam Cellae veteris etc. descriptionem dedit in Tomis prioribus seq. Tit. Des Alten berühmten Stifts, Closters und Landes-Fürstl. Condi- torii Alten Zella ic. Vorstellung. Ibid. 1721.

Christ. *Schöttgen* und Georg Christoph *Kreyssig* Diplomatise und curieuse Nachlese der Historie von Ober-Sachsen, und angränzenden Ländern, zu einiger Erläuterung derselben. 12. Theile. Dresden und Leipzig. 1730 = 1733. 3. Voll. 8.

Christ. Gottl. *Buder* Nützliche Sammlung verschiedener meistens ungedruckter Schriften, Berichte, Urkunden, Briefe, Bedenken. Leipz. 1735. 8.

Henr. Christian *de Senckenberg* Selecta iuris et historiarum tum anecdota tum iam edita, sed rariora. T. I. et II. Francofurti ad Moen. 1734. T. III. ibid. 1735. T. IV. ibid. 1739. T. V. et VI. ac vltimus ibid. 1741. 8.

Exhibentur in hifce Selectis praeter Chronica varia et monumenta, quibus res medii aeui maxime illustrantur, etiam Diplomatum collectiones, nimirum Diplomatarium Francofurtense miscellum; Diplomatarium Hassiacum miscellum ab a. MCC. ad annum MDL. Diplomata Moguntina, Collectanea Historico-Diplomatica ad Ducatum Wurtembergicum pertinentia; Manipulus Chartarum Nassoi-carum; Fasciculus Dipl. Megapolitanorum; Tres decades Diplomatum et Chartarum ad Hassiacas et vicinas terras spectantium, monumenta Sec. XII. XIV. XV. pandentes, aliaque non exigui ponderis monumenta, quae notis iuridico-historicis celeberr. auctor illustrauit.

Atque in Tomo IV. illustris Dn. *de Senckenberg* produxit 1) Anon. librum de Origine domus Habiburgo-Austriacae. 2) Codicem diplomaticum Alberti Austriaci. 3) Statuta antiqua Viennensia. 5) Codicillum diplomatum Austriaco-Banaricorum anecdotorum. 6) Rich. *Bartholini* Historiam Comitiorum Augustanorum. 1518. 7) Diplomatum chartarumque Hassiacarum spicilegium. 8) *Notii* Chronicon Hassiacum cum notis.

TOMUS V. continet Chronicon Aufriacum anecdoton ab a. CIÖCCCLIV. vsque ad au. CIÖCCCLXVII.

2) Monimenta XII. miscellanea.

3) NOHII Chronicon Hassiacum vsque ad an. CIÖIOXX.

4) Chartularium Hassiacum XLV. tabulas complexum cum notulis quibusdam.

Additur Supplementum Bibliothecae rerum Hassiacarum T. III. Selectorum praemissae.

TOM. VI. comprehendit tum Anecdota, tum iam edita, sed rariora.

1) Consilium de Comitibus imperii eorumque statu, conditione et reliquis e MS.

2) Fundamenta Saxonica in causa Lauenburgica e MS.

3) Ioh. de MÜTTERSTATT Chronicon Spirense ab V. C. ad an. 1465. e MS.

4) Historiam seditionis Halberstadiensis 1423. e MS.

5) Extractum privilegiorum Argentinesium e MS.

6) Praetensionem Hunoltsteinianam in praefecturam Hunoltstein e MS.

7) Statuta Stadensia de an. 1279. aliisque adscriptis postea aucta e MS.

8) C. S. SCHVRZFLEISCHII Analecta diplomatica Waldeccensia e MS.

9) XVII. Diplomata et chartas lingua Latina ab a. 1249. ad a. 1459. e MS.

10) Hodoeporicon Nicolai RODINGI 1542.

11) SCHVRZFLEISCHII Stricuras antiquitatum Waldeccensium.

12) Varia monimenta res Germaniae inprimis Wetterauicas illustrantia Seculi

XIV. XV. et XVI.

Joh. Wilhelm Hofmann Sammlung ungedruckter und zu den Gerichten und Staats- Lehn, und andern Rechten gehdriger Nachrichten und Documenten. Halle. 1736. Pars II. Ibidem 1737. 4.

In Hoffmanni Collectione exhibetur P. II. Diplomatarium Caroli IV. cuiusmodi etiam videre est apud MENCENIVM T. III. Scriptorum rerum Germanicarum, item in Dni. GLAFEY Anecdotorum collectione.

Io. Burchardi MENCENII Scriptores rerum Germanicarum praecipue Saxonicarum Tomis tribus. Lipsiae. 1728. 1730. f.

Recensionem huius collectionis vide apud Cl. BVDERVM l. c. Cap. XVI. §. XLVII. p. 836 sqq. Continentur hic praeter Scriptores medii aevi, et diplomata bene multa. Sic Tomo I. n. 6. Diplomata Abbatiam Chomburgensem prope Halam Sueuorum sitam concernentia ab An. 1090. ad Annum 1480. plusquam CCCC. selecta.

n. 7. Diplomata LV. res Comitum *Gleichensum* ab An. 1217. ad an. 1508. illustrantia ex historia Comitum Gleichensum MSta Caspar. SAGITTARII.

n. 8. Diplomata Bremensia XVII. anecdota ex Chronico Bremensi maiori, dialecto Saxonica conscripto, inedito, decerpta.

n. 9. Diplomata Monasterii Oldeflebiensis CXCVII. e libro copiali, qui Gothae seruatur.

n. 10. Diplomata Capellendorfensia CLXXXVIII, ex quibus inprimis Genealogia Burggrauorum Kirchbergensium illustrari potest.

n. 11. Diplomata XXXVI. varia *Misniae* et *Thuringiae* Monasteria concernentia; item:

Baring. Clav. Dipl.

I

Con-

Conradi Marchionis Diplomata duo, seu Donationes S. Sepulchro et Hospitali Hierosolymitano factae, vt et compositiones aliquot principum, ex quibus inter alia auctoritas Wilhelmi Saxoniae Ducis patet.

T. III. n. 27. Diplomatarium Caroli IV. Imp.

Edmundi *Martene* Veterum scriptorum et monumentorum ad res Ecclesiasticas, monasticas et politicas illustrandas Collectio noua T. I. Paris. 1700. 4.

Ioh. *Mabillonii* Vetera Analec̃ta, siue Collectio veterum aliquot operum et opusculorum omnis generis, carminum, epistolarum, diplomatum, et epitaphiorum etc. cum Itinere Germanico et adnotationibus; cui accessere *Mabillonii* vita et aliquot eius opuscula. Parisiis. 1723. f. Prima editio prodiit Lutet. Paris. 1675-85. 8. 4. Tomis.

Adam Frid. *Glafey* Anecdotorum S. R. I. Historiam ac Ius publicum illustrantium collectio. Dresdae et Lipsiae. 1734. 8.

Continetur et in hac collectione Diplomatarium Caroli IV.

Io. *Lamii* Deliciae eruditorum, seu veterum ἀνεκδοτων opusculorum collectiones. T. I. et II. Florentiae 1737. 12. T. III. 1737. 8. T. IV. 1740. prodiit ac continuationem vsque ad XXIV. Tomos editor promisit.

Cl. auctor, qui editione Io. *Meurſii* Operum iam notus, quae XII. voluminibus in folio emisit, opuscula haec multis obseruationibus illustrauit, multa etiam Diplomata, Bullas, epistolas et instrumenta illis adiunxit, sed de ordine parum sollicitus fuit.

Christoph. Frieder. *Uyrmann* Sylloges Anecdotorum T. I. Giesſae. 1707.

Exhibentur hic scripta historica inedita, diplomata et epistolae etc. atque dolendum est, beatum auctorem huic operi, cuius X. partes et amplius promiserat, aegrotans, ac morti vicinus, statim finem imponere debuisse. Subsidiis enim probe instructus fuit, et vt ex literis Reuer. I. C. *Harenbergii* ad me datis, didici, septem volumina epistolarum celebrium et doctorum virorum possedit, taceo reliquum apparatus anecdotorum. Ex epistolarum voluminibus copiam epistolarum Ant. Coruini mihi exoptarem, ad biographiam huius olim bene meriti viri perficiendam.

Christ. Godofr. *Hoffmanni* Noua scriptorum ac monumentorum partim rarissimorum, partim ineditorum Collectio. Tomus I. Praeter alia seculi XVI. monumenta Sam. *Guichenonii* Bibliothecam Sebustianam et Paridis *de Grassis* Diarium curiae Rom. complexus. Lips. 1731. 4.

Eiusd. Tomus II. Praeter varia ad caeremoniarum disciplinam pertinentia librum diurnum Romanorum Pontificum et Augustini Patricii *Picolominei* Episc. Pientini librum sacrarum caeremoniarum quibus Romani Pontifices vti consueuerunt, exhibens. Ibid. 1733. 4.

Io. Iacob *Mosers* Diplomatisches Archiv des XVIII. Seculi. Francof. 1743. 8.

Friedrich

Friedrich von Dreyer Codex diplomaticus, oder Urkunden, so die Pommerisch-Ingauisch- und Caminische, auch andere benachbarte Lande angehen, aus lauter Originalien, oder doch Archivischen Abschriften in Chronologischer Ordnung zusammen getragen, und mit einigen Anmerkungen erläutert. Tom. I. von 1140 = 1269. Stettin. 1748. f.

Recensionem vide in Nouellis litterariis Lips. n. LXXX. p. 704. a. 1748.

Preussischer Sammlung allerley bisher ungedruckter Urkunden, Nachrichten und Abhandlungen Erster Band. Danzig. 1748. Zweyter Band. Ibid. 1749. 8.

Sam. Willh. Oetter Sammlung verschiedener Nachrichten aus allen Theilen der Historischen Wissenschaften. Erlang. Erster und Zweyter Band. 1749.

Continentur hic et variae donationes, ac chartae. In dem ersten Stuck. n. 1.

Kurtze Nachricht von dem Closter St. Iobst, und dessen Stiftungs-Brief. n. 4. Zweyter Beytrag einiger Uffenheimischer Documenten.

Chartularium monasterii Amelunxbornensis in MSto.

Inter alia Ottonis Northeimensis Diplomata in illo reperuntur. Asseruat il-
lud Guelpherbyti in Bibliotheca Augusta; cui post tres generationes ante aliquot
annos redditum fuit.

Sammlung ungedruckter Urkunden und anderer die Geschichte von Nieder-
Sachsen, und sonderlich die Braunschweig-Lüneburgische Lande erläuternden
Nachrichten. Erstes Stück. Göttingen. 1749. Zweytes und Drittes Stück.
Hannover. 1751. Viertes und Fünftes St. 1752. 8.

Reichsständische Archival-Urkunden und Documenta ad causam equestrem,
die vom Serenissimo Wurtembergico ad Comitata imperii gebrachte Vorlegung
der anwachsenden Reichs-Ritterschaftlichen Irrungen, und dahero entstehenden
Nothdurft eines endlichen allgemeinen gerecht- und billigmäßigen Normatiui
Imperii zu bestärken und zu erläutern: c. Regensburg. 1750. T. I. et II. f.

Atque sic haec recensui *Collectores Diplomatum ac monumentorum ve-*
terum, qui mihi innotuerunt, et in hunc vsque diem editi sunt. Cum au-
tem in re Diplomatica Bullarum ac Codicillorum Pontificis Romani quoque ha-
benda ratio sit; sufficiat sequentes illorum tantum memorasse collectiones.
Sub finem nouissimas quoque Conciliorum collectiones hoc loco indicare li-
cet, nimirum:

Magnum Bullarium Romanum a beato Leone Magno vsque ad Benedictum
XIII. opus a LAERTIO CHERVBINO, ANGELO MARIA CHERVBI-
NO, deinde ab ANGELO A LANTVSA et IOANNE PAVLO A ROMA
collectum, illustratum et auctum, octo voluminibus comprehensum. Acce-
dunt vitae Pontificum et Appendices. Tomi VIII. Luxemburgi. 1727. f.

Magni Bullarii Romani Continuatio, seu T. IX. et X. ex edit. ANDR. CHEVALIER et MARC. MICHAEL BOVSQVET c. sociis. Ibid. 1730. f.

Bullarii Romani Continuatio, quae Supplementi loco fit tum huic, tum aliis, quae praecessere editionibus Romanae et Lugdunensi. Accedunt prout in editione Romana Pontificum vitae, quorum bullae hic recens prodeunt; Appendices insuper suis quique locis assignati cum rubricis, summariis, scholiis et indicibus. Vol. XI. XII. et XIII. Luxemb. 1740. f.

Magni Bullarii *epitomator* est FLAVIVS CHERVBINVS.

Bullarii Romani destructio et confutatio generalis ac specialis Bullarum Innocentii X. et Urbani VIII. de Abrogatione pacis Germaniae et suppressione Iesuitissarum, de cultu imaginum et obseruatione festorum. Amstelodami. 1686. 4.

Christiani Henr. *Schilling* Historia bullarum Clementis VI. et XI. Vnigenitus dictarum, curiae Romanae fatalium. Helmst. 1719. 4.

Eiusd. Historia bullae Clementis XI. Vnigenitus dictae - - - continuata ad anni 1721. finem. Ibid. 1721. et 1724. 4.

Delectus actorum Ecclesiae vniuersalis, seu Noua Conciliorum, epistolarum, decretorum SS. Pontificum, Capitularium etc. quibus ecclesiae fides et disciplina niti solent, cum notis ad canones. Lugduni. 1738. T. I. et II. f. 2. Voll.

Io. *Harduini* Acta Conciliorum, et epistolae decretales, ac constitutiones summorum Pontificum. Tomis duodecim. Parisiis. 1715. f.

Io. Dominici *Mansi* Sanctorum Conciliorum, seu Decretorum Collectio noua, seu Collectionis a PP. Philippo *Labbeo* et Gabr. *Cossartio* primum vulgatae, dein emendatioris et amplioris opera Nic. *Coleti* Supplementum. T. I. a seculo Christiano I. ad annum MCLXXIII. Luccae. 1748. T. II. ab an. CLXXIV. ad ann. MCCLXXI. Ibid. 1748. T. III. ab an. MCCLXXII-MCCCCXV. Ibid. 1749. T. IV. ab anno MCCCCXV-- MCCCCXXXVIII. Ibid. 1750. T. V. ab a. MCCCCXV - MDC. Ibid. 1751. f. 5. Voll.

S E C T I O V.

HISTORICI QVI RES A SE CONSI-
GNATAS DIPLOMATIBVS ILLVSTRIO-
RES REDDIDERVNT.

1. In HISTORIA ECCLESIASTICA sigillatim MONA-
STICA eminent:

Laur. *Surii* Acta Sanctorum. Coloniae Agripp. Tomi VII. 1571-1576. f. Tomus Septimus opera et studio F. Jac. *Mosandri*. Ibid. 1581. prodiit; cui adiunctum est ADONIS Archiep. Treuir. Martyrologium integrum.

Io. *Bollandi*, Godofr. *Henschenii*, Dan. *Papebrochii*, Fr. *Baertii*, Conr. *Ianingii*: I. B. *Sollerii*, Io. *Pinii*, Guil. *Cuperi*, Petri *Boschii* et Sociorum Iesu Acta Sanctorum. Antuerpiae. 1643-1743. Tomi XXXIX. scil. Ianuarius constat T. II. Februarius T. III. Martius T. III. April. T. III. Maius T. VII. Iunius T. VII. Iulius Tom. VII. Augustus T. VI.

Recusa sunt haec Acta Sanctorum Antwerpensia Venetiis cura Io. Bapt. *Albrizzi* et *Coleti* 1737 sqq. Recensita ap. Cl. BVDERVM l. c. p. 768 sq.

Ex hisce Actis Sanctorum XIV. Tomi, nimir. Acta mensis Martii, Aprilis et Maii, Anno 1695. ab Inquisitione Hispanica singulari decreto proscripti ac damnati sunt, quia R. P. *Papebrochius* in iis negavit Ordinem Carmelitarum a Propheta Elia institutum fuisse. Quamquam autem R. Patres huius ordinis idpropter ipsi litem mouerent, ac multa scripta contra eum in lucem ederent; (ex quibus sunt: *Succeſſion du S. Prophete Elie en l'Ordre des Carmes et en la reforme de Sainte Therese par le P. LOUIS DE SAINTE THERESE*, in folio. Paris 1662. *Speculum Carmelitanum, seu Historia Eliani Ordinis fratrum B. M. Virginis de Monte Carmelo* etc. per DANIELEM A VIRGINE MARIA in folio. Antuerpiae 1630. 4. Voll. etc.) ille tamen haec cristica scripta taciturna obstinatione praeteriit. Summe Reuer. Abbas LENGLET DV FRESNOY T. III. *du Supplement de la methode pour etudier l'Histoire*. A Paris. 1741. p. 72. hanc in rem affabre ita fatur: *Ces Moines, inquit, ont eu un terrible adversaire dans le P. Papebroeck, qui en matiere de Critique et d'Histoire en ſçavoit beaucoup plus que tout l'Ordre des Carmes ensemble. Neanmoins les Carmes eurent le credit defaire condamner par l'Inquisition d'Espagne, le volume des Actes des Saints, ou l'on parle contre cette pretendue antiquite; et reliqua.* *Papebrochius* autem accepto Decreto Hispanicae Inquisitionis

opposuit: *Responsonem ad exhibitionem errorum per R. P. Sebastianum a S. Paulo Ordin. Carmelit. euulgatam* in 4. Antuerpiae 1696 - et 1697. 3. Voll. Confer hic LEIBNITII *Miscellanea* p. 157. Sed Pontifex maximus an. 1698. in causa Carmelit. vtraeque parti silentium imposuit. Confer hic celeberr. Dn. IOECHERI *Gelehrten-Lexicon* sub Tit. PAPERBROCH, editionis recens editae.

Papebrochius e S. I. natus est Antuerpiae 1628. 17. Martii; Decessit autem anno 1714. 23. Iunii. Interim magnam gratiam apud omnes eruditos iniret, si quis ea, quae ad Historiam Germaniae faciunt, ex hisce pretiosis Tomis Actor. SS. seligeret, et iustis voluminibus luci publicae exponeret.

Caesaris *Baronii* *Annales Ecclesiastici* (a N. C. vsque ad an. 1198.) Tomi XII. Antuerpiae. 1610-1629. item 1670.

De BARONII Annalium vtilitate non incongruum erit hic annotasse illustri LEIBNITII iudicium: „*Baronii Annales*, inquit ille, licet erroribus scateant, „et ille multa in rem suam detorqueat, magno tamen vsui in historia medii aevi „esse possunt. Scripsit omnia sua manu vir ille magnus, antequam Cardinalis fieret. Falluntur qui putant plurima monasteria ipsum adiuuissse. Eius ad exemplum *Annales Rerum Germanicarum* scribendi essent, non vna serie, vt Meurfius, Pontanus, aliique fecerunt, sed testimonia veterum auctorum, documenta etc. adducenda et connectenda, dubia critice disentienda.„ Vide sis FELLERI *Miscellanea Leibnitiana* p. 420. Ibidem p. 145. n. IX. dicitur: SIRMONDVS tres postremos *Baronii* Tomos magnam partem compilauit. *Baronii* Cardin. Vitam, studia et mores satis prolixè enarrauit *Ian. Nic. ERYTHRAEVS* in *Pinacotheca* p. 90 sqq. Romae decessit an. 1607.

Baronii *Annales* ad examen reuocati sunt ex Protestantibus ab If. CASAVBONO et *Richardo* MONTACVTIO seu MOVNTAGVE, ex Pontificiis ab *Ant. PAGIO*, qui quidem tantum ea, quae ad Chronologiam potissimum spectant, tractauit. Interim Caesar *Baronius* *Annales* suos *Ecclesiasticos* amplius quadraginta annorum studio elaborauit, teste *Raynaldo*. Procero de caetero fuit corpore, inerat in eius vultu illepido et inamoeno tristis seueritas, vt *ERYTHRAEVS* l. c. memoriae prodidit.

Oderici Raynaldi *Annales Eccles.* ab A. 1198. vbi *Baronius* desinit, ad an. 1534. seu *Continuatio Annal. Baronii*. Tomi VIII. Romae. 1646 sq. f.

Eiusd. *Continuatio Annal. Eccles. Baronii* ad supplenda alias *Raynaldi* editiones, praecipue *Coloniensem*, seu *Annalium Baronii et Raynaldi*. Tom. XXI. Pars I. et II. ab a. 1534. ad a. 1565. Romae. 1672.

Abr. Bzouii *Historiae Eccles.* ex *Baronii* annalibus aliorumque virorum illustrium scriptis Tomi II. Accessit liber XIII. ab A. 1198. ad 1299. auctore *Io. Frid. Matenesio*. Colon. Agr. 1617. f.

Ant. *Pagi* *) Critica in Annales Baronii, ex edit. Franc. *Pagi*, auctoris nepotis. Paris. 1689. et Coloniae 1705. item Antuerpiae vel potius Geneuae recusa 1727. f. 4. Voll.

Io. *Mabillonii* et Luc. *Dacherii* Acta SS. Ordinis S. Benedicti ab anno 480. ad an. 1100. Lutetiae Paris. 1668 - 1701. fol. 9. Voll.

Io. *Mabillonii* Annales Benedictini ab an. 480. ad annum 1151. T. I. Lutetiae Paris. 1703. T. II. 1704. T. III. 1706. T. IV. 1707. T. V. 1713. Tomus autem VI. ab anno 1116. ad an. 1157. post mortem *Mabillonii* **) variis additamentis ad Tomos praecedentes exornatus ab Edmundo *Martene* ***). Ibid. 1739. fol. Recusi sunt *Mabillonii* Annales Lucae cura Leon. *Venturini*. 1736.

Chrysof. *Henriques* Fasciculus Sanctorum ordinis Cisterciensis, completens Cisterciensium Ascetarum praeclarissima gesta, huius ordinis exordium, incrementum, progressum praecipuarum Abbatiarum per vniuersum orbem, foundationes ordinum militarium origin. Bruxellae. 1624. f.

Eiusd. Menologium, Regula, Constitutiones, et Priuilegia ordinis Cisterciensis. Antuerpiae. 1630. fol.

Eiusd. Lilia Cistercii, seu sacrarum virginum Cisterciensium origo, instituta et res gestae. Duaci. 1633. f.

Liber Priuilegiorum ordinis Cisterciensis. Paris. 1666. 8.

Gasp. *Iongelini* Notitia Abbatiarum ordinis Cisterciensis per orbem vniuersum, libris X, quibus singulorum Monasteriorum Origines et incrementa, benefactorum monumenta, donationesque recensentur. Colon. Agripp. 1640. fol. mai. Item *Eiusd.* Origines et Progressus ordinis Cisterciensis. Ibid. 1641. f.

Confer de hisce libris Carol. de *Visch* in Biblioth. Scriptor. ord. Cisterc. pag.

118 sqq.

Angeli

*) *Antonius Pagi* Franciscanus natus 1624. ultimo Martii in oppidulo Rognes provinciae Provence. Totum se dedit studio Chronologico et scientiis Historicis. Ad modum *SCALLIGERI* inuenit nouam methodum numerare annos, quam *Periodum Graeco-Romanam* nominabat; inclaruit autem potissimum *Critica in annales Baronii*, quam ferunt spatio triginta annorum elaborasse. Vita *Pagii* Criticae modo dictae, et quidem editioni quae anno 1705. Antuerpiae prodit, praemissa est. Vitam cum morte commutauit anno 1699. 5. Iunii. Eius vero ex fratre nepos Franciscus *Pagi*, ordinis Minorum, qui in *Critica* laudata ipsi manus dedit administras, etiamque publici iuris fecit, decessit an. 1721. d. 21. Ianuarii. F. Bernh. *Mezzardi* edidit Dissertationes duas *Criticas* Historicarum Romae 1750. 4. contra ambos *Pagios*.

**) Perquam industrius *Io. MABILLONIVS* Rhemensis natus est a. 1632. d. 23. Novembr. Decessit anno 1707. 27. Dec. Vitam eius edidit reuer. P. Diet. *Ruinartus* seq. tit. *Abregé de la vie de Don Jean Mabillon Religieux Benedictin par Don Thierry Ruynard*. Paris. 1709. 12.

***) *Edmundus MARTENE* Presbyter et monachus Benedictinus e congregatione S. Mauri, natus est a. 1654. De loco autem natali non comenunt scriptores. Vide *Somme Reuer. D. Gabr. Wilh. GOETTEN* *Gelehrtes Europa*, im III. Theil p. 62 sq. qui et potiora eius scripta l. c. recenset. E vita decessit an. 1739. 20. Iunii aetatis suae anno 85. confer laudati Dn. *Jöcheri* *Gelehrten-Lexicon* T. III. editionis nouiss. p. 218 sq.

Angeli *Manrique* Annales Cistercienses. T. I. et II. Lugd. 1642. et 1643. f. Vinc. Mariae *Fontanae* Monumenta Dominicana. Romae. 1675. f.

Elisei *Monsignani* Bullarium Carmelitarum, complectens summorum Pontificum Constitutiones ad ordinem Mariae virginis de Monte Carmelo spectantes. Romae. 1715. f.

Lucae *Waddingi* Annales Minorum continuati a Ioh. *de Luca*. Romae. 1731-1748. f. 18. Voll.

Scriptores ordinis Praedicatorum per Io. *Quetif*, et I. *Echard*. Paris. 1719. 2. Voll. f.

Statuta ordinis Carthusiensis a Domino Guigone Priore Carthusiae edita. Basil. 1510. f.

Ant. *Franci* Synopsis Annalium Soc. Iesu in Lusitania. Aug. Vindel. 1726. f.

Ioh. Stephani *Ferrerii* Vita et res gestae sancti Eusebii Vercellensis Episcopi, et martyris, eiusque in Episcopatu suecessorum. Romae. 1602. 4.

Hic liber rarissimus habet pagg. 256. et in eo integra diplomata, ex parte etiam extractus exinde leguntur.

Benbellonae *de Godentiis* Commentarius ad Edictum Diocletiani et res sub eo, ante et post eum, potissimum in ecclesia gestas complectens. Pro defensione S. R. imperii, conscientiarum libertatem statuentis. Part. II. Seruestae. 1602. 4.

Opus historicum documentis antiquis et recentioribus refertum.

Sancti *Pauli* Patriarchae Aquileiensis Opera, notis et observationibus illustrata a Io. Franc. *Madrifco*. Accedit Appendix actorum veterum ineditorum. Venetiis. 1737.

2. In HISTORIA CIVILI, et quidem GERMANIA SACRA eminent:

M. Ioh. Christoph. *Gatterer* Dissertatio praeuia de adornanda in posterum Germania sacra medii aevi. Altorfi. 1752. 4.

Georg *Stengelii* Monasteriologia, in qua insignium aliquot monasteriorum familiae S. Benedicti in Germania origines, fundatores, clarique viri ex eis oriundi, eorumque Ideae aeri incisae oculis subiiciuntur. Augustae Vindel. 1619. f.

Marci *Hansfzii* Germaniae Sacrae T. I. August. Vindel. 1727. T. II. 1729. f.

Aegidii *Gelenii* Historia S. Engelberti Archiepiscopi Coloniensis etc. vna cum breui suae aetatis annalium, nobilium familiarum et monumentorum Agrippinensium editione. Coloniae Agripp. 1633. 4. c. fig.

Guil. *Kyriandri* Augustae Treuirorum Annales et Commentarii Historici, quibus vrbis origo et status ex ipsis archiuis conscripti. Coloniae. 1603. 1609. item 1619. et 1625. f.

Confer

Confer hic Ioh. *Vogt* Catalogum Historico-Criticum librorum rariorum. Hamb. 1747. p. 388 sq.

Christoph *Broweri* e Soc. Iesu Antiquitates et Annales Treuirenses. Coloniae. 1626. f.

Haec prima editio Antiquitatum et Annalium Treuirensium rarius obuia ab Electore Philippo Christoph. Archi-Episcopo Treuirensi proscripta ac suppressa fuit. Asseruat huius editionis exemplar, quod vidi, locupletissimum, in Bibliotheca Academiae Georgiae Augustae. Habemus quidem et Hanouerae in Bibliotheca Regia huius primae editionis exemplar, sed mancum, et in quo multa folia desiderantur. Confer de hac editione Phil. *Alegambe* Bibliothecam Iesuiticam, quam P. *Sorwel* auctiorem edidit, p. 139. Io. *Vogtii* Catalogum Historico-Criticum librorum rariorum. Hamb. 1747. p. 144. SCHELHORN Amoenitatum Liter. T. II. p. 346. Nic. Hier. GVNDLINGII *Discours über den vormabligen und itzigen Zustand der Teutschen Churf. Staten von Chur-Trier* T. II. p. 316 199. Vberiore huius libri historiam dabit Cl. D. *Heiliger*.

Christoph. *Broweri* et Iac. *Maseni* Antiquitates et Annales Treuirenses. Tomi II. Leodii. 1670. et 1671. f.

In manibus habui duas editiones continentes libros XXV, sed illa quae annum 1671. in fronte prae se fert, eadem habet paginas, quas prior, et videtur num. I. saltem a bibliopola additum fuisse, in fine namque habetur annus 1670. Equidem *Broweri* Annales anno 1625. prelo primum subiecti sunt, et 1626. publici iuris facti, verum haec editio postea a *Masenio* castigata, et publica auctoritate suppressa fuit, vti modo dictum est. Vide et *Hamburg. Biblioth. Hist. Cent. III. p. 247.*

Iacobus *Masenius* edidit Epitomen Annalium Treuirensium. Treuir. 1676. 8. Io. Nic. *ab Hontheim* Historia Treuirensis diplomatica et pragmatica. Tomi III. c. fig. Aug. Vindel. 1750. f.

In praestantissimo hoc opere ab a. 1390. diplomata secundum temporis seriem exhibentur. Recensionem vide in Nouellis literariis Gotting. a. 1751. p. 890.

Ioseph. *Mezgeri* Historia Salisburgensis quam Franciscus et Paul. fratres continuarunt. Salisburgi. 1692. f.

Sed Continuatores non ea cura, qua frater, additamenta elaborauerunt, sed maximam partem ex *Dückberi* Chronico sua transtulerunt.

Wigulei *Hund* et Christoph. *Gewoldi* Metropolis Salisburgensis. Prima editio prodiit cura Wigulei *Hund* Ingolstadii. 1582. f. Secunda Monachii. 1620. cum annotationibus et Continuatione *Gewoldi* T. III. f.

Atque haec editio pro optima habetur; editio nouissima edita Ratisbonae 1719. f. multis scatet mendis.

Continentur hic foundationes et erectiones monasteriorum et Ecclesiarum per Bauariam et loca vicina, diplomatibusque hic liber abundat, quae non raro notis *Gewoldi* illustrantur.

Documenta Monasterii S. Michaëlis Bamberg, latuerunt Norimbergae apud *Imbosum* in MSto.

Io. Petri *de Ludewig* Scriptores rerum Germanicarum speciatim Bambergensium. Tomi II. Halae. 1718. c. fig. f.

Diplomatibus locupletati sunt hi scriptores.

Iacobi *Gretseri* Diui Bambergenses cum Dipl. Augustae Vindel. 1612. 4. et apud I. P. *de Ludewig*. Scriptor. rer. Germ. speciatim Bamberg. T. I.

Omnia *GRETSE*RI opera rara sunt, atque hoc imprimis opus paratu fuit difficillimum, ideoque DN. *DE LVDEWIG* I. c. illud recudi fecit, qui et eius *Syntagma de S. R. I. sacro-sanctis Reliquiis et regalibus monumentis*. Ingolstadt. 1618. 4. Dissertationi: *Noriberga insignium imper. tutelaris* a p. 59-111. adiecit.

Eiusdem Episcopi Eichstadiensis.

Ioh. Heinrich *von Falckenstein* Antiquitates Nordgauenses, vna cum Codice Diplomatico Eichstadiensi, oder Nordgauische Alterthümer und Merkwürdigkeiten, in vier Theilen. Schwabach et Lips. 1733. 1734. f. 3. Voll.

Caroli *Meichelbeck* Historia Frisingensis. Augustae Vindel. T. I. 1724. T. II. 1729. f.

Laur. *Friesen* in Historia praefulatus Wirtzburgensis edidit *Diplomatum versiones Germanicas*.

Io. Georg *ab Eckhart* Commentarii de rebus Franciae Orientalis et Episcopatus Wirceburgensis. T. I. et II. Wirceburgi. 1729. c. fig. 2 Voll. f.

Auctor hoc opus et Monumentis aeri incisus exornauit, et ad tempora Henrici Aucupis perduxit, variaque Glossaria Theotisca adiecit. Praefationi operi praemittendae immortalis fuit.

Caroli Friderici *Schoepfi* Relationes diplomatico-historicae de Fratibus domus sancti Kiliani, oder Kurz gefasste Historische Nachrichten von den Domherren des Hochstifts Würzburg. Nürnberg. 1742. 4.

Hae relationes historiae Comitum ac nobilium familiarum egregie inseruiunt.

Breuis Notitia Monasterii B. V. M. Sacri Ordinis Cisterciensis in Franconia ex probatis Autoribus tum impressis, tum scriptis, ex originalibus Diplomatibus, antiquis documentis et scripturis desumpta et in ordinem redacta a quodam eiusdem loci et ordinis Religioso. An. 1738. 4.

Celeberr. *Christian Gottlieb* *BVDER* in *Bibliotheca Historica selecta* p. 1003. de hoc scripto pererrato monet, quod Wirceburgi seuero decreto Episcopi Wirceburgensis publice discerptum et prohibitum fuerit, quum iuribus territorialibus Episcopi haec notitia esset aduersa.

Nic. Ant. *Seiz* Analysis libri, cui titulus: Breuis notitia Monasterii B. V. M. Ebracensis sacri ordinis Cisterciensis in Franconia absque nomine auctoris

a. 1738.

a. 1738. excusi, et a. 1739. diuulgati cum deductione iurium. Accedit summarium aliquot documentorum. Wirecburgi. 1740.

Ignatii *Gropp* Neueste Sammlung Würtzburgischer Geschicht-Schreiber. Tomi III. Würtzburg. 1748. f.

Eiusd. Würtzburgische Chronick der letztern Zeiten &c. nebst beygefügetem Codice diplomatico. Regenspurg. 1751.

Georg *Helwichii* Antiquitates Wormaticenses. Francof. 1615. 4.

Io. Frid. *Schannat* Historia Episcopatus Wormaticensis. Francof. ad Moen. 1724. f.

Christoph. *Lebmanni* Speierische Chronica. Franckff. 1612. f.

Bartholomaci *Fisen* Historia Ecclesiae Leodiensis. Leodii. 1642. f.

Instructa est Diplomatum robore.

R. P. Io. *Montelii* Historiae Loffensis libri X. cui adiuncta sunt Diplomata Loffensia, Priuilegia, paces, pacta, donationes in feudationes etc. cum Topographia Comitatus auctore *Robins*. Leodii. 1717. 4.

Christoph. *Broweri* Antiquitates Fuldenses. Antuerp. 1612. 4.

I. F. *Schannat* Historia Fuldensis. Lipsiae 1729, et reliqui eius libri supra memorati ad Histlor. Fuldensem pertinentes.

Nicolai *Schaten* *) Annales Paderbornenses, opus posthumum. T. I. Neuhusii. 1693. T. II. Ibid. 1698. f.

Opus rarum, imprimis Tomus II. difficulter vel nullibi haberi potest. Bibliopola enim res suas perdidit, vnde plurima quoque deperdita exemplaria, vt Reuer. Dn. *Io. VOGT* in *Catalogo Historico-Critico librorum rariorum* edit. tertiae p. 609. annotauit. In hisce Annalibus item Historia Westphaliae diplomatum copia auctor superbit, sed pleraque diplomata ex Chartulariis desumpta sunt, et interdum mutila exhibentur. Confer quae dixi in Praefatione.

Ferdin. *Furstenbergii* Monumenta Paderbornensia. Paderbornae. 1669. Amsterd. 1672. Francof. et Lipsiae. 1713. 4. c. figg.

Ioach. Barward *Lauenstein* Historia diplomatica Episcopatus Hildesensis, daß ist Diplomatische Historie des Bisthums Hildesheim aus Archivischen Nachrichten. Hildesheim. 1740. 4.

Titulus huius libri satis speciosus est, sed nigrum non ita respondet rubro, et diplomata Hildensemensia adhuc desiderantur.

Io. *de Leydis* Chronicon Egmondanum, seu Annales regalium Abbatum Egmondenium cum obseruationibus Ant. *Matthaci*. Lugd. Bat. 1692. 4.

K 2

Io.

*) *Nicol. SCHATEN* e Soc. Iesu natus 1608. decessit aetate prouectus anno 1680.

Io. *Lezners* Chronica Ludouici Pii und des Kayserlichen Freyherrl. Stiffts Corvey etc. Hildesheim. 1604. 4.

Diplomata Corbeiensia maximam partem adhuc latent, et pauca sunt, quae *Lezner*, *Schaten* et *Paulini* ediderunt, nec *Martene* omnia vidit. Reuer. Dn. Pastor *Falcke* in dem 71. Stück der *Braunschweigischen Anzeigen* de b. *Martene* memoriae prodidit: „Er war zu eilfertig. Er schrieb also viel zu hurtig, daher ist „keine einzige von dem *Martene* aus dem Archiv zu Corvey ans Licht gebracht, „te Urkunde ohne Fehler. „ Ipse per tres dies tabularium Corbeiense perlustrauit, et non vna diplomata, Historiam Brunsvico-Luneb. illustrantia, descripsi. Superbit sane serie diplomatum Germanorum Imperatorum. Solida historia huius Monasterii adhuc desideratur, quam promisit laudatus dominus I. F. *Falcken* Pastor Eufensis Ducatus Guelferbytani, qui et Diplomatarium Corbeiense tribus voluminibus in folio, et alia ad Historiam Corbeiensem facientia, recens instructa typographia Corbeiensi meditatur in lucem emittere. Sed A. 1753. Calend. Aprilis morte praeventus fuit. Ceterum *Letzneri* Scripta Historica rarissimis annumerantur sigillatim Dasselische und Embeckische Chronica. Erf. 1596. f.

Io. Frid. *Falckens* Entwurf einer Historiae diplom. Corbeiensis. Braunschweig. 1738. 8.

Eiusd. Codex Traditionum Corbeiensium notis Criticis atque Historicis ac tabulis Geographicis et Genealogicis illustratus, quibus antiquissimus Germaniae, inprimis autem Saxoniae status a Carolo M. vsque ad Conradum II. Imp. nec non origines multarum familiarum illustrium exhibentur. Guelferbyti. 1752. f.

Recensionem huius operis vide in Nouellis litterariis Göttingens. seu *Göttingischen Zeitungen von gelehrten Sachen* n. 72. an. 1752. a p. 732-740. et quidem in Additione secunda ad mensum Iulium. Ex qua recensione videre licet, eius assertiones et dicta non in omnibus limam ferre. Interim iam septem, et quod excurrit, effluxerunt anni, ex quo reuer. Dn. auctor hoc Traditionum Corbeiensium corpus elaborauit publici iuris facere. Atque in eo vno rempublicam litterariam sibi deuinxisset, si vel absque additionibus suis dictum corpus Traditionum emisisset. Adeo lente autem negotium editionis processit, vt per quatuor annos sub prelo sudauerint modo dictae Traditiones Corbeienses. Correctorem hoc opus habuit virum clarissimum ac reuer. Dn. I. C. *Harenbergium* Praepositum Schoeningensem ac Professore Ducalis Carolini Brunsvigae, vt ex literis reuerendi Dn. *Falcke* percepi: Sed ille de suo non raro Lectori quaedam obrustit, ac dicta auctoris interpolauit. Atque hinc in Praefatione enatae istae mutationes, siquidem non vna loca a Dn. Correctore satis confidenter asserta, vindicare ac mutare Dno. auctori suavitatis necessitas. Inter haec et locus occurrit, qui me tangit. Fide namque monumentorum in mea Salographia Lauensteinensi, seu *Beschreibung der Sale im Ambt Lauenstein* p. 63 sqq. primus demonstraui, locum nunc desolatam *Hossinghen*, seu *Hozingissen* in pago Gudingen prope Saltzhemmendorpium, qui locus olim *Sualenhusen* dicebatur, situm fuisse. Hinc p. 231. ostendi villam *Heinzen*
non

non posse esse Hozingissen, uti Dn. HARENBERGIVS in *Nouis Actis eruditor. Lips. mensis Martii* a. 1741. P. II. p. 170, et in *Historia Ganderfb. dipl.* p. 1553. eam constituit; et vult Hozingissen esse Hoenze versus Escherde et opidum Gronau. Enim vero Hoenze ad pagum *Flenchi* pertinet. Atque in eo tota controuersia consistit. Ad haec autem Dn. Corrector Traditionum Corbeiensium p. 413. reposuit, me hac in re aliquid humani passum esse: Quid? Dominus Harenberg hic contra fidem Historicam egit, nec plane aliam sententiam mihi attribuit; nam in Recensione meae Salographiae Lauensteinensi principatus Calenbergici, quam *Actis Eruditor. Lips.* a. 1747. mens. Iulii inferi curauit p. 366. verba mea immutauit, quando dicit: *Hozingissen villa ab eo renocatur ad villam Heinsen* etc. quod nego, nec congruit meae sententiae, imo ex antedictis contrarium patet. Sed transeant haec. Firma interea adhuc mea stat sententia, quod iudicio doctorum virorum diiudicandum relinquo.

Ad corpus autem Traditionum Corbeiensium quod attinet, Dn. FALCKE in Geographicis multa noua exposuit, quae tamen non ab omnibus probantur, confer figillatim Animaduersionem celeberr. Dn. G. de Dominis *ab Altasago* et Dn. de *Rottinge*, quae Relatt. doctis Hannoverens. n. 12. 13 et 14. a. 1753. inserta est: In Genealogicis autem vel sexcenties errauit ac hallucinatus est. Vide inter alia, quae id propter docti quidam viri monuerunt, nimirum pereruditam animaduersionem de villa Goddinga seu *Anmerckung dass Goddinga villa in diplomate Caroli M. A. 778. nicht hiesiges Göttingen sey, am wenigsten aus den Traditionibus Corbeiensibus ersindlich zu machen.* Quae animaduersio inserta est sic dictis *Gelehrten Hannoverischen Anzeigen* a. 1752. n. 51. et 52. Atque confer ea, quae Historicus longe clarissimus incidenter monuit in exquisita Disquisitione sub titulo: *Untersuchung der Frage, Warum Hertzog Henricus Mirabilis zu Braunschweig sich einen Pfaltzgrafen in Sachsen geschrieben, welches Tituls doch weder seine Vorfahren noch Nachfolger sich bedient haben?* quamque disquisitionem modo nominatis *Gelehrten Hannoverischen Anzeigen* a. 1752. n. 57. p. 738 sqq. inferi curauit. Item Disquisitionem quaestionis: Num Oda Ducis Sax. Luidolfi coniux Caroli M. neptis fuerit; seu *Untersuchung der Frage, ob die Oda Hertzog Luidolfi von Sachsen Gemahlin Kayser Carls des Grossen Enckelin gewesen, und mit den Voreltern Hertzog Hermannii Billungs in einer Blutsverwandschaft gestanden sey?* quae instar prodromi aliarum disquisitionum subsequentiū contra satis confidenter et temere asserta Falckeniana directa, ac pariter Relation. Hannover. doctis n. 73. p. 954. 979. inserta est. Confer etiam das 79. Stück der *Hannoverischen gelehrten Anzeigen* p. 1052.

C. O. seu Constantino Olorini. i. e. *Noltenii* kurtze diplomatische Historie der Abtey Corvey an der Weser, und der Stadt Höder.

Inserta legitur haec compendiarie historia dem 19. St. der *Braunschweigischen Anzeigen* anni 1748.

Christ. Gottl. Schwarzii Diss. de Mathilde Abbatisa Quedlinburgensi aliquando vicaria imperii. Altdorfii. 1736. 4.

Frid. Ernesti Kernerii Dissert. de Prima Abbatisa Quedlinburgensi seculo decimo constituta contra Nic. Hieron. Gundling. Quedlinburgi. 1711. 4.

Eiusdem Kirchen- und Reformation- Historie des Stiffts Quedlinburg. Quedlinb. 1710. 4.

Eiusd. Antiquitates Quedlinburgenses supra iam memorati.

Christoph. *Hartmanni* Annales Heremi Deiparae matris monasterii in Helvetia Ord. S. Benedicti, seu Annales Einsidelenses. Friburgi Brisgoiae. 1612. item Francof. 1691. c. fig. f.

Hic liber raro obuius est, exponit origines et fata celeberrimi inter Helueticas fundationes, coenobii Einsidelensis. Laudatur autem hoc opus ab eruditis tam propter accuratam commentandi rationem, quam propter apparatus vetustissimorum Diplomatum plane egregium etc. Vid. Cl. *Vogtii* Catalogus libror. rar. p. 330. item *Bibliotheca Struuio-Buderiana.* p. 1035.

Melch. *Weixer* Fontilegium sacrum, siue Fundatio insignis monasterii S. Georgii martyris Ord. D. Benedicti, vulgo Prifling dicti prope Ratisbonam facta per D. Otthonem Episcopum Bambergensem MCIX. Item, Priuilegia donationis, nonnullaeque res ibidem gestae et constitutae. Ingolstadii. 1626. f.

Franc. *Guillimanni* de Episcopis Argentinensibus commentarius. Friburgi. 1608. 4.

Iod. *Cocius* de Dagoberto Rege, supra memoratus.

Arf. *Sulgeri* Annales imperialis monasterii Zwifeldefium supra commemorati.

Io. *Weinckens* Nouarchia Seligenstadiana, seu Fundatio antiquissimae et regalis Abbatiae Seligenstadiensis, vna cum Genealogia seu serie Abbatum, epico carmine descripta. Additus est index Diplomatum allegatorum. Francof. ad Moen. 1713. f.

Hans Basili Edlen Herren von *Gleichenstein* Beschreibung der vormaligen berühmten Abtey und Kloster Burgelin, mit Beyfügung derer Documenten von 1138. Jena. 1729. 8.

Carl Ferdinand *Jung* Antiquitates monasterii SS. Petri et Pauli Apostolorum in Wilzburg. Ord. S. Benedicti. D. i. Historische Beschreibung der ehe vorigen Abt- und nachmaligen Probstey zu Wilzburg unter Weissenburg am Nordgau, mit Diplomatischen Urkunden. Schwabach. 1736. 8.

Leuckfeldiana pleraque vide infra sub Titulo: *Historici Brunsvicenses.*

R. P. Magnoaldi *Ziegebauer* Epitome Historica monasterii Breunouiensis vulgo S. Margarethae, ordinis S. Benedicti prope Pragam. Colon. 1740. f.

Ern. Salom. *Cypriani* Tabularium ecclesiae Romanae Seculi XVI. in quo momenta restituti calicis Eucharistici totiusque Concilii Tridentini historiam mirifice illustrantia continentur. Francof. et Lips. 1743. 4.

Georg *Groschii* Nothwendige Berthädigung der Evangelischen Kirche wider die Arnoldische Kezer- Historie, nebst vielen Original- Urkunden, und einer Vorrede Ern. Sal. *Cypriani.* Franckfurt und Leipzig. 1745. f.

3. EX HISTORICIS IMPERATORVM GERMANICORVM.

Andreae Eliae *Rossmanns* Vorrede von der Diplomatischen Reichs-Historie, ist dem Tomo I. *Cassandri Thucelii* Actorum Comitialium publicorum vorgefetzt.

Sam. *Lentz* Anmerckung von welchem Römischen Könige wir die ersten Diplomata finden?

Siehe das 55. St. der Hannoverischen Gelehrten Anzeigen an. 1752. Er behauptet solches von Henrico VII.

Einsd. Nachlese zur Abhandlung von den ersten Diplomatis eines Römischen Königes.

Ilidem inserta legitur num. 74. anni 1752.

Melch. *Goldasti* Replicatio pro imperio aduersus Iac. Gretserum. Accedunt quorundam imperii principum apologiae pro Henrico IV. Imperatore aduersus Gregorium VII. Hanouiae. 1611. 4.

Christ. Guil. Franc. *Walcbii* Historia canonisationis Caroli Magni variis obseruationibus illustrata. Accedunt Chartae Friderici I. et Caroli IV. Imperatorum, nec non officium de S. Carolo: Anecdota item Tigurina. Ienae. 1750. 8.

Io. Gottl. *Heineccii* Historia Ludouici Germanici cum Codice diplomatico. Inserta est eius opusculis postumis cura I. C. G. *Heineccii* auctoris filii. Halae. 1744. 4.

Confer hic Cl. Dn. Ioh. *Heumanni* Commentarios de Re diplomatica Imperatorum ac Regum Germanorum inde a Ludouici Germanici temporibus. Norimbergae. 1753. 4. vbi Cap. I. Ludouici Germanici Diplomata excitauit.

Alberti *Muffati* Historia Augusta Henrici VII. et alia opera. Venet. 1636. f. Multa diplomata in lucem produxit.

Io. Dan. *Ritter* Resp. M. Carol. Beni. *Acoluth* de Electione Henrici VII. in Regem Romanorum Dissert. Wittenb. 1752.

Demonstrat ex diplomatibus quod se Henricum VII. nominauerit.

Aeneae *Syluii* Historia Friderici III. Imperat. cum annotationibus I. H. *Boecleri*, ex edit. Io. Georg. *Kulpisii*. Argentor. 1685. et 1702. sub Tit. Scriptores rerum German. *Kulpisii*. f.

Instar thesauri Diplomatarii est haec historia.

Io. Gc. *Herwarti* Ludouicus IV. contra *Bzonium* defensio. Tomi II. Monachii. 1618. 4.

Leibnitius in Miscellaneis ex edit. *Felleri* p. 145. declarat, quod P. Iacobus *Keller* sit auctor libri contra *Bzonium* sub *Herwarti* nomine editi. Raro hic liber hodie offenditur, quippe a Pontificiis suppressus. vid. Ianus Nicius *ERYTHRAEVS*, in *Pinacotheca imagin. illustr.* p. 199.

Christ.

Christ. *Gewoldi* Defensio Ludouici IV. Imp. ratione electionis contra Abr. *Bzouium*. Ingolstadii. 1618. 4.

Opus longe rarissimum huius auctoris, quod statim suppressum; vide I. G. *Schelbornii* Relationem de *Gewoldo Nouellis litterariis Lips.* n. XIX. a. 1742. insertam p. 172 sqq. vbi et reliqua eius scripta memorantur vitaeque nonnulla particularia subiunguntur. In dicta autem defensione exhibentur monumenta egregia et loca ex MSS. historicis adiuncta.

Franc. *Guillimanni* de vera origine et stemmate *Conradi II. Imp.* Friburg. 1609.

Ob raritatem hunc librum recudi fecit perillustris Dn. Henr. Christ. de *Senckenberg* T. III. *Selector. Iuris et Historiar.* p. 220 sqq.

Raymundi *Duellii* Fridericus Pulcher Austriacus, Imperator Romano-Germanicus. Norimbergae. 1733. 4. cum eius et coniugis sigillis.

Plur. Reuer. *Duellius* Fridericum Pulchrum inter Imperatores adhuc stare diplomatum fide corroborauit, et probatum inuit.

Io. *Dauid Koeleri* et Resp. Io. Frid. *Baumanni* Voluntarium Imperii consortium inter Fridericum Austriacum et Ludouicum Bauarum Augg. ex pacto de anno MCCCXXV. adstructum. Altdorfii. 1733.

Anno 1737. Mansuetus quidam Petropolitanus dissertationem epistolarem ad laudatum R. *Duellium* scripsit, qua voluntarium consortium imperii inter Fridericum Austriacum et Ludouicum Bauarum a Io. Frid. nob. *de Baumann* adstructum modeste diiudicatur. 4.

Mich. Frid. *Quad* Rect. et Prof. Gymn. Stetin. Dissertatio historico-genealogica, sistens gesta notatu digniora Imperatorum gentis Austriacae, inde ab interregno magno ad Carolum vsque quartum ex diplomatibus scriptoribusque coaeuis eruta. Stetini. 1742.

Friderici *Hortleder* Handlungen und Ausschreiben von den Ursachen des deutschen Krieges unter *Carlo V.* im Jahr 1546. und 1547. II. Theile. Franckf. 1617. et 1618. f. 2 Voll. spissa; et recentior editio a *Zach. Prüsschenckio* *Gothae* 1645. f. edita est.

Fridericus *Hortleder* olim Consiliarius *Vinariensis* magna cura hoc opus adornauit, confer de eo Cl. Christ. Gottl. *Buderi* Bibliothecam Historicam selectam. Ienae. 1740. T. I. p. 946 sq. *Hortleder* Bibliothecam cum omnibus eius MStis olim sibi comparauit *Zollmannus*, qui Principi Saxo-Cizensi fuit a Consiliis intimis, postea tamen Ienae tanquam priuatus vixit. Verum *Hortleder* Acta castrata sunt, et diu *Frankofurti* suppressa latuerunt.

Io. Ioach. *Mülleri* Teutsches Reichs: Tags: Theatrum unter *Kaysers Friederich V.* Drey Theile. Jena. 1713. f.

Eiusdem

Einfd. Deutsches Reichs- Tages- Theatrum unter Kayser Maximiliano I. Zwey Theile. T. I. Jena 1718. T. II. 1719. f. 2. Voll.

Anmerkung über die Deutsche Reichs- Sachen nach Anleitung der Deutschen Reichs- Rechten, der Historie, Genealogie, Geographie, Historicorum MStorum, alter Diplomatum und Urkunden der alten und mitlern Zeit. Franckfurt und Leipzig. 1722.

Die Siebende Anmerkung im Ersten Theile handelt p. 100 sqq. von einem auf der Königl. Bibliothek zu Berlin befindlichen Codice membranaceo *Hagenii* Austriaco.

Ge. Christ. *Gebauer* Leben, und denckwürdige Thaten Hrn. Richards Erwählten Römischen Kayser, Grafens von Cornwall und Poitou, in 3. Büchern. Leipzig. 1744. 4.

Io. *Moser* Diploma Ottonis M. vom Jahr 948. nebst einigen darüber gemachten Anmerkungen betr. die von der Kayserin Mathildis geschehene Stiftung eines Closters zu Enger ic. Siehe das 8. Stück der *Hannov. Gelehrten Anzeigen* a. 1753.

(D. Johann Daniel von *Ohlenschläger*) Geschichte des Interregni nach Absterben Carls des VI. in vier Theilen. Franckf. am Mayn. 1747. 4.

4. A V S T R I A C I.

R. P. Marquardi *Hergott* Genealogia Diplomatica Augustae gentis Habsburgicae, qua continentur vera gentis huius exordia, Antiquitates, Propagationes, Possessiones, et Praerogatiuae, chartis ac Diplomatum No. CM-LIV. maximam partem hactenus ineditis asserta, adiectis sigillis, aliisque monumentis aeri incisis. Mappa item Geographica et indicibus locupletissimis. Haec vero res non modo Habsburgicas vniuersè corroborant, sed aliis etiam plurimis illustrissimis Germaniae nostrae familiis et patriae medii aevi historiae lucem foenerantur. Viennae Austriae. 1737. f. r.

Vide Recensionem splendidi huius operis dans T. III. du Supplement de la Methode pour étudier l'Histoire par M. l'Abbé Lenglet du *Fresnoy* p. 455 sqq.

Kurze Excerpta aus einem Sendschreiben eines Schweizerischen Gelehrten von des Herren P. *Hergott* prächtig und kostbaren Genealogia diplomatica Augustissimae domus Habsburgicae etc. 1740. 4.

Marq. *Hergott* Monumenta Aug. Domus Austriae in V. Tomos diuisa. Tomus primus sigilla vetera et insignia cum antiqua tum recentiora varii *gebaring. Clav. Dipl.* L neris

neris complectitur, quibus vsi sunt Marchiones, Duces, Archiduces Austriae etc. Viennae 1750. c. fig. fol. mai.

Appendices sistant diplomata Austriaca cum auctario diplomatum Austriacorum ineditorum.

Recensionem huius operis exactam vide in Fasciculo tertio Relat. Gottingensium: Item in dem 108. Stück der Göttingischen gelehrten Zeitungen p. 1072 sqq.

Franc. *Guillimanni* Habsburgica, siue de Antiqua vera origine domus Austriae. Mediol. 1605. 4.

Ioh. Iac. *Fuggeri* et Sigm. *von Bircken* Spiegel der Ehren des Erzh. Hauses Oesterreich. Nürnberg. 1668. c. fig. f.

Io. *Georgii Eccardi* Origines familiae Habsburgo-Austriacae. Lips. 1721. f.

Editis hisce originibus auctor ab Imperatore Carolo VI. nobilitatus fuit.

Hier. *Vignierii* Stemma Austriacum a Ioh. Iac. *Chifletio* illustratum.

Exstat inter opera *Chifletii* Antuerpiae. 1650.

Phil. *Hueber* Austria ex Archiuis Mellicensibus illustrata. Lips. 1722. c. fig.

Ant. *Steyereri* Commentarii pro historia Alberti II. Ducis Austriae, cognomento Sapientis scripti. Lips. 1725. f.

Hier. *Pez* Historia sancti Leopoldi Austriae Marchionis id nominis IV. cognomento Pii, Diui patriae tutelaris ex diplomatibus, chartis donationum, scriptoribus potissimum coaeuis, aliisque probatissimis antiquitatum Austriacorum monumentis adornata. Viennae. 1747. f.

Chrysofomi *Hautbaler* Grata pro Grotii memoria eorum, quorum pietate munifica B. M. V. de campo liliorum (Lilienfeld) sacri et exempti ordinis Cisterciensis Austriae inferioris cum initio Seculi XIII. surrexit, creuit, et in hanc vsque diem feliciter floruit i. e. Fasti Campililienses. Tomus I. continet Propylaeum Fastorum, siue *Elogia X. Genealogico-Historica primorum Austriae Marchionum ac Ducum Babenbergicorum* *) ceu maiorum Sereniss. Ducis Fundatoris Leopoldi VII. ab a. DCCCCVIII. vsque MCC. item Seculum I. Campililii ab anno MCCI-MCCC. decadibus distinctum. Lincii. 1747-1750. T. I-IV. Tomus IV. continet Probationes ac diplomata.

5. HUNGARICI.

Anon. Hungaria Diplomatica de statu religionis Euangelicae in Hungaria (Halberstadii.) 1710. f.

Hanc Historiam Diplomaticam L. B. de *Birendorff* maximam partem composuisse et Dn. de Huldenberg Halberstadii typis exscribi curasse, doctus quidam vir me

*) Confer hic M. Io. Guil. *Hoffmanni* Dissertationem Genealogico-Historicam, Stemma Babenbergico-Austriacum emendatum atque illustratum sistens. Francof. ad Viadr. 1731. 4.

me certiore fecit. Hungarus vero quidam doctus Dn. *Okolicfani* auctorem existimari asseruit. In Hungaria hic liber proscriptus est.

Ant. *Bonfinii* Res Vngaricae Decadibus quatuor et dimidia libris XLV. comprehensis. Basil. 1543. et 1568. it. Francof. 1581. et Hanouiae 1606. f.

Wolfgangi Comitis *de Bethlen* Historiarum Pannonico - Dacicarum libri X. fol.

Hic liber rarissimus multis documentis quidem exornatus, sed pleraque exemplaria deperdita fuerunt. Historiam huius libri, cuius duo tantum exemplaria supersunt, enarrat Praeclariss. Dn. KOELERVS T. IX. *Historischer Münzbelustigung* p. 116. Confer et laudatum *Vogtium* l. c. p. 83 sqq.

N. *Werboezii* Corpus iuris Hungaricum publicum ac priuatum. Tyrnauiac. 1698. f.

Lucius de regno Dalmatiae et Croatiae. Amstelod. 1669. f.

Ex quo libro plurima singularia hauriuntur in Historia Carolingica, teste *Ludew.* l. c. p. 113. in Not.

Matth. *Belii* Notitia Hungariae nouae Historico - Geographica. Viennae Austr. 1735. 1736. 1737. 1742. 4. Voll.

Caroli Andr. *Bel* de Archi-officiis regni Hungariae. Lips. 1749. 4.

Laur. *Toppeltini* Origines et occasus Transsylvanorum. Lugd. 1667. 12. vbi p. 16 sq. Andreae Regis Vngariae diploma s. priuilegium immunitatis concessum Saxonicae nationi produxit.

Vide quae circa hoc diploma LeibnitiuS monuit in *Miscellanets* ex edit. *Felleri* p. 85 sqq.

6. B O H E M I.

Melch. *Goldasti* Commentarii de Regni Bohemiae incorporatarumque provinciarum iuribus ac priuilegiis, nec non de hereditaria successione Regiae familiae, cum animaduersionibus *Stranskii*, *Balbini* aliorumque et accessionibus ac Notis Io. Herm. *Schminckii*. Francof. 1719.

Diplomata ex regali tabulario sunt edita. Accessit *Goldasti* Consultatio de officio Electoris Bohemiae, cum appendice Documentorum etc.

Bohuslai *Balbini* Miscellanea Historica regni Bohemiae. Pragae. 1679-1688. 5. Voll. f.

Bartholom. *Pabrozkkii* Historia Bohemica. Pragae. 1613. f.

Pessinae de *Czechorod* Mars Morauicus. Pragae. 1577.

Adami Friderici *Glasfey* Pragmatische Geschichte der Cron Boehmen. Leipzig. 1729. 4.

Io. Petri *Ludewigii* Dissertatio de iure suffragii Regis Bohemiae in Comitibus S. R. Imperii recuperati.

Inserta est haec Diss. opusculis Miscellis.

Ioh. *Jacob* Equitis de *Weingarten* Codex Ferdinando-Leopoldino-Iosepho-Carolinus pro haereditario regno Bohemiae ac incorporatis aliis prouinciis, utpote Marchionatu Morauiae et Ducatu Silesiae: in welchen verschiedene von A. 1347. bis 1719. verliehene Kayf. und Königl. Priuilegia, und hierüber ertheilte Confirmationes, wie auch andere Concessionen; nicht minder alle ergangene Sanctiones Pragmaticae, Declaratoria et Rescripta etc. zusammen getragen. Prag. 1720. f.

7. BOICI seu BAVARIAE HISTORICI.

Viti *Arnpeckii* Chronicon Boioariae seu Bauariae.

Apud Bernhardum *Pezius* Tomo III. Thesauri anecdotorum, quique in Dissertatione Isagogica huic Tomo praemissa monstrauit, omnes scriptores rerum Ba-varicarum recentiores, utpote Auentinus, Hundius, Brunnerus, Adlzreiterus ex eo sua hausisse.

Ioannis *Thurnmaieri* vulgo dicti *Auentini* *) Annales Boiorum, ab origine usque ad ann. 1508. per Hier. *Zieglerum* Latine facti Ingolstadii 1554. f. Secundam editionem curauit Nic. *Cisnerus* Basil. 1580, secuta Tertia ibidem 1615. f. et quarta Basileae 1627. f. Quinta editio prodiit cum Praefatione Nic. Hier. *Gundlingii* Lips. 1710. f. Prostat et versio Germanica horum Annalium Francof. 1566. f. it. 1580. 1612.

Io. *Adlzreiteri* **) a Tettenweis Annalium Boicae gentis Partes III. Monachii 1662. f. recusi cum Praefatione Godefredi Guil. *Leibnitii* additis Andr. *Brunneri* Annalium Boicorum Partibus tribus. Francof. ad Moen. 1710. f.

Chroni-

*) De Io. *Auentini* Annalium epitome, variisque et variantibus editionibus vide dissertationem ap. Reuer. et clariss. I. G. *Schelhorn* Amoenitat. literar. T. V. n. III. p. 81. Confer inter Addenda l. c. p. 302 sqq. Non autem Bauariae solum, sed potius vniuersalem Germaniae historiam describit, et magno utitur iudicio, conquisitis etiam accuratissimis atque authenticis monumentis, sunt verba Cl. *Buderi* Bibl. Hist. T. II. p. 1075. Confer de hoc libro et Io. Chr. *Myllii* memorabilia Biblioth. Ienens. p. 116.

Vitam Auentini scripserunt Dan. Guil. *Mollerus* Altorfi, Hier. *Ziegler*, item anonymus quidam. Hos duos vltimos biographos vitae Auentini Cl. *Buderus* Vitis clariss. Historicorum Ienae 1740. 8.

inferuit ac recudi fecit; confer et hic Nouellas litterarias Lipsiensium u. XIX. p. 70. a. 1742.

**) Iacobus *Balde* S. I. debet scribere historiam Bauaricam. Et coepit sane - - - sed displicuit Bauaris, quia nimis libere, ut opinor scripta. Continuarunt deinde *Feruaux* et *Adlzreiter*. *Leibnitii* Miscell. p. 145. vbi in nota *Fellerus* addit: Bohuslaus Balbinus ad Christoph. Arnoldum Praga d. 6. Sept. 1681. *Vidistine Annales Boicos Cancellarii Bauarici Adlzreiteri? Sic vos non vobis. Partus hic est nostri P. Iohannis FERVAUX, Lotharingi (hoc tibi soli) in cuius nomine certas ob causas Annales illos nostri maiores apparere noherunt.*

Chronicon Monasterii Reichersbergensis in Bauaria cum Diplomatis ex edit. Chr. *Gewoldi*. Monachii 1611. 4. item apud *Ludewigium* Script. rer. Bamberg. T. II.

Wigulei *Hund* Bayrischer Adelicher Stamm-Baum. T. I. Ingolst. 1581. Tom. II. 1598. f.

Liber perrarus, quem aliquanilo 20. imperialibus ex auctione redemi. Tertius Tomus, qui adhuc ineditus est, exstat in Bibliotheca perillustr. Dn. de Krafft. Vid. *Schelhornii* Amoenitat. T. III. p. 58.

Conradi Philosophi et Io. *Auentini* Chronicon Schirense cum addit. *Stephani* Abb. Schir. Argentorati. 1716. 4.

Scripta controuersa de Electoratu Bauariae vide apud laudatum *Budenum* in Bibliotheca Iuridica p. 623 sq.

8. HISTORICI PALATINATVS.

Marqu. *Freheri* Origines Palatinae. Heidelb. 1613. f. item Heidelbergae 1686. 4.

Freherus vsus est Bibliotheca Palatina, ac scripta edita plerumque Diplomatus exornauit. Multis is subsidiis ad Lexicon linguae Germanicae componendum etiam instructus fuit, sed propter mala domestica bene multa hisce conatibus immortuus fuit. Paria fata habuit Io. *Schildius*, de quo I. G. *Eccardus* in Historia studii Etymologici, imo et *Eccardus* ipse.

Car. Lud. *Tolneri* Historia Palatina, cum Codice Diplom. Francof. 1709. f. *Eiusd.* Additiones ad Historiam Palatinam. Heidelbergae. 1709.

Confer de hoc libro Bibliothecam Struuio-Budarianam. p. 1086.

Georg. Christiani *Ioannis* Miscella Historiae Palatinae, quam maxime uero Bipontinae inseruientia. Francof. 1725. 4.

Editor in hisce Miscellis quoque exhibuit animaduersionum suarum in *Tolneri* Historiam Palatinam Specimina II. item curas posteriores in Dan. *Parei* Historiam Palatinam, eamque ad praefens tempus continuauit.

Electa iuris publici Historiam Palatinam illustrantia. Rerum Palatinarum nec non regionum finitimarum omnis aevi scriptorum volumen primum cum praefatione Io. Iac. *Reinhardi*. *Carlsruhe*. 1748. 8.

Atque haec collectio monumentis illustrata fuit.

Kurzer Bericht von des heiligen Römischen Reichs, der Chur-Fürstlichen Pfalz zustehenden Vicariat. Heidelberg. 1614. 4.

Varia documenta in hoc scripto occurrunt, et ex tabulario Palatino inseruntur.

9. PRUSSIAE ET PROVINCIARVM BRANDENBURGICARVM HISTORICI DIPLOM.

nim. *Marchionatus, Cliuiae, Iuliae nec non Westphaliae, Ducatus Magdeburg. Principatus item Halberstad. Ducatus Pomeraniae, itemque Silesiae etc.*

Lucii Veronensis de Successione in iura, ditionesque Iuliae, Cliuiae, Montium, Marchiae et Rauensbergae dissertatio, cum Mantissa seu conspectu Diplomatum, quae hac Dissertatione allegantur. 1660. f.

Weneri Teschenmacheri Annales Cliuiae, Iuliae, Montium, Marchiae, Westphaliae, Rauensbergae, Geldriae et Zutphaniae, notis et codice diplomatico illustrati a Iusto Christoph. Dithmaro. Francofurti. 1721. f. item Amstelodami cura Iac. Gronouii anno 1724. qui figuras tabulis aeneis simul exhibuit. f.

Io. Thomae *Brosii* Annales Iuliae, Cliuiae, Montiumque Comitum, Marchionum et Ducum a primis primordiis, ex classicis auctoribus, vetustis documentis, imperatorum regumque plurimis diplomatibus ad haec usque tempora deducti, quos gener Ad. Mich. *Mappius* in ordinem digessit, illorumque defectus suppleuit, et suis sumtibus luci dedit. Coloniae Agr. 1731. T. III. f.

Erläutertes Preußen, oder Auserlesene Anmerkungen über verschiedene zur Preussischen Civil- und Gelehrten-Historie besondere Dinge etc. Aus alten Urkunden herausgegeben. Königsberg 1726. T. IV. 1728. 8.

Acta Boruffica Ecclesiastica, Ciuilia, literaria, oder Sorgfältige Sammlung allerhand zur Geschichte des Landes Preußen gehörige Nachrichten, Urkunden, Schriften und Documenten. Königsberg und Leipzig. 1730-1732.

Preussische Lieferung alter und neuer Urkunden, Erdörterungen und Abhandlungen zur Erläuterung der Preussischen Geschichte und Rechte. Leipzig des Ersten Bandes Erstes St. 1753. in groß Octav.

Daniel Heinrich Arnolds ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität. Erster und Zweyter Theil, welchem eine Nachricht von dem Leben und Schriften hundert Preussischer Gelehrten angehenget ist. Königsberg. 1746. groß Octav.

Io. Henrich *Haevecker* Chronica und Beschreibung der Städte Calbe, Alken, und Wangleben, wie auch des Closters Gottes-Gabe im Magdeburgischen mit Documenten. f. item Halberstadt. 1720. 8.

Io. Georg *Leuckfelds* Antiquitates Praemonstratenses, oder Historie zweyer Prämonstratenser-Clöster, St. Marien in Magdeburg, und Gottes-Gnade bey Calba. Magdeburg. 1721. 4.

Casp. *Sagittarii* Antiquitates Archi-Episcopatus Magdeburgensis, quampluribus Ottonis I. Diplomatis Bullisque Pontificum distinctae. Ienae. 1684. 4.

Johann Christoph von Dreyhaupt Ausführliche Diplomatisch-Historische Beschreibung des zum Herzogthum Magdeburg gehörigen Saal-Creyßes, und aller darinnen befindlichen Städte, Aempter, Rittergüter, adelichen Familien, Kirchen, Clöstern, Pfarren und Dörfern ꝛc. Halle 1749. f. VI. Theile.

Recensionem Tomi I. vide in denen Göttingischen Zeitungen von gelehrten Sachen a. 1749. n. 116. p. 92 sqq. Totum opus in VI. Tomos distributum est.

Iacobus Paulus L. B. *de Gundling* Leben und Thaten Herrn Friderich des Ersten, Marggrafens zu Brandenburg, des H. R. N. Erb-Cämmerers ꝛc. Halle im Magdeb. 1715. 8.

Hunc librum auctor multa cura ex diplomatibus scriptoribusque bonae notae concinnauit. Eadem ratione

Eiusdem Leben und Thaten Friederichs des Andern, Churfürstens zu Brandenburg. Berlin. 1725. 8.

Eiusd. Auszug Chur-Brandenburgischer Geschichten Chur-Fürst Ioachim des I. Chur-Fürst Joachim des II. und Chur-Fürst Johann Georgen zu Brandenburg, bey Gelegenheit der Lebensbeschreibung Herrn Lampert Distelmeyers Chur-Brandenburgischen Canslers. 1722. 8.

Sam. Lenzens Diplomatische Stifts- und Landes-Historie von Halberstadt und andern angrenzenden Dertern, mit vielen ungedruckten Urkunden. Halle 1749. 4.

Recensionem vide in dem 90. St. der Göttingischen Zeitungen von gelehrten Sachen a. 1749. p. 557 sq.

Io. Georg. *Leuckfeld* Antiquitates Halberstadenses, oder Historische Beschreibung des vormahligen Bischoffthums Halberstadt. Wolffenbüttel 1714. 4.

Eiusd. Antiquitates Gröningenses, oder Historische Beschreibung der vormahligen Bischofflichen Residenz Gröningen im Fürstenthum Halberstadt, mit Diplomatis etc. versehen. Quedlinburg. 1710. 4.

Sam. Lenzens Diplomatische Historie von Brandenburg, worin die Bischöffe von Anfang bis zu Ende aus Urkunden und zuverlässigen Scribenten beschrieben werden. Halle 1750. 4.

Eiusd. Diplomatische Stifts-Historie von Havelberg aus brieflichen Urkunden und zuverlässigen Scribenten beschrieben, und mit Urkunden erläutert. Halle. 1750. 4.

Heinrich Meiboms des ältern, Walbeckische Chronick, d. i. Warhaster und gegründeter Bericht von dem uralten Geschlechte der Grafen zu Walbeck an der Aller ꝛc. ingleichen von dem Domstifte daselbst, 1619. in 4. zum erstenmahl im Druck

Druck gegeben, nun aber von dem Senior des Stifts, Herrn Carl Frieder. Dingelstädt, Königl. Preussischen Kriegs- und Domainen-Rathe zu Halberstadt, weit über die Helffte vermehret, und verbessert, auch überdem noch mit einigen Notizen, und Genealogischen Stamm-Tafeln auch Documenten versehen von Caspar Ubeln. Helmstädt. 1749. 4.

Theod. Georg *Emminghaus* Memorabilia Sufatensia, quibus origo, fata, iudicia, magistratus, priuilegia, pacta, statuta, mandata etc. recensentur, variisque obseruationibus ac documentis declarantur. Ienae. 1749. 4.

Mart. *Rangonis* Origines, nec non XXIV. Diplomata vetera etc. Colbergae. 1684. 4.

Eiusd. Pomerania Diplomatica. Francof. ad Viadr. 1707. 4.

Friederich von Dreyer Codex diplomaticus, oder Urkunden, so die Pommerisch-Rugianisch und Caminische, auch andere benachbarte Lande angehen, aus lauter Originalien, oder auch Archivischen Abschriften in Chronologischer Ordnung zusammen getragen, und mit einigen Anmerkungen erläutert. Erster Theil. Stettin. 1752. f.

Recensionem vide in *Novellis Litter. Lips. n. LVIII.*

Auserlesene Sammlung verschiedener glaubwürdiger guten Theils nie gedruckter Urkunden und Nachrichten, welche zur Erkenntniß der Landes-Verfassung und Rechte des Herzogthums Pommern, wie auch des Fürstenthums Rügen dienen können. Aus beglaubten Abschriften aus Licht gestellet von einigen Abwesenden der *Collectorum Historiae et Iuris patrii* zu Greifswald blühenden Gesellschaft. Nebst einem Historischen Vorbericht von den Pommerischen Landes-Privilegien. Erste Ausfertigung. 1747. 4.

Das unumstößliche Recht Sr. Königl. Majest. von Preussen, an den durch Absterben Schencken von Limburg erledigten Graf- und Herrschaften, mit Beylagen. Berlin. 1719. f.

Herm. *Stangefol* Annales circuli Westphalici Colon. 1656. 4.

Liber admodum rarus et in paucorum hodie manibus est.

Nicolai *Schatenii* Historia Westphaliae. Opus posth. Neuhufii. 1690. f.

Gesammletes Kriegs- und Friedens-Archiv, oder Gesammlete Nachrichten und Documente den gegenwärtigen Zustand des Herzogthums Schlesiens betr. Erstes bis 58. St. 1741-1744.

Iac. *Schickfusius* libro de Feudis Silesiae, teste Ludewigio l. c. p. 113. diplomata inprimis clientelaria exhibet.

Frid. Wilh. *Sommeri* Regnum Vannianum antiquam Silesiam complectens; accedunt eiusdem lemmata Historica ad Ducatum et vrbem Vratislaviensem pertinentia optimorum MStorum et documentorum fide adornata et *Steni Bregensis*

Bregensis Descriptio Silesiae; inprimis Vratislaviae sub initium sec. XVI. confecta. Vratislaviae 1723. 4.

Frid. Wilh. de *Sommerberg* Silesiacarum rerum Scriptores, insertum est Historiae Silesiacae Diplomaticae Specimen. Lips. 1729. f.

George *Thebesii* Liegnitzische Jahr-Bücher, worinnen sowohl die Merkwürdigkeiten dieser Stadt, als auch die Geschichte der Pfastrischen Herrsch. in Schlesiens mit besonderm Fleiße untersucht, und aus unverwerflichen Zeugnissen, Urkunden, Siegeln u. bestätigt, herausgegeben von M. Gottfr. Balthasar *Scharffen*, mit Kupfern. Jauer 1733. f.

Ant. Balth. *Waltheri* Silesia Diplomatica, oder Verzeichniß derer gedruckten Schlesienschen Diplomatum, Priuilegiorum, Landes-Gesetze, Statuten, Päbstl. Bullen u. und andere zur Schlesienschen Historie und Rechts-Gelahrtheit gehörigen Urkunden und Nachrichten. 1. 2ter Theil. Breslau 1742. 4.

Joh. Casp. von *Dogarell* Probe einer Historisch-Diplomatischen Lebensbeschreibung des Bisch. zu Breslau und zu Grotkau. Wien. 1747. f.

10. HISTORICI SAXONIAE SUPERIORIS ET PROVINCIARVM SAXON. DIPL.

Io. Georgii *Eccardi* Historia Genealogica Principum Saxoniae superioris, qua recensentur Stemma Witichindeum, origines familiae Saxonicae regnantis, veteresque Marchiones orientales, siue Lufatici; vt et Misnenses ex stirpe Eccardinga, Comitum Wimarensium, ac veterum Principum Brunsvicensium; veteres item Thuringiae Landgrauii; nec non Origines Familiae Anhaltinae. Accedunt Appendicis loco Origines Sabaudicae; Stemma Desiderianum genuinum; origo domus Brunsvico-Luneburgensis et Czaraeae a Constantino Porphyrogenito Imp. Constantinopol. et vtrarumque familiarum vetus connexio; ac tandem Refutatio eorum, qui Friderico II. Austriae Duci uxorem tribuunt Gertrudem Brunsvicensem, omnia ex monumentis fide dignis demonstrata. Lipsiae. 1722. f.

Ant. *Weck* Dresdnische Chronick. Dresd. 1680.

Frid. *Rudolphi* und Io. Basilii a *Gleichenstein* Gotha Diplomatica, oder Historische Beschreibung des Fürstenthums Sachsen-Gotha in V. Theilen. Gotha 1717. 2. Voll. c. fig. f.

Casp. *Sagittarii* Memorabilia Historiae Gothanae. Ienae 1689. 4.

Eiusd. Historia Gothana plenior, cum Supplementis Wilh. Ernesti *Tentzelii*. Ienae. 1700. 4.

W E. *Tentzelii* Supplementa Historiae Gothanae. Ienae 1701. 1702. et 1716. 4.

Casp. *Sagittarii* Antiquitates Alstetenſes et Palatinatus Sax. Ienae. 1687. 4.

Baring. Clav. Dipl.

M

Anon.

Anon. Entwurff einer Historie derer Pfalzgrafen zu Sachsen, von deren Ursprung bis auf die Zeiten Friderici Bellicosi ersten Churf. zu Sachsen ꝛ. in welchen deren Geschichte aus Diplomatus und bewährten Scriptoribus erzehlet werden. Erfurt. 1740. 4. mit Fig.

Auctor anonymus tanquam Collectanea hoc Specimen edidit.

Beiträge und Erläuterungen zur Historie der Sächsischen Geschichte. Erstes Stück. 1748. 8.

Ignotus auctor scripta minora, item diplomata, quae hactenus latuerunt et historiam Saxoniae illustrant, hac ratione in lucem producere studet.

Geschichte des jüngst verstorbenen Herzogs von Sachsen-Weimar und Eisenach, Ernst Augusts, wobey nebst der Historie des Hauses Sachsen-Weimar eine Geographische Beschreibung derer Herzogthümer Weimar und Eisenach ꝛ. zu finden ist, alles aus Documenten zusammen getragen. Erfurt 1749. 8.

Christian Schötgen Historie der Chur-Sächsischen Stiffts-Stadt Wurzen aus gehörigen Documenten und glaubwürdigen Nachrichten zusammen getragen. Leipz. 1717.

Historische Nachricht von denen vornehmsten Denckwürdigkeiten der Stadt Chemnitz, mit einigen Urkunden ausgeschmücket. Leipzig 1734. 8.

M. Christian Gotth. Wilischens Kirchen-Historie der Stadt Freyberg, und in dasiger Superintend. eingepfarrten Städte und Dörffer, sammt den Lebensbeschreibungen der allermeisten ehemahligen und isigen Superint. und Prediger. Wie auch einem besondern Codice diplom. Freibergensi. Leipzig 1737. 4.

M. Chr. Meißners Umständliche Nachricht von der Schriftfäßigen freyen Zinn-Berg-Stadt Altenberg in Meissen, nebst einem Codice Diplomatico, und Anhang von den benachbarten Städten und Bergörtern. Dreßden 1747. 8.

Nic. Sigism. von Redern Lusatia superior diplomatica. Pars prima. Hirschbergae 1724. Pars Secunda: Lusatia superior diplomatica continuata. Ibidem 1734. 4.

Recensionem vide in Singularibus Historico-Literariis Lusaticis. Budisün 1736. 8. in septima Collectione p. 405 sqq. Exhibentur hic Diplomata et privilegia Imp. et Regum Bohemiae Lufatis data.

Christ. Godofr. Hofmanni Scriptorum rerum Lusaticarum. Tomi IV. Lips. 1719. 2. Voll.

Sam. Grossers Laufnizische Merckwürdigkeiten. Leipzig 1714. f.

Io. Bened. Carpouii Neueröffneter Ehren-Tempel des Marggraffthums Ober-Laufniz. Leipzig 1719.

Sal. Gottl. Frenzels Beschreibung der Stadt und Herrschafft Hoyerßwerda im Marggraffthum Ober-Lausitz aus glaubwürdigen Urkunden und Nachrichten. Leipzig und Budisün 1743. 8.

Io. Bened. *Carpzouii* Analecta Fastorum Zittauiensium, oder Historischer Schau-Platz der Stadt Zittau. Zittau 1716. f.

Christ. *Schlegel* de Cella veteri, Marchionum Misnensium conditorio. Dresdae 1703. 4.

Friderici *Wideburgii* Origines et Antiquitates Marggrauatus Misnici. Hae-
lae Salicae 1734. 4.

P. Sigismundi *Calles* Series Misnensium Episcoporum cum ex aliis docu-
mentis, tum praesertim ex litterarum, contractuum ac donationum Misnensis
Ecclesiae breuiario MSto restituta et illustrata. Viennae 1752. 4.

Recensionem vide in denen *Göttingischen Anzeigen von gelehrten Sachen* a. 1753.
im 5. St. p. 36 sqq.

M. Friederich Gottfr. *Eltesten* Ausführliche Nachricht von der Stadt Zör-
big, worinnen zugleich eine kurze Erzählung von den Wenden, in specie Sora-
bis, wie auch Sorbische Prediger-Historie &c. Erster Theil. Leipzig 1727. Der
Andere Theil 1737. 8. mit Kupferstichen.

M. Chr. Gotth. *Stemmlers* Pagus Orla, oder Historie des Neustädti-
schen Creises aus Diplomatichen und andern Urkunden, in chronologischer Ord-
nung erläutert. Leipzig. 1750. 8.

II. LANDGRAVIATVS THVRINGICI SCRIPTORES DIPLOMATICI.

Anon. auct. Thuringia sacra, siue historia monasteriorum, quae olim in
Thuringia floruerunt etc. Francofurti 1737. f.

Recensionem vide in Nouellis litterariis Lipsi. a. 1737. n. XLVI. p. 405.

Io. Heinr. von *Falkenstein* Thüringische Chronica, oder der vollständi-
gen, alten, mittlern, und neuen Historie von Thüringen &c. Erster Theil. Erf-
furt 1727. 4.

Io. Mart. *Schamelii* Historische Beschreibung vom Closter zu St. Moritz vor
der Stadt Naumburg &c. Naumb. 1729. 4.

Eiusd. Beschreibung des vormahls berühmten Nonnen-Closters zu Rosleben
in Thüringen, mit verschiedenen Diplomatibus und Anmerkungen bestätigt.
Ibid. 1729. 4.

Johann Friederich *Möldener* Historische Nachrichten von dem Nonnenklo-
ster St. Georgen zu Frankenhäusen. Leipzig 1747.

Eiusd. Historische Diplomatische Nachrichten von einigen vormahls berühm-
ten und bekannt gewesenem, nunmehr aber größtentheils wüste liegenden und zer-
störten Bergschlössern in Thüringen, aus meistentheils ungedruckten Urkunden,
rare Manuscripten, und bewährten Historien zur Erläuterung der Deutschen
Geschichte beschrieben. Frankenhäusen 1752. 4.

12. ANHALTINAE HISTORIAE SCRIPTORES
DIPLOMATICI.

Casp. *Sagittarii* Historia Principum Anhaltinorum. Ienae 1686. 4.
Manifestum Ascaniense. 1646. 4.

Vindiciae Anhaltinae seu cellissimorum et illustriss. Principum Anhaltinorum, Comitum Ascaniae, Dynastarum Seruestanorum et Bernburgensium iura, in et citra antiquissimum Comitatum Ascaniae. 1648. 4.

Io. Christoph *Becmann* Historia Anhaltina, vna cum Accessionibus Historiae Anhalt. I. Historie des Fürstenthums Anhalt. III. Theile. Zerbst T. I. et II. 1710. T. III. 1716. c. fig. f.

Splendidum hoc Historiae Anhaltinae opus, Auctori controuersias peperit, quod vel patet ex sequentibus scriptis: *Uebelgegründete Einstellung der von Chr. Knauden vorgegebenen Geneal. und Hist. Irthümer in Herren D. BECKMANN'S Historie des Fürstenthums Anhalt.* Zerbst 1710. 4. Item: *Aktenmäßige Anmerkungen über das unter dem Nahmen der Hochfürstl. Fr. Vormünderin zu Anhalt-Koethen publicirte Patent, belangend die Historie des Fürstenthums Anhalt.* Zerbst. 1711. Interim dicta Historia omnis aevi Diplomatus abundat, et nunc oppido rara est. Coethensia autem Diplomata Becmanno negata sunt.

Christ. *Knauth* Antiquitates Comitatus Ballenstadiensis et Ascaniensis. Koethen. 1698. 4.

Eiusd. Antiquitates pagorum Principatus Anhaltini apud Becmannum.

13. HISTORICI BRUNSVICENSES AC LVNEBURGENSES, QUI RES A SE CONSIGNATAS DIPLOMATIBVS ILLUSTRIORES REDDIDERVNT.

Ioach. Io. *Maderi* Vetustas, Sanctimonia, Potentia atque Maiestas Serenissima, Augustissimaque domus Ducum Brunsvicensium ac Lunenburg. antiquis aliquot monumentis ostensa. Helmst. 1661. Idem liber sub tit. *Antiquitates Brunsvicenses* etc. ibidem prodiit 1678. 4.

Continentur in hisce antiquitatibus praeter Chronica et vitas Imperatorum ex cellissima Ducum Brunsvic. Domo oriundorum, et diplomata vetusta, quae olim cum autographis contuli, et variantes lectiones non vnas notavi.

Casp. *Sagittarii* Origines Ducum Brunsvicensium et Historia. Ienae 1684. 4.
Ludov. Ant. *Muratorio* Trattato delle Antichita Estensi ed Italiane Parte I. Modena 1717. Parte seconda. In Modena 1740. f.

De his egregiis Commentariis, in quibus origines Estenses exponuntur, adhuc infra n. 30. sub ITALIS dicendi locus erit. Celeberr. *Koehlerus* in Historischen Münzbelustigungen P. III. 42 Stück p. 329 sqq. existimat, Muratorium antiquitates hasce pro meris venditasse coniecturis.

Christ.

Christ. Ludov. *Scheidii* Origines Guelficae, quibus potentissima gentis primordia, magnitudo, variaque fortuna vsque ad Ottonem, quem vulgo Puerum dicunt, primum Brunsvicensium et Luneburgensium ducem, deducuntur, et in Compendio exhibentur. Opus praecunte Dn. GODEFR. GVIL. LEIBNITIO stilo Dn. IOH. GEORGII ECCARDI litteris consignatum, postea a IOH. DAN. GRUBERO nouis probationibus instructum, variisque pernecessariis animaduersionibus castigatum, ac cum praefatione emissum. Hanouerae Tom. I. 1750. c. figg. fol. r.

Eiusdem Originum Guelficarum Tomus II, quo tum veterum Altdorfii Comitum et ex iis ortorum Burgundiae Transiuranae Regum, tum Guelforum recentiorum ab Azone Italo Marchione satorum, Bauariae et Saxoniae Ducum vitae propagines, et res praeclare gestae ex autoribus coaeuis, chartis, item diplomatibus explicantur, atque monumentis aeri incisis illustrantur. Hanouerae. 1751.

Eiusd. Originum Guelficarum Tomus III, quibus quae ab Henrici Magnanimi obitu gens potentissima habuit et cum primis Henrici Leonis Saxoniae et Bauariae Ducis, eiusque tum liberorum omnium, tum praecipue quatuor filiorum Henrici Palatini, Luderi, Ottonis IV. Imp. et Wilhelmi Luneburgici vitae et res gestae recensentur etc. Ibid. 1752.

Eiusd. Originum Guelficarum Tomus IV, quibus Ottonis, quem Puerum vulgo dicimus, primi Brunsvicensium et Luneburgensium Ducis vita, facta, et eximiae virtutes enarrantur. Accedunt dissertationes VI, quae praeter familiam Gibellinam, Guelfis aemulam, genealogias Imperatorum Saxoniorum, eorumque progenitorum, Ecberti et Ludolfi Ducum, veterum Comitum Hervordiensium et Nordheimiensium, ac denique Ducum Saxoniae Billunganorum, quorum omnium potentia, nobilitas, opes et patrimonia amplissima in vno potentissimo confluerant, ab vltimis originibus repetunt, nouis probationibus instruunt, et a fabulis, quantum fieri potuit, vindicatas in clario- re luce ponunt. Opus coeptum a viris illustr. G. G. Leibnitio, Io. G. Eccardo, et Ioh. Dan. Grubero, ad finem perduxit atque edidit Chr. Lud. Scheidius. Tomus IV. et vltimus. fol. Hanouerae 1753.

Opus multarum incognitarum veritatum et diplomatum thesauro superbit.

Guil. Budaei Leben, Wandel und Thaten Alberti II. Bischoffs des Stifts Halberstadt, Herzogen zu Braunschweig und Lüneb. Halberstadt 1624. 4.

Perillustris auctor Bibliothecae Brunsvico-Luneb. Wolfenb. 1744. 8. de hoc libro p. 68. n. 261. ita iudicat: Dieses ist gleichsam ein Commentarius über nächst- vorhergehende Historiam (nim. M. Themonis Cancell. Historiam Alberti II.) und enthält in sich viele Urkunden, jedoch ist nur der erste Theil davon zu Stande kommen. Inter libros rarissimos hic liber refertur a beat. Iac. Frid. REIMMANNO in

Historia literaria Genealogica, vbi p. 207. Hoc possum, inquit, dicere, hunc librum esse vnum ex rarissimis apud nos et Poenicis alicuius more modone vix semel iterumue intra multos annos in bibliothecis publicis priuatisque conspici, etc. Confer *Struuium* in Bibliotheca historica cap. 20. p. 550. Asseruat in Bibliotheca Regia ac Electorali Hanouerae, de quo Reuer. Dn. *Clement* in sua Bibliotheca proxime pluribus aget.

Casp. *Sagittarii* Historia Bardewici. Ienae. 1674. 4.

Christian *Schlöpken* Beschreibung der Stadt und Stifts Bardewick. Lübeck. 1704. 4. c. figg.

Dixi de hoc libro in praefatione.

Christian Ulrich *Grupens* Origines et Antiquitates Hanouerenfes, oder Umständliche Abhandlung von dem Ursprung, und den Alterthümern der Stadt Hannover, worinnen mit Urkunden, Siegeln und Kupffern der Zustand der Stadt Hannover, und der herumliegenden Graff- und Herrschafften ꝛc. erläutert werden. Göttingen 1740. 4.

Hoc egregium specimen descriptionis vrbis Hanouerae celeberr. auctor ex archivis, diplomatibus, MSS. et scriptoribus bonae notae multa cura concinnauit.

Eiusdem Historische Nachricht I. von der Stadt Hannover, und ihrem Anbau. II. von den Alterthümern der Calenbergischen Lande zwischen Deister und Leine. Göttingen 1748. 4.

Philippi Iulii *Rehtmeier* Antiquitates Ecclesiasticae inelytae vrbis Brunsvigae, oder der Stadt Braunschweig Kirchen-Historia in 3 Theilen, und mit Zusätzen. Braunschweig 1707-1710. c. fig. 4.

Eiusd. Braunschweig-Lüneburgische Chronica, oder Historische Beschreibung der Durchl. Herzoge zu Braunschweig und Lüneburg, darinnen Henrich *Büntings* verbesserte Braunschweig. Chron. und Joh. *Legners* Historia Caroli M. auch enthalten, mit Documenten und Münzen erläutert. III. Theile. Braunschweig 1722. 3. Voll. c. fig. f.

Pleniorem Historiam Sereniss. Domus Brunsvico-Lüneburgicae hucusque nemo dedit, et beato Auctori pro hac nauata opera sua debetur laus. Verum ad Diplomata inserta quod attinet, auctor quidem adlegat scatulas et tabularia, ex quibus Diplomata illa communicata, sed ipsa Originalia inspiciendi potestas ipsi non data fuit, et pleraque ex Chartulariis produxit. Hinc non raro errores male lecti Originalis irrepserunt; hoc didici ex collatione non paucorum Diplomatum a laudato auctore adductorum. Exempli loco sint *Litterae Feudales Friderici II. Imp.* de erectione Ducatus Brunsvic. et Luneb. quas vitiosissime, et quidem, vt ex literis ad me datis comperi, ex *Felleri* Historia Genealogica, exhibuit.

Historiam autem *erectionis Ducatus Brunsvicensis* cum Diplom. vide apud HENR. MEIBOMIVM Scriptor. rer. Germ. T. II. Ex quo Diploma repetit CASP. SAGITTARIUS in Originibus Brunsvicensibus. Ceterum auctor fidei LEZNERI Histo-

Historicae nimium tribuit, de cuius narrationibus vide iudicium Io. Henr. HOFFMANNI apud Cl. CRISTIVM in *Noctibus Academicis* Obs. XVII. p. 232.

Joh. Friederich Pffessingers Historie des Braunschweig-Lüneburgischen Hauses, und selbiger Landen bis auf gegenwärtige Zeiten, mit Beyfügung der darinn befindlichen Hochgräfflichen, Freyherrlich- und Hochadelichen Geschlechter, Stifter, Elbster, Gerechtsamen der Städte ꝛc. und vielen Anmerkungen beschrieben von dessen Brudern Sohn Joh. Fried. Pffessingern. T. I. Hamburg 1731. T. II. 1732. T. III. *ibid.* 1734. 8.

Auctor methodo Socratica in usum Nobilium ac studiosae iuuentutis hanc historiam Brunsvicensis conscripsit; cui editor quacunque occasione potuit, ea, quae ad Nobilium historiam pertinent, inseruit: Sed meo quidem iudicio gloriae beati patruelis sui melius consulisset, si utramque historiam ex mente auctoris separatim edidisset. Etenim beatus Auctor subsidiis bene multis instructus fuit, et XIII. voluminibus in folio scriptis, Historiam nobilium ac illustrium familiarum harum terrarum in MSto reliquit, Chartis et Diplomatum exornatam. Atque descriptioni vnus cuiusque familiae singulare caput addiderat de iis personis, quae officiis publicis cohonestatae fuerunt, vna cum insignibus coloratis. Iam dicta volumina ipse vidi, nec vna vice celeberr. Pffessingerum, dum viueret, Lüneburgi in suo museo conueni. Atque dolendum est, collectanea et exarsciata opera laudati Pffessingeri Hamburgi dilapidata fuisse. Manuscriptum autem Historiae Brunsvico-Lüneb. quod auctor ad editionem parauerat, et cui immortalis fuit, ipsis additamentis, quae ad Nobilium Historiam faciunt, plane carebat. Quia autem editor scripsit de pane lincrando, hac occasione data monumenta ex haereditate nacla in suum conuertit usum, ac passim diplomata adiecit. Interim tamen in suis additamentis ac annotationibus soloecismos ac errores historicos et literarios commisit sat multos, qua de re alibi dicendi locus erit.

Herm. Conringii Bericht von des Hochfürstlichen Hauses Braunschweig-Lüneburg hohen Vorfahren, Gerechtigkeiten, und wirklichen Besitz über der Grafschaft Stade.

Exstat ap. *Goebelium* Operum Conring. T. I. p. 836 sqq.

Anton Ulrich Prath Nachricht von den im Alten, und Miltlern Durchlauchtigsten Braunschweig-Lüneb. Hause, insbesondere zu H. Wilhelm des ältern, und H. Wilhelm des jüngern Zeiten getroffenen Erbtheilungen. Frankf. und Leipz. 1736. 4.

Iul. Iust. Gebhardi der mit dem Matthäus-Stiftt verbundene große Caland zum H. Geist; oder Historische Nachricht von dem Stiftt St. Matthäi in Braunschweig. Braunschw. 1739. 4. mit Urkunden.

Zeit- und Geschicht: Beschreibung der Stadt Göttingen, worin derselben Civil-Natur-Kirchen- und Schul-Historie aus verschiedenen alten Urkunden,

den, auch andern sichern Nachrichten umständlich vorgetragen wird in drey Theilen. Mit Ioh. Dan. Gruberi Vorrede und unpartheyischen Betrachtungen über die ältesten Nachrichten von Göttingen und der Göttingischen Gegend. Göttingen 1734. 1736. et 1738. 4.

Auctores exauctatae huius ac publica auctoritate scriptae historiae sunt FRIDERICVS CHRISTOPH. NEYBYR D. et Praetor olim Göttingae Regius, Cyriacus Henr. EBELIVS Physicus Götting. nec non CHRISTOPH. HENR. PAPE, hi primam partem scripserunt. Pars secunda auctorem habet HENR. PHIL. GVDENIVM tunc temporis Principatus Goettingensis Superint. Generalem rel. qua origines et progressus Christianismi vel historia Ecclesiastica huius regionis enarratur. Pars tertia edita est auctore celeberr. CHRISTOPH. AVGVSTO HEVMANNO, quem Scholasticam, vitasque eruditorum hominum descripsit. Recensionem operis vide in Nouellis litterariis a. 1734. n. LX. p. 525 sq. nec non in sic dictis *Hamburgischen Berichten von gelehrten Sachen* KOHLII a. 1734. n. LXXVI. p. 631 sqq.

Frid. III. Imp. Confirmationem Priuilegiorum Sereniss. Domus Brunsvico-Luneb. a. 1442. et alia Diplomata res Brunsvicensis concernentia vide ap. AENEAM SYLVIVM in Hist. rerum Friderici III. Imp. p. 251 seqq.

Io. Wilh. de Goebel Diss. de Iure Augustissimae et Augustae Domus in Ducatum Peinensem. Helmst. 1720. 4.

Eiusd. Helmstedtische Neben-Stunden. Ibid. 1736. 6. Partes. 8.

Hae horae succisivae Helmstadiensis multis Diplomatum sunt exornatae.

Io. Andr. Schmidii Helmstadium Sec. XIV. et XV. per Frauenradam valde afflictum, tandem ab eadem liberatum Helmst. sine mentione anni impress.

Eiusdem Notitia de Hospitali et sacello S. Annae prope et extra muros Helmstadii. Ibid. 1715.

Haec dissertatio diplomatibus referta est.

Ioach. Theodori Lichtenstein Epistolae IX. obseruatiuncularum Historico-Iuridicarum ex diplomatibus Helmstadiensibus. Helmstadii 1745. 1748. 1750. 1751 sq. 4.

Eiusd. Beytrag zu der Geschichte des Smalkaldischen Bundes, und der Braunschweig-Lüneb. Landes-Historie von 1542. bis 1569. in der Untersuchung von dem Anfange der Reformation in Helmst. Ibid. 1750. 4. mit Beylagen und ungedruckten Urkunden.

Io. Paul. Kressii Vindiciae iustitiae iudicii recuperatorii a Sereniss. Principibus Guelphicis Lud. Rudolpho coepti, et a Ferdinando Alberto rerum, iuriumque Domonialium Helmstadii MDCCXXXV. exerciti, expositae. Helmstadii 1736. 4. cum Auctario siue syllabo chartarum in Disputatione allegatarum. p. 207-281.

Ioh. Henr. **Schrodt** Historia belli tricennalis et pacis Westphalicae singularis, quantum nempe ad solas terras Brunsvicenses ac Luneburgenses pertinet, ex actis publicis, codicibus, aliisque probatis documentis. Brunsvigae 1748. 4.

Sigismund. Andr. *Cuno* Memorabilia Schoeningensia, vetustiorum documentorum Diplomatum auctoritate corroborata. Brunsvigae 1728. 4.

Io. Christoph. *Harenbergii* Historia Ecclesiae Gandersheimensis Cathedralis et collegiatae Diplomatica, quae praeter *Diplomata plurima* exhibet et tres vetustos scriptores rerum Gandersheimensium. Hannouerae, vel potius Lipsiae 1734. c. fig. f.

S. Reuer. Auctor Praepos. Schoen. thesaurum Diplomatum hic exhibuit, sed Originalia interdum male lecta, specimen dedi in Praefatione. Ceterum multa particularia figilla, aliaque monumenta aeri incisa in medium protulit. Edidit et Vltraiecti a. 1740. in 8. Otia Gandersheimensia XIII. Observationibus, quibus adiunxit Orationem de Felici in terris Brunsvico-Wolfenbuttelanis coenobiorum reformatione.

Eiusd. Vindiciae Harenbergianae, oder Beantwortung verschiedener wider Joh. Christoph Harenbergs Diplomatische Gandersheimische Historie gemachte Einwürffe. Frankf. und Leipz. 1739. 4.

Henrici *Eckstormii* Chronicon Walckenriedense insertis Diplomatus. Helmst. 1617. 4. c. fig.

Chronicon hoc concinnatum est ex Io. *Lezneri* Chronico Monasterii Walckenriedensis, quod Lezaerus manu sua descriptum Eckstormio ad legendum transmisserat. Confer pluribus Reuer. Dni *Vogtii* Catalogum libror. rar. item Iac. Frid. *Reinmann* de Libris Genealogicis rarioribus P. II. p. 200. alios.

Ioh. Georg. *Leuckfeld* Antiquitates Walkenriedenses, oder Historische Beschreibung der vormahls berühmten Kayserlichen Reichs-Abtey Walckenried Cistercienser-Ordens. Leipzig und Nordhausen. 1705. 4.

Eiusd. Antiquitates Poeldenses. Wolfenb. 1707. 4.

Eiusd. Antiquitates Blanckenburgenses, oder Genealogisch und Historische Beschreibung derer vormahls gelebten Grafen von Blanckenburg am Harzwalde. Nebst kurzer Nachricht von der alten Kayserl. Sächs. Pfalz-Stadt Wallhausen. Wie auch einigen Genealogischen Stamm-Tafeln derer Herzogl. Braunschweig und Lüneburgischen Erbmarschallen und Herren von Oldershausen. Franckf. und Leipz. 1708.

Eiusd. Antiquitates Gandersheimenses, oder Historische Beschreibung des Kayf. Freyen Weltlichen Reichs-Stifts Gandersheim. Item von den Eldstern Brunshausen, Cuis, und S. Mariae, woben auch der berühmten Hroswithae lateinisches Carmen von Erbauung dieses Stifts, item ein von diesem Stift handelndes Nieder-Sächsisches Reim-Chronicon mit einer Vorrede Joh. Andrea Schmidts. Wolfenb. 1709. 4.

Eiusd. Antiquitates Ilfeldenses, oder Historische Beschreibung des Closters Ilfeld, Praemonstratenser-Ordens, welchen noch beygefüget Laur. Rhodomanni Ilfelda Hercynica. Quedlinb. 1709. 4.

Eiusd. Antiquitates Michaelsteinenses et Amelunxbornenses. Wolfenb. 1710. 4.

Eiusd. Antiquitates Burfeldenses. Leipzig. 1713. 4.

Eiusd. Antiquitates Katelenburgenses. Ibid. 1713. 4.

Hi libri *Leuckfeldii* omnes Germanice prodierunt et diplomatibus referti sunt. In Diplomatario Ludouiciano T. VIII. *Reliq. MSS.* etiam habentur Diplomata res Brunsvicensis illustrantia.

Item in L. B. de *Gudenus* Sylloge Diplomatum Brunsvicensia reperiuntur. Christ. Lud. *Kotzebue* Antiquitates Luccenses Diplomatum illustratae. MSS.

Eiusd. Antiquitates Coenobii Reinhufani MS.

Cl. quondam *Kotzebius* natus est Cellis Luneburgicis an. 1661. d. 8. Martii, patrem habuit Iacobum Fridericum *Kotzebue*, primum Caroli Gustavi Suecorum Regis, hinc Christiani Ludouici, Io. Friderici et Ern. Augusti Sereniss. Ducum Brunsvic. ac Luneb. per XXV. annos archiatrum. Noster vero in aula Ducis Ernesti Augusti S. R. I. primique gentis suae Electoris, Medicus et archiater d. 20. Octobris a. 1685. constitutus est. Diem obiit supremum a. 1706. d. 12. Septembris. Vide pluribus P. *Lyseri* Praefationem *Historiae Comitum Ebersteinensium in Saxonia* praemissam. *Historiae* imprimis patriae addictus scripsit volumina plura, antiquitates et alias historicas lucubrationes, quae singula in scrijnis Ioh. Ludouici *Kotzebue* ex Buntingia vnici relictii filii, Ser. Brunsv. et Luneb. Ducis a Consiliis commissionum hactenus latuerunt inedita. Circa finem vero anni 1736. publica auctione vna cum aliis libris Brunsvigae eruditis vendita sunt ista manuscripta. Pol. *Lyserus* l. c. p. 5. quaedam scripta b. *Kotzebui* narrat, cui ob affinitatem patuit aditus ad beati auctoris relictia MSta.

Ex Catalogo autem auctionali Bibl. *Kotzeb.* et hoc loco nonnulla Manuscripta repetere placet, vt sunt:

Antiquitates Weendenses.

Antiquitates Wibernsbuanae.

Antiquitates Coenobii D. Blasii Northemii.

Historische Beschreibung der Stadt Hameln.

Antiquitates Monasterii virginum S. Iacobi Osterodae ordinis Cisterciensis.

Antiquitates Coenobii Hildewardeshufani.

Antiquitates Coenobii Lothensis, postea Lemgouiam translati.

Serenissimae Domus Brunsvic. insignia explicata.

Historia familiarum illustrium.

Einiger alten Hannoverischen Familien Genealogische Beschreibung.

Kurtze Beschreibung des Hannoverischen Kalandr.

De Reformatione Hannoverana.

Hannoversche Geschichtbeschreibung.

Beschrei-

Beschreibung einiger Hannoverischen Kirchen, als S. Jacobi et Georgii, S. Aegidii, S. Crucis, S. Mariae, S. Iohannis, zum H. Geist und der Minoriten. Item kurze Nachricht von der Stadt-Schule. Hoc scriptum typis quidem excusum est, sed suppressum a Leibnitio.

Varia concernentia Antiquitates et historiam urbis Quern-Hameln, et alia potissimum res Brunsvicensis ac Luneburgenses concernentia, quae et in Bibliotheca Brunsvico-Luneburgensi passim recensentur.

Polyc. *Lyser* Historia Comitum Ebersteinensium in Saxonia, ex Diplomatum aliisque monumentis contexta. Helmstadii 1724. 4.

Controversiam de hoc opusculo b. auctori movit C. B. *Behrens*; scripta controversia recenset illustris auctor Bibl. Brunsvico-Luneb. p. 187.

Anmerckung von einigen Ebersteinischen Grafen an der Weser, inserta est dem 94. Stück der *Hannoverschen gelehrten Anzeigen* a. 1752.

Eiusd. Historia Comitum Wunstorpiensium ex Diplomatum aliisque monumentis fide dignis maximam partem ineditis.

Joh. Gabr. *Domiers* Geschichte der Braunschweigischen Lüneb. Stadt **Moringen** und des umliegenden Amtes dieses Namens, aus Archivischen Urkunden, und andern zuverlässigen Nachrichten verfasst. Göttingen 1753. 4.

Henr. Phil. *Steinrueckii* Disquisitio Historica de Friderico Duce Brunsvicensi ac Luneburgensi anno MCCCC. haud procul Fritzlaria caeso, monumentis fide dignis illustrata, et edita ab Aemil. Lud. *Homburgk* zu Bach. Marburgi. 1743. 4. c. fig.

Christ. Gottl. *Iöcher* Resp. M. Io. Ge. Lebrecht *Wilke* Animadversiones in ea quae Iosephus *Barre* T. VII. p. 77. Hist. Germ. de Friderico Brunsvic. commentatus est. Lips. 1750.

I. L. *Gebhardi* Beitrag zur Lebens-Geschichte Herzogin Agnes von Braunschweig, gebührer und verwittweter Marggräfin von Brandenburg. Siehe das 9te Stück der *Hannoverschen gelehrten Anzeigen* a. 1753. Diplomatum exornata est haec Commentatio.

Jo. David *Köhlers* Historische Nachricht von den Erb-Land-Hof-Ämtern des Herzogthums Braunschweig und Lüneb. und dazu gehöriger Lande &c. aus Archivischen Urkunden. Göttingen 1746.

Augustini *Leyseri* Dissertatio de Feudis Brunsvicensibus et Luneburgicis; Helmst. 1720. 4.

Henr. Christiani de *Senckenberg* Disquisitio de Feudis Brunsvicensibus et Luneburgicis, fide Monumentorum ex originibus additorum et usus. Göttingae. 1738. 4.

Lud. Mart. *Kable* Commentatio de variis constituendi feuda Aduocatiæ modis et iuribus praecipuis ex illis manantibus, tum in Germania generatim,

tum in terris Brunsvico-Luneburgicis sigillatim ex ipsis legibus, actis publicis et diplomatibus partim typis expressis partim ineditis eruta. Gottingae 1751.

Ex praefatione videre licet hanc primam partem esse vberioris subsequenter Commentationis.

Io. Henrici *Iungii* de Iure Salinarum tum veteri tum hodierno liber singularis. Accedit Casp. *Sagittarii* Diss. de originibus ac incrementis Sulciae Luneburgenfis recognita, aucta et continuata, nec non *Sylloge Documentorum* plurimam partem ineditorum pro Salina Luneburgenfi. Gottingae 1743. cum figg. 4.

Peter *Plesken* Dissq. de Patrimonio Henrici Leonis. Gottingae. 1752.

Recensionem Disquisit. I. vid. in denen Götting. Zeitungen von gelehrten Sachen n. 122. a. d. Disquisitio 2da, Diplomata habet.

Dan. Eberh. *Baringii* Descriptio Salae principatus Calenbergici locorumque adiacentium, oder Beschreibung der Saala im Amt Lauenstein, des Braunschweig-Lüneb. Fürstenthums Calenberg, und aller in dieselbe fließenden Quellen und Bäche, imgleichen der an dieser Saale gelegenen und gränzenden Graf- und Herrschaften, Städte, Flecken, Dörfer 2c. 2c. mit Kupffern und einer Vorrede von dem Ursprung der Quellen, Flüsse, auch einer Erzählung der übrigen Saalflüsse 2c. in Zwey Theilen. Lemgo 1744. 4. Der zweyte Theil enthält die Beylagen und angeführte Urkunden, Verträge, Schenkungsbriefe, und dergleichen 2c.

Recensionem huius scripti vide in *Nouellis Lips. litter.* an. 1744. n. XXXVIII. p. 342. item in *Nouis Actis eruditorum Lips.* Calendis Jun. 1747. p. 363-366. porro in denen Göttingischen Zeitungen von Gelehrten Sachen a. 1744. n. II. p. 107-109. in *Koblii Hamburgischen Berichten* von Gelehrten Sachen auf das Jahr 1743. p. 794. Admodum benigne ac honorifice etiam de hoc meo libro iudicavit auctor der *Zürcher freymüthigen Nachrichten* von neuen Büchern und andern zur Gelehrtheit gehörigen Sachen. Atque clariss. Du. Censoribus ago gratias, quas possum maximas.

In hunc censum etiam quodammodo veniunt Accessiones meae ad Historiam Ecclesiasticam et Scholasticam vrbis Hanouerae.

Sammlung ungedruckter Urkunden, sonderlich Nieder-Sachsen und die Braunsch. Lüneb. Lande betreffend. Iam supra excitata est haec Collectio Sect. III.

14. HISTORICI ARCHI-EPISCOPATVS OLIM, NVNC DVCATVS BREMENSIS.

Herm. *Conringii* Gründlicher Bericht von der Landes-Fürstl. Erz-Bischöflichen Hoch- und Gerechtigkeit über die Stadt Bremen. T. I. Operum ex edit. Göbelii p. 844 sq. Henr.

Heur. *Kreffingii* Discursum de Rep. Bremensi iam supra cum aliis nonnullis indicaui.

Auctores de Diplomatis dubiis Bremensibus supra Sect. I. Cap. VI. commemorauit.

Io. Zach. *Hartmanni* Programma de Primatu Archiepiscopatus Bremensis deque aureo sigillo Diplomatis, quo cum Ludouicus I. Imp. constituit. Kiliae 1734.

Io. *Vogt* Monumenta inedita rerum Germanicarum praecipue Bremensium. Bremen 1741 sq. 1-5 St.

Georgii *Roth* Antiquissimum clementiae Brunsvic. et Luneburg. erga Stadam documentum, Diploma siue priuilegium Ottonis IV. anno c1000ix. Stadensibus irrogatum, ex antiquitatibus patriis et re diplomatica illustratum, addita tabula aenea. Stadae. 1717. 4.

Scripta Iurispubli de cesso Archiepiscopatu Bremensi, reseruatis tamen iuribus Capituli et ciuitatis-Bremensis magna copia congeslit Chr. Goufr. *Hofmann* in Bibliotheca Iuris publici p. 399 sqq.

D. Christ. Frid. *Hempel* im Allgemeinen Europaischen Staats-Lexico im IV. Theil sub Tit. Bremen p. 862 sqq. etiam produxit diplomata.

15. HISTORIAE MECKLENBURGICAE SCRIPTORES DIPLOMATICI.

Georg Gustav *Gerdes* Sammlung verschiedener glaubwürdiger gutentheils ungedruckter Schriften und Urkunden, welche die Mecklenburgische Landes-Rechte, Geschichte und Verfassung erläutern können. Wismar 1736. 3. Sammlungen in 4.

D. Ioach. Christoph *Ungnade* Amoenitates Diplomatico-Historico-Iuridicae, oder Allerhand mehrentheils ungedruckte, die Mecklenburgische Landes-Geschichte, Verfassung und Rechte erläuternde Urkunden und Schriften. 12. St. Wismar 1751. 1752. Ist die Fortsetzung von Gerdes.

Ern. Ioach. *Westphal* Specimen documentorum ineditorum Mecklenburg. hoc est Recensus diplomatum, chartarum, literarum etc. Accedit Bibliotheca Etymologica selecta. Rostoch. 1726. 8.

Ern. Ioachimi de *Westphalen* Monumenta inedita rerum Germanicarum praecipue Cimbricarum et Megapolensium. T. I. Lips. 1739. T. II. 1740. T. III. 1743. T. IV. ibid. 1745. c. figg. f.

Hans *Cluveri* Beschreibung des Herzogthums Mecklenburg. Hamburg. 1737-42. VI. Theile. 8.

Ioh. Meno *Pötkers* Sammlung Mecklenburgischer Urkunden. Leipzig und Wismar. 1745. 1746. VI. Theile. 4.

M. Diet. **Schröders** Wismarische Erstlinge, oder einige zur Erläuterung der Mecklenburgischen Kirchen-Historie dienende Urkunden und Nachrichten. Wismar. 1732-1734. VII. St.

Ern. Aug. **Rudloff** Disquisitio Historico-Diplomatica de Natalibus commentitiis iuris usufructuarii filiarum nobilium in Megapoli, cum Appendice diplomatum. Rostoch. et Lips. 1738. 4.

Fasciculum Diplomatum Megapol. vide ap. perillustr. Dn. de **Senckenberg** in Selectis Iuris et historiarum.

David Franck's Alt- und neues Mecklenburg. Alles aus Historicis coevis, archivischen und zuverlässigen Nachrichten, und vielen theils noch ungedruckten Diplomaten erwiesen, mit Hrn. D. S. I. **Baumgartens** Vorrede. Leipzig und Güstrov. 1753. 4.

16. SCRIPTORES HISTORIAE HOLSATICAE DIPLOMATICI.

Mart. **Chemnitii** Bericht von der Gelegenheit und Unterscheid der beyden Herzogthümer Schleswig und Holstein, worinnen erwiesen wird, daß Schleswig ein Pertinenz und Lehn der Cron Dennemarck sey ic. 1629. 4.

Henrici **Mublii** Commentatio Historico-Theologica de Reformatione religionis in vicinis Daniae regionibus, et speciatim in Cimbria recepta, variisque modis stabilita. Kiliae. 1715. 4.

Legitur haec Commentatio statim ab initio Dissertationum auctoris Historico-Theol. et diplomatibus illustrata est.

Petri **Terpagers** Ripae Cimbricae, seu vrbs Ripensis in Cimbria descriptio ex antiquis monumentis, bullis, diplomatibus eruta et variis iconibus aeri incisis illustrata. Flensburgi 1736. 4.

Abam Heinrich Lactmans Einleitung zur Schleswig-Holsteinischen Historie 1. Theil. Hamb. 1730. 2. Theil. 1733. 3ter Theil 1739. 8.

Pölnische Vorstellung des nähern Successions-Rechts Herzogs Joachim Ernst zu Holstein Ploen an den Graffschafften Oldenburg, und Delmenhorst vor Ihre Majestät zu Dennemarck, und Fürstl. Durchl. zu Gottorff. 1668.

Auctor huius deductionis est *Genfchius*.

Die Pölnische Vorstellung außs neue widerleget, und mit einer Ablehnung der gegenseitigen Information. iuris et facti vermehret. 1668. 4.

Beiträge zur Erläuterung der Civil-, Kirchen- und Gelehrten Historie der Herzogthümer Schleswig und Holstein. Das dritte Stück enthält Diplomatarium

tarium ciuitatis Slesuicensis, item coenobii Itzehöensis, ex autographis erutum ab a. 1354 - - 1430.

Confer hic etiam Dn. *de Westphalen* Monumenta inedita rer. Germ. praecipue Cimbricarum.

17. SCRIPTORES HISTORIAE HASSIACAE DIPLO- MATICI.

H. C. de *Senckenberg* in *Selectis iuris et Historiarum* exhibet *Diplomatarium Hassiacum* et tres *Decades chartarum ac Diplom. ad Hassiacas et vicinas terras spectantium*. Ac T. V. videre est *Chartularium Hassiacum*.

Io. Philipp. *Ruchenbecker* *Analecta Hassiaca*, darinnen allerhand zur *Hessischen Historie*, *Iurisprudenz* und *Litteratur* behdrige *Urkunden*, *Abhandlungen*, und *Nachrichten* mitgetheilet werden. *Marburg* 1728-1742. XII. Theile. 8.

Io. Ge. *Estor* *Origines iuris potiss. Hassiaci monumentis ineditis illustratae*. *Ienae*. 1738. 4.

Johann Hermann Schmincke *Historische Untersuchung von des Otto Schüßen, gebornen Prinzen von Hessen Begebenheiten am Clevischen Hofe*, aus noch nie gedruckten *Urkunden* erläutert, und mit *Anmerkungen* versehen von *Fried. Christoph Schmincke*. *Cassel*. 1746. 4.

Fried. Christoph Schmincke *Monumenta Hassiaca*, worinnen im andern *Theile* p. 657 sq. auch *Diplomata* gemein gemacht worden.

Joh. Frieder. Conrad Reuters *Sammlung der Hessischen Nachrichten*, darinnen allerhand zur *Historie*, und *Litteratur* von *Hessen* und der *Nachbarschaft* gehörige *Anmerkungen*, *Urkunden* und *Untersuchungen* mitgetheilet werden. *Erste* und *2te Sammlung* 1737-1740. *Dritte Sammlung* *Franckfurt am Mayn*. 1742. 8.

18. SCRIPTORES HISTORIAE SVEVICAE DIPLO- MATICI.

Martini Crusii *Annales Sueuici*, supra iam commemorati. Hos *Annales perillustris Dn. Io. Iacob Moser* sub *Titulo: Schwäbische Chronick* in *Germanicum idioma* vertit, auxit, ac *Francofurti* 1738. 2. Voll. in f. edidit.

Franc. Petri *Sueuia Ecclesiastica*. *Augustae Vindel*. 1699. f.

Arsenii Sulgeri *Annales Zwifaltenses*, eiusque *descriptiones Sueuiae praefulatuuum diplomatibus exornatae* sunt.

Lud. Barthol. Hertenstein *Commentarius de illustri Reip. Vlmensis origine, antiquitate, rebus gestis, iuribus et priuilegiis particularibus* in *MSto* la-
tet,

tet, et archiuo tantum destinatum, vt Cl. *Buderus* T. II. Bibliothecae Historicae refert.

Ceterum in *Speculo Sueuico* c. 272. perhibetur, Carolum Magnum Sueuis dedisse priuilegium, eosque iure primi conflictus in expeditionibus ornasse; quod iam *Lambertus Schafnaburg.* ad a. 1075. memoriae prodidit.

19. NASSOVIAE SCRIPTORES DIPL.

Joh. Georg Hagelgans Nassauische Geschlechts-Tafel des Walramischen Stammes von Graf Heinrich dem Reichen an, bis auf die von ihm abstammende in drey Fürstlichen Häusern der Saarbrückischen Linie gegenwärtig blühende Nachkommen, durch Diplomata und andere archivalische Documenta auch Kupferstiche erläutert und bestätigt. Franckfurt 1753. fol.

20. W V R T E M B E R G I C I.

Christoph. *Befoldi* Prodromus Vindiciarum Ecclesiasticarum Wirtembergicarum Anno 1636. et T. III. Act. Pacis Westphal. Praef.

Eiusd. Documenta rediuiua monasteriorum praecipuorum in Ducatu Wirtembergico sitorum, iam supra Sect. I. Cap. IX. adducta sunt, et recusa Vienne 1726. f.

Eiusd. Virginum sacrarum monumenta. Tubingae apud Phil. Brun. 1636. 4.

Eiusd. Documenta concernentia Ecclesiam collegiatam Stuetgardiensem. ibid. eod.

Eiusd. Documenta Ecclesiae collegatae in oppido Backhenang Dioeceseos Spirensis. Tub. 1636. 4.

Scripta haec Befoldiana inter rariora rarissima sunt, publica scilicet auctoritate suppressa, sunt verba Cl. et reuer. Dn. *VOGTII* in *Catalogo librorum rariorum* p. 82. quem l. c. vide pluribus. Confer et *Ioh. Iac. MOSERVM* in *Bibliotheca Scriptorum de rebus Sueuicis* p. 14 sq. *SCHELHORNII Amoenitat.* Tom. II. pag. 342. T. V. p. 165. 166. alios.

Gründlicher Beweis, daß die Praelaten und Klöster des Herzogthums Würtemberg von 90 bis 200. Jahren her landsässig gewesen, wider die neuerliche Immedietät aus Documentis. A. 1641. 4. Auctorem habet hoc scriptum Guil. Bidenbachium a. 1645. 4. recusum. Vid. *LVDWIG* T. I. *Reliq. MSt. Praef.* p. 55.

Ioh. Iac. Moseri Specimen Würtembergiae diplomaticae. Tubingae 1732. 8. Item sub Tit. *Sammlung aller das hochfürstl. Haus und Herzogthum Würtenb. betreffender Urkunden* prodiit. 8.

21. HISTORIAE ALSATICAE SCRIPTORES DIPLOMATICI.

Vlrici *Obrechtii* Prodromus rerum Alsaticarum. Argent. 1681. 4.

Perrarus est hic prodromus, quia Regis Gallorum iussu exemplaria plurima fuerunt suppressa. W. E. *Tenzelius* in Colloquiis mensuris a. 1691. p. 994. Das Buch, inquit, ist sehr rar, denn es, so bald der König in Frankreich Straßburg bekommen, confisciret worden. Man sagt auch, er habe dem Auctori zugemurhet dasselbe zu restituiren ꝛc. Er antwortete aber πολιτικοτάτως: Ihre Majestät hätten es schon durch ihre siegreiche Waffen restituiret. Confer. *Serpilius* de libris rarior. p. 73 sqq. et Biblioth. Histor. Hamburg. Cent. III. p. 150 sqq.

Histoire de la Province d'Alsace avec les Figures et un Recueil de pieces, qui peuvent servir de preuves aux faits importantes etc. par Louis *la Guille*. A Strasburg. 1727. f.

Io. Daniel *Schoepflin* Alsatia illustrata Celtica, Romana, Francica. Colmar. 1751. f.

Insigne hoc opus diplomatis exornatum. Recensio eius exstat in *Journal des Sçavans* Juin. Item in *Fasciculo* I. IV. *Relationum Götting.* de libris nouis n. 9.

De Alsatiæ Landgrauis vide Iac. *Wenckeri* Commentationem de Comitibus prouincialibus, paulo inferius excitandam.

22. HISTORICI LOTHARINGIAE DIPL.

Io. Iac. *Masouii* Exercitatio de Nexu regni Lotharingiae cum Imperio Romano Germanico. Lips. 1728. 4. cum appendice documentorum.

Histoire ecclesiastique et civile de Lorraine, avec les pieces justificatives à la fin par Aug. *Calmet*. T. I-III. A Nancy 1728. f.

Io. Gottl. *Heineccii* Resp. Christ. Henr. Engelken Diff. de Eminentioribus Ducatus Ducumque Lotharingiae iuribus. Francof. ad Viadr. 1732. 4.

23. HISTORICI RERVM FRISICARVM.

Vbbonis *Emmii* Rerum Frisicarum Historia. Lugd. Bat. 1616. f.

De Geschiedenissen van Vriesland Oostende West, a C. N. ad 1583. door Christian *Schotanus*. Franeker 1658.

(Enno Rudolph *Brenneisen*) Ost-Friesische Historie und Landes-Verfassung aus denen im Fürstl. Archiv vorhandenen, und sonst colligirten glaubwürdigen Documenten in 2. Tomis. Zurich 1720. f. 2. Voll.

24. PRINCIPATVS SCHWARTZBURGENSIS HISTORICI DIPL.

Ahasveri *Fritschii* Guntherus Schwartzburgicus Imperator Romanus. Ienae et Rudolstadtii. 1677. 4.

Baring. Clav. Dipl.

O

L.W.

L. W. Heinr. *Zeydenreichs* Historie des ehemahligen Gräffl. nunmehrö Fürstl. Hauses Schwarzburg, darinnen die Geschichte derer Grafen und Fürsten zu Schwarzburg bis auf gegenwärtige Zeit, deren Rechte, Praerogativen, wie auch ihre Lande, sammt denen vornehmsten Denck- und Merkwürdigkeiten mit Diplomatus erläutert u. Erfurt. 1743. 4.

25. *HISTORICI S. R. IMPERII COMITVM PROVINCIALIVM AC COMITVM.*

Ant. Dadinus *Alteserra* de Ducibus et Comitibus prouincialibus, ex editione celeberr. *Estor*. Francof. et Lipsi. 1731. 8.

Iac. *Wenckeri* de Comitibus prouincialibus, siue Landgrauis Commentatio; qua Landgrauiatum in Germania, praecipue vero Alsätiae origo, et antiquitas, nec non Alsätiae Landgrauiorum successio, aliaque rerum Germanicarum memorabilia ad Landgrauiatum et Landgrauiorum notitiam necessaria, a variis erroribus vindicantur, et fide diplomatum et medii aevi monumentis illustrantur. Argentorati. 1738. 4.

Io. Wilh. *Waldschmidt* de S. R. G. I. Comitum Austregis, von Reichs-Gräfflichen Austrägen. Marburgi. 1716. cum Appendice Diplomatum, et sigilla notabiliora illis subiecta in 4.

Io. Henr. *Boeclerus* in Historia Comitum Ruthenorum multa Diplomata exhibuit.

Wilh. Ernest. *Tentzelii* Typus Genealogiae Beichlingianae plenioris. Ienae 1702. 4.

Opus curiosum insertis chartis ac diplomatus.

Ioh. Godofredi *Buchneri* Diploma Fridericianum, quo Nobilibus Heinrico Seniori et Heinrico Iuniori Aduocatis de Plauen ius monetandi ac metallifodinarum conceditur integritati suae restitutum et a variorum obiectionibus ac dubiis liberatum, obseruationibus insuper ad vsum Iuris Publici accommodatis illustrauit. Graicae 1731. et Lipsiae 1748. 4.

Diploma Ludouicianum, quo nobilibus Aduocatis de Plauen, Gera ac Wida varii generis priuilegia et Regalia partim confirmantur, partim de nouo conceduntur, compluribus obseruationibus ad vsum iuris publici accommodatis. Accedit maioris fidei gratia praefatum diploma, ipsissimis suis literarum ductibus aeri incisum (curante b. *Buchnero*). Graicae 1732. 4.

Christ. Gottl. *Schwarzii* Memoria priscorum Comitum et Burggrauiorum Leisnicensium, non solum e recuis illustratisque Petri *Albini* originibus pertinentis, sed etiam e vetustis Scriptoribus, Diplomatusque ac Documentis fide dignis resuscitata et aliquot figuris aere descriptis ornata pariterque ad illustran-

lustrandam partem veteris Historiae rerum Misnicarum comparata. Lipsiae 1739. f.

Daniel Schneiders vollständige Hochgräfl. Erbachische Stamm-Tafel, nebst denen Erklär. und Bewährungen, oder Hochgräfl. Erbachische Historie aus angefügten wahren und größten Theils noch niemals herausgekommenen Urkunden, sammt einer Geographischen Beschreibung der ganzen Grafschaft, nebst einer Vorrede Georg Melchior von Ludolph. Frankf. am M. 1736. f.

Io. David Koeleri Historia Genealogica Dominorum et Comitum de Wolfstein Lib. Baronum in Sultzburgo superiore et Pyrbaum ex chartis, diplomatis, codicibus, variisque aliis documentis, quorum multa hactenus inedita. Francof. et Lips. 1726. 4.

Io. Frid. Georgii Nachricht vom Marggraffthum und Stadt Anspach nebst Urkunden. Frankf. 1732. 4.

Ioh. Jacob Zinck Rerum Hennebergicarum Tomi II. quorum primus diplomata chartasque ineditas complectetur ad Historiam et iura Hennebergica vicinarumque regionum facientia; additae sunt Diplomatum Caesareorum et sigillorum ad authentica aeri insculptorum icones, quae in Chronico Gotwicensi desiderantur adhuc. Quaedam de re diplomatica Hennebergica et subsidiis ad eandem Historiam facientibus praefatus est Io. Georg Estor. 1744.

Joh. Georg Maurer merkwürdige Lebensbeschreibung Hrn. Gottfrieds Herren von und zu Hohenloe, als Preiskwürdiger Stammvater und Stifter der in seinen resp. Reichs-Fürst- und Gräfl. Nachkommen annoch blühenden hohenloischen Haupt-Linie aus bewährten Urkunden und Scribenten. Frankf. am M. 1748. 4.

Christian Ernst Hanzelmann Diplomatischer Beweis, daß dem Hause Hohenlohe die Landes-Hoheit, mit denen zu selbig. gehörigen Rechten... zu Theil worden, sammt einer Abhandlung von dieses Hauses Ursprung, und Herkunft. Nürnberg 1751. f.

Johann Jacob Mosers Staats-Recht der Reichsgräfl. Häuser von der Leyen, von Plettenberg und von Biermont. Leipzig und Eberßdorff im Vogtland 1745.

Christ. Vlr. Gruppen Origines Pymontanae et Swalenbergicae. Göttingen 1740. 4.

Joh. Jac. Wippel Nachricht von dem Geschlecht der Braunschweigischen Herzogin Christiana Elisabeth, den Grafen von Barbi und Mülingen. Berlin 1750. 4.

Eiusd. Bina documenta ad rem Eccles. Barbiensem spectantia. Ibid.

N. Avemanns Graf Kirchbergische Historie mit Beylagen.

Sam. Lenz Diplomatische Fortsetzung, und zum Theil Ausbesserung von Friedrich Lucae Grafen-Saal. Halle 1751. 4.

Sam. Wilh. Veters Versuch einer Geschichte der Durchl. Marggrafen zu Nürnberg. Frankf. und Leipz. 1751. mit Urkunden.

Eiusd. Fortsetzung einer Burggräflich Nürnbergischen Geschichte durch Münzen, Siegel, Urkunden bestätiget. Ibid. 1753.

Joh. Heur. Drümels Historisch-diplomatischer Beweis, daß der Comes Palatii in dem Fränckisch- und Deutschen Reich nicht als Hofmeister anzusehen, der Erzhuchseß aber des Reichs Erzhofmeister sey. Wlm 1751. 4.

26. ORDINIS EQVESTRIS HISTORICI DIPLOM.

Matth. de Schulenburg de Priuilegiis et Praerogatiuis Nobilium mediatorum in Germania liber singularis: adiecta sunt documenta quae ad illustrationem faciunt, quantum quidem constat nondum edita, nec non fragmentum disquisitionis de seruitiis equestribus etc. Francof. 1749. 4.

Illustris auctor hanc commentationem primum Gieslæ a. 1733. loco disputationis luci publicae exposuit. Ex diplomatibus adiunctis notanda veniunt diplomata Ottonis M. et Henrici II. Imp.

Io. Christ. Lünig Collectio noua, worinn der mittelbaren, oder Landsäßigen Ritterschaft in Deutschland sonderbare Prærogativen und Gerechtfame, auch Priuilegia und Freyheiten enthalten sind. Leipzig 1730. f.

Io. Steph. Burgermeister Codex Diplomaticus equestris. Vlm. 1724. 4. 2. Voll.

Iust. Christ. Dithmars Churmärckische Adels-Historie, oder Genealogische Beschreibung der in der Chur- und Marck Brandenburg blühenden ältesten und ansehnlichsten adelichen Geschlechter. Erstes Stück.

In hoc specimine solide auctor descripsit Familiam Dominorum de Marischall ex Scotia oriundorum, diplomatibusque eam exornauit, sed morte praeuentus plura specimina haud dedit.

Gottl. Sam. Treuers Historisches Geschlecht-Register des Hochadelichen Hauses der Herren von Münchhausen, worinn die Abstammung aller Vorfahren von der Mitte des XII. Seculi an mit vielen Urkunden erwiesen wird; nebst einem Anhang aller derselben Diplomatum, so zur Verbesserung der Genealogie einiger tausend adelicher Familien dienen können. Göttingen 1740. mit vielen Kupfern. f.

Duplica in Sachen von Hammerstein, contra Herrn Statthalter und Demprobst von Kerßenbrock appel. mit Beplagen. f.

Joh. Ad. Koppss Historische Nachricht von den Herren zu Itter, einem uralten Adelichen Hause in Hessen, mit vielen Urkunden, und in Kupfer gestochenen Sigillen. Marb. 1751. 4.

Rudolph August *Noltenii* Diatribe Genealogico-Historica de illustri Veltheimiorum familia per Seculum XI. XII. et XIV. Diplomatum, probatissimumque Historicorum fide descripta. Helmstad. 4.

Hic doctus vir Guelferbyti dum vineret, Archiui Ducalis Cancellariae Registrator fuit, Rectoris in Scheningen filius, d. 16. Septembris a. 1752. subito vitam cum morte coelebs commutavit. Relationibus Brunsvicensibus seu denen *Braunschweigischen Anzeigen*, sub nomine *Constantino Olorino* varias elucubraciones inferi curavit.

Cónr. Barth. *Behrens* Stammbaum des Hochwohlgeb. Hauses der Herren von *Bock*, so ich mit Beweissthütern und Urkunden vermehret, und dem zwayten Theile der Beschreibung der Lauensteinischen Saale p. 257 sqq. einverleibet.

Statuts et Privileges de la Noblesse de la basse Alsace accordées par les Empereurs, confirmés et augmentés par le Roy. Strasb. 1731. f. Gall. et Germ.

Vertheidigte Freyheit und Unmittelbarkeit der Heil. Röm. Reichs Ritterschafft in Francken, Schwaben und am Rhein, auch ihre wohlhergebrachte Würde und Gerechtsame, wider die Hochfürstl. Würtembergische sogenannte Vorlegung der angeblich anwachsenden Irrungen und daher entstehenden Nothdurft eines Reichs-Regulativs. Erster und Zwayter Theil. fol. 1752. 1753.

27. HISTORICI VRBIVM QVARVNDAM GERMANIAE
PARTICVLARES, QVI DIPLOMATA PRO-
DVXERVNT.

Joh. Peter *Willebrands* Hansische Chronie aus beglaubten Nachrichten zusammen getragen. Lübeck. 1749. f. Die 4te Abtheilung bestehet aus diplomatichen Nachrichten.

Joh. Jac. *Mosers* Reichsstädtisches Handbuch, worinn die heut zu Tage noch einen Nutzen habende Urkunden ꝛc. anzutreffen. Erster und 2ter Theil. Lübingen 1732. 4.

Petri Lambecii *Origines* Hamburgenses, cura Io. Alb. *Fabricii*. Hamb. 1706. f.

Accesit editioni alteri Collectionis *Lindenbrogii* Scriptor. Septentrionalium.

Liber primus separatim prodiit Hamburgi 1652. 4. Secundus ibid. 1661. 4. multis diplomatibus referti.

Nic. *Staphorst* Historia Ecclesiastica Hamburgensis Diplomatica, oder Hamburgische Kirchen-Geschichte. T. I-V. Hamb. 1723. 1725. 1729. et 1731.

Diplomatibus abundat haec Historia.

Iacobi *Schuback* Diss. Epist. de Origine Statutorum Hamburgensium non Sufatensi. Gottingae. 1749.

Io. Mich. *Heineccii* Antiquitatum Goslariensium et vicinarum regionum libri sex. Halberstadii et Francof. ad Moen. 1707. f. Comparent etiam hi libri inter ipsius et I. G. *Leuckfeldii* Scriptores rerum Germanicarum.

Hoc opus multis Pontificum, Imperatorum, Episcoporum et Principum Diplomatum ab anno C. 918. refertum est, quibus res Saxoniae inferioris maxime illustrantur.

Priuilegia et Pacta des *H. N. Reichs Stadt Franckfurt am Mayn*, sammt der guldenen Bulla Caroli IV. in Lat. und Teutscher Sprache. Frankfurt am Mayn 1728. f.

Joh. Benjamin Lehnemann Diss. de Priuilegiis S. R. I. liberae Reip. Moeno-Francofurtensis. Lips. 1740.

Georg. Melchior. *de Ludolf* Sicilimenta ad Historiam et iura Ciuitatis Imperialis Wetzlariensis, additis multis Diplomatum inserta leguntur *Observationum Forensium Continuationi*. Wetzlariae. 1722. 4. in Appendice.

Io. Christoph. *Wagenseilii* Commentatio de Sacri Romani Imperii libera Ciuitate Noriberga. Subnexa est Dissertatio de Phonscis Germanorum vulgo von Meistersängern. Altdorfi Noric. 1697. 4.

Caroli Sigism. Eliae *Holtzschuer* Oratio de Comitibus A. CIÖCCCLVI. Norimbergae celebratis, in quibus Caroli IV. Imp. Aurea Bulla fuit sancita. Accessit Index Diplomatum tempore istorum Comitiorum Norimbergae promulgatorum, itemque recensio variorum A. B. exemplarium MSS. et typis impressorum. Altdorfi 1732. 4. c. fig.

Historia Norimbergensis diplomatica, oder Zusammentrag der vornehmsten, von den glöwürdigsten Kaysern und Königen der Kayserl. und Reichs. freyen Stadt Nürnberg von Alters her ertheilten allergnädigsten Freyheiten, Begnadigungen, und Concessionen, auch anderer zu deren gründlicher Erörterung, und mehrerm Verständniß ndthigen glaubwürdigen Urkunden, und Zeugnissen, mit beygefügt sowohl die alte geist- und weltliche Reichs, als auch Nürnbergische Geschichte, Gesetze und Rechte, insonderheit aber die Historiam medii aevi und erläuterte Nürnbergische Reformation noch mehrers erklärenden und bewährenden Anmerkungen. Nürnberg 1738. mit Kupffern. f.

Speciosus huius libri titulus satis declarat quid in hoc opere praestitum, et diplomata ferme 500. in eo continentur.

David *Langemantels* Historie des Regiments der Stadt Augspurg, mit Urkunden erstlich ediret 1725. item cura Jac. Brucker. Augsp. 1734. f.

Daniel Eberhard *Dolp* gründlicher Bericht von dem alten Zustande und erfolgter Reformation der Kirchen, Klöster und Schule in des *H. Reichs Stadt Nördlingen*, und ihrem angehörigen Gebiete; Imgleichen von denen in der Stadt annoch befindlichen geistlichen Casten- und andern Häusern. Aus gemeinen

meinen und besondern Nachrichten verfasset, mit vielen bewährten, auch bisher größtentheils unbekanntem, nützlichen Urkunden, und Beylagen herausgegeben. Nördlingen. 1738.

Ex Georg. Henr. *Wenig* Collectione rerum Nordlingenf. clariff. editor hanc historiam maximam partem composuit, ac Codicem diplomaticum adiecit.

Ioh. Henr. *von Falckenstein* Ciuitatis Erfurtensis Historia Critica et diplomatica, oder Alt-Mittel- und Neue Historie von Erfurt. Ibid. 1739. 4.

Historiam ciuitatis Erfurtensis titulo satis specioso, insertis diplomatibus cl. Dn. Auctor in hoc libro quidem exposuit, sed multis scaturit mendis. In Casp. Sagittario et Pfefferkornio, qui ante eum historiam Thuringiae scriptam reliquerunt, nihil rectum putat, paucis exceptis. Praeterea vnam eandemque rem saepe bis vel ter repetit, sibi que ipsi non raro contradicit, quod vno alteroque exemplo, vt veritas huius asserti constet, declarabo. Sic p. 223. §. 1. disquirat de primo doctore, qui Christianismum in Thuringiam introduxit, et asserit, eum fuisse S. Kilianum, paucis interiectis dicit, Kilianum nunquam in Thuringiam venisse, et paulo post contendit, ante Kilianum Thuringiam Christianismo iam imbutam fuisse.

p. 1173. repetit Knuttelhardos, quos iam p. 675. enarrauerat.

p. 297. §. 11. Dn. Auctor vult Archiepiscopum Richolfum a. 813. primum Concilium Moguntinense celebrasse, sed p. 285. lin. 2. contendit iam anno 745. Moguntinae Concilium habitum fuisse. Interim Io. Andr. SCHMIDIVS Abbas Mariaeuallensis in *Historia Conciliorum Moguntinensium*, Helmstädi. 1713. §. III. Primum Concilium, inquit, Moguntinense, cuius scriptores meminere, est Concilium A. DCCCXIII. habitum iussu Caroli M. Moguntiae in claustro basilicae S. Albani V. Idus Iunii, vt docemur ex ipso Concilii textu etc.

p. 481. perhibet, Ludouicum Barbati filium, cognominem ab Archiepiscopo Moguntino Adelberto Vicedominatum in Thuringiam impetrasse. Sed Ludouicus Barbatus an. 1055. diem obiit supremum, cui Ludouicus II. successit; anno vero 1109. Adelbertum II. in Archiepiscopum demum fuisse electum, ex Historiarum monumentis constat.

p. 262. dicit, ciuitatem Erfurtensem ante annum 1664. sub imperio Archiepiscopi iam fuisse, sed ex indubitatis historiarum monumentis patet, post dictum annum imperio Electoris Ioh. Philippi paruiffe hanc ciuitatem, eamque in regimine Successores in potestate sua retinuerunt. Taceo reliquas aberrationes.

Beni. Chr. *Grasboui* Commentatio de Originibus atque antiquitatibus S. R. I. liberae ciuitatis Mülhusae, monumentis adhuc ineditis illustrata. Görlicii 1749. 4.

28. HISTORICI HELVETIAE qui Diplomatibus res a se consignatas illustriores reddiderunt.

Franc. *Guillimanni* de rebus Helueticis libri V. Amiterni 1623. 4. et in Thefauro historiae Helueticae Tiguri 1735. f.

Casp.

Casp. *Sagittarii* Antiquitates lacus Bodamici, cum specimine Historiae Lindauiensis. Ienae 1693.

Christoph. *Hartmanni* Annales Einsidelenses Monasterii in Heluetia, supra iam memorati.

Aegidii *Tschudii* Chronicon Helueticum, oder gründliche Beschreibung der sowohl in dem S. R. Reich, als besonders in einer löbl. Eidgenösschaft und angränzenden Orten vorgelassenen merkwürdigsten Begegnissen, herausgegeben von Joh. Rudolff *Tselin*. Basel 1734. f. 2. Voll.

Tschudus autem tantum initium et finem Diplomatum sistit, vna cum monogrammaticis; editor quidem defectum supplere conatus est, sed multa obstacula ubique occurrisse in Praefatione monet.

Gabriel *Walser* Beschreibung des Cantons Appenzell, nebst vielen Original-Stücken. 1740. 8.

Histoire de Geneve par M. *Spon* rectifiée et augmentée avec les Actes et autres pieces servant de preuves. Geneve 1730. 4.

Io. Iacobi *Moseri* Gerettete vödlige Souverainität der löblichen Schweizerischen Eidgenossenschaft. Tübingen 1731. 4.

29. B E L G I A E.

Aub. *Miraei* Donationes Belgicae cum notis. Antwerp. 1629. 4. Vide *Eiusdem* Opera.

Ant. *Sanderi* Chorographia Sacra Brabantiae. Bruxellae 1659. c. fig. fol. max. *Eiusd.* Flandria et Brabantia sacra.

Hi libri magnifici multa Diplomata referunt, et ex iudicio *Ludewigi* l. c. aliunde non requirenda. Actorum Eruditorum collectores ann. 1724. pag. 376. de his libris memorant sequentia: Inter rarissimos, inquit, utique libros hactenus numerata est Antonii *Sanderi*, Presbyteri, Chorographia sacra Brabantiae duobus in fol. voluminibus diuisa, quae, cum exempla eius prope omnia (vix enim octo seruata aiunt) cum tabulis aeneis, iniecto Bruxellis igne, conflagrauerint, 300 vel 400 florenis hactenus aestimata est. Laudandum ergo Bibliopolae Hagiensis Christiani van Lom institutum, qui librum recudere, et non tantum 21. tabulis, sed et tractatu: Descriptio Coenobii Augustiniani Antwerpiae augere constituit. Confer et *Vogtii* Catalog. libror. rarior. p. 600.

Iulii *Chiffletii* Aula sacra principum Belgii, seu Commentarius de Capellae Regiae, in Belgio principiis, ministris, ritibus etc. Accedunt pro eadem Capella donationes, diarium officii diurni, edente Io. Iac. *Chiffletio*. Antwerpiae 1650. 8.

Memoires pour servir à l'Histoire de Hollande et des autres provinces unies par Louis *Aubery*. A Paris. 1680. 8.

Hic liber continet multa singularia etiam in causa Hugonis Grotii et Olden-Barneveldii. Constat nimirum aequè Hugonem Grotium ac Oldenbarneveldium laesae maiesta-

maiestatis, seu perduellionis fuisse accusatos, quia religionem mutare et Mauritium Principem ab imperio remouere videbantur. Posteaquam autem Oldenbarneuldio vita erat adempta, Grotius, tunc Syndicus Roterodamensis, damnatus tandem ad carceres perpetuos bonaque eius publicata sunt, et in arce Loewensteynia prope Gorcomium ad Mosam carceri mancipabatur veluti Remonstrantium factionis antesignanus. Enim vero iniusta Grotii condemnatio non solum a summis vbique viris, sed ab ipso etiam Galliae Rege pariter ac aliis principibus fuit agnita. Vid. *Theatrum Europ.* P. I. ad ann. 1619. f. 286. Confer etiam *Grotii Apolog.* c. 18. p. 305. In carcere autem otioque illo, quod Grotius *diuinitus sibi concessum* celebrat epist. CXXIV. ad VOSSIVM data, literis totum se tradidit, et librum egregium *de Veritate religionis Christianae* non lingua Latina, sed Belgicis versibus primum edidit, quo milites nauales in primis principiis religionis Christianae erudiret. Atque eundem hunc librum in epistola ad SARRAVIVM *Epistol. ad Gallos* p. 405. *doloris sui partum* appellat. Sic THOMAS CAMPANELLA monachus Dominicanus Italus, portentosi ingenii vir, perduellionis accusatus, librum *de Monarchia Hispanica* in carcere, quo per XXV. annos detentus fuit, ex memoria dictauit, rogatus a Nobili quodam Austriaco. Vide pluribus CHRISTOPH. HENR. RITMEIERVM in *Conringianis Epistolicis* p. 315. multosque alios in vulgus edidit libros: FRANCISCVS BASSOMPIERE, qui a Cardin. Richelieu in custodiam datus, in carcere, *Bastille* dicto, scripsit diarium vitae suae, quod seq. titulo *Journal de la vie du Mar. de Bassompierre* Parisiis prodiit. De THOMA MORO et CASP. PEVCERO notum est, quod tempore captiuitatis Theologicas meditationes literis mandarint, taceo multos alios. Exacto interim integro biennio et quod excurrit, Grotius vxoris, ancillaeque fide ac solertia in libertatem vindicatus est. *Incomparabilis viri HVGONIS GROTII Alloquium ad arcam, qua e carcere elatus est, editum ex museo Ioach. MORSI, sine die et consule, in 4.* fortasse paucis innotuit, et constat vna plagula adiectis nonnullis aliis eius generis carminibus, estque tale:

HVGONIS GROTII ALLOQVIVM AD ARCAM.

Dulces latebrae temporis domus parni
 Angusta, laxo quae viam facis coelo,
 Clausum parumper Spiritum manumittens,
 Opus quod aegre congregum manu multa
 Interquiescens pertulit ferus miles,
 Tandemque caecum tradidit rati pignus
 Lati vehendum Vahalis impetu pronos:
 Quas arca grates, tibi feram laudes?
 Tibi fugata victa seruitus cessit,
 Tolerata septem post biennium menses.
 Quod celsa tueor ostia libero vultu,
 Quod durus aures non ferit ferae stridor,
 Obicesque multi barbarique custodes:
 Sed laeta turba comiter salutantum,

Blandique amici, tineta literis corda,
 (Qualis THVANO quo probator netno
 PVTEANVS, et mens erudita TILANI)
 Fallidiosas ire non sinunt luces:
 Tibi haec et si quid est aliud boni nobis,
 Et si quid ultra restat, arca, debemus,
 Quae merita verbis si liberet aequare,
 Opus tot esset, ferre quot soles, libris.

Carcerem eruditorum museum singulari dissertatione exposuit IO. CHRISTOPH. WOLFIUS. Witteb. 1710. Atque *Hugonem Grotium perduellionis absolutum* dissert. morali dedit M. HENR. GODOFR. SCHVMANN Vitemb. 1727. Fuit H. GROTIUS de cetero Batavus patria Delphenfis, natus est Anno Domini 1583. IV. Id. Aprilis, obiit Rostochii a. D. 1645. Iudicia doctorum et clariss. virorum de H. Grotio collegit magnó numero Th. POPE-BLOUNT in *Censura celeberr. authorum* p. 945 sqq. Eius symbolum fuit: RVITHORA. LVCANI Poemata Hugo Grotius adeo aestimavit, vt in marsupio eadem nunquam non gestaret secum, imo et saepius oscularetur. Vid. *L'Esprit de Guy Patin* p. 28. pertinet ergo etiam ad eruditos singularis cuiusdam libri amatores, de quo argumento Diss. edidit M. Io. Frid. *Sommerlattius*. Sed haec singularia occasione Grotii.

Oliuarii *Vredii* Historia Comitum Flandriae. II. Tomi. Bruxell. 1650. f.

Eiusd. Sigilla Comitum Flandriae et inscriptiones Diplomatum. Ibid. 1639. f.

Eiusd. Genealogia Comitum Flandriae. II. Tomi. 1643. f.

Balderici Nouiomensis Episcopi Chronicon Cameracense et Atrebatense cum Notis *Colvenerii*. Duaci 1655. 8.

Libellus refertissimus Diplomatum.

Auberti *Miraei* Opera Diplomatica et Historica supra iam Sect. III. excitata, hoc quoque loco memoranda veniunt, varia namque diplomata Belgica in lucem produxit.

Io. Franc. *Foppens* Diplomatum Belgicorum noua Collectio, siue Supplementum ad opera diplomatica Aub. *Miraei*, Tomus quartus Brussel. 1748. f.

Io. de *Beka* et Wilh. *Hedae* Historia Episcopi. Ultraiect. cum appendice *Suffridi Petri*. Vltraj. 1643. f.

Vbi Diplomatum copia et selectus.

Arend van *Schlichtenborst* Geldersse Geschiedenissen. Arnh. 1654. c. fig. f.

Haec Historia Geldriae Diplomatum aucta.

Christophel *Butkens*, Trophées tant sacrés que profanes du Duché de Brabant avec supplement. Antv. 1641. et nouissime A la Haye 1724. 1726. f. 2. Voll.

Hunc librum plures magni faciunt, sed Petrus SCRIVERIUS in *Epist.* 8. p. 558. indicat: *Exortus est nuper in Brabantia an Flandria, mi Pontane, stolidae audaciae*

audaciae et intolerabilis palpi, Christophorus BVTKENIVS. Hic fanaticus Ducum, Principum, nobilitum etiam priuatorum acta, rationes, stemmata, innumerato habere atque ea, quae nunquam facta, scire videtur. Nunc Comites nunc Barones crepat, CONFICTIS DIPLOMATIBVS, vera falsaque iuxta habet. Confer celeberr. Ludewigium loco saepe citato p. 112.

Eiusd. Annales Genealogiques de la Maison de Lynden veriſiées par chartres, tiltres et autres preuves. Embellies des Figures. en Anvers. 1626. f.

Iac. Reuii Dauentria illustrata. Lugd. Bat. 1651. 4.

Chronicon Egmondanum a Matthaeo editum supra iam recensui.

Iacobi le Roy de Brouchem Notitia Marchionatus S. R. Imperii, hoc est urbis et agri Antuerpiensis oppidorum, dominiorum, monasteriorum, castellorumque sub eo, in qua origines et progressus illorum eruuntur ex Archiuſi Regiis, oppidanis, monasticis, principumque diplomatibus et sigillis, aliisque monumentis. Amſtelod. 1678. f.

Bernhardi de Ionghe Belgium Dominicanum. Bruxell. 1719. c. fig. 4.

Cornelii Pauli Hoyneck van Papendrecht Analecſta Belgica in ſex partes diuiſa. Hagae-Comitum. 1743. 4.

Cronycke ofte ware beſchryving van Rotterdam beſchreven door S. Lois, en beginnende van dem jare 1270. tot 1671. etc. Haag 1746. in 4. mai.

In hoc opere multa quoque diplomata veterum Hollandiae Comitum, quae urbi Roterodamensi gratioſe conceſſerunt, occurrunt.

Iac. Malbrancus de Morinis et Morinorum rebus. Torn. 1639. 4.

Liber admodum rarus.

Hanveſten en Privilegien van de Stadt Amſterdam. Amſt. 1639.

Handveſten, Privilegien, Oſtroyen, Coſtumen en Willekeuren der Stadt Amſterdam. Amſterd. 1663.

Handveſten, Privilegien, Willekeuren en Ordonantien der Stadt Enchuyſen, Alekmar, Horn, en Medenblick, mitſgaders andere Weſttrieſche en Drechterlandſche Vorrechten. Enchuyſen. 1667.

30. I T A L I.

De Diplomatibus nonnullis Auguſtarum et Reginarum Italiae agit laudatus I. Heumann libro ſupra citato.

Ferdinandi Vgbelli Italia ſacra, ſeu Hiſtoria Epiſcoporum Italiae et inſularum adiacentium. Romae 1644-62. f. Editio nouiſſima cum Notis et Supplementis Nic. Coleti. Venetiis 1717-1722. f. Tomis X. edita eſt, qui conſtituunt IX. Volumina.

VGHELLVS erat natione Florentinus, natus ibi 1594. d. 21. Martii; Romae fuit abbas ad S. Anaſtaſium. Vita eius praepoſita eſt nouiſſimae editioni Italiae ſacrae.

crae. Sane nemo vnquam eo felicior fuit in Diplomatribus Caesarum maxime Germanicorum indagandis, ex omnibus enim praefulatus, quos descripsit, Diplomata et Bullas accepit. Obiit 1670. Franciscus *Barberinus* Cardinalis ipsi Epitaphium in primaria Ecclesia sepultus poni curauit, quod exhibet *MABILLONIVS Mus. Ital.* p. 143. part. I. T. I.

Iul. Ambr. *Lucentii* Italia sacra Ferd. *Vgbelli* restricta, aucta, veritati magis accommodata. Romae. 1704. f.

Victor *Siri* Memorie recondite dall' anno 1601. sino al an. 1648. 4. 8. Voll. *Einsd.* Mercurio in XV. Tomis, qui constituunt 23. Voll.

Hoc opus est continuatio antecedentis, oppido rari sunt hi libri, et quia diuersis in locis, utpote Parisiis, Casal. Lugduni, Florentiae typis exscripti, raro etiam iunctim inueniuntur. Interim ad opus conficiendum multa documenta ex tabulariis auctori suppeditata fuere, et id propter in magno sunt pretio. *SIRI* Abbas et historiographus Regis Galliae mortuus est a. 1685. *Io. Burch. MENCCKENIVS* Dissert. XIV. *Dissertt. litterar. De his qui mercede conducti, ad componendos commentarios historicos animum appulerunt* p. 130. de auctore nostro refert: „*VICTOR* „*SIRI* Monachus Italus, cuius opera, quae *Mercurium* et *Memorias* inscripsit, cum „raro admodum integra prostant, immenso nunc pretio veniunt. Nam et ipsum „plus offerentibus calamum vendidisse traditur, vnde dicere consuevere Itali, Hi- „storiam eius esse *non da Istorico ma da salario*. Et quamuis Mazarini Cardinalis „beneficio Historiographi Regii dignitatem aliaque ab aula Gallica obtineret, nullo „tamen id factum ferunt *SIRI* merito, sed quod timeret Cardinalis, ne, quae „sibi essent praeiudicio, impudentissime effutiret.„ In parte tertia Mercurii sui *Siri* inquit in Originem Controuersiarum inter *Vrbanum VIII.* et Ducem Parmensem, et a partibus Ducis contra Pontificem Romanum stat, quod admirandum id impune tulisse. Vid. *Melanges d'Histoire et de Literature recueillis par Mr. de Vigneul MARVILLE* p. 99.

Io. Mabillonii Museum Italicum. Parisiis 1687. 4. 2. Voll.

Bernardi de *Montfaucon* Diarium Italicum. Parisiis 1702. 4.

Ludouici Anton. *Muratorii* Antiquitates Italicae medii aevi, siue Dissertationes de moribus, ritibus, religione, regione, magistratibus, legibus, studiis literarum, artibus, lingua, militia, nummis, principibus, libertate, seruitute, foederibus, aliisque faciem et mores Italici populi referentibus post declinationem Romani imperii ad annum vsque MD. omnia illustrantur et confirmantur ingenti copia diplomatum et chartarum veterum, additis etiam nummis, chronicis aliisque monumentis nunquam antea editis. Mediolani. T. I- VI. 1738-42. f.

Atque has Antiquitates S. Reuer. Praepositus Muratorius Tomo VI. finiuit.

Annali d'Italia dal principio dell' era volgare sino all' anno 1500. compilati da Lodovico Antonio *Muratori* T. I-VIII. in Milano. 1744. 4.

L. A. Muratori Geschichte von Italien, nach Ordnung der Jahre vom Anfange der Christlichen Zeit: Rechnung bis aufs Jahr 1500. aus dem Italiänischen übersetzt, und hin und wieder mit Anmerkungen, insonderheit zur Erläuterung der Teutschen Historie versehen, nebst D. Christ. Gottl. Jöchers Vorrede. Groß 4. Leipzig. 1745. 1750. 9. Theile.

Eximium hoc opus in idioma Germanicum vertit celeberr. Dn. Ge. Leon. Baudis I. V. D. cui Brunsvigae in Carolino Historiar. ac Iuris P. Professoris prouincia a Serenissimo Principe demandata fuit. Recensionem laudati operis vide in Nouellis litterariis Gottingenf. a. 1748. p. 70 sqq. aliisque ephemeridibus eruditiss.

Vitam L. A. Muratorii scripsit S. Reuer. Dn. GÖTTEN, quam vide T. III. des Gelehrten Europa p. 91 sqq. Decessit autem Muratorius A. 1752. d. 23. Kal. Ianuarii anno aetatis 77.

Ioh. Gasp. Hagenbuchii Prof. Turicenf. Epistolae epigraphicae de Diptycho Briani Boethii Consulis adiecta est Appendix, quae continet nonnullas epistolas Card. Quirini, Dn. Gori et Beckens ad Dn. Prof. Hagenbuch datas, in quibus multa notatu digna occurrunt, sigillatim corriguntur nonnulli errores Gruteri, Doni et Muratorii, quos in editis scriptis commiserunt.

Historia dell'Eroiche attioni di Vgo il Grandeduca della Toscana, di Spoleto etc. con la Cronica dell' Abbadia di Fiorenza suoi Privilegii Ponteficii, e Cesarei etc. del P. D. Placido Puccinelli. In Milano 1664. 4.

Cronica della vera origine et attioni della illustrissima et famosissima Contessa Matilda et de suoi antecessori et discendenti dal Padre Benedetto Lucchino. In Mantova 1592. 4.

Memorie di Matilda la Gran Contessa d'Italia con le particolari notizie della sua vita e con l'antica serie degli attenati du Francesco Maria Fiorentini. In Lucca 1644. 4.

Cosmus della Rena Serie degli antichi Duchi, e Marchesi di Toscana. In Fiorenza 1690. f.

Io. Iac. Mascovii Exercitatio de iure imperii in magnum Ducatum Etruriae. Lips. 1721. 4. cum serie documentorum.

Sim. Frid. Habnii Ius imperii in Florentiam ex monumentis editis et ineditis, ipsisque Etruscis scriptoribus inde a Caroli M. aetate ostensum, et a speciosis obiectionibus commentatoris nuperi de Florentia status libertate plene vindicatum. Halae 1722. 4. mai.

Notizia della vera liberta' Fiorentina considerata ne' suoi giusti limiti per l'ordine de secoli. con la sincera disamina, e confutatione delle scritture, e tesi, che in vari tempi ed à nostri di sono state publicate pernegare, ed impugnare i Sovrani Diretti degli Augustissimi Imperadori e del sacro Romano Imperio sopra la citta, e lo stato di Firenze e il Gran Ducato di Toscana. Parte I-III. 1724. 1725. 2. Voll.

Iusti *Fontanini* de Antiquitatibus Hortae Coloniae Etruscorum libri tres. Romae 1723. 4. charta maior. cum fig. et gemina appendice Monumentorum. Est haec editio tertia, prima prodiit 1707. libris duobus.

Ludovico Antonio *Muratorio* Trattato delle Antichità Estensi ed Italiane Parte I. Modena 1717. Parte seconda in Modena 1740. f.

i. e Antiquitatum Estensium ac Italicarum pars prima et 2da, in quibus origo et antiquitas Estensis familiae exponitur, simulque diuisio et propagatio Regiae ac Electoralis Domus Georgii II. Britannicarum Regis, nec non et Ducum Brunsvicensium ac Luneburgensium sicuti et familiae Marchionum Estensium, Ducum Ferrariae, Mutinae etc. vetustissimorum Documentorum actorumque ope deteguntur. Doctissimus ac S. V. auctor variis scriptis, egregiisque aliis vastis operibus, ut sunt *Scriptores* et *Antiquitates rerum Italicarum* inclaruit: Iustus scripsit haec antiquitates Estenses, quae Diplomatum copia abundant, egregia namque monumenta medii aevi adiecit.

In Dissertationem Italiae medii aevi Censurae III. Viterbiensis, Veneta et Brixiama cum Responsis III. pro Anonymo Mediolanensis belli Diplomatici Historia tertio praemissa, paruaque mantissa emendationum ac additionum ad calcem subiecta.

Io. Andreae *de Astefatis* Brixiani Epistola, in qua Annus decimus septimus supra octingentesimum Bernardi Italiae Regis emortalis ostenditur; et aliae Lotharii Imperatoris, ac Ludouici Iunioris eius filii a vulgatis nouiter obseruatae Epochae exhibentur.

Cornelii *Margarini* Bullarium Casinense, seu Constitutiones summorum Pontificum, Imperatorum, Regum, Principum et decreta saerarum congregationum, decisiones sac. Rotae Romanae aliorumque tribunalium sententiae pro congregatione Casinensi. T. I. Venetiis 1613. et 1650. T. II. Tuderti 1670. f.

D. Erasmi *Gattulae* Historia Abbatiae Cassinensis per saeculorum seriem distributa, qua Leonis Chronicon a Petro Diacono ad Annum MCXXXVIII. continuatum in plerisque suppletur, et ad haec vsque tempora producitur. T. I. Venetiis 1733. c. fig. aeneis. Tomus II. continet Accessiones ad historiam Abbatiae Cassinensis. ibid. 1734. f.

Liber multis Imperatorum Pontificumque Diplomatum vetustisque Documentis refertus, quibus Monogrammata et Sigilla Diplomatum allatorum aeri incisa, addita, et indice Chronologico veterum Monumentorum ornatus inde ab Anno 770. etc. Vide autem quae de Diplomatis Casinensibus in Praefatione monui.

Observations sur une lettre intitulée la Souveraineté temporelle du Siege Apostolique sur la ville de Comachio. A la Haye 1710.

Piena esposizione de i diritti imperiali ed Estensi sopra la città di Comacchio in risposta alle due difese del dominio e alla dissertazione Istorica, con un Appendice d' Investiture Cesaree e d' altri documenti spettanti alla Controversia di Comacchio. 1712. 4. Traduit del' Italien. A Vtrecht 1713.

Augusti-

Augustini *Calmet* Historia Mediani Monasterii in monte Vosago ordinis S. Benedicti ex congregatione sanctorum Vitani et Hidulsi. Argentinae 1724. 4.

Ex actis huius abbatiae haec historia composita est.

F. Irenei della Croce Historia sacra e profana della citta di Trieste metropol. della Carnia con la notitia di molti arcani d'antichita prerogative di nobilta e gesti duomini illustri, privilegi della citta, e famiglie d'essa etc. In Venetia 1725. f.

R. P. D. Fidele *Soldani* Historia Monasterii S. Michaelis de Passiano, siue Corpus historicum diplomaticum criticum, iuxta chronologicam abbatum Passian. seriem elaboratum, in quo summorum Pontificum Constitutiones, Imperatorum, Regumque diplomata et priuilegia hucusque inedita eidem coenobio, totique Vallumbrosano ordini collata, recensentur; cui etiam accedunt et primo in lucem prodeunt monasteriorum quamplurium fundationes, iura, dotationes pleraque alia monumenta memorabilia ad alia spectantia, lucubrationes, sanctorum, virorum illustrium ordinis eiusdem acta, quae in archiuis Vallumbrosianis asseruantur. Tomus primus ab anno 400. circiter ad annum 1040. in Lucca 1742. f.

Iustus *Fontaninus* causam egit curiae Romanae in scripto: Della Istoria del Dominio temporale della sede Apostolica nel Ducato di Parma e Piacenza libri III. in Roma 1720. f. documentis additis.

Iusti Henningi *Boehmeri* Vindiciae Imperiales pro Parmae et Placentiae Ducatibus. Halae Magdeb. 1722. 4.

Transumptum Priuilegiorum, Concessionum et Indultorum auctoritate Apostolica et Imperiali, concessorum Comitibus de Campeggiis, nobilibus Bononiensibus. Bononiae 1566 et 1587. 4.

Hier. *Biffii* Gloriosa nobilitas illustrissimae familiae Vice- Comitum etc. vna cum diplomatibus publicisque tabulis etc. Mediolani. 1671.

Hoc opus est admodum rarum, sumtibus enim Marchionis Caesaris Vice- Comitum excusum esse in suum tantum familiaeque suae usum, accepi, eaque propter in tabernis bibliopolarum Italicorum an proset, dubito admodum. Diplomata autem non pauca quae auctor produxit, sunt falsa, suspecta atque interpolata; quod et Reuer. Caspar *Beretti* Monachus Cassinensis, in Dissert. Chronographica Italiae medii aeni Tomo X. Scriptor. et Antiquit. Italicarum *Muratorii*, ad oculum demonstrauit.

Acta Mediolanensis Ecclesiae a S. Carolo Cardinal. S. Praxeis Archiep. Mediol. condita. Lugd. 1682. f.

Ioseph. Antonii *Sassi* Historie der Erzbischoffe zu Mayland mit raren Urkunden ausgezieret.

P. . . *Orlendi* Ordinis Praedicat. Orbis facer et profanus illustratus. Florentiae 1728. f. 3. Voll.

Summe venerabilis Dn. Abbas Lenglet *du Fresnoy* in Tome troisieme du *Supplement de la methode pour étudier l'Histoire*. A Paris 1741. p. 8. de hoc libro sequens tulit iudicium: C'est une Geographie plus Ecclesiastique que profane l'Auteur y rapporte quelquefois *des Chartes et des Diplomes sur tout dans l'Italie*, qui fait la partie la plus considerable de son ouvrage.

31. HISTORICI SABAVDIAE DIPL.

Samuel *Guichenon* Histoire Genealogique de la Royale Maison de Savoye. Lion. 1660. c. figg. 3. Voll. f.

Liber perrarus, et ex iudicio B. LVDEWIGII T.I. *Reliq. Manuscriptorum omnis aevi* p. 110. auctor fere *uniuersum aperuit, prodiditque tabularium principale, unde Documenta pleraque descripsit*. Documenta autem ista ex archiuo deprompta libro VI. exhibuit.

Francisci Augustini *ab Ecclesia ex Comitibus Ceruignaschi* Historia Chronologica S. R. E. Cardinalium, Archiepiscoporum, Episcoporum et Abbatum Pedemontanae regionis. Accedunt Catalogi Archiepiscoporum Tarentasensium, ac Episcoporum Augustensium, Sedunensium, Maurianensium, Gebennensium, Bellicensium, Lufanensium ac generalium ordinum, qui ex Pedemontio prodierunt. Augustae Tauricorum 1645. 4.

Priuilegia, Immunitates et Exemtiones concessae a summis Pontificibus, Duci Sabaudiae, magno Magistro equitum militarium ordinum S. Mauritii et S. Lazari. Taurini 1604. f.

Io. Andreae *Irici* Theol. Tridinenfis Rerum patriae libri III. seu Historia Tridinenfis, vbi Montisferrati principium, episcoporum, aliorumque illustrium virorum gesta ex monumentis plurimis recensentur. Accedit eiusdem Diff. de S. Ogerio. Mediolani 1745. f.

Anton. *Fabri* Consultatio de Montisferrati Ducatu contra Ser. Ducem Mantuae pro Serenissimo Duce Sabaudiae. Lugduni 1617. 4.

Compendium facti in causa Montisferrati diplomatibus illustratur. Huic consultationi oppositum est scriptum:

De Montisferrati Ducatu pro Mantuae Duce. Mantuae 1622. 4.

Amadeus Pacificus, seu de Eugenii IV. et Amadei Sabaudiae Ducis controuersis commentarius iussu Serenissimi Ducis ab eius Historiographo digestus. Parisiis 1626. 8.

32. RERVM SICVLARVM SCRIPTORES DIPL.

Scriptores rerum Sicularum ex parte recenset Io. Baptista *Carusius* in Bibliotheca Historica regni Siciliae T. I. Panormi 1720. T. II. ibid. 1723. f. Confer etiam *Muratorii* Scriptor. rer. Italicarum T. I. n. 7. item Tomum XV.

Iohannis de Iohanne S. Panormitanae ecclesiae Canonici Prospectus Siciliae diplomaticae complectentis Romanorum Pontificum, Regum et virorum illustrium bullas, priuilegia, confoederationes, epistolas et alia id genus monumenta a primo Christianae Religionis saeculo tum excusa, sed nunc primum chronologico ordine in usum collecta et aucta, obseruationibus, quibus illustrantur vera, exploduntur falsa, dubia adnotantur et incerta. 1742. 4.

Recensionem operis vide in Nouellis litter. Lips. a. 1742. n. XXII. p. 194.

33. SCRIPTORES VRBIS ET STATUS VENETIARVM DIPLOMATICI.

Scriptores Historiae urbis et Status Venetiarum quodammodo exhibuit *MURATORIUS* Tomo Quinto Scriptorum rerum Italicarum. Confer hic etiam

APOSTOLI ZENI Istorici delle cose Veneziane, i quali hanno scripto per publico decreto. Venetiis ab An. 1718. ad 1722. X. Tomis. 4. mai.

Cronica della citta di Verona descrittta da Pier. *Zagata*, ampliata et sup-
pliata da Giam. Battista *Biancolini* etc. Verona 1745. 4.

Interim huc vsque omnes qui de Verona aliquid memoriae prodiderunt, longe superauit illustrissimus Marchio *SCIPIO MAFFEI* splendide in lucem editis Commentariis sub tit. *Verona illustrata*. Veronae 1732. fol. mai.

34. RERVM GENVENSIVM SCRIPTORES DIPL.

Petri *Bizari* Leges Reipublicae Genuensis, a Legatis summi Pontificis, Caesaris et Regis Catholici, in quos per Rempublicam collata fuerat auctoritas, conditae. Antuerpiae 1583.

Caroli *Sigonii* de Vita et rebus gestis Andreae Doriae Melphiae Principis libri duo, quos Phil. *Argelatus* nonnullis animaduersionibus et documentis adhuc ineditis T. III. scriptor. operum *Sigonii* inseruit.

Imperii Germanici Ius ac possessio in Genua Ligustica, eiusque ditionibus, ac Vindiciae, monumentorum etiam codicillus adiectus est. Hanouerae vel potius Lipsiae 1751. 4.

Auctor huius operis est perillustis Dn. *de Senckenberg*.

35. SCRIPTORES GALLICI DIPLOM.

Gerard *du Bois* Historia Ecclesiae Parisiensis. Tomi II. Paris. 1690. 2. Voll. f.
 Michel *Felibien* Histoire de l'Abbaye Royale de Saint Denys en France. Paris. 1706. c. fig. f.

Guillaume *Catel* Histoire des Comtes de Tolose. Tolose. 1623. f.
 Histoire Ecclesiastique et Politique de la ville et du diocese de Toul par le
 R. P. *Benoit*. A Toul. 1707. 4.

Guill. *Catel* Memoires de l'Histoire du Languedoc. 1633. f.

L'Histoire generale de Languedoc. T. I. et II. 1732. f.

Cesar *de Nostradamus* Histoire et Chronique de Provence. Lyon. 1612. f.

I. B. *Guesnay* Annales Prouvinciae Massiliensis ac reliquae Phocensis. Lugd.
 1657.

Nicolas *Chorier* Histoire du Dauphiné. Grenoble 1661. f.

Sam. *Guichenon* Histoire de Bresse et de Bugay, Gex et Valromey. Lion.
 1650. f.

Liber ex rarissimis. Vid. *Essais de Literature* T. I. p. 137. Compendium huius operis prodit sub titulo: *Histoire de Bresse* per Germain *Guichenon*. à Lyon 1709. 8.

Jean *Bouchet* Annales d'Aquitaine. Poitiers 1531. f.

Jean *Besly* Histoire des Comtes de Poictou et Ducs de Guienne. Paris 1647.

Etienne *Perard* Recueil pour l'histoire de Bourgogne. Paris 1664. f.

Andre du *Chesne* Histoire des Rois, Ducs et Comtes de Bourgogne et d'Arles. Paris 1619. 4.

Memoires pour servir à l'histoire de France et de Bourgogne. à Paris 1729. 4.

Hisce Commentariis anonymus Auctor Diarium Parisiense inseruit, gesta ab anno 1408. ad 1449. commemorans.

F. I. *Dunod* Histoire du second royaume de Bourgogne, du Comté de Bourgogne sous les rois Carlovingiens, des 3. et 4. royaumes de Bourgogne, Montbeilard et Neuschatel: Avec une description du Comte de Bourgogne et plusieurs genealogies. T. I. et II. à Dijon. 1737. 4.

Memoires de Conde, ou Recueil pour servir à l'Histoire de France, contenant ce qui s'est passé de plus memorable dans le Royaume, sous le Regne de François II. et sous une partie de celui de Charles IX. ou l'on trouvera des preuves de l'histoire de Mr. de *Thou* *). Augmentez d'un grand nombre de pieces

*) Iacobus Augustus THVANVS, Primarius parlamenti Parisiensis Praefes, natus est Parisiis an. 1553. obiit anno 1617. Condidit Historiam rerum per totum orbem gestarum ab A. C. 1545. vsque ad a. 1608. Sed in plerisque rerum

Germanicarum narrationibus sequitur *Chyrraeum* verbis nonnisi leuiter mutatis, vt H. *Conring* de vrbibus Germ. Sect. 15. monuit. Eius Historiarum sui temporis editio splendidissima est Londinensis, quae 1733 sqq. VII. Tomis prodit.

pieces curieuses, qui n'ont jamais été imprimées et enrichis de Notes Historiques et Critiques avec plusieurs portraits et deux plans de la bataille de Dreux. Tome Premier - Sixieme. A Paris 1743. 6. Voll. f. et Tomus Supplementorum.

Augustin du Paz Histoire Genealogique de Bretagne. Paris 1620. f.

Bertrand d'Argentre l'Histoire de Bretagne. Paris 1618. f.

Gui Alexis Lobineau Histoire de Bretagne. II. Tomes. Paris 1707. 2. Voll. c. fig. f.

Guil. Marlot Metropolis Remensis. II. Tomi. Paris 1680. 2. Voll. f.

Davidis Blondelli**) Genealogiae Francicae plenior assertio, aduersus Io. Iac. Chiffletii Vindicias Hispanicas. Tom. II. Amst. 1654.

Etienne Baluze Histoire Genealogique de la Maison de la Tour d'Auvergne, justifie per Chartres, titres, Histoires anciennes et autres preuves authentiques. II. Tomes. Paris 1708. c. fig.

Inter Probationes agitur p. 478 sq. de vtilitate librorum copialium.

Andr. du Chesne Histoire Geneal. de la Maison de Dreux, de Barleduc, de Luxembourg, et de Limbourg, du Plessis, de Richelieu, de Broys et de Chasteauvillain. Paris 1631.

Eiusd. Histoire Geneal. de la Maison de Chastillon sur Marne. Par. 1621.

Eiusd. Histoire Geneal. de la Maison de Montmorancy et de Laval. Par. 1623. f.

Et aliae eius Historiae Genealogicae. Hi auctores omnes maximam partem oppido rari, sua probant omnis aeui Diplomatus.

Histoire de la ville de Rouen divisée en six Parties. Troisieme edition. A Rouen 1731. 4.

Memoires concernant l'Histoire Ecclesiastique et civile d'Auxerre par M. l'Abbé Le Beuf. T. I. et II. A Paris 1743. 2. Voll.

Q 2

Histoire

**) DAVID BLONDELLVS, Galliae olim lumen, ac Theologus inter Reformatos longe celeberrimus; Antiquitatis et Historiae Ecclesiasticae inprimis peritus fuit. De eo HVERTIVS in Commentar. de vita propria pag. 135. obseruat, quod cum exstantes a natura et extra orbitam prominentes oculos gereret, quibus ad vitae vsus et assiduam lectionem satis commode utebatur, subinde oculis captus ac plane coecus; nihilo secius memoriae beneficio, quae illi prae oculis fuerit, *Stemma Francicum* quod inchoauerat, feliciter absoluerit, familiarumque seriem per gradus, per nomina et cognomina, per affinitates et propinquitates accurate descripsit etc.

in quibus distinguendis tanta fuit eius diligentia, vt a Petro PUTEANO *Magnus Datarius* appellaretur. M. HENR. AVGVSTVS FRICKKE in Dissertatione *de coecis eruditis*. Lips. 1715. ex MAYERI *Eclogis de fide Baronii et Bellarmini* C. III. refert §. VII. p. 6. de Blondello, cum colophonem addidisset operi illi Auti-Chiffletiano, tanta eum inuasit oculorum acies, vt in re literaria nil ferme praestare valuerit. Causae coecitatis sedulae nimis allegantur lucubrationes. confer WITTENII *Diar. Biogr.* Natus est a. 1591. Vltimo Amstelodami, mortuo Gerh. Ioh. Vossio, Historiarum Professor anno 1649. constitutus est, ac decessit a. 1655. 5. Aprilis.

Histoire civile, ecclesiastique et litteraire de la ville des Nismes, avec des Notes et les preuves, suivies de Differtations historiques et critiques sur ses antiquités et de diverses observations sur son histoire naturelle par Mr. *Menard*. A Paris 1752. in 4to maiori.

Recensionem huius libri vide in Nouis Liter. Lipf. Germ. n. XCV. a. 1752.

Guil. *Bessin* Concilia Rotomagensis Prouinciae. Accedunt dioecesanae Synodi Pontificum Epistolae, Regia pro Normanniae clero Diplomata etc. Rotomagi 1717. f.

Dionysii *Sammaritani* Gallia Christiana in Prouincias Ecclesiasticas distributa, qua series et Historia Archi-Episcoporum, Episcoporum, et Abbatum Francia vicinarumque ditionum ab origine Ecclesiarum ad nostra tempora deducitur et probatur ex authenticis Instrumentis ad calcem appositis. Tomi VIII. Tomus IX. et X. de prouincia Remensi, opera et studio Monachorum e Congregat. S. Mauri. Parisiis 1715. 1720. 1725. 1728 - 1731 - 1745 - 1751. fol. maiori.

Histoire de Charles VIII. *) par Guillaume de JALIGNY; Andre de la VIGNE et autres Historiens de ce tems la, ou sont decouvertes les Choses les plus memorables arrivées pendant ce Regne, depuis l'an 1483. usqu'en 1498. mise en lumiere par Theodore GODEFRUY. 1617. Atque monumentis aliis additis haec compilatio recusa fuit cura Dionysii GOTHOFREDI Jun. Parisiis 1684. f. Et alii.

Ceterum rerum Francicarum Scriptores summa cum diligentia ac cura congessit JACQUES LE LONG in *Bibliothèque Historique de la France, contenant le Catalogue de tous les Ouvrages tant imprimez que Manuscrits*. A Paris 1719. f. Consignationes Scriptorum rerum Gallo-Francicarum etiam dederunt *Andreas Du Chesne*, *Io. Alb. Fabricius*, *Herm. Diter. Meibom*, alii, quos maxima ex parte recenset Cl. *Buderus* in *Bibliotheca Historica selecta* p. 295.

36. SCRIPTORES HISPANI DIPL.

Io. Iac. *Chifletii* Vindiciae Hispanicae; accessere lumina noua, siue Respon-
sa ad Francorum obiectiones. Antwerp. 1647. f.

Eiusd. ad Vindicias Hispanicas Lampades Historicae, contra M. Ant. *Dominicum*. Antv. 1649. f.

Petri de Marca Hispanica, i. e. Geographica et Historica descriptio Catalo-
niae, a Steph. *Baluzio* edita, cum variis accessionibus, et appendice acto-
rum veterum. Paris. 1688. f.

M. Se-

*) Amylardus Presbyter scripsit Vitam Caroli VIII. Reg. Gall. et Ludouici vndecimi filii. Hunc Codicem veteri manu scriptum possidet L. B. de *Tschammer* Siles. adseruatur etiam Wra-

tislauiiae in Bibliotheca Elisabethana, quem Rheydingerus olim possedit, cui a Plantino celebri olim typographo donatus fuit.

M. Sebast. *Edzardus* de Rebus in Hispania gestis. Vitembergae 1696. 4.
 Manifeste contenant les droits de Charles III. Roi d'Espagne, et les justes motifs de son expedition. Avec la Carte Geographique des Royaumes d'Espagne et de Portugal. A la Haye 1703. 4.

Ludov. *Molina* de Hispanorum primogeniorum origine. Colon. 1602.

Petri Gonzalez *Azevedo* Opera in Hispaniae Regias Constitutiones in VI. Tomis comprehensas. Madrit. 1612. f.

Priuilegia Selectiora militiae S. Iuliani de Pereiro, hodie de Alcantara Cisterciensis ordinis a summis Pontificibus concessa, collecta a Ioh. CALDERON DE ROBLES. Madrid. 1662. f.

37. HISTORICI MAGNAE BRITANNIAE DIPL.

Hic principem locum merito habent iam supra *Sectione* III. excitata *Thomae Rymeri* et *Roberti Sanderfonii* Acta publica inter Reges Angliae et alios Principes XX. Voll. f.

Vid. hic *Vogtii* Catalogum libror. rarior. p. 592 sq.

Thomae *Madox* Formulare Anglicanum, or a collection of ancient Charters and Instruments from the Norman conquest to the End of the Reign of K. Henry IIX. London 1702. f.

Hoc Formulare Anglic. nouellae editioni Collectionis Actorum publicorum *Rymeri*, quae Hagae Comitum prodiit, iunctum est.

Henr. *Wharton* Anglia sacra, siue Collectio Historiarum de Archiepiscopis et Episcopis Angliae a prima fidei Christianae suscept. ad a. 1640. T. I. et II. Lond. 1691. f.

Ioh. *Taylor* Commentarius ad L. Decemuiralem de inope debitore in partes dissecando. Cui adiunctae sunt Notae ad Marmor Bosphoranum Ioui Vrio sacrum; Dissertatio de voce Yonane; Explicatio inscriptionis in antiquo marmore Oxon; De historicis Anglicanis commentatio. Claudis Tract. cum obseruatione *de origine et vsu sigillorum in Anglia*. Cambridge 1741. 4.

Sylloge tractatum, quibus Caroli Magnae Britanniae Regis innocentia illustratur. 1649. 4.

Historical Narration of the First XIV. Years of K. James Reigne. Lond. 1651. 4.

Rogerii *Dodsworth* et Guilielmi *Dugdales* Monasticon Anglicanum. T. I. Londini 1655. it. 1658. et 1682. Tom. II. Londini 1655. 1661. it. 1673. T. III. et IV. *ibid.* 1673. f.

Eiusd. Editio altera. Londini 1683. 3. Tomi. in 5. Voll. recusati sunt hi libri 1738. f.

Oppido rari sunt hi libri, et opus elegans est.

Ioannis *Stevens* Supplementum antedicti Monastici, quod diplomatibus abundat, prodiit seq. titulo: The History of the antient Abbeys, Monasteries, Hospitals, Cathedral and Collegiate Churches; being two additional Volumes tho Sir WILL. DVGDALE'S Monasticum Anglicanum. Vol. I. Londini 1722. Vol. II. ibid. 1723.

Recensionem vide in Actis Eruditor. 1724. p. 382 sqq. 541 sqq.

Hemingi Chartularium Ecclesiae Wigorniensis ex edit. Thomae *Hearne*. Oxonii 1723. 8. 2. Voll.

38. SCRIPTORES RERVM SCOTICARVM DIPLOMATICI.

Iacobi *Anderfonii* Selectus Diplomatum et Numismatum Scotiae thesaurus, in duas partes distributus, prior syllogen complectitur veterum diplomatum, siue chartarum Regum et Procerum Scotiae, vna cum eorum sigillis a Duncano II. ad Iacobum I. id est, ab anno 1094. ad annum 1412. Adiuncta sunt reliquorum Scotiae et Magnae Britanniae Regum Sigilla a praedicto Iacobo I. ad nuperam duorum Regnorum in vnum, anno 1707. coalitionem. Item Characteres et Abbreuiaturae in antiquis Codicibus MSS. Instrumentisque vsitatae. Posterior continet Numismata tam aurea quam argentea singulorum Scotiae Regum ab Alexandro I. ad supra dictam Regnorum coalitionem perpetua serie deducta: Subnexis quae reperiri poterant eorundem Regum symbolis heroicis. Omnia summo artificio ad Prototyporum similitudinem tabulis aeneis expressa, adiectis singulorum diplomatum recentiore scripturae forma, aeri itidem incisus exemplis etc. Quae operi consummando deerant suppleuit, et praefatione, tabularum explicatione, aliisque Appendicibus rem Scotiae diplomaticam, nummariam et genealogicam haud parum illustrantibus auxit et locupletavit Thomas *Ruddimannus*. Edimburg 1738. f. mai. Egregium hoc opus habet 180. tabulas aeri incisas.

Io. *Leflaeus* de Origine, moribus et rebus gestis Scotorum. Romae 1675. 4.

Iren. Philalethis Narratio motuum in regno et Ecclesia Scotica. Dantisçi 1640.

39. SCRIPTORES RERVM DANICARVM, qui Diplomata in subsidium adhibuerunt.

Erich *Pantoppidani* Episc. Bergensis in Norwegia, Annales Ecclesiae Danicae Diplomatici, oder nach Ordnung der Jahre abgefasset und mit Urkunden belegte Kirchen-Historie des Königreichs Dännemarc. Erster Theil. Copenhagen 1742. Tom. II. ibid. 1744. Tom. III. ibid. 1747. 4.

Vide Recensionem in Nouellis litter. Götting. a. 1747. n. 95. Vitam et scripta edita Summe Reuer. Auctoris recenset Cl. M. Elias Frieder. *Schmersahl* im Ersten St. der *Geschichte ictztlebender Gottesgelehrten*. Langensalza 1751. p. 87 sqq.

Confer hic iam memoratam H. *Mublii* Commentat. de Reformatione religionis in vicinis Daniae regionibus. Kiliae. 1715.

Friderici Caroli *Munchbergii* I. V. D. Historia pragmatica pacti Calmariensis, seu Tractatus iurispublii Danici de vnione famosissima inter 3. borealia regna Calmariae auspiciis Reginae Margarethae 1397. inita, cui annexa sunt nonnulla huc spectantia et hucusque inedita documenta. Copenhagen 1749.

Frid. *Nannestad* Hilaria Aarhufiensia ipso die faustissimo vnctionis Regiae Friderici V. Regis Daniae, Noruegiae, Vandalorum, Gothorumque etc. die IV. Sept. a. 1747. deuotissime celebrata oratione eucharistica. Aarhus, eod.

Recensionem vide in Gottingens. Nouellis litterariis a. 1748. n. 39. Laudatur opusculum etiam ea de causa, quod S. Reuer. auctor, integra documenta, et literas potentissimi Regis Daniae ei infererit.

Nucleus Recessuum et conuentuum Hamburgensium. Altona 1705.

Detleui *Reuentloy* Diss. de Nexu foederum inter imperium Romano-Germanicum et regnum Daniae. Lipsiae 1735. 4.

Historie König Christiani IV. in Dänischer Sprache. Copenhagen 1749. f.

Am Ende eines jeden Theils sind einige zur Erläuterung der Historischen Wahrheit gehörige Urkunden beygefüget.

Dänische Bibliothek oder Sammlung von alten und neuen gelehrten Sachen aus Dänemarc. Copenhagen. 8.

40. RERVM SVECICARVM, REGNIQVE SVECICI PROVINCIARVM SCRIPTORES, qui fide dipl. ac Monumentorum publicorum res a se consignatas firmarunt.

Samuel de *Pufendorff* Commentar. de Rebus Suecicis ab Expeditione Gustau Adolphi vique ad abdicationem Christinae. Ultraiect. 1686. f.

Eiusd. de Rebus gestis Caroli Gustau. Norimb. 1696. f.

Rich. von der *Zardt* Epistola ad Ioh. Peringschiöldium, qua Iohannis Episc. Aboensis literae verbum *Maskorb* explicantes et Bergeri Suecorum Regis mandatum ad *Nicolaum Anderson* Praefectum Finlandiae de Sylvarum et Praediorum cultura in Towastia non impedienda exponuntur et ab interitu vindicantur. Hamburg. 1705. 4.

Alb. Georg. *Schwarzii* Historia finium principatus Rugiae. Accessit specimen diplomatum Rugianorum maioris operis sub tit. Rugiae diplomaticae euulgandi. Gryphiswald. 1727. 4.

Herm. Henr. *Engelbrechti* Delineatio status Pomeraniae Suethicae. Accessit mantissa monumentorum. Gryphisw. et Lips. 1741. 4.

Eiusd. Introduct. in Notitiam iuris feudorum Pomeran. Suecicae, adiecta mantissa monumentorum feudaliu. ibid. 1744.

Ausa illustriff. Principis Domini CAROLI Sudermanniae etc. Ducis ad-
versus Sereniff. ac potentiff. Dominum D. SIGISMUNDUM III Regem Sue-
ciae ac Poloniae etc. fufcepta. Accessit Refutatio apologiae D. Caroli certis
et euidentibus rationibus fuffulta fcripta et publicata ex mandato S. R. Maiefta-
tis proprio. Dantifci. 1598. 4.

Confer Jacobi *Wilde* Historiam pragmaticam Sueciae, quae vulgo Iuspu-
blicum audit. Holmiae 1731. 4. Atque non tantum ex legibus, fed et pactis
conuentis, decretis comitialibus, ftatutis et edictis repetita est.

41. SCRIPTORES HISTORIAE POLONICAE item DAN- TISCANAE DIPL.

Andreae Chryfoftomi in *Zalufkie Zalufski* Epistolae Historico-Familiares.
Tomi tres. Brunfbergae 1709. 1710. et 1711. f. 4. Voll.

Hifce epiftolis exhibuit Diaria Comitiorum variaque Acta publica ac negotio-
rum magni momenti Confilia etc.

Gratiani Seuerini *Limpinsky*, fiue Io. Ernesti *von der Linde* Sicilimenta ad
loca quaedam operis *Zaluskiani* terras Pruffiae Polonicae, fpeciatiim ciuitatem
Gedanenfem concernentia. 1717. 4.

Hiftoire de Pologne fous le Regne d'Augufte II. par Mr. l'Abbé de *Parthe-
nay*, à la Haye 1733. 1734. 8. 4. Tomi.

Godofredi *Lengnichii* Pacta conuenta Auguftri III. Regis Poloniarum et Ma-
gni Ducis Lituaniae etc. commentario illuftrata. Lipfiae. 1736. f.

Zachariae Arnoldi *Henselii* Constitutiones Comitiorum Pacificationis ex-
traordinariorum per duas hebdomadas Varfoviae habitorum, et in diem vige-
fimum quintum menfis Iunii Anni Domini MDCCXXXVI. edictorum, iuxta
ipfa originalia ex Polonico in Latinum idioma conuerfa: Cum Sereniffimi Re-
gis Poloniae et Electoris Priuilegio fpeciali. Drefdae 1737. fol.

Acta vltimi interregni hifce Constitutionibus fimul inferta leguntur, nec non
Pacta conuenta inter Remp. Polonicam et Auguftrum Tertium etc. fubiunctis variis
aliis diplomatibus; quae nouiffime *Siepmannus* etiam in Gallicum idioma tranftulit.

Georg. Dan. *Seyleri* Leben Staniflai I. Königs in Pohlen, mit nöthigen An-
merkungen, Urkunden und Münzen erläutert. Stockholm 1737. 8.

Eiusd. Leben des Cardinals Michael Radzieiowski, Erzbifchoffs zu Gnefen.
ibid. 1737. 8.

G. P. *Schultz* de Cancellariis Regni Poloniae. Dant. 1742. 4.

Eiusd. Historia Interregni et Comitiorum in Pruffia Polonica. Gedani 1738.

Eiusd. de Marefchalcis Regni Poloniae. Dantifci. 1743.

Chrift. *Nettelbladt* Fasciculus rerum Curlandicarum. Roftoch. 1729.

N. 4. Varia diplomata ad Curoniam pertinentia proferuntur.

42. *SCRIPTORES RERVM LIVONICARVM DIPL.*

Io. Dan. *Gruberi* Origines Liouoniae sacrae et ciuilib, seu Chronicon Liouonicum vetus, continens res gestas trium primorum Episcoporum cum filia documentorum. Francof. et Lips. s. Halae 1740. f.

Johann Gottfr. *Arndt* der Liefländischen Chronick Erster Theil, von Lieffland unter seinen ersten Bischöfen, welcher die alte Geschichte der Russen, Deutschen, Schweden, Dänen, Esten, Liven, Letten, Lithauer, Euren und Sengallen erläutert: oder die Origines Liouoniae sacrae et ciuilib etc. nunmehr aus andern Handschriften erläutert, mit der nöthigsten Anzeige der verschiedenen Lesarten, wie auch kurzen Anmerkungen begleitet, und ins Deutsche übersehet. Halle im Magdeb. 1747. f.

Christ. *Kelchens* Liefländische Historie. Rudolst. 1695. 4.

Actorum publicorum Liouonicorum Fasciculi XI. Collectanea Liouonica ausgezogen aus dem Corpore Vidimato Priuilegiorum nobilitatis Liouonicae, und aus andern glaubwürdigen Documenten, was es mit denen Priuilegiis der Liefländischen Ritterschafft für eine Bewandniß habe &c. Gedr. a. 1702.

43. *SCRIPTORES RERVM RVSSICARVM, QVI RES A SE CONSIGNATAS DIPLOMATIBVS ACTISQVE PVBLICIS FVLGIVERVNT.*

Rud. Aug. *Noltenii* Diatribe literaria de Genuinis historiae Russicae fontibus. Lips. 1739. 4.

I. C. de *Guariem* Diarium legationis Moscouiticae. Viennae 1698. f.

Sigism. L. B. in *Herberstein* Rerum Moscouit. Commentar. Basil. 1571. f.

I. G. *Eckbart* Abstammung Alexii Russ. Cron-Printzen und der Princeffin Charlotten Christinen Sophien von Braunschweig von Constantino Porphyrogenito. Helmstädt 1711. f. et 4.

Eiusd. Unmaßgebliche Gedancken über den zu Petersburg im Jahr 1718. gedruckten Brieff Kaisers Maximiliani I. an Basilium Gros-Fürsten der Russen. Leipzig 1722. 4.

Auctor hoc scriptum anonymus edidit, atque falsitatem Diplomatis demonstravit, diploma ipsum ac sigillum aeri incisum simul exhibuit.

Euerhardi *Ottomis* I. V. Doct. Syndici Primarii, et Directoris Cancellariae apud Bremenses, Tractationem Iuris gentium de Titulo Imperatoris Russorum, vom Titul des Russischen Kayserß. Editio nouissima. Halae Magdeb. 1724. 4.

In hac tractatione celeberr. auctor literas Maximiliani I. ad Basilium contra Herbersteinium §. IX. vindicauit. Inclarnit de caetero *Thefauro Iuris: Notitia rerum publicarum* libello egresso.

De perpetua amicitia Germanicum inter et Russicum imperium Disputationem edidit Gottl. Samuel *Treuer*. Helmstadii 1733. 4.

Baring. Clav. Dipl.

R

SECTIO

S E C T I O VI.

SISTENS RECENSIONEM

QVORVNDAM IVRISCONSVLTORVM,
QVI RES A SE CONSIGNATAS DIPLOMATIBVS,
AC DOCUMENTIS ILLVSTRIORES REDDIDERE,

ordine Alphabetico.

ALTESERRA *Ant. Dadinus*, Professor iuris ac Decanus Tolosae, scripsit is Res Aquitanicas, Origines Monasticas, Notas in Gregorium Turonensem, de Ducibus et Comitibus prouincialibus, reliqua.

AYRER *Ge. Henr. I. V. Doct. Consiliarius Regius et P. P. Ord. Götting.* plurimas in lucem emisit lucubrationes ac dissertationes, inter alia huc faciunt: Commentatio de Iure primariarum precum cum appendice documentorum. Gottingae 1740. 4. de Gynaecocratia tutelari viduarum illustrium. Ibid. 1746. Opuscula varii argumenti ex edit. Io. Henr. *Jungii.* eod. etc.

BILDERBECK *Christ. Laur.* Statuum Prouincial. Luneburgensium Syndicus meritissimus, in der Gründlichen Deduction gegen die vermeinte Regalität derer Jagden u. Zelle 1723. rec. 1741. f. Opposita huic Deductioni est Dn. LÜBBE Gründliche Bewährung des Sr. Königl. Maj. von Großbrit. und Churf. Durchsl. zu Br. und Lüneb. in dem Herzogthum Lüneburg zustehenden Jagd-Regals u. 1731. f.

BLVMIVS *Henr. Christ.* in Commentatione de Iudicio curiae Imperialis, vom alten Kaiserlichen Hofgericht. Appendicis loco Observationes de Iudicio Rotwilensi. Francof. 1745. et 1749. 4.

Item de Iudiciis supremis Imperii Romano-Germanicis. Francof. 1749. 4.

BOECLERVS *Io. Henr.* Argentorati olim Prof. Historiarum, in Historia Comitum Ruthenorum: Eius Dissertationes Historicae iunctim editae sunt 1701. 1710. et 1712. 4. Sigillatim *Aeneae Syluii* Historiae rerum Friderici III. Imp. editione cum specimine Annotationum I. H. *Boecleri*, cui operi auctor immortalus fuit, accesserunt Diplomata et documenta varia rebus Friderici III. illustrandis cum praefat. *Ge. Kulpisii.* Argent. 1702. f.

BOEHMER *Iust. Henning.* Hannoveranus, magni nominis ICTus, e vita excessit d. 23. Aug. 1749. Erat Potentiss. Regi Borussiae a Consiliis intimis, Cancellarius rerum Ducatus Magdeb. et Prof. in Academia Fridericiana Primarius. Inter scripta quamplurima quae edidit, hoc loco potissimum me-

moran-

morandae veniunt eius Vindiciae Imperiales pro Parmae et Placentiae Ducat. Halae 1722. 4.

Diff. de Episcopo Vice-Cancellario Imperii. Halae 1731. It. De Sanctionum pragmaticarum indole et auctoritate. Ibid. 1737.

Eiusd. et Ge. Ludew. BÖHMER F. Rechtliches Gutachten die Lehnsfolge des Chur-Eölmischen Geh. Rath's Joseph Freyherrn von der Reck zu Drensteinfurth betreffend. Göttingen 1746. f.

BOEHMER *Georg. Ludew. Potentiff. Magnae Brit. Regi a Consiliis aulicis, ac Gottingae Iuris Antecessor, I. H. Filius. Ex eius editis scriptis in hanc classem veniunt :*

Commentatio de Inuestiturae simultaneae euentualis non desiderata reuocatione eiusque impuni omissionem, imprimis quoad successionem illustrissimae MÜNCHVSIORVM gentis in castrum Dornburgensè, cum appendice Responsorum et documentorum. Göttingae 1741. 4.

Diff. Resp. Gerh. Ludew. **Vogt** de Iure Principis circa loca et opera publica. Göttingae 1747.

De Indole et natura expectatiuae et inuestiturae feudalis, et de huius renovatione. Ibid. eod. 4.

BVDERVS *Christian Gottlieb*, Sereniss. Saxon. Ducum Consil. Aulicus, Iurisp. Feudalis et Histor. in Academia Ienenfi P. P. O. rel. in Diatriba de Iuramentis Principum ecclesiasticorum S. I. R. Germanici, ex diplomatibus, actis publicis, monumentisque fide dignis eruta, editio secunda. Ienae 1737. 4.

In Diatriba de Feudis officialium haereditariorum procerum Imperii R. Ienae 1736.

Sammlung verschiedener meistens ungedruckter Schriften. Frf. et Lips. 1735. 8.

BÜNEMANN *Aug. Rud. Jof.* in Assertione de Rusticorum libertate et operis contra Reineccium, cum Appendice quorundam de rusticis Mindensibus et Schauenburgensibus fide diplomatum et rerum iudicatarum. Hanouer. 1749. 4.

In hac assertione Cl. auctor stat a partibus celeberr. Dni. C. V. *Gruppen*, quem contra Reineccium defendit.

CHLADENIVS *Ernest. Mart.* in Progr. de Altaragio eiusque in feudatione fide canonum, scriptorum praesertim rei diplomaticae per saturationem differit. Witteb. 1746. 4.

Edidit et Diplomata protectoria a. 1751. eaque cum legum imperii fundamentalium tum actorum publicorum fide, praesertim verò authentica Augustiss. Caesarum interpretatione firmat.

CHOPPINVS *Renatus*, Ictus Gallus in Monastico, siue de iure coenobitarum, cum variis documentis, diplomatibus et priuilegiis monasteriorum; reculus est hic liber iuxta exemplar Paris. Halberstadii 1709. f.

Scriptit et de priuilegiis rusticorum libros III. Paris. 1575. 4. et 1696. f. de Domaniis Francia. f.

de COCCII *Henr.* Huc faciunt eius Deductiones, Consilia et Responfa in causis illustrium. Lemgouiae 1725. 2. Voll. f.

Liber de Feudis Fuldensibus. Heidelbergae 1685. 4.

CONRADI *Franc. Carol.* in Diff. Resp. Gebh. August. de *Aliuensleben* de Formula inuestiturae cum omni honore. Helmst. 1746. etc.

CONRING *Herm.* in Censura Diplomatis, quod Lindauiese coenobium a Ludouico Imp. fert acceptum: Assertione iuris Moguntini in coronandis Regibus Romanorum. Helmst. 1656. 4.

Confer de *Goebel* operum Conring. editionem.

CRAMER *Io. Georg.* in Commentar. de Iuribus et praerogatiuis nobilitatis auitae eiusque probatione. Lips. T. I. 1739. cum appendice documentorum 4.

ECKHARD *Christ. Henr.* Phil. et I. V. Doct. ac Prof. Eloq. et Poës. olim Ienae P. O. Praeter Introductionem in rem diplomaticam praecipue Germanicam, Ienae 1742. 4. scripsit

Commentationem de Interrogationibus in iure apud Germanos ex antiquis Germaniae monumentis, chartis et diplomatibus eruta. Ienae 1746. 4. et rel.

EMMINGHAUS *Theod. Georg. Guil.* I. V. D. Memorabilia Susatensia, quibus origo, facta, iudicia, magistratus, priuilegia, pacta, statuta, aliaque reipublicae Susatensis notabiliora haecenus partim inedita ad illustrandam Iurisprudentiam Germanicam recensentur, ac variis obseruationibus et documentis declarantur. Ienae 1749. 4.

ENGELBRECHT *Herm. Heinr.* I. V. Doctor et Prof. Iuris Ord. Gryphisw. in Delineatione status Pomeraniae Suethicae; accessit Mantissa documentorum. Gryphisw. et Lips. 1741. 4.

Diff. de Iuribus ordinis Equestris cum Mantissa documentorum in argumenti illustrationem. Gryphisw. 1742. quam etiam sub Tit. Commentationis edidit.

ENGELBRECHT *Io. Brand.* I. V. D. Facult. Iurid. Adiunctus et Syndicus Acad. Gryphisw. Introductio in notitiam iuris feudorum Pomeraniae Sueticae: adiecta Mantissa monumentorum Feudalium. Gryphisw. 1744. 4.

ESTOR *Io. Georg.* I. V. Doct. Regis Sueciae et Landgr. Hassiae Consil. regiminis, Prof. Iuris Ord. ac Vice-Cancellarius Acad. Marburg. in Tract. de

Mini-

Ministerialibus, cum appendice aduersus *Glafey*. Argent. 1727. 4. In *Eiusd.* Analectis Fuldensibus ad *Schannati* Clientelam Fuldensem. Ibid. cod. f.

In Editione noua Ioach. Ge. de *Plonnies* de Ministerialibus. Ienae 1740.

Eiusd. Außerlesene kleine Schriften, Erster bis 12. Theil. Gießen 1732-1739. 8.

In Praefat. quam Io. Iac. *Zinckii* Rebus Hennebergicis praemisit, de re diplomatica Hennebergica egit T. II. qui prodiit Gießae 1736. exhibuit etiam p. 517 - 528.

Ioach. Georg de *Plonnies* Schediasma de Ganerbiatu Saxoniae inferioris Sadelband dicto.

In Commentatione de Terrarum partitionibus illustrium Germanorum inter se illarumque effectis quoad successionem. Marb. 1746.

In Obseruat. de iuribus quibusdam viduarum mulierum Equestrium ratione amittendi vitalitii. Marb. 1748. 4.

Huc etiam spectant eius Origines Iurisp. Hassiac. Monumentis ineditis illustratae. Ienae 1748. 4.

FABER *Lud. Cantarellus* in Traité des Fiefs et de leur origine, avec des preuves. Confer supra Sect. I. Cap. XVII.

FALCKE *Io. Phil. Conr.* Consiliarius Hasso-Darmstadiensis ac Referendarius in supremo Appellat. tribunali, praeter Deductiones in *Recurfibus Statuum* etiam non ita pridem edidit Deductionem causarum restitutionis in integrum, contra sententiam d. xvi. Dec. 1748. latam, in Sachen derer beyden Familien **von Breidenbach und von Breidenstein**, wider des regierenden Herrn Landgrafen zu Hessen Darmstadt Hochfürstl. Durchl. und angeblichen Consorten, nebst Beyslagen. Diploma quaestionis notis illustrauit. Darmst. 1751. f.

de GASTEL *Christ.* libro de Statu, dignitate et praecedentia Pontificum, Imperatorum, Regum, Ducum etc. Gubenaë 1663. 4. Item de Statu publico Europae. Norimbergae 1675. f.

GEBAYER *Ge. Christ.* Ictus, Potentiss. Regi Magnae Brit. a consilii Iustitiae intimis, et Gottingae iuris Antecessor Primarius, Philos. et I. V. Doct. in dem Leben und denkwürdigen Thaten Herrn **Richards** erwählten Römischen Kayser. Iam supra excitatus hic liber est.

In noua editione Institution. iuris Feudalis Io. Schilteri vna cum praefatione de Constitutione Conradi II. de Expeditione Romana. Lips. 1728. et 1738. in 8. Diff. Singularia de Priuilegiis. Gottingae 1749.

de GOEBEL *Io. Wilh.* Helmstadii olim Iuris Antecessor in Diff. de Iure Domus Brunswic. in comitatum Peinensem. Helmst. 1720. 4. in Helmstetischen Nebenstunden. ibid. Diff. de Capellanis imperii et cancellariis. Helmst. 1733. etc.

GRASHOFF *Beni. Christoph.* Com. Palat. Caes. Syndicus Mulhusinus nec non Principi Schwartzburg. a Consiliis intimis, Commentat. de Originibus atque antiquitatibus S. R. I. liberae ciuitatis Mulhusae Thuringorum monumentis adhuc ineditis illustrata. Lips. et Gorlicii 1749. 4.

GRUBER *Io. Dan.* Regi Magnae Brit. ac Elect. Br. et L. a Consiliis Iustitiae intimis. Meditabatur is Bibliothecam diplomaticam in lucem emittere, ad quam magnam diplomatum copiam congefferat. Ex editis scriptis huc faciunt Origines Liuoniae sacrae et ciuiles. Halae 1740. f. Meditationes de Antiquissimo Gottingae statu vicinaeque regionis.

GRUPEN *Christ. Vlr.* Pot. Regi Magnae Brit. ac Electori Br. et Luneb. a consiliis Ecclesiasticis, ac Consul ciuitatis Hanouerae, in Originibus Hannoverensibus, Origin. Pymontanis et Swalenbergicis. Gotting. 1740. 4. Discept. Forensibus. Lips. 1737. 4.

In der Historischen Nachricht 1. von der Stadt Hannover und ihrem Anbau. 2. von denen Alterthümern der Calenbergischen Lande zwischen Deister und Leinc. Gotting. 1748. etc.

de GVDENVS *Val. Ferd. L. B.* Camerae Imperialis Assessor, qui vir sit, et quantus, declarauit in Sylloge variorum Diplomatum monumentorumque veterum ineditorum, item Codice Diplomatico etc. quos libros supra Sect. IV. recensui.

GVNDLING *Nic. Hier.* libro de Henrico Aucupe. Halae 1711. in Gundlingianis, Obseruationibus Hallensibus etc. etc.

HAHN *Sim. Frid.* in Adnotation. ad Diploma foundationis monasterii Bergensis. Magdeb. 1710. 4. Einleitung zur Deutschen Staats- Reichs- und Kaiser- Historie. Lips. 1721 sq. 4. Monumentorum veterum ac recentium Collectione. Brunsv. 1724. 1726. 8. etc.

HARTMANN *Io. Zach.* in Progr. de Primatu archiepiscopatus Bremensis etc. Kiliae. 1734. 4. etc.

HEIDENREICH **Lebrecht Wilh. Zeinrich** I. V. D. et Consil. aulicus Schwartzb. in Succincta expositione feudorum, quae fit absque Domini directi, agnatorum et in Saxonia simultanee inuestitorum consensu. Lips. 1731. Historia des Fürstl. Schwarzsb. Hauses.

HEILIGER *E. A. I. V. Doct.* in libro singulari de Campis Roncaliae habitisque ibi curiis solemnibus. Gottingae. 1751. in Comment. de Archiuo imperii Moguntino, Relat. Hannouer. doctis a. 1752. n. 69. inserta. Sub manibus etiam habet Inuentarium diplom. historiae Sax. inferioris et alia.

HEINECCIUS *Io. Gottl.* in opusculis postumis, ex edit. Io. Christ. Gottl. Heineccii. Halae 1744. 4.

HERTIUS *Io. Nic.* in Commentat. atque Opusculorum voluminibus.

HEVMANN *Iob. I. V. D.* Instit. Imper. Prof. P. O. Altdorfii. Comment. de Re diplomatica iam supra Sect. I. Cap. II. citati. etc.

IANI *Io. Guil.* in libro cui tit. Iudicia eruditorum de Origine Electorum cum vera sententia comparata, et cum diplomatibus huc spectantibus iunctim edita. Witteb. 1711. 4. 1729. 8.

IOACHIM *Io. Frid. I. V. Doctor ac Prof. Halae,* in Delineatione iuris Augustissimi Magnae Brit. Regis, Brunsvico-Luneb. Electoris et reliq. in terram Mathildinam. Lips. 1735. 4. Entdeckten Ungrund der Mathildinischen Schenkung. Hall. 1736. 4. Commentat. de Archicamerario Sac. Rom. Germ. Imperii. Ibid. 1737. 4. it. de Archicancellariatu Principis Electoris Colon. per regnum Italiae. Ienae et Lips. 1738. nec non Comment. de Ducatu Brandenburgico, qua iura Ducatus Brandenburgici ab obiectionibus Hornii, Gribneri, Bergeri, Hechtii aliorumque ex plenae fidei diplomatibus, genuinis historiae fontibus, ac iuris publici principiis vindicantur. Ibid. 1738. 4.

IUNGIVS *Io. Henr.* Osnaburgo-Westphalus, iam Lugduni Batauor. tanquam priuatus viuit, qui Humanioribus ac rei antiquariae multam operam nauauit. Aliquando Gottingae Doct. *Kable* opponens versibus Ouidianis argumenta in contrarium allata opposuit. In libro singulari de iure Salinarum Luneburg. iam supra excitato. Dissert. de Iure recipiendi Iudaeos, Gottingae habitata. 1741.

KAHLE *Ludov. Mart. I. V. D.* in Commentatione de variis constituendi feuda Aduocatae modis et iuribus praecipuis ex illis manantibus tum in Germania generatim tum in terris Brunsvico-Luneb. sigillatim ex ipsis legibus, actis publicis et diplomatibus eruta. Gottingae. 1751. 4. etc.

KLOCK *Casp.* in Consiliorum Tomis.

KRESSIVS *Io. Paul.* In der vollständigen Erläuterung des Archidiaconal-Wesens, und der geistlichen Send-Gerichte, wie sie sowohl bey andern Stifftern in und außer Teutschland, als absonderlich zu Osnabrück von Zeit zu Zeit beschaffen gewesen, wider den Unfug der Osnabrückischen Archidiaconorum. Helmstedt 1725. f.

In hoc scripto iura Episcopi Osnabr. ex Domo Brunsvico-Luneburg. defendit.

In Dissert. iuris German. de iure Hagenstolziatus praecipue in ducatu Guelpherbytano. Helmst. 1727.

Item in Vindiciis iustitiae iudicii recuperatorii a Sereniss. Principibus Lud. Rudolpho coepti, et a Ferdinando Alberto rerum iuriumque Domanielium Helmstadii anno MDCCXXXV. exerciti, vbi de municipiorum historia, iurisdictione, vogteis, schuldesius, municipalibus iudiciis, iure politiae. etc. Helmst. 1736. 4.

Haec vindiciae anno 1737. auctiores et castigatores editae sunt.

KRON *Herm. Georg. I. V. D.* et Syndicus Ciuitatis Lubec. in *Historia Saxo-Lauenb. MSta*, qui etiam in constituendis Comitum Raceburgensium originibus occupatus fuit. Vide eius *Epistolam de iis, qui ex gente Comitum Orlamundensium in oris transalbinis sedem fixerunt*, p. 3. quam inscripsit illustr. Dn. C. L. *Scheidio*. Lubecae. 1752. 4.

LEIBNITIVS *Godofr. Guil.* in Codice iuris Gentium diplomatico, eiusque Mantissa: Annalibus imperii Brunsvicensibus, quos in MSto 14. Voll reliquit. etc.

LIMNAEVUS *Io.* in Iurispublici imperii Romano-Germanici Tomis. Argent. 1657. 4. item ex edit. *Io. Schilteri* auctius. Dissert. Apologetica de Statibus imperii Romano-Germanici; Capitulationibus Imperatorum et Regum, Obseruationibus ad Auream Bullam Caroli IV. Argent. 1662. 4. Haec scripta priuilegiis principum ac diplomatibus illustrantur. Ex editis autem eius libris pro optimo habetur *Commentarius in Capitulationes*, in quo quam liberrime memoriae prodidit, quae pro temporis ratione ipsi dicenda videbantur. De optimo quouis scriptoris libro Dissertt. scripsit Th. *Crenius*.

de LVDEWIG *Io. Petr.* in libro, vollständige Erläuterung der gülden Bullen, 2. Theile. Franckf. 1716. 1719. 4. Henricus Auceps historia anceps. Halae 1713. De iure clientelari Germanorum. Hal. 1717. 4.

Iura feudorum S. R. Imp. atque Germ. Principum et prouinciarum Nobil. Landsassen ex medii aevi antiquitatibus et diplomatibus eruta. Halae 1740. 8.

Confer inprimis *Opuscula* eius miscella. Halae 1720.

Germaniam principem, et

Erläuterte Germania princeps, das ist Historisch- Politisch- und Rechtliche Anmerkungen über desselben Teutschen Fürsten-Staat durch D. H. (*Hempel*) von *Fensterwald*. Franckf. und Leipz. 1744. 1746. 1747. 4. 3. Voll.

Reliquias Manuscriptorum omnis aevi Diplomatum ac monumentorum, quas supra iam excitauit.

von LVDOLF *Georg Melchior* Catalogum priuilegiõrum Electorum Principum etc. Francof. 1715. edidit in 4.

item der Fürsten und Stände Priuilegia de non appellando. Ibid. 1722. 4.

Huc etiam faciunt eiusdem Symphoremata Consultationum et decisionum Forensium T. I. Francof. 1731. T. II. ibid. 1734. T. III. ibid. 1739. f.

Obseruationes Forenses. Weßlar 1730. Harum Continuatio ibid. 1732. et pars tertia 1734. 4.

In Appendicibus horum librorum occurrunt diplomata bene multa etc.

Eiusd. Liber de Introductione iuris primogeniturae. Ienae. 1733. f. it. de iure feminarum illustrium. Ibid. 1734. f.

MAGERVS à SCHÖNBERG *Mart.* in libro de Aduocatia armata, seu clientelari, patronorum iure et potestate, clientumque officio et obligatione. Francofurti 1685. et 1719. f. cum Praefatione Burch. Gotth. *Struuii* de Aduocatia maiestatica.

MARQUARDVS *Io.* in Appendice ad librum de iure mercatorum et merciorum. Francof. 1662. f.

VON MEIERN *Io. Gotthofr.* in der Beschreibung des im vorigen Seculo angegangenen und bis auf unsere Zeiten fortgewahrten Diplomatischen Krieges; in dem Vorbericht des dritten Theils der *Westphaelischen Friedenshandlungen und Geschichte.* Hannover 1735. f.

In Concertatione de Henrici VII. Romanorum regis diplomate a. 1226. Praeposito Hildesheim. concessio.

In Controuersia de Dominio et Aduocatia, oder Herrschafft und Bogtey **Möllen** aus Original-Urkunden erwiesen, nebst einer Landcharte und 8. Tabulis mit Siegeln. 1740. f. cum addition. item

in Controuersia circa Praefecturam **Steinhorst.**

MOSER *Io. Jacob,* in Specimine Wurtembergiae diplomaticae. Hic illustris vir ad scribendam *Bibliothecam Germaniae diplomaticam* etiam manus admouit: multis de caetero aequae Historicis ac Iurisp. scriptis in lucem editis, vt *Staats-Recht* et reliqua in rep. litteraria percelebratum eius est nomen.

MÜLLER *Phil.* in *Memorien-Recht der Stiftungen.* Jena 1705. cum antiquis Monumentis.

NOLTEN *Rud. Aug.* Ictus et Guelferbyti Archiui Ducalis Cancellariae Registrator, in Comment. de Iuribus et consuetudinibus circa villicos. Accedunt Emendationes et Supplementa diss. von **Sattelfreyen-Meyerdings-Pröbstings und Landgütern,** nec non Priuilegia et Protoecolla von den **freyen und Vogts-Ding-Gütern.** Brunsvigae 1733. 4.

Diss. de Iuribus ordinum prouincialium Ducatus Brunsvicensis. Wolfenb. 1736.

In Chronica der Stadt und Besung **Wolfenbüttel,** in sich haltend **Christoph. Woltereck** Begräbniß-Buch der Kirchen B. M. V. zu **Wolfenbüttel.** Helmstedt. 1741. f.

in Diatribe de Illustri Veltheimiorum familia, supra iam citata.

OBRECHTVS *Vlr.* in Excerptis Historicis et Iuridicis de natura successionis Hispanicae in Monarchiam Hispaniae 1700. 4.

Prodr. rerum Alfaticarum.

OELRICH *Iob. Carl Conrad* I. V. D. et Prof. Iuris in Gymnasio Stetin. Academico Diss. inaug. de *Botding* et *Loding* iudiciis Germaniae inprimis Marchiae Brandenb. antiquissimis. Francof. ad Viadr. 1750. 4.

Baring. Clav. Dipl.

S

PFEF-

PFEFFINGERVVS *Io. Frid.* Equestris Academiae Luneburgensis olim Inspector et Professor. Iam supra sub rubrica: *Historici Brunsvic. et Luneb. etc.* indicaui, me XIII. volumina diplomatum apud b. auctorem olim vidisse. Atque illustris Dn. *de Ludewig* l. c. p. 103. ab ipso certior factus commemorat, illum in manibus habuisse *Principum Germaniae genealogiam et historiam diplomaticam.*

Confer et eius *Vitriarii* Institutionum iurispublici nouis Notis illustratarum Tomos. Gothae 1712.

PISTORIUS *Wilb. Frid.* in *Amoenitatibus Historico-Iuridicis, oder Uebersand die Historien des Teutschen Reichs erklärende Dissertationes, Observationes, Consilia et opuscula.* Franckf. 1734. 4.

PITHOEVS *Petrus*, magni *Cuiacii* discipulus, et Cancellarius Parisiensis, propter multa in lucem edita scripta *Varro Gallicus* vocatur.

Ex iis sunt: *Memoires des Comtes hereditaires de Champagne et de Brie, les libertes de l'Eglise Gallicane.* Annalium et historiae Francorum Scriptores Coetaneos XII. *Caroli Magni, Ludouici Pii et Caroli Calui Capitula etc.*

De PLÖNNIES Ioach. Georg. vide supra I. G. ESTOR.

PVFENDORF *Frid. Esaias*, Potent. M. Brit. Regis in supremo Appellationum Tribunali Electoratus Brunsvico-Luneb. a Consiliis. In *Observationibus iuris vniuersi, quibus res iudicatae summi tribunalis Regii et Electoralis* continentur. Adiecta est Appendix variorum Statutorum et iurium, nimirum; 1. Ius Prouinciale Hadelense. 2. Wurfaticum. 3. Statuta Verdensia. 4. Ius statutarium Diepholtianum de 1318. 5. Statuta Kehdingensia. 6. Statuta Stadenfia de 1279. 7. Statute und Satzungen so in dem echtendinge zu Zelle jährlich verlesen werden. 8. Ius Statutarium vetus Vlzense, quod notis illustratur. Francof. et Lips. 1744. 4. Tomus II. Hanouerae 1748. In *Tractatu de Priuilegiis*, cum libello de iure de non appellando. Hanouer. 1730. 8. Egregius Dn. auctor emisit et Introductionem in Processum Ciuilem Brunsvico-Luneb. prouinciarumque annexarum, item in Processum Criminalem Luneb. Haec Lips. 1732. illa ibidem 1733. prodiit.

REINHARD *Io. Georg.* in *Meditationibus de Iure Principum Germaniae cum primis Saxoniae circa Sacra ante tempora reformationis exercito, ex genuinis societatis humanae principiis, legum imperii auctoritate, literarum publicarum fide et scriptorum coaeuorum testimoniis.* Halae Magd. 1717. 4.

RICCIUS *Christ. Gottl.* Academiae Georg-Augustae Syndicus et P. P. O. libro: *Doctrinae de Dominio pignoris Germanici in creditorem translato, examen polemicum, secundum leges Germanorum veteres ac medii aevi atque statuta hodierna, diplomata et chartas oppignorationum adornatum et illu-*

illustratum, cui accedunt tria monumenta literaria oppignorationes Germanorum illustrantia. Gothae 1746. 4.

In Spicilegio iuris Germanici ad Io. Rud. *Engau* elementa iuris Germanici Ciuilis ex legibus, statutis et diplomatibus collectum. 8. Gotting. 1750.

Clariff. Dn. auctor scripsit et librum von dem Landsäßigen Adel in Teutschland. Nürnberg 1735. 4. Item von der in Teutschland üblichen Jagdgerechtigkeit. Composuit et Repertorium in Vitriarium illustratum etc.

SCHEIDIVS *Christ. Lud.* Potentiff. Magnae Brit. Regi et Electori Brunsv. et Luneb. Consiliarius Aulicus, Historiographus Serenissimae Domus Brunsv. ac Luneb. nec non Bibliothecae Regiae Hanouerae Bibliothecarius, in Tractatu generali et speciali de Iure coquendi et vendendi cereuisiam tam in terris Brunsvic. et Luneb. quam in Episcopatu Hildesienfi. Gottingae 1739. 4.

in Demonstratione quod Dania imperio Germanico nexu feudali nunquam fuerit subiecta, cum Continuatione huius demonstrationis. Vide *Astor. Societatis Hafniensis* Partem primam. Hafniae 1745. p. 87 sqq. et Part. II. pag. 177 sqq.

In G. G. *Leibnitii* et I. G. *Eccardi* Originum Guelficarum editione: Annalium item Imperii Brunsvicensium Godofr. Guil. *Leibnitii* Continuatione.

Atque benignissimum Numen feliciter coeptis laboribus annuat et ex alto benedicat, simulque vegetam corporis valetudinem Ampliff. ac Praeclarissimo Dn. auctori ad perferendos concatenatos labores, et omnia feliciter finienda in seros vsque annos ex animo apprecor; nec de felici successu est desperandum
Ioua Duce auspice Ioua.

SCHILTER *Io.* in Commentatione ad Codicem iuris Feudalis Alemannici. Argent. 1697. 4. Institutione iuris Feudalis ex edit. et cum notis erudit. G. C. *Gebaueri* Diss. de Probatione per Archiuum et de Secretariis; in Notis ad Concordata nationis Germanicae; in Diatribe de S. R. G. Imp. Comitum praerogatiua ac iure inter ipsos et ordinem equestrem immediatum secundum quosdam controuerso. Argent. 1702. 4. aliisque iurisp. argumentis.

SCHMAVSS *Io. Iac.* Consil. Aulicus ac Antecessor Iuris in Acad. Georg. Augusta, in Corpore Iurispublici S. R. Imperii Academico, oder Historisches Iurispublicum des Deutschen Reichs, oder Auszug der vornehmsten Materien der Reichs-Historie: Enthaltend des H. R. Reichs Grund-Gesetze, insonderheit die Guldene Bulle, den Land- und Religions- auch Westphälischen und andere Frieden &c. Ein Auszug der Reichs-Abschiede, die Reichs-Matricul, und
S 2
neueste

neueste Wahl-Capitulation, nebst verschiedenen andern Reichs-Schlüssen, und Vergleichen zusammen getragen. Leipz. 1745. und 1752. Groß Octav.

Diplomatum nomine in laxiori significatu etiam intelliguntur cuiuscunque generis instrumenta, pacta ac conuentiones. Cum itaque hoc Corpus iurispublici S. R. Imperii, monumentis eiusmodi publicis illustratum, facile omnibus aliis in hoc genere editis scriptis palmam dubiam facit.

Eiusd. Einleitung zu der Staats-Wissenschaft, und Erläuterung des von ihm herausgegebenen Corporis iuris Gentium Academici. Leipz. 1741. 8.

SCHOPPIVS *Leop. Alb.* in Thesauro feudali practico. Halberstadii 1670. et 1678. 4.

SCHVBACK *Jacob.* I. V. Lic. et Archiuarius Hamb. in Commentario de Iure littoris, vom Strand-Recht. Hamburg. 1731. 4. cum Appendice 36. documentorum.

SENCKENBERG *H. C. Liber Baro de,* S. R. I. Germ. Consiliarius aulicus, in Disquisitione, qua filiam vltimi gentis suae in regnis et principatibus priuatiue succedere ex genuinis fontibus deducitur, et diplomatica appendice illustratur. Gottingae 1736. 4.

Eiusd. Disquisitio vltior occasione successionis Hanoicae de iure succedendi proximioris feminae illustris prae remotiore. Ibid. 1737.

Eiusd. in Tr. de Successione filiarum in regnis et principatibus, cum praefat. G. W. L. *Beneke* de Renunciationibus et pactis referuatis. Gicssae. 1741. 4. In Selectis iuris et historiarum Meditationibus iusp. priuatum et historiam concernentes fide monimentorum. Gicssae 1740. 8. et reliqua.

SORBER *Io. Iac.* in Commentatione de Comitibus veterum Germanorum ex historia, monumentis, diplomatibus et Scriptoribus fide dignis eruta. Francof. et Ienae 1749. 1750. 4. 2. Voll.

STRUBE *David Georg,* Regi Magnae Brit. ac Electori Brunsvic. et Luneb. a Consiliis iustitiae intimis, rel. in Comment. de Iure villicorum, vulgo vom Meyer-Recht. Adiecta est obseruationum iuris et historiae Germanicae decas. Hildesf. 1735. 4. In dictis Obseruationibus illustris auctor diplomata non vna ex MSS. primus in lucem produxit.

In Vindiciis iuris venandi nobilitatis German. Hildesf. 1724. In Tractatu de bonis Meierdingicis etc.

STUCKIUS *Io.* in Consiliorum Tomo. Frf. 1666. f. Tract. de Eminentia et iuribus Principum Germaniae etc.

THEBESII *Georg.* I. V. D. Notarii, Syndici ac Scholarum Praefidis Lignic. in Annalibus Ligniconsisibus etc.

THVLEMARIVS *Henr. Gunther*, in Tractatu de Bulla Aurea, argentea, plumbea et cerea. Heidelb. 1682. et 1687. 4. item Francof. 1697. f. Item Commentat. de Archicancellariatu Abbatis Fuldenfis ap. *Wencker*.

WAHL *I. F.* Resp. Phil. Schatzmann in diff. de iure et iudiciis communitatum, quae veniunt sub nomine marcarum in Wetteravia. Göttingae. 1746. c. Appendice documentorum.

WALDSCHMIDT *Iob. Wilh.* in Diff. de Probatione per diplomataria, it. Diff. de S. R. G. I. Comitum Aufstregis etc.

WENCKERVS *Iac.* in Tract. de Archiuis, supra iam a me commemoratus.

Von WESTPHALEN *Ern. Ioach.* in egregiis Monumentis ineditis rerum Germanicarum praecipue Cimbricar. et Megapolensium.

Plura egregia ad notitiam scriptorum sigillatim et historicorum, qui scripta sua Diplomatum illustranere, videantur ap. Celeberr. *BVDERVM* in *Biblioth. Iuridica Struuii*. Cap. XVI. §. XV. p. m. 615. Confer etiam *C. G. HOFFMANNI Bibliothecam iurispublici*.

* * * * *

S E C T I O VII.

S C R I P T A D I P L O M A T I C A

P R O M I S S A.

Illustris Marchio Scipio MAFFEI promisit *Vniuersalem Diplomatum Criticam*, de qua in Actis Erudit. Lips. A. 1727. Kal. Decembr.

I. P. de LVDEWIG *Criticam medii aevi*, seu Artem Diplomaticam ad usum Germanici imperii sigillatim accommodatam. Vide Bücher: Saal T. I. pag. 2.

Io. Frid. PFEFFINGERS sub manibus habuit *Principum Germaniae Genealogiam et Historiam Diplomaticam*. Teste Ludewigio l. c. p. 130. in nota.

R. P. SEYFRIED Wurzeburgi e Soc. J. magnum opus Diplomaticum molitus est, de quo in Dn. Koblii Relat. Hamburg. literariis an. 1735. p. 776. ita commemorat:

Herr Vater Seyfried hat ein großes Opus Diplomaticum unter der Feder, wozu er bereits über 80. Kupfferplatten, worinn er diuersam scripturam durch alle Jahrhundert durchgehset, stehen lassen ic.

Ioh. Iac. MOSER sub manibus habuit *Bibliothecam Germaniae Diplomaticam*, oder Chronologische Verzeichniß über zwanzig tausend Diplomata und Urkunden, welche ganz Deutschland betreffen, nebst einer Anzeige, wo selbige im Druck anzutreffen sind ic. Vide Leipziger Zeitungen von gelehrten Sachen n. LXXIV. anni 1736.

Idem promisit *Linigium suppletum et continuatum* etc.

Bibliothecam Diplomaticam promiserunt :

Cl. BVDERVS, item b. GRVBERVS, cuius instituti iam supra mentionem feci.

Ioh. GRAMMIVS S. R. M. Dan. et Noruegiae olim a Consiliis Status et Iustitiae, Historiographus ac Bibliothecae Regiae Praefectus rel. in animo habuit emittere *Corpus Diplomatum ad res Danicas facientium*. Vide Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen a. 1748. p. 28. Certo scio, beatum auctorem egregium hunc Thesaurum dipl. rer. Danicar. in XX. Tomos distinctum reliquisse.

Daniel Eberhard DOLP promisit Rhetiam Diplomaticam. Vide Leipziger Gelehrte Zeitungen a. 1738. n. XXII. p. 200.

M. Chriff.

M. Christ. Gotthold **Wilisch** meditat. Codicem Diplomaticum Hermunduro-Misnicum publici iuris facere, oder Sammlung noch nie gedruckter Urkunden, Diplomatum, Landesherrlicher Befehle ꝛc. zur Kirchen-Bergwerks-Stadt- und Land-Historie des Erzgebürges gehörig, sammt vielen Zusätzen und Ausbesserungen der Freybergischen Stadt- und Landes-Historie. Siehe Neue Leipziger Zeitungen von gelehrten Sachen a. 1737. n. XXXI. p. 280. Recensionem libri vide in dem Abriß von dem Zustande der Gelehrsamkeit. Göttingen eod. im ersten St. n. 5.

S. R. Joh. Christoph **Sarenberg**, Praepositus Schoeningensis, rel. promittit Critische Beschreibung der Herren Bischöffe von Hildesheim, worinn der Grund zur Hildesheimischen Kirchen-Historie gelegt, und eine Diplomatische Beurtheilung verschiedener Artickel und alten Rechte soll mitgetheilet werden. Es ist dieses eine Probe von der ausgearbeiteten Hildesheimischen Historie, wozu ein weitläuftiges Diplomatarium kömmt. Siehe Leipziger neue Zeitungen von gelehrten Sachen auf das Jahr 1737. N. XV. p. 127.

I. C. **HERSEN** Brunsvic. ante aliquot annos edere voluit: Lebensbeschreibung Herzog Heinrich des Löwen, so auf die besten Geschichtschreiber, und viele Urkunden sich gründen solle. Siehe Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen N. XIV. p. 113.

Ioh. DE IOHANNE, S. Panormitanae ecclesiae Canonici, *Prospectum Siciliae diplomaticae* iam supra indicavi.

Ioh. Gottl. **KRAVSE** in Comment. de Vsu diplomatum Conradi I. promittit *Fastos Augustales Germaniae ex diplomatibus*, morte autem praeventus fuit.

DN. DE KLETTENBERG, olim a Consiliis intimis, et Cancellarius Waldeccensis ad prelum paratam habuit *Historiam diplomaticam Waldeccensem* et *Regenten-Saal*. Vide I. C. **Nemeitz** vernünfftige Gedancken über allerhand Materien im III. Theil. p. 6. in Nota. Atque de hoc promisso libro Cl. auctor l. c. in parte V. p. 204. sequentia memoriae prodidit: „Ich bedaure „nur, daß der Herr Causler bereits dieser Sterblichkeit entrissen worden, und „also das Vergnügen nicht haben können, seine Diplomatische Historie des „Hauses Waldeck, als woran er mit vielem Fleiß gearbeitet, und welche nun- „mehr zum Druck fertig liegt, bey seinen Lebzeiten ans Licht treten zu sehen. „Doch hat man noch nicht alle Hoffnung dazu verlohren, nachdem der gelehrte „Cavalier, der Herr von DALWIGK, Fürstlich-Waldeckischer Hofmeister „und Land-Drost, als welcher bereits verschiedene artige kleine Schriften her- „ausgegeben, und sich nunmehr mit einem Opere Diplomatico Nobilitatis „Waldeccensis beschäftigt, sich die Mühe geben, und versuchen will, dieselbe „irgendwo zum Verlag unter zu bringen.

Iac. Frid. *Reimanni* Schediasma historiae diplomaticae MSS. quoque latet. In Catalogo vniuersali Lipsi. autumnali anni 1749. promissa sunt:

Sam. *Lenzens* Diplomatische Stifts- und Landes- Historie von Magdeburg. Ibid. 4.

Eiusd. Diplomatische Historie der ehemals berühmten Grafen von Barby.

Codicem epistolarem Archiepiscopatus Magdeburgensis, continentem plus quam centum diplomata in Syntagmate Rerum Germanicarum edere promisit olim *LAMBECIVS*.

Io. Willh. *de Goebel* operum *CONRING*. T. II. in praefat. noua *Censurae dipl. Lindav.* praemissa p. 567. promisit duas Dissertationes, in quarum vna *Diplomatum historiam*, in altera *artem diplomaticam* tradere in animum induxit, sed promissis haud stetit. Vberimus sane huius argumenti campus est, adeo, vt intra dissertationis limites materia vix comprehendere queat, nec vnus hominis labor *diplomatum historiam* dare, et quod iam olim suspicatus sum, ob concatenatos alios labores promissis praestitit minora, morte etiam praeuentus fuit. Namque die VI. Martii *MDCCXLV.* decessit. Vitam eius scripsit nomine Academiae Iuliae Christianus *Breithaupt*, cui designatio scriptorum addita. Helmstadii 4.

I. G. Faust meditatur in lucem emittere *Manipulum omnis aevi Chronicorum, Diplomatum* etc. Historiam Germaniae, ius Germanicum et publicum illustrantium. Expectat bibliopolam, cuius sumptibus exscribi possit.

In Nouellis litterariis Gottingens. a. 1752. p. 946. nunciatum fuit: Der Herr Secretarius *Gleim* ist beschäfftiget, eine Sammlung von Urkunden, die zur Halberstädtischen Stifts-Geschichte gehören, mitzutheilen.

Ibidem n. 76. declaratur, D. Herm. Georg. *Kron*, Syndicum Reip. Lubec. elaborasse Historiam Saxo-Lauenburgicam diplomaticam. Verba quae l. c. haec pandunt, sunt sequentia: Er hat zum Druck fertig liegen, eine Umständliche und mit vielen ungedruckten Urkunden erläuterte Geschichte derer Herzoge von Sachsen-Lauenburg.

 INDEX CAPITVM
 BIBLIOTHECAE DIPLOMATICAE.

S E C T I O N I S I.

C A P V T I.

Scriptores qui rem Diplomaticam in genere illustrarunt, nimirum de Origine et antiquitate artis Diplomaticae. pag. 3

C A P V T II.

Scriptores de Materia et forma Diplomatum externa, nimirum de charta, lingua, literis, abbreviationibus deque atramento. 8

C A P V T III.

Scriptores de Bellis Diplomaticis in genere qui egerunt 12

C A P V T IV.

Scriptores qui Introductiones in rem Diplomaticam, praecipue Germanicam, ac singularia scripta rei diplomaticae dederunt. 17

C A P V T V.

Scriptores de Formulis, Titulo ac Monogrammatibus Imperatorum, Regum ac Principum. 21

C A P V T VI.

Scriptores de Sigillis. 23

C A P V T VII.

Scriptores de Computo ac Calendario medii aeui. 24

S E C T I O II.

DE BELLIS DIPLOMATICIS IN GERMANIA.

C A P V T I.

De Magdeburgicae ciuitatis Diplomatum. 26
Baring. Clav. Dipl. T CAPVT

CAPVT II.

De Diplomatus Treuirensibus atque Coenobio S. Maximini. pag. 27

CAPVT III.

De Scholis Episcopatus Osnabrugensis Diplomatica bella. 27

CAPVT IV.

Auctores de Diplomatis dubiis Bremensibus. 30

CAPVT V.

Diplomaticum bellum in exemptione Coenobiorum Cisterciensium in S. R. I. 32

CAPVT VI.

Auctores de Concertatione inter *Ordines Frisiae Orientalis*, et *Principem de Diplomate Caroli M. siue de Frisia Consulari an. 802.* 33

CAPVT VII.

Auctores de Diplomatico bello in *Wurtembergicis.* 33

CAPVT VIII.

Auctores belli Diplomatici super *Lindauensi Coenobio.* 34

CAPVT IX.

Scriptores Diplomatici belli de iure *Antifitis in Argentoratum an. 1005.* 36

CAPVT X.

Scriptores Diplomatici belli de *Coenobii Reichenauensis iure in Vlmam.* 36

CAPVT XI.

Concertatio de *Ottenburensis Coenobii libertate*; cuius Aduocatiam sibi adrogat *Augustanus Episcopus.* 37

CAPVT XII.

De *Praesulatus Campidunensis Diplomatico bello circa Diploma Caroli M. quo an. 773. immunitatibus Campidunenses donati et a. 777. curiae officialibus condecorati.* 38

CAPVT XIII.

Diplomatica bella *Wirtzburgensia et Bambergensia* propter *Franconiae Ducatum*, quem Caroli M. Priuilegio vel Pipini codicillo, sibi deberi adfirmat *Wirtzburgensis Episcopus.* 39

C A P V T XIV.

De Diplomatico bello *Erffurtenfis* Coenobii S. Petri. pag. 39

C A P V T XV.

De R. *Expeditione Caroli Crassi*, an. 790. Diplomaticum bellum. 40

C A P V T XVI.

Diplomaticum bellum de formula *Ducatus Brandenburgici* an. 1195. 1197. 41

C A P V T XVII.

De *Horreenfis Coenobii* originibus an. 646. Diplomaticum bellum. 41

C A P V T XVIII.

Auctores de suppositio Diplomate Comitibus de *Gleichen* scriptum a Carolo M. 42

C A P V T XIX.

De Pseudo-Diplomate Carolino *Aquisgranensibus* dato, quod a Friderico I. et II. instar veri confirmatum; item de eorundem *Wilhelmi Caesaris* Diplom. auctores. 42

C A P V T XX.

De *Austriacis Priuilegiis* quae *Iulio Caesari*, *Neroni*, aliisque *Augusti* largitoribus tribuuntur. 43

C A P V T XXI.

Disputatio de Foedere inter *Carolum Regem Galliae* et *Duces Saxoniae* *Fridericum* atque *Willielmum* an. 1444. inito. 44

C A P V T XXII.

De *Otonis M.* Diplomate *Foundationis Bergensis* ad *Albim Coenobii*, bellum *Diplomat.* 44

C A P V T XXIII.

Diplomaticum bellum de immunitate et exemptione *Abbatiae Fuldenfis.* 45

C A P V T XXIV.

De Diplomate suspectis *Otonis I. II. III. etc.* *Monasteriis Stabulensi* et *Malmundariensi*, concessis. 46

CAPVT XXV.

Concertatio de Diplomate Ottonis III. Imp. Monasterio S. Mariae Gandershemensi concessio. pag. 47

CAPVT XXVI.

Diplomaticum bellum de Henrici VII. Romanorum regis Diplomate, a. 1226. in gratiam Praepositi Hildesh. concessio. 47

CAPVT XXVII.

De Ficto Diplomate quod Romani Pontifices Ludouico Pio Imp. acceptum ferre confitentur, concernens auctoritatem Rom. Pontificis ac subiectionem Italiae prouinciarum eius potestati. 49

CAPVT XXVIII.

De Concertatione, *Henricum VII. Imp.* ex venenata Eucharistia diem obiisse supremum, occasione Diplomatis, quod Illustris Leibnitius in Codice Iuris Gentium Diplomatico adduxit. 50

CAPVT XXIX.

De bello Diplomatico nouissimo, quod ob Diplomata quaedam, quae Cl. *Frid. Christoph. SCHMINCKE* in Monumentis Hassiacis P. II. p. 657 sq. typis vulgavit, enatum fuit. 51

SECTIO III.

DE TABVLARIIS ATQVE ARCHIVIS, NEC NON DE CANCELLARIIS, item S. R. I. AVLICORVM OFFICIIS AVCTORES. 53

SECTIO IV.

COLLECTORES DIPLOMATVM AC MONVMENTORVM VETERVM. 57

SECTIO V.

HISTORICI QVI RES A SE CONSIGNATAS DIPLOMATIBVS ILLVSTRIORES REDDIDERVNT.

1. In Historia Ecclesiastica, sigillatim Monastica 69
2. In Historia ciuili, et quidem *Germania sacra.* 72
3. Ex Historicis Imperator. Germanicorum. 79
4. Austriaci. 81
- 5 Hungarici. 82
6. Bo-

6. Bohemi.	pag. 83
7. Boici seu Bauariae Historici.	84
8. Historici Palatinatus.	85
9. Prussiae et prouinciarum Brandenburgicarum Historici Diplomatici, nimir. Marchionatus, Cliuia, Iuliae nec non Westphaliae, Ducatus Magdeburg. Principatus item Halberstad. Ducatus Pomeraniae, item-que Silesiae etc.	86.
10. Historici Saxoniae superioris Dipl.	89
11. Landgrauatus Thuringici Scriptores Diplomatici.	91
12. Anhaltinae Historiae Scriptores Diplomatici.	92
13. Historici Brunsvicensis ac Luneburgenses, qui res a se consignatas Diplomatum illustriores reddiderunt.	92
14. Historici Archiepiscopatus olim, nunc Ducatus Bremensis.	100
15. Historiae Mecklenburgicae Scriptores Diplomatici.	101
16. Scriptores Historiae Holsaticae Diplomatici.	102
17. Scriptores Historiae Hassiacae Diplomatici.	103
18. Scriptores Historiae Sueuicae Diplomatici.	103
19. Nassouiae Scriptores Dipl.	104
20. Wurtembergici.	104
21. Historiae Alsaticae Scriptores Dipl.	105
22. Historici Lotharingiae Diplomatici.	105
23. Historici rerum Frisicarum.	105
24. Principatus Schwartzburgensis Historici Dipl.	105
25. Historici S. R. Imperii Comitum Prouincialium ac Comitum.	106
26. Ordinis equestris Historici Dipl.	108
27. Historici urbium quarundam Germaniae particulares, qui diplomata produxerunt.	109
28. Historici Heluetiae, qui Diplomatum res a se consignatas illustriores reddiderunt.	111
29. Belgae.	112
30. Itali.	115
31. Historici Sabaudiae Dipl.	120
32. Rerum Sicularum Scriptores Diplomatici.	121
33. Scriptores urbis et status Venetiarum Dipl.	121
34. Rerum Genuensium Scriptores Dipl.	121
35. Scriptores Gallici Dipl.	122
36. Scriptores Hispani Diplomatici.	124
37. Historici Magnae Britanniae Dipl.	125
38. Scriptores rerum Scotticarum Diplomatici.	126

39. Scriptores rerum Danicarum, qui Diplomata in subsidium adhibuerunt. pag. 126
40. Rerum Suecicarum, regniq[ue] Suecici prouinciarum Scriptores, qui fide Diplomatum ac monumentorum publicorum res a se consignatas firmarunt. 127
41. Scriptores Historiae Polonicae item Dantiscanae Diplomatici. 128
42. Scriptores rerum Liuonicarum Dipl. 129
43. Scriptores rerum Russicarum, qui res a se consignatas Diplomati- bus, actisque publicis fulciuerunt. 129

S E C T I O VI.

RECENSIO QVORVNDAM IVRISCONSULTORVM, qui res a se consignatas Diplomati- bus, ac documentis illustriores reddidere ordine Alphabetico. 130

S E C T I O VII.

SCRIPTA DIPLOMATICA PROMISSA recensens. 142

Subiiciuntur Ampliff. Io. Heumanni ^{*}*Desiderata Diplomatica.* 151

DESIDERATA DIPLOMATICA,

Quae Amplissimus Ioh. Heumannus in Praefatione T. II. Commentar. de Re Diplomatica Imperatorum ac Regum Germanorum inde a Ludouici Germanici temporibus Norimb. 1753. praemissa, exposuit, sunt sequentia:

I.

Origines diplomaticae. Non nescio cos, qui origines et antiquitates artis scribendi perquisiuerunt, vt reliqua literarum monumentorum genera, ita et tabulas respexisse, respexerunt autem magis chartarum externa quam interna, de quibus nos potissimum sumus solliciti. et reliqua.

II. *Historia diplomatica.* Si historiam diplomaticam dicas historiam regis, prouinciae, periodi cuiusdam tabularum fide roboratam: eam hodie non negligenter tractari nouimus. Annalium enim auctores Commentariis suis certatim codices diplomaticos adiungunt, ac propemodum erubescunt sine tabulis loqui. Sic historiam diplomaticam hic non definio, sed eam enarrare volo, quando diplomata, quo auctore, quibus ex causis condita fuerint, num adhuc valida habeantur an nouum robur acceperint, an in disceptationem venerint. etc.

III. *Historia diplomatica eristica* siue *polemica*, quae vel ad bellum omni rei diplomaticae illatum, vel ad controuersias singulares respicit. etc.

IV. *Historia rei diplomaticae literaria.* Quae generatim in historia literaria --- obseruanda: ea quoque in historia diplomatica literaria exponantur, fata nimirum artis ipsius, librorum, auctorum, adiutorum notitia. etc.

V. *Thesaurus diplomaticus.* vide hic celeberr. auctor. in praefat. p. VII.

VI. *Bibliotheca diplomatica* adiuuat bibliognosiam diplomaticam, ac propterea ad historiam Diplomatices litterariam pertinet, si bibliothecae ideam notiozem retineas, quae si paululum dilatetur, libros etiam indicabit, in quibus diplomata euulgantur. etc.

VII. *Index diplomaticus*, quem et Repertorium siue Regesta diplomatica dixeris, cuiusmodi opus utillissimum adhuc exspectatur. Et reliqua.

VIII. *Diplomatica Imperatorum et Regum Germaniae* ab Clariss. auctore explanabitur.

IX. *Diplomatica Regum Romanorum* pariter Cl. auctoris studium ac

X. *Diplomatica Vicariorum Imperii R. German.* extremam manum auctoris exspectat.

COMMISSIONERS OF THE GENERAL LAND OFFICE
LONDON

THE LANDS BELONGING TO THE
CROWN AND TO THE
BISHOP OF DURHAM
IN THE PARISH OF
ST. ANDREW, WINDSOR

1871

S Y L L A B V S

ITERATAE EDITIONIS

CLAVIS DIPLOMATICAE.

Iohannis Mabillonii, Commentatio de variis Scripturarum veterum generibus, quae in opere ipsius diplomatico constituit. pag. 155

Burcardi Gotthelfii Struuii, dissertatio de criteriis manuscriptorum. 168

Dan. Eberh. Baringii, obseruatio de significatione litterae C. quae in ipsa diplomatum antiquorum fronte posita cernitur; itemque de illo C. quod distinctionis gratia in codicibus manuscriptis ab initio ponebatur: cum tabula. 186

Alphabeta varia XXVII. tabulis aeneis incisa.

Compendia scribendi medii aevi: Compendia vocum, quae figillatim in manuscriptis Sec. XIII. XIV. XV. et XVI. occurrunt: et Characteres et Specimina nonnulla scripturae inde a Seculo VIII. vsque ad Sec. XIII. occurrunt et omnia XXIV. tabulis aeneis exhibentur.

Notariorum veterum Signa quam plurima, vna cum alphabeto instrumenti et abbreviatoris annis 1345. 1358. 1377. 1382. 1385. 1389. 1394. 1395. 1435. 1438. 1443. 1470. 1471. 1501. 1510. 1515. et 1521. scripta. XVIII. tabulis aeneis exhibita.

Ioh.

Ioh. Wilh. de Goebel, dissertatio de notariis.	pag. 197
Dan. Papebrochii, Propylaeum antiquarium circa veri ac falsi discrimen in vetustis membranis. c. fig.	229
Ioh. Nic. Hertii, dissertatio de fide diplomatum Germaniae Imperatorum et Regum.	325
Thomae Rudimanni, Schediasma de vtilitate diplomatum ciuili et historica.	369
Ioh. Gottl. Krause, programma de vsu diplomatum Conradi I. Germaniae Regis.	380
Ioh. Wilh. Waldschmidt, dissertatio iuris publici de probatione per diplomataria.	391
Diplomatarium miscellum, res potissimum Saxoniae inferioris illustrans.	465
Index totius operis.	

I.
IOHANNIS MABILLONII
C O M M E N T A T I O
D E
VARIIS SCRIPTVRARVM VETERVM
GENERIBVS, QVAE IN OPERE IPSIVS DIPLOMATICO
CONSTITVIT

LIB. I. CAP. XI.

I.
ante inuentam scripturam, *primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effinxisse dicuntur*, Tacit. Annal. Lib. II. Num. 14. *et litterarum semet inuentores perhibent. Inde Phoenicias, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae, gloriamque adeptos, tanquam repererint, quae acceperant.* Quidquid sit de hoc Cornelii Taciti loco, varia subinde fuerunt apud veteres Latinos scripturae genera, variaque species ac formae. Alius quippe scribendi modus obtinuit apud Romanos, alius apud alias nationes. Pro hac nationum diuersitate totidem fere scribendi modos enumerare licet, immo vnus cuiusque nationis varios pro temporum varietate. Quatuor scripturarum genera enumerari solent, Romana vetus, Gothica, Anglo-Saxonica, et Langobardica. Sed adaequata non est ea diuisio, cum ad illa genera omnes scripturarum species, quae in vetustis libris ac monumentis nobis reliquae sunt, reuocari non possint. Varios earum modos effingi curauit superiori saeculo

Iohannes Baptista Palatinus Romanus, nempe Cancellarescam Romanam, itemque mercatoriam Romanam, Florentinam, aliasque, scripturam bullarum apostolicarum, litteram Neapolitanam, rognosam (quam vocant) incisam, Notarescam, Franciscam, Hispanicam, Langobardicam, Flamandicam, Teutonicam seu Tudiscam, aliasque fere arbitrarias. Consimiles exprimi curavit eodem tempore quidam Venetus. Verum haec fere omnia scripturarum genera recentiorum sunt temporum, non antiquiorum, de quibus hic inquirimus. Hoc consilium susceperat regnante in Gallia Carolo IX. Petrus Hamon, regii cubiculi Notarius, qui ex variis Bibliothecis et Archivis varia scripturarum specimina peritissime expressit. At opus suum imperfectum, nescio quo casu, reliquit, et pauca Latinorum alphabeta et specimina depinxit, quae nec in publicos usus venerunt. Rem exsecutus dicitur Iacobus Bonaventura Hepburnus ^{a)}, qui tabulam Romae anno MDCXVI. cum priuilegio summi Pontificis et superiorum facultate a Philippo Thomasio in aere sculpi et excudi curavit sub hoc Titulo: *Virga aurea, septuaginta duobus encomiis B. V. Mariae caelata, auctore F. Iacobo Bonaventura Hepburno Scoto: in qua septuaginta duo diuersissimorum characterum continentur alphabeta, totidem emblematis decorata.* Hanc tabulam mihi videre non licuit: sed si quid ex Wormio, apud quem haec legi, intelligo, Orientalium partim, partim Latinorum recentiorum sunt eiusmodi alphabeta. Integrum proinde restat de antiquis argumentum, quod rudi licet minerua explicare nobis incumbit.

II. Ex praemissis omnibus scripturae generibus, ad propositum nostrum pertinent quatuor dumtaxat priores species, nempe Romana vetus, Gothica, Langobardica et Saxonica. Romana illa obtinuit aureis saeculis apud Romanos, et Italos, vixitque ad saeculum V. quo tempore cum Gothi Italiam sub iugum suum adduxissent, etiam Gothicis litteris Romanas aliquantisper vitiarunt. Tum saeculo VI. Langobardis in Italiam effusis, successit Langobardica scriptura ad communem usum. Romana illa sic corrupta in libris describendis aliquamdiu vixit, nempe ad saeculum VIII. nam post id tempus Romana ad solos ferme librorum titulos reseruata est, exceptis nonnullis libris ad pompam descriptis in gratiam principum personarum. Sic ergo Langobardica obtinuit apud Italos ad saeculum XII. quo ex tempore in politiores illum modum sensim deducta est, quo nunc est Romana recentior. Haec apud Italos.

III. Gothica vsi sunt in Hispania Vesigothi: Saxonica Britanni seu Anglo-saxones. At quo genere Galli, Germani, et alii populi Septemtrionales?
Gallis

a) Wormius de litteratura Runica Cap. 6. pag. 47.

Gallis Scripturae genus proprium ante Francorum aduentum fuisse constat, sicut idioma. Sed ex illis temporibus nulla nobis relicta sunt monumenta, praeter nonnullos titulos sepulcrales, ex quibus priscum Gallorum alphabetum eruere tentauit Boterouius in suo libro de re monetaria. Hoc alphabetum, quodcumque illud est, suo loco exhibebimus. Post Francorum in Gallias accessum Galli duplici scripturae genere vsi videntur, altero Romano, quale in plerisque vetustioribus Codicibus reperitur: altero minutiori in diplomatibus et quibusdam libris conscribendis, quod vniforme vbique in diplomatis et chartis sub Merouingica stirpe fuisse obseruauimus. Hanc scripturam *Francogallicam* seu *Merouingicam* appellare licet, quae *barbara* iam dudum ob litterarum asperitatem ac difficultatem dicta est. Haec paullatim politior euasit Carolinis temporibus, quibus duae maxime scripturae species apud nostrates obtinuerunt: vna ad Italicae nostrae formam accedens, qualis in diplomatibus Caroli M. nonnullis, omnibus Ludouici Pii et Caroli Calui deprehenditur: quae ob id *Carolina* appellari potest, altera, in libris describendis et synodicis litteris adhiberi solita, quae a minutae Romanae forma paullum recedit. Haec de Gallis. Apud Danos vero *Runica* scriptura inuauit, distincta a Gothica illa, quam Vlfilas Gothorum Episcopus adinuenisse memoratur, tamen *Runica* dicta est Gothica, propterea quod Getae seu Gothi ea vterentur ante et post Vlfilas. Denique Germanos Gothicis primum assueuisse litteris verisimile est: deinde iisdem illis, quibus Francos nostrates vsos fuisse diximus, donec tandem Teudiscam seu Teutonicam sibi propriam insuper inuenerunt. Aliter sentit noster Genebrardus, qui ad annum Christi CCCXXVIII. haec memoriae prodidit: *Disciplinarum capaces cum non essent Germani, ab octingentis annis duntaxat, id est a Carolo M. ut ipsimet affirmant, suam linguam coeperunt litteris exscribere, et cum Christiana religione musas excipere, ut non sit quaerendum, quibus hoc tempore tum ibi litteris vterentur. Litterarum secreta, inquit Tacitus, viri et feminae pariter illic ignorant.* Hanc Genebrardi sententiam reiicit Olaus Wormius in libro de *Runica* litteratura, cuius litteraturae apud Danos vsitatae monumenta haud pauca, quae sexcentis ferme annis ante Caroli M. tempora litteris patriis, hoc est *Runicis*, sunt exarata, refert. Sed tamen Genebrardi coniecturam firmat Otridus monachus, qui in praefatione ad Euangeliorum versionem Theotiscam, *Lingua haec, ait, veluti agrestis habetur, dum a propriis nec scriptura, nec arte aliqua vllis est temporibus expolita.* Ita ille ante annos octingentos. Sed haec facile conciliari possunt, si dixeris: Germanos ante Bonifacii Episcopi et martyris Carolique Magni aetatem, plus armis dedisse operam, quam litteris ac studiis: tamen nonnulla ante id tempus ediderunt monumenta litteraria, qualia sunt Danica a Wormio relata, sed maxime ar-

genteus codex Euangeliorum quondam Coenobii Werthinensis, Gothicis litteris ante annos mille exaratus, quem Franciscus Iunius protulit in lucem. Haec breuiter ob oculos posita, nunc paullo accuratius per partes explicanda sunt.

IV. A Romana incipiendum; quae duplex erat: Vna constabat litteris maiusculis, quae *unciales*, (quoniam uncia, id est pedis duodecima parte constabant) item *cubitales*, *grandes*, *quadratae* ab antiquis appellatae sunt. Alia constabat minoribus litteris, licet eiusdem essent formae cum uncialibus, sed non eiusdem magnitudinis. Hinc *minutae* litterae apud veteres dictae, immo (vt quibusdam placet) *minutissimae* et *rotundae*, quae scilicet ob celeriorescriptionem non tanta arte, nec tanta mole conformatae erant. Hanc Romanae scripturae differentiam colligo ex sancti Hieronymi praefatione in Iob, vbi unciales litteras opponit iis, quas ipse in schedis suis conscribendis adhibebat. Verba eius ita habent: *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentoque descriptos, vel uncialibus (vt vulgo aiunt) litteris onera magis exarata quam codices: dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas, et non tam pulcros codices, quam emendatos.* Erant ergo Hieronymi schedulae non auro argentoque illustratae: non uncialibus exaratae litteris, sed minoribus Romanis, eiusdem tamen formae cum uncialibus. Certe definitam fuisse uncialium quantitatem aperte indicat Lupus Abbas Ferrariensis in epistola V. ad Eginhardum. *Praeterea scriptor regius Bertcaudus dicitur antiquarum litterarum dumtaxat, id est videlicet earum quae maximae sunt, et unciales a quibusdam vocari existimantur, habere mensuram descriptam. Itaque si penes vos est, mittite mihi eam per hunc quaeso pictorem cum redierit, schedulam tamen diligentissime munitam.* Ex his duo inferre licet: primum, uncialium certam fuisse mensuram certumque modum, id est vnus unciae contra Allatium ^{b)}, qui unciales, *cubitales*, *grandes*, *quadratas*, synonymis verbis dictas putat, quantumuis minutae essent. Alterum unciales eiusmodi litteras Carolinis temporibus minus vsitatae fuisse, cum eas *antiquas* vocet Lupus, earumque mensuram ignorauerit. Caeterum operosa haec uncialium litterarum scriptura non erat vsui passim, sed tantum in inscriptionibus librisque descriptis ad pompam, quorum plerique aduersa dumtaxat, non auersa parte exarati erant. At minuta Romana vetus adhibebatur communiter ad describendos codices, quales hactenus multos prae manibus habemus, ex quibus specimina suo loco proferenda sunt. Tale erat (vt puto) volumen illud *maximum et admirabile veteris et noui Testamenti, litteris maiusculis exaratum, quod Pius II. Pontifex*
cupide

b) Allatius in antiq. Etrusc. pag. 58.

cupide vidit ^{c)}, in monasterio sancti Saluatoris a Rothari aedificato, quod in Abbatia opido agri Senensis exstat. Haec duo scripturae genera vigerunt maxime apud Romanos vsque ad quintum Christi saeculum. Sane qui nobis ante annos mille relicti sunt veteres libri, secundam scripturae formam (quae vncialis vulgo, sed perperam dicitur) passim repraesentant, saeculo VIII. paene obsoleta. In titulis tamen scribendis subinde adhibita est, aliquando etiam vncialis, tametsi a veteri paullulum diuersa. Priscam illam tantisper immutauit Claudius, qui *nouas litterarum formas addidit*, nempe *tres litteras, quae vsui imperitante eo, post obliteratae sunt*, auctore Cornelio Tacito ^{d)}. Deinde littera P quae instar Π graeci efformari consuevit, retorto ductu ad morem nostrum efficta est: tum ex Gothorum alphabeto quaedam litterae, postquam Gothi in Italiam aliasque Romanae ditionis regiones effusi sunt, in Romanum commigrarunt vice aliarum. Hae litterae A, E, G, H et V quadratum: quibus adde P et Q, quae in corrupto illo Romano characterē infra aliarum ordinem descendere solent.

V. Sed praeter illa duo Romanae scripturae genera videtur aliud tertium in vsu, saltem inclinante imperio fuisse, nempe minuta scriptura diuersae non solum magnitudinis, sed etiam formae ab vnciali, qualis erat ea, quae hominum forensium erat. Id facile mihi in animum inducit tum compendiosa scribendi ratio, quam homines sectari solent: tum testamentum Iulii Caesaris, minutis hisce litteris scriptum, an transcriptum, cuius fragmentum Petrus Hamon, Caroli IX. scriba mox laudatus ex corticeo instrumento Bibliothecae regiae delineauit, nosque inter specimina nostra referemus. Et quidem saeculo V. ac VI. quibus saeculis Romana maiuscula secundae speciei vsitata erat in libris, minutissimae litterae in scribendis publicis instrumentis receptae erant, vt ex Merouingicis nostris aliisque intelligitur. Adde clausulam ab incerto quodam libris Hilarii de Trinitate subiunctam in codice ecclesiae Vaticanae, quae clausula minutissimis litteris scripta est anno XIV. Traiamundi Regis, id est anno Christi DX. Simile apud Romanos obtinuisse minutissimae scripturae genus verisimile est, qualem scilicet *minutissimam* vocat Plautus in Bacchide, Cicero apud Plinium ^{e)}, Seneca in epistola XCV. Sic Euagrius Ponti *eleganter scribebat celerem characterem*, teste Palladio ^{f)}, quod quamquam de Graeco dictum, sane in Romanum etiam pari ratione deriuari potest. Eo characteris genere scriptam fuisse existimo Caligulae legem referente Suetonio ^{g)}, *minutissimis litteris, et angustissimo loco, vti ne cui describere liceret.*

VI. Lit-

c) Gobelin. comment. de Pio II. Lib. 9. init.

e) Plin. Lib. 7. C. 21.

d) Tacit. Lib. II. n. 13. et 14.

f) Pallad. Cap. 86.

g) Sueton. in Calig. num. 41.

VI. Litteris Romanis subiicere licet Notas illas compendiosas, quas Tiro Ciceronis libertus excogitasse perhibetur. Earum indicem habet Gruterus in fine voluminis inscriptionum, qualem habet vetus codex, qui nunc est Bibliothecae Illustrissimi Iohannis Baptistae Colberti, antea Thuaneae. Exstat etiam apud nos liber psalmorum antiquus his notis descriptus: exstant et alibi nonnulli eiusdem scripturae de qua haec dicta sufficiunt.

VII. Iam venio ad antiquissimum genus Runicae scripturae, quam commentariis suis fuse explicavit Olaus Wormius tum in Fastis Danicis, tum in Monumentis item Danicis, sed maxime in libro de Danica litteratura, Hafniae edito MDCXXXVI. Hoc in libro recte docet^{h)}, Danos earum litterarum esse inuentores, quas sic dictas existimat a *Rynner* voce prisca et nativa, sulcos significante, quos cum elementorum ductus, lapidibus et cautibus incisi aemulentur, non incommoda, sed eleganti metaphora eo vocem transtulerunt Dani, ac litteras suas *Runer* vocarunt, eum ad modum quo Romani exarandi vocabulo vsi sunt ad significandam scripturam. Runicas vero litteras praeterea nuncupari mysticas et occultas, tum quod ab aliarum gentium litteris mira discrepant insolentia: tum quod in occultis suis scientiis, puta magicis et praestigiatoriis, (quibus Borealis illa mundi pars prae caeteris pollet et polluta est) huiusmodi characteres maxime claruere. Denique dictas etiam Gothicasⁱ⁾, quoniam a Gothis vsitatae ante Vlfilas. De Runicis litteris loquitur Venantius Fortunatus^{k)}:

Barbara fraxineis pingatur Runa tabellis:

Quodque papyrus agit, virgula plana valet.

Dani quippe lignis non tantum fagineis, sed et fraxineis, immo ossibus et cornibus epistolas suas mandare solebant. De his litteris intelligendus est Rabanus in libello de inuentione linguarum. *Litteras, inquit, quas vtuntur Marcomanni, quos nos Nordmannos vocamus, infra scriptas habemus, a quibus originem qui Theodiscam linguam loquuntur, trahunt, cum quibus carmina sua incantationesque ac diuinationes significare procurant, qui adhuc paganis ritibus inuoluuntur.* Ex his Runicis quatuor illas litteras: quas Chilpericus Francorum Rex vulgaribus addidit^{l)}, acceptas fuisse Wormius^{m)} censet contra Gerardum Vossium in libro nono de Grammatica, qui ex Aimoino hasce litteras, scilicet Ω, Θ, Φ, X, ex Graecis mutuatas asserit. Sed eas ab Aimoino corrupte scriptas Wormius contendit ex Gregorio Turonensi.

Qui

h) Worm. Cap. I.

i) Ibid. Cap. 4.

k) Fortunat. Lib. 8. Epigr. 18.

l) Gregorius Tur. Lib. 5. Cap. 45. et Aimoin. Lib. 3. Cap. 41.

m) Worm. de Literat. Runica c. 9.

Qui Gothicas litteras cum Runicis, (quae et Gothicae a gente aliquando appellatae) penitus confundunt, facile reuincuntur ab Olao Wormio, qui monumenta Runica vulgavit a primis Christi saeculis lapidibus insculpta, longe ante Vlfilam Gothorum Episcopum Arianum, quem circa tempora Valentiniani et Valentis Imperatorum vixisse testantur Socrates ⁿ⁾ Scholaasticus, Sozomenus ^{o)} aliique. Hoc porro discrimen ob oculos posuerunt Olauus Wormius et Franciscus Iunius: quorum ille Runicam litteraturam diserte explicauit: hic Gothicum alphabetum cum Runico contulit in praefatione ad codicem argenteum, in quo liber Euangeliorum Gothicis litteris argenteis descriptus est. Huius codicis fragmentum antea expresserat Ianus Gruterus ^{p)} vir summus; idemque in egregio illo inscriptionum opere peregrina quaedam elementa exhibuit ^{q)} ex aeneis tabulis octo Eugubii in Umbria repertis: quarum vna litteris (vt ipsi visum est) Graecis inuersis, linguaque (vt quidam autumant) Aeolica; reliquae vero litteris quidem Latinis, sed lingua (vt putatur) Etrusca conscriptae sunt.

VIII. Verum hae longe minus ad institutum nostrum pertinent, quam scripturae Francogallica et Langobardica, de quibus modo agendum est; nam Saxonicae, quae Gothicae affinis, iam satis explicata notitia est apud Iunium et Abrahamum Whelocum, qui Abrahamus nobis Bedae historiam Saxonice ab Alfredo redditam, e regione Latinae versionis exhibuit. Iam vero in distinguendis Langobardicis elementis diu multumque me haesisse fateor, quoniam auctores, qui de his certa tradiderint, non inueniebam. Occurrebat quidem Gersonis locus de hoc scripturae genere ^{r)}: *Littera sit legibilis, sit punctuata, sit purgata, qualis est Lombardorum, non inuoluens se tractibus superfluis etc.* Sed id ab eo dictum existimo de scriptura tunc temporis apud Lombardos vsitata, quae ad Italicam nostram accedebat, non ad veterem illam Langobardicam, quae non ita *legibilis est aut purgata*, adeo vt Gregorii VII. diploma, Langobardicis litteris scriptum pro coenobio sancti Michaelis in Piceno, Vincentius Borghimius Latinis *characteribus legibile reddiderit* Camaldulensibus, referente Augustino monacho ^{s)} in historia Camaldulensi. His ambagibus non nihil lucis afferebat Salmasius ^{t)}, qui locum Varronis emendat, in quo legitur *inceptis rebus pro incertis: cuius emendationis hanc reddit rationem, quod p et r in caractere, quem vocant Longobardicum, quo plerique libri veterum scripti reperiuntur, scriptura plane affines sint.* Verum

n) Socrat. Lib. 4. C. 33.

o) Sozom. Lib. 6. Cap. 37.

p) Grut. inscript. pag. CXLVI.

q) pag. CXLII.

r) Gerson. de laude script. confid. 9.

s) Augustin. Florentin. lib. 2. part. post. cap. 9.

t) Salmasius de modo vsurar. pag. 699.

rum id etiam in Saxonico animaduertere licet. Scioppius etiam in libro de re critica veteres libros caractere passim Langobardico scriptos esse existimat. Sed tandem huiusce characteris formam didicimus tum ex bullis apostolicis antiquorum Romanorum Pontificum, tum ex sententia Eminentissimi Cardinalis Casanatae, qui me ab hac inquisitione releuauit, submissa charta Leonis Archiepiscopi Rauennatis in exemplum characteris Langobardici, de quo sollicitus eram. Accessit etiam Iohannis Palatini specimen veteris scripturae Langobardicae, quae aliquanto quidem aliis dissimilis est, quoniam haec scriptura formae paullo diuersae fuit pro temporum diuersitate, inmo pro scriptorum conditione. Alia quippe hominum forensium, alia litteratorum passim scriptura, tametsi vnus generis. Id specimina nostra probant. Perseuerauit hoc scripturae genus apud Italos ad saeculum XII. vt patet ex bulla Paschalis II. Dionysianis monachis concessa, tum ex Bibliotheca Casinensi, in qua opuscula Guaiferii caractere Langobardico ab annis circiter sexcentis exarata habentur, teste Iohanne Baptista Maro ^{u)} et Vghello ^{x)}.

IX. Iam tandem veniendum est ad nostram Francogallicam, quae varia fuit, vt apud alias nationes, pro ratione temporum. Qualis sub triplici Regum nostrorum stirpe fuerit, rectius docent specimina, quam verba. In diplomatis Merouingicis vniformis vbique seruatur, omnino consimilis ei, quae exstat in MS. codice nostro peruetusto Hieronymi et Gennadii de scriptoribus ecclesiasticis. Ex eo Codice expressimus specimen vnum, simulque alterum ex MS. historia Gregorii Turonensis, qui quondam fuit Bibliothecae Corbeiensis, modo venerabilis viri Claudii Iolii Cantoris ecclesiae Parisiensis, a quo illam commodato accepimus. Hunc codicem vidit, ac cum editis contulit vir diligentissimus Hadrianus Valesius, qui de eo ita praefatur in tommum secundum rerum Francicarum. *Hic Corbeiensis codex vna cum praefatione nomen auctoris ac titulum operis praefert: verum si initia librorum excipias, litteris plane Barbaricis mediocrisque magnitudinis scriptus est, ita inter se connexis, et per quaedam notarum compendia pluribus expressis, fere vt lectori sit diuinandum.* Nec mirum, si viro doctissimo tam insolens visa est istius scripturae forma: cum Monachus anonymus, qui Chronicon sancti Michaëlis ^{y)} agri Virdunensis scripsit saeculo XI. fateatur, Wlfoaldi Comitis, eius loci conditoris (qui sub postremis Merouingicis Regibus vixit) testamenta ita iam tum *vetustate confecta*, fuisse, vt *vix nisi rescriptorum adminiculo legi non potuerint.* Idem saeculo X. contestatus est vetus auctor Gallus, in libello

^{u)} Marus in Cap. 29. Petri Diac. de vir. illust. Casin.

^{x)} Ital. sacr. tom. 7. Col. 1372.

^{y)} Analect. Tom. 2. pag. 34.

libello de gestis sancti Berengisi Abbatis ²⁾ Andaginensis, vbi eiusmodi scripturam *barbaricam* vocat, quae pro difficultate vix legi queat. Nam agens de charta donationis, Andaginensi ecclesiae factae Theoderico Rege, inquit: *Cum ergo hanc discuterem, et pro difficultate barbaricae scripturae non facile penetrarem; aduertit tandem in ultimo, quod ipsa proponebat, in quinto anno Theoderici Regis editam fuisse.* Quo minus mirandum, si nobis qui longius ab illis temporibus distamus, difficilis et barbarica haec scriptura videatur, quae Merouingicis familiaris fuit. In peruetustis tamen illis codicibus, qui hoc Merouingico caractere scripti erant, tituli librorum et primi aliquando versus Romanis litteris scripti sunt. Nescio an hoc characterum genere exaratae fuerint. Plinii iunioris epistolae in illo codice, de quo agit Aldus Manutius in epistola ad Aloisium Senatorem Venetum: qui in Galliam legatus, inde in Italiani reportauit Plinii epistolas *in membrana scriptas, atque adeo diuersis a nostris characteribus, vt nisi quis diu assueuerit, non queat legere.*

X. Prima stirpe extincta Carolus Magnus litteras expolire coepit, aut certe iam tantisper expolitum scripturae genus aut Merouingicum in elegantiore formam commutauit, quae principio nonnihil Merouingici characteris habebat intermistum; at subinde politior effecta, in eam tandem formam euasit, quae hactenus minuti Romani accepisse videntur. Aliud item scripturae genus, ad Italicum prope accedens, Carolinis illis temporibus in vsu fuit, maxime in diplomatis a Ludouico Pio longiores et politiores effectae sunt. Denique Carolini Reges Romanum characterem maiorem in pristinam illam aureae aetatis formam proxime reuocarunt. Harum omnium, de quibus hactenus dictum est, scripturarum alphabeta et specimina suo loco exhibebimus.

XI. His expositis inquirendum est, qualem scripturae modum in scribendis diplomatis passim adhibuerint Franci Merouingici; qualem deinde Carolouingi, ac qualem demum Capeuingi supra annos quadringentos: tum de aliis Latinorum nationibus idem inuestigandum.

Scriptura diplomatum non semper aestimanda est ex scriptura veterum librorum. Vnum quippe scripturae genus, et quidem satis vniforme, in scribendis diplomatis et instrumentis adhibitum est, nempe Francogallica seu Merouingica (sic appello) scriptura, vt ex variis saeculi septimi autographis intelligimus. At in vetustis eius aetatis libris saepius Romana maior occurrit, quam illa Merouingica, quae tamen in nonnullis codicibus deprehenditur. Talis est codex Corbeiensis Hieronymi et Gennadii libros de scriptoribus ec-

2) Sacc. 4. Bened. part. 1. pag. 294.

clasticis; talis etiam codex Iulianus, priores Gregorianaë historiae libros sex complectens. Temporibus item consequentibus fere semper aliqua intercessit diuersitas inter scripturam amanuensium vulgariam, et hominum forensium, seu Notariorum publicorum, praeterquam in litteris seu chartis synodicis sub secunda stirpe editis, quae minuto Romano caractere in libris tunc vsitato exaratae sunt. Vnde ad dandam veterum scripturarum notionem, vtriusque generis, id est chartarum ac librorum, specimina per singulas actates disposita repraesentare visum est, vt ad hoc argumentum illustrandum, quidquid in nobis erit, conferamus.

XII. In diplomatibus Regum primae stirpis versus primus litteris initialibus non ita pressim coaceruatis et in longum diductis describi solet, ac in secunda stirpe. Hic autem versus continet fere nudum Regis nomen cum vulgato elogio in hunc modum: **CHLODOVIVS REX FRANCORVM VIR INLVSTER**, quae verba passim non pertingunt ad finem membranae seu lineae, cuius spatium vacuum plerumque relinquitur. In diplomate tamen quodam Theoderici Regis, Chlodouei filii, tota quanta est membranae longitudo litteris eiusmodi initialibus describitur: et in Placitis non raro primus versus integre absoluitur litteris sensim imminutis. Post inscriptionem subsequitur diplomatis tenor minutoribus litteris Francogallicis vsque ad finem contextus: dein litteris maiusculis Rex subscribit, et e regione Cancellarius; aut certe sub eo, si membrana sit angustior. Attamen non raro solus subscribit Referendarius, aut Cancellarius, seu Notarius in rebus minoris momenti, vt in litteris commutationum, et minorum causarum Placitis. Papebrochius sancti Maximini diplomatis Dagobertini auctoritate adductus existimat, maiores litteras (quas vnciales vocat) initio diplomatum ac fine in prima stirpe non fuisse in vsu, sicut in secunda. At pauca inuenias Merouingica monumenta, quorum primus versus et subscriptio regia exarata non sit maioribus litteris, nomina sua scribunt Theodericus Chlodouei secundi filius, ac Childebertus tertius, vt specimina nostra probant. Cancellarii nomini ac signo post aliquod interuallum adiicitur regium sigillum, Regis praefereus imaginem non in latus conuersam, vti mos fuit secundae stirpis Imperatorum ac Regum; sed rectam aut supinam, cum circulari epigraphe seu inscriptione Romanis characteribus expressa, quae solum Regis nomen continet hoc modo: **+ CHILDEBERTVS REX FRANCORVM**. Denique in fine, videlicet in infima marginis ora, minutoribus, vt in contextu, litteris adiiciuntur chronologicae notae, et loci designatio in quo diploma scriptum est; quod totam membranae latitudinem adaequare solet, vocabulis ac syllabis plerumque ob id disparatis. Carolo M. sed maxime Ludouico Pio imperante, initiales litterae ductiles et magis oblongae inuectae sunt, totam membranae lon-

longitudinem adaequantes: eodemque scripturae genere, sed non ita oblongo pinguntur, nomina Regis et Cancellarii in subscriptione, praeterquam in paucis, vt Hirminmaris Notarii specimen docet.

XIII. Regnante Carolo Magno scriptura Francogallica vsualis paullatim (vt mox dicebam) immutari coepit, et in politioem modum euadere primum sub Carolo M. dein sub Ludouico Pio, ac demum sub Carolo Caluo promiscue adhibita est Romana minuior, et Carolina quaedam, quae ad Italicam nostram quodammodo accedit: illa quidem in ecclesiasticis chartis atque libris a principatu Ludouici Augusti, haec vero in regiis etiam diplomatibus sub Carolo Caluo vsque ad Carolum Simplicem: post quem illa Carolina sensim obsolescente, seruata est Romana, si tamen Romana dici potest, vt-pote longis ductibus saepius foedata, vt in littera *o* aliisque maxime sub Lothario Rege. Ineunte Capetiorum principatu paullatim restitui coepit, retentis tamen sinuosis et oblongis litterarum ductibus, qui in libris MSS. non ita frequentes occurrunt. Idem fere scripturae modus viguit in diplomatibus ad S. Ludouicum, in quo consistimus. Etsi vero sub primis Carolinae stirpis Regibus contextus diplomatum Francogallicis litteris exaratus sit: alio tamen passim caractere instar Romani minuioris; aliquando maiore, vt in diplomate Odonis Dionysiano, scripta est *Data*, id est chronologica nota, in membranae margine inferiori. Caeterum in Cancellaria (quod maxime obseruandum) vniformis ferme scriptura pro tempore seruatur, id est in Regum diplomatibus; secus in chartis priuatis, quae a plebeiis Notariis scriptae sunt.

XIV. In libris describendis non defuit etiam sua scripturae mutatio; nam vsque ad saeculi VI. finem, immo ad medium septimum, apud Francos veteris scripturae Romanae perennauit vsus; tum quae in diplomatibus per id tempus obtinuerat Francogallica, in artem saetiam librariam propagata est. Post haec paullatim (vt fit) inuectus est nouae scripturae Romanae modus, quo vsi sunt librarii plerique, tametsi vsque ad Caroli Calui principatum scriptura Francogallica ab aliis nonnullis seruata est, Langobardica a paucis, vt patet ex subscriptionibus synodi Sueffionicae, quas inferius exhibebimus. In nonnullis tamen codicibus ad pompam scriptis adhibita est scriptura Romana maior: qualis exstat in praeclaro libello precum Caroli Calui, aureis litteris maioribus exarato, qui modo seruatur in Bibliotheca Colbertina.

XV. In scribendis vero tum diplomatibus, tum libris, post auream Latinorum aetatem, qui singula vocabula singulis punctis distinguebant; nulla fere verborum distinctio a Notariis facta est vsque ad Carolum Magnum, qui procurante Alcuino punctorum distinctiones vel subdistinctiones restituit. Hoc in negotio Princeps piissimus adhibuit Paulum Warnefridi et Alcuinum Diaconos peritissimos, in quibus ille homilias per annum legi solitas, et ali-

quot Augustini epistolas; hic vero librum, qui COMES appellatur, interpunctionibus illustrarunt. Interpunctionum tamen ille vsus serius in diplomatibus obtinuit: in libris vero ita obseruatum est ab annis fere octingentis, vt interpunctio in inferiori parte extremi vocabuli virgulam; in media duo puncta; in superiori punctum seu sensum finitum designaret, aliquando tria puncta. Quae sane distinctio apud accuratos amanuenses obtinuit, secus apud rudes. Lege sis Allatii animaduersiones ^{a)} ad fragmenta Etrusca. Ante Carolum M. Hieronymus quidem translationem suam biblicam propter simplicitatem fratrum colis et commatibus ordinauit, vt testatur Cassiodorus ^{b)}, et Hieronymus ipse in praefatione ad Elisiae versionem. Sed qualis fuerit illa distinctio, et an fuerit obseruata ab aliis, non liquet. Certe neque aureis temporibus verborum accurata illa ex punctis distinctio ab omnibus fiebat, siquidem Octavius Augustus, vt ex eius chirographo obseruauit Suetonius, *non diuidebat verba, nec ab extrema parte versus abundantes litteras in alterum transferebat, sed ibidem statim subiiciebat, circumducebatque*, quod postremum nostrates in scribendis epistolis non raro faciunt.

XVI. Apud Germanos et Alamannos eadem scripturae forma temporibus Carolinis subsequenter seruebatur, atque apud Francos, quippe qui eodem imperio continebantur. Hanc scripturae formam exhibent diplomata, quorum nonnulla hic exhibebimus. Tremula porro scriptura, in maioribus saltem litteris, inuenta est imperantibus Ottonibus, saeculo X.

Apud Anglo-Saxones vero Saxonica scriptura vixit vsque ad Guillelmi Conquaeatoris principatum, quo tempore factum est, vt *modus scribendi Anglicus ommitteretur, et modus Gallicus in chartis et in libris omnibus admitteretur*, testante Ingulfo in Historia Cruladensi.

XVII. Denique in litteris Pontificiis primus versus litteris maioribus aliquando scriptus est ante annos mille, vt patet ex bullis duabus Benigniano coenobio concessis, quarum vna est Iohannis V, altera Sergii I. In bulla Iohannis tota inscriptio litteris maiusculis ad ternos vsque versus producta est: contextus ipse constat litteris fere Langobardicis, seu semilangobardicis, quae ex Langobardicis et minutissimis ferme Romanis permixtae constant.

XVIII. Ad hoc etiam argumentum pertinent compendiosae illae Tyronis notae, quibus loquentem scribendi celeritate veteres adaequabant. Nam in plerisque primae ac secundae stirpis regis diplomatibus Cancellarii seu Notarii ad tesseram chirographariam varias notas adiungere solent, quales etiam existant in priuatorum chartis nonnullis, vt in principio ac fine Roberti Comitis pro ecclesia sancti Martini Turonensi. De his notis intelligendus est Apollinaris Sidonius ^{c)}, qui de Riochato *antislite ac monacho* Britanno agens, a quo

a) *Allat. Num. XLVII. et seqq.* b) *Cassiod. de diuin. lect. Cap. 12.* c) *Sidon. Lib. 9. Epist. 9.*

quo Faustii libros quosdam raptim describendos acceperat: *Tribuit et quoddam*, inquit, *dictare celeranti scribarum sequacitas saluosa compendium, qui comprehendebant signis, quod litteris non tenebant.* Hic est sine dubio Riochatus, cuius memoria celebratur in veterrimis Litaniis anglicanis, quas in tomo secundo veterum Analectorum ^{d)} edidimus. Caeterum notas illas Tyronianas ante annos quingentos explicauit Petrus Diaconus, monachus Casinensis: cuius liber hac de re typis mandatus est, antequam Gruterus eandem notas proferret in lucem. Earum Specimen alphabetico ordine digestum, ex Psalterio nostro Germanensi suo loco postea exhibebimus. Alio notarum genere vsus est Octauius Augustus, qui ^{e)} *quoties per notas scripsit, b pro a, c prob, ac deinceps eadem ratione sequentes litteras posuit: pro z autem duplex aa.*

XIX. Hic locus postulare videbatur, vt de orthographia sermonem institueremus. Verum quoniam frequenter orthographia ad stylum accedit, eam in librum sequentem commodius remittimus. Sed antequam hinc pedem moueam, nonnihil obseruare iuuat de litteris *i* et *y*, quarum illa in vetustis monumentis nusquam cum puncto praefixo: haec vero cum puncto in medio, immo aliquando cum singulis punctis in vtroque apice adscriptis (quamquam aliquando etiam sine vilo puncto) occurrit. Porro minutae litterae *i* accentus acutus superponi coepit saeculo XIII, vt patet ex variis eius aevi MSS. quorum vnum est Henrici Iustelli, continens versionem Gallicanarum bibliorum duobus tomis, anno MCCXCIV. exaratam. Perseuerauit iste vsus non tamen vbique semper, ad finem saeculi XV, quo tempore idem fere accentus etiam litterae *u*, more Belgis etiam nunc vsitato, adhibitus est. Caeterum ab eodem saeculo ineunte littera *i* puncto (quod nos modo retinemus) insigniri coepit. Ita obseruare licet in MSS. libris de imitatione Christi, Mellicensi anni MCCCCXXI, Germanensi nostro anni MCCCCLX, Saltzburgenensi anni MCCCCLXIII, cum in autographo Kempensi anni MCCCCXLI accentus superponantur. Nescio an aliquod sit operae pretium adnotare, syllabam, *ſ*, vno ductu scriptam; non raro in vetustis Msc. et instrumentis ante annos quingentos non modo solitarie, sed etiam intra ipsa vocabula reperiri, vt in *ſ* *in* *ſ* at hunc vsum defuisse saeculo XII. Et quidem id ita habetur in voce *ſ* *iam*, nempe in charta Arnulfi Comitis de ecclesia sanctae Walburgis apud Chisneium pro coenobio Mettensi sancti Arnulfi, quae charta data est anno incarnationis Domini MCXCVII. In eadem charta obseruare licet litteras duplices *w* simul insertas in vocabulis *Ludowicus* et *Walburgis*, secus atque in saeculo nono, vbi distincte exprimuntur. Ad haec litteram *u* modo quadratam, modo acuminatam esse hoc modo *v*, etiam intra vocabula sed nulla habita ratione consonantis aut vocalis. Sed haec de scripturis ac de primo libro dicta sufficiant.

II.

d) *Analect. Tom. 2 pag. 669.*e) *Sueton. in Octav. Num. 88.*

II.
BVRCARDI GOTTHELFII
STRVVII
DISSERTATIO

D E

CRITERIIS MANVSRIPTORVM.

- §. I. Manuscripta principem locum occupant in bibliothecis. §. II. Auctores qui de Manuscriptis egerunt. §. III. Antiquus scribendi modus erat varius; potiores tamen codices vel membranacei vel chartacei. §. IV. Forma Codicum, qualis olim. §. V. Scriptura veterum in quo constiterit. §. VI. Codices purpurei, et argentei qui dicti, quales potissimum erant codices sacrorum. §. VII. Codices cum picturis quales. §. VIII. Varia apud gentes alphabeta, et qui de iis scripserint. §. IX. Lingua Romana olim Latina dicta, et qui de eius antiquitate agant. §. X. Litterae Romanae quales, quadratae et rotundae. §. XI. Vnciales Romanorum, quae. §. XII. An Romani minuta scriptura fuerint vsi. §. XIII. Scripturae Romanae genera quousque durauerint. §. XIV. Notae Tyronis et Senecae quales. §. XV. Distinguendi modos quos habuerint veteres, in quo altera antiquitatis nota. §. XVI. Distinctiones quando coeperint. §. XVII. Tertia antiquitatis nota consistit in orthographia. §. XVIII. Reperiuntur codices ab vno tantum membranae latere scripti. §. XIX. Saeculo quinto ortae litterae Gothicae, de quibus agitur prolixius. §. XX. Romanae litterae per Gothicas corruptae. §. XXI. Post medium saeculi sexti ortae litterae Longobardicae. §. XXII. Saeculo sexto animaduertere licet scripturarum compendia. §. XXIII. Saeculo octauo quae scriptura inualuerit et saeculo nono ac decimo nitor litterarum coepit. §. XXIV. Saeculi vdecimi quae scriptura. §. XXV. Saeculi XII. et XIII. quae scriptura. §. XXVI. Saeculo XIV. quae scriptura. §. XXVII. Saeculo XV. nitor litterarum fuit restitutus. §. XXVIII. Musicae veteris ratio in codicibus antiquis adparet. §. XXIX. Antiquissimi Graecorum codices quomodo scripti, et quando distinctiones atque accentus suere orti. §. XXX. Distinctionum tria genera apud Graecos. §. XXXI. Graecae litterae antiquae erant maiusculae et quadratae. §. XXXII. Qualis scriptura Graecorum a saeculo VI. §. XXXIII. Qualis scriptura saeculo decimo et sequentibus. §. XXXIV. Litterae Francicae quales. §. XXXV. Alia scriptura Francica erat diplomatica. §. XXXVI. Antiquissima Germanorum lingua cum Graecorum plerumque conueniebat. §. XXXVII. Ab hac diuersa Saxonica vetus. §. XXXVIII. Quando lingua Germanica litteris exscribi fuit coepta. §. XXXIX. Qualis scriptura in codicibus Germanis a saeculo IX. ad XVI. §. XL. Ex codicum compactura criterium quoque sumendum. §. XLI. Codicum aestimatio vnde sumenda.

§. I.

Pincipem locum in bibliothecis occupare manuscriptos codices, merito iudicat Morhofius, idque ob raritatem: cum maior semper impressorum sit copia, quam manuscriptorum. Et licet quidem horum multitudine destituta sit Germania nostra; reperiuntur tamen in bibliothecis illustribus,

Atribus, saepe et monasteriis, quae laudem suam merentur, si modo sedulos habereimus priscorum monumentorum indagatores. Nec tamen solum titulos manuscriptorum codicum nosse sufficit; sed eos etiam secundum aetatem et criteria alia diiudicare conueniet, vt vel de veritate codicis, vel eius auctoritate nobis certum esse possit.

§. II. Plures quidem fuere inter eruditos, qui magni critici audiunt, atque codices manu exaratos manibus versarunt; sed isti in eo potius criticam artem exercent, vt verba captent et variantes lectiones annotent, quam vt de codicum vetustate iudicent. Magna tamen cura summaque eruditione illud egit IOHANNES MABILLONVS, in suo *de re diplomatica* commentario libris sex constante: qui quidquid ad veterum instrumentorum antiquitatem, materiam, scripturam et stylum, sigilla, subscriptiones et notas: immo quidquid ad cognoscendos tum codices manuscriptos, tum diplomata, praesertim Francica, facit, singulari eruditione exhaustit. Prodiit eius opus *Lutetiae* 1681. *f.* cuius etiam nouam editionem eandemque auctiorem promisit auctor. Hoc tamen de Mabillono dicendum, quod ad diplomata potius intelligenda faciat, quam ad manuscripta. EMANVEL SCHELSTRAT quidem modum ex forma characterum siue Latinorum siue Graecorum scripturae vetustatem monstrare instituerat, sed ad vnbilicum non perductum, dolet editor eiusdem antiquitatis ecclesiasticae illustratae, in praefatione toni secundi. Morhofii monita, quae de manuscriptis, Polyhistoris libro I. c. VII. habet, non quidem omnem rem adimplent, nec tamen sunt contemnenda, praesertim, quae ex epistola Salinasiana ad Sarrauium, quam adducit integram, huc faciunt. Notitiam quidem manuscriptorum praebent varii horum indices editi, sed ad *περίηγησι* nihil faciunt. Tales autem praeter memoratos a Morhofio, nouimus HADRIANI PAW, equitis Belgae *indicem*, in quo libros impressos et manu exaratos descripsit, qui prodiit *Hagae* 1633. 8. atque commendari alias solet. In Anglia per duas academias, Oxoniensem et Cantabrigiensem codices descripserunt: alias quoque bibliotheca Cottoniana plena est manuscriptis. Sed isti omnes non nisi soli sunt indices, nullis notis vel obseruationibus ornati, vt commentarii Lambeciani, e quibus multa ad Codicum manu exaratorum notitiam possunt hauriri.

§. III. Veterum scribendi modus varius erat, vel in arborum foliis atque corticibus, saxi, cera, linteo, plumbo, ligno, ebore; post etiam in membrana et charta aliisque scribebant, vti latius deduxit HERMANNVS HVGO in suo *de prima scribendi origine tractatu Antwerpiae* edito 1617. 8. et Mabillonus de *re diplomatica* libro I. c. VIII. Nostrae considerationis tantum sunt codices membranacei atque chartacei. Licet enim codicum

quoque ex cortice atque papyro Aegyptiaca mentionem faciat Mabillonus libro I. c. VIII. huiusque usum ad saeculum vsque nonum durasse doceat: vix tamen reperiuntur, vti vel ipse fatetur Mabillonus. Membranarum vsus est antiquissimus, quae iam ante inuentam papyrum Aegyptiacam, quae ex herba Nilotica conficiebatur, vti modum describit Leo Allatius *in animaduers. in Inghiranium p. m. 92.* fuere in vsu. Siquidem Iosephus scribit, Eleazarum pontificem ad Philadelphum misisse codices sacros membranaceos. Plinius quidem scribit libro XIII. c. XI. Pergami ab Eumene rege inuentas esse membranas, supprimente chartas siue papyrum, Ptolomaeo: sed intelligendum, quod Eumenes multam copiam membranarum fieri iusserit: inde pergamenum: membranae autem dictae, quod sint pelles pecudum membris deglubitae. Chartam vero nostram iamdum saeculo XII. fuisse notam, ex Petri Venerabilis, qui eodem saeculo vixit, tractatu contra Iudaeos probat Mabillonus, in quo libros suo tempore lectos memorat, qui ex rasuris veterum pannorum compacti. Illud tamen pro certo habendum, antiquioris plerumque notae esse codices membranaceos, cum ante saeculum decimum quartum chartae vsus in exarandis codicibus vix inualuerit. Membranae quidem vsus in diplomatibus adhuc hodie frequens est, sed in libris concinnandis iam saeculo decimo sexto desit.

§. IV. Forma Codicum frequentior est in modum libri: alias rotuli quoque reperiuntur, quos vel annuos, in quibus nomina in quouis monasterio personarum defunctorum describebantur; vel perpetuos excipiendis mortuorum actis destinatos habebant: atque membranae sunt in longum porrectae, quae conuolui facile, atque explicari possent. Quales etiam ex papyro Aegyptiaca constabant: vti videre est apud Mabillonum libro I. c. IX.

§. V. Ipsa scriptura fiebat atramento: hoc ex fuligine, pluribus modis refina vel pice exustis, secundum Plinium libro XXXV. c. VI. de quo plenius egit PETRVS MARCA CANEPARIVS, in libro suo, *de atramentis cuiusque generis*, qui *Venetis* 1619. 4. prodiit, et *Londini* 1660. 4. Antiquiores in monumentis suis utebantur minio, vti testatur Plinius libro XXXIII. c. VII. et licet quidem integros libros saepius ita solerent pingere, maxime tamen titulos ita distinguere solebant, vti ex Ouidio discimus *Tristium I. el. I. v. 7.* Id quod sequiori dein tempore magis adhuc vsu venit, vt tituli et nouarum sectionum initia minio scriberentur: exinde rubricae ortae fuere pro titulis. Quas ad manuscriptorum etiam exarationem in libris impressis saeculo XV. seruare solebant typographi.

§. VI. Pretiosioris commatis codices sunt, qui in membranis purpureis, auro argentoque descripti, vel auro et variegatis coloribus varie fuere distincti.

Vide-

Videmus illud apud Hieronymum, praefatione in Iobum, vbi ait: *habeant, qui volunt, veteres libros, vel in membranis purpureis, auro argentoque descriptos, vel uncialibus, (vt vulgo aiunt) litteris, onera magis exarata quam codices: dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas et non tam puleros codices quam emendatos.* Sic et in epistola ad Eustochiam: *inficiuntur, inquit, membranae colore purpureo, aurum liquescit in litteras.* Alias vocantur chartae coccinae, crocatae et croceae. Principum hoc proprium erat, atque personarum illustrium, non tamen perpetuum. Quare et Theonas *tomo XII. spicilegii p.549.* Lucianum praepositum cubicularium monet, vt scribi in purpureis membranis et litteris aureis totos codices, nisi specialiter princeps demandauerit, non adfectet. Prae caeteris autem librum psalteriorum, euangeliorum aliosque a temporibus Imperatorum Francicorum ad sequiora vsque, tam pretiose exarare solebant. Quod etiam discimus ex Bonifacii, episcopi et martyris epistola XXVIII. ad Eadburgam abbatissam, vbi scribit: *sic et adhuc deprecor, vt mihi cum auro conscribas epistolas domini mei, Petri Apostoli, ad honorem et reuerentiam sanctarum scripturarum ante oculos carnalium in praedicando.* Licet hic mos sacros codices aureis litteris scribendi iam fuerit antiquior. Quippe de Eleazaro, principe sacerdotum apud Iudaeos, testatur Iosephus XII. antiquitatum Iudaicarum cap. II. quod per LXXII. interpretes sacros libros ad Ptolomaeum Philadelphum in membranis tenuissimis aureis litteris scriptos miserit. Superfunt adhuc in bibliothecis illustribus tales codices litteris aureis scripti, atque inde dicti codices aurei, vti alii argentei vel purpurei.

§. VII. Alii cum picturis egregiis vel in fundo aureo vel coeruleo vel viridi reperiuntur, in quem pingere solebant varias historias sacras, vel animalium et florum figuras artificiosas. Licet simplicior circa figurarum proportionem et colorum mixtionem fuerit prisca aetas: in puris coloribus accuratior. Figurarum vero artificium saeculo decimo quinto coepit. Prae caeteris mira est ars, tenues auri lamellas membranis ita impingere, vt vix inde separari queant, super quas dein variegatis coloribus solebant pingere, quod hodiernum inter res deperditas, vel sicubi restitutae, haut tamen in vulgus notas, numerandum. Ornabantur ita codices sacri, maxime temporibus Imperatorum Francicorum, quibus vel utebantur principes, vel in templis vsu veniebant; in profanis codicibus talis ornatus reperiuntur rarius.

§. VIII. Ab ornatu Codicum perginus ad varia scripturarum genera. IOHANNES BAPTISTA PALATINVS quidem, Venetiis varios modos, variaque alphabeta effingi curauit, sed illa plerumque temporum sunt recentiorum. Mabillonus enim libro I. c. XI. Cancellarescam Roma-

nam, mercatoriam Romanam, Florentinam, aliasque, scripturam bullarum apostolicarum, litteram Neapolitanam, rognoscam, incisam, Notarescam, Franciscam, Hispanicam, Langobardicam, Flamandicam et Tudiscam ab eo exhiberi tradit. Aliud in hac parte specimen exhibuit PETRVS HAMO, Caroli IX, Francorum regis scriba et regii cubiculi a secretis, qui ex Galliae bibliothecis aliquot scripturae antiquae exempla congeffit, atque anno 1566. edidit. Olaus Wormius de litteratura Runica *cap. VI. p. m. 47.* de IACOBO BONAVENTVRA HEPBVRNO testatur, qui tabulam Romae anno 1616. cum priuilegio summi pontificis et superiorum indultu a Philippo Thomasio in aere sculpi atque excudi curauerit, sub titulo: *virga aurea, septuaginta duobus encomiis B. V. Mariae caelata, in qua septuaginta duo diuersissimorum characterum continentur alphabeta, toridem emblematis decorata.* Illa tamen quae adducit alphabeta, partim Orientalium sunt, partim Latino-rum recentiorum. Adseruatur in bibliotheca templi Gerani MStum Nicolai Schmidtii, alias *Küntzels von Rodenacker*, vulgo *des gelebrten Bauers*, in quo varia genera scripturarum tum antiquiora, tum recentiora adducit, opere in rustico admodum mirabili. Licet in alphabetis antiquissimis fidem non mereatur omnimodam, de quo tamen infra plenius agetur. Faciunt haec alphabeta quidem ad noscendas explicandasue varias linguas, non vero omnia ad κερτήρ:α manuscriptorum, ad quae tantum quatuor istae linguae faciunt: Romana vetus, Gothica, Langobardica et Graeca: licet etiam linguae Theotiscaae, Saxonicae et Francicae habenda non minus sit ratio, quae ad diplomata noscenda conducunt.

§. IX. Lingua qua Romani utebantur, Latina dicebatur, vti ex Cicero-ne discimus. Licet et in ipso Latio aliae fuerint vsitatae: vt Osca, de qua Liuius libr. X. c. XX. et lingua Cumana, quibus tamen ciuibus concessum, vt publice Latine loquerentur, et praeconibus Latine vendendi ius esset. Ex quo videmus, coloniis municipiisque Romanis liberum non fuisse in monumentis suis vti Latina lingua. Nostris temporibus lingua quidem Latina adhuc dicitur; characteres vero Romani, vel litterae maiusculae, cubitales, grandes, vnciales et quadratae. Ad harum litterarum antiquitatem atque figuram non male facit LEO ALLATIVS in *animaduerfionibus ad antiquitatum Etruscarum fragmenta ab Inghiramiio edita, Parisiis 1640. 4.* Melior tamen adhuc est CLAVDIVS MOLINETVS, qui originem et fata litterarum Romanarum erudite describit, in tractatu suo, quem inscripsit: *Histoire de la fortune des lettres Romaines établiee et justifiee par plusieurs belles antiquités, à Paris 1684. 12.* Qui libellus egregius est, quo auctor docet, qua ratione a prima origine sua ad maiorem indies perfectionem litterae Romanae peruenerint.

§. X. Formae quidem litteris Latinis erant, quae veterrimis Graecorum, Tacitus Ann. XI. c. XIV. Plinius VII. c. LVIII. idque vsque ad tempora Syllana, post quae paullatim immutari coepta. Licet autem vnum Quiritibus scribendi esset genus, illud tamen poterat aut produci *grandibus et maximis litteris*, vti ait Cicero IV. in Verrem c. XXXIV. et *cubitum longis*, vti loquitur Plautus; vel *minutis litterulis*, vti loquitur Cicero IV. in Verrem c. XLIII. In monumentis igitur et codicibus suis Romani utebantur litteris grandioribus. *QUADRATAE* quidem, quarum mentionem facit Petronius satyrico p. 15. erant antiquissimae, atque a figura, quae quadrata potissimum erat, sic denominabantur; quales quadratas in nummis quandoque obseruare licet. Postea utebantur, in inscriptionibus suis maxime, litteris, quae non quidem forma quadratae erant, rectis tamen lineis plerumque constabant. Quare et hodiernum adhuc quadratae adpellari solent. In familiari scribendi more potissimum utebantur litteris rotundis, non quae in sphaerae modum obuoluerentur, et a maiusculis essent diuersae, sed quae ob celeriore scriptionem quasi in globulos curuarentur. Quali scriptura codices aliquot antiquissimos in Vaticana contineri testatur Leo Allatius *in animaduers. ad Inghiranium p. 58.* Licet et simplicior Romanorum aetas in monumentis publicis quoque tali litteratura fuerit vsa, vti ex fragmento legis Romanae apud Mabillonum p. 345. patet. Idque in scriptura Romana prisca aduertendum, litteras quo magis sunt inaequales et inordinatae, nec ad amussim compositae, eo scripturam esse antiquiorem. Licet ex tali nihil amplius supersit, nisi quae vel ex aeneis legum tabulis, vel lapidibus adhuc habemus reliqua.

§. XI. A maiusculis differrebant adhuc *VNCIALES*, Romanis quidem non ignotae, rarius tamen vsitatae. Videmus illas in lapidibus quibusdam, et putat Mabillonus lib. I. c. XI. quod ad pompam vsu venerint, vix ad scribendos codices fuerint adhibitae. Posteriori Francicorum Imperatorum tempore initia codicum, elegantiorum praesertim, exornata videmus vncialibus eiusmodi, quibus etiam certam mensuram adsignabant, et vncia quidem siue pedis duodecima parte constare dicebantur. Licet hanc mensuram ignorauerit Lupus, Ferrariensis abbas, epistola quinta, vbi ad Eginhardum scribit: *praeterea scriptor regius Bertcaudus dicitur, antiquarum litterarum, duntaxat earum, quae maximae sunt et vnciales a quibusdam vocari existimantur, habere mensuram descriptam. Itaque si penes vos est, mittite mihi eam per hunc quaeso pictorem cum redierit, schedula tamen diligentissime munita.*

§. XII. Mabillonus tertium adhuc genus scripturae minutae addit, quam circa tempora Caesarum ortam dicit, quae et forma atque magnitudine a maiuscula differret: quas Plauto in Bacchide dictas vult *litteras minutas*, Seneca

cae vero ep. XCV. *scripturam minutissimam*. De quibus etiam intelligit Suetonium in Caligula c. XLI. ubi ait: *propofuit quidem legem, sed minutissimis litteris, et angustissimo loco: uti ne cui describere liceret*. Eandemque notariis concessam fuisse putat, negotiosis atque occupatis aliis. Talem autem scripturam ex prima antiquitate nemo adhuc monstravit. Ipse quoque Mabilionus testamentum, quod Iulii Caesaris supposuerat Petrus Hamo, pro tali non habet, sed pro charta securitatis Iustiniani temporibus scripta, in specimine veterum codicum *tab. I. p. 344*. Illud potius crediderim, minutas scriptoribus dici litteras, quae ex maiusculis in minorem formam fuere immutatae, uti minores *p.* et *t.* in lapidibus quibusdam occurrunt. Illud enim dicendum, ante inuentam scripturam Gothicam atque Langobardicam a maiusculo caractere paulatim recessisse scriptores, aliquot litteras minutis nostris conuenientes in codices introducentes.

§. XIII. Haec scripturae Romanae genera mansere usque ad saeculum V. ubi ergo reperiuntur, arguunt antiquitatem codicum ad mille annos et ultra. Licet enim inuento iamdum caractere barbaro, usque ad saeculum VIII. codices cum litteris maiusculis reperiuntur, rarius tamen id fit, et maxime in libris psalmodum atque euangeliorum usu venit. A saeculo octauo vero, scriptura talis plane obsoleta et caracteres Gothici atque Langobardici in describendos codices introducti, vncialibus et maiusculis ad initia codicum solum relictis.

§. XIV. Nec omittendae plane sunt notae Tyronis ac Senecae, quarum usum Ciceronis iamdum tempore fuisse satis constat, atque ad scribendi velocitatem conducebant. Licet a Christianis varie fuerint auctae, ita ut prioribus saeculis Psalteria quoque eiusinodi notis scriberentur. De iisdem latius egit Iustus Lipsius cent. I. ad Belgas ep. XXVII.

§. XV. Sed praeter characterem, antiquitatis quoque nota consistit in interpungendo. Distinguendi quidem modos antiquissima tempora ignorabant; et ubi nullae nec vocum nec periodorum extant distinctiones, summa nota est antiquitatis. Postea vero coepit, ut in monumentis publicis, lapidibus atque marmoribus, singulae voces interdistinguerentur punctis, de quo Seneca ep. XL. *nos etiam, inquit, cum scribimus, interpungere consueuimus*, et Cicero de Oratore c. XLVI. *interpuncta verborum vocat*, ita tamen, ut in fine cuiuslibet lineae nullum tale extaret. Postea sententiae absolutae punctis distingui solitae, omissa singularum vocum distinctione, litteris inter se connexis, idque ad saeculum IX. Quale etiam volumen membranaceum Latinum ante mille et ducentos circiter annos descriptum ex bibliotheca Vindobonensi adducit Lambecius *lib. II. c. VII. n. 86. p. 799*. atque alium Liuii

Codicem p. 349. Atque haec distinguendi ratio in familiari et minuta scribendi ratione potissimum vsu venit: rariores tamen subdistinctiones, quae licet veteribus non plane incognitae, vix tamen fuere vsitatae.

§. XVI. De Augusto quidem tanquam singulare quid animaduertit Suetonius c. LXXXVII, vbi de eius chirographo: *non diuidebat verba, nec ab extrema parte versus abundantes litteras in alterum transferebat, sed ibidem statim subiiciebat circumducebatque.* Distinctiones autem quibus nunc vtimur, saeculo demum quinto fuere vsitatae: siquidem nouum scribendi genus adpellat Hieronymus praefatione in transl. Esaiæ, dum ait: *Nemo, cum prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos existimet apud Hebraeos ligari, et aliquid simile habere de Psalmis, et operibus Salomonis: sed quod in Demosthene et Tullio solet fieri, vt per cola scribantur et commata, qui vtiq; prosa, et non versibus conscripserunt: Nos quoque vtilitati legendium prouidendo, interpretationem nouam nouo scribendi genere distinximus.* Quae autem ratio Hieronymum ad distinguendum ita mouerit, docet Cassiodorus de diuinis lectionibus cap. XII. *meminisse autem debemus, ait, memoratum Hieronymum omnem translationem suam in auctoritate diuina propter simplicitatem fratrum, colis et commatibus ordinasse, vt qui distinctiones saecularium litterarum comprehendere minime potuerunt, hoc remedio suffulti, inculpabiliter pronunciarent sacratissimas lectiones.* Priuati tamen vsus adhuc erant distinctiones, cum codices saeculi VI. adhuc reperiantur sine vlla vocum distinctione. Post hoc voces distingui coepere, puncta vero solum nota vsque ad tempora Caroli M. qui procurante Alcuino, punctorum distinctiones vel subdistinctiones restitui, adhibita opera Pauli Warnefridi et Alcuini, quorum ille homilias per annum legi solitas, et aliquot Augustini epistolas; hic vero librum, qui Comes appellatur, interpunctionibus illustrauit. Atque ab eo tempore distinctiones in codices introductae, licet in diplomatibus ferius adhiberentur, vid. Mabillonus *lib. I. c. XI. n. 15. p. 52.* et Leo Allatius *animaduers. in Inghiram. n. 47.*

§. XVII. Tertia antiquitatis nota consistit in orthographia, quae in antiquissimis codicibus talis plerumque est, vt diphthongus *ae* et *oe* non in vnum coalitis litteris, sed separatis scribatur. Qualis scriptura antiquissimi est commatis, licet et simplex *e* diphthongi loco saepius positum reperiamus: vbi vero notula litterae *e* fuerit subiuncta *ē*, nouitatis erit argumentum. Littera *i* in vetustis monumentis nusquam cum puncto praefixo adparet: *y* vero frequenter cum puncto in medio, immo aliquando cum singulis punctis in vtroque apice descriptis. Sic et litterae *i* a fine saeculi XII, vsque ad saeculum XV, accentus fuit superpositus: eodem vero saeculo XV. punctum su-

perpo-

perponi coepit, licet ab initio saeculi sine puncto scriberetur. A saeculo IX. syllaba *et*, E vno ductu scripta non modo solitarie, sed etiam intra ipsa vocabula reperitur vt $r\text{E}$, $\text{E}iam$, quod vero saeculo XII. desit, quo *et* binis litteris vel 7 abbreviate scribebatur. Saeculo decimo quarto et quinto prius E reductum, obseruante haec Mabillono sub finem libri primi. Immutationes praeterea, vel transpositiones litterarum non infrequentes erant *C* in *G*, *F* in *E*, *D* in *L*, *I* in *E* vel alia immutando, loco *V* etiam ponendo *OV*, cuius exempla saepius in nummis occurrunt, et plura adducit Scioppius de arte Critica p. 39.

§. XVIII. Quarta nota in eo sita, quod antiquissimi codices, ab vno tantum membranae latere scriberentur. Quales tamen cum ante tempora Iulii Caesaris referantur, vix reperire licebit amplius. Opistographa vero introduxisse videtur Iulius Caesar, vti ex Suetonio discimus, cap. LVI. vbi ait: *epistolae quoque eius ad Senatum exstant, quas primum videtur ad paginas et formam memorialis libelli conuertisse: cum antea Consules et Duces non nisi transfuersa charta mitterent.* Ratio autem cur opistographis non vterentur, potissimum haec erat, quod membranis vterentur tenuioribus, quas dein cum robustiores facerent, ab vtroque latere scribebant.

§. XIX. A saeculo V. inualuerunt litterae Gothicae, siue Toletanae. Invenit illas Vlphilas Gothorum episcopus Arianus, qui circa annum Christi CCCLXXV. temporibus Imperatorum, Valentiniani et Valentis floruit, atque sacra Biblia in linguam Gothicam vertit et litteris Gothicis descripsit: atque hae litterae in Hispania primum fuere vsitatae, post in alia regna introductae. Transfulerat Vlphilas in linguam Gothicam scripturam sacram integram, exceptis libris historiam regum continentibus: metuens ne Gothi, dum legerent bella in iis descripta, magis adhuc incitarentur ad arma, ad quae iam satis inclinabant, narrante Philostorgio *hist. eccles. lib. II. p. m. 471.* Ex hac vero Vlphilae translatione, sola supersunt euangelia, quae ex codice argenteo, qui in bibliotheca abbatiae Werdensis adseruatur, edidit FRANCISCVS IVNIVS, cum *Glossario Gothico, cui accesserunt Thomae Marschalli euangelia Anglo-Saxonice, Dordrechtii 1665. 4.* Explicauit autem easdem litteras anonymus, a BONAVENTVRA VVLCANIO editus, in libro *de litteris et lingua Getarum siue Gothorum, Lugduni Batauorum, typis Francisci Raphelengii 1507. 8.* BERNARDVS ALDRETE, Canonicus Cordubensis, in libro, *de origine linguae Castellanae, Hispanice scripto et Romae impresso 1606. 4.* Primo adspectu, illae Graecas capitales magis, quam Latinas repraesentant, e quorum etiam litteris aliquas

quas in vsum suum introduxerunt Latinis non vsitatas. Litterae autem sunt

a b c d e f g h eta th i k l m n
 Λ Β Γ Δ Ε Ϝ Ϛ Ϟ Η Ψ Ι Κ Λ Μ Ν
 o p q r s t v u y z ch.
 Ϙ Π Θ Κ Σ Τ Ω η υ ζ χ .

tales. Inter has videmus a Graecis mutuo sumtas: Β Γ Η Ι Κ Λ Μ Ν Τ Χ, a Latinis vero Gh SY et Z, tantum habent: reliquae litterae sunt peregrinae. Confundunt haec Gothicas communiter cum Runicis, eo quod et hae plerisque dicantur litterae Gothicae; quibus tamen contradicit Wormius in *antiquitatibus Danicis* p. 24. qui longe ante Vphilae tempora a primis Christi saeculis, in monumentis et cippis extare ea probat. Gothicae vero et illae dictae, quia Gothi Aborigines erant, atque in cippis quibusdam, etiam manuscriptis terrarum septentrionalium occurrunt. Patet vero differentia ex collatione alphabeti vtriusque: ex qua constabit, vel vnicam litteram Β vtrisque communem esse. Vocatur haec lingua etiam Toletana, ut ex Roderico Toletano libro VI. rerum Hispanicarum c. XXX. discimus: *Concilio Toletano, inquit, anno MCXVI, patres cum Bernharo Toletano, primate, de officiis ecclesiae statuerunt: sed et illud, uti deinceps scriptores omnes, omisso caractere Toletano, quem Gulfilas Gothorum episcopus inuenerat, Gallicis litteris vterentur.* Videmus ex eo quamdiu durauerit vsus linguae Gothicae in Hispania, scilicet vsque ad saeculum XII. Vsus potissimum in codicibus hic erat, ut illa describeretur liber euangeliorum, atque acta conciliorum. Et tales codices sacri praesertim, ad mille annorum et ultra, adscendunt antiquitatem.

§. XX. Licet et Romanae litterae per characteres Gothicos ita corrumpentur, ut nihil fere de pristino nitore retinerent. Patebit illud ex scriptura Pandectarum Florentinarum, quas non quidem archetypas esse, ad eandem tamen effectas, et statim post Iustiniani tempora scriptas iudicat Mabillonus p. 356. Immo, quarum antiquitatem notant litterae connexae, sine vlla vocum distinctione: quae multos intermixtos habent characteres Gothicos, alias partim Romano, partim barbaro constat caractere. Ita ut diuersas habuerit scripturas saeculum quintum et sextum.

§. XXI. Post medium saeculi sexti inualuit scriptura Langobardica, atque communis vsus fuit facta. In minuto potissimum haec consistit caractere, licet et maiusculas Romanorum litteras aliquantum corrumpentes, in *initia*
Baring. Clav. Dipl. Z *tia*

tia librorum eadem introduxerint. Duplex autem haec est scriptura, litteraria et diplomatica. Illam describit Gerson de laude scripturae confid. IX. *Littera sit legibilis, sit punctuata, sit purgata, qualis est Lombardorum, non inuoluens se tractibus superfluis.* Id quod tamen in diplomatica non obseruare licet, quippe quae lectu admodum est difficilis. In hac scriptura primum separari coeperunt voces, et puncta in fine sententiae fuerunt vsitata: pro temporis tamen ratione est diuersa. Corrupta paullum est antiquior: post sensim facta nitidior. Primae aetatis scriptura Langobardica crasso calamo est conscripta, litteris nondum satis ordinatis. Harum potiores cum no-

stris conueniunt, nisi quod parum sint immu-

tatae. Litterae initiales maiores, ornatum habent a scriptoribus sic formatum, atque variis auium, aliarumue animalium figuris sunt expletae. Idque praesertim saeculo sexto, septimo et octauo. Notam quoque antiquitatis dat littera *f*, qua et in fine et medio sine habita distinctione vterentur, idque vsque ad saeculum XII, quo primum s finale coepit, licet et altero nonnumquam vterentur. Ex maiusculis, quibus in scribenda vel priori pagina, vel lineis saltim aliquibus vtebantur, pleraque cum Romanis conueniunt, nisi

quod aliquantum discrepent.

Litteram initialem autem vnam atque alteram, quae vel omnem paginam adimpleret, pingebant, intermixtis coloribus, reliquas litteras maiusculas aliis addentes; qui mos vsque ad saeculum X. durauit. Primum autem litteris pressis nimis vtebantur, quas etiam inuicem neectere solebant, idque saeculo sexto praesertim vsu veniebat: postea vero et voces et litteras videmus distinctas. Plerosque libros veteres tali scriptura Langobardica videmus descriptos, qui quantum ad characteres, vsque ad saeculum X. parum inter se discrepant, nisi quod saeculo sexto litterae sint crassiusculae, voces magis connexae: saeculi septimi litterae ad Romanas maiusculas propius accedant.

§. XXII. Maxime vero saeculo sexto animaduertere licet scripturarum compendia, ita vt littera maiuscula posita innuat, eam a lectore prorsum vel retro repeti debere: vt in Pandectis Florentinis l. 52. §. *vlr. de leg. 3.* dactyliotheca M eam, pro dactyliothecam meam: in MSto Symmachi sa TEMporis, pro sat te temporis: apud Apuleium: in lemureS reformant, pro in lemures se reformant: plura exempla adducit Thomas Bartholinus de libris legendis diff. VII. p. 246.

§. XXIII. Saeculo octauo manus adparet tremula, alias eadem fere ac saeculi sexti litterae. Saeculum nonum ad nitorem nostrarum litterarum propius accedit, ex maioribus Langobardicis maxime notum. Saeculo decimo nitor litterarum adhuc maior, quae vel maxime cum nostris conueniunt et minores sunt prioribus saeculis. Calligraphia praesertim pro nota antiquitatis est habenda, si modo litterae sint obtusae, characteres detriti: maiores, quae ab initio codicum vel periodorum positae, Langobardicae.

§. XXIV. Saeculi XI. scriptura cum priori fere conuenit, nisi quod litterae parum sint crassiores, atque abbreviatae. Huius vero et sequentis saeculi scripturae pauca habent abbreviata, nisi quod *m* et *n* saepius per lineolam superpositam: *que* per *q*; *9* pro *us* et pauca alia reperiantur. Inprimis notanda littera Λ his duobus saeculis fere communis.

§. XXV. Codices saeculi XII. facilius cognoscuntur. Quippe litteras habent grandiores, crassioresque et *s* vtuntur finali, licet eodem non in omnibus vocibus vtantur, ante tamen hoc saeculum, *s* finale reperimus nunquam. Illi etiam, qui a fine huius saeculi scripti, accentum habent litterae *i* superimpositum. Sic etiam nota huius saeculi est \mathfrak{a} maius, cum anteriora vterentur Λ . Plures etiam ac priora saecula habet abbreviaturas: quae saeculo XIII. magis magisque inualuerunt, sub cuius medium puncta litteris superposita verbum notant abbreviatum. Duplicem autem huius saeculi reperimus scripturam: ab initio quidem ad medium vsque scriptura vtebantur minori, vocibus tamen admodum abbreviatis, introducto in quosdam codices *f* longo, qualem nostra bibliotheca possidet Ottonem Frisingensem, de quo suo loco: a medio, scriptura est crassior, litterae longiores.

§. XXVI. Singularis plane scriptura est saeculi XIV, nimis obtusa, crassiuscula, litteris pressis, manu tremula, calamo rudi. Eodem saeculo magis inualuerunt abbreviaturae, quibus plerosque codices videmus adimpletos, quae lectionem reddunt admodum difficilem, praesertim cum codices sint chartacei, atramentum pallidum, et confusa omnia. Coeperunt eodem *v*, circumflexi super littera *u*: α et α videmus coniuncta, vel virgula inferiori notata. Litterae magis connexae, et pictura fere quadratae: accentus in *i* desiere, qui post medium saeculi XV. in puncta fuere mutati.

§. XXVII. Eodem saeculo XV, vbi a barbarie vindicari coeperunt litterae elegantiores, nitor quoque litterarum in scribendo restitutus. Certabant tum eruditi, qui libros a se compositos elegantissimo characterе descriptos, modo in membrana, modo in charta offerrent, regibus principibusque, qui litteratos fouebant, et de ornandis bibliothecis erant solliciti. Litterae

sunt acutae, tenues, ad amussim compositae: lineae aequaliter distantes et patentés; singula ad nitorem composita. Ex hoc quidem quam facile iudicari poterit scriptura recentior: licet videamus scripturae veteris notas: *ſ* longa in fine, accentus in *i* et similia, quae scriptores tales indicant, qui in omnibus antiquitatem seruare studebant. Ornatus codicum in variegatis consistit coloribus, auro distinctis, quos arte mira miscere sciebant, atque hoc modo vel libri initium, vel paginas priores atque initiales litteras exornare. Atque talis ornatus ab alio vetustorum codicum, differebat in eo, quod in codicibus antiquioribus aurum et colores sint crassiores, ars nulla: in recentioribus vero aurum magis tenue, colores non minus, ac ars insignes. Talis vero litterarum nitor non adeo longe durauit, eum iam cum fine saeculi XV. defierit.

§. XXVIII. Haec de Latinis: quibus tamen adhuc addenda est Musicae veteris ratio, quae in lineolis, quas verbis solebant superaddere, consistit, secundum quas voces solebant intendere: idque prioribus aliquot saeculis obtinuit.

§. XXIX. Pergimus nunc ad codices Graecos. Antiquissimi Graecorum litteris utebantur quadratis et maiusculis: quales vel in nummis, vel antiquorum monumentis conspiciamus, quae a maiusculis hodiernis in quibusdam diuersae. Voces in manuscriptis vno et perpetuo ductu, sine vlllo interstitio exarari solebant, sententiae etiam continuari. Qualem codicem antiquissimum ex bibliotheca Vindobonensi adducit Lambecius *lib. II. c. VII. n. 521.* Coepit inde, vt vna sententia perfecta, a noua linea alteram auspicarentur, a qua primum distinctio per versus coepit, quos Graeci *σιγες* adpellabant, qui modo maiores erant, modo minores. Inde *πολύστιχον βιβλίον* de grandi dicebatur volumine. Durauit haec ratio apud Graecos, vsque ad saeculum ante natum Christum secundum, quo Aristophanes Byzantius, Grammaticus Alexandrinus, qui Olympiade CXLV. sub Aegypti rege, Ptolomaeo Epiphane claruit, primus omnium accentus et distinguendi rationem excogitavit. In vsibus tamen priuatorum hoc erat et pro erudienda iuuentute. Accentus quidem musicorum potius erant, quam Grammaticorum notae, siue diagrammata prosodica, quae poëmatibus adpingere solebant, vnde cantus cognoscerentur: ex quo etiam ortum fuit, quod diuersa accentuum veterum fuerit ratio, quam nostri temporis. Inde fit, quod in lapidibus, nummis aliisque antiquitatis monumentis ne vestigium quidem extet accentuum, cum in communi vsu non essent. Nec in codicibus tales obseruare licet, cum in codice Dioscoridiano, quem annorum mille et centum sexaginta trium antiquitatem superare ait Lambecius *lib. II. p. m. 523. et 590.* accentus omnino deesse

deesse probet. Posteriori tempore Grammaticorum factum fuit officium, vt exemplaria emendarent. Qui factum, vt sicubi erratum esset a librariis, corrigerent, accentus etiam adponerent et distinctiones. Discimus illud ex Suetonio, qui de Probo inter illustres Grammaticos n. 24. ait: *multa exemplaria constructa emendare ac distinguere et adnotare curauit*. Inde sensim introductum, vt vel antiquioribus libris accentus adderentur atque distinctiones; vel libris recenter scriptis, maxime cum temporibus Antonini et Commodi Imp. collapsa plane fuerit veterum pronunciandi ratio. Rariores tamen accentus erant quam distinctiones, in litteris praesertim maiusculis: cum istorum vsus solum in erudienda ad artem metricam iuuentute consisteret: idque vsque ad adiuuentos characteres minores.

§. XXX. Distinctionum autem tria erant genera: τέλειαι σιγμή, ὑποσιγμή et μέση: Prima punctum erat, quod collocabatur in apice vltimi elementi, in quo desinebat periodus: altera in ima litterae parte ponebatur; tertia ad partem mediam. Licet etiam quandoque loco puncti vnus, tria puncta: forma triangulari scriberent. Nostrae vero distinctiones plane ignotae erant. Certum itaque antiquitatis est indicium, quo magis litterae Graecae ad capitales quadratasque accedunt, eo iudicari antiquiores.

§. XXXI. In ipsis vero litteris maiusculis idem attendendum ac Latinis, quod aliae sint grandiores, aliae minutiores: aliae magis quadratae vel rotundae. Quali scriptura in Vaticana, codices antiquissimos reperiri testatur Allatius *animaduersionibus in Inghiramium n. XXXVII. p. 61.* vti etiam latius probauit IOHANNES LASCARES, epistola praefixa *epigrammatario Graeco*, ab ipso capitalibus litteris quadratis edito *Florentiae 1484. 4.* Rariores ita accentus in litteris quadratis, licet etiam a temporibus Commodi horum quoque vsus in codicibus manuscriptis, cum sensim nitor litterarum Graecarum degeneraret, et quadratis antiquis intermischerentur barbarae, atque in has postea penitus immutarentur, communis vsus facti fuere Graecorum accentus. Vbi ergo codices reperimus litteris maiusculis scriptos sine accentibus, mille et ducentorum vel trecentorum annorum antiquitatem praese ferunt.

§. XXXII. Saeculo sexto quidem videmus litteras Graecorum maiusculas crassiores, quibus tamen internixtae minusculae quaedam, nostris fere similes, quae vel accentuatae reperiuntur plerumque, vel sine accentibus. A saeculo octauo et nono inualuerunt litterae barbarae accentuatae, quae nostris Graecis admodum conueniunt, nisi quod sint longiores, accentus etiam aliter positi, litterae tamen sunt nitidae, nisi quod, cum inter se connexae,

nimum difficilem ex parte reddant lectionem, ornatus etiam picturarum admodum frequens.

§. XXXIII. A saeculo decimo et vndecimo litteris paulo minoribus vsi, nitidis tamen adhuc atque a nostrarum forma parum diuersis: abbreviaturae rariores, litterae initiales pictae et similia. Iisdem fere characteribus, eodem scribendi modo vsi fuere saeculis subsequen- tibus, vsque ad saeculum decimum quartum, quo in charta conscribi coeperunt codices, quae compacta magis et mollior est, quam qua nos utimur, a quo tempore rariores reperimus codices vel chartas litteris Graecis descriptas. Illud tamen certum est, quo frequentiores adparent abbreviaturae, eo codicem esse antiquiorem.

§. XXXIV. Litterae Francicae scripturam lectu difficillimam proferunt, atque characteres ex variis barbarorum intermixtos repraesentant. Francogallicam seu Merouingicam scripturam ex codicibus antiquissimis adducit Mabil- lonus p. 943. Litterae autem, uti Adrianus Valefius apud Mabilionum p. 49. eas describit: *sunt barbaricae, mediocris magnitudinis, ita inter se connexae, et per quaedam notarum compendia plures expressae, fere ut lectori sit diuinan- dum.* Atque hanc sub Merouingicis regibus vniformem fuisse scripturam testatur Mabilionus, ita tamen, ut librorum titulos vel primos aliquando ver- sus Romanis litteris semigothicis exararent. Sub Carolo M. nitor litterarum in Gallia coepit, cum in eam formam euaderent litterae, quas hodiernum minutum characterem Romanum vocare solemus, quo tamen solum in descri- bendis codicibus utebantur: et coniectatur Mabilionus p. 50. hunc primum in Gallia fuisse repertum, in Italianam demum loco Langobardici introductum, quod pro historia illorum temporum vero admodum videtur simile. Ab isto vero tempore eadem mutatio litterarum in Francia accidit ac supra dictum fuit. Francogallica tamen scriptura vsque ad tempora Caroli Calui a quibus- dam fuit seruata. Langobardica vero propria a paucis: Romana quoque ma- ior in quibusdam codicibus ad pompam scriptis mansit.

§. XXXV. Alia ab hac codicum scriptura erat diplomatica, cuius vsus in monumentis erat publicis. Litterae enim, quibus in publicis utebantur mo- numentis, temporibus Carolingicis erant tenues in longius deductae et pres- sae, quarum forma in plerisque cum minutis barbaris conueniebat, nisi quod sint longiores, curuilineae et rotundae. Chartae tamen synodicae Ro- mano characterem minuto, qualis in codicibus praesertim adparet, fuere exara- tae. In titulis et primis lineis, subscriptione item monumentorum litterae adhuc sunt longiores, quod in omnibus fere diplomatibus Francicis est so- lenne.

§. XXXVI. In Germania alius linguae et scripturae erat vsus. Antiquissimam quidem Germanorum esse linguam, et cum Graecorum plerumque conuenientem, praeter alios latius probare contendit Mericus Casaubonus *de IV. linguis p. 135.* ex eaque Thracicam, Phrygiamque linguam exortam putat.

§. XXXVII. Ab eadem vero in multis diuersa et cum Gothica conueniebat Saxonica vetus, quam vel a Graeca ortam, vel eiusdem cum Graeca fuisse originis dicit Casaubonus. Germanicae quidem scripturae aliqua monumenta superesse vix crediderim, et si quae extant, litteris Graecorum capitalibus fuit facta. Saxonicae linguae characteres cum Gothicis conueniebant, quos in Angliam transfretantes ibidem quoque introducere. Huius reliquias videmus in *BEDAE historia ecclesiastica gentis Anglorum*, quae cum Anglo-Saxonica versione Alfredi, regis Anglorum et notis Abrahami Wheloci, adiecta etiam chronologia Saxonico-Latina prodit *Cantabrigiae 1643. f.* GEORGIUS HICKESIUS vero *institutionem scripturae Grammaticae Anglo-Saxonicae et Moeso-Gothicae*, quae *Oxonii 1649. 4.* prodit. Multa quoque ex elementis Saxonice cum Latinis capi-

talibus conueniunt, nisi quod **CEGHMÐ** quod *Tb.* notat, sint inmutata. Sic etiam utebantur caractere minuto, qui talis erat

a	b	c	d	E	e	f	g	h	i	k	l	M	n	o	p
A	b	c	ð	E	e	F	z	h	i	k	l	M	n	o	p
q	r	s	f	t	u	w	x	y	Æ	é	a	th	th.		
q	ŕ	ð	r	u	þ	x	y	Æ	Æ	æ	ð	þ.			

Atque isti characteres, vsque ad Normannorum in Anglia dynastiam permansere, per quos Latini minuti, quorum tum temporis vsus in Francia, introducti. Licet ipsa dialectus Saxonica adhuc hodiernum in Anglia vsitata.

§. XXXVIII. Germanica lingua alia fuisse videtur priorum temporum, alia a saeculo quarto. Vsi vero Germani atque Alemanni litteris Graecis, quae a saeculo quinto cum Gothicis fuere immutatae, ipsa autem lingua dicebatur Theotisca. Huius dialectus erat Francica, cuius reliquias ex saeculo vndecimo in *WILLERAMI paraphrasi Cantici Canticorum* habemus, quae *cum observationibus Francisci Iunii*, edente Paulo Merula, prodit *Lugduni Batauorum 1598. 8.* et ex eodem saeculo in *rhythmis incerti poëtae Teutonici* a MARTINO OPITIO editis *Dantisca 1639. 8.* Scripturam autem

autem Graecarum litterarum fuisse in vſu ex Gregorio Turonenſi diſcimus hiſt. Francicae lib. V. c. XLV. vbi de Chilperico Francorum rege: *Addit autem et litteras litteris noſtris, id eſt, vñ ſicut Graeci habent, ae, the, vuui, quarum characteres ſubſcripſimus, hi ſunt: O ψ Z Π et miſit episto- las in vniuerſas ciuitates regni ſui, vt ſic pueri docerentur, ac libri antiquitus ſcripti planati pumice reſcriberentur.* Caroli Magni temporibus haec lingua Latinis litteris ſcribi demum coepta. Quare probe intelligendus eſt Genebrardus, Chronicorum libro II. ad ann. V. C. 428, vbi ait: *diſciplinaram capaces cum non eſſent Germani, ab octingentis annis duntaxat, id eſt a Carolo noſtro Magno, vt ipſimet adfirmant, ſuam linguam litteris coeperunt exſcribere, et cum Chriſtiana religione Muſas excipere, vt non ſit quaerendum, quibus hoc tempore tum illi litteris vterentur.* Sed hoc de litteris Latinis intelligendum, quae in Germania ſub Carolo M. coeperunt. Quare etiam Otfridus, qui temporibus Caroli M. euangelia in linguam Theotiſcam vertit, eam agreſtem, hoc eſt, nec ſcriptura nec arte expolitam adpellat. Qui tamen primo eam in Latinam ſcripturam redegit, licet eam propter litterarum aut congeriem, aut incognitam ſonoritatem difficilem dicat in praefatione ad euangelia, cum Latinarum litterarum ſonus non vbique recte poſſit adplicari. Orthographia enim varia erat, vt *ch* vterentur pro ſimplice *b*, et *vv* duplex per triplex exprimerent, vt *Vuille* pro *Wille*. Eadem ratio et ſcriptionis et ſermonis videtur, quantum colligi poteſt, quo Tatiani Syri harmonia IV. euangeliorum, in eandem hanc linguam translata eſt. Huius verſionis tria capita adducit Pontanus origg. Francic. lib. VI. c. XXIV: p. 589. Verderius quidem, *variarum lect. lib. V.* dicit, coeptam demum in Germania, paullo poſt imperium Friderici II. anno 1231. linguam Germanicam excoli, Latinisque characteribus exarari, ſed ex antedictis hoc falſum eſſe ſtatim patebit. Galli etiam, vtpote Romana prouincia, hac lingua vtebantur. Auguſtinus enim XIX. de Ciuitate Dei c. VII. ait, *data eſt opera, vt ciuitas imperioſa non ſolum iugum, verum etiam linguam ſuam donitis gentibus per ſpeciem ſocietatis imponeret.* Quare in canone concilii Turonenſis, prouincialium Gallorum lingua dicitur ruſtica Romana, honeſtiorum Theotiſca.

§. XXXIX. Varius tamen vſus concinnandorum librorum, componendarumque hitoriarum ſacrarum a ſaeculo IX. coepit, quo vero et poſterioribus aliquot, Theotiſcae linguae characteres cum minutis Latinis plerumque conueniebant, niſi quod *d g h v* a Latinis alienae, in reliquis codices ſecundum Latinorum criteria diiudicandi. Saeculo XII. ſcriptura admodum eſt nitida, littera *i* nullo puncto, rarius accentu notata: loco *ei* ſaepius reperimus *ei*: loco *f* in medio maxime et ſine vtuntur *z*. A ſaeculo XIII. littera *i* et *y*

cum

cum accentu inualuit: ipsa etiam haec littera *i* loco *e* in fine potissimum, quam saepissime ponitur. Saeculi XIV. scriptura obtuso calamo est facta, litteris crassioribus, rariora puncta in *i*: ipsa verba cum lingua Belgica et Saxoniae inferioris maxime conuenientia. Obtusior adhuc est scriptura saeculi XV. manus tremula, puncta in *i*, orthographia iniusta. Sub finem huius saeculi scriptura est tenuior, sed abbreviata, litterae etiam variis ductibus implicatae: quae scriptura mansit vsque ad medium saeculi XVI. quo aliqua litterarum elegantia coepit.

§. XL. Ultimo loco considerata quoque venit codicum compactura. Antiquissimos quidem codices solis filis videmus colligatos, rarius certa ligatura compactos, nisi quod codices sacri holoserico rubro praesertim sint inuoluti. In iisdem quoque vsu veniebat, vt exterior pars ligaturae figuris Seruatoris, Mariae virginis, apostolorum, vel aliis sacris esset adornata, quae vel ex auro, ebore vel picturis constarent. Saeculo XII et XIII. lignae tabulae coeperunt membranis obduci, et ne compacturae corrumpentur, in medio et angulis cuiusque lateris coeperunt bullae adnecti ex orichalco, quae compacturam conseruarent. Mansit haec ratio vsque ad saeculum XIV. cuius medio compacturas videmus cum tabulis quidem ligneis, corio tamen, sulco plerumque, quandoque etiam rubro obductis, idque vsque dum compacturae corii suilli orientur.

§. XLI. Haec potiora sunt, quae obueniunt, ex quibus de aetate Codicum horumque praestantia facillime poterit iudicari. Aestimatio Codicum restat, quae est varia. Summi pretii sunt codices antiquissimi ἀνέκδοτοι, maxime si vnici sint, et quantum ad materiam, magni momenti. Inediti Graeci codices utpote rariores, in bibliotheca Manuscriptorum semper magis aestimantur ac Latini, membranacei codices praeferuntur chartaceis, quorum nisi scriptura sit concinna, vel sint ἀνέκδοτα adhuc, pauca habetur ratio. Codex, quo antiquior, et magis ad scriptoris attingit aetatem, eo maiorem habet fidem, eo maius pretium. Summi pretii atque raritatis sunt codices litteris quadratis et maioribus exarati, purpurei, aurei et argentei. Pretium quoque auget ornatus, compactura, vsus publicus, possessor celebris, maxime si collatus fuerit codex cum aliis. Certum vero definiri pretium nulli potest, cum amor potius et vsus illud determinent. Atque haec potiora codicum criteria, quae sub initium praesentis instituti praemittere necessarium duximus, quantum quidem ex codicum collatione hucusque obseruare licuit. Plura si animaduertere datum fuit, nec ea denegabo.

III.

DAN. EBERH. BARINGII
O B S E R V A T I O

D E

SIGNIFICATIONE LITTERAE C. QVAE
IN IPSA DIPLOMATVM ANTIQVORVM FRONTE
POSITA CERNITVR; ITEMQVE DE ILLO C. QVOD
DISTINCTIONIS GRATIA IN CODICIBVS
MANVSCRIPTIS AB INITIO PONEBATVR.

C maius, tertiam litteram Alphabeti in ipsis diplomatum chartarumque veterum initiis inde ab Imperatore Carolo Magno, vsque ad Ottonem IV. plerumque praepositam inuenies, eamque vel nudam sine vllis aliis ductibus, quemadmodum videre est in diplomate Ottonis IV. Imperatoris, Stadenſibus collato, quod GEORG ROTH illustrauit Stadae 1717. in forma quae quatuor absoluitur foliis; item in Henrici VII. Romanorum Regis diplomate apud celeberr. WILH. FRID. PISTORIVM in *Amoenitatibus Historico-Iuridicis Parte III. Lipsiae 1733. 4.* quod etiam p. 692. aeri incisum exhibuit: vel miris saepe ductibus implicitam, vt quid cernas, saepe fere nescias. Operae pretium erit, idpropter specimina quaedam in medium proferre, quae adiecta tabula aenea exhibet delineata. Vnum alterumque ex Mabillonio mutuauit exemplum, vltimum quod adduxi, nudum C. in frontispicio repraesentans, praepositum cernitur diplomati Wicmanni ^{a)} Archiepiscopi Magdeburgensis: quod generosus Dominus IOH. ASCAN von RHOEDEN Equ. Pomer. Ecclesiae Cathedralis Numburg. Praelatus, custodiae subſenior et capitularis beneuole olim mecum communicauit. Quum autem IOH. PETR. de LVDEWIG *Reliquiarum Manuscriptorum T.II.* vbi Wicmanni diplomata nonnulla produxit, hoc non habeat, et memorabilia non vna contineat, coronidis loco huic obseruationi integrum illud adde-
re

a) Vitam et res gestas Wicmanni antistitis Magdeburgici ex Historia Saeculi XII. singulari Dissertatione exhibuit M. Godefridus *Hechtius*

Vitembergae 1710. in 4to, quae, si denuo recudatur, ex Diplomatum a laudato de Ludewig productis, et ex hoc documento illustrari potest.

ad Observat.
de signification.
lit. C. etc.

Decorative vertical text on the left margin, possibly a page number or reference.

In nomine domini Dei co aeterni et Salvatoris nostri Jesu Christi Hlucouvicus

In nomine domini Dei co aeterni et Salvatoris nostri Jesu Christi Hlucouvicus

In nomine sancte et individue Trinitatis Zuen tebaldis diuina procurante clementia Rex

Carolus gratia Dei Rex Francorum **C** In nomine etc.

CIn nomine sancte et individue Trinitatis Wiemannus diuina favente gratia

Sanc torum patru prede cessoru riroz inatri nre Sabathe
burgen is eccle archieporum regia uia gradientui iter sequi uolente etc.

Decorative vertical text on the left margin, including a large 'C' and 'S'.

debertus

186

==

C

S

H

(

v

r

i

F

z

a

f

r

i

i

n

c

i

t

.

re placuit. Plura interim specimina exhibet MABILLONIVS l. c. nec non abbas IOH. FRID. SCHANNAT in *Vindiciis quorundam archivi Fuldenfis diplomatum, Francof. 1728. f.* inprimis *Chronicon Gotwicense* Tom. I. prodromo f. Atque b. WALTHERVS in *Lexico diplomatico* Tab. 223. col. 451-453. exempla quoque non vna inde ab anno 856. vsque ad an. 1223. in aes incisa, in medium produxit. Aliquando longissimum I. perpendiculariter C. hoc transit, eique modo X. modo H. adiunctum est. In aliquibus chartis etiam literae A. et Ω. vario modo effictae ei insertae cernuntur. Quid autem sibi velit dictum illud C. res videtur altioris indaginis, quae fortasse paucissimis huc vsque nota fuit: cum et ipse IOH. MABILLONIVS, vir caeteroquin rerum harum, vti diligens scrutator, ita sedulus doctusque explanator, in opere diplomatico, sicco id pede praetercat: itaque rem aliquibus non ingrati facturum me esse credidi, meam hac de praeposita diplomatibus littera mentem expliciturus.

Extra omnem autem dubitationis aleam positum est, a *Capite ordiri* veteribus idem fuisse, ac *ab initio incipere*, quod vel ex TERENCE loco patet, ille in Andria Act. II. Sc. VI. *Hem, inquit, illic est huic rei caput.* Quocirca in eam opinionem veni, C. hoc indicare voculam *Caput*, et denotare in diplomatibus eo loco vbi posita reperitur *chartae caput*, siue initium esse: litteras vero I. et H. cum C. connexae et collectae boni ominis felicio- risque auspicii causa adiectas esse, et *Iesum Christum* designare, utpote in quem A. et Ω. optime congruit, cuius adparet. Ornamenta eiusmodi hanc ob causam *Capitularia*, hoc est *initialia* dicebantur Latinis et Graecis, quoniam *fruticis* fere signum quibusdam praesentant *Ασραγάλοι*. Hinc Glossae Latino-Graecae: *Capitulariis, τῶν ἀσραγάλοις τῆ χάριτος* reddunt. Vulgo *viticulae* et Gallice *vignettes* eadem ornamenta audiunt, quia primitus ex implicitis veluti racemis fiebant. Quanquam hodie non amplius ex latere initii, sed supra initium ipsum collocantur. Ita etiam ornamenta aurifabrorum ex ductibus implicitis constantia olim *vignettes* dicta sunt. RABELAIS *Lib. I. Cap. 46: Puis lui donna une belle espée de Vienne avec le fourreau d'or fait a belles vignettes d'orfevre.* Verum enim vero quanto magis magisque cogito excerpta, quae IOH. MABILLONIVS *Rei diplom. lib. VI. num. CCVII.* edidit ex syntagmate Dictandi ante quingentos annos scripto, quod in Codice ecclesiae Metensis reperit, in aliam incidi opinionem: In eo namque Capitularis littera C. cum suis ductibus *Chrisimon* vocatur, voce hac ex *Chrisimon* siue littera Christi nomen exprimente efficta. *Ibid. p. 619. de Priuilegiis Paparum* agens auctor: *Signum autem, ait, in exordio priuilegii vel CHRISIMON vel crux dominica cum supra scripto signo erit, quod supra scriptum*

signum interpretatur CHRISTVS. Chrismon autem eiusmodi effigiatur specie (adfuit hic figura) *vt plenius autem in hoc Monogrammate* (adfuit iterum figura) *et vt Christi nomen adpareat, tali mea effigiaretur sententia specie.* (et hic figura apposita fuit) Idem auctor de priuilegiis Regum scribit: *Proprie autem Regum vel Principum praecepta signum certum non habent in exordiis; sed quod facere scriptoribus collibuerit vel crucem, vel Chrismon vel litteram quamlibet circumdatam serpentibus in hunc modum* (figura adfuit hic) *vel quodlibet aliud quod voluerit.* Nota vero, auctorem hic *serpentes* vocare, quod alii *frutices* vel *viticulas* dixere. Nos eiusmodi ornamenta initialia *einen Zug* appellamus. Graeci hac $\chi\rho\iota\sigma\mu\alpha\delta\epsilon\iota\omega\tilde{\nu}$ nota utebantur X quae secundum alios significat $\chi\rho\eta\sigma\mu\omicron\nu$ vel $\chi\rho\eta\sigma\omega\nu$. CASAVBONVS ad Diogen. p. 9. $\chi\rho\eta\sigma\mu\omicron\nu$, haec sola ex voluntate vniuscuiusque ad aliquod notandum ponitur: ISIDORVS lib. I. c. 20. p. 17. Nota $\tau\tilde{\omega}\nu$ $\chi\rho\eta\sigma\omega\tilde{\nu}$ videtur fuisse duplex L. WOWER de *Polymathia* cap. 17. p. 142. LAVRENTIVS PIGNORIVS *Symbolarum Epistolicarum* libro primo, in quo nonnulla ex antiquitatis, iuris ciuilibus et historiae penur depromuntur et illustrantur, multaue auctorum loca emendantur. Patavii 1629. 8. egit Epist. XXIV. p. 88 sqq. etiam de *Chrismo*. Atque Operae pretium erit ipsa auctoris verba huc transcribere: „Sunt monstra, inquit l. c. verborum, nata ex ignoratione Notarum, quibus studiosis Auctorum loca signabant, habet illas Isidorus lib. I. originum „cap. XX. vbi inter caeteras extat haec X $\chi\rho\eta\sigma\mu\omicron\nu$, haec sola ex voluntate „vnius cuiusque ac aliud notandum ponitur. . . . Verum haec nota apud no- „stros religiosa olim fuit et sacrosancta, vt quae contineret duas priores litte- „ras nominis Dominici. Vidimus illam in veteribus nummis, in Titulis mo- „numentorum; in vetere lucerna fictili, quae extat apud me, cuius typum „exhibet clarissimus Philosophus Fortunius *Licerus* in libro de *Lucernis*. „Auctorem faciunt Constantinum Augustum, neque sane improbo, et opi- „nor transfuisse eam ex veteri vsu ad hunc pium, et sacrum: ipse sane ap- „paret galeatus in vetere nummo hastatus et clypeatus cum inscriptione CON- „STANTINVS AVG. in galea vero conspicitur haec nota, vt et in labaro „alterius nummi. At in plerisque Regum Ptolomaeorum aereis numismatibus „non semel extat, vt ego vidi apud Laelium Paschalinum isthic, esto. quid „tum? an non potuit Constantinus ex promiscuo monetariorum vsu exprimere „hanc notam, cum infamiam abrogauerit supplicio crucis? in monetis ante „Christum percussis potuit significare compendiarie ratione nomen alicuius qui „monetam curaret, exempli gratia Christodori, Chrysaori, Chremetis, „Chrysantii, Chryssippi, post Constantinum solum nomen Domini Saluatoris: de quo Iulianus in M. Sopogone et Historiae Ecclesiasticae scriptores. „--CruX ipsa, quae nunc exornat imperantium frontes, fuit olim ignominiae „theca,

„theca, et seruilium suppliciorum periodus et epitome.„ Haec ille. Confer de signo Crucis MICH. MEISNERI Syntagma super *Adnotamentis Philologorum* p. 99 sqq. Atque de Crucis signo a Constantino conspecto NIC. BARINGIVS Dissertationem Epistolicam scripsit ad Ant. Bullaeum Ictum. Hanouerae 1645. 8. Sigillatim de Christi monogrammate egerunt Cl. IOH. BVRCH. MENCKEN. Lips. 1696. item DOMINICVS GEORGI. Romae 1738. 4. Interim si LACTANTIO *de mortibus persecutorum* cap. 44. credimus, Christi monogramma Constantinus Magnus coelesti monitu in labaro inscribi iussit. De nummis huius Imperatoris Christi monogrammate insignitis confer ANS. BANDVRIVM Tom. II. Imper. Orient. p. 250. et 273.

Atque ex his omnibus in vnum collectis liquido apparet, quod littera C. in diplomatum antiquorum fronte posita, $\chi\rho\iota\sigma\mu\delta\nu$ dicta, ex antiquo Monogrammate Christi X formata fuerit, nimirum ex duabus litteris Graecis X et P b). Hoc autem signum salutare apud veteres Christianos vsu receptum Notarii litterarum Graecarum expertes, mire deformarunt, ac verisimiliter illud in C immutarunt. Accedit quod auctor syntagmatis dictandi scribat: *hoc signum interpretatur Christus, item vt plenius in hoc monogrammate Christi nomen appareat* etc. Praeterea *Chrismon*, siue Christi monogramma satis perspicue diplomati Henrici III. Imp. de anno 1044. apud SIM. FRID. HAHNIVM Collect. Monum. Tom. I. p. 69. praemittitur. Item in alio diplomate eiusdem Imperatoris de a. 1055. in MVRATORI Antiquitatum Italiae Tom. III. p. 75. Plura forsitan exempla se iis offerent, qui tabulariis praesunt.

Lectioes de caetero, quae in Ecclesiis fiebant, a nouo semper initio incipientes *Capitula* vocatae sunt, quia iis nempe in codicibus MStis C, C vel A nota, vt passim obseruari potest, praeposita esset; et inde quicquid ab vna huius generis nota ad alterum vsque scriptum extabat, Capitulum nominabatur. GREGORIVS TVRONENSIS *lib. IX. Cap. VI.* ex edit. TH. RVINART *Paris. 1699.* Et ingressus, ait, in oratorium, me postposito, ipse capitellum vnum atque alterum ac tertium dicit. Regula S. Aureliani Cap. 55. *Hymnus iam surgit Hora tertia, et Capitulum, deinde Kyrie eleyson.* RANVLPHVVS *Tungrensis* de Canon. Observ. Propos. 13: *Sicut ad vigiliis noctis leguntur lectiones magnae; ita ad Laudes et Vesperas et ad quinque parvas Horas dicuntur paruae lectiones, quas Benedictus appellat in sua Regula Lectiones; communi tamen vsu saeculi appellantur Capitula.* Adde eiusdem Proposit. 8.

b) Vide MENCKENII Diff. de Monogrammate Christi.

Litterae vero maiores, quae etiam distinctionis causa ab initio ponebantur, quia notae C. aditae erant, *Capitulares* et *Capitales* audiebant. ECKEHARDVS IVNIOR *de Casibus S. Galli* c. I. apud MELCH. GOLDASTVM *Script. rerum Alemann. Tom. I. lineandi et capitulares litteras rite creandi gnarus.* Idem c. IX. *Et quos ad litterarum studia tardiores vidisset, ad scribendum occupauerat et lineandum: quorum amborum ipse erat peritissimus maxime in capitularibus litteris.* Confer *Glossarii ad scriptores mediae et infimae Latinitatis Dni. DV CANGE Tom. II. col. 266.* editionis nouiss. sub voce *Capitulare* et *Capitulares litterae.* Hinc species litterarum maiorum adhuc in officinis Typographicis *Capital* vulgo dicitur. Extra lectiones, rationes, sententiae, canones, leges et quicquid de nouo incipiebat, et plenum sensum habebat, *Capitulum* vocabatur, quod cum priori non cohaereret; sed ab initio incipi posset, ad plenum sensum habendum. PAPIAS^{c)} vult *Capitulum* dictum quasi alterius sententiae caput: *Capitulum, ait, est breuis multorum complexio, sic dictum, quia breuiter capiat totam summam. Capitula librorum dicta, quod breuiter capiant et contineant aliquam sententiam, quasi caput et titulus maioris scripti. Vnde Clericorum capitulum dictum, quod capitula ibi exponantur. Capitularium ita olim erat liber censualis, in quo descriptae erant praestationes, quas quisque debebat. GREGORIUS TVRONENSIS Hist. lib. IX. c. 30: Gaiso comes eiusdem temporis accepto capitulario, quod anteriores scriptores fecisse commemorauimus, tributa exigere coepit. Et subsequitur mox: Ecce librum prae manibus habemus, in quo census huic populo est inflictus. Quodlibet inde opus scriptum et in varia capita diuisum CAPITVLARE dictum est. S. GREGORIUS lib. I. Epist. 40. ad Anthemium subdiaconum scribens: Iohannes, inquit, frater et coepiscopus noster directo per Iustum Clericum suum CAPITVLARI, inter alia plura hoc nobis cognoscitur intimasse, aliquos monachos, monasteriorum in surrentina dioecesi positorum de monasterio in monasterium, prout eis libuerit, transmigrare. HADRIANVS I. Papa, in Epistola*

c) *Papiae Vocabularium* prodit Venetiis 1491. in folio, atque hanc editionem euolui. C. S. Schurzfeischius referente personato Parrhesiandro in *Freythigen singularibus von hauptgelehrten Männern und anserlesenen alten und neuen Schriften*, ex ore laudati Schurzfeischii collectis. Zittau 1711. in 8. p. 216 seq. editionem Venetiis 1496. impressam falso pro prima habuit. Interim *Lexicon hoc Catholicum*, siue, ut a Thoma Bradwardino vocatur, *Elementarium*, anno Christi 1063. ab auctore compositum est. Quanquam autem alii multa vulgaria

et inepta passim in eo obseruarint, attamen multa etiam praeclara, quae alibi frustra quaeras, in eo reperiuntur. Eius interpolator est *Noster Nouariensis.* Vide etiam ea, quae de Papiae vocabulario habet *Morhofius* in *Polyhist. litterar. Lib. IV. Cap. IX. N. 8. p. m. 110.* Editioni de anno 1491. in fine additum est: *Impressum Venetiis per Theodorum de regazonibus de asula. Anno domini MCCCCXXXI. die XVII. Martii. Regnante inclito principe Augustino Barbarico.*

stola ad Carolum M. qua respondet ad huius Capitulare de non adorandis imaginibus: *Vnde, ait, pro vestra melliflua regali dilectione per unumquodque capitulum responsum reddimus.* Codex, in quo descripta erant initia et fines Lectionum et Euangeliorum, quae in Ecclesiis olim cantabantur, STEPH. BALVZIO teste in notis ad libros Capitular. p. 1156. hunc titulum habet in vetustis exemplaribus: *Capitulare Euangeliorum de circulo anni.* Constitutio principum etiam CAPITVLVM, et plures earum simul publicatae CAPITVLARIA ^{d)} nominabantur. Interim, vt ad priora redeam, Summe Reuer. I. C. HAREMBERGIVS in Epistola IV. Itineraria, quam Tom. III. *der vermischten Hamburgischen Bibliothek* inseruit, in notitia de Fasciculo temporum Ioh. *Veldenar* de an. 1480. f. scribit quidem p. 392. l. c. vor jedem Satze stehet ein geschriebenes, und zwar rothes oder blaues Anfangs-Zeichen C. welches mit dem großen C. vor den Urkunden der mittlern Zeiten einerley Bedeutung hat. Verum obiicio, in MStis codicibus et libris typis exscriptis hoc quidem locum habere, ibi veteres sub littera capitulari nihil aliud indigitare volunt quam vocem *caput*, quippe quae etiam initium denotat; in diplomatibus vero haec littera initialis potius *Chrismon* vocabatur, quod ex supradictis liquido constat.

Caete-

d) Nota sunt *Capitularia Regum Francorum* a Steph. Baluzio duobus Tomis edita Parisiis 1677. in folio. Tomo II. accessere *Marculfi* formulae. Ex hisce capitularibus olim cum codice membranaceo, qui asseruatur Hamburgi, contuli Dagobertū Regis capitulare I. item secundum, Legem Ripuariorum, Legem Alemannorum, Capitularium Caroli Magni et Ludouici Pii etc. et variantes lectiones non vnas annotavi: quibus vsus est I. G. *Eccard* in illustrando Codice legum antiquarum Germaniae Frid. *Lindenbergii*, sed opus imperfectum reliquit, quod post obitum Eccardi, Nic. Försterus et filius et nunc haeredes Försteriani bibliopolii magnis impensis redemerunt. Interim tamen haeredes bibliopolii Försteriani operam dabunt, vt hic codex multis accessionibus auctus ac notis perpetuis illustratus studio cuiusdam viri docti vna cum Eccardinis annotationibus, quas Würceburgenses ipsi non inuiderunt, aliquando publici iuris fiat. Eccardus autem suarum commentationum iam olim edidit specimen insigne seq. titulo: *Leges Francorum Salicae et Ripuariorum, cum additionibus Regum et Imperatorum variis, ex MStis codicibus emendatae, auctae et notis perpetuis illustratae* etc. Lips. 1720. f. Hoc opus Legum Salicarum et Ripuariorum cum additio-

nibus tunc temporis integrum descripsi, et Eccardinas annotationes ex eius MSto textui respondentes ordinavi ac ad editionem paravi, indicesque postea addidi. Quae sub finem praefationis de Diederici *Stadenii* Otfrido ac Glossario in eundem auctorem commemorat, quasi is ad manus Theodori Hasei S. Th. D. et verbi diuini quondam apud Bremenses ministri peruenerit, ex falso rumore protulit. Initio enim anni MDCCXXIII. ista Stadenii Latina versio Otfridi cum caeteris b. Auctoris MStis huc facientibus pro Bibliotheca Regia et Electorali Hannouerae emta sunt. Sed in fine huius anni, nempe 19. Decembris clam se hinc surripuit, spartam sibi demandatam et omnia subsidia ad opus Etymologicum magnum linguae Germanicae, quibus prae caeteris instructus fuit, derelinquens, catholici amplexus est fidem, et Würceburgi anno 1730. decessit. Vide eius *Historiam Franciae Orientalis*, vbi post praefationem Epitaphium post fata ipsi ponendum videre est. Errant autem omnes quam maxime, qui eum natione Thuringum asseruerunt, qua de re in praefatione pluribus egi. Caeterum sat spissum volumen legum veterum asseruatur Gothae in Bibliotheca Ducali, ex quo Eccardus variantes lectiones ad Legem Ripuariorum passim notauit.

Caeterum Graecis litera C. dentalis, vide auctorem libri *Naturae et Scripturae Concordia* Lipsiae 1752. n. 6. Historiam vero litterae C. et significationem duorum CC. in antiquis monumentis, et sigillatim in numo aenigmatico Augusti Imp. maioris moduli, singulari epistola exposuit IOH. CAROL. SCHOTT ad Dn. *Vignolium* scripta, quam insertam vide *dans l'Histoire Critique de la Republique des lettres Tom. IV. A Amsterd. 1713. p. 228-251.* et vult CC. legendum hic esse *Ducenarius*. Vterius litteram C. CICERO *pro Milone* tristem nuncupavit, quod illa condemnationis nota. Praeterea C. rectum apud Romanos, Caium et inuersum Ɔ. Caiam denotabat. Inde *Quint. Caius* C. littera notatur, quae inuersa mulierem declarat. C. interim vetustissimam esse figuram τ̄σ̄ γ̄μα ostendit stibadium, quod a forma huius litterae dicebatur Sigma, ac speciei lunae simile est C; propterea stibadii extremitates Cornua dicuntur Iuueno presbytero libro quarto:

Cornibus in summis deuinet ponere membra.

Ibidem:

Turpiter eximio cogetur cedere cornu.

Confer *Mich. MEISNERI* Syntagma super adnotamentis Philologorum interiecta diatriba de Stigmatis. Hofii *Variscorum* 1624. 8. C. numerale cur Latinis 100. significet, exposuit auctor libri *Naturae et Scripturae Concordia* n. 321. Cap. III. Litterae autem, quas VALERIUS PROBUS, supra cum aliis iam citatus, et ex recentioribus Celeberr. SERTORIUS VRSATVS de notis Romanorum collegerunt, exprimunt non tantum nomina, sed et characterem et officia antiquorum Romanorum: quippe quae signa et partes fuerunt istarum vocum, quae rem ab auctoribus indigitata significarunt. De orthographia litterae C. confer auctorem obseruationis von der *Nachtschreibung*, quae inserta est denen *Hannoverischen gelehrten Anzeigen* A. 1752. n. VII. p. 81.

Coronidis loco hic subiicio duo diplomata, nimirum supra memoratum diploma WICMANNI, Antistitis Magdeburgici, in quo quidem depingendo orthographiam e) non curate satis obseruasse scriba videtur, licet cacteroquin

e) Sic vox percelebratae vrbs *Magdeburg*, quae appellatur a *Magad* vel Theotisco *Magadi* et contracte *Magd* i. e. virgo, vt exponitur a I. G. *Eccardo* in catechesi Theotisca p. 134. ac Ioh. Georg. *Wachtero* in Glossario Germanico sub voce *Magad*, et *Burg* vel *Borg* castellum s. muniumentum, in hoc Diplomate modo *Magatheburg*, *Magadeburg*, modo etiam *Mabatheburg* incuria scribae vel Secretarii, qui documentum concepit, scripta fuit. Interdum etiam,

vt exprimeret litteram *æ* adhibuit quidem *ε* caudatum, aliis vero locis iterum loco huius simplex *e* posuit. Interim eiusmodi flosculi genio linguae Latinae medii acui sunt familiares, et in codicibus et documentis vetustis fere semper obseruantur: ne dicam quod et errores historici insignes in hoc vel illo Diplomate a Secretario interdum commissi fuerint: v. gr. Brunsvigae in tabulario amplissimi Senatus asseruantur litterae homagiales *Ernesti II.* Ducis Brunsv. et Luneb. qui

roquin admodum nitide, magnaue cum diligentia illud descripserit. Principium huius diplomatis singulari alphabeto ac scriptionis genere vsque ad uoculam *pax* exaratum, quemadmodum in tabula aenea huic obseruationi praemissa videre est. Diploma autem ipsum huius est tenoris:

C In nomine Sancte et individue Trinitatis Wicmannus diuina fauente gratia sancte Magatheburgensis ecclesie archiepiscopus omnibus Christi fidelibus et presentibus et futuris in perpetuum gratia uobis et pax.

Sanctorum patrum predecessorum nostrorum matris nostre Mabatheburgensis ecclesie archiepiscoporum regia uia gradientium iter sequi uolentes, religiosos uiros Deum timentes amplectimur et paterno caritatis affectu diligimus et eorum iustis desideriis vel petitionibus pii favoris manum porrigere sine refragatione intendimus. Justum etenim est, ut quorum orationibus clementie Dei commendamur, ut inter filios Dei ascribi mereamur eos omni pietatis et humanitatis studio prosequamur. Ea propter notum esse uolumus omnibus qui coequalem nobiscum sortiti sunt fidem, quomodo predicandae memoriae *auunculus noster Conradus Misinensis et Liusicensis marchio* monasterium quod in monte sereno primus a fundamentis erexit, et opera sua dedicari fecit, in quo regulares clericos secundum regulam beati Augustini apostolorum uita uiuentes adunauit, et eorum indigentibus possessiones cum hominibus qui eis seruiant legitime delegauit, libertate donatum beato Petro apostolorum principi eiusque vicario romane sedis summo pontifici sub annua unius aurei nummi, vel fertonis argenti pensione obtulerit, apostoliceque sedis priuilegio beati uidelicet Honorii pape factum suum omnium fidelium uniuersitati confirmatum transmiserit. Felicis eciam memorie dominus Fredericus Magadepurgensis archiepiscopus, qui primus basilicam beati Petri dedicauit, baptismum & publicam sepulturam *nobilium et liberorum et ministerialium* iuxta ipsorum beneplacitum et conditum in ea celebrari concessit, banno

qui post mortem patris Alberti II. vel Pinguis accipiebat principatum Gottingensem, cuius metropolis Gottinga, et hinc *Gottingensis* cognominatus, datae dictae litterae sunt anno 1374. et ita incipiunt: *Van der Gnade Gottes we, Ernest Hertoge to Brunswich, ichtes wanne HERTOGEN MAGNVS SONE DES ELDEREN, deme God gnedig sy bekenner openbar* etc. Scio quidem celebrem quendam historicum hunc Ernestum constituisse secundum uerba Diplomatis Magni Torquati fratrem, quasi huc vsque in libris Genealogicis

is omissus fuisset. Sed notum est, et res gestae Ernesti Gottingensis euincunt, Ducem Magnum seniore non fuisse huius Ernesti patrem, sed fratrem, utriusque autem Alberti Magni Ducis Brunswic. et Lumb. nepotes. Interea de fide Diplomatis nullum est dubium, quod ex autographo Brunswigae anno 1723 descripsi. Quocirca propter uitia Grammaticalia et errorem, vel ob omissam indictionem Diplonata non statim reiicienda, vel pro supposititiis habenda, nisi plures circumstantiae concurrant, et ita rem uariant.

banno firmavit, Magadeburgensis ecclesiæ bona uoluntate uotis omnium et desiderijs circumqvaqve commanentium concurrentibus, et hoc fieri et confirmari petentibus. Dominus quoque Rokerus Magadeburgensis archiepiscopus apud capellam veterem petente *auunculo* nostro XIII. villarum *homines rusticos* baptismum et sepulturam accipere precepit, curamque uel monasterii, uel capellæ preposito loci commisit, de cuius manu unus fratrum congregationis potestatem predicandi, baptizandi, infirmos uisitandi, mortuos sepeliendi susciperet et iniunctum sibi officium cum timore Dei deuote adimpleret. Nomina uillarum sunt hec: Ziortuwiz, Niubodiz, Naliz, Thacherwiz, Marcsuwiz, Wistatuwiz, Pribizlawiz, Walewiz, Trebesiz, Frankenthorp, quæ et Liubanuwiz. Wressuwiz, Dreliz, Plons. Nos itaque predecessorum nostrorum Rokeri, Northberti, Cuonradi, Friderici, archiepiscoporum exemplis informati, *nepotumque nostrorum Ottonis Misinensis Theoderici* Liusicensis petitione animati Eckehardum prepositum fideliem nostrum et fratres loci debita ueneratione colentes, baptismum et sepulturam in maiori ecclesia et in ueteri capella celebrari uolumus, et super hac re a nullo archidiacono, uel plebano sacerdote grauari in uirtute sancti spiritus prohibemus. Si qua eciam bona uel possessiones donatione regum, concessione pontificum, liberalitate principum, oblatione fidelium in agris cultis et incultis, in noualibus et decimis in campis et siluis, in uineis et uinetis, in hortis et pomerijs, in pratis et pascuis, in uenationibus et piscationibus, in areis et edificijs, in molis et in molendinis, in uis et inuis, in exitibus et reuictibus, in acquisitis et acquirendis, nunc in præsentis possident, uel in futurum iustis modis possessuri sunt, eternam pacem assignamus, eorum pro quorum sustentatione oblata sunt, uisibus omnimodis profutura. Libertatem ipsis et loco possessionibus, et hominibus eorum cuiuscunque condicionis sint, ab *auunculo* nostro et filiis eius permissam firmam stabilem, inconuulsam esse decernimus, et banno nostro confirmamus, et omnium aduocatorum uel iudicum beneficiale ius et importinatem in eorum possessionibus perpetuo anathemate abdicamus. Hec que presenti pagina exarata sunt et sigillo nostro recognita in nomine patris et filii et spiritus sancti. Potestate apostolorum Petri et Pauli. Auctoritate domini Lucii Papæ et banno nostro in perpetuum rata manere statuimus. Huius *manuscripti* testes sunt hii: Hubertus Huelbergenensis episcopus. Rokerus Magadeburgensis ecclesiæ prepositus. Gero uicedominus, Theodericus Magadeburgensis curiæ camerarius. Hunoldus burgenensis prepositus. Albertus de Gifinrothe. Henricus, Folckmarus, Fridericus Magadeburgensis curiæ notarius. Item Norbertus Magadeburgensis curiæ notarius. Otto Misnensis marchio, et Albertus filius eius. Theodericus Lusicensis marchio. Dedo comes et Conradus filius eius. Henricus

ricus puer de Witin. Burchardus Burgravius Magadeburgensis, et Geuehardus frater eius, Walterus de Arnestein. Geuehardus de Wranekinstein, Hardwicus et Richardus de Alisleue, Heinricus pincerna, et alii quam plures. Actum in Giuekinstein XIII. Kal. Nouembris. Anno incarnationis domini MCLXXXIII. Indictione secunda.

Alterum diploma quod ex originali hic produco, est CONRADI Archiepiscopi Moguntinensis. Dátum anno 1193. En specimen scripturae:

IN NOMINE SANCTE & INDIUIDUE TRINITATIS
 Conradus Dei gratia sabinensis episcopus.

Haec bulla singulari studio scripta fuit, et interdum habet geminatas vocum abbreviaciones: loco *e* in originali semper est *e* simplex. Tenor eius est sequens:

C In nomine Sancte & indiuidue Trinitatis. CONRADUS, Dei gratia Sabinensis Episcopus, *Moguntinensis sedis Archiepiscopus* in perpetuum. Decet & huic Pontificali quidem congruit dignitati, vt ea, que ad honorem & gloriam Dei omnipotentis perdiscreti ordinis rationem fidelium fuerint instituta, nostre auctoritatis robur obtineant et vigorem, ne nostre posteritatis successio, vel quisquam homo malignus studens, malignari, regulariter & catholice ordinata possit infringere vel retractare, per quod factum Devotorum hominum animi perturbentur. Unde ad noticiam uniuersorum tam futuri quam presentis eui Christi fidelium peruenire volumus, quod ex conniuentia & ordinatione patrum et Fundatoris Ecclesie in ILEVELT in eadem Ecclesia CANONICI, qui NORBERTINI dicuntur, Pramonstratensis ecclesie vitam et habitum gerentes, regulariter sunt instituti, in cuius religionis habitu multis retroactis temporibus fratres ibidem degentes, Domino deuotissime seruierunt. Unde quoniam omnis etas pronior est ad malum, predictae Ecclesie in ILEVELT, et eius conuentui talem nostre auctoritatis paramus confirmationem sub anathematis interpositione prohibentes, ne aliqua in posterum spiritualis secularisue persona religionis habi-

tum vel eam sub qua nunc militat Deo, viuendi normam videlicet Præmonstratenſis Eccleſie in alterius Religionis habitum vel Regule per alterationem permutare præſumat. Vt autem hæc noſtra conſtitutio rata permaneat in perpetuum et inconuulſa, præſentem paginam ſigilli noſtri impreſſione ſignauimus, et ydoneorum ſubſcriptione teſtium roborauimus, quorum nomina ſunt hæc:

Gardolphus Haluerſtad. electus
 Berno Hildensheimenſis Epicoſopus
 Eberhardus mersburgenſis epicoſopus
 Arnoldus Maior in Mog. Prepoſitus,
 Henricus Abbas ſancti Albani.
 Thitmarus Abbas de monte Sancti Petri in Erpſfordia.
 Withekindus Abbas de valle Sancti Georgii.
 Gerwicus, Prepoſitus Sancti Seueri.
 Capellani quoque curie noſtre Sacerdotes.
 Arnualus decanus Sancte Marie in Moguntia, et
 Cunemannus.
 Scriptores: Magiſter Warnerus de Sancto Stephano
 Hermannus et Harechmul.
 Laici quoque: Comes Chriſtianus de Rodenburg.
 Bertoldus vicedominus in Erpſfordia
 Thirricus pincerna noſter et frater eius,
 Thirricus Camerarius,
 Hellewicus de Ringiltherod.
 Hinricus villicus in Erpſfort.
 Hugo Magiſter fori et Fribodo,
 nec non et alii tam clerici quam laici viri teſtes ydonei.

Acta ſunt hæc anno Dominice Incarnationis MCXCIII. Indict. XI. Domino Celeſtino Apoſtolice ſedi præſidente. Henrico III^{to} glorioſiſſimo Rom. Imperatore imperium gubernante. Anno noſtre electionis in Moguntinenſem Archiepiſcopatum XXXIV^{to}. Exilii XXIX. Reuerſionis vero ab exilio vndecimo.

Equidem I. G. Leuckfeldius in *Antiquitatibus Ilfeldenſibus* p. 55 ſqq. bullam adductam typis iam vulgauit, ſed quam vitioſiſſime, et variantes lectiones non vnas ex collatione cum originali obſeruauit; ſic et in reliquis diplomatibus, quae produxit, male lecti originalis occurrunt exempla quam plurima.

ALPHABETA VARIA

ET

SPECIMINA

MEDII Aevi

SCRIPTURARVM

ADIECTIS INTERDVm ABBREVIATIONIBVS ET ANNIS,
QVIBVS EXARATVM FVIT VETVS QVODQVE
MONVMENTVM.

XXVII. TABVLIS AENEIS

INCISA.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1875-1876

PHYSICS DEPARTMENT

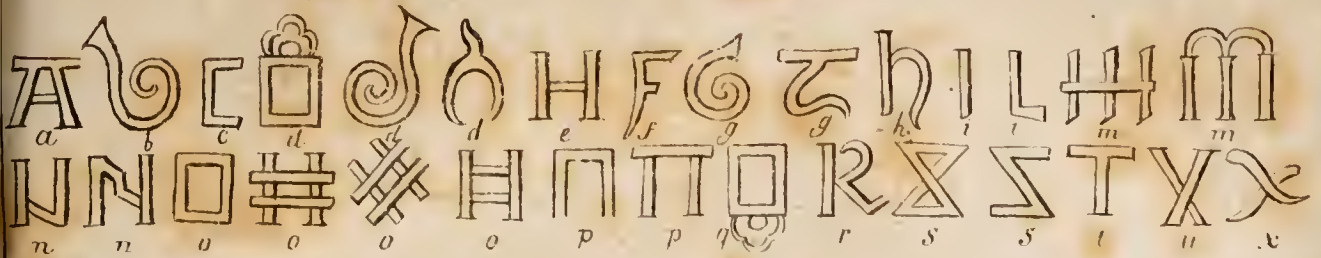
CHICAGO, ILL.

1875-1876

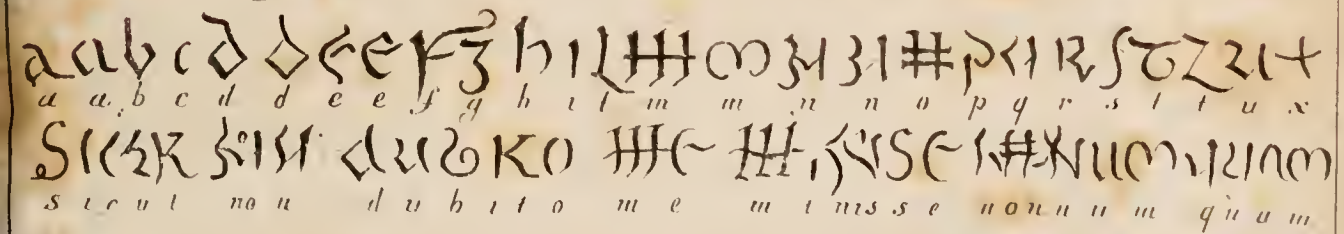
1875

Tabula Alphabética I.

I. Alphabetum maius veterimum Codicis apud Herbipolenses
Epistolae D. Pauli cum Praefationibus complectentis.

II. Alphabetum ex libris Dialogorum et Homiliarum Divi
Gregorii, cum vocabulis aliquot notabilioribus.

III. Gallicum vetus ex Mabillonio de re dipl.

A. A. A. A. Δ H Λ	I	R R R R. S S.
B B	K	S Z S S. E F
C C. C. F	L. Λ. R. L.	T Γ
D Δ. P. Δ. ∇. ∩ Δ	M. M. M. H. M.	V. V. Y. Y. W. Y. V
E E. H. F.	N H. N.	X X.
F F. F. F. F. K. C. F.	O O. O.	V et S. V.
G G. G. G. G. ∠ G. F.	P P. Π.	
H. H. h.	Q Q. Y	

IV. Gothicum

A. B. Γ. Δ. E. F. G. H. I. vel. ĩ. K. Λ. M. N. Q. Π. O. R. S. T. Φ. Π.
U. V. X. Z.

Tabula Alphabética II.

V. Alphabetum Seculi VI.

u u k. C. d d e. e l f z z h l. l. L. m. n.
o. p. a. r. r r. r r r u x r.

VI. Franco-gallicum seu Merovingicum

a a u e. b b. c e. d i l e f f g h i l m n o p p q y r r a u
u s r r z.

VII. Alphabetum Psalterii

a b c d e e f f z g h i l l m n o p g r r
r s t u x x d b

VIII. Saxonicum vetustiss.

a d b b c d e f z h i l m n o p q y g r
n r r u x r z.

IX. Longobardicum Seculi VIII.

^{re}
w a b c d e f g h i l m n o p q r
w / e j r a u x v z. d l H r e i
o i n o m

X. Carolinum seu Francicum

a b c d e f g h i l m n o p q r s t u x

Tabula Alphabetica III.

Exhibens specimina diversarum medii aevi scripturarum, et quidem literarum latinarum maiusc. quales in pervetustis diplomatibus, chartis et codicibus occurrunt.

A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
1108.	1115.	1140.	1200.	1264.	1300.	1310.			
X	X	X	B	B	B	B	B	B	B
1345	1370	1400.	1108.	1140.	1218.				
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C
1208	1116.	1310.	1400						
D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
1108.	1115.	1140.	1310.	965.	1218				
E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
965.	1108	1115.		1178.	1310.	1410.			
F	F	F							
1115	1310.	1370.							
G	G	G	G	G					
1108.	1115.		1140.						
H	H	H	H	H	H	H	H	H	H
1100.	1108.	1115.	1178.	1264.	1310.	1400.			
I	I	I	I	I					
1108.	1310.	1370.							
K	K	K	K						
1108.	1140	1264.	1370.						
L	L	L	L	L	L	L			
1108.	1115	1140.	1178.	1310.					

Tabula Alphabetica IV.
Exhibens specimina literarum latinarum, maiuscularum.

L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

S. T. U. V. W. X. Y. Z.

V. W. X. Y. Z.

W. X. Y. Z.

X. Y. Z.

Tabula Alphabetica V.

Litterarum latinarum minorum in pervetustis diplomatis chartis et codicibus mediæ ævi occurrentium, adiectis annis quo exaratum fuit vetus quodque monumentum.

a. a. a. a. a.

965. | 1108. | 1140. 1146.

Æ. b. b. b. b. b.

1108. | 1115. | 1140 | 1146. | 1197. | 1212

ç. c. c. e. e

889. 965. 1109. | 1110.

Æ. d. d. d. d. d.

1108. | 1115. | 1140. 889. | 1146. | 1157.

e. e. e. e. f.

889. 965. 1108. | 1115.

Æ. f. f. f. f. f.

1108. | 1140. | 1146. 1153. | 1178.

g. g. g. g. g. g.

1108. 1140. 1153. 1157. 1178. | 1205

h. h. h. h. h. h.

965. | 1108. | 1117. | 1140. | 1153. | 1212.

i. i. i. i.

889. 1108. 1117. 1140

Æ. k. k. l.

1108. 1117. 1270.

l. l. l. l.

965. 1108. 1140. 1178.

m. m. m.

1108. | 1157. | 1178.

n. n. n. n.

889. | 965. 1108. 1178.

o. o

889. 1108.

p. p. p. p. p.

889. | 965. | 1109. 1140. | 1146.

q. q. q. q.

965. | 1108 1140.

r. r. r. r. r. r.

889. 965. 1108. | 1115

s. s. s. s. s. s. s. s.

1108. 1140. 1153. 1157. 1178. | 1205 1146. 1158. 1108.

t. t. t. t.

889. | 965. | 1108. 1140.

u. v

1108.

w. x. x.

1108. 1108. 1178.

y. y. y.

1108. 1178.

Tabula. VI.

Alphabetum Seculi X. ex authentico diplomate Henrici Aucupis exhibens etc.

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. X. Y.

Diploma existat apud F. E. Kettnerum in Antiq. Quedlinburg. Sub. N. 1. p. 2.

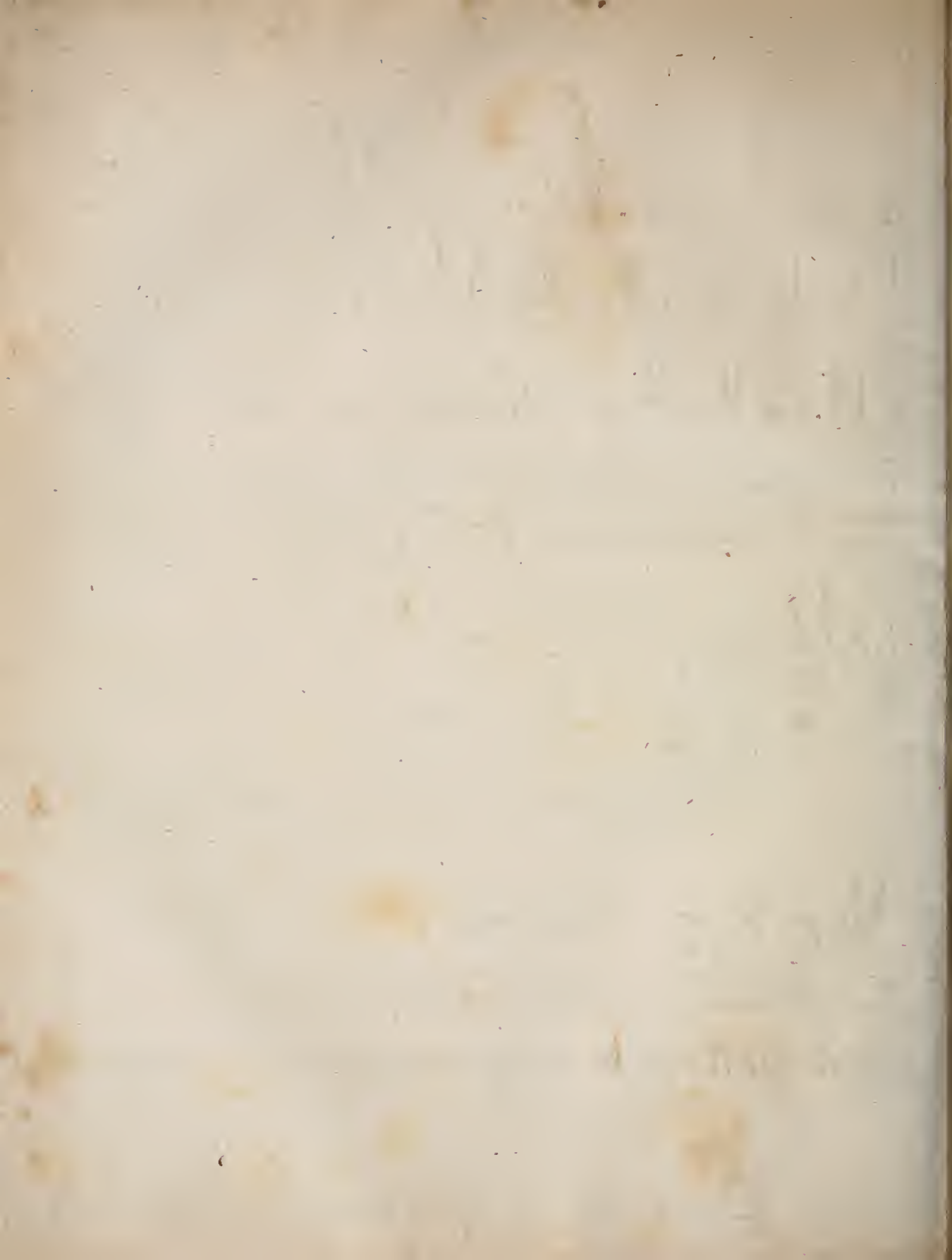
Ex dipl. Ottonis I. et Henrici regis.

H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. X. Y. et N. S. Kalendæ Jan: a. D. a. a.

I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. X. Y.

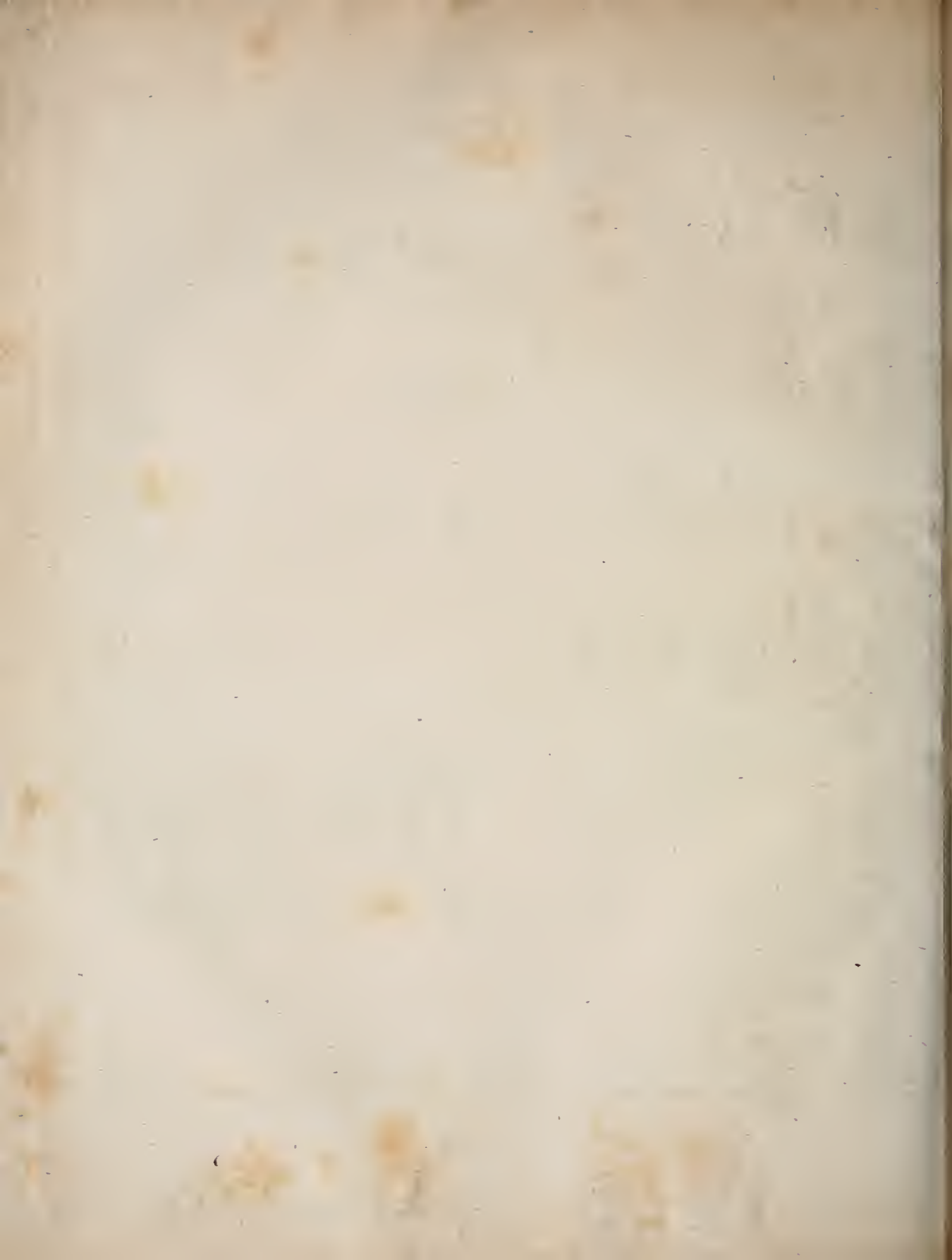
Alphabetum Prophetarum, in Codice Bibliorum antiquo.

Explicit prologus. Incipit praeoquium, incipit primus liber Regum. ibid:

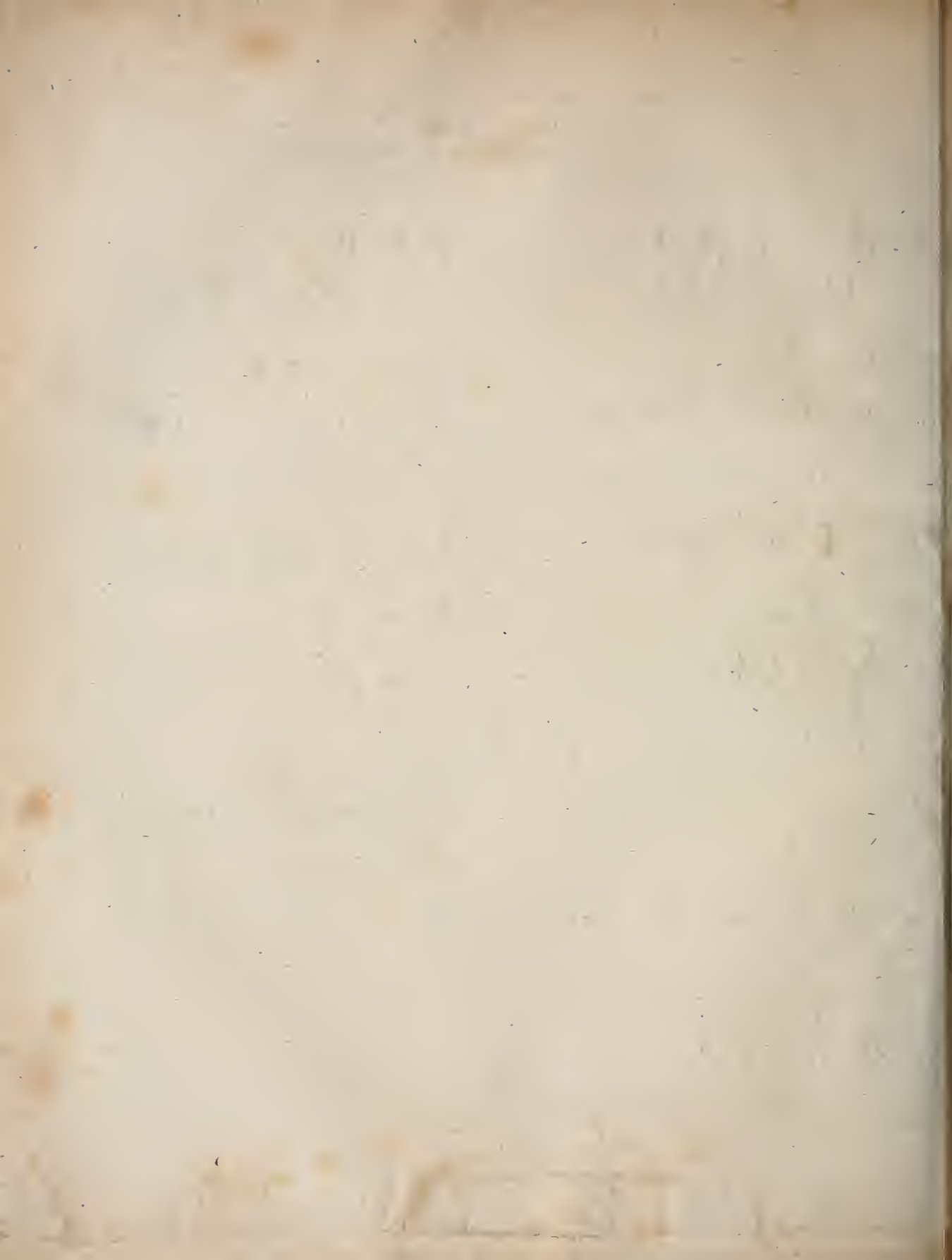
Tabula VII.
 Alphabetum q̄ue Litera Surnardi, Abbatis
 S. Mich. Lunco. conscripta sunt. An. 1217.

A.	a a. a		alti. alterus.
B.	B. b. b. b.		
C.	c	At.	coctet ⁹ contractus.
D.	d. d.		di. DEI.
E.	e		
F.	f. f.		fr. frater.
G.	g. g. g. e.		
H.	h. h. h. h.		h. hatur.
I.	i. j		
K.			
L.	l. l. l.		
M.	m. n. n. n. o. o. o.		
N.	n		
O.	o.		
P.	p		p̄oj. Prier
Q.	q		q̄. q̄. quam. q̄. queque.
R.	r. r. r.		
S.	s. s. s.	st	su. sunt. sate. salutem.
T.	t. t.		
U.	u. u. u.		
V.	v. v.		
X.	x.		xpo. Christo.

Tabula VIII.
Alphabetum Literarum ab Ottone I. Duce Brunsv. et Lunec.
Lunecurgensib; datarum. A. d. 1228.

a	A. A. A. A. A. a. a.	p	P. p. p.
b	B. B. B. b b	q	q. q ^o , quod. q̄, qua.
c	C c c.	r	R R. r. r. z z p.
d	D D D. d. de, de.	s	S S S S S S S
e	e e e, est. z, et.	t	T. T. t. t. t. t̄, tunc.
f	f. f̄res, fratres	u	v. v. u. utq; uterque
g	G. g. g. Gra. gratia	w	W. w. w
h	H H h h.	x	x. x.
i	I I	y	y.
k		z	z, noster. z̄, nostra.
l	L L L L L L L	o	o, omib; omnibus.
m	M M m magr, magister	q	q̄m, quam.
n	N N n n		
o	O O O O O		

Tabula IX.

Alphabetum Literarum Ottonis pueri
Duc. Brunsvic. et Luneb. A^o 1773. daturum.

a A A a a A A

b B B B b b b

c c c c c

d D D D d d d

e e e e. et. e est

f f fres. fratres

g g g g

h H h h h

i I I I I

k k

l L L l l l

m m m m m

n N n n n n

o o o o o

p p p p

q q

r R r r r

s S S s s S s

t t t t t t t, tunc

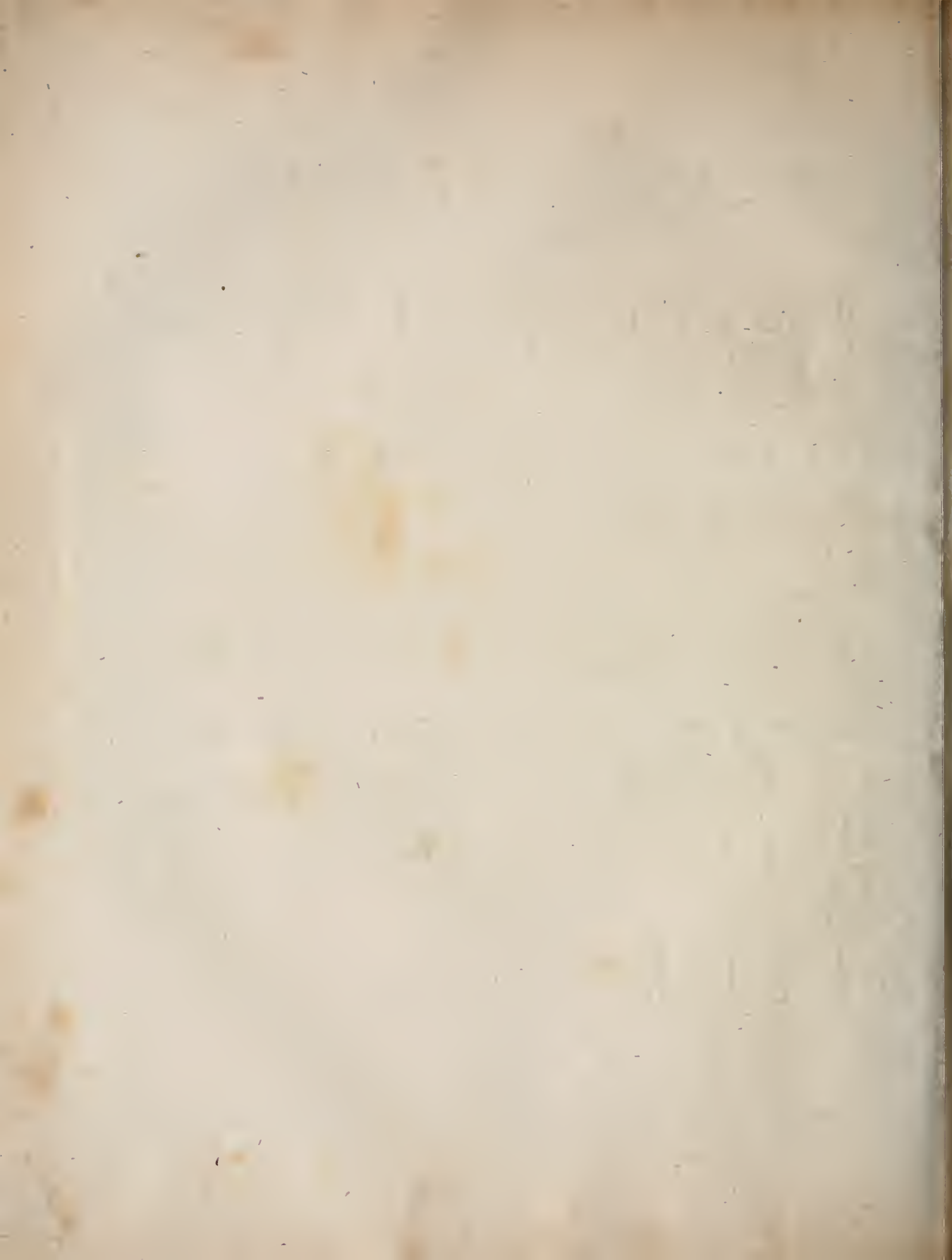
u u. utq; uterque

w w w

x x

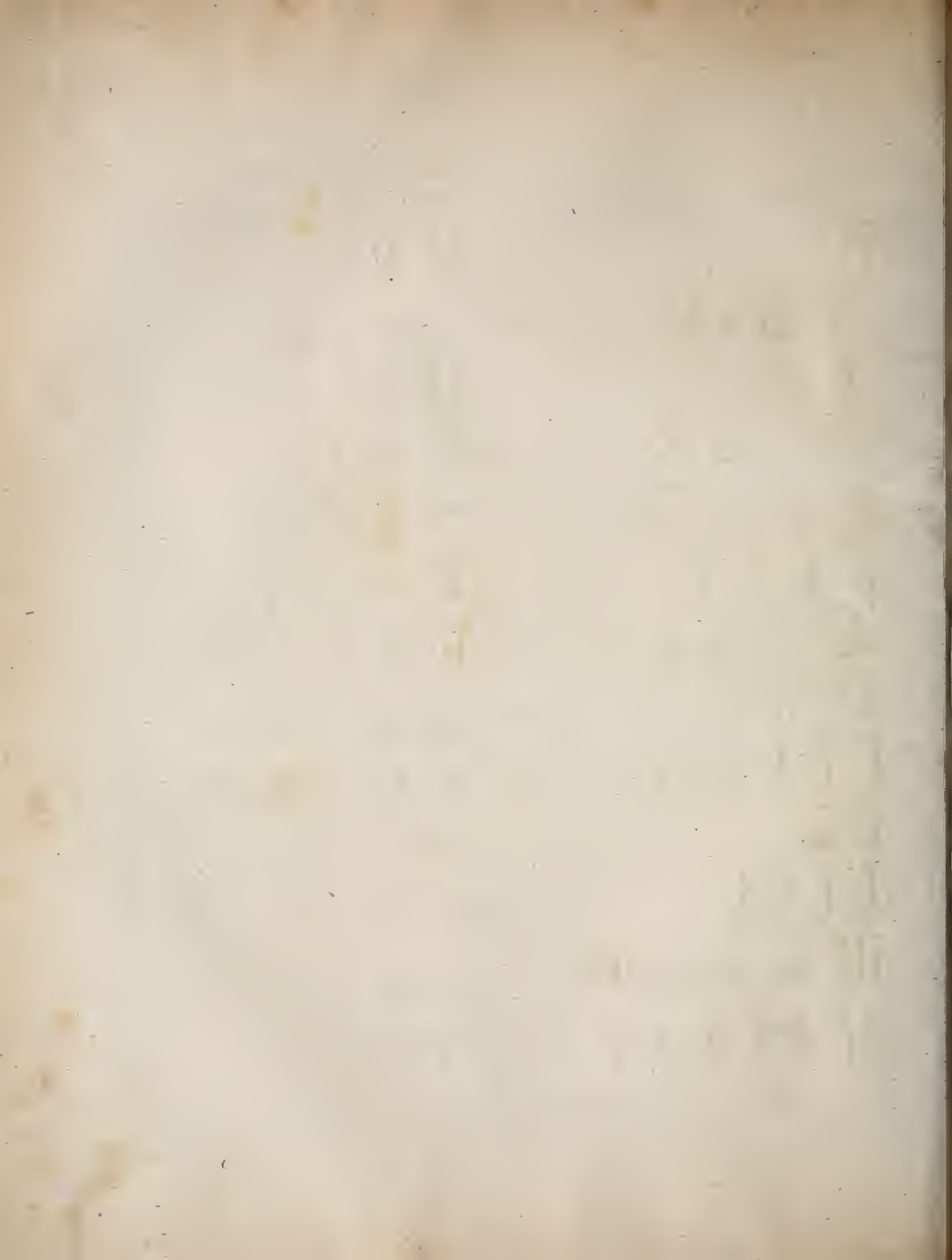
y y

z

Tabula X
Alphabetum Literarum Ottonis pueri Ducis
Brunyie. & Luneb. N°. 1747. datarum.

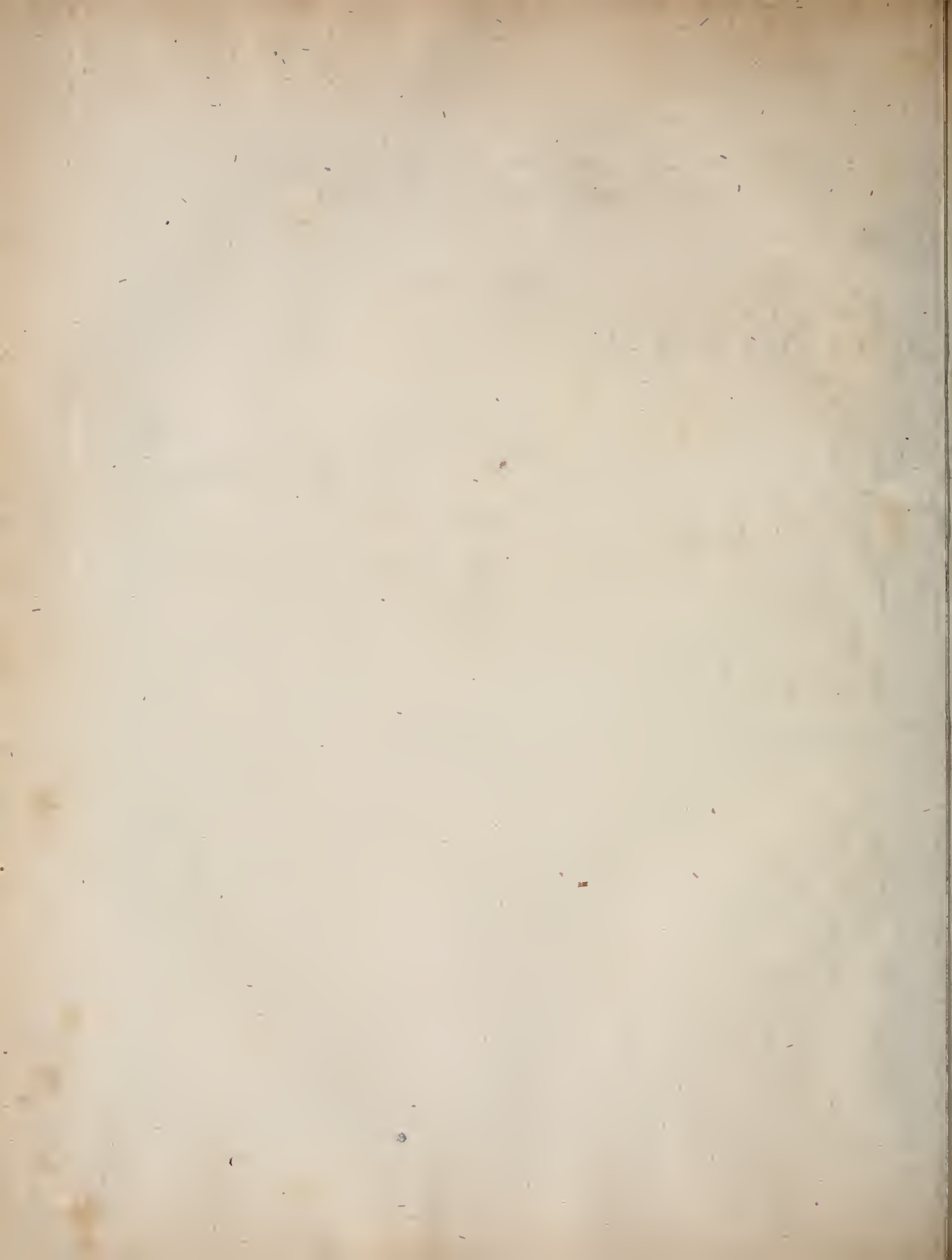
a	A a a a	o	O O o
b	B B b b	p	p p p ² p ^{ri}
c	C c c	q	Q q. qd. quod.
d	D d D D	r	R r r r
e	E e c. Et	s	S s s s, s, s
f	f f f f	t	T t t. t, ler. t, tur
g	G, G, g, g	u	u v, v, u u U
h	H, h, h,	w	w w. u, uers
i	I, J, i, i, i	x	x x. xpi, Christi
k	k, k,	y	y y
l	L, l, L, l	z	z z,
m	M, m, m, m, O	o	o modo
n	N, H, n, g, y	n	n ^r , noster.

Tabula XI.
 Alphabetum Literarum ab Helena Ducissa
 Brunsvicensi Abbati S. Mich. Catac. A^o 1255:

A	A a a a a	u	u u u u u
B	B b b	w	w w w
C	C c c c	x	x x
D	D d d d d d d		
E	E e e		
F	F f f		
G	G g g g		
H	H h h h h		
I	I i i i		
K	K k		
L	L l l l		
M	M m m m		
N	N n n n		
O	O o o		
P	P p p p		
Q	Q q q		
R	R r r r r		
S	S s s s s s		
T	T t t		

d de. Vj. Dei. Vno. Domino
 Eva Gratia.
 epi. Episcopi z et.
 eccia. Ecclesia.
 j in

Tabula XII
 Alphabetum Literarum Dni Ludovici Episcopi
 Verdensis, Monasterio Sunc. N. 1275. datarum.

a	A a A a a	s	S s S s S s s s
b	B b B b	t	T t T t
c	C c C c	u	U u U u
d	D d D d D d	w	W w
e	E e E e e	x	X x
f	F f F f	y	Y y
g	G g G g	z	Z z
h	H h H h	3	argenti.
i	I i I i y y	cedet	cederet. 9, com.
k	K k	deam	dictam. Deo, dicto.
l	L l L l l	dy	dictus. r, et.
m	M m M m	r	etiam. f ^{no} , feria
n	N n N n y y	pdco	prædicto. P, pra.
o	O o	petus	perpetuo. P, pro.
p	P p P p P p P p	qd	quod. qm quam.
q	Q q	fe	sunt.
r	R r R r r r r		

Tabula XIII.

Alphabetum Literarum ac Uechilde, Duce Brunsv. et
 Lüneb. civitati Lüneburg. A. 127. Datarum.

a	A A a a a	n	N N n n n
b	B B b B b	o	O O o
c	c c c c	p	p p p
d	D d o o o D d	q	Q q q
e	E e e e e	r	R r r r r
f	F f f f f	s	S s s
g	G g g g g	t	t t t
h	H h h h h	u	U u u u u
i	I i i i i i i	w	W w w w w
k		x	X x x
l	L l l l l l l	y	
m	M m m m m m m	z	Z z z

Tabula XIV.
 Alphabetum Privilegii a Mathilde Ducissa Brunsv. et
 Luneb. Civitati Luneburg. dati A^o. 1257.

A a a a a a a a

b B b b b

c c c c

D D d d B s

e e e e

f F f f f

g G g g

h h h h

i i i i i i

k k

l l l l l

m m m m m

n n n n n

o o o o

p p p p p

q q q q

r r r r r r r

s s s s s s

t t t t t

u u u u u u

v v

w w

y y

z

Quamini gravaminum

Grām gratiam.

nostrum

precibus.

preti preteriti

quos.

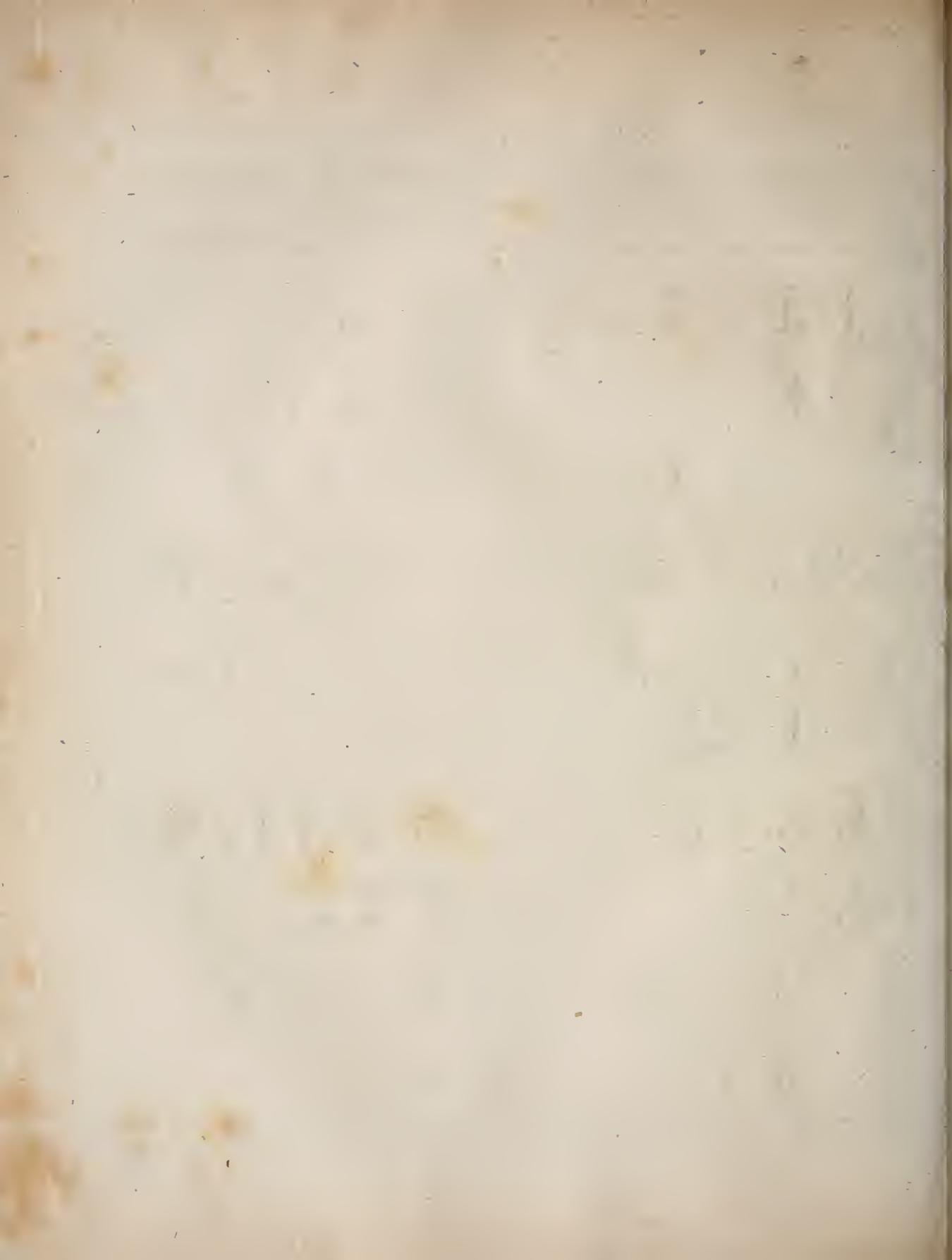
scriptum.

necnon.

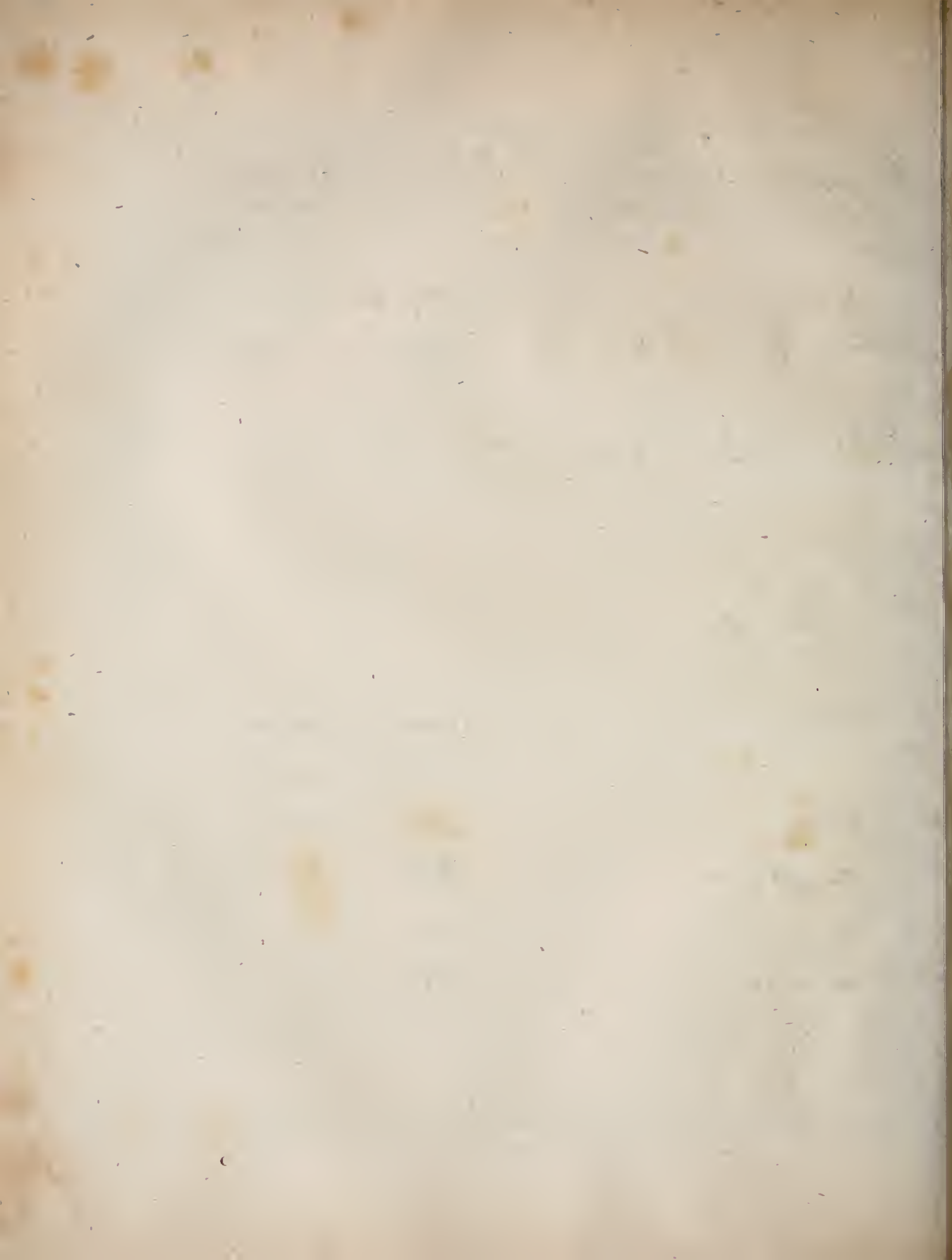
Tabula XV
 Alphabetum Literarum Du. Gerhardi Episcopi
 Verdensis. Aë. 1252. Monasterio Lune datarum.

a	a, a a ^{an} ante	m	o, m, m
b	b, b	n	n, n nra. nostra.
c	c, c, clic cler.	o	o o o
d	D, d, d, do. Deo	p	p p, p, pro. p pra.
e	e, e et eff est	q	q q, qui. qs quis.
f	f, f, f, factam	r	r
g	G, G, g, g,	s	S S f s, s, s sunt
h	h, h,	t	T t t
i	i, i, in idco	v	v v w, v
l	l, l, l,	z	Z

Tabula XVI
Alphabetum Literarum ab Alberto D. Brunsvic.
Suneburgensibus de thelonio Salis No. 1238. daturum.

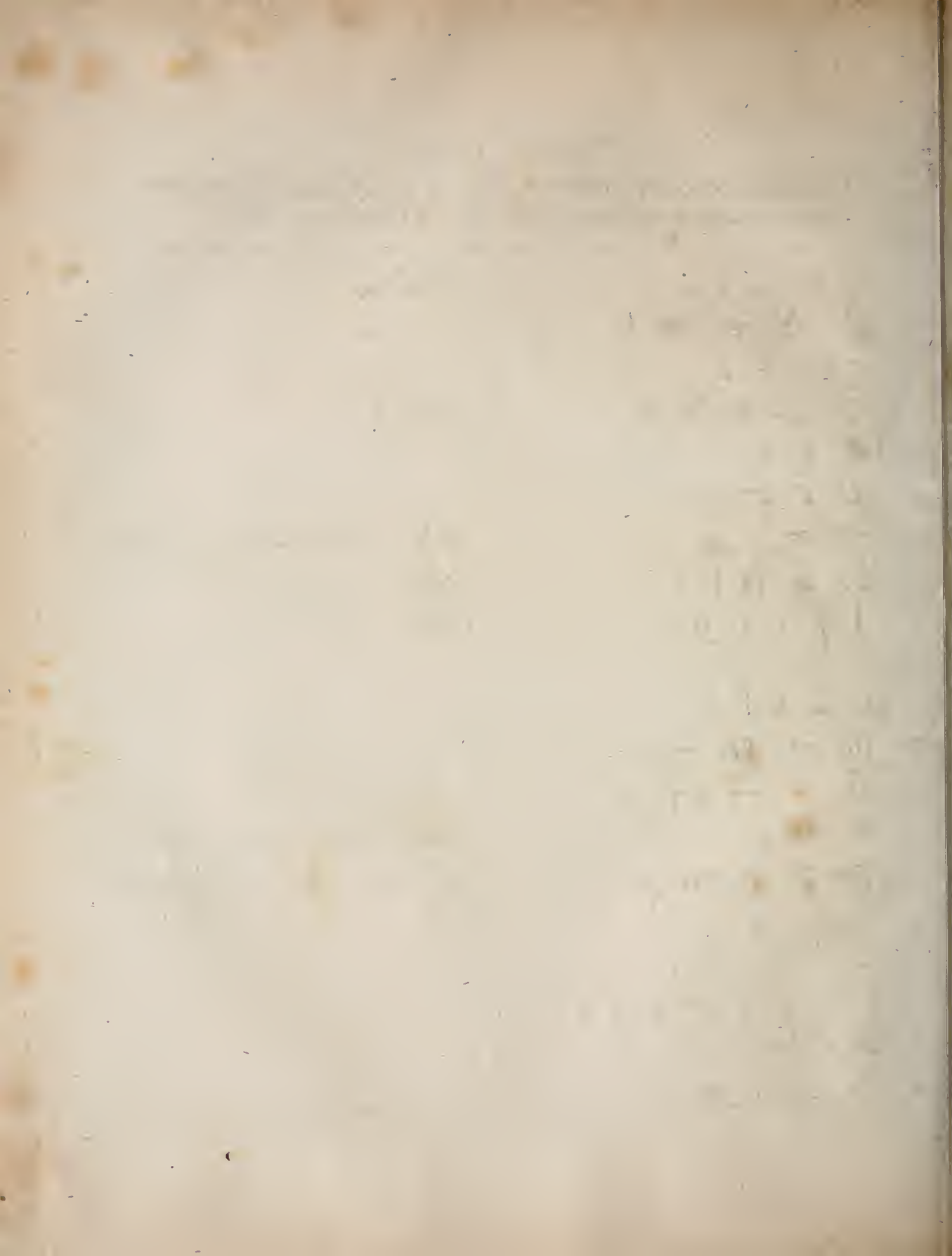
a	a a a a	r	R. P J r
b	B B b b B	s	S S T T S S
c	c c c	t	T T T
d	D D d d D	u	U U U
e	e e e e	w	W W
f	F F F	x	X
g	G G G	y	
h	H H H	z	
i	I I I		
k			
l	L L L		
m	M M m		
n	n n n nen		
o	O O O		
p	P P P		
q	q		
			<p>Fcm factum.</p> <p>Fribz fratribus.</p> <p>grad, gratia.</p> <p>pdcm predictum. ¶ per.</p> <p>matō nre matris nostre.</p> <p>spati, speciali.</p> <p>t^o, tur. tam tamen.</p>

Tabula XVII.

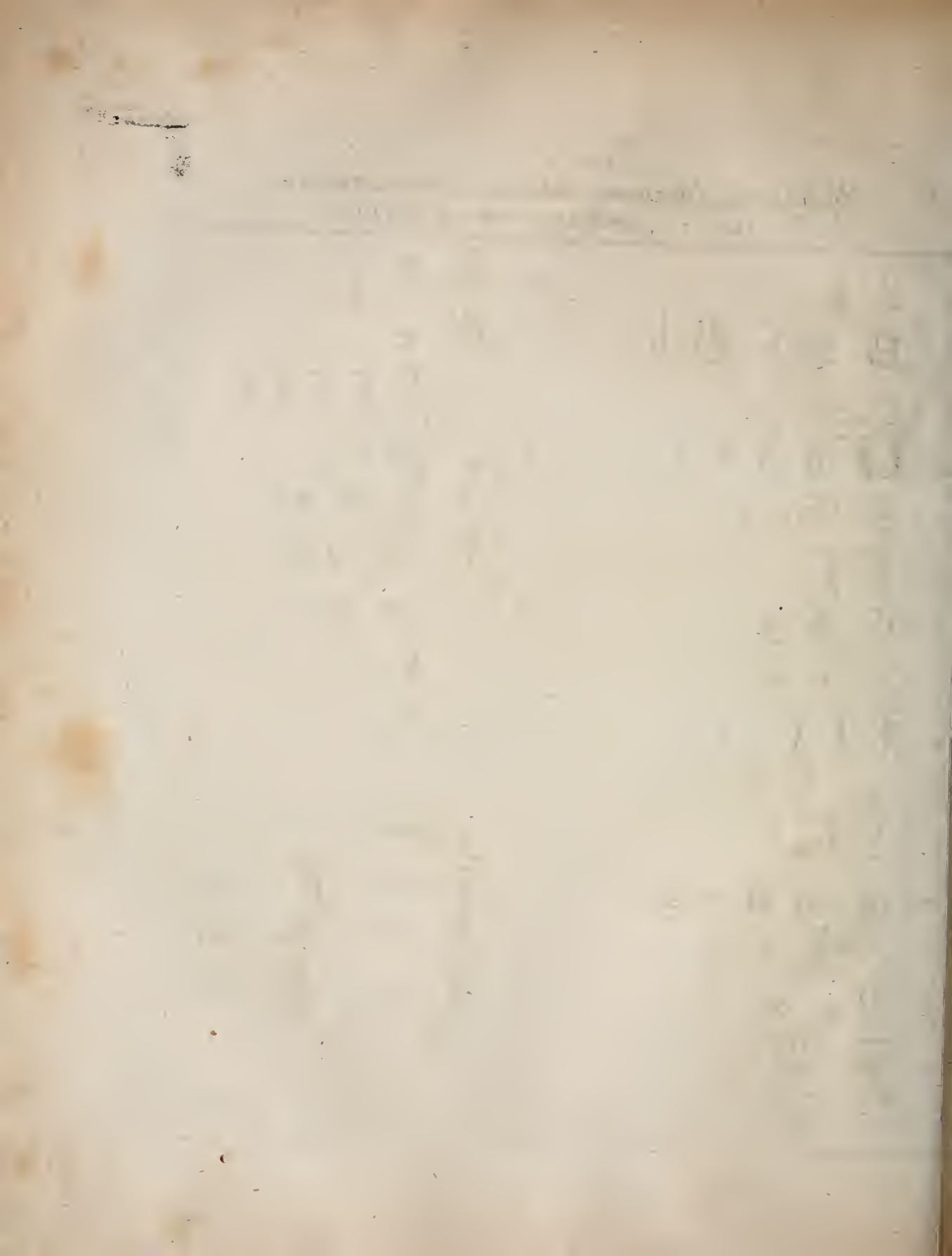
Alphabetum literarum, ab Alberto & Johanne, Ducibus
Brunsv. et Luneb. No. 1263. datarum, de Exactione salin.

a	A, a, a, a, a,	w	W W
b	B, B, B, B, b,	x	x
c	C, c, c, c,	y	y y
D	D, D, D, D, d,	z	Z Z,
e	e, e, e, t et.		
f	f, f, f, f		
g	G, G, G, G	dis	dictis. decam dictam.
h	H, h, h, h, h	gra	gratia.
i	I, i, i, i, y	ipos	ipos.
k	k,		
l	L, L, L, L, l		
m	M, m, M, m, m	mus	mus.
n	N, n, N, n, y	nob	nobis. nris, nostris.
o	O, o, o,	p	per. P, pra. P pro.
p	P, P, P, P, P	q	quod.
q	Q, q, q,		
r	R, R, r, r,		
s	S, s, S, s, S, S		
t	T, t, t,		
u	U, u, u, v.		

Tabula XVIII.
 Alphabetum Literarum Johannis Duc. Brunsv.
 Aō. 1263. Lüneburgensibus datarum.

a	a, a,	q	Q, Q, q,
b	B, B, b, B, b,	r	R, r
c	C, c, c,	s	S, S, S, s, s,
d	D, D, d, d, d,	t	t, t,
e	E, E, e, e,	u	U, U, u, u,
f	F, F,	w	W, W, uu,
g	G, G, g,	x	x, x,
h	H, H, h,	y	y, y,
i	I, I, i, i,	z	Z, z,
k	k, k,		
l	L, L, l,		
m	m, m, m, m, m,		
n	N, N, n, n,		
o	O, o, o,		
p	P, P, p,		
			gnalū generatiter.
			p̄, pra. p̄, pra.
			q̄, qua. q̄m, quam.
			q̄, qui. q̄d, quod.
			q̄d, quod.

Tabula XIX.
Alphabetum Literarum Dni Alberti et Johannis Duc de Brunsv.
et Luneb. Dat Lubike An. 1263. in Oct. B B. Petri et Pauli.

A.	A a a a a a	R.	R r r r
B.	B b b b b b	S.	S s s s s s s s
C.	C c c c	T.	T t t t t
D.	D d d d d	V.	V v u u
E.	E e e e	W.	W w
F.	F f f f f	X.	X x
G.	G g g g g g g	Y.	Y y
H.	H h h h	Z.	Z z z
I.	I i i i		
K.	K k k		
L.	L l l l l		
M.	M m m m m m		
N.	N n n n n n		
O.	O o o o o		
P.	P p p p p		
Q.	Q q q		
			<p>r r et nros nostras nris nostris nob nobis p pra. p pra. p par per. q^d quod. qua quam. t^h tus. m^u mus.</p>

Handwritten text, possibly a date or name, located in the upper left quadrant of the page.

Handwritten text, possibly a date or name, located in the upper right quadrant of the page.

A vertical column of handwritten text on the right side of the page, possibly representing a list or a series of entries.

Tabula XX.
Alphabetum Literarum a Johanne Duce Brunsv. et
Luneb. Civitati Luneb. Datarum Aō. 1273.

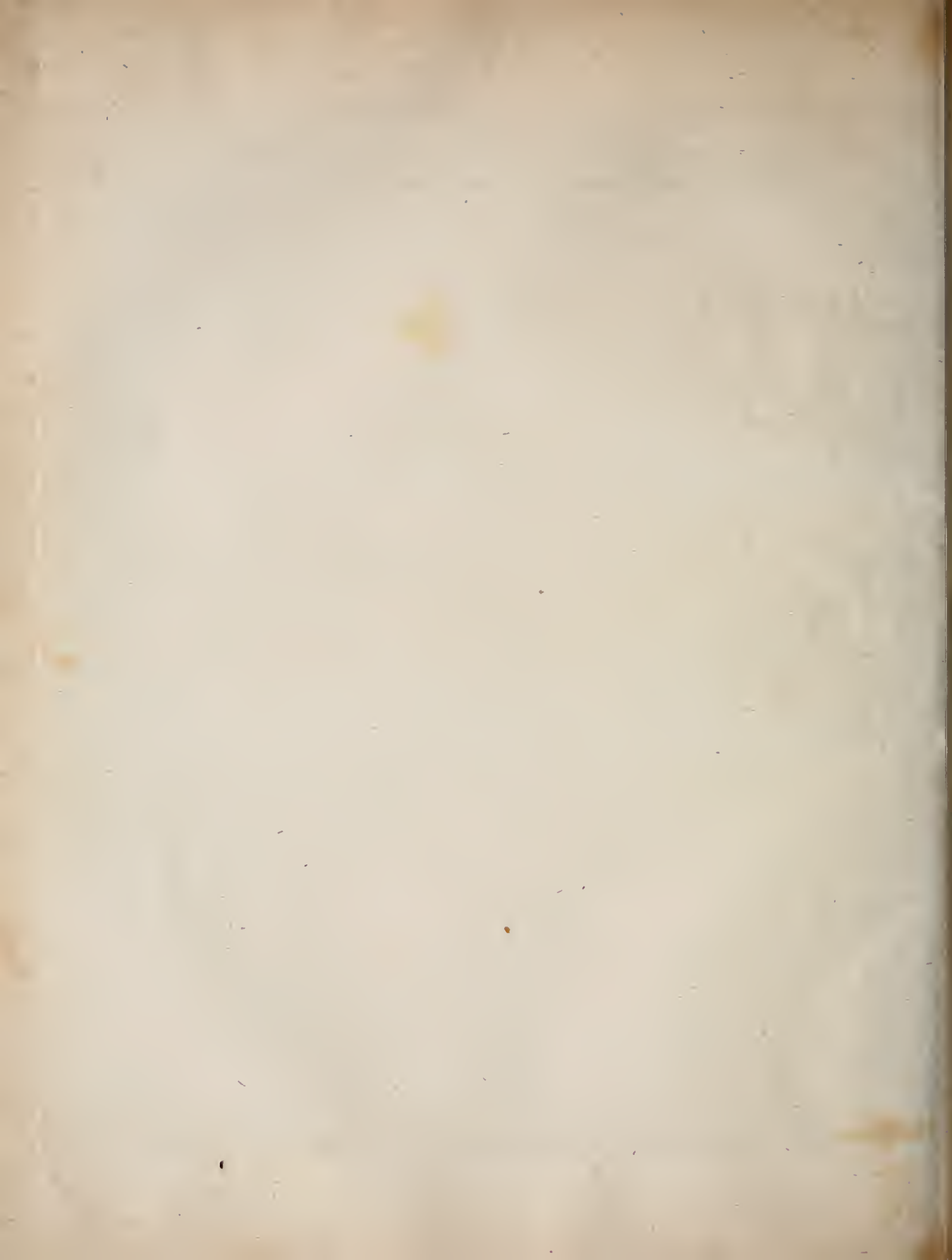
a A. A. A. a. a.
 b B. B. b. b. b. b.
 c C. c. c.
 d D. d. d. d.
 e E. e. et. et
 f f. fro, facto.
 g G. G. g.
 h H. H. h. h.
 i I. I. I. i. i. y.
 l L. l.
 m M. m. m.

n N. n. n.
 o O. o. o.
 p P. p. p.
 q Q. q. qm. quam.
 r r. r. r.
 s S. S. S. s. s. s.
 t t. t.
 u u. u. v.
 w W. w. W.
 x x. xpi, Christi.
 z

[Faint, illegible handwriting, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

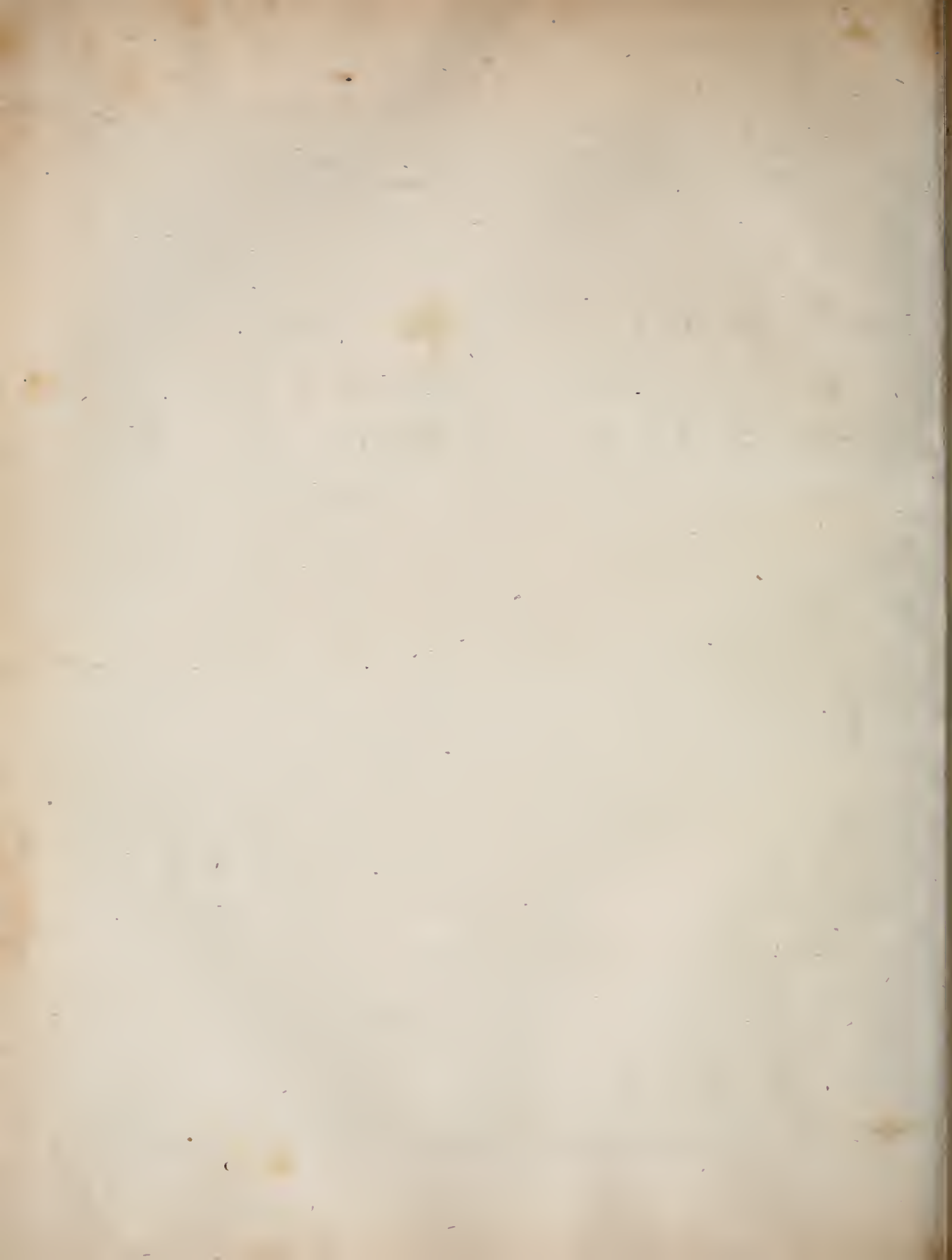
Tabula XXI.
Alphabetum Literarum Aō. Dn. 1281. ab Henrico,
Johanne et Bernardo Dominis de Werle.
datarum.

a	ā a a a. <i>āis actio.</i>	q	q <i>quīz quicquid</i>
b	ḅ ḅ ḅ ḅ.	r	r r r r
c	c c c. <i>c. con.</i>	s	ſ ſ ſ ſ
d	ḏ ḏ ḏ	t	t t.
e	e e <i>e. et</i>	u	u u
f		w	w w
g	g g	x	x x
h	h h	y	
i	i i	z	= =
k	k k		z <i>et</i>
l	l l		<i>iterari</i>
m	m m m m		<i>non</i>
n	n n <i>noster.</i>		
o	o o <i>omnibus.</i>		
p	p p <i>parte.</i>		

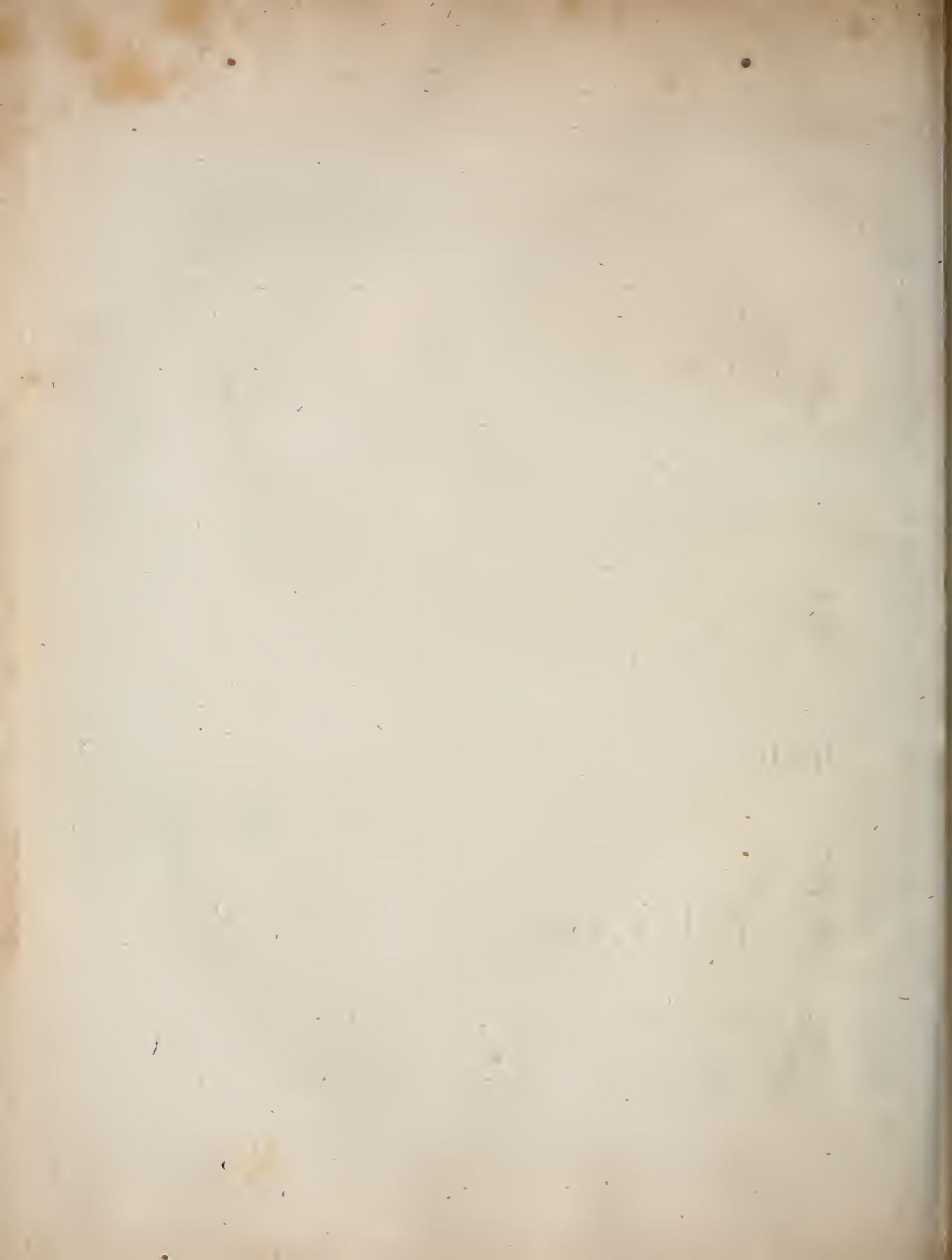
Tabula XXII
 Alphabetum Literarum Ottonis, Ducis Brunsv. et Luneb.
 Statibg de Cudenda Moneta datum A^o. 1293.
 in Epiphani. Dn.

a	A a a a a	q	Q. q. qd. quod.
b	B b b b	r	R. r. r. r.
c	C c C c. com.	s	S. S. S. s. s.
d	D. S. D d d	t	T. t. tre. terra.
e	E' e. e z. et.	u	V v. u.
f	F f. F.	w	W. w.
g	G. g. g.	x	x. x.
h	h. h. h.	y	y.
i	I. J. J. i.	z	z. z.
k	k. k.	q̄	qu. QD, quod
l	L. L. L l l	qn	quanco. q̄ qua
m	M. m m m.	ct ^{at}	contractus.
n	N. n. n. N. n.	tra	terra.
o	O. O o o	tepe	tempore.
p	P. pp. p.		

Tabula XXIII.
Alphabetum Literarum Ottonis Ducis Brunsv. et Luneb:
de Fundatione Capellæ S. Spiritus in Luneburg.
Ac 1298. datarum.

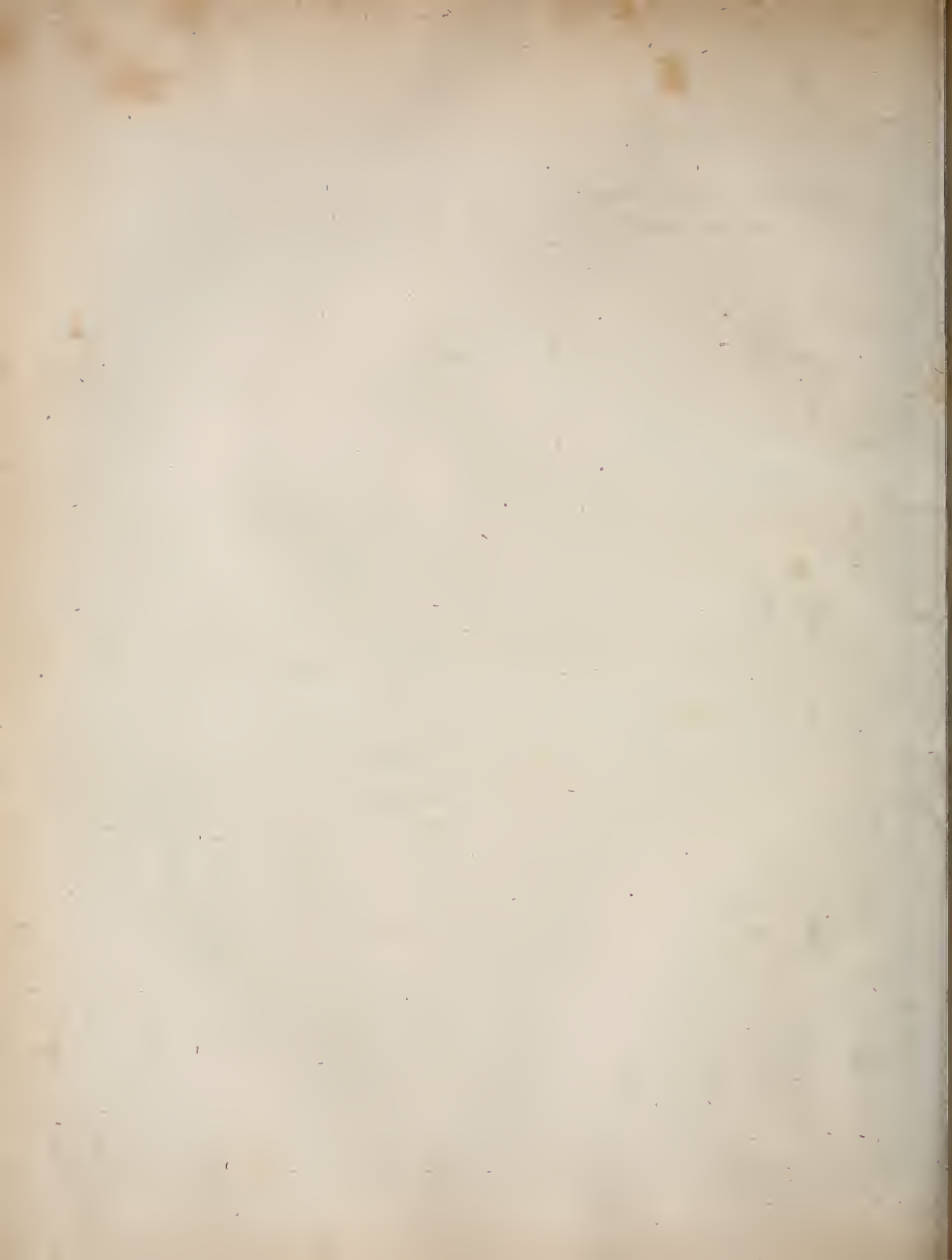
a	ā ā ā ā ā	o	o
b	Ḃ Ḃ Ḃ Ḃ Ḃ _{bus}	p	p p p
c	c c c c	q	Q q
d	D D D D	r	r r r r r
e	e e e e e _{et}	s	S s S S s
f	f f f	t	t
g	g g g	u	u u u u u
h	h h	w	
i	i j i	x	x x xpo Christo.
k	k k	y	
l	L L L L L	z	z
m	m m m m m		pr̄s, patric
n	N n n n		vd̄n, verdensis

Tabula XXIV.

Alphabetum Literarum Ottonis Ducis Brunsv. et Luneb.
 (civitatis Luneb. de Hortorum libertate.
 datarum A^o. 1299.

a	ɑ ʌ ʎ ɔ	u	u u u
b	Ḅ Ḅ	w	w w w
c	c c	r	r
d	ḏ ḏ ḏ ḏ ḏ	y	
e	e e e	z	
f	F	ab	ab allodio allodio
g	ḡ ḡ ḡ ḡ ḡ	br	brunsv. brunsvic
h	h h	com	commod. commodo
i	i i i	dict	dicty. dicty.
k		et	et.
l	L l	mag	magis.
m	m m	neg	neque. n ^o nostrum
n	n n n n	pr	prae p ^o per
o	o o o	pr	pro p ^o post.
p	p p	post	postmod. postmodum.
q	q q	quod	quod q ^o que.
r	r r r	sanct	sanctae
s	s s s	tri	tri.
t	t t t t		

Tabula XXV.

Alphabetum Literarum Ottonis Ducis Brunsvic.
et Luneb. Abbati S. Mich. Caturum No. 1500.

A.	a a a	v.	v v u u v v
B.	B B B B	li.	w w
C.	c c c c	x.	e e v e e
D.	D D D S D S		
E.	e e		
F.	f f f	gr̄a	gratia
G.	g g g g	gr̄m̄s	grimus
H.	h h h	h̄n	bene
I.	i i i i	h̄nolū	benevolū
K.	k k	gr̄osū	gratiosū
L.	l l l l	m̄r̄am	meritū
M.	m m m m	sp̄ah	speculū
N.	n n	qūm	quam
O.	o o o o	h̄ucto	seruio
P.	p p	dem̄	dictū
Q.	q q	m̄t	nestre
R.	r r r	r̄onabilē	rationaliter
S.	s s s s s s	f̄c̄a	f̄cta
T.	t t		

Tabula XXVI.
Alphabetum Sententiae ab Erico D. Sax.
 publ: d^o 1358.

a	a a a
b	b b bb b
c	c c c
d	d d d d d d
e	e e e e s e
f	f f ff
g	g g ghz
h	h h
i	i i i
k	k k
l	l l l
m	m m m m o
n	n n n n
o	o o o
p	
q	
r	r r
s	s s s s s s s
t	t t t
u	u v v u u
w	w w
x	
y	y y
z	

Vay godee gnaden uy erith
 de elden hertoghe to
 Bassen. Sin ghe vrachz
 vunde en recht dat is
 aldus. - Louwenborch na
 gods borch o' d'c in
 huij jare in d'uto egi
 d'us d'aghe des hilghen
 abbates

Ex Orig membr.

Tabula XXVII.

Alphabetum

Instrumenti cuiusdam Procuratorii Da. Hermannii
 Clero. dat. Rome, Aë. 1525. d. 23. Dec.

a.	À Á Â Ã	
b.	B B B B B B	
c.	C C C C	causam creavit. caput ad eum.
d.	D D D D D D	duo diti
e.	E E E E E E	e et ad eum
f.	F F F F F F	fratres fratres huius fratrem
g.	G G G G G G	quodam generalitati
h.	H H H H H H	quodam habentes huius huiusmodi.
i.	I I I I I I	huius Juris. Jurandum jurandum.
k.	K K	
l.	L L L L L L	hæc literis. hæc literarum hæc locum
m.	M M M M M M	Magister Magistros.
n.	N N N	
o.	O O	mag. eius
p.	P P P P P P	P pro pauptate principaliter.
q.	Q Q Q Q Q Q	
r.	R R R R R R	recipiendum recipiendum
s.	S S S S S S	
t.	T T T T T T	
u.	U U U U U U	
x.	X X X X X X	
y.	Y Y Y Y Y Y	
z.	Z Z Z Z Z Z	

anno a natiuitate dñi mille/sex quinqu
 lesimo vigesimo quinto Indulhony tertia
 dena die vero Sabbath.

C O M P E N D I A
S C R I B E N D I

M E D I I A E V I

ORDINE ALPHABETICO DISPOSITA.

QVIBVS NVNC ACCEDVNT

C O M P E N D I A V O C V M,

QVAE IN ANTIQVIS CODICIBVS ET MSS.

SEC. XIII. XIV. XV. ET XVI. OCCVRRVNT,

NEC NON

C H A R A C T E R E S E T S P E C I M I N A

I N D E A S E C. V I I I.

E T O M N I A

X X I V. T A B V L I S A E N E I S

E X H I B E N T V R.

COMPTON

SCHEIDT

COMPTON

COMPTON

COMPTON

COMPTON

Abbt̄ ^s	Abbi.	Abbati.	diē	animæ.	aiēps	
abh		absque.	ai	animi.	arep̄c.	Archiepiscopus
ach ¹²²⁰		Achatius	aīos.	animos	archiep̄c.	
act̄		acriter	ānu	anni.	arepis.	Archiepiscopus
adiut̄cē		adjutricem	āns	annis.	āmati.	armati
āmonēs		admonens	ān̄	anno.	ātm.	altamen.
āmonuer̄		admonuerunt.	ān̄. ān̄.	ante	āde. atz.	atque.
ādūlū.		adversum	āndec̄	antedicta.	atō.	atrio.
s, s̄, ē, ē̄,		a. ae.	ānḡ	antequam.	āucte.	aucloritale
e, ē̄, ē̄, ē̄.		ae.	ānquā		āute.	averte.
eql̄ ¹²²²		Equali.	appz	apparet.	āug ¹²⁰³	Augustus.
eql̄		equalis.	appaet̄.	apparenter.	āuis	auris.
ernū		eternum.	apōst̄.	Apostoli.	ā	aut.
astem̄		affectum.	aplica	Apostolica	āf. āf	
āl		Alberlus	apl̄	Apostolus.	ā. āū. āū.	autem
Abbi ¹²⁵⁵		Alberti	ap̄llone	appellatione	āū. āūf	
ats, ats		alias, alius	āp̄hēdite	apprehendite	ā	B.
ād		aliquid.	āpl̄	lyris	ābbgenf̄	Babenbergensis
ād		aliquid.	āp̄. āp̄		te	Beatce.
āl̄		aliter.	āp̄d	apud	bte	
āllā		alleluja.	āp̄t̄		bi. bi. bi	
ānlo		Angelo.	āq̄	aquam	bri.	beati.
āglis		Angelis.	āq̄z	aquarum.	Btj.	
ānḡt̄m̄		angustus.	arep̄c	Archiepiscopus	bts, B̄s	beatus.

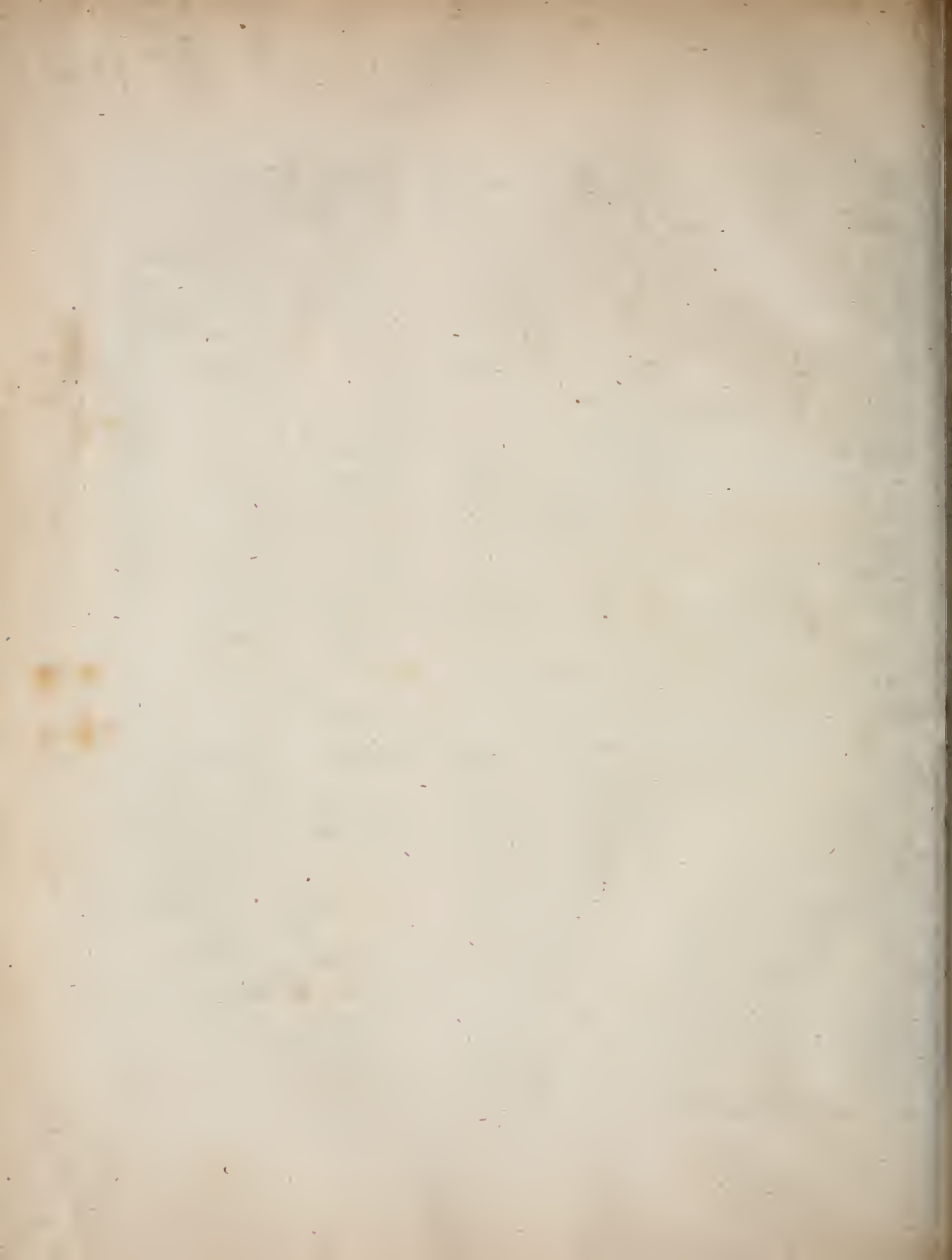
bñ.	bene.	cellar.	Cellerarius	comitat.	Committant.
bñd.	benedicite.	ctior.	certior.	cōi.	communi
bey	benedictionem	ctū	certum	grā	communia:
bñfitiū	beneficium	ceteris	ceteris	gr̄t	communiter
b	ber. finale	Xp̄c. Xp̄r.	Christus	opetēs	competens.
bē	berc.	X. X.		Spete	competere
bōg	bonus	Xp̄i. Xp̄i.		opō	Compos
bō	bonum	Xp̄i. Xp̄i.	Christi.	opō	Compositio
Brumf	.Brunsvick	Xp̄i. Xp̄i.		opōnis	compositiois.
bē. bē	burc	Xp̄i.		opoit	componit
bē.	burg	Xp̄o. Xp̄o.	Christo	gci.	conci lium.
bj.	bur. finale	X.	Christum.	cōcū	
	C.	Xp̄iaīssimi	Christianissimi	cōclue	conclusionē
Kl.	Calendæ	ēc. cca		cōfre	conferre
cañ	Canonici	ēca. cca	circa.	gñam	confirmamus
Capli	Capituli	cēlm	Circulum	cōfōrre	conformare
Capō	Capitulo	cēūq̄	Circumque	oseptā	conscriptam
Kmi. Km̄i	carissimi	cītats	Civitatis	cōseptā	
h̄m	carissimum	clicus	Clericus	ēfensu	consensu
h̄m̄am	carissimam	colit	colitur	ōstū	
cytā	cartam	cogtio	cognitio	ōsuādū	conservandum.
cast.	castra	cogūm	cognovimus.	h̄i glci	concilio
cast.	castrum.	Com. com.	Comes.	gñi mō	consimili modo
cā.	causa	com.		gñtibus	consimilibus.

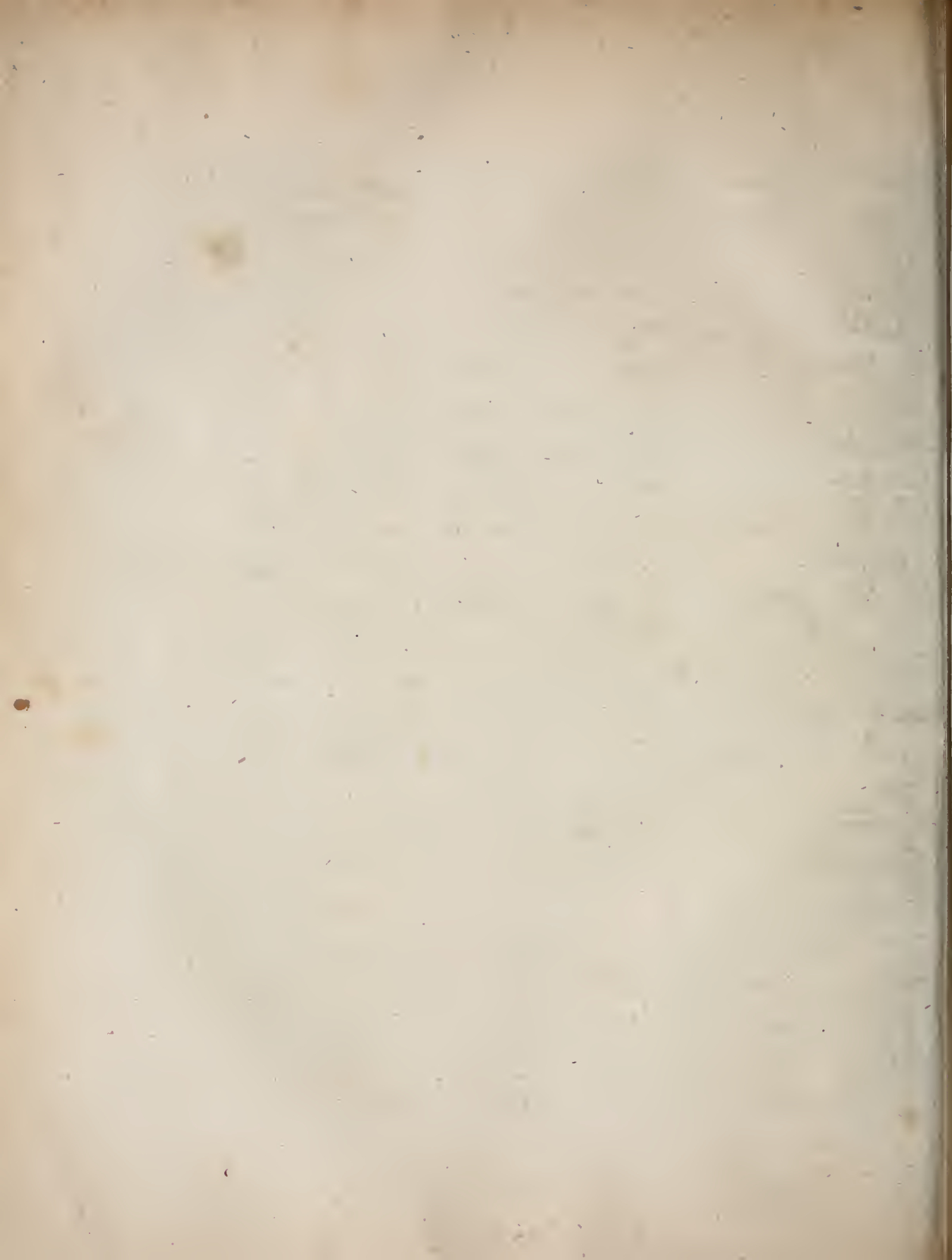

sp̄ru. conspectu.
 stan^{ns} constantiam.
 ḡtedey contendentes
 ḡ. ḡt. o. s̄. } contra
 s̄. cū. }
 cordic^{1200.} }
 cōdictione¹¹⁵⁷ }
 cōdictione }
 ḡtione. }
 ḡccē }
 s̄dyri contradixi.
 ḡrie contrariae.
 ḡstādo contristando.
 ḡtūfia controversia.
 ḡtūl⁹ contulimus
 s̄tber⁹ conturbentur.
 dūtāt⁹ convertantur
 ḡulat⁹ conversatus
 cor̄p coram
 c̄atas creatas.
 c̄cē. c̄cēs cruce cruce.
 ḡdā cujusdam
 cū. cū. }
 cū. cū. }
 cū. cū. } cum.
 cū. cū. }

cunicul⁹ cuniculum.
 c̄. cur.
 c̄ia curia
 c̄rē currere
 D.
 dat⁹ ^[ex dipl. 1299.] datum
 d̄. d̄. } de.
 d̄. d̄. }
 d̄. d̄. }
 d̄. d̄. } debet
 dec̄nēs⁹ decernentes.
 dec̄r decet
 dec̄tō. decelero
 d̄ decimo
 dec̄cl⁹ decreti
 dec̄urat decurrat
 def̄ctm defectum
 def̄ret⁹ deferretur
 def̄ctōs defecturos
 d̄in̄ deinde
 d̄lebē describere
 d̄st̄ctā destructam
 d̄us. d̄s. d̄f̄ Deus
 d̄l. d̄. } Dei
 d̄l. d̄. d̄f̄¹²⁰⁵

d̄. d̄. d̄. Dei.
 d̄o. d̄o. d̄o. Deo
 d̄n̄ḡs derelinquas
 d̄m. d̄m̄. Deum
 d̄rēt dicerent
 d̄ic dicit
 d̄r. d̄r. } dicitur.
 d̄icit.
 d̄cā dicta.
 d̄te dicta.
 d̄cō dicto.
 d̄cōs¹²⁰³ dictos.
 d̄cōs dictorum.
 d̄cō. d̄cō¹³⁴⁹ dictus.
 d̄c̄m dictum
 d̄m̄ dicuntur.
 d̄it̄ri d̄rā dilecti differen
 d̄ilcōs¹²⁰³ dilectos
 d̄item dilectum.
 d̄ioq̄. d̄il̄t̄ diocesis. d̄iscretis
 d̄st̄r̄ab⁹ distrahatur.
 d̄ūsa. d̄ūsa. diversa.
 d̄ūsp̄ diversis.
 d̄iō divino

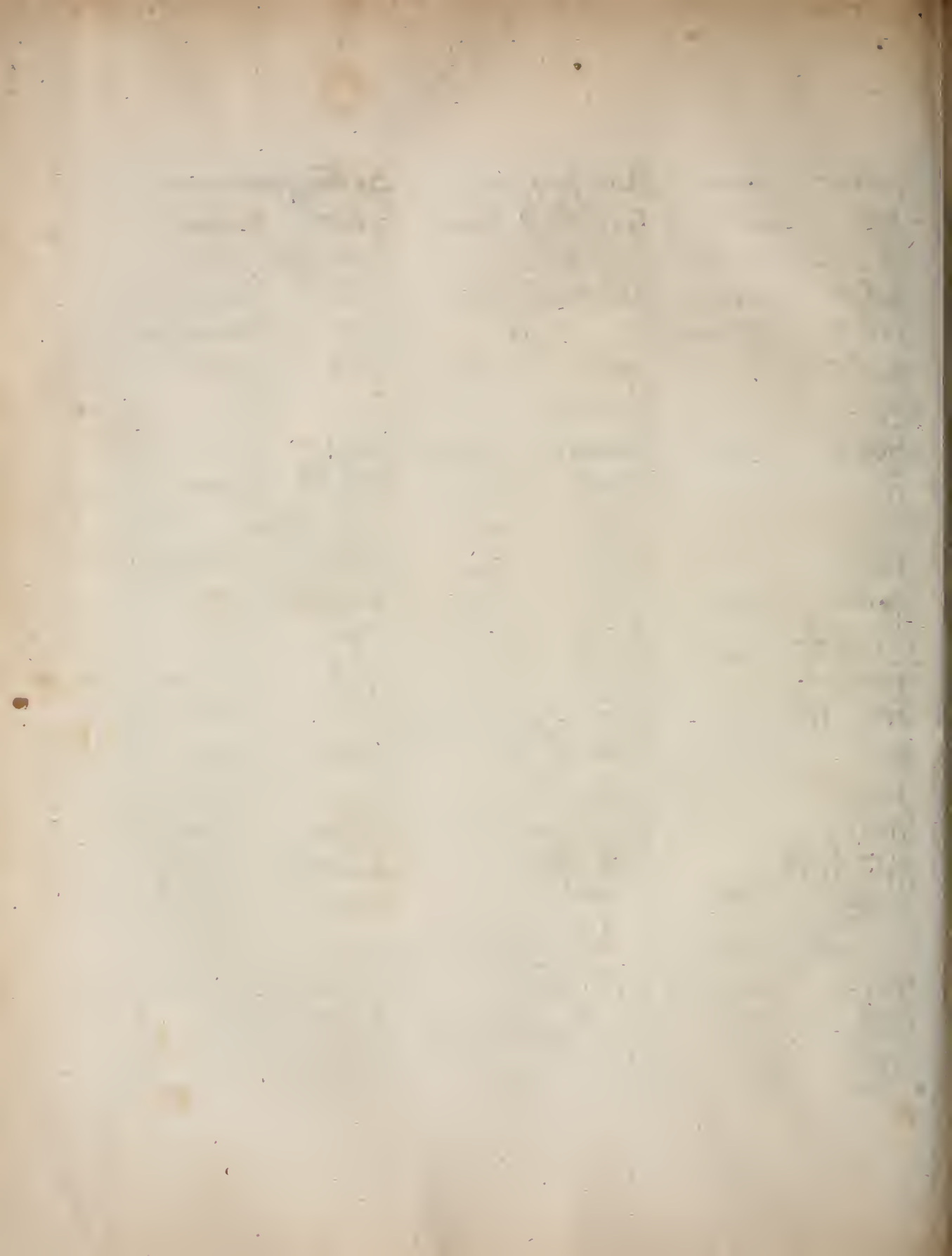

famls. fanulus.
 fec. fecit.
 fe. scid. fere. feria.
 ferer. ferreis.
 fidelites. fidelitatem.
 fi. fi. fi. fieri.
 fi. filius.
 finalit. finaliter.
 fib. finis.
 firt. firmiter.
 feie. femine.
 femib. foemnis.
 fr. fr. fr. frater.
 fr. fr. fr. frater.
 frs. frs. fratres.
 fri. fri. fratri.
 frib. fr. fr. fratribus.
 fr. fr. fr. fr. fratri.
 fris. fratri.
 fred. Fredericus.
 frum. fructum.
 fuit. fuerit.
 fu. fuit.

futi. fut. futuri.
 futis. futis. futuris.
 futis. futis. futuris.
 futio. futio. futuro.
 G.
 gau. gaudio.
 guale. generale.
 geneaco. generatione.
 Snet. generetur.
 Snet. geritur.
 gla. gloria.
 glaz. gloriam.
 gliose. gloriose.
 gliosi. gloriosum.
 glori. gloriosissimi.
 Gra. Gra. gratia.
 Gra. Gra. gratia.
 Gra. Gra. gratia.
 Gra. Gra. gratia.
 GRA. GRATIA.
 gre. gre. gratia.
 gre. gre. gratia.
 gre. gratia.

gram. gram. gratiam.
 gran. gratiarum.
 gre. gre. grave.
 gre. gre. gravem.
 Gg. GREGORIUS.
 Gp. grossus.
 II.
 hant. habeant.
 hendu. habendum.
 hns. hnt. habens. habent.
 hntibz. habentibus.
 hre. hre. habere.
 hre. habere.
 hret. haberetur.
 hri. haberi.
 ht. hz. habet.
 hte. habita.
 hitbit. habitabit.
 hitacioe. habitacione.
 hitu. habitum.
 hitos. habituros.
 Habuat. habuerant.
 hnt. habuit.
 h. h. h. haec.

itptat^r . . . interpretatur
 int^rpt^r . . . interpretantur
 int^r . . . intra
 int^rbt^r . . . intrabunt
 int^ro . . . intro
 iteutes . . . introeuntes
 itreit . . . inveniuntur
 itucto . . . inventus
 Jch . Joh. } Johannes.
 Joch^s . Jo. }
 iche . . . Johanne
 Jochi . . . Johanni
 Jochis . Joch^s . } Johannes.
 ipe . . . ipse
 ipi . . . ipsi
 ipi . . . ipsis
 ipi . ypm^s . } ipsius
 ipi . }
 ipos . . . ipsos
 ipm . ip . ipm . ipsam
 it^r . it^rs . itaque
 it^r . it . . . item
 it^r . . . iter
 it^reyt . . . juraverunt

iur^r . . . juris
 Juri . . . juri
 iusti^r . . . justitiam
 iulit^r . . . Justitarius
 iux . m^r . . . juxta

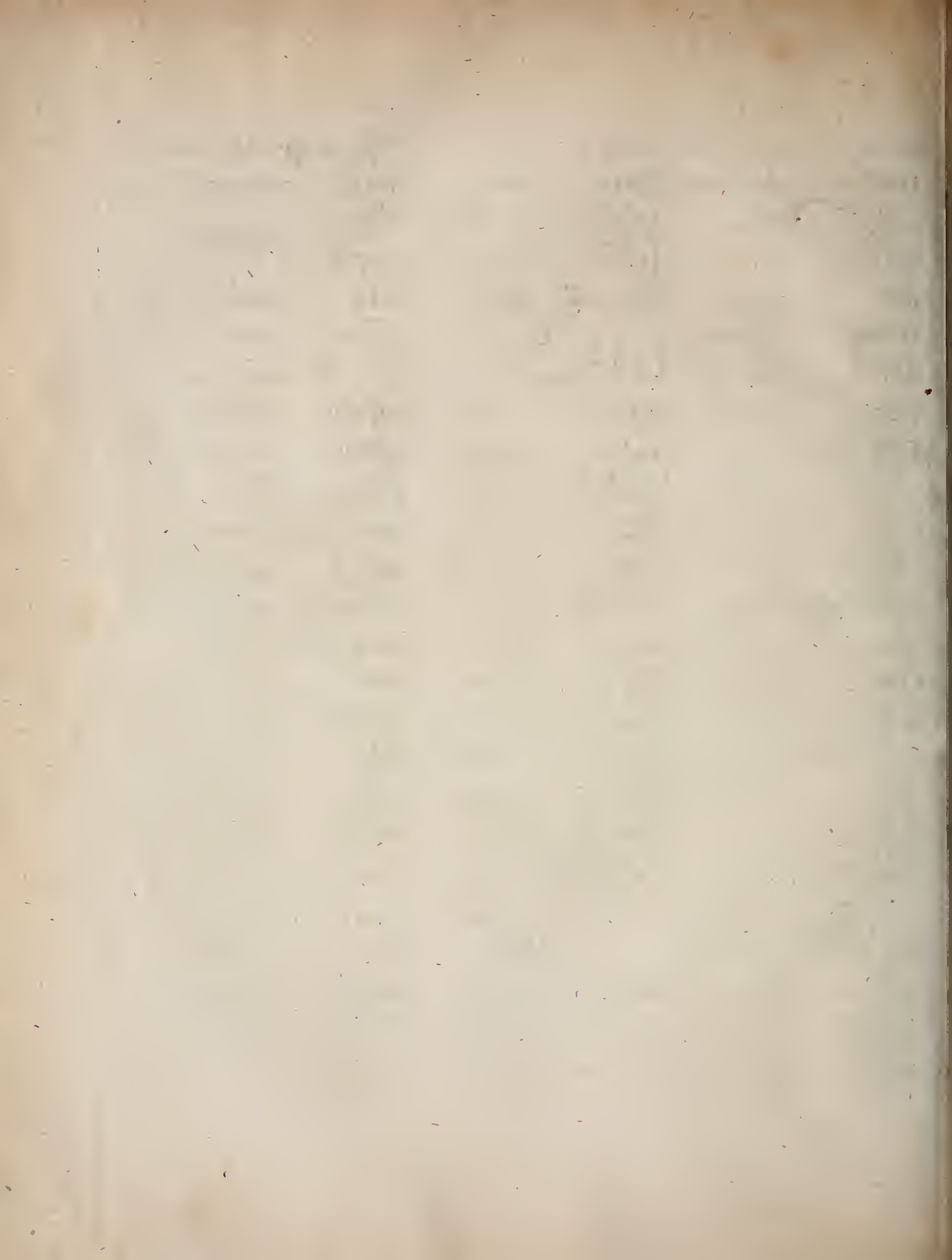
L

labat^r . labant^r . labantur
 inlac . . . in latina
 latin^r . . . latroni
 letbit^r . . . letabitur
 leoi . . . lectioni
 leg^r . . . legimus
 libe . libe . . . libere
 lig . . . licet
 lig^r . . . linguam
 lire . . . litera
 lire . . . literam
 lire . . . literas
 loy . tir . . . loquetur
 loqt^r . loqt^r . . . loquitur
 loqm . . . loquamur

M

mag^r . . . magis
 mgr . . . Magister

mgr . mgr . Magister
 mag^r . . . magno
 magn^r . . . } magnus
 magn^r . . . }
 mlo . . . malo
 mne . . . mane
 M . m^r . m^r . marc^r .
 m^rch . . . Marchio
 m^rchi . . . Marchioni
 S . S . Maria
 mris . maris . martyr .
 mrem . . . martyrem
 mtioatr . . . matrimonia
 mat^r . mris . } liter
 mat^r . . . } matris
 maxi^r . . . maximum
 Me . . . me
 mb^r . . . membra
 meor . . . memor
 ms . . . mens
 mē^r . . . menses
 mte . . . mente
 mēan^r . . . mercator
 mēto . . . meretrix

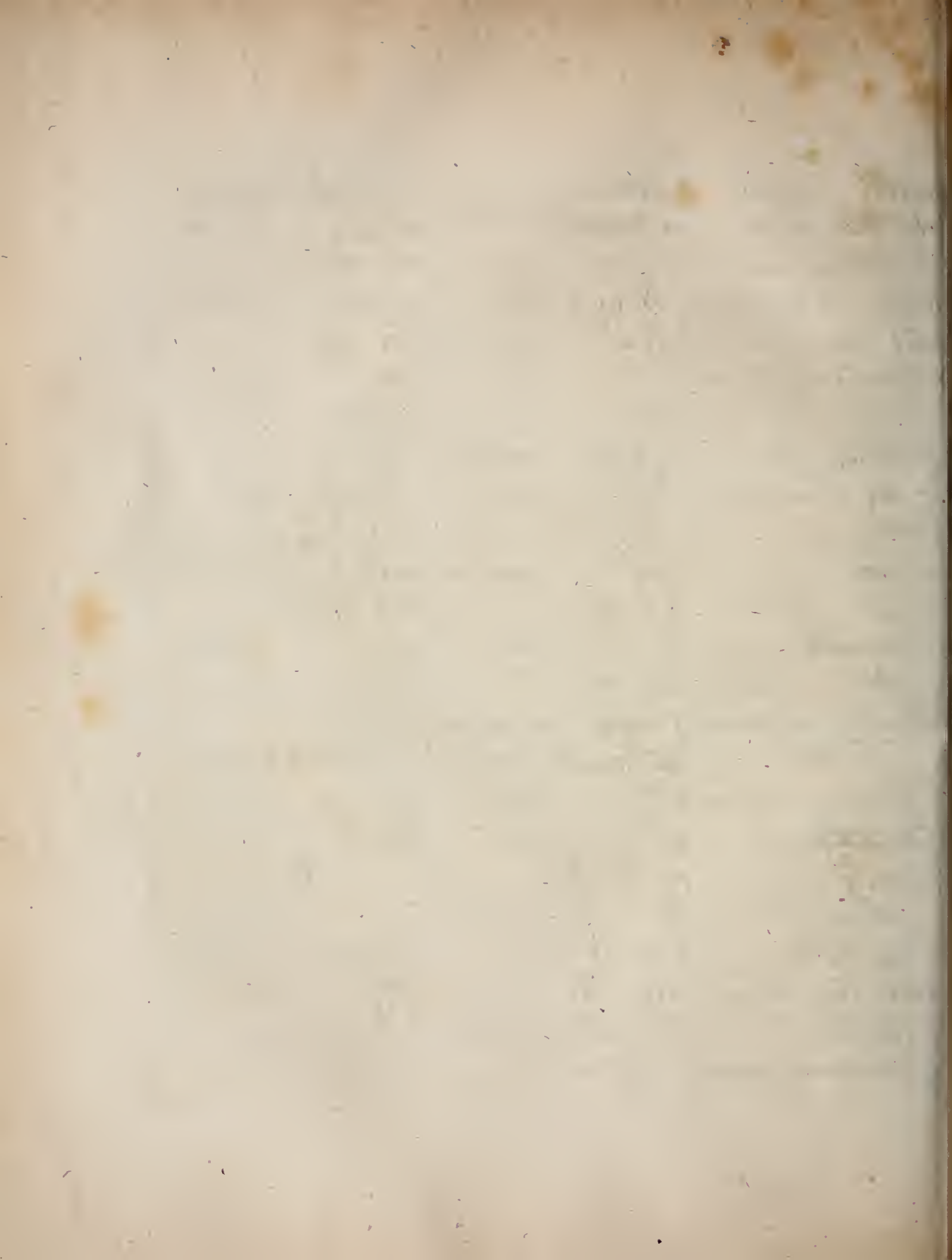
merēt . . . meretur.
 m̄s. m̄s . . . meus.
 m̄. m̄m̄. m̄d. mahi.
 m̄ia . . . misericordia.
 m̄ie. m̄ie. misericordie.
 m̄iam. m̄iaz. misericordiam.
 m̄isōit . . . misericordialiter.
 m̄. m̄j. m̄o. modo.
 m̄ōr̄. ¹²³⁹ monasterii.
 m̄ōy . . . } monasterium.
 m̄ōy . . . }
 m̄ōy . . . }
 m̄ōr̄ . . . movetur.
 m̄ltis. m̄lte. multis.
 m̄ltitudo . . . multitudo.
 m̄ltitudo . . . multitudo.
 m̄tr̄ue . . . multitudo.

N.

n̄a. n̄ali. natura. naturali.
 Ne. Ne. ne.
 n̄. n̄z. n̄j . . . } nec.
 n̄. n̄e . . . }
 n̄. n̄o. n̄n̄ . . . }
 nec n̄. n̄n̄o . . . } nec non.
 n̄. n̄o. n̄n̄ . . . }
 nec ēa. necia. necessaria.

necite . . . }
 necitate . . . } necessitate.
 n̄q. ney . . . neque.
 n̄. n̄ch. nihil.
 n̄om̄ . . . nihilominus.
 n̄. n̄. n̄ . . . nisi.
 nob . . . nobis.
 nob̄cū . . . nobiscum.
 Noia . . . } nomina.
 noia. noia . . . }
 noib̄s . . . } nominibus.
 n̄. n̄. n̄ . . . }
 n̄. n̄o. n̄ . . . } non.
 Nonaḡ . . . } nonagesimo.
 Nonaḡ . . . } nonagesimo.
 Nonas . . . nonas.
 n̄d̄ . . . nondum.
 nos . . . nos.
 n̄r. n̄r. n̄r̄ . . . }
 n̄r. n̄r. n̄r̄ . . . } noster.
 n̄r. n̄r̄ . . . }
 n̄ra. n̄r̄ . . . }
 n̄ra. n̄ro . . . } nostra.
 n̄ra. n̄ra . . . }

n̄r̄et. n̄r̄e . . . } nostra.
 n̄raz . . . } nostrarum.
 N̄r̄. n̄r̄i . . . }
 n̄r̄i. n̄r̄i . . . } nostri.
 n̄r̄i. n̄r̄i . . . }
 n̄r̄is . . . } nostris.
 n̄r̄is. n̄r̄is . . . } nostrisque.
 n̄r̄is . . . }
 n̄ro. n̄ro . . . } nostro.
 n̄roz. n̄roz . . . }
 n̄roz . . . } nostrorum.
 n̄roz. n̄roz . . . }
 n̄r̄m . . . } nostrum.
 N̄o . . . nota.
 Not̄ . . . }
 Not̄ . . . } Notarius.
 not. notus . . . }
 nuō . . . numero.
 n̄c. n̄c . . . nunc.
 O . . .
 O . . . obut.
 occōnē . . . occasionem.
 octa . . . octava.
 ocli. ocli . . . oculi.
 i oculi . . . in oculis.

offō . . . officio.
 offiūb . . . officiis.
 omēz . . . omnem.
 ōs. om̄s. } omnes.
 ōb . . . }
 ōmī . . . omni.
 ōia. ōma . . . omnia.
 ōm̄is. ōm̄ib. } omnibus.
 ōio. ōmo . . . omnino.
 ōm̄. ōm̄ } omnium.
 ōm̄ . . . }
 p̄ ōi . . . pro omni.
 ōmp̄s. ōb . . . omnipotens.
 ōnē . . . onere.
 op̄at̄ . . . operatur.
 opp̄lliōibz . . . oppressionibus.
 ōro . . . oratio.
 ōronē . . . orationem.
 ōronibz . . . orationibus.
 ordibz . . . } ordinis.
 ōrn̄is. ord̄is }
 ōr . . . orum.
 ōndēb . . . ostendens.
 ōndēdas . . . ostendendas

ōndē . . . ostendere.
 ōnderēt . . . ostenderent
 ōn̄sū . . . ostensum.
 ō . . . Otto.
 ō . . . Ottonem.
 P.
 p̄ . . . Papa.
 p̄ . . . Papa.
 p̄ā. p̄ . . . Papam.
 p̄pl̄. p̄pl̄ . . . papali.
 p̄r̄re . . . parare.
 p̄p̄to . . . in parato.
 p̄s. p̄s . . . pars.
 p̄r̄. p̄r̄ . . . pariter.
 p̄t̄iclam̄ . . . particulam.
 p̄r̄. p̄r̄. p̄r̄ . . . pater.
 p̄at̄et̄ . . . pateretur.
 p̄at̄ent̄ . . . paterentur.
 p̄r̄na. p̄z . . . paterna. p̄at̄.
 p̄r̄em̄ . . . patrem.
 p̄r̄. p̄r̄ . . . patri.
 P̄athe . . . Patriarchæ.
 P̄is. p̄r̄is . . . Patris.
 p̄r̄om̄ . . . patroni.

p̄is . . . patrus.
 p̄ua . . . parvam.
 p̄cam̄inū . . . peccaminum.
 p̄cc̄m̄ . . . peccatum.
 p̄cc̄or̄ . . . peccatorum.
 p̄cc̄ . . . pecuniam.
 p̄uti . . . penultima.
 p̄. p̄. p̄ } per.
 p̄. p̄. p̄ }
 p̄eḡn̄ . . . peregrinus.
 p̄p̄c̄it̄ . . . perficit.
 p̄ic̄lo . . . periculo.
 p̄p̄on̄ . . . personam.
 p̄ . . . personarum.
 P̄ . . . }
 P̄ . . . } perpetuum.
 p̄et̄ōne . . . petitione.
 p̄et̄ . . . petri.
 p̄lēit̄ . . . pleniter.
 p̄pl̄. p̄pl̄ . . . populi.
 p̄plo . . . in populo.
 p̄pl̄m̄ . . . populum.
 p̄pl̄s. p̄pl̄s } populus.
 p̄pl̄s . . . }

pōta . . . porta.
 pōle . . . possibile
 pty. pty. } post.
 p^o. p^t. p^o }
 p^o t^o . . . postfactio.
 p^o e^a. p^o t^o e^o. postea poster^o.
 p^o l^o mod^o . . . } postmodum.
 p^o t^o mod^o . . . }
 p^o t^o p^o t^o . . . postpositus.
 p^o t^o l^o u^o . . . postremo.
 p^o t^o e^o . . . potentiae.
 p^o t^o a^o s . . . potestas.
 p^o t^o a^o t^o e . . . potestate.
 p^o t^o a^o u^o b^o z . . . potestatibus
 p^o . p^o . p^o . }
 p^o . p^o . p^o . } pra.
 p^o . p^o . p^o . }
 p^o b^o z . . . praebet.
 p^o c^o e^o p^o . . . praecipit.
 p^o d^o e . . . praeda.
 p^o d^o t^o . . . praedictio.
 p^o d^o t^o o^o z . . . praedictorum.
 p^o d^o t^o s . . . praedictus.
 p^o p^o t^o e^o . . . praefuerint.

p^o t^o c^o l^o i^o . . . ¹⁰³ praemclito.
 p^o t^o s^o s^o . . . praemissa.
 p^o t^o o^o i^o t^o . . . ¹⁰³ Praepositus
 p^o t^o u^o s . . . p^o t^o . praeposito.
 p^o t^o s^o p^o t^o s . . . praescriptis.
 p^o t^o e . p^o t^o e . } praesens.
 p^o t^o e^o s . . . }
 p^o t^o e . . . praesente.
 p^o t^o e^o s . p^o t^o e^o s . } praesentes.
 p^o t^o e^o a . . . } praesentia
 p^o t^o e^o a . . . }
 p^o t^o e^o t^o i^o b^o z . . . } praesentibus
 p^o t^o e^o t^o i^o b^o z . . . }
 p^o t^o e^o t^o i^o s . . . praesentis.
 p^o t^o e^o t^o i^o m . . . praesertim
 p^o t^o e^o . p^o t^o e^o t^o e^o . } praeter.
 p^o t^o e^o . . . ¹¹³ praeterito.
 p^o t^o e^o b^o r . p^o t^o e^o b^o r . } praesbiter.
 p^o t^o e^o b^o r . . . }
 p^o t^o e^o b^o r^o . . . praesbitero.
 p^o t^o e^o b^o r^o m . . . praesbiterum
 p^o t^o e^o s^o l^o l^o i^o m^o . . . pretiosissimo.
 p^o t^o e^o . . . primo.
 p^o t^o e^o . . . primum.

p^o t^o m^o . . . primus.
 p^o t^o e^o i^o b^o z . . . principibus.
 p^o t^o e^o z . p^o t^o e^o i^o o . } prior principio.
 p^o t^o e^o z . . . Prioris.
 p^o t^o e^o a b^o i^o t . . . privabit.
 p^o t^o e^o a t^o . . . privatus.
 p^o t^o e^o i^o s . p^o t^o e^o i^o s . } prius.
 p^o t^o e^o i^o s . p^o t^o e^o i^o s . } pro.
 p^o t^o e^o a b^o i^o t . . . probabit.
 p^o t^o e^o c^o e^o . . . procer
 p^o t^o e^o c^o e^o r^o m . . . procerum.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o i^o b^o z . . . profectibus.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o u^o r^o m . . . profuturum.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . . . prolecta.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a m . . . prophetam.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . } propria.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . } proprie^a.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a s . ¹²⁶ } proprietas.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a t^o e . . . proprietatem.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a s . . . propriis.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . . . proprio.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . } proprium.
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . }
 p^o t^o e^o c^o e^o t^o a . } propter.

q̄q̄m̄ - - - quoquomodo.
 Quo - - -
 Quo - - -
 qm̄. Qm̄ } quoniam.
 Qm̄. Quo }
 1175
 qz. qm̄ - - -
 qz. qz. } quocque.
 qz. qz } quorum.
 qz. }
 qz. qz. } quos.

R.

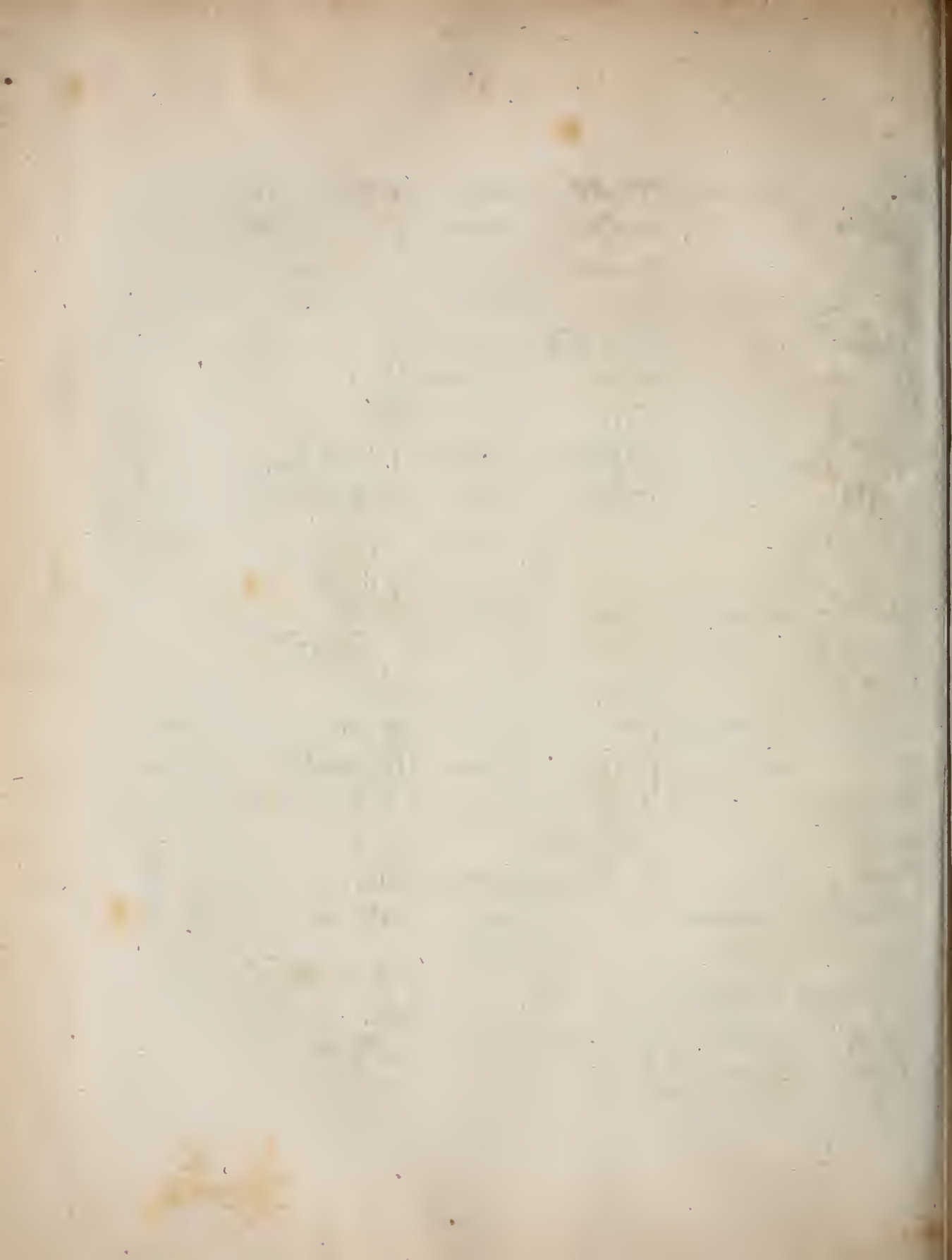
ratōbitr rationabilitate
 rōe. rōe. } ratione.
 rōne. pōne. }
 rōibz. - - - rationibus.
 ratū. - - - ratum.
 Rom̄. rōm̄ } Romanorum.
 Rom̄. rōm̄ } Romani.
 Recōdat. - - - recondatur.
 Rētor. - - - Rector.
 redēpt. - - - redemptus.
 rēdigi. - - - redigi.
 rēgīt. regūt. regnavit.
 regēs. - - - regni.
 regū. - - - regum.

Rehabe. - - - rehabet.
 reu'so. - - - reversus.
 Rendētes. respondentes.
 Rendt. - - - respondit.
 r̄n'sa. r̄n'sa. r̄n'sa. responsa.
 R̄n'se. - - - responsione.
 r̄n'so. - - - responsio.
 r̄n'sum. - - - responsum.
 r̄tāt. - - - retroactis.
 2. 2. - - - rum finale.

S.

sabbo. - - - Sabbatho.
 sac̄meta. sacramenta.
 sac̄mto. - - - sacramento.
 sac̄. - - - sacri.
 sac̄. - - - sacrum.
 Saltr. - - - salutem.
 sal̄ bal̄m̄.
 S̄ M̄ ^{ex d̄pt̄ sancta Maria.}
 1294.
 S̄tas. - - - sanctam.
 S̄ce. S̄ce. - - - sancte.
 S̄. S̄. S̄. }
 S̄. S̄. S̄. } sancti.
 S̄. S̄. }
 S̄. S̄. }

sc̄llia. - - - sanctissima.
 sc̄o. - - - sancto.
 de 30. choro. de sancto Choro.
 sc̄oz. B̄coz. Sanctorum.
 sc̄s. - - - sanctus.
 sax. 1212. Saxonia.
 sc̄ia. sc̄ia. scientia.
 s̄. sc̄lz. s̄. sc̄z. sc̄ilicet.
 sc̄pt̄. sc̄pt̄. scriptis.
 sc̄ptoz. scriptorum.
 sc̄pt̄. - - -
 sc̄ptū. - - - scriptum.
 sc̄pt̄. ^{1297.} - - -
 sc̄pta. - - - scriptura.
 ex int̄. ex intelligentia.
 sc̄ptuad̄. scripturarum.
 sc̄li. sc̄li. seculi.
 sc̄lo. - - - seculo.
 sc̄lū. - - - seculum.
 sc̄id. 2a. feria secunda.
 sup 3m̄p̄. super secundum
 secunda s̄ Thomas.
 2e. - - - secunda.
 sc̄do. - - - seculo.

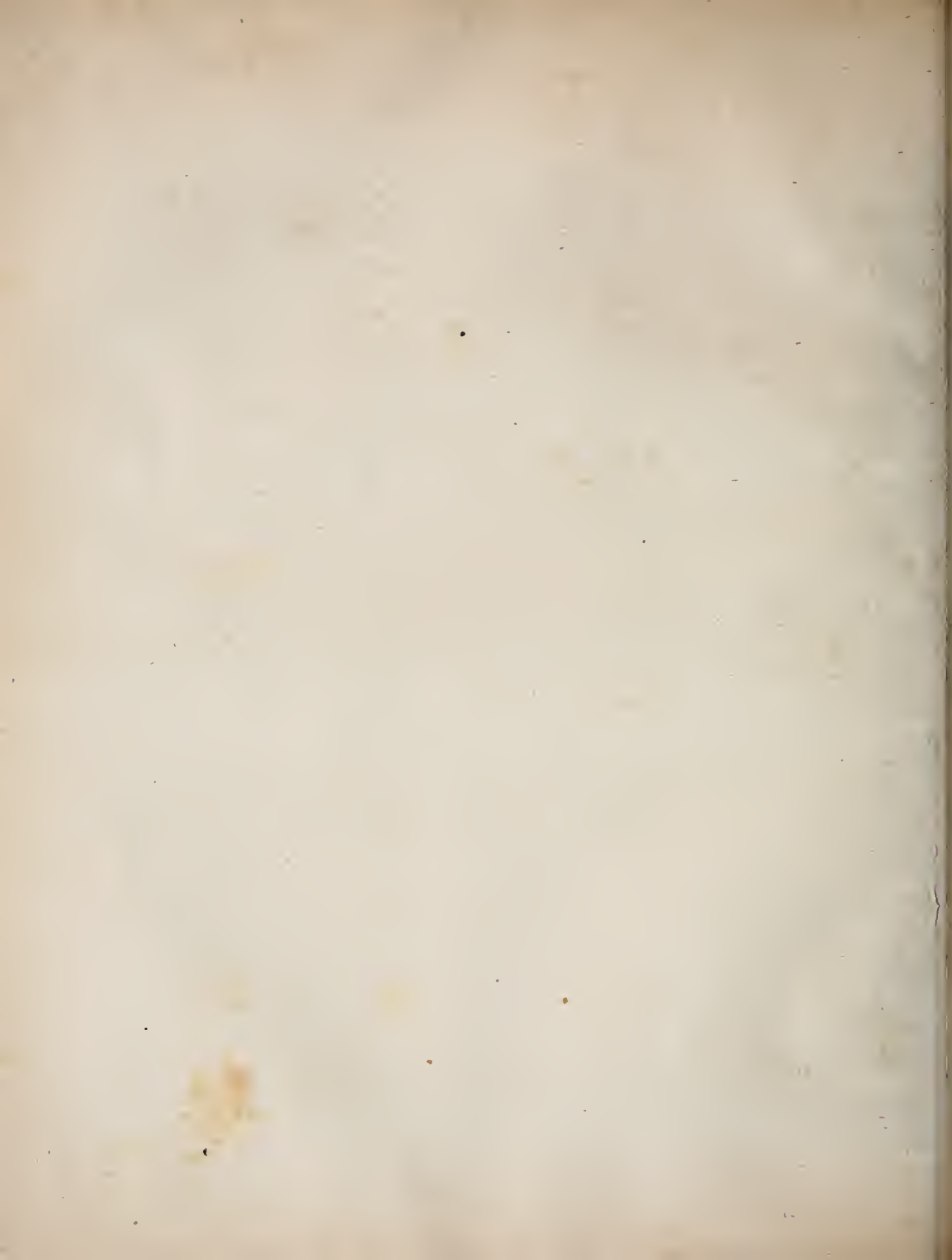

tepzē. tpe. }
 tpe. tepe } tempore
 tepe. tpe. }
 tpiibz } temporibus
 tpiis. aō. 1175. } temporis.
 tpm. tpi } temporum
 tempm. }
 tēp. tps } tempus.
 tēp. }
 tēdūt } tendunt.
 tēdūt }
 tēga. } terga.
 tēra. tēra. } terra.
 tēra. tēra. }
 tēra. tēra. } terram.
 tēre. tēre. }
 tēre. tēre. } terræ.
 tēre. }
 tēre. } tertius.
 tēre. }
 tēre. } Thidericus.
 tēre. } Theodoricus.
 tēre. } tibi.
 tēre. } timentes.
 tēre. } tollere.
 tēre. } totidem.

tō. } toto.
 totūq. } totumque.
 tēdes. } tradens.
 tēde. } tradere.
 tēdicio. } traditio.
 tēsiens. } transiens.
 tēssim. } transsumi.
 tēssumpt. } transsumptum.
 tēvehēdi. } transvehendum.
 tēba. } tribus tria.
 tēstis. } tristis.
 tumultus. } tumultus.
 tē. } tunc.
 tē. } tur finale.
 tēba. } turbæ.
 tēban. } turbati.
 V.
 ū. ū. ū. } ubi.
 ubilz. } ubilibet.
 ūiq. } ubique.
 ūt. ūt. ūt. } vel.
 ūt. ūt. ūt. }
 Ven^{is}lis. } venerabilis.

Venābilis. } venerabilis.
 vān. } venerandi.
 vēillz. } venisset.
 vēaz. } veram.
 ūb. } verbis.
 ū. ūō. ū. ūō. } vero.
 ūsa. aō. 1278. } versa.
 ū. } versus.
 ū. }
 ū. } verum.
 ū. } vester.
 ūre. ūre. } vestre.
 ūri. } vestri.
 ūris. } vestris.
 ū. }
 ū. } videlicet.
 ū. } videtur.
 ū. }
 ū. } vigilia.
 ū. } vir.
 ū. } virgines.
 ū. }
 ū. } virginitas.
 ū. }
 ū. } virtus.
 ū. } virtute.

Abbreuiatura germanica.

Quent. uocavit.
 u uocavit.
 v uocavit.
 uocau uocavit.
 voluit voluerit.
 9 us finale.
 usq̄ usquequo.
 usq̄ usquequo.
 v̄ ut.
 utq; utrique.
 utusq; utriusque.
 utū utrum.
 utt uult.
 ux Uxor.

abs aber.
 bundz bndet.
 Brunsz Brunswik.
 ds der.
 dey den.
 dez detz.
 hebbz hebbet.
 heñ Heren.
 h̄re herre.
 h̄ze herzen.
 im im.
 in in.
 Knappē Knappen.

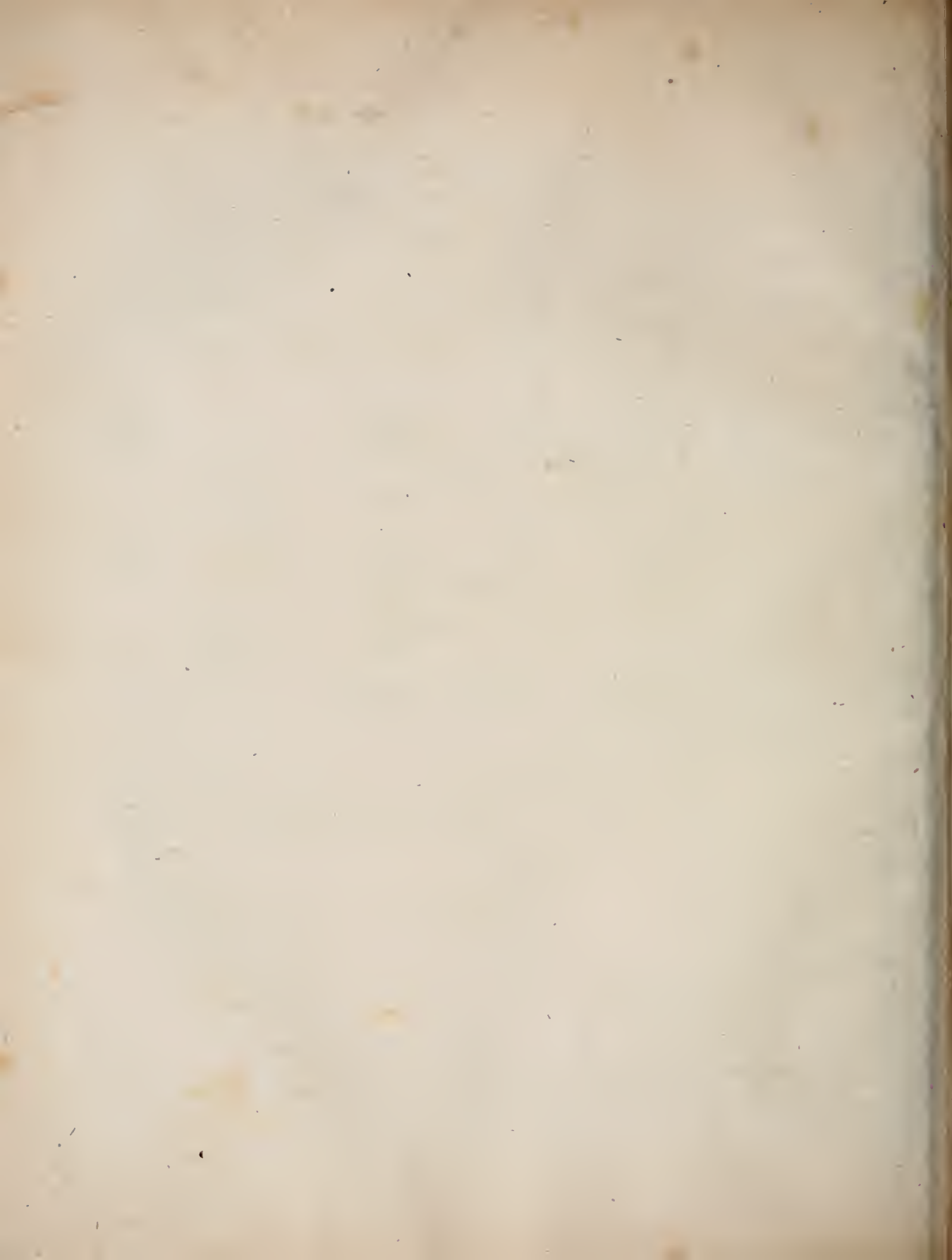
ouer ouer.
 senzū senzū.
 und unde und unde.
 unse unse.
 ver über ver über.
 vingerlin vingerlin.
 von von.
 vorbenom̄t vorbenom̄t.
 vun vun.
 ware ware.
 werde werde.
 werden werden.
 willet willet.

W.
 Wernherus
 Willelmus

Histori von Hertzog Reynfrid
 von Braunschweyß

Der m̄ot so wurdeklich stat
 dat er vnfuge nit en lat
 Besigen in sinz h̄ze gr̄it
 di mag nit sin unw̄dek̄it
 Heiūgest hoher seldē teil
 Hoves lon der welte heil.

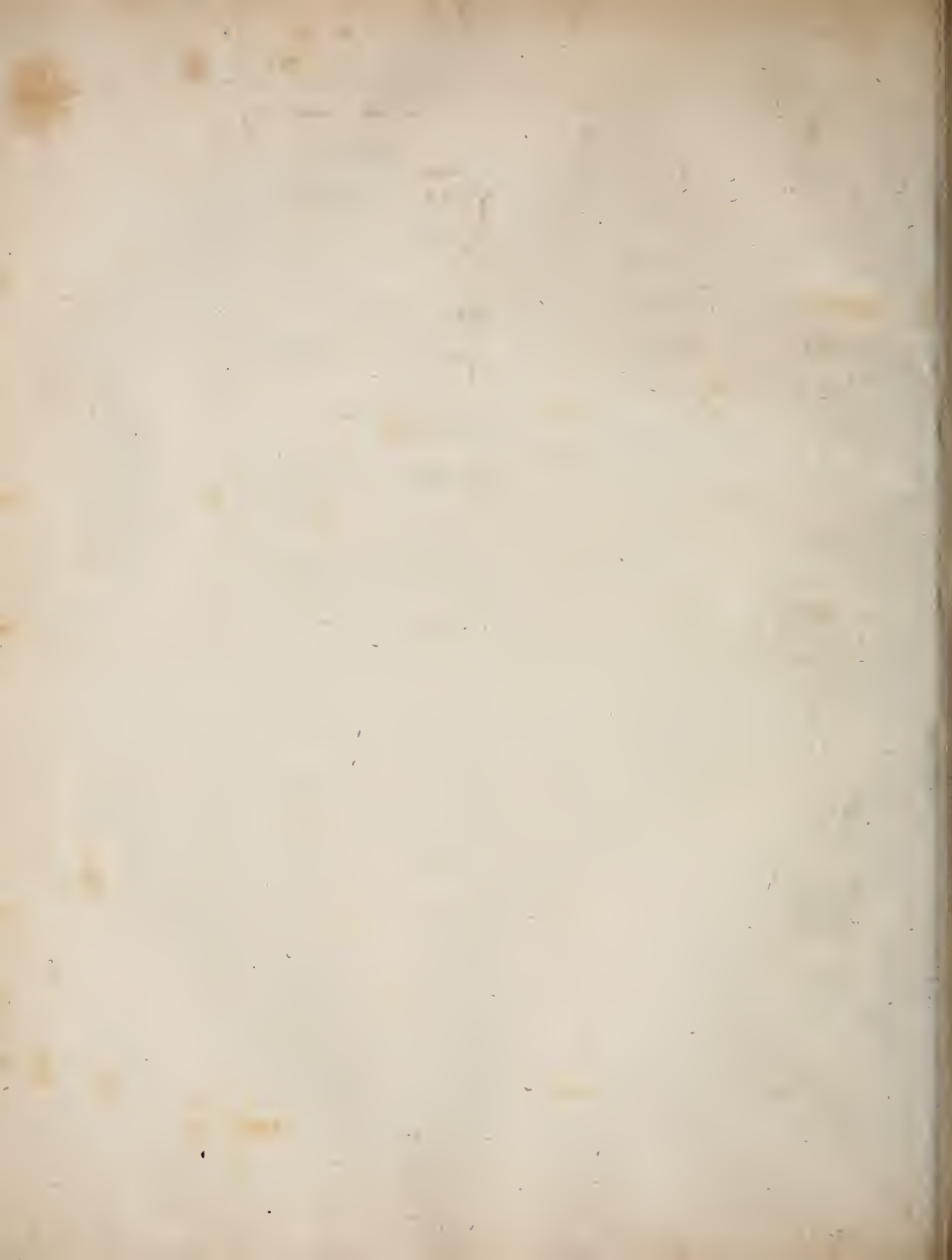
Hater Conradg de hal
 herstad p̄fessor sacre
 Theologie ordinar
 predicator p̄uincie
 Saxonie Geipm̄ tom
 ad quecus obsequia tanto p̄ri

Abbreuaturæ quædam
ex Conradi Halberstadenfis
Chronographia de.

Archid^o archidiaconus.
al^{is} aliquis
atq^e atque.
cenacl^o cenaculo.
epi^o episcopi
et^{iam} etiam.
ex seie ex seie.
ex^{tra}uagant^{em} extrauagantem.
ex^{tra}uagantia^{em} extrauagantia.
iz igitur
ille
iur^{is}dictio iurisdictione
iur^{is}dictio^{em} iurisdictionem
litid legitime.
par^{iter} pariter.
patri patri.
patri^{familias} patrifamilias.
post

psalmos.
prepositus.
quam.
quem.
quolibet.
respondeatur
Secunda se-
cunda } cunde.
secundum Ro-
stiensem.
substantias.
sunt.
super verbo.
uniuersalis
competere
directum.
gratum.
nostra
nostrorum nomine
restauero.
terminos.
martyris.

ato.	alias.	gra.	communia.	Dna.	divina.
anz	animarum.	quæter.	} communiter.	Dnca.	dominica.
Dmoy.	annorum.	comunt.		ccra.	ecclesia.
andec.	antedicte.	oparam.	comparatam.	epe.	episcopus.
anfati	antefati.	quid	coniunctim.	equoz.	equorum.
Apti.	Apostoli.	coscpsi.	conscripsi.	l. 2. 7	} et.
Ar.	Archi	conflu.	consensu.	x. z. 7	
auicte.	} puctoritate.	gtinget.	contingeret.	fest.	festo.
auice.		gtrio.	contrario.	fidelr.	Fideliter.
autte.	}	Astruxit.	construxit.	fr.	frater.
a.		a.	ccio.	crucis.	fribz.
etna.	æterna	cuq.	cuius.	frbz.	
bnardi.	Bernardi.	amflz.	cuiuslibet.	future	futuris.
bnede.	benedicte	demmut.	demonstravit.	genitcis	genitricis
btold.	Bertoldus.	Dea.	dicta.	gna	} gratia.
brochg ^{al} ui	Burchgravius.	dee	dicta	gra.	
Bux ^{er} .	Buxlehude.	Dei.	dicti.	glam.	gloriam.
b. by. bz	bus finale.	Dilti.	dilecti.	gory.	Gregorii.
captan.	capitulari.	dioc.	} diocesis.	hre.	habere.
capto.	capitulo.	dioc.		hambgen.	Hamburgensis
ena.	cernu.	Dyoc.	Dioceseus.	hmrl.	Henric.
atos.	certos.	dissy.	disset.	hoeste.	honestis.
x.	Christo.	Dispon.	dispositioni.	honor.	honorum.
scu ferentes.	circumferentes.	stor.	distributar	honor.	honorabilis
ad tu	cum clausula				

hoibg.	honorabilibus.	instum.	instrumentum.	vra	nostra.
hoā.	} hora.	inspectis.	inspecturis.	mra	}
hō.		inst.	intra.	uory.	
Horbg.	Horborg.	atze.	iterum.	uorio.	notario.
hūilt	} humiliter.	inspūmū	Inspresentandi.	uots.	notarius.
hūiltiter		late.	latere.	occon.	occasione.
hūō.	} hujusmodi	libidū.	liberam.	omēs.	omnes.
hod. hog		lre	literæ.	omū.	omni.
hūmō.	} hujusmodi	lras.	literas.	optud	oportuna.
fac.		fare.	Mar.	Maria.	ortud.
ierlmitano.	ierosolimitano.	media.	memoria.	ppe.	Pape.
ibū.	ibidem.	mede.	memoriarum.	putela.	parentela.
inwssa.	incommissa.	medu.	merito.	putū.	parentum.
Indicōe.	} Indictione.	m.	mihī.	prv.	patris.
Indcōe.		millio.	millesimo.	peccanū ^m	peccaminum.
medictōd.	} Indictione.	mill.	millesimo.	pethete.	penthecostes.
Indicōj.		indictiois.	mtier.	mulier.	pep.
Ingl.	} Inghesegel.	mz.	mus.	ponct.	} pontificatu.
Ingl.		indictat.	Innativitatis	ponct.	
ig.	igitur.	nate		pt.	possit.
inopmator.	inopinatum.	nec.		pparamēte.	preparamento.
inleparblit.	inseparabiliter.	necā.	} necessaria.	phnd.	presbiterum.
instrad.	instrumenta.	necā.		pnū p ^{ay}	presens. pre
Instrūy.	instrumentum.	necā.			

quādam.	presentandum.	quatenus.	terminatur.
quātes.	presentes.	quod.	termina.
quāti.	presenti.	quomodolibet.	tertia.
quācia.	presentia.	reservavit.	testimonium.
quācia. in	prima.	respondet.	Trinitatis.
quācio.	primo.	videt.	ter. finale.
quācipem.	principem.	videt.	vesperas.
quāci.	prin.....	videt.	videlicet.
quāci.	prope.	videt.	vigilia.
quāci.	proprius.	videt.	vosferen.
quāci.	propter.	videt.	vrijdayes.
quāci.	prosequimur.	videt.	vero dicti.
quāci.	protectione.	videt.	vicorectore.
quāci.	pro tempore.	videt.	genanten.
quāci.	providentia.	videt.	Memorato.
quāci.	publicum.	videt.	virguis.
quāci.	quilibet.	videt.	quarum.
quāci.	quam.	videt.	specialiter.
quāci.	quasimodogeniti.	videt.	ut quasi.
quāci.	quatenus.	videt.	annunciatio.
quāci.	quatenus.	videt.	circumcisionis.
quāci.	quatenus.	videt.	

PRO

Perpetua
[ex dipl. ...]
[a. 1152. d. ...]

Specimen Scripturae SECVLI VIII.
Denotat. Edelbaldi Regis in Bibl. Cotton.
Scripta a.D. 749.

Huius scedulae scriptio domini
Incarnationis anno dcccxxiiii
Indictione: II. In loco celebre cuius
uocabulum: Godmunelst Læch
xxxiii. anno aedebaldi Regis patet

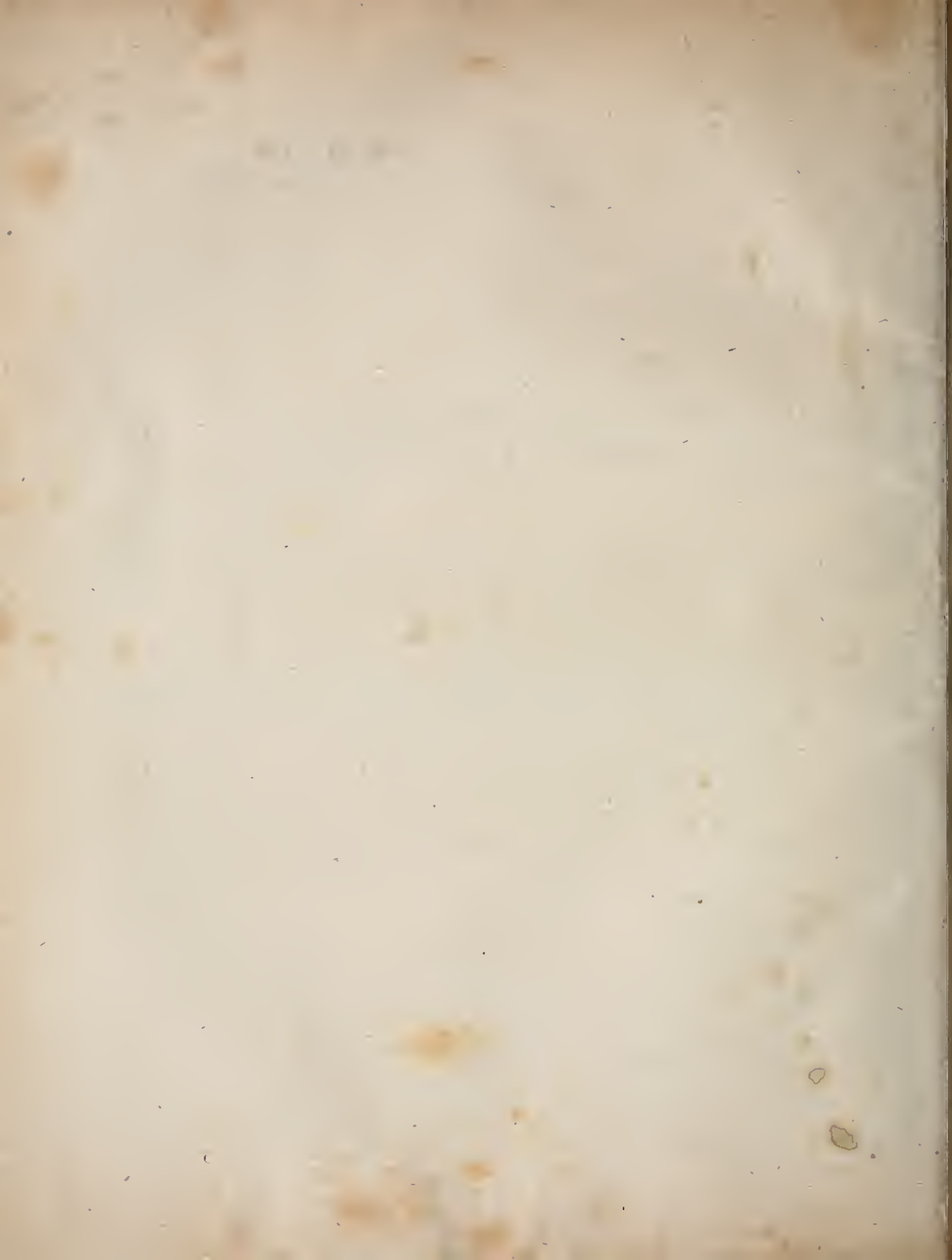
a b c d e e æ f g h i k l m n n o p
q r r s s t u x y z æ

Specimen Scripturae SECVLI IX.
Venerabilis Bedae in Epist. Cantuar. in Bed. Cronica
Codex scriptus. a. 818.

INCIPIT EXPOSITIO BEDAE

S in omni gratia carissimo quem ego diligo
in ueritate

A B C D E E F G Z H I K L L O O M M N N O
P Q Q R R S S T T U X
a u x b c d e f g h i l l m n n o p q r r s s t u x y z a a i 4 e

Augustinus in Apocal. in Bodl. Hatten. 51. Cod.
Scriptus iussu S. Dunstani. tunc Abbat. Glasto:
niensis.

ET VIDI SVPR A DEXTERA
SEDENTIS IN THRONO LIBRUM SCRIPTUM
LITUS & POPUS. UT QVUMQ; RESCIMENTU
INTELLEGE. A POPUS VETUS AB ITUS NOVUM
QUOD LITUS VETUS LATEBAT; SIGNATU IN

A A B B C C D D E E F F G G H H I I
K L M N N O P P Q Q R R S S T T U U X X V
a a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x x y i e o z

Liber Synodicus in Bodl. scriptus a Janne VIII. Papa. Rom.
et Ignatio P.P. C.P. in sedem restituto, i.e. inter 872
et 878.

Actus archi diuco nup constan
tinopolis nouaeromaele
gle.

A A B C D E F F G G H H I I M N O P Q R R S T V
X Y I
a a b c d e e f f g h i l m n o p p q r r s t u x y z f

Specimen scripturae seculi IX

Haec erant in Buch. Regia ac Electorali.

Radicli Monachi de Miraculis. S. Alexandri. Sanctae
Felicitatis filii liber. continuatus a. 1169. 1172. 1180.

Dilectissimo atq; omni caritatis officio p̄cipue
 colendo. sundulsto pr̄b. megmhart iuliffinus
 seruoꝝ d̄i seruuꝝ In d̄no ih̄u xp̄o p̄p̄t̄iuꝝ optat sal Ma
 gister n̄r beate memorie ruodolphi pr̄b roziac̄
 a quodā comite uiuante perco nomine fidelisio &
 n̄o quatenus miracula s̄i alexandri m̄ar que p̄p̄ssa
 uerat p̄ quā cum roma attulerit scribere conard̄
 Quo posterius scire possent quantas iustitias d̄i om̄i
 p̄seruū summi operari dignatus ē. Cuius ergo p̄tioni
 consentiens scribendi exordiuꝝ imp̄it quomodo se
 uesigente anglorū exierint gratie querendac̄ r̄uē d̄ni
 & loca que moderno tempore possident quah̄ a d̄no
 trico francorū rege meruerint. h̄c ponens d̄i. a qua
 ut errorib; uanarū religioni d̄i om̄p̄ uos liberauer
 & que admodū cū ritibus dimicauerint & quoniam iust
 iterū libella conp̄nauerint. Nouissime aut̄ asserens
 quomodo abiecto demonū cultu & a sepius p̄dicatorib;
 xp̄i ad uerū & catholicā xp̄ianāq; religionē se conuerter
 rint. & sic de m̄i sicuti optime ritus nimio colore cor
 reptorū opere cepto n̄dum p̄fecto ydoloz ultimū uita
 p̄ie clauērat diem. Tu ego diuarū rerū causa nimio
 animi dolorē commotus unaquidē q̄d tanto pace
 orbatuꝝ erant altera uero q̄d tam Inclita atq; p̄fecti
 uirioꝝ imp̄fectum relictum fuerat.

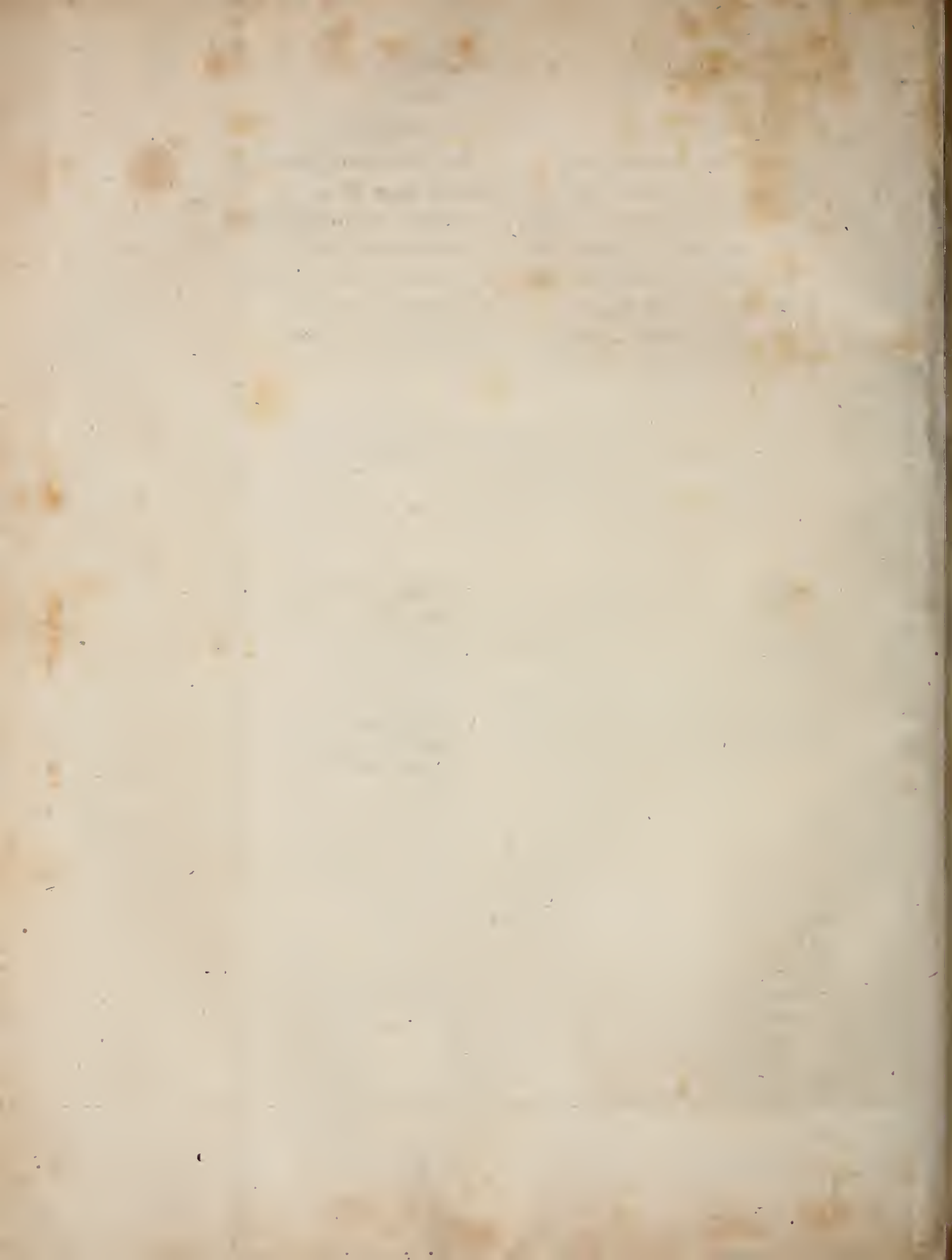

Fragmentum Poëticæ Germanicæ Sec. XII.
Mandorera et. museo mee.

D	(sich) so wol betrog	o vze ont traktant
S	was chroftu vne gelog	Wirt dich in dem alter late
S	imout in der stat zwar	Wilt hat tugen vben
	also drowzehen iar (gen)	vurzucht oez mensch teubet
D	en chaiser begunde belau	S wen der wige man
	Mit sorg was er bevangen	ont lichten sprechen chan
	Nach wiebe vne nach chinden	v ut sigget daer sol
	vut nach anderen ingelinden	So stat sin dach wol
	dier von im vzfunde	Z recht vut owe

Specimen scripturæ Latine et Germanicæ
Sec. XIII.
ex fragmento Vocabularii Latine - Germanicæ

barba haere	Verlatung v clochen	hualtsu zuet duoz mit in
barbarus ellendeich	Vermau veelet	bladu coren
Barbarus ellende	Verbit wete allmerunge	Blindar finelien
Basis fundament	Verband mis tereb	Blindiae huelmore
Barrona fiti wathua	bibere drinken	Blindus weche
Bauda eu pladeratbe	bibulus endreutere	blinde wechelet
Bacro elephas	bibulosa w hontis	blasphemus slochen
Baltica heche ulballe	biceps methoedech	alrephende
Baltice poue	bibles iac iatw	blasphemia vloeringent
Barric capu qvostyria	liberati en behet	verbonno videlita
pars plamo	bidui uodolge	bleus sehde
Barric expono	biduo idem	bleu i hera
Bullus neder	bidua waten	

Ilfeldæ

Specimen Scripturæ Seculi XIII.
nim. diplomatis Henrici Thuringiæ Landgravi et Saxe. Com. Palatini.
integræ stat ap. Leuckfeldium in Antiq. Ilfeld. p. 99.

Henricus Dei gra Thuringie Landgravius et Saxonie comes Palatinus. Omnibus ad quos scriptum hoc fuerit salutem
omnium hominum versutias cauendas qui tam temere solent et bonorum insidiari quieti ut ipsorum pacem disturbent maxime

Acta sunt hæc anno Domini millesimo CC. XXXI.

Henricus Dei gratia Thuringiæ Landgravius et Saxonice Comes Palatinus. omnibus ad quos
scriptum hoc peruenit salutem: Ad malorum hominum versutias cauendas, qui tam temere solent et bo:
norum insidiari quieti ut ipsorum pacem disturbent, maxime etc.

Acta sunt hæc anno Domini millesimo CC. XXXI.

^{Grondæ}
Specimen scripturæ Seculi XIV. ex archivo Dni. de MANSBERG Dynastæ Regii, ac Elect. Br. et Luneb.

Universis ad quas presentes littere pervenerint notum sit et pateat evidenter. Quod nos Arnoldus de Ha
versforde miles ad compositionem seu zonam que vulgare dicitur Zone quam cum Nobili
Dno Henrico comite de Waldecke munimus seu fecimus, Waf:
modum de Hagen militem bonæ memoriæ

Universis ad quos presentes littere pervenerint notum sit et pateat evidenter. Quod nos
Arnoldus de Haversforde miles, ad compositionem seu zonam que vulgare dicitur Zone
dicitur quam cum Nobili Domino Henrico Comite de Waldecke munimus seu fecimus, Waf:
modum de Hagen militem bonæ memoriæ Datum anno. 1330.

NOTARIORVM VETERVM
SIGNA NONNVLLA CVRIOSAS,

VNA CVM

ALPHABETO CVIVSVIS INSTRVMENTI
ET ABBREVIATIONIBVS,

ANNIS 1345. 1358. 1377. 1382. 1385. 1389. 1394. 1395. 1435. 1438.
1443. 1470. 1471. 1501. 1510. 1515. 1521.

SCRIPTA.

XVIII. TABVLIS AENEIS

EXHIBITA.

PRAEMISSA

IO. WILH. DE GOEBEL

DISSERTATIONE DE NOTARIIS.

NOTICE OF THE

REVISION OF THE

GENERAL REGULATIONS

OF THE

UNIVERSITY

OF

THE

STATE

IV.

IOH. WILHELM. DE GOEBEL

RESP. LVDOV. IVL. VRB. FRANCKENFELD

DISSERTATIO

DE NOTARIIS

HABITA HELMSTADII A. MDCCXXIII.

CAPVT I.

ANTIQUIORA QVAEDAM DE NOTARIIS SISTENS.

§. I.

Qui animi sensa notis exprimere callebant, Notarii dicebantur ^{a)}. Sunt autem notae, prout a Siglis vel litterarum compendiis differunt, imagines vel signa, ad dictata celerius excipienda, vel tegenda illa, quae non cuius patere debebant, excogitata.

§. II. Sigla, siue litterae singulares sine coagmentis syllabarum, vt a GELLIO ^{b)} vocantur, sunt litterae singulae vel plures, integram vocem significantes. Vtpote, A. Aulus vel Ager; Adi. Adiutor; Cipp. Cippus, S. C. Senatus consultum ^{c)}, comprehenduntur sub notis late sumtis ^{d)}. Huc spectant VALERII PROBI, MAGNONIS et PETRI DIACONI de *notis litterarum* libelli ^{e)}, quos LINDENBROGIVS Lugd. Batauor. anno 1549. editos notis illustravit, prioresque duos NICOLAVS *tractationi de siglis veterum* inseruit. Alios quoque habemus, qui recensendis et explicandis siglis operam dederunt, quorum numero sunt GOHORIVS, VRSA-

a) HIERONYMVS epist. CXL. ad Principiam: *mea autem lingua in similitudinem scribae velocis, quem Notarium possumus intelligere, quodam signorum compendio, breuiatum euangelii strictumque sermonem exaravit in tabulis cordis carnalibus. vid. Bahrzii notas ad acta Martyr. p. 476. Miscell. Tom. II.*

b) lib. 17. c. 9.

c) CVIACIVS lib. 12. Obs. 40. CANGIVS in Glossario voce sigla. PETR. GREGOR. de republ. l. 6. p. 1109.

d) FESTVS p. 336. apud Dionys. Gothofr. in autor. Latinae linguae. GONZALEZ DE TELLETZ in libr. 2. decret. tit. 22. p. 508.

e) DIONYS. GOTHOFR. in autor. Lat. ling. p. 1454 sqq.

VRSATVS et HENRICVS ERNESTVS, qui PROBI libellum ex manuscriptis longe auctiorem Sorae anno 1647. typis exscribi curavit ^f). Quo certius est, varias fuisse siglas, eo incertius est, quem primum habuerint auctorem. Enimvero erant siglae vulgares, erant et iuridicae et militares, immo in inscriptionibus et numismatibus, vt alia fileam, litterarum conspiciantur compendia ^g). Quae in iuris Canonici voluminibus reperiuntur singularia, a SERPILIO in compendiosa iuris Can. delineatione delibatae sunt. Siglarum rationem aliquo modo referunt monogrammata, ab Imperatoribus olim et Regibus adhibita. Carolum Caluum primum, vt et nummis Gallicis imprimerentur, instituisse ferunt ^h). De aliis, quae ad monogrammata spectant, videndus MABILLON ⁱ).

§. III. Vocabuli notare et notarum varii sunt significatus, quos recitat BRISSONIVS ^k) §. 4. Notas autem in strictiori significatione, quatenus imagines denotant, a litteris discrepare, veterum ostendunt loca ^l). Erant autem signa, vt a Plutarcho in Catone vocantur, vel notae proprie dictae, imagines vel litterae imaginum rationem habentes, aut imaginibus additae ^m). Huiusmodi notis exaratum Codicem in Bibliotheca Colbertina existisse, docet MABILLON ⁿ). Reperiebatur quondam psalterium ad eundem modum descriptum Argentinae in Bibliotheca maioris Ecclesiae ^o), quod iam exornat Bibliothecam Augustam, quae Guelpherbyti est, ad quam, vltimo Pomeraniae Duce, cui ab Augusto erat donum, mortuo, reuertit ^p). Exempla quaedam notarum, vt adiiciam, forte lectori non ingratum erit.

H habet **J** indixit **K** interdixit **L** in republica **Q** vir
Cs vtriusque **U** Iustitiae **M** haud multum **B** Britannicus
A Alexandricus

§. IV.

f) SVARESIVS in notitia vet. iur. reliq. §. XII.
 g) ISIDORVS originum lib. I. p. 836. 837. apud DIONYS. GOTHOFR. NICOL. de Siglis veterum c. 4 seqq. PATINI introductio ad Histor. numismatum c. 23.

h) SIRMONDVS apud Baluz. t. 2. p. 791.

i) de re diplomatica lib. 2. c. X. §. X. seqq. CANGII comm. ad ANNAE COMNENAE librum p. 253. Monogrammatum vsus vix Frederici III. tempora excedet.

k) de verb. signif. lib. XII. p. 1344 seqq.

l) Leg. 40. ff. de testamento militis. l. 9. §. 4. de hered. instituendis. l. 21. §. 1. ff. qui testam. fac. poss. Petr. GREGORIVS de republ. lib. 16. c. 1. p. 111. LIPS. Cent. 1. Epist. 26. ad Belgas p. 528. 529. CUIACIVS l. c. MABILLON de re diplom. l. I. c. XI. §. VI. p. 48. MONTFAVCON in palaeogr. Graeca lib. 5. c. 1. p. 344.

m) NICOLAUS l. c. c. 2.

n) l. c.

o) TRITHEMIVS in polygraphia lib. 6.

p) Vt patet ex iis, quae Serenissimus ille Prin-

§. IV. Varia notarum erant genera, vt ex NICOLAI tractatione de siglis veterum patefcit. Tyronis notas, quas aliqui Ciceronis dicunt, a S. Cypriano multiplicatas, et Senecae Gruterus e Bibliotaphiis eruit, ediditque. Cui primordia debeant, dubium est. Sunt qui Xenophonti tribuunt. Primus omnium ait DIOGENES LAERTIVS in vita eius ^{q)}, quae dicebantur notis excepta, in publicum edidit. Alii ad Ciceronis libertum Tyronem referenda putant. Notas studio deinde tertii Persennii Phylargii, non Ennii, et Aquilae Maecenatis liberti ingenti auctas esse incremento perhibent. Postea Lucius Annaeus Seneca opus in quinque millia extendit ^{r)}. Sed videtur altius ascendendum ad Hebraeorum et Aegyptiorum tempora, quibus non infrequens fuit sua symbolis, Hieroglyphicis notis, et figuris inuoluere ^{s)}. Habuerunt et Normanni ac Dani veteres occultum scribendi modum ^{t)}. Sunt et Chinesibus sui characteres ^{u)}.

§. V. Veteres, quae meditati erant, dictare solebant ^{x)}. Triplex autem scribendi ratio ^{y)} Romanis in vfu fuit. Aut enim verbis integris, quae pluribus litteris ac syllabis constarent, scribebant, aut litteris singulis, aut notis, a quibus Notarii appellabantur. Qui pluribus litteris ac syllabis scribebant, librarii dicebantur καλλιγραφοι. PLVTARCHVS in *Catone Uticensi* ^{z)} ait: *Hanc solam orationem Catonis (qua pronuntiabat, quid in Lentulum Cethegum aliosque coniuratos statuendum esset) seruatam ferunt. Cicerone Consule velocissimos scriptores deponente, atque docente, vt per signa quaedam et paruas breuesque notas multarum litterarum vim habentes dicta colligerent, nondum enim reperti erant, qui Notarii appellantur, sed tunc primum huius rei vestigium ferunt extitisse.* HIERONYMVS: ^{a)} *extemporales dictatio, inquit, est et tanta ad lumen lucernulae facilitate profusa, vt Notariorum manus lingua praecurreret, et signa ac furta verborum volubilitas sermonis obrueret.* Docebantur notare et pueri ingenui illustrique loco nati. SVETONIVS Augustum tradit ^{b)} nepotes et

C c 2

litteras

Princeps ad locum Trithemii, notis Romanorum veterum, a Grutero editis, praemissum, propria manu annotauit. Nouimus haec indultu illustris Hertelii.

q) p. m. 63.

r) Petr. DIACON. ad Conrad. r. Epist. apud Dionys. Gothof. l. c. p. 1498. LIPSIVS p. 526. chiliad. select. epistolar. FRANCISCVS POLLETVS in Histor. for. Rom. l. v. c. XII. p. 504. BVLENGERVS de imperio Rom. lib. IV. p. 443.

s) IAMBlichVS de mysteriis Aegyptiorum lib. i. c. i. et lib. 14. c. 14. PETR. GREGOR. de republ. lib. XV. c. r. HVGO de prima scribendi orig. c. XVIII.

t) Conf. WORMIVS de litteratura Danica antiquissima, vulgo Gothica dicta p. 69.

u) Nouveaux memoires sur l'etat present de la Chine par le Pere COMTE Tom. I. p. 265 seqq.

x) GRONOVII obs. in Script. Eccles. c. 23. Dn. de ECCARD in notis ad prologum legis Salicae p. 4.

y) BVLENGERVS de Imper. Rom. Lib. IV. cap. IV. p. 442.

z) LAPO FLORENTINO interprete p. 290.

a) de vitand. susp. apud Lips. l. c.

b) in vita eius c. 64. non ignoro, esse qui hic legunt notare. vide CASAVBONVM in notis apud GRAEVIVM p. 220.

litteras et notare aliaque rudimenta per se plerumque docuisse. Idem in Tito ^{c)}: *E pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensibus suis per ludum iocumque certantem, imitarique chirographa quaecunque vidisset: ac profiteri, saepe se maximum falsarium esse potuisse.* Adhibebantur notae in publicis priuatisque actibus. Cum autem notae et sigla saepe dolis et erroribus ansam praeberent, Iustinianus in Constit. de veteri iure enucleando, ne illa in libris legum adhiberentur, iussit, atque in transgressores grauem admodum statuit poenam ^{d)}.

§. VI. Siglis et notis Romanos vsos esse, si quae occulte scribenda erant, constat ex sequentibus GELLII ^{e)} verbis: *Est adeo Probi Grammatici Commentarius satis curiose factus de occulta litterarum significatione, epistolarum C. Caesaris scriptarum.* Non solum autem hae scribendi latebrae, Germanis Taciti tempore ignotae, in contemendis amoribus furtiuis parabantur, sed et, si quae hosti aut vulgo occultanda erant, vsui fuerunt ^{f)}. Postquam C. Flavius scriba formulas actionum a prudentibus compositas euulgauit, omnes quae deinceps a Iureconsultis compositae sunt formulae, notis vel siglis exprimebantur, vt, si forte rursus publicarentur, a populo non possent intelligi ^{g)}. Hanc formularum notis describendarum rationem, non autem omnes iuris formulas, Constantinus ^{h)} abrogasse videtur ⁱ⁾.

§. VII. De iis, quae circa Notarios Grammatica sibi vindicat ^{k)}, parum amplius solliciti; monebimus tantum, voces Chartularii, Tabularii et Tabellionis, Apocrisiarii, Referendarii, Cancellarii, aliasque ^{l)} Notarii interdum fuisse synonyma. Penes Romanos rei notariae periti publicis saepe muneribus, quae litterarum compendia requirebant, praeficiebantur, atque inde nomen assumebant, retento tamen non minus generali Notariorum vocabulo. Igitur si custodiendis chartis publicis et tabulariis praesiderent, Chartularii et Tabelliones siue Tabularii dicebantur. Hi conscribendis tam publicis, quam priuatis documentis adhibebantur ^{m)}. Eorum certum numerum prouinciis et ciuitatibus, etiam posterioribus temporibus, esse datum, constitutio Friderici I. docet ⁿ⁾.

§. VIII.

^{c)} c. 3. apud GRAEV. p. 653.

^{d)} BRVNNEM. in tract. de concursu cumulat. et transmiss. actionum p. 117.

^{e)} l. XVIII. c. 9. n. 2. vid. quoque Cicer. Epist. 32. lib. 13. ad Attic.

^{f)} GELLIUS l. c.

^{g)} RAEVARDVS de auctoritate Prudentum c. 2. p. 955. t. 2. opp.

^{h)} L. I. C. de form. et impetr. act. subl.

ⁱ⁾ BRVNNEM. l. c. p. 116. c. 1. de cumulat. action. §. 7. 8.

^{k)} BRISSON. de verbor. significatione lib. 12. p. 1347.

^{l)} Ven. Abbat. SCHMIDII dissert. de Notariis Eccles. c. 2.

^{m)} BVLENGERVS de Imper. Rom. lib. 4. c. 8. p. 448.

ⁿ⁾ LINDENBROGIVS in gloss. sub voc. Notarius. Leg. Sicul. f. Neapol. L. 1. tit. 77. p. 744. apud LINDENBROG. in C. Leg. antiq. vid. quoque MARTENEVS et DVRANDVS Tom. I. p. 1151. IV. anecdot. p. 878.

§. VIII. Corpus, quod sub Primicerio ^o) siue Protonotario erat, tres complectebatur ordines. Alii Tribuni et Notarii honore Tribunis Praetorianis aequati, qui cunctos a Romano Principe ad dignitatem profectos laterculo maiori siue codici inferebant: Continebat autem codex vel commentarius Principis dignitates tam ciuiles, quam militares administrantes, eorumque insignia et stipendia, cum Magistratus codicillis et Principis mandatis. Alii domestici vocabantur, quod Imperatori essent a secretis, cuius arcana scribebant; quos Gratianus ^p) vocat familiares suos; Vltimus ordo erat inferiorum Tribunalium Notariorum ^q).

§. IX. Si recte conicio, Franco-Galli ad imitationem Romanorum Graecorumque publicum Notariorum admiscere usum. Carolus Magnus in Capitulari III. anni 803. c. 3. sanxit, *vt Missi Scabinios aduocatos Notarios per singula loca eligerent* ^r). Notariorum deinceps certum constitutum esse corpus, idque a longis temporibus in Francia sub moderamine Archicapellani vel Archicancellarii, qui Primicerii vel Protonotarii dignitatem retulit ^s), durasse, videtur. Suadent hoc verba ^t) constitutionis Caroli VIII. de anno 1484. qua Collegio illi nobilitatem ad posteros transmittendam largitur: *C'est pourquoy les Serenissimes Roys nos predecesseurs ont esté poussés à appeller par deuers eux les Clercs Notaires et Secretaires fidels à eux et à la maison de France tres instruits aux bonnes arts et experiences des affaires, et dresser un college composé du nombre de Soizante.*

§. X. Ex tali collegio petebantur Referendarii, Apocrisarii et Cancellarii, qui generali Notariorum nomine saepe compellati sunt. Interdum vero vni diuersa committebantur munera, et obinde diuersis nonnunquam indigitabantur vocibus. Crederes fortassis, Referendarium plerumque secreta Principis cum subditorum precibus, Cancellarium publica negotia secularia,

Cc 3

et

^o) Origen. de las dignidades seculares de Castilla y Leon por SALVZAR DE MENDOZA l. 2. c. 6. p. 41. Primicerius biennio manebat in officio, quo transacto ei succedebat Secundicerius seu adiutor, cui Terticerius etc. qui secundum, tertium et quartum in laterculo habebat locum. PANCIROLLVS p. 143.

^p) in leg. pen. C. Theodos.

^q) PANCIROLLI comment. in notit. Imperii Orient. p. 143. 144. AMMIANVS MARCELLINVS in lib. 17. c. 5. et VALESIVS ap. GRO- NOV. p. 129.

^r) BALVZIVS Tom. I. p. 393. vid. et Lib. 6. Capit. art. 218. vt et Capit. Caroli Magni de anno 805. c. 3. quod repetitur lib. 6. Capit. art. 256. ap. Baluz. T. I. p. 966. conf. quoque MA-

BILLON. de re diplomat. lib. 2. c. 13. In testamento Ephibii, Abbatis sub Childeberto, agitur de Notario libellario publico. Saepc quoque in legibus Ripuariorum et Longobardorum mentio Notariorum iniicitur. Aberrat itaque GVICHENON, in Hist. Baugiacensi p. 141. asserens, anno 1187. Notarii publici officium nondum in usu fuisse. Tales etiam iam tum antea Italiam habuisse, ex VGHELLIO T. 8. col. 730. 731. 737. constat.

^s) vid. tamen MABILLON de re diplom. lib. 2. c. 21. p. 115.

^t) Conf. quoque les recherches de la France par PASQUIER liv. 4. p. 381. et CHOPPINVM de Domanio Gallico l. 3. tit. XXI. p. 423.

et Apocriſiarium Eccleſiaſtica curaffe, quorum quilibet ſuos habebat ſubordinatos; omnes tamen ſub Archi-Cancellario erant ^{u)}). Referendarii Romanis fuerunt, qui ſupplicum deſideria Principi offerebant, ſimulque eius iuſſa et reſponſa exponebant ^{x)}). Eodem munere, vt notauimus, fungebantur apud Francos. Et hunc in finem Referendariorum primus ^{y)} annulum Principis tenebat ^{z)}). Larior tamen, Referendarium interdum Cancellarii munere functum, et deinde hanc dignitatem ei conſtanter iunctam eſſe. Teſtatur hoc SIGEBERTVS ad annum 637. *Referendarius, inquit, dicebatur, ad quem publicae conſcriptiones referebantur, vt per eum annulo vel ſigillo Regis conſirmarentur* ^{a)}). Apocriſarios eccleſiaſticas reſ curaffe, atque inde Reſponſales negotiorum eccleſiaſticorum dictos, Hinemarus de ordine Palatii ^{b)} ſcribit.

§. XI. Inter praecipua autem Cancellarii, ex quo vocabulum vulgarem ſignificatum amiſit, munia erat, Regiis ſubſcribere Diplomatiſ, ad vicem Archi-Capellani vel Archi-Cancellarii ^{c)}). Non deſunt Diplomata, vbi Cancellarii loco Notarii nomen habetur ^{d)}). Diploma Caroli Magni de anno 790. refert *Hernuſtum Notarium ad vicem Lutwardi Cancellarii* recognoſcentem ^{e)}). Chartam Ludouici *Woifridus relegit*, et aliam eiufdem Imperatoris *Audacer Notarius ad vicem Wulfridi* recognouit ^{f)}). Sub Diplomate Ludouici

anno

u) vid. tamen MABILLON. de re diplom. lib. 2. c. XI. p. 112 ſeqq. et DV CANGE in Gloſſ. ſub voc. Apocriſ. et Referend.

x) Nouel. 110, et 113. CASSIODORVS lib. 6. cap. 7.

y) *En France il y avoit des Referendaires, qui preſentoient les requetes et chartes au Roy, pour les ſigner et ſouſigner de ſon chiffre.* DV CHENE dans l'Hiſtoire des Roys, Duce et Comtes de Bourgogne Tom. I. p. 92.

z) GREGORIVS Turonenſis lib. 5. c. 3. etc. 22. In vita B. ANSBERTI dicitur: *coepit eſſe aulicus ſcriba doctus conditorque regalium privilegiorum, et gerulus annuli regalis, quo eadem ſignabantur privilegia.* Conf. PITHOEI gloſſ. ad libros Capitul. ap. Baluz. p. 711. *Une chronique ancienne exprimant ſa charge (du grand Referendaire,) l'appelle conducteur des chartes et Royaux privileges, et porteur de l'anneau du Roy. Celui ci eſt apres nomme Chancelier. Il tient le ſecond rang entre les Officiers de la couronne, et eſt le chef de la juſtice de tout le Royaume.* DV CHENE l. c. p. 96.

a) C. 13. 16. vid. DV CANGE in Gloſſ. T. I. p. 254. edit. Pariſ.

b) Apud DV CHENE Scriptorum Franc. T. II.

p. 490. 49. (vbi art. XXII. multa Adelhardo Corbeienſis monaſterii Abbati ſe debere teſtatur). Apocriſarii munus tempore Conſtantini Magni initium ſumiſſe docet, additque c. 16. et 19. Apocriſiarium a Francis Capellanum vel Palatii cuſtodem eſſe dictum. In antiquioribus conſuetudinibus Cluniacenſibus apud d'ACHERY in ſpicilio T. II. p. 191. dicitur Apocriſarius, *qui cuſtodit Eccleſiae theſaurum, et in cuius manu eſt, quicquid a popularibus ad altaria offertur.* BIGNONINAE notae ad Marculfum apud Baluz. T. II. p. 912.

c) MABILLON l. c. lib. 2. c. XI. §. 9. In nonnullis Diplomatiſ, omiſſa Archi-Cancellarii mentione, ſolus Cancellarius ſubſcripſit. vid. Diploma Conradi in Metropoli Salisburgenſi Tom. I. p. 16. nov. edit.

d) ACHERIVS l. c. lib. 2. c. XI ſeqq. DOVBLET dans l'Hiſtoire de l'Abbaye de S. Denis, p. 716. 717. 821. 825.

e) GEWOLDVS de Septemviraſu p. 83.

f) DOVBLET l. c. p. 730. 736. vt et p. 431. p. 739. 742. 744. 775. 776. 777. 778. 781. 784. 785. 788. 790. 792. 801. 804. 811. 812. 813. 815. 825. 828. 836. 850. 853. 854. 870. SPELMANNI gloſſ. p. 431.

anno 832. ^g) reperitur: *Hirmimarus Notarius ad vicem Theogonis, et sub alio eiusdem Imperatoris habetur: Hirmimarus Notarius ad vicem Hugonis recognoui.* Diplomati Hludouici de anno 838. subscripsit *Hatmudus Notarius ad vicem Halduini* ^h). Diploma Lotharii de anno 844. *Remigius Notarius ad vicem Agilmari* recognouit ⁱ); eiusdem Imperatoris Diploma aliud subscripsit *Guisprandus Notarius ad vicem Antonii Episcopi et Archi-Cancellarii* ^k). Sub Diplomate Hludouici Germanici de anno 845. occurrit *Dominicus Notarius ad vicem Radleci* recognoscens ^l). In fine Diplomatis Conradi I. de anno 914. reperitur *Salomon Cancellarius ad vicem Pigri Archi-Capellani*, recognouit ^m). Diplomati Henrici de anno 927. *Simon Notarius ad vicem Herigeri Archi-Episcopi Capellani* subscripsit ⁿ). Sub Diplomate eiusdem Germanorum Regis de anno 931. videmus nomen *Simonis Notarii*, qui *ad vicem Hilberti Archi-Capellani* recognouit ^o). Diplomati Ottonis I. de anno 936. subiectum est: *Adaldat Notarius ad vicem Hildeberti Archi-Capellani* RECOGNOVI ^p). Est apud SCHATENIVM aliud anni 936. Diploma, cui *Popo Cancellarius nomine Hiliberti* subscripsit. Immo Adaldad seu Adeltag sub diplomate memorati Imperatoris de anno 937. vocatur Cancellarius ^q). Sub Diplomate Ottonis ^r) reperitur subscriptio: *Teubaldi Notarii et Iudicis Imperatoris* aliorumque Imperatoriorum iudicum.

§. XII. Fateor, non ita frequentia esse seculi XI. et XII. Diplomata, in quibus Cancellarii vel Vice-Cancellarii locum Notarius occupavit; sed Proceres plerumque Diplomatum, inprimis momenti cuiusdam (quod et sub prima Francorum stirpe et postea saepe obtinuit,) subscribebant, ut testes ^s), aut etiam Cancellarius vice Archi-Cancellarii ea recognouit. Meretur tamen notari,

g) SCHATEN in Annalibus Paderbornens. p. 91. 92. 98.

h) SCHATEN Annal. Paderborn. l. 2. p. 117. et p. 119. ubi Glorius Notarius ad vicem Hugonis recognouit.

i) SCHATEN l. c. p. 128.

k) PLACIDO PVCINELLI nella Cronica del l'Abbadia Fiorentina p. 189.

l) Plura huius tenoris apud SCHATEN aliosque chartarum Collectores exstant. vid. quoque Monumenta Paderbornensia p. 45. WILH. HEDA in Histor. Ultraiect. p. 70. WENCKERVS de Archiuis p. 625.

m) HEDA in Hist. Ultraiect. p. 73.

n) SCHATEN l. c. p. 272.

o) SCHATEN Annal. Paderborn. T. I. p. 266. HEDA in Historia Ultraiectina p. 80.

p) SCHATEN Annal. Paderb. lib. 4. p. 277.

q) KETNERI Hist. Eccles. Quedl. p. 4. et Diplomatum. Quedlenb. p. 7.

r) Apud PVCINELLI nell' Historia de l'Abbadia Fiorentina p. 195.

s) Idem in Germania in Imperatoris Principumque chartis locum habuit. Vide passim Diplomatum Collectores. In Anglia ante tempora Richardi secundi ex sanctioribus Consiliariis, qui aderant, Diplomatum subscribebant sub Formula: *His testibus.* Sub primo autem anno dicti Regis haec formula inualuit: *In cuius rei testimonium has litteras nostras fieri fecimus parentes: Teste me ipso.* WILLIAM NICOLSON English Historical Library Par. 3. p. 3.

notari, sub Charta Ottonis IV. de anno 1198. t) sequentia reperiri verba: *data per manum Morandi Regalis Aulae Protonotarii.*

§. XIII. Dubium itaque nullum superest, quin Notarii aliquando Cancellariorum vices habuerint. An autem Archi-Cancellarii loco Notarii nomen vnquam positum sit, in ambiguo est; asserit quidem illud LYNCKER u), sed nullam addit probationem. Non ignoro, Eginartum Archicapellatum et Notarium Imperatoris in peruetusto MSto Laurishaimensi dici x); Atque praecepto Lotharii de Leutis et Capella de anno 855. y) subiicitur: *Hilduinus venerabilis Abbas nostraeque Aulae Archi-Notarius.* Sic et sub Diplomate Ottonis III. z) reperitur: *Heribergus Cancellarius vice Petri Episcopi Notarii*; sed sunt, quae hisce plenam adhibere fidem, dissuadent.

§. XIV. Forfitan beneuolo Lectori non ingratum erit, vt, antequam ad ea, quae ad Notarios, tempora nostra propius attingentes, attinent, progrediamur, de Diplomatum subscriptionibus vnum aut alterum adhuc annotemus. Ex subscriptione Diplomatum argumenta pro fide eorum arcessere, vix licebit. Mira enim subscriptionum vnus eiusdemque temporis occurrit varietas. Exhibet Dublettus a) Diplomata, quibus nihil subiicitur, quam e. g. *Franco, Budilo etc.* RECOGNOVIT: immo b) recenset eiusdem Regis chartas, quibus nihil nisi signum *Pipini c) gloriosissimi Regis* subditum. Sub Diplomate Caroli Magni d) habetur: *Hitherius RECOGNOVIT.* Apud eundem e) *Winibaldi ad vicem Hitherii* recognoscentis mentio iniicitur. Dicitur etiam *Rado ad vicem Hitherii* recognouisse. Plures erant Notarii, qui per vices Diplomatis subscribebant f). Nonnunquam plures Notarii eadem vice subscripserunt g).

§. XV. Saepe Notarii aut Cancellarii vox cum Archi-Cancellarii vel Archi-Capellani nomine, ad cuius vicem fiebat recognitio, coniungebatur; saepe soli Notarii vel Cancellarii subscribebant. Aliquando eius tantum nomen, qui

t) SCHATEN Annal. Paderborn. lib. IX. p. 922. Adest charta Ottonis Ducis Brunsv. super Aduocata in Hilgenstat. ann. 1239, in qua Sigfridus Archiepiscopus Moguntinus vocatur: *Sacri Imperii per Germaniam Archicancellarius et Procurator.*

u) LYNCKER de Archiuis Imperii ap. WENCKER. p. 93.

x) Schediasma alterum de Referendariis et Cancell. Franciae ap. WENCKER. de archiv. p. 745.

y) Spicilegium ACHERIANVM tom. 12. pag. 115.

z) PVCINELLI l. c. p. 196.

a) pag. 693.

b) pag. 700, 703.

c) vid. etiam Act. Sanct. MABILLON. Sec. IV. p. 2. fol. 121. vbi Ludouici Pii Diploma de ao. 834, et eiusdem Sec. IV. Benedict. p. 2. fol. 576. et lib. de re Diplom. p. 522.

d) p. 704.

e) p. 708, 710.

f) Doublet dans l'Histoire de l'Abbaye de S. Denis, pag. 711, 712. Origo inde videtur repetenda, quod Domestici plerumque semestri quotannis in aula ministrare, et adeste obstricti essent, vnde plurium, qui simul idem munus gerebant, occurrunt nomina. Chiffetii praef. Aulae sacrae Principum Belgii pag. 213.

g) Ottonis III. Diploma apud PVCINELLI l. c. p. 201.

qui recognouit, et ad cuius vicem est recognitum ^h), aliquando etiam dignitas apponitur. Sub Diplomate Conradi II. de anno 1031. reperitur: *Odalricus Cancellarius* RECOGNOVIT, et sub alio eiusdem anni, *Odalricus Cancellarius vice Aribonis Archi-Capellani* recognouisse dicitur ⁱ).

§. XVII. Notarii, saepissime ex Cleri ordine, Capellanorum aut Diaconorum munere fungebantur, et sic se interdum Diaconos et Capellanos tantum dicebant. Diploma Caroli Magni de anno 813. *Gunterius Diaconus ad vicem Erkenbaldi* recognouit. Sub Diplomate Ludouici ^k) habetur recognitio: *Hirmimari Diaconi ad vicem Fridiguisi*. Sub Diplomate Ludouici Germaniae Regis, talem videmus subscriptionem: *Walto Sub-Diaconus ad vicem Weigarii* ^l). Eiusdem Regis Diploma de anno 853. ab *Alberto Sub-Diacono ad vicem Balderici Abbatis* recognitum est ^m). Roberti Diplomati ⁿ) subiicitur: *Franco Diaconus atque Cartigraphus* RELEGIT ET SIGILLAVIT.

§. XVIII. Antequam ab hac discedam meditatione, monendum puto, Mabillonium non satis sibi constare, quando ^o) asserit, Archi-Capellanum summi Cancellarii officio, per saeculum saltem decimum, sub Ottonibus functum fuisse. Nam in Diplomate Caroli M. de ao. 769. habetur: *Ludebertus Archi-Capellanus* RECOGNOVI ET SVBSCRIPSI. Eiusdem Imperatoris Diploma de anno 788. *Hildibaldus Archi-Episcopus Coloniensis, et Sacri Palatii Archi-Capellanus* recognouit ^p). *Angiltrammus, sub Carolo M. Archi-Capellanus et Archi-Cancellarius* fuit ^q). Carolomanni chartae, Monasterio Piscariensi datae, subscripsit: *Baldo Cancellarius Regis ad vicem Theognari Archi-Capellani* ^r). Apud Schatenium ^s) habetur Diploma Hludouici Germanici de ao. 874, quod *Hebarbardus Cancellarius ad vicem Luidberti Archi-Capellani* recognouit. Eiusdem Regis Diploma de ao. 877. *Balterus Cancellarius ad vicem Luthberti Archi-Capellani* subscripsit. Nec dubium est, quin Archi-Capellanus tunc temporis Archi-Cancellarii dignitate functus sit. Etenim sub Caroli Crassi Diplomate de anno 882. legitur: *Waldo*
Cancel-

h) vid. TENZEL. app. prima ad vindicias CONRING. pag. 19. 24. MABILLON de re Diplom. fol. 397. 521. 525. Acta Sanct. eiusdem P. I. fol. 223. DOVBLET p. 716.

i) SCHATEN Annal. Paderb. pag. 463. 467. 468. 469. 474. 477. 488. 491. 495.

k) SCHATEN T. I. pag. 72. vid. quoque Monumenta Paderb. pag. 204. vbi dicitur: *ad vicem Fridigasi Abbatis* recognouit.

l) Monum. Paderb. pag. 206. HVNDII metropolis pag. 225. GEWOLDVS de Septemuiratu S. R. I. pag. 83.

m) Acta Sanctior. IOH. MABILLONII P. I. *Baring. Clav. Dipl.*

fol. 526. TENZEL. in app. prima vindiciar. Conringianar. pag. 15. Sub Diplomate Hludouici legitur: *Durandus Diaconus ad vicem Friduchisi* recognouit, et subscripsit. vid. quoque MABILLON. de re Diplom. p. 613.

n) DOVBLET p. 828.

o) lib. 2. c. XII. §. 13. de re Diplomatica.

p) GEWOLDVS de Septemuiratu pag. 82.

q) BALVZ. Tom. I. pag. 1047. CANGIVS in Gloss. sub voc. Archi-Capellanus.

r) D'ACHIER Tom. V. Spicil. p. 375. chron. Casaur. l. 1.

s) l. 3. pag. 179.

Cancellarius ad vicem Ludwardi Archi-Cancellarii RECOGNOVI ^t). Luidwardum autem fuisse Archi-Capellanum, ex Diplomate huius Imperatoris de ao. 884. patet, vbi dicitur: *Baldo Cancellarius ad vicem Luidwardi Archi-Capellani* RECOGNOVI; et sub Diplomate eiusdem de ao. 885. recognitione *Salamoni Notario ad vicem Luitwardi Archi-Cancellarii* tribuitur ^u). Sub Diplomate Arnolphi de ao. 888. habetur: *Engilberk ad vicem Theotmari Archi-Capellani* RECOGNOVI ^x). Afferit quidem MABILLON, sub secunda Francorum stirpe Archi-Capellanos summos dictos Cancellarios; sed videtur hoc maxime ex eius mente ad ultima eorum tempora, cum Germaniae iam tum Saxonici sanguinis Imperatores praesiderent, restringendum esse. Recitat quidem Carolomanni Italiae Regis Diploma, quod Baldo Cancellarius Regis, ad vicem Brunonis Archi-Capellani recognouit, et alia, quae apud HVNDIVM ^y) recensentur, sed videtur de eorum fide, nescio ob quam rationem, ambigere ^z): Dubium sane omne, quod Archi-Capellanus ante Ottonum tempora Archi-Cancellarii synonymon fuerit, magis adhuc remouetur, si genuinum est Dagoberti Diploma, quod inter chartas coenobii S. Maximi Treuirensis sub n. 1. reperitur, cuius subscriptio est: *Henricus Cancellarius ad vicem Ricolffi Archi-Capellani* RECOGNOVI ^a).

§. XIX. Nec MABILLONII sententia, si restricta ad Imperatores, Ottonum tempora insequentes, aliquid ex vero trahit. Nam Diplomati Henrici II. de anno 1023. subscripsit: *Gunterus Cancellarius vice Aribonis Archi-Capellani* ^b). Nec desunt Conradi II. Diplomata, vbi talis subscriptio habetur ^c). Sub Diplomate Henrici III. de anno 1046. inuenimus recognitionem *Theodorici Cancellarii, vice Bardonis Archi-Capellani* ^d). Henrici IV. Diploma anni 1059. *Gebhardus Cancellarius vice Luitpoldi Archi-Capellani*, recognouit ^e).

§. XX. Porro CONRINGII opinioni, quam in *censura Diplomatís Lindauensis* ^f) fouet, quod Archi-Capellanus non sit vocatus *Sacri Palatii Archi-Episcopus*, accedere non possumus. Veritati enim magis consentanea videntur, quae MABILLON ^g) in contrarium affert. Sub Diplomate Zwentiboldi reperitur:

t) SCHATEN Annal. Paderborn. §. 3. p. 197.

u) Monum. Paderb. p. 208. SCHATEN l. c. pag. 201.

x) SCHATEN lib. 3. pag. 205. 214. 216. 217. 219. 220. 227. seqq. GEWOLDVS de Septemviratu S. R. Imp. p. 84. BROWERVS Annal. Treuirens. pag. 448.

y) In metrop. Salisburg. pag. 87. seqq. nov. edit.

z) Monge hic obiter, MABILLONII regulas distinguendi genuina Diplomata a supposititiis

saepe vacillare, quod et HICKESIUS vidit, neque GERMONIUS vbique impingit.

a) MALLINCKROF de Archi-Cancell. S. R. I. Germ. pag. 223. seqq. ap. Wencker.

b) SCHATEN pag. 452. 453.

c) idem pag. 463. 467. 468. 469. 474. 477. 479.

d) idem l. c. lib. 6. pag. 529.

e) idem l. c.

f) pag. 189.

g) de re Diplom. lib. 2. c. 12. §. 12.

reperitur: *Waltgerus Notarius ad vicem Ratpoti Archi-Episcopi summique Cancellarii* RECOGNOVIT ^{h)}). Diplomati Ottonis III. anno 997. subscripsit *Hildiboldus Episcopus et Cancellarius vice Willegisi Archi-Episcopi* ⁱ⁾). In alia charta eiusdem Imperatoris habetur: *Hilдеболдус Episcopus et Cancellarius vice Willegisi Archi-Capellani* RECOGNOVIT ^{k)}).

§. XXI. Saeculo XII. et XIII. sub aliqua subinde mutatione receptus subscribendi modus est continuatus. Sub Diplomate Henrici V. de anno 1107. legimus: *Albertus Cancellarius vice Moguntini Archi-Episcopi Rothardi Archi-Cancellarii* SUBSCRIPSIT ^{l)}). Diploma Henrici VI. recognovit *Conradus Hildesheimensis, electus Imperialis Aulae Cancellarius, vice Conradi Moguntinae Sedis Archi-Episcopi, et totius Germaniae Archi-Cancellarii* ^{m)}). Diplomati Friderici I. de anno 1180. *Godofredus Imperialis Aulae Cancellarius* subscripsit. Sub Diplomate Friderici II. ad annum 1235. reperitur *Ego Sigfridus Ratisbonensis, Aulae Imperatoriae Cancellarius, vice Domini Moguntini Archi-Episcopi* RECOGNOVI.

§. XXII. Post interregnum vero formula: *Cancellarius ad vicem Archi-Cancellarii*, aut plane desuisse ⁿ⁾), aut minus frequens fuisse videtur; sed subscriptio fiebat per Optimates ut testes ^{o)}). Adici deinde coepit formula: *ad mandatum Regis aut Imperatoris proprium*. Etenim sub Diplomate Friderici III. de anno 1455. ^{p)}) habetur: *ad mandatum proprium Domini Imperatoris Vtricus Welli*. Et sub Diplomate Maximiliani I. de anno 1495. *ad mandatum Domini Regis proprium Bertholdus Archi-Episcopus Moguntinensis Archi-Cancellarius*. Diplomati Caroli V. subiectum est: *ad mandatum Imperatoris proprium Albertus Cardinalis Moguntinus Archi-Cancellarius*. Diplomati Matthiae vice *reuerendissimi Domini Suicardi Archi-Cancellarii Moguntini*, subscripsit *Ludewig von Vlm*.

§. XXIII. In formula: *ad mandatum proprium*, varietas quaedam deinde reperitur. Sub initium talis eius erat tenor, *ad mandatum proprium Domini Imperatoris Archi-Cancellarius aut Cancellarius*. Sub Diplomate Sigismundi

D d 2

reperitur.

h) HVND. in metrop. pag. 93. 94. SCHATEN lib. 3. p. 255.

i) ANSHELMVS in gestis Pontif. Tungrensi-um apud CHAPEAVILL. pag. 210.

k) l. c. p. 212. Conf. etiam CHAPEAVILL. pag. 225. 226. 264. it. DOVBLET p. 815. 878. Notandum: Cancellarii nomen saepe loco Archi-Cancellarii positum esse. Sic Walto Subdiaconus, ad vicem Witgari Cancellarii, Diplomati Ludouici Germanici subscripsit. SCHATEN pag. 149.

l) SCHATEN Annal. Paderb. l. 7. p. 667.

m) HEDA in Histor. Ultraject. p. 178.

n) GEWOLDVS de Septemuiratu pag. 90. vbi asserit, antiquissimum istum morem nostrum et superiori saeculo deimur reintroductum fuisse. Hinc pag. 97. citat subscriptionem Diplomatis Caroli IV. sequentem: *Ego Ioannes D. G. Ohmucensis Episcopus, regalis Capellae Bohemicae Comes et S. Imper. Aulae Cancellarius, vice reuerendi in Christo Domini Gerlaci Moguntini Archi-Episcopi, S. Imperii per Germaniam Archi-Cancellarii recognoui*.

o) Vide varia Diplom. ap. SCHATEN, qui tamen mos antea etiam, ut dixi, in usu fuit.

p) ap. GEWOLDVM. pag. 97.

reperitur: *ad mandatum Imperatoris Caspar Schlieck miles etc. Cancellarius* 9). Sub Diplomate Maximil. I. de anno 1496. talia inuenimus verba: *ad mandatum Domini Regis proprium, Bertoldus Archi-Episcopus Moguntinus Archi-Cancellarius* 1). Sub Diplomate tamen Patris eius Friderici III. de anno 1486. 5) reperitur: *ad mandatum Imperatoris in Concilio*; et sub alio: *ad mandatum Domini Imperatoris proprium* 6). In calce Diplomatis Maximil. I. de anno 1492. legitur: *ad mandatum domini Regis in Concilio* 4). Aliud eiusdem Diploma de anno 1496. sequentem habet subscriptionem: *ad mandatum Domini Regis proprium* 2). Eadem subscriptio reperitur sub Caroli V. edicto contra Lutherum de anno 1521 7). Fortassis dubium oboriri posset, an nomen Cancellarii aut Secretarii ex ignorantia vel incuria editoris sit omisum. Inualuit deinceps magis formula, ut primum Imperatoris, deinde Vice-Cancellarii nomen exprimeretur, et tandem ad *S. Caes. Maiestatis mandatum proprium* 2), subscribentis Referendarii vel Secretarii nomen subiiceretur 2). Saepe tamen addebatur adhuc: *vice ac nomine reverendissimi Domini Archi-Cancellarii Moguntini* b), quod iam omittitur.

§. XXIV. Denique priusquam ad secundum pergamus caput, quaedam adhuc de Romanorum Pontificum Cancellariis et Notariis obseruare licebit. Quamplurima extant Pontificum Diplomata, sub quibus nihil reperitur, nisi anni Pontificatus, addito nonnunquam, *sub annulo piscatoris* c). Pristinis temporibus etiam adiciebantur anni Imperatoris d). Apud DOVBLET habetur:

q) LVNIGS Reichs-Archiv, Part. gen. T. I. pag. 97.

r) Idem l. c. p. 172.

s) Idem l. c. p. 127.

t) Idem l. c. p. 136.

u) Idem l. c. p. 141.

x) Idem l. c. p. 172.

y) ap. GOLDAST. T. II. constit. Imper. p. 446.

2) Sunt tamen Caesarea Diplomata, vbi haec, et similibus deest formula, vide Acta Bohemica P. I. et II. Theatrum Europaeum P. I. p. 7 seqq.

a) LVNIGS Reichs-Archiv, Part. gen. pag. 500. MEIER in Lundorpio suppleto et contin. P. I. pag. 534. FABRI Staats-Canzley P. I. pag. 38. LVNIG Part. gen. pag. 448: 462. 465. 471. 476. 478. FABRI Staats-Canzley P. 3. p. 395. LVNDORP. Actor. Publ. T. X. p. 168. T. XIV. pag. 202. 317. 326. 461. LVNIG in Syllog. negot. publ. p. 316. Memoires et negociations de la Paix de Nimwegen Tom. I. p. 116. FABRI Staats-Canzley T. I. p. 35. Part. III. pag. 536. LVNIGS Reichs-Archiv, Part. gen. p. 488. 491. 493. 496. FABRI Staats-Canzley T. II. p. 617 seqq. T. XIII. p. 682. T. XXII. p. 542. T. XVI. p. 735.

T. XXVII. p. 317 seqq. p. 820. etc. Nonnunquam tamen post Imperatoris nomen et formulam: *ad Mandatum S. Caes. Maiestatis proprium*, reperitur tantum Secretarii appellatio. LVNIGS Reichs-Archiv Part. gen. p. 446. 454.

b) LVNIGS Reichs-Archiv P. I. p. 443. KETTER in Diplom. Quedlinburgensibus p. 650.

c) Bullarium magnum et Lunigii Spicil. eccles. passim. LAVNOII examen du Privilege d' Alexandre V. quod adhaeret censurae CALOCCII.

d) Le Droit de l'empire sur les etats eccles. p. 79 seqq. Antiquissimis temporibus saepe Consulium mentio fiebat. Sub Anastasii I. epistola ad Episcop. Germaniae et Burgund. de anno 398. ap. LVNIG. in Spicil. eccles. p. 552. habetur: *Data nonis octobris Arcadio et Bantone viris clarissimis Consulibus*. Morem hunc largiter comprobant litterae Pontificum a Pseudo Isidoro collectae. Etenim, licet BLONDELLO non desint argumenta, quibus eas supposititias esse aduersus TVRRIVM asserat; attamen est scriptum antiquum, forte saeculum nonum aetate superans; et suo modo ad genium illorum temporum attemperatum. vid. Collect. p. 151. 158. 177. etc.

betur e): *Bene valete. Datum IV. Kal. Mart. Imperante Domino piissimo Augusto Constantino a Deo coronato magno Imperatore anno XVIII. Imperii eius, sed et Leone maiore Imperatore eius filio. Sub priuilegio Zachariae, ab Innocentio laudato, reperitur: scriptum per manus Scriniarii et Cancellarii Lateranensis Palatii anno IIX. Domini nostri Zachariae. Datum secundo nonas Nov. Imperante Domino Piissimo Augusto Constantino a Deo coronato; anno decimo quarto. Scio, LAVNOIVM in assertione inquisitionis in chartam immunitatis B. Germani f), hanc Bullam furtiuam et adulterinam vocare, sed ipsius rationes non aequae magni momenti videntur. Ait enim, formulam illam: scriptum per manus Ioannis Scriniarii et Cancellarii Lateranensis Palatii, temporibus Zachariae longe recentiore esse: ast in libro diurno Romanorum Pontificum, scribendi formulas, quibus Saec. VI. VII. VIII. IX. vti sunt, continente, a Garnerio ex antiquissimo cod. MSto in lucem protracto, Primicerii Notariorum, vt et ipsorum Notariorum passim fit mentio. Immo ad refellendum Launoium facit, quod sub charta Stephani, Zachariae successoris de anno 753. g) ad Proculum, sanctae Ecclesiae Vienenfis Archi-Episcopum, reperitur: data per manum Gregorii Notarii et Scriniarii sanctae Sedis Apostolicae. Sub Gregorii II. epistola, qua Bonifacio in Germania gentilium conuersionem committit, habetur: Data Idus May Imperante Domino piissimo Augusto Leone II. a Deo coronato, anno tertio IMPERII EIVS h). Saeculo X. vt et XI. mos ille, quod anni Imperatoris Diplomatum Papalibus sint subiecti, continuatus videtur. Sub Diplomate Iohannis apud SIGEBERTVM LEVITAM in vita Theodorici Metensis Episcopi i) dicitur: Scriptum per manum Stephani Notarii et Regionarii Sanctae Romanae Ecclesiae etc. data tertio die Kal. oct. per manum Widonis Episcopi et Bibliothecarii sanctae Sedis Apostolicae, anno Pontificatus Domini Iohannis, summi Pontificis et vniuersalis tertii decimi praesidentis in sacratissima sede Beati Petri Apostoli quinto, Imperii Domini Ottonis maioris nono, minoris vero tertio, anno ab incarnatione Domini nostri I. C. DCCCCLXX.*

§. XXV. Saepe Bullis nihil aliud submittebatur, quam: *bene valete dilectissimi fratres, vt patet ex Bulla Papae Adcodati, qui Romanae Ecclesiae*

Dd 3

ab

e) Pag. 449.

f) Pag. 337.

g) Biblioth. Floriac. IOHANN. A BOSCO P. II. p. 44. BARONII Annal. T. IX. p. 228. Quam formulam sequentes Papae imitati sunt. VGHELLI Italia sacra T. II. p. 186. 188. 196. E re LAVNOII fuit, aduersarios habuisse non admodum rei diplomaticae et Historiarum peritos. Fateor tamen, Quadrimarium in propugnato priuilegio Sancti Germani, et in recensio-

ne paradoxorum LAVNOII et HAMMELII aliquam adhibuisse diligentiam, sed CALOCCII libellus ieiunus est.

h) LVNIG. Spicil. Eccles. T. I. p. 1. Eadem subscriptio habetur in Bulla, qua Bonifac. Thuringiae presbyter constituitur l. c. p. 2. vid. et l. c. pag. 6. 8. 12. 18. 555.

i) apud LEIBNITZ T. I. Script. Brunsvic. pag. 301.

ab anno 669. vsque ad annum 676. praeerat ^k). Permultae extant Bullae, quibus Pontifex cum Cardinalibus subscripsit ^l).

§. XXVI. Denique non desunt Pontificum chartae, quibus Protonotarii et Cancellarii, vel etiam Notarii, qui saepe etiam Seriniarii et Bibliothecarii officio functus, nomen subiicitur. Bullae Pii V. de anno 1560. cum aliis subscripsit: *Antonius Lunellius Protonotarius Apostolicus* ^m). Sub Priuilegio Adriani IV. quod LAVNOIVS ex Bibliotheca Praemonstratensi affert, talia leguntur verba: *datum Romae apud S. Petrum per manum Rolandi, S. R. E. Presbyt. Cardinal. et Cancell.* ⁿ). Sub Bulla Nicolai reperitur: *Humbertus Cancellarius sanctae Apostolicae sedis*. Bulla Innocentii III. data dicitur: *per manum Reinaldi domini Papae Notarii, vicem agentis Cancellarii*. Diplomati Alexandri submittitur: *datum per manum Magistri Iordani S. Romanae Eccles. Notarii* ^o). Sub Bulla Iohannis XIX. ad Episcopum Bambergensem spectante, habetur: *per manum Petri Notarii et Seriniarii S. Romanae Ecclesiae* ^p). Benedicti IX. confirmationi priuilegiorum Capituli Bambergensis de anno 1012. subditum est: *scriptum per manum Herhardi Seriniarii S. R. Ecclesiae, datum per manum Portuensis Episcopi et Bibliothecarii S. R. Ecclesiae* ^q). Diploma Leonis IX. itidem confirmationem Priuilegiorum Bambergensium concernens, habet: *datum per manum Friderici Diaconi Bibliothecarii et Cancellarii S. Rom. Catholicae et Apostolicae Ecclesiae* ^r). Sub Diplomate Sergii III. est ^s): *scriptum per manum Leonis Archi-Seriniarii S. R. Ecclesiae*. Chartae Paschalis II. submissa sunt sequentia verba: *per manum Notarii Regionarii et Seriniarii S. Palatii* ^t). Sub Bulla Nicolai habetur: *scriptum per manus Sophronii Notarii ac Seriniarii S. R. Ecclesiae in mense Aprili Indiæ. XI. bene valete. data IV. Kal. Majas per manum Tiberii Primicerii S. Sedis Apostolicae, imperante Domino piissimo perpetuo Augusto Hludouico a Deo coronato*
magno

-k) Examen des certaines privileges et autres pieces, pour servir au jugement d'un proces, qui est entre l'Archeveque de Tours et le Chapitre de Saint Martin de Tours pag. 5. it. pag. 91.

l) Bullarium magn. T. I. pag. 505. T. II. pag. 56. 83. T. III. p. 164. T. IV. pag. 49. 65. LVNIGS Spicil. Eccles. p. 283. 564. 729. videatur quoque Diploma Bonifacianum ap. REINALDVM in contin. Baron. ad annum 1294. p. 477. nterdum Pontificum Diplomatum talis supponitur subscriptio: *Ego Adrianus IV. huius nominis catholicae Ecclesiae Episcopus subscripsit*. CHAPEAVILL. in gestis Pontif. Leod. Tom. II. pag. 107.

m) Bullar. magn. T. II. p. 33.

n) In Inquisit. priuileg. Praemonstratensis Ordinis p. 88.

o) LAVNOIVS l. c. pag. 465. 535. 599. Vice-Cancellarii Sacrae Romanae Eccles. etiam mentio iniicitur in Bulla Gregorii de anno 1236. ap. VGHHELLI in Ital. sacr. T. I. p. 157.

p) LVNIGS Spicil. Eccles. T. II. p. 9.

q) Idem l. c. p. 10.

r) LVNIG. l. c. Dipl. 12. Quamplurima huius generis in iam dicti auctoris Spicil. Eccles. occurrunt.

s) apud PAPIRIVM MASSONIVM in vita eius.

t) PERARDI Recueil des plusieurs pieces curieuses servant a l'Histoire de Bourgogne pag. 206.

magno pacifico Imperatore u). Vt fileam multa alia huius tenoris documenta, quorum nonnulla referuntur a LAVNOIO x), qui tamen, quae recenset, maximam partem supposititia, subrepta, adulterina vel saltem interpolata esse dicit, nescio qua fide.

C A P V T II.

RECENTIORA MAGIS DE NOTARIIS COMPLECTITVR.

§. I.

Est autem Notarius ex vsu potissimum hodierni temporis: persona publica, ab eo, qui summam habet potestatem, aut eius nomine ab alio, certis adhibitis solennitatibus, ad id constitutus, vt actibus, quo par est procedens modo, publicam conciliet fidem.

§. II. De Notariis, qui Secretariorum munere funguntur, nihil iam monituri y), publicos, vt vocantur, modo definitos, prout a Seculari aut Ecclesiastica potestate constituuntur, diuersitatem aliquam suscipere z), tantum

MEMO-

u) DOVBLET dans l'Histoire de l'Abbaye de S. Denys pag. 456. Hic non vbique vera a falsis scernere sciuit Diplomata. Falsam tamen potissimum operam dabant, vt in effingendis Diplomatum temporis rationem, vt dixi, haberent. MABILLON de re diplom. lib. 3. c. 5. n. 5. pag. 223. Supplement. c. 2. §. 6. FONTANINI in vindiciis Diplomatum aduersus Germonii Discept. l. I. c. 11. p. 136. Interim GERMONII verba de veteribus Regum Francorum Diplomatum etc. Discept. 2. p. 2. c. 1. p. 81. minus recte se habere puto, quando inquit: *Donberianae igitur collectionis Diplomata vetustiora, de quibus solis agemus, sedulo examinavi, atque non pauca, non quinque aut sex, vt ait, sed pleraque aut manifeste spuria aut valde suspecta esse comperi.*

x) Inquisit. in priuil. Vindocinensis Monasterii p. 101. c. 10. c. 13. c. 16. c. 18. c. 19. c. 34. c. 36. D'Achery in Spicil. T. VI. p. 411.

y) SCHILTERI *Diff. de Secretariis* c. 2. Notariorum, qui certis muneribus curandis sunt adnoti, varia in Bullis Pontificum occurrunt nomina. Horum numero olim erant Notarii septem regionarii, qui iussu Clementis, vt autor est Anastasius in vita eius, in sua quisque regione gesta martyrum sollicite et curiose perquirerent. Sunt hodie Notarii Camerae, Auditorum

Rotae Romanae, Notarii Consulium, agriculturae et aliarum artium, Notarii inquisitionis, Notarii Vicarii Papae, Notarii urbis, item Vicarii urbis, Notarii ripae, Notarii diuersarum curiarum et tribunalium tam civilium quam criminalium.

z) Notarios Camerae duplicis esse generis, comperio. Aliqui cum Protonotariis Personarum Cameralium numero sunt. Quae iis incumbunt p. 1. tit. 28. 29. *Ord. Cam.* enarrantur. vid. RODINGI *Pandectas Camerale lib. IV. tit. VIII.* MYNS. *cent. 2. obs. 18.* Alii sunt immatriculati, qui in eo a publicis siue Caesareis non immatriculati, differunt, quod eodem, quo nuncii, si hi deficiunt, modo processus insinuare possint. *Ord. Cam. p. 1. r. 52. §. ult.* LVDOLF. *de Iure Camerali*, p. 273. n. 13. Oportet autem vt Notarii, processus exsequentes, se ordinationi nunciorum conforment KLOCK *relat. Camer. 82.* Obseruanda circa insinuationes refert Nehring in m. N. p. 245 seqq. Qui Camerae matriculae inscribi cupit, aut testimonium fidei ac industriae, sui magistratus manu et sigillo munitum, iuncta sua scriptura et signeto, transmittat, aut Camerae examen subeat. *Ord. Cam. Augst. §. 17. Ord. Cam. p. 1. t. 52.* BLVMII *Process. Cam. tit. 65. §. 50. 51.* Exemplum Diplomaticis, quod immatriculato datur, vide apud NEHRING. l. c. p. 355.

memorabimus. Papam aequae ac alios suprema potestate gaudentes, Notarios creare, in vulgus notum^{a)}); atque illud iuris Protonotariis interdum et Comitibus Palatinis concedi, Pauli V. Constitutio docet^{b)}.

§. III. Friderici II. tempore, quae in constituendis Notariis adhiberi solent, magnam partem obtinuisse, suadent, quae apud PETRUM DE VINEIS leguntur^{c)}. Incrementa tamen solennitates pedetentim summis, non inferior. Summae potestatis civilis attributum esse^{d)} Notariorum creationem, paulo ante notavi. Nam actus, ad quos Notarii adhibentur, rectius curandae iustitiae et iuri inseruiunt; inde iudiciorum quoque commodo sunt; facultas autem moralis civitatem gubernandi et iudicia complectitur.

§. IV. Potest id iuris per vicariam quoque exerceri personam. Hinc Imperatores^{e)}), inter Germaniae Rectores primi, Systematis lege, ex pactis peculiarem induentis naturam, Comitibus Palatinis potestatem, in quibuslibet Germaniae territoriis Notarios constituendi, largiuntur. Neque Ordinibus, ob pactorum religionem, exercitium huius iuris in suis territoriis abrogare licet, aut impedire^{f)}). A longis enim temporibus Caesares Sacri Late-

a) ZIEGLER de iuribus Maiest. l. 1. c. 26. CHOPPINVS ad leg. Andeg. pag. 541.

b) Tom. III. Bull. m. p. 275. Forte Protonotarii sparta, quam beneficio Pontificis exercet, non tam solennem Notar. creationem, quam muneris collationem infert.

c) *Lib. VI. epist. 32. Notum facimus Universitati vestrae, quod T. Taurinensis fidelis noster, iuxta sacrarum Constitutionum nostrarum tenorem examinatus, inventus fidelis, et de genere fidelium ortus, et sufficiens ad Notariatus officium exercendum et per nostram curiam approbatus. Propterque de ipsius prudentia et fidelitate, confici statuimus eum publicum Notarium Taurinensem.*

d) Nec liberae Imperii civitates a tali iure sunt excludendae. *Instrument. Pac. art. 5. §. 29. art. 8. §. 4.* Quidni vi potestatis territorialis iure natales legitimos dandi, et Notarios creandi gaudent, qui habent ius belli et pacis, ius foederum etc.

e) Creatio Notariorum per iudicium Aulicum exerceri solet. VFFENBACH de Consilio Aulico c. 1. §. 21.

f) Miror nonneminem de I. L. C. P. in terris principum Imper. ab eo, quod hi obiectum, circa quod potestas Comitum Palatinorum versatur, tollere possint, ad prohibitionem, ne subditi Comitum Palatinorum opera utantur, argumentari. Ut nihil iam moneam de veritate antecedentis, consequens vacillat admodum, certum

quidem est, sublato iuris obiecto, exercitium eius nullum esse, quis autem inde colligeret, ergo existente obiecto, illi, cui circa obiectum aliquod ius competit, illud adimi potest. Iura et privilegia ab illo, qui ea dedit aut in poenam, aut vi supereminentis dominii in utilitatem Reipublicae, sub retributo quodam abrogari possunt. Alias contra perfectam donationem, ob alterius ius quaesitum venire non potest. Multa saepe fiunt, quae fieri non possunt, et inepta est conclusio de iure cuius praemissae agunt de facto. In Ducatu Magdeburgensi Notarii non admittuntur, nisi Regiminis testimonio, quod munere hoc non sint indigni, constet. MYLII constitutionum Magdeburgicarum corp. P. 2. p. 123. Idem in laudo Deputatorum Ordinum Generalium foederati Belgii, quo controversiae, inter Frisiae Orient. Comitum Rudolphum Christianum, et Ordines provinciales exortae, dirimuntur art. 22. *Dat niemand voor raen, buyten de Stadt Embden, in dese Graeffschap Notarischap bedienen sal, vor dat hy hem aen syn Gnade geadresseeret, ende nae examinatie vant Hoffgerichte, van denselven confirmatie sal bekommen hebben.* Nec illud aliquid ex iniquo trahere arbitror, cum Imperatoris ius non in dubium vocetur, sed saltem ad exemplum Camerae inquiratur, an tales sint Notarii, quales ex constitutionibus et moribus Imperii esse debeant; praesertim, cum Notarii (sunt verba Rulandi de Comuni. lib. IV. c. 23. n. 4.)

Lâteranenſis Palatii Comites dixerunt, eiſque, pro ea, qua pollent referuatorum poteſtate, varia per Germaniae prouincias exercendi iura indulſerunt facultatem. Neque Principes, quamuis ſuis territoriis Notarios dare poſſint, ab Imperatore aut eius auctoritate conſtitutis officere poſſunt. Repugnaret enim illud fiduciaſio iuramento, quo Imperatori et Imperio adſtringuntur. Requiritur autem Doctores, vt Comiti Palatino ius creandi Notarios ſpecialiter ſit collatum: attamen id non eo intelligendum, ac ſi hoc obtineat, etiamſi Comitua tali verborum tenore ſit munita: *omnibus et ſingulis priuilegiis, gratiis, iuribus, immunitatibus, honoribus, exemptionibus, et libertatibus uti, frui, potiri et gaudere poſſint, et valeant, quibus caeteri Lateranenſis Palatii Comites haecenus uſi, potiti et gauſi ſunt, ſeu quomodo libet, vtuntur, fruuntur, potiuntur et gaudent, conſuetudine vel de iure.* Sic et Priuilegium ad inſtar conceſſum, interpretationem ſuam ex priuilegio ſimplici habet.

§. V. Quanquam Notariorum prouincialium inſtrumenta, in territorio Principis legitime conſecta, valorem ſuum ad alias etiam extendant ditiones, tacito quali pacto; cum illud communis poſtulet utilitas^{ff}). Inſtrumenta tamen in iis excipere, aut alios Notariatus actus perficere non poſſunt, niſi ab Imperatore, Germaniae et Italiae intuitu, aut eius nomine ſint conſtituti, vel a Domino territoriali recepti, aut mos vel ſtatutum id ferat. Sicut enim poteſtas ipſorum conſtituentium non niſi in ſubditos ualet^g); quidni et Notariorum ius intra illos limites contineretur. Quamuis ſubditi ſaltem ſint temporarii,

ſaepe ne litteras quidem recte conſcribere, aut epistolam concipere, vel vix tria Latina uerba norunt. conſer. quoque *Hiſtor. Friſ. orient. T. II. p. 138.* et ZIEGLER. de iuribus maiestat. l. 1. c. 16. §. XII. Videtur autem illud non tam ad actus proteſtationis et inſinuationis, quippe qui legum peritiam non requirunt, ſed ad actus momenti cuiuſdam, qui cum iudiciis nexum aliquem habent, referendum eſſe.

ff) *arg. L. ſin. C. de teſt. et l. ſin. ff. de teſt. milit.*

g) *l. f. ff. de iuriſdicit. c. 1. de foro comp. in 6to. CASTRENSIS p. 2. 1. conſ. 34.* Memini, me Inſtrumenta in Gallia et Hispania conpoſita uidiſſe, ſub quibus Notarii Caefarei nomen conſpicietur: uerum illud veteri reuerentiae, qua Imperium colebant, vix datum, iuri receptionis, ac ſi ibi creati eſſent, tribuendum. Magni cum GAILIO l. 2. c. 71. n. 13. p. 119. eſſe numerum Doctorem ſcio, qui Imperiales et Pa-

pales Notarios in territoriis, nullo etiam obſequii ſecularis uinculo Imperatori aut Papae obnoxiiſ, admittendos eſſe contendunt; uerum cum genuina deſtituantur ratione, ipſorum ſententiam ſequi non audeo. Neque enim a pro rogatione iuriſdictionis ad Notarios tuto argumetari poſſumus. Nam dogma illud iuris Romani ſpectabat ad iudices, qui ſub vno eodemque erant Imperio; deinde aliud eſt, ſi partes in iudicem in territorio alieno compromittant, aut uoluntariae iuriſdictioni capita, quae cauſae cognitionem non requirunt, ad ipſum deferant; et aliud, ſi Notarii alieno eiufmodi negotio ſe quaſi ingerant; illud enim eſt quaedam territorii uiolatio. ZIEGLER de Iure Maiestat. l. c. 26. §. XII. In Gallia deſiſionem habent, qua conſtitutum, Papam per ſuos Comites Palatinos non poſſe creare Notarios, ibi munus ſuum exercentes. PAPONIVS rer. iudic. l. 4. tit. 14. LOVET. *arrest. 10. lit. N. p. 528.* CHOPPINS de moribus Pariſ. 2. p. 284.

porarii, qui opem eius requirunt; illi enim in plerisque, exceptis oneribus, ex permanente tutela fluentibus, a perpetuis haud multum differunt. Ex aequitate tamen valere videntur in terris illius, a quo Notarius creatus, et cuius, eum adhibentes, perpetui sunt subditi, donec domicilium aliorum transtulerint.

§. VI. Ex Imperio, ut par est, proscripti, iure Notarios creandi exciderunt^{h)}. Amittuntur enim banno, ut vocatur, Imperii iura, etiam superioritatis civilis. Idem statuendum de illo, qui Maiestate aut territorii summitate se abdicavitⁱ⁾, aut terras suas manifesto pro derelictis habet. Pendet enim, ut docui, ex facultate morali gubernandi civitatem, qua amissa, etiam hoc ius amittitur; atque inde apparet, Appanagiatis quoque hanc deesse potestatem, utpote qui territoriali plerumque destituuntur superioritate^{k)}.

§. VII. Quid si vero putatius Notarius ab eo, qui creditur ius creandi Notarios habere, constitutus sit, numine et ille tali defungi potest munere? Arbitror, si ab omnibus, aut perspicacioribus duntaxat pro legitimo terrarum moderatore reputetur, ab illo dictos Notarios, merito ut genuinos haberi, propter utilitatem eorum, qui bona fide eiusmodi Notariis usi sunt^{l)}; inprimis si summi Imperii usurpator aut inuasor in Imperii sit possessione.^o In re namque controuersa priuatus sibi sumere non debet iudicium, sed possessionem sequi^{m)}.

§. VIII. Circumspiciant autem probe, oportet, tale munus collaturi, ne indignis aut ineptis attribuatur. Sunt autem nobis inepti, quibus animi aut corporis dotes, ad hoc officium recte curandum desunt, aut qui imperfectioris adhuc sunt aetatisⁿ⁾, ut et, qui eruditione, ad aliquem modum, quem scilicet officium requirit^{o)}, non sunt instructi. Casus enim occurrunt, ubi legum et consuetudinum, quae singulorum locorum attendi debent, notitia opus habent^{p)}. Et cum non vnum exstet exemplum, Notarios apta non fuisse

h) GROTIUS de I. B. et P. lib. 1. c. IV. §. X. Ord. pac. prof. Wormat. de anno 1495. tit. die poen aller Friedbrecher. Capit. Caroli VI. art. 20.

i) GROT. l. c. §. IX.

k) MYLERVS AB EHRENBACH de Statibus Imper. c. 22. §. 3. 4. SPRINGFELD de Appanagio c. XI. §. 201.

l) arg. l. 3. ff. de officio praetorum.

m) GROTIUS de I. B. et P. l. 1. c. IV. §. ult.

n) Anno potissimum decimo septimo aut octauo vis quaedam iudicii se exferere solet, et quae necessaria sunt obeundo muneri adesse possunt. Habeant autem sibi, qui minorum opera vtuntur, vnde nulla ipsis restitutionis spes relicta. PAPONIUS rer. indicat. appendix ad libr. IV.

tit. XIV. §. 2. Adesse tamen in Gallia arrestum, ut dicitur, quo minores a Notariatus munere submouentur, cum Paponio docet LOVET dans le recueil d'aucuns notables arrêts p. 380. CHOPPINVS de moribus Paris. l. 2. tit. 7.

o) Conf. tradita ab Vffenbach. de iudicio aulico c. XI. p. 140 seq. et quae nos de Notariorum officio infra dicturi sumus.

p) Ord. Notar. Col. Maximil. I. de anno 1512. tit. 1. §. 10. tit. V. §. III. Und in einer Summa, so sollen alle Notarien wissen und werken, daß sie recht und gelehrt seyn sollen, auf wenigst in solchen Dingen, die solch Notariat-Amt betreffen. In causis arduis peritiores consulant, necessum est.

fuisse imbutos peritia, tam Imperatoriae quam Papales constitutiones examen requirunt q). Indignos vocamus, qui ob mores, non receptae fidei professionem, aut aliam personae qualitatem excluduntur. Infamiae macula laborantes, hodie omnino a tali munere repellendi erunt. Quidni enim a prouincia, honesta tantum et vtilia negotia respiciente, arceretur, quem nec opifices in suo tolerant collegio. Munus hoc apud nos vile esse desit r), et in Germania potissimum tales non admitti, Placito Imperii edocti sumus s): opinionem autem si quid grauat, dissimulari solet. Sunt qui putant, legitimorum natalium defectu laborantes nec admittendos; verum haec opinio et aequitati et analogiae iuris repugnat. Etenim macula parentibus adhaerens minus recte liberis oneri est. Atque spurii Decuriones quoque fiebant, et ideo fieri poterit ex incestu quoque natus; non enim impedienda dignitas eius, qui nihil admisit. Nemini enim vitio vertendum, quod eius non subest electioni t). Quod de natis ex incesto complexu dictum, iure nouellarum aliter se habere videtur, alimentorum u) quippe indigni creduntur; sed hoc ad paternam substantiam restringatur: Neque dicitur, quod a dignitatibus debeant excludi; ius autem correctorium non praesumitur. Arbitratus enim est Iustinianus, hoc modo homines a nefariis incestis et damnatis nuptiis magis amoueri posse, quoniam affectui paterno repugnat, liberis non posse praebere alimenta. Interim rigor hic naturali aequitati x) aduersans, a iure Canonico correctus est.

§. IX. Sicut apud nos, iubente Maximiliano, homines proprios, ita apud Romanos seruos, a Notarii prouincia depulso esse, verior est sententia. Dictum enim est, Tabelliones a Decurionatu haud exclusos fuisse: aff ne quidem libertus, nisi ius aureorum annulorum adeptus, vel natalibus resti-

Ee 2

tutus,

q) *Ord. Cam. Aug. de anno 1500. tit. VI. XIV. Constit. Urbani VIII. in Bull. M. tit. IV. p. 182. 184.*

r) Cum Bartolo et Baldo alii quoque iurisperiti statuunt, Notariorum, vt talium, munus et viles et infames suscipere potuisse; sed falsum est, quod penes Romanos omnia munera publica, vilibus et infamibus conferri poterint. Iubebantur vniuersi Decuriones a Tabellionum officiis se temperare l. 15. C. de Decurionibus, non quod indignum eis iudicaret munus; verum ne a publicis inde functionibus abstraherentur. Tabelliones enim ad Decurionatum vocari potuerunt. CUIACIUS ad l. 15. C. de Decur. Porro in leg. 34. C. eodem non Tabellionum munus, sed procuratio alienarum facultatum, infamissima vilitas et a dignitate Decu-

rionatus, multis caeteroquin oneribus obnoxia, aliena dicitur. Etenim Decurio nec vestigalium, nec publicorum aut priuatorum praediorum procurator vel conductor esse potuit l. 30. C. de locat. conducto. l. 6. §. 2. ff. de Decurionibus. Denique Notariorum officio dignitatem aliquam adiunctam esse, minus apud nos habet dubii. BACHOV ad Treuderum vol. 1. disp. 8. thes. 8. lit. D.

s) *Ord. Notar. circa init. et §. 2.*

t) *L. 6. ff. de Decurionibus.*

u) *Noz. 89. auth. ex complexu C. de incestis nuptiis.*

x) *L. 4. ff. de agnosce. et alend. liberis, l. 2. C. de infant. expos. l. 15. ff. ad L. Corn. de scariis.*

tutus, curiae participare potuit y). Nam libertorum seruilia plerumque manebant ingenia z). Enim vero statutum erat, ne ius aureorum annulorum, beneficio Principali, nisi spectatae fidei et virtutis libertis conferreretur, qui deinde vt ingenui habebantur a). Asserto nostro obstare videtur, quod in Pandectis Tabularii seruorum publicorum nomine veniant b). Sed, vt nihil dicam de constitutione Arcadii et Honorii c), in qua exprimitur: *liberos homines ordinandos ciuitatum tabularios, neque vlli deinceps ad hoc officium patefcere debere aditum, qui sit obnoxius seruituti*, apud Romanos obtinebat, vt serui variis adhiberentur negotiis d). Vnde illi, qui aptandis et custodiendis domesticis chartis destinabantur, puerosque calculandi et computandi artem docebant, abufiue Tabularii dicebantur, eodem fere modo, ac nostra aetate quiuis scribae domestici, Secretarii elogio demulceri cupiunt. Erant et serui publico aere redempti, qui non tam publici contractuum scriptores quam litterarum geruli et genuinorum Tabellionum, qui publica accipiebant stipendia, amanuenses erant. Romani et in ipsa felicissima ciuitate, et in prouinciis Tabularios habebant e), saepe autem Tabellionum copia non in omnibus locis dabatur; hinc contigisse potuit, vt eorum loco serui publici sint adhibiti, quod tamen per constitutionem Arcadii et Honorii, vt dixi, penitus est prohibitum. Quodsi vero a seruo vel homine proprio, ab omnibus pro libero et Notario habito, instrumenta confecta sunt, ea ob publicam utilitatem non collabescere puto f).

§. X. Cum supra ostensum, Notariorum munus minime rebus abiectis accensendum esse, nec Nobilium, Doctorum aut clericalem dignitatem ab eo abhorrere existimo: nisi dicas Clericos inde ab animarum cura auerti, quod locum dedisse reor Iuris Canonici sententiae, qua decretum g), vt *Clericis in sacris ordinibus constitutis Tabellionatus officium per beneficiorum subtractionem, appella-*

y) L. 1. C. si seruus aut libertus.

z) Tacitus lib. 2. Annal. c. 13.

a) L. 5. ff. de iure aureor. annulor. Quod ius non ordo Decurionum, sed Princeps praestat. l. 1. C. de iure aureor. annulor. l. 3. C. de seruis reipubl. causa manumitt. Videtur tamen restitutio natalium plus tribuisse, quam vsus aureorum annulorum. l. 2. C. de iur. aur. annul. Mutatum illud subinde ita, vt postmodum, ipsa manumissione, aureorum annulorum et regenerationis ius consequerentur liberti. N. 78. c. 1. 2.

b) l. pen. ff. de acquir. rer. domin. L. 2. ff. rem pupilli vel adolescentis saluam fore. In l. 3. C. de seruis Reipublicae causa manumittendis

liberti, tabulariam administrantis, mentio iniicitur. PIGNORIVS de seruis p. 29.

c) leg. 3. C. de Tabulariis.

d) l. 15. §. ff. de usufructu.

e) Nov. 44. c. 1.

f) Arg. l. 3. ff. de officio Praetoris. Nam non omnia, quae legibus repugnant, irrita sunt legibus. GROTIUS de I. B. et P. l. 2. c. 5. §. 10. FREHERVS de fama l. 2. c. 8. n. 13.

g) c. 8. X. ne Canonici vel Clerici. Glossae autor existimat, Sacrorum ordinum Clericos, ne quidem in causa ecclesiastica coram ecclesiastico Magistratu Tabelliones esse posse, cum seculare munus sit, cui Clerici se plane immiscere non possunt. GONZALEZ ad cap. cit.

pellatioue postposita, interdicitur. Quod ad Nobiles attinet, negare non possum, multos esse, qui eorum intuitu Notariorum officium vile esse, volunt ^{h)} ducto potissimum argumento a mercatura ⁱ⁾, sed perspicacioribus ICtorum visum, ab Honorio et Theodosio Nobiles non ab omni plane mercimonio, sed fordido tantum, et pernicioso vrbibus, i. e. monopolis excludi. Ast quis eo audaciae procederet, vt Tabellionum munus fordidae mercaturae compararet. Quapropter haud dubie Doctores, alique honorum luce conspicui Notariatum sine dedecore recipiunt, cum vt tales instrumenta conficere nequeant. Neque enim honor superueniens mutat conditionem priorem, quamuis augeat statum. In ordinatione Maximiliani Notariorum classem Doctores, Senatores, Monachi et Clerici occupant; est tamen quaedam illorum prae caeteris praerogatiua ^{k)}.

§. XI. Vt autem Notariorum muneri nec externa deesset species, placuit antiquitati, creationem eorum certis inuoluere solemnitatibus ac ceremoniis. Notarius, absoluto examine, postquam, fidem suam iureiurando firmavit, per calamum siue pennam inuestitur ^{l)}, mit Ueberantwortung seines gebührenden Werkzeuges, als Feder, Papier, Dinten und Schreibzeuges. Addebatur digito aureus annulus, et capiti Biretum simplex, libertatis fidelitatisque indicia. Conceditur denique ipsis singulare signum, nostro idiomate, Notariat-Signet und Zeichen, cui electo aut dato sententia vel prooemia, vt symbolum, adiici solet, cachinnis nonnunquam occasionem praebens. Hoc vtatur, nec alio, nisi iudice permittente ^{m)}, ne ex mutatione leuitatis aut falsi argumentum ducatur: requirunt nonnulli, vt sit nuductum. Quodsi vero signum Notariatus abfuerit, sub alia lege signationis annulum adhibere non possunt, nisi addatur, in Mangel meines Notariat-Zeichens, mit meinem gewöhnlichen Petschaft bekräftiget.

§. XII. Varia sunt Notariorum negotia, quae in iudicialia et extraiudicialia dispesci possunt. Curant enim actus vel iudiciales, et quidem proprie tales, idque vt personae principales, aut minus principales, siue eos, qui certo duntaxat modo ad iudiciales referuntur; vel extraiudiciales. Singulorum, quotquot iam se nobis offerunt, iniicienda crit mentio.

Ee 3

§. XIII.

h) CHASS. Confil. 64. GUIDO PAPAE *decif.* 90. A quibus tamen discedit COVARVV. *pract. quaeft. c.* 19. Tabellionatus officium Bononienses et Lucenses Nobiles non dedignari, BARZ *decif.* 50. 11. 12. testatur.

i) l. 3. C. de commerciis et mercatoribus.

k) tit. 1. §. 5. cogi non possunt, vt instrumenta conficiant.

l) Befold. in *Thef. pract. vocab. Notarius.* Quae hic sunt Comitum Palatini partes, traditur ab VFFENBACH de I. A. cap. XI; attamen ritus ab eo annotati non vbique omnes obseruantur.

m) *Ord. Notar. tit. 1. §. 16.* CHASSIANAEVUS *ad consuet. Burgund. p.* 386.

§. XIII. Chartulariosⁿ⁾ hosce iudices nullas in iurisdictione, quam contentiosam vocant, habere partes, ferunt; cum illud nec ex Romanorum legibus, nec ex Maximiliani sanctione deduci possit. Neque Imperator cum Ordinibus ad exercenda territorialia iudicia concurrat; atque sic ipsi haudquam facultas competit, per creationem Notariorum Germaniae prouinciis iudices dandi. Quae voluntariae iurisdictionis dicuntur, tales praesertim continent actus, qui non causae cognitionem, sed, ad maiorem solennitatem roburque, personae publicae tantum requirunt praesentiam. Penes Romanos vsu receptum erat, vt legis actiones Magistratum inniterentur auspiciis. Hinc id genus negotia, vbi causae cognitione non est opus, coram Notariis, vt personis publicis fieri posse, nullus dubito, nisi moribus aut legibus aliud obtineat. Etenim nullum inde iurisdictioni territoriali exoritur praeiudicium, quoniam huiusmodi actus talis sunt naturae, vt coram quocunque, etiam incompetente iudice, celebrari possint^{o)}. Sed contentiosae iurisdictionis quid nostros habere Notarios, forte arbitreris, quia testium examen illis permittitur, quod etiam in inuitos exercetur: verum prout in inuitos exercetur, illis non competit, nisi quatenus vicario iudicis vtuntur iure. Saepe quoque Commissariis aut iudicibus, testes examinaturis Notarius adiungitur^{p)}, qui ex nonnullarum prouinciarum legibus immatriculatus esse debet, et tunc, prout causae et circumstantiae ferunt, iuramentum adiunctionis exigitur.

§. XIV. In Notarium, vt ab eo testes cum effectu probandi examinentur, compromitti posse, per ea, quae in iure de arbitris compromissariis sancita sunt, edocemur. Ast, vna parte repugnante, illud fieri non posse, nec aliquid operari testium depositioni iuramentum praemissum, communior est Doctorum traditio^{q)}. Iudicis enim est, examinare testes et recipere iura-

n) In eorum partes concedere non possunt, qui volunt, hoc nomen propterea Notariis inditum, quod olim, indulgentibus Imperatoribus, omnis generis lites, partium voluntate, dirimendi ius habuerunt: verum opinor, nomen potissimum inde exortum, quod litterarum ductibus et compendiis diuindicandis adhiberentur.

o) l. 36. ff. de adopt. l. 19. C. de test. l. 27. C. de donat. LAVTERB. Diss. de volunt. iurisd. §. 22. MEV. ad ius Lub. p. 2. tit. 1. art. 2. n. 104.

p) RVLAND *de Commissariis part. I. lib. IV. c. XIV. n. 44. p. 2. l. 2. c. 3.* Quodsi Commissariis testes examinantibus iungantur Notarii, et conscribendis rotulis adhibendi sunt. Dolendum sane, quae in ultimo Imperii Recessu de conscribendo rotulo proponuntur, a permultis ignorari, aut negligi. Praestat Notario cum perso-

na fide digna, quam huic soli testium examen committere. Vt de aliis nihil moneam rationibus, Commissario, qui adiunctum habuit, magis creditur in iis, quae de testis depositione notauit, quam testi neganti, ita se dixisse. FABER *in C. l. 4. tit. 15. def. 53.* Denique notandum, SCACCIAM *l. 2. de iudiciis caus. civil. c. 9. 659.* cum aliis docere, Notarium, ad examinandos testes deputatum, alium non posse substituere. Videtur enim *hoc casu electa personae industria.*

q) BRINCKMANN *de Notariis c. IV. quaest. 19.* MEV. *resp. 5. comm. ad l. L. addit. Merckelbach apud Klock vol. 3. consil. 187. n. 118.* CARPZOV. *l. 3. Respons. 81. n. 3.* In Ordin. Proc. Magdeb. c. 17. constitutum, Notarios, sub poena irriti, testes examinare non posse, additque Merckelbach apud Klock vol. 2. consil. 27.

iuramenta. Alia dicitur ratio Instrumentorum, in quorum confectione vterque consentit, alia vero effatorum testium, vbi partis illius, quae eos non producit, dissensus publica iudicis fide et auctoritate est resarciendus. Quinimmo minorem adhuc habere fidem instrumenta Notariorum, testium depositionem in criminalibus complectentia, apparet, cum causae ex delictis saepe sint arduae. Fateor quidem, ex textibus tam ciuilibus, quam Canonici iuris ^r), qui pro contraria afferuntur sententia, non aequae validae peti argumenta: verum semper manet dubium, quare instrumentum Notarii, super depositione testium confectum, non eandem cum illo habeat vim, quod negotium maioris saepe momenti respicit. Nec desunt, qui opinantur, testium rotulos a Notariis conscriptos, a monumentis publicis non procul abesse. Quod autem traditur, communiter esse receptum, testes a Notariis examinari non posse, exceptionem pati solet in defensione inquisiti, et causis momentaneae possessionis, quibus adde casum necessitatis ^s). Neque puto, et alios Notariorum rotulis plane detrahi fidem, sed illos alia momenta adiuuare, vt eo facilius quis ad suppletorium, aut purgatorium admittatur.

§. XV. Contentiosae iurisdictionis speciem siue vmbra referre videtur, quod retorasio per Instrumentum a Notario, adhibitis testibus, legitime in litteras redactum, fieri possit. Non eo inficias, conducere reipublicae et ordini iudiciorum, vt retorquendi licentia abrogetur, cum non multum ex aequitate et iustitia trahat. Vnde RVLANDVM ^t) inductum existimo, qui negaverit, retorasionis instrumentum a Notario, ad talem actum, oblato retorasionis libello, requisito concipi atque insinuari posse.

§. XVI. Minus dubii habet, subiungendos voluntariae iurisdictionis quid redolentes, aut ad eam accedentes actus a Notariis expediri posse. Vbi obseruandum, nihil Notarios moliri posse, nisi quod expresse aut tacite ipsis a legibus aut moribus datum: tales enim concessionem strictioris plerumque sunt interpretationis. Coram Notario Supplicatio et Appellatio interponi potest. Iure communi coram Notario interponendae appellationi, nisi iudicis copia haberi possit, non esse locum, constat ^u). Iure vero Saxo-
nico

p. 250. ex Bufato: subditum, qui Notarii forensis examini se permittit, statum et iurisdictionem Principis turbare. Curent igitur examinandi, sibi mandatum iudicis monstrari.

r) Ludouici Diss. de Notario testes examinante.

s) Ord. Prae. Magd. c. 17. §. 2. Quod in emendatione huius capituli apud Mylium p. 128.

sub graui tamen Notarii falsum committentis poena, est confirmatum.

t) de Commiss. p. 2. l. 5. c. 7. n. 4.

u) c. 27. X. de appellation. vbi traditur: si iudicis copia haberi non possit, in praesentia bonorum virorum, protestatione super hoc proposita etc.

nico x) et Germaniae moribus, appellationis beneficio coram Notario vti possumus, etsi iudex adiri quisset y). An autem testes sint adhibendi, iure praesertim Saxonico, non extra dubitationis aleam positum est: verum aduocandos esse, iuri et Germaniae praxi conuenientius est; atque particula exclusiua, quae est in lege Electorali, commode ad iudicem referri potest z). Quae de appellatione tradita sunt, etiam ad Leutationem spectant, quoniam inter hanc et illam non aequae magna intercedit differentia, et in effectu nihil aliud est, quam appellatio quaedam a).

§. XVII. Quid circa appellationum instrumenta obseruari debeat, monet Imperator Maximilianus b). Oritur hic quaestio, an appellatio, coram Notario et testibus interposita, iudici a quo insinuanda sit. Sed hoc non requiritur c): tenetur autem Notarius Instrumento, quod apostolorum testimonialium loco est, inserere, coram se appellationem esse interpositam; et vt ex eo pateat, in scriptis fuisse factam, schedula appellationis est subiicienda d). Consultius interim habetur, appellationem ad iudicis ferre notitiam, quo ab attentatis reuocetur, et executio sententiae prioris sistatur e). Sunt Germaniae territoria, in quibus appellationibus coram Notariis valor est abrogatus: sed nescio, an contra pacta vniuersalia, ab vno aut altero foederis socio aliter disponi queat. Deinde placuit, vt ea, quae Camerali ordinatione circa Processualia praescripta sunt, quantum fieri potest, in territorialibus patriae tribunalibus admittantur.

§. XVIII. Cum actus eiusmodi aliquid ex iurisdictione trahant, merito Notarius, alterius litigantium causae patrocinari, aut procuratorio praesto esse auxilio, abstineat. Nemo enim duplici munere, sibi inuicem contrario, fungi potest f). Enimuero si illius, cuius rogatu Instrumentum excepit, partes tueretur, fides instrumenti, ac si non omne partis, cui addictus est, studium seposuisset, aliquo modo vacillaret; et si aduersae partis causam deinde

x) vid. tamen nouissima constitutio in der Churfürstl. Sächsl. Landes-Entledigung, Tit. von Justitien-Sachen. Et aliae sunt Germaniae terrae, vbi appellationes coram Notario non sunt interponendae, nisi iudicis copia haberi nequeat. BRVNN. *proc. ciuil.* c. 28. n. 53. *Ordin. proc. Magd.* c. 43. §. 1.

y) *Ord. Camer.* p. 2. t. 29. §. 5. *Constit. Elect. Sax.* 20. BEVST *ad rubr. ff. de iureiur.* CARPZ. *Proc. tit. XVIII. art. 3.* n. 3.

z) MOLLER *ad const.* 20. p. 1. 71. 72. CARPZ. *ad eandem def.* 2.

a) RAVCHBAHR p. 1. q. 12. n. 17. ZOBEL. p. 1. *diff.* 40. n. 5. CARPZ. *l. c. def.* 3. MOL-

LER l. c. n. 17. Nec minus in simplici querela Notariorum esse usum, reor. vid. *prax. Imperii Aulic.* 45. RODING. l. 1. tit. 19. P. C.

b) *Ordinat. Notar. tit. V.* conf. STRYCK. *Introduct. ad prax. for. c. XXIII. §. X.* Formulam Instrum. appell. affert NEHRING in *manuali Not. lib. 3. p. 440.*

c) MYNSING. *Cent. 4. observ.* 45.

d) MOLLER p. 1. *const.* 20. n. 13.

e) *Idem*, P. 1. c. 20. n. 11. MEVIVS P. 1. *dec.* 591. §. 4. *dec.* 326.

f) FRANZ. *lib. 2. resol.* 13. n. 5. SCHWEN-DEND. *ad FIBIGIVM* p. 1. q. c. 2. n. 3. *Ord. Proc. Magdeb.* c. 17. §. 2.

deinde procuraret, praeuaricationis aliquid afferre videretur. Vnde regulam formant: In qua causa quis est Notarius, in ea non potest esse Aduocatus. Eadem ratio est, quare Notarii in causa, in qua instrumentum confecere, inidonei reputentur testes, nec de negotiis a se gestis testimonium dicere, cogi queant g).

§. XIX. Neque quis in negotio, in quo Notarii munus exercuit, Scribae iudicialis partes commode suscipit h). Suspicionis enim semper aliquid haeret, quin studio partis, a qua est adhibitus, in transuersum abripiatur. Caeterum non improbo morem, qui tam in ciuilibus i), quam criminalibus iudiciis Notarios, conscribendis Magistratum libris, qui Protocolla dicuntur, praefici vult. Nam si Notarii tales sunt, quales esse debent, maior sane eorum annotatis tribuenda fides, quam illorum, qui inepti saepe, Magistratum codicillis admouentur. Alia adhuc sunt, vbi in criminalibus Notariorum opera vsui esse potest, nimirum iudici et Scabinis in delicta inquirentibus non raro Notarius additur. Quaestio hic in transitu quasi sese offert, an delicta per Notariorum instrumenta probari possint? Nec puto, omnem vim probandi, ob fidem publicam, qua alias talia instrumenta gaudere solent, ipsis demi posse. Denique alibi adhuc in causis criminalibus adhibentur; videlicet in quaestionem acti, post tertiam torturam, reiteratae confessioni cum testibus adesse solent k).

§. XX. Attexere iuuat, Camerae, et, quae ad eius imitationem in Germania stabilita sunt, summorum Tribunalium esse Protonotarios. Hi vota iudicantium excipiunt, et secundum maiorem illorum numerum sententias consignant, consignatas praelegunt, et illi, qui referentis partes sustinuit, ad subscribendum offerunt. Alia denique hisce incumbunt, quae in ordinationibus summorum Tribunalium recensentur l). Sunt illis in Camera, vt monui, Notarii quidam subordinati, qui eis succedere solent.

§. XXI.

g) BRVNN. ad l. f. ff. de testibus. CARPZ. p. 1. c. 16. d. 62. arg. c. 11. X. de probat. BOERIVS dec. 258. n. 3. MEV. p. 4. decif. 391.

h) Zittaviae Scribae Ciuitatenses, inferiores tantum, vt puto, Notarii dicuntur. Edocet me hoc CARPZ. in *Analektis Fastorum Zittaviensium* p. 303. sed nescio, vtrum sint Notarii creati. Saxoniae Elector, in *Ord. Proc. tit. 2.* Notarium requirit. Vid. quoque *Ordin. proc. Goth.* p. 4. c. 12. sed, vt ex resolut. grav. de anno 1561. apparet, non praecise a Palatino Comite creatum. In crim. causis actuarius aut publicus fit

Baring. Clav. Dipl.

Notarius, aut talis ei adiungatur. LVDOVICI *Diff. de Notario test. exam.* §. 27.

i) CARPZ. *Pr. crimin. p. 3. quaest. 113.* MAVRITIVS *conf. chilon. 2. n. 22.* In Marchia Brandenburgica obtinet, vt, Fiscale Regio contra Magistratum alicuius loci inquirente, Scabinorum locum Notarius occupet. *Ord. crim. March. c. 1. §. 12.*

k) STRVV. *iurisp. R. G. p. 668.*

l) *Ord. Camer. p. 1. §. 28. 29.* Summi Appellationum iudicii, quod Cellae est, ord. tit. 3.

Ff

§. XXI. Porro ad actus, iudicialis quid referentes, aut eius analogiam habentes, spectat possessionis traditio vel apprehensio, quae coram Notario et testibus fieri potest. Testes, sicut in aliis negotiis, ita et hic, necessarii. Quamquam enim, ex Doctorum quorundam opinione, Notario magis credatur, quam testibus; immo duobus, interdum tribus eorum aequiparentur^{m)}; attamen, ut sciam, tradita illa non absque ratione multis displicere, scripturae Notarii sine testibus, ut eo magis de veritate persuasi esse queamus, non habetur fidesⁿ⁾. Eset enim, ac si in propria causa testis esse vellet.

§. XXII. Nec in publicos Notarios, tale quid suscipientes animaduerti potest. Eset enim refragari Caesaris voluntati. Solent autem in apprehensione et resignatione possessionis, etiam analogicae, more Maiorum, certa obseruari symbola^{o)}.

§. XXIII. Sunt adhuc permulti alii similis fere tenoris actus, quibus expediendis Notarii interesse solent. Tales sunt: fines regundi, taxationes et inspectiones oculares, noui operis nunciatio, pignoris publici constitutio^{p)}, distractio pignoris, obsignatio, testamenti publicatio, inuentarii confectio^{q)}. Nescio, an ad actus, iudicialis quid referentes spectet, quod, secundum nonnullorum opinionem^{r)}, matrimonium inuiti mutua coram Notario fidem declarare possint. Quae circa hos et alios actus Notarium nosse conducit, altera Dissertatio de *Notariorum cautionibus*, quas cautelas dicunt, diuina fauente gratia breui habenda, exponet.

§. XXIV.

m) Conf. MOLLER. P. I. const. 20. n. 2. p. 3. 5. n. 10.

n) Nov. 44. in praefat. et n. 73. c. Sed et si Instrumenta. STEPHANI de iurisd. l. 2. p. 2. c. 5. n. 34. In Gallia duobus Notariis extraiudicialiter rogatis, absque testibus fidem haberi, TIRAVELLVS de retr. gentilit. testatur.

o) Vid. Instrumenta apud LVNIG. P. 2. Spicil. Eccles. p. 407. 410. 425. etc. Formulam Instr. apprehensae possess. afferit NEHRING. l. 3. p. 471.

p) l. 5. C. qui potiores in pignore.

q) STRYCK. V. M. ff. lib. 28. tit. 8. §. 5. MEV. P. 2. Decif. 336. LAVTERB. Dissert. de Inuentario haereditatis §. 10. vbi probabilem afferit opinionem, vnum sufficere Notarium, licet Imperator Tabulariorum mentionem faciat. Inuentarium, accepta mercede, heredibus eiusque, qui speciale docere possunt interesse, est extradendum, si petentium ius ad hereditatem liquidum sit. MEVIVS p. 2. decif. 254. p. 8. d. 404.

Docent, si Notarius scripturas a se confectas omnibus occultet, falsi suspicionem incurrere; aliquibus tantum notitiam earum subtrahentem, ad interesse in loco, vbi officium exereuit, conueniri posse, aequae ac, si in eorando munere negligens fuerit, nisi de re aliunde constet. CASTRENSIS Consil. 60. MAGONIVS decif. Lucc. 65. n. 5. Quodsi autem Inuentario vis probandi aduersus debitores competere debeat, requiritur (1) ut debitor ad videndum fieri Inuentarium fuerit citatus, (2) tenor obligationis inuentario sit insertus. vid. latius haec profequentem TEXTOR Decif. palat. 53. Vtile quoque est, Curatori bonorum Notarium iungere, qui repertorium conscribat. MEV. ad t. L. I. 3. tit. 1. art. 10. Denique notandum, in quibusdam locis tam publicationes testamentorum solennes, quam obsignationes et inuentaria praecise competentis iudicis auctoritate fieri.

r) RICHTER P. 3. decif. 113. n. 10.

§. XXIV. Iam sequuntur actus ^{s)}; regulariter ex qualitate iudiciali nihil aut parum habentes; inter quos sunt mandatorum et syndicatum compositio ^{t)}, protestationes, imprimis contra acceptationem cambii, quae coram Notario et testibus fiat ^{u)}, donatio Geradae quingentos solidos Vngaricos non excedens ^{x)}, vltimarum voluntatum consignatio, vbi, an testium numero esset, quaerebat Domitius Labeo, sed male obinde a Celso ^{y)} multatus est, quem iniuuliter egisse arbitrantur. Ad sustinendam eo melius testamenti nuncupatiui fidem, instrumenta componunt. Ita et circa testamentorum insinuationem, Principi aut iudici faciendam, vtilis esse potest Notariorum opera; quanquam de insinuatione dicta communi repugnent opinioni, et praxi forensi. Porro huc pertinent ^{z)} elaborationes contractuum, vbi eorum, qui scribere ignorant, nomina addunt, conficiuntque super licitis ^{a)} instrumenta, eorumque exempla suo: *vidimus* corroborant, regulariter tamen non in illum effectum, vt sine originalibus probent ^{b)}. Hisce resignationes et renunciationes, vbi Notarii de certioratione, vt vocant, mature cogitent, accedunt. Nullus tamen dubito, quin mulier SCt. Vellei. (5) valedicens certior fieri possit ab alio. Nam sufficit, renunciantes de beneficiis suis edoceri, quod sola iuramenti vis supplere non potest. Iuramentum enim non est explicatio, sed vinculum animorum. Quid, si dixerit ^{c)} Notarius, mulierem a se de vi SCt. Vellei. esse admonitam, in mulierem contrarium asserentem probationem transfert.

Ff 2

§. XXV.

^{s)} Non nego, interdum aliquot eorum talem habere suppositionem, vt et ad iudiciales referantur.

^{t)} *Ord. Cancel. Calenb. tit. IV.* Ex iudiciorum obseruantia, mandatum sigillum pariter et subscriptionem requirit, syndicatus autem non nisi publicum Vniuersitatis sigillum, si quod extet. *CARPZ. Proc. tit. V. art. 4.* *LAVTERB. dissert. de Syndicis §. 76.* Quid ad authenticationem et authorisationem Mandati constituti requiratur, vid. ap. *BOER. decis. 281. n. 3.* *MEV. P. 2. Decis. 155.*

^{u)} *VFFENBACH. Diss. de protestat. in cambii c. 7.*

^{x)} *Const. 14. p. 2. Constit. Elect. nouiss. 22.* Curatorem requirit.

^{y)} Videtur Domitius Labeo excusari posse, atque inde non satis meretur, vt quaestio stulta Domitiana dicatur. *Conf. SCHILTER de ratione resoluendi textus iuris p. 8.* *VFFENBACH de iudicio Antico. c. XI. p. 142.*

^{z)} Oportet autem, vt Notarius in praesentia partium et testium scribat contractus, antequam

recipiat, deinde vero alta voce praefegat, sedulique sint illi, quorum interest, ne aliquid omitatur. Omissum enim a Notario suppleri non potest, per praesumptam lucidiorem uentis explanationem. *ANTONIUS FABER in Cod. Sabaud. l. 8. tit. 27. def. 31. n. 7. Ordin. Notar. tit. 1. §. 23.* Sic et error emendari nequit; vide tamen limitationes apud *FARINACIVM p. 6. opp. criminal. quaest. 156.*

^{a)} Ab hoc munere plerumque se excusare nequeunt, nisi sint Doctores, Senatores, Monachi aut Clerici. Immo ad officium requirenti praestandum mandatis poenalibus adiguntur, licet opem aduersus Magistratum praebere debeant. *MEVIVS p. 2. decis. 5.* *GAIL. I. obs. 166.* *SCHILTER exercit. ad ff. 7. §. 35.*

^{b)} *MARTINI Comment. forens. tit. 24. §. 1. n. 10 seqq.*

^{c)} Si instrumentum dicit, mulierem esse certioratam, pro eo praesumendum videtur. Nam maxima Notario tribui solet fides. *GRAT. t. 3. discept. for. c. 550. n. 18.* Interim haec opinio satis dubii habet, *ANTONINI THESAURI*

Floren.

§. XXV. Antequam ad instrumenta Notariorum publica deueniam, quaedam de Protocollo adiungenda erunt, quoniam huic, quicquid habent fidei, debent. Itaque in dubio, vbi contendunt, maior pro Protocollo, quam pro Instrumento siue authentico parti tradito, est fidei praesumptio ^d). Cuiusque enim rei origo est spectanda, a qua, tanquam a fonte, reliqua omnia profluunt. Inde colligunt, etiam abbreviaturae, tanquam matrici, plus deberi fidei, quam protocollo extenso ^e). Non erimus iam admodum solliciti de differentia, quae est inter Protocollum extensum et caeteratum, quo utroque Notarius vti solet ^f); sed memorabimus tantum, nos per Protocollum intelligere, breuem rei gestae annotationem, memoriae causa factam, vt exinde postea desumantur Instrumenta ^g). Vt autem rite et decenter omnia fiant, oportet Notarium esse rogatum ^h), rogationisque ab iis, a quorum voluntate negotium dependet, faciendae, in instrumento mentio iniiciatur, quod factum esse, in dubio non praesumitur ⁱ). Est autem Notarius de iis, quae sensu, non autem, quae iudicio intellectus percipiuntur, rogandus ^k). In talibus autem casibus, vt Magistratus auctoritas accedat, plerumque non requiritur ^l). Antequam ad conficiendum Protocollum procedat, probe intentionem partium inuestiget ^m) et si quid a legibus aut moribus abhorrens intendat, vt ab eo desistant, adhortetur.

§. XXVI. Postea imbreuiaturae ipsi manum admoueat ⁿ), et negotium, pro desiderio partium ^o), describat, illarum, vt et testium nomina, vna cum

Florentin. decis. XXII. n. 7. 8. vbi de quaest. si in caeterato scriptum reperitur: *quae mulier informata* etc. *renuntiavit* etc. an de certior, aut renuntiatione Velleiani intelligatur, agit.

d) MARTINI *tit. 20. rubr. SVRDVS consil. 141. n. 8.*

e) MASCARDVS *de probat. Conclus. 250. n. 5. 6.* MENOCHIVS *lib. 2. de arbitr. iud. quaest. c. 157.*

f) BRINCKMANNI *Dissert. de Notariis, posit. 28.* Continet autem caeteratum, siue elegantius adhuc, bastardellus, broliardellus, imbreuiatura, vt matrix Instrumentorum, summam et abbreviate, quae deinde sub certa forma in alio extenduntur. DECIVS *Consil. 447.* COVARVV. *pract. quaest. c. 19. n. 6. IV.* Imbreuiaturae plenam adscribunt fidem, si authenticum partibus traditum, aut in extenso, quoad omnes publici instrumenti solennitates, descriptum extet; semiplenam vero, si sola adsit, etiamsi subscriptio aut signum deficiat.

g) LAVTERB. *ad tit. ff. de fide Instrument.*

h) De quaestione, an duo Notarii rogati credantur esse rogati in solidum, consule THE-SAVR. *Decis. 145. Ord. Notar. tit. 1. §. 5.*

i) FRANTZK. *l. 2. ref. 17. n. 17.*

k) RICHTER *p. 1. decis. 72.* PHILIPP. *ad decis. Elect. 20.* Quid circa iudicium sensuum Notario, quid testibus, incumbat, vide in *Ord. Notar. tit. 1. §. 6.* Nocturno tempore, ne sensuum iudicium fallatur, Instrumenta confici nequeunt, nisi periculum sit in mora, vbi tria ad minimum lumina accendenda esse perhibent.

l) SCACCIA *de iudiciis caus. civil. et crimin. l. 2. c. 11.*

m) BRINCKMANN *quaest. 37.*

n) Licet enim Notario concedatur, Instrumenti, quod absoluit, ingrossationem, alii committere; attamen in Protocollo conficiendo eiusque extensione, alium sibi regulariter substituere non potest. *Ordin. Notarior. tit. 1. §. 8. 9.* NATTA *Consil. 224. vol. 1.*

o) Tametsi partes in omnia, quae circa negotium perficiendum legibus, moribus, et naturae

cum tempore et loco addat, et denique subscribat et sigillo suo muniat. Testium et contrahentium subscriptionem quamplurimi DD. non requirunt. Haec deinde, integris litteris et formulis latius extensa, Protocollo extenso nomen dant P). Ex hoc deinde Notarius originale transmittit, illudque partibus tradit.

§. XXVII. Ad publicum Notarii q) Instrumentum r) requiritur, ut 1) invocetur nomen s) diuinum, 2) adiciatur annus Christi t) et indictio u),

Ff 3

3) nomen

turae rei conueniunt, consentire praesumantur: fatius tamen est, ut Notarius testibus praesentibus, quos specialiter esse rogatos non requiritur, partibus summarie ad minimum, quae sit natura negotii, quaeque sint clausulae, quibus illud apud se actum innitatur, exponat, curetque, ut partes consensum suum profiteantur. *Ord. Notarior. tit. 1. §. 9. 10.* Hoc DD. instrumenti publicationem appellant, qua omisso Instrumentum pro nullo haberi dicitur. ALEXANDER *lib. 1. Consil. 77. n. 8.* Atque inde cum haec a Notario, ut par est, facta credantur, propter iuramentum eius, praesumitur clausulas consuetas rogatus adiecisse. BERTAZOLLS *Consil. criminal. 53. n. 14.* CARPZOV. *p. 3. Dec. 234. l. 1. resp. 63. n. 19.* MENOCHIVS *praesumt. 79. l. 2.* COLERVS *de processibus executiuis p. 1. c. 10. n. 440.* Tacite autem nullae clausulae subintelliguntur, praesertim monenti cuiusdam.

p) Nemo alterius inbreuiaturam sine iudiciali iussu extendere potest. *Ord. Notarior. tit. §. XVII.* Quaeenam hic obseruanda sint, vide apud WVRMSER. *obseruat. 3. tit. 17.*

q) Qualitas Notarii in dubium vocata probari debet. CACHERANVS *decis. 117. n. 3. 5.* De praesumptionibus huc spectantibus MENOCHIVS *in praesumt. opere agit.*

r) Ad Instrumenta Notariorum pergamenum requirit FRIDERICVS *II. lib. II. tit. LXXVIII. consil. Sicul. p. 744. Cod. Lind. MAXIMILIANVS I. in Ord. Notarior. §. 19.* ubi Notarum et Zifrarum, praesertim ignotarum, usum interdicat, idem sanxit. MYNSINGER. *I. Obs. 80.* docet, et hodie nullum esse instrumentum, nisi in membrana scribatur: illius opinio exceptiones admittit, quas vide apud HAHN. ad WESENBECK. *h. t. n. IV.* Immo REIGERVS in additionibus ad Mynsingerum asserit, et hodie in Camera chartacca recipi Instrumenta. Quod tamen ad Instrumenta appellationum non videtur esse extendendum.

s) *Rec. Imp. de anno 1512. §. und nachdem. vid. LAVTERB. Comp. ff. tit. de fid. Instrum.* Iure Romano inuocatio nominis diuini non erat necessaria; hodie autem, nec in Iudaeorum instrumentis omitti potest. BORNITIVS *de Instrumentis p. 1. l. 2. c. 19.*

t) Incertum est, quando anni Incarnationis publicis coeperint adici documentis. Quod ad Diplomata attinet, Caroli Magni genuinas adesse chartas, quibus anni incarnationis subiecti sint, MABILLON *de re Diplom. lib. 2. c. 27. §. 4.* fatetur. Reperio etiam apud BVCELINVM Diploma Caroli M. quod Hildegrinus Notarius ad vicem Alcuini recognouit, ubi habetur annus Christi DCCCII. Sic et sub Diplomate, quo Monachis Helmstadiensibus bona quaedam donat, idem annus incarnationis apparet. Neque ita exilimo, Mabillonii sententiam omnino esse veram, quod non sub donationibus piis, sed tantum sub chartis ad Rempubl. spectantibus, anni Incarnationis tum temporis adhibiti fuerint. Ludouici Pii quaedam Diplomata, annos Christi referentia, habet CONRINGIVS *c. 3. censurae Diplomatis Lindav.* Atque ita affirmantium sententiae, quod ante Ludouicum Germanicum anni Incarnationis sub Diplomate non fuerint visi, subscribere non possum. Deinde MABILONIO *de re Diplom. lib. 2. c. 35.* tuto haberi non potest fides, quando putat, nullam sinceram Pontificum ante Leonem IX. cum hoc calculo reperiri Bullam. Si Gregorii I. priuilegium, Monast. S. Medardi datum, quod annum Incarnationis refert, genuinum esset, diu ante nos hic inualuisset. Sed suppositum dicitur a LAVNOIO et BLONDELLO *l. c. p. 647. vid. tamen, quae in defensionem Decret. Pontific. epistol. quas BLONDELLVS impugnat, habet PAGO crit. ann. Baron. t. 1. p. n. 98. n. IV. seqq.*

u) Indictiones, quarum numerationem hodie obseruans, Constantinum habent Auctorem. vid. HENRICI NORISII tractatum, quem inscribit

annum

3) nomen Imperatoris et Papae, si ab utroque est constitutus, 4) mensis et dies, hora, locus loci, 5) narretur causa summarie, cum omnibus circumstantiis rei gestae, 6) addantur nomina et cognomina testium ^x), 7) tandem subscribatur et subsignetur: cuius ommissio totum instrumentum vitiat.

§. XXVIII. Sunt adhuc circa instrumenta nonnulla notanda. Caueant imprimis Notarii, ne in extensione aut ingrossatione, ut aiunt, Instrumentorum aliquid radant; illud enim Instrumenta suspecta reddit. Quodsi autem contingit, eius in Instrumento aut subscriptione mentionem faciant ^y). Putant tamen, rasuram vel lacerationem non attendi, si non sit in loco aliquo suspecto, aut etiam substantiali vel magni admodum momenti. Sic et probe circumspiciant, ne villo modo errorem committant: quodsi hoc factum, error non nisi auctoritate iudicis corrigi potest ^z).

§. XXIX. Nec instrumentum absque omni falsitatis vel corruptionis suspicione est, si sigilla sint infracta ^a): magis tamen de veritate eius dubitatur, si quaedam continet non vera, aut non aequae verosimilia ^b), utpote quae ipsorum paciscentium vel loci aut provinciae moribus, ubi instrumentum conditur, vel naturae negotii repugnare videntur. Diuersitas etiam styli fidem instrumenti minuit, ut et, si in eo illorum, quae non extant, aut valde sunt incerta,

annum et Epocham Syro-Macedonum Diff. 3. p. 199. CALVIS. in opere chronologico p. 516. Dubitat quidem de eo PETAVIVS in *rationario temporum P. 1. lib. 6. p. 339.* Sed confunduntur saepe diuersa genera indicationum. vid. Cardinalem NORISIVM l. c. et *Dissert. IV. p. 406.* Carolus Magnus post adeptum Occidentis Imperium, Indictionis usum more Imperatorio adhibuit: MABILLON *de re Diplom. l. 2. c. 24.* Vbi etiam agit de tempore, quando sub Pontificum Bullis Indictiones adesse coeperint. Conferatur quoque COVARVVIAS l. 1. *variarum resolut. c. 12.*

x) CARDIN. MANTICAE *decif. Rotae Romanae 79. n. 3. et 174. n. 2.* Quodsi plures non in solidum rogati sint, omnes subscribere tenentur. SCACCIAS l. 2. *de iudic. caus. civil. et criminal. c. 11. n. 551. 560.* Si Notarius aliud, quam Notariatus Sigillum adhibuit, requiritur iuramentum suppletorium. RICHTER. p. 1. *decif. 32.* CARPZ. l. 3. *resp. 85.* Solennitatibus, cum lege aut consuetudine sint introducendae, partes renunciare non possunt. Nec Notarius omissa, praeter locum et diem, nec in continenti adicere potest. GILHAVSEN *arbor iudic. c. 6. p. 3.*

n. 40. Porro et totum corrumpit instrumentum, si vitio Notarii falsitas irrepsit, aut aliunde adueniens substantialia afficit. MASCARDVS *de probat. conclus. 743.* De quaestione, an talia instrumenta per testes enuerari queant, vide COVAR. P. Q. c. 20.

y) *Ord. Notar. tit. 1. §. 81.* BERTAZOLL. *Consil. crim. 411. n. 11. 12.* Colligunt falsitatem Instrumenti ex diuersitate manuum, ut et si in margine Instrumenti aliquid additum. MEIER *in Colleg. I. A. l. 22. t. 4. thes. 18.* GOSW. *ab ESCHBACH ad Carpz. p. 3. c. 3. def. 5.* Vitiat Instrumentum, si constet, alio loco et die confectum esse, ut et maiorem suspicionem error in anno, quam in Indictione excitat; quanquam nec difficile admodum sit, indictionem inuenire. vid. LAVTERB. *ad tit. ff. de fide Instrum.*

z) *Ordin. Notar. l. c. §. 22.* Iob. MASCARDVS *de probat. Conclus. 126.* Absque iudicis ope, si quid ob errorem Notarii in substantialibus est ommissum, nullum sit: potest tamen pars inde laesa Notarium ad Interesse conuenire.

a) vid. tamen MEVIVM *Consil. 90. n. 11.*

b) MEV. *Consil. 57. n. 54.* MENOCH *de arbitriis iudic. quaest. c. 442. n. 59.*

ta, mentio iniiciatur. Circa talia enim hominum conuentiones versari non solent, et styli diuersitas, plures Instrumento manum commodasse scribentes, arguit. Genius enim humanus, eodem plerumque modo in animi sensa, et quae percipiuntur, exprimenda ferri solet. Adde, et ex mutato atramento, inferri suspicionem. Denique inducta et incisa Instrumenta, et si quae alia sunt huius generis vitia, ab allegante probanda, Instrumentorum fidei derogant ^c); Iudicis tamen arbitrio hic aliquid dandum erit ^d).

§. XXX. Opera autem danda, vt, quantum fieri potest, fides Instrumentorum conseruetur ^e). Hinc a iudice aquae interpretationis regulae sunt adhibendae, quas recta ratio suggerit, et a GROTIUS, MENOCHIO et MANTICA aliisque, sed sparsim et imperfecte admodum, in lucem sunt productae. Deest pro dolor! Ictis hermeneutica, de quo viri eruditi iam dudum conquesti sunt ^f). Feldeni liber de viri ingenio quodammodo testatur; sed leges, pacta et instrumenta exposituris, non magnam praebit vtilitatem.

§. XXXI. Cogitur autem Notarius, licet Notarius esse desierit, partibus earumque procuratoribus et haeredibus aliisque, quorum interest, Instrumenta edere. Si altera editio petatur, Iudicis auxilium est implorandum, si eam Notarius denegat ^g). Ad editionem etiam tenetur heres et Pater Notarii, vt et, qui in eius locum est surrogatus, et ad quem defuncti Notarii originalia aut Protocolla peruenere ^h).

§. XXXII. Attamen, vt instrumenta ante mercedis solutionem ⁱ) tradantur, Notarii compelli non possunt. Habent enim in iis, vt Aduocati in Actis, ius retentionis ^k).

§. XXXIII. Praeter mortem naturalem et ciuilem, Notarii munus superueniens dignitas, quae cum Notariatu stare nequit, tollit, vt et renunciatio. Resignatio autem officii non, nisi in manus concedentis, fieri potest ^l).

§. XXXIV.

c) BALDVS *Conf. 305.* BERTAZOLL. *Confil. 535. n. 7. et 8.* LAVTERB. *Diff. de cancellario. ne §. IX.*

d) VINCENTIVS DE FRANCHIS *decif. 485.* MENOCH. *Confil. 409.*

e) Contra publica haec instrumenta admitti tamen probationem in contrarium, docet GAIL. 2. *obsf. 77.*

f) De hermeneutica generalia quaedam tradit LEIBNITZ *in noua methodo docendae discendae. que iurisprudentiae, part. special. §. 66.*

g) *Ord. Notar. tit. 1. §. 23.*

h) BORN *ad vniuers. ius iud. Diff. 1. thes. 54.*

i) Merces secundum loci statuta et mores aut acquitatem est determinanda; nescio autem, an vbique obtineat, quod DD. tradunt, pro conficiendo testamento reciproco, duplex deberi honorarium, vt et pro imbreuiatura, et authentico. GAIL. 2. *Obsf. 117.* FINCKELTH. *Obsf. 40.*

k) *Ord. Notar. tit. 1. §. 16. Ad lit. ad Decif. DE FRANCHIS 262. n. 6.*

l) FABER. *Cod. Sabaud. l. 2. t. 8. Def. 22.* Finckelth. *Obsf. 98.* MEVIVS *ad I. L. lib 3. tit. 8. art. 15.* VMMIVS *ad proc. D. 17. thes. 7. v. 36.*

§. XXXIV. Denique amittitur haec dignitas, si Notarius suo munere nolit, aut ob summam inperitiam prorsus fungi non possit; vt si super contractu vsurario, in improbi foeneratoris vtilitatem, aut simile instrumentum conficiat; patitur enim famae deliquium ^m), soletque adhuc exilium aut alia arbitraria poena addi; quod etiam, iuxta regulam, si sibi ipse aliquid in testamento adscripserit, obtinet. In territorio Brunsvicensi Notarius super illicita alienatione aut oneratione praediorum, quae rustici habent clientelaria, instrumenta conficiens, priuationis et infamiae poena afficitur ⁿ). Grauius quid adhuc accedit, si simulatum aut falsum Instrumentum confecerit, nimirum manus amputatio ^o). In Ducatu Magdeburgico, si quae adsint falsitatis vestigia, virgis caesus in perpetuum relegatur ^p). Seuerissima Neapolitani in hoc crimen animaduertunt poena, nempe capitis ^q). Hoc omnino admittendum est, si innocenti falso eiusmodi Instrumento mors sit allata ^r). Plura iam addere, temporis ratio non patitur.

^m) *Ordinat. Polit. August. de anno 1548. tit. 17. et de anno 1577. eod. tit.*

ⁿ) *Const. Henrici Iulii de anno 1593. Ord. Prouinc. Brunsv. §. 30.*

^o) MYNSING. 6. *Obsf.* 65.

^p) *Ord. Proc. emend. c. 17. apud MYLIVM pag. 128.*

^q) VINCENTIVS DE FRANCHIS *Decif. 444. n. 1.*

^r) BERGER. *Obsf.* 56. *ad elect. crimin. p. 177.*

NOTARIORVM VETERVM SIGNA NONNVLLA CVRIOSAE etc.

nimirum

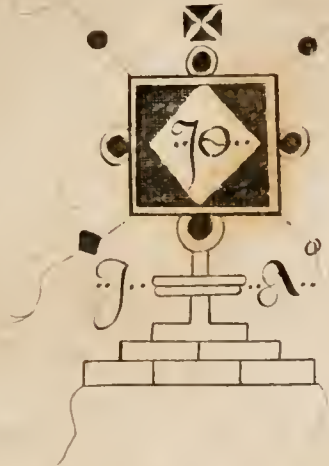
1. Iacobi Arnaldi, de anno 1345.
2. Iohannis de Bruchusen, de anno 1358.
3. Euerbardi Kerchof, de anno 1377.
4. Arnoldi de Bardewich, de anno 1382.
5. Borchardi Harde, de anno 1385.
6. Heydekini de Brunswick, de anno 1389.
7. Iohannis Rymberti, de anno 1394.
8. Iohannis de Ouerenkerken, de anno 1395.
9. Iohannis Meynersen, de anno 1435.
10. Henrici de Esbeke, de anno 1438.
11. Ioach. de Bulow, de anno 1443.
12. Henr. Hecht, de anno 1470.
13. Herm. Dalenborch, de anno 1471.
14. Henningi Ackenbusen, de anno 1471.
15. Bernardi Esschemann, de anno 1501.
16. Theodorici Wulffhagen, de anno 1510.
17. Iacobi Swartzimburgh, de anno 1515.
18. Iohannis Caluis, de anno 1521.

V. IACOBVS

Jacobus Arnaldi.

1.

Jacobus Arnaldi citius Cteney diae publicus
Aplica 2 Impiali auct. Notarius, prefatus qz
dm Audit. scriba.

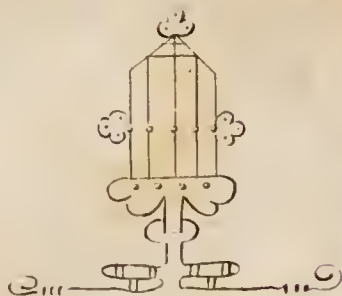
A A a a B b B b C c c c D d d d
E E e e f f G g g g h h h h I I
L l l l m m n n o o p p p
q q r r s s s s t t
v v v u u v v

Ex Instrum. Intimaticnis Auditoris Rom. 1745. Indict.
13. d. 1. Jul. ♀.

2

Johannes de Bruchusen

Johannes de bruchusen clericus bremey^{ensis} dioc^{esis} pub^{licus}
Imprali aucte notarij

A A a a b b b b c c c c d d d d e e e e f f f f
g g h h i i k l l l m m n n o o
p p p q q r r r s s s t t t u u
u u v v x x y y z

quidē p^{re}videntia. x^po Christo. p^{re}sentia.
gnalis generalis. a^ute^{re} Archiepiscopi. β sed. x et.
β sub. q^{uo} quo.

Ex Instrumento Notar. Dat. in Antiqua Ecclesia Monasterii
in Hilgendale. Aⁿo. 1558. Indict. II. d. 15. Octobr.

Euerhardus deus kerchof clericus monasterien
Drot publicus Aptica ⁊ Imperiali aucte
Notarij.

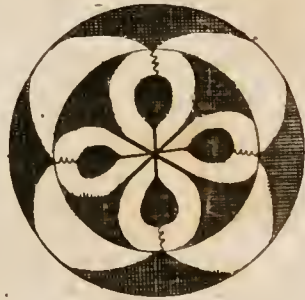
A a a B b b c c c d d d e e
e e f f f g g g h h h i i
k k k l l l m m n n n o o o
p p p q q q r r r s s s
t t t u u u v v v z

Ex Instrumento publ. Dat. Minda Aa. 1377. Indict. 15.
d. 22. Maij.

Arnoldus de Bardewich.

†.

Arnoldus de Bardewich clericus Verden
Dnoꝝ publicus Imperiali auctoritate
notarius,

A A a a B b b c c c d d d
E e e f f G g h h I I J j
k k l l m m n n o o
p p q q r r s s t t
u u v v w w x x y y z

fo secundo. ppo Christo. Mptozꝝ scriptorum. sue sunt.
ptis perlectis. pdis predictis. capde earundem.

Ex Transumpto Testamenti Seghebandi de Wittorpe,
Dat. Bardewici Aō. 1582. Indict. V. d. g. July.

Borchardus Harde .

5.

Borchardus Harde clericus Bremey Dioc
pub.^{icus} Imperiali aucte notary

A A a a B B b b c c c d d
E e e f f g g h h h I I i j
L L l l m m n n n o o o o
p p q q r r r s s s t t
z z t t v v u u w w x y z

z et. eq etiam. vō vere firmāe confirmare. q̄ qui.
pdr prädicitur. Grant grātiter. ecc^{to} Ecclesiasticum
p pro. tpe tempore.

Ex Instrum. Notar. Dat. Lüneburgi Aō. 1585.
Indict. VIII. d. 16. May.

Heydewinus D^{ns} de Brunsw^o. Clericus Verden^s Dioc.
Pub^licus Imp^{er}iali aucte Notarius.

aucte, auctoritate Clericus, Clericus cū, cum

D^{ns}, dictus. form^a, formam. hui^osi, huiusmodi.

no^me, nomine. omⁿium, omnium. p^{er} per

p^{re}sens. p^{ro}no^mop, Patronorum.

p^{re}redito, p^{re}redito p^{ro}missor^{um}, p^{re}missorum.

Ex Instrumento Notar. Dat: 1389. Indict. XII. d. 12. Sept.
in Luneburg.

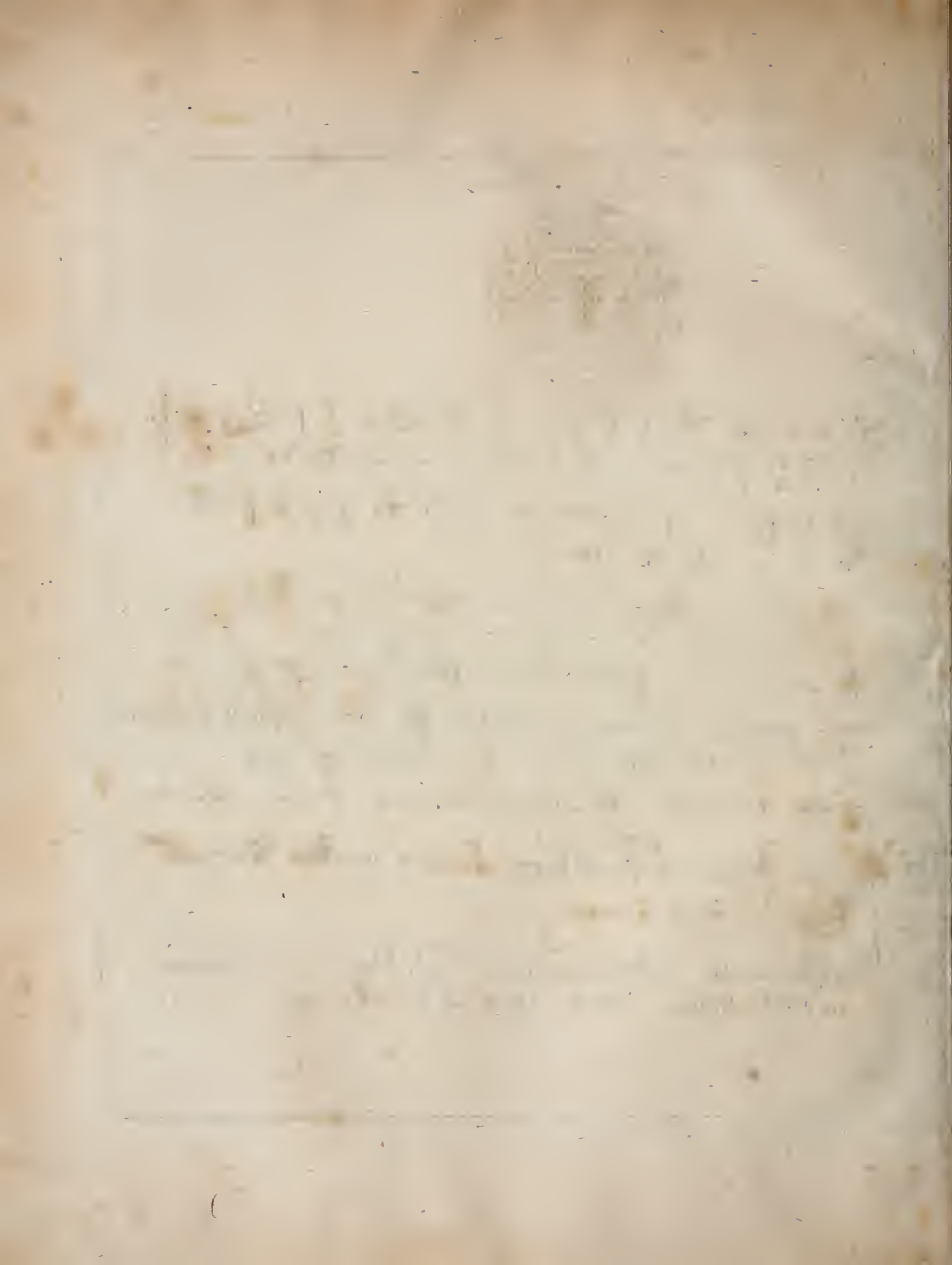

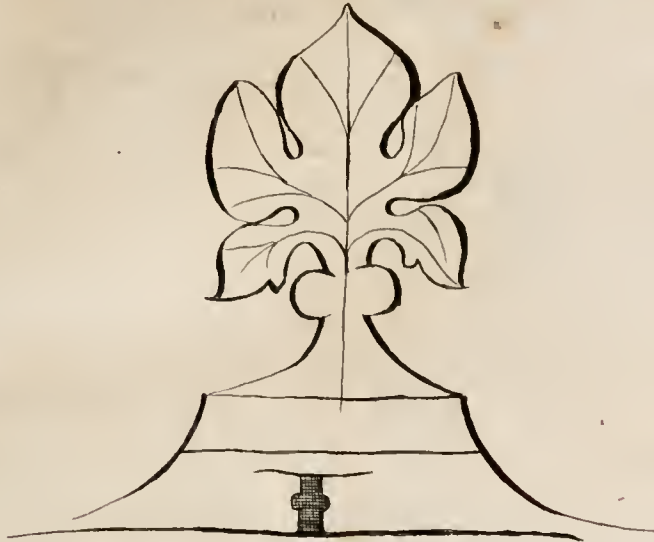
A a B b c c d d e e f f G g h
 I i J j K k L l m m n n o o
 P p q q R r S s T t U u
 V v W w X x Y y Z z

In Domini Dioq Diocesis deo dicto dno divina
 eccae Ecclesie et et apoy ipsam o con-
 p par, per. pris Patris ppe Papae p p pro
 pu publici pncra presentia p pra psonb Presbyteris
 qto quarto qu quon- p quam q quasi
 spatr Specialiter sr Super ta tam t tur ut vel

Ego Johannes Rymbert cleucus gunden Doc pub.^{cus}
 Impiali aucte Notary

In Instrumento Presentationis ad Vicar. S. c Martini
 in Eccl. S. Joh. Dat. 1394. d. 26. Augusti.

A A a a B B b C c c d d H e e f f
g g y h h I i k k l l m m
n n o o p p q q r r r z z
S s s s v v t t u u x x y y z

Abco Alberto. al alias aucte Auctoritate.
cu cum. accoes accessiones. uia jura. me
inter h licet. mri nostri. ojon Monasterii.
p. pro. pdaus predictus. q quod. q̄i quasi.

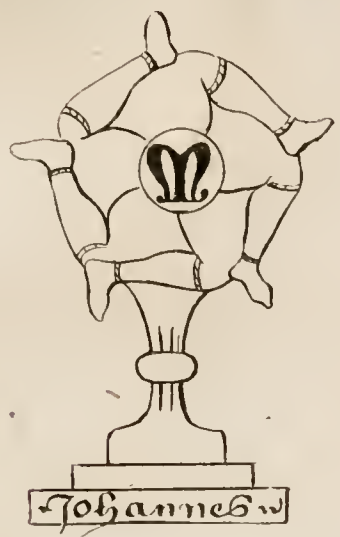
Johes de Ouerkerke al deus Renema
eticus ayndey dyog pub^{co}. Impiali aucte
notary.

Ex Instrumento Donationis. Dat: 1595. Indict: tertia.

[Faint, illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

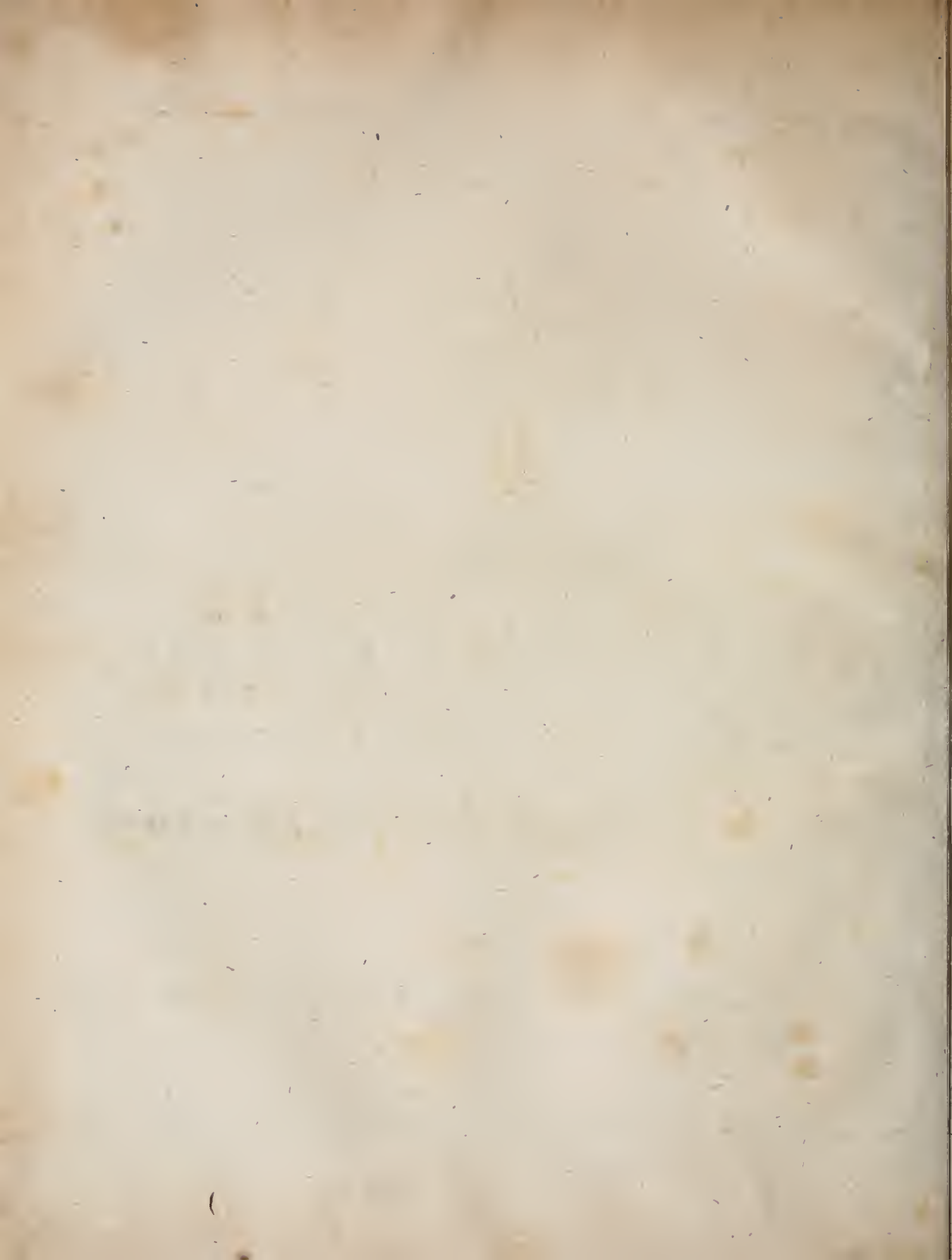
Johannes Meynersen

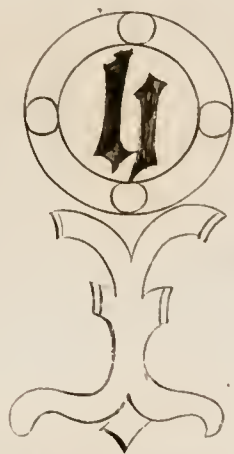
A A A a a a B B B b c d d d e e e
 f f f g g h h h i i i k k l l l m m m
 n n n o o p p p q q q r r r s s s
 t t t u u u v v v w w w x x x y y y

Johannes Meynersen, dicitur, auctoritate publicae Impudic
 aucte Norrib

Ex Instrumento Notariali Dat: An. 1455. Indict. XIII. in
 Ecclesia S. Ciriaci.

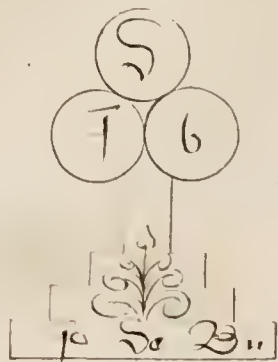
Henricus de Esbeck clericus Hildensemensis Diocesis
sacra Imperiali Auctoritate Notarius.

In Instrumento Traditionis et Acceptationis Castru et Opicii
Erteneberg 1438. Indict. 1. d. 16. Januar.

H ego Henricus de Esbeck clericus Hildemⁱⁿ Dyoces^{is} Barra
Impiali auctoritate notarius.

A A A A a B B B C c r r D D D E e
f. g g g h h I I i r k l l m m n
n n n o o o p p p q q r r r s s
s s b e t t v v u u x x x z

Joachim de Bulow sub⁹ Imperiali aucte
 Notarij et Corp⁹ p⁹deco dno Archidiacono
 Scriba

A A a a B B b b c c c
 D d d d E e e f f g g h h h
 I I I r l l m m m n n n
 o o o p p q r r r s s s
 t t t u u v v

ꝛ pro. ꝛ pro. ꝛ per. ꝛ ex. ꝛ con. ꝛ com.
 municacionis.

Ex Instrumento Arresti. Dat. Lincburgi A^o. 1443.
 Indict. 17. d. 31. Jan.

Henricus Hecht.

henricus hecht etiam coloniarum dioce publicus Imperiali
aucto notus

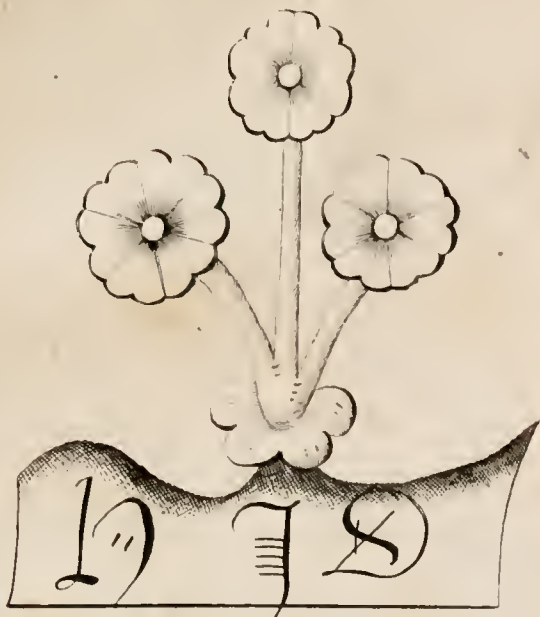
A a a a b b b c - d d d e e e f
 F f g g h h i i j j k k l l m m n
 n n o o p p q q r r s s t t
 u u v v w w x x

Ex Instrum. Notar. Dat. Romae. Aö. 1470. Indict.
III. d. 8. Octobr.

Hermannus Dalenborch.

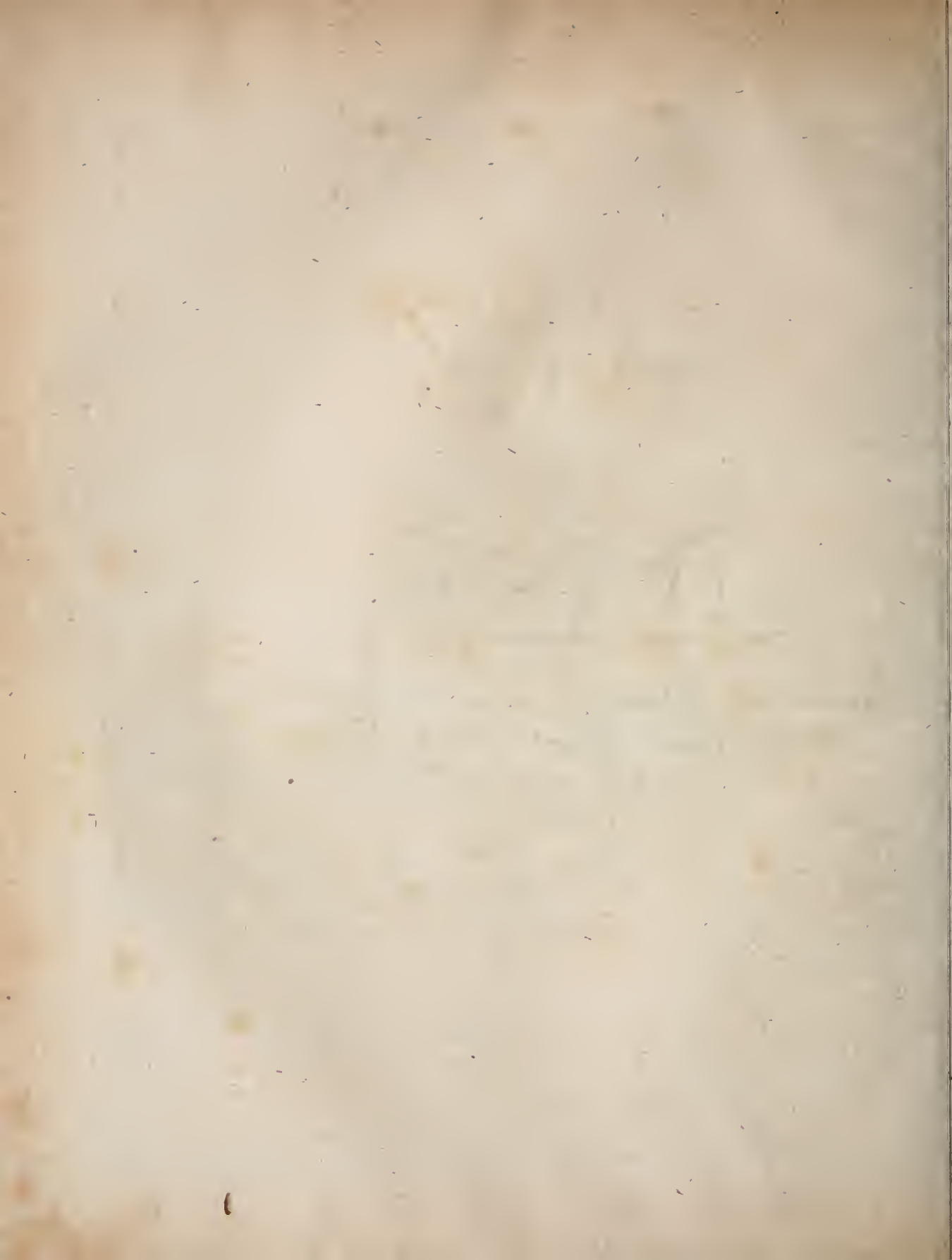
13.

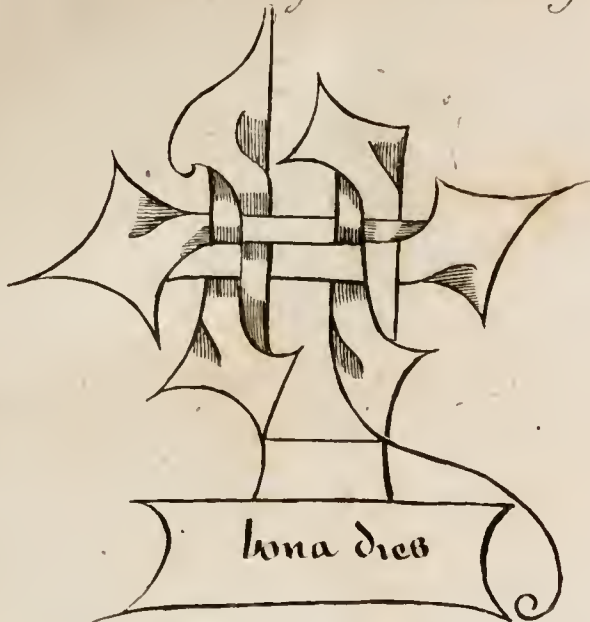

Hermannus Dalenborch clericus Verden' Dioc
publicus sacra Imperiali aucte Notarius
* Rencius in Epd pns et dxy Dni Bartoldi
Epd * Scriba et Secretaria

Huiusmodi Instru Instrumenti. pnyß, pnyß, pnyß.
Vna cum. fed fieri. pns presens.
omne exinde.

Ex Subscriptione Confirmat. Vicar. 3. Anton. ad S.
Joh. Dat. Lüneburgi. Aō. 1471.

Henningus Ackenhusen clera Hildesheimensis diocesis
publice Aptica et Impiali aucte Note, p[ro]f[ess]or
d[omi]ni leonardi p[ro]f[ess]or et t[er]m[in]o co[m]m[un]i Scriba.

A a B b C c D d E e F f
G g H h I i K k L l M m
N n O o P p Q q R r
S s T t U u V v W w

Ex Instrum. Institut. ad Vic. B. Mar. Virg. S. Lamb. Dat. Lune-
burgi Anno. 1471. Indict. IV. D. 6. Martii.

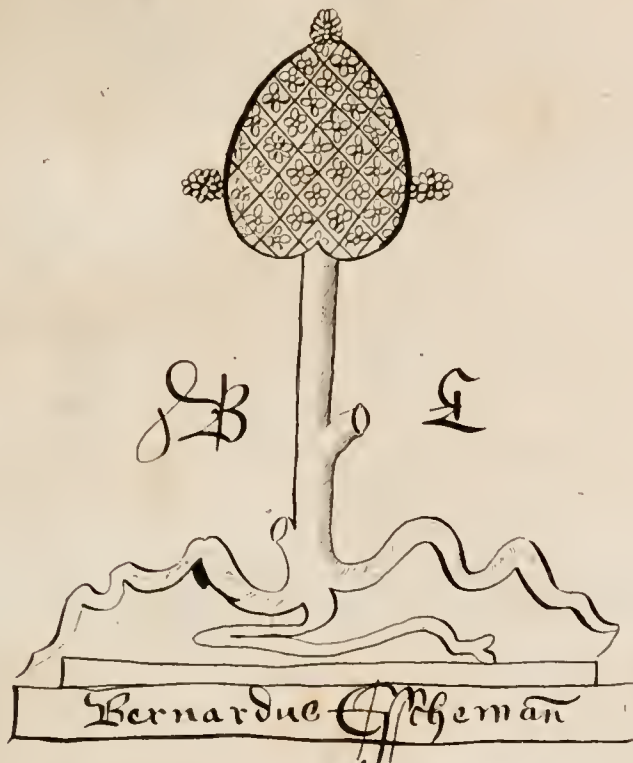

Faint, illegible text or markings, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text or markings, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Bernardus Escheman

15

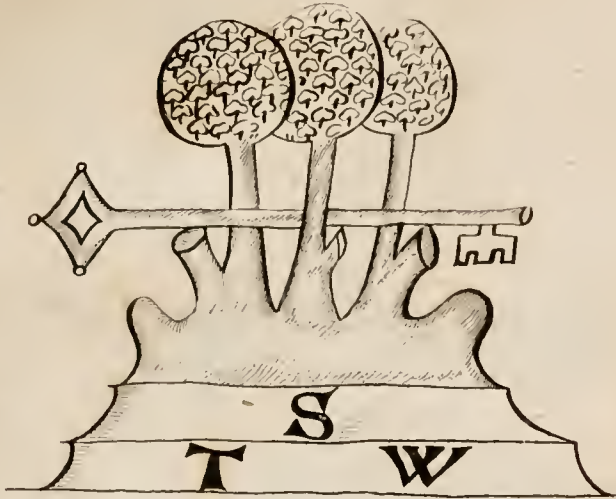
Bernardus Escheman Thomsz werden dioc publicus
 Sacra Imperiali aucto Notarius

A a a a B b b c c c d d d d e e e
 f f f g g g h h h i i k l l l e m m m
 n n n o o o p p p q q q r r
 s s s t t t u u u v v v w w w

Ex Instrum. Presentat. ad Vic. z. Catharinc ad S. Lamb.

Dat. Luneb. A. Dn. 1551. Indict. II. d. 2. April

Theodoricus Wulffhagen, etiam Mundanum
 nullius Sacris Legibus et Imperialis auctorita-
 tibus Notandum

L l a a b b r r O o d d E E r r
 P P f f g g h h i i j j L L l l l
 m m n n o o p p q q r r
 s s t t u u v v
 x x y y z z

Ex Instrum. Fundat. vic. z. Joh. Evang. ad S. Spir. ap.
 Salin. Dat. Lunob. No. 1510. Indict. XIII. d. 17. April. §.

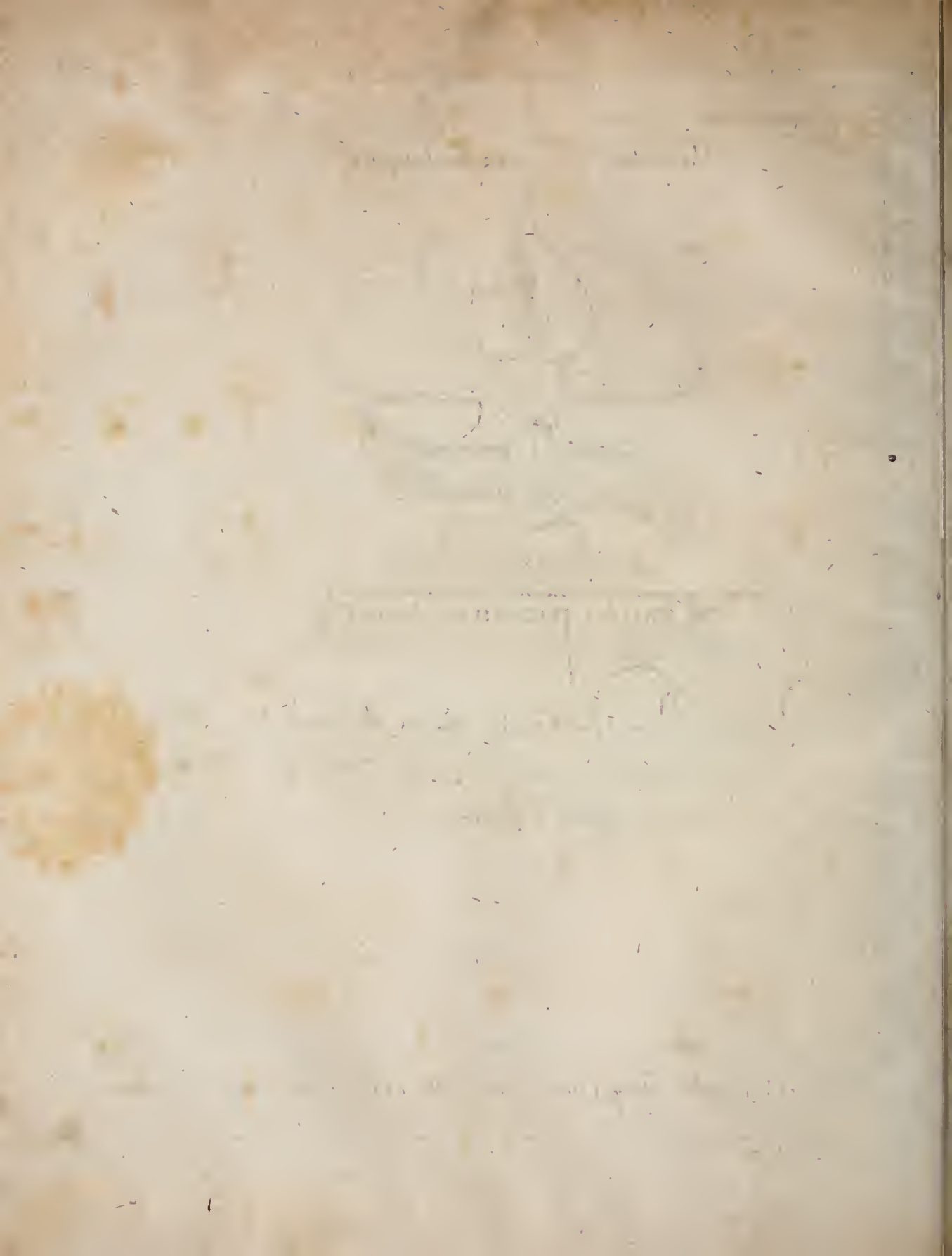
Jacobus Swartzimburgh

17.

Carolo Swartzimburgh Elden Breidenh. Hon. nobili
Imperiali aucte nobis, dedit Vobis et Grego
dus Doctor ac ppt. Prætor

Ex Instrumento Investiture Pauli Karstens ad Vte. 3. Andr.
S. Lamb. Dat. Luneb. a. d. Dn. 1515. Indict. III. d. 4. 15. Martij

Johannes Calvis Clericus verley diocef Publiens
 aptica anctē Norimū dieuz Regibz Dny ppia
 In hanc negotio vza et Scriba

a ä a a a b b c r r d d d l l l e e f
 f g g h h i i j j k k l l m m
 n n n o o o p p p r r s s s t t t u u
 v v w w x x y y z z
 roza coram. Et et qñs quatenus.

Ex Transumpto Literarum à Duce Henrico Br. et Luneb. an. 1517.
 Luneburgensibz datarum. Dat. Luneborch 1521. Indict. IX. d. 16. Aug.

V.
 DAN. PAPEBROCHII
 PROPYLAEVM
 ANTIQVARIVM
 CIRCA VERI AC FALSI DISCRIMEN
 IN VETVSTIS MEMBRANIS.

CVM FIGVRIS.

PRAEMISSVM

TOMO II. ACTOR. SANCTORVM MENSIS APRILIS;

IN QVO

B. AVCTOR PRIMVS OMNIVM AD EXAMEN
 AC SCIENTIAM VETERVM TABVLARVM VIAM STRAVIT,
 ET OBEIVS PRAESTANTIAM
 NVNCRECVSVM EST.

PRAEFATIO.

Alexandri VII. Pontificis Maximi extremo dignati alloquio priusquam Roma discederemus in Belgium anno MDCLXI. ad opus de Sanctorum Actis maiori indies cum cura profectuque expoliendum, non tantum alacriores ex illius approbatione reuertimus, sed etiam instructiores ex admonitione. Notauerat Vir ille sapientissimus, lecta de tribus Dagobertis Francorum Regibus Diatriba, tam nouis ac curiosis quae istic tractantur quaestionibus definiendis praesidium magnum ex veterum ecclesiarum monasteriorumque archiuis peti. Audiuerat idem a Vaticanac Bibliothecae Custode Allatio, non tantum probatas Sanctorum Vitas, sed etiam fabulosas aliquas transcribendas per nos designari. Hoc cur faceremus, voluit causam intelligere; istud mirifice commendauit; Si tamen inquebat, supposititia a genuinis interpolata a sinceris maturo discernantur iudicio, in vetustis enim diplomatis chartisque recipiendis ad historicam probationem, non minori versandum est cautela, quam in numis; quorum multi sub larua antiquitatis

Pag. edit.
I.

Alexandro
Papa VII.
hortante et
approbante.

Baring. Clav. Dipl.

Gg

inducunt

Pag. edit.
I.
Chartarum
veterum stu-
dium, et fa-
bulosarum
examen,

inducunt in fraudem, vix a paucis oculatioribus agnoscendam. Ei igitur, qui falli nolit, curandum censebat, non tantum vt cognatas habeat formularum notarialium rationes, pro seculorum atque locorum varietate diuersas, sed ipsos quoque litterarum ductus dignoscat curiose, si quando offerentur chartae, quae autographae esse dicantur. Idque confirmaturus Sanctissimus, sublatis de genibus iussit ad interius conclaue sequi, vbi habebat conuentionem quamdam autographam, a Carolo Magno in Hetruria confirmatam, dignatusque est ipse eam praelegere nobis atque indicare singula, quae diligentius merebantur considerari. Quod autem ad fabulosa quaedam Sanctorum Acta attinet; de iis a nobis edoctus vicissim, ipsorum exemplar ideo peti, quod aliter nequeat certo dilucideque conuinci falsitas, quam relegendo ipsamet fraudis numquam integre se occultantis vestigia; probauit consilium, agnouitque etiam id habere locum in diplomatis, neque minus ad veri falsique discretionem acquirendam valere chartarum suppositarum exempla, quam autographa verarum.

maio-
rem in
vtroque
scientiam
paulatim
af-
secuti,

2. Exinde, quod antea faciebamus studiose, coepimus muto adhuc diligentius facere auctore tanto; et vtrorumque saepius inter se collatorum frequenti vsu paulatim facti peritiores, multa deprehendimus manifesta falsa, in quibus dubii antea pauentesque haerebamus: nonnumquam etiam nos ipsos correximus, retractando fidem quam talibus antea dederamus. Huius studii ad illustranda Sanctorum Acta tantum valentis, fructus aliquos exhibebit praefens Propylaeum, ad hoc comparatum, partim vt sopiantur querelae amicorum, arguentium nos de importuna morositate circa antiquitates suas, de quibus nollent dubitari: partim vt constitutis semel generalibus quibusdam discriminis inueniendi principiis, expeditius progrediamur in nostris ante ipsa Acta commentariis aut observationibus postea subiiciendis, partim etiam vt, cum lector inuenierit in hoc aut subsequenter mensibus quaedam aliter atque in praecedentibus tractari a nobis, mutati iudicii causas intelligens, tanto sequi possit securius, quanto promptius a nobis videt retractari ac corrigi, si quid alibi minus explore videmur recepisse. Constabit autem Propylaeum hoc partibus tribus: quarum prima erit *de Diplomatis*, praesertim iis, quae ante nongentos aut mille annos a primis Francorum Regibus signata dicuntur, in quibus erratur eo periculosius, quod haec saepe vnica ratio sit constituendae chronologiae. Secunda examinabit *monasteriorum quorundam Carmeliticorum per Europam antiquitates*, nuper praetendi coeptas. Tertia quosdam *Brixienfes tabulas*, multa Martyrum nomina continentes, in hoc opere neutiquam habitura locum.

Propylaeum
tripartitum
exhibemus.

PARS PRIMA.

DE

VETERVM FVNDATIONVM, DONATIONVM,
PRIVILEGIORVM INSTRUMENTIS
DISCERNENDIS.

3. **E**cclésiasticorum Annalium integerrimus atque eruditissimus scriptor A suppositi-
tiarum char-
tarum con-
victione Caesar Cardinalis Baronius, ad annum CCCXXIV. fraudes atque imposturas retecturus Edicti eius, quod sub Constantini Magni nomine profertur ab aliquibus, tamquam continens donationes a piissimo illo Imperatore factas Romanae Ecclesiae; non credidit se, id faciendo, iuribus eius detrudere quidpiam, quibus tuendis satis esset antiquae ac iustae possessionis titulus. Antiquae, *quod Francorum Christianissimi Principes suis ipsorum diplomatibus, ea, a Longobardis ablata, se Romanae Ecclesiae restituere professi sunt.* Iustae, *quia Romana Ecclesia, ante illa a Francorum Regibus collata privilegia, iam potiebatur rerum dominio; unde illud nisi iure debitum sibi potuit vendicasse? cum certum sit nulla id factum armorum vi atque violenta grassatione: silentibus praesertim nec minimum quidquam reclamantibus, qui illis temporibus regnabant in Oriente, Imperatoribus, alioquin in Romanam Ecclesiam parum aequis.* Haec ille, occasione Edicti, seu ficti, seu depravati, ideoque indigni quo Silvestri Pontificis historia augeatur.

4. Similia hic quoque videor posse ac debere praefari, de fundationibus, donationibus, privilegiis varii acturus; de quibus, cum scripta instrumenta vel ab initio nulla fuerint, vel abolita autographa sint, hodie nullum im-
minet diffe-
rentiam posses-
sioni iustae
et antiquae. dum monstrantur chartae, vel prorsus fictitiae vel a rescribentibus audacter interpolatae. Scilicet antiquae ac iustae possessioni nihil derogatum iri putamus per eiusmodi chartarum reiectionem, non alio fine institutam, quam ne temporum vetustissimorum historia satis per se obscura per ipsas inextricabiliter confundatur. Initium sumo ab Horreensis monasterii Treuiris diplomate quodam, fabricato sub nomine Dagoberti Francorum Regis primi, quasi is ipsum consignasset, rogatu uxoris suae Nanthildis, et intuitu filiae communis Irminae, anno regni sui II. incarnationis vero Dominicæ DCXLVI. Quam Irminam quia Dagoberti, non primi, sed secundi filiam fuisse diximus; Henschenius in Diatriba lib. I.

Pag. edit.

I.

cap. 10. itemque 1. Februarii in Analectis de S. Sigeberto §. I. et ego eum secutus sum in Praelimiribus ad tom. 3. Martii; priusquam ipsius chartae vitia examinentur, retractandae sunt paucis rationes sententiae nostrae et cum alienis effugiis comparandae.

C A P V T I.

II.
AVCTORE
D. P.

S. IRMINAM (CVIVS PATRI ADSCRIBITVR
DIPLOMA HORREENSE) DAGOBERTO, NON I.
SED II. NATAM ESSE, LONGE VERO-
SIMILIVS DICITVR.

S. Irmina post
an. 708.

et Adela post
an. 700.
notae,

5. **T**reuirensis urbem ac territorium, seculo Christi VII. exeunte et ineunte VIII. illustrauerunt duae egregiae nobilitatis feminae, Dagoberti Francorum Regis filiae Irmina et Adela; maritis praemortuis ad Agni nuptias transgressae; cui etiam sacrarum virginum contubernium collegerunt, Irmina in Horreo, Adela in Palatiolo, quae deinde monasteriis ipsis haesere nomina. Prior ut Sancta colitur XXIV. Decembris, in quem diem seruamus integre danda instrumenta illius duo, omni vitii suspitione carentia, quibus fundato a se Epternacensi S. Willibrordi monasteria possessiones quasdam suas donat anno IV. Domini Childeberti Regis, qui fuit annus Christi MCCII. Eadem, per aliud sequentis anni scriptum, donatis prius possessionibus addidit Montis-villam in pago Zulpiaco, obstricta insigni beneficio, quo Treuiros adueniens sanctus Episcopus, monasterium Horreense a grassante pestilentia liberarat. Eadem denique, Childeberti Regis praenominati anno X. Christi DCCVIII. signavit donationem alterius possessionis, sitae in Villa Stankeim super fluuio Sura. Haec constat fecisse Irminam: quid autem soror eius Adela? Apostolicum virum S. Bonifacium excepit hospitio, eiusque disciplinae commisit S. Gregorium nepotem suum, vti ex horum actis constat. Id Masenius putat anno DCCXX. fieri potuisse; quod nolim, propter decennium forte adiiciendum, disputare.

si non fuisse
Dagoberti
filiae,

6. His ita positis, nec a quoquam in controuersiam reuocandis, quaeritur, vtrum verosimilius sit, Irminam et Adalam filias Dagoberti Primi, qui anno DCXXII. Rex Australiorum constitutus, obiit anno DCXXXVIII totius Francici Imperii Monarcha: an Secundi, qui anno

anno DCLXI. regressus ex Hibernia in Adrhenanis prouinciis regnum exorsus, post annos XIV. reliqua potitus Austrasia, occisus est anno DCLXXX; iuxta Chronologiam, in exegesi praeliminari ad tomum III. huius mensis innouatam ac stabilitam ab Henschenio, qui huius Dagoberti regnum prior in lucem extulit, eumque a primo vltimoque distinguere docuit. Si nobiscum sentias, et Dagoberti secundi filias fuisse dicas; Irmina annorum fuerit plus minus quadraginta, cum praenotatas donationes signauit: Adela vero, licet ante annum DCLXX. nata fuisse diceretur, non debuit multum excessisse aetatis annum quinquagesimum, quando suum nepotem a se dimisit.

Pag. edit.

II.

7. Si velis ex Primo Dagoberto, consequens est, vt Irmina minimum nonagenaria fuerit, anno DCCVIII. vtpote ante obitum patris viro nupta, eoque mortuo fundatrix facta monasterii, et quidem ex bonis non tantum paternis, sed etiam a sponso relictis, quorum proprietatem ante consummatum vel plene saltem contractum matrimonium ad eam non pertinisset. Adela vero, quam anno DCXXXVI. natam vult Masenius, sed saltem vltra DCCXX. vixisse concedit, proxima fuisset centenariae.

Dicendae essent, Irmina ad 80, Adela ad 100 annos vixisse:

8. Neutrum inquires impossibile est. Non ego id assero: sed hoc quaero, vtra aetas congruentius admittatur, si eligenda est alterutra, et quidem positis aliis rationibus vtriusque paribus. Atqui nec pares quidem sunt: nam contra Secundum Dagobertum nihil obiici potest; quod non habeat facillimam solutionem, vt mox apparebit; et Horreense diploma, quo maxime nititur sententia aduersa, vnde quaque ruinosum est ac prorsus fictitium: Testamentum vero Adela, factum anno XII. Theodorici Regis, in fauorem Palatioli, *quod ipsum*, inquit illa, *a Pippino Maiore domus Treuiris permutatione quaesiuimus*, cum defenditur vt genuinum (quale fateor mihi nullo modo videri, ob varias et hic praetereundas causas) in magnas angustias necesse est coniciat defensores suos. Pippinum enim, sub Dagoberti I. imperio potentem, quem volunt illi, ostendimus XXI. Februarii anno altero ab obitu dicti Regis e viuis excessisse. Cum autem iam constet Regem obiisse Christi anno, non DCXLIV, sed DCXXXVIII, dicendus erit mortuus esse Pippinus anno DCXL, quando Adela in Masenii sententia solum egisset aetatis annum IV. aut V. At si ipsa fuerit filia Dagoberti II. potuit iam maturae aetatis vidua, a Pippino Herstallio, ante annum DCCXIV. quo hic obiit, acquisuisse Palatiolum, et fundato ibi a se monasterio nouam aliquam donationem fecisse XII. anno vltimi Theodorici, qui fuit annus Christi DCCXXXI. In Irmina, vt Primi Dagoberti filia dicatur, maiores etiam

Pag. edit.
II.
vel Irmina
ex Nanthilde
nasci nisi tur-
piter,

difficultates occurrunt; hic enim illam non posset genuisse nisi ex fornicario vel etiam adulterino concubitu. Quod si matrem quoque Nanthildem defendas, in novas tricas incurras necesse est, a quibus te non poteris expedire, nisi gratis asserendo aliqua, satis incongrua dictu, et difficilia creditu absque vllius antiqui scriptoris auctoritate. Scio quod Dagobertus iste fuerit, Fredegario teste, *luxuriae supra modum deditus: nam, ut idem ait, tres habebat maxime ad instar Reginae et plurimas concubinas. Reginae vero hae fuerunt, Nanthildis, Wulf Gundis, et Berthildis. Nomina concubinarum, eo quod plures fuissent, increvit chronicae inseri.* Scio Nanthildem, non ex monasterio raptam, uti Fredegarium legit et intellexit Aimoinus; sed unam ex puellis de ministerio dici, in variis Fredegarii MSS. Sed ut haec tibi faueant, oportet insuper gratis assumere quae sequuntur.

et ipsa Nan-
thildis regio
coniugio in-
epta fuisset:

9. Primo, quod illa Dagoberti incontinentia, non habuerit principium a fastidio legitimae coniugis Gomadrudis, anno DCXXV. ductae, et DCXXVIII. propter sterilitatem repudiatæ; sed a prima adolescentia inualuerit, aut saltem annis aliquot ante coniugium cum Gomadrude, ut ante patris obitum potuerit viro desponderi Irmina. Secundo, quod Gomadrudis Regina, magnae mulier auctoritatis, cuius soror nupta erat Clothario ipsius Dagoberti patri, in suo puellari ministerio, in quod non aliae adscisci consueuerunt quam primum florentis pubertatis virgines, consenserit habere, pro integrae vitae ac famae puella, mulierem iam ab annis aliquot regiis amoribus infamatam, ex eoque matrem, ac proinde aemulam, tanto certiozem, quanto ipsa minorem spem dabat prolis. Tertio, quod eadem ita pridem deflorata, non ex libidine Regis impotenter amantis, sed cum consilio Francorum, in matrimonium accepta, et in Reginam sublimata fuerit, vbi tanta nobilium integerrimarumque iuencularum suppetebat copia. Quarto, quod Dagobertus, ob desiderium gignendi successorem repudians Gomadrudem, quam solum quatuor annis expertus fuerat, eidem superinducere voluerit alteram, cuius consuetudine longe diutius usus nihil nisi feminam ex ea natam viderat.

Quin igitur
paretur fa-
mae vtrim-
que caterius
integrae?

10. Vide autem quam gratis assumantur haec omnia: cum primo nemo vnus vel minimam turpitudinis alicuius notam inuulerit Dagoberto ante praedictum repudium; sed omnes optimam eius educationem, sub sanctissimis Episcopis Arnulpho ac Chuniberto, incomparabilem iustitiae feuerae tenorem, aliasque ipsius laudes commendent, a quibus laudibus non debet absque probatione secludi continentiae virtus, in Rege adolescente, et qui aetatis anno circiter XXV. iustis nuptiis illigatus, credi possit

possit non prius luxuriae fraena laxasse, quam prolem ex coniuge primum ducta desperans, persuaderi sibi fuit iustam eam esse diuortii causam; ex quo tempore totus coepit deficere ab eo qui prius fuerat. Deinde non est tam leuis, vt volunt aliqui, auctoritas Aimoini, *Nanthildem puellam de monasterio raptam* asserentis; quale enim exemplar Fredegarii secutus est ipse, auctor antiquior quam fortassis sint omnia exemplaria, in quibus *de ministerio* legitur; eiusmodi exemplaria plura inueniuntur alia, vnde etiam facta impressio est. Neque propterea consequens fuerit *monacham* fuisse Nanthildem, aut *Vestalem* (qua voce vtitur ineptus ille, qui Aimoini contextui interiecit titulos Capitum nuto recentiores) sed pro more illius aevi, etiam nunc vigentis, causa castioris educationis in monasterio collocatam a parentibus aut tutoribus, ideo vero raptam, quod cum bona eorundem atque Abbatissae gratia non speraretur educenda ad nuptias; quas licet pro legitimis haberi Rex volebat, credibile tamen non est a Sanctissimis Galliarum Praesulibus permissas fuisse.

Pag. edit.

II.

Pag. edit.

III.

II. Haec omnia vel non considerauit vel dissimulauit amicus noster Iacobus Masenius, in nupera Treuirensium Annalium recognitione, toties decertans viribus pro asserenda Horreensis diplomatis veritate: *quod seculi exploratores gnari, statim vt solos conspexere absque signis litterarum ductus, Gothico more formatos, vncialibusque in principio et fine characteribus insignitum, repente Dagobertinum esse pronunciauerunt.*

Tanti nobis non est fictitium diploma,

Ego vero libens cedam omnia, nisi pluribus euicero rationibus, diploma istud non tantum non esse autographum omnino Dagoberti, sed nec ex autographo quidem, si vnquam vllum extitit, transcriptum fideliter; ast pluribus post omnes Dagobertos seculis fuisse imperitissime consarcinatum. Sed priusquam ad ista transeo, quaerere lubet ex Masenio, quomodo pro Dagobertino prudenter haberi, et istius aevi censi characteres potuerint, quibus exaratum est Horreense diploma, si nulla est characteris diuersitas inter ipsius diplomatis tenorem, quem propugnare nititur; et subscriptionem, qua notatur annus Dominicae incarnationis DCXLVI. regni II. Indictio IV. de quibus fatetur *quod adiecta corrupte fuerint, cum nec ipsi sibi anni constent?* Quis enim sic corrupte adiecit? Idemne qui reliquum diploma scripsit? At concipi nequit, quomodo Notario regio possit in mentem calamumque venisse, vt currentis anni characteres ipsiusque Regis annos corrupte notaret. Eiusmodi errores contingere solent, cum ab imperitis librariis aliquid post multos annos transcribitur, siue per scribendi praecipitantiam, siue per antiquorum characterum ignorantiam: non vero, quando scribitur annus aliquis praefens. Adiecitne longo post tempore alius? Tum vero notabilis foret

cuius vitiosum subscriptionem esse, ipse eius defensor agnoscit;

manus

Pag. edit.
III.

manus et atramenti diuersitas, qualis nulla percipitur in dicta charta; et necesse foret prius abrasam obolitamque fuisse subscriptionem antiquam et veram (neque enim credo dicet absque vlla omnino temporis nota primitus expeditum fuisse diploma), talis autem rasurae aut abolitionis multo magis deberent vestigia deprehendi: et tum quoque difficulter caperetur, cur pro anno regni primitus notato, qui vel in Masenii sententia debuit postremorum fuisse aliquis, notatus sit annus Regni II. Oportet igitur vt fateatur, vel non haberi scripturam originariam, vel ipsam quoque subscriptionem originariam esse, et paris vtramque fidei, id est certissimae: quod tamen de subscriptione nec audet ipse dicere, nec vlla ratione dici potest; non dico secundum Aeram annorum in Austrasia vsurpatam, in qua tamen erant Treuiri; sed ne quidem secundum initium regni eius in Neustria, quod omnino sedecim annorum fuisse contendit Masenius, et tamen in anno DCXLV. finit.

credit tamen
accipiendum
Dagobertum I.

12. Caeterum non miramur, quod ad tot difficultates, vndique se offerentes, obfirmarit animum Masenius: vtpote non tantum persuasus, potuisse ex Dagoberto I. natas quomodocumque fuisse Irminam et Adelan: sed Dagoberto II. easdem nullatenus tribui posse, nisi sus deque vertantur omnia, quae nulli dubitationi putat obici debere. Nempe compertissimum esse credit, Horrei ac Palatioli monasteria fundata esse sub S. Modoaldo Episcopo Treuirensi, Primi Dagoberti synchrono, et prius vita functo, quam Secundus Dagobertus reuerteretur ab exilio, aut vllam maternae paternaeue hereditatis reciperet portionem: deinde censet hunc Dagobertum fuisse improlem. Ad Modoaldum quod attinet, mox ostendam, non nisi per meras hallucinationes aliquam ei partem tribui in Horreenfi ac Palatiolenfi fundatione.

quasi impro-
lis fuerit Se-
cundus.

IV.
AVCTORE
D. P.

cui verosimi-
lius proles
multiplex
fuit.

13. Quod autem Dagobertus II. improlis fuerit, tam longe abest, vt inter copiosos illius liberos etiam aliquos Reges numerandos putemus; quorum primus *Sigebertus*, regni paterni consors, cum patre vel paulo ante eum obierit, *Clotharius*, anno DCCVIII. Monarchiae Francicae non tam datus, quam ostensus fuerit; *Theodoricus* vero IV. (qui ab anno DCCXX. vsque ad DCCXXXVII. regii nominis vmbra sustinuit, transmisitque ad filium Childericum, Merouingiorum Regum vltimus) si fuit alicuius Dagoberti filius (vt passim creditur) tanto firmiter teneri potest fuisse Secundi, quanto certius est Tertium iuueniculum ac pene impuberem, adeoque improlem obiisse, anno DCCXV. Theodoricum vero constat tam prouectae fuisse aetatis, cum anno DCCXX. est assumptus, vt Dagoberti III. pater esse potuerit per aetatem, certe vt iam tunc filium videatur habuisse Childericum, suum postea successorem, nec

non

non paulo post ex eo nepotem Theodoricum, eum qui anno DCCLI. cum Childericus abdicare regnum cogeretur, in Fontanellae monasterium reclusus et attonsus est.

Pag. edit.
III.

14. At si haec ita sunt; et Secundus iste Dagobertus, qui in morte sui patris S. Sigeberti anno DCLVIII. potuit plusquam XII. annorum fuisse, adeoque iustam matrimonio aetatem attigisse, quando anno postea quarto coepit regnare in Alsatia; et mox ibi genuisse Irminam, quae anno DCLXXV. restitutum in Austrasiae regnum parentem secuta Treuiros, atque Hermanno desponsa et Horreensis monasterii fundatrix facta, fere vicennis esse potuit cum moreretur genitor suus: si, inquam, Dagobertus hic adeo foccundus liberis fuit, vt, praeter alios forte ignotos, filias quinque genuerit, vt alibi dictum est iterumque dicitur; quid iudicandum erit de Argentinensi diplomate apud Iacobum Coccium, quod ostentatur scriptum *IV. Nonas Aprilis, Luna VII. anno ab Incarnatione Domini DCLXII. Indictione V. Regnante Tageberto Rege anno regni eius XXXII?* Illud diploma sic inchoatur, *In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Tagebertus divina fauente clementia Rex nobilissimus. Notum sit omnibus sanctae Dei Ecclesiae fidelibus, natis et nascendis, qualiter ego Tagebertus, exhereditatus propriis filiis, S. Mariam mihi in hereditariam heredem acquisiui, dans in honorem matris Dei, ad Argentinensis Ecclesiae monasterium, tres curtes meas optimas et electas.* Nimum haec fauebant Masenio, vt vel ex lunatica illa profususque monstrosa subscriptione malam istius chartae fidem cognosceret: sed omnia salua credidit, si anni regni iidem qui vitae nominarentur exemplo nouo nec in vllis genuinis diplomatis inueniendo. Non vidit autem Dagobertum istum, cuius pater solum natus erat circa annum DCXXIX. vt summum fuisse annorum XVI. adolescentem, eo anno quem XXXII. in regno numerasse fingitur. Dico ergo, diploma istud, non solum ex subscriptione, sed ex toto suo contextu fictitium apparere; neque in eo ad sanum aliquem sensum adducendo laboraturum fuisse Henschenium, cum ante annos circiter viginti Diatribam componeret, si quam facile tunc notabat chronologiae vitia, tam etiam cognitos habuisset styli diplomatici characteres; profusus enim, vt nunc facit, et ipsum et plura apud Coccium diplomata fictitia esse iudicasset.

Fictitium neque est quod obiicitur Argentinensi diploma.

15. Tandem miratur Masenius, quomodo praesumamus pro Dagoberto I. Treuiris nominatissimo, substituere nomen Dagoberti II. *in Alsatia fere viuentis, cuius nullum apud Treuiros aulae vestigium, nulla beneficiorum memoria.* Miror et ego admirationem istiusmodi, post tot alias, certissimas quidem, sed tamen eatenus occultissimas veritates, in

Si Treuirenses eum, qui ante 1000. annos in obliuionem scriptorum venit,

Pag. edit.
III.

Diatriba de tribus Dagobertis magno eruditorum omnium plausu ipsiusque Masenii assensu firmatas. Quae enim obsecro aequitas est, exigere ut indicentur monstranturque nunc Treuiris clarae atque distinctae memoriae Dagoberti Secundi, ut Secundus fuit; cum a mille annis in toto Francorum Imperio, inter tot scriptores Chronicarum, nemo vnus fuerit, qui Dagobertum istum sciret a Primo distinguere, quamuis ille post annos quatuordecim in Alsatia actus, quinque integros egerit cis Rhenum toti imperitans Austrasiae? Confusis igitur vtriusque memoriis, neque inter Primum et Vltimum Dagobertum, medium aliquem cognoscentibus historicis tot saeculorum: quid miramur omnes memorias Dagobertinas, quae ad Vltimum referri non poterant, ad Primum relatas esse a Treuirensibus? Nunc vero cum detectus est ille, cui plures earum, ac specialiter filiae Irmina atque Adela, possint adscribi, ita ut euitentur tam multa, si non ἀδύνατα, saltem ἀδύνατα καὶ ἀνάγκη, quae Primum Dagobertum comitantur, cur non illum ambabus, ut dicitur vlnis, tanquam alterum benefactorem suum, amplectantur Treuirenses?

Pag. edit.
IV.
AVCTORE
D. P.

16. Si Treuiris, prima post Metas Austrasiae ciuitate, regium aliquod Palatium fuit, uti credo fuisse; nihil dubito quin vterque Rex eo fuerit aequae usus, cum vterque pari fere annorum numero in Austrasia habitaret; Primus quidem sex primis regni sui annis, Secundus quinque vltimis. Nam sicut Secundum scimus fere in Alsatia vixisse, quamdiu a reliquo Austrasiae regno excludebatur; ita etiam scimus ex Fredegario, quod Primus, Neustriae regnum adeptus, Austrasiam deseruit, et Parisios *sedem Patris sui diligens assidue habitare disposuit*. Quo autem minus dubites quin Secundus, dimissa Germania, statim ac potuit, elegerit Galliam et patris sui sedem similiter habitare; occurrit Vita S. Wilfridi Episcopi Eboracensis, ex qua emanauit prima Secundi Dagoberti notitia, narrans num. 35. quomodo sanctus iste Episcopus, Romam proficiscens ex Frisia, vbi honestum exilium fructuose egerat, et Galliam *perueniens, nota sibi Regis Dagoberti moenia subiit; quem ipse Rex visum mox recognouit*, gratanterque professus coram hominibus suis est, quod per ipsum seruatus esset adiutusque ad reditum. Urbem quidem Metas ibi designari, potius quam Treuiros, persuadet ipsius S. Sigisberti Vita, vbi expresse dicitur num. 17, quod *sepeliri elegit in vrbe Metis, quae regni sui sedes fuerat*: sed quis credet huic sedi sic affixum fuisse aut ipsum aut filium, ut Treuiros solis XII. leucis distantes atque ad eundem Mosellam sitos, non saepe descenderint? eodem plane modo, quo prior Dagobertus Treuiris aliquando fuit, licet alias verisimilius sit, cum Metis

de vtroque poterant aequaliter gloriari;

a Dagoberto I. sciissent distinguere,

Metis praecipue habitasse, et ideo eodem direxisset filium suum triennem, cum eum suo loco constituit Austrasiae Regem.

Pag. edit.
IV.

17. Quod igitur spectat ad praesentiam, Treuirensibus subinde exhibitam, pares censeri debent uterque Dagobertus, avus ac nepos: quod ad beneficia istae posita attinet, etiam pares, ac forte etiam superior nepos, cui Horreensem fundationem tribuimus; cum de avo aliud nihil sciamus, quam quod Moguntiae existens regni sui anno XII, cum iam pridem Parisiis sedem statuisset, fundos aliquos donaverit vetustissimo S. Maximini monasterio. Scio magnifice iactari a Treuirensibus privilegium quoddam, sub illius nomine, absque nota anni, diei, aut loci; quo idem Rex confirmasset ecclesiae S. Petri cuncta praedia monasteriaque, eidem S. Petro iam olim subiecta donataque, et ante omnia *Cellam S. Hilarii*, quae nunc appellatur *S. Maximini*, quae est in praedio *S. Petri constructa*. - Sed huius privilegii instrumentum, quod autographum esse nec ipsi credo Treuirenses probaturos se sperant, eadem fere suae suppositionis exhibet argumenta, quae privilegium Horreense, cuius peccata Capitibus sequentibus pergo denudare; et quaedam alia etiam absurdiora continet, quae Nicolaus Zyllesius propalavit in defensione Abbatiae Imperialis S. Maximini, quam merito negat unquam fuisse appellatam *cellam S. Hilarii*: et a pag. 57. usque ad 71. hunc lapidem pulsans, tot validissimis arietibus ipsum evertit conteritque, ut eius impostorum erigendi spem omnem aduersariis ademisse videatur. Loquor de instrumento scripto: nam de iure iurisque possessione, sicut ad me non attinet quaerere, ita nec volo censuisse videri, et nuper bene sopitas controversias resuscitasse.

et magis forte de Secundo:

quia quod a Primo credunt habere privilegium, fictitium est.

18. Interim ex Scripto, cuius authenticam nemo post istam Zyllesii evictionem praesumpsit defendere, obiicitur nobis a Masenio, indicata superius, de S. Modoaldo difficultas, tanquam praecipua ratio, ob quam sic pugnat pro Irmina, Dagoberto Primo asserenda: dum scilicet, inter alia loca multa S. Petro subiecta, nominatur *Monasterium S. Mariae*, quod praefatus Pontifex *Modoaldus in territorio S. Petri nuper a fundamento construxit, et vocatur Horrea*. Ex hoc enim fundamento Ordulphus, Balduini Archiepiscopi Treuirensis ante annos trecentos Secretarius, ita de S. Modoaldo scripsit: *In Palatio Dagoberti Regis, quod vocatur Horreum, (quasi publicum Horreum nequiverit sacris virginibus recipiendis aptum esse, nisi idem regium Palatium fuerit) ecclesiam in honorem B. Mariae Virginis construxit, ubi et congregationem Virginum instituit, quibus praefecit Matres, primo dilectam Deo Virginem Irminam, ipsius Dagoberti Regis filiam; deinde Modestam vita et*

Et hoc illud est, ex quo asseritur S. Modoaldus fundasse monasteria.

Pag. edit.
IV.

nomine quamdam sacratissimam virginem, alumnam coenobii S. Romarici, quæ fuit filia sororis B. Modoaldi, contemporanea B. Gertrudis. Simili postea modo de Adela eiusque monasterio loquitur idem auctor. Ast Adela in testamento suo sic creditur scripsisse: Cum perculgatum notumque omnibus sit, quemadmodum nos monasterium in villa quæ dicitur Palatiolum jam dudum ad proprii monasterii usum extruximus, in eaque monacharum coetum adunavimus. Irminam fundatricem suam similiter credunt et appellant Horreenses, talemque in Vita facit Theofridus Abbas Epternacensis: qui vero S. Modoaldi Vitam conscripsit Stephanus Abbas S. Iacobi Leodii, Theofrido aetate suppar, quascumque suo tempore superstites istius sancti Praesulis memorias scrutatus, nullam eius aliam foundationem inuenit, quam monacharum S. Symphoriani, apud quas et sepultus est. Allegat quidem Browerus ad annum 645. Epitaphium, in S. Paulini ecclesia positum, his verbis: *Hoc est sanctuarium Deo dilecti Trevirorum Archiepiscopi Modoaldi, cujus Rex Dagobertus sanctitatem sicut in eius precepto de Treviris continetur, inter Ligerim et Rbenum magnifice extulit et dilatavit: Sed ea aliam nobis cogitationem non ingerunt, quam quod istiusmodi lapis occasionem praebuerit posteris, ipsius Praecepti exemplum non habentibus, istud fingendi quod modo in manibus est et confutatur a Zyllesio, ut diximus.*

Et Horreensi
Abbatissam
dedisse Mo-
destam,

19. Browerus, ad annum 708, Abbatissarum Horreensium seriem describens ex Trithemio, Ordulfum secuto et Irminae Modestam, sororis S. Modoaldi filiam, coenobii Romarici alumnam, substituente; monuerat in margine primae suae impressionis, quod *ordinis illius successio non esset certa.* Huic accedens Henschenius lib. 2. cap. 12. Diatribae, et rursus 17 Martii ad Vitam S. Gertrudis (quae Modestae, sibi dum viveret familiari, dicitur post mortem apparuisse in monasterio Trevirensi) notauerat videri legendum *Auendensi.* Vtrumque frustra hic haesitasse Mascenius censet; in insuper seruare nititur verba cuiusdam Priuilegii, sub nomine nescio cuius Leonis Papae scripti, ubi dicitur, *Coenobium Horreense a Modwaldo Trevirorum Archiepiscopo, subministrante B. Modesta, filia sororis ejus ad divini cultus officium restauratum post decessum B. Irmine, quæ prima hunc locum provehendum suscepit: Vbi cum manifesto dicatur ante Modestam praefuisse Irminam, et hanc constet Modoaldo fuisse superstitem, ne quis ex hoc capite scriptum supposititium arguat, quas Modoaldi ac Modestae regimen in unum consentur tempus; censet ipse priuilegii verba sic intelligenda, ut quod ibi dicitur fecisse Modoaldus, id est restaurasse monasterium quod pridem Irmina constitue-*

neptem suam
ex Auendensi
coenobio,

constituerat, id fecerit *non quidem per se, sed per Modestam a se pie quondam institutam.*

Pag. edit.
IV.

20. Receptibilisne haec sit euasio, vt Priuilegium istud credatur sincerum ac genuinum Leonis II. aut III. diploma, viderit Masenius; mihi sane non videtur: atque vt hic adeo turpis anachronisimus abesset, ipsum non modo interpolatum cum Browero, sed prorsus fictitium esse arbitror, ab initio ad finem. Sic enim incipit: *Ego Leo Vicarius S. Petri Principis Apostolorum, meritis quidem impar, vice tamen ipsius dignitate Romani fungens Praesulatus. Finit autem: Quod tanta auctoritate subnixum ut in aeternum stabile permanear ac fixum, in nomine Iesu Christi Domini nostri, sanctique praedecessoris Petri et omnium Electorum Dei; aeterno seruetur dammandus iudicio, si quis Praelatus tanto hic commorantes exinaniverit privilegio. Fiat, fiat. Amen, Amen.*

propter breve Leoni Papae afflictum.

Pag. edit.
V.

Existimo, quod figmenti huius fabricator Leonem II. intelligi voluerit, anno DCLXXXII. vix vndecim mensium Papam, quando iam mortuam arbitrabatur Irminam, fortassis et Modestam. Plane etiam mihi persuadeo, quod idem suo hoc figmento credulum nimis scriptorem Ordulphum induxerit, ad Modoaldum Horreense foundationi admiscendum: qui si reuera habuit in Auendensi S. Romarici coenobio neptem, potuit ea per Irminam Treuiros adducta fuisse, monasticae disciplinae magisterium nouo coetui ipsique Irminae adhuc iuuenulae praesitura, et sic velut confundatrix habita, titulum Abbatissae meruisse apud posteros: sed non potuit a S. Gertrude, ipsa quae haec obiit hora die XVII. Martii anno DCLIX. visitata fuisse in monasterio Horreensi, necdum condi coepto.

Rectius eridentur duae fuisse Modestae,

21. Malim igitur opinari duas Modestas a posteris in vnam personam confusas fuisse, quarum vna ex Auendensi monasterio adducta Treuiros, sub S. Irmina monasterium rexit Priorissa, et in Horreo sepulta nunc colatur vt Sancta. Quam si quis omnino velit Abbatissam Horreensem dicere post Irminam, ei ego non repugnabo: quia nihil inuentio quod cogat Anastasiam Irminae immediate successam asserere: assentiar autem etiam facilius, si non etiam sustineatur quod ipsa fuerit S. Modoaldi neptis; quia hoc difficilius creditu facit huius aetas, quem scimus Concilio Remensi interfuisse Episcopum, et hoc concilium celebratum fuisse anno DCCXXIV. demonstratur in Diatriba pag. 195. Altera Modesta, eademque verosimilius S. Modoaldi neptis, Praelaturam gesserit in fundato per Auunculum S. Symphoriani monasterio, (quod quia ad-

quarum iunior S. Irminae monasterium,

Pag. edit.
V.S. Sympho-
riani rexerit
fenior ca-
demque S.
Modoaldi
neptis.

huc vnicum erat Treueris cum moreretur Gertrudis, bene potuit *Treuirense* simpliciter nuncupari) et S. Gertrudem ibi habuerit a morte conspicuam. Sed tunc vel Episcopus ciuitatis, cui suam illa narrasset visionem, non esset S. Clodulphus Metensis, cuius fratri Ansegiso nupta recenter erat S. Begga soror ipsius S. Gertrudis, vel potius ad vocem *ciuitatis* addenda vox *Metensis*. Sane quam facile Crodulphus iste potuit ob sua quaedam negotia tunc fuisse Treuiris; tam facile labi potuit aut scriptor Niuellensis in Belgio, existimando eum qui Episcopus erat, et cui haec Treuiris narrabantur, fuisse ipsius Treuirensis ciuitatis Episcopum; aut scriptae ab illo Vitae transcriptor, omittendo vocem *Metensis*, de qua dubitabat an non esset per errorem scripta pro *Treuirensis*.

C A P V T II.

DIPLOMA HORREENSE SVPOSITIVM CVM
SAN-MAXIMINIANO INDVBITATO CONFERTVR:
QVOD AD STYLV M ET FORMVLAS.

Verae chartae
Dagobertinae
genuinum
ecgraphum,

22. Praemissis suppositisque rationibus, quae nostram de S. Irmina sententiam firmant, et alienam refellunt; veniendum est ad totius fabulae principium et caput, ipsum scilicet Horreense diploma: quod non satis est verosimiliori chronologiae dixisse contrarium (non enim chronologiae monumenta, sed monumentis confirmanda est chronologia, ut solida sit) verum ostendi debet, ipsum tale esse, ut, quamuis characteres temporum omnes essent absque errore positi, nequiret tamen haberi pro vero Dagobertini temporis scripto, sed deberet post multa deinde saecula et scriptum et compositum credi. Hoc ut facerem occasionem dedere Annales San-Maximiniani, ab Alexandro Wiltheimio accuratissime elaborati, et ex voluntate eruditissimi auctoris a me studiose perlecti: quos licet nunc demum, cum sopita est diuturna inter Archiepiscopum et Abbatem controuersia, publicae luci dandos sperem, hic tamen quid ex iis profecerim gratanter Lectori exponendum puto. Habet Imperiale istud coenobium, suum adhuc archiuum optime conseruatum; in eoque originalia, et quae in suspicionem suppositionis interpolationisue vocari, ne queant diplomata tot antiqua, quot forte alibi extant nusquam. Nam in San-Dionysiano prope Parisios monasterio, quamuis multa sunt, tum

Dagoberti

PRIVILEGIUM DAGOBERTI I. R. FRAN. PROMONASTERIO S. MAXIMINI TREVIR.

In nomine patris & filii et spiritus sancti omnispicientis, nobis etiam in hac parte gratia. Ego Dagobertus rex potentissimus cum consentienti consilio episcoporum meorum et monachorum legatos ad abbatem meculianum direxi mandans ei ut diligenter inquireret mihi per se ipsum dicaret quibus auctoribus illud monasterium sancti maximi constructum vel cuius imperio a pristinis temporibus esset subiectum hanc legationem abbas cum fratribus sollicite percipiens

Hactenus tres priores lineae originalis membranae quae ferme quaedam est: alia quidem forma litterarum et linearum distantia et longitudo per desinitu parassunt.

post has sequitur subsignatio Regis et Cancellarii hac forma nisi quod penultimum verbum referri debeat ad penultimam

actum pridie nonas aprilis anno regni nostri XII mognocie feliciter amen

DAGOBERTUS Cancellarius ad vice Ricolfi

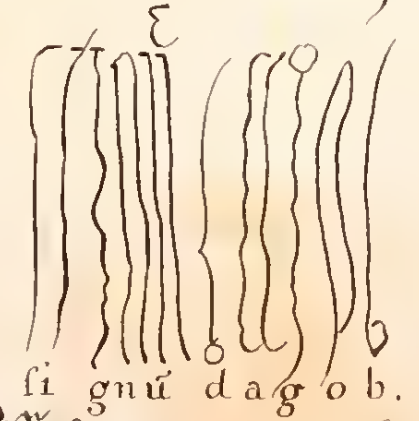
SPECIMEN PRIVILEGII HORREENSIS
 archiepiscopi [re]cognovi sub eodem Rege ut pretenditur conscripti
 suaque fictionis evidentia indicia continentis.

Fragmentum Sigilli Henrici

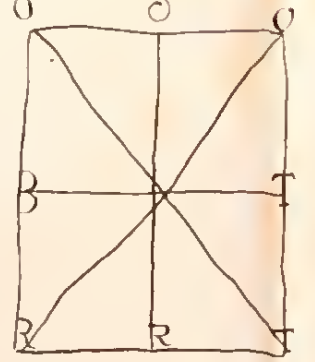

In nomine sancte et individue trinitatis da gobertus diuina preordinate providentia rex

INITIVM PRIVILEGII HENRICIANI
 Anno MLXXXVII dat pro Basilica S. Servatii Trajectensis
 ex originali membrana quae in Archivio Capituli asservatur.

signum dagob.

In nomine sancte et individue trinitatis et victoriosissime crucis et sancte dei genitricis marie Henricus dei gra

et ceteris, sed paululum minoribus, exprimitur Signum Domini Henrici Quarti Regis et Imperatoris. Abno gramma nempe quod hic contractum videtur, hinc pollos per omnem dimensionem adaptat sigilli fragmentum, quod restat, supra loco vacanti expressimus.

Pag. edit.
V.

huc
rensi
S. Sympho-
riani rexerit
femior ea-
demque S.
Modoaldi
neptis,
cuan
non
erat
add
qua
Niu
Tre
scri
dub

==

D

22

Verae char-
tae Dagober-
tinae genui-
num ecgra-
phum,

bi
fa
lc
lj
t
v
e
l

Dagoberti fundatoris, tum subsequentiū primæ stirpis Regum; nullum est tamen quod originale, pauca quæ possint sincera credi. In istis autem San-Maximianis primum et antiquissimum est Dagobertinum, quod Zylleus verbatim exhibet, cum signo et sigillo Dagoberti I. ad verum expressis. Eo non contentus Wiltheimius, ipsam membranam curavit transferre in paris magnitudinis chartam, et veteres characterum formas in ea sic exceptit ad viuum, vti volebat totum tam venerandi monumenti contextum aeri incisum expandere, et oculis sui lectoris subiicere. Contextus ipse talis est:

Pag. edit.
V.
AVCTORE
D. P.

ab Alexandro
Wiltheimio
accepimus,

23. *In nomine Patris et Filij et Spiritus Sancti. omnium Christianorum noverit industria, qualiter ego Dagobertus Rex potentissimus, convenienti consilio Episcoporum meorum Comitumque, legatos de mea parte ad Abbatem Memelianum direxi, mandans ei, ut diligenter inquireret, mihi per seipsum indicaret, quibus auctoribus illud monasterium S. Maximini constructum, vel cujus imperio a pristinis temporibus esset subiectum. Hanc legationem Abbas cum Fratribus solícite percipiens, perlectisque in eodem loco quibusdam vetustissimis chartis; inventum est ipsum monasterium Constantini Imperatoris fuisse regale palatium, atque iussu ejus dedicatum fore in honore S. Ioannis Evangelistæ a S. Agritio venerabili Archiepiscopo. In quo videlicet templo, ut idem Pater nostræ Regalitati certa relatione patefecit, Helena sacra famula petente et favente, suprascriptus Imperator pauperes Christi congregavit, eisque virum Dei Ioannem præposuit, ut in servitio Dei semper vacarent, et pro se orationibus insistere: et insuper illius loci habitationem aliæ personæ noluit subdere, nisi suæ successorumque Imperatorum potestati. His rebus ita esse firmiter intellectis, regio more constituo atque firmissima iussione præcipio, ut nullus unquam proterve illud monasterium, in quo Abbas suprascriptus præesse videatur, audeat iniire vel ullam inhumanitatem illi violentè inferre. Igitur ut assidue recordatio mei meorumque parentum maneret in prædicto monasterio, ipsorum S. Maximini præbendariorum victualia sub præmemorato Imperatore constituta, additis mea ex parte prædijs augere curavi: quorum nomina sunt hæc: Kannis, Cressiacum, Lunewich, Regiodola, Vallis-Polich, Budeliacum, Talevant, Loavia. Hæc loca ad Regiam Curtem, que dicitur Decima, pertinent: quam Curtem cum omnibus rebus ad eam pertinentibus, hoc est quidquid prædij visu sum habere, a fluvio qui nuncupatur Rubeca usque ad silvam quæ dicitur Sedes, S. Maximino Præsuli in perpetuam hereditatem contradidi. Insuper etiam, cum consilio et rogatu meorum Principum, catervis inibi Deo deservientibus hanc legem firmiter ac perpetualiter in posterum habendam,*

quod hic
datur.

Pag. edit.

V.

dam, decrevi; scilicet ut centenorum ibidem summa Monachorum semper integra maneat et inconculsa; excepto si Imperatorum Principumve per secula succedentium benevolentia prædiis augmentetur vel thesauris. Et si propter paganorum vel infidelium Christianorum devastacionem, eisdem Christi servitoribus penuria ultra modum ingruerit, et per thesauri effusionem expelli nequiverit, Dei omnipotentis et mei meorumque successorum habeant licentiam, alodium et familiam a fidelibus illic contractam dandi et vendendi, antequam Dei destruantur servitia. Et ut istius chartulæ confirmatio firma in ævum permaneat, describi eam præcepi, et nostro sigillo eam inde firmavi. Actum pridie Nonas Aprilis. Anno regni nostri XII. Moguntiae feliciter. Amen.

Signum † Dagoberti Regis

Heriveus Cancellarius ad vicem Ricolfi Archicapilani.

VI.
AVCTORE.
D. P.

quod sub Ri-
colfo Archi-
capel. scri-
ptum,

24. Heriveus, inquam, non Henricus, vti legit Zyllesius; de quo non attinet plura quaerere, cum Cancellarii titulus, qui nunc inter togatos supremus est, tunc inferioris ordinis fuerit. De Ricolfo Archicapellano iustius petitur notitia plenior, quoniam eius summum munus erat in recognoscendis signandisque priuilegiis, immo in tota Capella regia, id est, Clero ad palatium pertinente, ad quem spectabant etiam Cancellarii. Omnia vero circumspectanti occurrit Ricolfus Colonienfis Archiepiscopus, in ordine decessorum successorumque suorum ideo fortassis relatus ad tempora Caroli Magni (cum alias eius aetas et acta in obscuro laterent) quod ad illa tempora spectet Richulfus Archiepiscopus Moguntinus, ex Archicapellano Palatii et Consiliario Caroli Magni, vt aiunt Sammarthani, ordinatus ann. DCCLXXXV. idemque legationibus obitis, conciliisque celebratus notissimus: quod in causa fuisse videtur, cum qui Colonienfis fuerat cum ipso confundendi, etsi forsitan saeculo integro anteriorem. Expendant eruditi viri, an recipi huiusmodi coniectura mereatur. Annus in priuilegio notatus Regni XII. fuit, in Austrasia videlicet, quo anno Moguntiae fuisse Dagobertum, verosimile facit *padlio*, tunc cum *Austrasiis firmata*, de totius Imperii Francici diuisione inter duos Dagoberti filios. Erat is annus Christi DCXXXIII. quando idem Dagobertus numerare poterat annum regni in Neustria et Burgundia quintum, monarchiae vero mortuo Choroberto ac filii in ipsum deuolutae quartum: ratione cuius triplicis regni merito *Rex potentissimus* dicitur, et trifidum sceptrum assumptum videtur, de quo plura alibi dicta sunt. Dubitauimus fateor ad Vitam S. Basini, IV. Martii, essetne Dagoberti I.

esse Dago-
berti I. pro-
batur.

an II. diploma istud, quia tempus Memiliani Abbatis ignotum nobis erat, nec ex ipso contextu eruere poteramus aliquid, vnde certior fieret coniectura. At nunc, postquam ipsos litterarum antiquarum ductus videre licuit, adeo mirabiles et implexos, vt nisi olim legissent maiores et legibilia exempla descripsissent, vix quisquam eos assequi posset; omnino persuasi manemus, esse Primi, quandoquidem tempore Secundi cultior aliquanto scriptura fuerit vsitata. Accedit quod in San-Maximiniano obitu-
 uario ad XIV. Kal. Februarii notetur obitus Dagoberti Regis, tamquam benefactoris: atqui non Secundus sed Primus Dagobertus isto die obiit: qui etiam cum esset studiosus aemulator Constantini Magni, credi potest hac potissimum de causa motus fuisse, vt inquireret adeo curiose, quibus auctoribus monasterium S. Maximini extructum fuisset; vt scilicet, si, quemadmodum fama ferebat, auctores eius probarentur, Helena atque Constantinus, ipsi hoc nomine bene faceret. Qui autem Abbates, et quo ordine monasterium istud rexerint, in praecitatis Annalibus speramus clarius deductum videre. Audiamus interim Horreenfis diplomatis tenorem, in Additamentis Tomi I. productum a Masenio, hic autem necessario rescribendum, vt vtriusque styli ad inuicem collatio huius prae isto nouitatem manifestiorem faciat, et considerationibus reliquo hoc capite faciendis viam sternet. Est autem talis.

Pag. edit.
VI.

25. In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Dagobertus divina
 praecordinante providentia Rex. Si ecclesiasticis negotiis, et seruatorum et
 ancillarum Dei utilitatibus quaeque necessaria providerimus, et de nostris
 rebus aliquod beneficium conferre studuerimus; id nobis ad temporalis no-
 stri regni statum, et aeternum promerendum praemium, incunctanter cre-
 dimus profuturum. Comperiat ergo omnium sanctae Dei Ecclesiae fide-
 lium, praesentium et futurorum industria, quia rogatu dilectae Coniugis
 nostrae Reginae Nantildis, monasterio in Treuerica valle, in honore
 sanctae Dei Genitricis, ab Irmina filia nostra constructo, et sanctimonia-
 lium coadunatione decorato, ex rebus proprietatis nostrae in pago Murlen-
 se, in Marca Burense, has villas Machera, Cornibe, Baldebruno, Hil-
 denisheim, Waleheim, Speia [cujus termini incipiunt in Disfenidene, et
 sic ubi agri coli possunt, et sic usque Entire, et inde in ripam Dinkolter,
 et inde sursum ripam usque ad Aldenfalkenborne, et sic usque Spalden, et
 inde ad viam quae ducitur Retwech usque Richenbeiden, et inde inter sil-
 vam de Cameric et Breitenwisen, et sic inferius usque Reibeiden, et inde
 usque Engelmanscuren et ad fontem S. Humberti, et ad Engelburne, et
 sic usque ad Altenbuche, et inde per rectam viam usque ad Odenburne us-
 que

Horreense
 autem diplo-
 ma ostendi-
 tur habere

Pag. edit.
VI.

que ubi Bure terminatur, et inde in Gisenbelden usque ad ripam quæ cadit super molendinum, et inde usque Engelgere, et sic superius usque viam saxorum, et inde usque Fredebertisciben, usque in Renum Bruniche,] cum terris cultis et incultis, vineis, molendinis, pratis, pascuis, silvis, aquis aquarumque decursibus, viis et inviis, exitibus et regressibus, et quidquid habuimus, legali auctoritate, contradidimus: ea scilicet conditione, ut pauperes Christi, inde in reliquum temporalia subsidia habituræ, æternæ vitæ subsidia nobis supplicationibus suis apud Deum possint præparare. Præterea fidelibus nostris tam præsentibus quam futuris, notum fieri volumus, qualiter dilectissima filia nostra Irmina allodium suum, quod in Laudunensi Episcopatu, in his locis, Ludusa, Ancia, Balbengeis, Warenteigis, cum omnibus appendiciis, ad eadem loca iuste et legaliter pertinentibus, a sponso suo, Hermanno scilicet Comite, in dotem legali traditione suscepit, pro remedio anime suæ et prædicti sponsi sui, ad idem monasterium, quod vocatur Horreum, cum XL mansis in ipsa Treverica valle sitis, et extra urbem istis villis, Ornavæ; Muntzensfeldt, Villarei, Routzourt, Winterstorff, Rubera, per nostram manum cum omni integritate contradidit; ea scilicet ratione ut sanctimoniales inibi Deo sanctæque Genitrici ejus perpetualiter famulantes, in eisdem bonis nullius personæ, magnæ vel parvæ, violentiam patiantur; sed victum et vestitum inde semper absque omni inquietudine consequantur. Et ut hæc præsens traditio, tam sua quam nostra, stabiliorem in Dei nomine semper possit habere firmitatem; præceptum hoc inde conscriptum manu propria subter firmavimus, et sigilli nostri impressione insigniri iussimus. Actum anno DCXLVI. Incarnationis Dominicæ, Indictione IV, sept. Kal. Sept. [per manus Grimoaldi Maioris - domus] anno regni Domini Dagoberti II. [Actum] Treveris in nomine Domini feliciter. Amen.

Signum Dagoberti Regis ☩

longe poste-
rioris aeni
sylum.

26. Hactenus Horreense diploma: cuius, ut ipsi vidimus et testatur Masenius, duplex, sed eadem manu scriptum, servatur exemplum; alterum paulo brevius (in quo scilicet desunt loca, a Masenio prætermissa, et hic [] inclusa) scriptum in obsoletiore pergameno, cui adhaeret sigillum: alterum, quod in Diatriba exhibuit Henschenius, quodque eadem prorsus manu scriptum in mundiori pergameno nec sigillum nec sigilli vestigium exhibet, sed habet illa quæ seclusimus verba, et a Treverensibus aequè habetur pro Dagobertino; qui obsoletioris nitidiorisve pergameni differentiam dicebant, non ex eo provenire, quod alterum altero

esset

esset posterius, notabili longioris temporis interuallo; sed quod postremum, velut deficiente sigillo minus legitimum, parcius tritum fuerit legentium et examinantium manibus, quam primum, saepe in iudicio productum. Nunc legat, qui volet, temporis Henriciani diplomata, donationesque sub huius nominis Imperatoribus factas; comperietque tum exordium ubique simile huic Horreenſi, tum limitum accuratissime et sigillatim nominandorum sollicitudinem, tum locorum inibi expressorum nomina nominumque orthographiam, tum appendiciarum omnigenarum designationem, tum denique traditionis et confirmationis formulas aliaque innumera prorsus talia qualia in hoc Horreenſi diplomate videntur, et quae in progressu huius tractatus, sparsim indicamus; variorum diplomatum falsorum exemplis, verorum auctoritatibus vsi, ne si vnum hoc Horreenſe saxum totò hoc discursu volueremus, fastidio esset lectori prolixitas quam econtra varietas oblectabit.

Pag. edit.
VI.

et VII.

27. Henriciani aevi diplomata, transcripta vel impressa, inueniuntur tam multa, ut iis vel alicui eorum integre transcribendo immorari operae pretium non sit; vnius tamen initium ac finem accipe ex Zyllesio part. 3. pag. 41. quod est Henrici III. Imperatoris de anno MLVI. *In nomine sanctæ et individue Trinitatis Henricus, divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus. Si locis divino cultui mancipatis alicujus honoris et augmentationis sublimitum præbuerimus divinitus nobis remunerari procul dubio credimus. Quapropter omnium sanctæ Dei ecclesiæ fidelium, presentium ac futurorum, solers comperiat sagacitas, quomodo etc. Et ut hæc nostra Imperialis donatio stabilis permaneat, hanc paginam inde conscriptam manu propria corroborantes, sigillare precepimus* Henricus autem IV. sequentem mox ibidem Bullam sic finit: *Et ut hoc auctoritatis nostræ præceptum firmum et stabile permaneat, manu propria corroborantes, sigilli nostri impressione insigniri iussimus. Data anno Dominicæ Incarnationis MLXV. Indictione III, anno autem Ordinationis Domini Henrici Quarti Regis XII. regni vero IX. Actum Treviris in Dei nomine feliciter. Amen.* Similia sunt omnia eius temporis diplomata, formulis eadem, verbis nonnihil variantia, quibus suum Dagobertinum adaptavit Horreenſis chartæ fabricator.

28. Quod attinet ad formulam instrumentorum publicorum; *In nomine sanctæ et individue Trinitatis* scribendorum; eo non modo non obtinuit sub primæ stirpis Regibus, sed neque sub Carolo Magno coepit. *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* scripta sunt, quotquot

Invocatis
sanctæ et
individue
Trinitatis

Pag. edit.
VII.

non nisi in
fictitiis diplo-
matis inueni-
tur,

vsque post
Ludouicum
Pium.

vsquam extant ante Carolum indubitata diplomata et ipsius etiam Caroli. Si qua aliter inchoata ostenduntur, fidem non faciunt, vtpote aliis quoque indiciis suam falsitatem prodentia. Sic ad calcem Monumentorum Paderbornensium vnum ponitur datum ecclesiae Osnabrugensi, sub sigillo vetustate detrito et *data XIV. Kal. Ian. anno III Christo propitio Imperii. . . . Indictione XI. Actum Aquis palatio publico in Dei nomine feliciter. amen.* Ast aliud quod ibidem subiungitur, sub data anni sequentis *Aquisgrani palatio*, praemissa *Sanctæ et individue Trinitatis* inuocatione, si cum priori conferatur, multis modis stylum praefert aetatis posterioris, et insignes complectitur nugae, de obligatione suscipiendae in Graeciam legationis, imposita ecclesiae illius Episcopo, *si forte contingat ut Imperator Romanorum vel Rex Graecorum conjugalia foedera inter filios eorum contrahere disponant*, eo quod *in eodem loco Graecas et Latinas scholas in perpetuum manere ordinavit* Carolus, ideoque *confiaat numquam ibi defuturos Clericos utriusque linguae gnaros.* An pro *Aquis palatio* Carolus vnquam scripserit *Aquisgrani palatio*, disputent alii, et multa quae circa contextum praetensi huius diplomatis quaeri possent: vel sola sigilli annularis forma, longe alium Caroli vultum exprimens, quam eum Eginhartus in Vita describat, sufficit fictioni conuincendae. Sed hac de re commodius agetur infra, proposito vero atque germano eiusdem sigillo ex San - Maximinianis tabulis.

29. Possent aliorum Carolo Magno attributorum, et ab inuocatione Trinitatis coeptorum diplomatum exempla proferre, simul et eorum reterege vitia: sed credo fidem mihi habendam, si dixerò examinasse me plura; et cum nullum non vitiosum inuenirem, quod tali inchoaretur initio; statuisse omnino verum esse, quod Carolus Magnus solitus fuerit sua diplomata aliter, vt dixi, inchoare. Ludouicus Pius, Caroli filius, primus mihi fuisse videtur, qui mutata formula scribere coepit, *In nomine Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi*; Ludouicum patrem auumque Lotharius Imperator et Ludouicus Iunio secuti, idem vsurparunt, vel scripserunt, *In nomine Domini nostri Iesu Christi Dei æterni*, vel simile quid. Ast vero Ludouicus, Ludouici pii filius alter, Germaniae Rex, eiusque frater Carolus Caluus postea Imperator, elegerunt, et quidem quantum censeo primi, scribere *In nomine sanctæ et individue Trinitatis*. Secutus exemplum est Carolus Crassus; exindeque ea formula obtinuit adeo vniuersaliter, vt etiam qui pro temporibus multo anterioribus supponenda diplomata componere praesumebant, nihil se acturos plerumque crederent nisi sic inchoarent, nescientes aliud aliquid in vsu vnquam

quam fuisse. Idem Horreenſis diplomatis, fabricatori contigit: qui dum etiam annos Indictionis Romanae numerandos eſſe putauit, ſatis oſtendit ignotum ſibi quoque eorum numerandorum principium eſſe. Numerabant illos Imperatores Romani poſt Conſtantinum et ſub iis Romani Pontifices; ac denique Longobardorum Reges in Italia, eundem uſum amplexi, tenuerunt. Francis primae ſtirpis ignotae Indictiones fuere; nec in ſecunda ſtirpe receptus earum uſus prius fuit, quam Carolus Magnus, Romanus Imperator creatus, congruum duxit Romanorum Imperatorum eatenus ſeruatam conſuetudinem ſequi. Idem annos ſui Imperii numeraturus, addere coepit *Chriſto propitio*: neque contentus finire apprecando *feliciter*, ſcripſit *in Dei nomine*, aut *in Chriſti nomine feliciter. Amen*. Quae ſi inuenias in chartis, maiorem uetuſtatem et nomina Regum primae ſtirpis ferentibus, ſcito cauendum eſſe, ne eas pro genuinis ſincerisque recipias.

Pag. edit.
VII.

Indictionis
annos Carolus
M. cum
Imperio re-
cepit.

30. De anno Chriſti incarnati quaeritur, quandonam is primum acceſſerit diplomatis Francis; ſuſpicor initium aliquod ei rei datum poſt mortem Theodorici ultimi anno DCCXXVII. ſub Carolo Martello; qui neque deſuncti filium curauit coronandum, ut is nudum ſaltem titulum regni gereret; neque ipſe, qui poteſtatem regiam uſurpauerat pridem, titulum quoque uoluit uſurpare. Non habentes igitur Regem, cuius annis ſignarent Acta publica, et uidentes apud Hiſtoricos aeram Chriſti, eo commodiorem, quo poſſet ad omnes Chriſtianos extendi, coeptam uſurpari: quid poterant aptius facere, quam ſimilem annos numerandi modum aſciſcere? Itaque ſi aliud nihil obſtaret, hanc grauate admitterem, pro ſinceris Synodi Ratiſbonenſis Acta, ſic ordientia: *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, ego Karolomannus Dux et Princeps Francorum, anno ab Incarnatione Domini DCCXLII. II. Kalend. Maji, cum conſilio ſeruatorum Dei et Optimatum meorum, Episcopos qui in regno meo ſunt cum Presbyteris ad Concilium et Synodum pro timore Chriſti congregaui Itaque per conſilium Sacerdotum religioſorum et optimatum meorum ordinauimus per ciuitates Episcopos, et conſtituimus ſuper eos Archiepiſcopum Bonifatium etc.* Sed cum haec omnia excedant poteſtatem ſecularem, et Principem laicum faciant conuentui eccleſiaſtico praefidere, eaque ordinare quae diſciplinam et correctionem cleri ac monachatus concernunt, abſit ut ea habeamus pro genuinis: multo minus Acta Synodi Sueſſionenſis, quae *In Dei nomine et Trinitatis anno DCCXLIV ab incarnatione Chriſti, ſub die VI Nonas Martij et luna XIV, in anno II. Childerici Regis Francorum, promulgare fingitur Karolomanni frater Pinus, Dux et Princeps Francorum, circa eandem materiam aliaque*

Annus
Chriſti, forte
ab anno 717
ad 743 nota-
ri coeptus,
quia Rex nul-
lus erat,

non ſatis pro-
batur ex
Actis Synodi
Ratiſbonen-
ſis aut Sueſ-
ſionenſis.

Pag. edit.
VII.

pure ecclesiastica. Extant ea quidem in vulgatis Conciliorum collectionibus, aequae ac alia spuria non pauca, suisque Annalibus haud indigna Baronius censuit: sed, quod salua tanti scriptoris reuerentia dictum sit, feueriori fuerant examine ponderanda, nec propter eam quam praeferunt speciem vtilitatis, statim recipienda.

et VIII.
AVCTORE
D. P.

Talis anni
numerum ne-
que Carolo
Magno,

neque Ludovico Pio,

aut Hlothario Imperat.
vsurpatum.

31. Interim cenſeo annum Christi, ſi fuit coeptus notari a Francis tempore ſeptennii inter Theodorici mortem et Childerici coronationem medii (quod vellem exemplis certis doceri poſſet,) ruruſum plane ceſſaſſe ſub Childerico, quamdiu ille Regis titulum geſſit; proinde ſicut Sueſſionenſium Actorum fictio ſe prodit per lunam, principio annotatam, praeter omnem publicorum Actorum formam; ſic et ſuſpectam ſe reddit per annum Chriſti, anno Regis adiunctum. Poſtquam vero Francorum Regnum a Merouingicis ad Carolingos translatum fuit, iamque per annos regni ipſorum ſignarentur Acta, ſatis id fuit Pippino Regi, Carolo, Ludouico, Lothario Imperatoribus: nec eorum quiſquam inuenitur annum Chriſti notaſſe, niſi in iis ſcriptis, quorum mala fides multis etiam aliis argumentis ſe prodit. Talia ſunt plurima quae alias legimus apud Alexandrum Wiltheimium ex Chartulario tranſcripta coenobii Gorzienſis, in quorum vno poſt ſignum *Hludovici ſereniſſimi Regis* ſunt ſubſcripta haec verba: *Ego Durandus ad vicem Helizaar recognovi. Data X Kalendas Aprilis, anno ab incarnatione Domini DCCCXV., Indictione VIII., Epacta VII., Concurrente II. anno vero II regni Hludovici Imperatoris. Actum Aquisgrani palatio regio feliciter. Amen.* Vides non ſolum expreſſos annos Indictionis et Chriſti, ſed etiam numerum Concurrentis et Epactae: quarum tamen nullus vnquam uſus fuit in huiuſmodi ſcripturis regiis, immo nec in politicis ac publicis vllis, quod ego quidem ſciam. Notabile porro eſt, quod omnia diplomata Gorzienſis iſtius Chartularii ſic ſint interpolata, vt etiam in iis quae ante Carolum Magnum condita deſcribuntur, inuenire poſſis annos Chriſti notatos, et Concurrentes atque Epactas vbique ſignatas, quaſi per haec ſalua eſſent omnia ad fidem obtinendam.

32. Aſt nihil eiuiſmodi habent ſincera Ludouici Pii ſcripta in Sau-Maximiniano Archiuo et Annalibus inde collectis, quae omnia *Durandus Diaconus ad vicem Helifachar recognovit, anno, Chriſto propitio, Imperii Domini Hludovici, piſſimi Auguſti III, IV, V, VI et XI. Indictione IX, X, XI, XII et II.* Eadem teſtandae recognitionis forma, ab eodem Durando vicem Helizachar Archicapellani gerente plerumque uſurpata, inuenietur, tum in duobus instrumentis Benedicto Andegavenſi expeditis Salmantiaci in agro Laudunenſi atque Compendii, et a prae-

a praelaudato Wiltheimio transcriptis, tum in altera apud Bes-
 lium de Regibus Aquitaniae in probationibus pro anno Imperii
 IV. ex Tabulario Lemouicensi pag. 18. tum alibi saepius. In quibus omni-
 bus cum semper vnus idemque inueniatur modus inchoandi, *In nomine
 Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi*, vnus item idemque signandi et fi-
 niendi modus iam expressus, et nomen semper inchoetur per H. quod et
 Regium monogramma, et sigillum principaliter repraesentat; non potest
 mihi non esse suspectum, vnum quod prae aliis omnibus Zyllesius pro-
 tulit, in quo semper scriptum *Ludovicus* absque H. idque sub inuocatio-
 ne *Sanctae et individuae Trinitatis*, absque nota *Indictionis*, et Duran-
 dus (*Donandum* perperam legit Zyllesius) Diaconus recognouit, non ad
 vicem Helisacharis vt alias, sed quasi propria auctoritate. Interim tam
 est verum, quod ante Caroli Magui nepotes nullus Francorum Regum
 aut Imperatorum annos Christi notauerit, vt nec nepotum praecipuus
 Hlotharius eandem inueniatur vsurpasse, cuius rei exemplum videbitur
 infra num. 51. vbi dabitur integrum de villa Bettinga priuilegium, etiam
 aeri incisum.

Pag. edit.
 VIII.

33. Primus inter eos sub quorum potestate Treuiri fuere, qui signate
 annum Christi expresserit, (quantum hactenus quidem scrutando cogno-
 vi) fuit Lotharius Hlotharii Imperatoris filius tertio genitus: cui attri-
 buta a suo patre pars regni, Lotharingiae appellationem a nomine eius
 obtinuit. Hic autem Lotharius resumit veterem inchoandorum diplo-
 matum formulam, *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*, et in fa-
 uorem San- Maximiniani monasterii *Chartam scribi et annuli impressione
 miniri* iussit, cuius ectypo infra exhibendo inuenies haec verba subiecta
Ego Grimlandus ad vicem Adventii Archicapellani recognovi. (Erat is Ad-
 ventius Ecclesiae Metensis tunc Episcopus) *Data Metis civitate, XVII.
 Kl. Maii, anno Dominicae Incarnationis DCCCLXVIII, Indictione I,
 anno Serenissimi Regis Lotharii XV. in Dei nomine feliciter. Amen.*
 Lotharii Regis Fratres Karolus et Ludouicus annis Christi notandis iterum
 abstinerunt: in Germania resumta citius consuetudo est illius notandi,
 et in perpetuum stabilita: in Francia ante annum Christi MLX. nemo in-
 uenitur ex Regibus vsque ad Philippum I. annos Christi notauisse, ne
 quidem in San- Dionysiano chartulario, cui tamen Indictionis annos fer-
 me vbique infartos reperias. Vnde colligi datur, vetustiorum Regum
 chartas ibidem nunc asseruatas, vel ante ipsius consuetudinis inductae
 tempus fuisse transcriptas et interpolatas; vel earumdem scriptorem inter-
 polatoremque de industria abstinuisse signandis Christi annis, gnarum
 quam id esset ab antiquioris temporis vsu alienum: Indictiones autem
 notauisse,

Primus apud
 nos scribere
 coepit Lotha-
 rius Rex:

quod Franci
 circa 1060.
 etiam rece-
 perunt.

Pag. edit.
VIII.

notauisse, quod putaret eas etiam a primis Francis fuisse obseruatas, utpote institutas a Constantino primo Imperatore Christiano.

Praediſtis ac-
cedit alia
conuictio
contra dipl.
Horreenſe,

34. Haec porro de iuitio notandorum in diplomatis Regiis annorum Christi et Indictionis, non ideo tam accurate descripta hic sunt, ut Masenii obiectioni fiat satis: sed ad maiorem et euidentiore[m] lectoris instructionem: cui de hac veritate propter multitudinem vitiosorum diplomatum, tales annos notantium, forsitan posset oriri dubitatio, an non aliquando antiquis isti Reges tales annos notauerint; cum constet Dionysium exiguum, Christianae Aerae inuentorem primum, floruisse circa annum DXXXIII. et S. Willebrordum ad suum Kalendarium propria manu, signasse sui aduentus in Franciam, ordinationis in Episcopatum, et memoriae istis descriptae annos ab incarnatione Domini DCXC, DCXCV. et DCCXXVIII; atque huiusmodi temporariam tabulam describi iussit: vsque ad annum DCCXCVII. Venerabilem denique Bedam, qui anno DCCXXXV. e viuis abiit, scimus suae historiae Anglicanae annos Christi intexuisse, tamquam rem suo tempore vsitatam saltem apud eruditiores monachos. Propius ad arguendam Horreenſis subscriptionis falsitatem faciunt haec verba, alteri exemplarium inserta, *per manus Grimoaldi Maioris - domus*: quia Grimoaldus B. Pippini Senioris filius, SS. Gertrudis et Beggae frater, non gessit titulum Maioris - domus in Austrasia ante obitum patris, id est non ante annum DCXL. In Neustria vero, cum Regina Nanthilde, quam Dagobertus reliquerat, regebat Palatium Aega, tamquam ibidem Maior-domus. Accedit ex illius saeculi et sequentium vsu, tum ipsam hanc formulam, *per manus Pontificiorum diplomatum* esse, non Regiorum; tum munus non fuisse *Maioris - domus*, sed *Archicapellani*, vel *ad vicem* huius, *Cancellarii*, id est *Secretarii*, diplomata recognita subſignare. Denique Rex Dagobertus in San-Maximiniano diplomate de se ipso non nisi in numero singulari loquitur; nec vllum hactenus diploma reperi, satis sincerum, quod persuadeat antiquiorem Regem aliquem Francorum, vel ipsummet Dagobertum aut filios eius, Sigibertum et Chlodouacum, plurali numero vsos fuisse in diplomatis scribendis; adeo ut ea loquendi forma credi possit primum suum initium sub Dagoberti nepotibus habuisse, si tamen satis certa sunt etiam illa instrumenta, quae sub eorum habentur nominibus.

et vsu plura-
lis pro singu-
lari.

C A P V T III.

HORREENSIS MEMBRANAE IMPOSTURA
EX IPSA CHARACTERVM FORMA DIIV-
DICANDA PROPONITVR.Pag. edit.
VIII.

35. **N**unc ego attentum, non tam lectorem, quam spectatorem depono, ut ipso oculorum arbitrio dignoscatur discrimen ingens, inter eam quam Horreense diploma mentitur actatem, et quam ipsa litterarum ac Regii monogrammatidis forma indicant. Incipio a forma litterarum: ac primo exhibeo San - Maximinianae membranac initium ac finem, qualiter ea ex autographo, non tam descripsit quam depinxit accuratissimus quem supra laudavi patriarum antiquitatum scrutator Alexander Wilthemius. Tum Horreensis membranac initium cum parte subscriptionis, qualiter ea ad me misit Henricus Turck p. m. tunc cum Treuiros accessimus et Horreenses chartas coram vidimus, nostrae ibidem Societatis Rector: qui assumpto secum Ioanne Dirking, nostrae item Societatis tunc Graecarum litterarum professore, nonnullum delineandi usum habente, cum bona Abbatissae D. Irminae Pispordiae gratiae, id solum curauit exprimi, quod breuitas concessi sibi temporis permittebat, et intento meo satisfore iudicabatur. Hac de re praenominatus eius socius ad me scribens, *Conatus sum, inquit, singula perquam accurate primum ad fenestram vitream, ut litterae per supra positam membranac chartam transparenter delineare singula: tum, separata a pergameno charta, vnumquemque characterem sigillatim pressiore calamo sum remensus: quos si aere incidendos curare velis, secura id facere poteris. Admiratus enimvero etiam sum diploma, mille annis antiquius (sic enim credebatur ipse, nec sciebat habere me, cur dissentirem, rationes) adeo illaesium integrumque perstitisse, litteris omnibus tam perfectis ac viuidis. Sigillum tamen cereum, fugiens erat et obrutum, ideoque illud non potui repraesentare satis distincte: similis nihilominus est effigies illi quam ruditer delineavi. Sed, o! quam dissimilis a vero veri Dagoberti sigillo! Et tamen bonus Masenius, non dubitans de Horreensis membranac veritate, nihil se peccaturum credidit, si pro obscuris illis Horreensis cerae et quidem longe minoris ductibus repraesentaret formam San - Maximiniani sigilli, tanquam si illud ipsum etiam Horreensi membranac impressum inueniretur. Maiorem a nobis inibit gratiam, qui Horreense*

Baring. Clav. Dipl. Kk figil-

Ectypa char-
tarum San-
Maximi-
niana,et Horreensis
qua fide
accepta.Pag. edit.
IX.In hac diuer-
sum a priori
sigillum,

Pag. edit.
IX.

figillum, sic vti nunc inuenitur extritum exprimet accurate, quomodo inferius expressum videbitur Henricianum vnum in tabula 5. nullo addito ductu qui in cera non appareat.

et Mono-
gramma:

36. Monogrammaticum porro signum nominis Dagobertini, quam est in San-Maximiniano diplomate ipsi nomini ac primae stirpis Regum tempori congruum, tam ab vtroque diuersum subiungitur Horreenfi; vbi coniectando difficulter inuenias litteras ipsius nominis, difficilius autem easdem colligas; formam vero notes quadratam, quae post Carolum Magnum coepta vsurpari, ad similitudinem istius Horreenfis vix demum peruenit saeculo XIII. aut XIV. Sed haec infra plenius declarabuntur: prius enim agendum est de ipsis litteris, tum iis quibus proponitur *sanctae et individuae Trinitatis inuocatio, et signum Dagoberti*, ex parte repraesentatur; tum quibus haec verba exprimuntur, *Dagobertus diuina praedordinante providentia Rex*, quibus etiam respondet reliquus praetensi istius diplomatis contextus. Postremae, vt non sunt toto genere diuersae, ita sub eadem Teutonici characteris specie ab hodierni vsus ductibus adeo parum recedunt, si solam litteram *r* excipias, vt annorum quadringentorum aetatem aegre eis ausis coniectando tribuere. Priores ac caeteris longiores, et quadam affectatae antiquitatis barbarie implexae, speciem habent vetustatis maioris; praecipue vero longissimae illae et vnciales litterae, quae tres in principio, et plures in fine ad sub-signationem, fuerunt adhibitae. Sed has alieno tempore suppositas esse, ipse ille enormis excessus longitudinis probat, qui in San-Maximiniano nusquam notatur, et primum initium videtur habuisse a Carolo Magno.

diuersa quo-
que littera-
rum forma;

37. Ago autem de forma litterarum, eo tractu vsurpatarum qui olim Austrasiae nomine censebatur, potissimum Treuiris et vicinis provinciis; quoniam quaestio est, de instrumento, quod Treuiris scriptum fuisse praetenditur. Vt ergo demonstrarem in publicis priuatisque scripturis, Dagoberti I. aeuo, haud alias fere litteras vsurpatas, quam quibus San-Maximinianum diploma exaratum cernitur, quaeque succedentium sibi saeculorum fluxu paulatim euaserint molliores planioresque; vtriusque generis quaerenda fuerunt exempla. Et priuatae quidem scripturae nullum certius exemplum optare debui, quam quod tot-annis fuit in manibus nostris, quodque media sui parte pridem habetur viginti quinque aeneis insculptum laminis, Hieronymiani martyrologii vetustissimum ecgraphum. Hoc enim quin vere scriptum sit Epternaci, per S. Willibrordum fundato et tribus ab ciuitate Treuirensi leucis distito monasterio, dubitare non possumus, quando animum aduertimus ad

quam genui-
nam in San-
maximiniana
inueniri, non
in Horreenfi,probat speci-
men ex Mar-
tyrologio
Epternaci
descripto,

verba

verba in Praefatione Generali ante Ianuarium cap. 4. §. 4. a Bollando transcripta (prout illa eadem antiqua manu sed caractere paulum minori in margine Codicis ipsius legebantur ad Kalendarium Martyrologio subiectum, tamquam anno Incarnationis DCCXXVIII. apposita): *Clemens Willibrordus anno DCXCV. ab Incarnatione Domini, quamvis indignus, fuit ordinatus Episcopus in urbe Roma, ab Apostolico viro Domino Sergio Papa.* Vnde enim, quamuis indignus, adscribi potuit priori exemplari, nisi ab ipsius S. Willibrordi manu? Vbi autem nisi Epternaci? cum extremos vitae suae annos, atque adeo etiam annum Christi DCCXXVIII. Epternaci et circa Treuiros egerit Apostolicus Praeful.

Pag. edit.
IX.

38. Quod si priori exemplo, tali anno et loco id adscriptum probatur; consequens est, vt eodem quoque loco transcriptum fuerit hoc de quo agimus ceographum, eo solo discrepans ab exemplo Willebrordiano, quod hoc in Anglia scriptum anno DCLXXXIV. (vt indicat Paschalis tabula Kalendario adiuncta ab isto anno incipiens et ad annum DCCXCVII. duntaxat pertingens) additionibus quibusdam partim in fine quorundam textuum et partim in margine auctum fuerit Epternaci, manu haud dubium diuersa; istud vniformi prorsus tam in textu quam additionibus calamo exaratum sit. Quo autem tempore? id tuis ipse oculis aestima lector, et vide num ex mollioribus aliquanto tractibus literarum *c, d, e, s, u* possis iudicare, quod plus quam centum annis a primo Dagoberti aevo defleat codicis huius scriptura.

circa annum
740.

39. Itaque exhibeo tibi, post specimina ex San - Maximiniano et Horreensi diplomatibus accepta, aliudque XI. Saeculi, in specimen characteris circa Treuiros priuatim Saeculo VIII. vsurpati, ex iam dicto Martyrologii Willebrordiani ceographo, Epistola praecias Chromatii et Heliodori Episcoporum ad Hieronymum Presbyterum, et Hieronymi ad illos: quarum et veritatem ex sententia Cassiodori contra censuram Baronianam egregie vindicauit, et contextum eruditissimis annotationibus illustrauit Franciscus Maria Florentinus, in laudatissima Martyrologii Hieronymiani editione. His addo ex ipsius San - Maximiniani monasterii, ad ciuitatis Treuirensis muros siti, membranarum vetustis, partem cuiusdam, vt coniecimus Diptychi, X. Saeculo verosimiliter ibidem descripti, quando scilicet adhuc viuebant, quorum isthic nomina recensentur, videlicet *Otto*, Magnus ille et primus huius nominis Imperator; *Arhalbeit*, vxor eius secunda, post annum DCCCCXLVII. ducta, *Otto* II. Magni filius et successor, tum *Mahrtild*, Magni filia ex primo thoro ac postea Abbatissa Quedlinburgensis, cuius forte soror fuerit pro-

et diptychon
San - Maxi-
minianense
scriptum Saeculo 10.

Pag. edit.
IX.

xima *Walburg*: sequuntur alii ex Saxonica nobilitate aulaque Ottoniana primarii viri feminaeque. Quod ne per meram coniecturam dici putes, succurrunt Episcoporum, de quorum aetate dubitari non potest, coaeuorum nomina; et sunt, *Bruno*, *Archiepiscopus* Colonienfis, Magni frater; *Wicfribt*, *Episcopus* Viridunensis, *Gerhardus Episcopus* Tullensis, Sanctus; *Willehelm Episcopus*, non Moguntinus Magni filius (hic enim scribi debuisset *Archiepiscopus* et aliis praeponi) sed Mimigardifordensis seu Monasterienfis; *Everacear Episcopus* Leodiensis, alias *Everaclus* et *Heraclius*, quorum aetatibus computatis, oportet haec scripta esse intra annum DCCCCLXIII. quando consecratus est Gerardus; et annum DCCCCLXV. quando obiit Bruno. Reliquorum hic nominatorum distinctior notitia nulla offertur, quae potissime optanda esset circa Abbatissas. Huius autem Diptychi et Martyrologii illius characteres inter se comparans, sicut facile iudicabit hoc isto esse annis ducentis antiquius; ita vtrumque conferens cum ea littera qua scriptus est contextus Horreensis diplomatis, haud difficulter persuadere poteris, Horreensem scriptorem quoad litteras minuscultas, imitatum esse scripturam quamdam aetatis inter vtrumque mediae.

ad quod et ad
alia Seculi II.
scripta prop-
rius accedit
Horreense.

Pag. edit.
X.

40. A priuatis ad publicas scripturas transire volenti, eo minus parabilis fuit earum copia, quo sollicitius ipsae custodiuntur. Itaque primo aliam nullam habui, cum qua Horreense diploma compararem, quam Henrici IV. Priuilegium, pro ecclesia S. Seruatii datum *Aquisgranii Palatio*, anno *Dominicae Incarnationis MLXXXVII. Indictione X. anno Regni ejus XXXII. Imperii IV. Henrico Episcopo Leodiensi, Godescalco Traiectensi, Praeposito Dudekino Decano*. Sed et in hoc non pauca se offerebant, quae fidem ipsius originalis nobis suspectam reddebant, cogebantque dubitare, ne totum et scriptum et confectum esset Saeculo XIII. Tamen, quia certius exemplum non suppetebat; illius qualiscumque seu veri seu falsi diplomatis primam lineam praedictis speciminibus chartae San-Maximinianae et Horreensis subiunxi, vt ex eius consideratione quadamtenus appareret, tantum fere a San-Maximiniana recedere Horreensem, quantum ad Traiectensem accedit. Verum vbi haec sic aeri incisa conspexit Reuerendissimus Abbas S. Maximini Maximinus Gulich, et considerauit, quantum monasterii sui diplomatibus antiquis, accuratissime in hunc diem conseruatis, auctoritatis posset accedere, si plura huiusmodi specimina ex archiuo suo depromerentur; eius denuo scrutandi facultatem amplissimam Wilthemio nostro dedit, quam eatenus concedere recusarat; eique permisit, vt omnium quas vellet chartarum forma-

formaret eclypa, eadem ratione quas primum Dagobertinum expresserat, nobisque transinitteret.

41. Hinc nata est igitur secunda, et totum autographorum latitudinem adaequans tabula, quae exhibet primo Caroli Magni Priuilegium, pro monasterio S. Maximini datum *Patresbronae, fisco Regio*, leucis quidem quadraginta aut pluribus Treuiris diffito, sed tamen ad idem Austrasiae regnum adiecto ipsius Caroli armis per Saxonum subactionem: in quo Priuilegio videre est vnciales litteras, quae nulla vero in Dagobertino sunt, initio ac fine vsurpatae, quod deinceps in vsu successorum permansit. Reliquarum litterarum forma, quam parum a Dagobertinis characteribus discrepat, tam certo nostram assertionem confirmat, de similis descriptionis specie, iam inde ab initio Austrasiensis regni vsque Carolum et deinceps, in scripturis publicis vsurpata, sub modica leniorum paulatim ductuum declinatione. Idem probat haud multum ab simile Lotharii Regis, eius a quo Lotharingiae factum est nomen, diploma alterum, in eadem tabula delibatum, scriptum *Mettis civitate*, proxima Treuiris ad eandem Mosellam metropoli, anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXVIII. *Advencius Archicapellanus* in Lothariano notatus, Metensis ecclesiae ac ciuitatis regiae Episcopus fuit, ab anno DCCCLV. vltra DCCCLXX. Qui Carolinum ipse per se *relegit Rado*, idem quod Advencius officium exercuit, nescio an etiam cum eodem titulo: nam in aliis pluribus, per alios eius vice notatis, simpliciter dicitur *ad vicem Radoni* vel *Radonis*. Exemplum habes in nuper editis monumentis Paderbornensibus ad calcem, et plura apud Labbaeum in Historia Cancellariorum Francia, pag. 87. quia etiam notat, cum in Chronica monasterii S. Vincentii prope Capuam, *Archicancellarium* dici, et in epistola quadam Hadriani I. ad Carolum Magnum *Protonotarium atque Abbatem*: utique *Abbatem Nobiliacensem* seu Vedastinum Atrebatum in Belgio, cuius praeceptum secutus Alcuinus Vitam S. Vedasti emendare studuit, uti ad eandem praefatur; cum scilicet multa iam canitie venerabilis Rado, institutus esset Abbas anno DCCXCV.

42. Duo haec Caroli et Lotharii diplomata, quam nobis sunt indubitata, tam falsa videntur alia duo, ipsorum parentibus Pippino Regi ac Hludovico Pio Imperatori attributa apud Zyllesum; omnino enim supposita dixeris pro veris eorundem priuilegiis, quorum perierunt originales membranae, neque notitia vlla indubitabilis superesset, nisi paternarum perceptionum meminissent filii in suis: quae vnicum credo fuisse aliorum refingendorum fundamentum. Pippinianum certe quod ostentatur priuilegium, litteris quidem ad acui sui similitudinem satis apte ef-

Pag. edit.
X.

Vnciales litteras in principio primus Carolus Magnus vsurpauit,

aliique post eum:

quorum hic dantur specimina,

omissis Pippini et Ludouici supposititiis chartis.

Pag. edit.

X.

formatis expressum est; sed prorsus deficit ab regionum diplomatum stylo, signanterque in fine ac principio: nec tantum caret subscriptione regia cum monogrammate (quod etiam Lothariano vero priuilegio accidit) vnde solum colligimus Rege iubente quidem sed absente expeditum; verum etiam impressum habet sigillum prorsus fictitium, cum circumscripto † PIPINVS IMPERATOR, quod nescio quomodo alicui in mentem venisse potuerit. Hludovicianum cur admitti pro genuino non possit, dixi supra num. 33.

Ex illis Carolinum, in Augusto datum, anno regni, non 40,

43. Ne vero de ipso quoque Carolino dubitet aliquis, corrigendus est Zyllesius, et pro *anno regni quadragesimo*, legendum *vndecimo*. Nam quod Zyllesius credidit esse xl. reuera est xl. prout demonstrari potest ex saepius recurrente littera I. et verticem longe aliter inflexum habente. Annus autem Caroli XI. pro mens. Augusti, quo datum est Priuilegium, est annus Christi DCCLXXIX. Eadem correctio videtur adhibenda Marquardo Frehero, in Monumentis Lupodunensibus referenti pag. 23. donationem, quam Erkanbalt Presbyter fecit monasterio Laurishamensi, Anno XL. regni Domni Karoli Regis nostri gloriosi, vbi solus Regis titulus parum idoneus foret, nisi annus XI. legatur. Is certe annus in hoc San - Maximiniano Priuilegio legi debet, vtpote scripto Padresbronnae in Saxonia, quo Carolum excurrisse anno regni XL. non patiuntur historici, quotquot eius gesta per annos explicarunt. Annus enim regni eius primus (initium sumens vel ab obitu Pippini patris, qui accedit anno DCCLXVIII. xxiv. Septembris, vel a Coronationis die quae fuit IX. Octobris) ad sequentis anni DCCLXIX. autumnum extenditur; adeoque Augustus mensis, quo datum fuit diploma iam dictum, si ad annum regni XL. differatur, dicendus erit ad annum Christi DCCCVIII. pertinere. Atqui anno isto (vt expresse scribit auctor annalium, a du Chesne ex MS. Thuano editorum, et ab anno DCCXLI. ad DCCCXIII. deductorum): *Imperator, edificatis per legatos suos super Albim fluvium duobus castellis, praesidioque in eis contra Slavorum incursiones deposito, Aquisgrani hiemavit, Natalem Domini et sanctum Pascha ibidem celebravit, vtique die XVI. Aprilis, sicut prius Pascha Neomagi actum erat XXVI II. Martii.* Nec ante annum DCCCX. Imperator reuisit Saxoniam.

fed II.

44. At vero anno DCCLXXVII. Christi et regni anno IX. adhuc currente, Carolus, cui eo tempore annuae fere erant expeditiones in Saxoniam, ibidem fuit, et *Maji campus in Saxonia ad Pedebrunna* est celebratus, vt habent annales vetustiores ab anno DCCVII. ad DCCXC. ducti; siue vt Annales Petauiani, ad DCCCVI. protracti, explicant:

Habit

Habuit Carlus conventum Francorum, id est Magis-campum, in Saxonia, ad Padresburnon, et ibi paganorum Saxonum multitudo maxima baptizata est. Et iterum anno DCCLXXIX. Christi, regni vero XI. (eo scilicet de quo agimus, et quo datum esse San-Maximinianum privilegium asserimus) fuit Mai campus ad Dura: et Franci cum Carolo Rege eorum in Saxoniam jam absque bello: siue, vt posterius citati Annales habent, Carolus Rex iterum in Saxonia usque ad fluvium Wisera: et Saxones pacificati dextras et obsides dederunt. Eginhartus, in ipsius Caroli aula enutritus, eiusque gesta per annos digerens, rem totam clarius et distinctius explicat his verbis: Rex animo ad Saxoniam expeditionem intento Duriam venit, habitoque juxta morem generali conventu Rhenum trajecit, et usque ad Lippiam cum exercitu pervenit. Cui cum Saxones in quodam loco, qui Bucholt vocatur, vana spe ducti resistere tentarent, pulsi fugatique sunt. Rex Westphalorum regionem ingressus omnes eos in deditionem accepit. Inde ad Wiseram veniens, castris positus in loco nomine Medufulli, stativa per aliquot dies habuit. Ibi Angari et Ostfali venientes et obsides dederunt et sacramenta juraverunt. Quibus peractis Rex trans Rhenum ad Wormaciam civitatem in hiberna se recepit. Aestatem ergo in Saxonia adeoque et Augustum mensem, quo diploma datum, transegit Carolus; et dubitabimus credere eodem tempore in itu et reditu vel saltem alterutro fuisse Paderbornae, vbi ante biennium comitia celebrarat, et fiscum seu palatium suum habebat? cum solis sex vel septem leucis vrbs illa distet a ripa Wiserae.

Pag. edit.
X.quando ad
Wiseram vs-
que venit,in aestate an-
ni 779;

45. Causam tamen dubitandi de praesentia Caroli Paderbornae anno regni eius XI. forte praetextet aliquis ex praelaudato Eginharto, ipsiusque Caroli Epitaphio, ad finem Vitae relato, quo dicitur, quod *regnum Francorum nobiliter ampliavit, et per annos XLVII. feliciter rexit: Decessit vero anno ab Incarnatione Domini DCCCXIV. Indiçione VII. V. Kalendas Februarias: quae videntur non posse subsistere, nisi primi anni DCCLXVIII. tres vltimi menses pro anno computentur, itemque vltimi anni DCCCXIV. vnicus mensis pro anno, sic enim inveniendi sunt XLVII. qui in rigore loquendo solum fuerunt XLV. et menses IV. Hinc porro sequeretur, talem numerandi modum ab ipsomet Carolo servatum in publicis actis, adeoque annum regni XI. dicendum esse Christi DCCLXXVIII. quem non in Saxonia, sed in Hispania a Carolo traductum esse constat: et sic nec isto quidem, quem dicimus, XI. regni anno diploma praedictum potuisset esse Paderbornae signatum. Ad huius nodi-solutionem volo primum manere extra controuersiam, quod passim omnes tam Reges quam Pontifices et Episcopi, a die suae euectionis commu-*

Pag. edit.
XI.et solum in
Octobri inci-
piebat 12 an-
num regni,

Pag. edit.
XI.licet postea
annum I.
Imp. coniun-
gens cum 35.
regni, vtrum-
que ab anni
801. initio
sit exorsus,

communiter numerarint, vti etiam nunc numerant, annos regni, Pontificatus ac Sedis suae, nulla habita ratione anni ciuilis vel ecclesiastici, suum seorsim principium habentis: et sicuti diei illius tanquam Natalis sui annuam laetitiam celebrabant, et Romani Pontifices etiam nunc celebrant, gratulatione publica; ita et in eò mutasse ac mutare numerum anni publicis Actis inscribendi. Quid igitur Carolus? Dico eundem morem ipsum tenuisse, et annos regni ab Autumno in Autunnum numerasse, quamdiu solum Regis titulum gessit. At vero cum in Natali Domini, Kal. Ianuarias anni DCCCI. praecedente, Imperator Romae coronatus esset ac salutatus; nobiliorem iam Natalem nactus, quem deinceps teneret, vt is cum annis Imperii, quorum tunc primum auspicabatur, pari progredere passu, et solum semel in vnoquoque anno communis formula notarialis mutaretur; tres menses, ex anno XXXIII. Regni iam decursos et eatenus notatos, dimisit pro anno integro, et annum Regni XXXIV. cum anno I. Imperii coniunxit.

quod idem
fecisse inue-
nitur Otto I.

46. Idem quin fecerint quotquot annos regni, pridem numerari coeptos, post acceptam Imperii coronam nouo illi annorum numerandorum initio conformare debuerunt, nequaquam dubito; sed non vocat omnia singulorum percurrere diplomata, vt ex iis haec veritas comprobetur. Pro omnibus sit nobis Otto primus. Hic anno Christi DCCCCXXXVI. exeunte Iunio, heres et Rex coram omni populo declaratus a patre, mortem instantem praeueniente; in diplomatis apud Zyllesium, anno DCCCCXL. III. Nonas Iunii, et anno DCCCCXLIII. Kal. Februarii, annos regni sui numerat IV. et VII. tanquam adhuc durantes vsque ad finem Iunii. In eo autem quod apud eundem Zyllesium legitur datum Veronae, III. Kal. Aprilis anno DCCCCLXX. quando adhuc currere debebat annus Regni XXXIV. numerat annum XXXV. Scilicet sub initium anni DCCCCLXII. Romae coronatus Imperator, exindeque incipiens annum Imperii primum nominare; abrupto regni anno XXVI. qui solum dimidius effluerat; incepit numerare annum XXVII. vt esset idem initium annorum regni et Imperii: et sic cum anno regni XXXV. coniungitur annus Imperii IX.

Eadem priuile-
gii Caroli-
ni aetas pro-
batur ex for-
mulis,

47. Atque haec sufficiant, vt in San-Maximiniano Caroli Priuilegio annum regni XI. posse ac debere intelligi, adeoque ipsum nulli dubitationi esse obnoxium, manifesto pateat. Nunc reliqua quae sententiam confirmant argumenta, ex eodemmet instrumento sumenda, percurram paucis. Ac primo circa titulum testimonium feret Eginhartus, in Annalibus sic loquens: *Cum die sacratissima Natalis Domini ad Misfarum solennia basilicam B. Petri Apostoli fuisset ingressus Carolus, et*

coram

coram altari, ubi ad orationem se inclinaverat, assisteret; Leo Papa coronam capiti ejus imposuit, cuncto Romanorum populo acclamante, Karolo Augusto, a Deo coronato, magno et pacifico Imperatori Romanorum, vita et victoria: ac deinde, omisso Patricii nomine, Imperator et Augustus appellatus est. Itaque non iam amplius exorsus est diplomata sicut in San - Maximiniano vides; sed hac vel simili phrasi, qua datum legitur in Monumentis Paderbornensibus Osnabrugense priuilegium, *Karolus Serenissimus Augustus, a Deo coronatus, Magnus Pacificus, Romanum gubernans Imperium, qui et per Misericordiam Dei Rex Francorum et Longobardorum.* Deinde pro eo quod antea dicebatur *Signum Karoli gloriosissimi Regis*, postea notabatur *Signum Karoli piissimi ac gloriosissimi Imperatoris*: et vbi simpliciter scribebatur *Data mense Augusto v. g. XI. anno regni nostri*, cum pompa multo maiori in praedicta Osnabrugensi charta legitur, *Data XIII. Kal. Ianuarii, anno III. Christo propitio et XXXVI. regni nostri in Francia, atque XXX: in Italia Indictione XI.* Vbi annus XXX. regni Italici, qui ante Maiunivstius anni nominandus fuisset, similiter vt annus regni ad initium anni Imperatorii retractus inuenitur. Sed nota, quod distinctio annorum Francici atque Italici regni seorsim numerandorum; non fuerit e Carolo vsurpata ante susceptam Imperii coronam, saltem in diplomatis cis Alpes conditis, quare non mireris Italici regni annum in San - Maximiniano priuilegio non exprimi.

Pag. edit.
XI.aliis quam
quibus postea
Imperator est
vsus.

48. Quoad vultum in sigillo expressum, cum apud Zyllesium nullam formae venustioris gratiam, quae etiam seni Carolo fuit, rugisque exaratum frontem viderem; non fui ausus talem exprimere, qualem forsitan Zyllesius sibi imaginabatur, iuxta errorem quo credebat anno Regni XL. scriptum Priuilegium; sed curavi a peritissimo pictore eundem ab originali quam fidelissime exprimendum, eo successu vt Wilthemius iudicauerit non posse maiorem similitudinem optari. Est autem vultus, amabilis maiestatis plenus, ac propter rasam ad cutem barbam propemodum iuuenilis. Neque vero credendum vlllo modo est, barbam aliquando aluisse Carolum: nam quomodo alias de ea nihil notasset Eginhardus? Hic autem huiusmodi Caroli staturam describit in fine Vitae apud nos num. 27. *Corpore fuit amplo atque robusto apice capitis rotundo, oculis praegrandibus ac vegetis, naso paululum mediocritatem excedente, canitie pulchra, facie leta et hilari: unde formae auctoritas tam stanti quam sedenti plurima acquirebatur: et quamquam cervix obesa et brevior, venterque projectior videretur, tamen haec ceterorum membrorum celabat aequalitas.* Quod si haec fuerit iam cano et seni in vultu

Eiusdem in
veris Sigillis
vultus barba
semper rasa,

Pag. edit.
XI.

decor amoenitasque, quanto magis in ipso virilis aetatis flore? Marquardus Freherus apud Duchesne tom. 2. fol. 231, summi et eminentissimi, non solum in Augustana republica, sed in omni regno litterario viri (Marcum Velferum intelligi credo) epistolam ad se datam recitat, qua *barbam non pavisse Carolum confirmat veteri moneta Carolina, puro mento, et addit: Non nego feri potuisse, ut interdum tonsoris negligentia mentum et labra pili nonnihil inumbrarent: hac enim specie Romae in musico opere illius aetatis conspicitur: sed prolixam et squalidam barbam abominor.*

qui in adul-
terinis ali-
quibus iuxta
vulgi opinio-
nem plene
barbatus.

49. Talem tamen vulgo iam ei attribuunt pictores sculptoresque, et talem exhibent sigilla quaedam ex archiuis monasteriorum S. Dionysii et S. Germani de pratis pro anno Regni quinto, quae sequitur et allegat Iacobus de Bie inter effigies Regum Francorum aeri incisas; talemque pro anno regni XXXVII. refert Osnabrugense diploma secundum, in monumentis Paderbornensibus, cuius vitia supra notavi. Quae omnia non esse vera authenticorum diplomatum sigilla, non tantum ex siluescente barba notes, sed etiam ex longiori colli spatio quam Eginhardi descriptio ferat; itemque ex vertice turbinato potius quam globoso. Idem Iacobus de Bie alio in opere, cui Franciae Metallicae titulum fecit, a Faramundo exordians, nummos Francorum Regum proponit; sed tales omnes, ut praeter paucos Caroli VII. ne vnus quidem inter omnes sit, qui verae antiquitatis speciem aliquam praeferat. Nam si excipias formam Romani sagi, Francis perperam iniecti caeterae vestes profanae ac sacrae, viriles ac muliebres, urbanae atque castrenses, ipsarumque loricarum ac caeterae armaturae equestris formas, vbique tales videntur, quales ex more vsus hodierni pleraeque pingerentur; adeo ut neque Romanis Pontificibus tiarae triplicis, et altius fastigiatae mitrae Episcopis, nec lilia per togam sparsa fecialibus, nec denique annus Christianae Aerae iam inde ab anno DCCLIII. constanter subscriptus desideretur. Quare nihil dubitem affirmare, exempla istarum expressionum, sibi perfectissime quoad elegantiam, vestitum, characterem similibus, si qua vere habentur aurea; argentea, aeneae, nouissima quaedam esse inuenta, et indigna quae veris historiis admisceantur; ideoque parum curandum, quam macilentus istic Carolus, quamque barbatus conspiciatur.

Pag. edit.
XII.

50. Carolino Priuilegio in hunc modum defenso et explicato, subiungo Hlotharii Imperatoris Priuilegium, sicut priuato cuidam subdito datum, sic in minori membrana minori characterem expressum quam priora, minori etiam sigillo (quantum ex vestigio colligere licet) consignatum: cuius formam quoad linearum mensuram, non fuit operae pretium obseruare curiosius. Itaque primam vltimamque lineam, exhibeo

hibeo in tres partes diuisam: eam vero, qua Regis atque Notarii Regii subsignatio continebatur, bifariam secui, vt maiori tabulae secuturae commodius praeponatur. Ad meliorem eius intellectum nota, Hlotharium Imperatorem numerasse annum in Italia primum potest DCCCXVII. quando ab Ludouico patre dictus mense Iulio est Imperii consors; primum vero in Francia, ipsum quo suus pater in Iunio obiit annum DCCCXL. vnde ex anno qui hinc III. inde XXV. est, annus Christi DCCCXLIII. exurgit pro mense Martio, quo fuit hoc Priuilegium Aquisgrani scriptum. Tenorem reliquum, quoniam alibi impressus nusquam extat, a Wilthemio nostro descriptum ex autographo, quod in archiuo quoque S. Maximini seruatur, hunc habe: *Igitur omnium fidelium sanctae Dei Ecclesiae ac nostrorum, praesentium scilicet ac futurorum comperiat industria, quia Matfridus fidelis ministerialis noster, ad nostram accedens Majestatem, deprecatus est, ut cuidam fidei nostro, Fulcrado nomine, quasdam res nostrae proprietatis, in pago Eiflense constitutas, concederemus ad proprium. Cujus petitionem propter suae fidelitatis meritum libenter acquiescentes, hos excellentiae nostrae apices decreuimus fieri, per quos in memorato pago, in villa quae Bettinga nominatur jam fato Fulcrado mansum in dominicatum unum, ad quem pertinere noscuntur alii mansi VIII. quos ipse prius beneficiario possedit munere, cum eorum pertinentiis, scilicet cum ecclesia, domibus ceterisque aedificiis, terris cultis vel incultis, siluis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, ad molendinum exitibus et regressibus, mancipiis viriusque sexus et etatis ad eos pertinentibus, nec non et cum reliquis appendiciis, concedimus ad proprium, et de nostro jure in jus ac dominationem illius transfundimus; ita videlicet ut quidquid ab hodierna die et deinceps ex eis facere, ordinare, atque disponere voluerit, liberam in omnibus habeat potestatem, sicut et de reliquis hereditatis suae rebus, ita dumtaxat in nostra inuicibiliter perseveret fideitate. Et ut haec nostrae largitionis auctoritas firmiter habeatur, manu propria subter firmavimus, et annuli impressione adsignari iussimus nostri.*

Pag. edit.
XII.Hlotharii
Imp. Priuilegium,

51. Haecenus dictum Hlotharii Imperatoris Priuilegium, post quod sequuntur in ultimo folio expanso duo alia priuilegia Ottonis I. et Henrici III. ex quibus Henricianum quidem in Zyllesio legi totum potest acque ac Carolinum et Lotharianum praegressa: Ottoniani tenor huiusmodi est: I. N. S. E. I T. Otto D. F. C. I. A. *Noverit omnium f. n. t. p. q. f. industria, quatenus nos pro statu et incolumitate Regni vel Imperii nostri filiique nostri charissimi Ottonis, quamdam villam de proprietate almi Confessoris Christi Maximini, in comitatu vel*

aliaque duo
Ottonis I. et
Henrici III.
producuntur,

Pag. edit.
XII.

*suburbio Trevirorum sitam, Ad-valles nominatam, quam antecessor noster divæ memoriæ Dagobertus Rex Francorum, pro sue animæ absoluti-
one, uti singulis Kalendis pro eo vigiliæ agerentur, monachique Deo et S. Maximino famulantes in eisdem Kalendis inde pascerentur, sed et æsti-
vo tempore post meridianam quietem, ob ejus memoriam, inde vini vel
potus clementiâ reficerentur, regali munificentia obtulit; multis retro
temporibus ab antecessoribus nostris in beneficium datam; monachis Deo
sanctoque Maximino famulantibus, in cœnobio, quod in suburbio Trevi-
rorum situm est, ex toto et integro Imperiali benevolentia concedimus et
remittimus: et ut calices aquæ, quos hæcenus ob paupertatem, pro cal-
cibus vini quos Dagobertus Rex instituit, accipiebant, in antiquum et
pristinum statum redeant et mutantur, volumus et firmiter jubemus: ita
sane nostra Regia vel Imperatoria auctoritate jubentes, ut prænominata
villa cum integritate, sicuti a prædicto Rege Dagoberto sancto Confessori
Christi oblata est, monachis prælibati cœnobii perpetualiter deserviat;
nullusque successorum nostrorum eam hinc auferre aut in beneficium dare
presumat; ut nobis in Regni negotiis occupatis, monachos eo devotius
pro nostra salute Dominum exorare delectet. Et ut hoc nostræ auctori-
tatis præceptum firmum et stabile permaneat, chartam hanc conscribi et
annuli nostri impressione signari iussimus, quam et propria manu subtus
firmavimus. Si plus quam unius Dagoberti memoria in San-Maximi-
nianensi obituario recoleretur, dubitare possemus, primine an secundi
Dagoberti ea donatio fuerit, quam Otto renouavit: nunc, quia unius
eiusque primi mors ibidem recolitur, tutius est ad eundem primum
etiam hanc liberalitatem referre, et credere, aliquantis post primam do-
tationem annis hoc ei auctarium accessisse. Qui autem Ottonis Archi-
capellanus fuit, cum ista firmarentur, Willihelmus; fuisse videtur ipsius-
met Imperatoris filius naturalis, anno DCCCCLIV. factus Moguntinus
Archiepiscopus.*

euinciturque
Horreenfis
charta habe-
re caracte-
res Saeculi II.

52. Porro diplomata ista Ottonis et Henrici eatenus solum delibera-
vimus, quatenus satis est, ut a primo Dagobertino usque ad ultimum
Henrici quarti, gradatim molliores considerans characteres, omnino
conuincatur, verum esse quod principio demonstrandum assumpsi, eum
qui Horreensem chartam scribere praesumpsit, non habuisse prae oculis
scripturam aliquam Dagobertinam, sed longe recentiore aliam, aetatis
scilicet Henricianae. Nam ut non loquar de mollitie litterarum, quibus
exprimitur *Dagobertus divina præordinante providentia Rex*; crispatis illi
characteres, quibus ex parte *Signum Dagob.* etc. exprimuntur, initium
habuerunt (ut vides) primum in Otthone, sub quo nonnullae litterae vno
crispan-

crispantur flexu; qui flexus in Henricianis maiusculis geminus, nec in illis tantum sed etiam in minuscularum apicibus inuenitur. Denique (si genuinum est Traiectense diploma) vndosa illa litterarum forma sic placere coepit sub Henrico quarto, vt maiusculae omnes, totae et vniformiter crispae, adhibitae sint: qui etiam Henricus maiusculis suis vsus ad solam inuocationem initialem, communibus deinde litteris, quibus contextum reliquum, primam diplomatis sui lineam, consequenter absoluit, prout etiam fit in Horreenfi membrana. Neque te moueat in Carolino ac Lothariano maiuscularum quarumdam subobscura et irregularis crispatio: hanc enim abesse ab originalibus, atque soli senilis manus suae tremori adscribendam monuit Wilthemius, statim ac perfectam caelaturam vidit; quod hic monere maluimus, quam absque praesenti originali quidquam mutare in tabula, iuxta egraphum nobis missum caelata.

53. Vnum est in quo Dagobertinum stylum tenuisse, casu potius quam consilio, videtur Horreenfis impostor, quod notas temporis seu datae, quas omnes omnino Imperatores (vti apud Zyllesium licebit, successiue videre) post suam et recognoscentis subsignationem, pro infima totius diplomatis linea reseruabant, praemisit regiae subsignationi sigilloque, prout aliis fortasse minoribus Principibus, Magistratibusue post X Saeculum in vsu fuit; cum iam non ipsi membranae apprimerentur sigillares bullae, sed appenderentur. Vtinam vero ei qui Pseudo-Dagobertini exempli exiguum, quod dedi, specimen ad nos misit, totam finalem clausulam regiamque subsignationem expressam dare licuisset; vix enim dubito, quin alia quoque nouitatis indicia inibi deprehendissem. Nunc solum hoc dicere possum, praeter omnem omnino vsum, vel Regum Francorum primae secundaeque stirpis, vel Romanorum Imperatorum, vsque post Fridericum Aenobarbum, fuisse, quod expedirentur diplomata sub solius Regis vel Imperatoris signaculo, sic vt non adderetur Cancellarii, Notarii, Archicapellani vel Archicancellarii recognoscentis auctoritas: qui etiam eo loco, quo vel iuxta quem apponi sigillum debebat, suum aliquod proprium signum calamo ducere plerumque solebant. Tale quid, perplexissima confusarum in orbem tricarum congerie, sub Dagobertino sigillo notauit Wilthemius; notauit etiam in Carolino Privilegio aliisque prioribus ac posterioribus simile lineolarum rectorum contortarumque chaos, neque dignum credidit in quo exprimendo se fatigaret. Ast quia in Hlothariano, Ottoniano, Henricianoque distinctius apparebat Notariale istud signum ipsum, in illis expressit. Hoc vero in Hlothariano notas aliquas videtur complecti, ex earum genere quas Gruterus vulgavit sub nomine Tironis et Senecae. Certe, particula coniun-

Pag. edit.
XII

et XIII.

et imperite
ficta esse abs-
que signo No-
tariati.

Pag. edit.
XIII.

Stiua et, post verbum *recognovi* maximis expressa litteris, credere iubet, sequentibus ductibus implicari *signavi*, *registravi*, vel quid simile: et eodem forte, siue ad indicandum Registri Regii vel Protocolli locum, spectant sub Dagobertino littera *m*, sub Carolino $\frac{d}{r}$. Itaque omnia haec curavi subiicere oculis curiosi lectoris; licet in iis, quae Luidolfus et Eberhardus Cancellarii sub exiguo formae discrimine vsurpauere in Ottoniano Henricianoque diplomate, nulla sit species alicuius significatiui ductus. Ista enim quamuis nihil fortasse significant, ostendunt tamen originem, vsum et antiquitatem eorum signorum, quae publici Notarii etiam nunc pro suo quique ingenio propria sibi sat curiose formant, praesertim in Italia, et vna cum nominis subscriptione, confectis a se instrumentis vel typo imprimunt vel calamo appingunt. Interim nihil huiusmodi in Horreenfi charta vidimus; vt eam etiam hinc iudicemus illegitimam, scriptam ab homine styli notarialis, qui sub primae secundaeque stirpis Regibus obtinuit, imperito.

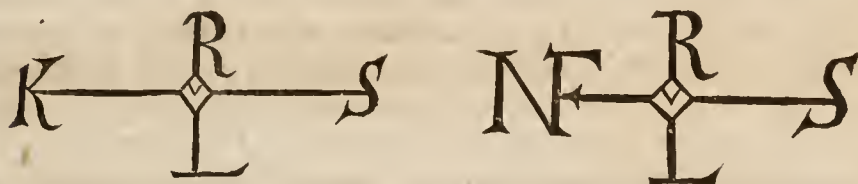
C A P V T I V.

MONOGRAMMATICVM CHARTAE
HORREENSIS SIGNVM, QVAM SIT
A DAGOBERTINO REMOTVM,
OSTENDITVR.

54. **Q**uamuis ipso oculorum arbitrio satis pateat vnicuique, Regiorum monogrammatum vsum aliquem habenti, quam nullam vetustatis grandioris speciem praeferat *signum Dagoberti Regis*, prout est chartae Horreenfi appictum; nec Masenius illud dignum censuerit, quod, aequae ac alia diplomatum a Browero allegatorum monogrammata, curaret exprimendum; operae pretium tamen esse videtur, ad istius imposturae euictionem clariorem, monogrammaticorum istorum signorum vsum atque originem breuiter explicare, eorumque formas simul et aetates distinguere, donec ad ea deueniatur signa, quae quam sunt Horreenfi affinia magis, tanto a signi vere Dagobertini dispositione ac simplicitate recedunt longius, ac tandem nihil minus exhibent, quam, quae iuxta primam monogrammatum institutionem praecipue repraesentari debebant, regii nominis litteras, saltem initiales. Sciendum igitur, morem apud
Christia-

Christianos antiquissimum fuisse, in signandis contractibus et aliis quibusque instrumentis, formare Crucem †, cui is qui subsignabat, sua vel aliena manu, prout litterarum erat peritus aut rudis, proprium adscribebat nomen. Huiusmodi simplici Cruce Reges ac Principes non contenti, eandem instruxerunt ornaueruntque nominis sui litteris, ipsi Cruci adnexis. Haec vero cruciformia monogrammata, cum sint omnium antiquissima (vt apparet ex Dagobertino San-Maximinianensi et Carolinis ubique obuiis) datur fundamentum opinandi, quod omnes ante Carolum Magnum Reges ac Principes, ipseque Caroli pater Pippinus, si quando sunt monogrammati vsi, eandem formam tenuerint, vt hic vides.

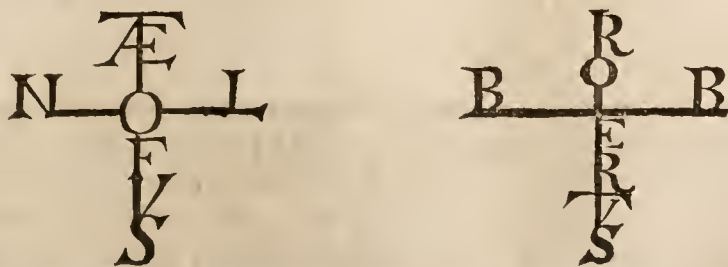
Pag. edit.
XIII.
Forma crucis
in subsignationibus vsitata.

Primum est Carolorum Magni, Calui, Crassi; alterum Arnulfi Imperatoris, et in vtroque medius pro centro rhombus, supplet locum vocalium, in ipso nomine occurrentium, prout etiam in Dagobertino videre est.

Primum accesserunt litterae nominum regionum:

55. Similem formam, et quidem magis ordinatam ac distinctam seruaerunt Principes Capuani, Beneuentani, aliique in Italia sanguinis ac nominis Longobardici, prout apud Michaellem Monachum in Sanctuario Capuano pag. 648. videre licet, et apud Ferdinandum Vghellum tom. 8. nisi quod hic, sumtibus parcens, rem expresserit per litteras ordinarias et dissolutas, in modum Crucis dispositas, quas originaliter collegatas haberi non dubitamus; hoc scilicet modo:

quae

Pag. edit.
XIII.

quae sic leges ATENOLFVS, ROBERTVS. Tantum notabis huiusmodi signa, et caetera de quibus consequenter hic sermo erit, multo grandiora plerumque inueniri quam exprimenda curauimus, nec ita aequaliter formatas litteras. Cum enim ipsa, non ex originalibus membranis, quae ad manum non erant, sed ex libris editis assumeremus; credidimus ad cognitionem originalis formae sufficere posse qualemcunque mensuram; ad usum autem impressionis ordinandae multo fore concinnius, sub vna eademque dimensione et simili figurarum ductu repraesentare omnia.

quod pauci
post Carolum
M. seruarunt.

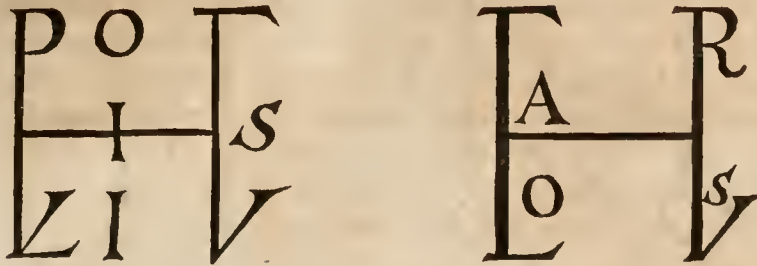
56. Post Carolum Magnum paulatim euanuit distincta illa Crucis forma, quam illius monogramma praefert; nec alii fere ea sunt vsi, quam quos supra dixi homonymi eius duo Caluus atque Crassus, et supra indicatus Arnulphus. Nam quod est apud Ioannem Beslium de Regibus Aquitaniae pag. 18. *Hludovici Pii* monogramma, suspectum redditur ex formula subscriptionis, quae integra magis, et cum alio atque indubitato eiusdem Hludovici monogrammate, reperitur sub altero diplomate, ibidem immediate sequenti. Securius credas verum esse *Hlotharii Regis* Franciae signum, quod idem habet in historia Comitum Pictauiensium Ducumque Aquitanorum pag. 259. pro anno regni illius X, qui fuit Christi DCCCCLXIII et tale signum vsurpasse potuit imitatione aliorum ex prima stirpe eiusdem nominis Regum. Ipsum hic vide vna cum suspecto Hludouiciano.

Pag. edit.
XIV.Hludouicus
Imp. coepit
signo qua-
drato. u. i.

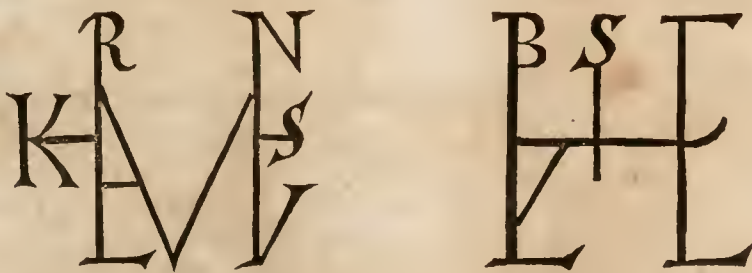
57. Caeteri Reges atque Imperatores. quadratam monogrammaticis suis signis figuram praelegere, nulla deinde vel exigua habita ratione Crucis, vsque ad S. Henricum. Initium huic formae fecit praenominatus *Hludouicus Pius* Caroli Magni filius, eo quod ad primam nominis litteram, scilicet H (quam tamen Notarii, nomen ipsum extendentes, in diplomatis frequentius omisere) caeterae litterae aptius quam ad Crucem appin-

appingerentur. Itaque signum suum tum ipse, tum filius eius Imperator Hlotharius, sic composuere.

Pag. edit.
XIV.

58. Similia fere fuerunt monogrammata Pipinorum in Aquitania, quod etiam ad Italos transit, quale vnum ex praecitato Beslio infra dabimus in Italia quoque quadrata forma Regibus placere coepit, sed ad primam nominis litteram minus adstricta. Nam Karlomannus apud Vghellum tom. 2. col. 184. iuxta exemplar Vaticani Archiui anno DCCCLXII. Papias scriptum; et Berengarius item Italiae Rex, anno DCCCXCIX, apud eundem Vghellum tom. 3. col. 37, his signis vsi indicantur, ita tamen vt in posteriori haud facile inuenias omnes litteras, Berengarii nomen constituentes.

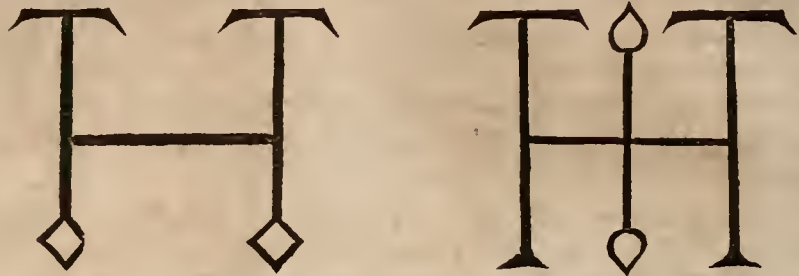

59. *Ottonibus* Imperatoribus facilius id fuit, immo facillimum; quare monogrammata sua, apud auctores varios, alterutro fere horum modorum formauere, vtentes nunc quadratis, nunc rotundis vocalibus O; easdem nunc substernendo litteris T simul per mo-

Eandem formam secuti
Ottones

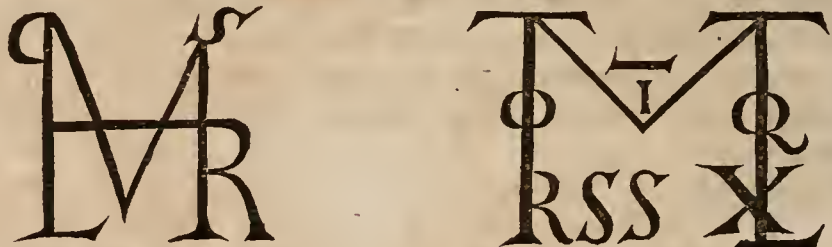
Pag. edit.
XIV.

dum H connexis, nunc inter easdem locatas per lineolam perpendiculararem colligando.

60. Haec et his similia trium Ottonum signa, vsque adeo nota et obuia sunt; vt hoc ipso quo formam aliam praetendunt monogrammata, iis, quae Ottoniana esse dicuntur diplomatis appicta, suspecta esse omnino debeant. Talia autem inprimis nobis sunt haec duo.

ex folis nomi-
nis litteris;

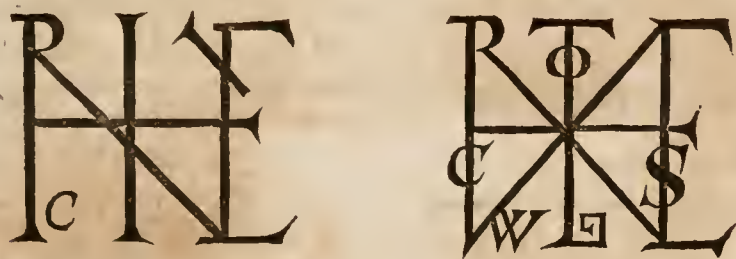
Primum reperitur inter Ottonis Magni diplomata, ab Henrico Meibomio collecta, apud quem cum pluries referatur verus vera forma de litteris OTTO, penultimo tamen loco ponitur istud *Signum Domini Ottonis Magni* † *et invictissimi Imperatoris nostri*. Mirum est porro, quomodo eadem fictio inueniatur supposita diplomatis, Ottoni II et III attributis, apud Vghellum tom. V. col. 664. et tom. I. col. 495 et 900. Nihilominus, ob similis signi abnormitatem, etsi aliae multae rationes non adessent; mereretur pro suppositio haberi diploma, quod Treuirenses apud Browerum ostentant sub nomine Ottonis III, quasi is anno DCCCCXCIII, Egberto Treuirensi Archiepiscopo restituisset Abbatiam Traiectensem, quam Henrico Praefuli Treuirensi Otto Magnus abstulerat, et tale esse censuit Kyriander parte III. commentarii sui de Augusta Treuirorum: quid

quid enim monstrosius fingi potest, quam quod superius secundo loco expressum vides signum.

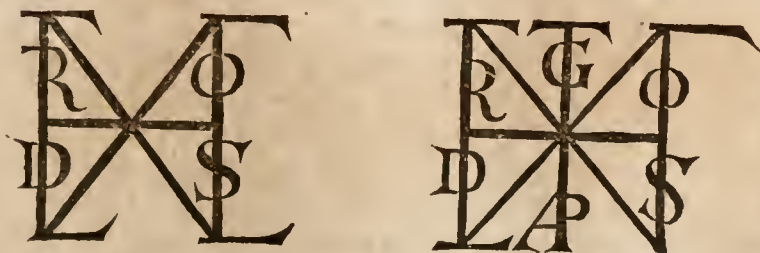
Pag. edit.
XIV.

61. Hactenus quoque solas nominis litteras implicare in monogramma vsus ferebat. Primus S. *Henricus*, qui dum Rex solum dicebatur aliud non expresserat quam litteras HEINRIC, sicut infra vides, colligatas; postquam coronatus Imperator supremum in republica Christiana titulum tulit, censuit consueto suo monogrammati addendum aliquid, quo id ipsum declararetur. Itaque litteram X, qua Christi nomen inchoatur, quamque primus Christianus Imperator Constantinus labaris suis inseruit, in praedicto suo signo absoluit, alia linea transversum secans eam lineam, quae prius formabat litteram N; et alias adiecit litteras, quibus integre legendis dici videtur, DEI GRATIA IMPERATOR AVGVSTVS, prout expresse, et ad longum legitur circum oram sigilli Imperialis, apud Zyllesium expressi. Hic satis est monogramma poni, primum quo Rex, alterum quo vsus est Imperator.

S. Henricus
Imperator
factus, litteris
nominis ad-
didit X.

62. Henricum excepit CHVONRADVS, cuius monogrammatica quem imitati
Signa, in Chronico Episcoporum Mindensium, inter Scriptores Ger-
manicos a Pistorio editos haec reperi. Chuonradus.

Pag. edit.
XIV.

et Heinrichi
duo decussata
cruces ad-
hibuere.

Primum, quod Regis est, habetur pag. 743. cum anno MXXV; estque simplicius quidem quam secundum, quod est Imperatoris et habetur pag. 741. cum anno MXXXI; plus tamen aliquid in eo etiam notes, quam solas nominis litteras, quarum V et A videntur formari per X litterae H impositum: posterius imitatur in multis imperatorum signum S. Heinrichi. Similiter *Heinricus*, cognomento *Niger*, huius nominis Rex tertius, Imperator secundus; eiusque Successor *Heinricus, Senior* Baronio dictus respectu cognominis filii, Regum ea appellatione quartus, Imperatorum tertius, suscepta corona imperii, Signum quoque suum ductibus aliquanto pluribus ornauerunt, quam cum solo Regni titulo emerent; vt vides.

Decessorum tot suorum homonymorumque vestigia sequens *Heinricus* Rex V. Imperator IV. similis formae monogramma vsurpauit. At *Fridericus, Ænobarbus* dictus, notabiliter deflexit; nec facile dixeris, quid spectauerit, quando in similitudinem litterae N. totum suum signum composuit: quae littera nullum in eius nomine locum habet: ipsum tamen hic etiam ex Zyllesio pono, vt intelligatur minime gratis dicendum infra, vbi Epternacense quoddam signum Pipini reprobandum erit, litteras

teras ei monogrammati innexas referre aetatem Friderici Imperatoris. Ipsum nunc vide, et illud quod dixi Heinrici, vltimo nominati.

Pag. edit.
XIV.

63. Atque haec de forma Regalium monogrammatum, pluribus successiue lineis litterisque ornata, dixisse sufficiat. Circa mensuram qualitatemque eorum quidpiam scitu dignum obseruauit Wilthemius, cum San-Maximinianensis archiui diplomata autographo curioso examine denuo scrutaretur, videlicet alia esse quae *propria manu* Rex ipse vel Imperator firmasse se scribit, alia quibus nulla additur propriae manus mentio: et huius posterioris generis omnia habere monogramma grande, aequabile atque elegans satis, vtpote a Notariis ipsis formatum: prioris autem generis vidisse se in praedicto archiui diplomata minimum viginti foliorum Otthonum vel Henricorum, in iisque magnum notasse monogrammatum diuersitatem. Nam aliqua quidem, tota picta ab Imperatoria vel Regia manu, exilia ac rudia esse pleraque et inaequali ac vacillanti ductuum tractu (quale etiam sculpi debuit Hlotharii Imperatoris monogramma, quod chalcographus praeter fidem originalis perfectissimum fecit in specimine supra posito) alia grandiora, satisque vniformia, praeterquam in vnicae transuersa linea, quae vel exilior multo est aliis, vel minus recta, et quandoque ultra procurrit quam opus sit: semper autem notabilis est varietate styli et atramenti, istam vero lineam solam esse a propria firmantis manu, reliquos ductus non ita. Denique significauit inueniri aliqua Henrici Regis IV. Imperatoris III. tamquam propria eius manu firmata, cum monogrammate grandi, aequabili et eleganti; sed quod clare apparet, typo impressum esse, non calamo ductum: et huiusmodi est id quod supra in Specimine vltimo cernitur. Talis autem typus videtur apud posteros fuisse frequentior, a quibus similis vsus ad publicos Notarios transit, et a quam plurimis seruatur etiam hodie, cum magno temporis et vniformitatis seruandae compendio.

et XV.
siue cum propria manu siue cum aliena firmabat chartas.

64. Quod attinet ad singulas litteras, Henricianis aliisque post factis monogrammatis insertas; iis per coniecturam explicandis non immoror.

Pag. edit.
XV.

Tessella vñs
Carolus IV.

Facere id poterit alius, cui libuerit omnium successiue Regum et Imperatorum Signa Sigillaque colligere atque illustrare. Pauca supra posita eaque non studiose conquesta selectaque, sed prout a Zyllesio fere offerebantur accepta, et per alia eorundem Principum diplomata facile confirmanda, abunde sufficiunt, vt cum antiquioribus, ante et post Carolum Magnum vsurpatis collata, vnicuique non obstinatissimo persuadeant, quadratorum Signorum, et quidem decussatis crucibus ornatorum, inventum, multo esse recentius, quam vt ad aliquem ex tribus Dagobertis denotandum potuerit fuisse adhibitum: atque adeo Horreense diploma, cuius causa haec tractauimus, purum putum esse figmentum, quando Signi in eo descripti forma, nec Henricianis quidem Signis perfecte assimulatur. Perfec̄te simile, fateor equidem, necdum vllum reperi. Suspicor tamen, eo saltem quod inter Fridericum Aenobarbum et Carolum IV. fluxit tempore, tessellam (quali constat pseudo-Dagobertinum Signum) cum decussatione crucis geminae, et nonnullis intra circaque lineas litteris (quomodo vs̄um pingitur) coepisse vsurpari. Obseruo enim quod Signorum Imperialium formae ex tunc coeperint euagari magis magisque; adeo vt is quem vltimo nominavi Carolus IV. non tantum tessellas tales pro Signo expresserit, sed etiam identidem variauerit litteras iisdem inscriptas, vt videre est, apud Vghellum tom. 1. 2. ac 3. col. 371, 231, 200. et in praecitata collectione Pistorii pag. 748. et 750. Vtri nque exemplum vnum adduxisse sufficiet, tertiumque accuratissime expreñum a nostro Bohuslao Balbino, Bohemicorum monumentorum scrutatore indefesso, quod sua manu nobis descripsit in propria forma seu magnitudine, quadruplo maiori quam hic, ex diplomate confirmatorio Priuilegii, a Gregorio Papa X dati coenobio Virginum Ordinis Praemonstratensis anno MCCCLVIII; addens quod huiusmodi signa plura quam octingenta viderit, tum in archiuo Regni, tum in variorum coenobiorum et capitulorum tabulariis. Vltimum autem istud, quod inter alia duo medium locum hic occupat, eo magis a nobis considerari meretur, quod in eo habeatur perfecta duplicis crucis decussatio, qualis in fictitio Horreenfi signo.

65. Neque variari tantum et alterari post Fridericum coepere ea, de quibus agimus signa, sed etiam euilefcere ac negligi. Inueniuntur enim apud Zyllesium Conradi II. Regis Rudolfsque Imperatoris (quem alias cruciformi signo vsum reperio) et ipsius Caroli IV. diplomata, insigniter bullata, absque vlllo monogrammatico signo; et alibi plura talia poterunt haud dubie inueniri. Apud Francos vero idem vsus adhuc citius euiluit quam apud Germanos; neque scio, an vllus ex tertia Capetidarum stirpe Rex Monogramma nominis signando expresserit. Extat quidem apud Lucam Acherium tom. 2. spicilegii pag. 600. *Signum Philippi Francorum Regis* cruciforme instar Karolini, cum maiori rhombo litteram Y complexo, ad cuius angulos pinguntur P. L. P. S. litterae: et hoc signum subiicitur priuilegio, quod Compendiensi ecclesiae confirmatum fuit ab Episcopis, vt praefertur, nouem, Abbatibus nouemdecim, in Concilio ibidem celebrato, anno MLXXXV, coram Rege Philippo, et Raynaldo Remeusi Archiepiscopo. Sed quam aperte falsa est narratiua pars istius priuilegii, qua dicitur eadem Ecclesia, fundata a *Domno Karolo, illustri Francorum Rege ac Imperatore Romanorum* . . . a S. Ioanne Romano Pontifice, cum septuaginta duobus Episcopis solenniter, celebri honore ac decore speciali, consecrata; tam merito suspectum est ipsum totum *memoriale* (sic enim vocatur, nomine in talibus haectenus non lecto) ecclesiam praedictam a cuiuscumque Primatis, Metropolitanis, Episcopi aut Iudicis potestate exemptam declarans; absque nota diei, cum cruciformi vt dictum Regii *nominis caractere* (et haec vox rursus noua in diplomatis atque extrauagans est) aliisque nonnullis abnormitatibus ab ordinario stylo: quae omnes etiam notari poterunt in eo priuilegio, quod ibidem 604. proponitur, sub simili narratiua et cum simili monogrammate, expeditum Parisiis anno MXCI.

Pag. edit.
XV.

ante quem
aliqui, omni
quandoque
signo absti-
nuere,

sicut et Reges
Franc. stirpis
tertiaej

nam fidem
non meretur
signum Phi-
lippo af-
fectum;

66. Fuit quidem in Galliis Ioannes Papa VIII. (qui solus ibi intelligi potest) non sub Carolo Caluo, sed sub Ludouico Balbo, causa celebrandi Tricassini Concilii; ibique habuit collectos Episcopos, triginta. Verum quis credat, quod is vel Compendium vsque excurrerit, vnius ecclesiae dedicandae causa, idque mortuo iam fundatore, cuius viuentis honori poterat aliquid indulgendum videri; vel ad eiusmodi actionem, interuallo leucarum triginta, non solum traxerit omnes Concilii Tricassini Patres, sed duplo maiorem numerum quam Tredecis habere potuerat, Compendii numerauerit? Quapropter nolim seriem Gallicanarum Synodorum augere duabus, velut tunc sub Philippo celebratis Compendii atque Parisiis, quamdiu de earum veritate non ex aliis quam dictis iam chartis constat;

nec eo satis
probantur
Synodi Com-
pendiensi. et
Parisiensis.

Pag. edit.
XV.

constat; neque credere, Philippum istum in signandis diplomatibus usum esse monogrammatico signo.

C A P V T V.

ALEXANDRI WILTHEMII DE HAC MATERIA
IUDICIUM.Censet anti-
quarius ex-
pertissimus
diplomata
quaedam,Pag. edit.
XVI.etsi ad histo-
riam inutilia,
valere tamen
in iudiciis.

67. Cum ea quae superioribus Capitibus deducta iam sunt, et quae sequentibus deducenda restant, iam fere haberem parata praelo, placuit eruditissimo nostro Alexandro Wilthemio, ei tractatui, cuius scribendi consilium animumque ab illo acceperam, suum quoque iudicium suggerere scripta epistola: quam congruum duxi hic innectere; quia propter longaeuam experientiam, et continuam eiusmodi rerum tractationem, maximae apud me auctoritatis est; eritque haud dubie apud eos omnes, qui doctrinae, qua pollet, rarae profundae, ac solidae gustum aliquem ceperint ex illius Diptycho Leodiensi, additaque ad illud Appendice, antiquariae scientiae plenissimis opusculis, vel ex recentius vulgata dissertatiuncula de Iconibus Constantini Magni et D. Helinae Augustae Matris eius. Iuuabit autem illud eius iudicium tum ut modus, quo scribi diplomata istiusmodi et probari etiam potuerunt, intelligatur clarius; tum ut mitigetur doloris sensus, si quis ex veritate apertius prolata aut proferenda in subsequens huius Tractatus Capitibus, existat apud illos, qui non obstante cautela admonitionis ad hoc Caput praeviae, periculum aliquod suis iuribus metuerent. Is igitur litteris Luxemburgo datis anno MDCLXX, VIII. Kal. Decembris, sic pronunciat. Non est facile hoc doctissimo Saeculo scriptis confictis atque supposititiis decipere ingenia. Ipsi elementis ac litterarum apicibus saepe se prodit infelix fictio, ne alia falsitatis indicia commemorem, styli saporem errores chronologicos, res personasque a temporibus atque locis alienas, et alia huiusmodi. Ipsa adeo publica instrumenta, recepta in iudiciis ob signata ceris, magnorum nominum, roborata scriptionibus, vocantur in controuersiam ab historicis; et saepe quod in foro probauit Iudex, in museo condemnat litteratus. Qua in re modum ego adhibuerim, atque ita attemperem omnia, ut diplomatibus talibus, quamuis ea merito reiciantur eruditi a testimonio ferendo in re historica, sua tamen fides et auctoritas coram Praetore et assessoribus maneat. Quod utrumque quomodo fieri possit, paucis exemplis declarabo.

68. Traditum est in libris prouincialibus Treuirorum, Siluestrum Pontificem maximum Agricii causa scripsisse epistolam, et exempla circumferuntur. Antiquissimum Viroduni in codice MS. collectionis Canonum reperit mecumque communicauit Iacobus Sirmondus, dum Conciliorum Galliae tomis, homo diligentissimus, materiam vndique conquireret. Istius exempli egraphum, nescio vnde mihi elapsum, sublegit, qui nuper additamenta ad Annales Treuirenses edidit; inter quae ipsum nunc excusum legitur, sed omissa, quae imprimis lucem merebatur, clausula hac: *Privilegium quod Volusianus Archiepiscopus rescribi iussit.* Fuit Volusianus Episcopus Treuirorum V. Saeculo, Marci successor, de quo ita in Gestis Pontificum Treuirensium: *Hic privilegium, dudum a B. Silvestro Papa huic urbi per B. Agritium destinatum, sed, prob dolor! jam suo tempore neglectum et deletum, a Pontifice Maximo Romanorum renovari et roborari curavit.* Item Cono a Falchenstein Archiepiscopus Treuirensis in Chronico suo: *Hic Privilegium, dudum a Papa Silvestro huic urbi per B. Agritium delegatum, sed jam suo tempore deletum a Romano Pontifice rescribi fecit, et honorem pristinum civitati renovavit.* Erit fortassis in hoc Privilegio quod carpat historia: quale est illud, quod quem consensus omnis memoriae appellat Maternum Episcopum Treuirorum, Martinum nuncupet. Non ideo tamen vim auctoritatemque ciuilibus in causis non obtineret, si extaret hodie, quod Volusianus ab Hilario Pontifice maximo describendum curauit. Etsi enim non erat illud autographum Siluestri, rem tamen eius continebat, verbis vel ex Protocollo (si illud in Romani Pontificis scriniis adhuc erat) desumptis, vel ad eius sententiam Pontificia auctoritate de nouo accommodatis. Ac proinde (vt absit odium vocabulo) non confictum, non supposititium, spuriumue; sed susceptum aut vicarium exemplum illud a Volusiano curatum, appellauerim.

Pag. edit.
XVI.

Tale est privilegium Ecclesiae Trevir. datum a S. Silvestro,

quod Volusianus Ep. curauit ab Hilario innovari.

69. Saeculo VIII. adulto Pipinus Rex Epternacensis coenobio donavit Crouiam, luculentum ad Mosellam ac nobilem vicum. Extant Donationis tabulae, in membrana de more scriptae et a me lectae, a Myraeo editae, a Criticis multifariam reprehensae, ob peccata historica atque chronologica: sed, si de iure agitur, prorsus validae atque legitimae. Neque enim autographae (nam quid non perdunt atque corrumpunt iniuriae temporum innumerabiles?) substitutae, idque vel ex libris commentariisque domesticis, vel ex corruptis illis detritisque autographis. Restitutas autem esse auctoritate Regia vel Imperatoria suadere mihi videtur apposita cera: quippe in qua sedeat Imperator aut Rex in

Talia forte etiam sunt Epternacense Pipini,

innouatum sub Rege Henrico;

Baring. Clav. Dipl.

Nn

throno,

Pag. edit.
XVI.

throno, dextera gerens sceptrum liligerum, sinistra globum imposita cruce: coronae species quadrata est aut quadratae similis: litterae circumscriptae fugiunt oculos, dentis hisce vltimis GRATIA REX; plane vt Henricianum esse sigillum iurare possis, si talium vsum ac notitiam habeas. Monogramma Pipini nomen implectit, sed non ea forma qua erant monogrammata tempore Pipini, sed qualia regnantibus Henricis. Prisca enim illa a Dagoberto vsque ad Ottones (vt ex Maximilianis autographis mihi constat) procurrebant in aliquam longitudinem. Ottones ea quadrare maluerunt, eumque morem custodiuerunt deinde Henrici eorumque posterius, infertis hinc inde caeteris eorum nominis elementis: qua prorsus specie est hoc Epternacensium tabularum Pipini Signum. Ex quibus omnibus colligo, Henricum aliquem Regem corrupto aut perduto autographo, has tabulas suffecisse, vt essent illius, vbi res posceret, in forensi negotio vicariae.

et Verdense
Caroli M.

70. Saeculo eodem exeunte Carolus Magnus Pipini Regis filius, Episcopatum Verdensem ad Aleram flumen instituit, eiusque rei diploma ex scriniis Verdensis Ecclesiae acceptum publicauit concinnator Additamentorum ad Annales Broweri. In hoc quoque manifesti errores historici, chronologici, aliique occurrunt. Cerae locum tantum annotauit diplomatis huius editor: monogramma posuit, qualia supra dixi Henricos efformare consueuisse, diuersissimum ab eo quo Carolum vsum constat, exemplis apud quam plurimos historicos obuiis. Non est igitur autographum Verdense illud diploma: sed addendum caeteris illis vicariis atque substitutis: quibus quoad historias fidem nullam, quoad res ipsas vim omnem suam ad tribunalia relinquimus. Non me quidem fugiunt Iurisconsultorum scita seuera, aduersus scripta falsa atque conficta. Sed valuerint istae leges contra falsarios: haec vicaria diplomata pro confictis atque falsis non habebantur: quippe scripta auctoritate Regum atque Imperatorum, vt summum rei ex vero continerent, hoc est, donationes, fundationes, priuilegia et id genus alia: quae de caetero Notarii, homines candidi et antiqui moris, condebant ex suo vel dictantium ingenio, iis adhibitis verborum formulis, personarum nominibus, temporum notis, quas pro suo captu ad rem esse arbitrabantur. Atque vt ista sine dolo malo in publicum emittebantur, ita minime argute aut scrupulose excutiebantur in Curia; iudicibus in summam rei duntaxat intentis, nihil autem sollicitis an talia scripta essent cancellata, an signata, an ceris affixis munita, an dies et Consules recte aut perperam notata haberent.

licet suos
omnia erro-
res habeant.

71. Atque

71. Atque haec praemittere volui, velut qui ponte strato ad palustria vliginosaque loca patefaciunt ac praestruunt viam, ut veniam ad Dagobertinum illud diploma, de quo me consulitis, quodque pro autographo nuper adtextum est magnificis illis Treuirorum Annalibus. Vtor autem circumspeditione tanta: non quia res seipsa difficilis atque perplexa est, cum sit clarissima; sed quia metuo rixas et altercationes contrapugnantium, et putantium auctoritati iudiciali sui diplomatis detrahi. Contendit illius editor esse autographum. Ipsum ego vidi, legi, manibus contrectavi: autographum esse mihi nemo persuaserit: mihi, inquam, qui in veteri litterarum publicarum monumentis, legendis, versandis, excutiendis (praesertim Maximinianis diplomatibus, genuinis illis et autographis, si qua alia vspiam) triginta et plures annos non vulgari studio atque diligentia impendi.

Pag. edit.
XVI.Horreense
quoque
diploma

72. Quae me vetant Dagobertinum illud autographum credere, sunt vitia, quae deprehendo in elementis atque litteris, in cera, in annis. Singula ostendo. Est in Scriniis antiquissimi coenobii D. Maximini Dagoberti primum diploma, sincerum atque integrum, neque in annorum numero aut subscriptionibus vitiatum, scriptum in ingenti membrana, sed litteris venerandae antiquitatis plenissimis, ut me non piguerit diploma totum, ea prorsus forma atque magnitudine qua est, non tam exscribere, quam depingere, redditis ex omnium elementorum siue litterarum ductibus, atque apicibus. His porro elementis longe abluunt elementa diplomatis eius de quo controuertitur, formata nempe ad eum modum, quo solebant uti saeculis longe posterioribus. De cera autem quid? Quantum recordeo (nolim enim asseueratione summa uti hoc loco) forma sigilli cerae impressi non est quidem prorsus absimilis Maximinianae; sed materia multum discrepat. Maximiniana, ex flauo cum aliqua sorde pallefcit: Horreenfis, fusca magis est et cinerei saturi coloris. Illa, vetustate mire exucca aret: haec pingui quodam sana est; ut ex caeteris antecedentibus argumentis appareat, ad exemplum vetustioris cera expressum. De die et Consule, seu annis vitiose positus, non est opus pluribus, cum ipsa res pateat.

Pag. edit.
XVII.

73. Hoc porro diploma Philippus IV. Galliae Rex anno MCCCVII. *renouavit et confirmavit*, ut ipse loquitur, facto insigni diplomate, quod etiam vidi legique, et nunc editum est ab Auctore Additamentorum ad Treuirenses Annales. Narrat in hoc suo diplomate Philippus, a Virginius monasterii Horreenfis exhibitum sibi *antiquissimum Privilegium*,

sed anno 1307
debutit in-
nouari;

Pag. edit.
XVII.quia ab eius
nimia vetu-
state damnum
proxime im-
minebat.

nempe Dagoberti Regis; seque rogatum, ut cum propter ipsius vetustatem privilegii dicto monasterio possit in proximo dispendium imminere, privilegium ipsarum RENOVARE misericorditer dignaretur. Et mox addit: Privilegium ipsarum tenore presentium renovamus et confirmamus. Ast diploma de quo controuertitur, integrum est et sanum; non lacerum, non mutilum, non cancellatum, non detritum, nec vetustius quam ipsum Philippi confirmatorium: quomodo ergo esse potest, Dagoberti primi autographum, a Virginibus illis Regi oblatum, quod erat antiquissimum, et tam quidem antiquum, ut ob vetustatem illius dicto monasterio possit in proximo dispendium imminere? Coecum esse oportet, qui non videat; pertinacem, qui non fateatur, aliud esse diploma de quo disputamus, aliud quod Virgines Horreenfes Philippo Regi renouandum obtulerunt. Hoc nimirum fuisse autographum; illud vero in locum autographi, aetate aut alia temporum iniuria corrupti, suffectum et substitutum. Suffecit autem atque substituit Rex Philippus, qui diserte testatur, se rogatum illud Dagoberti diploma antiquissimum RENOVARE. Renouauit vero modis duobus. Primo iussit concipi diploma et in membrana describi, quod rem autographi Dagobertini contineret, Notariis caetera ex suo arbitrio adicientibus (et hic primus est renouandi modus) deinde diplomatis ita renouati contextum diplomati suo inseruit (et hic est modus alter) simulque tenore presentium suarum tabularum confirmauit.

Innouatum
est autem
non sine men-
dis,vt cum in eo
nominatur
fons S. Hu-
berti,

74. Firmatur haec renouatio alio non leui argumento. Extat apud Virgines Horreenfes exemplum alterius huius suffecti diplomatis absque sigillo, iisque verbis conceptum quibus a Doctissimo Henschenio est editum. Vidi ipse ego hoc quoque exemplum et legi: autographum esse etiam ipsum credit Dagobertini illius suffecti editor: ita enim loquitur: *Utriusque penes Virgines autographum deprehendi.* Atqui in illo Henschenianae editionis habentur haec verba *Usque ad fontem S. Humberti.* Est ille Diuus Humbertus Maricolensis Abbatiae fundator in Cameracesio, cuius vitam dedit XXV. Martii, et Chronologiam ordinauit Henschenius V. Februarii ad vitam S. Amandi, quicum praenominatus Sanctus, adhuc secularis, Romam profectus est, nec nisi aliquantis post annis monasticae congregationis apud Maricolas iecit initia. Dicitur autem claruisse tempore Hildrici Regis, quia anno eius XII. qui fuit Christi DCLXXI. scripsit et signauit diploma donationum monasterio factarum, postea autem quamdiu vixerit incompertum est. Hoc certum, annis minimum triginta obiisse Dagobertum prius quam Humbertum: quomodo igitur hic in illius diploma irrepsit? et quidem vt Sanctus, et fama

fama miraculorum vsque in Treuiros notus, adeo vt ibi fontem haberet suo nomine sacrum? Quamuis enim in pia peregrinatione aliqua, puta Romana, ipsemet fontem illum excitasset miraculo, sicut postea circa annum DCLXX excitauit eum, cuius mentio est in Vita ipsius num. 14. non potest tamen concipi id factum ante obitum Dagoberti, et hoc diploma pro autographo habes, vir bone? et quidem pro autographo Dagoberti I.? Si secundum fatearis, cuius fuisse donationem olim permisit Henschenius, ne hunc quidem puto nominaturum fuisse, *fontem S. Humberti*. Neque dixeris alium a Maricoleni esse S. Humbertum, de quo in tabulis: tibi enim incumbet probare, aliquem alium Sanctum hisce in partibus notum fuisse, aetate priorem Maricoleni, sed eodem quo isto nomine: si tamen hoc nomen antiquum est, ipseque Sanctus suo tempore et diu post non vocabatur *Hubertus* vel *Hugbertus*, quod aetas posterior in Humbertum vertisse videtur; nam ita fere solent Galli cum de S. Huberto Leodiensi Episcopo vbique celeberrimo loquuntur, et ita scribebatur tempore Philippi Regis: Quocirca etiam hoc secundum exemplar ad eiusdem Regis tempora me auctore retuleris. Caeterum ista in hunc modum disputans, nihil detractum velim diplomatis Horreenis auctoritati quoad res donatas, praesertim post confirmationem Philippi Regis; quin potius ipsum, hoc nomine quod sit a tali Rege confirmatum, veneror atque suspicio, Virginibusque Horreenibus de eo etiam atque etiam gratulor.

Pag. edit.
XVII.

qui an. 675
adhuc erat
in viuis.

75. Haecenus Wilthemius, cui paene per omnia consentimus: neque enim, sicut ante dixi, hoc agimus, vt a iudiciis talia repellantur, tamquam leuis aut nullius fidei, vel vt falsariorum crimine denigrentur qui ista sic scripsere, praesertim monachi, quorum vt vita omnis a culpa, sic verba et scripta censeri debent a fraudibus et mendaciis aliena. Remouebuntur autem ab iis quam maxime, si in Notarios Regios refundatur culpa, ipsique Reges iussisse credantur, et secundum primum Wilthemii modum antiqua priuilegia renouarentur. Recipiat igitur hunc modum, qui volet, et secundum eum iudicet de diplomatis minus sinceris. Ego fateor mihi difficili creditu videri, primum, quod Reges iusserint aliquando tali modo innouari priuilegia, vt huius suae iussionis nullo in ipso innouato diplomate signa extarent; nam quod de Epternacensi cera dicitur, eam videri esse Regis, innouationem approbantis, haud possum admittere: cur enim Horreense aliaque sic innouata, in cera habent effigiem Regis, non innouantis, sed primum condentis vt putabant ipsam instrumentum? cur in Epternacensi tam sollicite extritae

An iusserint
Reges noua
scribi, quae
pro autogra-
phis ostende-
rentur,

et an isti er-
rores imputari
debeant
Notariis?

Pag. edit.
XVII.nobis neu-
trum videtur
dici posse.

sunt illae praecise litterae quae monere intuentem potuissent, non esse hanc eius Regis ceram, cuius subsignabatur nomen? Secundo innouationes istae studium requirebant nonnullum, vt ex ipsarum examine patuit: non est autem credibile Notarios Regios, antiquae historiae minime curiosos, laborem hunc sibi voluisse assumere, quo inuenirent temporum, personarum ac formularum circumstantias, quae possent innouandae donationi applicari. Denique Notariorum fides publica non potuit permisisse, vt delatis ad se rebus affingerent ipsi, quas vellent particularitates. Quare cum omni libertate dicendi, scribendique quod verius existimauero, ingenue fateor, probabilius mihi videri tales innouationes priuatim a monachis ipsis fuisse factas; vel saltem descripturis eas Notariis praeparatas ex iis, quae ad manum haberi poterant documentis, per illos quorum agebatur causa: et neque deberi pro legitimis tabulis agnosci, quae reuera non sunt ipsae quod praeferunt, sed pro aliis suppositae, nisi postquam expresso priuilegio id sanciuerit Princeps, qui etiam nothos ac spurios ad legitime genitorum iura potest euehere. Quamdiu vero constat de suppositione, non constat autem de legitimationis, vt sic loquar, priuilegio, si quis eiusmodi tabulas, verarum donationum testes non veras, pergat vocare spurias, eorum more, qui scapham scapham, ligonem ligonem nuncupant, non ausim ego eiusmodi arguere nimiae feueritatis, maxime quando ad autographiae defectum, alia grauiora accedunt vitia affictarum ex coniectura personarum, temporum ac formularum.

C A P V T V I.

Pag. edit.
XVIII.

QVOMODO HORREENSE DIPLOMA
FABRICATVM ET ERRORES CHRONO-
LOGICI EX REGINONE ACCEPTI FVISSE
VIDEANTVR.

Pro cuiusdam
Dagoberti
diplomate
innouando

76. **Q**uoniam ex praecedentibus satis liquet, neque autographum esse Horreense diploma neque ex autographo desumptum iisdem verbis exemplar: quaeret forsitan aliquis de ipsis controuersis membranis, quomodo eae sic adornatae fuerint, vt olim ostensae pro fidelibus ecgraphis non amplius existentis vel minime legibilis originalis nunc pro ipso
osten-

ostendantur originali, idque cum tot tamque manifestis historicis mendis ac posterioris aetatis notis. Res dictu captuque facilis. Constabat S. Irminam, Horreenſis monaſterii fundatricem, filiam Dagoberti Regis fuiſſe, et certa perſeuerabat fundorum ab ipſa monaſterio contraditorum poſſeſſio: hi autem duplicis generis erant, et partim a patre obuenerant Irminae, partim a ſponſo: fortassis etiam extabant ibidem veterum Inſtrumentorum lacera mutilaque pittacia; tum eius quo filiae ſuae in matrimonium tradendae dotem assignabat Rex pater; tum illius, quo ſponſam heredem inſtituebat Hermannus; tum denique alterius, quo filiae donationem Rex pater laudabat. Extabat certe ibidem quoddam Dagoberti III. diploma, in confirmationem donationum ab Irmina factarum: ab hoc enim acceptum videtur cereum ſigillum, quod Horreenſi chartae nunc inhaeret, itemque annus II. regni, et nomen Grimoaldi Maioris-domus. Cum igitur foundationis ſuae tabulas et alia eodem ſpectantia inſtrumenta antiquiora perdidiffent penitus Horreenſes; et confirmatorium Dagoberti III. priuilegium antiquiſſimum, tale iam eſſet, vt propter ipſius vetuſtatem priuilegii, poſſet in proximo diſpendium imminere; voluerunt huic defectui et periculo proſpicere, petendo illius inuouationem a Franciae Rege Philippo IV.

Pag. edit.
XVIII.

77. Cur autem a Philippo, cum ad Imperium ſpectent Treuiri, illudque teneret Albertus Auſtrius? Maſenius de bonis quae in Gallia poſſidebant Horreenſes, litem Pariſiis agitaram diuinat; eaque occasione productum iſtic inuouatumque eſſe Dagobertinum priuilegium. Verior ſortasſe coniectura ſuſtinebit, Treuiros contra Archiepiſcopum ſuum contraque Albertum Caefarem eo tempore armatos, democratiam ſuam tutelae Franciae commiſiſſe; defendendam tum contra illos, tum contra Lutzenburgenſem Comitem, grauem utique vicinum, et bello identidem inferendo moleſtum; et ideo ad Philippum potius tunc fuiſſe reuſum ab Horreenſibus, quam ad Albertum Imperatorem. Vt vt ſit, videntur illae, vt dixi, habuiſſe Dagoberti cuiuſdam diploma; et ſuam fundatricem ſcientes Irminam Regis Dagoberti filiam dici; eundem eſſe et huius patrem et illius diplomatis conditorem credebant, cumque ipſum proſus illegibile iam eſſet, propter obſcuritatem veterum characterum, aut fugam euanidi atramenti, vel etiam parte prima euulſa lacrum, inuouatio illius petenda opportune videbatur, ab eo qui facile et abſque grandi examine conſeſſurus illam eſſet, oblata occasione iurisdictionis circa Treuirenſes exercendae. Hoc conſilio capto, ſcriptum primo fuerit nouae compositionis diploma, antiquiori characterem et in obſo-

Philippum
IV. Fr. Re-
gem aditur-
rae Horreen-
ſes.

Pag. edit.
XVIII.

nouas e o m-
p o s u e r e
membranas,

obsoletiori membrana; cera autem ex antiquae Dagobertinae confirmationis pittacio reuulsa, et membranae praedictae applicata. Aduersus quam technam in praxi facillimam, posterorum prudentia excogitauit securiorem alium sigillandi modum; qua scilicet non ipsi membranae applicatur cera, nullo negotio (vbi modice ad ignem membrana incaluerit) filo subtili abradenda, et quo voluerit integre transferenda; sed sigillum cereum traiecto per membranam funiculo, applicatur, et sigillo secundario, quod Clauem vel Secretum appellabant, siue (vt nunc loquuntur) contrafigillo sic munitur in dorso, vt illaeso funiculo aut sigillorum altero nequeat auferri, multo minus alio transferri, sic vt fraus non appareat.

quarum
vnam vt al-
terius iam
euanidae
ecgraphum
obtulere.

78. Caeterum Horreenses iusto metu subintrante, vt illud sic adornatum diploma (vtpote integrum et nulla sui parte laesum) aut tam antiquum crederetur quam volebant, aut persuadebant magnam esse inuouationis petendae necessitatem, dimisso eo quod iam scriptum et signatum erat exemplari; aliud scribi iusserunt eadem manu, quod non tamquam originale, ab annis sexcentis sexaginta exaratum offerretur Philippi Regis Consiliariis, sed tamquam exemplar ab annis ducentis trecentisue transcriptum fideliter ex iis quae in monasterio manserant antiquissimis et iam euanidis nec legendis pittaciis: cui quia non aderat publicae auctoritatis fides, petebant nouum iussu Regis conscribi, cui tenor oblatae copiae infereretur verbotenus: idque vel suo vel alieno fauore haud difficulter impetrarunt. Nouae autem in secunda membrana descriptionis occasione accesserint ea quae tamquam primo exemplo superaddita [] inclusimus, vbi ipsum eius contextum dedimus; quaeque ad rem facere haud parum videbantur, esseque ex vsu temporum antiquiorum. Hoc est totum quod de modo praenarratae fictionis (nam fictio certa est) potui diuinando assequi: et credo verosimillimam esse coniecturam, saltem quoad substantiam rei: accuratiorem si quis proferat, libenter acquiescam.

Earum Au-
ctor Chrono-
logiam sum-
sit ex Regi-
none.

79. Porro, cum is, qui Horreense diploma composuit antiquiorem Irmina Dagobertum nullum nosset, quam Chlotarii II. filium, totius Francici Imperii aliquando Monarcham; vt annum Christi, prout saeculorum aliquot vsu inualuerat, et indictionis inueniret (nam hi ita sollicitè adduntur in omnibus medii aevi diplomatis, vt absque his nulla valida vulgo censerentur, et antiquiora iisdem carentia si quando in manus veniebant imperitorum, vel eo solum titulo haberentur suspecta) affum-

assumpsit Chronicon Reginonis Prumiensis, per omnia eius tractus monasteria notissimum ac receptissimum, cui Regum Francorum primae stirpis gesta sic innectuntur, vt referantur, non ad annos Christi (quos nullos in primo libro notauit Regino.) Sed ad tempora orientalium Imperatorum, quae facile erat ad annos Christi vtcumque aptare. Quia autem laudabili Reginonis conatui, non semper respondit successus optatus, propter chronologiae verioris ignorantiam: hinc factum vt Regum et Imperatorum, quos dixi, tempora comparans Regino, et ipse in graves errores frequenter impegerit, et alios vestigia sua prementes saepius adduxerit a tramite veritatis ad quam iis saeculis nulla erat expedita via, nec quaerebatur alibi quam in eiusmodi chronicis.

Pag. edit.
XVIII.

80. Inuenies igitur nouae chartae Horreensis scriptor, in praedicto Reginonis Chronico, initium Regis Dagoberti componi Imperio Constantis, qui fuit filius Constantini, filii Heraclii, quique anno DCXLI. Chronum conscendit, facile sibi credidit esse, congruum fabricando diplomati tempus comminisci: et huic composuit annum Regni secundum, quem, vt dixi, non ex primi et secundi Dagoberti diplomate aliquo, sed ex Tertii accepisse videtur; qui iuuenis, immo puer, patri Childeberto successus a Pipino Herstallio eiusque filiis, solo nomine tenus Rex dicebatur, imperio manente penes Maiores-domus. Erant autem illi, Pipinus quem dixi, et filius eius iunior Grimoaldus: qui anno dicti Dagoberti secundo, Christi DCCXII. aut XIII. in Austrasiam excurrens, Regis sui nomine Treuiris dedisse et sigillasse potuit Horreensis fundationis confirmatorias litteras: quas tanto magis persuadeor fuisse vnicum totius fictionis fundamentum, quo plura signa Dagoberti tertii habet euanida Horreensis cera, vbi neque barbae neque sceptri vestigia inveniuntur, sed criniti simpliciter iuuenis; et residuae nominis litterae aliter quam in San-Maximiniano ductae conspiciuntur. Sed in iis, vt-pote absentis Regis manuali subsignatione destitutis, deerat nomen Cancellarii, pro Archicapellano chartam scribentis; deerat Dagobertini nominis consuetum isti saeculo monogramma, quod non debuit a Dagoberti primi monogrammate discrepasse; sicut non discrepant Karolorum Magni et Calui ac Crassi monogrammata. Ipsum autem quale fuerit ignorans scriptor Horreensis, fabricauit aliquod ex forma monogrammatum sibi saeculo XIV. nota et fictionem suam numeris omnibus credidit absoluisse.

annum regni
et nomen
Maioris-domus

ex diploma-
te Dagober-
ti III.

Pag. edit.
XIX.

81. Restat vt, quoniam dixi, Horreensis diplomatis inuouatorem Aerae Christianae annum sibi finxisse, qualem concipere potuit constituendo Chronicon Reginonis, in quo Dagoberti initia referuntur ad Imperium

Regino non
notauit libro
I. sui Chroni-
ci annos
Christi;

- Pag. edit.
XIX.

sed eos post-
ea alius ad-
iecit valde
imperite,

rium Constantis Iunioris, restat, inquam, vt scrupulum remoueam, quem facere possent anni Christianae Aerae, in omnibus Reginonis scriptis impressisque exemplaribus, ad illius primum librum non minus quam ad posteriorem notati, et initium Constantis, regnari exorſi post Constantinum patrem et auum Heraclium, componentes cum anno DLXXVI. Dico igitur iterum quod in Diatriba Dagobertina pluribus dixit Henschenius, ipsummet Reginonem in fine libri prioris profiteri, quod a morte dumtaxat Caroli Martelli per Incarnationis Dominicae annos tempora Principum et gesta declarare proposuerit; ante illum, summatim demonstrare contentus, quo loco vel quid actum sit sub vnoquoque Principe, id est vnoquoque Imperatorum Graecorum, quorum successione non curauit ad annos Christi reducere, quia hoc nusquam ex voto suo factum inueniebat. Quamuis autem Regino, etiam in hoc ipso quod solum sibi primo libro proposuit, errarit grauitur, Dagoberti primi initium componens cum initio illius Imperatoris, sub quo regnare non coepit, sed desiit: si tamen voluisset annos Christi adscribere etiam priori libro, non puto eum tam enormiter fuisse exerraturum, sicut exerrauit is qui dictos annos praefato libro priori aptauit; adeo parum rei suae attentus, vt vbi partem priorem finit Regino, et annum decimum Caroli Martelli nominat, ibi scripserit annum Christi DCLV. Interim ipse Regino librum posteriorem notatis Christi annis exordiens sicut se facturum promiserat, Caroli Martelli obitum accidisse scribit anno Christi DCCXLI. quod cum praenotato anno X. nemo componere potest, nisi qui sustinere vellet totis XCV. annis Martellum regnasse. Quod tam grande mendum absit vt Reginoni imputet aliquis, auctori satis antiquo, mortuoque, vt ex epigraphe sepulchrali liquet, anno DCCCCXV. Obiit autem, a sua Abbatia Prumiensi exul, in monasterio S. Maximini prope Treuiros, vbi non ita pridem repertum corpus, cum appositò pedo Abbatiali fracto, ad eius depositionem significandam.

atque impe-
rite pro au-
tographo Re-
ginonis osten-
ditur liber.

82. Ast, inquis, in ipso Reginonis autographo, quod adhuc Prumiae adseruatur atque ostenditur, non tantum secundo, sed etiam primo Chronicorum libro, anni Christianae Aerae adnotati inueniuntur. Vidimus etiam ipsi nos memoratum codicem, eumque autographum dici a monachis Prumiensibus audiimus patienter. Vidimus autem, quod dictus codex vna perpetuaque manu descriptos haberet Franc. Annales, et Eginharti Commentarium de Vita Caroli Magni, ac demum ipsum Reginonis Chronicon: eademque manu ad calcem libri scriptum legimus: Anno Dominicae Incarnationis MLXXXIV. scriptum est hoc volumen, ab Arnolſo Scholari, praecipiente Domno Wolfranno, pio ac venerabili

bili Abbate Prumiensis Coenobii. Atque ita probatum manet, quod in Diatriba dixit Henschenius, istam Reginonis corruptelam, per appositos Christi annos, satis esse antiquam: quod tamen non prohibet, quo minus Horreenfis diplomatis innouator, etiam saeculo XIV. inuenerit et consuluerit aliquod exemplar Reginonis incorruptum. Si enim habuisset illud chronicon, sicut ipsum nunc habemus, vidisset initia Dagoberti ad annum vt diximus DLXXX. relata, mortem vero ad annum circiter DCXX. et hoc sequens, longe grauius errauisset in defectu, secundum annum Dagoberti cum anno DLXXXI. componendo; quam nunc erravit in excessu, eundem annum secundum componens cum anno Christi DCXLVI.

Pag. edit.
XIX.

83. Porro si post haec omnia pugnare aliquis pro Horreenfi diplomate pergat, non quidem vt originali, sed tamquam indubitata historiae fidem faciente, velut quod verbotenus et fideliter ex originali transcriptum habeatur; dicatque, nisi id certo et irrefragabiliter constitisset et probatum fuisset, nunquam ipsum fuisse a Philippo eiusque Consiliariis probandum vel innouandum: poterit is opinioni nostrae magis credulus fieri, si examinet diplomata pleraque eorum quae producuntur in libro Iudoci Cocci, cui titulus Dagobertus Rex Argentinensis Episcopatus fundator. Etenim in toto illo opusculo nullum est genuinum Dagoberti cuiuscumque Regis diploma, sicuti clare apparet ex iis quae Henschenius, parce quidem ac stricte, sufficienter tamen clareque deduxit, in Diatriba Dagobertina, vt cognosci adulterationes possint tabularum ex Argentinensi aliisque archiuis a Coccio productarum, foedisque anachrosifinis scatementium. Et tamen inter ibi citata et refutata diplomata nonnulla sunt, quae cum aliis compluribus Rudigerus, Abbatum Weissenburgensium postremus, anno DCV. exhibuit Maximiliano Augusto eiusque filio Philippo et frequentissimo Principum S. R. I. coetui, ius dicenti contra Philippum Comitem Palatinum Rheni. Ea autem ab ipsis recepta in iudicio non improbo, immo, si confirmata innouataque indubitabili aliquo succedentium Regum aut Imperatorum diplomate fuisse constiterit, omnino recipi debuisse contendo, quod attinet ad firmandam et non inquietandam fundorum possessionem. Sed quod ad historiam, nego vllam talium esse auctoritatem, nisi quatenus cum rebus aliunde certis aut consentiunt aut certe non pugnant.

fidem saepe
obtinuerunt;

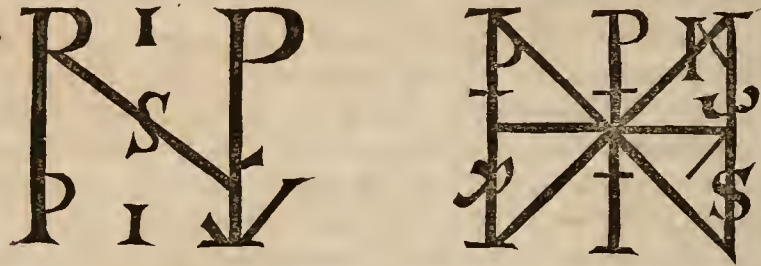
84. Omnium instar in hoc genere (nam singula persequi infinitum foret, et ista Cocci satis delibata sunt) Epternaense diploma sit, cuius mentionem supra fecit Wilthemius, velut quod a Pipino Rege conditum ostenditur, et vt tale legitur apud Miraeum in notitia Ecclesiarum

vti et Epternaense Pipini Regis diploma.

Pag. edit.
XIX.

signum fere
habens Fri-
dericianum.

Belgii cap. 20. Ipsum siquidem autographum (nescio an Miraeo visum) in iudicium productum fuisse plus vice simplici, etiam hoc cruditori saeculo, asseruit nobis praedictus Wilthemius: et tamen nec esse genuinum nec sincerum testatus est supra. Quod ibi in transitu dictum, meretur paulo vberius explanari. Genuinum non esse, sed pro originali suppositum, probat nominis monogramma, non eius formae quam adhibebant primae aut secundae stirpis Regis in Francia vel Austrasia: sed qua diu post vsi sunt Henrici in Germania, quantum quidem ad lineas, in duplicis crucis formam decussatas, attinet; quantum vero ad litteras, erectis annexas lineis, Fridericianum monogramma in hoc Epternacensi propius exprimitur. Fridericianum signum huiusmodi supra proposuimus: hic Epternacense signum accipe, vna cum vero signo alterius Pipini, qui Regis Pipini pronepos Aquitaniae regnum tenuit et in posteris suis alios Pipinos reliquit, omnes hoc fere monogrammate vsos, secundum Ioannem Besly, in eo opere quod scripsit de priscis Aquitaniae Regibus.

85. Si Francorum Rex et Caroli Magni pater Pipinus quadratum nominis signum vsurpauit (de quo vehementer dubito, nullum quadratae formae signum indubitabile inueniens ante Hludouicum Pium) nequaquam puto ambigi debere, quin illud postea vsurparint eiusdem nominis pronepotes; sin vsus est signo cruciformi (quod magis reor) multo longius recessit ab istius Epternacensis figmenti forma, prout ex supra deductis apparet. Interim ipsi, quam dixi, fictioni euidentius adhuc repugnat sigillum cerae impressum, cuius circumferentiae inscriptum fuisse + HENRICVS DEI GRATIA. III. REX ROMANORVM, etsi nunc legi non possit, extritis de industria litteris omnibus praeter voces DEI GRATIA REX, euidens tamen est, ex imagine Regis, manu dextra liliigerum sceptrum, sinistra globum cruce insignem efferentis, qualem ex indubitati diplomatis sigillo incisum aeri expressit Nicolaus Zylleusius parte 3. defensionis San-Maximinianae pag. 36. Ita igitur Pipinianum istud non esse genuinum fit euidens, neque dubito, quin id iudicasset
Miraeus,

Miraeus, si ipsum autographum ita signatum sigillatumque vidisset. Idem non esse sincerum, sed ad posterioris temporis formam quoad verba mutatum, in eo quod inchoetur in nomine Sanctae et individuae Trinitatis, et aliis forsitan formulis, quodque habeat notam Aerae Christianae et Romanae Indictionis, ex supradictis patet.

Pag. edit.
XX.

86. Nunc monendus mihi lector est, non tantum ideo hoc exemplum a me allatum, ut credibile faciam Philippi ministros, decipi potuisse in eo quod putarint Horreense diploma esse genuinum aut saltem inuariatum verbis Dagoberti primi instrumentum: sed etiam ut retractem alibi a nobis constituta ex fide Pipiniani istius diplomatis, antequam adulteratum esse cognouissemus. Satis quidem Magister meus in

quod non
scientes er-
rauimus in
constituenda
Pipini R.
Epocha.

ipso Dagobertinae suae Diatribae ingressu, docuerat, quod Epocham annorum ab ortu Christi serius ad ordinandam chronologiam adhibita sit, et priscais historicis atque diplomatis inscienter a posteris inserta; quodque ab iisdem a principio abfuerint anni Pontificum, Imperatorum externorum atque Indictionum; et hoc sciebat per totam Regum Francorum primae stirpis seriem debere animaduerti, suspectaque habenda omnia, quibus alii quam anni ipsorum Regum notarentur adscripti: non tamen habebat praecise definitum, quandonam anni Christi et Indictionum coepissent usurpari in regniis diplomatis. Itaque cum ex vna parte videret initium Pipini Regis ab antiquioribus Saeculi IX. chronicis referri ad annum Christi DCCL. ex altera autem parte consentiret cum iis praeallegatum ex Miraeo diploma; tanto minus de veritate illius chronotaxis dubitabat, quanto putabat se certiore esse, de sinceritate et antiquitate chartae originalis. Certum autem se putabat: quia fide publica adscriptum erat egrapho ad ipsum missa, quod cum originali erat collationata copia, et verisimonia reperta de verbo ad verbum, et de litteris ad litteras, per Concilii regiae Maiestatis Luxemburgensis Prographum V. Streng. Ab eo etiam qui collationem faciendam curarat, Vna in anno

750.

quique putabatur absque sufficienti regionum monogrammatum notitia non fuisse iudicaturus de Pipiniano, scriptum erat Luxemburgo, subiectum originali chartae videri signum Pipini, litteris, nomen eius more illius aevi continentibus, efformatum. Nunc autem per ocularem experientiam cognita fundamenti primarii falsitate, et chronicis quantumvis antiquis certam chronologiae fidem pro Pipino non facientibus; idem Henschenius coepit formidare, ne falsus esset, annum primum Pipini Regis cum anno Christianae Aerae DCCL. coniungendo, et multo magis existimando, quod sub eodem Pipino factum esset initium annorum Christi in regniis diplomatis signandorum. Ego vero, qui in

altera in an.
no 752.

Pag. edit.
XX.

Exegeti Dagobertina ante Tom. 3. Martii ex vna quidem parte persuasus, propter Epternacense diploma, ipsummet Pipinum primum sui regni annum numeravisse DCCL. ex altera autem certus mihi videar, scriptores coaeuos primum illius annum signavisse DCCLII. existimaui vnicum huius contradictionis tollendae medium esse tenendum, quo Pipinus quidem diceretur regni sui annos coepisse numerare a tempore suae electionis per Francos factae; alios autem scriptores a primo post vntionem eius anno: quod nunc minime necessarium arbitramur, putamusque nihil obesse, quo minus Pipini electio per Francorum Principes, approbatio per Romanum Pontificem, et vntio per Episcopos Galliarum, factae sint vno eodemque anno DCCLI. quem annum sequens annus DCCLII. ab ipsomet Pipino et cum omnibus aliis fuerit communiter appellatus primus annus Regni, neque habendam censemus rationem chronicorum, in quibus citius Pipini regnum inchoatur, vtpote diu post scriptorum.

Simili errore approbavit chartam Dagoberti de Landeburgo ecclesiae Wormac. donato,

87. Quomodo autem Epternacensis illa charta, Pipini Regis nomen praetendens, aliquando nobis imposuit; ita et aliud sub nomine Dagoberti, apud Marquardum Freherum inter Lupoduncensia monumenta, visum aliquando est omnem fidem mereri, quod diceretur a Carolo Magno atque Ottone Imperatore aliisque confirmatum, et cum Chronologia Dagobertina optime conveniret, vtpote quod anno VI. regni signatum Moguntiae pro Wormaciensi ecclesia, continebat donationem eidem factam immunitatesque concessas, ex consilio Procerum Pipini, qui erat Maior-domus, Arnolphi Metensis Episcopi et Chumberti Colonienfis Archiepiscopi: qui tunc simul florebant. Nunc vero singulis penitus inspectis deprehendimus tam ipsam Dagoberto imputatam chartam, quam confirmationes attributas Carolo Ludouico atque Hlothario, nec originales nec saltem sincere descriptas haberi. Nam primo Ludouici atque Lotharii commune diploma, annum Christi DCCCXXIX. adscriptum habet, praeter eorum morem, vt apparet in alia eorundem sinceriori charta apud Labbaeum in libro de Cancellariis pag. 97. data idibus Augusti anno Christo propitio XVII. Imperii Domini Ludouici Serenissimi Imperatoris et Lotharii Augusti VIII. In Carolino vero pro Lupoduno (quod Caroli ac filiorum aevo, Lobodunum, compositae autem simulque contracte vulgariter Lobdenburg dicebatur) scribitur Laudenburg ex vsu posterioris longe temporis, ex quo nunc etiam Ladenburg perseverat; ipsumque vocatur ciuitas, et dicitur a Dagoberto Wormaciensi Ecclesiae tradita. Neque tantum in genere tradita dicitur, cum omnibus rebus ad illam pertinentibus; sed

vt confirmatam a Carolo M. et successoribus;

speci-

specificando per hoc est, idem Dagobertus nominasse fingitur, aedificia, mancipia, vineas, terras cultas et incultas, agros, prata, campos, omne siluaticum in siluis Ottenwaldt, cum omni vtenfilitate in omni pago Laudenburgensi, in vndique, in intraha, in pascuis, in materiainibus, aquis, aquarumque decursibus, piscationibus quaesitis et inquirendis; item thelonium, mercatum, et quicquid ad fiscum pertinebat, excepto stipe et comitatu: quodque ipse Dagobertus ex integro ea omnia concessit et sub integra crummitate (forte immunitate) omnia ad eandem basilicam pertinentia sua praeceptione confirmauit; vti haec ipsa leguntur in eo quod Dagoberto attribuitur priuilegio.

Pag. edit.
XX.

88. Verum non modo hic multae occurrunt voces alienae ab aeuo Dagobertino; sed etiam tam minuto appendiciarum omnium enumeratio alienissima est a tanta antiquitate. Ipsum denique quod praetenditur Dagobertinum, totum in numero plurali decurrens, praeter verum eius aeui styllum, vt diximus, multa etiam peccat in modo subsignationis, quae est Dagobertus Rex Francorum. Godofridus recognouit, datum sub die 11. Kalendas Octobris anno regni nostri VI. Actum Moguntiae palatio nostro, feliciter satis, quae singula dignabitur expendere lector, et cum genuino San - Maximiniano conferre. Credo interim quod, cum vere Richouicus, sanctae Wangionensis Ecclesiae Episcopus detulisset praeceptum Domini et Genitoris nostri Caroli bonae memoriae simul et aeui nostri Pipini Regis (vt loquuntur in suo, licet interpolato, diplomate Ludouicus et Lotharius) in quo continebatur, quod et ipsi praedecessores eorum, Reges videlicet Francorum Dagobertus, Sigebertus et Hilpericus concessissent, vt quaticunque negotiatores vel artifices seu frisiones apud Wangionem ciuitatem deuenissent, omne thelonium (vndecumque fiscus thelonium et in praedicta ciuitate et in castellis Lobdenburg et Wimpina exigere poterat) ad integrum per eorum auctoritates eidem ecclesiae concessissent. Credo inquam, quod cum huiusmodi diploma confirmatorium haberetur simulque diceretur ecclesia illa, ex Dagoberti donatione, ciuitatem Laudenburg, olim Lobdenburg castellum, cum toto Lobodonowa seu agro circumiecto possidere; sumta fuerit occasio Dagobertinum istud Carolinumque fingendi, ad supplendam veterum instrumentorum iacturam; idque cum antiqui styli incuria ea, vt pro Dagoberto et Chuniberto siue Humiberto, irreperit Dagebertus et Humbertus. Quidni vero haec sic conscripta Ottoni et successoribus offerri potuerint, ab iisque confirmari.

quod nunc
improbamus

C A P V T VII.

AD EVMDVM MODVM EXAMINANTVR
ET REIICIVNTVR CHARTAE QVAEDAM
LOBIENSES ET CAMERACENSES.Lobienfes
chartae,

89. **H**actenus dicta ne possint a quoquam reuocari in dubium, obiectis variorum monasteriorum chartis, quarum exempla libris impressis inserta passim in oculos manusque incurrunt; visum est, ad pleniorum lectorum instructionem, per varias regiones discurrere et examinare imputata Regibus primae stirpis diplomata adhuc aliqua. Vitiis autem suis et subiectorum monogrammatum absurditate notabilia imprimis videntur ea, quae post Sanctorum Lobiensium Vitas, in Chronico monasterii iam dicti Gallice conscripto, habet Aegidius Waudaeus. Etenim vir ille bonus, nihil de eorum originaria et authentica fide dubitans, ad certiorum probationem, Dagoberti atque Pipini monogrammata commentitia caelanda curavit, quorum haec est forma.

praeter ficti-
tia Dagoberti
et Pipini
signa,

Ex his Dagobertinum monogramma factum est ad eius similitudinem, quo vsus est Caroli Magni filius Ludouicus Pius: Pipinianum mysterium plenum est, quorum rationem requirere, idem esset, quod ab aegro capite somniorum suorum exigere connexionem.

contra stylum
et histo-
riam

90. In primo notabilia sunt haec verba: Quare ego Dagobertus Rex Austrasiorum, pro anima Lotharii piissimi Regis patris mei, qui quadraginta quinque annis regnavit in Francia, persuasione et monitis salutaribus viri venerabilis Autberti Cameracensis Episcopi inductus, concedo et dono Landelino Mauroso, ex praedone conuerso, praedium meum in Fania etc. Notabilis etiam subsignatio, qua, post Signum Domini

Domini Dagoberti Regis Austrasiorum, sequuntur signa duorum testium sic

S. Arnulfi Metensis }
S. Pipini Neustriensis } Seniorum Palatii.

Pag. edit.
XXI.

ac denique S. Ansonis Cancellarii, vice Cuniberti Archicancellarii recognovi. Data Cameraci XVI. Kal. Maji, anno Dominicae Incarnationis DCXL. Indictione XIII. Annus Christi et Indictionis conveniunt: et salva putantur omnia: interim omittitur annus Regni, qui tamen prae omnibus aliis temporis notis aut vnice aut saltem praecipue, debuerat exprimi S. Sigebertus, Dagoberti istius filius, et nepos eiusdem Dagobertus II. Francorum se Reges absolute scribebant, quamvis in sola imperarent Austrasia: et totius Francici imperii Monarcha, iam inde ab anno DCXXIX. minori titulo qualem usurpasse nemo scitur, contentus fuerit? Clotharium non Lotharium scripsisse antiquitas: neque quotannis rexerit addendum erat, nisi ineptus scriptor in Chronicis versatum se indicare voluisset. An iam tum Episcopus fuerit Autbertus vehementer ambigimus: fuit enim usque ad annum DCLXXVI. superstes: sed non dubitamus quin S. Landelini conversio ad annos multo post secutos spectet, si puerum (vt in vita dicitur) de sacro fonte suscepit idem sanctus Antistes. Quam autem incongruum est, sancto Abbati cognomentum addi quod ei datum a sociis praedonibus fuerat; aut perditae quondam vitae tali loco ac scripto mentionem inseri? S. Arnulphus, non tantum aula sed et Episcopatu relicto, ante annos fere decem ad eremum abiens, ibidem usque ad mortem remanserat. S. Pipinus qui nouo vocabulo Neustriensis hic dicitur, et nouo titulo Senior Palatii, in Austrasia natus, in eadem fere exercuit dominatum sub Dagoberto patre ac Sigeberto filio, cum titulo Maioris domus. Caetera dissimulo.

multipliciter
peccant

91. Huic porro Dagobertino figmento prorsus similis subtextitur confirmatio, et ipsi S. Auberto tribuitur cum iisdem de Lothario et Landelino ineptiis, atque includitur: Actum Castri loco, anno Dominicae Incarnationis DCXLII. Indictione XV. regni Domini Dagoberti inclyti Regis tertio decimo, Sigeberti filii eius quarto. Atqui Dagobertus I. iam inde ab anno DCXXII. coeperat Austrasiis imperare, Neustriis vero et Burgundis post obitum patris anno DCXXVII. Sigebertus quoque illius filius, Austrasiis Rex a patre est datus anno DCXXXI., vt proinde vnde cimus eius annus non quartus fuerit numerandus. Fabulosa igitur haec sunt omnia, nisi quatenus hausta videntur ex perantiquis membranarum pittaciolis, quas suo tempore, id est saeculo X., in ecclesiae Lobiensis Ar-

Dagobertum I. pro II. assuetae

• Pag. edit.
XXI.

chius extitisse, testatur Fulcuinus Abbas in Chronico sui monasterii. Equidem existimo, in his fragmentum fuisse aliquod, Regum Dagoberti ac Sigeberti nomine, continens: quos imperiti chronologi eos rati, qui soli in chronicis notabantur, ad annos ipsis assignatos conati sunt suum figmentum aptare. Dagoberto II. aequè ac I. fuisse filium Sigebertum regni consortem, est in Exegesi Dagobertina num. 25. probatum: quare si alicuius Dagoberti liberalitate, quam Autbertus Episcopus confirmarit, crevit Lobienfè monasterium, nihil dubitare possum quin ea laus, aequè ac multae aliae, a secundo ad primum translata fuerit per meram verioris historiae ignorantiam: cui inde praesumerunt figmenta sua diplomataque inaedificare Lobienfès monachi, fortassis post scriptum Fulcuini chronicon: qui ob praenotatam causam grauitè in chronologia vberans, foundationis anticipando tempora; aliis quoque post se dedit exerrandi occasionem, tum in istis, tum in aliis simili temeritate fabricatis Pipini Regis diplomatis.

cum ridiculis
subsignatio-
nibus

92. Ad eorum suppositionem commonstrandam (vt de stylo nihil dicam, deque monogrammate iam reiecto) vel solae sufficiunt subscriptiones, quarum prima est talis:

Signum Domini Pipini Senioris.

Signum Hydulphi, Ducis Lotharingiae.

Signum Philippici, Ducis Metensis.

Ego Asdolgus Cancellarius, ad vicem Rhuotperti Archicapellani recognovi et subscripsi data Lephstinis decimo septimo Kal. Decembris. Anno Dominicae Incarnationis sexcentesimo primo, indictione quarta, contrito Theodorico rege superbo feliciter concessionis huius eodem anno. Alterius chartae est subscriptio.

Signum Pipini Regis invictissimi.

Ego Adelgus Cancellarius ad vicem Rhuotperti Archieapellani recognovi et subscripsi. Data decimo septimo Kalendas Decembris Lestinis, anno Dominicae Incarnationis sexcentesimo nonagesimo septimo.

aliisque erratis

93. Nolo quaerere quomodo vnus idemque Cancellarius nomen suum ita difformiter scripserit, nunc Asdolgus deinde Adelgus; vtrumque enim barbarum est, et videtur pro Adelgis vel Adelgifus, quod vere Teutonicum, excidisse figulo huius subsignationis, antiquitatis speciem affectante. Non quaero item quis sit, Rhuotpertus (Robertum vocassent Mosellani) nusquam alibi notus. Inuenio enim apud Waudaeum veriora diplomata duo, Conradi Regis et Ottonis II.; quorum alterum Asdolgus Cancellarius, ad vicem Theotmari Capellani; alterum Vullegis Cancellarius, ad vicem Rhuotperti Archicapellani recognouit: neque ambigo quin vtrinque mutuatus sit aliquid priorum compilator. Ex vsu etiam multo

multo recentiori nunc Lephstinae; deinde Lestinae scribuntur, quas Fulcuius, qui originalia vidisse potuit, Liptinas vocat, fiscum tunc regium; quomodo etiam nominatae inueniuntur in canonibus Synodi ibidem anno DCCXLIII. celebratae. Non interrogo, quis vnquam victoria sua, quantumuis magna, vsus sit pro nota temporis inter Francos, vti hic inepte facere Pipinus fingitur, qui non tam contra Theodoricum Regem suum, quam contra Ducem eius Bertharium rebellare profitebatur, sicut etiam nostra memoria Franci, arma ferentes saepius contra partem regiam, ipsius Regis obsequium, libertatem et salutem semper praetexuerunt. Mitto haec et alia similia quaerere, solum indicabo quaedam, vbi manifeste contra istius temporis historiam peccauit diplomatum praenotatorum auctor.

Pag. edit.
XXI

et XXII.

94. Primum igitur Pipinum Herstallium (quo se pro Maiori domus gerente vsque ad annum mortis eius id est DCCXIV. nunquam de fuere Francis legitimi Reges) Pipinum inquam Herstallium dico neque Regem vnquam indigitasse se aut a scriptoribus coeuis sic esse vocitatum; neque (quod solius Regis erat) Cancellarium vice Archicapellani recognitionem suis chartis vnquam adhibuisse. Etenim quamuis, post victum cum suo Theodorico Bertharium anno Christi DCXCI., totius regni gubernacula Thesaurosque regios et vniuersi exercitus dominationem propriae facultatis iure disponenda susceperit, vt loquitur Metense Chronicon: tamen ne tyrannidem videretur exercere nomen Regis Theoderico eiusque successoribus, inaeestimabili pietate seruauit, et in commutatione per ipsum eiusque vxorem facta anno Christi DCCV. (quae tum alibi tum in Diatriba Dagobertina pag. 159. legi potest) solum vocatur vir illuster, ipsaque charta sic consignatur: Facta haec commutatio sub die XIII. Kal. Febr. anno VII. regni Domni nostri Childeberti Regis. Ego Hardricus, iubente Domino Pipino ejusque illustra matrona Plectrude, hanc chartam scripsi et subscripsi. Fateor tamen saeculi X. scriptores Regis titulo Pipinum istum insigniuisse: vnde ad calcem libri, de Vitis SS. Wenceslai et Adalberti Martyrum scripti sub Ottone II. et cum capite Adelberti Aquisgranum transmissi ab Ottone III. eadem cum caeteris manu haec addita legimus: De Pipino Comite Palatino et Iduberga, natae sunt B. Gertrudis et B. Begga. De Ansigiso et B. Begga natus est Pipinus Rex. De Pipino et Alpaida adultera, sorore Dodonis, iniuriam ferente Plectrude Regina, natus est Karolus Martellus. De Karolo Martello natus est Pipinus Pusillus, pater Karoli Magni.

imprimis
quod Pipinus
Herstallius se
vocet regem

95. Atque hic rursus inculco, quod alibi fassus demonstratum, eundem Pipinum, etsi aliquando adamarit Alpaidem, pro alia vxore,

Pag. edit.
XXII.

id est concubina (promiscue enim has duas voces vsurpant scriptores) nunquam tamen a Plectrudis consortio coniugioque fuisse seiunctum; idque etiam in praecitato codice Aquisgranensi eleganter expressum videri potest per haec verba, iniuriam ferente id est dissimulante Plectrude. Pro hac interim et marito viuente, et ipso etiam mortuo per vnum alterumue annum; adhuc rerum Domina, atque procul habito Martello, sibi ob memoriam iniuriae inuiso, rempublicam gubernante vna cum Thebaldo puero, titulum gerente Maioris domus, qui erat suus ex Grimoldo filio nepos pro Plectrude inquam supponitur in secunda Lobienfi charta, nescio quae aut vnde accepta, Brunihelda. Quod audacissimi interpolatoris erratum excusare nitens vir nimium bonus ac simplex Waudaeus, ita scripsit in margine: Vxor Pipini videtur fuisse binominis: alias enim vocabatur Plectrudis vel cognominabatur Brunihelda. Quid est omnem antiquitatem sus deque vertere, si hoc non est? aut quid in re historica intelligit, qui tales excusationes valituras existimat?

atque Hydulphum Lotharingiae Ducem,

96. Paris ignorantiae fuit S. Hydulphum (ita enim nunc nominant Lobienfes: ast Fulcuinus ex sinceris monumentis et eius omnis antiquae vitae, Hidulfum) inducere priori diplomati subscribentem cum titulo Ducis Lotharingiae; annis vtique CLX. citius, quam Lotharius, Lotharii Imperatoris filius, ditiones eas obtinuit, quae ab ipso tunc dici coepere Lothar-ryk, id est, Lotharii regnum, et incolae earum Lotharingi atque contractius Lothringi, vnde Lotharingiae nomen sequior aetas formauit. Fulcuinus ait quod Hydulphus fuit vnus de proceribus regni maioribus, quibus ex officio quod gerebant, aliquando datum Ducis titulum non ignoramus: sed quod titulus Ducatus regionibus certis adstrictus ac proprius fuerit, omnino negamus. Etenim hoc ad vitam S. Pipini XXI. Februarii satis ostendimus, consentiuntque eruditi omnes; quidquid anonymus quidam tenebrius, se Veridicum Belgicum Pupilli Aduocatum indigitare ausus nuper obganniit, in Vindiciis Ducum Brabantiae Pipini praesertim primi, dicti a Landis.

(quod non magis fuit quam Pipinus Dux Brabantiae)

97. Cum hic libellus in manus Alexandri Wilthemii nostri deuenisset, de eo nec dum nobis viso sic scripsit: Coepi legere, sed breui cum indignatione abieci tam magnas nugas. Vult per fas et nefas Ducatus fuisse haereditarios diu ante Reges Francorum secundae stirpis. Excitat Brabones, commouet equum Troianum, et eiusmodi fabulas: cumque sit tantus nugator, audet in vos insurgere pag. 143. tanquam RIDICVLOS et EXPLODENDOS, qui antiquitati toti proprio cerebro, nullo auctore adducto resistere audeatis, argumentis tam debilibus et infirmis, vt docti alicuius calamum non mereantur. Dicite illi quaeso, quod cor-

vus vester dicebat pueris Alostanis, Ad scholas, ad scholas. Sed praeter meritum suum digniorem nactus magistrum est I. B. de Vaddere, Presbyterum Anderlacensem vere Polyhistorum magnaque lectionis ac iudicii virum, qui in Responhione Praecursoria, tractatui pleniori de vera origine Ducatus ad Ducum Brabantiae mox secuturo praemissa, Brabanticae antiquitati fabulis obscuratae, facem extulit; irrisorem autem nostrum sic agitavit, vt succedente in risus locum facti poenitentia et pudore, sui libelli exemplaria, quotquot apud Typographum restabant, flammis aut tenebris damnarit aeternis, vt in eo qui se ipse damnavit refutando neque nobis nec alteri cuiquam sit amplius laborandum. Non erat tamen aequum, occasione oblata, reticeri a nobis doctissimi viri meritum, et pro nostra qualicumque doctrina zelum, quatenus tali quoque admonitu speretur, quod spectari iubet libelli Censor ecclesiasticus, scilicet praestiturum Brabanto auctorem, ne ulterius domi sit peregrinus, suorumque principum originem quaerat in Troiae cineribus et fictis nominibus. De Philippico Duce Metensi quid dicam? Meurissius in Historia Episcoporum Metensium, pag 140. originem Metensium Comitum ac postea Ducum vsque in ipsis requires fabulis, eundem prorsus ignoravit; primumque posuit Petrum, Hydulphi filium, patrem Heruaei, qui titulum istum (si vel hoc credere libet) accepit sub Abbone Episcopo XXXIII. adeoque post annum DCCIII. Viderit Waudaeus quid de hoc sentiat: nobis certum est, quoad talia non credere chartis, in quarum contextu (ne solius subscriptionis vitia esse putes) nominatur Hydulphus Dux; et quidem in secunda, Dux Lotharingiae.

Pag. edit.
XXII.

et Philippicum Ducem Metensium.

98. Venio ad annum datorum diplomatum. Legerat in antiquis pittaciolis eorundem innouator aliquid simile hisce verbis (nam ipsamet verba sic legisse non existimo): Ego quidem Pipinus Senior eo favore et desiderio ductus, maxime quia de Rege superbo Theodorico per gratiam Dei cum victoria sum liberatus, monasterio religiosissimi viri et eximii Praedicatoris Vrsinari Pontificis, quod est, in Laubias supra Samburgam fluuium, concedo et dono etc. legerat, inquam his verbis simile quidpiam; seque ad Chronicon Siegeberti conuertens, in eodem reperit, quod anno DCXCI. Theodoricus Rex cum Berthario vincitur et a Pipino capitur. Ergo iam manibus tenere se credidit verum donationis factae annum: neque aduertit, a iam dicto Siegberto solum anno DCXCVIII. dici S. Vrsinarum in Laubiensis coenobii possessionem inductum, vti ad eius vitam XVIII. Aprilis dicetur. Non etiam aduerti Fulcuinum, Abbatem Lobensem, Siegberto seniore cap. 4. Chronici Lobensis de Vrsinaro scribere, quod in exordio regiminis sui eccle-

quodque addatur an. 691. ex Siegberto male intellecto.

Pag. edit.
XXIII.

et stylus mul-
to sit receu-
tior.

fiam, quae ante id temporis erat inconfsecrata, consecrauit; atque mox addere: Facta est autem haec dedicatio anno qui est sexcentessimus septimus Dominicae Incarnationis, decimo septimo Kalendas Septembris. Iam cur nomina terminorum, quibus donatae monasterio Lobienſi possessiones continentur, maluerit ſui aevi forma exprimere huius diplomatis fabricator, designando locum qui dicitur Ralhiers, et nemus totum, quod dicitur Eumont, aliaque eiusmodi, aevitatis interim barbarismis, quibus Pipiniani aevi diplomata scatebant, ipse viderit. Susplicor cauere voluisse ne esset contentui risuique barbari, nec satis nota ipsa loca, quorum vel tantillum videretur mutata appellatio, si stylo Pipiniano (qualem in praeallegata Pipini atque Plectrudis chartula est videre) scripsisset locum nuncupante Ralherias et totam siluam nuncupante Eud-onis-Mons. Eadem styli nouitas, maxime in designandis limitibus, locorumque appellationibus, etiam in Horreenſi inuenietur diplomate, quod circa hoc nolimus operosius examinandum suscipere.

His prorsus
similia sunt
Cameracen-
sia.

99. Haecenus haec deduxeram, quando in manus meas venerat Historia Cameraci et Cameracesii, ante hos decem annos Gallice excusa Lugduni Batauorum, auctore Ioanne le Carpentier; cuius pars quarta, continens ipsius Historiae Probationes, initium sumit a duobus diplomatis, sub nomine Dagoberti Aufrasiarum Regis et Pipini Senioris compositis, eo verborum contextu eoque stylo, vt si non fuerit idem vtrobiſque fabricator horum ac Lobienſium diplomatum, dubites vtra prius conficta alteris conſingendis exemplum et formulas subministrarint. Dagobertinum vtrobiſque incipit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti Amen: quod solum est ex stylo antiquo. Sequitur vtrobiſque exordium pompaticum satis, neque ex vsu veteris aevi: in Lobienſi quidem tale Regiae maiestatis excellentiam latere non conuenit, quod vnus est et solus sempiternus Rex regum et Dominus dominantium, a quo etiam omnis potestas et fuit et erit in aeuum; cuius et est totum quod sumus et esse possumus, viuimus et mouemur, cui pro viribus ab eo praestitis adſtare debemus, et vnicae sponſae ſuae ſacroſanctae Ecclesiae cultum et decorem speciali deuotione (quo magis efferimur) quantum in nobis est regali munificentia ampliare. Quare ego Dagobertus etc. Cameracense sic orditur: Ammonente ac docente Filio Dei, Date eleemosynam et ecce omnia munda sunt vobis. Idcirco ego Dagobertus etc. prosequuntur deinde vtraque verbis supra notatis cum hoc solum discrimine, quod istuc dicitur pro anima Lotharii piissimi Regis, patris mei, hic vero, Pro anima patris mei Karissimi, Lotharii Francorum Regis Augustissimi: et ad titulum venerabilis, qui solus ibi datur Auberto,

Sub nomine
Dagoberti
Regis

berto, hic Aoberto, additur et consanguinei mei. Tum exprimuntur fisci duo concessi Fratribus oratorii Sanctae Mariae, sicut ibi concessi Landelino: sed dum istic solum dicitur cum omni territorio suo, hic expressius ad stylum antiquum legitur cum omnibus suis appenditiis: mox autem se prodit affectatus antiquarius quando addit, id est vtriusque sexus flauis et mancipiis, villis terris siluis, pratis, aquis aquarumque decursibus etc. dantur etiam eadem forma ecclesiae S. Petri Cameracensis, in qua sanctissimus Pater Vedastus Canonicos constituit, villae duae. Sed vellem certiozem auctorem alium, qui Canonicorum nomen S. Vedasti aetate, vel etiam Dagoberti primi aevo usurparit. Et haec omnia approbantibus, quia supra, Principibus et Senioribus, signant eodem quo supra modo ac verbis iidem Rex, Seniores, Cancellarius; anno quoque D. I. eodem, sed XVII. Kalendas Maii, pro XVI. et Indict. XIII. pro XIII. qui nouus est error.

Pag. edit.
XXII.

100. Magis adhuc conueniunt Pipino imputata diplomata, sic et Pipini
enim incipiunt vtraque: In nomine Sanctae et indiuiduae Trinitatis, Principis.
Amen. Vniuersalis mater et virgo singularis Christique sponsa Ecclesia catholica foecunda castitatis prerogativa promeruit, quod devotum suis utilitatibus inclinemus assensum; praesertim sacrosanctae religionis tranquillitatem et quietem cura vigili providentes, quo liberius divinae contemplationi et orationi pro nostra salute et regni stabilitate vacando, possit ad Deum interesse; quatenus inimicis Christianae fidei eliminatis, tota sui corporis incolumitate; sub nostro sudore regnum vigeat et crescat, et hostilis ubique curiositas se sentiat subjugatam. Ego quidem Pipinus Senior eo favore et * desiderio ductus, maxime quia de Rege superbo Theoderico per gratiam ** Dei cum victoria sum liberatus. Exprimuntur deinde fundi vel monasterio Lobienfi vel ecclesiae S. Petri donati: et eadem quae supra subsignationes Pipini, Hidulphi, Philippici; ac denique in Cameracensi charta, Ego Asdolgus Cancellarius recognovi. Data Kambraci an. I. V. sexcent. nonages. primo Ind. 2. Principatus nostri anno quinto. Nunquam Pipinus scripsisset Kambracum, nec annos Incarnati Verbi: aut Indictionis et haec pro tali anno, non 2. sed 4. notari debuerat, vt vero eam notasset ille, numeris vsus est Romanis, non autem Arabicis cyfris, tunc adhuc nostrae Europae ignotis; vt de anno Principatus nihil dicam per summam insolentiam hic appicto.

101. Quomodo Lobienfia ac Cameracensia ista nullius quoad histo- Item Aman-
riam fidei esse ostendi; sic etiam de infinitis aliis possem facere, si vellem dinum de
hunc fundo Elio-

* Camerac. Animo.

** Ibid. omnipotentis.

Pag. edit.
XXIII.nensi per Da-
gobertum
dato.

hunc tractatum in volumen magnum extendere. Retinet tamen adhuc me Dagoberti I. titulus et stylus; in San-Maximiniano lectus probatusque diplomate; iubetque examinare aliud sub nomine eiusdem Regis diploma, continens donationem S. Amando factam de fundo Elnonensi, qui nunc S. Amandi monasterium dicitur. Habent istius monasterii ascetae ex originaria charta fideliter transcriptum Regis Childerici, adhuc pueri et Reginae Innichildis amitae eius, pariter in Austrasia regnantium, diploma de fundo Barisiaco. Vtinam aequae fidele haberent, de ipso fundo Elnonensi! Nunc solum superest Dagobertino tempore, cuius notam praefert, parum conueniens, quale a nobis est ex Miraeo productum num. 16. Commentarii praeuii ad Vitam S. Amandi VI. Februarii. De substantia non disputo: quia de donatione et donationis auctore non dubito; vehementer tamen vereor, ne contextus, non tam innouatus sit, quam totus nouus, prout ei qui descripsit congruum videbatur eiusmodi donationem scribi et securitatibus ac priuilegiis additis muniri.

Ab illius aeni
forma, prin-
cipio et fine

- 102. De initio et fine nullus qui haec legerit ambiget, quin sint ab isto aeuo aliena. Incipit illud: In nomine Domini nostri Iesu Christi: quod noni saeculi saporem habet. Tum sequitur: Dagobertus divina ordinante Clementia Rex, quomodo fere Horreensis diplomatis auctori scribere placuit. Sed nec hanc formulam primae stirpis Regibus vsitam fuisse probauerit aliquis, simpliciter Dei gratia Rex notabatur circa oram sigilli regii: neque in phrasi variatum quidquam ante Reges Carolingos. Verus Dagobertus San-Maximinianam chartam sic concludit: Et ut istius cartulae confirmatio firma in aevum permaneat, describi eam praecipere, et nostro sigillo inde eam firmavi. Ita in singulari omnes primae stirpis Reges locuti inueniuntur vsque ad Dagoberti magni nepotes, in iis quae quidem incorrupta sunt diplomatis. Ast in Amandino diplomate, haec fingitur conclusio: Et ut haec regalis auctoritas firma ac inconuulsa perpetuo perseveret, praesens praecipuum manu propria supterfirmavimus, et annuli nostri impressione firmavimus. Tum ne tempus ignoretur, additur: Datum Kalendas Maji, Indictione II. anno XI. regni Domini Dagoberti. Actum Parisiis civitate feliciter, Amen. Et hic praeter normam antiquitatis multipliciter peccatur: omittitur enim propriae manus subscriptio, quae promittebatur: et vbi Dagobertus alii-que ultra Carolum Magnum scripserunt anno regni nostri, hic Notarius loquitur more eorum qui post Carolum scripsere diplomata, et quidem addito nomine Domini, ex vsu acui posterioris. Denique Gerardus Notarius ad vicem Dadonis Cancellarii recognouit, quae formula numquam

votisque
nonnullis
differens,

quam fuit primae stirpi regiae vsurpata, nec facile est dicere, quandonam in istis praecisis terminis coeperit in secunda. Notarios enim aliorum vice inuenio subscripsisse, etiam sub Ludouico Pio; sed eorum nominibus, quorum vice subscribebant, additum titulum Cancellarii, non reperio: quamuis dubium non sit Cancellarios vel Archicapellanos aut potius Episcopos fuisse, quorum vice (si quidem ipsi per se non scriberent, vt scribebant saepe) Carolingorum tempore fiebant subscriptiones. Imprimis autem dictanda est Indictio II. Amandino diplomati importune et imperite afficta. Componitur illa cum anno XI. Dagoberti, apud Neustrios scilicet, qui fuit Christi DCXXXIX. quando XII. Indictio curabat: Vnde igitur II. Indictionem accepit innouator? Cautè interim et ex destinata antiquitatis affectione egisse eum putamus, quod annum Christi, quem sciebat a vetustioribus diplomatis ante saeculum XI. scriptis, constanter abesse, non expresserit.

Pag. edit.
XXIV.

et II. Indictionem imperite componens cum anno II. Dagoberti.

C A P V T V I I I .

SIMILES ECCLESIARVM 'ALIQVOT ALIARVM CHARTAE HISTORICO EXAMINE REPROBATAE.

103. **V**ndecimo Christianae Aerae saeculo et sequentibus dum Ecclesiae vniuersalis pacem tot vndique schismata seditionesque turbarent, ea erat morum corruptela vt qui Dei famulatum erant professi, et videbant a potestatibus secularibus vndique accidi immunitates et possessiones suas, non magno crimini sibi ducerent, pro ipsis tuendis fingere, quae in nullius cessura praeiudicium, solum videbantur conductura tuendae aequitati. Quemadmodum autem monasteriorum Superiores innocens quaedam, vt ipsi putabant, vafrities permouebat, ad eiusmodi fictiones procurandas; ita sciolorum quorundam, ad hoc inductorum, manus atque stylum animabat profunda quaedam chronologicarum rerum istis temporibus ignorantia, per quam sciebant impune quidlibet se scripturos, modo secundum aliquam publicorum instrumentorum formam, neque testium insignium deessent nomina, neque temporum characteres vndecumque accepti. Sic Vedastino diplomati, in conuentu Episcoporum atque Abbatum Atrebatum, subscripsisse cum S. Vindiciano finguntur, anno VII. Theodorici, in Neustria tandem

Vnde nata
hac fingendi
licentia et
infelicitas
tanta

Baring. Clav. Dipl.

Qq

etiam

Pag. edit.
XXIV.

etiam regnantis adeoque Monarchae, qui fuit annus Christi DCLXXXVI. SS. Austregifilus, Eligius, Wandregifilus, pridem vita functi; item SS. Lambertus et Philibertus, tunc exules, quod in Exegeſi Dagobertina num. 29. demonſtrauimus. Alibi autem imputauimus boni Scriptoris ſimplicitati, quod Sanctos, quos in tuendis monaſterii iuribus optabat patronos, adlegerit in teſtes actionis, cui nec interfuert nec intereſſe potuerant: ratus forſitan tanto magis certam obtenturum ſe fidem, quod plurium illuſtriorumque nomina collegiſſet.

vt etiam vi-
ri docti ta-
lia recipe-
rent?

104. Et vero ſucceſſu non caruerunt eiufmodi fraudes, non tantum ſaeculis diu poſt ſecutis, ſed iſtis illis quibus naſcebantur temporibus, etiam apud viros alias non ineruditos, ſed rerum hiſtorice penſandarum rudiores; vti colligitur ex eo, quod cum toties tamque abnormiter peccaretur in hoc genere, nemo vnus inuentus ſit, inter tot medijs aevi ſcriptores, quid vel vnicum iſtiusmodi diploma falſitatis et interpolationis arguerit, eſſi multi hiſtoriam ex profeſſo tractarent. Quis non miretur Baldericum, Noiomenſem ac Tornacenſem Episcopum Saeculo XI. et Sigeberto Gemblacenſi Seniore; ſic, hoc commentario lecto, legat Caput 25. Chronici Cameracenſis et Atrebatenſis ab eodem conſcripti? Videbit enim dicto Capiti inferi, cum multis ſubſcriptionibus, Reſcriptum Ioannis Papae quinti, quod ad petitionem S. Vindiciani idem Pontifex confirmaveſſet priuilegium, a dicto Sancto datum Eccleſiae S. Mariae Atrebatenſis; quae quia ab initio Clericalis fuit, vti & Argentoratensis, cuius ſuppoſititia diplomata ante reieciſimus, apparet mali exempli licentiam etiam ad Clericos pertinuiſſe. Atqui Reſcriptum iſtud, nec modum nec formam habet Pontificalis Bullae, ita enim incipit: Audite ſententiam quam dico. Si quis &c, deinde abſque vlllo indicio diei, anni Pontificalis, aut ſcribentis Notarii, ita ex abrupto ſubſignare dicitur Papa: Ego Ioannes Papa, hoc priuilegium, a mea parvitate editum, firmavi ac roboravi. Deinde ſequitur: Ego Marinus Vicarius Sedis Apoſtolicæ firmavi ac roboravi.

inter quos
Baldericus
Ep. deceptus
fuit,

per bullam
falſo impu-
tatam Ioan-
ni quinto,

105. Equidem exiſtimo eiufmodi Priuilegiorum, a Romanis Pontificibus pendendorum, eo et praecedentibus ſaeculis omnibus nullum uſum fuiſſe. Certe ex Gregorianarum epiſtolarum ampliffimis voluminibus nihil tale apparet. Sed nec huius Ioannis vllae omnino extant litterae, quas cum illo decreto conferamus: Satis tamen falſitatem ſuam haec probare videtur inſcriptio, Vindiciano cum Coepiſcopis degentibus Galliarum finibus fraternam viſitationem & paternam benedictionem. Neque Agatho, iſtis Imperatoribus ſcribens epiſtolas, Conſtantinopolitano Concilio III. Act. 4. inſertas, ſub annum DCLXXXI. neque Leo II. ſcribens

scribens Dilectissimis Fratribus Ecclesiarum Christi Præsulibus per Hispaniam constitutis (si tamen vere sunt huius epistolae, quae nomen eius praeferunt) sub annum DCLXXXIII. neque alius antecedentium vel subsequæntium Pontificum vllus, inueniuntur per eiusmodi aliquam appreciationem suas epistolas aut decreta auspicati, Salutem in Domino si quis addidit, multum addidisse videbatur. Primus Ioannes huius nominis XII. auctiori vsus phrasi, Confratri Dunstano Dorobernensis Ecclesiae Archiepiscopo vitae perpetuae permanendam in Christo salutem apprecatus est. Ioannes postea XIII. incerta phrasi; modo salutem in Christo et visitationem, modo Christianam salutem et Apostolicam benedictionem, modo Apostolicam benedictionem et salutem impertiens per eas quae extant epistolas, nihil ad posteros stabile reliquit: et Saeculo XI. ad medietatem vergentem, Clemens II. nonnisi perpetuam in Domino salutem scripsit: quem post annos tres secutus Leo Papa IX. in certum ac stabilem morem assumsit, salutem et Apostolicam benedictionem suis scriptis praemittere, quod alii post eum tenuere. Scio ab aliquibus viris eruditis eiusmodi formulae auctorem dici S. Cletum: Sed hoc pariter scio, nihil tale in antiquis Pontificum Vitis aut Breuiariis ecclesiasticis legi. Primus qui hoc asseruisse inuenitur, Martinus Polonus est; in hoc aliisque multis non maiori fide dignus, quam in fabula Ioannae Papissae, ex aliquo triuio vel leuiori auctore temere arrepta, et cum aeterno nominis sui probro cauillatoribus haereticis, ad obgannendum sedis Apostolicae integritati, nimis inconsiderate oblata.

106. Porro ex eo quod diximus, de salutandi formula veteribus Pontificibus vsurpata, pariter discas, cuius auctoritatis sit illud San-Maximinianum Priuilegium apud Zyllesium, quod Gregorio II. Papae imputatur, quodque inter tot optime conseruata et originaliter legenda diplomata fere solum caret originali et tantum profertur ex fide transcriptorum. Quorum nullum est annis trecentis aut quadringentis antiquius, vt mihi certa constat relatione. Primum sic incipit: Gregorius Episcopus Servus Servorum Dei, Basino, Abbati venerabili monasterii S. Ioannis Apostoli et Evangelistae atque sanctissimi Confessoris Christi Maximini, cuius corpus ibidem quiescit, tibi tuisque successoribus salutem et Apostolicam benedictionem. Itane Gregorius II? Quanto ille ad Carolum Martellum, Principem tantae auctoritatis et nominis, scripsit simplicius; Domino glorioso filio, Carolo Duci, Gregorius Papa? Non dico quam ab illius temporis vsu ac monachorum primaeva simplicitate aliena sint priuilegia ibidem contenta, quale inter alia est, vt in praecipuis festiuitatibus Mitra, Dalmatica et Sandaliis Abbas inter sacra vtatur;

Pag. edit.
XXIV.

cum formula salutandi ante S. Leonem inusitata,

nec S. Cletum adscribenda.

et alteri, quae Gregorio II. falso adscribitur, similem:

Pag. edit.
XXV.

sed haec aliis disputanda relinquens, solum noto hanc clausulam; Scriptum per manum Benedicti Scriniarii S. R. E. in mense Ianuario Indictione XII. Non ita verus Gregorius II. sed in fauorem S. Bonifacii, Germanicarum partium Apostoli Episcopis ac Ducibus, Clero et plebi scribens litteras, quas in corpore Conciliorum habemus, easdem sic terminat: Data Kalendis Decembris, Imperante Domino piissimo Augusto Leone, imperii eius anno septimo; sed et Constant. Imperatoris eius filii anno quarto, Indictione sexta, id est Christi DCCXXIII.

illam etiam
Ioannis non
esse probat
clausula mo-
ris recentio-
ris.

107. Sesquifaeculo post inuenitur solennitas maior, litterarum Pontificiarum subsignationibus addita; dum et Secretarii, epistolam seu decretum scribentis, nomen apponitur, et Cancellarii sigillantis. Secundum hanc formam Marinus Pontifex apud Vghellum Tom. I. col. 133. scribens dilecto Abbati Daneli, et coenobio S. Petri Solenniacensis, ac monachis inibi nobiliter degentibus, indulgit ipsis priuilegium, quod hoc modo concluditur: Scriptum, per manum Zachariae Scriniarii S. R. E. mense Majo Indictione I. Bene valete. Tum signati priuilegii tempus additur hoc modo: Pridie Idus Iunias, per manum Valentini Ecclesiae Portuensis Episcopi, Regnante in perpetuum Domino Deo nostro, Anno Pontificatus Domini Marini universalis Papae primo, Indictione prima. Scilicet Imperatoribus Constantinopolitanis in haeresim toties relabentibus atque relapsis, et vrbe Roma ab eorum iurisdictione prorsus liberata, nouoque imperio in Occidente constituto per ipsummet Romanum Pontificem, deserunt Romani annos Imperatorum numerare, et absque numero scribere coeperunt, regnante Domino nostro Iesu Christo, aut simile quidpiam: quod aliqui postea etiam adhibere ad annos a Christi incarnatione designandos, addito eorum numero, iuxta Aeram tunc vsurpari incipientem. Vide de hac formula, pluribus saeculis, sed nusquam vniuersaliter vsurpata, Ioannem Beslium. Haec sufficiunt, vt intelligatur, neque San-Maximinianum priuilegium, Gregorio II. adscriptum; neque Atrebatense, Ioanni V. attributum, habere styllum aut formam eius temporis cui imputantur. Fateor etiam suspectum mihi esse Priuilegium Ioannis XIII. apud Zyllesium, cuius aequae ac supra refutati Gregoriani nullum apparet originale, tum ob alias causas, tum maxime quia pro eo quod signare oportuisset annum Pontificatus et Indictionis, dicitur priuilegium istud lectum in Synodo Romae habita, assidentibus Diuis Imperatoribus Ottone Magno filioque eius aequiuoco, anno Imperii Maioris sexto, Iunioris primo: quae formula modo plusquam vno offendit, sed nolo immorari.

108. Non possum tamen quin adhuc addam verbum vnum de portentosis Atrebatensis chartae subnotationibus. Etenim post qualem Pontificis et Vicarii eius subscriptionem, dictam chartam pariter sub-signando confirmant Episcopi, Andreas, Bonibertus, Laurentius, Pedelbrandus, Nautor, Hilarius, Constantius, Martinus, Christophorus, Thomas, Felix, Audoënus, Austregisilus, Ravengarius, Silvinus: ex quibus Austregisilus, vt dixi, pridem obierat; Audoënus etiam e viuis excefferat, eratque nonagenarius anno DCLXXXIII. caeterorum nemo inuenitur nominatus inter omnes, quos eo toto saeculo florentes in Gallia vniuersa, exhibent catalogi Episcoporum apud San-Marthanos. Neque hic tot absurditatum finis; sequitur enim: Ego Leodegarius, ab impio iudice Ebroino cathedra Augustodunense depositus, scripsi et subscripsi. Data octavo Idus Maij, anno VII. regni Domini nostri Theodorici Regis, Indictione II. Indictione XIV. scribere oportuerat, vt cum anno Regni VII. quem diximus, fuisse annum Christi DCLXXXVI. illa quadraret; quamuis, vt dixi, nullas tum indictiones nosset Gallia. Sed hoc leuissimum est. Illud quis dissimulet? quod S. Leodegarius anno DCLXXV. captus ab Ebroino, oculisque euulsis custodiae mancipatus; et biennio post e ductus e latebris coenobii ad quod confugerat, post multa coram Rege Theodorico opprobria linguamque exectam, et post biennem in Fiscanenli monasterio quietem occisus anno DCLXXIX. fingatur septennio post scripsisse ac subscripsisse; aeque ridicule, ac in Vedastino, de quo supra, priuilegio legitur, Ego Audomarus Episcopus absque oculis subscripsi. Denique qui primus esse debuerat S. Vindicianus, vtpote cuius rogatu cuncta fiebant, ita scribere fingitur: Ego Vindicianus Episcopus iussu Theodorici Regis et rogatu Ioannis summi Pontificis scripsi et subscripsi.

Pag. edit.
XXV.

parachroni-
smi plures,

atque sub-
scriptionum
formulae
absurdae,

109. Nihil horum quamuis palpabilium errorum suffecit, vt vel Baldericus Episcopus, vel Walternus S. Sepulchri Cameracensis Abbas Balderico coaeuus, vitam S. Vindiciani scribens, venirent in suspicionem imposturae. Georgius quoque Colvenerius, multae lectionis et cognitionis historicae vir, suas ad Baldericum Notas subiungens, et studiosè hoc priuilegium illustrans, non aduertit animum ad horum quidpiam, vt lectorem suum moneret de fide non magna tali scripto habenda. Quid autem alios dico? Numquid et nos ipsi, in haecenus edito Trimestri, huiusmodi instrumentum varia partim citauimus mutila, partim attulimus integra, contenti solas annorum Christi et Indictionum notas, velut a posteris adiectas, repudiasse; quae nunc aliis pluribus vitiis deprehendimus laborare, postquam serio hanc disquisitionem

Pag. edit.
XXV.

Cauimus nos
ne talia pro-
baremus,

nem suscepimus? Etenim in materia de Sanctis (quorum gesta, virtutes, miracula pleraque in bona narrantium, maxime coaeuorum auctorum, fide suscipimus) putamus piam credulitatem, magis quam argutam suspicacitatem tenendam nobis esse; et vbi non offertur verosimilior auctoritatis dignioris aut certioris chronologiae contradictio, libenter excipere solemus, quae a maioribus tamquam vera traduntur: quia non possumus vno eodemque tempore omnia scrutari et assequi. Quoties tamen euidens nobis se aperuit falsitas, semper putauimus talia ressecanda; parcius quidem in principio (quia minus ad verorum falsorumque discrimen exercitatis, quandoque nec dubitare quidem venit in mentem) progrediente autem opere, liberius frequentiusque; proportionate ad crescentem vsu experientiam.

ideoque reie-
cimus testa-
mentum S. Al-
degundis an-
no 20. Dago-
berti nota-
tum;

110. Sic ad Vitam S. Aldegundis XXX. Ianuarii cap. 3. litterae in Annotationibus, repudiauimus Testamentum eidem Sanctae attributum, cuius initium ac finem legeramus in Vita Gallica, per quendam Capucinum composita lib. 2. cap. 5. Apparebat enim ipsum vndequaque supposititium ac ruinosum esse, ideoque non curauimus ex Malbodiensi archiuo habere integrum, incipit: In nomine Sanctae et in-
diuiduae Trinitatis, praeter eius aeui morem, vt ostendimus: huic ta-
men fundamento innititur diuinatio asserentium, Aldegundem, San-
ctissimae Trinitati pie deuotam; tres ecclesias Malbodii aedificaf-
se. Ipsam porro Sanctam, loquentem ore non suo, audiamus. Ego Aldegundis possessiones meas, quas ex patris et matris hereditario iure obtinebam, tradidi, assensu Domini Hilderici Imperatoris, quin et Dagoberti et Principum eius in ministerium ancillarum Dei, ad illud sacrum monasterium quod vocatur Malbodium, vbi venerabiles Episcopi Autbertus, Amandus, Audoenus, Vrsmarus altare Domini dedicaverunt quarto Idus Iunii. Itane vero? quatuor ad vnum altare consecrandum Episcopi? At quo tempore? Vtique paulo antequam haec dicitur facta donatio aut forte ipso die, nec enim alius deinceps dies exprimitur, nam iidem pariter subscripti inueniuntur: idque anno XX. Dagoberti, videlicet Primi, nam Secundum chartae huius fabricator ignorauit, Tertius vix quadriennio regnum tenuit. Primus autem quamdiu? Vtique annis duntaxat XVI. ab eo quo primum Austrasiae praefectus est tempore. Quid vero Secundus? Potuisset hic ab obitu patris, quantumuis exul regni sui annos numerare, ratione iuris quod habebat ad illud: id tamen fecisse nullo probatur documento: sed econtra exemplaria donationis factae S. Remaclo per Grimoaldum, post huius obitum scripta anno quarto Regni Domi-

videtur ipsa
Malbodiensi
monasterio
cessisse bona
sua

Domini nostri Dagoberti Regis, intelligi debent signari cum respectu ad regnum Austrasiae recuperatum.

Pag. edit.
XXVI.

III. Demus tamen quantumvis longam Vitam Primo Dagoberto, annus illius XX. apud Austrasios in annum DCXLII. caderet; quando infantula adhuc erat Aldegundis, circa annum dumtaxat DCLV sacro velo in primae aetatis flore donata. Et condi quidem statim coepit Malbodiense monasterium, sed annis aliquot opus fuit vt completo opere ac disciplina stabilita, credi possit fundatrix pia suis bonis cessisse: quod cum fecisse dicatur ex consensu Domini Hilderici Imperatoris, quin et Dagoberti et Principum: quidni (quamvis ineptus hic sit imperatoris titulus) putemus id fecisse intra annum DCLXXI. et LXXV, quibus Childericus, Chlodouaci secundi filius, totius fere Imperii Francici obtinebat monarchiam; Dagoberto II, S. Sigeberti filio, post reditum ab Hibernico exilio, in Adrhenanis partibus dumtaxat regnante, quoad vixit idem Childericus: vt alterius quam Childerici consensum requisitum fuisse a S. Aldegunde minime credam. Quia tamen idem ille Dagobertus anno DCLXXV. paternum Austrasiae regnum recuperavit, si tunc adhuc superfuit Sancta, annum vitae circiter quadragesimum agens, (quod nobis satis videtur probabile) potuit ab ipso quoque donationis prius factae confirmationem petiuisse, et haec etiam potuit esse causa, cur regno Dagoberti ipsa cessio fuerit attributa a Scriptore, non distinguente primum actum a secundo, nec Dagobertum Iuniolem ab illius nominis primo. Ita ergo suam chartam conclusit: Actum Malbodio monasterio, ante altare S. Mariae et Sanctorum duodecim Apostolorum. Datum anno vicesimo regni Dagoberti inclyti Regis (obliuiscitur mensẽm diẽmque notare) sub praesentia virorum et ancillarum Dei, quorum nomina et signacula subter tenentur inserta. Ego similem formulam nusquam alibi legi; cui tamen insistere nolim, quia trahunt me ad se subfigurationes prodigiosae, prorsusque tales, vt appareat bonum Scriptorem notorum sibi Sanctorum texere litanias voluisse.

circa annum
676 sub Chil-
derico,

Dagoberto II.
postea cessio-
nem confir-
mante.

112. Signant igitur consequenter, Autbertus Episcopus, quem licet epistola quaedam, Fulberto Carnotensi imputata, sed in posterioribus editionibus prudentius omissa, fingat S. Aldegundis corpori sepeliendo adfuisse; nos tamen ante ipsam obiisse tenemus, anno DCLXXI; Aman- dus Episcopus (qui senex forte adfuisset) Audoenus Episcopus, quem octogenario propinquum, tam procul a sua Sede in regnum alienum excurrisse, non credimus. Ursinarus Episcopus, tunc necdum quadragenarius, et probabiliter nec Episcopus. Deinde Vincentius Abbas, Humbertus Abbas, Eloquius Abbas. Primus est S. Waldetrudis maritus, S. Aldegundis

Testamenti
istius sub-
scriptiones
ridiculae;

Pag. edit.
XXVI.

quibus ta-
men aucto-
r tertiae
Vitae S. Al-
degundis fi-
dem habuit;

degundis Sororius, qui coenobio Castrilocensi, in quo monachus vi-
xit, numquam praefuit. Secundus, Maricolensis fundator, an unquam
Abbatis titulum gesserit, vehementer addubito. Tertius Latiniacensis in
Neustria Abbas circa Parisios, sub Chlodouaeo II, circa annum DCL,
si tum viuebat (quod quaeremus III. Decembris) non erat tamen aduo-
candus tam longe. Erminus vir Sanctus, neque cum hoc titulo suum
nomen signasset, aut signari ab alio permisset; neque vir dici potuisset,
tum adhuc adolescens, vtpote mortuus anno DCCXXXVII. Etto Abbas,
colitur X. Iulii cum titulo Episcopi Hiberni, videturque praedicto S. Wal-
detrudis marito Vincentio notus fuisse in Neustria: caetera fabulis obsita
sunt, alias examinandis. Sequuntur subsignando Waldetrudis, soror S.
Aldegundis; Gertrudis Niuellenis, mortua DCLIX; Aldetrudis et Ma-
delberta, praedictae Waldetrudis filiae iuuenulae; omnes cum titulo
Abbatissae: ac demum Geruida, amita Beatae Aldegundis, quae eam
de sacro fonte suscepit. Ridiculus sim, si velim ostendere nihil sic origi-
naliter scriptum fuisse, ideoque hic finem facio plura huius testamenti
vitia exaggerandi: tantum moneo, Vitam S. Aldegundis, ex MS. Gisle-
niano editam a nobis tertio loco, cum alias a nobis non magni fieret,
nunc etiam aestimari minoris, eo quod num. 12. meminerit S. Amandi,
vna cum praenominatis Episcopis et Abbatibus aliisque quam plurimis lo-
cum dedicantis, eundemque cum suis appendiciis Catholica auctoritate
et Apostolica firmantis. Quamuis enim auctor (quem credimus multo
iuniorem fuisse Hucbaldo, secundae Vitae Scriptore) istius auctoritatis
et firmitatis praeceptum, ne lectori fastidium generet, praeterire se di-
cat, vix tamen dubitamus, quin id quod allegat ipse, vel eiusdem plane
farinae sit cum hoc testamento, vel vnum idemque.

vti etiam
Browerus

pro legitimis
chartis su-
cepit eas,

113. Tempus nunc est, vt, post tam longinquam peregrinationem,
Treuiros, vnde exorsi sumus, reuertamur, reuisamusque Annalium
conditorem Browerum eorumque editorem Masenium: quos, licet alias
eruditos viros, fuisse tamen in dignoscendis veris falsisque diplomatis de-
ceptos pluries si demonstraui, credo eorum auctoritatem, dum pro
Horreenfi quoque diplomate stant, nobis a nemine obiiciendam. Glisce-
bat inter Archiepiscopos Treuirenses et Sanmaximinianos Abbates con-
tentio: hi vero pro sua causa allegabant primo Dagobertinum diploma,
quo dicebatur Constantinus Magnus ita fundasse monasterium, quod illius
loci habitationem aliae personae noluit subdere, nisi suae Successorum-
que Imperatorum potestati: et hanc immunitatem qualitercumque proba-
tam, velut certo compertam, confirmare docebatur isto suo diplomate
Dagobertus: addebant Pipini Regis ac filii eius Caroli Magni rescripta,
quibus

quibus decreuerint, vt tam Abbas quam monachi sub Regum mundiburdio in Saecula manerent. Vt ergo talium diplomatum retunderetur auctoritas, zelo fortassis bono, sed non secundum scientiam, praesumpsit aliquis, sub eorundem aliorumque Regum Francicorum nominibus, chartas contrarias fingere, quibus crederetur cella S. Maximini fuisse in praedio seu territorio ecclesiae S. Petri Treuirensis constructa: aut in eiusdem ecclesiae eiusque Pontificis aeterna possessione manere iussa.

Pag. edit.
XXVI.

114. Duo prima, scilicet Dagoberti ac Sigeberti Regum, minus nos tangunt, quia nec praetenduntur quidem vsquam extare originaliter: sed in solius Francisci Roserii fide citantur a Browero: quae fides quam exigua sit, docere poterit Arrestum Concilii Statuum, coram Henrico III. collectorum anno 1583. insertam habens confessionem auctoris, ignosci sibi postulantis, quod in libris Stemmatum Lotharingiae (vnde ista profertur) plurima fraudulenter et malitiose excogitauerit. In his etiam ista duo fuisse nemo negauerit, qui dignatus fuerit, Zyllesium ipsa resutantem legere, aut hic in genere dicta illis in particulari applicare: nam sigilli fabulosa fabricatio, signi monogrammatici defectus, tituli subscribentium aeuo incongrui, errores chronologici grauissimi, characteres temporum peregrini, loco non suo et quidem imperite positi, in istis aeque ac aliis hactenus refutatis inueniuntur. Considerationem nostram magis merentur alia duo Pipino et Carolo imputata, habentur enim apud Browerum, de cuius optima fide dubitare nefas, tanquam descripta ex originalibus litteris, quas ipse viderit suis signis et sigillis munitas, ad annum 769. et 773.

quas finxit
Rosertius in
Stemmatibus
Lotharing.

115. Habent ambo praenotatam hanc formulam: In nomine Domini Dei aeterni et Salvatoris nostri Iesu Christi, Ludouico Iuniori Lotharii filio ferme vsitatam. Ambo hoc inchoantur exordio: Si liberalitatis nostrae munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii, et necessitates ecclesiasticas ad petitiones Sacerdotum nostro relevamus iuvamine, atque Regali tuemur munimine; id nobis, et ad mortalem vitam transigendam, et ad aeternam feliciter obtinendam, profuturum liquido credimus. Proinde noverit omnium fidelium nostrorum tam praesentium quam et futurorum sagacitas etc. Sic progrediuntur iisdem pene verbis ambo, nisi quatenus necesse fuit patrem, a filio; primam priuilegii concessionem, ab eiusdem confirmatione distingui: quod antiquis Regibus fuisse vsitatum nullis ostendetur exemplis, et contrarium apparet ex verioribus Pipini atque Caroli diplomatis apud Zyllesium, datis Vtilrado Baring. *Clav. Dipl.* R r Abbati,

aliorum Pi-
pino et Caro-
lo Regibus
imputato-
rum

Pag. edit.
XXVII.

et sumto-
rum ex diplo-
matis Ludovici R. Germaniae,

Abbati, quibus ista videntur fuisse ex diametro opposita, sed fictione prorsus infelici. Etenim si requiras diplomata Ludouici Regis Germaniae, inueniens aliquod eorum, verbotenus descriptum, materiam prae-buisse figmento. Tale est priuilegium quod Ludouicus, Ludouici Pii filius, Germaniae Rex, anno regni sui XVII, qui fuit Christi circiter DCCCXLII, dedit Ecclesiae Paderbornensi, quod inuenitur in Monumentis Paderbornensibus pag. 205. primae editionis. Carolus etiam Crassus, simili fere stylo, similes donationes aliquas legitur conscripsisse: quae satis est hic leuiter indicasse.

fictio se pro-
dit per in-
dictionis vi-
tium,

116. Praetensum porro Pipini diploma concluditur hoc modo: Ego Ioseph Subdiaconus ad vicem Welfardi recognoui. Data XV. Kalendas Iulii, Indictione quarta, anno nono regnante Pipino inclyto Rege. Actum Tulpiaco in Dei nomine feliciter. Primum Pipini annum exordientibus in anno Christianae Aerae DCCLII, qui habuit Indictionem quintam, nonus eius annus deberet cum decima tertia Indictione concurrere: aut cum vndecima, si erroneam plurium chronicorum rationem sequaris: non tantum igitur alieno tempore, sed etiam imperite adhibetur Indictio.

ae posterioris
aeui mono-
grammata,

117. Nihilo hac quam iam refutauimus, Pipiniani commenti subscriptione felicior est subscriptio secundi figmenti, Carolo Magno apud Browerum attributi, his verbis: Suavis ad vicem Ercambaldi recognoui. Data Kalend. Septembr. anno VI, regnante Carolo piissimo Rege, Indictione XI, Aristalio palatio in Dei nomine. Amen. Exorsus est regnare in Francia Carolus anno DCCLXVIII, proinde VI. regni annus conuenit cum anno Christi DCLXXIII, qui vere habuit Indictionem XI. Huic conuenientiae fidens Browerus, qui non fuerat ausus Pipino attributum diploma integrum dare, quomodo illud habemus scriptum ad calcem Chronici Treuirensis per Cononem a Falckenstein Archiepiscopum compilati, Carolinum hoc integrum exhibuit. Neque animaduertit, quod si suppositionem non manifestet Indictio a vero exerrans; prodat tamen eandem ipsa praemature adhibita, ante susceptum Romani Imperii titulum. Quid quod Carolo Magno affingatur monogramma moris Henriciani; cum tamen Carolini signi tam multa apud varios extent testimonia, omnia formae supra descriptae conformia. Pipini monogramma ad imitationem eius fictum est, quo vsi fuisse sciuntur posteriores Pipini in Aquitania. Ipsa si videas, satis est vt reiicias. Eccum ergo illa, vt sunt apud Browerum expressa.

C A P V T IX.

INDICANTVR ALIAE PLVRES CHARTAE,
REGIBVS MEROVINGICIS
AFFICTAE.

118. **P**hilippus Labbe, nouae auctiorique Conciliorum editioni cum totius Galliae omniumque Eruditorum luctu immortalis, inter caetera magnae vtilitatis opuscula, quae dedit in lucem, post Historica Regum Francorum elogia subtexit exactam Cancellariorum regionum Historiam, et veterum instrumentorum Miscellanea, vere curiosa; primae Stirpis Regum chartas, quas potuit inuenire omnes, quinque primis Capitibus aut proferens ipse, aut ab aliis iam prolatas attingens. Prima, et omnium hactenus notarum in eo genere antiquissima (si vera) est Chlodouaci primi Christiani Regis; data, vt praefertur, monasterio S. Ioannis Reomaensis in Burgundia cum hac clausula:

Tales sunt
quae tribu-
untur.

✠ Signum Clodovei, fortissimi Regis.

Datum sub die IV. Kal. Ianu. Indictione V,

Actum Remis ciuitate. In Dei nomine feliciter ✠

Ego Anachalus obtuli, anni Magni Clodovei XVI.

Primum Chlodouaci annum incidere in Aerae Christianae annum Chlodouae pro anno
CCCCLXXX, demonstratum est ad vitam abnepotis eius S. Sigeberti, Chr. 497.
1. Februarii num. 12. alii biennio serius auspiciantur: Baronius quadriennio. Secundam sententiam tenuit qui Indictionem V. cum anno regni XVI. composuit; pro quo etiam facit Petrus Royer in historia dictae Abbatiae, multos conatus a suppositionis suspicione liberare hanc chartam: sed conatu irrito. Vt enim recte notat Labbe, anno CCCXCXVII. necdum Burgundiam obtinebat Chlodouacus; cum victoria illius de Gundibaldo Burgundionum Rege, circa Diuionem, relata dumtaxat sit sub Consulatatu Patricii et Hispatii, teste Mario Episcopo Auenticensi, annis circiter XXV post eam victoriam nato. Consulatatus autem iste annum vulgaris Aerae quingentesimum signat: ideoque, inquit idem Labbe, piget plura nullitatis indicia colligere, eaque lectori considerata relinquere malo.

119. Secundum eidem Regi imputatum diploma continet fundationem monasterii S. Petri Viui, apud Senones, Actum publice in urbe pro 509

Pag. edit.
XXVII.

Parifina, anno Domini quingefimo, regni vero fexto decimo, a baptifimo autem anno tertio. Ego Clodoveus in Dei nomine Rex Franciæ manu propria fignum firmavi et fubfcripfi. Ego in Dei nomine Crothildis Regina. Ego in Dei nomine Theodoricus filius ejus Rex: et fic confequenter Chlodumirus, Childebertus, Chlotarius, Reges, filii ejus: deinde Theodechildis, filia ejus cariffima; Heraclius Archiepifcopus Senonenfis, tum alii feptem Epifcopi etc., ac denique concluditur: Data menfe Octobris, Indictione I, in Dei nomine. Parifis vrbe Regia. In annis Chrifti, Regni et Indictionis coniungendis erratum effe fatis per fe apparet. Labbaeum audiamus de ipfa charta iudicantem. Multi qui hanc numquam viderant, fuam de ea fententiam dicere praefumferunt; ideo integram lectori exhibendam putavi, eique aestimandum relinquere volo an poffibile fuerit, vt anno Chrifti quingefimo, quatuor huius Monarchae filii iam tum gererent titulum Regis; vt S. Theodechildis, dato quod fuerit nata ex matrimonio Chlodouaei et S. Clothildis, eam egerit tunc aetatem qua fe potuiffet deuouere Deo et fundare monafterium; vt Chlodouaeus daret terras in prouincia Aruernica, et in Lemouicino pago, et in Caturcenfi pago, et in Petragorico pago, et in Galuadano pago, eo tempore quo necdum pugillum terrae poffidebat in Aquitania, a Vifigothis vſque ad annum DVI. detenta; vt denique tali anno fubfcripferit Remigius, iam fenes, Remorum Epifcopus (hunc oftendimus ad Acta S. Vedafii VI. Februar. §. 2. et 3. natum anno CCCCXXXV, baptizaffe Chlodouaeum CCCCXCIV, obiiffe DXXX) et cum eo fubfcriperint iam tunc Epifcopi, tum alii qui ibi nominantur, quofque non omnes fuiſſe ſynchronos eruditi ſciunt, tum Auſtregifilus Bituricenſis Archiepifcopus, ad hanc primam totius Aquitaniae cathedram promotus, anno dumtaxat DCXII.

120. Tertium incipit: In nomine Sanctæ et individuae Trinitatis Chlodoveus; et de Myciacenſi, Cambiacenſi, ac Latiniacenſi fundis, donatis S. Eufpicio et S. Maximino, ſignificat omnibus Epifcopis, Abbatibus, Comitibus, Miſſis, Vicedominis, Vicecomitibus, Vicariis, Telonariis, Centenariis, Villicis. Deſideratur nomen Cancellarii, dies, locus, annus, et ſubſcriptiones: quia, inquit Labbe, ea fuit temporum ſuperiorum ignauia, vt qui monaſtica tranſcribebant chartularia, ſaepe appendices iſtas tamquam inutiles reſecarent, quas nunc maxime requirunt eruditi, tamquam lucernam in loco caliginoſo; alias etiam hae manifeſtius declaraffent iſtius chartae fictionem. Quartum, in fauorem monaſterii S. Hilarii Pictauienſis fabricatum, incipit: Ego in Dei nomine Chlodoveus, et integrum legitur in Supplemento Annalium Aquitanicorum Boucheti pag. 41. nobis necdum viſo: quare nec de eo amplius docere

Pag. edit.
XXVIII.

docere possumus, quam quod dicat Labbaeus ita haberi in fine: Factum est hoc Aurelianis, anno ab Incarnatione Domini DXXIV, Iustiniano Romae Imperatore etc. Post quae hanc censuram idem Labbaeus addit: Vehementer obstupui, quod de nouo ineptissimum hoc Diploma typis mandatum sit, dignumque censuerit aliquis cui Gallice reddendo operam impenderet. Annus ab Incarnatione Domini DXXIV, quando non amplius viuebat Chlodouaeus, mortuus circa an. DXI, aut vt tardissime aliqui DXIV; neque ad Imperium euaserat Iustinianus, qui regnare coepit DXXVII; neque Pontifex erat Vigilius, anno primum DXL electus; hic inquam annus, et aliae similes circumstantiae, testantur prodigiosam ignorantiam impostoris, talem chartam machinati; et negligentiam aut malam fidem eorum qui ipsam publicant, Lectore, exiguam saepe antiquitatis ac verae chronologiae notitiam habente, non praemonito cavere insidias, quibus nimium credulae simplicitati illuditur.

Pag. edit.
XXVIII.

et 524.

121. Pergit deinde praelaudatus auctor ad diplomata Childeberti, qui patri Chlodouaeo successit, et vsque ad DLVIII. regnum tenuit; cuius diploma de Villa Cellensi ecclesiae Parisiensi donata, in gratiam S. Germani, a quo Rex sanitati redditus per miraculum fuerat, sic concluditur: Et ut haec auctoritas firmior habeatur et per tempora perseveret, manu nostra eam firmamus et roboramus. Actum anno decimo septimo regni nostri in mense Ianuario. Demonstrauimus nos ad Acta S. Sigeberti num. 71. obiisse Chlodouaeum anno DIX; itaque annum si sequentem primum facias Childeberti, per huius annum XVII, Christi annum dumtaxat DXXVI. habebis: atqui S. Germanus (quem Dominum ac patrem suum et Parisiacaе vrbis Episcopum hic vocare Rex fingitur) anno DLV. necdum erat Episcopus. Itaque hoc scientibus, inquit Labbe, non est cur pluribus inculcem vt chartam hanc suspectam habeant. Stylum etiam non illius aevi facile quis deprehendet, eo imprimis notabilem, quod in plurali numero Rex loquatur, forma ante saeculum septimum inusitata; ob quod etiam suspecta, immo supposititia haberi debent diplomata, quorum vnum profert Labbe, datum in gratiam S. Carilefi anno decimo quinto regni, et alterum datum anno quarto, nec non tertium in fauorem coenobii S. Germani de Pratis Datum quod fecit mensis Decembris die VI. anno XLVIII, postquam Childebertus Rex regnare coepit. Coepit autem a morte patris die XXVII. Nouemb. anni DIX, et desit XXIII. Decembris anni DLVIII, vt ex hac quidem parte difficultas non sit in sententia nostra: quantumcumque tamen hoc eatenus subsistat, et Archetypi integri, chirographo ac sigillo regio muniti, fidem appellet Iacobus de Breul (qui illud ad cap. 20. lib. 2. Aymoini reperit ab in-

Childeberto,
pro. an. 526,

et aliis annis,

Pag. edit.
XXVIII.

terpolatore insertum, et nobis conatus est illustrare). Supposititium tamen esse, non tantum deprehendas stylo indice, et scrupulosa quarumvis minutiarum enumeratione, veteribus nequaquam usitata; sed eo imprimis, quod facta dicatur fundatio monasterii, cum consensu et voluntate Francorum et Neustrasiorum. Hic enim et Neustrasii praepropere nominantur; et iidem distinguuntur a Francis: quasi solum Parisiense regnum, quod ab initio factae divisionis obtinuerat Childebertus, diceretur regnum Francorum; cum Francorum nomen tunc fuerit commune; et ex quo distinctim ab Austrasia coepit nominari Neustria, huic accensa fuerit Lutetia Parisiorum, regno, iam non quadrifariam, sed bifariam dumtaxat, diuiso inter filios magni Dagoberti ac stabili principatu utrobique constituto. Seculo VIII, et sub Merouingicae stirpis occasum praerogatiuum dignitatis tenentibus Parisiensibus, coeperunt illi metonymicis sese Francos dicere, caeteros Neustrios vel Neustrasios seorsim appellare: vnde factum ut in hodiernum usque diem Parisiensis ager et praefectura vocentur le Gouvernement & l'Isle de France; et inter antiquae nomenclaturae amantiores litteratos, pro Normannia vsurpetur Neustriae vocabulum.

Chilperico,
pro anno 575

122. Eodem recentioris longe styli et numeri pluralis vitio laborant, quae sub Chilperico passim data creduntur: quorum vnum extat apud Labbaeum, et praeter publicorum diplomatum consuetudinem, has compendiaras notas continet, O. F. D. E. & n. p. & f. n. e. v. quae sic legenda sunt: Omnibus fidelibus Dei Ecclesiae et nostris, praesentibus et futuris, notum esse volumus; ut omittam dictiones et phrasas alias, aevo isti insolitas. Alternum extat apud Miraeum in Donat. Belgicis cap. 2. et incipit: In nomine Omnipotentis et Salvatoris nostri Iesu Christi, Chilpericus divina praeveniente clementia Rex Francorum: finit autem: Datum Bibrax, Chilperici anno primo, Indictione XIII. Si annum accipias, quo, mortuo fratre Sigeberto Austrasiae Rege, ditionem eius dicitur inuasisse Chilpericus, sed brevi pulsus, praevalentibus qui pro Childeberto Sigeberti filio aduersus inuasorem patrum stabant; esset is annus Christi DLXXV, quo currebat VIII. Indictio. Si annum quem ille Parisiensis regni primum habuit, et quo nihil iuris potuit exercere in Belgio, sumere velis; fuit is DLXI, et tunc currebat Indictio IX. Quid autem dicemus de alio, inter Memorias Bellouacenses impresso per M. Antonium l'Oysel, velut dato pro Abbacia S. Luciani? Ea et in plurali vbique, et stylo valde recenti loquitur, et hoc modo signatur: Ego Eltritus Palatinus scriptor recognovi, inusitato exemplo: atque additur: Datum anno Dominicae incarnationis DCVI, Indictione nona, anno regni

regni Chilperici Regis XXII. Actum Rotomagi, in conventu generali, III Nonas mensis Maij. Indictio et annus sic conueniunt, vt non possit quis errorem librarii suspicari: annus item regni XXII aliaque adiuncta vetant, ne de Chilperico II. cogites, qui annis solummodo quinque idque octauo saeculo regnauit: Chilpericus autem primus occisus est anno DLXXIV. anno regni sui XXIV. et quomodo hic potuisset annis post mortem suam XXXII. talem chartam condidisse? Notauit autem Petrus Pithou, qui chartam descripsit et contrectauit, Sigillum esse ex cera alba, in qua impressa est imago Imperatoris iuuenis armati, qualem forte Ottonem III. exprimit Zylleus ex genuino sigillo.

Pag. edit.
XXVIII.

123. Neque plus sinceritatis est in ea charta, quae Chilperici fratri S. Guntramno tribuitur, extatque apud nos ad eius Acta XXVIII. Martii num. 6. hoc principio: Diuina disponente gratia, Servus seruorum Domini, Guntrannus Rex, regnante Deo, uniuersis sanctae matris Ecclesiae filiis Salutem. Quot hic sunt verba, tot etiam sunt nouitatis indicia, quae pluribus non merentur exagitari: tantum haec posui, vt sciat Lector nos imposterum futuros cautiore, quam vt deinceps talia, absque censura congrua operi nostro inferamus. Denique, antequam veniat ad Dagoberti Magni chartas Labbaeus, ex Archiuo Abbatiae S. Sulpicii Bituricensis producit diploma cuiusdam Clodomiri, qui se Francorum Regis Chlotarii filium scribit, hoc principio: In nomine sanctae et individuae Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; Ego Chlodouirus Dei gratia Francorum Rex: quod diploma, inquit ille, absque dubio supposititium est. Res ex stylo patet: annus desideratur: Chlotarium II, cuius hic filius fingitur, intelligit Labbaeus: Clodomirum inter Franciae Reges nullum agnoscit historia, nisi Chlodouaei magni secundo genitum.

Clodomiro,

124. In Tomo I. Conciliorum Galliae, Chlodouaei II. pro San-Dionysiano monasterio, et Chlotarii III. pro Corbeienfi, praecepta inueniuntur: sed quae sincera esse non permittit credere stylus ac forma. Primum autem suspectum valde faciunt nomina viginti quinque subscriptentium Episcoporum, quorum vix quarta pars pro anno Chlodouaei istius XVI, qui esset Christi DCLIX, nota habetur. Subscribunt autem non expresso Sedis suae titulo: quod merito suspectum est, et in hac et aliis similibus chartis. Secus atque fecerunt indecretis Concilii similibus chartis, secus atque fecerunt in decretis Concilii Cabilonenfis anno DCL. celebrati; cui plerique eorum qui San-Dionysianae chartae subscripsisse finguntur, debuissent interfuisse; nec enim tam cito potuerunt omnes esse noui. Aliud eidem Chlodouaeo affectum diploma inuenio apud

Pag. edit.
XXIX.

et Chlodouaeo II.

Pag edit.
XXIX.

apud Claudium Laboureur, in Collectione historica rerum memorabilium ad regalem Abbatiam Insulae-barbarae prope Lugdunum pertinentium, quam pacuit les Masures, id est, Rudera coenobii antiquissimi appellare. Principium pro anno III. regni, qui fuit DCXL. circiter aerae communis, tale est: In nomine Dei æterni et Salvatoris nostri Iesu Christi, Chlodovæus, divina ordinante providentia Imperator augustus . . . omnibus Dei fidelibus, Episcopis videlicet et Abbatibus, Regibus, Ducibus, Comitibus, Vicedominis, Vicariis, Telonariis et omnibus reipublicam adgubernantibus. Sumtum est hoc principium verbotenus ex alio diplomate quod idem Laboureur recitat, sub nomine Ludouici Imperatoris pro anno Christi DCCCXVI, hoc solum dempto, quod in isto Ludouici non nominentur Reges; nominetur autem annus Christi, qui nobis indicio est, nec hanc quidem chartam, puram incorruptamque haberi. Verus Ludouicus, abstinuit charactere Christianae Aerae, nondum ad vsus regiae Cancellariae recepto: Scribebat autem vniuersis Episcopis, Abbatibus, Ducibus et Comitibus seu omnibus publicae rei seruientibus: quod pro tempore Ludouici Pii erat abunde satis, pro tempore autem Chlodouaci II. fuisset plus quam satis et superabundans, qui solos Episcopos Comitesque nominasset. Haec ergo si examinasset Scriptor praedictus, non magnopere appendisset titulum Imperatoris, quem istic sibi fingitur Chlodouaeus arrogare; neque consideratione dignum censuisset, quod istic nominentur monachi sub regula B. Benedicti Deo famulantes, nec quia dicitur, Actum Monte-Lauduno, praesente populo, conclusisset, consueuisse Reges pro donationum suarum similiumque actuum validitate conuocare extra ordinem Parlamentum regni, aut ipsius conuocandi tempus praestolari: sed ex istius clausulae insolentia aliisque ineptiis fuisset persuasus, tam certo chartam istam Chlodouaeo Regi affictam fuisse, quam indubitanter credidit ex alicuius monachorum suorum somniculoso cerebro olim fabricatam esse chartam, qua monasterii illius primus fundator fuisse asseritur S. Longinus, Evangelicus miles, qui Domini latus perforauit; et ex simili officina prodiisse Epistolam, quam summo Carolo Imperatori Leydradus Episcopus Lugdunensis scripsisse dicitur. Aequè facile fuit falsitatis conuincere privilegium, quod Chronico Besuensi insertum edidit Acherius tom. I. Spicilegii sub nomine Chlotarii III. pag. 499. tamquam datum mense Augusto, anno ab incarnatione Domini DCLVIII, indictione I. anno VIII. regni Chlotarii, non tantum propter annum Christi male comparatum cum anno regni, qui II. aut III. nominandus erat, sed etiam propter stylum totius chartae: in quo licet non adeo euidenter excedat Praeceptum ibidem

Chlotario et
Theodorico,

dem subsequens: Datum mense Septembris die IV, anno IV, regnante Theodorico Rege, huius nominis III, et fratre Chlotarii praenominati; vereor tamen vt apud omnes fidem inueniant, tum aliis de causis, tum quia collector Chronici omisit formulam initialem, per quam fraus detegi forte potuerat; et saltem constare debeat, quinam sint ii, quos insolito prorsus titulo Rex compellat, dicens: Cognoscat vtilitatis vestrae magnitudo.

Pag. edit.
XXIX.

C A P U T X.

CONCLUSIO HVIVS MATERIAE,
CVM EVICTIONE BVLLARVM ALIQVARVM,
ROMANIS PONTIFICIBVS SVP-
POSITARVM.

125. Porro haecenus deducta considerans, et in toto Francorum regno nullam omnino chartam sinceram ac genuinam reperiens ante Regnum primi Dagoberti; paucissimas item sub illo atque post illum, vsque ad secundae stirpis Reges scriptas haberi, quae vel autographae dici possent, vel ex autographo fideliter desumptae; vehementer laudo monitum Ioannis Marshami, heterodoxi quidem circa religionem, sed a monachis reque monastica minime alieni, datum in propylaeo ad Monasticum Anglicanum: Cautè intuendae sunt istiusmodi chartae; quae fidem habent eo minorem quo maiorem praeferunt antiquitatem. Rudis olim et iners gens nostra (de Anglo-Saxonibus et de communiori vsu loquitur) absque scripto donationes conferre solebat. Ex Beda sane non constat, scripturam adhuc illius aetate in transferendis praediis aut concedendis privilegiis vsurpatam fuisse. Nihilo plus de eadem apud Francos vsurpata constat nobis ex Gregorio Turonensi. Quod igitur, proclivis in partem mitiorem Wilthemius maluit opinari, veteribus instrumentis deperditis aut corruptis, noua nouo stylo, cum multa interpolatione causa fuisse, quae pro veteribus supponerentur; id nobis nunc multo magis ambiguum redditur, ac pene persuademur, partem maiorem fallacium istarum chartarum, in archiuis monasticis et ecclesiasticis reperiendarum, non habere principium ac fundamentum in veris, quae aliquando extiterint, tabulis; sed solum in possessione aut vera aut praetensa; quam

Cogimur credere, donationes multas esse factas absque scripturis;

has autem fuisse diu post fabricatas,

Pag. edit.
XXIX.

vt firmarent, eiusmodi diplomata confingere elegerint. Hoc autem dum facerent existimo illis etiam vsitatum fuisse, vt non solum fundos ab illo cuius nomine diploma cudebatur, primum acceptos: sed et alios postea a quibuscumque donatos, de quibus nihil scripto tacere poterant, eodem diplomate comprehenderent. Nam saepe tantae et tam multae possessiones vna exprimuntur in charta, vt prorsus incredibile sit, eas omnes vno eodemque tempore, ab vno Rege, alicui monasterio vel ecclesiae primum surgenti fuisse condonatas.

additis ex-
pressius im-
munitatibus

126. Quod de possessionibus dixi, quarum pars magna longe post obtigit locis piis, quam facta aut scripta esset prima fundatio, cuius instrumeto tamen eadem finguntur insertae; id libenter etiam intellexim de talium possessionum immunitatibus ac libertatibus (vnde et priuilegia vulgo nominantur testes earum chartae) ita scrupulose solliciteque et determinate quandoque expressis, sicut post saeculum nonum aut decimum exprimi coepere; quando hominum, ecclesiasticis bonis et iuribus carpendis inhiantium cupiditati reprimendae, aut monasteria grauantium importunitati auertendae, eiusmodi priuilegia quaesita fuere. Cum enim donata ecclesiis bona iure diuino immunita sint ab oneribus seruitutis secularis, primis monasteriorum fundatoribus ac dotatoribus non incidit cauere ab eo malo, quod in noua Francorum Christianitate necdum coeperat pullulare, dum Reges ac Principes adhuc zelo religionis aestuant.

et priuilegiis
qualia posteri
obtinuerant.

127. Simili fere modo licebit ratiocinari de priuilegiis Apostolicis, quibus ab Episcoporum iurisdictione exempta monasteria, et sub immedietate Sedis Romanae protectionem suscepta sunt. Quo tempore ea res coeperit, difficile est definire: esse tam antiquam quam videri faciunt nonnulla quae proferuntur priuilegia, nemo mihi persuaserit. Nam quod apud Baronium ex Papirio Massono habetur, velut ab Adeodato Papa sub annum DCLXXV. concessum Turonensi monasterio et monachis S. Martini; id, licet sit mutilum extrema parte, satis tamen habet vnde nouitia fictio deprehendatur, dum identidem Religiosi Abbatis meminit; ex vsu scilicet eius temporis, quo res monastica tantum dispendii accepit, quantum queri vix fas est, per Abbates seculares. Habet San-Dionysianum iuxta Parisios monasterium plurima, tam Romanorum Pontificum, quam Francorum Regum, diplomata; et quidem, vt praetenditur, originalia; etiam in corticibus arborum scripta quaedam: de quibus omnibus, quod quidem attinet tempora primae stirpis regiae, illud omnino tenendum; est tanto minus eis adhibendum fidei, quanto plus prae se ferunt antiquitatis.

idem factum
Apostolicis
litteris.

128. Inter illa primum locum occupat, post Landerici Parisiorum Episcopi priuilegium, quod alteri excutiendum relinquitur; Zachariae Papae rescriptum ad Pipinum Regem: ad quod etiam falsitatis conuincendum, seruient quae subiungo, de duabus immediate sequentibus in ista collectione Bullis Stephani Papae eo nomine III. Vtraque scripta est in cortice, vtraque munita bulla plumbea, ex cordulis pendente, cuius faciei anticae inscriptum, STEPHANI; posticae, PAPÆ; cum cruce sub vtroque vocabulo, superne autem in prima quidem facie videtur crux duplex cum tribus intra brachia seu ramos crucis punctis, vno autem puncto ad basin eiusdem; in auersa autem facie, supra vocem PAPAE, conspicitur rosa. Ita Historiae et antiquitatum San-Dionysianarum euulgator Doubletius: quae omnia vt magnam speciem auctoritatis minimae vulgaris praetendunt; ita singula sufficiunt talium rerum peritis ad imposturam cognoscendam. Norunt illi corticibus arborum aliquando vsos dici antiquos, adeo vt LIBER hinc dictus Latinis sit, qui Graecis βιβλος: Sed iidem sciunt vsus istum tam esse antiquum, vt quandonam deserit omnem hominum memoriam fugiat, nullis fere eiusmodi scripturae reliquiis perennantibus, postquam agninas atque ouinas pelles in membranam distendere vsus docuit, quae et complicari, et conuolui, et in grandes compingi codices tam commodo possunt, vt totis XVIII. Saeculis nulla fere ad scribendum materia alia adhibita sit. Quis autem dubitat multas huiusmodi arboreas scripturas alibi quoque inueniendas esse, multam earumdem apud scriptores ipsos mentionem, si VIII. Saeculo tam fuisset ordinarium in cortice scribere, vt etiam Pontifices in tali materia suas expedirent Bullas? Bullas dico, non quasi ita tunc vocarentur, sed quia ita dici coepere, postquam vsu valuit vt bullae seu plumbeae seu cereae, annulo Pontificali insignitae, appenderentur Breuibus: cum antea non appendi, sed ipsi membranae imprimi sigillum soleret.

Pag. edit.
XXX.

quarum aliquae in San-Dionysiano archiuo,

etiam in cortice scriptae,

supposititiae tamen esse conuincuntur, ex bullis appensis,

129. Sed haec et horum singulorum initia explicabit, in suo Eruditarum imaginum opere, Claudius Menestrier Societatis nostrae; delibanda tamen mihi fuere, ad eximendum minus expertis serupulum. Ridiculum autem in prima epistolarum istarum accidit, quod Landricus, Parisiaca Urbis Episcopus, dicatur, cum consilio suorum Canonorum, coenobium istud et omnes ad ipsum seruientes Clericos absoluisse a sua iurisdictione. Nam quis antiquorum Episcoporum sic vnquam locutus? Fratrum suorum consilio, rem actam scripsissent illi, non Canonorum. Additur Datum IV. Kal. Martias, Imperante Domino piissimo Augusto Constantino a Deo coronato magno Imperatore, anno XVIII. imperii

et annis Imperatorum.

Pag. edit.
XXX.

eius, sed et Leone Maiore Imperatore eius filio anno quarto, Indictione X. Indictio haec annum Christi DCCLVII. indicat, sed initium Copronymi retrudit ad annum DCCXL, cum constet eum sequenti dumtaxat anno et quidem ad Iunium mensem perducto, regnare coepisse. Quid est autem quod eius filium Leonem hic Pontifex cognominet Maiorem? et quomodo eum tam honorificis dignatur titulis, aut etiam sola nominis mentione, de quo per inuestiuas epistolas, vt Stephanus Martyr testatur, tam insigniter triumphabat; Apostatam ipsum ac Dei hostem vocans, vtpote aduersus Christi imaginem male ac pestifere concitatum. Ne autem ad alias similes sequentium Pontificum Bullas progrediar, sufficit dicere, genuinas et originarias credi non posse, in quibus per Caroli et Ludouici Imperatorum annos signata tempora subnotantur, quasi hic Romanis Pontificibus mos vniquam fuerit; et quidem sic vt ad nomen Caroli, et titulos Excellentissimi Regis Francorum et Longobardorum atque Patricii Romanorum, addatur hoc elogium historicum, a quo capta fuit Italia. Si porro etiam offerantur aliquae, annis Incarnationis notatae, eas certissimo scias esse aut falsas aut corruptas. Nam a paucis antea actis annis, inquit Paulus de Middelburgo Episcopus Forosempronien- sis, scribens initio saeculi superioris, lib. 13. suae Paulinae cap. 6. praesidente Eugenio IV, adhortante Blondo Foroliuensi, Pontificii Collegii a Secretis Notario, in bullis atque rescriptis Pontificalibus, annorum a Christi Incarnatione supputatio scribi primum coepit; et si longioris temporis tractu in cereis Paschalibus annotata.

Et huius ge-
neris sunt
plurima apud
S. Dionysium

130. Et haec circa Pontificia Breuia, quae deinde sequuntur, plura et singula excutere non est animus neque otium; Dagoberti Regis et fundatoris priuilegia septemdecim, filiorum ac successorum eius septem alia, tum octo Pipini Regis, ac rursus septemdecim Caroli Magni subiiciuntur, et sic deinceps, quae vel omnia vel pleraque malae fidei sunt, vt ex iam dictis facile poterit diiudicare diligens Antiquitatum San-Dionysianarum scrutator. Quod si ex solo istius monasterii archiuo tanta prodiit farrago chartarum, Romanis Pontificibus ac Francorum Regibus fidenter aequae ac ignoranter suppositarum, quantam Doubletium collectio indicat; quam grandem putas inueniret huiusmodi zizaniorum messem, et quot volumina impleturam, qui censorios oculos per omnem circumferret Galliam, simul et per Italiam, Hispaniam, Angliam. Noster hic finem iam spectat labor, et pridem lassus calamus recondi in aliud tempus postulat. Quia tamen alias in transcribendis Eueshamensis et Glastoniensis monasteriorum chartis ipse sibi indulget plura, quam nunc probare potest

et alibi,

potest mens exercitior; cogendus est operi immorari tantisper, donec iis ipsis obelum fixerit, quae citius debuerat damnauisse.

Pag. edit.
XXX.

131. Talis imprimis est Epistola Constantini Papae, qua Britwaldo, Britannicarum ecclesiarum Primati, iniungit, vt totius Angliae concilium cogat, Episcopos sacrique Ordinis religiosas personas, optimatesque regni cum proceribus suis adesse praecipiat; quibus in Dei nomine congregatis denuntiamus, inquit, quod Duo Reges Angliae, Kenredus et Offa, cum quibus Egwinus Episcopus ad limina Apostolorum venit, in loco ostensa dicto Episcopo visionis, plurima de suis beneficiis, in praesentia nostra regia liberalitate donata et Apostolica auctoritate confirmata, contulerunt; quatenus ibidem congregatio monachorum possit instaurari, et indefinenter Christo famulari. Haec, inquam, epistola, prout in vita S. Egwini ex Capgrauio ad XI. Ianuarii recitatur a nobis, praeterquam quod Salutem et Apostolicam benedictionem impertiatur; ita finit: Scripta est haec epistola anno gratiae 709. in Ecclesia Salvatoris Laternensi, praecipiente et confirmante Constantino Apostolicae Sedis Antistite, adstantibus et confirmantibus Regibus Angliae Kenredo et Offa, rogante venerabili viro Egwino Episcopo, coram pluribus Archiepiscopis et Episcopis, Principibus et Nobilibus diversarum provinciarum, cunctis acclamantibus, Laudamus, concedimus, et confirmamus.

Eveshamensis charta rejicitur ob multas ineptias

contra sty-
lum curiae,

132. Quae hic (vt de anno gratiae nihil dicam) Apostolicarum litterarum forma? Quae verisimilitudo, quod pro re tantilla tantus fuerit Romae, non Episcoporum tantum, sed etiam Archiepiscoporum conuentus? quod pro vnus monasterii fundatione stabilienda iussus fuerit totius Angliae conuentus cogi, tam secularium quam ecclesiasticorum? quod Angliae titulum et nomen vsurparint Kenredus Merciae, et Offa Orientalium Saxonum Reges? Id autem fecissent eo tempore, quo Anglorum Natio, inter occupatrices Britanniae gentes non maximi nominis, multo inferior erat Saxonica, praecipuas ad Austrum prouincias obtinente: vnde etiam hodie, inter incultiores Hibernos ac Scotos, non alio quam Saxonicae linguae nomine nota est, quam nos Anglicanam dicimus; et Ioannes Diaconus, Saxoniam appellauit regionem, ad quam missus erat Augustinus cum suis; licet ad conuersionem Anglorum illi potissimum fuerint destinati, quorum pueros Romae venales viderat et amarat Gregorius. Vide autem pulchras subscriptionum formulas. † Ego Constantinus, Romanae Sedis Episcopus, has donationes subscripsi et confirmavi. † Ego Egwinus, humilis Episcopus, confirmavi † Kenred corroboravi. † Ego Offa consensi. Variandae, vt apparet, phrasi auctor

nomina regnorum tunc vsitata,

scriptio-
num for-
mam,

Pag. edit.
XXXI.

studuit: ego eiusmodi varietates in genuinis subscriptionibus non inuenio, nec puto posse reperiri.

confusionem
locorum ac
temporum

133. Ipsa porro Regum charta, cui pulchra illa Pontificia Bulla superfruitur, qualis est? Condunt eam Kenredus, Dei dono Rex Merciorum; et Offa, divina permissione Anglorum Orientalium Gubernator. Nouitatem sane haud obscuram redolet istud, Dei Dono, et, Divina permissione: sed Orientales Anglos poni pro Saxonibus Orientalibus, quamuis collimitanea regna fuerint, quis ferat a talibus, tali loco ac tempore? Deinde designantur agrorum monasterio Eveshamiensi contraditorum limites, tam minute et accurate, vt paginam integram sola locorum aut comprehensorum aut confinium nomina impleant. Postremo subditur: Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis DCCVIII. in Ecclesiæ etc. vt supra iisdem prorsus verbis, formulis, ac subscriptionibus, nec apice quidem variato. Ipsi^{us} Egwini charta, quæ signare et confirmare deberet omnia, fertur scripta anno Dominicæ incarnationis 714, in eaque designantur 120 mansæ, quas prædictæ ecclesiæ Christi acquisiui, inquit Egwinus, sicut scriptum est et confirmatum in chartis ecclesiæ, et in libro manifestatur terra et termini eius quem scripsit Britwaldus Archiepiscopus, et dictauit præcepto Romani Pontificis, cum consensu Principum totius Angliæ: hæc inquam charta præ caeteris vacillat maxime. Adduntur enim subsignationes hæc: † Ego Egwinus, per signum Sanctæ Crucis. † Ego Kenredus Rex subscripsi. † Ego Offa per signum Sanctæ Crucis, confirmavi. † Britwaldus Archiepiscopus subscripsi. Ego † Oswardus frater Regis confirmavi. Si cum consensu Principum totius Angliæ, ergo in ipsa Britannia, inque conuentu ad hoc per Pontificem imperato, quarto est reditum Egwini anno, completa iam fabrica monasterii. Idem fateri cogent subscriptiones Britwaldi et Oswardi, qui ex insula pedem non extulerunt. Hoc autem posito, quomodo subscripserunt Kenredus et Offa, pridem deposito dignitatis secularis fastu monachos Romæ intuiti? et quomodo subscripserunt cum titulo regio?

et nomina
Regum. qui
Romæ pri-
dem dege-
bant mo-
nachi.

134. Beda lib. 5. cap. 20. ita de iis scribit: Anno Imperii Ofredi quarto (fuit is, vt patet ex Capite præcedenti, Christi DCCVIII. vel IX) Coenred, qui regno Merciorum nobilissime tempore aliquanto præfuerat, nobilibus multo scepra regni reliquit. Nam venit Romam, ibique attonsus, Pontificatum habente Constantino, ac monachus factus, ad limina Apostolorum, in precibus, ieiuniis et eleemosynis vsque ad diem permansit vltimum. Venit autem cum illo et filius Sigheri Regis Orientalium Saxonum, vocabulo Offa . . . qui pari ductus deuotione mentis, reliquit

reliquit vxorem, agros, cognatos, et patriam propter Christum
 Et ipse ergo, vbi ad loca sancta Romam peruenerunt, attonsus, et monachico habitu vitam complens, ad visionem beatorum Apostolorum in caelis diu desideratam peruenit. Haec ibi tam ampliter cum narret Beda, merito miratur Malmesburiensis de gestis Pontif. lib. 4. quid miraculi sit, quod tacuerit hanc Eueshamensem foundationem, et addit, neque per se id potuisse aduertere, neque per alios addiscere. Sane monasteriorum omnium celebriorum exordia attigit Beda; vt exigui nominis fuisse oporteat illud, quod triginta annis ante Bedae mortem Egwinus struere coepit in sua Wigorniensis dioecesi. Sed vt fundatio illustrior fieret, placuit ex Beda tempus sumere et occasionem splendidam adornandae fabulae, eo quod forte aliunde sciretur, eodem ferme tempore, quo saeculum abdicabant Reges, Romae Egwinum adfuisse

Pag. edit.
XXXI.

135. Vtinam quam nunc est facile, rebus hisce ad fundum examinatis, similes imposturas agnoscere et damnare; tam cito possent in operibus nostris ea omnia expungi et innouari, quae de S. Egwino in hac materia scripsimus! Si Inam Regem Occidentalium et Australium Saxonum, virtute quidem bellica et religionis studio nobilissimum, nullus aut Romae, vbi mortuus; aut Glastoniae, quam dotauit, cultus antiquus doceri potest, retulissimus inter Praetermissos, quod nunc factum vellemus; non extarent modo ad VI. Februarii duae confictae sub eiusdem Regis nomine chartae, quasi datae anno ab Incarnatione Domini DCCIV et DCCXXV, idque Indictione IV, cum scribi debuisset VIII. Harum postrema, fabulosam Glastoniensis loci sanctitatem depraedicans (quam agentes de S. Patricio et S. Iosepho ab Arimathia ad XVII. Martii utcumque ventilauimus) varia eidem concedit praedia, asseritque Kentwinum Regem, ab omni seculari et ecclesiastico obsequio immunem constituisse locum, et hanc ei priuilegii dignitatem concessisse, vt habeant Fratres eiusdem loci potestatem eligendi, et constituendi sibi Rectorem, iuxta Regulam S. Benedicti. Deinde, summo Pontifice Gregorio annuente (secundum huius nominis intellige) et consentientibus etiam omnibus Britanniae Regibus, Archiepiscopis, Episcopis, Ducibus atque Abbatibus, priuilegia indulgentur, quanta possunt concipi maxima; et monasterium eximitur ab omni iurisdictione Episcopali; idque sub conditionibus adeo multis et Episcopo duris, vt vix vllum immunitatis eiusmodi priuilegium in ampliori forma datum esse existimem saeculis diu post secutis, quando insolentia Episcoporum quorundam, seipsos magis quam gregem Christi pascentium et Apostolicae Sedi subinde rebellium, ad eiusmodi indulgentiam descendere fecit Romanos Pontifices; ne visita-

Etiam chartae Regis Inae,

anno 704 et
725 adscriptae

tionis

Pag. edit.
XXXI.

explodi de-
buisſent ac-
que

tionis aut prouifionis ſpiritualis praetextu expilarentur monaſteria, et diſciplina monaſtica penitus in iis collaberetur. Sed quid habuit Ina, quantumuis armis formidatus ac potens, quod totius Britanniae Regibus praeciperet? quid Archiepiſcopis, quorum in vtroque eius regno nullus? Si eadem, quae nunc Aprilem abſoluentibus, adfuiſſet ſcientia Februarium tractatibus, explodi iſta potuiſſent; ſicut ibidem §. 5. exploſae ſunt Galfridi Monumethenſis de eodem Ina fabellae, quibus fingit, ex Britonibus ſeu Wallis oriundum Inam, ſociata ſibi coniugio Guala Regina Britonum, quid ab ea Wallorum nomen traxerint, Cambriam dotalem tenuiſſe, Anglos domuiſſe, iisque et Britonibus atque Scotis mutua praecipuiſſe connubia, oppugnatumque a Danis et Noruegis regnum egregia virtute defendiſſe.

atque alia
de eodem
Rege fabella.

P. XXXI.
D. P.

136. Fabulis hiſce annumeranda etiam venit dicti Inae portentosa largitio, ex MS. Glaſtonienſi deſcripta num. 8. ſub hoc titulo: De capella argentea, quam fecit ibidem, id eſt Glaſtoniac, idem Rex cum vaſis ſuis: quae poſtquam ſingula enumerata ſunt, adnotato cuiuſque pondere, exſurgunt argenti pondo MMDCCCXLVII. cum dimidio, auri vero DCCLV. cum LX. marcis, quantum argenti et auri, non iam dico in vtraque Saxonia Britannica, ſed forte nec in tota fuit heptarchia exinanitis primum per Romanos prouinciis, deinde per Pictos Scotosque depopulatis, ac tandem barbarorum, in auxilium a Britonibus accitorum, auaritiaie crudelitatisque derelictis. Fluxerant quidem a Cerdico et Cenrico, Inae tritauo attauoque, regni Saxonici fundatoribus, vſque ad Inam anni centum; impoſſibile tamen fuit vno ſolo ſaeculo, in gente bellicoſa ac perpetuo inquieta, tantas opes colligi et ſeruari; incredibile autem eſt ſimul omnes effuſas fuiſſe in ornatum lignae vnus Baſilicae, plumbeis conſectae laminis, qualis deſcribitur a Glaſtonienſibus; cum ipſam ſolidiori ac regia maieſtate digniori opere aedificandam prudentius illae impendi potuerint. Et tamen dicitur illa, vſque dum conflagrauit, multo poſt Inam tempore, in ſua illa prima ſimplicitate ac paupertate manſiſſe; quod ſane factum non fuiſſet, ſi reuera tantis latifundiorum poſſeſſionibus, quantae nominantur, iam inde a principio, dotati monachi Glaſtonienſes, prouentibus annuis abundaſſent, tantoque auri et argenti pondere fuiſſent inſtructi.

VI.

IOANNIS NICOLAI HERTII,

ICTI, ANTECESSORIS PRIMARII, SENIORIS ET
ACADEMIAE GIESSENÆ CANCELLARII,

D I S S E R T A T I O

D E

FIDE DIPLOMATVM GERMANIAE
IMPERATORVM ET REGVM.

R E S P.

D. FRIDERICO LVDOVICO WALDNERO DE FRVNDSTEIN,
NOBILI ALSATO,
MENSE SEPTEMBR. MDCXCIX.

P R O L O G V S.

D E

INSTITVTO SCRIPTIIONIS HVIVS.

Cum a fide diplomatum, quae Imperatorum vel Regum Germaniae nomina praefereunt, non raro ius in integras Regiones aut magni momenti Regalia pendeant, quod complures eaeque illustres testantur, disceptationes, *) nec desint falsi exempla, adhaec certissima historiae

*) *Nec desint falsi exempla*) vid. Caput inter dilectos 6. X. de fide instrum. prolixè Auctor der Lindauischen Auesführung deductio- nis Lindauensis lit. zzzzz. p. 870. Limnaeus tom. 2. Addit. ad l. 7. c. 2. p. 65. Audiamus Iosephum Scaligerum ep. 348. ad Carolum Lab- bacum. *Quis tam coecus, ut non videat, quan- tum sibi homines permisissent, quibus plus otii quam fidei superfuit? Ego multa Monasterio- rum, Capitulorum, Episcopatum Diplomata vidi, Regum, Imperatorum, Ducum nomi- na et scripturae vetustatem praefereantia, quae vix ulli commentitia esse suboluit, nobis au-*

*tem primo oculi coniectu odore falsitatis suae nares percusserunt. Cuiusmodi illud de dona- tione Alberici Episcopi, in fine operum Age- bardi. Anno DCCCXXX. Kalend. Decembr. indictio erat IX. non VIII. a XXIV. Se- ptembr. Nondum enim indictio Romana Gal- licana Ecclesia utebatur. Epacta erat secunda non quarta decima. Erat annus XXVII. non XIV. Imperii Ludouici. Haec *Severus* ideo Reges veros et veras praefereunt donatio- nes, quia de illis constabat. De annis autem Regum et Epactis ideo erratum, quia veris diplomatis vel incendio vel alia vi maiore amissis,*

historiae pars sit illa, quae ex diplomatis petitur; operae pretium duximus, si in compendio regulas quasdam proponeremus, ad quas, velut Lydium lapidem, diplomatum illorum veritas exploretur. Primus aetate hac nostra in modum artis aliqua circa hanc rem componere instituit Daniel Papebrochius cum sociis, in vastissimo de Actis Sanctorum opere, *Propylaei antiquarii parte prima ad tom. II. Aprilis*, quibus alia addidit ad menses sequentes, arcano, ni fallimur, proposito, ut Ordinibus antiquioribus, quorum opes tabulis istis praecipue innituntur, fulcra quaedam subtraherentur. Quod occasionem dedit D. Ioannis Mabillonii *libris sex incomparabilis de re diplomatica* operis, qui, ut per litteras nuper accepimus, nunc in eo quoque est, ut catalogum congerat Diplomatum omnium exstantium; forte etiam postea, qua est indefessa industria; Codicem diplomatum ipsorum daturus. In Germania idem tentasse credimus Beniaminem Leuberum, *libro von alten Privilegien, de antiquis Priuilegiis*, ad quem nos aliquoties is reiecit, in *disquisitione doctissima de Stapula Saxonica* (1). Quanquam librum istum, diligenter etiam quaesitum, nondum videre licuerit, ut dubitari queat, an vnquam in lucem publicam fuerit editus. Ante ipsum specimen insigne dedit Nicolaus Zylleusius *in defensione Abbatiae Imperialis S. Maximini*, cuius libri pars tertia syllogen diplomatum exhibet singulorum Regum atque Imperatorum a Pipino vsque ad Maximilianum I. Nec minus docta est Hermanni Conringii censura, qua Coenobii Lindauensis diploma, Ludouico siue Imperatori siue Regi adscriptum, oppugnauit. Nam quae ei opposita ante paucos annos apologia, an apud cordatiores applausum mereri possit, dubitamus, praesertim si cogitetur, quam non decuerit virum citra controuersiam doctissimum et de litteris optime meritum tam indignis modis exagitare. Nos neutiquam in comparisonem curae atque ingenii, sed ut ne omnino expertes sint elegantissimae disciplinae, quorum intererat in Academiis vel gustum rerum harum saltem capere aliquem, ductis a Francorum Regum (Franci enim veri maiores nostri sunt) ad nostra vsque tempora obseruationibus strictim ac ordine nonnulla prosequemur, verum Hieronymi *Apologia ad Pommachium* verba prius nostra facientes: *aut profer meliores epulas, et me conuiuia utere, aut qualicumque nostra coenula contentus esto.*

SECTIO

amissis, instauranda fuerunt instrumenta, ne praediis donatis fraudarentur monasteria. Sed qui instrumenta commentum sunt, Reges quidem nominare et praedia donata designare potuerunt, quod memoria eorum tradita

per manus esset; annum autem Regis, indicationem, et caetera id genus certo referre per imperitiam non potuerunt. Eruditorum enim est, non autem Τυξότων, ea designare.

S E C T I O P R I M A.

D E

DIPLOMATIS GERMANIAE IMPERATORVM
'AC REGVM IN GENERE.

I. Partitio dicendorum.

Nimirum IN DIPLOMATIS SPE-
CTANTVR EXTERNVM

vt

II. Lingua.

III. Linguae genius.

IV. Litterae.

V. Litterarum ductus.

VI. Notae numerales siue cifrae.

VII. Monogrammata.

VIII. Sigilla.

IX. Liquor.

X. Materia, in qua scribitur.

XI. INTERNVM, Res quae diplomate con-
tinentur in principio.

XII. In medio.

XIII. In calce, vt subscriptio Regis.

XIV. Notariorum siue Cancellariorum.

XV. Annotatio loci.

XVI. Temporis.

XVII. Sigilli adpositio.

XVIII. Appendix de forma diplomatum ex
vetere Scriptore.

XIX. De diplomatis Wenceslai.

I.

In ^{a)} Diplomatis Imperatorum et Regum duo spectantur, externum et internum. Externum, vt lingua, cui inseruiunt tum litterae, numeri, aliaque figura, vt ^{b)} monogrammata (hoc est, abbreviatae nominum notae, siue nomina compendio descripta, ac certis litterarum implexionibus concinnata, quibus hodie fere similes sunt mercatorum characteres, vasis ac sarcinis inscripti) et sigilla ad praestandam rebus scriptis auctoritatem inuenta, tum liquor, quo scribimus, et materia, cui inseribimus. Internum res est, quae scribitur, spectanda vel in principio,

T t 2

vel

^{a)} In diplomatis) Ita nuncupabantur priuilegia Imperatorum, Ducum, Comitum, et ab iis distinguebantur *Chartae*, quae erant Episcoporum, Abbatum, priuatorum, vt obseruauit Ioachim. Vadianus de *Colleg. monasteriisque* L. 2. a princ. Quanquam distinctionem hanc perpetuam non esse, vel illud euincat, quod Marculfus Monachus chartas in Regales et non Regales distinxit. Ipsi Imperatores non raro diplomata sua chartas solebant insignire. Vide diplomata Adami Bremensi subiecta *num.* 14. 15. 16. 17. 18. 19. Regales etiam praecepta dicebantur, et idem significabant, quod hodie litterae patentis. Rescripta sigillata synecdochice sigilla quoque nuncupata. v. LL. Longobardorum L. 2.

tit. 55. §. 2. Boiorum c. 14. Add. *Leg. Alemannorum* tit. 23. §. 4. Plane vt *εγγύλλια* apud Graecos posteriores. v. Strauchius de *Statut. a summo Princip.* §. 43. Sigismundi, apud Goldastum, *rom. I. Constitut.* et aliorum. Diploma et auctoritas media aetate idem notarunt. v. A. Matthaei *not. et obseruat. ad Annual. Egmondan.* c. 17.

^{b)} Monogrammata, hoc est, abbreviatae nominum notae) Iacob. Sirmiondus in *not. ad Capitul. Caroli Calui*, p. 791. *et lit. Baluz.* Monogramma, inquit, erat nota et character, et cum littera unica videretur, unde monogramma est dictum, omnes tamen nominis litteras exprimeret.

vel in medio, vel in calce: vbi occurrunt subscriptio nominum, temporis, loci, et subsignatio.

II. Linguam quod attinet, Latinae in conficiendis tabulis vsus ad Rudolphum vsque primum perpetuus fuit. Vtvt enim aliqua etiam ex Carolino aevo supersint ^{c)} Francico, hoc est, Theodisco sermone conscripta monumenta, vt ^{d)} Odfridi Monachi Wizanburgenfis siue Weissenburgenfis Ordinis S. Benedicti volumen Euangeliorum, integris rhythmis Theodiscis compositum, et in quinque libros diuisum, nec non ^{e)} eiusdem Theodisca paraphrasis prosaica, singulis cuiusque Psalmi latinis versiculis subiuncta; ^{f)} Carolus quoque M. Grammaticam Theodiscam exorsus sit, ab eodem Odfrido absolutam et auctam; adhaec nuper ICTus excellentissimus Ioh. Schilterus (1) satis probabile fecerit, Francici Imperii Germanicae origines populos sua, hoc est, vernacula lingua scriptas leges habuisse: ^{g)} tamen nondum proferri potuit diploma teutonico sermone ante Rudolphi I. Regis tempora conscriptum. Hic vero An. MCLXXIV. statuisse dicitur, vt posthac, ob incertiam Nobilitatis, Principum et Pontificum edicta atque priuilegia in Teutonum lingua ederentur. Quamquam Linnaeus (2) hoc in dubium vocet. Certe Rudolphi Constitutio illa nusquam comparet, ^{h)} et ab illo tempore Rudolphi

(1) Praefat. ad ius Feudal. Alemanic. §. 6. seq.

(2) ad Capitulat. Caroli V. art. 14. p. 212. conf. l. 1. Iur. publ.

German. c. 6. n. 60. et tom. 1. addit. Conring. de origin. Iur. c. 27. p. 161. Maurit. de Recess. Imper. §. 28. 29.

c) *Francico, hoc est, Theodisco sermone)* Patria enim Francorum lingua haud dubie fuit Germanica, quamquam postea a deuictis populis, Gallis imprimis, qui latina lingua, vt aliae Romani Imperii prouinciae, utebantur, aliam addicerent, sed ad regulas Grammaticae constructionis non exactam, et proinde rusticam ab antiquis Francicarum rerum scriptoribus adpellatam. Hinc Odfridus apud Lambecium l. 2. *Bibliothec. Caesar. c. 5. p. 427.* quam vocauit Theodiscam linguam, vocat *Frenkinga Zungen.*

d) *Odfridi volumen Euangeliorum)* v. Idem Lambecius d. l. c. 5.

e) *Eiusdem Theodisca paraphrasis)* v. Idem Lambecius d. l. 2. c. 8. pag. 757. seq.

f) *Carolus quoque M. Grammaticam)* Eginhardus libro de Vita Caroli M. quem ex MSS. Codice Caesareo edidit laudatus Lambecius, d. c. 5. p. 263. seq. *Inchoauit et Grammaticam patrii sermonis. Mensibus etiam iuxta propriam linguam vocabula imposuit, cum ante id temporis partim latinis partim barbaris nominibus pronuntiarentur.* V. de Grammatica hac ab Odfrido absoluta et aucta testi-

monium Trithemii apud Lambec. d. c. 5. p. 463; et p. 465.

g) *Tamen nondum proferri potuit diploma)* Maximilianum I. Imper. aetate sua magnum statuisse praemium illi, qui ostendere posset instrumentum tale, ante quingentos annos scriptum, auctor est Beatus Rhenanus l. 2. *rerum Germanicarum.* De duobus Germanicis diplomatibus a Iulio Caesare et Nerone Austriae datis, quod conficta sint, post Cuspinianum in Austria, videatur Lambecius l. 2. *Comm. Bibl. Caesareae c. 8. p. 9. 62. seq.* vbi Petrarchae integram eiusdem sententiae epistolam subiungit.

h) *Et ab illo tempore non minus latino quam vernaculo sermone)* Idem in chartis Principum Germaniae obseruare est. Vt notauit quoque Hundius furszen *Uuszug Historischer Observationen lit. I.* Chartas omnes a Landgrauis Hassiae antehac latino sermone datas Franckenbergae; at quam Henricus Hass. Landgravius ibidem A. 1371 dedit, forte primam esse in vernacula nostra obseruauit A. Chronici Franckenbergensis ad d. A. De Silesia Ioachimus Cureus in *Annal. Gent. Silef.* part. I.

phi ipsius et successorum vsque ad Fridericum III. infinita non minus latino quam vernaculo sermone conscripta diplomata leguntur, ¹⁾ et linguam Latinam iuxta vernaculam in publicis negotiis adhuc hodie vsurpari, solenne est. Hinc in capitulationibus a Carolo V. vsque cautum, vt in Imperii negotiis sola lingua Germanica vel Latina adhibeatur. V. Capit. Caroli V. *art. 14.* Ferdinandi I. et Rudolphi II. *art. 13.* Matthiae *art. 14.* Ferdinandi II. *art. 12.* Ferdinandi III. *art. 16.* Ferdinandi IV. *art. 42.* Leopoldi *art. 43.*

III. Linguae genius vt pro temporibus variat, ita ad detegendam chartarum falsitatem permultum valet. Sane vocabula quoque aetatem habent suam, et quod olim nunquam vel raro, infecutis postea temporibus frequentius vsurpari coepit. Heic critice vsum suum monstrat, quod compluribus exemplis illustrari posset, sed vnum sufficiat. Aliqui (1) velut indubitatum ponunt, Francicos Reges primae et secundae stirpis, vt et Saxonicos Imperatores, cum de se loquuti sunt, potestatem suam nunquam Maiestatem insigniuisse, sed eius loco *Celsitudinis nostrae, Serenitatis nostrae, nostri culminis Excellentiam, Celsitudinem, Amplitudinem dixisse.* Verum vt hoc plerumque factum esse largiamur, ita vocabuli Maiestatis vsum fuisse nullum, negamus. Etenim in diplomate Ludouici Pii A. 838. apud Nicolaum Schaten (2) est: *vt eadem nostrae Maiestatis largitio futuris temporibus inuiolabilis permaneret:* In eiusdem praecepto, quo Fuldensi Monasterio praedium Vresprungen donauit, apud Browerum (3): *Placuit idem donarium nostrum cum nostrae imperialis dignitatis praeceptione munire, et sigillo nostrae Maiestatis insignire.* In praecepto Lotharii Imperatoris A. 848. apud Baluzium *in app. actor. veter. ad Capitularia Franc. n. 71. Archiepiscopus nostram accedens Maiestatem.* In praecepto Karoli Burgundiae Regis, Ludouici Pii filii, A. 855. apud eundem Baluzium *d. l. n. 77. nostram deprecatus est Maiestatem:* In praecepto Ottonis Regis Francorum A. 888. apud Baluzium *d. l. n. 121. Regiae Maiestatis consuetudinem studemus.*

(1) Beni. Leuber. disquisit. de stapula Sax. n. 1535. conf. Christian. Francisci Paullini dissertat. histor. 15. §. 2. seq. Mabillon. L. 2. de Re diplom. c. 6. §. 5.
(2) Lib. 2. annal. Paderborn. ad d. A.
(3) l. 3. Fuldens. Antiquit. c. 13.

T t 3

IV. Lit-

part. I. p. 109. et part. vlt. p. 311. *Carolo IV. Imperante in Silesia inuenio linguam Germanicam fuisse excultam, eamque vsurpari coepisse in scribendis litteris et monumentis publicis, cum antea solius linguae latinae in tabulis scriptioibus esset vsus.*

1) *Et linguam Latinam iuxta vernaculam in publicis negotiis adhuc hodie vsurpari, solenne est.* Sane in Aurea Bulla Caroli IV. tit. 30. per linguam Grammaticam (vt viri

cruditi ex autographis legerunt) quae iuxta Slauonicam et Italicam Electoribus addiscenda, haud dubie κατ' ἐξοχήν intelligitur Latina; quidquid etiam contra Dietericum et Berneggerum disputauerit Limnaeus ad A. B. d. 1. obs. 21. et ad Capitular. Caroli V. art. 14. verbo oder Lateinische n. 13. sequi. Haec enim sola per praecepta siue regulas operose tradebatur. Hinc apud A. Vitae S. Vdalrici a M. Velfero editum c. 28. laudatur Henricus Episcopus

IV.^{k)} Litterae Germanicae demum Friderici II. tempore inuentae sunt. Antea igitur quicquid primum vernaculo sermone scriptum, non nisi latinis litteris exaratum, in autographis deprehendimus, idque adhuc in scriptis Rudolphi I. Regis tempore obseruare est. Sic testatur Lehmannus (1): daß K. Rudolffs Reichs Abscheid mit alten Lateinischen Buchstaben geschriben seye; *Rudolphi Imperatoris constitutionem Imperii priscis litteris latinis esse exaratam.* De diphthongis notari meretur, sub Merovingis et Carolidis Regibus duabus litteris non in vnum collatis scriptos inueniri: idque etiam sub Saxonice Imperatoribus obtinuisse, quaecunque supersunt probae notae diplomata testantur (2). At postea magis inualuit, loco diphthongi *ae* vnam litteram *e* poni. De litteris HL, CL, quae initium dabant nonnullis nominibus propriis, est insignis obseruatio apud le Blanc (3) in tractatione historica de moneta Francica, quam libet transferre: *Les anciens François n'ajoûtoient ces deux Lettres CH, ou jointes ensemble ou separement, au commencement de certains mots, que pour rendre la prononciation plus forte; c'est pourquoy la pluspart des Auteurs étrangers, comme Cassiodore et quelques autres retranchent ordinairement ces deux Lettres des noms, ou elles n'ont été mises, que pour marquer la prononciation rude des premiers François. Les François mesmes les ont souvent obmisés. Dans un Titre de l'An. 520. Clothaire est aussi nommé Lothaire: et l'on verra surdes monnoyes de cette premiere Race, que Childebart et Hildebert sont la seconde Race on trouuera indifferement. HLudouicus et Ludouicus, HLotharius et Lotharius. Quelques sçauans *) se sont imaginé, que la lettre H mise au commencement du nom de nos Rois, par l) les anciens François, lesquels étoient sortis de l'Allemagne, signifioit Seigneur, à cause que le mot Latin Herus, ou Her en Allemand, qui signifient Maistre, commencent par cette lettre. Ils appuyent leur sentiment par l'exemple des Latins, qui pour donner à leurs Empereurs le titre de Dominus, se contentoient de mettre un D au commencement de leur nom. Je soucrierois volontiers à leur opinion, si cette pensèe, qui est plus ingenieuse que solide,*

(1) l. 5. Chr. Spirens. c. 108.

(2) v. Conring. Censur. diplomat. Ludouiciani. c. 17. p. 316. seq. Mabillon. l. 2. de Re diplomat. c. 1. §. 11.

(3) Traité historique des Monnoyes de France. p. 47.

(*) Valfridus Strabo de Rep. Ecclef. c. 7.

Episcopus Augustanus. Nobilibus parentibus ortus, et Grammaticae artis aliorumque librorum magnam scientiam habens.

k) Litterae Germanicae demum Friderici II. tempore inuentae sunt) Quare quod est apud Wigul. Hundium futschen Muszug Historischer Observationen lit. I. Auentinus in principio Chronicae schreibt, die Teutsche Sprache habe man erst nach Friderici des Andern Tode lernen mit lateinischen Buchstaben schreiben; non in-

uenio neque in Auentini Annalibus Latinis, neque in Chronicis eius Germanicis.

l) Les anciens François) Apud Gothos etiam H littera L praefixum, praeter infinita alia testimonia, vel ex HLudouici vel Hludus vocabulis adparet, quae sic scripta in vetustis saxis monumentisque reperiuntur, ait Ioann. Schefferus de antiquorum torquibus syntagmate §. 12.

de, n'étoit détruite par plusieurs Monnoyes, qu'on verra sous la seconde Race, et sur lesquelles la lettre H est mise au commencement des noms de plusieurs Villes: comme HTVRONVS, HBAIOCAS, HREDONIS etc. Il seroit ridicule de vouloir qu'en cet endroit elle signifiait Dominus ou Herus, ainsi qu'on le pretend. *Veteres Franci duas has litteras CH iunctas separatasue praemittebant quibusdam vocibus, non nisi ut pronunciationem redderent fortiozem. Hinc cas plerique Auctores peregrini, Cassiodorus sc. et quidam alii, plerumque omittunt iis in vocibus, quibus propterea additae sunt, ut rudem insuauemque primorum Gallorum denotarent pronunciationem. Ab ipsis Francis non raro omiffae sunt. In instrumento Anni 520 Clotharius vocatur quoque Lotharius; Childebertumque et Hildebertum eundem denotare non minus ac Cherebertum et Erebertum in nummis (Regum nostrorum) primae stirpis videre licet. In secundae stirpis (Regum) nummis indiscriminatim HLudouicus et Ludouicus legitur. Sunt quidam viri cruditi, qui litteram H nominibus Regum nostrorum praemissam ab antiquis Francis, qui ex Germania migrarunt, Dominum significare existimabant, cum vocabulum latinum Herus aut Germanicum Her, quod Dominum significat, per hanc litteram incipiant. Quam sententiam Latinorum exemplo tuentur, qui Imperatores suos Dominos vocaturi solam litteram D. ipsorum nominibus praeposuerunt. Lubens eorum amplecterer sententiam, nisi ea ingeniosa magis, quam solida, destrueretur per multa numismata sub secundae stirpis Regibus cusa, vbi littera H nominibus plurimum vrbium praemissa deprehenditur: Vt HTVRONVS, HBAIOCAS, HREDONIS etc. Ridiculum esset dicere, Dominum aut Herum heic significari. Errauit quoque Franciscus Guillemannus (4) scribens litteram C. in eiusmodi nominibus idem notasse, quod Kuenig. Hac enim ratione omnes, et sacerdotes et monachos et nobiles et plebeios, Reges fuisse concedat necesse est, quorum nomina in veteribus instrumentis et legibus Francorum ita scripta et picta obseruantur. Quare Schobingero videtur, morem istum ex barbara illa et iniis de faucibus ducta pronunciatione, qua Heluctii hodieque laborant, natum esse. Non minus notandum, quod de mutatione lit. a. in o. nominibus inprimis propriis solita Christophorus Gewold. (5) his verbis: *Parum interest, vtrum Erebenaldum sive Erebenboldum scribas: vtraque enim scriptura vsitata est, nec diuersum hominem facit, et frustra sunt, qui Wiliboldum a Wilibaldo et Waniboldum a Wanibaldo discernunt. Quoties in istis Germanicis vocabulis mutatur a. in o. vt Reginaldus Reginoldus, Reinaldus Reinoldus, Arnaklus Arnoldus et similia? neque vlla certa scribendi ratio in his Anglicis, Saxonis et Alemannicis vocabulis obseruatur,**

(4) v. Barthol. Schobinger. in addit. ad Ioann. Vadiani farag. antiquit. praef. pag. 31.

(5) Ad Hundii Metropol. Salisburg. tom. I. de Ratisbon. Episcop. p. 246.

obseruatur, vt obseruare licet tam impressis, quam in calamo exaratis Codicibus. De littera *i* et *y* animaduertit Mabillonius (6): Illam in vetustis monumentis nusquam cum puncto inueniri, et demum ineunte saeculo XV. puncto, quod hodie retinemus, insigniri coepisse: hanc vero frequenter cum puncto in medio, aliquando cum singulis punctis in utroque apice adscriptis, immo aliquando etiam sine puncto occurrere. Verum heic locum habet Quintiliani (7) illud: *Orthographia quoque consuetudini seruit, ideoque saepe mutata est.*

(6) L. 1. de
R. D. c. 11.
§. 19.

(7) I. I. O. 7.

V. Litterarum ductus variauit. Meroueadae informi eoque minutiori scribendi genere in diplomatis vsi fuere. Quod *barbarum* ob asperitatem et difficultatem dudum vocauerunt. ^{m)} Ast in diplomatis Caroli M. et Ludouici Pii omnibus scriptura ad Italicae formam accedens deprehenditur, quod genus propterea *Carolinum* adpellat D. Mabillonius (1). Praeterea obseruamus, hanc scribendi rationem, etiam Germanis Imperatoribus vsitatam, in propriam ipsorum tandem mutauisse, et praeterea tremulam scripturam in maioribus litteris imperantibus Ottonibus inuentam esse. Abbreuiaturae iam sub Merouingis et postea Carolingis fuerunt vsitatae, sub his praesertim in vocabulis saepius occurrentibus, *Dni Domini, Di Dei, Ihu Iesu, Xpi Christi, scti sancti, nri nostri*, et similibus. At postea magis inualuerunt, vt docent specimina apud Mabillonium.

(1) l. 1. de
Re diplomat.
c. 11. et in
subiunctis
specimini-
bus.

VI. Notarum, siue characterum numeralium in vetustis diplomatis vsus vnus fuit, quibus Romani olim vsi. Vbi imprimis insignes sunt obseruationes Mabillonii (1). At vulgares notae, quas vulgo cifras vocamus, quo tempore, quibusue auspiciis primum inuectae et post in vsum Europae introductae fuerint, inter eruditos hodie non adeo expeditum est. Nota est opinio Iosephi Scaligeri, ⁿ⁾ cifras illas ab Arabibus, et quidem a Mauris ad Hispanos, ab his ad reliquos Christianos transiisse, de quo vide obseruata Conringio (2). At Kircherus (3) longius progreditur, et Arabes ab Indis eas accepisse scribit. Stephanus le Moine (4) prolixè contendit, ab Arabibus et Indianis per Saracenos in Europam delatas. Papebrochius addit (5): earum vsu ante bella sacra] minime notum fuisse Europaeis. Mabillonius (6) ante saec. XIV. nullum

(1) l. 2. de
Re diplomat.
c. 28. §. 11.
seq.

(2) Censur.
diplom. Lu-
douic. c. 17.

(3) In Arith-
molog. part.
I. c. 4.

(4) Tom. 2.
Var. Sacror.
p. 785. seq.

(5) Ad 2.
April. prop-
yl. part. 2.
n. 20.

(6) d. c. 28.
§. 1.

^{m)} Ast in diplomatis Caroli M. et Ludouici Pii omnibus etc.) Pertinet huic, quod Auentinus ait libro primo Annalium Boiorum: *Seruatur Reginobargii in templo Diui Hainnerani vetustissimum diploma, a Carolo Magno datum, latino quidem sermone, aliis tamen litterarum figuris scriptum, Longobardas quidam alii Geticas arbitrantur: perquam similes Graecis sunt.*

ⁿ⁾ Cifras illas ab Arabibus) Hinc A. σύγγραφος de gestis Baldewini Treuirens. Archiepiscopi et Henrici Imper. Germani sui de Luczenburg. l. 1. c. 8. circa A. 1306. velut singulare memorat, Baldewinum illum in Parisiensi studio Arabicis arithmeticeque figuris scripsisse.

nullum earum vsum se deprehendisse profitetur. Enimuero mensa Pythagorica, quam Boëtius, saeculi sexti scriptor, in libro *MSS. de Geometria* habet, et in excerptis beneficio Graeuii et Thulemarii vulgavit doctissimus Auctor Dialogorum in vernacula nostra menstruorum (7) notas continet a zifris illis non adeo abludentes, et cum Perficis numeris, quae in Velferi tabulis aequinoctialibus exhibentur, mirifice congruentes, vt idem iam laudatus Auctor notauit, simulque non improbabile fecit, cifrarum huiusmodi vsum iam saec. XII. et XIII. in Germania nostra fuisse.

(7) Mense Iunio An. 1693.

VII. Monogrammata a Carolo vsque M. (qui, vt auctor Eginhardus est, scribendi difficultate laborabat) °) ad Fridericum vsque Tertium vigerunt. Expressa ea per singulos Imperatores ac Reges in Sebastiani Munsteri prioribus Cosmographiae editionibus, Stradae Caesariibus, Zyllesii supra laudati libri parte tertia, Caroli Cangii *Glossario*, voce *Monogramma*, habentur. Fridericum illum et Maximilianum I. Imperatorem perquam rarissime ea vsurpasse obseruamus. P) An Meroueadae in vsu habuerint, dubitatum, ob incertam diplomatum, quae illa praeferunt, fidem. Caeterum in monogrammatibus ipsis est diuersitas: Etenim sub Carolo M. et deinceps ea proprii tantum nominis characteres continent: Ast post Conradi Salici tempora etiam Regiae dignitatis nomina habent, prout innumera vera et genuina veterum Regum diplomata ostendere, testis est locuples idem Zyllesius (1) et pluribus docuit, expressis ipsismet monogrammatum formis, Papebrochius (2). Forma quoque variabat. Caroli M. monogrammata erant cruciformia. At Ludouico eius filio et successoribus forma quadrata placuit, vsque ad Henricum S. qui cum nonnullis successoribus formam crucis adhibuit. Tres cruces, ait D. Mabillonius (3), ad monogrammata Germaniae Imper. adpositas non semel aduertimus, sed vulgari nostro atramento. Cuius rei

(1) Def. Abbat. S. Max. part. 2. p. 59.

(2) Propyl. c. 4. §. 54. seq.

(3) L. 1. de R. D. c. 10. §. 4.

o) *Ad Fridericum vsque III. vigerunt*) Superiore saeculo ea defuisse, annotauit suo tempore Iacob Spiegelius in *Austriae Bartolini*. Fuit autem Spiegelius Maximiliani I. Imper. Secretarius et Consiliarius, teste Bzouio l. 19. *Ann. sub A. 1518. n. 11.*

confendi sunt Chlodouei duo, secundus, ac tertius, amborumque matres, Baltechildis et Chrodechildis Reginae. Apud eundem Mabillon. l. 5. *de R. D. tab. 18.* diploma ex cortice, magna ex parte excisum et exesum, exhibet monogramma Chlodouei Iunioris et Reginae matris Nantechildis. Alii monogrammatibus abstinuerunt. Le Blanc inter complures Merouingiae stirpis Regum nummos, nullum proferre potuit, qui monogramma habeat, licet tales Carolingicae familiae Regum nummi perquam multi apud eum essent.

p) *An Meroueadae in vsu habuerint*) *Pauci ex Merouingicis* (ait Mabillonius 2. de R. D. c. 10. §. 10.) *eo vsi sunt in diplomatibus, nec alii, vt puto, quam qui prae imperitia nomen suum scribere non valebant. Hos inter*

- (4) Tom. 1. p. 472. seq. et tom. 2. p. 25.
 (5) L. 4. de Nobilit. c. 17. p. 1026.

rei exempla exstant in diplomatis Henrici III. apud Hundium Metropoli Salisburgensi (4). Illud obseruatu dignum, quod ex inspectione chartarum a saec. XII. scripsit D. Ant. Matthaei (5), si bulla adpensa, nullum monogramma adhibitum.

VIII. In sigillis ^{q)} (quae signa etiam Romani nuncupabant) imprimendis Reges Francorum Merouingicae stirpis vt plurimum vsi sunt annulis; quibus nomen suum, addito solo titulo, *Rex Francorum*, in circulo cum imagine descriptum, exhibebant. Imago haec siue effigies non protendebatur vltra collum, praeter effigiem Childerici postremi, quae thoraceata est, vt effigies Carolidarum. Quorum effigies a Merouingis in illo quoque differebant, quod haberent varias inscriptiones, vt illa Caroli M. *Christe protege Carolum Francorum Regem*. Et quod in nummis capita Merouecadarum gemmeo diademate cincta conspiciuntur (1): At Carolidarum capita pleraque laureum diadema ornauit: vt nummi quidam Caroli M. et plures Ludouici Pii apud le Blanc (2) et alios, ^{r)} nec non sigilla in diplomatis non paucis demonstrant (3). Sigilla ipsa fuere adfixa, non pensilia. Et quidem sub Carolidis charta in crucis modum incisa, et quatuor incisurae angulis reuulsis, adpositae vtrinque cerae per fissurae spacium in vnum coagmentatae, in antica parte inprimebantur. Quod sub Saxonice quoque Imperatoribus vsitatum, his verbis docet Benjamin Leuberus (4): *Kayser Otto M. hat keine güldene Zeichen, aureas Bullas, zu geben gepflogen, sondern alle Diplomata und Originalia, welche dießfalls fürkommen, haben keine Zeichen und Sigilla von Gold gepráget und geschlagen, sondern nur von Wachs, und zwar von weißem Wachs geformiret. Ist auch nicht zu verspühren, daß solches Wachs, wie heutiges Tages bräuchlich, in hölzernerne, kupferne, silberne oder güldene Capsulen eingedrucket gewesen; sondern der Augenschein giebt, daß das Pergament an dem Ort, da die Siegel aufgedrucket seyn, solchermassen durchschnitten worden, daß das Pergament Creuzweis ganz blieben, hernach von außen und inwendig das Wachs auf das Creuz gelegt, das Siegel inwendig auf das Wachs, und hierdurch das inwendig*
 und

- (1) v. Le Blanc traite historique des monnoyes p. 44. seq.
 (2) d. tract. p. 102. p. 106. seq.
 (3) Mabil- lon. l. 2. de Re Diplom. c. 16. §. 3.
 (4) Magde- burger Sta- pel Unfug. n. 1572. Stapulae Magdebur- gicae iniu- stitia.

q) *Quae signa etiam Romani nuncupabant*) At medio aevo contra vsum Latinae linguae signum aliquando idem fuit, quod nomen. Hinc vt maxime testium nominibus praefixa inueniatur vox *signum*, hoc modo: *Signum Wigonis, signum Rumberti*, vel per notam S. S. *Wigonis. S. Rumberti*, caue inde inferas, testes sigilla sua adposuisse, vt obseruauit Sal-

masius *de subscription. et sign. testamentor.* c. 24. v. infra §. 13.

r) *Nec non sigilla in diplomatis non paucis demonstrant*) Vid. diplomata apud Mabil- lon. l. 5. de R. D. tab. 26. tab. 28. tab. 30. tab. 32. tab. 33. Add. duo ectypa sigillorum aureo- rum Ludouici Pii et Caroli Calui, apud Balu- zium *in calce notarum ad Capitularia*, p. 1306.

und auswendig ans Pergament gelegte Wachs zusammen gedrucket worden, also, daß es keinesweges abfallen kan, und auf diese Art und Weise werden die Diplomata von Sächsischen Kaysern besiegelt zu seyn befunden. Unter den Schwäbischen Kaysern aber ist folgender Zeit aufkommen, die Sigilla an die Brieff und Diplomata mit seidenen oder anderen Schnüren, oder durchgezogenen Schnitten zu hängen, und das Wachs in sonderliche Capsuln einzudrucken. *Otto M. Imperator bullis aureis vsus non est, omniaque eius diplomata et autographa non auro, sed cera, eaque candida, obsignata sunt. Neque cera, uti hodie in more positum est, ligneis, cupreis, argenteis aureisue capsulis impressa deprehenditur. Sed, ceu ex chartis, ἀποδείκτα teste, liquet, membrana ea parte, cui sigilla imprimuntur, ita incidebatur, ut decussatim posita integra videatur; deinde cera intrinsecus, et extrinsecus scissurae isti cruciformi et sigillum intrinsecus cerae imponebantur, ita ut cera intrinsecus et extrinsecus membranae quasi cohaereret. Hoc pacto Saxoniorum Imperatorum diplomata signata reperiuntur. Sub Sueuicis postea Imperatoribus in morem venit, ut sigilla litteris vel diplomatibus ex sericis aliisque filis aut ex corrigiis incisim appenderentur, cera certis capsulis inclusa.* Enimuero quod heic postremo loco adserit Leuberus, ^{s)} pensilia sigilla, quas Bullas vocabant, ^{t)} sub Sueuicis demum Imperatoribus introducta esse, simpliciter concedi nequit. Etenim Mallinkrotius ⁽⁵⁾ licet fateatur, se non reperisse, quod ab Imperatoribus nostris Germanis vetustissimis, puta Franciscis, siue Carolingis, et Ottonibus, quique intermedii fuerunt, bullae aureae adpensae fuerint, ^{u)} veri putat simile, eum morem, contracto inter Ottonem II. et Theophaniam Constantinopolitanam matrimonio, ad nos manasse. Sane Leo Ostiensis 2. Chronic. Cassin. 22. meminit praecepti Ottonis III. aureo sigillo bullati. Auctor vitae Meinweri Paderbornensis Episcopi c. 30. refert, Henricum II. confirmasse quaedam bona isti Ecclesiae Regiae auctoritatis praecepto, i. e. *Impe-*

(5) de Archi-
Cancell. Im-
per. p. 116.

Vv 2

riali

s) Pensilia sigilla, quas Bullas vocabant) Bulla dicta, quod signum Caesaris, vel cerae impressum, vel capsulae cuidam ex auro et plumbo incisum, litteris adpenderetur, non aliter sane, quam olim Bullae pueris praetextatis. Hinc bullare nihil aliud est, quam sigillare, et sigillum adpendens bullator. v. M. Freher. ad P. de Andlo l. 2. c. 5. p. 187.

t) Sub Sueuicis demum Imperatoribus introducta) Eduardum, Regem Angliae eius nominis primum, ea in Angliam introduxisse, testatur Matthaeus Parkerus in vita Anselmi.

u) Veri putat simile, eum morem, contracto inter Ottonem II. et Theophaniam Constantinopolitanam) Et quemadmodum Patriarchae apud Constantinopolitanos plumbea Bulla utebantur. V. Tom. I. Iuris Graeco-Romani p. 236. 242. p. 259. Ita Archiepiscopi in Germania. Nam in charta Liemari Archiepiscopi An. 1088. quam l. 1. origin. Hamburgensium attexuit Lambecius p. 146. est: *chartam hanc conscribi iussimus, et bulla plumbea, ut nobis mos est, signari.* De quo alibi pluribus.

(6) De Bulla. c. 2.
 (7) Glossario. V. Bullas aureas.
 (8) Not. et obseruat. ad annal. Egmondan. c. 6.

(9) Differt. de inferioris aevi numismatibus.

riali diplomate, aureo sigillo bullato. x) Alia diplomatum exempla adduxit D. Thulemarus V. CI. (6) addatur Carolus Cangius (7) et A. Matthaei (8). y) Verum de huiusmodi Bullarum vt et sigillorum figura et inscriptionibus alibi prolixius agendum. Vnum addimus de Aquila. z) Ea in bullis et sigillis primum Ludouicum Bauarum, post Carolum IV. vsos deprehendo. a) Bicipitem ac integram Sigismundum Imperatorem, cum videret Orientalium Augustorum, (qui bicipite Aquila vsi) potestatem inclinare, Turcis vndique eorum prouincias inuadentibus, primum in insignibus vsurpasse, cum Mariano Socino verissimum putauit idem Cangius (9). Quam coniecturam firmat, quod successores eius Fridericus et Maximilianus I. post coronationem Romanam constanter in sigillo maiore aquilam bicipitem habuere, vt sequente Sectione docebimus. Vnam autem esse aquilam et bicipitem b) (quod imperitum vulgus

x) *Alia diplomatum exempla adduxit D. Thulemarus*) Fredericum I. Imperatorem praecepti paginam, qua Conradum Palatinum liberum et Capitem Ecclesiae Treuirenensis constituit, aurea Bulla insigniri iussisse, auctor est Browerus l. 14. *annal. Treuirenf. A. 1156.*

y) *De Bullarum et sigillorum figura et inscriptionibus alibi prolixius agendum*) Vid. interim Mallinkrot. *de Archi-Cancellar. Imper. p. 117. et in not. p. 234. seq.* Addat. Sagittarii *Antiquitates Archiepiscopatus Magdeburgens. vbi in fronte libri exhibet sigillum Ottonis M. inculptam habens imaginem eius ad medium ventrem cum simplice velamento, caput, collum, et dextram, qua sceptrum tenet, nudi, et sinistra umbellam tenentis, cum inscriptione † O T T O † DI GRA REX.*

z) *Ea in bullis et sigillis primum Ludouicum Bauarum*) Ita sigillum foederis inter Ludouicum Bauarum et Philippum Regem Galliae An. 1341. iuxta folium a parte dextera aquilam vnam, et sinistra aliam exhibet apud D. *Leibnitium Codic. diplomatic. tom. I. num. 81.* Clemens VI. Pontifex Romanus An. 1344. signum pensile eiusdem Ludouici Imper. apud Steph. Baluzium lib. 2. *miscellan. p. 274.* his verbis describit, cum memoraret, litteram Ludouici, quam Procuratorum Ambasiatores vocauerint, sigillatam impendenti quodam sigillo rotundo in cera crocea, in quo in medio sculpta erat quaedam imago hominis habentis insulam in capite suo, sedentis inter duas aquilas, habentis sub pedibus eius duos

leones, et tenentis in manu dextra quoddam sceptrum, et in manu sinistra quoddam pomum rotundum, in cuius circumferentia hae litterae legebantur: *Ludouicus quartus Dei gratia Romanorum Imperator semper Augustus.* Et a tergo dicti sigilli erat quaedam impressio alterius parui sigilli, in qua erat sculpta quaedam aquila, et in circumferentia ipsius eae litterae legebantur: *Iuste indicate filii hominum.*

a) *Bicipitem ac integram Sigismundum Imperatorem primum in insignibus vsurpasse*) Si genuina essent ectypa sigillorum Friderici I. Henrici IV. Friderici II. Caroli IV. apud Sigismundum a Bircken *Spiegel der Ehren des Erb-Hauses Oesterreich. Speculo Honoris Archiducalis Domus Austriae, l. 2. c. 2. c. 3. et l. 3. c. 9.* quae subiuncta diplomatis exhibent effigiem sedentis in folio Regali Imperatoris, et ab eius dextera in paruo laterculo aquilam bicipitem expansis alis, diuersum ab his sentire oporteret. Enimvero vt diplomata illa Fridericorum, vt apud auctorem illum leguntur, iam aliis suspecta visa. v. *Sagittar. Diff. de origin. Ducum Brunsvicens. §. 22.* ita nescio, an sigillis ipsis fidem tuto commodare liceat.

b) *Quod imperitum vulgus credere, scripsit Cuspinianus*) Wo dem also, ait Wiguleus Hundius im kurzen Auszug etlicher Historischer Observationen, lit. U. W. müsten Vier Stück dabey seyn. Die Wahrheit ist, daß die zween Köpff bedeuten die beyde Keyserthumb in Orient und Occident, als sie dann vor Jahren beysammen gewesen.

vulgus credere, scripsit Cuspinianus) (10) non duas, quarum vna alteram alis obtegat, vt ipse putauit, si alia deessent, vel ordinatio Mone-
 talis Ferdinandi An. 1559. §. Wie aber 10. ib. und des Reichs Kay-
 serl. Adler mit zweyen Köpfen, et Imperii aquila biceps, docuerit. Caeterum vsus aurearum Bullarum adhuc hodie obtinet, quando de
 rebus grauioribus expediuntur augusta diplomata, teste Mallinkro-
 tio (11).

(10) in Au-
 gusto Cae-
 sare.

(11) De Ar-
 chi-Cancell.
 Imper. p.
 116.

IX. Liquor fuit ater. Aureo vsum Ottonem M. in diplomate, quo Ecclesiae Romanae iura confirmauit, quodque c) in Castello S. An-
 geli adseruari dicitur, epigraphae eius in Conciliorum tomis ostendit, teste
 Mallinkrotio (1). Conradum III. Anno 1147. Corbeiensibus concessisse
 priuilegium, non tantum aurea bulla signatum, sed etiam totum au-
 reis litteris scriptum, idem Mallinkrotius (2) ex Kleinsorgio notauit.
 Henricum II. Imper. Meinwerco Paderbornensi Episcopo diplomate,
 quod, aureis litteris distinctum, hodiernum Paderbornensis Ecclesia ad-
 huc exhibeat, bona ei possessionesque confirmasse, auctor esto Nico-
 laus Schaten (3). Add. Mabillon. (4)

(1) De Archi-
 Cancell. Im-
 per. p. 234.

(2) d. l. p. 17.
 (3) L. 5. Hi-
 stor. Pader-
 born. ad A.
 1014.

(4) L. 1. de
 R. dipl. c. 10.

X. Materia, in qua scribebatur, d) fuit olim membrana. Cor-
 ticis siue papyri Aegyptiacae vsum apud Francorum Reges Merouin-
 gos ostendit Mabillon. (1) Chartae vulgaris vsus ab annis quingentis
 (quo auctore, est incertum) inualuit. Et tamen rarissime ea in diplo-
 matis Imperatores vsos deprehendimus.

(1) L. 1. de
 R. dipl. c. 9.
 §. 3.

XI. Veniamus ad rem ipsam. Sub Merouingicis Francorum Regi-
 bus plerumque hoc erat diplomatis exordium: e. gr. *Dagobertus Rex*
Francorum e) Vir inluster. Vt ex quindecim Dagoberti Diplomatis
 Vv 3 liquet

c) In Castello S. Angeli adseruari dici-
 untur) Baronio teste ad An. 962. §. 2. et
 seq. Huius tamen diplomatis fidem concussit
 H. Conringius de Germanorum Imperio Ro-
 mano, c. 10.

d) Fuit olim membrana) Aeneas Sylvius
 l. 1. epistol. 104. Ante chartae et membrana-
 rum vsum indolatis ex ligno codicillis epi-
 stolarum alloquia inscribebantur, sicut et
 Cicero et Damasus et Isidorus attestantur.
 Exinde tam Graeci quam Thusei superindu-
 cere ceras inceperunt, illasque graphio fer-
 reo inscripserunt. Posthaec chartarum vsus
 apud Aegyptum coepit, quae ex decrepto pa-
 pyri tegmine conficiebantur, ac postea ex li-
 neis pannis iam ineptis aliis vsibus. Exinde
 Reges Pergami membranarum vsum excogi-
 tarunt, quae ex membris pecudum detra-

huntur, et adhuc propter memoriam loci Per-
 gamena dicuntur. Modum conficiendae char-
 tae hodiernum tradidit Frischlinus in Co-
 moedia, cui titulus: Iulius rediniuus.

e) Vir inluster) Quomodo hic titulus ad
 Francos transferit, vid. eruditam coniecturam
 Caroli Cangii Glossar. Lit. I. voce Illustris.
 Hieronym. Bignonius not. ad Marculf. l. 1.
 form. 29. ex Siruondo causam illam profert.
 Hoc titulo nullum maiorem in Romano Im-
 perio, tantam autem apud exterarum gentes Im-
 perii illius admirationem fuisse, vt caeteri
 Reges eius dignitatibus et honoribus insigniri
 cuperent et honestari, vt liqueat exemplo
 Chlodouei Regis, qui Patritii et Conf. nomen
 insigniaque ab Anastasio Imper. receperit,
 teste Gregorio Turonense, l. 2. c. 38.

- (1) Antiquit. liquet apud Doubletum (1). Add. Eclypa apud Mabill. (2). Nunquam ergo
 Monast. S. principio Diplomatis addebant *Ego* vel *Nos*. Quamquam inter Merouea-
 Dionys. p. das non tantum Dagoberti Nepotes (quod putauit Papebrochius) sed et
 665. seq. antecedentes alios de se numero plurali locutos probet Mabillonius (3).
 (2) L. 5. Tab. In imperio, postquam Romanum adpellari coepit, demum ab interregno
 17. seq. illo magno, quod Fridericum II. exceperit, Imperatores^{f)} diplomata sua La-
 (3) L. I. de R. diploma. c. 6. tina lingua scripta saepe, vernacula ut plurimum, cum additamento
 §. 1. seq. *Nos* vel *WZM* inchoabant (4). Diuini Nominis mentionem praemissam
 (4) Conf. non habent, quae suspicione carent Merouingica diplomata. Pipinus
 Leuber. d. li. interdum hac formula utebatur: *Pipinus D. G. Rex Francorum, Vir in-*
 bro n. 1. 24. *luster*, forte, quoniam extraordinario modo ad imperium peruenerat.
 Quod additamentum *gratia Dei*, vel eiusdem sensus aliud, etiam perpetuo
 habent Caroli M. diplomata. Eidem autem Carolo, postquam Imperatoris
 Romani titulum adsumsit, haec a prioribus discrepans formula placuit,
 quam genuinam merito pronuntiat Mabillonius (5): *In nomine Patris, Filii et Spiritus S. Carolus Serenissimus, Augustus a Deo coronatus, 3) magnus, pacificus, Imperator, Romanorum gubernans Imperium, qui et per misericordiam Dei Rex Francorum et Longobardorum.* Posteris eius
 frequentius usitata fuit formula, qua ordiebantur diplomata: *In nomine S. et indiuiduae Trinitatis.* De caetero unicuique Regi aut vniam, aut plures formulas pro diuerso rerum statu in usu fuisse, docte
 per singulos Reges ostendit Mabillonius (6). Inter Imperatores Saxonicos
 Ottonis M. Diplomata hoc habent exordium: *In Nomine S. et indiuiduae Trinitatis Otto, diuina fauente clementia, Dei gratia, diuina opitulante clementia, diuini nutus prouidentia etc. Imperator Augustus.* Eodem sequentes Imperatores constanter usi, nisi quod paulo post Imperatores Romanorum sese nuncupauerunt, et Rudolphus I. Rex atque
 successores aliquandiu inuocationem diuini nominis in exordio omisere. Insolitus prorsus est titulus Ottonis III. in diplomate A. 1001. apud Nicolaum Sehaten (7): *In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis: Otto tertius Romanus, Saxonicus, et Italicus, dono Dei Romani orbis Imperator Augustus.* De cuius *ἀνθερτία* alii viderint. Ast certum est, Ottonem primum dixisse se Regem *Lothariensium et Francigenum*, ut liquet ex chartis apud Ioann. Iacob. Chiffletium (8), licet rarissime, et forte post eum nemo titulo illo usus fuerit. Nisi quod Henricum II. qui vulgo
 sanctus
- (5) L. 2. R. D. c. 3. §. 8.
- (6) d. l. 2. c. 8. §. 6. seq.
- (7) L. 4. Anal. Paderborn. ad An. 1001.
- (8) In commentario Lothariensi c. 2. adde Aubert. Miraeum a. Diplomat. Belgic. 17.
- f) *Diplomata cum additamento Nos vel WZM inchoabant* Quid mirum, cum iam illo tempore Comites idem aliquando fecisse legamus. Ut in charta An. 1268. apud Lehmannum l. 5. Chron. Spirens. c. 102. *Nos Emicho Comes de Lyningen profiteamus publice.*
- g) *Magnus* Etiam Carolum Caluum et Grossum Magnos aliquando nominatos, probat Ioachimus Vadianus, l. 2. de monast. p. 53.

sanctus vocatur, *Francorum et Muselenensium* Regem creatum scribat (9) V. Boecler in Otton. M. P. 299. Dietmarus Episcopus Mersburgensis. Eiusdem Ottonis titulus alius legitur in priuilegio Laurishamensi A. 963. *Otto Dei Gratia Rex Francorum (orientalium sc.) et Longobardorum, ac Patricius Romanorum* (9). Ante Ottonem etiam Heuricus Auceps Regis *Francorum Orientalium* titulum vsurpauit, in instrumento Pacis inter ipsum et Carolum simplicem, Francorum occidentalium Regem, An. 921. apud Nicolaum Schaten (10). An primus Imperator Fridericus Barbarossa *semper Augusti* titulo se adpellauerit, nondum expeditum est (11). H. Conringius (12) (qui ex consilio Doctorum Romani iuris, in Italia reforescentis id factum censet) et Boeclerus (13) id adfirmant. Verum iis se opposuit Vir Nobilissimus D. Thulemarus *pecul. Dissert. de titulo semper Augusti* (14). h) Nos vt non pauca diplomata, quae titulum semper Augusti habent, inter supposititia referimus, ita eo nunquam ante vsos adfirmare vix sustinemus. Tralatitium enim est, Imperatores Romanos posterioris aeuu i) PP. hoc est, *perpetuo vel semper Augustos* sese adpellauisse, quid ergo vult, quo minus German. Imperatores ad illud exemplum, vt in aliis quam

(9) V. Boecler in Otton. M. P. 299.
 (10) L. 3. Annal. Paderborn. ad A. 921.
 (11) Ration. ad Tom. I. Const. p. 65.
 (12) Ad P. 3. Lampad. c. 2. p. 103.
 (13) L. 4. Notit. c. 1. ab init. Addatur Leuber. de Stapul. Saxon. n. 1532.
 (14) Ad. German. Not. dign. dist. 2. c. 1. §. 6.

h) Nos non pauca diplomata, quae titulum *semper Augusti* habent, inter supposititia referimus) Eo referenda haud dubie Ottonis M. Constitutio de locatione et priuilegio Camerae Imperialis Anno 947. incipiens: *Nos Otto Romanorum Imperator semper Augustus*, apud Goldastum tom. vnic. Constit. p. 215. Ottonis II. Imperatoris Constitutio super confirmatione Iuris Municipalis Magdeburgensiuni ac praerogatiua Scabinorum Anno 978. quae sic orditur: *Nos Otto Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus*, apud Goldastum d. tom. p. 225. Charta diuisionis Regni Francorum inter Karolum, Pipinum et Ludouicum filios Karoli M. Imperatoris An. DCCCVI. apud Goldast. tom. vnic. Constit. Imper. p. 145. & in tom. I. Capit. Francor. p. 439. quae sic incipit: *Imperator Caesar Karolus Rex Francorum inuictissimus, et Romani Reftor Imperii, pius, felix, ac Triumphator semper Augustus*. Petro Pithoco dubiae fidei visa, et merito referenda inter tot singularis otii commenta, quae sequiora nobis saecula ingeniaque pepererunt. Certe formula illa nusquam alibi legitur. Adfert tamen ad fidem illius chartae stabilendam nonnulla Stephanus Baluzius in not. ad tom. I. Capit. p. 1068. Apud le Blanc dans sa dissert.

historique sur les Monnoyes de Charlemagne chap. 4. ctypon sigilli plumbei est, in quo legitur: D. N. KAR. IMP. P. F. PP. AVG. i. e. *Dominius noster Karolus Imp. pius, felix, perpetuo Augustus*. Apud Perardum in monument. Burgund. p. 160. Diploma Caroli Calui Imperatoris *Sereniss. semper Augusti* nomen praefert. In diplomate Ottonis I. quo Ludolpho Corbeienfi Abbati omnia a maioribus concessa renouat An. 973. apud Nicol. Schaten Ann. Paderborn. add. A. legitur: *Signum Domini Ottonis inuictissimi semper Augusti*. In syntagmate Henrici Bodonis de constructione Coenobii Gandefiani tom. 2. Scriptor. Meibom. p. 497. est priuilegium, cui subiicitur: *Signum Domini Ottonis II. Imperatoris et semper Augusti*. Henrici IV. Imperatoris de receptione Clementis Papae et reiectione Hildebrandi Antipapae An. 1083. incipit: *Rex Henricus Dei Gratia Romanorum Imperator semper Augustus*. Apud Goldastum tom. I. Constitur. Henricus V. Imperator in priuilegio Ciuitati Bremerfi An. 1111. dato: *Henricus diuina Clementia Romanorum Imperator et semper Augustus*, apud Limnaecum addit. tom. I. ad l. 7. c. 7.

i) PP. Hoc est, *perpetuo vel semper Augustos* sese adpellauisse) Inscriptio Romana D. N.

(15) Notit.
d. 1.

quam multis, sese componerent? k) Caesaris Augusti nomen Imperatores ante Ludouicum Bauarum adsumsisse, vix ostendi posse, scripsit idem Boeclerus (15). Caeterum l) Henricus VI. et Fridericus II. Imperatorio titulo adiecerunt titulum Regis Ierusalem et Siciliae, Carolus IV. Regis Bohemiae, m) Sigismundus Regis Hungariae, Dalmatiae et Croatiae; Maximilianus I. Regis Germaniae; Idem Maximilianus et Fridericus Pater Imperatores Austriacarum etiam ditionum titulos, eodemque exemplo Carolus V. prolixum prouinciarum et dominiorum ad Austriacam Domum spectantium syrma subiunxerunt.

XII. De rebus, quae in medio diplomatis sūt argumento ipso occurrunt, latissimus se campus aperiret differendi, sed quem ingredi nunc nolumus, cum a pleniore notitia Reipublicae hoc dependeat. Exemplis saltem aliquot vtamur. Sub Carolidis Aduocatos fuisse Ecclesiarum in comperto est. Ast Subaduocatorum qui meminerit, scriptor aequalis nondum occurrit, nec charta illorum temporum vlla. Vt vel hoc nomine diploma Coenobii Lindauensis, quod Ludouico Pio adscribitur, non genuinum merito videatur. Vbi illud quoque animaduertendum, in eodem diplomate Adalbertum insigniri *fidelem Vasallum nostrum et Sancti Palatii Comitem*. At in diplomate eiusdem Ludouici, quod Erminmarus

D. N. FL. ARCADIO pio, felici, Victori et Triumphatori *semper Augusto*, apud Ioann. Iacob. Bossard. l. 3. *Antiqu. Romanar.* p. 54. qui etiam p. 29. exhibet inscriptionem Romae in templo Iunonis: *Piissimo, Felicissimoque Principi Valentiniano invictissimo, semper Augusto*. Adde de Diocletiano et Maximiniano Hubert. Golzium in *thesauro rei antiquar.* p. 77. de aliis Gruterum *vol. inscript.* p. 272. p. 257. *Novellas Iustin.* 60. 68. 66. 89. 83. 90. 91. 95. 96. 97. 99. 111. in quibus Iustinianus PP. Augustus insignitur.

k) *Caesaris Augusti nomen, Imperatores ante Ludouicum Bauarum adsumsisse*) Equidem Imperatores iam Odfridus Keyseros adpellauit non semel in libris Euangeliorum, quorum mentionem supra habuimus, quoniam Germanice scribenti aliud vocabulum non suppetebat. Verum stylo publico ea adpellatio recepta non fuit. Tamen in diplomate An. 1001. supra memorato apud Nicol. Schaten l. 4. *Ann. Paderb.* legitur: *Signum Domini Ottonis Caesaris invictissimi*, et in alio eiusdem anni: *Signum Domini Caesaris invicti*. Fridericum II. ea, vtvt non adeo frequenter, vsus, diplomata non suspecta

testantur, sed et nummos extare Rudolphi Regis, qui noua et insolita formula prae se ferant inscriptionem: IMP. CAES. RVDOLPHVS REX GERM. COM. HAB. LAN. ALS. testatur Vir Nobilissimus D. Wagenfeilius de *Noriberg. reb. notab.* c. 26. p. 247. vbi et eclypon talis nummi exhibet. Ast certum est, Ludouicum Bauarum perpetuum eius vsus introduxisse.

l) *Henricus VI. et Fridericus II. Imperatorio titulo adiecerunt*) In charta An. 1196. apud Miraeum l. 2. *Diplomat. Belgicor.* c. 57. In nomine *sancta & individua Trinitatis Henricus VI. diuina fauente clementia Romanorum Imperator semper Augustus & Rex Siciliae*. Et in alia: *Acta sunt haec Anno Dominicae incarnationis MCXCVI. indictione XIV. regnante Domino Henrico VI. Roman. Imperatore, anno regni eius XXV. Imperii vero V. Siciliae II. Datum apud Gulenhusum, pridie Nonas Martii*.

m) *Sigismundus Regis Hungariae, Dalmatiae et Croatiae*) quin et Marchionis Brandenburgici, Bohemiae et Luenburgici haeredis, in diplomate An. 1416. apud D. Leibnitium *Coedicis diplomatic. part. I. Diplom. 126.*

minmarus quoque Notarius ad vicem Hugonis recognouit, et subscripsit sub Data XV. Kalend. Maias An. Christo propitio XXVIII. Imperii Domini HLudouici piissimi Augusti, indictione prima, Acto Aquisgrani palatio apud Baluzium (1) vocari *Comitem et Consiliarium nostrum* et deinceps *fidelem nostrum*. Porro in memoriali An. 838. indictione secunda An. Domini HLudouici piissimi Imperatoris XXV. pridie Kalend. Maias memorari, iudicio interfuisse Aquisgrani inter alios multos Comites Adalbertum, ab iisque distingui *Fulconem Vassum dominicum et Comitem palatii, Ragenarium Vassum dominicum et Comitem Palatii, Teutfridum Vassum dominicum, Adalelmum Vassum dominicum et plures Vassos dominicos alios*. Sub Saxonice Imperatoribus nunquam obseruare est, eos in concedendis Diplomatis scitu, consilio aut assensu Procerum Imperii vlos (2), sub iisdem Equites aurati ignorabantur. Hinc Constitutionem de priuilegio et locatione Camerae Imperialis Magdeburgensis, quae Ottoni M. tribuitur, et mentionem facit eiusmodi Equitum, merito explodit Boeclerus (3). Mitto alia.

(1) l. 5. Miscel-
lan. p. 177.

(2) Leubertus.
Magdeburg.
Stapel: Un-
fug. u. 1547.

(3) in Otton.
M.

XIII. Sequitur subscriptio. Hic autem ritus (verba sequor Mabilionii (1)), vt caetera alia, pro temporum varietate fuit varius. Primae stirpis Reges hunc ferme modum adhibuerunt, vt propria manu nomen suum subscriberent, addito signo in varias aliquando figuras distincto aliquando figuram crucis praeferente, vt *Clodoveus Rex, Childebertus Rex*. Plerique addebant *subscripsi*, quod vel totis litteris vel tribus prioribus, vel certe sola littera S. cum signo (illo, quod iam diximus) continuato. Secundae stirpis, hoc est, Carolingi Reges, vt in caeteris passim, sic et in modo subscribendi a Merouingis descivere (2). Pipini formula haec erat: *Signum + Pipini gloriosissimi Regis*, seu, quod idem, *signum + Pipino gloriosissimo Rege*, interposito signo crucis inter *signum* et *Pipini* nomen. Solum signum crucis manu Principis expressum erat: caetera Cancellarius, seu Notarius adscribebat. Carolus M. patrium morem seruauit: *Signum Caroli gloriosissimi Regis*. Idem praestitit Carolomannus eius frater: at post acceptum Imperium Carolus adhibuit, *signum Caroli Serenissimi Imperatoris seu Augusti*, interposito Monogrammate (cui propria manu plerumque addebat litteram Y) (3) inter vocis *signum* et *Caroli*. Quem morem etiam successores fere tenuerunt, excepto, quod, qui solum erant Regia dignitate praediti, inscribebantur *gloriosissimi Regis* titulo: qui etiam Imperatores erant, *gloriosissimi et serenissimi Augusti* nomen praeferebant. Saxoni in Germania Imperatores vel Reges hoc fere modo subscripserunt: *Signum Domini Ottonis inuictissimi Regis*. *Signum Domini Ottonis Baring. Clav. Dipl.*

(1) l. 2. de R.
D. c. 10. §. 7.

(2) Mabilion.
d. l. §. 8.

(3) v. Mabil-
lon. d. l. 2.
c. 21. §. 5.
c. 22. §. 7.

Magni et inuidissimi Augusti. Signum Domini Henrici III. Regis inuidissimi, Romanorum Imperatoris Augusti. Interposuerunt autem monogramma post nomen suum. Eadem ratio subscriptionis viguit fere vsque ad Rudolphum Habsburgicum, qui prorsus non subscripsit, sola sigilli adpositione et testium subscriptione contentus. At Caroli IV. postquam Imperator factus, haec fuit formula (4): *Signum serenissimi Principis et Domini, Domini Caroli IV. Romanorum Imperatoris inuidissimi et gloriosissimi Bohemiae Regis.* Maximilianum I. morem subsignationis, quem Nepotes eius imitantur, inuexisse auctor est Iacobus Spiegelius (5). Ferdinandum III. adhuc Regem in subscriptione encausto vsum, notauit Schüzius (6). Antequam hinc abeamus, libet adferre, quod Ratperrus libro de casibus Monasterii S. Galli (7) memorauit, vt inde intelligatur circumspectio Regum vel Imperatorum, in talibus adhiberi solita: *Contigit Ludouicum piissimum Regem publice placitum suum habere in Villa, quae dicitur Vlma, praesentibus filiis suis aliisque Regni sui Principibus. Ad quod placitum conuentionis caussa perlata est, et coepit exinde Rex solerter et caute cum suis cogitare, atque pertractare. Rex ambarum partium cum conspiceret vnitatem, sese huic pacto interposuit medium, atque in semet omne negotium adsumens, cum manu sua potestate res ad Episcopum contradidit. Haec confirmatio cum per Regiam auctoritatem citra vtramque partem fuisset stabilita, et rebus ita a clementi Rege omni cum consensu compositis, iussit idem Rex suae auctoritatis praeceptum vtrique parti ad perpetuam confirmationem istius pacti statim in praesenti conscribi, et vt cautius haec eadem firmitatis scriptura communiretur, praecepit primitus tantummodo dictatum, et in aliqua sceda conscriptum sibi praesentari, et, cum ille causam comprobaret, tunc denuum Cancellario praecepit in legitimis cartis conscribere pacti confirmationem, et cum perscriptae fuissent, propriae manus auctoritate confirmans, vnam Episcopo cum suis, aliamque Abbati Monachisque contradidit, perpetuae firmitatis sine aliqua euersione ita retinendas indicio.*

XIV. Praeterea sub Merouingica familia pone Regem subscripsit Referendarius, curam Regalis annuli gerens, hac formula: DADO OSTVLIT. *Droctoaldus iussus obtulit. Aghlibertus recognouit. Wilfo laicus iussus subscripsit, seu iussus obtulit* (1). Cancellarii minoris momenti instrumenta, quibus Rex nomen suum haud adposuit, sic subsignarunt: *Sigulfus recognouit. Letaldus subscripsit vel annuit.* Sub Carolingica autem familia, cum gradus inter scribas Regios essent, ⁿ⁾ vt, qui

n) *Vt, qui iis praeerat, summus Notarius) Ex Adolaro Hincmarus ep. 3. c. 16. Summus Cancellarius, qui a Secretis olim adpellabatur, erantque illi subiecti prudentes*

(4) Bullae Caroli IV. apud Freherum de success. Princip. p. 610. Ioh. Isaac Pontanus l. 7. Hist. Gelr. A. 1357.

(5) Not. ad Günter. l. 5. Ligur. conf. Speidelius voce Unter-schrifft.

(6) v. II. P. 5. §. 4. lit. B.

(7) de Casibus Monast. S. Gall. c. 8.

(1) Mabillon. l. 2. c. 11. §. 3. et 7.

qui iis praererat, summus Notarius vel summus Cancellarius, aut Archi-Cancellarius, aliquando simpliciter Notarius aut Cancellarius, nonnunquam Archi-Capellanus, (forte, quia coniuncta fuere summi Cancellarii et Archi-Capellani officia, vt exemplo quoque Angilramni sub Carolo M. Archi-Capellani, et simul Archi-Cancellarii confirmat Baluzius (2), addatur Carolus Cangius (3), qui Archi-Cancellariorum, simul Archi-Capellanorum indicem texuit) ^{o)} reliqui Capellani vel Notarii dicerentur. Sub Carolo M. formulae huius vsus erat, si quando Notarius vice summi Cancellarii subscribebat: *Wido laicus ad vicem Radonis*. At sub Ludouico Pio Notarii nomen insuper adponere coeperunt hoc modo: *Meginarius Notarius ad vicem Fridigusi recognoui*. In charta Ludouici Regis, qui Caroli M. pronepos fuit, apud Beatum Rhenanum et Franciscum Guillimanum est: *Ermustus Notarius ad vicem Theotmari Archi-Capellani recognoui*. Quae formula etiam in diplomatis Caroli Crassi, Arnolphi et Ludouici III. deprehenditur, et frequentissima fuit sub Imperatoribus Saxoniceis. Hoc Archicapellani siue Archicancellarii munus a temporibus Ottonis M. in Germanico Imperio, ordine non interrupto gesserunt Moguntini Archiepiscopi, et diplomata Caesarea eorum nomine subscripta leguntur vsque ad Henricum VI. quo Imperante forma illa solita intermissa (4). Quanquam autem exstare dicantur tabulae Impp. quibus hoc ius Moguntinae Sedi datum, et probabile videatur Mallinkrotio (5): tamen de Colonienfi non idem dixeris: Nam p) praeterquam

X x 2

quod

ae fideles viri, qui praecepta Regia absque immoderata cupiditatis venalitate scriberent, et secreta illis fideliter custodirent.

o) Reliqui Capellani vel Notarii dicerentur) Horum dignatio inde intelligitur, quod ex iis Episcopi plerumque sumebantur. In Chronico Hildensheimensi ad A. 993. est: *Bernwardus Regius Capellanus sanctae Hildinsehemensis Ecclesiae ordinatur Episcopus*. Ad An. 1009. *Rhetarius Paderbornensis Episcopus II. Non. Martii obiit. Cui Meinwercus Regis Capellanus successit*. Ad A. 1029. *Bruno Augustae Ciuitatis Episcopus, frater Henrici Imperatoris obiit. Cui Ippo Regius Capellanus successit. Werinberus Argentinae Praesul e mundo migravit. Post quem Willehelmus Reginae Archicapellanus subintravit*. Ad An. 1034. *Warmundus Constantiae Antistes obiit. Cui frater eius Eppo Regius Capellanus successit*. Ad A. 1035. *Herimannus Ham-burgensis Metropolitanus ex hac vita migra-*

uit. In cuius locum Adelbrondus regius Capellanus intravit. Ad A. 1037. *S. Agrippinensis Ecclesiae Metropolitanus venerandae memoriae Piligrinus ad Christum migravit. In eius locum nobilissimae indolis iuuenis Herimannus eiusdem Ecclesiae Archidiaconus, sed Regius Capellanus et Cisolpinus Cancellarius intravit. Brauthodus Halberstadiensis Pontifex VI. Kal. Sept. discessit, cui Burghardus Imperialis Cancellarius honorifice successit*. Ad A. 1111. *In adsumptione S. Mariae apud Moguntiam Adalbertus omnium Cancellariorum, qui ante eum fuerunt in aula Regis, celeberrimus praesente Imperatore, et consentiente vnanimi Ecclesiae electione Moguntinus Archiepiscopus constituitur*.

p) Praeterquam quod alii sub Impp. in Italia commorantibus, hoc munus gesserunt) v. Mallinkrot. *de Archicancellar. Imp.* pag. 221. seq.

(2) annot. ad tom. I. Capitul. p. 1047.

(3) in Glossario,

(4) Gewold. de S. R. I. Septemvira-tu. p. 701.

(5) De Archi-Cancell. Imperii Rom. Germ. p. 29. seq.

quod alii sub Inpp. in Italia commorantibus, interdum hoc munus gef-
ferunt, 9) sub Friderico Aenobarbo demum et sequentibus Imperatori-
bus, quando in Italia egere, non pauca vice Archiepiscopi Coloniensis
tanquam Italiae Archicancellarii subscripta diplomata conspiciuntur. Nam
ita quoque Reinaldus Archiepiscopus Coloniensis in Epistola: *Dilecto*
Domino et amico venerabili Sueslionensi Episcopo et Regni Francorum Can-
cellario, R. Dei gratia, sanctae Coloniensis Ecclesiae Electus, Italiae

(6) Epist. 4.,
4. d. tom.
pag. 727.

(7) l. 16. Ann.
Treuirens.
ad A. 1299.

(8) l. 2. Com-
ment. de Bi-
bliothec.
Caesar. c. 8.
p. 826.

Regni Archicancellarius. Et in alia Epistola (6): *Praenobili Domino*
Ludouico glorioso Regi Francorum R. Dei gratia sanctae Coloniensis
Ecclesiae Electus, et Italiae Archicancellarius. Quo tempore etiam
Moguntino Archiepiscopo solennem Germaniae Archicancellarii titulum
tributum, docent chartae. Quod vero Treuirensem attinet, fatetur
ipse Browerus (7), eum Ottoni M. non posse munus suum acceptum
ferre, et ex scriptore illis temporibus aequali, a quo Boëmundo Archi-
episcopo Treuirensi, (hic A. 1299. viuere desit) Archicancellarii Are-
latensis Regni titulus tributus fuit, conicit, eo potissimum tempore Are-
latensis Regni procuracionem in Archicancellarii nomen migrasse. Quan-
quam in iure Prouinciali Alemannico, quod circa tempora Friderici II.
aut paullo post compositum videtur, et cuius excerpta ex Codice Am-
brasiano nobis dedit Petrus Lambecius (8), iam tum legatur: ^{r)} Der

Bischoff

q) *Sub Friderico Aenobarbo demum*) In
priuilegio Friderici I. Imp. Episcopo Torcel-
lensi prope Venetias A. MCLXXVII. dato apud
D. Leibnit. in Codic. diplomatic. prodromo
n. 4. est: *Ego Godefridus Cancellarius vice*
Philippi Coloniensis Archiepiscopi et Italici
Regni Archicancellarii. In diplomate Fri-
derici I. Imper. dato apud ciuitatem Triden-
tinam A. 1155. quo Ecclesiae Leodiensi posses-
siones confirmauit, post monogramma sub-
scriptio haec est apud Ioann. Chapeauill. tom. 2.
Script. Leodiens. p. 107. seq. *Ego Arnoldus*
Coloniensis Archiepiscopus et Italici Regni
Archicancellarius recognoui. Add. Gewold.
de S. R. I. Septemv. p. 703. seq. Notatu autem
dignum, iam 1094 Leonem IX. Pontificem
Romanum Coloniensem Archiepiscopum per-
petuum S. Romanae Cardinalem S. Ioannis
ante portam Latinam et Ecclesiae Romanae
Archicancellarium creauisse. Vt auctor est
Aegidius Gelenius *de admirand. magnitud.*
Colon. l. 3. *syn.* 1. §. 2. Vnde probabile sit,
Imperatores nostros exemplum illud secutos
esse.

r) Der Bischoff von Menze ist Chantzler
ze Dutschen Landen) In iuris Prouincial.
Alemannici exemplari MSS. quo vtimur sub
titulo: *Wer den Kunig kiset, quisnam cli-*
gere debeat Regem: ita legitur: *Den Kunig*
solent kiesen drye Pfaffen Fürsten, und vier
leye Fürsten. Der Bischoff von Menze ist
Kantzler zu Dutschen Landen, der hat die ersten
Stimme, der Bischoff von Trier die ander
Stimme, der Bischoff von Colne die dritte.
Unter den leyen Fürsten ist der ersten Zeweln
an der Stymme der Pfaffen: Grave von Ryne
des Niches Truchseze, der sol dem Kunige die
ersten Schielen fürsetzen und fürtragen. Der
ander an der Stymme ist der Herzog von
Sachsen des Niches Marschalck, der sol dem
Kunige sein Schwert tragen. Der Bischoff
von Coln ist Kantzler ze Lamparten. Der Bischoff
von Trier ist Cantzler ze dem Kunigriche zu
Urle, daß sint drii Amt hören zu der Kur.
Der dritte ist Marggrave von Brandenburg
des Niches Kamrer, der sol dem Kunige Wasser
geben. Der vierte ist der Herzog von Pheurn
des Niches Schencke, und sol dem Kunige
den

Bischoff von Menze ist Chansler ze Dutschen Landen, der hat die ersten Stimme an der Chur; Der Bischoff von Trire ist Chansler über das Chunichrich Arel, der hat die andere Stimme an der Chur; Der Bischoff von Eholten, der ist Chansler ze Lamparten, und hat die dritten Stimme an der Chur. *Episcopus Moguntinus est Cancellarius per Germaniam, et primus sententiam dicit in Electione (Imperatoris); Altera est Episcopi Treuirensis, Cancellarii per regnum Arelatense; tertia Episcopi Colonienfis, qui in Longobardia Cancellarii munere fungitur.* Vt vix proferri possint chartae, ante Carolum IV. Imper. vice Archiepiscopi Treuirensis, velut Archicancellarii Galliae, subscriptae (9), quo tempore etiam Moguntini et Colonienfes munus instauratum existimamus. Cum certum sit, ^{s)} post Friderici II. Imperatoris excessum modum illum subscribendi veterum parum vel nihil obseruatum fuisse, atque Imperiales chartas nullas a Moguntino, Colonienfi, Treuirensi, siue per se, siue ad eorum vicem subscriptas aut recognitas reperiri. Illud bene obseruauit Mallinkrotius (10), ^{t)} munus recognitionis non ex negotiorum qualitate, qua

(9) Wagenfeilius de S. Roman. Im. c. per. Officialibus. c. 2. §. 7.

(10) de Archicancell. Imp. p. 23. et 37. d. libro. p. 46.

XX 3

bant,

den ersten Becher fürtragen. *Regem eligunt tres Principes Ecclesiastici et quatuor Laici. Episcopus Moguntinus est Cancellarius per Germaniam, eius est prima sententia (in electione Regis); altera est Treuirensis, tertia Colonienfis Episcoporum. Inter Principes Seculares primus in electione suffragium fert Comes Palatinus Rheni Imperii Dapifer: hic mensae regiae primus dapes infert. Secundus suffragatur Dux Saxoniae, Imperii Marschallus: hic regis enses gestat. Episcopus Colonienfis est Cancellarius Longobardiae. Episcopus Treuirensis est Cancellarius Regni Arelatensis. Haec tria officia ad Electionem (Regis) attinent. Tertius (Electorum Politicorum) est Marchio Brandeburgensis Imperii Comesarius, hic dat manibus lyncas Regis. Quartus est Dux Bauariae Imperii Pincerna, qui primum Regi cyathum ministrat. Qui vltimus locus satis probabile facit, Ius hocce aut sub Friderico II. Imper. aut paullo post conscriptum: nam a Friderico illo Wenceslao Regi Bohemiae, qui Monoculus dicitur, ab iudicata dignitas Electoralis cum Archipincernatu adpexo, eiusque loco Dux Bauariae pro Electore et Archipincerna S. Romani Imperii coepit haberi; donec Rudolphus Romanorum Rex An. 1290. Ottoenri filium Wenceslaum*

Generum suum, Regem Bohemiae pristino iure restituit. Vt erudite demonstrauit P. Lambec. l. 2. *Commentar. Biblioth. Caesar.* c. 8. p. 328.

^{s)} Post Friderici II. Imperatoris excessum nullas a Moguntino) Hic tamen titulum retinuit, vt in charta A. 1302. apud Lehmannum l. 7. c. 4. *Nos Gerhardus D. G. Moguntinensis Sedis Archiepiscopus, Sacri Imperii per Germaniam Archicancellarius.* In charta A. 1314. apud Nicol. Burgund. l. 1. histor. Bauar. *Petrus, Dei et Apostolicae Sedis gratia, sanctae Moguntinae Sedis Archiepiscopus, Sacri Romani Imperii per Germaniam Archicancellarius.* Vt et Archiepiscopus Colonienfis, cuius indicium est chartae A. 1275. initium apud Freherum not. ad Petrum de Andlo l. 2. c. 1. *Wir Sy vest Erzbischoff vor Cellen, des Reichs von Oberberga Erg-Cansler. Nos Syluester Archiepiscopus Colonienfis Imperii Citramontani Cancellarius.*

^{t)} Munus recognitionis non ex negotiorum qualitate) Moris tamen erat, olim singulos Ecclesiasticos Electores; tanquam Archicancellarios, territorii distinctos, singula electionis diplomata consicere, offerenda Pontifici M. ab electis coronam postulantis. Vt de tempo-

(11) de Archi-
Cancell. Imp.
p. 111.
(12) de S.
Rom. Imp.
Officialibus.
c. 3. §. 1.

bant, ^{u)} sed ex sola Caesarea demorationis differentia dependisse; praetereaque ^{x)} de limitibus Archicancellariatus Arelatensis certi quid difficulter definiri posse. Eiusdem Mallinkrotii (11) vera est observatio, quam probat celeberrimus Wagenseilius (12), rarum et infrequens semper fuisse, ut ipsi Archicancellarii subscriptionis officio fungerentur, atque inde a primaeua eorundem institutione ad Carolum V. usque Imperatorem vix quatuor aut quinque se offerre exempla recognitionum, ab ipsis Archicancellariis praestitarum. Et licet sub hoc Imperatore Albertus Brandeburgicus, Archicancellarius Moguntinus idemque Cardinalis, crebro nomen suum diplomatibus Caesareis, insolito more, subiecerit, cuius rei exempla passim et nominatim apud Christophorum Gewoldum in libro de Septemuiris reperire sit, tamen deinceps pristinam rursus consuetudinem inualuisse, ipsosque Archicancellarios, ut in Diaetis vniuersalibus aut particularibus, vel alia ex causa in aula Caesarea praesentes, a subscriptionibus temperasse. Addit Wagenseilius: interim facultate hac eos uti posse, si singulari gratiae ac benevolentiae erga aliquem id tribuere velint, nemo est, qui vocet in controuersiam, et semel iterumque nostro aevo id factum nouimus. ^{y)} Caeterum sub Suevicis Imperatoribus a saeculo XII. nouus mos inductus fuit, etiam post interregnum diu continuatus, ut testium et quidem per saepe com-
plurium

temporibus Ludouici Batuari notauit Nicolaus Burgundus, l. 1. *Histor. Bauar. ad A. 1314.*

^{u)} *Sed ex sola Caesarea demorationis*) Idecirco est duplex diploma Caroli IV. quo Villae Pontis Moncionis nomen et titulum Ciuitatis contulit, vno A. 1356. Metis dato, cuius subscriptio est: *Ego Ioannes Dei gratia Luchonischlensis Episcopus, Sacrae Imperialis aulae Cancellarius vice Reuerendi in Christo Patris Domini Boemundi Treuirensis Archiepiscopi, Sacri Imperii per Galliam et Regnum Arelatense Archi-Cancellarii recognoui.* Altero A. 1372. Pragae dato, cuius subscriptio: *Ego Ioannes Olomicensis Episcopus, Sacrae Imperialis Aulae Cancellarius vice Reuerendi in Christo Patris Domini Ioannis Moguntini Archiepiscopi Sacri Imperii per Germaniam Archicancellarii recognoui.* Vtrunque diploma exhibet Ioan. Iacob Chifletius, *Commentar. Lothariens. c. 5.* Hinc mirum videri posset, cum Aquisgrani Carolus V. coronaretur, praualuisse Moguntinum, ut Imperatori typharia offerret, quod Treuirensis iuris esse sui pro-

pterea censebat, quoniam Aquisgranum in Gallia Belgica, cuius ipse Cancellarius, situm esset. v. Caspar Ens apud Goldastum *Polit. Imperial. Part. I. p. 74.* Mireris quoque, tabulas priuilegiorum Veneto Duci ab Henrico VI. Imper. A. 1111. concessorum apud Nicolaum Crassum in *not. ad Donati Ianor. vemp. Venet. p. 450.* Veronae Brucardum Cancellarium et Monasteriensem Episcopum vice Alberti, Archicancellarii, Moguntiae sedis electi recognouisse.

^{x)} *De limitibus Archicancellariatus Arelatensis certi quid difficulter*) Quae inter Moguntinum et Treuirensium hac de re quondam agitata v. apud Boeclerum *l. 6. Notit. Imper. c. 5.* Recessus Imperii Treuris et Coloniae conditos primo loco a Moguntino subscriptos esse constat.

^{y)} *Caeterum sub Suevicis Imp. a saeculo XII.*) Obseruat Ioannes Tilius *de rebus Gall. libro, p. 273.* hanc rationem, ut summa Regni officia adprobationis ergo subscriberent, a Romana sede profectam esse, quia papales Bullae a certo primorum Cardinalium nume-

plurium subscriptiones admitterent : cum pauca sub Merouingica aut Carolingica stirpe eius generis diplomata exstent, vt obseruauit Mabillonius (13) et sub Imperatoribus Saxonis nulla inueniantur. v. Leuberus (14).

(13) 2. de Re dipl. 21. §. 1. et 2.
(14) De Stapul. Saxon. n. 1547. n. 1509.

XV. Tempus ita exprimebatur in Merouingicorum Regum tabulis: *Datum quod fecit mensis - dies - anno - Regni nostri, Compendio in Dei nomine feliciter*, seu datum sub die V. Kalend. Decembr. Eas annos ab incarnatione Domini adscriptos non habuisse, probat Zylleusius (1) his verbis: *Manifeste constat ex historia, Dagoberti aetate et multo etiam post ad Caroli M. tempora, expeditas non fuisse a Regibus Francorum literas ascriptis incarnationis Domini annis. In testes appellantur omnes, quotquot viderunt veterum litteras, et signate qui Dagobertinas aliquas in originali tractarunt, quos inter sunt Domini Praesides et Assessores Camerae Spirensis, quibus Weissenburgense Diploma Dagobertinum non ita pridem in originali exhibitum fuit, prout et olim bina Weissenburgensia Diplomata Dagobertina Hagenoae Maximiliano I. Imp. eiusque filio Philippo in frequentissimo Procerum coetu An. MDV. sunt exhibita in originalibus a Rudigero ultimo Abbate Weissenburgensi et primo ibidem Praeposito, contendente cum Philippo Comite Palatino Rheni. Haec omnia Diplomata nullos habuerunt inscriptos annos incarnationis Domini, nec habebunt vnquam, nisi ab infida manu addantur. Eundem morem tenuit Carolus M. in diplomatibus, quae ad res Ecclesiarum, Monasteriorum priuatarumque personarum pertinent. Quanquam nonnulla, quae rempublicam maxime spectant, cum annis Regum adiunctos habeant annos incarnationis. Vt non dubiae fidei chartis ostenderunt Mabillonius et Nicolaus Schaten l. VIII. *histor. Westph.* p. 577. qui etiam l. IX. ad A. 802. profert diploma Caroli ipsius manu, et sigillo consignatum, quo D. Ludgero, adscripto incarnationis anno, Lothusium donauit.* 2) Adde diploma foundationis Episcopatus Verdensis, apud iam nominatum Schaten (2) et Conringium (3). Sane modum numerandi annos a Natiuitate Christi tempore Caroli M. non inusitatum fuisse, euincunt inter alia synodi apud laudatum Mabillonium (4). a) Vt simpliciter conce-

(1) Part. 2. p. 59. seq.

(2) L. 8. *histor. Westphal.* p. 508.
(3) In annot. ad l. 1. de finib. Imper. c. 4.
(4) 5. de Re diplom. tab. 54. 55. 57.

ro subsignabantur, alioqui irrita habebantur. Gregorium VIII. constitutionem fecisse de electione Imperii, quam formam subscriptionis Caesares aduehentes Roma exemplo fuisse Regibus Galliae. Principes nostri, inquit porro, in suis chartis ab eo tempore eundem morem tenuerunt, vt alibi dicemus.

2) Adde diploma foundationis Episcopatus Verdensis, apud Schaten et Conringium) Hoc

tamen falsitatis arguit, rationibus non ineptis, Papebrochius in *vita S. Suiberti Episcopi Verdensis ad 30. April.*

a) Vt simpliciter concedendum non sit, Carolum Crassum) David Blondellus in pleniore Genealogiae Francicae adsertione. *Neque vlla*, inquit, *Francorum monumenta rotata Pipini, Caroli M., Ludouici Pii et filiorum aetate Christi Annis, quod postea in more*

concedendum non sit, quod magno alias consensu traditur, Carolum Crassum Imper. primum fuisse, qui libellis, epistolis et diplomatibus annos natiuitatis Seruatoris adposuerit, edixeritque, vt deinceps anni a Natiuitate Seruatoris numerarentur. Ab eo tamen tempore mos perpetuus ad nostrum vsque aeuum perennauit. Atque haec *prima est differentia* a Merouingicorum Regum tabulis. *Alter*a in eo versatur, quod modus signandi tempora per indictionem coeperit ab Imperio Caroli M. i. e. ab incunte A. DCCCI. quod cum Papebrochio indubitanter pronuntiat Mabillonius (5): Cum vero tres sint indictionum species, Romana, quae surgit a die 24. Septembris Iuliani, Constantinopolitana et Pontificia. b) Romana, quae et Imperatoria hodie dicitur, vt est a Constantino M. mox ab initio instituta, ab Imp. postea seruata fuit: eiusque vsum Tabelliones in Imperio adhuc hodie retinent. Est et *tertia differentia*, quod Merouingici solum *Datum* vsurpauerint; Carolingi *Datum* seu *Data* et *Actum* distinxerint in vna eademque charta, quorum vnum fuit rei transactae, alterum confecti instrumenti. Idque in Imperio ad interregnum a morte Friderici II. durasse videtur. Nec omittenda *quarta differentia*, quando Merouingici Reges *Datum* quasi a se positum efferebant, vt intelligitur ex formula: *anno Regni nostri*. Quod plerumque aliter factum in tabulis Carolingicae familiae Regum vel Imperatorum. Vt innuit formula: *Anno Regni vel Imperii gloriosissimi, vel serenissimi Imperatoris vel Regis*. Idque in Imperio obtinuisse puto ad Rudolphum I. Habsburgicum, a quo et successoribus Merouingica ratio postliminio reducta. Caeterum sub Carolidis, et post sub Saxonis ac deinceps dies notis numeralibus Romanorum exprimi solebant. At post Rudolphum Habsburgicum, in chartis praesertim Germanicis nomen diei a Sancto, qui nomen diei dedit, aut die, qui feriatum vel praecesserat vel sequebatur, plerumque dinumerari consuevit. v. g. Mittwoch nach St. Michaelis Tag. Die Mercurii post festum Sancti Michaelis (Archangeli). v. Limnaeus (6).

(5) 2. de Re diplom. 26. §. 5. et l. 5. in tab. 16.

(6) Ad artic. 34. Capitul. Caroli V. p. 364.

XVI. Lo-

more positum, consignata reperi, si forte Synodica excipias. Hoc impugnavit Bollandus in comment. praevio vitae B. Iohannis §. 7. ad diem 27. Febr. Iam M. Freherus in not. ad Constitut. Caroli Crassi de feudis scribere non dubitavit: *Auentinus scribit, Carolum III. siue Crassum primum annos Christi in instrumentis adnotari fecisse, sed fallitur, quando et in Caroli M. Francorumque Regum diplomatis adparent.* Hundius im kurzen Auszug Historischer Observationen lit. I. So findet man aber, daß solliches auch zuvor bey

Carolo M. seinem Sohn Ludouico und seinen Menckel Ludouico König in Bayern schon im Gebrauch gewesen, wie Auentinus selbst auch bekandt eodem libro 4. fol. 388. Davon findet man bey dem Stifte Passau etliche Diploma oder Briefe, so in meiner Metropoli Salisburgen. bey den Passauischen Bischöffen eintommen.

b) Romana, quae et Imperatoria hodie dicitur) Hanc describit Rhabanus Abbas Fuldenis libro de computo n. 66. 67. apud Stephan. Baluzium, l. i. Miscellanor.

XVI. Locus quoque addebatur. Heic iterum discrimen obseruare est: nam Merouingici non solent ad designandum locum subiicere palatii aut villae publicae vocabulum, quod Carolingis familiare est. Post eos in Germaniae Imperio prior modus fuit receptissimus, etiam si alter quoque interdum vsurparetur: vt in Henrici II. Imper. diplom. A. 1022. *actum in Triburia regia villa palatio publico in Dei nomine feliciter. Amen.* De Palatiis Regum Francicorum diligentissime egerunt Hadrianus Valefius (1), et Iohann. Mabillonius *libro de Re diplomatica quarto integro.* De Palatiis et Domiciliis (vulgo *Wfalgen* oder *Kaysersl. Lager = Statten*) Imp. Saxoniorum, et qui post eos Imperium habuerunt, vid. Beniam. Leuberus (2). c) Inter Imperatores enim Germanicos primus sedem in ducatu suo fixam habuit Ludouicus Bauarus, et post in Hungaria plerumque eius exemplo Sigismundus Imperator.

(1) In Notitia Galliarum.
(2) Magdeburg. Stapsel Insug. n. 767. seq. add. Fritschius de Palat. et Dom. Domin. c. 5.

XVII. In sigillis, quantum attinet eorum mentionem, et quatenus adfigebantur, itidem diuersitatem obseruare possumus. Nam Meroueadae sigillare non meminerunt in chartis, vtique vero Carolidae, hac, aut simili formula: *Vt hoc auctoritatis nostrae praeceptum firmum ac stabile permaneat, hanc chartam scribi, et annuli nostri impressione sigillari iussimus.* Deinde sub illis sigilla adfigebantur paullo supra extrema Datae (quam vocant) verba: sub his plerumque post Cancellarii aut Referendarii nomen, quod, vt supra diximus, in contextas conuolutasque lineolarum tricas sigillum Regium circumeingentes definebat. Illud sub vtrisque vt plurimum obtinebat, vt sigilla ad extremam chartae oram adfigerentur. Carolidarum morem sequentes Imperatores vel Reges plerumque retinuerunt.

XVIII. Coronidis loco libet de priuilegiis Imperatorum vel Regum Germanici Imperii Auctorem libelli *Syntagmata dictandi* inscriptionem habentis, quem ex Codice Metensis Ecclesiae, scripto ante annos quingentos, Ioannes Mabillonius (1) protulit, audire: *Praecepta* (1) l. 6. de R. D. n. 207.

vel

c) *Inter Imperatores enim Germanicos primus sedem etc.* Adlzreit *part. 2. Ann. Boic.* l. 7. §. 85. Sigismundus Imperator sequutus exemplum Ludouici Bauari, in Hungaria plerumque Regiam habuit, cum Caesares praesertim Saxonici, Suenici sanguinis, ante Ludouici tempora nullam fixam sedem haberent,

sed domesticis possessionibus heredum fidei commendatis pro re nata in vrbibus Imperii et Episcoporum domiciliis per vices et velut in orbem Imperii negotiis darent operam, vestigalibus et Caesareo fisco cum Principibus, qui officii causa frequenter aderant, victitantes.

vel mundiburdia magnatum et saecularium potestatem sunt solum. Proprie autem Regum vel Principum Praecepta signum certum non habent in exordiis, sed, quod facere scriptoribus collibuerit, vel crucem, vel chrismon, vel litteram quamlibet circumdatam serpentibus in hunc modum vel quodlibet aliud quod voluerit. Solet autem prima linea Praeceptorum longis et aequalibus litteris figurari. Initium autem Praeceptorum huiusmodi est: In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. Heynricus Gratia Dei Imperator Aug. Post istum prologum introducitur quasi persona Imperatoris loquentis, reddentisque causam, qua inductus illud voluerit praeeptum statuere, dicens, Regiae dignitati competere, ut talium virorum, a qualibus ipse rogatus est, non debeant contemere preces: vel quam voluerit facere illius edendi praeepti vel mundiburdii iustam causam insinuans. Posthaec, quod ipse loci illius homini sua auctoritate concedat, vel roboret, erit illud subinferendum. In fine vero praeepti illud erit locandum, ut, quicumque contra illius praeepti decretionem fecerit, mille auri optimi libras, vel quodlibet aliud pretium, quod instituerit Imperator, se persoluturum cognoscat, medietatem regiae Camerae, et medietatem loco vel homini illi, cui illud pretium conscribitur. Posthaec, quod Imperator propria manu subscripserit, et proprio signari sigillo iusserit, erit adiiciendum. Post completum praeeptum monogramma est ponendum, in quo nomen Imperatoris Augusti Dei gratia habeatur connexum, vel alia quaelibet, quae Imperatorem condeceat. Ex utraque autem monogrammatum parte longioribus et aequalibus litteris scriptum erit signum Domini illius Imperatoris serenissimi vel Augusti, vel aliud quodlibet huiusmodi. Post monogramma prolixioribus et paribus litteris scribitur: HEINRICVS vel A. CANCELLARIVS vice G. Vercellensis Episcopi recognoui istud factum. In ultima cartae linea quoto anno a Domini incarnatione, et quoto indictione, et quo Regni vel Imperii illius Imperatoris anno, et quo loco, litteris erit communibus conscribendum.

(1) tom. I.
addit. ad l. 2.
c. 11. p. 26.
seq. tom. II.
addit. p. 63.
(2) praefat.
apologet.
XXIV. 4.

XIX. Dignum quoque notatu de chartis Wenceslai est, eas non aestimari, cum sint, qui referant, illum membranas siue chartas dedisse vacuas, solum sigillum in imo continentes, ab aliis implendas. v. Linnaeus (1) et Blondellus (2).

S E C T I O II.

DE

DIPLOMATIS REGVM, ET QVEMADMODVM
AB IMPERATORIIS DISTINGVANTVR.

- I. Regis, cuius homonymia traditur, diplomata differebant ab Imperatoriis diplomatis.
II. Primo, quod ille Rex, hic Imperator diceretur.
III. Secundo, ratione subscriptionis.
IV. Tertio, ratione subsignationis.
V. Quarto, ratione notationis temporis.

I.

Cum in Imperatorum et Regum Diplomatis differentia multiplex observetur, non inuile fuerit illa cum his contendere. Vbi praemittendum, Regis apud Germanos significatum non vnum fuisse. Sub Merovingis Regum liberos, viuis etiam patribus, Reges vocari, morem fuisse, exemplis probat Hadrianus Valesius (1). Quae res chronologiam non parum conturbauit. Postea (quae prima erit nobis significatio) sub Carolingis deinceps saepius Regis vocabulum denotauit summum Germanici Imperii Rectorem nondum a Pontifice Romano coronatum, siue, vt Monachus S. Iustinae Paduanus (2) loquitur, *electum in Regem et futurum Imperatorem*. Quae significatio apud Germanos desit, postquam Ferdinandus I. ob concertationem cum Paulo IV. Pontifice, coronam Romanam petere omisit, d) eiusque exemplum successores secuti sunt, e) a coronatione Germanica protinus electos Imperatores se nuncupantes. Deinde, (quae altera est notio) cum successio adhuc in Imperio vigeret, designauit

(1) l. 7. Rer. Francic. ad A. 515.

(2) l. 1. Chron. rerum in Longobard. gest. A. 1248. (3) Vid. Thuanum l. 21. act. A. 1558.

Y y 2

designauit

d) *Eiusque exemplum successores secuti sunt*) De Maximiliano II. Rudolpho II. et Matthia, vid. Reinking. l. 1. de R. S. et Eccl. l. 3. c. 8. n. 20. Iam Maximilianus I. electi Imperatoris titulum ante confirmationem Pontificiam usurpauerat; cuius causam ipse reddit in epistola ad Ericum Ducem Lunenburgicum scripta, apud Iustinum Goblerum *Chronic. Gestor. Maximil. I. Imper. per Ericum Ducem*, ne se Pontificem offenderet, quasi ex contemptu coronationem illam neglexisse videretur. Ad datur memorabile eius rescriptum ad Senatum Eßlinganum 8. Febr. 1508 apud D. Dattium l. 3. de Pac. publ. c. 7. n. 29. Inauguratio autem eius A. 1508. non Romae sed Tridenti

per Nuntium Apostolicum facta. v. Sigismund. a Bireken l. 6. *Spiegel der Ehren des Erzh. Hauses Oesterreichs, siue Speculo c. 13. Honoris Archiducalis Domus Austriae*. A quo tempore Maximilianus constanter electi Romanorum Imperatoris titulo vsus fuit. v. D. Dattius d. l. n. 32. Add. Petr. Martyr. Anglerium l. 21. *epistol.* 381.

e) *A coronatione Germanica protinus electos Imperatores se nuncupantes*) Notanter dicimus a coronatione Germanica: ante eam enim Reges vocari, docent principia Capitulationum.

(4) l. 1. et l. 3. designauit illos, qui in spem Imperii adsumebantur, f) quales apud Romanos Caesares dicti. Exempla videantur apud Witikindum (4). Ita g) Conradus II. Imperator Henricum III, h) hic Henricum IV. sub Regis nomine successorem designauit. i) Coimperatorem vocauit Otto M. filium cognominem, k) quippe, viuo Patre, coronatum a Pontifice Romano, in diplomate A. 969. apud D. Sagittarium (5), quo praedium quoddam Hunoldishusen nominatum, situm in prouincia Hassorum S. Mauritio Martyri in supplementum, operis Magdeburgici concedit. Adde alia eiusdem Ottonis diplomata A. 970. et 978. apud laudatum Sagittarium (6) et alia A. 969. apud Nicol. Schaten (7). l) At postquam electio introducta, Rex dicitur, (quae *tertia est notio*) qui viuo Imperatori velut adiua et vicarius adiungitur, et post decessum eius ius Imperii nullo alio intercedente actu habet. Qua in notione hodie vocabulum Regis vt plurimum accipitur. Nobis heic Rex in prima significatione intelligitur. Licet enim differentia inter Imperatorem et Regem hunc magis m) sit nominalis, quam realis, cum Rex omnia potuerit, quae Imperator, vt recte obseruauit Limnaeus (8): tamen in diplomatis, vt dixi,

(5) In Antiquitatibus Archiepiscopus Magdeburgensis §. 121. conf. Limnaeum ad artic. 31. Capitular. Rudolph. versu und nicht ehe, p. 523. (6) d. l. §. 125. 126. 127. (7) l. 4. Ann. Paderborn. ad A. 968. (8) ad c. 2. A. B. §. 5. obferuat. 5. confer. ad cap. 1. §. 1. obf. 5. p. 62. seq.

f) *Quales apud Romanos Caesares dicti*) obtinebat idem mos constituendi consortem Imperii apud Gallos, siue Francos Occidentales. Nam ita Glaber Radulphus l. 2. hist. c. 2. de Hugone Capeto: *Cum se cognouisset iam aliquantum viribus defici, congregatis in Aureliana vrbe quibusque Francorum ac Burgundionum Regni Primoribus, Robertum filium suum Anno sc. tertio decimo ante millesimum incarnati Saluatoris adhuc se superstite Regem constituit.* Idem l. 3. hist. c. 9. de Roberto: *Regio in Compendio adscitis Regni Primoribus coronam, vt decreuerat, ex more a Pontificibus fecit puero (Hugoni) imponi.*

g) *Conradus II. Imperator Henricum III.* Glaber Radulphus l. 5. hist. c. 9. A. 1037. *Eodem anno Chouiradus apud Saxoniam Romanorum obiit Imperator. Cuius filius Henricus nomine, quem ipse viuens pro se Regem constituerat, imperauit.*

h) *Hic Henricum IV. sub Regis nomine successorem designauit*) Chron. Hildensheimense ad An. 1056. *Henricus infirmari coepit, et perductus ad mortem filium suum Henricum Romani Pontificis ceterorumque Pontificum et Principum electione Regem constituit.*

i) *Coimperatorem vocauit Otto M.*) Ipse quoque in charta A. 973. apud Franc. Guillimann. 2. *Habsb. 7. Otto iunior, senioris diuina annuente clementia coimperator Augustus.* Hinc emendandus Sigebertus in Chron. A. 971. in edit. Pistorii p. 586. vbi legitur: *Ottoni coimperatori suo.*

k) *Quippe, viuo Patre, coronatum a Pontifice Romano*) Ipse Otto M. in epistola ad Hermannum et Theodoricum Duces scripta decimo quinto Kal. Februarii in Campania iuxta Capuam. apud Witikindum l. 3. in calce: *Filius noster in natiuitate Domini coronam a Domino Apostolico in Imperii dignitatem suscepit.*

l) *At postquam electio introducta, Rex dicitur, qui viuo Imperatori adiungitur*) Hunc Friderici I. siue Barbarossae tempore Romanorum Regem insigniri coepisse, cum antehac simpliciter Rex diceretur, obseruauit Viquefort. *de l'election de l'Empereur. c. 8. p. 114.*

m) *Sit nominalis, quam realis*) v. Formula adpellationis Ludouici IV. aduersus decretum Pontificis A. 1324. et quae Theologi pariter ac Iurisprudentes tum existimauerint, apud Nicolaum Burgundum l. 3. *histor. Bauar.* candidè isthaec omnia narrantem. Confer additiones ad Annales Rebdorff. A. 1339. M. Freheri

dixi, differentia multiplex deprehenditur, siue respicias subscriptionem et subnotationem, siue subnotationem temporis.

II. Princeps igitur differentia est, quod ante inaugurationem Romanam Rex, post eam Imperator Augustus adpellaretur. Initium fecit Carolus M. Francorum Rex, postquam Anno octingentesimo primo secundum supputationem vulgarem, quae a natiuitate Domini annum inchoat, (nam de alia forte intelligendi, qui inaugurationem reiciunt in An. 800. de quibus supputandi rationibus diuersis erudite differuit Maillonius) (1) titulo Romanorum patritii omisso, titulum *Imperatoris Augusti* accepit. Quanquam autem successores eius Augusti vel Imperatoris nomen ⁿ⁾ non a die consecrationis Pontificiae, sed quisque a morte Patris, vel designatione successoris ab eo facta adsumserint, neque annos regni atque Imperii distinxerint, vt ex diplomatis bene obseruauit Onuphrius Panuinius (2): tamen Carolus II. cognomento Caluus, Ludouici Pii Imperatoris natu minor filius, post mortem Ludouici II. patruelis IIX. Calendas Ianuarias ineuntis A. Christi DCCCLXXVI. a Iohanne Papa VIII. Romae inunctus et Imperator coronatus, ab eo demum tempore se et Imperatorem et Augustum dixit, et annos Regni atque Imperii iterum discreuit. Cuius rei causa fuit, quod ipse primus omnium Imperium nec sola hereditate nec sola electione habuit. Nam neque heres a Ludouico II. Imperatore sine liberis decedente institutus fuerat, neque ab vlllo electus, sed per seipsum Imperii Romani titulum accipiens, Pontificiam Imperii Coronam Romanique Pontificis consensum magna pecunia emit, praesertim, cum multi tunc essent Ludouici illius mortui propinqui, qui ad Imperium adspirarent. Exemplum autem

Y y 3

huius

heri tom. I. *Scriptor. Germanor.* p. 426. seq. Iam ante, cum Alberto coronam Imperii denegasset Pontifex Rom. is imposita sibi regni corona gladium tenens in manibus dicebat: *Quid ergo, si Papa mihi coronam denegat! electione Principum et Rex sum et Imperator,* teste Trithemio *chron. Hirsang. ad A. 1299.* Postea etiam sub Wenceslao Rege Vbertus de Lampamiano vtriusque iuris Doctor defendendum suscepit: *Ante coronationem, facta in Alemunia electione solemi, Dominum Imperatorem consequi nomen Imperatoris et Imperii, siue totius Reipubl. vid. Maderi appendix otis Imperialibus Geruasii subiuncta n. 24. p. 116.* Pertinet etiam huc Goldast, *Monarchia S. R. Imperii.* Hinc inepta merito videatur cauilatio Aeneae Syluii *hstor. Friderici III. pag. 810.* contendentis, ante corona-

tionem Pontificiam rectius Teutonicorum, quam Romanorum Regem adpellari.

n) *Non a die consecrationis Pontificiae, sed quisque a morte patris, vel designatione etc.)* Eginhardus vit. Caroli M. memorat, *Carolus M. congregatis solemniter de toto regno Francorum primoribus, cunctorum consilio consortem sibi totius Regni et Imperialis nominis heredem constituisse* (Ludouicum), *impositoque capiti eius diademate Imperatorum et Augustum iussisse adpellari.* Et tamen Stephanus IV. Pontifex An. Chr. 816. Ludovicum hunc in Ecclesia Remensi coram clero et omni populo consecrauit, et *duxit ad Imperatorem,* vt auctor est Theganus Chorpiscopus Treuirensis.

(1) l. 2. de Re diplom. c. 23. §. 4. seq.

(2) de Comit. Imper. c. 5. conf. Conring. de German. Imper. Roman. c. 10. ad Lamp. p. 3. c. 2. p. 102.

huius Caroli Francorum Reges et in °) Germanico Imperio Imperatores facti ad superius vsque saeculum constanter obseruauerunt, nisi quod Conradus III. P) forte ob discordiam cum Pontifice ab Imperatorio titulo non abstinuit, etsi Romae non coronatus, vt obseruat Goldastus (3), et confirmant duae eius epistolae ad Porphyrogenitum Comnenum hoc titulo insignitae apud Ottonem Frisingensem (4). Caeteri autem omnes vel *Dei gratia Reges Romanorum, vel electos Imperatores Romanorum* sese adpellauerunt. Electi autem Romanorum Imperatoris titulum fere intra annos ducentos coepisse, adserit Herm. Conringius (5). De quo tamen dubitari possit: nam Ill. Leibnitius in *Cod. diplomat. prodromo N. 5.* profert epistolam decretalem Gregorii VIII. ad Henricum VI. Regem Roman. Friderici I. Imperatoris filium A. 1187. in qua illum illustrem Regem *electum Romanorum Imperatorem* nominat, Apud Eund. *d. prodr. n. 14.* Urbani IV. epistola inscripta est Richarto *in Romanorum Regem electo.*

(3) in replicat. pro Imperio c. 36.
(4) l. 1. de gest. Friderici c. 23.

(5) ad Lamp. part. 3. p. 102. seq.

III. Subscriptio, quae nomine Regis fiebat, talis, vel similis erat: *Signum Domini Ottonis inuictissimi Regis, a qua diuersa, Signum Domini Ottonis M. et inuictissimi Imperatoris.* Vbi obseruandum, monogrammata regum, quae interponi solebant, a temporibus Conradi Salici diuersa fuisse ab Imperatoriis. Specimen est apud Henricum Meibomium (1), qui Ottonis IV. monogramma geminum exhibet, vnum, quo a coronatione Aquisgranensi, alterum, quo post inunctionem Pontificiam est vsus. Sunt etiam, qui notant, nomini Regis *Augusti*, nomini Imperatoris *semper Augusti* titulum additum. q) Enimvero

(1) In Relectione apologetica pro Otone IV.

o) *Et in Germanico Imperio Imperatores facti*) Ante Reges nominabantur. Quod enim Witikindus libro 1. et libro 2. post victoriam Hungaricam Henricum Aucupem ab exercitu *patrem patriae Imperatoremque* adpellatum scribit, adclamationibus militum, non solenni stylo tribuendum. Haud dubie etiam Germani militis, lingua vernacula vsi, voces sic reddidit Witikindus, vt recte docet Conring. *de Germanor. Imper. Roman. c. 9. §. 16.* Hinc dubites de fide diplomatis super protectione Archiepiscopatus Treuirensis A. 906. apud Magerum *de Advocat. c. 5. n. 344.* Cuius initium: *Otro diuina Clementia Romanor. Rex atque Imperator,* et finis: *Actum feliciter in Dei nomine in Chalaen indictione 2. Regni Imperiique nostri Anno 9.* Auget falsi suspicionem sigillum, cui insculptum scribit Magerus, *scutum, roboratum aquila bicipite in pectore gestante scutum fasciis plenum.*

p) *Forte ob discordiam cum Pontifice*) aut, vt aegre faceret Comneno. Nam ita A. de Gestis Ludouici VII. Regis Gall. A. 1146. c. 8. apud Franciscum du Chesne *tom. 3. Script. Franc. de Constantinopolitanis Imperatoribus: Inuidens Alemannis, nec vellent, quod potestas eorum et dominium cresceret. Dedignatur valde, quod Imperator Alemannus Imperatorem se nominet Romanorum. Volunt enim dicere, quod sumus Imperator de iure debet totius mundi monarchiam obtinere.* Ludouicus quoque Bauarus ante coronationem Romanam codicillis mandati, quos legatis suis dederat, Caesaris titulum nomini adscripserat, quod Pontifex Iohannes XXII. aegerrime tulit. v. Nicol. Burgundus l. 2. *hisor. Bauar. A. 1324.*

q) *Enimvero hoc discrimen falsum esse, complura diplomata euincere possunt*) Vt diplomata Henrici VI. Regis A. 1190. et A. 1193. apud Nicolaum Schaten l. 9. *Annal. Paderbornens.*

vero hoc discrimen falsum esse, complura diplomata euincere possunt. Equidem in instrumento pacis, Constantiae inter Fridericum Imperatorem et Italos An. 1183. compositae, legitur: *Fridericus diuina fauente clementia Romanorum Imperator, semper Augustus, et filius eius Henricus sextus Romanorum Rex, Augustus.* ¹⁾ Verum heic Rex non in prima, sed tertia significatione sumitur. Sunt praeterea, qui putant, numerales notas eiusdem nominis Regum ab inauguratione Pontificia dependere, quam sententiam Italorum propugnauit Onuphrius Panuinius (2) prouocans ad diplomata. Ast Paulus Langius Monachus in Chronico Citicensi (3) apud Pistorium (4) loquutus de Henrico II. *Henricus*, inquit, *iste primus appellatur ab Historicis Italicis.* ⁵⁾ Ipse tamen semet secundum asserit in syngrapha sua, quae Babenbergae exstat, *clare indicat. Primus quidem Henricus Pater Ottonis M. Hic, quia Romae coronatus non fuit, ab Italis non numeratur, et ita cum Conradis et Lothariis faciunt. Nostrates autem Historiographi Henricum memoratum Ottonis M. Patrem primum ponunt, quia in Germania strenue et optime imperauit, et ita de aliis.* Et H. Mutius (5) agens de Henrico sancto scribit: *Hic Henricus appellatus est ab Electoribus Imperii Henricus secundus, sed Itali, quem Germani crearant, Henricum Aucupem Parentem Ottonis M. non connumerabant inter Imperatores; hunc ergo primum vocant, sed opponi aduersus eos potest textus ille, Constitutio est et Palea, 63. distinct.* Sane, pro hac sententia facere videntur diplomata multa, Henrici Claudii, siue Sancti, qui et Rex et Imperator, secundum se adpellauit, in diplomat. Anno 1011. 1014. An. 1016. An. 1017. An. 1018. An. 1020. An. 1021. An. 1023. apud Nicolaum Schaten (6), nec pauciora Henrici Imperatoris, qui Henrici Nigri filius fuit, et quartum se nominauit. In diplomate A. 1065. apud Zyllesium (7): *Signum Domini Henrici IV. Regis.* In diplomate 1066. apud eundem: *Signum Domini Henrici IV.*

Regis.

bornens. Ottonis IV. A. 1098. apud eundem d. l. 9. diploma An. 1203. apud Ioachimum Ioh. Mader. in *antiquit. Brunsvicens. append. XXX. monument. p. 239.* Philippi Regis A. 1205. apud Illustrem et Excellentissimum OBRECHTVM *prodrom. Rev. Alsatic. cap. 12. p. 300.* Rudolphi Habsburgici A. 1278. apud Ant. Weckium part. 2. *Beschreib. und Vorstellung der Stadt Dresden; siue Descriptione et Designatione Ciuitatis Dresdensis. tit. 1. p. 160.*

¹⁾ Verum heic Rex non in prima, sed tertia significatione sumitur) Quamquam hodie etiam in hac notione differentia illa non attendatur. v. Recess. Imper. Spirens. An. 1542. pr. Norimb. eodem anno pr. et An. 1543. pr.

Augustanus An. 1555. pr. Ratisbon. A. 1557. et iam olim viuo patre Friderico II. filius Henricus se scripsit Regem D. G. semper Augustum, in charta A. 1232. apud Trithemium in *Chronico Hirsaugiens. add. tom. 1.* et Georg. Helwichium in *antiquitatibus Laurishambensibus sub Conrado p. 188. et p. 189.*

⁵⁾ Ipse tamen secundum se asserit) Idem ex syngraphis Babenbergae obseruatis testatur *ἀποτίτῃς* Hartm. Schedelius *Chronico fol. 207.* et in chart. A. 103. apud Georg. Helwich. in *antiqu. Laurish. p. 101. est: In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis: Henricus secundus diuina fauente clementia Romanorum Imperator Augustus.*

(2) De Comitibus Imperatoris c. 5.

(3) Ad An. 1002. et ad A. 1014.

(4) Tom. vn. Script. Gerni.

(5) l. 14. Chron. Germ. p. 108. addatur Naclerus l. 2. Gen. 34. fol. 148.

Cranz. 3.

Saxon. 4. Cuspinianus in Ottone III. Iacob. Spiegel ad Günth. Ligurin.

et ad l. 2. parall. Sylv. p. 259. ad part. 3. n. 26.

(6) l. 5. An. nal. Paderborn.

(7) Part. 3. n. 27.

- (8) Tom. 4. *Regis.* Diploma A. 1062. apud Mabillon. (8) *Signum Domini Henrici IV. Regis.* Diploma A. 1107. apud Ioan. Chapeauill. incipit: *Henricus D. G. quintus Romanorum Rex*, et finit: *Anno Domini Henrici quinti Romanorum Regis secundo.* Diploma 1071. apud Georg. Helwich. antiqu. Laurisham. p. 120. *In nomine sanctae et indiuiduae Trin. Henricus IV. diuina fauente clementia Rex.* Adhaec Lotharii tertii Imperatoris fit mentio in diplomate Friderici I. Imper. A. 1157. apud Aubertum Miraeum l. 1. *diplomat. Belgic.* c. 61. Idem Lotharius se nuncupat huius nominis tertium Regem Romanorum, in diplomate Traiectensi A. 1132.
- (9) Tom. 2. apud eundem Miraeum l. 1. *piar. donat.* c. 87. Cum tamen Lotharium Script. Leod. alterum Lotharii Imperatoris filium ne quidem Germaniae Regem fuisse P. 54. constet. Sic et Chounradus, licet Imperator, secundum se perpetuo nominauit in diplomate. Anno 1027. 1031. 1032. 1033. apud Nicolaum Schaten (10). Add. Diploma A. 1026. apud Nicolaum Zyllesium (11). Denique licet Henricum, Friderici II. filium, et electum et Aquisgrani consecratum Godofredus Monachus *ad An.* 1222. et ipse semet in diplomate, quod in calce subiungemus, septimum adpellauerit, nihilominus Henricum Luzenburgicum septimum inter Imperatores numerari constat. Verum pro aduersa sententia pugnat, quod Conradus Sueuus secundum se vbique insigniuit, vt in diplomate An. 1139. apud Franciscum Guillimannum (12) in alio Anno 1145. apud Ioh. Iacobum Chiffletium, quod incipit: *Conradus diuina fauente clementia Romanorum Rex secundus:* in alio apud Iustinum Pertuchium (13) An. 1140. cuius initium: *In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. Conradus diuina clementia Rex secundus Romanorum.* Perinde, vt apud Aubert. Miraeum (14) in Charta An. 1146. et in alia An. 1138. apud eundem (15). Add. Diplomata An. 1145. An. 1147. An. 1156. apud Nicolaum Schaten (16). Et tamen hunc antecesserunt duo Conradi, magnae vterque virtutis et regiae dignationis. Rursus Fridericus Imperator, Maximiliani I. pater, se tertium, adpellauit, vt ex monumentis variis etiam MSS. P. Lambecius (17) notauit. ^{t)} Et tamen Fridericus Dux Brunsvicensis atque Luneburgensis Anno
- (10) l. 5. *Annal. Paderborn.*
 (11) d. p. 3. n. 21.
 (12) l. 5. *Habf. 6. c. 3.*
 (13) l. 1. *Chron. Portenf. c. 2. p. 21. seq.*
 (14) l. 1. *Diplom. Belgicor. c. 59.*
 (15) l. 1. *Donat. Belgic. c. 59.*
 (16) l. 8. *Annal. Paderborn.*
 (17) l. 2. *Comm. Biblioth. Caesar. c. 8. p. 710.*
- t) *Et tamen Fridericus*) Quid dicemus de Friderico Austriaco, Ludouici Bauari aduersario, quem hic ad Imperium admisit, paricum ipso potestate ei praefuturum, vt ex genuino autographo Litterarum Vnionis liquidum adferit idem Lambecius *in diar. sanct. itinerar. Mariaecell. add. 1. pag. 259. seq.* Ipse sane se scripsit Regem Germaniae in diplomate An. 1329. apud Hundium tom. 2. *Wayer. Stammbuchs sub Ortenburg p. 19.*
- Wir Friderich von Gottes Gnaden Römischer König, allzeit ein Meherer des Reichs etc. et postea: ist geben zu Wien am Freytag vor dem Palmestag, da man zehlt von Gottes Geburt dreyzehen hundert und in dem neun und zwanzigsten Jahr unser König Friedrichs Reichs in dem sunffzehenden Jar. Vt proinde mirum sit, diuersa narrare Nicolaum Burgundum l. 2. *hisor. Bav. A. 1325.*

Anno 1400. rite electus fuit. Nisi quis dicat, forte hunc propterea non numerari, quoniam ante coronationem Germanicam, et nondum publicata Wenceslai depositionis sententia, occisus fuit. Quod, accurate designatis temporibus, docuit Vir doctissimus D. Henricus Meibomius (18). In hac diffensione existimamus, si in diuersis chartis vnus idemque se v. g. Henricum id nomen secundum et tertium dixit, id intuitu vel Regiae, vel Imperatoriae dignitatis accipiendum. Indicio sunt duo diplomata apud Zyllesium (19). In priore A. 1056. est: *Anno Domini Henrici tertii Regis, secundi Imperatoris*. In altero eiusdem anni: *Signum Domini Henrici III. Regis inuidissimi, secundi Romanorum Imperatoris*. Add. eiusdem Diplomata An. 1049. apud Nicolaum Schaten (20) et An. 1052. et 1053. apud eundem. Adhaec in diplomate Henrici, quem quartum se toties insigniuisse, antea audiuimus, legitur apud Zyllesium (21) An. 1101. *Signum Domini Henrici III. Romanorum Imperatoris inuidissimi*. In alio diplomate A. 1083. se *Henrici II. Imperatoris filium* nuncupat, apud Nicolaum Schaten (22), et aliud A. 1086. apud eundem (23) incipit: *In nomine S. et indiuiduae Trinitatis, Henricus diuina fauente clementia tertius Romanorum Imperator Augustus*, et Henricus, qui toties se scripsit *quintum Romanorum Regem, se quartum Romanorum Imperatorem Augustum* nominauit, in diplomate An. 1123. apud Nicolaum Schaten (24). Quanquam idem redux a coronatione Romana, in nomen quintum Imperatorem se scripserit, in tabulis privilegiorum Duci Veneto An. 1111. datorum apud Nicolaum Crassum in not. ad Iannot. Remp. Venetam, p. 440. Quarum initium est: *In nomine sanctae et indiuiduae Trinitatis. Henricus diuina fauente clementia, quintus, Romanorum Imperator Augustus*. In calce autem eius legitur: *Signum D. Henrici V. Romanorum Imperatoris iustissimi*. Conradum autem Sueuum illum quod attinet, videtur is ab Italis in errorem inductus fuisse. Nam ita Abbas Vrspergensis (25) de Conrado ex Carolingica familia vltimo: *Hunc Italici scriptores, si diis placet, inter Imperatores non nominant, quia Italiam non habuit*. Denique, quod Henricus Friderici II. filius ne quidem inter Reges numeratus fuerit, caussa est haud dubie, quod pater ei dignitatem regiam abrogauerit. De Philippo Rege sigillatim notandum, eum secundum nominari in diplomate A. 1199. apud Hundium (26), vbi legitur: *Signum Domini Philippi secundi Romanorum Regis inuidissimi*. Forte, quia alius eiusdem nominis inter Imperatores veteres Romanos fuit. Caeterum ex dictis abunde intelligitur, stylum, quem vocant, Curiae vt alias, ita hac in re non vbiuis sibi constantem sed varium fuisse.

(18) Dissert. histor. de Frider. Luncburg. in Imp. Election.

(19) d. p. 3. n. 24. n. 25.

(20) l. 6. Annal. Paderborn. ad d. Ann.

(21) d. p. 3. n. 22.

(22) l. 6. Ann. Paderb. ad d. Ann.

(23) l. 7. Ann. Paderb. ad d. Ann.

(24) l. 7. Ann. Paderb.

(25) Ad A. 914.

(26) Tom. I. Metrop. Salisburg. p. 79.

IV. Subsignatio etiam Imperatorum ac Regum diuersa fuit: Etenim Reges ante coronationem Romanam ^{u)} non utebantur bulla, sed tantum sigillo, vt est in *Clementina Romani de iureiurando in fin.* et notauit Petrus de Andlo (1). Et quidem in sigillo effigies Regis cum corona non Imperiali sed Regia, et aquila non biceps, sed vniceps conspiciebatur, vt exemplo Friderici III. docet Antonius Weckius (2), quem audiamus: Bey diesem Siegel (cuius ectypon exhibit) ist mit zu gedencken, daß es kein Kayserl. sondern ein Römisch-Königliches ist, und daher so wohl das Bildnis nur mit einer Königlich-erone, als auch der Adler mit einem einfachen Kopffe zu sehen; Nach der Zeit aber, und als dieser Keyser die Benediction zu Rom erhalten, und als Imperator geherschet, hat Er in dem Siegel eine Keyserl. Erone, und den doppelten Adler, wie der Abriß sub N. 7. vorstelllet, geführet, woraus abzunehmen, wie die Vorfahren in solchen Sachen sehr punctuell gewesen, und den mercklichen Unterscheid gehalten, welchen die Observanz damals erfordert hat. Es ist aber dem geneigten Leser hierbey nicht verborgen, daß in den nachfolgenden Seculis hierin Aenderung geschehen, indem sich die erwählten und in Deutschland geordneten Römisch-Keyser an die Rom-Faheten oder Römer-Züge nicht so genau mehr gebunden. Denn obwohl Keyser Carl der Fünffte dießfalls noch sorgfältig gewesen, hat es jedoch sein Herr Successor Keyser Ferdinand der Erste nicht mehr beobachtet, daraus erfolget, daß ihn Pabst Paulus IV. für keinen ordentlichen Röm. Keyser erkennen, und den gebührenden Titul geben, noch auch sein Nuntius aufn Reichs-Conventen Ihme solchen zulegen wollen; Indem aber dieses ein Werck von großer Consideration, welches der Herren Chur-Fürsten des Reichs Wahl und Ordnung concernirte, gab der Römisch-Keyser denselben solchen Anstoß zu erkennen, diese so wohl die Geistl. als Weltl. Hrn. Chur-Fürsten (jeder Theil besonders) überreicheten darauf zwey schriftliche Gutachten, und hielten einmüthig dafür: Der Pabst hätte darein ganz nichts zu sprechen, die Wahl stünde vermög güldner Bull bey dem Chur-Fürstl. Collegio, davon solte er sich nicht dringen lassen, wolte der Pabst ihn nicht davor erkennen, um des Willen, daß er nicht persönlich nach Rom kommen, da er doch einen Legaten, welches gar genug wäre, gesendet, so solte Er es nur dem Chur-Fürstlichen Collegio melden, und ihren Rath gebrauchen, da wol-

ten

(1) l. 2. de Imper. Rom. c. 5.
 (2) Part. 1. Beschreib- und Vorstell- lung der Stadt Dresden. Descriptio et Designatio ciuitatis Dresdensis tit. 5. p. 23.

^{u)} *Non utebantur Bulla*) Sic Romanus Pontifex creatus, non consecratus, bulla quidem vtitur Apostolorum Petri et Paulli vultibus signata ex vna parte, verum ex alia sine ali-

qua caelatura vel impressione signi vel nominis, vt obseruauit Cironius l. 1. obseruat. c. 2. Hanc bullam dimidiam dixit Innocent. III. l. 1. Regeft. epist. 83.

ten sie sich aller Gebühre bezeugen; Es erkannten Jhu alle Christliche Häupter, in- und außerhalb Europa, auch die ungläubigen für den Röm. Keyser, warum solte sichs der Pabst denn weygern, etc. Und waren die Gekthl. Hn. Chur-Fürsten in Ihrem Rathschlage fast die heftigsten; darauf ist erfolget, daß zu Vermeidung des besorgten Praejudices, kein einziger nachgehender Röm. Keyser mehr in Person, wegen der Benediction, nach Rom gezogen. *Notandum hoc loco puto, sigillum non esse Imperatoris, sed Regis Romanorum, cum et torcum regia dantaxat corona ornatum sit, et aquila unius capitis. Postquam vero Romae inauguraretur (Fridericus) et Imperatorio nomine summæ rerum præesset, Imperiali corona et aquila bicipite usum eum in sigillo, eius ichnographia, numero 7. notata ostendit. Ex quo intelligitur Maiores haec talia anxia solitudine curasse, quaeque discreta ex moribus illorum temporum credebantur, adcurato discrimine separasse. Ceterum celandus non es, Beneuole Lector, aliud tempus alios mores postulasse, quando insecutis seculis Imperatores, qui in Germania iam electi coronatique fuerant, expeditiones Romanas insuper habuere. Tametsi enim huius itineris cura sollicitauisset adhuc Carolum V. ei tamen suffectus (Frater), Ferdinandus I. id minime suscipiendum ratus est. Quo facto Paullus IV. Pontifex negauit, pro vero Imperatore Romano a se habitum iri (Ferdinandum). Neque ipse, neque ipsius ad Comitata Imperii missus Nuntius, ut Imperatorio eum titulo cobonestarent, adduci poterant. Imperator rem grauem, et quae ad ius eligendi coronandique Imperatorem attinere videbatur, ad Electores detulit. Hi omnes, tam Ecclesiastici, quam Politici, rei indignitate moti, conceptis verbis testari, ac vno ore dicere: Non esse Pontificis has partes, non eius munus; electionem secundum Auream Bullam esse penes Collegium Electorale; hinc non esse, quamobrem Imperator cederet, si Pontifex porro eum pro Imperatore renueret agnoscere, propterea, quod Romani profectionem ipse non suscepisset, cum tamen Legatum eo misisse satis videri poterat, sed hac de re certiores factos, neque consilio defuturos Imperatori, neque, quo minus officio functi viderentur, vlla esse ratione commissuros. Ipsum ab omnibus, qui vel in Europa, vel aliis in terris populos imperio regunt, Christianis Principibus pro Rege Romanorum haberi, neque infideles refragari. Cur ergo Papa solus difficilem hac in re se præberet? etc. Electores Ecclesiastici ceteris quasi consilio acriores videbantur. Inde, ne quid porro detrimenti caperet Respublica, nemo sequentium Imperatorum inaugurationem petitem Romam iter ipse fecit. Caeterum Limnacus (3) differentiae, quam de*

(3) observ. ad
 A. B. c. 1. §. 1.
 obs. 5.

bullae et sigillo adduximus, opponit *Capitulationem Ferdinandi tertii art. 46.* ubi dicitur: Die guldene Bull seye ein uraltes Insigne eines Regierenden Admischen Keyseris oder Kdnigs. *Auream Bullam esse perueustum insigne regnantis Romanorum Imperatoris, vel Regis.* Verum confundit ille Regem in primo et tertio significato. Illud ad memoriam insigne est, et inuestigationem adcuratiorem meretur, quod Carolus IV.

(4) In Silefio-graph. appen-dice priuile-giorum.

Imperator in charta A. 1348. apud Nicolaum Henelium (4) notauit: *Gloriosae memoriae Henricum auum suum, quondam Romanorum Imperatorem, sigillo Comitatus Luccenburgerensis, et caeteros Diuos Romanorum Electos praedecessores suos suorum titularum, et se etiam Marchionatus Moraviae sigillo, ante ipsorum et suae coronationis solennitatem, usos fuisse.*

V. Subnotatio temporis hoc habuit singulare, ut Imperatores, qui

(1) l. 2. de Re diplomat. c. 26. §. 12. seq.

Reges fuerant, tempus et Regni et Imperii exprimerent. De Francis Regibus a Carolo M. usque adcurate egit Mabillonius (1). Ad nostrum institutum magis faciunt diplomata post extinctam Carolingicam fami-

(2) l. 7. Hist. Ital.

liam. Heic notat Carolus Sigonius (2): *Ante Pontificis coronationem*

(3) de Stapul. Saxon.

Augusti aut Imperatoris nomen non usurpatum, sed Regis Germaniae at-

n. 1600. conf. numeros fe-quentes.

que Italiae, siue Regis Romanorum et Imperatoris designati, annosque Regnorum et Imperii diplomatis seorsim numeratos esse. In diplomate

(4) d. p. 3. n. 15.

Ottonis M. A. 965. apud Leuberum (3) legitur: *Anno regni Domini Ot-*

(5) d. p. 3. n. 24. n. 25.

tonis XXX. Imperii III. In diplomate Ottonis M. A. 970. apud Zyl-

(6) d. p. 3. n. 27.

lesium (4): *Anno Regni Domini Ottonis XXXV. Imperii autem IX. filii-*

(7) tom. 4. vett. analect. p. 475.

que eius Regni X. Imperii autem IV. In diplomate Henrici III. A. 1056.

(8) Ann. Paderb. l. 6. et 7.

apud Zyllesium (5): *x) Anno autem Domini Henrici tertii Regis, se-*

(9) d. l. 6.

cundi Imperatoris, ordinationis XXVIII. Regni vero XVIII. Imperii X.

ad A. 1062.

Hinc intelligitur etiam, quod est in diplomate Henrici IV. A. 1065. apud

Zyllesium (6): *Anno autem ordinationis Domini Henrici quarti Regis XII. regni IX.* et apud Mabillon. (7) in diplomate eiusdem A. 1062.

Anno coronati Domini Henrici quarti Regis octauo; Regni vero sexto. Cuiusmodi plures in rebus Henricorum III. et IV. quoque formulae ex-

charta

x) *Anno autem Domini Henrici ordinationis XXVIII. Regni vero XVIII. etc.)* In qua formula annus ordinationis primaeuam electionem et coronationem regiam, annus regni terminum capti regiminis et administrationis regni

designauit, ut recte obseruauit Mallinkrotius *de Archicancellariis Imperii part. 2. p. 61. et seq.* ubi etiam diuersitatem sub Carolidis et Saxonibus Imp. vel Regibus indicat.

charta Henrici IV. A. 1062. aetatis quoque mentionem faciens: *Anno autem ordinationis Domini Henrici quarti Regis VIII. regni vero X. vitae XII.* In diplomate Friderici I. A. 1157. apud Browerum (10): *Anno Regni eius sexto, Imperii vero secundo.* Eadem formula fere est in aliis plerisque diplomatis. Imperator Sigismundus etiam annos Regni Hungariae addidit. Sic in diplomate A. 1419. apud Illustrem Leibnizium (11): *Regnorum nostrorum anno Hungariae XXIX. Romanae electionis VI. Coronationis vero II.* Alia diplomata exhibet Limnaeus (12). Quem morem etiam successores tenuerunt. Illud adhuc restat disquirendum, quemadmodum anni Regni fuerint computati. Vbi libet adferre sententiam Papebrochii, libero lectoribus iudicio relicto. *Extra controversiam est, inquit, quod passim omnes, tam Reges, quam Pontifices et Episcopi a die suae electionis communiter numerarint, ut etiam nunc numerant annos Regni Pontificatus ac Sedis suae, nulla habita ratione anni civilis vel Ecclesiastici suum seorsum principium habentis: et sicuti diei illius tanquam natalis sui annuam laetitiam celebrabant, et Romani Pontificis etiam nunc celebrant gratulatione publica, ita et in eo mutasse et mutare numerum anni publicis actibus inscribendi. Quid igitur Carolus? Dico, eundem morem ipsum tenuisse, et annos Regni ab autumno in autunnum, quamdiu solum Regis titulum gessit. At vero, cum in natali Domini Kal. Ianuar. A. DCCCI. praecedente Imperator Romae coronatus ac salutatus esset, nobiliorem iam natalem nactus, quam deinceps teneret, ut is cum annis Imperii, quorum tunc primum auspicabatur, pari progrediretur passu, et solum semel in unoquoque anno communis formula notarialis mutaretur, tres menses ex A. XXXIII. Regni iam decursos, et eatenus notatos dimisit pro anno integro, et annum Regni XXXIV. cum anno I. Imperii coniunxit. Idem quin fecerint, quotquot annos Regni pridem numerari coeptos, post acceptam Imperii coronam nouo illi annorum numerandorum initio conformari debuerunt, nequaquam dubito; Sed non vacat omnia singulorum percurrere diplomata, ut ex iis haec veritas comprobetur. Pro omnibus sit Otto primus. Hic anno Christi 936. eunte Iunio heres et Rex coram omni populo declaratus a Patre mortem instantem praeueniente. In diplomatis apud Zyllesum A. DCCCCXL. III. Nonas Iunii, et A. DCCCCXLIII. Kal. Febr. annos Regni sui numerat IV. et VII. tanquam adhuc durantes vsque ad finem Iunii. In eo autem, quod apud eundem Zyllesum legitur, Datum Veronae III. Kal. April. An. DCCCCLXX. quando adhuc currere debeat annus Regni XXXIV. numerat annum XXXV. scilicet sub initium Anni DCCCCLXII.*

(10) l. 14.
Ann. Trev.
ad d. A.
(11) part. 1.
Cod. diplom.
p. 123.
(12) ad Capit.
Caroli V. in
calce p. 369.

(13) d. pro-
pyl. §. 45.
seq.

Romae coronatus Imperator, exindeque annum incipiens annum imperii primum nominare, abrupto Regni anno XXVII. qui solum dimidius effluerat, incipit numerare annum XXVII. ut esset idem initium annorum Regni et Imperii, et sic cum anno Regni XXXV. coniungitur annus Imperii nonus. Diploma Friderici III. ab An. 1452. primum numerant Imperii annum, cum tamen anno superiore coronatum 16. Kalend. April. putet Onuphrius, idemque testentur Flandrici et Colonienfes Annales, vt obseruauit Christoph. Browerus (14).

(14) l. 19. Ann.
Treuirenf.
ad A. 1452.

A P P E N D I X.

E P I S T O L A

Ad Virum eruditione, dignatione, genere illustrem, in qua de nupera defensione Diplomatis pro Coenobio Lindauensi, LVDOVICO Pio adscripti, contra H. CONRINGII censuram suscepta, disquiritur.

PERILLVSTRIS DOMINE

Quaesiisti ex me aliquoties, quid de libro, cuius titulus est: *Iusta defensio antiquissimi diplomatis, quo Ludouicus Imperator Coenobium Nobilium Virginum Lindauense nono abhinc seculo stabiliuit, contra iniquam Hermanni Conringii Censuram suscepta*: ante hos quatuor annos vulgato, iudicarem. Neque enim ignorabas, aestimare me scripta Conringii, in cuius nomen tot meritis egregium tantis crepitibus Vindex ille, quisque est, detonare non erubuit. Et quanquam, qua singulari es eruditione, aliorum aduocare iudicia minime habeas necesse, sed ipsi TIBI Senator esse possis, nolui tamen interrogationem tuam frustrari, vel iudicio, si bonum est, sin minus, obsequio placiturus. Coepi igitur per otium adcuratius cogitare, et excutere, quae circa veterem Reipublicae nostrae notitiam collegi, simulque expendi a Conringio contra diplomata et pro eo a Defensore dicta. Tantum autem abest, hunc in ad sensum me traxisse, vt potius multa suppositi partus indicia, quae elidi non

non possint, superesse deprehenderini. Quod tamen eo nolim dictum, ut illustris Coenobii iuribus quidquam velim detrahere. Agitur de gloria antiquitatis, cuius fides si vacillat, non etiam caetera concidere semper aequum est. Si quid vero praestitum a Vindice, effecit is luculentius, diplomatis fabricatorem Ludouico Pio voluisse id acceptum ferri. Ast hoc quoque Conringius praesensit, diserte scribens: *In diplomate illo nonnulla reuera reperiri, quae non nisi vni Ludouico Pio conueniunt: nonnulla, quae omnium commodissime vnus illius rebus quadrant. Et dubitationem omnem expellet charta eiusdem Ludouici, quam Monasterio Campidonensi datam verbotenus heic subiicere, pretium operae videtur. In nomine Domini Dei et Saluatoris nostri Iesu Christi. HLudouicus diuina repropitiante clementia Imperator Augustus. Si locis Deo dicatis propter amorem Dei et reuerentiam inibi sibi famulantium quicquam beneficii de rebus transitoriis ad necessitates eorum subleuandas conferimus, id nobis procul dubio ad aeterna praemia consequenda profuturum minime dubitamus: Idcirco nouerit industria omnis fidelium nostrorum praesentium scilicet et futurorum, quia ad deprecationem dilectissimi fratris nostri Drogonis, venerabilis Archiepiscopi, sacrique palatii nostri summi Capellani, quandam cellulam appellatam Aldricella, quae domno ac genitori nostro Carolo praestantissimo Imperatori tradita est, quae in ducatu Allemannico sita est in pago Albigo, ad quoddam monasterium, quod dicitur Campidona, ubi praesenti tempore venerabilis Abba praest, ob emolumentum animae nostrae et aeternae retributionis subdere, et de nostro iure in sui et potestatem praedicti monasterii solenni donatione nobis transferre placuit. Pro hoc itaque nostro fauore atque licentia dedit iam dictus venerabilis Abba Tatto ex ratione monasterii sui Ratulfo Presbytero atque Capellano nostro, qui iam pridem eandem cellulam nostra largitione tenuit, ad habendum in beneficium diebus vitae suae, in pago Heltenstein in loco qui dicitur Hrudoldishoua sex obas vestitas sub integritate earum; Et in alio in pago Augustgoi, quandam cellulam nuncupatam Herilescella cum omnibus ad se pertinentibus, eo videlicet modo, ut praefatas res monasterii diebus tantum vitae suae habeat, et post obitum suum reuertantur ad praenominatum monasterium perpetuallyter possidendae. Vnde vero ob firmitatis studium hoc praeceptum venerabili monasterio Campidonae pro vtrisque rebus confirmandis fieri iussimus, per quod decernimus atque iubemus, ut abhinc in futurum modo superioris taxato in iure et dominatione eius consistant: ita, ut quicquid utilitatis Rectores praedicti monasterii de vtrisque rebus facere ordinare disponere decreuerint, libero*

Conf. diplom.
Ludov. c. 5.
p. 71. adde
P. 77.

Ex tom. 4.
Vet. Ana-
lectorum
Ioh. Mabillonii.
p. 470.

in omnibus perfruantur arbitrio. Et ut haec nostrae confirmationis auctoritas per futura tempora inuiolabilem et inconuulsam obtineat firmitatem, manu propria nostra subter eam firmauimus, et impressione annuli nostri iussimus sigillare.

Signum HLVDOWICI Serenissimi Imperatoris Hirminmaris Notarius ad vicem Hugonis recognoui et subscripsi. Data XIV. Kal. Maias Anno Christi propitio XXVI. Imperii Domini HLudowici piissimi Augusti indictione secunda. Actum Bodoma, regio palatio, in Dei nomine feliciter, Amen.

Vides, PERILLVSTRIS DOMINE, in charta hac, perinde vt in diplomate, de quo quaerimus, Ludouicum, titulo diuina repropitiante gratia vsu, idem fere tempus, eundem locum, eundemque recognitorem designari. At enim vero hinc neutiquam sequitur, fidem diplomati adstructam esse. Solent veteratores, vt rei, in qua fallere volunt, maiorem concilient fidem, rei summam studiose exornare. Quis autem praedem dabit, fabricatorem aliud a Ludouico Pio circa idem tempus vel Lindauienti vel alteri Coenobio datum diploma ante oculos non habuisse, vt secundum illud efformaret suum? Res certe rerumque circumstantiae, quae in eo memorantur, vt diploma hoc Ludouiciani aevi ac sincerum esse credatur, non ferant. Nimirum, vt recte a Viro rerum harum callentissimo obseruatum est, *vndecimo Christianae aerae saeculo et sequentibus, dum Ecclesiae Romanae pacem tot vndique schismata seditionesque turbarent, ea erat morum corruptela, vt qui Dei erant famulatum professi, et videbant a potestatibus secularibus accidi immunitates ac possessiones suas, non magno crimini sibi ducerent, pro ipsis tuendis commenta cudere.* His autem temporibus vt diploma quoque, de quo agitur, adscribam, multa me mouent. Si non tantum sirma diplomatit, sed diploma ipsum aeri insculptum repraesentasset Defensor, idque autographo respondere testimoniis idoneis confirmandum curasset, ex ipsis quoque litterarum ductibus apicibusque, cuius aevi scriptura sit, iudicium ferri potuisset: at istud insuper habitum suspicionem auget. Quod enim olim Plautina illa Cleaereta de suis dicebat manibus, id maiori iure de temporibus dici nostris potest, oculata sunt, nec credunt quidquam, nisi quod vident. Neque vero, quamobrem toties desiderantibus haut satis fuerit factum, caussa cogitari vlla potest. Vtunque hoc sit, vix ex Ludouiciani, quae superant, aevi diplomatis vnum non suspectum inuenias, quod perinde vt nostrum in coenobium vnum tot immu-

D. Papebroch.
propyl. anti-
quar. ad tom.
2. Aprilis c. 8.
§. 103.

immunitates, tot priuilegia effundat. Nullum sane inter illa quindecim, quae Defensor fidem per ea diplomati facturus scripto suo attexuit, inuenitur. Magnum utique est, Coenobium Episcopi dioecesanæ legi subiectum eidem libertate et y) iustitia aequari: sed veri vix simile, Episcopum ipsum hoc efflagitasse, si cogitetur, Episcopos monasteriorum libertatem aegris semper adspexisse oculis, neque ignotos etiam isto sæculo questus fuisse: *Monachos Episcoporum iura insatiabiliter ambire*. Magnum non minus est, *Monasterium in tributis, in monetis, in teloneis et nauigationibus, vt liberum, saluum et quietum permaneat, statui*. Quamquam verbis hisce iura illa non de nouo tribui, sed velut iam ante possessa confirmari, nemo non primo auditu, et simul absurdum in monasterio noue condito intelligat. Adhaec a Ludouico Imperatore iura eiusmodi non in cumulatum conferri, sed particulatim designari consueuerunt, numero videlicet nauigiorum, fluminibus, per quae naues ferantur, genere vectigalium et monetarum singulatim expressis. Id quod complura eiusdem Ludouici iamdudum ab aliis et noue a Stephano Baluzio edita diplomata confirmare possunt. Iam quae circa Monasterii Aduocatum statuuntur, insolita tantum non omnia sunt aeuo Ludouiciano. Certe mireris, censalium hominum, quibuscunque in locis constitutorum, negotia saecularia iuxta Aduocatum Abbatissae diuinationi permitti, et quidem a Ludouico, qui Monachos, etiam Clericos Presbyteros, saecularia negotia tractare legibus interdixit. *v. l. i. Capitul. 22. Additio 4. Capit. 46*. Deinde incessus Aduocati et accessus ad monasterium cum non pluribus quam duodecim equis frugalitatem illius aeui superat. Porro non nisi tertiam mulctarum partem Aduocato solui, nescio an in vlllo aeui Ludouiciani genuino diplomate legatur. Equis vero Subaduocati nomen in diplomatibus aut Legibus Francorum, dicam amplius, in scriptis Ludouico Imperatori *συρχενοῖς* vnquam legit? Mos profecto iste Subaduocatos constituendi multo serius Monasteria inuasit, et ob eorum grassationes saeculo duodecimo lege publica fraenari coepit. Haec et alia, quae sponte nunc praetereo, quemadmodum elidere Defensor queat, non video, nisi forsitan ludos facere ad infamiam saeculi pertinentes, et suauibus ad ridendi materiam commentis velit uti, cuius specimen iam

v. Chron. Callin. l. 4. c. 80.

In appendic. Actor. vet. 26. 27. ad Capit. Francor.

v. Wigul. Hundius tom. 2. Metropol. Salsburgens. pag. 5. et 6.

y) *Iustitia*) Vocabuli huius vsus Regalia denotantis saeculo vndecimo persequens fuit. V. Dissert. Excellentissimi D. Praefidis de Superioritat. territoriali §. VIII.

Defens. Di-
plomat. Lu-
douician.
c. 7. c. 10. seq.

insigne dedit, quando in diplomate legitur: *Ludouicum per interuentum fidelium suorum illustrium Rabani scilicet sanctae Moguntinae ecclesiae metropolitanae, nec non Salomonis videlicet Constantiensis ecclesiae praesulis postulante Adalberto priuilegia Monasterio concessisse.* Animaduertens enim Defensor, hoc in tempora Ludouici Pii non congruere, quoniam Rabanum Maurum A. 847. ex Abbate Fuldensi in Archiepiscopum Moguntinum electum esse, et Ludouicum Imperatorem, A. 840. obiisse constet, fingendum existimauit, errorem a Notario commissum, vel ita emendandum, *Rabani sc. Otgarii sacrae Moguntinae* etc. vel pro Rabano substituendum Otgarium, quasi Notario, ob bellum a Ludouico Baioariae Rege motum, cuius reprimendi causa Ludouicus Imper. eo excurrerit, festinanti nomen Otgarii exciderit, aut Rabanus pro Otgario obrepserit. Putauit quoque a veri specie non alienum, si credamus, Rabanum iam Ludouici Pii voluntate Otgario decessuro successorem designatum tum fuisse. Ego vero defensorem commenta haecce nec animo suo adprobasse, nedum aliis adprobaturum, certo sum persuasus. Etenim Rabanum viuo Ludouico Imper. successorem Otgario fuisse designatum, historicorum nullus memorauit: Festinatio quoque ob bellum obtenditur, non probatur. Immo Ludouicum Bodomae in palatio Regio aliquamdiu commoratum, interstitium temporis, in diplomate Campidonensi supra prolato et hoc de quo quaeritur, designari, satis euincit. Deinde mendum adeo manifestum a Notario committi, aut commissum Recognitoris, aut Ludouici ipsius oculos fugisse, haut credibile est, siue spectemus primam coniecturam, vbi absonum futurum erat, Archiepiscopum Episcopo, Abbatem vtrique praeponi; siue alteram, vbi nescio quomodo pro Otgario obrepere Rabanus potuerit, quem in aula Imperatoris, immo in orbe Christiano notissimum ²⁾ Abbatem esse Fuldensem Notarius aut ^{a)} Recognitor, nisi rerum, quae agerentur, valde imperiti, ignorare non poterant. Enimvero, quamobrem fabricator auctoritate Moguntini Archiepiscopi et Constantiensis Episcopi diploma suum voluerit praemuniri, causa facillima est coniectu: est enim Lindauiese Coenobium in Dioecesi Episcopi

2) Acta Sanctor. IV. Febr. vbi exhibentur G. Henschenii *commentar. praeuius*, Rodolphi Presbyteri Monachi Fuldenensis *vita HRabani Mauri Ioh. Trithemii eiusdem vita, tribus libris descripta.*

a) *Recognitor*) Herminmaris ille Diaconus

iam anno Ludouici Imperii VIII. adeoque per decem et octo annos id munus obierat, v. Diploma Ludouici apud Mabillon. *l. 5. Rei Diplomat. tab. 28.* et Nicol. Schaten *l. 2. Annal. Paderbornens. ad A. 822.*

Episcopi Constantiensis, qui Moguntini se profitetur Suffraganeum. Vtriusque adensus magnum apud alios momentum erat habiturus, vt priuilegiis tam amplis nemo se opponeret. Et dolus fere procefferat, si, quemadmodum callide, ita caute fabricator egisset. Ast vindici Numinis prouidentiae placuit, vt, ex quo firmamentum diplomati quaerebatur, dolus maxime pelluceret. Plura non addam, GENEROSISSIME DOMINE, ne publica morer commoda; et alioquin, iuxta Pindari dictum, *ad bonam causam tria verba sufficiunt*, malam nec sarcinae verborum iuuant, siue, vt in versibus, nescio cuius, est apud Stobaeum.

*ἔν ἂν τις εἶπῃ πολλά θαυμάσεται,
ὁ μικρὰ δ' εἰπὼν μᾶλλον ἂν ἦ χρήσιμα.*

*Non, si quis multa dicet, admirabimur,
Sed pauca magis, et utilia si dixerit.*

Scribebam ipsis Calendis Mart. A. MDCXCV.

Propositum quoque fuerat, diplomata nonnulla antiquiora ex autographis descripta heic addere, sed postea visum, in aliud tempus eorum editionem referuare, nisi quod vnum, a Viro Nobilissimo Illustr. Reipubl. Francofurtensis Bibliothecario et Archiuario, D. Waldschmidio beneuole communicatum, libuit adponere.

Henricus septimus, diuina fauente clementia Rom. Rex semper Augustus vniuersis in perpetuum. Vt ad nostros posteros et successores perueniant firmiora ea, quae a nobis indulgentur, litterarum testimonio commendamus, ne tractu temporis eualescant, seu calliditate cuiuspiam infirmentur. Meminerint igitur presentes et cognoscant futuri. Quod nos fratri Rudolfo et successoribus suis prepositis ordinis sancte Marie Magdalene in Alemannia talem fecimus gratiam et dedimus libertatem vt recipere possint de magnatibus nostris et imperii seu ministerialibus, omnia bona que ipsis deuotionis intuitu dixerint conferenda licet ipsis a nobis sint vel fuerint infoedati quod in ampliore beneficio si vixerimus ordinem permissum intendimus exaltare et promouere. Mandantes

et per gratiam nostram firmissime precipientes, vt nullus sit qui permittis gratiam seu libertatem a nostra serenitate prouisam infringere audeat vel perturbare. Quod qui fecerit iram nostram sentiet cum offensa. Ad huius itaque gratie ipsis indulte presentem litteram sigillo nostro communitam ipsis fecimus assignari. Testes sunt huius Marchio Hermannus de Baden H. Marchio de Burgow. C. Burgravius de Sturmberge. L. et S. fratres de Evindellaha. C. de Stophe Burchardus prepositus de Ascaphenburg Capellanus noster. Wernherus notarius noster. Hermannus Musicus et alii quamplures clerici et laici. Actum apud Geylentz anno ab incarnatione Domini Millesimo Ducentesimo tricesimo primo, primo Idus Iulii Indictione III.

Sigillum cereum dependet de filis sericeis rubris et albis.

VII.

THOMAE RVDIMANNI

S C H E D I A S M A

D E

VTILITATE DIPLOMATVM
CIVILI ET HISTORICA,EX MONVMENTIS HISTORIAE POTISSIMVM SCOTIAE
DEMONSTRATA, INDE A §. XXI. PRAEFAT.

Q V A M

I A C. A N D E R S O N I I

SCOTIAE THESAURO DIPLOMATVM CET. PRAEMISIT,
E X C E R P T V M.

XXI.

Ad alteram iam pergendum est propositi mei partem, vt nimirum Diplomatum duplex vtilitas: primaria, sine ciuilibus; et secundaria, sine historica. insignem ex diplomatibus, ac praesertim ex eorum quae hoc volumine exhibentur specimine, capiendam vtilitatem paucis exponam. Diplomatum autem nomine hic intelligo, non solum ea quae proprie sic dicta a Regibus, Pontificibus aliisque viris illustribus, edebantur, quaeque aliter *litteras patentes chartas aut bullas* vocamus; sed, laxiore vocis significatu, cuiuscunque generis scripta vel instrumenta, quibus iuris et dominii translationes, pactorum contractuumque declarationes, vniuersae denique hominum inter se negotiationes sanciuntur et confirmantur. Horum vero omnium duplex est vtilitas; altera *primaria*, quae et *ciuilibus*; altera *secundaria*, quae et *historica* nominari possit.

XXII. Et *primaria* quidem (quam et *ciuilem* idcirco appellauimus, Vtilitas diplomatum ciuilibus. quod ad *ciuium* aliorum erga alios officia pertineat) eiusmodi scriptorum vtilitas, vel potius necessitas, tanta tamque in omnes partes diffusa est, vt hominum inter se societas et coniunctio iis quodammodo contineri conseruarique videatur. Apud incultos quidem praeorum saeculo-

rum mortales, cum *ius bonumque non legibus magis*, vt Sallustius ^{b)} ait, *quam natura valeret*, simplexque recti aequique amor et reuerentia ad eos in officio continendos sufficeret; nihil fere ad eorum inter se pacta conuentionesque stabiliendas, praeter nuda verba, aut testes aut signa aliqua adhibita requirebatur. At postquam ambitio, diuitiarum cupiditas aliaeque malae artes terras occupauere, hominesque suis rebus haud contenti, quae aliorum essent omnia ad se trahere ac rapere coeperant; bonis, qui paci, iustitiae continentiaeque studebant, cum aliter improborum audaciam et iniuriam reprimere non possent, ad vim armatam decurrendum fuit. Hinc publica consilia inire, leges condere, iudicia constituere necesse habebant. Atque hae quidem leges, poenaeque earum violatoribus irrogandae propositae, non aliter primo quam populi concione aduocata, summi magistratus, aut praeconis ad id munus destinati voce, absque scripturae solennitate, in publicum promulgabantur. Procedente vero tempore, quo cuncta magis rata ac testatiora fierent, apud omnes fere gentes, quibus litterarum vitaeque humanioris erat consuetudo, vsu receptum est, vt leges suas tabulis lapideis aeneisque incisas, vel alio quocunque modo scripturae consignatas, ciuibus legendas cognoscendasque proponerent. Ex eadem causa, neque, vt credibile est, multo post inualuit, vt quo maior certiorque rebus fides constaret, vniuersa fere quae maioris momenti essent, hominum inter se acta et negotia, tam publica quam privata, litteris committerentur. Quanta autem ex sapientissimo hoc instituto commoda promanent, superuacaneum est dicere, cum nullus fere iam populus adeo barbarus reperiatur, qui, si modo litterarum notitia sit imbutus, non aliquem illius vsum arripuerit. Apud cultiores vero gentes tam longe lateque sparsa est eius utilitas, vt hominum non modopriuatorum fortunae, sed etiam regnorum rerumque publicarum pax et securitas ex eo maximopere, si non vnice, pendeat.

Utilitas diplomatum
historica.

XXIII. Haecenus de primario siue ciuili diplomatum vsu; proxime de ipsorum vsu secundo, quem et *historicum* ideo nominare libuit, quod circa historias, i. e. rerum gestarum narrationes, versetur, quaedam sunt dicenda. Et hic quoque, quamuis priori illi cedat, summa deprehenditur eorum utilitas. Historiam ipsam tot laudibus ornarunt, fructusque ex ipsius lectione hauriendos tam luculenter exposuerunt viri omnis aevi doctissimi ac prudentissimi, vt si vltiorem illius commendationem in me susciperem, non solum actum agere, sed post multos

Homeros,

b) Bell. Catilin. c. 9.

Homeros, quod dici solet, Iliada canere videri possem. Illa autem rerum utilissima atque iucundissima historia, quam oratorum princeps ^{c)} *testem temporum, lucem veritatis, magistram vitae, nunciam vetustatis*, appellat, ex diplomatibus, i. e. Regum populorumque actis publicis priuatifue, praecipuam suam fidem, et auctoritatem foeneratur. Huius rei gnari viri hoc praesertim binisque superioribus saeculis eruditissimi, cum viderent rerum a maioribus suis gestarum commemorationes, vel fabularum vanitate inquinatas, vel a scriptoribus incertae famae rumoribus confisis, vel partium studio implicatis, traditas; huic malo ut obuiam irent, et ad veritatis lanceam omnia exigerent, ad acta Principum aliaque in seriniis publicis priuatifue reposita scripta, tanquam fidelissima certissimaque omnis historiae documenta, sibi vnice confugiendum existimarunt. *Ex omnibus quippe (ut ab Andersonio nostro ^{d)} obseruatum) ad historiae fidem firmandam testimoniis validissima maximeque apposita sunt diplomata. Ea pro se ipsa loquuntur, neque vllis rhetoricae artis lenociniis aut verborum fuco ad persuadendum opus habent. Vnde factum est, ut chartae aliaque acta vetera ab omnia rimantis huius seculi hominibus tanto studio peruestigentur et excutiantur. Cum enim historiae pleraeque hinc miraculis somniisque refertae, illinc ex fabulosis narrationibus traditionibusque coagmentatae essent; ad praua corrigenda, obscura explicanda, quae deessent denique supplenda, nulla alia tuta relicta est via, quam sedula priscorum scriptorum monumentorumque indagatio. Ad egregios autem istos, veritati que eruendae tam necessarios thesauros liberum omnibus aditum patere, eosque cum aliis mutuo communicari, quicumque vera probitate generosoque animo praediti sunt haud aegre patiuntur.* Haec ipse Andersonus, et rem ita se habere omnes fere omnium gentium historiae confirmant. Quid exteri in suorum quique annalium vitiis horum monumentorum ope expurgandis praestiterint, supersedeo dicere. Ad scriptores autem nostros quod attinet, non ab re facturum me existimaui, si ex innumeris, quos in historia Scotica admissos errores actorum publicorum aliorumque adminiculo viri apud nos docti detexerunt, nonnullos exempli loco in medium proferrem.

Errorum in historia Scotica diplomatum ope detectorum quaedam exempla.

XXIV. Primum autem nobis suppeditat non celebris magis quam funesta illa de regno Scotico, post Alexandri III. aut potius illius neptis Margaretae Noruegorum Regis filiae mortem, circa annum MCCXCI. orta controuersia. Qui competitores, aut quo iure quisque in regno petendo

c) Cic. de Oratore lib. 2. Cap. 9.

d) De absoluta sceptri Scotici potestate p. 15.

petendo se tueretur, non hic, cum res notissima sit, attinet dicere. Caeterum, cum liti dirimendae Eduardus I. Anglus a proceribus Scotis arbiter esset electus, ut alios quamplurimos scriptorum nostrorum, imprimis Geo. Buchanani in hac re commemoranda errores praeteream, vnus prae caeteris ad rem nostram appositus, et in se insignis, animadversionem meretur. Constanter nimirum tradunt nostri omnes annales e), Eduardum ex praecipuis duobus competitoribus Brussio et Balliolo (nam caeterorum ius infirmo aut potius nullo fundamento nitetur) Brussium prius conuenisse, eique regnum Scotorum pollicitum, si se in Regum Anglorum clientela, eorumque ditioni subditum profiteri vellet. Cum autem Brussius, turpem conditionem aspernatus, se non ita cupidum regnandi respondisset, ut ea de causa libertatem a maioribus relictam iraminueret, Eduardum, eo dimisso, Balliolum acciuisse, eumque regni quam honestae famae audioderem conditionem oblatam libenter arripuisse, eaque ratione ad solium euectum fuisse. At longe se aliter rem habuisse, totamque adeo hanc narrationem falsam ac commentitiam esse ostendunt Acta Angliae publica, in turre Londinensi asseruata, et in nobilissimo illo eiusmodi monumentorum ad res istius regni spectantium a Thoma Rymero regiis auspiciis ante aliquot annos in lucem edito thesauro contenta. Ex iis enim liquido apparet, omnes competitors, ipsumque adeo Robertum Brussium, eius qui post regnauit auum, Eduardum Anglum Scotiae dominum superiorem saepius agnouisse. Duo imprimis illic habentur diplomata f) Gallico sermone conscripta, quorum priori hic titulus praefigitur: *Submissio competitorum regni Scotiae iuris eorum Edwardo primo tanquam superiori domino regni Scotiae. Dat. Norhami die Martis proximo post Ascensionem Domini, (i. e. quinto die Iunii anno MCCXCI.) posteriori autem, Concessio competitorum regni Scotiae Edwardo primo absolutae regni possessionis, donec quaestio iuris determinata fuerit. Dat. Norhami die postero, nempe die Mercurii proximo post idem Ascensionis festum.* In utroque Robertus Brussius diserte nominatur. Alteri autem a Rymero haec rei confirmatio adiicitur: *Sub sigillis singulis competitorum pendentibus a filis sericis intextis rubei viridisque coloris; viridi colore tinguntur omnia. Notandum: vero quod primum desideratur sigillum a sinistra g).* Sed neque gemina hac superioris

e) Excipio vnum Pat. Abercrombium, qui in opere suo de heroibus Scotis non ita pridem edito, actorum publicorum fidem fecutus, quid verum rectumque in hac re vidit ac asseruit Vol. I. p. 469.

f) Acta publ. tom. 2. p. 529. et 530.

g) Quaeiri potest, an hoc primum a sinistra sigillum Rob. Bruslii fuerit, et casu ablatum.

ris sui in Scotiam dominii professione contentus Eduardus, a singulis competitoribus haud multo post, i. e. XIII. [eiusdem mensis, fidelitatis sibi iuramentum praestari etiam voluit ^{gg)}]; in quod etiam non modo proceres, sed plerosque omnes honestioris fortis per vniuersum regnum homines vi et metu adegit. Id porro in hac re dignum obseruatu, quod Robertus Brussius, cum ad hoc ab Episcopo Bathoniensi et Wellesensi nomine Eduardi appellaretur, primus ^{h)} Scotiae regnum Angliae beneficiarium sit professus: quod a Balliolo inter postremos factum ⁱ⁾, utpote qui eo die, secundo scilicet Iunii, forte moras nectens abstulerit.

XXV. *Secundum* exemplum praebeat res haud minus memorabilis, ^{Secundum exemplum.} in qua in toleranda historicorum nostrorum, ne quid durius dicam, oscitantia, turpissima Roberti nostri III. natalibus, haud leue in omnem ipsius progeniem, atque adeo in maxime illustres tam regias quam alias tota fere Europa familias probrum tractura labes inuritur. Referunt scil. vel potius fabulantur nostri ad vnum omnes scriptores ^{k)}, Robertum II. Stuartinae stirpis primum Scotorum Regem, postquam ex pellice Elizabetha Mora hunc Robertum III. (quod nomen, Ioannis, quo primum appellabatur, nomine deposito, is postea assumpsit) cum duobus fratribus, Roberto et Alexandro, suscepisset, Euphemiam Comitis Rossiae filiam vxorem duxisse, ex eaque duos filios Dauidem et Walterum cum filiabus aliquot genuisse; tertio autem ipsius regni anno, cum Euphemia Regina, eodemque tempore (quod addit Buchananus) Giffardus vir in Lothiana nobilis; cui Elizabetha collocata erat, fato essent functi, Regem concubinam suam Elizabetham matrimonio sibi iunxisse, filiosque ex ea antea susceptos, contra omne ius tam diuinum quam humanum, legitimos factos, liberis ex Euphemia creatis in regni successione praetulisse. At totam hanc narrationem merum esse figmentum, vel potius mendaciorum male concinnatorum congeriem, ex diplomatibus actisque regni publicis viri apud nos docti iam pridem euicerunt. Ex iis quippe luce meridiana clarius ostensum est, I. Elizabetham Moram primam fuisse,

non

gg) Act. publ. tom. 2. p. 558.

h) Ibid. p. 567 et seq.

i) Ibid. p. 548.

k) Ex hoc numero excipit Io. Sagijs in sua ad Gul. Drummondii de Hawthornden opera nuper edita praefatione p. 29. et Ioh. Gilanus, Animadv. in Dalrymplei Collect. p. 157. Ioh. Maiorem. Sed verior mihi vi-

detur opinio illustris Georgii Comitis Cromartiae, et D. Iac. Dalrymplei, qui Ioh. Maiorem, non minus quam caeteros, Fordoni Continuatores, Boethium, Leslacum, et Buchananum in hac re errasse, et licet perplexum iam narret, idem quod illi de Roberti III. natalibus scribere voluisse existimant.

non secundam, Roberti II. vxorem; 2. Eam non modo ante ipsius regni initium, sed et nuptias cum Euphemia contractas, fato suo fuisse functam; 3. Ioannem Stuartum Elizabethae filium, qui postea Robertus III. est appellatus, regnante adhuc eius proauunculo Dauide Bruffio, et diu antequam pater ipsius Robertus II. rerum potiretur, ab eo Rege Dauide, vniuersoque Scotorum populo legitimum Roberti II. filium ac haeredem semper habitum ac renuntiatum fuisse. Quin ex Reginae Euphemiae diplomate, quod in hoc volumine tabula LVIII. est perscriptum, plane apparet, ipsam anno MCCCLXXV. i. e. quarto Roberti II. viuere haud desiisse. Fordoni autem continuator Bowmakerus (qui primus huius fabulae architectus existimatur) caeterique fere ante Buchananum nostri scriptores, secum ipsi aperte pugnantes, Euphemiam Reginam anno denum MCCCLXXXVII. mortuam tradunt. E contrario ex charta authentica, a Cl. viro Ludouico Innesio ante aliquot annos Parisiis publica luce donata, perspicuum quam quod maxime est, Elizabetham Moram Roberti III. matrem ante annum MCCCLXXV. id est, VI. minimum annis prius quam Robertus II. eius pater regnum iniisset, et XXII. quam Euphemia Regina mortem oppetiisset, rebus humanis fuisse sublata. Non ignoro Gul. Atwodum, pro solita sua impudentia, hanc Roberti II. chartam supposititiam pronunciare. At inanibus istius hominis argutiunculis refutandis commodior postea se offeret locus. Caeterum, vt huic chartae auctoritas defuerit, tot alia tamque varia certissimae sinceritatis inueniuntur hanc rem confirmantia documenta, vt qui in posterum ei fidem derogauerit, frontem vel ipsius Atwodi perfrictiorem habere eum necesse sit.

Tertium
exemplum.

XXVI. At ne in re apertissima nimis morari videar, pergo ad *tertium* quod promiseram exemplum, quo diplomatum aliorumque eiusmodi scriptorum ad historiam nostram emendandam vtilitas ostendatur. Id autem ex rerum a Iacobo nostro III. gestarum commemoratione deprometur. Narrant nimirum plerique nostrae historiae auctores, inprimis Geo. Buchananus, hunc Regem praua quos circa se habebat consilia sectatur, sinistrasque ac iniustas de ipsius fratre Alexandro Duce Albaniae aliisque Scotiae proceribus fouet suspiciones ex moderati primum ingenii Principe in immanem tyrannum degenerasse; eoque pacto, ciuium in se odio concitato, ciuili bello semel atque iterum implicitum, acie tandem ac merita morte caesum occubuisse. A summi numinis beneficio iam effectum est, vt tota fere luctuosae huius tragoediae series ex densis quibus eam nostri scriptores inuoluerant tenebris eruta, ac in apertam lucem horum monumentorum ope protracta sit. Ex amplissimo enim

enim illo nunquamque satis laudando actorum publicorum Angliae the-
 fauro manifeste apparet horum omnium malorum originem non prauo,
 vt nostri volunt, Regis ingenio, sed Ducis Albani ambitioni, procerum-
 que quorundam cum eo in illius caput summo scelere coniuratorum cu-
 piditati dominandique libidini vnice acceptam referendam esse. Has
 quippe regni ab Albano affectati, quas inanes videri vult Buchananus,
 suspiciones, iustis omnino rationibus subnixas fuisse ostendit conuentio
 inter eum et Eduardum IV. Angliae Regem X. et XI. Iunii anno
 MCCCCLXXXII. inita, qua Dux Albaniae (qui se Alexandrum DOMINO
REGIS ANGLIAE SCOTORVM REGEM appellat) solenniter pro-
 mittit ^{l)}, 1. *Se quam posset maximas Eduardo Anglo aduersus quoscunque*
Principes et mortales suppètiās laturum. 2. *Se intra sex menses post*
subditum sibi Scotorum sceptrum, Angli beneficiarium sese professurum.
 3. *Se oppida et arces Beruici et Lacus Mabani, regionesque Lidaliam,*
Esciam et Ammandiam ditioni Angliae in perpetuum subiecturum. 4. *Se*
foederi Gallico renuntiatum. 5. *Se, repudiata, si fieri posset, vxore,*
Caeciliam Eduardi filiam ducturum. Contra ea paciscitur Anglus, *Se*
summa ope adnixurum, vt Iacobo fratre exauctorato, Alexander regnum
apud Scotos adipisceretur, atque in eo retinendo aduersus Iacobum, qui
tunc rerum potiebatur, validis auxiliis suffulciretur. Notandum vero
 hic inprimis est hanc conuentionem factam fuisse aliquot mensibus prius-
 quam Regis Anglorum frater Dux Glocestriae cum Alexandro Duce Al-
 baniae Scotiam inuasissent. Vnde et illud praeterea manifestum est, eam,
 quae in Scotorum castris ab Archibaldo Angusiae Comite aliisque factio-
 sis hominibus, sub idem tempus excitata est, ad Lauderam seditionem,
 non derepente ortam, sed diu antea inter ipsos agitatum destinatumque
 fuisse. Id ipse fatetur Buchananus ^{m)}, qui Ducem Albaniae Anglo *pol-*
licitum, ait, *simulac ipse Scotiam attigisset, magna equitum peditumque*
auxilia conuentura, et Nobilitatem cum Rege discordem suam fore: id
 quod perfidia et dolo Comitum Angusiae magna ex parte effectum est.
 Narrat porro Buchananus ⁿ⁾, Regem post hanc seditionem, relicto exer-
 citu, *in arcem Edinburgensem se abdidisse.* Alii autem captiuum eum
 ductum, atque in eam arcem inclusum, tradunt. Quod confirmant duo
 huius Regis diplomata ^{o)}; alterum quo Alexandrum Ducem Albaniae
 comitatibus Marriae et Garriochae donat, hac memoriali causa ad-
 iecta,

Bbb 2

iecta,

l) Vide Rymeri acta publica vol. 12. p. 156.
 et notas nostras ad Geo. Buchanani historiam
 lib. 12. pag. edit. Friburgianae anno 1715. in
 fol. 445.

m) Rerum Scotic. lib. 12. p. 234.

n) Ibid.

o) In publicis archiuis.

iccta, *Pro nostram de carceribus ex castro nostro de Edimburgh liberando personam, dignitatem suam ac nobilem personam grauibus vitae exponendo periculis, dictum castrum de Edimburgh obsidendo, ex quo insultu nostra iam persona grata libertate congaudet; alterum, quo varia priuilegia senatui populoque Edinburgeno conceduntur, in primis vero Praetori vrbano Vicecomitis intra vrbis pomoeria iurisdictione, quod ipse fratri Albaniae Duci in se de castro Edimburgh liberando strenuam operam contulissent, XVI. Nouembris MCCCCLXXXII. Addit autem Buchananus P): *Quamuis Alexander residua fratris erga se odia mitigare, et nouo hoc beneficio nouam inire gratiam studuerit, plus tamen apud animum impotentem valuisse veterum offensarum, quam recentis beneficii memoriam. Accessisse, porro ait, ad priores suspiciones calumnias inimicorum Alexandri, qui nimiam eius popularitatem assidue criminabantur; idque non dubium affectati regni argumentum asseuerabant. Illum autem admonitum per amicos, consilia aduersus suum caput in aula agitari, clam in Angliam secessisse. Haec ille. At suspiciones priores non vanas, sed certissima fide innixas, supra docuimus: quas autem ad eas accessisse ait inimicorum calumnias iustas ac veras criminationes fuisse hinc liquet, quod altero post Regem custodia eductum mense, XII. viz. Ianuarii anni MCCCCLXXXIII. missis in Angliam legatis Archibaldo Comite Angusiae, Andrea Graiae Regulo, et Iacobo Lidalio Halkerstoniae Comarcho foedus ante sex menses cum Anglo initum iisdemque legibus renouauerit, hac etiam caeteris adiecta, *Se nullis conditionibus a Iacobo fratre, aut quocumque eius sanguine genito, adductum, arma vnquam depositurum* Q). Porro praedicti ipsius legati suo nomine, atque per fidei, honoris et militiae sacra se obstrinxerunt, si Albaniae Dux absque sobole ipsi in regnumoticum successura decederet se amicos clientesque suos in nullius ditionem praeterquam Angli vnquam concessuros R) etc. S). Restabat manus vltima tot sceleribus a rebellibus ciuibus contra Regem suum coniuratis post aliquot annos imponenda, quod postquam filium, sedecim annorum puerum, in patrem armauerant, ipsumque ad iniquam certaminis aleam subeundam coegerant, atque ex acie fugientem percusserant; in proximo ab ipsis indicto conuentu, omnium qui earum partium erant Ordinum decreto *sua culpa*, id est, iure, *caesus* sit iudicatus hoc**

p) Rerumotic, lib. 12. p. 235.

q) Vide Rymeri acta publica, tom. 12. p. 172. et seqq.

r) Ibid. p. 174.

s) Exstat in archiuo Scotiae parlamenta-

riis processibus iudicialibus, quo Alexander Dux Albaniae, et Iacobus Lidale de Halkerston Miles, a tribus regni Ordinibus laesae maiestatis damnantur, a 27. Iunii ad 8. Iulii 1483.

hoc praecepit ei crimini dato, quod Anglos in Scotiam arcessere, regnumque adeo Anglorum ditioni subiicere admitteretur ^t). At absurdissimum hoc et ab omni fide abhorrens commentum refellunt acta quae diximus Angliae publica, ex quibus apparet nihil aliud Scotiae et Angliae Reges tum animo agitasse, quam ut ipsi eorumque subditi arctiore pacis et amicitiae vinculo, tribus matrimoniis propositis, coniungerentur ^u). Ex aduerso autem ex iisdem actis videre licet immanem perduellium ciuium impudentiam. Ab iis scilicet ipsis hoc crimen Iacobo intentatur, qui Anglis infesto exercitu Scotiam inuadentibus seditione excitata auxiliatrices quasi manus commodarant; qui se in Angli fidem saepius dediderant; qui regnum eius scepro (quantum in ipsis esset) subdituros se nunquam Iacobo eiusque stirpe genitis obtemperaturos, iureiurando confirmauerant.

XXVII. Haec pauca speciminis loco ex historia nostra proferre visum est exempla, quo chartarum et omne genus instrumentorum ad eam corrigendam utilitas quasi ob oculos poneretur. Caeterum, praeter iam dicta, quae Historiae ipsius intimam naturam et substantiam quasi respiciunt, innumera alia sunt, quae ad exteriorem eius faciem, id est, rerum gestarum adiuncta et circumstantias, pertinent: quo nomine censerentur ea omnia quae circa rem chronologicam, geographicam, genealogicam, heraldicam, quam vocant, aliaque similia, versantur. Quot autem vitiis et erroribus harum rerum neglectus et ignorantia, omnium fere gentium, et nostrae praeprimis, annales deturparit, plus nimio cognitum habent, qui eiusmodi studiis animum appulerunt. At vero his deprehendis expungendisque certissima, ac fere vnica, ex veterum actorum peruestigatione ab iis inuenta est via. Et, ut alia praeteream, quot in re sola chronologica (quae dexter historiae oculus, ut geographica sinister, haud inepte appellari solet) a vetustioribus nostris scriptoribus admissi errores eiusmodi monumentorum ope a recentioribus detecti sunt et emendati ^x)? Possent et hic commemorare quantum iis qui res publicas tractant, ad Politicam siue sapientiam ciuilem comparandam, et ad Principum aularumque arcana penitus introspectienda eiusmodi scriniorum excussio momentum habeat: et quanta denique ad

Diplomatam ad rem chronologicam, geographicam, genealogicam illustrandam et emendam vtilis.

Eorum in re politica itemque ad antiquas gentium leges et ritus cognoscendas, vtilitas.

Bbb 3

antiquas

t) Vide act. 12. parl. 1. Iacobi IV. in quo quaestio de iure praelii ad Stirinum proponitur. Exstat in editione Actorum Parliamentariae Scotiae, quam, quod typis Saxonice impressa est, nigrum appellant, fol. verso 82.

u) Vide act. publ. Rymeri vol. 12. p. 328.

x) Plurimas hoc genus prauas in historia nostra temporum notationes, actorum publicorum aliorumque ope, ipse obseruavi, et ad verum calculum reduxi, in Annotationibus meis ad Buchanani rerum Scotticarum historiam anno 1715. editis.

antiquas variarum gentium leges et consuetudines intelligendas, ritusque tam sacros quam profanos explicandos, subsidia inde peti possunt. Sed cum haec aliaque eiusmodi, viris doctis alioquin satis comperta, fusio-rem quam instituti nostri ratio patiatur tractationem postularent, satis mihi in praesenti fuerit ea summatim attigisse y).

De diploma-
tibus suppo-
sitiis

XXVIII. Sed, vt nihil sceleri inaccessum, nihil ab hominum improbitate vndique tutum est et securum, vtilissimum hocce atque ad omnes vitae partes propemodum necessarium diplomatum institutum corrumpi tandem et ad falsitatis iniustitiaeque omnis generis patrocinium traduci coepit. Cum enim vsu deprehensum esset, nulla re certius hominum inter se commercia negotiationesque quam litteris chartae commissis firmari posse; homines auidi et facinorosi, quo fraudibus suis velum obtenderent, et res iniuste quaesitas et occupatas sibi securius vindicarent, ad diplomata et cuiuscunquemodi scripta ementienda falsaque pro veris supponenda animum adiecerunt. Neque hoc sine stetit hominum quorundam nequitia, sed per omnia quum sacra tum profana ingrediens, historias aliosque omne genus libros procudere, atque sub commentitiis veterum auctorum nominibus euulgare est ausa. Et hic quidem dolere simul et mirari conuenit, non homines aperte malos, iustique et iniusti prorsus negligentes, sed vitae monasticae sectatores, i. e. viros Deo rerumque coelestium meditationi dicatos, fallaciis eiusmodi texendis se praeter alios omnes tradidisse. Caeterum, cum hoc pacto tam late grassatum sit et etiamnum grassetur hoc malum, vt nihil fere impuras istorum falsariorum et impostorum manus effugerit; laudari satis non potest doctorum hominum sollertia et assiduitas, qui hoc duobusque superioribus saeculis in id certatim et communi quasi consilio incubuerint, vt supposititiis omne genus scriptis larua, quantum pote, deducta, veris et genuinis suum pretium constituerent. Quot eiusmodi libros speciosis se titulis venditantes horum industria detexerit furtiuisque suis coloribus nudauerit, vt non huius loci, ita neque mearum facultatum est, hic recensere. Ad diplomata autem chartasque antiquas quod attinet, exquisita eorum doctrina stupendaque ingenii sagacitate eo res deducta est, vt vera diplomata a falsis fecernendi rationes ad artis iam formam

Doctorum
virorum in
iis detegendis
sollertia lau-
datur.

y) Qui plura de multiplici diplomatum, aliarumque chartarum vsu scire auct, adeat Ioh. Mabillonium de re diplomatica, God. Guil. Leibnitii Codicem iuris gentium diplomatum. Ioh. Pet. Ludewigii Reliquias MSS. omnis

aevi diplomatum Godefridi Abbatis Chronicon Gotwicense, Tho. Madoxii Formulare Anglicanum, Geo. Hickesii thesaurum linguarum septentrionalium, in suis Praefationibus etc.

formam et naturam quodammodo redactae videantur ²⁾. In hac nimirum, ut in aliis artibus, quaedam regulae traduntur, quarum ope instrumenta omnia ad examen reuocari, legitimaque a spuriis, indubitata a suspectis internosci queant. Ex his nonnullae magis sunt generales: quales sunt, aetati qua quaeque diplomata scripta sunt congruens vel disconueniens litterarum forma; recta aut praua temporis notatio; ritus, vocabula, et loquendi formulae eo saeculo receptae vel insolitae, etc. Aliae autem magis particulares, et ex variis circumstantiis rerumque adiunctis accurate inter se aut cum aliis collatis, prout cuiusque diplomatis expendendi natura postulauerit, petendae ³⁾. Hae autem omnes praecipuum suum fundamentum in iis scriptis, quae extra dubium vera et genuina esse cognoscuntur, positum habent. Cum enim, quod vulgo dicimus, RECTVM sit SVI INDEX ET OBLIQVI; ita nulla re certius accuratiusque diplomatum fides explorari potest, quam eorum cum illis quae manifestae sunt sinceritatis facta comparatione. Certe, quod in re morali olim cecinit Horatius ^{b)},

*Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusue medullis,
Quam, qui non poterit vero distinguere falsum.*

hic etiam locum habet. Nisi enim quorundam diplomatum γνησιότητα certis aliquibus notis et indiciis perspectam quis habeat, fieri non potest, ut de aliis quae dubiae suspectaeque fidei sunt recte atque ex vero sententiam ferre possit.

VIII. IOH.

²⁾ De hac re imprimis legi merentur, quae habet, ut alibi passim, Cl. Mabillonius in praenobili suo nunquamque satis laudando de Re diplomatice opere, praecipue vero libri 3. Cap. 1. 2. et 6. et Supplementi cap. 1. §. 3. Regulas quidem a doctissimo illo viro, in epologo sui operis, id est, praedicto illo libro 3. cap. 6. et ultimo, traditas, ut incertas aut fallaces carpit in re antiquaria itidem verfatissimus Geo. Hickesius in praefatione ad linguarum septentr. thesauro p. 36. et seqq. At eas, me iudice, egregie vindicauit Fr. Theodericus Ruinart, in praefatione ad secundam operis Mabillonaci editionem, in qua Hickesium regulas illas male intellexisse, aut

in alienum ab auctoris mente sensum detorsisse, ut mihi quidem videtur, ostendit.

^{a)} Io. Mabillonius in supplemento ad libb. de Re diplom. cap. 4. de variis corruptorum instrumentorum generibus agens, sic §. 4. concludere non dubitauit: *Ex his omnibus, siue falsis siue interpolatis, nullum tanta arte effingi vel refingi posse puto, cuius falsitas vel interpolatio a perito antiquario detegi non possit. Ea est enim veritas, ut luceat per sese, totque circumstantias munitur, ut mendacio et falso, quantumvis belle fucato, semper aliqua desit.*

^{b)} Lib. I. epist. 10.

VIII.

IOH. GOTTL. KRAVSE,

HISTOR. PROF. PVBL. ORD. WITTEBERGAE,

P R O G R A M M A

D E

VSV DIPLOMATVM CONRADI I.
GERMANIAE REGIS,

Q V O D

O R A T I O N I S O L E N N I

NOVIS INCREMENTIS MVNERIS ACADEMICI AVCTVS
P R A E M I S I T.

Summae auctoritatis esse ad fidem faciendam litteras principum publicas, quae exquisita circumspeditione curaque consignari solent, nec nisi principis monogrammate olim sigilloque et Cancellarii Archicapellanique nominibus et signo corroboratae in manus tradebantur petentibus, vna omnium, solidisque rationibus subnixae, est sententia. Quamobrem in eruendis familiarum illustrium originibus, successionebus, cognationibus, in pristinae prouinciarum forma, locorumque nominibus vetustis indagandis, in habitu denique imperii nostri iuribusque et rebus gestis maiorum explicandis confirmandisque, insignem usum esse id genus monumentorum, dudum experti sunt, qui curarum recto discernere norunt atque in superiorum temporum historia sapiunt ultra vulgus. Quorum studio diligentiaque haud dubie iam dudum effectum esset, ut patriae nostrae annales omnibus exterorum populorum historiis, si non elegantia, fide tamen et integritate, palmam praeriperent; nisi post maximam stragem, quam Martis Vulcanique furores ipsaque temporum edacitas infinitis intulit chartis, etiam hominum inuidia, quae superfluit, reliquias ancipitis fortunae ludibriis committere, quam elatebris protractas communi vsui nostri futurique temporis consecrare maluisset. Quandoquidem vero quae solida saeculi nostri est gloria, principes nunc, et qui ad clauum reip. sedent, experientia edocti, rem suam agi, si plures,

res, frequentiore veterum chartarum vsum consecuti, et legere fugientes nostrisque dissimiles admodum literarum notas, et interpretari e moribus veterum, et a legitimis spuria sècernere discant, passim forulos recludunt et in publicum proferri patiuntur tot venerandae antiquitatis cimelia, vt, quod nonnemo festiue dixit, pluere nunc videatur diplomatibus: opera danda est, ne his, quasi crepundiis quibusdam, aut oculi feriis, vnice fallendi temporis aut oblectandi animi causà vtamur, sed ea conferamus ad emendandos perficiendosque annales gentis nostrae, iurisque patrii disciplinam. Quae res animum mihi addidit superioribus annis, vt magno meo et otii et sumtuum impendio, in vnum conferrem, quaecunque reperire potui vetera instrumenta, cum primis autem diplomata regum et imperatorum nostrorum, eaque redigerem in ordinem, plures, vbi prostant, eiusdem tabulae editiones compararem inuicem maculasque eluerem, denique cum rerum scriptoribus contenderem eoque omnem conuerterem curam, vt hinc lucis aliquid annalibus foernerer. Quae quidem si quis facile et absque negotio fieri posse existimet; is demum hoc ipso aperiet omnibus, et quam inmensa sit veterum instrumentorum multitudo, quamque per innumeros et aliquando rarissimos libros dispersa, quantaque cura et circumspectione hic singuli propemodum apices sint tractandi, et quam consuetudinem familiaritatemque cum mediae, quam vocant, aetatis scriptoribus contraxisse oporteat eum, qui operae aliquod hic pretium facere velit, se plane cum ignarissimis scire. Ego postquam tot laborum taedia, etiam cum valedudinis dispendio, deuoravi, tot bonas horulas, quas alii ludo iocoque, aut gulae ventrique obediendo transigunt, tot noctes vigiliaeque impendi, postquam iis sumtibus qui fortunam meam excedere longissime videbantur, necessariam huic instituto supellectilem librariam comparavi; sentio tamen longius me adhuc abesse ab illa operis, quam mente dudum praeformaui, imagine. Interim solatur me, inter aerumnas etiam assiduas, et animum erigit spes illa, si vitam viresque vrgendis, ea qua coeptum est via, destinatis, indulgere mihi dignetur summus rerum humanarum arbiter, fore, vt nascantur nobis FASTI AVGVSTALES GERMANIAE, Cyclis veterum et annalibus marmoreis Atheniensium, et quibuscunque Romanorum Fastis non fide minus et dignitate, quam vsu et praestantia potiores. Equidem satis intelligo, nihil simul coeptum esse et omnibus numeris absolutum; et ipsae negotii suscepti rationes postulare videntur, vt deprauatorum etiam monumentorum quinimmo et commentitorum habeatur ratio, neque limae criticae locus hic concedatur, nisi ex ipsis autographis apographa, aut

ex apographorum noua comparatione scribarum typothetarumque errores liquido demonstrari possint; caetera in marginem aut in commentarios esse reicienda, vt ex ipsis naeuis de fide tabularum iudicium fieri possit: ipsa tamen dies quod speramus, nonnullis medicinam afferet, prolatis in publicum ipsis autographis, alicubi fortassis latentibus aut apographis sincerioribus. Quae donec consequamur, vsus etiam eorum, quae nunc ad manus sunt, erit minime spernendus, immo talis, vt iis carere historiarum studiosos omnino non posse, nostro quidem tempore, nemo sit qui dubitet. Exemplo sint diplomata Conradi I. Germaniae regis, vel eo nomine, quod eius pauciora inueniantur, adeoque argumentum angustis scriptionis huius limitibus conueniat; cum caeterorum principum longe plura, immo quorundam centurias dare in promptu nobis sit. Conradi diplomata etiam sedulo excussis horum cimeliorum arculis, vix octonarium numerum superare, affirmat auctor Germaniae principis post Carolingicae sub Conrado I. quae ductu Illustris Ludewigii, Almae Fridericianae Cancellarii, Viri in his litteris facile principis, est conscripta; eorum tamen syllogen altero tanto numerosiorem producere nobis licet, quae vt pluribus deinceps augeatur, ad illustrandam Conradi historiam, mancam adhuc passim et a scriptoribus paene neglectam, in votis habemus. Accipe interim indiculum eorum, quae in libris editis, aut integra, aut ex parte exhibentur, aut saltem commemorantur.

Anno Incarnationis Domini
DCCCCXII.

*Actum FVLDÆ curia regia
in Christi nomine feliciter. Amen.*

Dat. VIII. id Aprilis, Indict. XV. regnante gloriosiss. rege CONRADO, anno I. regni eius.

WALAFRIDVS *Notarius ad vicem PILIGRIMI Archicapellani
recognouit.*

Est protectorium diploma pro monasterio Fuldensi.

Actum ad Locum FVLTENSEM
in Christi nomine feliciter. Amen.

Dat.

Dat. II. Id. Aprilis Indiēt. XV. regnante glor. rege CHVONRADO
anno I.

ODALFRIDVS *Notarius ad vicem PILIGRIMI Archicappellani
recognovi & subscripsi.*

Fuldensibus quædam in *Helmerichsbusen & Hengistorf* in pago
Grapsfeld donat.

Actum ad monasterium FULDENSE

- - - - - *nomine - - - Amen.*

Dat. II. Id. April. Ind. XV. anno vero regni invictiss. regis CHVON-
RADI primo.

VDALFRIDVS *Notarius ad vicem PILIGRIMI Archicappell.* Posses-
siones & immunitates Fuldensis monasterii confirmat.

Actum FRANCONOFVRT

in Dei nomine feliciter. Amen.

Dat. Kal. Julii Indiēt. XV. regnante glor. rege CHVONRADO anno I.

SALOMON *Cancellarius ad vicem PILIGRIMI Archicapell.* re-
cognovi & subscripsi.

Fuldensibus ad intercessionem genetricis suæ *Glismuode*, in pago
Hufstin in Comitatu *Bardonis*, curtem *Dribura* donat, ea condi-
tione, ut *Glismuoda* loca *Mittiu*, *Altinchiricha*, *Mestinesbusa*,
Linna et *Niumchiricha* in pago *Loganacgonune* in Comitatu
Otonis, fratris regis, ad dies vitæ in proprietatem accipiat.

*Actum ad TRIBVRIAM palatio regio
feliciter. Amen.*

Dat. X. Kal. Sept. in monte Abirinesburg Ind. XIII. anno I. regni CHVN-
RADI gloriosiss. regis.

WODELFRIDVS *Cancellarius ad vicem PILIGRIMI
Archicappellani recognovi.*

Rogatu *Thiedolachi* Episcopi, & *Erkangeri* Comitis, *Erdolfi*
et *Finandi*, monasterio *Aberinesburg* donat, quæ *Folcmar* pos-
sederat in villa *Hanschubesheim*; *Laureshamensi* autem mona-
sterio, post obitum *Sigolfi* monachi, possessiones eius in pago
Lobotungowe in Comitatu *Luitfridi* Comitis.

D CCCC XIII.

Actum in ipso monasterio CORBEIÆ in Dei nomine feliciter. Amen.

Dat. III. Non. Febr. - - - - - regni autem Domini CHVONRADI
Seréniss. regis anno II.

- - - - -
Corbejensibus priuilegia prædecessorum corroborat.

C c c 2

Actum

Actum CHASSELLA
feliciter in Dei nomine.

Dat. XII. Id. Mart. Ind. I. anno vero regni Domni CHVON-
RADI II.

SALOMON *Cancellarius ad vicem PILIGRIMI Archicappel-
lani recognovi.*

Meschedensi virginum coenobio privilegia antecessorum con-
firmat.

Actum apud LAVRISSAM.

Dat. X. Kal. Jul. Ind. I. - - - - - regni II.

- - - - -
- - - - -

Actum ad FORCHAIM
in Dei nomine. Amen.

Dat. - - - - - anno gloriosissimi regis CONRADI III.

Elimratæ concubinæ Arnulphi Imp. donationem ad monaste-
rium Ratisbonense, Capellam nempe in *Ergoltinga*, tradi-
tam in manus Tutonis Episcopi et Advocati sui *Imonis*,
confirmat.

D CCCC XIV.

Actum ad FORCHAIM
in Dei nomine.

Dat. VIII. Kal. Junii Ind. II. anno regni piissimi regis CON-
RADI III.

S. Emmerami monasterio Ratisbon. Forestum iuxta *Sulzpach*
cum Forestario *Syfrid*, perpetuo iure in proprium donat.

Actum apud WILINABVRCH
in Dei nomine feliciter. Amen.

Dat. VII. Id. Julii Ind. II. anno vero regni CONRARDI gloriosiss.
regis III.

SALOMON *Cancellarius ad vicem PEREGRINI Archicapellani
recognovi.*

Ultraiectinæ Ecclesiæ priuilegia confirmat.

Actum

Actum FRANCOFVRTI *in palatio regio.*

Dat. VII. Id. Julii Ind. II. - - - - regni II.

- - - - -

D CCCC XVI.

Actum REGANESPVRCH.

- - - - - anno regni CONRADI regis piiffimi V.

- - - - -

S. Haimerani monasterio Ratisbon. decimam partem vectigalium in Ratisbona donat, admonente *Adalberto* Episcopo, ad coemenda luminaria.

D CCCC XVIII.

Actum apud FRANCONOFVRT

in Dei nomine feliciter. Amen.

Dat. XI. Kal. Maji Ind. V. anno vero regni Sereniff. regis CONRADI VII.

Salonion Cancellarius ad vicem PILIGRINI, archicappellani recognoui.

Donationem *Dracholfs*, Episcopi Herbipolensis, ad monasterium Schwarzaha, concernentem loca *Gerlachshausen*, *Weivelt* et dimidiam partem ad *Stockheim*, & *Lanckheim*, & *Feuerbach* & *Castimallesdorff* & *Selinsdorff* & vineas duas ad *Nordheim* confirmat.

Fragmentum diplomatis, siue subscriptione, locique aut temporis nota.

CVNRADVS, diuina Clementia fauente et ordinante Romanorum & Francorum Rex, Fuldensi monasterio, ubi locum requiei post finem vitæ præelegerat, prædia duo, a parentibus hæreditario iure accepta, in *Hagen* & *Sumerde*, pro victu & vestitu fratrum monasterii donat, preces eorum pro animæ suæ, matrisque *Glismudæ* liberatione, expetens.

Non immorabor nunc Geographicis, neque diplomatica et critica, vt a præsentî instituto aliena, nisi per occasionem, attingam. Ea potius expendere iuuat, quæ propius ad res Principis nostri spectant. Atque

de patria eius maioribusque dudum inter eruditos disceptatum est; ubi quanquam parum lucis e diplomatibus nobis affulgeat, apparet tamen praedia eum, quae hereditario iure acceperat, in Franconia habuisse. Matris autem GLISMVODAE nomen, a nemine historicorum, quod sciam, annotatum, e solo fragmento diplomatis ultimo loco a nobis commemorato, quanquam illo dubiae fidei innotuit; quod nuper egregie confirmatum est, a Cel. Schannato in lucem productis tabulis Kal. Iulii, anni DCCCCXII. datis, quibus matri a Fuldensibus possessionem locorum quorundam paciscitur. Eaedem litterae quoque indicant nobis alterum Conradi nostri fratrem OTTONEM, Comitem in pago Loganacgouue, cum hucusque solus Eberhardus cognitus esset, quem imperii insignia post fratris mortem eiusque iussu, Henrico Saxoni tradidisse, historici affirmant: quanquam huic addant nonnulli Wernerum Conradi Sapientis, Franconiae Ducis, ut habet Continuator Reginonis, patrem. Coniugis CHVNEGVNDÆ nulla in tabulis nostris mentio; fuisse tamen, colligitur e donatione ad monasterium Laureshamense, quam Chronicon Laurishamense apud Freherum p. m. 117. his verbis commemorat: *Huius regis (Conradi) uxor Chunegunda locum proprietatis suae Ginga appellatum, cum omni iure, regaliq̄ue praecepto, sancto Nazario tradidit, atque ibidem in ecclesia, quae dicitur Varia, se tumulari praecepit.* Quod regale praeceptum donec alicubi e tenebris eruatur, sufficere nobis locum sepulturae dicimusque mortis eius obseruasse. Hanc discimus e Necrologio Laureshamensi, quod Cel. Schannatus Vindemiarum Tomo I. inseruit p. 27. ubi ad VII. Idus Febr. legitur: *CVNIGVNDIS Reginae. Hec dedit Gingen ex integro.* Ut adeo recte eandem diem obitus ei adscripserit Tollnerus in notis ad Cod. Diplom. n. 16. quanquam annus mortis adhuc lateat.

Sed ad regiam dignitatem Conradi veniamus; quam quo tempore suscepit, non una est veterum scriptorum sententia, aliis annum DCCCCXI, aliis sequentem praeferebant; Funccio etiam Chronologo eadem initia ad an. DCCCCXIII. protrahente. Iam si e tempore, quo diem obiit antecessor eius Ludouicus, argumentum petere velis, eadem ibi quoque incertitudo est, aliis annum DCCCCX, aliis DCCCCXI, nonnullis etiam eum, qui hunc proxime excepit, aut sequentem, laudantibus. Sed quemadmodum regnum Ludouici ultra XIII. Kal. Febr. anni DCCCCXI. protensum non fuisse, diplomata cum Necrologio Laureshamensi collata ostendunt, inque tabulis Ludouici, an. DCCCCXI.

VII. Id. Aug. vt fertur, datis, quas habes in Ill. Ludewigii Reliquiis T. VII. p. 426, numeros aperte corruptos esse nemo non videt; ita etiam primus annorum Conradi, e tabulis eius publicis tutissime eruitur, quae confirmant calculos eorum, qui eum fuisse annum DCCCCXII. contendunt. Has autem anice conspirare cernimus, duabus tantum exceptis, altera, quae secundum regis annum cum DCCCCXIV. coniungit: quas vt in mendo cubare, extra controuersiam collocemus, ad normam authenticarum exigenda sunt; cum illius tantum excerpta exhibeat Hundius in Metropoli Salisb. huius autem non nisi temporis notas Lersnerus in Chronico Francofurtano, atque adeo vtrobique librarius facile aberrare potuerit. Tria vero autographa eiusdem anni DCCCCXII. suppeditat nobis vnum Fuldensis abbatiae tabularium, a Cancellario recognita et sigillo Regis munita, quae summa cura descripta et publici iuris fecit Cel. Schannatus; primum et secundum II. Idus Apriles, tertium Kalendis Iulii datum; e quibus manifestum est, annum Christi DCCCCXIII. non esse III. Conradi, sed II, contra sequentem regis huius III. non secundum.

Annis aerae vulgaris inuentis, quibus quisque regni Conradi est alligandus, parum tamen profecisse videbimur, nisi etiam inuestigatum fuerit, vnde initium cuiusque sit capiendum. Tollnerus quidem, quem supra laudauimus, electum esse Conradum mense Decembri anni DCCCCXI, coronatum anno sequenti dicit, sed causas sententiae suae non aperit. Ego arbitror, secutum esse Luitprandum, qui Lib. II. c. VII. ait, Nostrum septimo regni sui anno diem obiisse, qui si nondum absolutus erat X. Kal. Ianuar. anni DCCCCXVIII, cum vita decederet Conradus, teste Mariano Scoto, et tamen is Ludouico successerit anno DCCCCXI, quod Reginonis Continuator tradere videtur, oportuit sane intra diem XXIII. et XXXI. Decembris ad regnum peruenisse. Sed deserendus vtique esset Luitprandus, probandusque Ditmarus Merseburgensis, qui Conrado VIII. annos tribuit, si calculum Saxoniorum, vt aequalium, strictius sequi vellemus. Nam si sedecim tantum annos regnauerit Henricus Auceps, quod Ditmarus et Witichindus testantur, atque decesserit VI. Non. Iulii anni DCCCCXXXVI; sequeretur, non ante medium annum DCCCCXX. rerum positum esse. Neque id diu post obitum Conradi factum esse potuit; huius enim exequis peractis principes, vt loquitur Ditmarus, concione in Friteslari *celeriter* posita, Henricum coronauerunt.

Itaque

Itaque dubitandum non foret, diem mortis, qui utique fuit X. Kal. Ianuarias, non ad annum DCCCCXVIII, sed sequentem pertinere; adeoque Conrado, si regnandi initium fecisset ineunte anno DCCCCXII, aut etiam DCCCCXI. ad finem vergente, annos VIII. fere, aut potius omnino, absolutos dandos esse. Sed cum a Witichindo et Ditmaro discedant diplomata, et Henrici non XVI. tantum, sed XVII. annos numerent, sane dubitari non debet, auspicia Henricum coepisse anno DCCCCXIX, atque Conradum obiisse paullo ante finem anni DCCCCXVIII; maxime cum etiam Fuldenses, apud quos quiescit corpus Conradi, quosque adeo latere non potuit dies annusque eius emortualis, eundem annum Necrologio suo inscripserint, cuius fidem recte secutus est Marianus, et ipse Fuldenfis monachus. Itaque si librarii culpa numerus apud Ditmarum corruptus emendetur, atque VII. pro octonario substituatur, consentiet is Luitprando: ita tamen, mea sententia, ut non currente, sed iam absoluto anno septimo defunctus sit Conradus, quod etiam Hermannus Contractus asserit. Atque si venia sit coniecturae, dicam, videri mihi in verbis iis, manifeste corruptis, Ditmarum, XIV. Kal. Nouembris non diem mortis, sed initium regiminis facere, atque pro verbis, *festino eius obitu in*, legendum, *post festinum eius obitum*. Qua ratione neque Fuldensi Necrologio, cui summa hic fides esse debet, neque Luitprando, in anno dieque indicando contrarius erit Ditmarus, eiusque verba ita cohaerebunt: *Petitionem (Conradi) extremam (primates) cum magno luctu et gemitu suscipientes et impleturos se, vita comite, promittentes, post festinum eius obitum (VII. ordinationis suae anno XIV. Kalend. Nouemb. pro dolor completo) ac exequiis in Limburg (Wilinburg) peractis, discessere*. Quod attinet ad diplomata Conradi, dolendum est, nullum hucusque repertum esse, quod postremis anni mensibus datum sit, praeter illud, quod notas temporis, X. Kal. Sept. anni DCCCCXII, Indict. XIII. habet, sed manifeste corruptas, cum Indictio anno Christi non respondeat, et Wodelfridus Cancellarius, qui id recognovisse dicitur, iam tum successorem nactus esse videatur Salomonem. Et quanquam concederemus, numerum anni Christiani hic incorruptum esse; tamen eo minime efficeretur, quod Pfeffingerus ad Vitriarium volebat, Conradum non ante annum DCCCCXII, sed

fed tantum non ante X. Kal. Sept. anni praecedentis, regia potestate auctum esse. Pagius in Critica Annalium Baronii ex anno regni III. tabulis VII. Id. Iul. anni DCCCCXIV. datis adiecto collegit, Conradum saltem non ante illam Iul. mensis diem in solium regium euectum esse; e caeteris autem, quas supra laudauimus, primae Fuldenses ostendunt, eum iam VIII. Id. Aprilis anni DCCCCXII. regem fuisse, et Corbeiensis, sequenti anno, III. Non. Febr. iam numeratum esse annum regni II, ideoque intra VII. Id. Iul. aut etiam X. Kal. Sept. anni DCCCCXI. et principium Febr. mensis anni sequentis regia dignitate Nostrum esse condecoratum; quod interpretationi nostrae Ditmari Merseburgensis saltem non repugnat. Vt terius autem eam comprobatum iri speramus, si plenius in lucem producerentur Praecepta regalia Conradi, quorum dies adhuc ignoramus, aut quorum notae temporum in mendo cubant, nec non, quorum argumentum tantum ad nos peruenit; vt de vectigalibus quibusdam in Thuringia ad monasterium Fuldense donatis, quorum meminit Ebirhardus monachus in Summariis Traditionum c. 2. de donationibus ad Laurishamense Coenobium in Chronico Laurishamensi, de aliis in Ekkehardi Iun. Casibus S. Galli. Fragmentum autem supra adductum sine temporis notatione, vel ob titulum Regis Rom. et Francorum admodum suspectum, et Constitutio de pace publica, quam Goldastus exhibet, saltem quoad verba, haud dubie conficta est; Synodi Atheimensis acta, ob aetatem Episcoporum, quorum nomina subnotata inueniuntur, genuina esse non posse, Leuckfeldius in Antiquitatibus Halberstadensibus ostendit. Plura, quae addere poteram, nunc quidem non capit chartae huius angustia; quamobrem iis, aliisque obseruationibus meis diplomaticis locus erit in recitationibus meis historicis, ad quas etiam posthac frequentandas optimarum literarum in Alma Leucorea nostra studiosos publica hac tabula inuito. Cum enim, ante quinquennium, et quod excurrit, auctoritate Regia substitutus Historiarum in hac Academia Professor Publicus Ordinarius, ex eo tempore in hanc diem demandati mihi muneris partibus defunctus sim, *Serenissimus Potentissimusque Rex et Princeps Elector Saxoniae* FRIDERICVS AVGVSTVS, *Dominus meus longe clementissimus*, annui salarii accessione auctum, eidem muneri deinceps etiam praeesse iussit.

Baring. Clav. Dipl.

Dd d

Quam-

Quamobrem, vt indulgentissimam clementissimi Principis in me voluntatem, ea, qua par est, pietate, et deuotissima grati animi significatione publica, venerer, perendie *de munificentia vere Regia Potentissimi AVGVSTI nostri, qua fouet artes et scientias quascunque*, verba facturus sum, eamque recitationem meam vt *Rector Academiae Magnificus Patresque huius Reipubl. Litterariae grauissimi, Patroni et Collegae mei per tot annos amantissimi, omnique obseruantia colendi, et quicunque apud nos bonis litteris fauent, nec non Generosissimi Nobilissimique Academiae Ciues* praesentia sua ornare velint, officiosissimis precibus obtestor. Dab. VI. Kal. Aug. A. D. MDCCLXXXII.

IX.

IOH. WILHELMI WALDSCHMIDT,

ACADEMIAE MARBURG. PROCANCELLARII, REGII ET PRINCIPALIS
REGIMINIS CONSILIARII,

DISSERTATIO IVRIS PVBLICI

DE

PROBATIONE

PER

DIPLOMATARIA.

Vern

Beweis durch Copial=Bücher.

D. XVIII. DECEMBR. A. MDCCXXVI.

R E S P.

CHRISTIAN. THEODOR. LIPPE.

§. I.

Quemadmodum a fide *Diplomatum*, ius in Regiones integras, Regalia singula, aut possessiones magni momenti alias saepenumero dependet. Ita *probationes* quoque in Publicis similibusque gravioribus Controversiis, non aliunde magis adornari solent. Cum vero Diplomati, ad probandum inducto, non aliter sua fides, aut effectus plenae probationis constet, quam si nulla suppositionis, ac fraudis suspicionem laboret. Eoque tanto magis advertendum sit, quo certius, in vasta illa *Diplomatum* multitudine, quae recentiori aetate, e tenebris in claram lucem protracta, talia quoque, quae sublestae fidei, aut plane spuria, antiquitatem tamen mentita, velut zizanium inter triticum, magno numero comparuisse, ac etiamnum comparere. De γνησιότητι, aut νοθεύσει

D d d 2

Diploma-

Diplomatum autem certius iudicari haud possit, quam ipso originali inspecto. Exploratissimum simul est, eam demum probationem per Diplomata, omnium perfectissimam esse, quae ex indubitatis autographis instituitur et perficitur. Vtrum vero *Exemplis Diplomatum* omnis probandi vis propterea deneganda sit, in ipsis causarum argumentis non vna vice disceptatum est. Quaestionis illius partem nobiliorem, integra *Diplomataria* attinentem, pro argumento Dissertationis Academicae hac vice selegimus, dicturi de eodem, non equidem quantum dici potest, fortasse tamen quantum debet.

§. II. Prius vero quam destinata componamus, generaliora nonnulla, huc pertinentia, praemittere, haud abs re esse ducimus. Haec inter de *origine Diplomatiorum* primo loco dispiciemus. Inter varias nimirum cautiones alias, quas huiusmodi Literarum patentium, ab Imp. et Regibus concessarum, primi conservatores, Ecclesiae et Monasteria, adhibuerunt, ut robustissima haec causarum et iurium suorum firmamenta, aduersus temporum iniurias, infinitosque casus, rebus adeo corruptibilibus imminentes munirent; quin et si autographum forte periret, aut vetustate exesum, non amplius legibile esset, contenta tamen illius, aliunde probari possent. Duae sequentes in primis huius loci sunt, quas MABILLONIVS, magnus ille rei diplomaticae magister, nobis suggerit. Primo enim plura autographa vnus eiusdemque Diplomatis, mox ab initio confici curarunt, diuersis in locis deinceps custodienda ^{a)}. Non raro etiam per eosdem Notarios, quorum manu autographa exarata, plura exempla describi, immo ita depingi fecerunt, ut ab autographo difficulter, et non nisi ex nota aliqua superaddita discerni potuerint ^{b)}. Quibus dein et illa *exempla* acceperunt, quae ipsimet, priuata manu, ad varios usus, multoties descripserunt. Priora, eodem MABILLONIO obseruante, eum potissimum in finem confecta, ne autographa ex Archiuis et scriniis quotidie producere, aut ad *Placita Comitum* per *Pagos* circumferre necessum haberent. *Ministerialibus* ^{c)} vero, penes quos temporalium aliorum, tum et litium cura erat, *exempla* qualiacunque documento et praefidio

a) *de Re Diplom. lib. 1. Cap. 2. §. 7. et passim.* Dn. de LUDWIG *Reliqu. Mscr. med. aevi Tom. I. praef. §. 6.* Cumque Barthol. GERMON in *discept. de veter. Reg. Frane. Diplom.* quo hypothese suae inferuiret, rarissime factum esse contendisset, ut plura autographa ab initio emissa fuerint, infra lau-

dandus Autor *Chron. Gorwicens. lib. 2. pag. 78.* Mabillonium strenue vindicauit.

b) Idem, *d. l. cap. 7. §. 5.*

c) De quibus Ecclesiarum Ministerialibus, eorum differentiis, variisque officiis, consulendus tamen omnino Dn. ESTOR, *Tract. de Minister. cap. 6.*

praesidio erant. Quia tamen haec ipsa, velut scopae dissolutae, distrahi, aut amitti facile poterant, eam tandem cautelam addiderunt, vt omnia, aut praecipua Diplomata vno contextu describi, descripta vero in vnum pluresue Codices redigi curauerint. Quod institutum, cum posterioribus quoque saeculis conseruatum sit, et ab Ecclesia ad Regionum Dominos transierit, Vrbes quoque, nec non Collegia et Familiae insigniores illud suum fecerint; abhinc magnus ille *Diplomatariorum* numerus, qui in Germania, aliisque Regnis hodiernum superest, exortus. Ipsum vero tempus, quo huiusmodi Codices primum colligi coeperint, MABILLON *lib. 3. cap. 5. §. 2.* specialius adhuc designauit, ante Saeculum X. nullum aut rarum eorum vsum fuisse scribens, cum antea *libri censuales* seu *polypticha*^{d)} eorum vice fungerentur. In Germania tamen, *Diplomataria* ferius adhuc coepisse^{e)} vt credamus, complura efficiunt^{f)}.

§. III. Huiusmodi Codices variis nominibus dudum olim insigniti sunt. Eoque *Tomii Chartarum*, quorum apud GREGORIVM *Turon. Histor. lib. I. cap. II.* fit mentio, vulgo quidem referri solent, quodsi tamen verba GREGORII paulo penitius inspiciamus, apparet facile, de literis originalibus, in plures fasciculos compactis, ipsi sermonem esse. Potiore iure *Instrumentalia Volumina*^{g)} vt et *Panchartas*^{h)} seu *Pantochartas*

D dd 3

(ab

d) Quibus Ecclesiarum et Monasteriorum praedia, serui, annui census, similiaque iura summam saltem exhibebantur.

e) Recordamur quoque, ab Illustri Camerae Imper. Assessore Dn. DE GYDENVS aliquando nos audiuisse, quod in omnibus Archiuis et Chartophylaciis, quae perlustravit (perlustrauit autem complura, testante incomparabili monumentorum, quem possidet, thesauro, dignissimo vt omni ex parte publici iuris fieret), ne vnicum quidem Diplomatarium aut Chartularium inuenerit, ante finem Saec. XIII. exaratum.

f) Diplomata certe a Regionum Dominis ferius concessa, indeque multo ferius in Diplomataria redacta esse, quilibet nobiscum agnosceret, qui Superioritatem Territorialem sensim et per spiramenta temporum ad suum fastigium ascendisse, haud dissetur. Notissima *Auentini* verba, quibus *Annal. Boj. lib. 6. ad ann. 1125.* memorat, *Heuricum octauum* (Nigrum alias dictum) regnum *Boiorum*, primum omnium *privatis* *aussri-*

eis donationem fecisse, diploma dedisse, hoc sua imagine signasse, id quod antea Inpp. Reges et Caesares tantum factitarint etc. IOH. EISENHART *in Dissert. de Iure Diplom. cap. 2. §. 5.* pluribus iam expendit. Add. *Frid. Lud. DE BERGER in append. vcr. ad Ins Publ. B. de Cocceji pag. 776.* vbi id potissimum vrget, quod Diplomata vere talia, (de Chartis enim aliisque Instrumentis hic non loquimur) a Regionum Dominis, ante tempora Inp. Henrici IV. emissa, produci haecenus non potuerint.

g) Huiusmodi voluminis *in Historia fundat. Monast. Casauriensis* apud DV CHESNE *Script. rer. Francic. Tom. 3. pag. 351.* mentio fit: quod enim hoc nomine nihil aliud, quam Chartularium seu Diplomatarium indigitetur, Chronicon eiusdem Monasterii apud Lucam D'ACHERY *Spicileg. veter. aliquot Script. Tom. 2. pag. 927. edit. nouiss.* neminem dubitare sinit. conf. *sequens nota (in).*

h) Id quod exemplo *Panchartae nigrae Ecclesiae S. Michaelis Turonensis* DV FRESNE *Glossar.*

(ab hoc enim truncato vocabulo Graeco, alterum illud defluxit) antiquioribus eorum synonymis accensimus. Vsitatiora vero nomina, quibus *Chartularia, Antiquaria, Registraria, Antigrapha, Protocolla, Transumpta, Diplomataria, Bullaria, Regesta*, insigniri solent, DN. de LVDWIG *Reliqu. MSC. med. acui Tom. I. praef. §. 9.* recensuit. Germanis hodie Copial-Bücher, et in Curiis Feudalibus ⁱ⁾ Copial-Mann-Bücher, Mann-Register ^{k)} audiunt. Nos ad probationem per exempla *Diplomatatum*, quatenus illa *Chartis* contradistinguuntur, potissimum intenti, *Diplomatariorum* nomen, vtvv non satis Latinum ^{l)}, vsu tamen passim receptum, merito selegimus.

§. IV. *Diplomataria* haec in multiplici differentia esse, res ipsa loquitur. Praeterquam enim quod vel antiqua, vel recentiora, immo et recentissima: ex originalibus, vel apographis, vel vna manu, vel diversis descripta: Diplomata integra, vel saltem excerpta eorum exhibent: membranaceo, vel chartaceo Codice comprehensa: in Archiuis aliisue Seriniis, vel in priuatorum manibus versantur, quin et typis vulgata sunt. Diuisio illa, qua MABILLON *lib. 3. cap. 3. §. 5.* eadem in tria genera, seu tres classes secernit, instituto nostro vel maxime convenit. *Prima* earum, *Diplomataria* et *Chartaria* illa continet, quae mere historica sunt, dum monumenta vetera in iis ita connexa, vt series rerum, eo in loco, quem Diplomata attinent, gestarum, simul explicetur. Cuiusmodi collectiones historicae inter monumenta alia, quae ex Archiuis et Monasteriorum claustris, proximis saeculis, prodire, magnus hodie extat numerus ^{m)}, cum labor ille Monachis potissimum,

Glossar. d. verb. et MABILLON *de R. D. lib. 1. c. 2. §. 3.* euicerunt. Alias vero eodem nomine, Chartas Regales in genere, tum et illas in specie, quibus possessiones et bona Ecclesiae aut Monasterio confirmata, maxime post amissa instrumenta, denotatas esse, iidem Auctores obseruarunt. De caetero *Panchartarum* nomen in Monumentis Germaniam attinentibus, nusquam se deprehendisse, Auctor *Chron. Gotwicenf. lib. 2. pag. 82.* annotauit.

i) Libri enim illi, itidem Mann-Bücher dicti, de quibus DN. POTTGIESSER *Trakt. de Statu Seruor. Lib. I. c. 4. §. 99.* a nostro instituto, hac vice, alieni sunt.

k) Non omnes enim Libros Feudales Lehn- und Mann-Bücher vulgo dictos, meris Diplomatiis accenseri posse, vel solo

exemplo der Reichs-Lehn-Bücher edocemur, de quibus DN. MOSER *Einleit. zum N. G. N. Proceß, part. 3. c. 1. §. 116. seq. Add. ROSENTHAL Synops. feud. cap. 12. concl. 14. num. 13.*

l) Si qua excusatione hic opus esset, nostram faceremus illam, qua B. DN. IOANNIS in *praef. Spicil. Script. veter. pag. 6.* vsus.

m) Prae caeteris tamen, citatum supra, *Chronicon Casariense* hic memorandum, cuius autographum LVC. D'ACHERY *d. l.* in *Monito* eidem praemisso, ita describit: *Constare illud, ait, ex ingenti volumine, elegantissimis characteribus ante hos 500 annos exarato, quod omnes Monasterii Chartas complectatur: auctorem enim, Ioannem Berardum,*

num, otii, quod peractis Sacris supererat, fallendi causa, a superioribus iniunctus fuerit n). *Secundam* classem Diplomataria illa constituunt, quae ex ipsis Diplomatum et Chartarum autographis descripta, a Notariis recognita et subsignata. Haec talia in bene ordinatis Archiuis et Chartophylaciis Regionum Germaniae passim hodiernum reperiuntur, si non a Notariis, aliis tamen personis publicis, publica auctoritate confecta o). *Ad tertiam* vero classem Diplomataria pertinent, quae nec historica, nec authentica, sed puram instrumentorum collectionem continent; et si vel maxime Archiuo aut Scrinio publico illata, nullum tamen publicae auctoritatis, aut factae recognitionis testimonium praeferunt. Et prout MABILLON porro testatur, talia esse Chartaria pleraque, quae in Ecclesiis, tam Cathedralibus et Collegiatis, quam Coenobialibus asseruantur, ita quoque non dubitandum, pleraque Diplomataria et Chartaria antiqua, typis hodie descripta, eiusdem generis esse.

§. V. Superioribus et illa differentia adhuc addenda, quod quaedam Diplomataria, et Chartularia ab Imp. specialibus priuilegiis, ad plenam probandi vim obtinendam, munita sint. Prout enim a saeculo IX. X. ac deinceps confirmationum vsus inualuit, vt nullum valere creditum fuerit Diploma simileue Instrumentum, nisi accedente noua eiusdem confirmatione;

Berardum, eiusdem Monasterii Monachum Beuedictinum et Praepositum, anno 1169. summam ordine Chronologico, quae prolixius referunt Chartae, marginibus asseripisse, historiamque contexuisse, additis praeter ea, quae Piscariam (Insulam in qua Monasterium situm) spectant, serie Imp. Regum, ac Principum, bellis quoque ac cladibus, depopulationibus variisque euentibus, etc.

n) DN. de LUDWIG d. Praef. §. 10.

o) Diplomatarium tale, anno 1464. exaratum, quod in Archiuo Illustriss. Dnm. Comitum DE ISENBURG asseruatur, in Diplamate apud LVNIG. Reichs-Archiv. *Spicil. Scul. Part. 2. pag. 1617.* (de quo §. 24. plura dicemus) sequentibus verbis describitur: Anfanglich ist es ein Pergamenten dick Buch, mit Bretter eingebunden, mit rothem Leder, und zwey clausuren am Leder, mit Seide überzogen, mit einnem sonderslich erhobenen Schloßlein beschloffen, dazu in singen Buckeln verwarth, und sonst ziemlicher Gestalt, ganz unversehrt, wel-

ches Buchs Anfang lantet: dies nachgeschriebene ist das Register aller nachgeschriebenen Briefse, Schrifften und Sachen, jeglich nach Zahl der Blätter dies Buchs gezeichnet und geschriben, also daß am ersten Blat der Zahl eines anfähet, und was am jeglichen halben Bladt besonders geschriben ist, stehet auch darin wie hirnach selget. Und selget mit rother Dinte geschriben: Schrifft, Lehnschafft, und anderes vom Reich. Nach gemeltem Register folget dann das Isenburgische Wapen mit Silbern und andern guten Farben, zu dem Wapen gehörig, gemahlt und sürgersetzt, ist auch solches Buch durch eine einige Handt fleißig geschriben, auch bis auff drehhundert und vierzig beschriebene Blätter quittrirt. Und werden im selben Buch registriert befunden, der Herrschafften und Graffschafften zu Bidingen Lehns-Briefse, priuilegien, derselben confirmation, hoher gerichtlicher und anderer Obrigkeiten, Herrlichkeiten und Gerechtigkeiten, vielerley Urkunden, Heuraths Verschreibungen, Verthieg, Rauff-Briefse, Burgfriede, item rechtlich und gürtlich

firmatione; idemque institutum, licet sub infelicibus Friderici II. temporibus, rarius obseruatum sit, post interregnum magnum tamen haud penitus cessauit, CHRON. GOTWICENSE Tom. 1. lib. 2. pag. 78. Ita haud dubie et mos ille exinde promanauit, vt *Copiarum* et *Librorum Copialium*, quos vocant, specialis confirmatio, ab Impp. petita fuerit. Pertinent eo, quae ex *Summa Priuilegiorum Reip. Argentoratensis*, quotannis publice praelegi solita, apud LIMNAEVM lib. 7. cap. 3. num. 25. intuitu, der so genannten Missiven, oder Brieff-Bücher, darin die Acta und Brieff. Documenten, welche in Originali uffm Pfennig-Thurn liegen, abgeschrieben und begriffen, citauit DN. WENCKER ^r). Ita vero LIMNAEVS: Kayser Maximilianus I. hat die Stadt Strassburg und ihre Bürger gefrenet, wann Sie, Ihre Bürger, und die Ihren, ihre Brieff um Zins, Gülte, Güter oder Schuld besagend, durch Vidimus, oder Transkumpten, von einem Bischoff, Prälaten, Stadt, oder andern treffentlichen und glaubhafften Personen ausgangen, mit derselben anhangenden Siegeln besiegelt fürbringen, daß denselben vom Kayserl. und des Reichs Hofgericht zu Rothweil geglaubt, und darauf gehandelt, geurtheilt und verfahren werden solle, als ob sie die rechte Originalien und Hauptbrieff fürbrechten und darlegten: Datum Rempten Anno 1494. Diese Freyheit seye auch von Carolo V. und Ferdinando I. confirmirt: aber von Kayser Maximil. II. sub dato Augspurg Anno 1566, um so viel extendirt und verbessert worden, daß den Transkumpten, von Ihren, deren von Strassburg Freyheiten, nicht allein am Hofgericht zu Rothweil, sondern auch am Kayserl. Cammer-Gericht, und sonst allen Gerichten gleich den Original-Briefen geglaubt werden solle. Gleiche Confirmation seye von Rudolpho II. Anno 1582. und Ferdinando II. Anno 1621. erlangt.

§. VI.

gütlich Entscheid, Spruch und Verträge, Weisthum, Instrumenta, und sonst andere mehr Urkunden, allerhand Gebrauch und alt Herkommen, geistliche Lehnschaften, Stiftung und dergleichen Sachen Handlungen Latein und Deutsch &c. es haben auch nebst dem unsere Bettern anzeigen lassen, daß nit jedermann, sondern allein die Herren selbst, oder wenn sie das aus ihren sonderlichvertrauten Dienern, Ambleuten und Secretarien verstaten einen Zugang zu solchem Buch haben &c. Apud eundem LVNIG. d. 1. pag. 1642. liber ille vocatur das Archivalische Document Buch, sonst das rothe Buch genant; Obiter hic (leuiusculum licet sit) notamus, morem illum,

vt a colore ligaturae externo huiusmodi Libri denominentur, non solum perantiquum, pro vt exemplum *Panchartae nigrae Turonensis*, supra §. III. adductum, nos docet, sed passim, etiam hodiernum obseruari, succurrit in specie, in Actis Minda transmissis, saepius des rothen Lehnbuchs de anno 1400 mentionem fieri. Alias Diplomatariorum authenticorum descriptiones sponte hic praeterimus.

p) Nunc temporis CONSVL (Innmeister) praelaudatae Reip. meritissimus, in *Apparatu et Instruktu Archiv.* pag. 92. addens: Es habe auch Kayser Sigismundus dem Probst zu St. Thomas in Strassburg befohlen, der Stadt gute

§. VI. Maiorem vero attentionem meretur 9) memorabile illud *Priuilegium* r), quo IMP. FRIDERICVS III. s) excellas praerogatiuas reliquas, *Eminentissimae SEDIS ARCHIEPISCOPALIS et ELECTORALIS TREVIRENSIS* augere voluit: petitioni ELECTORIS IACOBI I. t) id tribuens, quod *Diplomataria illa Treuirensia*, quae Mann-Bücher dicuntur, in iisque descripta *exempla*, eandem probandi vim habere debeant, quam ipsa autographa deperdita, si praesto essent, operarentur. Diploma ipsum, temporis annotatione subiuncta: Datum Straßburg Anno 1442. den Montag nach Bartholomäi, extat apud LÜNIG. *Spicileg. Eccles. Contin. 1. pag. 232. et Corp. Iur. Feud. Tom. 1. pag. 389.* In eoque Priuilegium hoc sequent. verbis exprimitur: Dessen haben Wir angesehen des ehegenanten Unsers Neven fleißige Bitte, auch betrachtet, daß Wir desselben Stiffts Obrister Lehen-Herr seynd, und daß solch des Stiffts Lehen, Pfandschafft und anderes, Uns auch antrefse, und von Uns, und dem Reich nicht entzogen werden mögen: Darumb mit wohlbedachtem Muth, gutthem Rath Unserer Rätthe und Getreuen, und rechten Wissen, so haben Wir gesetzt, und geordnet, setzen und ordnen mit diesem Brieff, von Römischer Königlichcr Macht Vollkommenheit, also, daß solche des ehegenanten Stiffts Mann-Bücher, zu Behaltung desselben Stiffts Lehen, Pfandschafft, und wie man das nennen mag, kräftig und in Macht seyn sollen. Also, ob die Briefe die man in den ehegenanten Mann-Büchern ausgeschrieben, copirt und verzeichnet findet, als vorgemeldet ist, durch
Krieg

gute und wahrhaffte Vidimus, den da wohl zu glauben seye, zu machen, von ihren Briefen, Priuilegien und Freyheiten, am Kayserl. Gericht und Cansley oder sonst fürzubringen und zu zeigen.

q) In Priuilegijs Argentoratensium, *exemplis Diplomatium* eorumque Collectionibus vis probandi non aliter tributa, quam si ab Episcopo, Praelato, Vrbe, aut persona alia fide digna, sigillo apposito recognita essent, qualia TREVIRENSE hoc ne quidem requirit.

r) Quare hic Imperator alijs IV. aut V. vocetur; cum ipsemet *Tertium* se dixerit: et et cur titulo eines Römischen Königs ante coronationem Romanam, A. 1452. demum insecutam, in Diplomatibus (hoc nostro etiam) pro more illorum temporum vsus sit, vide apud IOHANN IOACHIM Müller Reichs-Tags-Theatri unter Kayser Friedrich V. Erste Vorstell. cap. I. §. 4. 5. 6.

s) Veritatem huius Diplomatis ipse WILHELM. KYRIANDER in *Comment. de Aug. Trev. p. m. 205.* negare haud sustinuit, vult de caetero infensissimum erga Sedem Archiepiscopalem animum (cui tamen condigna reposuit Browerus) et quoad hunc passum cellare haud potuerit. Characterem vero huius Scriptoris ex iis, quae apud Illust. Camerae Imp. Assessor. DN. DE LVDOLF *Symphor. 2. Consult. et Decis. For. pag. 134.* leguntur, dignoscere licet.

t) Merita huius Archipraefulis erga Imp. Fridericum, reliquasque res ab eo gestas, praeter BROWERVM (Liuium illum Treuirensium) supra alleg. Müllers Reichs-Tags-Theat. Erste Vorstell. pag. 1. 9. 14. 18. 86. 276. 282. 340. 341. 352. Zweyte Vorstell. p. 515. Dritte Vorstell. p. 594. prolixè memorauit.

Krieg und Unrath vielleicht wären entfremdet worden, daß dann solchen Mann-Büchern und alten Schrifften, gleich den Haupt-Briefen geglaubet, und der Stifft dadurch nicht verflucht werden solle, &c.

§. VII. *Causae vero a D. ELECTORE pro obtinendo Priuilegio adductae, in Diplomate his verbis repetuntur: Es habe derselbe Königlich Majestät mit schwerem Gemüth erzehlet, und vorbracht, wie in den zwey vergangenen Läuften, und Irrungen, die sich in dem Stifft Trier leider lange memacht hätten, viel Sauamuß geschehen seye, nemlich daß solcher Zwytracht, wegen derer die um den Stifft kriegen, die Lehen nicht ordentlich geliehen, auch etliche solche Lehen, Pfandschafft und anderes betreffende, durch Hülf und Beystand willens der Partheyen, verrückt, und entfrembdet worden seyen, derer auch der ehegenante Churfürst etwa viel wieder in seine Gewalt bracht habe; darum er besorge, daß in den künfftigen Zeiten, Seinem ehegenanten Stifft, solche Lehen, Pfandschafft und anderes mdchten gelaugnet oder abgezogen werden, wiewohlen Er die in seinen Lehen-Büchern, die mann Mann-Bücher nennet, verzeichnet und beschriben habe &c. Specialiorem vero Codicum istorum descriptionem, cum Diploma Caesareum non exprimat, illi demum supplere valebunt, qui ad Archiua ELECTORALIA, verasque rerum consignationes aditum habent. Illud interim, suggerente nobis Historia, affirmare possumus, non solum Archiua Treuirensia antiquissimis Diplomatribus, Chartis aliisque monumentis ^{u)} canam antiquitatem redolentibus, (quae tot hostiles inuasiones et calamitates aliae intacta reliquerunt) omnium ditissima esse: sed Archipraesules quoque, pro eorum conseruatione, eisdem cautiones, quas supra §. 2. memorauimus, dudum olim adhibuisse. Ita enim de BALDVINO Archiepiscopo (Fratre Henrici VII. Imp.) *Autor anonym. de eius rebus gestis*, apud BALVZIVM *Miscellan. Tom. I. lib. I. cap. II. Discreta*, ait, *prouisione*, Balduinus, *omnia Ecclesiae suae priuilegia, primo Papalia; secundo imperatoria, tertio homagialia et alia perpetua, timens amissione distractionem, antiquorum cereorum fragilium sigillorum propter diuturnalem reuolutionem priuilegiorum fracturam dispendiosam, multumque damnosam, posse posteris imminere, in vnum volumen congregando, et transcribi mandando, vtiliter ordinauit, et illud triplicauit, vnum suae Ecclesiae Capitulo, et Capitulari loco, aliud suae et successorum suorum*
*Camerae**

^{u)} Inter tot cimelia Litteraria, quae in Archiuis Treuirensibus asseruantur, memorandus omnino, pretiosissimus ille *Codex Capitularium Ansegisi*, partim Latina, partim veteri lingua Francica conscriptus, (in Biblio-

theca Maioris Ecclesiae olim, nunc in Archivio asseruatus) quem BALVZIVS tantopere frustra licet, desiderauit, BROWERS vero *Annal. proparasceve cap. 10.* specimen saltem exinde retulit.

Camerae Treuerico in Palatio; tertium vero sacrum et Successorum feriatum semper Camerario ad omnia et singula quo diuerteret loca deueniendum prouide deputauit, ut in omni loco Archiepiscopus posset sua homagia, literas et priuilegia saltem sub copia prouidere, nec non unicuique, dum opus esset recitare: Hoc et hoc a nobis in feudum dinosceris habere. Et omnium Ecclesiarum sacrarum collegia ad sua priuilegia ostendenda, ut in ista scriberentur volumina; districtissime coarctauit, et quotquot erant sibi ostensa, quae tamen sub bullis apparuere ueris, inscribi uerbotenus procurauit; ut si in posterum aliqua priuilegia rapinis incendiis indignitate consumpta, seu malae custodiae deputata, vel quocumque modo perderentur, in praedictis voluminibus perpetua memoria perdurarent. Sic ergo uelut Iosephus prouidissimus habebatur.

§. VIII. Generalioribus hisce praestructis, ad thema ipsum pergimus, propius disquisituri, an per eiusmodi Codices, in quibus Diplomata Archiui aut Tabularii alicuius, vna serie descripta, probatio in Foro institui possit, et quaenam vis probandi iisdem tribuenda sit? Quia uero de auctoritate illorum Codicum, qui non nisi *exempla* Diplomatum continent, ueterum Regum et Imp. Francorum nomina prae se ferentia, disputatio omnis frustranea esset, siquidem autographa ipsa nullius fidei, aut certe pro spuris habenda essent, donec contrarium probetur. Series dicendorum omnino postulat, ut, in limine adhuc, concertationum illarum, quas post HENSCHENIVM et PAPEBROCHIVM, facundus ille Presbyter e S. I. *Bartholomaeus GERMON* x), initio huius Seculi excitauit, mentionem aliquam faciamus. Ipsa quoque tela, in bello hoc *diplomatico* y), aduersus MABILLONIVM vibrata, seorsim nobis enumeranda essent, si cristati bellatores isti z), autographa uetera, ad vnum omnia, tanta

E e e 2

strage

x) Editis duabus *Discepcionibus de ueris Regum Franc. diplomatibus et arte fecernendi antiqua diplomata uera a falsis ad Ioh. Mabillon. Paris. Anno 1703. et 1706.* Quibus postea accesserunt, *Discepciones eiusdem argumenti, aduersus Ruinartum, Fontaninum etc. Venet. Anno 1708. editae.*

matique, Paris. 1708. edita, ueterius profectus est Auctor. Censurae in Hist. Italiae medii aevi, quae Mediolani Anno 1729. prodit. Nouissime DN. DE MEIERN eandem telam continuauit, et erudite pertenuit, in Praefatione Tom. III. Act. P. Westphal. praemissa.

y) Quo nomine motus istos, a *Germonio* et sociis excitatos, tum etiam controuersias, Diplomata specialia attinentes, in Germania subortas, supra allegatus *DE LUDWIG* in d. Praefat. scite insigniuit, ac prolixè descripsit. Idem argumentum praeter *Ludov. Ragner* in *Historia des Contestations sur la Diplo-*

z) Qui Saeculo illo vivere debuissent, quomoris adhuc erat, ut, si super Charta aliqua contentio oriretur, ueritas illius per duellum, aut iudicium ferri candentis, similesque purgationes uulgares probanda esset. vid. *MABILLON Act. Sanct. Ord. S. Bened. Sec. IV. Tom. 1. pag. 765.*

strage confecissent, quanta fiducia asserere non dubitarunt ^{a)} eadem, quo antiquiora, tanto magis, propria sua vetustate, suspecta, eoque minorem fidem ipsis habendam esse. Et quamuis non semel professi sint, quod plura quidem, non omnia vero huius generis Diplomata impugnare intendant, re ipsa tamen, eas veri a falso discernendi leges et regulas substituerunt, ad quarum fallacem normam, fidem, monumentorum tantum non omnium, quae ignis, barbari, tempus edax, tuque inuidiosa vetustas intacta reliquerunt ^{b)}, non vacillare tantum, sed plane concidere, necessum foret. Eorum vero impetum, tum MABILLONIUS ipse, (vel sola Papebrochii retractatione, quam Supplementis R. D. inseruit, triumphans) tum plures alii, iustitiae causae fauentes, scriptis eruditissimis abundeque notis, in primis vero Iustus FONTANINUS, Theodericus RVINART, Dominicus LAZZARINUS, Antonius GATTVS ^{c)}: nouissime autem Chronici Gotwicensis doctissimus AVCTOR ita referunt, vt argumenta, aut fucatos potius ipsorum sermones, huc conducere operae pretium non videatur.

§. IX. Quod autem Diplomataris plane nulla, aut certe exigua probandi vis tribuenda sit, complures sat speciosae rationes efficere videntur; quarum potiores seorsim nunc expendemus. Et quoniam omnes illos ita statuere necesse est, qui Codices hosce ad normam eorum, quae Iure Communi circa exempla Instrumentorum prouisa, vnice exigunt, (vnde etiam in Consiliis et Responis frequens quidem copiarum seu exemplorum, Codicum vero vnde desunta, rarior occurrit mentio.) Ideo primarium argumentum, quo sententia illa nititur, haud dubie hoc est: expediti Iuris esse, exemplis, etiamsi a Fisco producantur, credendum non esse; si authentica scriptura desit. Ita enim PAVLVS in l. 2. ff. de fide instrum. Quicumque a fisco conuenitur, non ex indice ^{d)} et exemplo alicuius scripturae, sed ex authentico conueniendus est, et si contra-ctus fides potest ostendi. Caeterum calumniosam scripturam vim in Iudicio obtinere, non oportet. Eamque regulam, a Iure Canonico cap. 1. 2. et ult. X. d. t. repetitam, Practici ampliationibus suis in tantum extendunt, vt exemplo nullam probandi vim tribuant, etiamsi Instrumentum ipsum

a) Vtrum Germonius et socii, ex mera invidia, vt communiter putatur, vel alia de causa eo progressi fuerint, pluribus disquisiuit DN. DE MEIERN d. l.

b) Vt grauius conquestus Mabillon. in Supplement. R. D. cap. 2.

c) Quod nomen non fictitium (vt nonnulli existimauerunt,) sed Auctorem Ticinensem

Professorem esse, DN. DE MEIERN d. l. obseruauit.

d) Indicem vero, ab exemplo hoc ipso differre, quod breuiter saltem rei ipsius annotationem contineat, SCHVLTING ad Pauli recept. sent. lib. 5. tit. 12. num. 11. nota (m) recte obseruauit.

ipsum per plures, immo per centum Notarios descriptum, et *exemplatum* sit, testantibus se vidisse autographum sine macula esse, et *exemplum* eidem *concordare*. Cum Notarius facile decipi, et induci potuerit, vt crederet, scripturam adulterinam, vnde *exemplum* desumpsit, authenticam esse e). Idemque Dd. non de illis tantum *exemplis*, quae recentiori manu, sed etiam, quae caractere antiquo f) scripta, quin et in Archiuo reperta sunt g), affirmant. Addunt, processum super Instrumento, non nisi in *copia* producto, institutum, ipso Iure nullum esse h). De caetero in *cap. fin. X. de fide instrum.* certam formam praescriptam esse, secundum quam exempla Instrumentorum conficienda, si quidem autographis deperditis, aut vetustate exesis, vim probandi aliquando habere debeant: indeque sequentia requisita primaria elici solent: (1) Vt *transsumtio*, quam aiunt, personae publicae, quae nimirum ab Actis, aut Notarius publicus sit, auctoritate Magistratus demandata. (2) Vt ante omnia citati fuerint omnes illi, quorum interest, quo videant exemplum ab authentico transsumi. (3) Vt causae cognitio praecedat, et Iudex ipse authenticum diligenter prius inspiciat, vtrum in aliqua parte vitiatum? an alia falsi suspicione prematur? an sigilla integra sint? etc. (4) Si de authentica scripturae fide quodammodo certus sit, *exemplum* Iudicis auctoritate inde desumatur, totusque actus Protocollo inseratur i). Ex his omnibus autem facile liquet, ICtos illos, superiorum temporum in primis, normam hanc, quam diximus, vnice secutos *Diplomatariis et Chartulariis* quibuslibet haud multum tribuere potuisse, aut etiamnum posse, cum ex iisdem non semper constet, iussu Regionis Domini, aut Magistratus collectionem susceptam, nomen scriptoris si vel maxime expressum, saepius tamen in obscuro relinquat, an persona publica fuerit: de caetero examen autographorum accuratius praecessisse, vix vnquam liqueat: vt vero ii, quorum interest, vbi *Diplomataria* conficienda erant, prius citarentur, nec moris vnquam nec possibile fuerit, etc. Ne etiam gratis haec dixisse videamur, inter plura alia Iudicata, quibus *Diplomatariis et Chartulariis* non maior vis tributa, quam quae cuiuslibet Instrumenti exemplo de Iure Communi competit, vnicum illud praecudicium hic allegamus, quod celebris ille Antuerpiensium Canonista *Franciscus*

Eee 3

ZYPAEVS

e) *Hermann. VVLTEIVS Consil. Marb. Vol. 4. Conf. 34. num. 188. et seqq. SCHWEDERVS Consil. Tubing. nouiss. Tom. I. Conf. 10. num. 15. et seqq. GRASS. Vol. V. d. Consil. Tubing. Consil. 60. n. 6. 7. et seqq. et nubes Dd. quos allegarunt.*

f) Vid. LEYSERVS *Meditat. ad ff. Specim. 261. medit. 7.*

g) Idem *d. l. Specim. 266. medit. 9.* ibique alleg. Richter. *ad autb. si quis. C. de edendo.*

h) COLERVS *de Processu Execut. part. 3. c. 1. n. 51.* SCHWEDERVS *d. l.*

i) Vid. DN. BÖHMER *Iur. Eccles. lib. 2. tit. 22. §. 5. seqq.*

ZYPÆVS *Consult. Canon. lib. 2. tit. de fide instr. Consult. 1. nobis suggerit* ^k). Add. interim CONSILIA MARBURGENSIA *Vol. IV. Consil. 37. iuncto Consil. 34.*

§. X. Ast enimvero, qui rationes ita subduxerunt, eos rem ipsam *ad iustae pondera librae* haud satis trutinasse, quis non videt? *Primo* enim inter soliuagum *Instrumenti* alicuius exemplum, et *Diplomatarium*, magnum utique intercedit discrimen, vteunque enim, prioris intuitu, incertum maneat, an autographo omni ex parte concordet? et, si exemplum tale in Archiuo repertum, an autographum ipsum, in eo extiterit, an publica fide inde descriptum, et qua tale, eidem illatum fuerit? Pro *Diplomatario* tamen integro, quo *Literae* patentes *Impp.*, *Regum*, *Principum* et *Statuum Imperii*, aliaequè conuentiones publicae, earumque firmamenta, velut in vno eodemque Archiuo antiquitus conseruata, referuntur, quoties ad probandum inducitur, praesumptio militat, quod publicis auspiciis et quidem (alio fonte vnde desumi potuerit, non apparente) ex autographis ipsis descriptum sit. Idque tanto magis, quo minus cogitari potest, monumenta haec in tanto numero et serie, ad manus priuati alicuius fortuito olim peruenisse. Atque adeo *Diplomataria* ipsa (pro eo tamen probabilitatis gradu, cui variae eorum differentiae locum faciunt,) singulis quoque exemplis, in eo comprehensis hactenus fidem addunt. Pariter (2) et illud attendendum, an *Diplomatium exempla*, originalibus deperditis, non maiorem fidem Iudicis animo ingenerare possint, quam nudis *Instrumentorum* exemplis *Ius Rom.* tribuit. Quodsi enim characteres adsunt, vsu explorati, ex quibus vera et genuina *Diplomatium* authentia vel in *exemplis* dignosci potest, eadem ad rigorem *d. l. 2. ff. de Fide instrum.* non magis diiudicanda sunt, quam in quaestione, an massa ex auro et aere conflata, separari possit, decisum ex *l. 5. §. 1. ff. de R. V.* hodiernum petendum, nam quod *Vlpianus* in *d. l.* negat, metalla haec separari omnino posse, vsu et experientia dudum comprobatum est. Dari autem eiusmodi characterismos, ex quibus *Diploma*, genuinum an spurium sit, vel solo *apographo* illius inspecto,

k) Casum ibidem refert decimas noualium attinentem, ac praeter alias litis illius circumstantias memorat: *producta fuisse alterutrius partis monumenta ex peruetusto Codice, in pergamento scripto, et inscripto: Liber priuilegiorum; exarato, ut in frontispicio narratum, anno 1460. caractere admodum antiquo, et in Archiuo G. adseruato, ignota tamen scriptoris manu, sine*

mentionem collationis ad iussum Iudicis, per publicam personam factae etc. Inter reliquas vero rationes decidendi, ob quas *Codici* vis probandi penitus abiudicata, et illam refert, quia ad hoc, ut exemplo fides fiat, praeter *Iudicis* auctoritatem parri praesentia requiratur, quam, cum *Codex* ille conficeretur, interuenisse non constat.

specto, apparere possit, *Ars Diplomatica* 1), extra omnem controuersiam collocat, infinita quoque exempla, in quibus id praestitum testantur m). Indeque artem illam ICTis commendatissimam esse debere, monuit DN. BÖHMER n). Quod vero citationem eorum attinet, quorum interest, quam a Dd. in singulis *exemplis* non solum, sed integris quoque Diplomatariis conficiendis, tantopere desiderari vidimus, eam *cap. fin. X. de fide Instrum.* ne quidem requirit, prout praelaudatus DN. BÖHMER o) pluribus ostendit. Et si vel maxime, in casu vbi lis iam mota, aut certe imminet, citatio illa necessaria: ad Diplomataria tamen dudum olim, et forte ante tot saecula, cum de lite illa ne cogitari quidem poterat, confecta, haec talia non pertinere, MABILLONIVS p) recte reposuit. De reliquis requisitis *in d. cap. fin.* enumeratis, tum etiam quid antiquitas, quid fides Archiui exemplis addant, suo loco dicemus.

§. XI. *Secundo loco probationi per Diplomataria* obstare, eiusque fidem imminuere videtur, quod singula exempla non solum, sed integri quoque Codices Diplomatici tot vitiis et erroribus scaterere soleant. Totius autem instrumenti fidem suspectam faciat particula falsa, sicut fermenti parum totam massam corrumpit, *Consil. Marburg. Vol. 4. Consil. 30. n. 289. et 900.* Et si autographum instrumenti sine die et consule, nihil probat, *d. Vol. 4. Consil. 16. n. 103.* ac non absolutum praesumitur, *Consil. 37. num. 292.* nec non in quo falsus annus, falsaue indictio posita, quoad solennia

1) Eandem *nouum antiquariae artis genus* vocat quidem MABILLON, quod tamen prius haud penitus incognita fuerit, vel ex memorabili praesidio illo *in cap. 6. X. de fide instrum.* relato satis apparet. *Mabillonius* vero omnium primus fuit, qui characterismos illos in certas, vsu comprobatas regulas redigebat. Et cum intra Diplomatata a Merouingicae et Carolingicae Stirpis Regibus concessa, fere substituerit, B. HERTIVS *in Dissert. de fide Diplom.* vestigia ipsius legens, ad Diplomatata Imp. et Regum Germ. iam tum progressus est. Nunc vero reuerendus Abbas *Liberi et Exenti Monasterii Gotwicensis, Ordinis Benedictini in Austria Inferiori* DN. GOTHOFREDVS VON BESSEL, in saepius laudati *Chronici Gotwicensis Tomo prodromio* (de quo idem merito praedicamus, quod *Contingius* alicubi de *Lehmanni Chron. Spirensi*, non ex tituli modestia illud aestimandum, sed totius Germaniae Historiam Diplomaticam in eo reperiri, ac re vera incomparabile

opus esse), Criticum Diplomatum examen, a Conrado I. ad vltima Friderici II. tempora vsque continuauit.

m) Quanquam enim GERMONIVS Artem ipsam quoque, pyrrhonismis ac scepticismis suis conuellere tentauerit, *in Discept. aduersus Mabillon. 1. pag. 42. et Discept. 2. cap. 5.* inter alia contendens: *nullas haberi posse regulas, quibus praeceptorum saeculorum autographa secernantur, nec ex characterismis, vulgo adduci solitis, eorum veritatem probari posse* etc. Solide tamen eidem reposuit *Chronicon Gotwicense lib. 2. pag. 79. et 80. R.iculo hoc principio omnes veritates in dubium vocari posse, et si nulla ars diiudicandi vera Diplomatata, non apparere, quomodo falsitates Diplomatum inde probari possint, cum falso verum necessario opponatur, etc.*

n) *Ius Eccles. lib. 1. tit. 3. §. 18.*

o) *d. l. lib. 2. tit. 22. §. 6.*

p) *de R. D. lib. 5. cap. 5. §. 9.*

solennia pro vitioso habendum est. *d. Consil. 37. num. 139.* Id de-apographis eorum tanto magis affirmandum sit. Et sane negari nequit, non impressa solum Diplomataria, ac Diplomatum apographa, seorsim edita ⁹⁾, sed illa etiam, quae in MScr. etiamnum persistunt, multis vitiis et erroribus saepissime referta esse. Experientia quoque docet, quodsi plura eiusdem argumenti Diplomataria, successiue descripta, vt fieri aliquando solet, producantur, haec inter tantas variationes deprehendi, vt alia aliis peiora esse, quaenam vero praeferenda sint, haud aequae appareat. Haec omnia autem, vbi de *probatione* agitur, tanto magis attendenda esse, cum in recursu subsidiario ad *exempla* Diplomatum, pro certo ponendum sit, autographa ipsa aut periisse, aut legibilia amplius non esse, aut callide supprimi.

§. XII. Sed et haec tanti non sunt, vt propterea *Diplomatariis* quibuslibet, omnis probandi vis deneganda sit. De *exemplis* seorsim descriptis, nec non de *exemplis exemplorum* (qualia quae typis descripta) hic non loquimur. Diplomataria vero authentica, quibus plenam probandi vim infra asseremus, maiori cum accurate conseruata esse, quam vt crassis eiusmodi erroribus et vitiis scateant, publica auctoritas, qua confecta sunt, non solum credi iubet, sed et omnes illi testantur, qui plures eiusmodi Codices perlustrarunt. Et si vel maxime in iisdem sphalmata quaedam deprehendantur, leuiores tamen erunt, indictionem similemve temporis annotationem vt plurimum attinentia. Instrumentum vero, in quo falsus annus, falsaue indictio posita, propterea non vitiari, cum veritas illius ex reliquo tenore probari possit, ANTECESSORES *Marburg. d. Consil. 16. num. 145.* reiecta (quam pro ratione dubitandi adduxerant) contraria opinione, defendunt. MABILLONIVS autem ⁵⁾ pluribus euicit, *leuiores eiusmodi errores, ac minime substantiales, in apographis admissos, veritati detrabere haud posse; et cum aliis Codicibus antiquis, quorum apographa ad nos peruenerunt, Codici v. gr. Theodosiano*

q) Ita P. SCHATEN, praestantissimo alias Historico, obiecit PAVLINI *Syntag. Histor. Germ. part. ult. pag. 532.* Diplomata Corbeiensia, Annalibus ipsius Paderbornensibus inserta, vitiosissime descripta et edita esse. Add. *Observ. Hallens. Tom. 10. Observ. 14.* vbi plura Diplomata vitiose edita recensentur, in specie vero quoad Diploma illud Ecclesiae Breuiensis, quod Caroli M. nomen praefert, inter editionem *Adami Breuiensis* et *Cranzii* vltra 50. variantes lectiones intercedere, in

alterutro etiam plures lineas omittas esse per comparationem vtriusque ostenditur.

r) *Lib. 3. cap. 6. et lib. 5. §. 11. Add. lib. 12. cap. 7. §. 9.* vbi de causis quibus factum, vt in exemplis ex originalibus transsumtis, prioribus saeculis iam tum errores eiusmodi passim committi fuerint. Cumque HICKESIUS in *thesauro linguarum veterum septentrionalium* asserta haec impugnasset, MABILLONIVM strenue vindicauit RVINART, in doctissima praefatione, nouissimae editioni *Lib. de R. D.* praemissa.

Theodosiano (quin et Libris Iuris Iustiniani) errores minime substantiales, non officiant, rationem dari non posse, cur Chartaria nullam propterea fidem in Iudicio mereantur, maxime si vetera, et bonae notae sint. Idemque ECKARD in *animadvers. ad DN. SCHANNATI Hierarchiam Fuld.* §. 32. memorabili casu illustravit. De caetero, si apographum, ex Diplomatario aliquo productum, eiusmodi vitiis laboret, quae substantialia eius incerta aut perplexa reddunt, probationem inde petitam nullius ponderis esse, res ipsa loquitur. Denique si plures eiusdem Diplomatarii Codices producantur, interque illos variantes lectiones, aliaque diversitas deprehendatur, Iudex ex characterum forma reliquisque circumstantiis dispiciet, quinam eorum ex autographis proxime descriptus, indeque maiorem fidem mereatur, in reliquis, iuxta praescriptum *l. 21. ff. de testibus*, attendet, quatenam rei aptiora, et vero proximiora esse compererit.

§. XIII. Pariter, *tertio, probationi per Diplomataria* vix quidquam tribuendum esse, et illud efficere videtur, quod ea admissa, de Sigillis Diplomatum actum esset, quae tamen, velut Instrumentorum robora et firmamenta certissima, imposturas commissas omnium facillime detegere valeant. Quibus *quartum* illud dubium coniungimus, quod hac ratione in incerto manere necesse sit, an non autographum, ex post annullatum fuerit ^{s)}, aut rasurae, deletiones, vel additiones, recentiori manu factae, in eo apparuerint. Quorum omnium intuitu, fatendum equidem, quod et supra §. 1. ipsi professi sumus, authenticam Diplomatis alicuius, certius diiudicari haud posse, quam ex ipso autographo. Hoc enim producto, characterismos, ex internis non solum, sed et externis ipsius Diplomatis desumptos, quos *Ars Diplomatica* suggerit, cum criteriis ex Sigillo resultantibus si quis combinaverit, de authenticam Diplomatis tanto certius pronuntiari posse, res ipsa loquitur. Plane ut Pontifex INNOCENTIVS III. in citato *c. 6. X. de fide Instr.* Diploma ad probandum inductum, non tam ex scriptura, quae recentior, et charta, quae pigmento fucata erat, ut vetusta videretur, quam ex Sigillo, imagine et litteris in eodem expressis, tum et modo, quo cera affixa, pro falso et supposititio declaravit. Vicissim tamen et illud notum, Diplomata complura suppositionis et fraudis apertissimae, ab iis conuicta esse, qui Sigilla

s) Annullationem vero Diplomatis ea ratione olim fieri consuevisse, ut membrana ipsa in Iudicio perforata fuerit, *Lex Ripuaria, Tit. 58. §. 5. et Tit. 59. §. 3.*

confirmat, indeque locutionem illam, quae hodiernum superest, ein Instrument durchlöchern wollen, oriri, ECKARDVS in *notis d. l.* suspicatur.

gilla autographis appensa, nunquam viderunt ^t). Diplomatario certe, publicis auspiciis confecto, sua auctoritas aut fides propterea non diminuetur, quod de sigillis, quibus autographa munita fuere, exinde non satis constare possit, (vtvt interdum eorum descriptio inserta inueniatur,) modo Diploma exinde ad probandum inductum, Historicis coaeuis, moribus, rebusque gestis illorum temporum non contrarietur, nec alio *voðeias* indicio prematur. Idque tanto magis, quo certius Sigilla subtilioribus adhuc fraudibus exposita fuisse, quam quae circa Diplomata ipsa commissae, non raro etiam sigillum genuino diplomati auulsum, spurio appensum esse ^u). Id quod Diploma Lindauienſe abunde confirmat. Cum enim apographum illius, vt et typus sigilli, praetensō originali impressi, Conringio ^x), Mabillonio ^y), Baluzio ^z) transmissum esset, triumviri hi, rei Diplomaticae peritissimi, haud aliter iudicare potuerunt, quam quod typus ille formam satis sinceram *Ludovici Pii* Sigillorum referat, vtvt in Diplomate ipso, euentissima *voðeias* indicia, vel primo intuitu deprehenderint. Et hactenus admitti posset GERMONII ^a) illud: *Sigilla tanti non esse, vt eorum causa Diploma malae fidei arguatur, aut ab ea absolatur.* Argumentum vero *quarto* loco adductum, proluxiore responsione non indiget, cum eiusmodi vitia in autographo extitisse non magis praesumendum sit, quam vitia occulta in testibus.

§. XIV. Denique *quinto*, pro eadem sententia, illud vel maxime ~~argeri~~ solet, quod si *probationi per Diplomataria* locus concedatur, hoc ipso *Diplomata reſecta*, iisdem forte inserta, tanto facilius pro authenticis obtundi posse, quo magis affabre ad horum formam fabricata sunt. Notissimum enim est, et *Mabillonius* (qui tamen ipse Monachus, Monachorum fidem omni conatu defendit) negare non sustinuit, medio aevo et praecipue circa confinia Saeculi XI. illos, qui sua interesse putabant, bona, quae possiderent, in tuto collocare, saepenumero religioni sibi haud duxisse, Diplomata super iisdem confingere, quae sibi vsui essent, posteris fraudi futura. Idque tunc non solum, si autographa olim obtenta lacera, aut scripturae fugientis essent, sed etiam si bello, incendio, aliaue calamitate plane periissent. Nonnulli quoque Priuilegiis specialibus impetrarunt, vt in locum amissorum Diplomatum alia

t) Vid. A. der Lindauischen Ausföhrung. pag. 870.

u) Vid. HEINECCI *Syntag. de Sigillis part. I. c. 17. §. 2. et seq.* vbi sex modos recenset, quibus fraudes et errores in Sigillis commissi.

x) Vid. ipsius *Censura Diplom. Lindav.*

y) In litteris ad *Tenzelium*, quas hic *Vindiciis suis pro Censura Contr.* pag. 19. inseruit: iunet. tamen Supplement. *Mabill. ad L. de R. Dipl. cap. 4. §. 4. 5.*

z) Iidem in litteris ad *Tenzelium d. l. p. 124.*

a) *Disceptat. aduersus Mabillon. 1. cap. 3. pag. 43.*

alia substituere liceret b). Quibus omnibus fraudi et imposturae ianuam apertam fuisse, res ipsa loquitur.

§. XV. Enimuero ex omnibus siue refectis, siue alia ratione falsis Diplomatum, nullum tanta arte fingi aut refingi potuisse, cuius falsitas a perito antiquario detegi non possit. Eam enim veritatis vim esse, ut per se luceat, totque circumstantiis muniatur, ut mendacio et falso, quantumvis belle fucato, semper aliqua desint; MABILLONIVS c) fidenter admodum affirmat, Diplomaticae Artis regulas, obrussam, normamque infallibilem, esse, ad discernenda Diplomata genuina et spuria hoc ipso asserens. Et ita equidem omnino est, quod Characterisimi d), quibus genuina diplomatum authentia dignoscitur, in tanto sint numero, et differentiae, quas arguunt, adeo subtiles, ut impossibile videatur, impostorem, eo praesertim in aeuo, haec omnia, vel reficiendo, tam accurate exprimere potuisse, ut in vno alteroue non errauerit. Vicissim tamen et illud negari nequit, etiamsi arduae eiusmodi causae, vetustis Diplomatum subnixae, maiores Iudices postulent, paucissimos tamen *Artis Diplomaticae*, Criticam nimium redolentis, peritos esse, et quibus his scientiis instructa finxit praecordia Titan, in applicatione tamen harum regularum facillime errare posse. Interim vero Diplomatarium auctoritatem suam propterea non amittet, quod *refecta*, aliaue falsa quaedam *Diplomata*, eidem irrepserint. Nam (ut MABILLONIVS ipse ratiocinatur) e) inter Decretales quoque Pontificum Epistolas multae detectae sunt falsae litterae, quae per multa saecula pro legitimis habitae fuerunt,

F f f 2

nec

b) Non alio se. iuris effectui, quam quo Clericis et Monachis in vim privilegii olim concessum fuit, ut in propria sua causa testes esse possent. vid. MABILLON d. l. lib. 3. cap. 4. §. 6.

c) In Supplem. Lib. de R. D. cap. 4. §. 4.

d) De Characterisimis hisce eorumque certitudine A. Chron. Gormicensis d. l. 2. pag. 79. et 80. grauitur ita disserit: Quor, ait, habemus Characterisimos, legitimas antiquitatis notas, quae vera et gemina Diplomatum authentia demonstrari potest! Num quid conueniens in Diplomatum diuersissimis, maximo locorum intervallo distinctis, diuersis Ecclesiis, Monasteriis, locisque concessis, Monogrammatum, Sigillorum, Characterum, tam maiorum quam minorum, forma extrinseca, stylus item, inuocatum, titulum, inscriptionum, Cancellariorum, Chronologiae, et reliquorum uniformitas, indi-

cium nobis praestabunt legitimae et sincerae antiquitatis? praestabunt profecto, nisi quis omnes Ecclesias, Regum, Principum, Ducum Curias et Cancellarias, omnia insuper antiqua Monasteria, falsitatum officinas dicere non erubesceret, quod tamen quilibet vir bonus, ex ipsa innata sibi ingenuitate perhorrescit. Addatur ECKARD d. Animad. vers. Histor. §. 32. vbi ex eo, quod per probationem institutam appareat, testes qui Diploma, quod recenset, magno numero subseripserant, (more qui sub Sueuicis praesertim Inpp. inde a Saeculo XII. denuo inualuerat) omnes eo in anno vixisse et in dignitatibus illis constitutos fuisse, concludit, Diploma illud genuinum esse, et impostori alicui impossibile fuisse, tot nomina Virorum, additis eorum dignitatibus, colligere, et in vno alteroue non falli.

e) Lib. 3. cap. 5. §. 12.

nec tamen ideo genuinae aliae, quibus illae permittae erant, a iure Canonicae auctoritatis exciderunt.

§. XVI. Constitutis ita, velut inter dissentientes, partibus, ex hactenus dictis abunde liquet, argumenta eorum, qui *Diplomatariis* omnino omnibus vim probandi abiudicant, aut iis, quae optimae notae sunt, exiguam saltem relinquunt, assensum non mereri. Quo minus tamen, ex altera parte, asserere liceat, quaelibet Diplomataria ad fidem Iudicis animo ingenerandam sufficientia esse, tot, tantaeque eorum differentiae, quas supra indicauimus, efficiunt, ab his enim gradus probabilitatis, exinde vero fides Iudici facienda vnice dependet. Cum ergo vna communi regula, *quam vim probandi Diplomataria habeant*, definiri nequeat, potiores eorum differentiae seorsim ad hanc libram trutinandae sunt. Id quod certius fieri haud poterit, quam secundum tria illa Diplomatiorum genera, quae supra §.IV. ex *Mabillonio* memorauimus: pro illorum enim diuersitate, reliquae etiam differentiae potiores, num antiqua vel recentiora, ex autographis vel exemplis descripta, in Archiuis aliisque Scriniis inuenta, etc. velut circumstantiae ipsum Ius variantes, omnium optime considerari poterunt. Hoc ipso etiam occasio dabitur, quaestiones specialiores, quid fides Archiui hic efficiat? quid Chartophylaciis et Scriniis aliis tribuendum? quodnam pondus antiquitas habeat? num confirmationes Caesareae ciuile quid addant? penitus euolendi. Ex quibus omnibus dein cautiones nonnullas, circa *probationem per Diplomataria* institutam necessarias, elicere tentabimus. Demum Casum illustrem, ad quem Amplissima FACULTAS IURIDICA Almae huius ACADEMIAE Anno 1729. respondit, vna cum Documentis et Responsis reliquis eo pertinentibus, subiungemus.

§. XVII. Primam nimirum et summam *Diplomatiorum* diuisionem, eam esse diximus, quod vel *Historica*, vel *Authentica*, vel *medii* generis sint. *Historica* primo loco quod attinet, antiqua, a Monachis olim conscripta, et Archiuis aliisque Scriniis dein inserta, nos intelligere, ex supra dictis abunde patet. His ipsis vero ab auctoribus nulla equidem auctoritas accedere potest, cum ipsi ea destituti fuerint, in incerto quoque huc vsque maneat, num autographa Diplomatium vnquam inspexerint, laborem adcentes, otii fallendi causa, sponte susceptum, vel a superioribus iniunctum. Cumque collectores ipsi personae priuatae fuerint, nec constet, qua fide, quae accuratatione compilatio facta sit ^{f)}, non maiorem quoque

f) In Anglia equidem collectiones eiusmodi, a Monachis confectas, publica aucto-

ritate olim examinatas, et tunc vt Chronica authentica in Archiuum relatas fuisse, primus editor

quoque auctoritatem habere possunt, quam reliqua monumenta Historica. Neque etiam ex eo, quod in Archiuo reperta sint, fides publica ipsis accedere potest, cum satis constet, qua occasione et quem in finem, in Archiuum olim relata sint 3). Habent ergo fidem historicam^{h)} tantum, et in quantum ea, quae memorant, rectae rationi non aduersantur, nec aliis fide dignioribus monumentis repugnant, pro veris tamdiu accipiuntur, donec contrarium appareat. Idemque sequentia illustris BÖHMERSⁱ⁾ verba ulterius confirmabunt: Die Diplomata, welche bey den Scriptoribus antiquitatum und Collectoribus Diplomatum vorkommen, seynd in Wahrheit nichts anders, als bloße Copieen, welche Fide Scriptorum aus den Archiven genommen, ja vielfältig copiae copiarum seynd, und wird doch nicht leicht jemand zu finden seyn, der dieselben deswegen als eine Charteque und nichts geltende Schrift ansehen solte. Selbsten fides historica bestehet vornehmlich in solchen gedruckten Diplomatis, bey welchen gewiß die bekanten Exceptiones nicht gemacht werden können, oder es müste in effectu aller fides historica hinweg fallen. Der Druck, und daß solche von Historicis angeführt und publicirt seynd, giebt ihnen wohl keinen fidem von selbst, weil die Collectores solcher Diplomatum keine personae publicae, sondern Scriptores privati seynd, auf deren fidem man doch, sonderlich wann sie den locum anweisen, woher solche genommen, vieles in historia bauet. Die beyden berühmten Benedictiner in Franckreich MARTENE und DVRANDVS, haben vor kurzem eine herrliche Sammlung solcher Diplomatum in ihrem *Thesauro Anecdotorum* edirt, und MABILLON in seinen *Anecdotis* dergleichen heraus gegeben, die man in rebus ad antiquitatem pertinentibus sehr aestimirt, und keine Charteque daraus macht, ob die meisten wohl aus den Archiuis Monasteriorum gezogen. Und wie

F f f 3

würde

editor *Matthiae Paris* ex *Scoti Chronico* (diuerso ab eo, quod apud *Pistorium* inter *Script.* *Germ.* extat) his verbis memorat: *Statutum est, ait, in Anglia, ut audiui, quod omnimodique Monasterium a Regibus fundarum, haberet de ipso loco suum quendam scribam, vel scriptorem, qui notabilia tempore Regis, saltem in Regno, vel apud vicinos contingentia, secundum quod veritas facti se haberet, cum data annotarentur, ad proximum generale Concilium, post obitum Regis, omnes illi Chronographi conuenirent, et sua vere dicta, siue scripta in medium producerent, et dilectis a Concilio sagacioribus et in talibus expertis, scripta examinarent, et diligenti habita collatione, de congestis summa-*

rum extraherent, et Chronicon compingerent, ac in Coenobicis Archiuis, pro authenticis Chronicis, quibus fides daretur, scripta reponerent etc. In Germania tamen morem illum nunquam obtinuisse, abinde notum est.

g) Quanquam enim *Mabilionius* d. 1. *apographis Diplomatum, Chronico Casauriensi et Sithiensi insertis, paulo minorem saltem fidem, quam ipsis autographis tribuendam censet, eam tamen ut aliunde habeant necesse est.*

h) *Conf. Eisenhardi Dissert. de fide Histor. iuncta Thomasi Dissert. de fide in i. lica. §. 31.*

i) *Vol. I. part. 2. Consult. 73. num. 98. et seqq.*

würde der Herr von LEIBNITZ mit seinem *Codice Diplomatico Iuris Gentium* bestehen, darin so viele herrliche Diplomata zu finden, welche, wann man alle so fort vor Chartequen halten wolte, davon die Originalia nicht producirt werden können, gewiß keinen geringen Anstoß leiden würden, und doch seynd alle diese diplomata edita nichts anders als copiae, denen man fidem historicam so lange beyleget, donec contrarium probetur. etc. Idem vero de Chronicis et aliis collectionibus Historicis hodierni et recentioris aevi, priuata auctoritate conscriptis dicendum esse, Auctor der Lindaugischen Ansführung ^{k)}, sub exemplo Chronici Lindaugiensis Mscr. Anno 1533. compilati, pluribus euicit. Quin et illos quoque libros, quos ICTI aut Historici iussu et auctoritate Regionis Domini scripserunt, etiam si, vt veriora scriberent, archiuum ingrediendi, et in eo vetera monumenta inspiciendi aut excerptendi licentiam habuerint, si Scriptis suis ea inseruerint, quae Regionis Domino nocere possint, et ad infringenda ipsius Iura ab aduersariis allegentur, contra ipsum Principem plenam fidem non facere, vt vt aliquam faciant, quae Iudicem ad decernendum Iuramentum purgatorium aut suppletorium mouere possint, DN. LEYSER ^{l)} nuper adhuc asseruit.

§. XVIII. Prius vero, quam a *Diplomatariis Historicis* abeamus, dubium, quod ex haectenus dictis subnasci et contra nos detorqueri posse praesentiscimus, adhuc remouendum erit. Ipsimet enim non vna vice supra professi sumus, dari Characterismos, vsu comprobatos, ad quorum normam, vel solo apographo inspecto, *νοθεια* Diplomatis dignosci possit. *Mabillonium* vero regulas ex characterismis illis efformatas, pro certis et infallibilibus venditasse perinde notum est. Ex quibus omnibus concludendum videri poterit, Iudicem in ponderandis viribus *probationis per Diplomataria*, posthabitis illorum differentiis, ad id vnice attendere debere, num apographum exinde productum, secundum regulas artis diplomaticae spurium aut genuinum sit? Ast enimvero, vtcunque Characterisimi illi, indeque formatae regulae et praecepta critica, in thesi non solum suam habeant certitudinem, sed innumera quoque falsa Diplomata, iis mediantibus detecta sint, illud etiam characteres Diplomatibus infiti efficiant, vt vel apographis eorum, vis probandi tam abrupte non deneganda sit, prout Ius commune reliquis Instrumentorum exemplis, in quibus *γνωρισματa* haec existere nequeunt, abiudicat, et probationem inde petitam, velut calumniosam scripturam, reiicit. Quo minus

k) pag. 559. litt. bb.

l) *Meditat. ad ff. Specim. 266. num. II. cap. 20. §. 6.*

Conf. tamen KVLPIſ. de *Legation.*

minus tamen Iudex in librandis istiusmodi probationis viribus, feueriores illas critices regulas, nuper admodum in formam artis redactas, pro vnica norma assumere, ibique incipere debeat, vbi non raro desinendum, complura vtique efficiunt. Praeterquam enim, quod nondum satis expeditum an regulae illae in hypothefi inprimis, eam quam MABILLONIVS ipsis asseruit infallibilitatem habeant, cum omnes omnino fraudis subtilissimae species, forte nondum detectae, ac nouae earum formae proximioribus annis abhinc, in lucem demum protractae. Magna prudentia, eruditione et moderatione summa opus esse, vt vetera instrumenta legitime examinentur, nec cuiuis illotis manibus id tentandum esse, gravissimum Mabilionii monitum est, quod regulis, quibus praecepta Artis inclusit, praemittendum censuit. Et sicut *Diplomata resecta* seu *restaurata*, aciem Iudicis in applicatione illarum regularum facile effugere posse, iam supra dictum, ita quoque *tertia* illa falsorum species, quam *Diplomata adulterata* conficiunt, quibus scilicet ab impostoribus quidquam additum ^{m)} vel subtractum, omnium difficillime in apographis praesertim dignosci potest ⁿ⁾. Quae cum ita sint, *Iudici* secundum ea, quae Legibus, Constitutionibus et moribus prodita, iudicatu, in via regia

m) Vaferrimum modum subdola huiusmodi emblemata Diplomatum inferendi, his verbis memorat CRAGIVS *Iur. Feud. lib. 2. tit. 3. §. 3.* *Frequentissime, ait, fraudes nascuntur, ex spissioribus membranis maiorum animalium, cum nihil facilius sit, quam in iis quaecumque conscripta sunt obliterare, veteris chirographis et sigillis, et novam formam, cuiuscumque rei quis velit, inducere. Ipsaque fraudis illius frequentia haud dubie effecit, vt Iuramento a Notariis praestando insertum olim fuerit, quod scripturas in formam publicam redigendas, in charta papiraea vel membranacea, vnde alia abrasa fuerit scriptura, non velint conscribere. vid. Illustr. DN. DE GVDENVS Sylloge I. Diplom. et Monum. pag. 641.*

n) Et quando MABILLONIVS e. l. asseruit, Diplomatum veritatem tam certo vbique, quam metalli alicuius, auri v. gr. vel argenti sinceritatem cognosci posse: ipsius hyperaspista GERMONIVS vero *Discept. 2. de veter. Reg. Franc. Diplom. pag. 60.* comparationem illam sequentibus verbis pertrinxit: *Si quis serio haec talia affirmet, errat vtique: magnam enim inter vtriusque iudicium intercedit discrimen. Fieri non potest, vt qui*

numeros eudunt ex metallo adulterino, auri speciem imitando omni ex parte exprimant. Si enim constat ab iis metallum, auri colorem exterius referat, eundem non referet intimis suis partibus, aut si idem sit vbique color, non erit saltem idem sonus, eadem durities, idem pondus, eadem scabrities. Naturam enim ars ex parte imitari potest, perfecte et omnibus muneris implere non potest. Quapropter aurifex certissimas habet notas, quas si cum iudicio adhibuerit in iudicando auro, falli non potest. Neque etiam haec explorare difficile est, cum iudicia haec fiant oculis, auribus, tactu. Idem dici non potest de veteribus Instrumentis. Qui falsa diplomata fabricat et supponit, illi non ipsa Natura est exprimenda, sed istud effingendum, quod olim Notarius effinxit: in quo etsi sit aliqua difficultas, non est tamen insuperabilis: adde, iudicium quod de veteribus instrumentis fit, non solo sensuum testimonio niti. Nec illi, certitudinem absolutam, et fallere et falli nesciam regulis Artis Diplomaticae asserenti, nec huic, omnem omnino certitudinem iisdem abiudicanti, subscribendum, sed media potius via incedendum esse L. B. nobiscum sentiet.

regia ita potius incedendum, vt in fidem *Diplomatarii*, qua pote studio inquirat, indeque vires probationis sibi factae diiudicet. Quodsi vero *apographum* exinde productum, vel pars, opposita exceptione falsi instrumenti impugnauerit, vel religio Iudicis sublestae fidei arguat °), sicque dignus appareat hoc vindice nodus, ad seueriores Artis Diplomaticae regulas omnino recurrendum, eademque, perita manu applicatae, in diiudicanda *νοθεια* vel *γνησιότητι* Diplomatis raro fallentem praebebunt normam.

§. XIX. In viam, vnde digressi sumus, redeuntes, ad *probationem per Diplomataria authentica* pergimus. Haec ipsa ad requisita illa p) vsquequaque exigenda haud esse, quae Dd. ex *cap. fin. X. de fide instrum. Authent. Si quis. C. de Edendo* aliisque textibus exculpservunt, et ad hoc vt exemplum instrumenti parem cum originali q) auctoritatem habeat coniunctim desiderant, supra §. IX. et X. iam obseruauimus. Et prout simul euicimus, defectum primi requisiti, vt omnes, quorum interesse aliquando potuerit, ad *exemplificationem*, quam vocant, rite citati fuerint, *Diplomatariis* quibusuis, dudum olim confectis, haud obesse, ita quoad *authentica* in specie, idem denuo repetimus. Reliqua etiam requisita (seclusis iis, quae ad moralem fidei publicae certitudinem sana ratio exigit) peraeque huc non quadrare, vix est vt moneamus. Illud tamen seorsim adhuc expendi meretur, num ad fidem *Diplomatarii authentici* peraeque necessarium sit, ac Dd. quoad singula instrumentorum exempla abrupte desiderant, vt a Notario, Caesarea aut Papali auctoritate pollente confectum sit? Antiquiora certe saecula quod attinet, vt autographa Diplomatium et Acta Iudicialia, ita quoque *Diplomataria* reliquaque *transsumta* Notarii alicuius manu conscripta aut corroborata esse, ipsa rerum testimonia, quae supersunt, loquuntur. Indeque MABILLON r) ad antiquiora tempora vnice intentus, *Diplomataria authentica* definiuit, quae

o) Quamuis enim communis Practicorum doctrina sit, si contra exemplum Instrumenti ad probandum inductum, pars aduersa non exceperit, nec Iudicem quidquam supplere, ZAVNSCHLIFFERVS *de officio Iud. supplet. part. 2. concl. 12. §. 2. art. 4. ibique alleg. Dd.* Id ipsum tamen eo non pertinere existimamus, vt Iudex, si manifesta *νοθεια* indicia in Diplomate aliove instrumento deprehenderit, id ipsum ex officio reiicere ne quidem possit: praesertim cum iidem Dd. concedant, quod testem falsum, et instrumentum cui Lex resistit, ex officio repellere queat.

Add. MYNSINGER. *Commentar. ad Tit. X. de fide instrum. pag. 18. num. 37.*

p) Requisita illa MYNSINGER *Cent. 6. observ. 73.* ad sex diuersa capita redegit, quibus FORSTER. *in Dissert. de exemplis anno 1683. Altdorfsi habita*, tria alia superaddidit.

q) Differentiam nominalem inter *authenticum* et *originale*, quam GONZALEZ *ad cap. I. X. de fide Instrum.* tantopere vrget, heic non moramur.

r) *d. Lib. 3. cap. 5. §. 9.*

quae publicae auctoritatis notam, recognitionem scilicet et subscriptionem alicuius Notarii habeant. Quantae etiam, quamque eximiae dignationis Notariorum munus in Regum et Impp. Aulis ^{s)}, Procerum Imperii, tam secliarium quam ecclesiasticorum Curii ^{t)}, et in claustris Monasteriorum ^{u)} olim fuerit, abunde notum est. Ex quo vero eminens illa potestas, qua Regionum Domini hodie pollent, ad suum fastigium magis magisque ascendit, *Diplomataria*, quae ex autographis in Archiuis ipsorum reconditis, per Secretarios, Archiuarios, aliasque personas publica fide munitas confici curarunt, pari cum ipsis *autographis* sanctionia asseruata ^{x)}, pro authenticis perinde habenda esse, ac si a Notario conscripta essent: et quod *cap. 13. X. de praesumpt.* statuminat, *credendum esse, vera scripsisse eum, qui iurauit se officium fideliter exequi velle*, heic quoque locum suum inuenire, vix quisquam in dubium vocare poterit. De caetero nec illud necessarium credimus, vt *Diplomatario authentico* peculiare *instrumentum* superadditum sit, quo Regionis Dominus aliufc superior manifestum fecerit, id ipsum iussu et auctoritate ipsius confectum esse; sufficiet omnino alia argumenta suppetere, ex quibus illud appareat. Indeque ICTi Viadrini, casum, quem infra memorabimus, respondentem, in rationibus decidendi (quas in *Append. Lit. I.* exhibemus) Codicem Diplomaticum membranaceum Sacculi XV. ia feriniis Ciuitatis municipalis reperiunt, publicis auspiciis confectum esse,

s) Vid. HERTIVS *Notit. Regni Francor.* cap. 3. §. 13. et de *Fide Diplomi. Sect. 1.* §. 14. MABILLON. *d. l. Lib. 2. cap. 11.*

t) Principes olim Protonotarium cum Notario vno vel pluribus inter praecipua ministeria habuisse, eosque in subscriptione Chartarum personis aliis in dignitate constitutis, praepositos inueniri, ex *Hundio et Weckio* annotauit HERTIVS *de consult. LL. et Iud. Spec. Imp. Rerumq.* §. 2. nota (1) *Editionis nouissimae*, quam, (caeris miniaturis illustris Auctoris auctam,) eruditus curis *Dn. Archiuarii HOMBERGK* debemus. Plura exempla supra laudata *Sylloge Diplom. DN. de GVDENVVS pag. 84. 97. 174. 199. 252. 203. et passim* exhibet; *Elenchus vero Cancellariorum Electoralium Moguntinensium*, quem *pag. 500.* inseruit, rem omnem vberius illustrat; postquam enim in praefat. illius dixerat: *constare inter omnes, quos nunc in Curii Principum*

Cancellarios vocamus, pro simplicitate seculi, ab omni titulorum pompa abhorrente, dictos fuisse Capellanos, Notarios, Scribas, Secretarios etc. haecque, nunc tenuia nomina, sero cum titulo Cancellarii commutata fuisse, id ipsum exemplo Curiae Moguntinae ex Diplomatum aliisque actis publicis inde ab anno 1093. ad annum 1440. vsque, ex quo, titulo Cancellarii, qui hoc munere defuncti, non interrupta serie demum vsi, comprobavit. Add. MABILLON d. l. 2. Cap. 13. §. 2. Dn. de LVDWIG ad A. B. tom. 2. pag. 129.

u) MABILLON. *d. l. 2. cap. 13. §. 3.*

x) Sanctiorem hanc custodiam, ad conferendam *Diplomatarii* auctoritatem, ipsa publicae fidei ratio omnino exigit. Conf. supra §. 4. nota (o). Ipsa vero custodiae illius fides, a fide Archiui vicissim dependet, de cuius requisitis Scriptores huius argumenti, quos Dn. WENCKER collegit, professa opera egerunt.

esse, ex eo recte collegerunt, quod non solum nomen *Iohannis Scriptoris*, in cortice appareat y), sed etiam apographis ipsis passim subnotatum sit: *auscultirt, mit zwey Siegel; auscultirt mit dem Original, hat ein Siegel* etc. quin et authenticum magni momenti Diploma, vna cum apographis compactum, inibi reperiatur. Haec omnia vero satis arguant, Codicem illum a persona, ad Chartophylacium Ciuitatis aditum habente, publicisque auspiciis olim confectum esse. etc.

§. XX. Iam quod *vires probationis*, e *Diplomatario authentico* inductae, attinet, eandem non minori loco habendam, ac si ex ipsis autographis, quorum exempla refert, adornata, plenamque fidem Iudicis animo ingenerare aptam esse, MABILLONIVS *d. lib. 3. cap. 5. §. 9.* sequente ratione addita, haud temere affirmavit: *Nulla, ait, maior alia in eiusmodi collectaneis vniuersalibus religio adhiberi potest; nec sanè aequum esset, vt amissis semel autographis (quae cum fragili materia constant, variisque casibus sint obnoxia, facile depereunt) simul periret instrumentorum descriptorum ac recognitorum auctoritas, quae vix ullo alio modo vniuersim resarciri poterat.* Idemque iuris communis ratio argumento non vno confirmat. Cum enim *chirographis debitorum incendio exustis, tutores eos ex Inuentario conuenire, et ad soluendam pecuniam aut nouationem faciendam cogere possint. l. 57. ff. de administr. et peric. tutor. 2).* Maiorem certe fidem *Diplomataria authentica*, quoad exempla diplomatum, quae referunt, mereri necesse est, etiamsi autographa eorum in Archiuo non amplius extent; *cum instrumentis res non generatur, sed ideo conficiantur instrumenta, vt res gestae ex arbitrio vel beneplacito hominum per ea probentur a).* Prout etiam in *cap. 13. X. de praesumpt.* definitum est, quemlibet Iudicem, ordinarium et delegatum, *instrumentis propter vetustatem aliamue causam ad exemplandum sibi oblatis, siquidem illa diligenter inspexerit, et in nulla sui parte vitiosa repererit, exempla exinde conficere posse, eandem cum originalibus vim habitura.* Et in *Nouella 49. cap. 2. §. 2.* indeque desumpta *Authent. ad haec. C. de fide Instrum. b) prouisum, id quod ex Archiuo profertur, publicum testimonium habere.* Ita quoque exuberantior illa fides, quae Regionum Dominis pro excelso in quo collocati, sunt fastigio, perhibenda,

y) MABILLON *d. l. 2. cap. 21. §. 9.* DV FRESNE *Glossar. verb. Scriptor.*

z) Conf. tamen HUBER *tit. ff. de fide instrum. §. fin.* et BVSIVS in *Comment. ad ff. d. l. 57.*

a) Prout illustr. DN. DE LVDOLF *Consult.*

et *Decis. For. part. 1. Decis. 46. pag. 1492.* ratiocinatur.

b) Per quam Nouellam Legi 2. *ff. de fide Instrum.* derogatum esse Valent. FORSTER. *Observ. succisv. specim. 2. observ. 10.* contendit.

da, multo magis efficiet, vt Diplomataria, ipsorum auspiciis legitime confecta, eandem auctoritatem habeant, ac si autographa ipsa etiamnum extarent. Vtrum vero haec Diplomataria non tantum contra Landsassios aliosque subditos, sed etiam quoad alios Regionum Dominos, exterosque quoslibet, eam, quam diximus, probandi vim habeant? diversae Dd. sententiae ^{c)} circa quaestionem an Scripturae ex Archiuo productae, extra Territorium eius, cuius Archiuum est, plenam probandi vim habeant, admodum impeditum reddunt. Nos in conflictu affirmatiuam defendemus, pro qua etiam duo praecudicia admodum notabilia, apud GYLMANNVM ^{d)} extant.

§. XXI. Prout vero haec dicta, Diplomataria illa *authentica* tantum attinent, quae nominis sui mensuram usquequaque adimplent, ita eiusdem fidei et auctoritatis non sunt, quae defectu aliquo notabili laborant (leuiore enim errores ac minime substantiales ^{e)}, in apographis admissos, veritati detrudere haud posse, supra ^{f)} Thesi XII. iam obseruauimus), vel sinistra alia suspicione premuntur: in primis vero si illis, in qua e Diplomatario probatio nunc instruitur, eo tempore cum id ipsum conficeretur, iam mota, eiusue causa iam extitisset. Quod si etiam *Diplomatarium* in se optimae notae ac sincerissimum sit, exemplis tamen, in eodem descriptis, easdem exceptiones obstare, quae autographis, si etiamnum extarent, opponi possent, tanto minus dubitandum, quocertius collectionibus huius non raro spuria et sublesta fidei monumenta nonnulla, velut lolium infelix, sterileque aenas irrepisse, eo praesertim in aeuo, quo de criteriis genuina a spuris discernendi vix cogitatum fuit ^{g)}. Solam quoque confirmationem Caesaream Codici Diplomatico, et apographis eo comprehensis nihil ciuile addere posse, vix est vt moneamus, cum satis constet, huiusmodi confirmationes nihil noui tribuere, ac principali non consistente, prorsus inutiles esse ^{h)}.

Ggg 2

§. XXII.

c) Autores eo pertinentes, PFEFFINGER ad *Vitriar. Lib. 3. tit. 17. §. 40. not. b. c. d. et §. 41. not. c. e.* longa serie recensuit, addendus iisdem Dn. DE COCCENI *Iur. publ. cap. 23. §. 8.* et Dn. LEYSER *Specim. 266. meditat. 8.*

d) Primum eorum *Symphorem. Votorum Cameyal. Tom. 2. Part. I. Vol. 23. num. 51. 52. et 59.* et MECHSNER *Decis. Cam. tom. 3. Decis. 3. num. 24.* Alterum apud eundem GYLMANN. *Tom. I. Part. 3. voto 23. num. 86. et 89.* videre licet.

e) Quo et illi errores referendi, qui circa monogrammata ex autographis delineata com-

missi. Conf. M. BAUDIS *Analys. Monogrammat. Imp. et Reg. Germ. §. 7.*

f) Auctoribus ibidem allegatis, eam in rem addenda omnino: *Memoires pour les Dames Abesse et Religieuses de l'Abbaie Royale du Val de Grace, et les religieux Prieur et Conuent de l'Abbaie Royale de St. Cornille de Compiagne, Ordre de St. Benoit, Congregation de St. Maur, contre Mr. L' Eveque de Soissons.*

g) MABILLON. *d. cap. 5. §. 9.*

h) KLOCK *Vol. I. consil. 35. num. 82.* GONZALEZ *ad cap. 7. de confirm. utili vel inuit.* HERTIVS *Vol. I. Consil. 257. num. 10.*

§. XXII. Supereſt vt de *Diplomatariis* illis, quae ſupra *medii generis* diximus, *eorumque fide* adhuc diſpiciamus. Maiorem circa illa difficultatem ſubefſe, MABILLON *d. l. §. 10.* equidem agnoſcit, mox tamen addit: *Si res aequis animis expendatur, non poſſe eis in foro iuſtam fidem denegari, maxime ſi vetuſta ſint, et longe ante primam controuerſiae, qua de agitur, originem deſcripta: primo enim longam rei poſſeſſionem, ac proinde praepſcriptionem iisdeſm probari, qui titulus Iure comprobatus ſit: deinde ſi mortui hominis diarium, ſi mercatorum indices libelli in cauſis Forenſibus obtinent, nullam rationem apparere, cur non idem vetuſtis illis Codicibus tribuendum ſit.* Aſt enim vero rationes haec non vsquequaque adaequatas eſſe, quilibet facile animaduertet. Prout etiam *Diplomataria*, ad hanc claſſem pertinentia inter ſe multis modis differunt (vid. *Theſ. IV.*) ita quoque auctoritas et fides eorum vna communi regula definiri nequit. Cumque adeo circa *probationes* inde adornatos, ſingulae fere eorum differentiae gradum probabilitatis variant: ſufficiet nobis hac vice (dum meſſuram ſpeciminis Academici iam tum egreſſi ſumus) perfectiorem tantum ſpeciem expendere, quo ipſo tamen, quid de reliquis *Diplomatariis* in gradu inferiori conſtitutis, dicendum ſit, facile iudicari poterit.

§. XXIII. Inter *Diplomataria* nimirum, quae nullam publicae auctoritatis et recognitionis notam prae ſe ferunt, primus haud dubie locus illis debetur, quae vetuſta, et in Archiuo ſollicite aſſeruata, apographa *Diplomatium* in eodem extantium longa ferie referunt. Haec talia eum in finem magno numero olim congeſta fuiſſe, ne autographa paſſim circumferre neceſſe foret, exinde etiam pleraque, quae hodie ſuperſunt, *Diplomataria*, typis praepſertim deſcripta deſcendere, *Theſi II. et IV.* ſupra iam obſeruauimus. Aſſerere autem nulli veremur, *probationem* exinde petitam, illa, quae ex *Diplomatariis authenticis* inſtructa, paulo ſaltem minori loco (quamdiu aliud non obſtat) habendam eſſe. Non iam vacat, diuerſas Dd. ſententias circa fidem Archiui huc repetere ⁱ). Agnoſcimus potius vltro, *exemplis* aliisque ſcripturis non authenticis ex hoc ſolo, quod in Archiuo reperta, nullam probandi vim accedere poſſe, cum locus, vbi ſcriptura qualifcunque aſſeruatur, maiorem fidem eidem tribuere non poſſit, quam per ſe iam antea habet ^k). Quia tamen ſcripturae

i) Quorum alios nimiam auctoritatem iisdem tribuiſſe, alios abiecte nimis de eorum fide ſenſiſſe, indeque media potius via incedendum eſſe, THOMASIVS *diſſert. de ſole*

invid. §. 50. et LEYSER Specim. 266. medit. 1. haud fruſtra monuerunt.

k) Dn. BÖHMER *Tit. X. de fide inſtrum. §. 8. LEYSER d. l. medit. 7. add. D. LUDWIG*
Antwort

pturae ex Archiuo productae, ob fidem illius publicam, pro genuinis tamdiu habendae, donec *voðeias* conuictae fuerint ^{l)}. Isthac vero *Diplomataria*, etiamsi nullum expressum publicae auctoritatis testimonium prae se ferant, hoc ipso tamen, dum ex vno eodemque Archiuo tot *Diplomata*, in *apographis* referunt, praesumptionem pro se habent, quod ex *autographis* olim descripta sint (vid. *Thes. IV.*) idque tanto magis, quo accuratiori sollicitudine, antiquioribus saeculis illis, *Diplomata*, *Chartae*, instrumenta alia, velut arma legalia, pro tuendis dominiis, facultatibus et iuribus custodita fuerunt, vt vix cogitari possit, eadem fortuito in manus priuati alicuius olim peruenisse ^{m)}: ipsa quoque antiquitas fidem eorum augeat ⁿ⁾. Dubitari omnino nequit, eadem, ad miniculo aliquo accedente, plenam fidem facere, etiamsi autographum Diplomatis, quo de agitur, in Archiuo non amplius extet. De *Diplomatariis* reliquis, quae exempla exemplorum continent et in manibus priuatorum sunt, nec tamen constat, ex quo Archiuo diuulgata fuerint, ex iis quae *Thesi XVII.* diximus ^{o)}, quid sentiamus, iam tum constat.

§. XXIV. Illa vero *Diplomataria* et *Chartaria* quod attinet, quae in *Seriniis Monasterii*, aut *Vrbis alicuius mediatae* asseruata, parem illa

Ggg 3

cum

Antwort auf das Bedenken des H. Rath Pfanner pag. 385. der Teutschen Schriften, ibi: Nus einem fabelhaften Anno Viterbiensi, wann er gleich noch so lang in einem Archiv gelegen, wird kein wahrhafter Thucydides, eben wie ein Böhmischer Diamant sich in keinen Orientalischen verwandelt, wann man gleich beyde in einen Ring noch so nah beyfammen faffet.

l) KLOCK *de contrib. cap. 19. num. 46.* LYNCKER *de iure Archiui §. 6. in uotis.*

m) CHRONIC. GOTTWIC. *lib. 2. in ingressu.* Eo quoque tempore Archiua, actis iudicialibus aliisque minoris momenti Litteris nondum repleta fuisse, HERTIVS *de Super. Terr. §. 80.* obseruauit.

n) Conf. Dn. BÖHMER *ad Tit. X. de Fide Instrum. §. 8.* et prout in Responso ibidem subiuncto, *priuatae etiam scripturae antiquae*, accedente insigni aliquo adminiculo vis probandi tribuitur: ita, ad supplendum quod *Diplomatariis* huius indolis deest, publicae recognitionis testimonium, *leniora adminicula* sufficere necesse erit. Ex eodem Responso,

dubia illa, quae contra argumentum ab antiquitate petitur, DN. LEYSER *Spec. 261. medit. 7.* obinouit, conciliari posse, itidem persuasi sumus.

o) Quantopere superiorum temporum *Dd.* regulam vulgatam *exempla exemplorum nullam fidem mereri*, extenderint, ipsisque Regionum Dominis hanc suam sententiam insinuauerint, e cautelis illis apparet, quae circa *Transiuntum exempli e Diplomatario* Hsenburgico, *supra §. 4. nota* (o) memoratum, adhibitae fuerunt; non satis enim habuerunt *Illustrissimi Comites* per alium S. R. I. *Comitem* exemplum illud e *Diplomatario* suo describi, ipsiusque fide, oppido publica, corroborari, sed insuper temporibus consecutis, *Imp. Caroli V. Maximiliani II. et Rudolphi II.* confirmationes petierunt et obtinuerunt, vid. LYNIG. *R. Archiv. Spicil. Secul. part. 2. pag. 1621. 1624. 1626.* Sicut de cetero, *Diplomataria authentica*, pro nudis exemplis haberi nequeunt, ita quoque *exemplis* inde petitis, ea, quae circa *exempla exemplorum* alias Iuris sunt, minus recte applicantur.

cum prioribus fidem non habere, verior equidem sententia est P). In eo tamen conueniunt omnes, quod *Diplomataria*, siue in Archiuo Regionis Domini, siue in Scriniis priuatorum reperta sint, a parte aduersa ad probandum inducta, plenam fidem mereantur. Memorabilem casum huc pertinentem, Amplissima Facultas Iuridica, Illustris huius Academiae anno 1729. Mense Iun. respondit, in *Sachen des Königlich-Groß-Britannisch-Churfürstlich-Braunschweig-Lüneburgischen Cammer-Anwalds*, contra *Burgermeister und Rath der Stadt Ulfen*. Et quoniam integro Dissertationis nostrae argumento lucem exinde accedere posse existimauimus, praeter *Marburgensem*, infecutas reliquas etiam *Sententias* in hac causa (anica manu nobis communicatas) huc conducere, voluimus. Factum ipsum et series Processus sequente ratione se habuerunt.

* * *

„Cum in Archiuo Camerae Regio Electoralis schedula Lit. A. vetusto caractere scripta, reperta esset, huius tenoris: Urbem *Vlzen* 9) Vectigal et reditus certos ex Molendino, in quorum possessione vel quasi constituta, a Duce *Magno Torquato* anno 1370. sub pacto de retrouendendo emisse, ac Litteras patentes desuper a Duce concessas, in Curia sua asseruare, *Consulenti Camerae Regiae* anno 1725. iniunctum fuit, vt coram Tribunali Iustitiae Regio-Electoralis, quod Cellis, a Magistratu *Vlzen* editionem Autographi peteret. Editione per Decreta Lit. B. et C. iniuncta, Magistratus Leutationem quidem interposuit, verum per Sententiam a *ICTis Wittebergensibus* conceptam Lit. D. Decreta illa confirmata, in euentum quoque iuramentum editionis *Reis* delatum fuit: quod ipsum ratione autographi tandem praestiterunt, simul tamen exemplum Instrumenti venditionis seu potius oppignorationis Lit. E. e vetusto Libro membranaceo (variis, vt aiebant, obsoletis et nullius momenti scripturis repleto,) mutuatum et a Notario vidimatum produxerunt. Hoc obtento, *Dn. Consulens Camerae*, praesentiscens Codicem illum reuera *Diplomatarium* seu *Chartularium* esse, *Actor. num. 64.* sub rubro: *Noua Actio, etc.* *Reis* iuramentum Iudiciale ratione septem sequentium articulorum detulit: an nec sciant nec credant (1) Originale Instrumenti illius de anno 1370. vnquam extitisse? (2) exemplum eius in *Diplomatario* extans,

p) *EISENHARD de Iure Diplom. cap. 5. §. 3. ibique alleg.* Quando autem DN. LEYSER *Specim. 268.* Vniuersitatibus hisce Ius Archiui afferit, Infum in terminis reuera tamen subesse, plane persuasi sumus.

q) Vrbs Ducatus Lüneburg. hodiernum non incelebris, olim vero, ob foedera, praeser-

tim, inter tumultuaria et ciuilia bella, cum vicinis etiam Regionum Dominis inita, vt et fiore Commerciorum, admodum clara. Vid. *LEIBNITHI Scriptor. rer. Brunsvic. in Indice verb. Vltzen.* *RETTMEIER Braunschweig-Chronic, passim.* *SCHILLINGII Historischer Grund-Riß der Stadt Ulfen anno 1735.* edit.

extans, ex Autographo descriptum esse, hoc vero iniuria temporum periisse? (3) praedictum exemplum a persona in officio constituta, et Vrbi iureiurando obstricta Diplomatario insertum esse? Quin potius (4) certo sciant et credant, praedictum autographum nunquam extitisse, eiusque tenorem fictum, exemplum vero (5) quod produxerint, ex eiusmodi Libro descriptum esse, ex quo ipsimet nunquam probationem privilegiorum suorum, quorum originalia deperdita, petierint? (6) Vectigal et censum e molendino a Duce *Magno Torquato* Vrbi oppignoratum non esse; nec (7) in Scriniis Ciuitatis vlla alia extare documenta, e quibus veritas contractus huius pignoratitii appareat? Causa super his articulis vltcrius ventilata, cum per Sententiam Lit. F. a ICTis Tubingensibus conceptam, delationem iuramenti Iudicialis locum non habere, pronunciatum esset, ex parte Regiae Camerae Leuteratio interposita. Insecuta abhinc noua Actorum transmissione, in hac Instantia, per Sententiam ab Amplissima Facultate Iuridica, almae huius Academiae conceptam, prior Sententia pro parte reformata, iudicatumque fuit: *Das das von Klägern, denen Beklagten sub Num. Act. 64. deserirte Iuramentum iudiciale in Ansehen aller und jeder darunter begriffenen Sieben Punkten vor ohnstatthast und überflüssig nicht zu halten, noch dergestalt zu verwerffen: Sondern Beklagte über den Inhalt des Fünften, Sechsten und Siebenden Puncts ihr Gewissen zu eröfnen allerdings schuldig und gehalten; die würckliche Ablegung sothanen Ahdts jedoch so lang auszusehen, bis Beklagte, das in ihrer Registratur befindliche alte Buch, woraus sie die bereits edirte Copie Versatz-Briefs de anno 1370. den Zoll und Mühlen-Zins zu Ulzen betreffend, hergenommen, bey Königlicher Cansley, wie sie schuldig, würden producirt haben, etc. Subiunctae erant sequentes*

Rationes Decidendi.

Nachdem Beklagte, wie ihnen per Sententiam a ICTis Wittebergensibus conceptam sub Num. Act. 52. auferleget worden, andlich erhalten, etc. (vt supra in serie Processus iam dictum) Ob dann wohl (1) ein ganz incontestabler Rechts-Satz ist, iuramentum illud a parte parti in iudicio delatum, recte recusari, quod, si praestitum esset, nihil operaretur. Mevius part. 9. Dec. 76. Carpvov. Process. Lit. II. Tit. XI. artic. 1. num. 73. Es auch (2) das Ansehen gewinnen möchte, als ob die gegenwärtige Ahdts-delation bey allen und jeden, sub formula illa ab Actore begriffenen puncten, vor überflüssig, mithin auch vor ohnzulässig allerdings

zu halten seye. Unerwogen (3) das juramentum editionis wirklich schon abgelegt, solchemnach nicht abzusehen stehe, wie durch anmaßliche weitere Nydes-delation sich etwas zu Tage legen könne, so den, Klagendem Hu. Cammer-Anwalt incumbirenden Beweis vollzuführen und zur decision der Sache in einige Wege zulänglich seyn könne. Indem (4) der von Klägern sub Num. Act. 18. producirtten alten schedulae, oder Brief de anno 1481. in der That alles dasjenige obkiret, was Dnn. Icti Tubingenses in ihren rationibus decidendi demselben obmovirt. Wir auch noch hinzufügen müssen, daß, dem klaren Augenschein nach, wann man zumahlen sothane schedulam pagina averfa gegen den Tag hält, sich ergiebt, daß die verba initialia **gnädiger Herr**, so dann die letztere 6. Zeilen den Mühlens-Zins betreffend, mit diverfer Dinte geschrieben, folglich so da mehr suspect seyen, vid. HERRIVS de inspect. Ocul. §. 24. *ibique citat. Menoch.* Nechst-dem (4) die von Beklagten ob gleich ex Registratura Civitatis producirte Copie des quaeft. Verfaß-Briefs, Klägern von deswegen nicht zu statten kommen möge, cum expediti iuris sit, copias in Archivo licet repertas, probationem non conficere, BÖHMER. *Tit. X. de fide instrum. §. 8.* So dann (5) wir cum Dnn. Tubingensibus der einstimmigen Meinung seynd, daß um jemand zum Iuramento Credulitatis (als woruf bey den meisten puncten es hier ankommen will,) zu admittiren, oder dazu zu nöthigen, dergleichen bloße Muthmaßungen, so nur conscientiam dubiam vel scrupulosam erwecken könten, in Rechten nicht sufficient seynd: Wir auch (5) wegen dieser und anderer rechtlichen motiven, das deserirte Jurament in Ansehen der vier ersteren puncten vor unzulässig und ohnstatthafft ebenfals erachten.

So haben Wir jedennoch in Rechten nicht anders erkennen können, dann daß die beschehene Nydes-delation, in Ansehen des Fünften, Sechsten und Siebenden Puncts zu Recht beständig, Beklagte und Leuteraten auch in Ansehen deren ihr Gewissen zu eröffnen allerdings schuldig und gehalten auch Sententia a qua in so weit zu reformiren seye, und das aus folgenden erheblichen Ursachen. Es ist (1) nicht weniger außsündigen Rechtens, delationem Iuramenti, quod aliqua ratione ad decisionem causae facere, et effectum aliquem habere potest, a Iudice reiiciendam aut denegandam non esse; sententiam quoque tale iuramentum non admittentem, grauamen continere et appellationi locum facere. MEVIVS *d. part. 9. Decif. 76. num. 6.* CARPZOV. *lib. 3. Resp. 43. num. 14. seqq.* Daß es aber (2) in Ansehen der gemeldeten dreyen letzteren puncten mit gegenwärtiger Nydes-delation die nehmliche Verwandnuß habe, solches leget sich ab dem
Einhalt

Einhalt eines jeden klärlich zu Tage. Allermaafen, (3) um dasjenige so wegen der in Ansehen des Zoll-Regals pro iutione Camerae Regio-Electoralis militirenden starcken praesumption, so dann gegen die vorgeschützte praescriptionem immemoriam, wie auch des Einwurfs daß in den älteren Herzoglichen Confirmationen aller der beklagten Stadt zustehenden Privilegien, und Vorrechten, des Zolles nahmentlich Meldung beschehen, ic. von Hrn. Klägern gründlich und wohl deducirt worden, dermahlen anhehr nicht zu wiederholten. Ingleichen (4) wie doch mit Bestand geschehen könnte, dermahlen nicht weiter zu deduciren, daß die hieroben angeführte sedula anonymi, de Anno 1481. so schlechterdings, ohne einige attention, nicht verworffen werden könne; Gestalt dann Jcti Hallenses apud BÖHMERM d. l. in dem §. VIII. untersehten Responso, einem gleichmäßig nicht unterschriebenen, ja so gar extra Archivum aufgefundenen Document, ob antiquitatem, et quia aliud insigne adminiculum eidem accesserat, plenam probandi vim zuerkannt; Hier aber dasselbe so da weniger auffer Acht zu lassen ist, da die a parte adversa producirte copia Versatz-Briefs, auffer einem kleinen Umstand, den Mühlen-Zins betreffend, damit überein kommt. Es (5) allerdings an dem ist, daß wann den Beklagten, bey dem „Fünften Articul der Ahd darüber deferirt worden: „Ob sie gewis wüsten, glaubten, und versichert wären, daß die „producirte Copia Versatz-Briefs aus einem solchen Buch, so gar keinen „Glauben hätte, und woraus sie nie einige verlohren gegangene privilegia „angeführt, genommen seye? Und dann Dno. Tubingenles zwar davor gehalten: es komme bey diesem 5ten punct nicht darauf an, aus was vor „einem Buch diese Scriptur genommen worden, indem richtig, daß „dieselbe weder das Original, noch eine Copie von demselben seye. Wir jedoch unsere rationes, den Rechten nach von deswegen ganz anders subduciren müssen, weisen es (6) hier nicht auf eine einzele versflogene Copie ankommt, sondern diejenige so von Hrn. Burgemeister und Rath der Stadt Ulm producirt worden, aus einem alten in ihrer Registratur befindlichen Copial-Buch, worin die übrige sie angehende Diplomata, Chartae, Instrumenta alia, longa serie ebenfalls verzeichnet, hergenommen ist. Und dann (7) dergleichen Diplomataria, Chartularia, und Copial-Bücher, wie der in Arte Diplomatica hocherfahrne MABILLON *de Re Diplom. lib. 3. cap. 5.* des mehreren ausgeführt, zwar nicht von einerley Art und Eigenschaft, vielmehr in triplici differentia und entweder Historica, oder Authentica, oder aber medii generis seynd, keinem aber, von allen dreyen, omnis omnino probandi vis, und so gar fides historica, (quamdiu aliud non obstat,) nicht abzusagen stehet, zumahlen wann der

Besondere Umstand, wie hier, vorhanden, *quod longe ante controversiae qua de agitur originem conscripta sint*, dieserley Collectiones auch, gegen diejenige in quorum Archivis vel Scriniis asservata, zum Beweis inducirt werden. Dahingegen (8) die von Beklagten ad destruendam fidem Chartularii istius eingewandte argumenta von keiner Erheblichkeit seynd. Anertwogen (a) der Schluß sehr fehlsam ist, in dem Buch quaest. seye mit einem vorlängst aus der *mode* gekommenen Sate-Brief der Anfang gemacht, ergo seye allem übrigen darin begriffenen und besonders der Abschrift des Versaß-Briefs de anno 1370. kein Glauben bezumessen. Genug daß man ex antiquitate et historia Germaniae wohl weiß, was eine Sate gewesen, vid. LEIBNITZII *Collectan. Erymol. part. 2. pag. 51. et Glossar. Chaucic. d. verb.* Und daß dergleichen Sate-Brief oder Friedens-Sate, in den Zeiten, da arma civilia und das Faust-Recht die Oberhand gehabt, sehr frequent gewesen, *Idem, Scriptor. Rer. Brunsvic. tom. 3. pag. 190. 191.* Einfolglich wie jene, so auch das Diploma quaest. nichts fingirtes seye. Und wann gleich (b) dieser Codex membranaceus das von Beklagten so benante Hagemannische Copial-Buch nicht ist, so kan es doch wohl älter, oder mit selbigem aequalis, wo nicht majoris fidei seyn, als welches der Augenschein hiernächst ergeben wird. Daß aber (c) oftermeldtes Buch unter nichtswürdigen Sachen gefunden worden seye, ist zuforderst facti, annehßt genug, daß es in der Stadt-Registratur sich befunden, und wann gleich wegen der unleserlichen alten Mönch-Schrift, man ehe das Hagemannische neuere Copial-Buch seither gebraucht, oder weil der darin befindliche Inhalt in keine contestation gezogen, selbiges in langer Zeit nicht wäre aufgeschlagen worden, wird ihm doch, quamdiu aliud non obstat, die vis probandi nicht entzogen werden können. Eine gleiche Bewandniß hat es (10) mit dem unter der Nydes-delation begriffenen sechsten punct: „daß Beklagte gewis wüsten, glaubten und versichert wären, daß der Zoll und Mühlen-Zins von Herzog MAGNO Torquato, gloriosae Memoriae, ihren Antecessoribus, besage der Documenten keinesweges verpfändet und eingethan seye. Gestalten Magistratus Vlenfis eben darab den Inhalt der producirten Abschrift Versaß-Briefs vor wahrhaftig wird erkennen müssen, wann derselbe dem Copial-Buch, woraus selbige entliehen, sonst jederzeit völligen Glauben zugeschrieben, und zu Behauptung seiner privilegien auch anderer Gerechtsame, daraus den Beweis geführt haben solte. Im übrigen aber, ist dasjenige, so gegen diesen pt. der Nydes-delation, von Unformlichkeit der schedulae de anno 1481. et quod copiae in Archivo licet repertae per se nihil probent, wiederholt worden, alhier ganz ohnschlüssig. Noch weniger Anstand findet sich

sich (10) bey dem letzteren sub formula juramenti delati begriffenen punct:
 „daß Beklagte keine Scripturen und Nachrichten, woraus die Richtigkeit
 „des quaest. Pfand-Contracts wahrzunehmen, vorgefunden hätten. Damit
 ob wohl Beklagte und jegige Leuteraten in Ansehen des Original Versaß-
 Briefs de anno 1370. das juramentum editionis bereits abgelegt, so kan
 doch wohl seyn, daß auffer der im Chartulario conservirten Abschrift, noch
 andere Nachrichten in der Stadt Repositur vorhanden, so die ehemahlige
 existenz dieses Originals, mithin die Richtigkeit der Pfand-Verschreibung
 des weitem bekräftigen.

Wir haben dann, nach solchem allen, den Rechts beständigen Schluß
 zwar abgefasset, daß Beklagte über obgedachte drey letztere puncten des ih-
 nen deferirten Ahd's, ihr Gewissen zu erdfnen schuldig und gehalten seyen.
 Anbey jedoch in reiffliche Erwegung gezogen, daß wann das quaest. alte
 Copial-Buch, worab die producirte Abschrift entliehen, bey Königlichem
 Churfürstl. Justiz-Canzley producirt, und Klägern ad inspiciendum wird
 vorgeleget werden, allem vernünftigen Vermuthen nach, sich ein mehrez-
 res, auch wohl so viel darab ergeben könne, daß die Entscheidung dieser
 Sache auf Ablegung des deferirten juramenti litis decisorii nicht ferner an-
 komme. Gestalten ab dem Augenschein sich alsbald äußern wird, zu wel-
 cher, von obgemeldeten drey Sorten der Diplomatarien, das gegenwärtige
 zu referiren, und wann es authentisch, ob nicht der darab erscheinende Be-
 weis so vollständig, daß es keines Ahd's weiter bedürffe, etc. etc. deswe-
 gen wir dann die würckliche Ablegung des zuerkannten Ahd's, bis dahin in
 suspenso gelassen. etc. Actum Marburg. Mense Junio 1729.

Decanus Doctores und Professores der Juristenn-
 Facultät bey der Fürstlich Hessischen Uni-
 versität dajelbst.

Ab hac sententia, (sub Lit. G. inducta) ad Supremum Appellatio-
 num Tribunal Regio-Electorale Magistratus Vlzensis equidem prouoca-
 vit, denegatis vero, Lit. H. Processibus, eidem semet submisit, ac Li-
 brum vetustum, toties memoratum, in Cancellaria Iustitiae tandem pro-
 duxit. Quamvis autem inspectio illius extra omne dubium collocaue-
 rit, Codicem hunc membranaceum *Chartularium Urbis authenticum*,
 optimaque notae esse, Saeculo XV. confectum: super viribus tamen pro-
 bationis exinde petitae denuo acriter disceptatum. Chartulario dein vna
 cum Actis ad Dnn. Jctos Giesenses transmissis, secuta est Sententia Lit. I.
 Leuteratione vero a Dn. Actore rursus interposita, Dnn. Francofurtenses

in Sententia Lit. K. Diplomatarium pro authentico declararunt, quoad iuramentum tamen Iudiciale ab Actore iam antea delatum, priorem Sententiam *Marburgensem* plenissime confirmarunt. Exitus totius Controversiae tandem fuit, quod, cum Rei ne sic quidem acquiescerent, et Tribunal Iustitiae Regio-Electorale amicabilem compositionem post tot Litis anfractus inter Partes denuo tentare decreuisset, Camera Regia, ob causas sat graues, in istas condiciones cum Magistratu tandem conuenerit, vt hic ad Aerarium Regium certum canonem annuum in posterum persolueret, sumtus quoque ad conseruationem viarum, pontium, ipsiusque telonii de suo suppeditaret, vicissim vero perceptio Vectigalis, penes Urbem manere debeat.

§. XXV. Finem Dissertationi imponimus iisdem verbis, quibus *Vlr. HVBERTVS Tit. ff. de fide instrum. §. fn.* discursum suum de probatione per exempla claudit: Tu, ait, L. B. ex his aliisque supra dictis obserua, multa opus esse Iudicum prudentia in omni hac probationis materia. Non minori enim circumspectione circa probationem per Diplomataria (vt vt haec maioris auctoritatis) opus esse, ex hactenus dictis iam tum apparebit. Cautelas eo pertinentes, ad certa capita reuocatas, heic subiungere, animus equidem erat, impedimenta vero quae superuenerunt, solum nunc abrumperé, et haec aliaque, quae supersunt, peculiari specimeni reseruare, plane iubent.

T A N T V M!

* * * * *

A P P E N D I X,
D O C V M E N T A
E T
R E S P O N S A
E X H I B E N S,
A D
F A C T I S P E C I E M
I N D I S S E R T A T I O N E M E M O R A T A M,
P E R T I N E N T I A.

SCHEDVLA IN ARCHIVO CAMERAE REGIO-ELECTORALIS
DVCA TVS CELLENSIS REPERTA, VETVSTO CHARACTERE
SCRIPTA, QVAE LITI HVIC ANSAM SVPPEDITAVIT.

LIT. A.

Gnädige Herr,

De Stadt Uelken hefft vele Godhet van den olden Landes Herrn genaten, sonderlicken oek van Magnus mit der Keden betonomet, diße hefft im Jahre 1300 unde 70tig dißer Stadt den Tollen von den Wagen unde Waren, so dur Uelken gahn verkofft, up en Wederkop, wann er de Landes here das Koepgeldt iß 200 Thlr. weder betalet, iß de Tolle syne, de Bref daruf iß up dem Rathhuse. Es iß de Tolle nit allen, sondern oek sieff wichht. Mühlen Tinsß uth der groten Mühlen, dat Geldt ist egentlich CC. Marck Brunsch. Wehrung unde L. Marck Lüneb. Pfenninge, macket tho samen 200 Thlr. wann en so veht Gelt betalet, moth de Landes here den Tollen unde oek den Tinsß wedder hebben. Dut hebbe ick over Gnaden berichten thon. Uelgen MCCCCLXXXI.

 DECRETA CANCELLARIAE IVSTITIAE REGIO-
ELECTORALIS.

LIT. B.

Es wird Burgermeister und Rath der Stadt Uelken, der von dem Anwalde Königl. Cammer am 7ten dieses Monaths Jun. eingebrachten Implorationis etc. Copen communiciret, und daneben injungiret, den quaest. Kauffbrieff, samt denen dazu gehörigen Nachrichten, binnen 4. Wochen, in originali alhie zu ediren, oder falls sie was erhebliches oder zu Recht beständiges dagegen vorzuwenden hätten, solches binnen obiger Frist zu bewerckstelligen. Decretum in Consilio Celle den 16ten Jun. 1725.

LIT. C.

Es wird Anwald Königl. und Chur-Fürstl. Cammer, der, von Burgermeister und Rath zu Uelken, vorgestriges Tages, eingebrachten Einwendung ic. Copen communiciret, mit dem Bescheide: daß Imploraten Einwendens ohngehindert schuldig seyn; das gefoderte Instrumentum, binnen 4. Wochen, alhie zu ediren. Decretum in Consilio Zelle den 10ten Sept. 1725.

(L. S.)

Königl. Groß-Britannische zur Chur-Fürstl. Braunsch.
Lüneb. Justiz-Canzley zu Zelle verordnete Director
und Rätche.

E. von Gustedt.

 SENTENTIA A JCTIS WITTEBERGENSIBVS CONCEPTA,
CVM RATIONIBVS DECIDENDI.

LIT. D.

Auf Leuterungs-Schrift auch Vorbringen und erfolgte Wechsel-Schriften, in Sachen des verordneten Procuratoris der Königlichlichen und
Chur-

Chur-Fürstl. Braunsch. Lüneburgischen Cammer an einem, Syndicen, Bürgermeister und Rath der Stadt Uelzen, andern Theils: Erkennen Königl. Groß-Britannische zur Chur-Fürstl. Braunschweigisch-Lüneburgischen Cangeley verordnete Director und Rätthe zu Zelle nach gehabtem Rath der Rechtsgelehrten vor Recht:

Daß es der eingewandten Leuterung ungeachtet, bey dem am 10ten Septembr. des 1725ten Jahrs gegebenen, und in Actis sub Num. 4. befindlichen Decrete billig verbleibet, es könnte und wolte dann der Rath zu Uelzen durch drey oder vier ihres Mittels, so die beste Wissenschaft davon haben, vermittelst Eydess erhalten, und daß Er das in der Imploration sub Num. 1. beschriebene Original-Document, nicht habe, noch gefährlicher Weise abhanden kommen lassen, schwören, auf solchen Fall ist er mit der injungirten Edition billig zu verschonen, und sind die in dieser Sache verwendete Unkosten, aus bewegenden Ursachen, gegeneinander zu compensiren und aufzuheben, da hingegen des Cammer-Procuratoris Suchen in Actis sub 43. fol. 54. seqq. noch zur Zeit und so viel gegenwärtigen Process anbetrifft, nicht Statt hat. **Von Rechts wegen.** Publicatum Celle den 16ten Julii 1727.

(L. S.)

Eingevolet von Wittenberg.

E. von Gustedt.

Von Hagen nomine Königl. Cammer hath Abschrift der Urtheil et rationum decidendi und bedanckte sich in proficuis quoad contraria competentia reservans. Secretar. Brandes in simili.

RATIONES DECIDENDI.

Dieweil dasjenige, so wider die Formalia der prosequirten Leuterung erinnert worden, dahero nicht attendiret werden mögen, weil dem Rathe zu Uelzen das beneficium restitutionis in integrum zustehet, auch ad litem abbreviandam ex officio darauf zu sehen gewesen, so viel die materialia aber anbetrifft, aus denen Rechten bekandt ist, daß dem Filco ohne Unterscheid, es mag der Gegentheil Klägers oder Beklagten Stelle vertreten, alle und jede Documenta zu ediren sind, solches auch im gegen-

genwärtigen Falle um desto mehr zu beschehen ist, da die Sache die Zoll-Gerechtigkeit anbetriefft, welche von Imploraten absque titulo nicht füglich exerciret werden mag, anbey auch, daß dieselben ein solches Documentum, als zu ediren verlangt wird, besitzen, dahero hinlängliche Vermuthung ist, weil nicht nur der Rath eine Abschrift davon heraus gegeben, und da der Contract mit ihnen vormahlen geschlossen, gar wohl zu glauben ist, daß sie das Original ebenmäßig in Händen haben, und besitzen, sondern auch die Beilage sub O. in Act. sub num. 17. besaget, daß der errichtete Contract zu Rathhause sich befinde, welches um desto weniger aus denen Augen zu sehen ist, da aus dem dato erscheinet, daß dieser Bericht und Attestat sehr alt, und bereits Anno 1481. ausgefertigt worden, amissio und mutatio aber facti ist; Endlich auf die in Actis sub num. 43. fol. 54. seqq. gebrauchte Eydes-delation in gegenwärtigem Process dahero nicht gesehen noch darauf erkannt werden mögen, weil außer dem juramento editionis viele andere facta vorbracht worden seyn, welche nicht zu der anjeho angestellten Actione praeparatoria und da die Imploration sub n. 1. bloß auf die editionem des gesuchten documenti gerichtet ist, sondern zur künfftigen Haupt-Action gehdren, da es sich denn weisen wird, wie weit bey solchen Umständen die producirte Abschrift zu attendiren sey.

So ist von uns gesprochener massen, jedoch mit Vergleichung derer Unkosten, weil beyde Theile einigen Schein von sich gehabt, billig erkannt worden.

DIPLOMA MAGNI TORQVATI, DVCIS BRVNSVICENSIS,
DE ANNO MCCCLXX. QVO TELONIVM, DE CVIVS RELVITIONE
AGITVR, SENATVI ET CIVIVS VLSSENSIBVS PRO CERTA
PECVNIAE SVMMA CONCESSIT.

LIT. E.

Man der Gnade Godes We MAGNVS Hertoge to Brunsch. un to Lüneborg bekennet openbahre en deßen Breve, dat Wy den wisen bescheden Lüden, unsen leven getruen Rattmannen, Börgern un der ganzen Mannheit unser Stadt Uelken hebben gesat und settet, jehgenwardigen an deser Schrift unsen Toln in der sulven unser Stadt Uelken mide allem Rechte un Tohörige, alse he dar belegen is, un to allen Jahren ses Wich Himdden Roggen Geldes, de We in der sulven Stadt hebben, in der overn Molen, un alsodaner
Rechtig-

Stechtigkeit, als man uns den Roggen ut der sülvten Molen pleget to be-
redene, twe Hundert lodege Marck Brunschw. Were un Lüneburger Wiche,
te, un vor vestig Marck Lüneburger Pennige, de se Uns in redenem Gelde
na Willen antwerdet hebben in dñßer Wiese, dat We, unse Erven
den sülvten Tolu und Roggen Gülde mogen van en weder
losen vor dat vorbemelte Geld, wan We willet, un de Lo-
sing solle We in vier Wecken vorkündigen. Wan We en denne de
Losinge kündiget hebben, so solle We en und willet de vorschreven
200 ledig Marck in Brunschwickscher Were und Lüneborger
Wichte um de vestig Marck Pennige als hier vorschreven
steyt unbeworn betalen binnen unser Stadt Uelgen, also dat
en dat Geld van uns brücklicken werde, wanne se denne van uns aldus be-
talet sind, so süllen se uns, unsen Erven un Nachmelingen, Unsen vorbe-
nandren Tolu und Roggen Gülde unbeworn weder antworten, ane jeni-
ger Hande, Hinder und Wederspracke, alldewillen We aver den Tollen
un Roggen Gülde van un um dat vorbemelte Geld nicht weder losen, alse
hier verschreven stent, so süllet se dat brücklicken beholden un be-
sitten ane unser, unser Erven un Nachmelinge Hinder- und Wernisse,
were ock, dat se unse Ammeht Lide este Bogede eder jemand an desen ver-
schrevenen Tolu un Roggen Gülde hindern wolte, dar sülle We un wil-
len se van entledigen. Ane ener grottern Bekändniß desen vorschrevenen
Dinge hebben We unse Ingesegel hanget laten an desen Brev, de geben
is na Godes Bort, dritthundert Jahr in dem seventeysten Jahre an
Synte Marcus Tage des hilgen Evangelisten.

Das vorstehende Copen aus einem alten Buche in Pergament, wor-
innen verschiedene Privilegia mit Mönchen-Schrift beschrieben,
extrahiret und selbige nach gehaltenen Collation mit diesem darin-
nen mir vorgezeigten Briefe gleichlautend befunden habe, solches
attestire ich praevia requisitione mittelst Beysehung meines Nota-
riat-Signets und Petschafft. Uelgen den 28. May 1726.

(L. S.)

Conrad Francken, Imper. aut Not.
jurat. et immatr.

SENTENTIA A JCTIS TVBINGENSIBVS CONCEPTA,
CVM RATIONIBVS DECIDENDI.

LIT. F.

In Sachen Rechtsens sich haltend zwischen dem Königl. Groß-Britannischen und Chur-Fürstl. Braunschweig-Lüneburgischen Cammer-Anwaldt, Klägers eines, so dann Bürgermeister und Rath der Stadt Nelsken andern Theils; Erkennen Königl. Groß-Britannische zur Chur-Fürstl. Braunschw. Lüneb. Justiz-Canzley des Herzogthums Zelle verordnete Director und Ráthe auf eingeholten Rath ohnpartheyischer Rechts-Gelehrten vor Recht: Daß der von Klägern denen Beklagten Num. Act. 64. deferirte Endt als ohnstatthafft und überflüßig abzuschlagen; Inmassen wir denselben hiermit abschlagen, die Unkosten aber aus bewegenden Ursachen compensiren und vergleichen, **von Rechts wegen.** Publicatum Zelle den 6ten Decembr. 1728.

(L. S.)

Eingeholt von Tübingen.

E. von Gustedt.

Von Hagen nomine Kläg. committirt ad audiendam public. Sententiae und ließ Abschrift davon wie auch von denen rationibus decidendi bitten. Secret. Brandes nomine Beklagten bath Abschrift der Urthel et Rationum Decidendi und bedanckte sich.

RATIONES SENTENTIAE.

Damit nun aber die bey Ablassung dieser vorstehenden Urthel von Uns Subsignirten absonderlich ponderirt und considerirte Rationes in Compendio vorstellig gemacht werden;

So ist es an deme, daß der Königl. und Chur-Fürstl. Herr Cammer-Procurator in priori Instantia vorgetragen: Es hätte die Stadt Nelsken den Zoll und 5. Himbten Mühlen-Zinß in Anno 1370. von damahlen regierenden Herzogen zu Lüneburg Glorwürdigsten Andencens wiederkäufflich an sich gebracht, wovon der auf Pergament geschriebene Kauff-Brieff in Curia

Curia Vlcensi annoch vorhanden, welchen mit andern dazu gehöri- gen Documentis Er zu ediren gebethen.

Act. Num. 1.

Nun haben die Beklagte von diesem Documento und Contract nichts wissen wollen. Endlich aber ist eine alte Scriptur de Anno 1481. producirt, Krafft deren der Zoll zu gedachtem Uelken, von Herzog Magno Torquato um 200. Rthlr. wiederkäufflich überlassen, und davon der Brief auf dem Rathhaus sich befinden solle.

Act. num. 17.

Dessen obgeacht die Beklagten diesem Asserto widersprochen, erst- besagte alte Scripturam anonymi weder zum Beweis hinlänglich, noch auch in rei veritate fundirt gehalten, deswegen der klagende Herr Anwaldt dem Magistrat der besagten Stadt das Juramentum Editionis deferirt.

Act. num. 43.

Welches auf eingehohlte Urthel Da. Jctorum Vitebergensum

Act. num. 52. et 53.

Durch drey Aelteste aus dem Rath als Bevollmächtigte dahin wirk- lich abgelegt, daß der Magistrat das in des Klägers Implorations-Schrifft num. Act. 1. beschriebene Original-Document weder habe, noch gefähr- licher Weise abhanden kommen lassen.

Act. num. 60. et 61.

Auf dieses hin hat Herr Cammer-Anwald novam Actionem (wie er es selbst nennet) instituirt, und denen Beklagten abermahln ein Jurament über folgende puncta deferirt:

- (1) Daß die Herren Bürgermeister und Rath nicht wissen, noch glaub- ten, daß das geforderte Original des quaest. Documents de Anno 1370. wovon sie bereits eine Copen aus einem in Curia befindli- chen Copial-Buch ad Acta producirt, und welches sie anjeho nicht mehr zu haben noch gefährlicher Weise abhanden gebracht zu haben, beschworen, jemahlen vorhanden gewesen, und daß
- (2) Die in dem Copial-Buch befindliche Abschrift von dem wirk- lichen authentico genommen, injuria temporis aber verlohren, noch ehedem

- (3) Von einem beendigten Rathß-Bedienten in das Copial-Buch eingetragen, sondern
- (4) Gewiß wüßten, glaubten und versichert wären, daß das Original de Anno 1370. nie existirt, der Inhalt dessen fingirt, und falsch, die producirte Copia auch
- (5) Aus einem solchem Buche, so gar keinen Glauben hätte, und woraus sie nie einige verlohren gegangene Privilegia angeführt, genommen, nicht minder
- (6) Der Zoll und Mühlen-Zinß von Herzog Magno glorwürdigsten Andenkens ihren Antecessoribus besage der Documenten keines Weges verpfändet und eingethan seye; Sie auch endlich
- (7) Gar keine Scripturen und Nachrichten, woraus die Richtigkeit des quaest. Pfand-Contracts wahrzunehmen, vorgefunden, wie zu sehen

Act. num. 64.

Nun hat Herr Kläger schon in voriger Instanz sein petitum auf die delationem Juramenti über erstgedachte Puncta formirt.

Act. num. 43.

Es haben aber Domini JCTi Vitebergenses dieselbe zu erkennen Bedenken getragen, dieweilen zu der damahl ad editionem Instrumenti intentirten Actione praeparatoria die mit einschlagende Facta nicht gehören, und diese erst bey der Haupt-Action zu untersuchen seyen.

Act. num. 53.

Nun scheint es zwar, daß da anjeho denen Beklagten der Judicial-End über obige Puncta von dem Herrn Klägern an den Hals geworffen worden, dieselbe solchen nicht decliniren können, sondern denselben ohnumgänglich zu praestiren haben, so daß Ihnen auch die Facultas hoc juramentum quod ipsorum propria facta, scientiam credulitatem aut ignorantiam concernirt, quae in ipsorum animo consistit, et de quibus Actori deferenti non aequae constat, nicht einmahl competirt,

per doctrinam B. Lauterbachii Tr. Syn. de Jurej.

§. 5. num. 85.

Und es also manifestae turpitudinis anscheinen will, nolle nec jurare, nec in casu, quando hoc permissum, quod in praesenti cessat, illud referre, vt JCTus loquitur

in L. 38. ff. de Jurejurand.

Dessen

Dessen ohngeachtet finden wir des Herrn Klägers Formulam Juramenti delati also beschaffen, daß wir dieselbe salvis melioribus vor admissibel nicht halten können, wann wir die oben angeführte 7. Puncta genauer einsehen und betrachten, dann da hat der beklagte Bürgermeister und Rath schwören sollen, 1. daß sie nicht wüßten noch glaubten, daß das Documentum quaest. jemahlen vorhanden gewesen; Nun haben aber dieselben bereits in voriger Instanz eydlich behauptet, daß sie dieses Document nicht haben, noch auch abhanden kommen lassen, ob es aber jemahls in rerum natura gewesen? inportirt nichts, wann selbiges nicht mit ihrem Wissen und durch ihre Schuld verlohren gangen, dessen sie sich aber bereits purgirt, und da selbiges vor bald 4. Seculis, nemlich in Anno 1370. gefertigt seyn soll, so hat dieses in so langer Zeit gar wohl verlohren gehen können, ohne daß der jetzige Magistrat ein richtiges vestigium davon finden können, also ob dieses Original jemahln vorhanden gewesen? zu schwören nicht in dem Stande seyn;

Und dieses eben so wenig, als sie den 2ten Punct des deferirten Juraments, nemlich, daß sie nicht wissen noch glauben, daß die in dem Copial-Buch befindliche Abschrift von dem würcklichen Authentico genommen, injuria temporum aber verlohren gegangen, beschwören können, wohl betrachtet diese Copia in Anno 1481. datirt, also der beklagte Magistrat ohnmöglich wissen kan, wie es vor 3. Seculis mit dieser Abschrift hergegangen, ob sie von dem Original copiirt, oder erdichtet worden?

Welche Länge der Zeit auch den 3ten Punct, ob nemlich diese Abschrift von einem beeyndigten Raths-Bedienten in das Copial-Buch eingetragen worden seye, dergestalten dunkel macht, daß die Beklagten über diese ihnen ganz ohnbekante Sache zu schwören nicht angehalten werden mdgen. Und zwar der Fiscalische Herr Anwaldt das deferirte Jurament auf der Beklagten Credulitatem, daß sie nemlich all obiges eben so wenig glauben, als wissen, eingerichtet, welche Credulitas in antiquis de Jure sufficient ist. So sehen wir jedoch nicht, aus was vor fundament, die Beklagten in eine justam Credulitatem gesetzt werden könnten, so daß sie ihr Gewissen per Juramentum Credulitatis zu purgiren angestrengt werden könnten, indeme es zumahl in dieser alten dunkeln Sache nicht auf ihre conscienciam scrupulosam aut dubiam ankommt, sondern ad Juramentum Credulitatis solche rationes und argumenta in medio seyn müssen, welche in animo jurantis justam credulitatem zu erwecken und zu bevestigen capable sind.

Ita vt non sufficiat suspicio vel opinio, qua quis in neutram partem firmiter et constanter inclinatur, sed necessaria sit credulitas et quidem rationabilis, vt nimirum quis id, quod est in quaestione, ita sese habere, vt afferit, vel non habere certo sine dubietate et vacillatione, credat, et quidem ex iustis et probabilibus indiciis et causis inductivis, quod si enim nimia credendi facilitas et credulitas temeraria culpae annumeratur, multo magis peccatum et inexcusabilis levitas ac temeritas sit, eandem iurejurando confirmare, Testem ac Vindicem Deum irreverenter invocare,

B. Lauterbach. Disp. de iuramento Credulitat. part. prior. C. 21. Jung. I. G. Reichel in Disp. de vera iuram. Credulit. natur. et indole. §. 14.

Es kan aber der beflagte Magistrat keine versicherte Nachricht oder justam Credulitatis causam anders woher, als aus dem Originali haben, welches aber, daß es nimmer vorhanden, sie bereits mediante iuramento beglaubt, bey welchen Umständen es dann ad causae decisionem et Reorum condemnationem (wohin doch dieses Jurament abzwecket) noch lange nicht genugsam seyn würde, wann gleich die Beflagte ohne genugsame Ursache glaubten, daß das quaest. Document richtig und gewiß vorhanden gewesen, noch vielweniger aber, da dieselbe nach dem 4ten Punct des deferirten Juraments nicht gewiß wissen, glauben und versichern können, daß das quaest. Original nie existirt, der Inhalt aber fingirt und falsch seye; denn weil sie Anno 1370. da dieses soll aufgerichtet worden seyn, nicht gelebt, und damahlen in Officio Magistratus gestanden, so ist per rerum naturam nicht möglich einige Kundschafft davon zu haben, welches alles auch von dem 6ten Puncten, daß nemlich Herzog Magnus glor. mem. den Zoll und Mühsen Zins quaest. besage d. Documenti der beflagten Stadt nicht verpfändt, in alle Weg zu sagen ist, massen das Original-Document nicht vorhanden, die Copia quaest. aber de Anno 1481. diejenige requisita nicht hat, welche ad fidem Judici sive per se sola, sive accedente Juramento Credulitatis reorum faciendam erfordert werden, dann ob zwar verschiedene Rechts-Lehrere in denen Gedancken stehen, daß die Copiae et Exempla ex Archivis productae plenam fidem meritiren, prout tradunt

- Carpzov. Jur. Forens. Part. 1. Const. 17. def. 38.
- Knipschild. de Civitat. Imperial. Cap. 12. num. 12.
- Schrader. Conf. 5. num. 25.

So wird jedoch die *contraria Sententia* von andern mit besserem Grund behauptet, und dergleichen *ex Archivo licet depromptis Copiis*, *fides probandi* keines Weges zugestanden, *vti pluribus videri potest apud*

Bertrand. *Consil.* 28.

Pruckmann. *Vol.* 1. *Conf.* 47. *num.* 17.

Nic. de Passcrib. de *Scriptur. Privat. cap.* 1. *quaest.* 2. *n.* 8.

Ant. Matthaei *Disp.* 9. *C.* 63.

Fritsch. de *Jure Archivi Cap.* 7. *num.* 44.

Brunnem. ad *L.* 10. *ff.* de *probat. et ad L.* 2. *ff.* de *Fide instrum.*

Bardili *part. prior. Exerc.* 46. *Concl. For. Conclus.* 5.

Quid enim sola custodia vel locus ad fidem amplius conferre potest, quaerit consentiens

Struv. *Ex. ad n.* 38. *C.* 31.

Und obschon ferner einer solchen Copey in antiquis obangeführte Doctores mehreren Glauben zuschreiben,

Jung. Bardili et Struv. *d.* 1.

So ist doch in proposito hauptsächlich zu consideriren, daß die alte *Scriptur* de Anno 1481.

Act. num. 1.

nicht einmahl den Nahmen einer Copey von der in Anno 1370. zwischen dem Herzog Magno Torquato *Glor. mem.* und der Stadt Uelken praetense wiederkäuflich errichteten Verpfändung des quaest. Zoll und Mühlenzinses meritire, sondern weiter nicht als eine über 100. Jahre hernach von einem ganz ohnbekandten an seine auch ohnbekandte gnädige Herren geschriebene missive seye. Deren einfolglich nicht so viel eingeräumet werden kan, als einer von dem Contract und darüber aufgerichteten Instrument in extenso genommenen Copey und es dahero auch nicht darauf ankommt, aus was vor einem Buch diese *Scriptur* genommen worden? als worauf der Herr Kläger in dem 5ten Punct des *descripten Juramenti reflectirt*, indeme richtig, daß dieselbe weder das *Original*, noch eine Copey von demselben ist.

Der 7te und letzte Punct, darauf der beklagte Magistrat schwören sollen, nemlich, daß sie gar keine *Scripturen* und Nachrichten, woraus die
Richtig:

Wichtigkeit des quaest. Pfand-Contractes wahrzunehmen, vorgefunden, gehört eigentlich ad Juramentum editionis, welches die Beklagte schon in voriger Instanz abgeschworen, so wird auch durch diesen Act auf eine probationem ordinariam per instrumenta abgezweckt, welche beide modi probandi ordinarius sc. et extraordinarius per Juramenti delationem super eodem Libello, vel Articulo nicht zugleich admittiret werden.

Mevius P. 8. Decision. 333.

Linckor. Cent. 3. Decif. 367.

Carpzov. P. 1. Const. 12. Def. 29.

Stryck. Cautel. Jurament. Sect. 2. num. 50. seqq.

Die Unkosten haben Wir um Willen die Sache einer Seits den Fiscum, auf der andern aber eine Commun betrifft, zumahlen in einer so alt und dunkeln Sache zu compensiren vor billig erachtet. Alles jedoch talvis temper melioribus, zu Beforderung der heilsamen Justiz unter begedruckten Unseres Collegii Insiegel. Actum in Collegio nostro Tubingen den 24ten Octobris Anno 1728.

(L. S.)

Decanus

und andere Doctores der Juristen,
Facultät bey der Hoch-Fürstl. Wür-
tembergischen Universität daselbsten.

SENTENTIA, QVAM JCTI MARBVRGENSES
CONCEPERVNT, CVM RATIONIBVS DECIDENDI,
DISSERTATIONI S.VB- LIT. G. IAM
INSERTA.

SENTEN-

 SENTENTIA A SUPREMO PROVOCATIONVM TRIBUNALI REGIO ELECTORALI LATA.

LIT. H.

Auf die von Bürgermeistern und Rath der Stadt Nelsken, Imploranten, wider eine in Sachen dererselben, entgegen den Anwald Unser Cammer, Imploraten, in puncto editionis modo reuotionis, am 9ten Jan. vorigen Jahrs bey Unser Justiz-Cansley allhier erdffnete Urthel, eingewandte Appellation und desfalls den 22ten Mart. darauf übergebene Introduction und Justificationem wird von Uns, von Gottes Gnaden GEORG dem Andern, König von Groß-Britannien &c. nach eingesehenen Actis nummehro zum Bescheide ertheilet; Weilen wegen des iten Gravaminis Imploranten per sententiam a qua eigentlich nichts aberkant, in Betracht die Urthels-Versaffer, wie aus der Sentenz so wohl als rationibus decidendi ersichtlich, der rechtlichen Meinung gewesen, es würde nach Producirung des Buches quaest. der Eides-Leistung vielleicht gar nicht bedürffen, oder doch wenigstens mit mehrerer Sicherheit alsdenn dieserhalb können erkant werden, wobey Imploranten annoch unbenommen bleibet, nach edirtem Buche quaest. wegen der formulae delati iuramenti, auch derer in derselben nicht vor unstatthafft erkantten 3. letzterer Puncte halber, allenfalls die Nothdurfft gebührend vorzustellen und fernerweiter rechtlichen Hülffe zu gewärtigen; das 2te Gravamen aber nicht vor erheblich zu achten; So kan der eingewandten Appellation nicht deseriret werden. Celle den 18ten Jan. 1731.

Ad Mandatum.

 SENTENTIA A JCTIS GISSENSIBVS CONCEPTA,
 CVM RATIONIBVS DECIDENDI.

LIT. I.

In Sachen des Königl. Groß-Britannischen und Chur-Fürstl. Braunschweig-Lüneburg. Cammer-Anwaldts, Klägers, an einem, entgegen und wider Burgermeister und Rath der Stadt Nelsken, Beklagten an andern Theil: Erkennen Königl. Groß-Britannische zur Chur-Fürstl. Baring. Clav. Dipl., K k k Braun-

Braunschweig-Lüneburg. Causalesey verordnete Director und Rätthe auf eingehohnten Rath auswärtiger Rechts-Gelehrten für Recht: Daß nunmehr Beklagte den ihnen deferirten Eyd zwar abzulegen, jedoch nur allein darüber zu schwören schuldig seyn, daß sie niemahlen andere Scripturen und Nachrichten vorgefunden, woraus sie nicht nur die Richtigkeit des quaestionirten Pfand-Briefes de Anno 1370. sondern auch dieses wahrnehmen können, daß ihre Vorfahren, so wohl als sie selbst den Zoll bishero anders nicht als wiederkäufflich besessen, dannenhero allerdings glauben, daß solchen Zoll ihre Vorfahren justo titulo acquiriret und bisdahero besessen haben; Sie thun nun solches oder nicht, so erget nichts desto weniger in dieser Sache, was Recht ist. Von Rechts wegen. Publicatum Zelle den 16ten Octobr. 1732.

(L. S.)

Eingeholt von Gießen.

E. von Gustedt.

Procurat. Frensdorff ex Substit. des Cammer-Anwalts von Hagen, bath Abschrift der Urthel und Rationum Decidendi, in proficuis sich bedankend, quoad contraria competentia reservirend.

Secret. und Procurat. Brandes, nomine Burgermeister und Rath zu Uelken in simili.

Schneider.

RATIONES DECIDENDI.

Es hat die Königl. und Chur-Fürstl. Braunschweig-Lüneburgische Cammer, durch ihren Procuratorem vortragen lassen, es hätte die Stadt Uelken den Zoll und 5. Himbden Mühlen-Zins in Anno 1370. von damahlen regierenden Herrn Herzogen zu Lüneburg gloriwürdigsten Andenkens wiederkäufflich an sich gebracht, wovon ein auf Pergament geschriebener Kauff-Brieff in Curia Ulcensi amnoch befindlich seye, mit Bitte, dem Stadt-Magistrat dessen Edition nebst anderer dazu gehöriger Documenten zu injungiren.

Act. num. 1.

Als nun nach langem tergiversiren derer Beflagten

Act. num. 3. 5. 12. 16. 20.

endlich von denenselben eine Copia des Kauff-Briefes mit verschiedenen andern Nachrichten wegen der Mühlen-Zins produciret,

Act. num. 28.

von Seiten des Herrn Cammer-Procuratoris wegen vermutheten existenz des Originalis das Juramentum editionis deferiret worden,

Act. num. 43.

Ist darauf a Dominis Jctis Wittenbergenibus erkannt worden:

Daß es der eingewandten Leuterung ungeachtet bey dem am 10ten Septembr. des 1725ten Jahrs gegebenen, und in Actis sub num. 4. befindlichen Decreti, wodurch Beflagten das geforderte Instrument binnen 4. Wochen zu ediren schuldig erkannt worden, billig verbleibe, es könten und wollten dann dieselbe durch 3. oder 4. ihres Mittels, so die beste Wissenschaft davon hätten, vermittelt Eydes erhalten, und schwören, daß sie das Original-Document nicht haben noch gefährlicher Weise abhanden kommen lassen, auf welchen Fall sie mit der injungirten Edition billig zu verschonen wären.

Act. num. 52. et 53.

Weshalben durch die 3. Aeltesten aus dem Rath, als Bevollmächtigte der Eydt dahin abgeleget worden, daß sie das Original-Document weder hätten, noch gefährlicher Weise abhanden kommen lassen.

Act. num. 60. 61. et 62.

Worauf der Herr Amwaldt der Königl. Cammer seine gethane Klage, daß die Stadt Uelzen den Zoll und Mühlen-Zins wiederkäufflich besitze, mithin solche der Königl. Cammer gegen Erlegung des Pfand-Schilling abzutreten schuldig seye, wiederhohlet; und denen Beflagten deswegen ein Jurament über verschiedene

sub num. Act. 64.

befindliche Puncta deferirt hat, mit angefügter Bitte, dieselbe zu einer positiven Erklärung auf das deferirte Jurament zu vermögen, oder da solches nicht praestiret werden würde, zu erkennen, daß Bürgermeister und Rath zu Uelzen das ihnen antichretice überlassene pignus gegen Erlegung des

Pfand-Schillings zu extradiren, auch eine behdrige Liquidation deshalb abzuliegen gehalten seye,

dict. Act. num. 64.

Wogegen Beklagte excipiendo eingewendet; daß erst besagte alte Copen, welche von einem Anonymo geschrieben worden, weder zum Beweiß hinlänglich, noch auch in rei veritate fundiret seye, und erachteten sie sich nicht schuldig das deferirte Juramentum abzulegen, weiln solches eines Theils ante sententiam allschon deferiret, darinnen aber übergangen, und in judicando darauf nicht reflectiret worden, andern Theils aber in solchen terminis bestehe, daß Sie solche anzunehmen sich nicht schuldig erkannten, mit Bitte, den Herrn Cammer-Procuratorem mit seiner Klage und praetendirten Eydes-Delation nebst Erstattung der Unkosten abzuweisen.

Act. num. 69.

Allein es hat dieser den fidem dieser alten Copen best möglichst zu erhalten gesucht, und wegen der objicirten Exception rei judicatae in puncto delati juramenti regeriret, daß in angeregter Sentenz und derselben angefügten rationibus decidendi ihm die delatio juramenti vorbehalten seye.

Act. num. 74.

Als nun Beklagte ihre Nothdurfft darauf duplicando eingebracht,

Act. num. 78.

sind praevia submissione in causa, Acta abermahl ad impartiales JCTos verschickt und folgendes Urthel von denen JCTis Tubingensibus eingesandt worden:

Daß der von Kläger denen Beklagten num. Act. 64. deferirte Eyd als ohnstatthafft und überflüßig abzuschlagen seye.

Act. num. 82. et 83.

Wider dieses Urthel hat Kläger intra decendum Leuterung interponiret, und deren Justification zugleich mit übergeben.

Act. num. 84.

Beklagte aber die vermeintliche Gravamina zu elidiren sich beflissen,

Act. num. 89.

und sind abermahls Acta an auswärtige Rechts-Gelahrten verschicket, und von denen JCTis Marburgensibus zu Recht erkannt:

Daß

Daß nunmehr aus den Acten so viel zu befinden seye, daß die von Klägern denen Beklagten sub num. Act. 64. beschene Eydes- Delation in Ansehen aller und jeder der darunter begriffenen 7. Punkten, vor ohnstatt- hafft und überflüssig nicht zu halten, oder dergestalt abzuschlagen, wohl aber noch zur Zeit auszufehen, Beklagte hingegen zuorderst schuldig und gehalten seyen, dasjenige in ihrer Registratur befindliche Buch, woraus Sie die Copia Verfaß- Brieffes de Anno 1370. den Zoll und Mühlen- Zins zu Nelsken betreffend, bereits ediret haben, bey der Königl. Canzley zu produciren.

Act. num. 91. et 92.

Nachdem nun wider dieses Urthel nomine des Stadt- Rathes der Procurator Brandes intra decendium Schedulam remediorum suspensivorum exhibiret,

Act. num. 93.

nachgehends aber das remedium appellationis von demselben eligiret, acta requiriret, und um ein documentum requisitionis gebethen,

Act. num. 95.

Solches auch zwar gegeben,

Act. num. 96.

aber dannoch praevia inspectione actorum,

Act. num. 97.

die Appellation abgeschlagen worden,

Act. num. 103.

So ist ab Seiten ermeldten Stadt- Rathes, der letztern Sentenz zu folge, das in dassiger Registratur befindliche Buch, woraus die Copia des Verfaß- Brieffes de Anno 1370. den Zoll und Mühlen- Zins zu Nelsken betreffend, genommen, in dem hierzu anberaumt gewesenem termino produciret, und daraus ein Extract der darinnen befindlichen pieces verfertiget worden,

Act. n. 107.

Und haben beyde Theile ihre Nothdurfft darauf in Schrifften ge- wechselt.

Act. num. 110. 113. et 120.

Worauf Acta abermahl inrotulirt und zum Spruch Rechtens an Uns verschicket worden. Daß es demnach in dieser Sache lediglich darauf ankommt, ob das producirte Copial-Buch also beschaffen sey, daß die darinnen enthaltene Copeyen, mithin auch die quaest. Copey eines Wiederkauff-Brieffs über den Zoll de Anno 1370. deperditis originalibus plenam fidem machen, verfolgliche Beklagte, schuldig und gehalten seyen nach Inhalt dieses Wiederkauff-Brieffes den Zoll an die Königl. Cammer wiederum abzutreten, oder doch allenfalls; nummehr den ihnen deferirten Eyd, nach Maßgab derer bey der Marburgischen Urthel befindlichen rationum decidendi dahin abzulegen gehalten seyen, „daß (1) sie gewiß wüsten, glaubten und versichert wären, daß die producirte Copia des Versaß-Brieffes de Anno 1370. „aus einem solchen Buche, so gar keinen Glauben hat, und woraus sie nie einige „verlohren gegangene Privilegia angeführet, genommen sey, und daß (2) „Beklagte nicht minder gewiß wüsten, glaubten und versichert wären, daß „der Zoll und Mühlen-Zinß von Herzog Magno Torquato ihren Antecessoribus besage der Documenten, insonderheit des quaest. Documenti „de Anno 1370. keines Weges verpfändet und eingethan sey, (3) auch sie „keine Scripturen und Nachrichten, woraus die Richtigkeit des quaest. „Pfand-Contracts wahrzunehmen, vorgefunden.

Ob nun aber wohl (1) bey dem producirten Chartulario oder Copial-Buch keine solche Umstände sich hervor gethan, daß mit Bestand Rechtens behauptet werden könnte, daß selbiges gar keinen Glauben verdiene, vielmehr (2) verschiedene kräftige Argumenta angeführet worden, wodurch fides hujus Chartularii und deren darinn enthaltenen abschriftlichen Chartarum nicht wenig also und dergestalt bestärcket wird, daß demselben auch in Foro vis probandi um daweniger denegiret werden kan, weil man (3) allhier in facto antiquo versiret, in antiquis autem non requiritur exacta et plena probatio, sed leviores probationes sufficiunt, indiciaque et conjecturae passim admittuntur,

Herm. Vultejus Vol. 1. Consil. Marb. 16. num.

51. seq.

allermassen (4) dieses Chartularium nicht erst neuerlich oder kurz vor erhobenem Proceß verfertigt worden, sondern eine sehr alte Collection ist, welche allem Ansehen nach in dem 15. Seculo, und zwar wie aus denen bey verschiedenen Rubriquen befindlichen Worten, **außer Unser Stadt, Unsers**

Unsers Rathes, wir von Uelzen, sehr wahrscheinlich ist, von einem Mitglied des Rathes zusammen getragen worden, von diesem aber (5) daß er sich die Mühe gegeben haben würde, solche Diplomata und Chartas, welche tempore Collectionis keine Authorität mehr gehabt haben, zusammen zu tragen, keines Weges zu vermuthen, vielweniger (6) glaublich, daß die Continuation dieses Chartularii vermuthlich ebenfalls von einem Rathes-Mitglied geschehen seyn würde, wann man solches vor eine aus der mode gekommene alte, nichts geltende Charteque angesehen hätte, welches (7) Beklagten mit desto wenigern Bestand Rechtsens fürgegeben haben, je deutlicher nunmehr sich zu Tage geleyet hat, daß dieselbe in termino productionis kein einiges aus der mode gekommenes und unnützes Document zu allegiren gewußt, vielmehr sämtliche darin befindliche Chartae so beschaffen sind, daß dieses Buch nicht nur überhaupt für eine beglaubte Collection zu halten, darinn die ältesten Privilegia und andere Diplomata et Chartae der Stadt Uelzen abschriftlich enthalten sind, sondern auch (8) der Rath in der Stadt Uelzen auf verschiedene derselben, originali forte deperdito, wirklich noch heutiges Tages provocirt, gestalten dann (9) Beklagte in andern mit der Herrschaftlichen Stadt-Boigten Uelzen obschwebenden Processen öftters declariret, daß die mehreste Privilegia bey ehedem entstandenen Brand verlohren gangen, und daher allemahl zu denen in ihrer Registratur befindlichen Copeyen den Recours genommen, daß aber (10) solche Copeyen aus dem quaest. Buch extrahiret, und auch die in dem so genannten Hagemannischen Copial-Buch etwa befindliche Copeyen aus dem producirten Chartulario genommen, solches scheint nicht nur desto glaublicher zu seyn, weilen das Hagemannische Buch weit jünger als jenes, auch nach dem Bericht des Herrn Amtmann Knochens, so solches gesehen, in formalibus und Ansehen lang nicht so gut, als das quaest. beschaffen ist, sondern es wird auch (11) mit Anführung verschiedener andern Fällen durch den beygelegten vidimirten Extract Lit. Z. Act. num. 114. erwiesen, daß Beklagte insonderheit Anno 1707. als sie wegen Hegung des peinlichen Hals-Gerichts mit der Stadt-Boigten Dispute bekommen, auf das quaest. Chartularium gerichtlichen provociret, also, daß sie solches ein altes in archivo Curiae vorhandenes in Pergament eingebundenes und mit alter Schrift auf Münchs-Arth, in Nieder-Sächsischer Sprache geschriebenes Buch, worinn der Stadt Gerechtsame und andere Nachrichten verzeichnet, ausdrücklich genennet haben, weniger nicht kan (12) nicht geleugnet werden, daß in dem producirten Chartulario wirklich viele Documenta vorhanden sind, Krafft deren die Stadt noch jeso verschiedene Jura in Besiß hat, ver-
 folglich (13) da Beklagte das Buch öftters vor sich allegiret, auch in anti-
 quis

quis mit Bestand Rechtens tenor libri civitatis pro civitate zum Beweis hinlänglich seyn kan,

Vultej. allegat. Confil. Marp. 16. num. 51. Vol. 1.

So wäre nicht zu begreifen, warum dasselbe nicht auch wider sie gelten solle; indem ja keines Weges wahrscheinlich ist, daß Senatus eine Copie so viele Secula hindurch in Scripiis Civitatis verwahrlich aufbehalten haben werde, wann derselbe glauben können, daß solche falsch und erdichtet gewesen. Eventualiter werden (14) Beklagte den ihnen deferirten Eyd, daß sie gewiß wüßten, glaubten und versichert seyen, daß die Producirte Copia des Versatz-Briefes de Anno 1370. aus einem solchen Buche, so gar keinen Glauben habe, und woraus Sie nie einige verlohren gegangene privilegia angeführet, genommen sey. Sie auch nicht minder gewiß wüßten, daß der Zoll und Mühlen-Zins von Herzog Magno Torquato ihren Antecessoribus besage der Documenten, insonderheit des quaest. Documenti de Anno 1370. keines Weges verpfändet und eingethan sey, Sie auch keine Scripturen und Nachrichten, woraus die Richtigkeit des quaest. Pfand-Contractes wahrzunehmen, vorgefunden, nunmehr wirklich abzuschwören sich um daweniger länger entbrechen können, weil (15) in diesen Punkten das Juramentum von dem vorigen Herrn Urtheils-Verfasser vor statthafft erkandt, und die darwider ergriffene Appellation an das Königl. und Chur-Fürstl. Ober-Appellations-Gericht rejiciret worden, mithin die Sentenz in die Krafft Rechtens getretten ist: *res autem judicata mutationem ullam non sustinet*,

B. de Lyncker. V. 2. resp. 153. num. 3.

(16) Dafern fides des quaest. Versatz-Briefes de Anno 1370. vest bestehen bleibet, und per juramentum delatum nicht elidiret werden mag, nicht zu zweiffeln ist, daß die Reluition annoch statt habe, und Beklagte sich dagegen mit der praescriptione immemoriali nicht behelffen können, in Rechtlicher Betracht (17) auch die praescriptio immemorialis durch die exceptionem malae fidei alsdenn elidiret wird, si origo memoriae ostendatur et principium acquisitionis minus legitimum fuisse demonstratur,

Cap. fin. X. de praef.

Marpurg. Vol. 3. confil. 21. num. 267.

Nam nec immemorialis praescriptio locum habet, quando de titulo constat, qui initium praescriptioni dare non possit,

B. de Lyncker. Anal. ad Struv. Ex. 43. th. 23.
Siquidem

Siquidem illa tantum est immemorialis praescriptio, de cuius nec bona nec mala fide, nec titulo aliquo saltim in modernis possessoribus, adeoque de origine possessionis aut qualitatis ejus quicquam non constat, nec a viventibus, nec *NB. ex documentis aliquibus*,

Idem Vol. I. Resp. 91. num. 27. seqq.

Daß aber (18) Beklagte in mala fide seyen, solches leget sich dadurch zu hellem Tage, daß dieselbe den quaest. Verfaß. Brieff de Anno 1370. selbst in Händen gehabt, und daher wohl gewußt, oder doch wissen können, daß Ihnen der Zoll zwar zukomme, jedoch anders nicht, als mit der Bedingung, daß sie solchen alsdann abzutreten schuldig seyen, wann die Landes-Herrschaft gegen Zahlung des empfangenen Geldes die Emdlung zu verfügen belieben würden. Nam qui Scripturam penes se habet, omnia in eo contenta scire praesumitur.

L. non est ferenda ff. de transact.

L. si quis cautiones ff. fam. ercisc.

Et scriptura semper loquitur, vnde scientiam habuerunt juris reluendi sive redimendi. Quod autem scientia rei alienae aut sub pacto aliquo modificatae malam fidem inducat, atque ob eam praescriptio cesset, etiam si possessio per mille millia annorum durasset, nec non is, qui cum pacto de retrovendendo vendidit, praesumatur habuisse affectionem ad ipsam rem, licet ex multis causis aliquando impediatur affectionem suam ad effectum perducere, prolixè docet

Vultej. Vol. 3. Consil. Marpurg. 21. num. 267. seqq.

Jedennoch aber und dieweilen (1) in facto richtig ist, daß Beklagte nicht etwa 10. 20. 30. bis 100. Jahr, sondern bey nahe 4. Secula hindurch mithin weit länger, als sich Menschen Gedächtnuß erstrecket, in possessione vel quasi des Zolles quaest. sich befunden, (2) auch in Jure ausgemacht ist, daß eine solche possessio immemorialis diese Wirkung nach sich ziehet, daß der Besitzer bey solchem Besiß nicht minder gelassen werden müsse, als wann derselbe justum acquisitionis titulum zu erweisen im Stande sich befinde, operatur enim vetustas illa, cujus origo memoriam excessit, liberationem ab onere probandi bonam fidem atque titulum, quem alias quilibet, praesertim, si juris praesumptio contra ipsum militet, probare tenetur,

Baring. Clav. Dipl.

L 1 1

quia

quia vrgentissima est probatio et praesumptio habens vim tituli, Legis, privilegii atque constituti

L. 3. §. 4. ff. de aqu. quotid.

C. 26. X. de V. S.

Carpz. L. 1. Resp. 38. n. 9.

Aym. Gravetta de antiqu. temp. Part. IV. Cap. absolutis differentiis n. 9. p. 399.

Siquidem privilegium et praescriptio immemorialis a pari procedunt,

B. de Lyncker. Decif. 1169.

neque credendum est de tanta ac pene infinita excedente hominum memoriam antiquitate, aliud, quam quod legitimus titulus praecesserit,

Rocca Disp. Select. v. c. 7. num. 12. et 13.

(3) Diese Rechtliche Verordnung in praescriptione Regalium, worunter der Zoll zu referiren ist, eben so wohl als in praescriptione aliorum jurium anschläget,

Carpz. p. 2. C. 3. D. 24. et L. 1. Resp. 38.
num. 11.

Mynsing. Cent. 1. Obs. 30.

Rosenthal. de Feud. c. 5. concl. 16. n. 3.

Zanger. de Except. p. 3. const. 10. n. 185.

Mev. p. 7. D. 158. n. 13.

(4) Der Effectus praescriptionis immemorialis dadurch keines Weges verhindert werden kan, wann alte Documenta aufgefunden werden, woraus erhellet, daß das in Streit gezogene Recht vormahls einem andern zugestanden habe. Nam praescriptio immemorialis in memoria hominum praesentium fundata potior est, quibuslibet documentis diversum loquentibus, adeo vt per documenta etiam antiqua subverti nequeat,

B. de Lyncker V. 2. Resp. 188. n. 10. et Anal. ad
Struv. Ex. 43. th. 23.

Stryck. de Jure sensuum Dissert. VIII. c. 13.
num. 16.

vbi distinguit, inter probandum facti initium et probandam facti memoriam. Illud, inquit, per documenta fieri posse, concedo, ita enim initia imperiorum, principatum, ducatum, feudorum eorumque jura ex documentis vetustis, quotidie probari videmus. Hinc si Titius dicat hoc vel illud in hac provincia nunquam obtinuisse, cum nemo adsit, qui meminerit. Mevius contraria per documenta probare poterit, olim aliter obtinuisse, quo ipso non quidem contrariam facti memoriam, contrariam tamen facti existentiam et initium probabit, quae ipsa Scriptura immemoriam praescriptionem subsequenter tollere non potest, cum alter juri suo in instrumento antiquo expresse renunciare potuerit, per immemoriam tempore patiendi adversarium eodem jure uti: sondern

(5) hierzu solche Documenta erfordert werden, wodurch der Besizer eines malae fidei liquido überführt wird. Nam alleganti praescriptionem immemoriam notoria tantum mala fides et manifesta improbitas resistit,

Struv. S. J. C. Ex. 43. th. 23.

Mynsing. Cent. 4. Obs. 6. n. 5.

B. de Lyncker. Decif. 1470.

Mev. P. 2. D. 102. n. 6.

Carpz. P. 2. const. 3. def. 7.

Hinc praescriptio immemorialis non protinus subvertitur, si adversus possessorem producat documentum 100. vel 200. annorum, quod ostendit, rem eiusque possessionem olim ad alium pertinuisse;

B. de Lyncker Analect. ad Struv. Ex. 43.
th. 23.

Sed requiritur, vt ex eiusmodi documento de vero initio possessionis, et qualis illa fuerit, constet, quod scilicet possessores et antecessores illorum, a quibus illi causam habent, rem titulo vel vitioso, vel tali, qui de jure non subsistit, consecuti sint;

Idem Vol. 1. Resp. 91. num. 27.

(6) Wann schon dem alten Chartulario und der darinnen enthaltenen Copie des Wiederkauff-Briefs über den Zoll und Mühlen-Zins de Anno 1370. juxta tradita Mabillonii de arte diplom. fides diplomatica

auch in foro attribuiret wird, dieses dennoch nicht anderst verstanden und admittiret werden kan, als daß dergleichen alte Scripturae informes pro possessore allegiret werden können: tunc enim Scripturae informes vim probandi habent, si usu longinquo firmentur,

B. de Lyncker Vol. I. Resp. 9. n. 40. et 41.

Daß aber auf eine solche blosser alte Copeyliche Abschrift jemand aus seiner mehr denn 300. Jährigen Possession solte vertrieben werden können, solches mag propitio Jure ohne die gemeine Sicherheit aufzuheben, und zwar in praesenti casu um daveniger behauptet werden, weil

(7) aus der Historie selbiger Zeiten viele bedenkliche Umstände angezeigt werden, weswegen noch sehr zu zweiffeln, ob jemahlen ein wahrhaftes Originale fürhanden gewesen seye, indem (8) des Herzogs Magni Torquati Sachen im Jahr 1370. so gefährlich ausgesehen, daß Er, wie Kläger ex narratione de Ducis Magni Torquati fatis apud Leibnitz. Tom. 3. p. 220. so wohl als aus des Herrn Rethmeyers Braunschweig. Historie p. 3. c. 49. act. n. 43. selbstn angeführet, endlichen gar A. 1372. sein Erbland räumen, und solches denen Sächsischen Herzogen überlassen müssen, dannhero (9) da nicht zu vermuthen, daß die Stadt Uelken bey augenscheinlicher Gefahr das Capital verlihren, ihr Geld auf hazard werde ausgethan. haben, gar wohl seyn kan, daß zwar der Herzog Magnus Torquatus, mit der Stadt über ein Capital tractiret, und zu dem Ende derselben ein Project des Contractis copeylich zustellen lassen, solche Tractaten aber nicht zu Stande kommen seyn, amittunt autem instrumenta etiam publica vires suas, si allegentur, quibus obfusari possunt.

Honded. Vol. I. Conf. 23. n. 73.

B. de Lyncker. Vol. I. Resp. 140. n. 89.

Den Fall aber (10) gesetzt, daß von dieser Copey ein wahrhaftes Original vorhanden gewesen, mithin die Stadt Uelken Anno 1370. den Zoll von Magno mit der Ketten vor 200. Rthlr. wiederkäuflich erhalten habe, so folget doch nicht, daß dieser Wiederkauff pro initio der Beklagten jetzigen per tempus immemorabile bis hierhin continuirten Possession zu halten, mithin dadurch dargethan sey, quod possessionem ex titulo, qui de jure non subsistit, consecuti atque adeo huc usque in m. f. constituti fuerint. Sintemahlen (11) weit stärckere praesumptiones mutati tituli sich hervorthun, weswegen man, da hinter die acquisition nicht zu kommen, sondern bloß de possessione rei. vltra hominum memoriam quieta a Serenissimis

mis Ducibus toties quoties in Reverfalibus confirmata die Gewißheit vorhanden ist, billig de bona fide et iusta acquisitione praesumiren muß. Nam ipsa naturalis ratio dicitur vetustatem, cujus in contrarium non extat memoria, validissimam inducere praesumptionem, eum, qui ius quoddam possidet, optimo jure et titulo esse munitum,

Boehm. Jur. Eccles. protest. 2. tit. 26. §. 39.

cum aequissimum sit, vt omnes probationum defectus, quos temporis antiquitas parit, ejusdem antiquitatis autoritate suppleantur,

Anton. Faber consuet. de Ducat. Montisferrat.
pro Duce Sabaud. part. 1. pag. 19. apud
Reinking. de R. S. E. L. 1. class. 5. cap. 2.
num. 35.

Dann gleichwie (12) mit dem zugleich mit verkaufften Mühlen-Zins, dessen in dem quaest. Document de A. 1370. ebenfalls gedacht wird, sich dahin geändert hat, daß solchen die Herzoge Wenceslaus und Bernhardus an einen Bürger in Nelsken Nahmens Berndt Langendorff bereits im Jahr 1387. versetzet, und darauf Herzog Henrich im Jahr 1412. Inhalts der Act. num. 29. et 31. befindlichen Documenten an Ludolph Braschen daselbst Erbeigenthümlich verkauffet, also ist nicht weniger glaublich, daß auch mit dem Zoll es sich verändert habe, indem es (13) wider alle Wahrscheinlichkeit lauffet, daß die Herzoge zu Sachsen, denen zwen Jahr hernach das Land eingeräumt worden, die Stadt Nelsken bey dem Zoll gelassen haben solten, welchen sie von Herzog Magno mit der Ketten zu einer solchen Zeit verkaufft, da beyde in Krieg mit einander verwickelt waren, vielmehr ist (14) daß die Stadt Nelsken den Zoll von denen Herzogen zu Sachsen, als damaligen Landes-Regenten novo titulo acquiriret habe, desto glaublicher, weil (15) bald darauf im Jahr 1416. die Herzoge, Bernhard, Henrich, Otto, und Wilhelm in den ausgestelten.

Act. num. 32. et 121.

beygelegten reversalibus sich auf die Concession der Herzoge von Sachsen ausdrücklich beruffen, solche auch mit folgenden Worten confirmiret:

Un sonderlich den Breffe de se von den Sachßeschen HERN uppe den Stadt-Wald thollense hebbet, oek up andere Gdder Freiheten, des Tolls, der beyden Mühlen beenen un buden der Stadt;

Weniger nicht (16) die folgende Landes-Herren ebenfalls toties quoties dieser der Stadt privilegia nicht nur überhaupt, sondern auch nahmentlich des Zolles confirmiret und bestättiget haben, so gewißlich nicht geschehen seyn würde, wann der Zoll denen Beklagten nur wiederkäuflich zugehört hätte, und mag (17) hinwieder nichts verfangen, wann Kläger in retro-actis zu behaupten vermeinet, daß dergleichen Confirmationes als ein Accessorium der Stadt nichts geben können, sondern Beklagte allenfalls dieselbe die obangezogene Worte aus den Reversalien de A. 1416. dahin auszuliegen vermeinten, daß wann Sie über den Zoll und Mühlen-Zins von denen Herzogen zu Sachsen, besondere von der Copen de Anno 1370. dissentirende Briefe erhalten, solche zu produciren schuldig sey, indem ja nicht zu vermuthen ist, daß die damahlige Durchleuchtigste Herzogen, Privilegia der Stadt Uelßen confirmiret haben würden, wann nicht solche Privilegia zu der Zeit notoria gewesen wären. Quia verosimile non est, aliquem jactare suum sibi que ipsi praejudicare in eo, quod est suum, praesertim vero id verosimile non est in Principe, ut de regalibus suis aliquid remittat, cum alias, quae a Principis voluntate dependent, reputentur pro impossibilibus; neque tum confirmationi obstat, quod originalis concessio non appareat, si eo tempore quo confirmabatur, notorie constabat de illo privilegio.

Hermann. Vultej. Vol. I. Consil. Marp. 16.
num. 57.

(18) Auch dergleichen literae reversales Principum nicht pro simplici confirmatione privilegiorum anzusehen, sondern vielmehr verbindliche Versprechungen sind, wodurch der Fürst sich obligiret, ad observationem privilegiorum, de quibus eo tempore notorie constabat, atque adeo confirmatione non indigebant.

Vultej. c. 1.

Bei welchen Umständen (19) es allerdings vergeblich seyn würde, den Eynd über die Act. num. 113. p. 3. bemerkte zwey erste Puncten ablegen zu lassen, indem, wann auch schon Beklagte Eyndlich nicht erhalten können, daß die producirte Copia de Anno 1370. an sich unrichtig sey, sondern vielmehr nachgeben solten, daß glaublich ein Original vorhanden gewesen seyn könne, mithin der Zoll ihren Vorfahren Anno 1370. von Herzog Magno Torquato verpfändet und eingethan worden, dennoch dadurch

dadurch die Sache oben angezogener Ursachen halber vor Kläger nicht ausfallen kan, sondern es hauptsächlich darauf ankommet, ob Beklagte in gremio Civitatis keine andere Scripturen und Nachrichten vorgefunden, woraus sie nicht nur die Richtigkeit des quaest. Pfand-Briefes, sondern auch dieses wahrnehmen können, daß sie bishero nullo alio quam emptionis cum pacto de retrovendendo titulo den Zoll besessen haben, dannenhero (20) bloß über diesen Punct die Endes-delation vor statthafft zu halten, und in Ansehung der andern Puncten res judicata um deswillen nicht vorgeschüzet werden kan, weilm das Königl. Ober-Appellations-Gericht in dem Decreto vom 18ten Jan. 1731. Act. num. 103 et 104. die contra Sententiam Marpurgensem interponirte Appellation zwar verworffen, jedoch zugleich nach Anleitung der Rationum decidendi die Erklärung gethan, daß Beklagten eigentlich nichts aberkandt worden, sondern dieselbe erstlich nach beschehener Production des Copial-Buches puncto juramenti delati et eventualiter super formula eiusdem Rechtliche Erkänntnis abzuwarten hätten.

Als ist nach Inhalt der Urthel billig erkannt worden. Gießen den 28sten August. 1732.

(L. S.)

Decanus

Doctores und Professores der Juristen-
Facultät bey Fürstl. Hessischer Uni-
versität daselbsten.

SENTENTIA A JCTIS FRANCOFVRTENSIBVS CONCEPTA,
CVM RATIONIBVS DECIDENDI.

LIT. K.

Auf eingewandte Leuterung und erfolgte Befehle in Sachen des verordneten Procuratoris der Königl. und Chur-Fürstl. Braunschweig-Lüneburgischen Cammer an einem, Syndicen, Bürgermeistern und Rath der Stadt Nellen andern Theils: Erkennen Königl. Groß-Britannische
zur

zur Chur-Fürstl. Braunschweig-Lüneburgischen Canzley verordnete Director und Rathe zur Zelle, nach vorgehabtem Rathe auswärtiger Rechtsgelahrten vor Recht: Nunmehr aus denen Acten und derer Partheyen Einbringen so viel zu befinden, daß Beklagte nicht nur den letzten Punct des ihnen von Klägern deferirten Endes, wie in vorhergegangener Sentenz num. Act. 124. erkannt worden, sondern zugleich auch über die zwey vorherstehende Puncte nach Inhalt und Anweisung der num. Act. 91. befindlichen Sententiae Marpurgensis, abzuschwören schuldig. Worauf in der Sache ferner erget was Rechts ist: Die Unkosten aber sind aus bewegenden Ursachen gegen einander aufzuheben. **Von Rechts wegen.** Publicatum Zelle den 1ten Octobr. 1733.

(L. S.)

Eingeholt von Franckfurt an der Ober.

v. Lautensack.

Procur. Freyborff ex Substitutione des Amts-Anwalds von Hagen, bath Abschrift der Urthel und Rationum decidendi und bedankte sich.

Secret. und Procurat. Brandes, nomine Bürgermeister und Rath zu Nelsken in simili und reservirte competentia.

Soyer.

RATIONES DECIDENDI.

Nachdem in vorhergehender fol. Act. 124. befindlichen und den 16ten Octobr. publicirten Sentenz erkannt worden:

Daß Beklagte den ihnen deferirten End zwar abzulegen, jedoch nur allein darüber zu schwören schuldig seyen, daß sie niemahlen andere Scripturen und Nachrichten vorgefunden, woraus sie nicht nur die Richtigkeit des quaestionirten Pfand-Brieffes de Anno 1370. sondern auch dieses wahrnehmen können, daß ihre Vorfahren so wohl, als sie selbst den Zoll bisher anders nicht als wiederkäuflich besessen. Dannhero allerdings glauben, daß solchen Zoll ihre Vorfahren iusto titulo acquiriret und bis dahero besessen haben:

So

So hat der Königl. und Chur-Fürstliche Cammer-Anwaldt intra decennium wider abgesprochenes Urtheil Feuterung juncta querela nullitatis interponirt, auch dieselbe durch das Exhibitum vom 24ten Dec. 1732. Num. Act. 132. zu justificiren gesucht, und hauptsächlich pro gravamine angeführet:

(I.) Daß Jcti Giessenses auf die qualitatem des in actis producirten Rathß-Buches, woraus die Copey des Bersäß-Briefes de Anno 1370. genommen, keine Reflexion gemacht, da doch in Sententia Marpurgensium die productio erwehnten Buches hauptsächlich aus der Ursache injungiret worden, daß es sich zeigen würde, ob nicht die Hauptsache so fort pro Camera Regia könne abgethan werden, und es also nicht erst auf eine praestationem Juramenti ankommen würde.

(II.) Daß man in der letzten Sentenz diejenigen Punkte des deferirten Juramenti, welche secundum Sententiam Marpurgensem von Beklagten sollen abgeschworen werden, die auch in Appellationis Instantia bestätigt worden, mithin ratione derselben Res judicata vorhanden gewesen, theils erlassen, theils geändert, inmassen dieselben darinnen bestanden:

(a) Daß Beklagte gewiß wüßten, glaubten und versichert wären, daß die producirte Copia des Bersäß-Briefes de Anno 1370. aus einem solchen Buche, so gar keinen Glauben hat, und woraus sie nie einige verlohren gegangene Privilegia angeführet, genommen sey.

(b) Daß Beklagte nicht minder gewiß wüßten, glaubten und versichert wären, daß der Zoll und Mühlen-Zins von Herzog Magno Torquato Glorwürdigsten Andenkens ihren Antecessoribus besage der Documenten, insonderheit des quaestionirten Documenti de Anno 1370. keines Weges verpfändet und eingethan sey: Sie auch

(c) keine Scripturen und Nachrichten, woraus die Richtigkeit des quaestionirten Pfand-Contracts wahrzunehmen, vorgefunden.

Ob nun wohl nicht zu leugnen ist, daß bey dem von Beklagten producirten alten Rathß-Buche nicht geringe Kennzeichen vorhanden, daß

dasselbe publica autoritate, oder doch zum wenigsten von einer bey dem Weltlichen Rathe engagirten Person müsse geschrieben und colligiret, auch nach und nach continuiret seyn, inmassen es

(1) eine bekannte Sache ist, daß sowohl bey Geist- als Weltlichen Corporibus von dem roten Seculo an, üblich gewesen, die Privilegia, Donationes, Contracte und dergleichen in besondere Codices einzutragen, und die Originalia bey vorkommendem Gebrauch und daraus einzuziehenden Nachrichten zu schonen, weil dergleichen Chartularia die Stelle derer Autographorum vertreten müssen:

Mabillon. de re Diplom. lib. 1. c. 2. 9.

Du Cange glossar. Barb. Latinit. Tom. II.
sub voce Chartularii.

Engelbrecht. de Jure Diplom. c. 5.

§. 3.

(2) Diese Collection auch solche Documenta enthält, welche die Privilegia, Pacta, und dergleichen Publica der Stadt betreffen, von welchen nicht leicht zu vermuthen ist, daß sie in die Hände eines Privati, und zwar in so grosser Menge, gelangen können:

Gleich als (3) zu vermuthen, daß dieselbe von denen Originalien müsse copiiert seyn, indem man bis dato von keinem andern dergleichen Codice, von welchem der gegenwärtige hätte können copiiert werden, etwas weiß: Also allem Ansehen nach die Abschrift auf publique Veranlassung unternommen worden, und dem Schreiber entweder ein Zutritt zu denen publicen Schriften der Stadt muß zugestanden seyn, oder doch von dergleichen Person dem Schreiber seyn suppeditirt worden, wie dann auch selbst die Art der Schrift von der Beschaffenheit ist, daß man aus dem Fleisse und accuratesse derselben nicht ungegründet schliessen kan, daß zu dieser Abschrift nicht die bloße Curiosität eines Privati Anlaß gegeben, die ohnedem in demjenigen Seculo, darinnen dieses Werk geschrieben worden, nicht leichte zu praesumiren ist: woben dann nicht auffer Acht zu lassen, daß auf dem Involucro dieses Codicis annoch
die

die Worte zu lesen: Johannes Scriptor, unter welchem letztern gemeinlich Notarii und dergleichen Personen, welche man in denen neuern Zeiten Secretarios, Cancellisten, Stadt-Schreiber und dergleichen genennet, zu verstehen gewesen:

Du Cange sub voce Scriptor.

Hiernechst (4) in Consideration zu ziehen ist, daß obertwehnter Codex in dem Archiv der Stadt Uelken anzutreffen gewesen: auch in solchen Fällen der Locus selbst eine Vermuthung an die Hand giebt, welche so lange gelten muß, bis etwas contraires beygebracht worden: Dahero der Glaubwürdigkeit dieses Codicis nicht zuwider ist, vielmehr die praesumptionem fidei augiret; daß Beklagte nicht wissen wollen, wie dieser Codex auf das Uelgische Rathhaus gekommen, so wenig als desselben Glauben dadurch derogiret wird, daß man von Seiten der Beklagten vorgiebt, daß man sich niemahlen desselben bedienet habe. Denn wenn gleich dieses in facto richtig wäre, woran amoch wegen der von Klägern angeführten Umstände gezweifelt wird, der unterlassene Gebrauch eines Documenti oder Codicis dessen Richtigkeit nicht das geringste benimmt, und die Erfahrung mehr als zu sehr bekräftiget, daß öftters die vortrefflichsten und importantesten Documenten unter nichtswürdigen Papieren, an Orten, wo man am wenigsten vermuthet hätte, oder man etwan dieselben auffuchen wollen, undenkliche Zeit verborgen gelegen, und hierinnen es mehr eine Culpa derjenigen, so diese Scripturen und Nachrichten verwahren, als ein vitium der Documenten selbst ist.

Wozu (6) kommt, daß bey gegenwärtigem Codice starke Muthmassungen sich hervor thun, daß derselbe in vorigen Zeiten in viel grösserer Consideration müsse gewesen seyn, als man denselben ansehnd halten will. Denn wenn gleich auch nicht aus denen Überschriften der Documenten, wo dieselbe sich der expression Unserer Stadt, und dergleichen gebrauchen, viel Werck zu machen wäre: Dennoch vestigia eines Publici usus in demselben sich hervor thun, inmassen die bey einigen Stücken befindliche Annotation, aufcultirt, mit einem Siegel, mit zwey Siegeln ꝛc. so viel anzeigt, daß man nach vorgefallenen Umständen, dieselbe nochmahlen mit

denen Originalien müsse conferiret haben, welches von niemanden geschehen können, als denjenigen, so zu denen Originalien den Zutritt gehabt, von einem Privato aber nicht zu praesumiren ist.

fol. 3. auscultirt mit einem Siegel.

fol. 15. auscultirt mit dem Original seind 2. Siegel.

fol. 26. auscultirt.

fol. 51. ist auscultirt worden mit Anhangen der Siegeln.

fol. 29. auscultirt cum duobus Sigillis.

Wie dann insonderheit die fol. 33. befindliche Annotation sich nicht undeutlich auf die Originalia mit diesen Worten bezieheth:

Deset sulve Artikel steet ock up deme Blade in der drudenden Sexternen hie na in unser Stadt Breeve, den wy ock hefft versegelt.

Wobey ferner zu remärquiren, daß so gar ein Original, wie aus denen Vestigiis des daran gehangenen Sigilli zu ersehen, fol. 38. nebst der Copia zu befinden, welches um so viel merckwürdiger ist, weil darinnen von einer importanten Befreyung von Zöllen auf der Elbe, so der Stadt ertheilet worden, gehandelt wird, mithin wohl nichts wahrscheinlicher ist, als daß erwehntes Buch keinem Privato werde zugestanden haben, und auf dem Nelsischen Rathhause unter nichtswürdige Chartequen zu werffen gewesen seyn. Bey welchen erheblichen praesumptionibus pro fide Codicis die von Beklagten vorgebrachte Argumenta contraria wenig releviren.

Inmassen (7) wenn gleich von Beklagten könnte dargethan werden, daß ein Theil von denen in diesem Buche befindlichen Documenten längstens verändert und aufgehoben worden, solches doch dem Fidei documenti nichts derogiret, und ein grosser Unterscheid darunter zu machen ist, ob ein Document durch neuere Pacta, actus etc. seine Verbindlichkeit verlohren und geändert worden, oder ob das alte falsch und erdichtet sey, welche zwey diverse Sachen nicht mit einander zu vermengen sind, und von dem Ersten auf das Andere nicht kan geschlossen werden.

(8) Die Aufhebung und Veränderung facti, hingegen praesumptio pro fide des Documenti, und demselben so lange zu glauben ist, bis von dem contradicente die mutatio et abrogatio gewiesen worden, oder dieselbe sonst notoria und manifesta ist. Daher das Argumentum gar nichts concludiret; es sind in dem Codice einige Documenta, welche keinen usum weiter haben, ergo bestehet der Codex aus falschen und ungegründeten Documentis, oder es sind ohne Unterscheid die in demselben befindliche Documenta veraltet, und auffer observanz, welches so wenig zu behaupten stehet, als die in re diplomatica erfahrene Gelehrte, insonderheit Mabillon de re diplomatica Lib. III. cap. 5. gewiesen, daß selbst der Schluß fallire, es müsse ein ganzes Chartularium falsch seyn, wann in dasselbe ein oder anderes falsches Document inseriret worden, so aber von gegenwärtigem Codice nicht einmahl zu sagen ist, indem Beklagte (9) bey Perlustration desselben Num. act. 107. nicht ein einziges anzugeben gewußt, welches man vor fingirt und erdichtet halten könnte, auffer daß man von Seiten der Beklagten das Documentum quaest. vor unrichtig angegeben.

Wobey dann (10) nicht wenig verdächtig ist, daß unter so vielen Documentis, welche oberwehnter Codex enthält, dieses einsige vor unecht zu achten, welchem Vorgeben doch viele praesumptiones facti et juris widersprechen, in Erwegung daß (11) nicht nur dieses Documentum unter denen andern wichtigen Documentis in einer Collection zu befinden, sondern auch gar nicht zu vermuthen ist, daß in einer Collection, in welcher nichts als favorabilia der Stadt Uelken zusammen getragen worden, der Scriptor oder Collector sollte gemeinet gewesen seyn, ein zu derselben Nachtheil gereichendes Documentum zu fingiren.

Wie dann (12) die in denen rationibus decidendi voriger Sentenz angeführte Argumenta wider die Probabilität dieses Documents die Sache nicht heben. Denn wenn man aus dem Zustand derer Affairen Herzogs Magni Torquati schliessen will, daß dieselben bereits Anno 1370. so weit aussehend gewesen, daß nicht zu vermuthen wäre, es würde sich die Stadt Uelken mit demselben wegen avancirung einiger Capitalien eingelassen, und das Geld auf hazard ausgethan haben, viel eher es wahrscheinlich wäre, daß zwar Herzog Magnus Torquatus mit der Stadt über ein Capital tractiret, und zu dem Ende derselben ein Project des Contractis copienlich zustellen lassen, den Contract aber niemahlen vollzogen. Diese Muthmassungen

aber nicht in Consideration kommen können, weil Anno 1370. Herzog Magnus Torquatus noch bey dem Besiz seiner Lande gewesen, und sich wenig bekümmert, was vom Kayser Carolo IV. und Herzog Albrechten von Nieder-Sachsen unternommen worden.

Vid. Narratio vetus de Ducis Magni Torquati
fatis apud Leibnit. Tom. III: rer. Brunsvic.
pag. 220.

Bothonis Chron. Pictur. ibid. p. 381.

Im übrigen derselbe doch gendthiget gewesen, wegen der ihm auf dem Hals liegenden Kriege eines und das andere wichtige Stücke seiner Länder zu verkauffen, und andern zu versehen, wie er denn auch fast um diese Zeit seinen Antheil an der Münze an den Rath zu Braunschweig verpfändet,

Rethmeyer Chron. Brunsvic. pag. 641. Lit. K.
in notis.

Es auch außser Zweifel ist, daß die Stadt Hefzen es damahlen mit Magno Torquato gehalten, und bey solcher Gelegenheit von demselben eines und das andere mag erhandelt haben, wie dann unter andern auß der fol. 31. des quaest. Buches angeführten Copia Documenti zu ersehen ist, daß eben an dem Tage, in welchem der Kauff-Brieff von dem Zolle gestellet, nemlich

am Sanct Marcus Tage des heiligen Evangelisten,

auch ein anderweitiger Kauff-Brieff über den so genanten Gartenhoff expediret worden, welchen Magnus Torquatus der Stadt erb- und eigenthümlich überlassen, dahero gemeldete Conjectur auf gar schwachen Füßen stehet.

Welches (13) nicht weniger von denen übrigen Argumentis der Beklagten zu sagen ist, wodurch sie die Gültigkeit und den Fidem des Versah-Briefes de Anno 1370. zu enerviren suchen. Dann gesetzt, daß die von Klägern Num. act. 18. producirte alte Schrift de Anno 1481. worinnen Meldung geschiehet, daß Herzog Magnus mit der Ketten

der

der Stadt Uelken den Zoll und fünff Wych-Himbten Mühlen-Zins vor 200. Marck Braunschweigischer Wehrung und 50. Marck Lüneburger Pfennige, so zusammen 200. Rthlr. ausmachen, wiederkäuflich überlassen, in so weit mit dem Versah-Brieff de Anno 1370. nicht übereinstimmt, daß in diesen Legteren von Sechs Wych Himbten Roggen Zins gedacht wird: gesetzt, daß erwehuter Mühlen-Zins an zehen Wych Himbten nach Ausweisung des Kauff-Brieffes de Anno 1412.

Num. 29. 70. Actor.

an Ludolph Braschen Erb- und Eigenthumlich wäre verkaufft worden, und von diesem Käuffer an den Rath zu Uelken gelanget: So würde nicht nur der Zweifel noch übrig bleiben, ob unter denen Anno 1412. verkaufften zehen Wych-Himbten, die Anno 1370. versetzte Wych Himbten begriffen, oder von denen Legteren unterschieden wären, inmassen dieser Punct eine genauere Untersuchung erforderte, sondern es würde auch, wann dieselben vor einerley zu halten wären, ein mehreres daraus nicht folgen, als daß es mit dem Anno 1370. übergebenen Mühlen-Zins nach der Zeit eine andere Gestalt gewonnen, woraus aber nicht ein gleiches von dem Zolle zu argumentiren, als worvon bis dato kein contraires Documentum produciret worden: es würde auch nicht sicher zu schliessen seyn, daß der Conci-pient der Schrift de Anno 1481. wenn er gleich in dem Numero der Wych Himbten geirret, auch rations des Zolls gefehlet habe, da, was diesen Punct anbetrifft, desselben relation mit dem Documento quaest. übereinstimmt, und bis dato das Contrarium nicht erwiesen worden: zumahlen die producirtede Schedula von Klägern nur als ein blosses indicium angeführet worden, auch vor nichts mehreres zu halten ist.

Wie dann auch ferner (14) die Krafft des Versah-Brieffes de Anno 1370. dadurch nicht infringiret wird, daß denen Beklagten von Zeit zu Zeit unter ihren Privilegiis der Zoll bestättiget worden, inmassen dann in der confirmatione privilegiorum de Anno 1416. ausdrücklich die Worte zu lesen:

un sonderlick de Brefe de se van den Sachbeschen
Herrn uppe ten Stadt Wald tho Uelke hebbet, an
up

up andern Götter, Freyheiten und Gerechtigkeiten des Tolles ꝛ.

Ingleichen in der Bestätigung der Privilegiorum de Anno 1598. worinnen auch der Zölle gedacht worden, womit die Confirmationes de Anno 1611. 1634. 1640. 1649. 1666. 1709. übereinstimmen, indem hierbey zu erwegen, daß noch nicht ausgemacht sey, was in dem Diplomate de Anno 1416. unter denen Worten **Freyheiten und Gerechtigkeiten des Tolles** zu verstehen, indem dieses Document sich ausdrücklich auf die Briefe von denen Sächsischen Herrn beziehet, dergleichen bis dato ratione des Zolles nicht produciret worden, mithin es sehr wahrscheinlich ist, daß vielmehr unter denselben die von Herzog Johanne und Alberto zu Sachsen Anno 1268. und A. 1315. ertheilte Concessionen von Zoll-Freyheit auf der Elbe, in Hitzacker, Bleckede ꝛ. wovon das Document in letzterwehntem Rathsbuche fol. 38. 58. befindlich, zu verstehen wären, mithin nur eine Immunitas von Zöllen zugestanden worden, allenfalls wann auch die Worte in obangeführten Confirmationibus von dem gegenwärtigen Zoll könnten angenommen werden, dieselben doch nicht anders zu erklären wären, als daß dieser Zoll der Stadt in der Qualität, wie sie denselben besessen, confirmiret worden, mithin diese Confirmationes den Titulum possessionis nicht verändern könnten: woraus denn folget, daß die von Beklagten wider den Verfaß-Brieff vorgebrachte Argumenta unzulänglich sind, desselben Nichtigkeit darzuthun: worbey dann

(15) Es darauf nicht ankommt, daß von dem Documento quæst. kein Original können produciret werden, inmassen nicht so gleich zu schliessen ist, daß wann ein Original untergegangen, auch alles Recht verlohren sey, vielmehr die Erfahrung ausweist, daß injuria temporum unzählige Originalia verlohren worden, daraus nicht gleich folget, daß derselben contenta annulliret worden, amisso enim instrumento obligationis salva creditori manet actio debiti, si nimirum alia ratione id doceri possit,

L. II. C. de Fide instrument.

Wie dann (16) in diesem Falle auch Copien, wann sie alt sind, und aus Archiven genommen worden, probiren. In dubio enim Scripturae

pturae in archivo repertae, moribus habentur pro authenticis, nisi probetur contrarium,

Klock. de contribut. c. 19. n. 46.

Stryck. de instrument. amissis cap. III.

§. 3.

solches auch in gegenwärtigem Casu (17) um so viel sicherer zu behaupten ist, als in antecedentibus gezeigt worden, daß keine erhebliche Ursache vorhanden, warum man Fidem des quaest. Rath's. Buches wolle in Zweifel ziehen; hierzu ferner kommt, daß viele starke praesumptiones und Fundamenta vorhanden, welche Intentionem Actoris souteniren, inmassen hier die Rede von dem Zoll-Regali ist, welches regulariter keiner mediat- und municipal-Stadt zustehen kan, sondern eigentlich ad Jura Principis gehdret,

2. F. 56. c. 10. X. de cens.

Dieses auch um so vielmehr zu statuiren ist, als es mit denen Zollen eine eigene Bewandniß hat, und dieselben nicht simpliciter inter regalia minora zu rechnen sind, quae cum subditis communicari possunt, weiln dieselben vielmahl, sonderlich was Teutschland anbetrifft, in den Statum publicum einschlagen, daher auch in dem heiligen Römischen Reich selbst derer Landes-Herrn Gewalt circa vectigalia sehr eingeschränkt worden.

Capitul. Caroli VI. Art. 8.

Hierwider (18) auch die antiqua possessio, praescriptio immemorialis und dergleichen nicht kan angewendet werden, weil nicht nur das principium, quod a possessore regalium, bonorum fiscalium et domanialium der Titulus zu ediren ist, Beflagten zuwider stehet,

Stryck. de necessitate edendi titulum possessionis cap. 3.

sondern auch, wenn man darauf nicht reflectiren wolte, dennoch in gegenwärtigem Casu der Umstand zu befinden ist, daß das vitium possessionis sich nicht unwahrscheinlich hervor thut, und bereits ziemlich beygebracht ist,

Baring. Clav. Dipl.

N n n

daß

daß die Stadt gemeldeten Zoll nur wiederkäuflich und mit ausdrücklicher Reservation der Redemtion erhalten.

verb : in duffer Wiese, dat we, unsere Erben den süben Zollen un Roggen Gulde mogen van en weder losen vor dat vorbemeldete Geldt wann wie willet ic.

In welchem Casu dann die Praescriptio immemorialis von sich selbst wegfället, cum juri reluendi ac redimendi regulariter non possit praescribi,

Zoef. ad ff. de contr. emt.

Mynsing. 1. Obf. 16. et 60. 70.

Gail. 20. Obf. 18.

Gilman. Symphor. Tom. 3. verb. retrovenditio.

Woran in Teutschland uns so viel weniger zu zweiffeln ist, als dieses Principium selbst inter Status Imperii recipiret worden.

Instrum. Pac. Westphal. Art. V. §. 27.

Dahero auch (19) auf das in vorigen Rationibus decidendi angeführte Argument, daß vermuthlich die Stadt diese Zoll-Gerechtigkeit auf eine andere Weise als durch den Anno 1370. getroffenen Wiederkauff an sich könne gebracht haben, keine Reflexion zu machen, weil a posse ad esse keine Consequenz zu leiten, und solche *Mutatio tituli* zuforderst müste dargethan werden: Woraus dann endlich der Schluß folgen solte, daß auf das Jus redimendi nunmehr schlechter Dings zu sprechen, und Beklagte zu Herausgebung des Zolles simpliciter anzuweisen wären, es sey dann, daß sie ein gegründetes Recht diesen Zoll zu behalten dociren könnten.

Dennoch aber und dieweil (1) nicht schlechter Dinges zu behaupten stehet, daß nicht auch Unterthanen und Mediati die commoda derer Zölle besitzen können, da so gar nach denen Römischen Rechten die Zölle ad Jus publicum referiret,

Burmann. de Vectigalibus Populi Romani
cap. 1.

nichts

nichts desto weniger das exercitium der Zölle denen Städten in gewisser Masse überlassen worden,

L. 10. C. de Vectigal. et comm.

(2) Die gegenwärtige Controvers hauptsächlich auf die Frage ankommt, ob der Stadt Nelsken dieser Zoll reservato et salvo jure redimendi concediret worden, welches aus dem Original-Documento quaest. klar darzuthun wäre; darauf aber zur Zeit nicht zu erkennen gewesen, weil Beklagte wider dasjenige Buch, worinnen Copia von gemeldetem Documento befindlich, excipiret haben. Dahero zuporderst über diesen Punct zu erkennen gewesen: und miewohlen

(3) Aus denen obangeführten Argumentis so viel erhellet, daß pro fide desselben alle praesumptiones militiren, mithin Magistratui Ulcensi obliegen würde, die Unrichtigkeit des Buches und derer darinnen enthaltenen Documenten zu zeigen: hierüber aber Klärgern beliebt, dem Rath das Jurament zu deferiren, auch ratione derer drey leßtern Puncte, rejecta Appellatione a Sententia Marpurgensi, diese Erkänntniß vim judicati erlanget, im übrigen

(4) Die obangeführte drey Puncta Juramenti delati auf dasjenige gerichtet sind, was Beklagte zu behaupten sich unterfangen, inmassen was den ersten Punct betrifft, Beklagte num. Act. 69. ausdrücklich vorgegeben, ob wäre das Buch quaest. ein schlechtes unter nichtswürdigen Dingen liegend-gefundenes Buch, worinnen mehr, längst veraltete, veränderte und in andern Stand gerathene Sachen vorhanden; es sey aus diesem Buch wohl nie etwas allegiret worden, auch habe wohl neulicher Zeit keiner gewußt, daß es in der Welt gewesen, woraus dann abzunehmen ist, daß auf diesen Punct nicht ein geringes Momentum der Sache, nemlich Fides des Buches, mithin auch Documenti quaest. beruhet, dahero hierauf das Juramentum delatum um so viel mehr zu richten gewesen, als Königl. und Chur-Fürstl. Cammer-Anwaldt Num. 113. nicht ohne Wahrscheinlichkeit angeführet, daß der Rath zu Nelsken, in einer mit der Stadt-Boigten wegen Hegung des peinlichen Hals-Gerichts Anno 1707. obgeschwebten Differenz aus diesem Buche unterschiedenes zu Behauptung ihrer Intention deduciret. Dahero weil solches von Beklagten beständig geläugnet worden, die Eydes-Delation nicht vor vergebens zu achten, zumahlen wenn

Beflagte das Gegentheil einräumen müssen, Fides des obgedachten Buches und Documenti nicht wenig würde releviret werden. Was aber

(5) Den andern Punct des deferirten Eydes betrifft, derselbe nicht weniger vor erheblich zu achten, in Erwegung daß solcher dahin gerichtet, die realität des Wiederkauff-Contractis zu bestärcken, und wenn solches geschehen, von sich selbst folgen würde, daß die Possession des Zolles quaest. weiter nicht könnte extendiret werden, die im vorhergehenden Urthel aber zum Fundament gesetzte mutatio tituli nach bereits obangeführten Argumentis würde zu erweisen seyn, und so lange solches nicht geschehen, es bey dem Wiederkauff-Contracte verbleiben müste. Ratione des dritten Puncts aber, darinnen Sententia Giessensis sich voriger Sentenz conformiret, kein weiteres Bedencken vorhanden.

Als ist, wie in dem Urthel enthalten, zu erkennen befunden worden.

X.

DIPLOMATARIUM
MISCELLVM,

RES POTISSIMUM SAXONIAE INFERIORIS
ILLVSTRANS,

NUNC PRIMVM EDITVM,

SI EXCIPIAS XIV. DIPLOMATA,

QVAE PRIORI EDITIONI APPENDICIS LOCO ADDIDERAM,
QVAEQVE SIMVL RECVD. FECI.

E L E N C H V S

DIPLOMATARII MISCELLI.

I.

- H**enrici nobilis viri de Homborch Statuta ciuitati Bodenwerderensi concessa a. 1287.
- II. Indulgentiæ Ecclesiæ in Insula Bodonis concessa a. 1280.
- III. Institutio, quo ordine administrantur prebendæ Dominarum Conuentus in Heruordia.
- IV. Henricus de Wissenfe et Gotschalculus iuuenis Saxo fide data profitentur se velle stare decisioni et diffinitioni super collatione iuris patronatus Ecclesiæ superioris Rode prope Northusen. de a. 1292.
- V. Henricus Comes de Regenstein et Borchardus Comes de Mansvelt, Tutores Olrici Com. de Regenstein Ecclesiæ S. Wiperti in Quedelingeborch dederunt aduocatiam vnus dimidii mansi siti in campo Gersdorp. a. 1292.
- VI. Henricus et Olricus Comites de Regenstein testantur Bertoldum famulum dictum de Stowen redditus quindecim marcarum de decima in Dittforde percipere ad dies vitæ suæ. a. 1300.
- VII. Olricus Comes de Regensteyn dat Mechtildi vidue Hildebrandi dicti Scherenschmed suisque hæredibus vnum mansum cum dimidio situm in magno Orden. 1302.
- VIII. Henr. et Olr. Comites de Regenstein liberam pronunciant Ecclesiam S. Wiperti prope Quedelingburch ab omni impetitione, concedunt item eidem piscaturam et lignaturam etc. a. 1300.
- IX. Olricus Comes de Regenstein vendidit Præposito Ecclesiæ S. Wiperti in Quedelingeborch aduocatiam mansi vnus in Zaltele, item aduocatiam molendini cuiusdam etc. a. 1300.
- X. Olricus senior Comes de Regenstein donat Conuentui S. Wiperti ac ecclesiæ eiusdem Aduocatiam trium arearum. a. 1317.
- XI. Bernhard Comes de Regenstein publice protestatur lites inter Abbatissam Quedlinb. eiusque ecclesiam et Henricum de Goslere etc. motas sopitas esse, a. 1351.
- XII. Albertus et Bernhardus Comites de Reghenstein dimittunt cum consensu Olrici, Gunteri et Siffridi fratrum ecclesiæ et collegio beatæ virginis Mariæ in Moncingeberch Quedlinburgi mansum cum dimidio in Weddesleue. a. 1333.

XIII. Olrik

- XIII. Olrik Graue to Reynstein belehnet Ghunzel von Grone, vnd mit belehn-
te mit einem Mannlehne belegen zu Dessingerode vnd Abterode a. 1483.
- XIV. Hermen vnd Ian Gebrüdere von Brunfrode verkauffen drey hufen
landes zu Nyenstede Hanse von Salder mit vorbewußt Ernst Bok vnd
Ernst von Dotzem a. 1416.
- XV. Otto Comes de Euerstein in feudum offert bona in Desfeldeffen, We-
dersen, Vmmeffen et Ermenfulen. a. 1298.
- XVI. Graff Vlrich zu Regenstein und Blanckenborg belehnet Ernste von
Grone, dessen gebrüdere vnd vettern mit einem Manlehne zu Dessin-
gerode a. 1508.
- XVII. Henricus Abbas, Ludolfus Prior, Albertus Prepositus, totusque
Conventus ecclesiæ Corbeienfis consentiunt in venditionem bonorum
ad preposituram spectantium in villa Beueren sitorum, reemtionis titulo
a. 1290.
- XVIII. Iohannes de Besskendorp et Thidericus de Oldendorp promittunt
Arnoldo de Hauerfword, Wasmodo de Hagen sex equos atque duos
feruos etc. representari apud Linum. a. 1300.
- XIX. Albertus Dux in Brunswic dimittit Wasmodo de Indagine quartam
partem castri Nienovere reemtionis titulo reseruata apertura. a. 1311.
- XX. Albertus de Amelungensem Canonicus Paderborn. eiusque mater
Vrederana, ac heredes cedunt certa bona cum omni usufructu Henrico
et Wasmodo de Hagen, reseruata redimendi libertate. a. 1313.
- XXI. Arnoldus et Florinus de Hauerfvorde oppignorant dimidietatem vil-
licacionis in Windevelde Wasmodo de Hagen et suis heredibus. a. 1323.
- XXII. Hertzog Ernst zu Braunschweig setzet Heinrich vnd Arnold ge-
brüdere von Haghen zu Vogheden des hauses Lewenworde, vnd über-
läßt ihnen die helfte dieses hauses nebst Zubehörungen. a. 1355.
- XXIII. Hinrick Hertoge tho Brunswigk belehnet Iohann Ernste, vnde
Iürgen vnde Hinrike gebrodere vom Hagen mit veer Houe landes to
Daelheim einer werstede vnd einer visscherie. a. 1493.
- XXIV. Henricus Hildensis ecclesiæ Episcopus protestatur Fratres Kalen-
darum S. Spiritus in Eltze dotasse Altare ibi constructum. a. 1344.
- XXV. Idem recognoscit archidyaconatum in Eltze cum ecclesia sua vni-
tum esse. a. 1352.
- XXVI. Idem de oppido Gronowe. a. 1347.
- XXVII. Eiusdem Diploma de Bonis in Rethen et Grauestorpe. a. 1347.
- XXVIII. Eiusdem — de Prima missa in Gronowe. a. 1348.
- XXIX. Eiusd. — de Gratia burgensibus in Tzerstede facta. a. 1350.
- XXX. Capitulum Cathedralis Ecclesiæ Hildes. dimittunt bona in Rethene
Gunthero de Bartensleuen. a. 1351.
- XXXI. Henricus Episc. Hildes. vendit Syverde Bokke, Ordenberghè,
vnde Syverde finen sonen quinque mansa in Vorstede. a. 1344.
- XXXII. Idem cedit Castrum Honvreden Lyppoldo et Beseken fratribus de
Vreden horumque hæredibus. a. 1347.

- XXXIII. Eiusdem Cessio Maioris Vreden et Oldenrode Dnis. de Vreden.
a. 1347.
- XXXIV. Eiusdem Diploma de Molendino in Gronowe de a. 1347.
- XXXV. Cord Bock Dipl. de Curia Schirhof in Wulvinghen. a. 1351.
- XXXVI. Volmar Præpositus totusque Conventus dimittunt Siffrido Bock
quatuor mansos in Lede. a. 1351.
- XXXVII. Eorundem documentum de officio in Lede. a. 1351.
- XXXVIII. Henrici Episc. Hildes. documentum de censu X. solidorum in
molendino Aluelde. a. 1347.
- XXXIX. Eiusd. de Holtgraui in Grauestorpe. a. 1344.
- XL. Otto Prepositus, Herm. Decanus totumque Capitulum ecclesiæ Hildes.
commutant decimas in Gistenc. a. 1351.
- XLI. Obligatio decimarum maioris et minoris in Holthusen prope Elda-
geffen Capituli Hildes. Ecclesiæ. a. 1351.
- XLII. De duabus curiis in Rethen et areis ibidem diploma Capituli eccle-
siæ Hildes. a. 1352.
- XLIII. Didericus von Rottinghe dimittit tres mansos in Ochterfen et duos
in Nortstempne. a. 1353.
- XLIV. De obedientia in Reden collata a Capitulo ecclesiæ Hildes. Bertoldo
de Bokenen. a. 1352.
- XLV. Albertus Basilides de Elme vendit partem suam in prato dicto Ho-
wisch Wilkino de Merne pro viginti denariis Lubecensis monetæ.
a. 1351.
- XLVI. Henricus de Ydzendorpe Ecclesiæ S. Liborii in Verden pro anni-
versario celebrando donat duodecim solidos Lubecenses singulis annis
exfoluendos. a. 1348.
- XLVII. Marquardus et Herm. de Etzelendorpe dimittunt bona sua in Myn-
stede Conrado de Mynstede pro viginti denariis Lubec. a. 1349.
- XLVIII. Wilhelm der eltere Hertoghe to Brunswig vnd Lüneb. belehnet
Bartoldum Hulsberge, vnd Ioh. Penninge mit twen Hoben landes.
a. 1469.
- XLIX. Arnoldus de Hauersforde recognoscit, quod ad compositio-
nem, quam cum Henrico Comite de Waldecke muniuit, Wasmo-
dum de Hagen eiusque filios non receperit, nec quicquam promiserit,
ex quo ipsius præiudicium generare possit. de a. 1330.
- L. Hertzog Wilhelm vnd Henrich von Braunschweig vnd Lüneb. neh-
men Hermen, Borchard, Ludolff vnd Henrich Kniegen zu ihre bundes-
genossen auf etc. a. 1427.
- LI. Capituli ecclesiæ Hildes. diploma de anniuersario Sifridi Bock militis
celebrando. a. 1344.

- LII. Henrich Bischof to Hildesheim bekennet das er denen von Bock 200. marck geldes schuldich etc. a. 1353.
- LIII. Didericus Tureke dimittit partem suam prati der Golteren wisch Hanse Nagel etc. a. 1422.
- LIV. Dieterich Ertzbischof zu Maintz lehenbrieff gegeben Hansen von Grune vnd dessen nachkommen. a. 1440.
- LV. Guntzel von Grone belehnet Tylen Smed mit einer halben hufe landes to Bernshufen. a. 1458.
- LVI. Tutores Gerdes Rodewoldes vendunt partem quartam prati die Koppele genant. a. 1455.
- LVII. Reyneke Nagel, Johannes et Ludolfus dimittunt fratri Diderico Nagel tres partes prati dicti die Golteren wisk etc. a. 1444.
- LVIII. Julius Comes in Wunstorp in feudum dat Hanse van Dreuere mansum in Lutteken Holthufen. a. 1463.
- LIX. Otto Comes Holfato-Schaumburgicus consentit in oppignorationem curiæ cum quatuor mansis factam ab Heyneke van Alten in Euerloh et Gerden. a. 1428.
- LX. Ernestus Episcopus Hildesh. in feudum concedit Hans Meyero curiam cum quatuor mansis etc. a. 1471.
- LXI. Wulbrand Episc. Mindensis in feudum dat Hans von Dreuen decimas in Lutteken Holthufen. 1448.
- LXII. Henninges Episc. Hildes. in feudum offert Conrado Kannengeter curiam cum 4. mansis etc. a. 1476.
- LXIII. Wulbrand von Reden belehnet Dieterich von Wintheim vnd seinen bruder Cord mit eyner wyse am Snellen grauen. a. 1473.
- LXIV. Cord Kannengeter cediret Dieterich von Wintheim Burgermeistern seine Güter, die er von denen von Stammen zu lehn getragen. a. 1480.
- LXV. Godschalck edeler Herr to Pleffe belehnet Cord Rauen etc. mit andert haluen hufen landes zu marke Oldendorpe. a. 1415.
- LXVI. Hertzog Heinrich, Ernst und Albrecht zu Braunschweig bekennen, das sie Hans Rauen 32. Reinische gulden schuldig, versetzen davor auf drey lahr einen Sattelhof zu Dassenen vnd Sechs hufen landes. Anno 1441.
- LXVII. Hertzog Albrecht zu Braunschweig belehnet Diederich Rauen mit dem halben Zehnten zu Oldendorp, und den Zehent Rechte etc. a. 1475.
- LXVIII. Hertzog Heinrich zu Braunschweig und Lüneb. belehnet Diederich Rauen, und mitbelehnete mit zehntehalb Hufen landes. A. 1491.
- LXIX. Iohan von Harboldeffen giebet Henrike Kniggen vnd seinen brüdern seine Einwilligung zum ankauff eines hofes in der Neustadt Honover belegen, den Wulnere von Reden verkauft vnd verlassen etc. de a. 1357.

- LXX. Henrich, Arnold vnd Hartman gebrudere von Lathusen bekennen das sie Hermanne Knieghe Riddere vnd seinen erben verkauft den vierten Theil zu Helmerzingehusen mit allem rechte und zubehör etc. d. a. 1358.
- LXXI. Graf Erich zu Holstein und Schomborch bekennet das die Kirche zu Bennigsen mit ihren Renthen vnd gerechtigkeiten von seiner Herrschafft zu lehn gebe, belehnet dieselbe mit 99. morgen landes dafelbst, item mit 56. morgen auf den Volkermissen felde vnd anderen stücken und gerechtigkeiten. de a. 1378.
- LXXII. Hinrick vnd Brun von Donope verkauffen ihre eigene leute zu Bente, Leueste vnd auf der Neustad vor Hannouer vor achte Reinische gulden erblich. a. 1466.
- LXXIII. Adolphus Comes Holfatie et Scowenborch donat Hermanno militi et Henrico eius filio famulo dictis Knieghe ipsorumque hæredibus proprietatem duorum mansorum in villa et campis villæ Bredenbeke fitorum etc. iure hæreditario. a. 1341.
- LXXIV. Graf Ludolf vnd Iunchere Henrich gebrüder von Halremunt überlassen Henrike, Henninghe vnd Arnolde gebrüderer Knieghe, vnd ihren erben die Vogedie zu Volkerfen vor vier lodighe mark Honouerischer wichte wiederkäufflich. a. 1351.
- LXXV. Graf Wolbrant, Otte, Gherhard und Bode gebrüderer von Halremunt verkauffen hern Hermanno Knieghe Riddere vnd erben einen hof zu Volkerfen vnd twene Koten mit dren hofen erblich, den Hartman von Lathusen zu lehne gehabt. a. 1358.
- LXXVI. Graf Otto, Ludolf und Henrich von Halremunt gebrüderer verkauffen Hermann Knieghe Riddere, vnd dessen erben einen hof zu Volkerfen mit dren hofen auf dem velde dafelbst eigenthumlich vnd frey zu besitzen, so die von Lathusen zu lehn getragen. a. 1358.
- LXXVII. Hinrik, Arnolt vnd Hartman gebrüderer von Lathusen bekennen das sie ihren hof zu Volkerfen etc. den sie von den Grauen von Halremunt zu lehn gehabt hern Hermann Knieghe Riddere vnd erben vor dre punt Hannouerischer Pfennige verkauft vnd verlassen haben. a. 1358.
- LXXVIII. Graf Adolf zu Holstein Schaumburch lenet hern Henrich Knieghe seine eigene leute umme fünf und feltich lodige marck Honouerischer wichte und zwey Bremer marck widerkäufflich. a. 1365.
- LXXIX. Vertrag zwischen Cord van Luttere vnd Alheyde Henninges Knieghe wedewen, vier hundert lodige marck vnd andere mishelligkeiten betreffend, so durch die schiedesleute Hertzog Heinrichs von Braunschweig vnd Luneh. namentlich Diderik van Monichusen vnd Diderik van Rotzingen beygelegt. a. 1397.

- LXXX. Ordinatio de construendo castro in Carnewinkel facta inter W. Episcopum Mind. et Comitem de Rodhen. a. 1449.
- LXXXI. Conuentio inter Conradum Comitem de Welepe et Willehel-
mum Episcopum Mindensem si de castro Welepe hostili manu eiiceren-
tur, ac compromisit se cum Comite Henrico de Hoya compositionem
haud initurum nisi Episcopo satisfactum fuerit. a. 1239.
- LXXXII. Conuentio inter Comitem Conradum de Welepe et Iohannem
Episcopum Mindensem eiusdem tenoris. a. 1242.
- LXXXIII. De proprietate cometiae in Welpe et concordia inita inter Episco-
pum Myndensem et Comitem de Welepa. a. 1270.
- LXXXIV. Dieterich D. Hans, Hinrick, Bernd, vnd Cord brüdere von
Winthem bekennen, das sie von ihrer Schwester Lucken, Ludolfi von
Anderten Witwen, Volkmer von Anderten ihren Sohn auf den hal-
ben Zehnten zu Billen hundert Reinische gulden empfangen etc.
an. 1501.
- LXXXV. Diderich von Reden belehnet Cord Widemann, vnd Hans von
Winthem mit dem Leynstouen, mit den hüfern mit dem Gerichte und
Zubehör etc. a. 1501.
- LXXXVI. Godeschalck Edeler Herr zu Pleffe belehnet Cord und
Diderik Rauen mit anderthalb hufen landes zu Mark Oldendorpe.
a. 1402.
- LXXXVII. Franciscus Graue zu Waldeck, Domherr zu Maintz, Cölln,
Trier und Paderborn, Probst des Stiffts St. Alexanders zu Embeck be-
lehnet Brun Rauen dessen Gebrüdere, vnd Vetterm mit drey Hufen lan-
des weniger fünf morgen etc. a. 1523.
- LXXXVIII. Heinrich Julii Bischofs zu Halberstadt Hertzogs zu Braun-
schweig und Luneburg etc. pfandverschreibung Iobsten Rauen zu Eim-
beck gegeben über etliche zur Probstey daselbst gehörigen lenderey auf
zehn iahr lang. a. 1512.
- LXXXIX. Helmich vnd Hermen Scadelande verkauffen ihren halben
Zehnten zu Berde an Gherd von Hauerbeke, der von denen Grauen
zu Euersteyn zu lehn gangen. a. 1381.
- XC. Iohan von Lenthe belehnet Didericke Turcken mit den kleinen
Zehnten über anderthalb hufen landes zu Ronnenberge. a. 1487.
- XCI. Arnd von Rintelen verkaufft einen hoff mit zwen hufen landes zu
Limber vnter gewissen bedingungen an Iohan Türeken. a. 1376.
- XCII. Idem resigniret einen hof vnd zweene hufen landes zu Lymber an
Graf Ludolf von Wunstorpe, vnd uberleest solches gud Iohan Tureken
burger zu Honnouer. a. 1380.

- XCIII. Gherd vnd Afchwin von Negheborne verkauffen an Iohan Tureken vm eine gewiffe fumme geldes einen hof zu Limbere mit fieben huben landes, vnd allen Zubehörungen. a. 1393.
- XCIV. Iulius Graf zu Wunstorff belenet Iohan Tureken mit einem hof vnd zubehörungen in vnd vor Lymber belegen, a. 1394.
- XCv. Eiusdem literæ feudales eiusdem tenoris de a. 1395.
- XCVI. Iulius Graf zu Wunstorff bekennet das er nach abgang Joh. Tureken dessen ältesten Sohn mit dem gute zu Limber belehnen wolle. a. 1408.
- XCvII. Wilken von Boltzen belenet Diderike Tureken Hanfes Sone mit anderthalf hufen landes belegen vor Honouer in dem velde zu S. Egidii. a. 1457.
- XCvIII. Dyderyk Turke consentiret in dem verkauff zweyer hufen landes auf S. Egidien felde vor Hannouer, so Braunschweigisch lehn, an Gerd von Lunden. a. 1462.
- XCIX. Diterich vnd Cord gebrüdere TVRKEN vnd ihre mutter EDELEKE verkauffen an Hermen Mettenkop die helffte einer wiese in der S. Egidien Marsch vor Honouer belegen wiederkäufflich. a. 1493.
- C. Dispensatio matrimonii inter Magnum Ducem Brunsvic. et Luneb. alias Sangerhusanum et Catherinam eius vxorem. a. 1356.
- CI. Hertzog Magnus zu Braunschweig vnd Luneb. setzet über seine iunge Herschafft gewisse vormünder vnd befiehet ihnen an niemand aufer seine Hern Söhne zu den Herschafften Br. vnd Luneburg kommen zu lassen etc. de a. 1370.
- CII. Der von Hertzog Magnus zu Braunschw. vnd Luneburg über seine iunge Herschafft gesetzten vormünder brief, in welchem sie sich gegen denselben verschreiben, niemanden aufer seine Hern Söhne einen, zu den Herschafften Braunschweig vnd Luneburg kommen zu lassen, vnd denselben bis in das 25. iahr seines alters getreulich vorzustehen. a. 1370.
- CIII. Donatio ad vicariam altaris in honorem S. Mariæ virginis et apostolorum Petri et Pauli ac Johannis Baptistæ in basilica Hameliæ. a. 1361.
- CIV. Friderich der lünger Hertzog zu Braunschweig vnd Luneburg bezeuget das Henr. Rodewolt, Hans von Berckhusen, Gise vnd Hans von Lubeke sich wegen der Hallerburg vertragen, vnd verspricht hierunter ferner seine gute dienste bey dem Rom. Keyser zu interponiren. a. 1454.

- CV. Hertzog Wilhelm zu Braunschw. vnd Luneb. belehnet Ioh. von Berckhusen myt eynen hofe vnd dren huuen landes zu Wulfingerode, mit den Bessels kampe etc. a. 1454.
- CVI. Hertzog Wilhelm zu Braunschweig vnd Luneb. bekennet das der Abt Arnd zu Locken den an die von Berckhusen verpfändet gewesenen Lockerhof in Hannover eingelöset, vnd ordnet gewisse Rethen die desfalls entstandene mishelligkeiten zu entscheiden, wie den auch die vormünder der kinder Hans von Berckhusen dem Closter Locken eine wiese vberlassen etc. a. 1466.
- CVII. Hertzog Wilhelm der Eltere zu Braunschweig vnd Luneb. etc. belehnet Erasmus von Berckhusen mit einen hofe, vnd 3 Huuen landes zu Wulfingerode belegen, mit dem Besselcampe, einer wiese der Hukewinckel genant zu Lathusen etc. a. 1477.
- CVIII. Hertzog Wilhelm zu Braunschweig vnd Luneb. uberläßt als oberlehns-Herr eine Hufe landes vnd einen Sattelhof zu Niedern Iesa, so von denen von Bouenten zu lehn gangen, denen Swanenflügeln als ein freyes erbgut. a. 1482.
- CIX. Literæ Symonis Gyseleri Senioris, quibus vendidit fratribus Kalendarum Capelle S. Georii annuam pensionem decem florenorum Renensium pro ducentis florenis similibus in festo Pentecostes et Martini persoluendam etc. a. 1497.
- CX. Hans Wulff vnd Hans Dick tome Solte vnd Hemmendorpe wonhaftich bekennen das sie von Henning Brandes entfangen dreissig Reinsche gulden, vnd solche zu ankauffung einer halben Hufe landes mit verwendet, dargegen auch zwey gulden jährlicher Rente wiederkäufflich an gemeldeten Brandes verkauft etc. 1484.
- CXI. Hilla wedewe Hilmers van Wenden, vnd Hinrick van Wenden Bekennen das sie wiederkaufflich eine halue houe landes vor Hemmendorpe belegen an Hans Wulff to Hemmendorpe, vnd Hans Dycke tome Solt-hemmendorpe verkauft, so von der Herrschaft von Braunschweig zu lehne gehet. 1483.
- CXII. Giseke Hertunges bekennet als vormund des kindes Hermen Gudereyfen vor dem Radt des Soltes to Hemmendorpe das er sich wegen einer Schultforderunge zehen Reinscher gulden vnd weswegen gedachter Gudereyfe in den bann gebracht, mit Henning Brandes vertragen etc. 1498.
- CXIII. Mauricius Greue to Speygelberge belenet Hans vnd Henning gebrodere de Brandes mit dren houen landes in dem Leder velde vor Gronauwe belegen. 1491.
- CXIV. Harbort van Rutenberge vnd Warner Winckelmann sagen im namen Henningk Lutkebole das lehn dreyer Hufen landes vor Gronau

nau belegen Graf Moritz zu Spiegelberg auf, um die Brandesse wiederum damit zu belehnen. 1491.

CXV. Graf Friderich zu Spiegelberge belehnet Henningk Brandes mit dren hufen landes auf dem Leder velde bey Gronau belegen. 1514.

CXVI. Balthasar Doctor vnd Heyneke gebrüdere van Monnickhufen bekennen das sie von Henningk Brandes entfangen vier hundert Reinsche gulden, vnd dagegen selben eynen brieff auf zwey tausent Reinsche gulden zur hypotheec gegeben. 1497.

CXVII. Statius van Monnickhufen bekennet, daß seinen brüdern D. Balthasar vnd Heineken 2000 Rinsche gulden in der Theilung zugefallen. 1497.

CXVIII. Tonnies von Alten bekennet, das er von Cord, Henrick, Levin vnd Ludeleff gebrüdere von Velthem funff hundert vnd 20 Reinsche gulden entfangen, verkaufft dauor seinen halben Zehnten vor Koldinge wiederkäuflich. a. 1504.

CXIX. Levin van Velthem D. vnd Domprouest in Hildensem belehnet Henning Brandes mit der vogedie vp dem Eseltige, mit twen houe landes in Wakenstede velde belegen vnd andern gütern. a. 1514.

CXX. Instrumentum Resignationis iuris patronatus etc. in fauorem Theoderici Lutzeken ratione Commendæ Altaris sanctæ Crucis in templo Diui Ciriaci etc. factæ per Dn. Albertum Hoicken proconsulem et Hafconem consulem. a. 1391.

CXXI. Instrumentum redintegrationis super ratificatione vnius literæ consensus certe presentacionis facta anno 1427. concernens vicariam altaris sanctæ Crucis ad diuum Ciriacum.

CXXII. Presentatio pro Eylemanno Lufchen per Olricum Lufchen civem Honoueranum ad altare S. Crucis in Capella S. Ciriaci extra muros Luneburgh. anno 1440.

CXXIII. Renunciatio oder Uberlassung der Vicarien Crucis zu S. Ciriaci Kirchen gethan durch hern Albert Hoicken Burgerm. vnd Hassken radtmann den gebrodern Lufchen. a. 1391.

CXXIV. Instrumentum compromissi et sententiæ prolatae pro Theoderico Lutzken patrono et Iohanne Hoyman presentato contra Henricum Vos, qui predicti Theoderici presentacionem ad vicariam S. Crucis ad D. Ciriacum impugnauerat. a. 1393.

CXXV. Iohannes Dominus de Homburch miles donat ecclesiæ in Amelungesborne curiam suam in villa Holthofen, *Dichof* dictam. an. 1290.

CXXVI.

- CXXVI. Obligation auf verkaufte zwey marck Pennig jährlicher Renthe aus einem haufe in der Solt-Straffe in Luneburg a. 1439.
- CXXVII. Graf Ernst zu Honstein vnd Diderick der iunger edel her tho Pleffe belehnen als bestetigte vormunde Graf Philips to Spaigelbärge Tilen Brandes mit III. Houen landes im Leder velde vor Gronaw. a. 1540.
- CXXVIII. Vertrach zwischen Harmen van Hufs vnd Dyricke, Bartolde vnd Hanse gevettern de Bocke von Northolt wegen der von Henning Brandes ihnen abgekauften gueter to Lubbrechtzen, Dedensen, Hemmendorpe vnd Leuedassen. a. 1504.
- CXXIX. Borchert vnd Cordt gebroder van Steynberge consentiren in die verpfandung einer haupt-obligation derer gebrüder von Bock, betreffend dreissig gulden Rente aus dem dorf to Brughem. a. 1508.
- CXXX. Senatus der Stadt Hannover bekennen das Hinr. Welder der broderschop der Beckerknechte einen gulden geldes verkauft.
- CXXXI. Rotgeri Krevets documentum iuris obstagii de a. 1517.

I.

STATVTA CIVITATIS BODENWERDERENSIS.

EX ORIGINALI.

Henricus Dei gratia miles *nobilis vir de Homburch*. Omnibus hanc A. 1287.
litteram audituris pariter et visuris, salutem in eo, qui est omnium
iustus iudex. Quoniam est consonum rationi subiectis nobis plebibus
prouidere in hiis, in quibus ciuili quandoque pregrauantur iudicio mi-
nus iuste, vt fiant excedentibus leuiora que satisfacere volentibus hacte-
nus fuerant grauiora.

Notum igitur esse volumus vniuersis presentibus et futuris quod uti-
litati et commodis intendentes oppidi nostri, quod *Bodenwerdhere* nun-
cupatur, vt eo facilius in temporalibus recipiant incrementum incole
opidi supradicti. Hec eis iura concedimus obseruanda. Inprimis aduo-
catus eiusdem oppidi cum consensu domini, qui pro tempore fuerit
a ciuibus eligetur, et ciuium vnus erit. Si ciuis conciuem suum acuto
leserit istrumento, octo talenta vadiabit, que omnia iudicio persoluuntur.
Si quis sine acuto lesus fuerit istrumento, et testibus poterit hoc
probare, lesor XXX. solidos, V. lesor, V. iudici, et XX. ciuibus vadia-
bit. Si vero probare non poterit, iuramento se qui impetitur expurga-
bit. Si ciuis percusserit alienum V. solidos, duos iudici, duos lesor,
vnum ciuibus vadiabit. Si ciuem leserit alienus XXX. solidos, ciuibus
XX. lesor V. iudici V. dabit. Si quis alii alapan dederit manifestam,
lesor talentum, iudici X. solidos, et ciuibus dat talentum. Qui alteri
manum amputarit, manum perdet, collum collo nichilominus recom-
penset. Si quis pro homicidio exierit ciuitatem, vxorem et liberos il-
lius, nullus ledat corpore siue rebus, si placuerit ipsis, liberi discedent,
venditis hiis que habent. Alienus ciuem, ciuis ciuem non impetat cum
duello. Alienus non testabitur super ciuem nisi consulis cum duobus.
Qui perdiderit res per furtum, deprehenso fure, integraliter eas reci-
piet, iudicato fure per iudicem atque ciues. Si ciuis vendere voluerit

Baring. Clav. Dipl.

Pp p

domum

domum suam, et recedere, inpediat nullus eum. Si braxatrix statutam mensuram minorauerit, tres solidos, vnum iudici, ciuibus duos dabit. Pistoris, si excefferit, similis erit pena. Carnifex excedens a consulibus corrigatur. Si non emendauerit V. solidos, iudici vnā partem, ciuibus duas dabit. Si carnes non sanas habuerit, iudex tollet illas, ipsumque V. solidis sibi et ciuibus condepnabit. Si quis conqueritur, et dicit, se testimonium producturum, nec possit, iudici solidos duos dabit. Qui armifono clamore ciues prouocauerit sine causa, iudici solidos V. dabit. Si quis conciuium impetitur ab aliquo nomine cuiuslibet seruitutis, si consenserit domino suo stabit debita seruitute. Si negauerit liber erit prestito iuramento. Si quis pro aliquo excessu exierit ciuitatem, si redire voluerit, cum consulibus gratiam domini impetrabit, et quod iudici dederit eius erit. Qui coram iudicio bona sua vxori eius et pueris dederit, et iudici pacis solidum, in testimonium dederit, post mortem illius hereditatem suam nemo nisi vxor et pueri eius tollent. Qui intrauerit ciuitatem, et morari voluerit, arma que habuerit hospiti suo presentabit. Si noluerit auferantur ei et vendantur, et precium iudicis et ciuium erit. Homini depauperato vendere sua licet, si non coram iudicio vxori et pueris suis dedit. Si in ciuitate mortuus fuerit alienus, hereditas eius a iudice referuetur, donec heres illius veniat, qui iusticia eum postulet et requirat. Si infra annum et diem nullus uenerit, hereditas iudicis ex tunc erit. Qui pacem domus infregerit VIII. talenta iudicio vadiabit. Qui id quod *silfrichte* vocatur, commiserit, XXX. solidos, X. iudici, ciuibus dat viginti, Dominica post Bartholomei et post Galli omnibus liberum forum erit vsque in nonam horam tertie diei, nisi fori violauerit libertatem, quod qui fecerit mortis sentencie subiacebit. Si quis conuictus fuerit pensionem que *scob* vocatur debitam non dedisse, nulli super eo, sed solis consulibus respondebit. Nullus ciuem nostrum pro iniusto pondere, modio, vna, aut mensura accusare poterit, aut grauare nisi in manibus illius fuerint deprehensa, hic qui fuerit cum domino et consulibus hoc componet. Si quis coram nostro iudice sibi voluerit iudicari, alii ibidem secundum iusticiam respondebit. Qui aliquem conciuem nostrum de traditione vel conuicio infamem reddiderit et suspectum. Si conuictus fuerit super illo XXX. solidos, V. iudici, V. lefo, ciuibus dat viginti, si conuinci non poterit, expurgabit se iuratoria cautione. Quilibet profugus pacem habebit in domo sua vel alterius donec iusticia extrahatur, qui violentiam illi fecerit, capite puniatur. Quilibet ciuium semet ipsum aut conciuem suum, si necesse habuerit eripere a iudicis poterit potestate, sub obligacione domicilii siue domus. Iudex nul-

nullum nostrorum conciuium potest de aliquo conuincere vel grauare, nisi cum tribus ciuibus probare poterit contra ipsum. Si quis in ciuitate aliquid emere vel vendere voluerit, theloneum nullum dabit. Si quis apportauerit vinum ceruissiam, aut medonem, sine consensu consulum per mensuram vendere non licebit. Obtento vero consensu de mensura vini que *ame* vulgariter nuncupatur, denarios sex persoluet. De cupa ceruissie vel medonis solidum vnum dabit. Si quis domum voluerit edificare in positione liminis infra se et vicinum suum duos consules vocabit, quorum testimonio fundamentum edifici sui ponet, sine vicini sui aree detrimento, quod si secus fecerit, XXX. solidos iudicio et ciuibus vadiabit. Si quis sepem probabiliter iniuste posuerit, pro qualibet fude tres solidos vadiabit iudicio et ciuibus antedictis. Si quis in hospicio alicuius ciuis aliquos denarios consumpserit in expensis, et hospite infcio et inuito abire voluerit, sine vara hospiti ipsum detinere licebit quousque illi satisfecerit de expensis, quod si domum eius exierit insequi ipsum potest, donec recipiat quod est suum. Si autem domum alicuius profugus intrauerit in eadem eundem iudicio obligabit. Si artifices manuum, vt sunt textores lanificii, vel sutores, in suis officiis vendendis excefferint a consulibus iudicantur.

Vt autem omnia hec prescripta robur optineant perpetue firmitatis, presens scriptum cum consensu heredum nostrorum sigillo nostro decreuimus communire.

Huius rei testes sunt dilecti filii nostri:

Dominus Iohannes miles,
 Bodo famulus
 Iohannes de Vrencke
 Thidericus Stencoph
 Thidericus de Derspe,
 milites.
 Henricus et Bernhardus de
 Hallis
 Albertus de Hupede,
 Thidericus aduocatus
 Hallis,
 Henricus Marquardi,
 Bernardus Longus,

Dominus Rembertus Kennigi;
 Henricus de Eschershusen,
 Henricus de Bochagen
 Iohannes de Stamme,
 Godefridus Volemari
 Hermannus de Dolem,
 Godefridus Windelindis,
 Thidericus Dobelere,
 Fredericus Sertor,
 Henricus de Dolem, tunc
 nostre Consules ciuitatis,
 et plures alii fide digni.

Acta sunt hec anno Domini Millesimo Ducentesimo, octogesimo septimo, Quarto Kalendas Februarii.

II.

INDVLGENTIÆ ECCLESIAE IN BODENWERDER
CONCESSÆ.

A. 1280.

Vniuersis sancte matris Ecclesie filiis ad quos presentes littere peruenerint. Nos Dei gracia Petrus Arborensis Archiepiscopus, Andreas Asloensis, Bernardus Humanaf. Tholomeus Sardinensis, Bernardus Perusinus, Iohannes Auelinus, Fredericus Ceriuensis Episcopi: Salutem in Domino sempiternam.

Pia mater Ecclesia de filiorum suorum quos spiritualiter genuit salute sollicita deuocionem ipsorum quasi quibusdam allecctiuis muneribus indulgenciis videlicet et peccatorum suorum remissionibus inuitare consuevit ad debiti famulatus honorem Deo et sacratibus edibus inpendendum, vt quanto crebrius et deuocius illuc confluit et concurrat populus Christianus tanto celerius delictorum suorum veniam et gaudia consequi mereatur eterna. Cupientes igitur vt Ecclesia in *Insula Bodonis* Mindensis dyocesis congruis honoribus frequentetur, et a cunctis Christi fidelibus iugiter veneretur: omnibus vere penitentibus et confessis, qui ad ipsam Ecclesiam in festis beati Nicholai Iohannis apostoli et ewangeliste beatorum Iacobi, et Bartholomei apostolorum: Marie Magdalene et in dedicatione ipsius Ecclesie causa deuotionis acceperint, vel ad structuram aut ad aliqua alia necessaria manus porrexerint adiutrices, vel qui in extremis laborantes aliquid de bonis sibi a Deo collatis legauerint Nos de Omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum auctoritate confisi singuli singulas quadragenas de iniunctis sibi penitenciis dummodo consensus dyocesani acceperit misericorditer in Domino relaxamus.

In cuius rei testimonium presentes litteras sigillorum nostrorum munimine duximus roborandas.

Datum Perusii, Anno Domini M^o. CC^o. LXXX°. Quarto. XII. Kal. Decembris. Pontificatus domini Martini Pape quarti, Anno quarto.

III.

INSTITVTIO, QVO ORDINE ADMINISTRAN-
TVR PREBENDÆ DOMINARVM CONVENTVS
IN HERVORDIA, EX CODICE MEMBRANACEO
SEC. XIII.

Hoc ordine amministratur prebenda dominarum in Heruordia per circulum anni. Sicut antiquorum institutio constituit observari. Primo de prebenda cotidiana. tali modo.

A festo Michael usque ad ascensionem domini dabuntur porcine carnes. videlicet dominica die, et. III^{ta}. feria, et V^{ta}. feria, omnibus septimanis. [preter festa sanctorum que interveniunt. Ad prebendam unius diei pertinent. III. porci. de quibus porcis dividitur prebenda dominabus. quatuor septimanariis. domino Woldero. beate Pusinne. ad novum opus. ad hospitale. duobus diaconibus. tertio diacono dantur carnes de curia abbatisse. Notandum vero est. Si prebenda istarum carniū redimitur. de ipsa redemptione conventus nichil dabit tertio diacono. Datur etiam uni Subdiacono. Mulieribus que serviunt Dominabus datur una caro. Duobus campanariis. I. caro. Ad refectorium dantur Stomachi. III. et Salsucia. XV. De assaturis dantur Dominabus coquinariis. III. videlicet die Dominica et feria V^{ta}. capellano datur. I. teloneario. I. coco qui est in coquina dominarum qui et vigil est earum. I. Ceteris diebus quibus dantur carnes. datur dominabus coquinariis cuilibet una assatura et cellerarie. I. Deinde cuilibet domine cotidie panem. I. et dimidium. et duas prebendas que vocantur *umme prevende*. que equaliter inter dominas dividuntur. Iste panis pistrabitur in quantitate tali. ut. X. fiant de uno modio granari. filiginis. Ad cervisiam que dabitur singulis septimanis per annum. apponentur. III. molcia braccii avenatici. per mensuram ad hoc deputatam. duabus mensuris minus exceptis illis cervisiis que meliores debent'esse. que loco suo et tempore invenientur. Duobus campanariis. VII. magne propinationes cervisie dabuntur ad Septimanam. Mulieribus duabus que serviunt dominabus tantum. Vigili dominarum qui est in coquina earum. VII. minores propinationes. A festo vero Martini. usque Pusinne. idem vigil calefaciet refectorium dominarum. unde habebit omni Septimana. VII. panes. VII. magnas propinationes cervisie. et. I. carnem quotiens prebenda carniū datur. Igitur a festo Martini usque ad ascensionem

Domini. omnibus diebus lacticiniis. tam. VI. feria. quam vigil. Sancto-
rum. et quatuor temporum. dabitur cuilibet domine. et beate Pufinne.
et officio decanie. dimidius magnus caseus. et due *umme prevende*. Da-
bitur etiam unum maldrum. et XVIII. casei qui vocantur regales. In
die itaque nativitatís Domini serviet abbatissa dominabus in refectorio.
cum. VIII. perfectis ferculis. cum purissima simila. ita sane ut. VII. mo-
dii hervordenfes apponantur ad. XII. similas. cum bona cervisia. et cum
bono vino ministrabitur istud servitium. Lectrice dabit. I. crateram me-
donis. I. album panem. et. I. assaturam. Cellerarie et dapifere. II.
crateras medonis. I. panem album. et. I. assaturam cum magna carne.
Mulieribus que serviunt dominabus II. crateras medonis. II. panes albos.
et duas carnes. Facto prandio propinabitur. I. magna propinatio vini.
de qua bibent omnes domine. Si quid remanserit. mulieres servientes
tollent. Ante refectorium dominarum ministrabitur una urna cum vino.
VII. magnas capiens propinationes. et cuilibet domine una cratera cum
medone. Hic ordo servitii. similiter in die pasche servabitur. Ad can-
tum dominarum quem cantant ante nativitatem in refectorio. dabit abba-
tissa. I. urnam cum vino. VII. capiens magnas propin. Ad cantum ante
pascha. et in die pasche. et beate Pufinne. in eadem quantitate. Tri-
ginta porci qui dicuntur *bacsvin*. sive *specsvin*. debent esse dati in festo
Andree. qui dare neglexerint vadiabunt in festo Thome. Iste perne pre-
babuntur in purificatione S. Marie. et habebunt tres digitos puri pingue-
dinis. De his porcis dabuntur cuilibet domine. II. tibie. I. Scapula et
dimidia. I. Slopebrade. III. Salsucia. Ad prebendas que vocantur *umme*
prevende. dabuntur. III. tibie. et III. Scapule. II. Slopebraden. et VI.
salsucia quodlibet habens. III. ulnas in longitudine. Dantur etiam. III.
ebdomedariis cuilibet. V. Scapule. et II. tibie. III. salsucia. et I. Slope-
brade. Cellerarie dantur. V. salsucia.

In carniprivio mittetur dominabus tantum. ab abbatissa una magna
scutella cuilibet. VIII. fercula continens. impletos pullos. XVI. qui di-
cuntur *Wolfbinken*. Ad impleturam istorum pullorum debetur quarta
pars unius perne. et III. uncie ovorum. Insuper III. uncias ovorum
inter se distribuendas. In capite ieiunii. abbatissa dabit dominabus VIII.
solidos ad allecia emenda.

In palmis dabuntur. III. efoces dominabus et dividuntur hoc modo.
Duo dorfa. ebdomede III. Beato Waldero. Sancte Pufinne. Duabus
vacantibus prebendis. officio dapifere. Dorsum tertium dabitur eunti
pro

pro crismate. Dorsum quartum. diaconibus et subdiacono. Et notandum quod quecumque dominarum in die palmarum de vacantibus prebendis recipit panem. recipiet et de esoce. In cena Domini. et in vigilia pasche. dabuntur pisces. Item in cena Domini in vigilia pasche. feria II^{da}. Quasi modo geniti ac inde usque ad ascensionem omnibus diebus quibus non dantur carnes. dabuntur cuilibet domine Sacerdotibus ebdomedariis Beato Waldero. Sancte Pufinne. prebendis vacantibus officii decanie. et dapifere. novo operi. hospitali. singulis. III. ova.

In die pasche. Abbatissa serviet in refectorio. eo ordine ut in die natalis Domini taxavimus. Per Septimanam pasche dabuntur ad prebendam. XXIII. porci de Westfalia. Inde usque ad ascensionem. omnibus diebus carniū dabitur porcina prebenda. In ascensione unum esocem. dominabus tantummodo.

In die ascensionis et deinceps usque Michaelis. omnibus diebus carniū ministrabitur ovina prebenda. Dominabus. Beato Waldero. Ste Pufinne. officio decanie et dapifere. novo operi. hospitali. coco. prebende magistri Heinrichi. Scilicet unum ferculum posterius. Mulieribus que deserviunt refectorio. Quatuor oves ad quemlibet diem pertinent. Et notandum quod in hoc tempore de cotidiana prebenda non administrantur dnis carnes ovine. sed in quarta prebenda dabitur duobus ebdomed. et duobus diaconibus continuatim una integra ovis. A feria II^{da} rogationum usque in vigilia Martini. omnibus diebus quibus non dantur carnes. dabuntur casei parvi vaccines hoc modo: Quevis domina recipiet caseum et dimidium. officium decanie tantum. dapifera unum. Sta Pufinna caseum et dimidium. Beatus Walderus unum. tres vacantes prebende. tres caseos. ebdomedis quatuor. quivis dimidium caseum. Quivis diaconus et unus subdiaconus dimidium caseum Prebenda magistri Heinrichi unum. Dabitur etiam regalis caseus. qui dividitur hoc modo. feria III^{ta}. similiter duobus diaconis et feria VI^{ta}. integer dabitur prebende magistri Heinrichi. Et notandum Si vigil alicujus Sancti in diem carniū occurrerit. idem caseus dimidius cedet ebdomedario sacerdoti. et dimidius diaconi. Dabuntur etiam de supradictis caseis. duobus campanariis. duo. Mulieribus que deserviunt refectorio. dimidius.

IV.

COLLATIO IVRIS PATRONATUS ECCLESIAE
SUPERIORIS RODE PROPE NORTHVSEN.

A. 1292.

Nos *Heinricus de Wissenfe* et *Gotschalcus juvenis Saxo* cives Northufani publice profiteamur in his scriptis, quod sub sigillo Nobilis viri Domini de *Heldringen* sub poena *triginta marcarum examinati argenti ponderis Northufani* compromisimus data fide velle stare decisioni et diffinitioni super collatione juris patronatus Ecclesiae *Superioris Rode* prope Oppidum Northusen sitae nostrorum arbitratorum videlicet Domini *Bertholdi de Halmenstedt*, *scholastici Ecclesiae sanctae crucis in Northusen*, *Friderici de Wissenfe*, Magistri *Dieterici de Honstein* et *Burchardi de Bodungen militis*, una cum praeposito sanctimonialium novi operis extra muros Northufensium. Qui post longam deliberationem nos sic iusserunt sub poena praenominata, eidem collationi et juri patronatus ejusdem abrenunciare deberemus pro nobis et pro omnibus nostris haeredibus. Cui collationi et juri patronatus abrenunciavimus, et in praesentibus renunciamus secundum decisionem nostrorum arbitratorum. Ita quod nostro fideli juniore Henrico dicto Parmio ad preces nostras ista cum ecclesia conferatur. Si autem quod absit nos aut aliquis haeredum nostrorum in posterum conferret Ecclesiam memoratam; nisi etiam speciato emeret adhuc jus patronatus, ad *Hermannum dictum Barcken de Bennungen* vel ad suos haeredes externos, nos seu nostri haeredes solvere teneamur Hermanno praefato et suis haeredibus poenam memoratam. Et quod ad contractum bonorum feudaliu[m] perscipius requiratur consensus Domini feudalis. Ideoque petivimus Dominum de *Heldringen*, qui est Dominus feudi ut ipse dignetur dare desuper suam literam cum sui sigilli appensione. Et nos *Fridericus Dominus in Heldringen* protestamur per praesentes quod ad preces nostrum consensum arbitrio praefato adhibemus. In cujus evidentiam et praemissorum nostrum iussimus sigillum praesentibus apponi et appendi. Testes hujus rei sunt *Fridericus de Reydingestete*, *Bertholdus dictus Rost*, *Fridericus de Vrommingestedt*; *Herman de Urendorff* milites, una cum arbitris praedictis; *Conradus de Bila*; *Hermann dictus Sengestock*, et alii quam plures fide digni. Datum anno Domini 1292. 5. Nonas Maji.

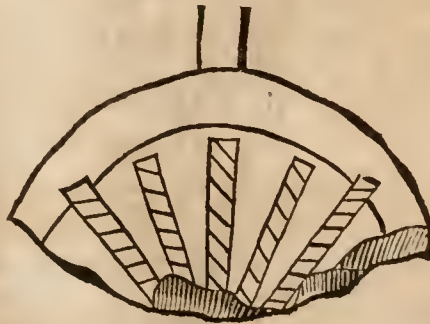
V.

HENRICVS COMES DE REGENSTEIN ET
BORCHARDVS COMES DE MANSVELT, TVTORES OLRICI
COM. DE REGENSTEIN ECCLESIE S. WIPERTI IN QVEDE-
LINGEBORCH DEDERVNT ADVOCATIAM VNIVS DIMIDII
MANSI SITI IN CAMPO GERSDORP.

In nomine domini amen. Henricus Dei gracia Comes de Regensteyn, A. 1292.
Borchardus eadem gracia Comes de Manswelt, Tutores Olrici filii
qvondam Alberti pie memorie comitis de Regensteyn omnibus presen-
tem litteram inspecturis in perpetuum. Tenore presencium recognoscimus
publice protestantes, qvod nos nomine Olrici filii qvondam Alberti
pie memorie Comitis de Regensteyn nobilis viri fratris & avunculi nostri
dilecti ob preces & instantiam Conradi sacerdotis dicti de Dingelstete de-
dimus Ecclesie sancti Wiperti in Quedelingeboch aduocatiā vnivs di-
midii mansi siti in campo *Gersdorp*: Qvam videlicet advocatiā Bete-
mannus qvondam dicti frater sacerdotis a nobis tenuit in feodo sepe-
dictum vero mansum iure litonico dum vixit ab Ecclesia tenuit me-
morata. In huius rei testimonium sigilla nostra litteris presentibus
duximus aponenda.

Testes sunt: Bernhardus ethiops miles,
Conradus dictus de Quernbeke,
Wilkinus dictus de Hoyme, et
Olricus aduocatus, et alii quam plures fide digni.

Datum anno Domini MCCXCII. in octaua beati Martini.

VI.

HENRICVS ET OLRICVS COMITES DE REGENSTEIN TESTANTVR BERTOLDVM FAMVLVM DICTVM DE STOWEN REDITVS QVINDECIM MARCARVM DE DECIMA IN DITFORDE PERCIPERE AD DIES VITÆ SVÆ.

A. 1308.

Nos Hinricus & Olicus Dei gratia Comites de Regensten recongnosimus tenore presentium fideliter protestando, quod Bertoldus famulus dictus *de Stowen* in nostra presencia constitutus publice recongnouit, quod Redditus Qvindecim Marcarum, quos a venerabili domina nostra Abbatissa & Ecclesia Quidelingeburgensi comparauit. Justo empcionis titulo deberet annis singulis de *decima in Ditfordbe* percipere tantum ad tempora sue vite. Cum autem ab hoc seculo domino disponente migraret heredes eiusdem Bertoldi nullum ius in predictis redditibus sibi possent aut deberent quoquomodo vendicare. Sed sine qualibet hereditaria successione redibunt ad predictam Dominam Abbatissam & Ecclesiam Quidelingburg liberi & soluti. In cuius rei euidens testimonium a prenarrato Bertoldo rogati nostra sigilla duximus presentibus apponenda. Actum & Datum Regensten Anno Domini M. CCC. Octauo XI. Kalend. Aprilis.

VII.

OLRICVS COMES DE REGENSTEYN DAT MECHTILDI VIDVE HILDEBRANDI DICTI SCHERENSMED SVISQVE HEREDIBVS VNVM MANSVM CVM DIMIDIO SITVM IN MAGNO ORDEN.

A. 1302.

Nos Olicus Dei gratia Comes de Reghensteyn recongnosimus publice protestantes, quod nos cum consensu omnium nostrorum heredum damus *Mechtildi* vidue *Hildebrandi* dicti *Scherensmed*, quondam ciuis in *Quedelingburch* bone memorie, nec non Thiderico ac Johanni suis filiis, eorumque heredibus vniuersis Vnum mansum cum dimidio situm in magno Orden, quem tenent a nobili viro et domino *Comite Hinrico de*

de Blankenburch iusti Feodi titulo ab omni inpetitione ac instantia liberum et solutum. Ita quod predicti eorumque heredes debent eundem mansum et dimidium possidere sine quolibet impedimento libere ac quiete. Nichilominus etiam erogamus personis superius nominatis memoratis ipsorumque heredibus licentiam dandi permutandi eadem bona quando-cumque et ubicumque ipsis placuerit et vendendi. In cuius rei testimonium et sufficiens experimentum presentem litteram inde conscriptam nostri sigilli appendimine duximus roborandam.

Testes vero huius rei sunt:

Bernardus de Ditvorde,	Hermannus de Reynstede.
Gygas de Blankenburch,	Hinricus de Papestorp senior.
Godelinus de Swanebeke,	Iohannes de Brockenstede.
Conradus de <i>Ammensleue</i> . Milites.	Thidericus de Gethele.
Thidericus Zabel.	Thidericus de Langhele.
Conradus puerorum magistri ciuium veteris ciuitatis Quedelingburch.	Hermannus Gallicus, et quam plu- res alii fide digni.

Actum et Datum Quedelingburch Anno Domini M^o. c̄ c̄ c̄ se-
cundo. In vigilia Annunciationis Marie virginis.

VIII.

HENRICVS ET OLRICVS COMITES
DE REGENSTEIN LIBERAM PRONVNCIANT ECCLESIAM
S. WIPERTI PROPE QVEDELINGBVRCH AB OMNI
IMPETICIONE, CONCEDVNT ITEM PISCATVRAM
ET LIGNATVRAM ETC.

A. 1300.

Wye Henrik vnde Oelrik greuen to Regensten bekennen in diffeme
opene breue vor allen de ón seen edder lesen hóren dat wy ghe-
vryget hebben dat Goddeshus to sente Wiprechte vor der Stat to Quede-
lingeborch an Watere an Vischeryge an holte an grase, an weyde van
allerleye Vaghedyge van der *Schir-mólen* an dat water vpwort al vmme
den *Bróyl* hen, wante bouen dey Knüppelrodeschen mólen, oc van des
Goddeshus Flutrenne an dat water nedder wort buten de Hóuen hen:
Wante op dey *scépmólen* van der scépmólen dat water op wert wante vn-
ter dey Demme turne to grauen to den Demmen op der Vógedige grase-
schop to der Demme notorft utwendisch des Broiles. Vortmer so erloue
wey ergenanten Henrik vnd Ólrik greuen to Regensteyn den Heren vnde
Brüdern des vorgenanten Goddeshus to Weydewerken in vnfeme Vorste
der Oldenburch van der Bodē an wante an dey scheydinge óres Holtes-
to eyneme eygendomme dem Goddeshus ewiliken to bliuene ledich
vnde vri van allerleye Vógedige op dat wy deylastich werden órer bróder-
schop vnde aller guden werk dey in deme Goddeshus óder in al óren
Klosteren volbracht werden. Des hebbe wey ergenanten Henrik vnde
Ólrik dissen breyff besegelt myt vnser beyder anghehengeden Ingesege-
len nach Goddes bort Dufent Jar in deme drenhundersten Jare, in sente
Egidius Dage des hilgen abdes.

IX.

OLRICVS COMES DE REGENSTEIN VENDIDIT
PRÆPOSITO ECCLESIAE S. WIPERTI IN QVEDELINGBORCH
ADVOCATIAM MANSI VNIVS IN ZTATTELE, ITEM ADVOCA-
TIAM MOLENDINI CUIVSDAM ETC.

A. 1300.

Nos *Olricus* Dei gratia *Comes de Reghensteyn* recognoscimus & presen-
tibus literis notum esse cupimus uniuersis, quod nos Honorabili-
bus

bus viris, - - Preposito videlicet de Conuentu Ecclesie sancti Wicperti in Quedelingeborch vendidi Aduocatiam mansi unius, & dimidii, fitorum in loco qui *Ztattele* dicitur, pro recepto ab eis precio, quinque marcharum Stendaliensis argenti, Aduocatiam insuper cuiusdam Molendini in occidentali villa Quedelingeborch quod *Sherra* uulgariter nuncupatur, nec non & aream vnā eidem molendino contiguam in parte australi, que quidem area, a Boda usque ad fossatum curie *Guntekemberch* protenditur, tam cum Aduocaticio quam cum reliquo toto iure, quod in ipsa area nobis hucusque competere videbatur - | Preposito & Conuentui iam predictis pro octo marchis Stendaliensis argenti nos nihilominus recognoscimus vendidisse. Ne igitur super premissis in posterum valeat dubitari, presentes literas inde conscriptas & sigilli nostri appendiculo roboratas predictę ecclesie sancti Wicperti in testimonium premissorum duximus erogandas, Testibus subnotatis, quorum nomina sunt hec, Bernardus de Ditforde, Lodewicus de Eluelingeroode, Betemannus de Hoyem, Godele aduocatus noster, milites, Tyleke Mor, Johannes de Eueffen, & filius eius Johannes, Fridericus agnomine Sultepennig, & quamplures alii fide digni, factum & datum in Quedelingeborch, anno Domini M^o. CCC^o. In vigilia sanctę Lucie virginis.

X.

OLRICVS SENIOR COMES DE REGENSTEIN
DONAT CONVENTVI S. WIPERTI AC ECCLESIE
EIVSDEM ADVOCATIAM TRIVM AREARVM.

Nos *Olricus* Dei gratia senior *Comes de Regenstein* vniversis Christi fi-^{A. 1317.}
delibus ad quod presens scriptum peruenerit Recognoscimus ac presentibus publice protestamur. Quod de maturo consilio nostrorum heredum pro salute animarum nostrarum donauimus ac presentibus damus Religiosis viris domino preposito ac conuentui sancti Wicperti ac ecclesie eiusdem *Aduocatiam trium arearum* quarum vna fuerat domini *Godolini* militis. Altera *Sisikis*. Tercia *Crusebomes*. Que aree site sunt in villa Occidentali prope Quedelingburch & prope allodium ecclesie sancti Wicperti memorate, & cum hoc viam que ducit ad aream que vocatur *Wiltewort* cum omni iure ac vtilitate secundum quod ad nos dicebantur pertinere. In cuius rei testimonium presentem paginam sigillo nostro munita

prefatis dominis dedimus ad cautelam, testes ydoneos subiungentes, Godelinum militem, Hinricum Mus, Conradum Luoneburch & quam plures fide digni. Hec autem acta sunt anno Incarnacionis dominice M. ccc. xvii. In die Inuencionis sancte Crucis.

XI.

BERNHARD COMES DE REGENSTEIN
 PVBLICE PROTESTATVR LITES INTER ABBATISSAM
 EIVSQVE ECCLESIAM ET HENNING DE GOSLERE CET.
 MOTAS COMPOSITAS ESSE ETC.

A. 1331.

We *Bernhard* von der gnade *Goddess greue von Reghensteyn* bekennen openbare in dissene ieghenwordighen Breue alle den de en sen oder horen, dat alle de were de twischen der Erbaren Vrowen vnser Vrowen der ebbedischen vnde deme godeshuse der burch to Quedelinge burch af eyne sid, vnde Henninge vnde echt Hennige bröderen von Goslere vnde erer möder af ander sid werende was, is eyn bericht vnde verfsinet ding: Were auer ef hern Hinrikes ghudes von Rimbeke ieman icht hedde, dar Henning vnde echt Henning vorbenomeden brodere vnde ere möder recht to hedden wen se darumme beschuldigeden de scal en dar to antworten als eyn recht is. To eyner betuginge dissier vorbescreuen ding hebbe we *Bernhard* vorghenante greue von Reghensteyn vnse Inghefeghel to dissene breue ghehenget laten. Na *Goddess* bort dusent Jar, drehundert Jar in deme eynen vnde dritteghesten Jare an sinte Vrbanes auende des heylighen biscoes.

XII.

ALBERTVS ET BERNHARDVS COMITES DE
REGHENSTEIN DIMITTVNT ECCLESIAE ET COLLEGIO
BEATÆ VIRGINIS MARIE IN MONCINGEBERCH QVEDLINBVRGI
VNVM MANSVM CVM DIMIDIO IN WEDDESLEVE.

In nomine sancte & indiuidue trinitatis amen. Hominum de gestis bri- A. 1333.
gosa & difficilis nasceretur calumpnia, nisi rerum obliuio verbis te-
stium & scripture testimonio auferretur. Hinc noscat tam presens etas,
quam posteritas futurorum. Quod nos *Albertus & Bernhardus* gracia
Dei *Comites de Reghensteyn*, cum consensu *Olrici, Gunteri & Siffredi*
fratrum nostrorum, ac cum consensu omnium heredum nostrorum, nec
non quorumlibet illorum, quorum consensus ad hoc requiritur, vendi-
dimus ac dimisimus, Ecclesie & collegio beate virginis Marie in *Moncin-
geberch* extra muros ciuitatis *Quedelingeborch*, vnum mansum cum di-
midio, sitos in campis *ville Weddesleue* pro viginti & quatuor marcis
Stendaliensis argenti, nobis totaliter persolutis, cum proprietate & omni
iure simpliciter in perpetuum liberaliter possidendos. Item transtulimus
& per presenciam transferimus in dictam ecclesiam seu monasterium, omne
Jus, quod in prefato agro habuimus, nostro & nostrorum heredum no-
mine, iam natorum & nasciturorum in posterum, dicto monasterio suf-
ficientem *Warandiam* in premissis, contra personas quaslibet, spiritua-
les, & seculares, amputatis exceptionibus, promittentes. Item villani
predicte ville, nomine predicti agri, neque ad exactionem, nec preca-
riam, neque simpliciter ad aliquod seruitutis onus, nobis, aut nostris
aduocatis, de cetero tenebuntur. Item donacioni vnus mansi, in eius-
dem ville campis siti factam salubriter a nostris parentibus, felicitis memo-
rie in suarum animarum remedium, pro nobis, & omnibus nostris he-
redibus, consentance confirmamus, nos & omnes succesores nostros,
ad premissorum inuiolabilem observantiam fideliter obligantes. Testes
huius rei sunt

Dominus *Henricus de Hoyem*,

Bertrammus de Ylseneborch, famuli, & quam plures alii fide dingni.

In quorum pleniorum noticiam nostra sigilla anno Domini M^o.CCC^o.
XXXIII°. feria tertia post dominicam *Letare Ierusalem*. Insignum perpe-
tue durationis; presentibus sunt appensa .:

(Sigillum Alberti ap.
Ketner in Antiq.
Qvedl. Tab. V. n. 28.)

(Sigillum Bernardi)

XIII. OL-

XIII.

OLRICK GRAVE TO REYNSTEIN BELEHNET
GHVNZEL VON GRONE, VND MITBELEHNTTE MIT EINEM
MANNLEHNE BELEGEN ZV DESSINGERODE VND
ABTERODE.

A. 1483.

We *Olrick Graue* vnd here *to Reinstein* nu de eldere. Beken-
nen openbar in duffem openen breue vor alfweme, dat we
belegen hebben, vnd mit craft duffes breues beligen to eynem rech-
ten eruen sampden manlehne Ghuntzele van Grone den elderen alse
eynen eldesten to getruwer vnd sampdere hand Hanfes Diderickes
Iohanne Guntzels des iungern sinere brudere, Hanfes Hermens Bru-
ninges vnde Ernstes syner vedderen alle genant von Grone mit dride
haluen Houen landes, vnde mit twen hofen gelegen in der velt-
marke vnde dorpe to Dessingerode, vnde mit eyner houe landes
gelegen to Abterode mit alle oren tobchoringen in mächen deful-
ven gudere Guntzel vnde Hans von Grone ore elderen de touoren
van vns to lehne gehad hebben, vnde de genante Ghuntzel hefft
vns dare ouer itzund gelouet vnde gesworen, Tulke gudere touer-
denen, vnse beste to wetten vnde schaden to wernen vnde so da-
ne to entfangende vnde den lehnfolge to donde so dicke vnde vele
sleck na lehns falle geborende wert ane geurde. Vnd we willen
sulker gudere Guntzel alse deme eldesten to getruwere vnde samp-
dere hant since brudere vnde vedderen rechte bekennige here vnde
were sin ane geuerde. Des to orkunde hebbe we vnse Ingesegel
witleken heten hengen vnden an duffen breff, de gegeuen is na der
gebord Christi vnser heren verteynhundert darna in dem dre vnd
achtigsten iare am Sondage Vocem iocunditatis.

XIV.

HERMEN VND JAN GEBRÜDERE VON
BRVNSRODE VERKAVFFEN DREY HVFEN LANDES ZV
NYENSTEDE ETC. MIT VORBEWVST ERNST BOK VND
ERNST VON DOTZEM.

A. 1416.

We Hermen vnde Jan brodere van Brunfrode bekennet openbar in
duffem breue vor vns vnd vse eruen dat we vorkoft hebben vnd
vorkopen

vorkopen to eynen rechten kope dre houe landes belegghen vppe dem velde to Nyenstede myd al oren tobehoringhen in velde in holtem weyde vnd wu mede benomen mach Hanse van Salder, hern Jans sone vnd synen cruen de We hadden to lene gehad van vnsem gnedighen hern van Hildesem, de we om vpghedraghen hebben myd twen synen belegghen mannen alse by namen hern Ernste Bokke vnde Ernste van Dotzem, vnde hebben de vorseuereu houe myd dem houe de dar to hort, vnd myd al oren tobehoringhen Ernste van Salder vnde synen eruen gheantwerdet, vnd in ore were gelaten, vnd hebben der vortichte ghedan, vnde vortighen also dat we eder vse cruen dar nicht mer vpftricken schullen eder en willen, vnd hebben dusses to bekantnisse vse Ingesegel witliken gehenghet an dussen bref. Vnd we Ernst bok ritter vnde Ernst van Dotzem knape bekennen vor alsweme in dusssem suluen breue dat os witlik is vnde daran vnde overwesen hebben, dat dusse vorseuereu kop vnde vpracht geschen is alse vorseuereu is, vnde hebben dusses to bekantnisse vmmme bede willen der vorseuereu van Brunsrode vse Ingesegel witliken gehenghet by ore Ingesegel an dussen bref. Na goddes bort verteynhundert iar dar na in dem sefste ynden Iare des sonnavedes negst na sunte Michel dage des hilgen ertzeenghels.

XV.

OTTO COMES DE EVERSTEIN HENR. DE
STENBERCH IN FEVDVM DAT BONA IN DESEL-
DESEN, WEDERSEN, YMMESSEN ET ERMENSVLEN.

Nos Comes Otto de Euerstene publice protestantes notum facimus ^{A. 1298.} omnibus auditoris presentia, seu visuris, quod Henrico de Stenberch fratribus suis verisque suis heredibus de bonis nostris in Desfeldeffen, Wederssen, Ymmessen et Ermensullen villis, sitis ubicunque locorum, et ipse quocunque necessitas requisierit veram Warandiam facimus verbis veridicis insuper affirmantes, quod nec gratia, nec odio nec malicia siue casu quocunque ad locum Aluelde veniendi nos subtrahimus, causa vera et legitima preiacente. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus duximus apponendum.

Datum et actum in castro Pollo, anno incarnationis domini M. CC. Nonagesimo octauo, in die Commemorationis sancti Pauli.

XVI.

GRAFF VLRICH ZV REGENSTEIN VND
BLANCKENBORG BELEHNET ERNSTE VON GRONE DESSEN
GEBRÜDERE VND VETTERN MIT EINEM MAN-
LEHNE ZV DESSINGERODE.

A. 1508.

We Vlrick Graue vunde here tho Rheinstein vnde Blanckenborch Bekennen openbar in duffem opem breue vor alfweme dat we belehen hebben vunde mit crafft dusses breues beligen tho eynem rechten eruen sampden mhanlehne in fulmacht vnde anstadt Hans von Grone alse den eldesten den gestrengen Ernste van Grone to truer vnde tho sampder hanth Diderick Hanse Johann vnde Hinricke gebroderen vnde vedderen alle genanth van Grone mit driddehaluen houen landes vnde mit twen haffen gelegen in der veltmarcke vnde dorpe tho Dessingerode vnde mit eyner houe lands gelegen tho Abterode mit aller thobehoringen in mathen Guntzell van Grone vnde Hans von Grone or eldern sodane gudere tovorn van vnsem vedderen seligen tho lehne hebben gehadt, vnde de genante Ernst hefft vns darouer gelouet vnde gesworen solche guder to vordeynen vnse beste to wetten, vnde schaden tho wernen vnde sodane gudere to entfangende vnde den lehenen folge thodonde so dicke vnde vele sek na lehems falle geborende werth. Vnde we willen solcher gudere Hanse alse den eldesten in maten Ernst in fulmacht vnde anstadt finer tho truer vnde to sampder hanth finer brodere vnde vedderen entfangen hefft sin bekennige here vnde wehre sin vor aller rechten ansprake wur ohn des noith is. Des to bekantenisse hebben we vorgeante Graue vnde Here vnse Inngesegell witliken dohn hangen an duffen breiff, de gegeuen is na cristi vnser heren geborth vefftheinhunderth vunde achte Iar. Ame Middeweken na Prisce virginis.

XVII.

HENRICVS ABBAS, LVDOLFVS PRIOR, ALBERTVS PREPOSITVS, TOTVSQVE CONVENTVS ECCLESIE CORBEIENSIS CONSENTIUNT IN VENDITIONEM BONORVM AD PREPOSITVRAM SPECTANCIVM IN VILLA BEVERENSITORVM, REEMTIONIS TITVLO.

A. 1290.

Nos Henricus Dei gracia Abbas, Ludolfus prior, Albertus prepositus totusque conuentus ecclesie Corbeyensis notum esse volumus vniuersis

verfis quod de voluntate et confensu nostro predictus Albertus prepositus omnia bona in villa Beueren ad preposituram spectancia eo iure et pensione sicut ipse habuit vendidit domino Arnolde dicto de Hauersuorde militi Ludolfo de Indagine et Wasmodo suo filio et eorum heredibus pro quatuor marcis puri argenti possidenda. Quouisque dicto preposito aut nobis pro eadem summa quatuor marcarum se facultas offerit reemendi, quod fieri poterit omni anno infra diem beati Martini et festum Pasce. In cuius facti memoriam presens scriptum sigillis nostris dedimus roboratum.

Datum anno Domini M. ccxc. Dominica ante assumptionem beate virginis.

XVIII.

JOHANNES DE BESSEKENDORP ET THIDERI-
CVS DE OLDENDORP PROMITTUNT ARNOLDO DE
HAVERSWORD, WASMODO DE HAGEN SEX EQVOS
ATQVE DVOS SERVOS ETC. REPRESENTARI
APVD LINVM.

Vniuersis presencia audientibus vel visuris recognoscimus, quod nos A. 1303.
Iohannes miles de Bessekendorp, nec non Thidericus famulus de
Oldendorp promittimus manu unanimi strenuis militibus Arnolde de
Hauersword Wasmodo de Hagen sex equos atque duos seruos vna cum
XLVI. frustra salis apud Linum locum vnde exeunt representari infra do-
minicam nec neutram et quindenam tali conditione interserta quod diem
placiti interim vtrobique seruaturus, et amicabili compositione possu-
mus renunciari nostra via quod absit, si aliquod infra terminum super
premissa interuenerit nostro iuramento equos iam dictos siue alias res sol-
uemus confirmando vel in nostra amicitia sinus et fauore, quod nostris
sigillis vulgariter duximus roborandum.

Datum anno Domini MCCC. in vigilia Viti et Modesti, feria
quarta.

XIX.

ALBERTVS DVX IN BRVNSVIC DIMITTIT
WASMODO DE INDAGINE QVARTAM PARTEM
CASTRI NIENOVERE REEMTIONIS TITVLO, ET
RESERVATA APERTVRA.

A. 1311.

Dei gratia Nos Albertus Dux in Brunswic publice recognoscimus in hiis scriptis, quod Wasmodus de Indagine miles de pecunia pro qua Castrum novum Nienovere Hinrico militi dicto Jonde pro nos est obligatum, eidem Hinrico Trecentas marcas puri argenti, ex parte nostra totaliter expediuit, pro quibus trecentis marcis, quartam partem dicti Castri nostri Nienovere, eidem Wasmodo militi et suis heredibus presentibus obligamus tali conditione adiuncta, quod quodocunque nos vel nostri heredes decreuerimus redimere dictum castrum nostrum, idem Wasmodus suam partem eiusdem castri nobis dabit ad redimendum similiter pro pecunia pernotata, propterea omnia alia que cum dicto Hinrico milite per nos sunt placitata, et literis nostris sibi super obligationem dicti castri datis inscripta, predictus Wasmodus miles et sui heredes, nobis similiter obseruabunt, et precipue nobis et nostris heredibus idem castrum in omnibus nostris necessitatibus patens esse debet, de quibus omnibus obseruandis predictus Wasmodus miles nos certificabit suis literis et amicis. In premisorum testimonium, nostrum sigillum presentibus duximus apponendum. Datum et actum Nerthem Anno Domini M. CCC^o. undecimo, in die beati Nicolai Episcopi.

XX.

ALBERTVS DE AMELVNGENSEM CANONICVS
PADERBORN, EIVSQVE MATER VREDERANA, AC
HEREDES CEDVNT CERTA BONA CVM OMNI VSVFRVCTV
HENRICO ET WASMODO DE HAGEN, RESERVATA
REDIMENDI LIBERTATE.

A. 1313.

Nos Albertus de Amelungenen, Ecclesie Paderbornensis Concanonicus. Vrederana nostra mater, et filii Ecberti fratris nostri ac veri nostri heredes recognoscimus in hiis scriptis dilucide protestantes, quod omnia

omnia bona que in villis et in campis, Wergesen, Nortberge, Solingen, Selhofen, et Tonhefsten, nos contingunt cum omni usufructu obligata duximus *Henrico de Hagen* nostro Sororio, pro dono propter nuptias, quod vulgariter dicitur Brutscath, et Wasmodo de Hagen militi, ac ipsorum veris heredibus, pro octoginta Marcis grauiorum denariorum Huxariensium legalium, et pro pecunia tali, quam idem Henricus de Hagen apud Heydenricum de Vslaria famulum expendiderit pro bonorum redemptione iam predictorum. Ita sane quod eorundem bonorum in festo Walburgis cuiuslibet anni liberam redimendi habebimus facultatem. Ego quoque Herboldus de Amelungessen famulus hec prescripta esse recognosco facta vero et ordinata meo consensu benivolo mediante. Nos Gr. Albertus et Heriboldus predicti de Amelungessen ad evidentiam pleniorum hoc scriptum roborauimus nostrorum appensione sigillorum. Nos Burchardus de Assenburch miles eciam nostrum huic scripto sigillum apposuimus loco testis, alii quidem testes huius rei sunt:

Decanus in Huxaria. Arnoldus de Hauersvorde.
 Her Hafsle milites. Güntherus de Hedewivessen.
 Iohann de Euersteyn, Tymmo Greue. Henrich
 de Godelen. Albertus et Heriboldus de Busen.
 Godscalcus et Lambertus de Lacteringen. Bern-
 hardus de Curia. Ambo, Bosen, et quam plures
 alii fide digni.

Datum Anno Domini M. CCC. XIII. in vigilia beati Martini
 Episcopi et confessoris.

XX.

ARNOLDVS ET FLORINVS DE HAVERSVORDE
 OPPIGNORANT DIMIDIETATEM VILLICACIONIS
 IN WINDEVELDE WASMODO DE HAGEN ET SVIS
 HEREDIBVS. EX AVTOGR.

Nos Arnoldus miles et Florinus famulus dicti de Haversvorde, vniuersis presencia visuri et auditori notum facimus lucide protestantes, quod nos cum consensu omnium heredum nostrorum dimidietatem villicacionis nostre in Windevelde cum omnibus suis attinenciis, quod *aller. A. 1323-*

ley geslat nut vulgariter nuncupatur strenuo militi Wafimodo de Hagen, Arnolde Heyneken, Ernesto suis filiis et suis veris heredibus pro viginti marcis puri argenti obligauimus tali modo. Quod intra quatuor annos a festo Sancti Michaelis nunc proximo continue subsequentes redimere non possimus, sed prefatis quatuor annis transactis, aliis subsequentibus predictos redditus, nos Arnoldus et Florinus prefati vt nostri heredes pro eisdem viginti marcis puri, vt pro earum valore in denariis prout hoc fere soluerit redimere poterimus vtcunque nobis videbitur expedire. In cuius rei euidens testimonium sigillo mei Arnoldi de Hauersuorde militis presens scriptum roboratur anno Domini M^oCCCXXIII. in vigilia beati Iohannis baptiste.

XXII.

HERTZOG ERNST ZV BRAVNSCHWEIG
SETZET HEINRICH VND ARNOLD GEBRÜDERE VON
HAGHEN ZV VOGHEDEN DES HAVSES LEWENWORDE VND
VBERLÆST IHNEN DIE HELFTE DIESES HAVSES
NEBST ZVBEHÖRVNGEN.

A. 1355.

Von der Gnade Goddes We *Ernst Hartoghe to Brunefwich* Hartoghen *Albrechtes* sone don weten alle den de dessen breff sen eder horen, dat We von vnser vnde vnser rechten eruen weghene Henrike vnde Arnold Knechte broder von deme Haghen hebben ghesat to vogheden op use hus to Lewenvorde vnde beueléd ón dat met alle deme dat dartohoret alsüs dane wis dat dusse vorbenomden brodere un öre rechten eruen schüllen hebben an dem halffen deyle des sulven huses vnde an dem halvendeyle des ghudes dat dartohoret twintigheste halue mark vnde hundert lodeghes sulvers. De en schulle we ok edder use eruen nicht entsetten binnen den neghesten drey Iaren de anghan to sente Michahelstaghe de nu aller nilkest kumpt. Wanne we ok edder use eruen dussen halften deyl des huses vnde dat dartohoret von ón nemen willen, vnde ón dit gheld bereden, dat schulle we eder use eruen se eder ere eruen laten vore weten eyn half iar von der sat de danne oppe den velde were schullen se eder ere eruen us eder usen eruen den tegheden vnde den dridden deyl geven. Se schüllen sek ok hólten to erer nüt twischen deme
Soltbeke

Soltbeke vnde deme Watueke. Wolten de vrouwen von Berenghufen se wes schuldeghen von dusses huses weghene vnde des huses vnde dar wat anspreken der schuldunge vnde der ansprake schulle we se afnemen. Wolte se ok iemetz man verunrechten dat schun se vns eder usen amechtmanne, were wem dem lande nicht, kündighen. Mochte we eder use amechtman en binnen ver weken nenes rechtes helpen so moghen se sek von deme halften deyle des huses suluen helpen wes se moghen. Eres rechten schun we eder use amechtman macht hebben. Were ok dat we eder use eruen des huses bedochten to user nod dat schal iis open wesen, so schulle we dar op senden user man also vele dat et bewaret si vnde schullen se bekosteghen. Wanne we ok to also daner nod des huses nicht mer enbedochten, so scholte we eder vser eruen dissen vorbeferenen brödern eder eren eruen de helste hes huses weder antworten. To eneme orkunde deffer dingh hebbe we on ghegheuen dessen bres, besegheld mit usen ingheseghele na godes bord driteynhundert iar in deme visten vnde vughesten iare an sunte Vites auende.

XXIII.

HINRICK HERTOGE THO BRUNSWIGK BELEHNET JOHANN, ERNSTE, VNDE IÜRGEN, VNDE HINRICKE GEBRODERE VOM HAGEN MIT VEER HOUE LANDES TO DÄLHEIM, EINER WERSTEDE VND EYNER VISSCHERIE ETC.

Vonn Godes gnadenn Wy *Hinrick* Hertoge tho *Brunswigk* zeligern A. 1494.
 Hertogen *Hinricks* Sone bekennen openbare in dussen unsen breue vor uns de hochgeborne Fürsten hern *Philippest* Hern *Ernste* vnde Hern *Erick* vnse leuen *veddern* zeligern hertogen *Albrechts* sonen, vnse eruen vnde vor als weme also wy der suluen naturlike Vormunde sin. Dat wy tho eynem rechtem mahnerue-*lehne* beleggen hebbenn vnde belehnen iegenwordighenn in vnde mit macht dusses breues mit hande vnde mit munde also mahneruelehns recht vnde wonheit is Iohanne Ernste vnde Iürgen vnde Hinricke *vom Hagen* gebrodern Iohanne also den eldesten vnder ohne vmb sunderlikes vordeynstes willen, den se uns gedan vnde mitydes noch dohn mogen mit veer houe landes belegen in der veltmarcke to Dälhem vnde eyner Werstede vnde Visscherie up der Eünier mit alle den tobehorungen also dat de grauefchop van Pormüüt vonne vnser

vnser Herschop vor tydes to lehne gehat vnde vorth mit alle den güdern de defulue | graueschop vonne vnser Herschop vnde voreldernn vor tydes to lehne gedragen wu de alle namen eghenen vnde der africhtinge dohn kounen, dat sy in holte, velde watere wiffchenn weyden vnde alleñ rechticheyden unde ampts daruonne nitches uthbenemet. Vnde wy be- nohmede Furste willenn sodaner gudere myt oren rechticheyden ohre rechte bekennige here vnde were wesen wor wanne vnde wu vaken ohne des noyt is dat vonn vns effchen vnde vns nagebore egent. Vnde hebben des to orkunde vnse Ingeseigel dohn hangen an duffen breff geuen na Cristi gebord vnser Hern Verteynhundert darna im ver vnde negentige- sten Iare am Mandage na dem hilgem Sondage Trinitatis.

XXIV.

DE ALTARI SANCTI SPIRITVS IN ELTZE
CONSTRUCTO EX CHARTVLARIO
MEMBRANACEO.

A. 1344.

In nomine Domini Amen. Nos *Henricus* Dei gratia Hillenenfis Ecclesie Episcopus ad perpetuam rei notitiam presentibus literis protestamur. Quod deuoti viri fratres Kalendarum sancti Spiritus de villa nostra *Eltze* qui vulgo dicuntur *Kalendes brodere* celesti inspirati gratia ad augendum diuini numinis cultum, et tam ad viuorum spiritale solatium, quam ad defunctorum fidelium salubre remedium altare in ecclesia parochiali pre- dicte ville constructum et ad honorem sancti Spiritus paracliti dedicatum. Tribus mansis in campis ville *Medelen* fitis cum curia et in eadem villa et omnibus suis iuribus et pertinentiis vbicunque situatis ad vsum sacerdotis seu Rectoris qui idem altare pro tempore habuit de nostro consensu et beneplacito iure perpetuo dotauerunt, cupientes Deo promouente in fu- turum ipsam dotem facere pinguiorem si eis ad id faciendum melior for- tuna vel aptior optulerit se facultas. Et nos pium ipsorum conceptum grato animo amplectentes, indulgimus eisdem presentibus et indulgenus quod prouisor seu procurator predictorum fratrum qui vulgariter *Older- man* dicitur qui nunc est, vel quem in futurum pro tempore esse conti- gerit, predicto altari de consensu et consilio confratrum suorum quotiens ipsum altare per mortem sui Rectoris vel quem cunque alium modum vacare contigerit prouideat de bona persona et ydonea in sacerdotio exi- stente aut que possit et velit infra annum a prouisione sibi facta proxi- mum

mum rite in sacerdotem secundum sanctiones canonicas promoueri. Idem etiam Rector per omnia se irreprehensibilem et mundum exhibens, singulis diebus ferialibus in dicto altari de mane cum primum poterit celebrabit missam cum nota vel sine nota. Festis vero reuerentissimis Pasche domini, Pentecostes, Natiuitatis Domini, quatuor festis gloriose virginis Marie precipuis diebus dominicis et apostolorum cum prior missa in parochia canitur, ipse suam missam dicet sine nota, et si prior missa obmissa fuerit, infra summam missam dicet suam ne prius celebrando populum a sermone et ab aliis in vltima missa proponendis distrahere videatur. Preterea rector eiusdem altaris in die dedicationis ipsius missam celebrare poterit hora qua sibi magis competit et oblata ad suum altare erunt sua, sed si oblatio extenderit se vltra decem solidos Hildensensis monete, residuum erit plebani. Aliis vero diebus si quid ad suum altare oblatum aut promissis votiuis celebrandis datum fuerit ad manus plebani in *Eltze* fideliter presentabit. Item Rector dicti altaris institutionem seu accessum ad altare ab archidiacono loci percipiet et obedientiam sibi faciet et incusatus coram eo parebit iudicio, sed ab executione mandatorum archidiaconi que plebano mandari solet manebit solutus et penitus supportatus. Iurabit etiam coram archidiacono ad sancta Dei Ewangelia, quod nolit esse dampno plebani Ecclesie predictae nec se intromittere de hiis que ad ipsam pertinent. Et si quod absit plebanus Rectori altaris imponeret, quod contrarium fecisset et hoc legitime doceret pro simplo triplum sibi reddet. Si autem docere seu probare non poterit Rector iuramento proprio se poterit liberare. Exhortantes in domino plebanum et altaris Rectorem qui pro tempore fuerint vt mutua caritate se diligant et populum Dei doctrina vtili et exemplo fulgenti erudiant nec in aliquo scandalizent. Super quibus ne dubium oriatur, et vt prescripta firmitatem perpetuam sortiantur presentem literam sigillis videlicet nostro Capituli nostri Thiderici archidiaconi et Gerlaci plebani in *Eltze* quorum consensu hec facta sunt sigillatam dedimus in premissorum perpetuum testimonium et cautelam.

Datum anno Domini M^o. CCC^o. XLIII. in die Cinerum in Capitulo nostro generali.

XXV.

DE COLLACIONE ARCHYDIACONATVS
IN ELTZE. EX CHARTVLARIO.

A. 1352.

Nos Henricus Dei gratia Hildensemensis ecclesie episcopus presentibus recognoscimus, quod de consensu capituli nostri matura super hoc deliberacione prehabita archidiaconatum in Eltze nostre dyocesis Celerarie ecclesie nostre vnivimus et presentibus vnimus in hunc modum quod Celerarius qui pro tempore fuerit celerariam ipsam, et archidiaconatum predictum cum omnibus eorundem iuribus fructibus et redditibus ac proventibus vniuersis licite valeat insimul obtinere: Ita tamen quodsi aliqua de predictis celeraria et archidiaconatu vel eorum altero sunt ministranda ipse integraliter ministrabit super quibus ne dubium oriatur presentes literas inde confectas nostri sigilli fecimus appensione muniri. Et nos Dei gratia prepositus decanus Scolasticus et capitulum Ecclesie Hildensemensis predictae predictam vnionem de nostro consensu esse factam tenore presencium publice protestamur et in euidentis ipsius testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum.

Datum anno Domini MCCC LII.

XXVI.

DE OPPIDO GRONOWE. IBID.

A. 1347.

We Hinric van Goddes gnaden byscop des Stichtes to Hildensem be-
kennet vnde dot witlik alle den de dessen bref horen eder sen na
deme male dat vnse slot to Gronowe beyde hus vnd stad bekummert
vnd vörsat was dat we dorch nuf vnd nod vnser stichtes to Hildensem
ledighen mosten vnd wolden. Des hebben de Rad vnd de borghere van
Gronawe anghesen vruntscap vnd vromen vnser stichtes vnd hebben os
to helpe der losse des vorbenomden slotes to Gronow behulpen mid
Twenhundert lodighen marken, de we in de losinghe desseluen slotes
ghekart hebben, vnd to eyner wederstadinghe desser gheldes hebben de
Rad vnd de borghere van Gronowe mid os ghedeghedinget mid vnser ca-
pitels

pitels willen vnd vulborde. Dat we os des mit demseluen Rade vnd borgheren vorplichtet vnd verbunden hebben, dat we eder vnse nakomelinge eder dat capitel icht nen byscop ne were dat slot to Gronowe wer hus nok stad vorbat nicht mer versetten verkopen, nok iengherleye wis laten scullen vnde dat selue slot beyde hus vnd stad scal vordmer bi os byscop Hinrike vnd bi vfen Nakomelingen vnd bi deme capitele wanne nen byscop en were vnuorsat vnuorkoft vnd vnghelaten iengherleye wis eweliken bliuen. Vordmer heft deselue Rad vnd de borghere van Gronawe mid os Byscop Henrike mid vses capitels volborde deghedinget dat se os vnd vnfen nakomelingen eder deme capitele, wanne nen byscop en were alle iar to sente Michels dagh Twintich lodighe mark Hildensemer witte vnd wichte to bedegheuen scullen Dar mede scullen se plichtegher bede vnd aller gulde vnd tinses sunder vronentins van os vnd van vfen nakomelingen vnd van deme Capitele eweliken verdraghen wesen vnd bouen de twintich lodige mark iaregher gulde vnd bouen den vronentins en scal de bede nok tins eder gulde vp den Rad nok vp de borghere van Gronawe eweliken mid nichte ghehoghet werden. Al desse vorseueneuene stuccke vorplichte we os byscop vnd capitel van os vnd van vfen conghen nakomelingen dem Rade vnd den borgheren van Gronowane iengherleye inual stede vnd vast eweliken to holdende. Vnd des to ener openbaren bewisinge vnd eyner ewighen dechnisse deffer vorseueneuene dingh hebbe we Byscop vnd capitel on dessen bres mid endrechtigheime willen vnd vulborde beseghelt mid vnsem Ingheseghelen. Na Goddes bord dritteynhundert iar in deme seuen vnd vertigheften iare in sente Kylianus daghe.

XXVII.

DE BONIS IN RETHEN ET GRAVE-
STORPE.

We *Henrik* van der ghenade Goddes Byscop to Hildensem bekennen A. 1347. vnde don witlik alle den de dessen bres seen, eder horen lesen; dat we mid witscap vnd vulbord vnser capitels hebbet ghesat vnde settet in dessen breue heren *Afchwine Schenken* riddere vnd sinen eruen Dre houe to *Rethen* vnd verteyn morghen darselues, vnd eynen hof to Grauestorp, dede ghift alle iarlikes teyn schillinge vnd teyn honre vnd eyn wisch blek, dat de Hey het, vnd de lude de we mit der *Retborgh* kosten vnde de

dar to hord mid alleme reghte, vnd mid aller slachte nud vor festich lodige mark silueres Hildensemer wichte vnd witte. Desses vorbenomden gudes vnd lude wille we ore reghte were wesen wor vnd wanne is on nod is. Did vorbenomde gud vnd lude moghe we vse nakomelinge eder dat capitel icht neyn Byscop en were van on lösen alle iarlikes twiffchen Wynachten vnde paschen vor de vorbescreuenen festich mark. To eynem orkunde desser dingh hebbe we vnse Inghesegel an dessen bref ghehengt.

Vnde we Domprouest *Dyderik* deken vnde dat capitel des stichtes to Hildensem bekennen dat desse vorscreuenen dingh gheschen vnd ghedan sin mit vnser witscap vnd vulborde. To eynem orkunde des hebbe we vnser Capitels Ingheseghel an dessen bref ghehengt na Goddes bord Dritteynhundert iar in deine seuenen vnd vertigheften iare in sencte Mauricius dage.

XXVIII.

DE PRIMA MISSA IN GRONOWE.

A. 1348.

We *Henrik* van der gnade Goddes *Biscop* des stichtes to *Hildensem* bekennet vnd dot witlic alle den, de diffen bref sen oder horen: Dat de Rad vnd de borgere vnser *Wicbeldes* to *Gronewe* mit os ghedinget hebbet, dat we mid volbord vnser Capitels os vnde vnse nakomelinge des vorplichtet hebben in diffem breue. Weme na des perrers dode, de de Kerken to *Gronow* nu heft: We oder vnse nakomelinge na os de seluen Kerken to *Gronowe* lenet, eder se huret, vnd weme se wert de scal sek des vorbinden dat he bouen de phlicht de to der parren an Goddes denste went an desse tyd ghedan is holde in der Kerken to *Gronewe* eine vromisse eweliken alle daghe. De vromisse scal man des winters holden wanne id daghet vnd des Somers na meltene tyd. Ok scal he alle weken holden oder holden laten ene Selmissen to oden Empne alle wekene. Id ne were dat id sunderlik hochtich beneme so scal demen dat in seluen weken enes andern daghes don vor dere sele de to *Gronewe* vnd dar vorstoruen sin, vnde noch vorsteruet. Dit scullen de perrere von *Gronewe* vnd weme de kerke wert oder se huret na dessen perrers dode de dar nu is eweliken aldus holden alse hir vore screuen is. Des hebbe we *biscop* *Henrik* van vser vnde vnser nakomelinge weghene demerade

rade vnd den borgeren van Gronewe deffen bref befegelt mit vnsem Ingheseghel.

Vnd We van Goddes gnaden Otto domprouest, Dyderik deken, vnde dat Capittel des stichtes to Hildensem bekenet vnd betuget dat alle desse vorscreuenen ding inid vnseme willen vnd vulborde geschen sin, vnde hebbet des to eyner bewisinge vnser capitels Ingheseghel ghehenget to dissen breuc. De is gegheuen na Goddes bord dusent vnd drehundert iar in dem achte vnd vertigheften iare in sente Gregorius daghe des heiligen Paueft.

XXIX.

DE GRATIA BVRGENSIBVS IN TZER-
STEDE FACTA.

We Henrik van Goddes gnaden biscop to Hildensem bekenet open- A. 1350.
bare vnde dot witlik alle den de dissen bref sen oder horen lesen dat we dorch sunderlike gunste vnd willen de we hebben to vnser *stat* to *Tzerstidde* ghedan hebben disse gnade derseluen *stat* to *Tzerstidde* mit willen vnde mit vulborde vnser capittels to Hildensem aldusdan wis dat alle de dede wonhaftich waren to *Tzerstidde* vnd borghere vnd borghersche waren to der tyt also disse bref gheuen wart, dat se vnd ore kindere vnd alle de de dar van komet schon wesen ledich vnd vry van os van alle vser nacominghen voghet bede vnd aller plicht der we an on hadden beyde an liue vnd an dode alle de wile de se to *Tzerstidde* wonhaftich sin ghelik anderen borgheren de ok wonhaftich sin darfulues eder in usen anderen steden se weren eghen eder laten eder incomene lude. Were dar auer we de gut hedde dat us plichtich were iareghes tynzes eder des denestes en hebbe We nemende los ghelaten de wile dat he dat gut heft dar he des iareghen tynzes eder des tynzes aff plichtich is. To eyner openbaren bewisinge alle disser vorscreuenen stücke he we biscop Hinrik mit vsem Inghesegele, vnd we dat capitel to Hildensem to betughinge vser vulborde dat we hir to ghegheuen hebbet mit vser Capitels inghesegel on dissen breff ghevestenet vnd is geschen na Goddes bort Dusent vnd drehundert iar in deme vestigheften iare in dem hilghen daghe sente Iohannes Baptisten to midden somere.

XXX.

DE VENDITIONE BONORVM IN RETHENE
GVNTHERO DE BARTENSLEVEN.

A. 1351.

Van der gnade Goddes. we *Wolckmer* domprouest *Tyderick* deken, *Otto* Scolemester vnd dat Capitel des stichtes to Hildensem dot wittlick alle den deffen bref sen eder horen lesen. Dat we mid endrechtigheime guden willen hebbet ghelaten vnde latet in desseme gyghenwordigen breue Twene buhoue to *Rethen* vnde ses houe de dartho horen vnde de Koten vnde Kotworde vnd dat Kercklén darfelues vnd dat holt dat de *Kolinge* hed, vnde alle dat gud dat darto hord mid alleme reghte vnde mid aller nud in holte in dorpe in veldé vnde in weyde also, also id her *Ghunther van Barthensleue* vnse fanghmester van vser weghene wente her to ghehat heft *Ludeghere Drozsten* vnde *Iane van Garinebutelde* sinem vedderen vnde oren eruen alsudane wis: Dat ore eruen dat vorsprokene gud scullen vntfangen van vsume heren deme domproueste van Hildensem. Wanne id seck also gheboret. Ock wille we desses vorsprokenen gudes ore reghten weren wesen, wor vnde wanne on des nod is. To eynem orkunde vnde betughinge aller deffer vorsereuenen dingh, des hebbe we vses Capitels Inghesegel ghehengt an deffen bref. De is ghegheuen na Goddes bord Dufent iar, drehundert iar in deme eynen vnd vestighesten iare des ersten daghes in der vasten, in vsume ghemeynen Capitel.

XXXI.

DE QVINQVE MANSIS IN VORSTEDÉ.

A. 1344.

We *Hinrich* van der gnade Goddes. Bischof des stichtes to Hildensem bekennet in desseme openen breue, dat we mit witscap vnd vulbord vses capiteles hebbet vercoft *Hern Syuerde Bokke*, *Ordenberghe* vnde *Syuerde* sinen sonen vnde eren eruen vse vif houe to Vorste mit alleme rechte vnde nud, de dar to hort buten vnde binnen deme dorpe vor vestich mark lodeghes selueres *Hildensemischer Witte* vnde wichte aldusdane wis, dat we de vorsprokenen vif houe van on nich weder kopen

pen ne moghet to sente Peteres dage in der vasten de nu nilekest kuint vort ouer dre iar. Darna auer moghe we de vif houe weder kopen van enalle iarlikes. Dest we eder vse nakomelingh, eder dat Capitel est nen biscoph ne were on dat vore kundegheden twischen sente Mertenes daghe, vnd Winachten. Dar na sculle we to deme noyften vser vrouwen daghe to Lechtmissen on weder gheuen Viftich mark in wichte vnde in witte also hir vore sproken is. Ok heft her Syuerd vnde sine sone vnde ere eruen dessen seluen willekore ere ghelt weder to eschende twischen sente Mertenes daghe, vnd Winachten, vnd we eder vse nakomelingh eder dat Capitel est nen biscoph ne were scollet on dar na to deme neghesten Lechtmissen vftich mark weder gheuen ane hinder vor deseluen vif houe. En seude des nicht, so mochten se deseluen vif houe vorsetten emme des stichtes manne weme se wolden vor deseluen vftich mark deme scolde we eder vse nakomelingh eder dat Capitel est nen biscoph ne were alsodane breue dar vp gheuen also dissen ghegheuen sint. To eyner betughinghe desser dingh so hebbe we dessen bref beseghelet mit vsume ingheseghele. Vort mer. We van der Goddes gnade Otte Domprouest, Herman Deken, Syuerd Scolemester vnde dat mene capitel des stichtes to Hildensem bekennet openbare dat desse vorcreuenen stücke ghesen sint mid vsume willen vnde mit vsume vulborde. To eyner bethughinghe desser dingh hebbe we vses Capiteles inghesegel mit vses herren Biscoph Henrikes ingheseghele vorbenomd an dessen bref ghehenghet. Na Goddes bort Dufent vnd drehundert iar in deme vore vnd vertighesten iare des achteden daghes na Twelften.

XXXII.

DE CASTRO HON VREDEN.

We *Henrik* van Goddes ghenaden Byschop to Hildensem bekennen A. 1347. in dessem openen breue, vnde dot witlik alle den de on seet eder horen lesen: Dat we mid gudem willen vnd vulborde des Capitels to Hildensem hern *Lyppolde* vnde hern *Befeken* broderen *van Vreden*, *Ridderen Hannefe*, *Lyppolde* vnde *Ecgberte* oren sonen vnd oren reghten eruen ghonnet des hufes to Vreden vnde scullet on dat hus vnde dat darto hord truweliken vordeghedingen we vnde al vse nakomelinge eder dat Capitel wanne neyn byscop ne were wanne se des bedoruet. Did vorbenomede
hus

hus *Vreden* scal vnse vser nakomelinge vnde des capiteles, wanne neyn byscop emnen opene slot wesen to al vsen noden weder aller malkene; wanne we dat open hebben wolden dat scolde we den vorbenomden van *Vreden* eder eren eruen vorwisnen vor scaden vnde vor vnvoghe vnde scal bekosteghen tornlude wechtere vnde portenere vnde scal one *Vrede*-gud gheuen eneme oreme dorpe welker se keset vnde oreme eghenen plochwerke vor deme hus wor se dat vinden kunden in der vigende lande. Ok sculle we vnde al vse nakomelinge vnde dat capittel vnde de vse de vorbenomden van *vreden* vnde ore eruen vor witlikeme scaden bewaren an deme hus *vreden* vnde an al deme dat darto hord. Schude on auer schade an deme hus *Vreden* vnde an deme dat dar to hord van des stichtes sloten, vnde dar weder to de vse vser nakomelinge eder des Capitels ledich weren eder van den vsen de we ledich hebbet vnde de scade os, vsen nakomelingen vnde deme Capitele vnwitlik were den scolde we on weder don na minne eder na reghte binnen den neyften ver weken wanne we darvme ghemant worden. Wer ok dat se dorch erer nod willen dat hus *Vreden* vorkopen mosten vnde wolden, dat scolden se os eder vsen nakomelinge eder deme Capitel wanne neyn Byscop en were erst beden vnde laten vme alfo dan penninghe, dar se id enem anderen vme laten wolden. En koste we denne dat nicht binnen deme neyften *Vernedel* iares dar na dat se dat os gheboden hedden, so mochten se id vorkopen weme se wolden ane *Vorsten* herren eder stede weme se denne dat vorkosten de scolde os denne bewaringe vnde wissende don vnde nemen alse se ghedan hebben. To eynem orkunde alle desser vorseueninghingh dat we de stede vnde vast holden willen hebbe we on dessen bref ghegheuen beseghelt mid vnseme *Ingheseghele*. Vnde we van *Goddes* ghenaden *Otto* *Domprouest* *Dyderik* *Deken*, *Otto* *Scolmester* vnde dat *Capittel* des stichtes to *Hildensem* bekennet in dessem ieghenwardighen breue dat alle desse vorseueninghinghe vnde stücke gheschen sin mid vnseme guden willen vnde mid vser vultort, vnd hebbet des to eynen orkunde vnse Capitels *Inghesegel* ghehenght an dessen bref. De ghegheuen is na *Goddes* bord *Drytteyn* hundred iar in deme seuen vnde vertighesten iare des neyften *vrydaghes* na vser vrowen daghe der ersten.

XXXIII.

DE MAIORI VREDEN ET OLDENRODE.

We Henrick van Goddes ghnaden Byscop to Hildensem bekennet in A. 1347. dessem openen breue vnde dot wilik alle den de on seet eder horet lesen: Dat we mid gudeme willen vnde vulbord des capitels des stichtes to Hildensem heren Lyppolde vnde heren Beseken broderen van Vreden, Ridderen Hannefe Lyppolde vnde Egbrechte oren sonen vnde oren reghen cruen dat dorp to Groten Vreden vnde dat amnecht darselues mid deme tegheden mid houen mid luden mid deme gude vnde mit aldeme dat darto hord. Dat dorp Oldenrode vnde dat amnecht aldarfelues, mid houen mid den luden mid deme ghude vnde mid aldeme dat darto hort mid allen gherichten vnde mid allenie reghte mid aller nud in dorpen in velden in watere in weyden in wyschen vnd in holten mid vyfchweyden vnde mid dem Kerklene to Groten Vreden, mid der wysch vor Aluelde mit den Kotworden vor Aluelde in dem Oldendorpe mid aller slachte nud vnde mid alle deme dat darto hord also, alse dat stichte dat wente herto ghehat heft hebbet ghesat vor feshundert mark lodighes silueres Hildensemischer wichte vnde witte vnde we enscullet vnde enwillet des van den vorbenomden heren Lyppolde hern Beseken Hannefe Lyppolde vnde Egbrechte van Vreden nicht losen de wile dat se leuet na oreme dode moghe we eder vse nakomelinge eder dat Capitel wanne neyn Byscop enwere van eren cruen did vorbenomde gude weder losen vor desse vorsprokene feshundert lodige mark Hildensemischer wichte vnde witte, vnde scolden on de losinghe to Paschen vore to wetende don vnde scolden on denne to dem neyften paschen dar na de beredinge don to Aluelde also dat se dat ghelt dar velich hedden vnde we eder vse nakomelinge eder dat capitel wanne neyn Byschop enwere scalden on dat gheld velighen van dennen dre mile weghe wor se willet. To eynen orkunde alle desfer vorscreutenen dingh, dat we de stede vnde vast holden willen hebbe we on desfen bref ghegheuen beseghelt mid vsem Inghesegel. Vnde we van Goddes ghnaden Otto Domprouest Dyderk Deken, Otte scolmester vnde dat Capitel des stichtes to Hildensem bekennet in desfen ieghenwardighen breue: dat alle desse vorscreutenen deghedinge vnde stucke gheschen sin mid vsem guden willen vnde mid vser vulbord vnd hebbet des to eynem

orkunde vſes Capitels Inghefeſegel ghehenght an deſſen bref. De ghegheven is na Goddes bord Dritteyn hondert iar in deme ſeuen vnde vertigheſten iare des neyſten Vridaghes na vſer Vruwen daghe der erſten.

XXXIV.

DE MOLENDINO GRONOWE.

A. 1347.

We Henrik van Goddes gnaden byſcop des ſtichtes to Hildenſem be-
kennet vnde dot witlik alle den de deſſen bref horen eder ſen. Dat
we mid willen vnde vulborde vſes Capitels mid dem Rade vnde mid
den borgheren vſes ſlotes to Gronowe ghededinget hebben. Wanne de
môle to Gronowe vnde wat darto hord van heren Baſilieſe Bocke vnde
van ſinen eruen gheloſt eder gheledighet werd dad denne van ſtaden an
de Rad vnde de borghere van Gronowe der Korngulde der ſe os vnde
vſeme ſtichte vnde deme dar we ſe anghewiſet hebbet van der mōlen to
Gronowe hebben wente nok vorplichtet weſen to gheuende ſcullen vord-
mer eweliken ledigh vnde los weſen van os vnde van vſen nakomelin-
gen vnde van dem capitele. We auer eder vſe nakomelinge eder dat ca-
pitel icht nen byſcop ne were ſcolden denne althant wanne de mole van
heren Baſiliuſe vnde van ſinen eruen los were, de molen vnde wat darto
hōrde deme müller vnde ſinen eruen, eder weme de Rad to Gronowe
wolde eghenen mid beſeghelder bewiſinge des byſcopes vnde des Capi-
tels ane wedersprake, vnde denne vordmer we de mōlen hedde, de
ſcolde os byſcop Henrike eder vſen nakomelingen eder deme Capitele,
icht nen byſcop enwere alle iar van der molen vnde wat dar to hōrde ghe-
ven neghen voder Kornes Hildenſemefcher mate: Dat ſcullen weſen ſe-
ven voder roghen vnde twey voder gherſtens moltes de ſcolde de müller
bereden alle iar vor Paſchen, allenhant alſe id ome worde vnde wanne he
des vor Paſchen wat to beredende bōde ſo ſcal deme dat van ome nemen,
vnde biden neghen voder iaregher korngulde vordmer to gheuende ſcal
denne de mole vnde wat dar to hord eweliken bliuen vnghehoghet. Vord-
mer ſcal de mole vnde wat darto hord hir bouen van ſtaden an eweliken
bliuen bi der metten vnde bi der wonheyt, dede mole vnde dat mene vn-
thelde to Gronowe wente here to dar an ghehat hebbe. To eyner be-
wiſinge deſſer deghedinge vnde to eyner ewighen dechniſſe: Dat we
byſcop Henrik alle deſſe vorbenomden ſtucke mid willen vnde vulborde
vſes

vnſes Capitels ghedan hebben; des hebbe we byſcop vnde capitel deſſen brief beſeghelt mid vnſen Ingheseghelen. Na Goddes bord dritteynhundert iar in deme ſeuenen vnde vertigheſten iare in ſente Kylianus daghe.

XXXV.

DE CVRIA SCHIRHOF IN WVLVINGHEN.

EX CHARTVLARIO MEMBRANACEO.

Van der gnade Goddes we her *Cord Bock* domhere to Hildenſem Be- A. 1351.
kennet vnde dot witlick alle den de deſſen brief hõren leſen eder ſen: Dat her *Syuerd Bock* vſe vader dorch leue vnde vruntſcap os heft ghelaten vnde in vſe were gheandwerdet den Schirhof vnde ver houen, vnde den haluen tegheden mit twen Kotwõrden to Wluinghen mid alleme reghte in dorpe in holie vnde in velde, alſodane wiſ, dat we on an der gulde de dar of vallen magh nictes hinderen enſcullen nock enwillen de wile dat he leuet. Dat hebbe we ome ghelouet vnde louet an truwen ſtede vnde vaſt to holdende in deſſen breue de beſeghelt is mid vſeme Inghesegel. Wanne auer finer tokort worden is ſo moghe we os dat vorbenomde gud vnde gulde maken na vſer bequemiecheyt alſe we nutteſt kunnen vnde moghen. Vnde we van der gnade Goddes Volckmer domproueſt, Dyderik deken, Otte Scolmeſter vnde dat Capittel des ſichtes to Hildenſem bekennet vnde betughet dat de erbare man, her *Cord Bock* vſe Domhere bekant heft in vſer gheghenwordicheyt de he alle deſſe vorbeſcreuenen ſtucke ſtede vnde vaſt holden wille. To eynem orkunde vnde dechniſſe des hebbe we vſe Inghesegel ghehengt an deſſen brief na Goddes bord dritteynhundert iar in deme eynen vnde veſtigheſten iare, in ſente vites dage des mertelers.

XXXVI.

OBLIGATIO III. MANSORVM IN LEDE
SIFFRIDO BOCKE.

Van der gnade Goddes we *Volcmar* Domproueſt Dyderik deken, Otte A. 1351.
Scolmeſter, vnd dat Capittel des ſichtes tu Hildenſem bekennet

vnd betuget openbarliken in deffer scrift, dat we mit eyndrechtigen willen vnd vulborde vfe vere houe tu *Lede* mit aller nut vnd rechte dat dattu hort in dorpe in velde in watere vnd in holte alse we se hadden hern *Syuerde Bocke* riddere vnd finen rechten eruen vor vestich mark lodiges silueres Hildensemer wichte vnd witte vorcoft hebbet vnd vorcopet in deffem breue vnd willet on vor aller malkeme des gudes rechte waren wesen vnd se von aller ansprake des gudes dat et stichte eder dat capitel tu Hildensem anroren mach ledich vnd scadelos afnemen. Wanne vnd wu dicke on des nut eder not is. Her Syuerd auer vnd sine eruen hebbet os .. der sunderlike gunste vnd vruntscaph desse gnade geuen hiran dat we alle iare in der Pascheweken mogen dit vorbenompte gud von on vor vestich lodige mark witte vnd wichte alse hir vore benompt is wedercopen deste we on vfen willen des wedercopes vore witlik don twischen winachten vnd lechtnissen vnde wanne we on vppe de tyd de vestich mark bered hebbet, so scullet se os vfe breue de se von os vppe dat gud hebbet sunder wedersprake weder antworten vnd vfe gud vorbenompt mit willen weder vplaten. Weret ok dat her Syuerd Bok vnd sine Eruen des ichteswanne tu rade wurden dat se weme mit sek an dit gud teen wolden eder wolden et von sek bringen vnd en anderen daran wisen, deme scolde we vnd welden ane wedersprakelike hern Syuerde vnd finen eruen deffes gudes wissende don vnd holden alle desse bref openberliken vt-wiset. Tu ener openbaren bewisinge deffer degedinge hebbe we on deffen bref ghegeuen vnd ghevestenet mit vfes Capiteles yngefegele na goddes bord Duseint vnd drehundert iar in dem eyn vnd vestigesten iare in sente Blasyes dage.

XXXVII.

DE OFFICIO IN LEDE.

A. 1351.

Van Goddes gnaden we Volcmer Domprouest Diderik deken Otto scolmester vnd dat Capitel des stichtes to Hildensem bekennet in deffeme breue besegelet mid vfe ingelegele dat we hebben bevolen hern *Otto van Halremunt* vfe domheren vfe ammecht tho Lede darhe af vnnemen scal van vorwerken vnde van thegeden de we tho deffer tid ledich hebben korn dat dar af vallen mach vnd penning tins de tho deme ammechte hort. Deffes ammechtes mechte we one na der tid der vtgift deffes breues vort ouer ver iar mid alsodaneme vnderschede dat he os alle

alle iar achte lodeghe marc Hildensemer wichte vnde witte bereden scal vere tho paschen vnd vere tho sente Martini daghe. Ok scal he dat solue amnecht vnde wat dar tho hort vor dedinghen vnd verdinghen os tho gude als he truwelikest macht vnde scal vs dat weder antwerden wanne des ver iar vmme komen sin ane hinder vnde ane wedersprake. Scude ok lantscaden in deme amnechte also dat he de achte marc nicht dat vtfoken mochte dat scal he tho vs laten vnde we willet ome dat voghen also we bequemeft moghen. Tho ener betuginghe deffer dinghe hebbe we deme vorbescreuenen *Otto van Halremunt* dessen bref ghegheuen beseghelet mid vses capittels ingheseghele. Na Goddes bort dritteyn hundert iare in deme enen vnd voftechgesten iare. In deme nighen iaes daghe.

XXXVIII.

DE CENSU X. SOLID. IN MOLENDINO ALVELDE.

We Henrik van der ghenade Goddes Byscop to Hildensem bekennet A. 1347. vnde dud witlik alle den, de dessen bref sen eder horen lesen: Dat we mid vulbord, vnde mit witscap vses capiteles deme Erbaren ridderen heren Hildemere van dem Stenberghe dorch denstes willen, dat he os vnde vnseme stichte ghedan heft, one vnde sine cruen belenet hebbet vnde belenet se in deffem breue to eneme rechten eruen lene mid teyn schillinghe gulde an der Leynemolen to Aluelde mit aller slachte nud, vnd mid alleme reghte dede Conrad van der Ghore vnde sine hufvrowe to oreme liue ghehat hodden, vnde de ore dochter to oreme liue noch heft, vnde willet des ore rechte were wesen, wor vnde wanne one des nod is, vnd se dat van os effchet. To enem orkunde deffer dinghe hebbe we dessen bref gheueftenet mid vseme Inghesegel.

Vnd we Otte Domprouest, Dyderik Deken, Otto Scolemester vnde dat mene Capittel des stichtes to Hildensem bekennet dat desse vorghefereuenen diugh gheschen sind mid vser witscap vnde vulbord, vnde hebbet to enem orkunde des dessen bref beseghelet mit vses capitels Inghesegel. De ghegeuen is na Goddes bord Dritteynhundert iar in deme seuen vnd vertighesten iare des ersten sondaghes in der vasten.

XXXIX.

DE HOLTGRAVIA GRAVESTORPE.

EX CHARTVLARIO MEMBR.

A. 1344.

We *Henrik* van der gnade Goddes Byschop to Hildensem bekennet vnde don witlik alle den de dessen bref sen oder horen lesen, dat we mid wisschap vnd vulbort vses capiteles hebbet ghesat vnd settet in duffem breue den erbaren riddere heren Iane van Goddenstede, Bertolde sine sone vnde oren eruen de *Holtgraueschop to Grauestorpe*, dat gherichte darfolues in dorpe vnde vpe der mark dre houe darfulues mid allem rechte vnd mid aller nut, vnde ene wört darfulues, de Viisscherigge to Limbere, de worde, de vor der Rethborch ligghet, dat halue richte to Reten, vnd dat gherichte to Wafsle, vnde achte worde darfulues. Dit gut hebbe on ghesat mit allem rechte vnde mit aller slachte nut vor hundred mark vnd twintich mark lodighes fulueres Hildensem witte vnde wichte, de we on schuldich sin. Dit vorbenomde gut schulle we vse nakomelinghe oder dat Capitel wanne nen bischop ne were, van on losen vor dat vorbenomede ghelt wente nu to duffem neyften tokomende Michelesdaghe vort ouer dre iar. Ne dede we des nit so schulle we vse nakomelinghe oder dat Capitel icht nen bischop ne were den vorbenomeden heren Iane van Godenstede, Bertolde sinen sone vnde ore eruen stetten in twelff mark gheldes lodighes fulueres alle iarlikes vp to nemende in redeliker gulde; also Ian ghewent we on ore vorbenomeden hundred mark vnde twintich mark beret hedden. Alle deffer vorbenomeden stukke verplichte we os dem vorbenomede heren Iane van Godenstede, Bertolde sinen sone vnde oren eruen stede vnde vast to holdende in duffen breue. To eynen orkunde hebbe we vse ingghesegel an duffen bref ghehenghet.

Vnde we Otto domprouest, Syuerd deken Otto scholmester vnde dat Capitel des stichtes to Hildensem bekennet dat disse vorbenomeden deghedinghe gheschen vnde ghedeghedinghet sin mid vser witschap vnde vulbort. To eynem orkunde des hebbe we vses capiteles Inggheseghel mid des erbaren vorsten bischopes Henrikes van Hildensem vses Heren inggheseghel an duffen bref ghehenghet na Goddes bort Dritteynhundert iar, in deme ver vnde vertigsten iare, in suite Iohannes daghe vor der porten.

XL.

DE COMMVTATIONE DECIMÆ IN
G I F T E N E.

EX CHARTVLARIO.

Coram nobis Ottone preposito Hermanno decano, Siferdo Scolastico A. 1342.
et toto capitulo ecclesie Hildensemensis constituti viri honorabiles,
dominus Ludolfus Cantor, dominus *Orte de Euersteyn* thesaurarius, nostri
Canonici quandam commutationem bonorum scilicet de quie in Gystene
et cappelle in Machtensen concorditer inierunt, supplicantes nobis vt hu-
iusmodi commutacioni consentire eamque ratam habere eorum instancia
dignaremur. Nos igitur ipsorum precibus inclinati commutacionem
dictorum bonorum admittimus et transponimus ita ut decima in Gystene
ad dominum *Ortonem de Euersteyn*, capella in Machtensen ad dominum
Ludolphum Cantorem de nostro consensu et beneplacito transferatur.
In cuius rei euidens testimonium sigillum Capituli nostri presentibus est
appensum.

Actum et datum anno Domini M^o. CCC^o. XLII°. in capite ad-
ventus in nostro capitulo generali.

XLI.

OBLIGATIO DECIMARVM MAIORIS
ET MINORIS IN HOLTHVSEN PROPE
E L D A G E S S E N.

Van der gnade Goddes we Volcmar Domprouest, Dyderik deken, A. 1351.
Otte scolmester vnd dat capitel des slichtes tu Hildensem bekennet
vnd betuget openberliken in desser scrift, dat we mit eindrechtigem wil-
len vnd vulborde vsen Tegeden tu Holthusen by Eldageffen den groten
vnd den lutteken mit aller nut vnd mit allem rechte in dorpe vnd in velde
alse we on hadden dem clostere tu Wuluynghusen vor festich mark lodi-
ges silueres Hildensem wichte vnd witte vercoft hebbet vnd verkopet in
dessem breue tu twyer iuncvrowen liue *Berthen* vnd *Konegunde Bockes* vnd
willet

willet om vor aller malkeme des Tegeden rechte waren wesen, vnd et vor aller ansprake des tegeden dat et stichte eder dat Capitel tū Hildensem anroren mach ledich vnd scadelos afnemen wanne vnd wu dicke om des nut eder not is dat closter tu Wulvynghusen auer heft os . . der sunderlike vruntscaph vnd gunste de gnade geuen hir an dat we alle iare na desser benompten twier iuncvrowen dode in der Paschenweken mogen desse vorbenompten tegeden von ome vor festich lodige mark witte vnd wichte alse hir vore benompt is wederkopen deste we ome vsen willen des wedereopes vore witlik don twischen winachten vnd lechtmiffen vnd wanne we ome vppe de tyd de festich mark bered hebbet so scal et os . . vse breue de ot von os . . vppe dente geden heuet sunder wedersprake weder antworten vnd vsen tegeden os . . mit willen weder vplaten. Tū eyner openbaren bewisinge desser degedinge hebbe we dem vorbescreuenen clostere von wulvynghusen dessen bref gegheuen besegelet mit vses Capiteles yngefegele na Goddes Bord dritteynhundert iar in dem eyn vnd vestigsten iare in sente Blasius dagē.

 XLII.

 DE DVABVS CVRIIS IN RETHEN ET
 AREIS IBIDEM.

A. 1352.

Van der gnade Goddes we Dyderik Domprouest, Vülrad Deken Otte Scolmester vnd dat gantze Capittel des stichtes to Hildensem dut witlik alle den de dessen bref sen eder horen lesen dat we mit eyndrechtighem willen hebbet ghelaten vnd latet in diffem ieghenwardighen breue twene buhoue to Rethen vnd ses houe de darto horen vnd de Koten vnd de Kotworde vnd dat Kerklen darfulues vnd dat holt dat *Kolinge* het vnd alle dat gut dat darto hort mit allene rechte vnd mit aller nut in dorpe in velde in holte vnd in weide also, alset her Gunther von Bertensleue vnse sängmester von vnser weghene wente her to ghehat heft Ludolue von Sekere vnd Achaciese Gruben vnd eren eruen alsusdane wis dat ore eruen dat vorsprokene gut scullen vntvangen von vnseme heren dem domproueste to Hildensem wan it sek also gheboret ok wille we diffes vorscreuenen gudes ere rechte weren wesen wor vnd wanne en des not is. To enem orkunde vnd betuginge alle differ vorscreuenen ding so hebbe vnse Capitelles ingheseghel ghehenget an diffen bref, vnd is ghegheuen na Goddes bort Dufent
 iar

iar vnd drehundert iar in deme twey vnd vifteghesten iare des ersten daghes in der vasten in vnsem ghemeynen Capittle.

XLIII.

DIDERICVS VON ROTTINGHE DIMITTIT
TRES MANSOS IN OCHTERSEN ET II.
IN NORTSTEMPNE.

We van Godes gnaden Vulrad Deken Otto Scolmester vnde dat ganze A. 1353.
Capitel des stichtes to Hildensem bekennet vnde betughet dat her Diderik van Rottinghe vse domhere mit vsem willen vnde vulborde des gudes des we ome ghelaten hebben des dre houe belegghen sin vppe den velde to Ochtersen vnde den thegheden ouer twelf houe darfulues vnde twey houe to Nortstempne vnde den thegheden ouer twelf houe to deme lengherla mit alle deme dat to dem vorbenomden gude horet buten vnde binnen den dorpen Alberte van den Damme Hannese vnd Henrike brodern van Stempne vnde oren eruen vorkoft heuet to den neyften ver iaren de van differ tidt neyft anstande sint also dat se binnen densuluen ver iaren vpmemen scullen alle iare wat van dem gude vallen mach vnde de ver iar scullen on ane inval al vtgheholden werden, vnde wan de ver iar vmme komen sin, so is dat vorbenomde gud van Alberte vnd Hannese van Hinrik vnde oren eruen leddich vnde los. Disses to ener bewisinghe hebben we on dussen bref ghegheuen beseghelet mit vses capitels ingheseghele na Goddes bort Dritteynhundert iar in deme dre vnd vefstigheften iare des sondaghes ver weken na paschen.

XLIV.

DE OBEDIENTIA IN REDEN.

Nos Thidericus prepositus Volradus decanus Otto Scolasticus et Capitulum Ecclesie Hildensemensis presentibus recognoscimus, quod obedienciam in Reden que ad honorabilem virum dominum *Thidericum de Hardenberg* Concanonicum nostrum pertinere dinoscitur honorabili viro Domino Bertoldo de Bokenen archydiacono Hildensemensi et
Baring. Clav. Dipl. V v v Con-

Concanonico nostro commisimus et presentibus committimus in hunc modum vt ipse dominus Bertoldus eandem obedienciam ministratis ab ipsis nobis ministrandis cum omnibus ipsius iuribus, fructibus et redditibus valeat possidere et suis vsibus applicare quando et quociens dominum Thidericum predictum abesse contigerit. Eodem vero domino Thiderico in domino defuncto prefatus dominus Bertoldus prelibatam obedienciam quoad vixerit, ita ut eo vivente ipsam nullus de capitulo nostro eligere debeat ministratis nobis ab ea ministrandis cum omnibus suis proventibus obtinebit. Porro si dominus Thidericus predictus in Ecclesia nostra secundum ipsius consuetudinem residenciam facere decreuerit personalem tunc dictus dominus Bertoldus sibi dictam obedienciam tempore residencie sue duntaxat dimittat ab ipso illo tempore gubernandam. In cuius rei testimonium sigillum Capituli nostri supradicti presentibus duximus apponendum. Datum Hildensem in capitulo nostro generali anno domini M. CCC. quinquagesimo secundo feria quarta in Capite ieiunii.

XLV.

ALBERTVS BASILIDES DE ELME VENDIT PARTEM SVAM IN PRATO DICTO *HOWISCH* WILKINO DE MERNE PRO VIGINTI DENARIIS LVBECENSIS MONETÆ.

A. 1351.

Vniuersis prefencia visuris seu auditoris ego Albertus Basilides de Elme famulus cupio fore notum, Quod cum voluntate & consensu omnium heredum & consanguineorum meorum, quorum interest, vel interesse poterit in futurum, me vendidisse, & in hiis scriptis vendo iusto vendicionis tytulo strennuo famulo Wilkino de Merne alias dictus Vliger, suis iustis heredibus partem meam in prato dicto *Howisch* cum omnibus ipsius pertinenciis sicut hereditaria successione ad me fore dinoscitur pertinere pro viginti marcis denariorum Lubecensis monete integraliter persolutis perpetuis temporibus sine aliqua inpeticione pacifice & quiete possidenda valore predicto Wilkino & suis veris heredibus prestare waramiam predicti prati inuiolabilem atque iustam. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus duxi apponendum. Datum anno Domini Millesimo, Tricentesimo Quinquagesimo primo ipso die beati Michaelis archangeli.

XLVI.

XLVI.

HENRICVS DE YDZENDORPE ECCLESIAE
S. LIBORII IN VERDEN DONAT DVO-
DECIM SOLIDOS LVBECENSES SINGVLIS
ANNIS EXSOLVENDOS.

In nomine sancte & indiuidue Trinitatis Amen. Hinricus de Ydzen- A. 1348.
dorpe miles, Vniuersis presenciam visuris seu auditoris, salutem in eo,
qui est omnium vera salus. Cum humanorum triplex sit discretio, vide-
licet recordacio preteritorum, gubernacio presencium, & prouisio futu-
rorum. Necessarium quare est & consuetum fieri scripturam, per quam
habeatur cautio, ne de posteris discordiis inhyantibus, data dirimi va-
leant & euelli. Ad perpetuam igitur rei memoriam cunctis colentibus
fidem Christianam tam natis, quam nascituris, priuilegio presenti vo-
lumus innotesci. Quod nos, deuocione accensi, saluti nostre, nostros
que coniunctorum, animarum, vtiliter prouidere intendentes, Ec-
clesieque sancti Lyborii in Vorden ac ipsius . . Rectori, singulis quoque
personis ecclesiasticis in eadem benefacere feliciter cupientes, matura
deliberatione pleno consensu, & tractu, ac libera voluntate omnium
nostrorum heredum & amicorum super hoc primum habitis & requisitis,
dotauimus, legauimus, & concessimus, ac presentibus, viua mente
damus & assignamus prefate Ecclesie in fabricam & personis antedictis,
ad elemosinam duodecim solidos Lubicenses, quatuor denariis minus,
monete vsualis, annue pensionis nostris in bonis Esle situatis, que quon-
dam coluit quidam dictus Grotewal, & pro nunc Johannes mit den Pal-
then, singulis annis in quolibet festo beati Michahelis exsoluendos, ex-
pedite, quos prelibatis & infra scriptis personis, modis & temporibus,
quibus infra videlicet in Vigilia conceptionis Beate Virginis ac Matris
tocius misericordie, Marie, vespere dictis . . Rectori tres solidos . .
Vicario altaris sancte Crucis, ibidem, duos solidos . . Capellano vnum
solidum . . Prouisoribus ecclesie tres solidos . . Rectori scolarum VI.
denarios, & Campanario tantum, in honorem dicti festi, volumus sem-
per largiri. Item vnum modium siliginis, Vordenis mensure, & an-
nui census in eisdem bonis prefato termino, singulis annis, vt premit-
tur exsoluendum ad vsus pauperum, libere duximus concedendum in
Reuerenciam Festi memorati. Ita videlicet, quod dimidietas istiusmodi
V v v 2 modii

modii filiginis in panes conficiatur & cum reliqua dimidietate ceruiffa comparetur; nec non ipfo die conceptionis de mane quolibet pauperi homini, vnus panis, & vna crathera ceruiffie ftudiofe & deuote erogetur. Pro cuius tamen panis piftacione VI. denarii, & de prenotata fumma exfoluantur, & Refiduum in honorem Dei & fefti prelibati verifimiliter diuertatur, cum huiusmodi condicione, quod quam diu nos vixerimus, huic donacioni, & particioni, perfonaliter preeffe curabimus, verum noftram poft mortem, ipfas ad induftriam prouiforum dicte ecclefie diuolui feriofe volumus, & fimpliciter attinere, ceterum & eft adiectum, quod fi prefata bona incendiis & rapinis, quod abfit, contingeret, deuftari perturbari, aut auullari, feu alio quouis modo de noftro aut noftro- rum heredum vfu alienari, ex tunc femper, ipforum bonorum tam in agris quam pascuis, acceptator, occupator, feu detentor, in dicto termino huiusmodi premissa, pro dicto annuali cenfu, continue donet & exfoluat. In quorum omnium testimonium, figillum noftrum prefentibus eft appenfum, Et nos Hermannus & Marquardus famuli de Ydzendorpe, fratres prelibati domini Hinrici in maiorem plenioremque huius rei euidenciam, eciam figilla noftra prefentibus duximus pariter apponenda. Testes huius funt Heyno & Christianus *de Lyt*, famuli, Castellani. Hinricus dictus Moluere, & Johannes Woldekini, opidani in Vorden, & quam plures alii fide digni. Datum & Actum Vorden. Anno Domini, Millefimo, Trecentefimo, Quadragesimo octauo, in Pro fefto Remigii Confessoris gloriofi.

A. de Hefer.

XLVII.

MARQUARDVS ET HERM. DE ETZEL-
LENDORPE DIMITTUNT BONA SVA IN
MYNSTEDE CONRADO DE MYNSTEDE PRO VI-
GINTI DENARIIS LVBEC.

A. 1349.

Nos Marquardus & Hermannus filius meus dicti de Etzelendorpe famuli, tenore prefentium publice recognoscimus, firmiter proteftantes, quod cum confenfu, & voluntate omnium heredum noftrorum, & omnium quorum intereft, vel intereffe poterit obligauimus Hinrico dicto de Etzelendorpe fratri mei Marquardi predicti fuisque veris hereditibus bona noftra fita in Mynstede, que Conradus dictus de Mynstede colit & in-

hundert, vnd negen vnd Sestigesten Jare, vnd am Donnerstage na Sunte Martini Episcopi Dage.

Ad mandatum domini Ducis
Joannes Brunswugk.

XLIX.

ARNOLDVS DE HAVERSFORDE RE-
COGNOSCIT, QVOD AD COMPOSITIONEM
QVAM CVM HENRICO COMITE DE WALDECKE
MVNIVIT WASMODVM DE HAGEN EIVSQVE FILIOS
NON RECEPERIT, NEC QVICQVAM PROMISERIT,
EX QVO IPSIS PRÆIVDICIVM GENERARE
POSSIT.

A. 1330.

Vniuersis ad quos præsentis literæ perveniunt notum sit et pateat
evidenter. Quod nos Arnoldus de Hauersforde miles, ad com-
positionem seu Zonam quæ vulgariter *eine Zone* dicitur quam cum
Nobili Domino Henrico Comite de Waldecke munuimus seu fecimus,
Wasmodum de Hagen militem bonæ memoriæ, seu eius filios, aut
eorum hæredes nunquam recepimus, nec in dicta Zona cum præ-
dicto Domino Comite quicquam contulimus aut promissimus quod
ipsis in suo iure possit aliquo modo præiudicium generare. In horum
testimonium nostrum sigillum apponi fecimus huic scripto. Nos
quoque Johannes de Brochusen, ac Arnoldus de Nortenhagen mili-
tes, et Burchardus de Hardenberg famulus in huius scriptis lucide
protestamur, quod præfatus Dominus de Haversforde ea quæ supra
scripta sunt in nostra præsentia publice recognouit. In præmissis
evidentiam nostra sigilla præsentibus duximus apponenda. Da-
tum Anno Domini M CCCXXX. in die beati Remigii.

L.

HERTZOG WILHELM VND HEINRICH
 VON BRAVNSCHWEIG VND LVNEBORG NEHMEN
 HERMEN, BORCHARD, LVDOLF VND HEINRICH
 KNICGEN ZV BREDENBEKE ZV IHRE BVNDESGENOSSEN AVF,
 VND VERSPRECHEN IHRE BVRG ZV BE-
 SCHVTZEN ETC.

EX ORIGINALI.

Wy *Wilhelm* vnde *Hinrik* van Godes gnaden *Hertegen* to *Brunswig* A. 1427.
 vnde *Luneborch* bekennet openbare in deffeme breue vor alsweme
 dat we vns fruntliken voreynet vnde vordragen hebbet mit vnfen lieuen
 getruwen Hermene, Borcharde, Ludelue vnde Hinrike *Kniggen* to *Bre-*
dembeke vnde se ok entfangen in de vordracht vnde eyninge dar we mit
 anderen vnfen Mannen vnde Frunden inne sint, vnde se willet vns truwe-
 liken to denste wesen vnde ok mit oren slote *Bredenbeke* wur des to don-
 de worde na vtwisfinge der breue de we vnfen Mannen vnde Frunden
 over de eyninge vordracht vnde to hope settinge gegeuen hebbet. Were
 ok dat we van der vorgescreuen vordracht vnde eyninge wegen mit weme
 to veyde kemen edir to vnwillen. So schulle we vnde willen vnvortoget
 vse Koste leggen to *Bredenbeke* wan se van vns dat effchet, vnd dar io so
 vele wapender lude ore schutte vnde rasschopp hebben, dar on de borch
 wol mede behot vnde bewaret sy; alde wile vnde wu vakene on des to
 donde is. Vnde welken ampman den we dar setten, de scholde on gude
 vorwaringe vnde gelouen don dar se wol ane vorward sin, dat he se vnde
 de ore vor all deienne de van vnser wegen dar weren eder af vnd toke-
 me vor vngevoge vnde schaden bewaren. Ok wille we on vt der vigen-
 de gude wede gude geuen iegen ore veltgande, vehe vnde buwerk, wur
 se des bekomen kunden. Were auer dat *Bredenbeke* verloren worde
 dar God vor sy, so schulle we vnde willen den vorbenomden *Kniggen*
 eyn ander ufer Slote eyn don dat gud sy vor ses dusent gude vulwichtige
 Rinsche gulden, dar se ses hundred des vorscreuen goldes iarliker rente
 vnde gulde to hebben. Wur dat slot der rente vnde gulde nicht all en-
 hedde, dar schulle we on vt vfen landen wur on de best belegen were
 darto leggen, vnde se an der borch vnde an der gulde also vorwaren,
 dat se wol vorwart weren, so lange went on ore vorbenomede summe
 goldes

goldes alze fes dufent gulden wolbetalet weren. Alle desse vorbenomede stücke vnd artikele sampt vnd besunderen loue wy her *Wilhelm* vnde her *Hinrik* vorgenomt brodere *Hertegen to Brunswig* vnd *Luneborch* den vorgenomten Hermene, Borcharde, Ludelue vnde Hinrike Kniegen in guden truwen stede vast vnd vnvorbroken ane alle lyst to holdende. Vnde hebbet dyt sulue na stauedem eede mit lifliken vingeren vppe dessen breff to den hilgen gesworen. Vnde to merer wissenheit vnse Ingesezell an dessen suluen breff hengen heten, na Godes bort verteynhundert iar, darna in deme Seuen vnde twintigsten am donirstage na dem Sundage Cantate.

LI.

DE ANNIVERSARIO SIFRIDI BOK
MILITIS.

A. 1344.

Van der gnade Goddes. We Otte domprouest Syuerd scolemester vnde dat gantze Capitel des stichtes to Hildensem bekennet openbare vnde dot witlik alle den de dessen bref sen eder horen lesen; dat de vrome man her *Syuerd Boc* Riddere mit willen vnde mit vulborde aller finer Elderen vnde finer brodere vnde finer hufvrowen, vnde finer kindere, alsodanewis, also hir na ghescreuen steyt, men scal alle iar vppedene doch also he sterft des auendes vilighe vnde des morghenes selemissen singhen vor alle der sele de hir vore ghescreuen stat, vnde vppe dat dar beyde vse heren vnde vicarii vnde scolere deste vlichtliker vnde inechliker gan heft he vsemme stichte ghegheuen veyr houe mit aller nut vnde mit alleme rechte in dem dorpe to *Leuinghe* de he os afghecoft heft vor vestich mark lodeghes silueres dar scal men to der seluen tit also he sterft alle iar afgheuen io to der Prouende enne scillingh, den vicaries teyn scillinghe, den armen scoleren twene scillinghe vor win vppedene reuenterre. Ok scal men setten en lecht van enme punde wasses des auendes to der vilighe vnde laten dat vtbernen: Dat vorsprokene gut scal her Syuerde Boc beholden sine leuedaghe vnde na seinne dode scallet vse stichtes ledich vnde los wesen, vnde scal den vallen vppe heren *Diderike* van *Rottinghe* vnde heren *Corde Bocke* vfen *Domhern*, de twene scullet dit gut besitten ore leuedaghe vnde scullet dar af gheuen also hir vore screuen steyt. Sterft ok orer en foscal de andere beholden dat gut sine leuedaghe vnde scal dar af gheuen also hir vore screuen steyt.

Wanne se
auer

auer beyde dot-fint, so scullet de veyr houe horen to der Obedientien to Vppun de defulue her Diderik van Rottinghe nu heft, vnde we de Obedientien denne kufft de feal van der obedientien vnde van deffen veyr hoven gheuen dat dar vp ghescreuen is. Vortmer worde vſe capitel des to rade dat we deſſe veyr houe weder kopen wolden vor alsodane penninghe, dar we ſe heren Syuerde vnde ſinen eruen vorcoft hebbet dat moghe we don, vnde dat ghelt ſcal men keren in ander ewich gut vnde men ſcal dat gut beſitten alſe van deffen veyr houen vore ghescreuen ſteyt. To erre be-
tughinghe alle deſſer vorſcreuene dingh hebbe we deſſen bref beſeghelet mit vſes Capiteles Ingeſeghele. Na Goddes bort duſent vnde drehundert iar in deme ver vnde vertigheſten iare des erſten daghes in der vaſten in vſeme menen Capitele.

LII.

HENRICH BISCHOP TO HILDESHEIM
BEKENNET DAS ER DENEN VON BOCK CC. MARCK
GELDES SCHVLDIG ETC.

We *Hinrik* van Godes gnaden *biscope to Hildenshem* bekennen in diſſen A. 1353.
breue de beſeghelt is mit vſen ingheſegele dat we *Tymmen Bocke*
Knechte vnde to ſiner truwen hant hern *Erneſte Bocke* riddere ſinen va-
dere *Arnde* vnde *Brune Tymmen broderen* velbenomet vnde oren eruen
ſculdich ſin tweyhundert mark lodoges ſilueres Hildenshemſcher witte
vppe dit ghelt hebbe we mit vulbort vſes Capiteles on bewiſet vnde in
ore were gheantwerdet ledegher gulde drittich mark gheldes lodegher iar
gulde dar hebbe we on dat dorp *Eberholthuſen* vnde wat daraf vallen
mach bewiſet vnde gheſat ſeuenteyn mark gheldes vnde de helfte der vlo-
ten vnde der vere to *Poppenborch* vnde wat dar af valt vor viſ mark ghel-
des vnde wat van der voghedye to *Gronowe* valt vor achte mark gheldes:
Vortmer hebbe we mit volborde vſes Capiteles *Tymmen Bocke* vnde to
ſiner truwen hant heren *Erneſte Bocke* ſinen vadere *Arnde* vnde *Brune* ſi-
nen broderen vnde oren eruen beuolen de *borch* vnde de voghedye to
Gronowe, vnde wat dar to hort, vnde dat in ore were gheantwerdet vnde
ſcullen ſe beſchermen to oren rechte wan on des nod is. Weret ok dat
broke vellen demen mit rechte bouen eyne halue mark ten mochte dar
ſcolde *Tymme* to voren io van den broke ene halue mark nemen vnde
Baring. Clav. Dipl. X x x wat

wat dar bouen were des scolde we eder vse nacomelinghe eder dat Capitel est nen biscop ne were macht hebben se scullet auer vpmen wat dar van ienghen broken valt de beneden ene halue mark sin. Vortmer hebbe difsen willeker vppe beyden siden wanne we eder vse nacomlinge eder dat Capitel, ef nen biscop en were on de losinghe differ gulde vnde de entsettinghe desser vorscreuen beuelinghe kundeghen eder se escheden na den neyften twen iaren twischen sencte Michelis daghe vnde sente Mertenens daghe darna in der neyften Pascheweken scolde we on de tweyhundert mark sunder iengher hande toch vnde inual gheñsliken vnde al betalen in alsodaner stede dar se dat ghelt vredeliken vpmen mochten. Vortmer en scude we eder vse nacomlinghe eder dat Capitel icht nen biscop were bi den neyften twen iaren se nicht ensetten van der vorbenomden beuelinghe noch vte der were vnde scullet se mit der gulde in der were besitten laten vnde der nicht entwoldighen dat vor screuen ghelt en si en erst ghenzeliken vnde al betalet to rechten tyden alsē hir.vore bescreuen steyt. Weret ok dat binnen differ vorbenomden beuelinghe iement sachte vor dat slot to *Gronowe* dar se eder de ore to den rechte quēnen nemen se dar vromen de scolde vse vnde vses stichtes wesen, nemen se scaden dene scolde we eder vse nacomeling eder capitel ef nen biscop were ok ghenzeliken en vnde al erlegen. Worde ok Tymme Bokkes vorbenomet tokort er dere losinghe differ gulde vnde der entsettinghe differ vorbescreuen beuelinghe so scolde we eder vse nacomelinghe eder dat capitel est nen biscop were hern Erneste Bok riddere Arnde, Brune sinen sonen vorbenomet vnde oren eruen alle disse bescreuen stucke holden liker wis alsē we se de Tymmen holden scult de wile dat he leuet. Alle differ vorbescreuen stucke vorpliche we os vnde vse nacomelinghe ou stede to holdende ane inval. Vnde we Vulrat Deken Otte Scolemester vnde dat Capitel to Hildensē bekennet dat alle disse bescreuen stucke mit vse willen ghedeghedinghet vnde gheschen sint, des hebbe we to ener bewisinghe vses Capiteles ingheseghel ghehengt an difsen bref na Goddes bort Dufent vnde Drehundert iar in den dre vnde viffighesten iare in deme auende to Palmen.

LIII.

DIDERICVS TVREKE DIMITTIT PARTEM SVAM
PRATI DER GOLTERNE WYSCH HANSE
NAGELE ETC.

Ek Didericus Tureke ichtes wanne Helmoldes sone bekenne openbar in A. 1422.
dessem breue besegelt mid mynen Ingesegele dat ek hebbe ghedan
vnd in sine nutzamen were gheandwordet vnde gelaten Hanse Nagele vnde
sinen eruen alle mynen deel der *Golternewysch* in akkerlande, in gras-
lande vnd alle des suluen mynes deles tobehorynge: Alse de in der mersch
bi *Horynghehusen* belegen is, dar ek ene rechte listucht an hebbe in deffer
wyse, dat he, vnde sine eruen my alle iar to sunte Margreten dage betalen
schullen vnde willen vnuortoget vnd vnbeworen bynnen *Honouere* vyff
punt Honoverischer penninge to mynen liue. Alle de wyle ik der tyde
ienige affleue welkes iaes se auer des nicht en deden, des iaes macli ick
upnemen edder anders wene van myner wegen vnpnemen laten de nut des
vorscreuen gudes; vnd de to rekende alse de gilt twisschen sunte Ilgens
vnde sunte Michaelis dage, vnde beholden darvan to vorn also vele alse
sik boret vor vyff punt Honoverisch liefgedinges: enbreke dar wes ane
dat scholden se my nageuen. Lopet dar ock wat ouer dat scholde
ik iste we dat van myner wegen: entfengen on weder keren:
Vnde de vorscreuen vyff punt liefgedinge schullet se my edder enen
anderen van myner wegen betalen uppe sunte Margreten dach; iste ik iste
weme ik dat bevole, mochten dat nemien vte deme guze vorscreuen, also
vorscreuen is: Also vorder also ik sunte Margreten dach affleue. Wan-
ner auer ik affghegan bin van dodes wegen so en sint se my noch ne-
mande van des vorscreuen gudes wegen nichtes plichtich; vt en were dat
my wat bedaget were; dat nicht betalt en were. Alle deffer vordracht
vorscreuen heft my Hinricus Naghel vor sek vnde sine eruen enen breff
besegelt, den Kort Seldenbut vnde Diderck Tureke to wilkicheyt besegelt
hebbet mid angehangen Ingesegele. Desse vorscreuen vordracht wille
ik Hanse Nagele vnde sinen eruen truweliken holden.

Datum anno Domini M^o. CCCC^o. XXII. trium regum. Dat is der
hilgen dryer Koninge dage.

LIV.

DIETERICH ERTZBISCHOFF ZV MAINTZ
LEHENBRIEFF GEgeben HANSEN VON GRVNE
VND DESSEN NACHKOMMEN.

A. 1440.

Wir *Dieterich* von Gots gnaden des heiligen stuls zu Mentz *Ertz-*
bischoff, des heiligen Romischen Richs in Germanien Ertz-
canzeler. Bekennen vnd thun kunt offentlich mit diesem brieffe das
wir von besunderen gnaden Hansen von Grune als dem eldesten von
sinen Guntzel sins Bruder wegen, vnd iren rechten libsheuserben
diese hernach geschreben gütere zu rechtem Manlehen gnedichlich ge-
luhen han vnd lihen Ine die also in kraft dieß briffß die dann auch
also von vns vnd vnserm Stifft zu rechtem Manlehen ruren vnd geen.
Vnd sin diß die gutere mit namen Vier hube landes zū Rudolffshu-
sen, vnd seß hofe daselbs. Item zwene hofe zu *Gebeldehusen* ge-
legen zuschen Kodelnruß vnd Ludel Iselars hofen. Item eyn *Acht-*
wart vf dem *sebe* zu *Bernshusen*. Item drey Viertel landes ge-
legen zu *Tiffelingerode*. Item einen drittenteil der Manden zu
Nackelnrode. Vnd der obgenante Hans hat auch itzt solich obge-
schreben Manlehen als eyn eldeter von sinen vnd des obgenanten
sins Bruder wegen empfangen daruber in truwen gelobt vnd liplich
einen eid zu den heiligen gefworn vns vnsern Nachkomen vnd Stifft
getruwe holt vnd gehorsam zu sin vnsern schaden zu warnen vnd be-
stes zu werben solich Manlehen getruwelich zuerdienen mit truwen
eiden vnd diensten, die zu emphanen vnd darub zu globen vnd zu
sweren aldicke des noit geschicht in allermasse er die itzt von vns
emphanen vnd daruber gelobt vnd gefworen hat vnd suß nemlich alles
das zuthun das ein mann sinem rechten heren von Manlehens wegen
schuldig vnd pflichtig ist zuthun vnd als Manlehens recht vnd gewonheit
ist ane geuerde. Wir nemen auch in dieser lihunge vf vnser Nachko-
men vnd Stiffts vnser Manne vnd eins iglichen rethe sunder alles geuerde.
Des zu Orkunde han wir vnser Insiegel an diesen briff thun hencken. Der
geben ist zu Heiligenstat am Samstag nach Francisci. Anno Domini
Millesimo quadringentesimo quadragesimo.

LV.

GVNTZEL VON GRONE BELEHNET
TYLEN SMED MIT EINER HALVEN HVFE
LANDES TO BERNSHVSEN.

Ek Guntzel von Grone knape bekenne yn duffem open breue vor allen luden de on feen horen leysen dat ek rechtliken vnd redeliken belehen hebbe vnd belighe to eynen rechten eruen manlehen in duffen openen breue Tylen Smede also eynen eldesten to syner vnd synen sonnen to truer hand myd eyner haluen hóuen landes ghelegen in dem velde to *Bernshusen* vnde myd alle deme dat dar to gheboret in holte in velde in dorpe in watere in wyschen eddir in weyde also se Hans Smed syn broder vor tyden von my to lehen ghehad hefft. Vnde ek wille der haluen houen landes vnd in allen deme dat dar to gehoret rechte here vnde were weisen; vnde emen des also eynen eldesten to syner vnde syner sonen getruwer hand to eynen rechten eruen manlehen bekenne, rechte here vnde were weisen, wor vnde wanne on des noid is ane weddersprake vnde gheuerde. Des to orkunde hebbe ek Guntzel vorgeant myn Ingeseigel ghehangen vnden an duffen breiff, de gegeuen is na godes gebord dusent vierhundert iar darna in dem achte vnd viftigsten Iare des fundages vor des hilgen Bisschoppes daghe beati Martini Confessoris. A. 1458.

LVI.

TVTORES GERDES RODEWOLDES
VENDVNT PARTEM QVARTAM PRATI, DIE
KOPPELE GENANT.

Wy Hinrik Rodewolt Hans van Winthem vnd Cord Lymborch vromunde zaligen Gerdes Rodewoldes kindere. Bekennen openbare in dessem breue vor alsweme dat wy van Hanse Kreuete borgere to Honouere vpgenomen vnde entfangen hebben viff vnde seuentich gude vulwichtige Rinsche gulden de in der genomten Kindere vnde oren eruen nuth vnde behoff ghekómen sint, dar vore hebbe wy van der A. 1455.

X x x 3 kindere

kindere vnde oren eruen wegen dem genomten Hanse vnde sinen eruen eder dem holdere deffes breues ane ore wedersprake vorkofft vnde vorkopen in crafft deffes breues ore verdendeil der Koppelen in der *Horingerbuseffcher mersch* vor Honouer iegen *Lymber* ghelegen vnde hebben on dat gheantwordet vnde ghelaten antworden vnde laten in crafft deffes breues myt allen rechten nuth vnde tobehoringe wo men dat benomen mach in ore hebbende brukende nuthsamen were ledich vnde loes also dat se darvan vnpnemen schullen vnde mogen alle nuth fruchte vnde tyns de dar alle iar iennige wys van werden mogen vnde de in ore nuth keren wo on des to donde were ane hinder. Wy willen ok kopes vnde gudes vorbenomt bekennich vnde recht warende wesen, wur. wanne vnde wo dicke des not vnde behoff is vnde dat van vns gheeffchet wert. Wy willen ok vnde schullen ver weken na der maninge vppe der genomten kindere koste van den lenheren der gudere vorbenomt on breue ir weruen dar inne se one der summen goldes vorbenomt an den guderen vorbenomt bekennich sin se dar ane to vorwarende also on des to donde were. Wy willen ok vnde vnse eruen schullen Hinrike Rodewolde des genomten Gerdes sone dar to vormogen wan he to sinen iaren kumpt, dat he in sinen sunderliken breue besegelen vnde wilen schal alle artikele deffes breues stede vast wol to holdende, dar mede en schal desse breff siner macht nicht vorlesen, vnde schal deffem vnschedelik sin so sik dat gheboeret. Wy hebbet ok des genomten Gerdes Rodewoldes kindere vnde vns de macht vnde gnade beholden, dat wy alle iare vnde se vnde ore eruen to Paschen dat verdendeil vorbenomt vor de ergenomten summen goldes mogen weder loskopen deff wy dat den genomten Hanse eder sinen medebenomten in den twolff nachten to Wynaechten vor witlik deden vnde geuen on denne vppe den suluen paschen der vorkundinge negest volgende de vorbenomten viff vnde seuentich Rinsche gulden in eynen hope vnvortogert schadelos vnde vnbeworen. Alle desse vorseueu stucke vnde iriowelck bisunderen loue wy Hinrik Hans vnde Cord vor vns vnde vnse eruen vnde vor de genomten kindere vnde ore eruen dem genomten Hanse Kreuete vnde sinen medebenomten in guden truwen stede vast wol to holdende. Des to bekantnisse hebbe wy vnse Ingefegel ghehenget an deffen breff. Ghegeuen na Godes bord verteynhundert iar darna in dem viff vnde vifftigste iare to Paschen.

LVII.

REYNEKE NAGEL, JOHANNES ET
 LVDOLFVS DIMITTVNT FRATRI DIDERICO
 NAGEL TRES PARTES PRATI DICTI DIE
 GOLTEREN WYSK ETC.

Wy Reyneke Naghel, Johannes vnde Ludolfus, brodere. Beken- A. 1444.
 net openbare in duffem breue vor vns vnse moder vnde vor
 vnse Eruen; dat wy Dyderke Naghel vnsem brodere hebbet gelaten
 vnde latet in kraft dusses breues to cyner rechten listucht de wyle dat
 he leuet dre Wyschbleke gelegen in der *Golteren Wysk*, in der Steyn-
 dorer Mersk vor Honouere alze benommelken de Wysk de van vns to
 hure hadde Syne Hinrick vnde Bernt gardener dede licht by vnsem vnde
 der Turken samede na der *Koppelen* vnde went an der Kulen de de licht
 na *Horingbehusen*: Vortmer de anderen Wysk dar harde by dede angeyt
 by der vorghenonten Kulen vnde licht vmme des: *Hessen barch* hen
 wente an de lefften vore des erscreuen berghes, vnde went an de
Wybraken. Vnde licht by der *Leyne* her went an vnse vyff Acker
 dede kert an der Türken lant de ok in voraden Hinrick Becker van vns
 to hure hadde. Hyr to late we vnsem brodere Dyderke erghenom-
 met dre morghen landes vppe den steyndorer velde geleghen by der
 van Lub. lande der he ok bruken magh de wyle dat he leuet. Dut
 vorbenomte lant vnde wysbleke mach he vorhuren don vnde laten weme
 he wel wu dure wu na he wel este kan sunder iengerleye hindernisse
 edder insage vnser edder vnser eruen vnde de rente de dar van ko-
 men mach edder kumpt keren in sine nut vnde vromen wur om des
 lustet vnde bequeme is. Sunder van den erghenonten wyffchen wel de
 erscreuen Dyderk Naghel vnde schal wedderkeren alle iar de wyle dat
 vnse moder leuet vns edder vnsem eruen cyn pund Honoverisch; wan se
 auer van dodes wegghen vorvallen is, da God lange vriste, so is he vns
 edder vnsem Eruen dat vorfcreuen pund nicht mer plichtich to geuende.
 Dusse vorbenomte stucke alle vnde cyn islik besunderen loue wy Reyneke
 Naghel, Johannes vnde Ludolfus brodere vorghenomt vor vns, vor
 vnse moder, vnde vor vnse eruen Diderke vnsem broder truweliken
 sunder iengerleye argelift wol to holdende. Des to bekantnisse hebbe we
 vnse Ingesegel heinet an duffen breff. Datum anno Domini Dusent

verhundert dar na in dem ver vnde vertigesten Iare to funte Mychaelis dage.

LVIII.

JVLIVS COMES IN WVNSTORP IN
FEVDVM DAT HANSE VAN DREVERE MAN-
SVM IN LVTTEKEN HOLTHVSEN.

A. 1463.

Wy *Julius Greue to Wunstorpe* Bekennen openbare in desseme breue dat wy belenet hebben vnde belenen se fulues in krafft desses breues Hanse van Dreuere Borghere to Honouere mit eyner houe landes to *Lutteken Holthusen* belegen mit allem rechte nũth vnde tobẽhoringen bynnen vnde buten deme dorpe To eynem rechten erue man lene erffliken to besittende, vnde willen ok vnde schullen sodanes lenes eyne ghichtich kennich Here vnde recht warende wesen wur des nod is vnde dat van vns geeschet wert, vnde hebbet des in tuchnisse vnse Ingesegel gehengen heten an deffen breff.

Gegeuen na Goddes gebort verteynhundert Iar, dar na in deme dre vnde festigesten Iare, ame Mandage na deme Sondage Inuocauit.

LIX.

OTTO COMES HOLSATO-SCHAVMBVRCICVS
CONSENTIT IN OPPIGNORATIONEM CVRIÆ
CVM QVATVOR MANSIS FACTAM AB HEYNEKE VAN
ALTEN IN EVERLO ET GERDEN.

A. 1428.

Wy *Otte van Godes gnaden Greue to Holsten vnde to Schowenborch.* Bekennet openbare in dessem breue vor alsweme dat de Sate alze her *Heyneke van Alten* hefft Borcharde Eckberghe vnde Corde Wynberghe vnde oren eruen vorset eynen hoff myd veer houen to *Euerlo* vnde veer houe to *Gherden* de van vnser Herschop to lene ghad

ghād vor veerhundert Rinsche gulden na Inholde der breue de he on dar vp ghe gheuen hefft dat wy de sate hebben ghe willet vnde vulbordet to ses Iaren vnde hebbet des to tughe vnse Ingheseghel henghen heten to dessem breue.

Gheuen na Godes bord verteynhundert Iar dar na in dem achte vnde twintighesten Iare in aller Apostele daghe.

LX.

ERNESTVS EPISC. HILDES. IN FEVDVM
CONCEDIT HANS MEYER CVRIAM CVM
QVATVOR MANSIS ETC.

Wy *Ernst* van Goddes gnaden ghekoren vnde bestedigede here des A. 1471. *Stichtes to Hildensem.* Bekennen openbar in dusssem breue vor vns vnde vnse nakomen dat wy belegen hebben vnde belehnen ieghenwardighen in krafft dusses breues Hanse Meyger Hinrikes Meyger zaliger dechnisse sonen wonhafflich to Wuluingerode to eynen rechten Eruen manlehne myt ver morghen landes vnde eyner Kottede belegghen in deme dorpe vnde in dem velde tho *Anderten* so dat Hinrick Meyger vor van vnsem vorfaren vnde Stichte to lehne ghehad hefft. Des lehnes vnde gudes wille wy syn bekennighe here wesen wur vnd wanne ome des nod is, vnde he dat van vns effchet des to bekantnisse hebbe wy vnse Inghesegel witliken heten henghen an dussen breff na Goddes bort Verteynhundert Iare dar na in dem cyn vnde seuentighesten iare des Sondages do me sanck in der hilgen Kerken: Vocem locunditatis.

LXI.

WVLBRAND EPISC. MINDENSIS IN FEVDVM
DAT HANS VON DREVEN DECIMAS IN
LVTTEKEN HOLTHVSEN.

Von Godes gnaden wy *Wulbrand Busschup to Mynden* bekennen vnd A. 1448. betugen openbare mit dessem breue, dat wy hebbet gelenet vnd
Baring. Clav. Dipl. Y y lenet

lenet in macht des ses breues to eynen rechten eruen man lene Hanse von Dreuen borgern to Honouere mit dem tegeden to Lutteken Holthusen de von vns vnde vnser sichte to lene gheyt vnd willen ome der lenwarschup recht wende wesen wur vnde wanne wo dicke ome des not behoff is. In orkunde vnd furdere bewising so hebbe wy vnse Ingese gel hangen heten an dessen breff. Datum anno Domini M^o. CCCXLVIII. Sabbato ante Dominicam Judica.

LXII.

HENNINGVS EPISC. HILDES. IN FEVDVM
OFFERT CONRADO KANNENGETER CVRIAM
CVM IV. MANSIS ETC.

A. 1476.

Wy *Hennigh* van Godes gnaden *Bisshup to Hildensem*. Bekennen apenbare in duffem breue vor vns vnde vnse nakomen, dat wy hebben belenet vnde belenen yegenwardigen in crafft dusses breues *Curde Kannengeter* borger to Honouer to eynen rechten eruen manlene myt veer morgen landes vnde eyne Kothstede belegen in dem dorppe vnde in dem velde to *Anderten* so als dat Hans Meyger tho Wulfingerode touoren van vns vnde vnsem Stichte to lehne gehat heft. Des vorgescreuen lehnes vnde Gudes wille wy sin bekennige Here vnde ware wesen wur vnde wanne ome des noth vnde behoff is vnde he dat van vns esschet. Vortmer vorwille vnde beliffuchten wy myt dussen vorgescreuen gude *Wunneken* dusses vorgescreuen Curdes elike Husfrouwe to eyner rechten listucht des wy willen ore rechte Here vnde wende wesen. Des tho bekantnisse hebbe wy vnse Ingese gel heten henget an duffem breff. De gegeuen is na Christi gebord vnser heren Dusent ver hundred dar na in deme Seff vnde seuentigsten Jare des Mandages na Michaelis.

LXIII.

WVLBRAND VON REDEN BELEHNET
DIEDERICH VON WINTHEIM VND SEINEN BRVDER CORD
MIT EINER WYSE AM SCHNELLEN GRAVEN.

A. 1473.

Ek *Wulbrant van Reden* Knappe, Otten zeliger sone bekenne vnde betuge openbar in vnd myt dessen breue vor allesweme dat ek belenet hebbe

hebbe vnde belene to eynen vulstadigen crffliken manlene myt krafft desies breues *Diderke van Winthem*, borgermester to Honoure vnd *Corde* sinen broder in dat sampt myt eyner wysch gelegen vppe den nigen deyle twyschen dem *Suellen grauen*, vnde *Bytenduels* were, de *Diderck van Pattenfen* Arndes sone borgere to Honouere zeliger decht-nisse in vortyden van my Wulbrande to lene hath hefft, vnd unuorledi-get is. Desser vorsereuen beleninghe wysch vnde gudes wyl ik Wul-brant, *Diderkes* vnd *Cordes van Winthem* gichtige bekennige Herr vnde recht warende wesen wur, wanne, wu dicke, vnde vaken des nod vnde behoff is, vnde dat van my geesschet wert. Desses alle to bekantnisse hebbe ek Wulbrant van Reden dessen breff myt mynen Ingeseffel wytliken beseghelt. Gheuen na Goddes bort Dufent verhoudert iar dar na in dem dre vnde seuentigsten iare. Ame auende sinte Matthias des hilgen Apostels.

LXIV.

CORDT KANNENGETER CEDIRET DITERICH
VON WINTHEM BVRGERMEISTERN SEINE GÜTER,
DIE ER VON DENEN VON STEMMEN ZV
LEHN GETRAGEN.

Ek *Herbert van Stemmen* Knaep: Bekenne vnde betuge openbare in A. 1480.
vnde myt dessen breuc vor allefs weme, dat to my komen is *Cort*
Kannengeter to der tyd myn belende man vnd seide so he iegenwardigen
eyne Kottstede myt achte morgen landes de *Filler stede* geheten van my
to lene hadde, de *Hans Meyger Hinrikes* sone vor ome van my to lene
hath hadde. So stunde he dar myt sinen gevoldeden handen vnde geue
my sodane gud upp, wy syk dat alderbest na lehnes rechte boren scholde,
vnde mochte: Biddende dat ek *Dyderke van Winthem*, *Borgermestere*
to Honouere, vnde *Bernde* sinen brodern sone ore brodere vnde maneruen
dar weder mede belenen wolde, wente se om dar noch hafftige wedder-
stadinge vor gedan hadden, des denne *Dyderick van Winthem* van siner
sinen broder sone *Bernde*, vnde orer medebenomten wegen alse de sulues
an my gesunnen hefft: hyr vpp so belenede ick see so sulues myt
hande vnde myt munde myt der vorgerorden Kottstede vnde den achte
morgen landes bynnen vnde buten *Anderten* belegghen in deme dorpe

velde watere wyffchen vnde weyden off holte nath vnde droghe, dar nictes buten beſcheyden myt alleme rechte de gudere erflyken to beſittende, vnde belene ſe noch ſo fulues in vnde myt deſſem breue iegenwardigen to eynem rechten erue manlene. Vnde wyl vnde ſchal one ſodanes lenes vnde gudere vorbenomt ore gichtige bekennige Here vnde warent weſen, wur wanne, wu dicke vnde vaken des nod vnde behoff were, vnde dat van my, mynen eruen vnde nakomen effchet worde: vnde wu vakene ſe vnde ore medebenomite ok dat gut van my vnde mynen nakomelingen entfangen ſchullen. So ſchullen ſe vns io to dem male wan ſe ſodane gud vorbenomt to lene entfangen to iuwelker tyd ſchenken eyn ſtoucken wins, vnde nicht mer vorpflichtet ſin, vnde ſyk holden alſe ſyk eyn man billick teghen ſinen lenherren holden ſchal. Deſſes in orkunde vnde merer bekantuiſſe hebbe ek Herbert van Stemme myn Ingeſegel vor my vnde myne eruen wiliken henget an deſſen breff. Gheuen na Goddes bort Duſent verhundert iar, darna in dem Achtentigeſten iare des mytwekens na myſericordia Domini.

LXV.

GODSCHALCK EDELER HERR TO PLESSE
BELEHNET CORDE RAVEN ETC. MIT ANDERT-
HALVEN HVFEN LANDES ZV MARKE OLDEN-
DORPE.

A. 1415.

We Godſchalk Edele Here to Pleſſe: Bekennen openbar in duſſen breue, dat we to eyne rechten eruen manlene belegen hebbin alze recht vnde wontheyt is myt bewiſinge duſſes breues *Corde Rauene* borgere to Eymbeke alſe den eldeſten von ſiner vnd *Dyderik Rauene* ſines *veddern* wegen myt ander haluc hoyffe landes gelegen en bynnen vnde buten dem dorpe to *Marke Oldendorpe* myt alle oren tobehoringe vnd *ſlachten nut*: vnde we willen duſſes gudis vnd lenes ſin bekennige Here ſin, wor vnde wan ome des nod is, vnde he dat von vns effchet. Des to eyne orkunde ſo hebbe we vnſe ſigel gehangen laten an duſſen bref.

Datum anno Domini M^o. CCCC^o. XV°. ſecunda feria proxima poſt omnium ſanctorum.

LXVI.

HERTZOG HEINRICH, ERNST VND
ALBRECHT ZV BRAVNSCHWEIG BEKENNEN,
DAS SIE HANS RAVEN XXXII. REINISCHE GVLDEN
SCHVLDIG, VERSETZEN DAVOR AVF DREY IAHR
EINEN SATTELHOF ZV DASSENSEN VND SECHS
HVFEN LANDES.

Van Godis gnaden wy *Hinrik, Ernst vnde Alebret*, brodere Hern A. 1441.
Erikes zeliger sone *Hertoge to Brunswik* bekennen openbar in
dussen breue var vns vnde vnse eruen dat wy schuldich sint rechter schult
twey vnde drittich gude werige Rinsche gulden *Hanse Rauens* deme elde-
ren, vnde sinen rechten eruen edder holder dusses breues mit sinem gu-
den willen anc sine weddersprake de he vns an eyner summen al varhande-
laget heft vnde de wy in vnser herschop gemeyne nut gekart vnde ge-
want hebben dar var wy deme genanten *Hanse* vnde sinen medebenom-
ten entegen hebben gesat vnd varpendet to pandes rechte gevriget, vnde
vrigen in craft dusses breues den denst myt aller plicht, vnplicht, vnde
bede alsse wy hebben an ses houe landes mit al oren tobeharingen gele-
gen to *Dassensen*, de he van vnser Herschop to leene heft vnde eynen
vnfen Kothoff gelegen darfulues, dar nu tor tyd *Hinrik Clawes* vppe syt,
den *Hans* erbenomt vnde sine medebenomten to eynen *Sedelhoue* *) heb-
ben schullen to den vorgefcreuen ses houen vnde der to hape bruken
vrigen van denste, bede, besate, vnde van aller plicht vnde vnplicht
ledich vnde los: So dat he vnde sine medebenompten myt den
vorbenomten ses haue landes vnde Kothaue mit alle oren tobeharin-
gen mit der vrigheit, ome vnde one nutfam to makende wo ome
vnde sinen medebenomten dat bequeme vnde euen is. Vnde
wy schullen vnde wille none vnde sinen medebenomten den meger,
edder we dat lant buwet vnde den genomten hof heft, van finer
vnde finer medebenomten wegen or lif vnde gude truwelken vorbidden
vardegedingen beschutten vnde beschermen gelik vnfen egenen guden,
Yyy 3 vnde

* De Significatione vocis *Sedelhoue* vel *Sattelhof*, vide *Braunschweigische Anzeigen* a. 1750. im 73. Stück.

vnde one vnde one daranne neyne gedrengnisse don noch de vnse to do donde staden edder vulten edder van vnser wegen nene wys. Ok hebbe wy edder Hans Rauens vnde finer medebenomten an beident syden vns de macht behalden na vorlope driger Iar neist na eynander volgende na giste dusses de genomten Summen twey vnde drittich gude werige Rinsche gulden wedder to geuende edder he vnde fine medebenomten de wedder to effchende vnde welker vnser dat don wolde de scholde deme anderen dat vorkundegen alse dusse dre Iar vmme waren sint vppe den neiften Pinxten na date duses breues vnde vppe sinte Michahelis dach neist darna volgende Sodanne vorbenomte twey vnde drittich gulden an eyner summen deger vnde al wedder geuen in der Stad to Embec ane allen hinder vnde vortoch dat se vns dankeden. Wart ok dat Hans edder fine medebenomten wat buweden vppe den genomten Kothof, dat schulle wy one ok gelden myt den erbenomten twey vnde drittich gulden wor dat gewerdert wert. Wart ok dat de vorkundinge mit der betalinge also nicht enschege alse vorgescruen is, so schal dat auer dre Iar stan vnde desgelik yo dre Iar na dren wente se deger vnde al betalet worden alse vorgescruen is, vnde sodanne vort scholden de erbenomten gude vns wedder densthaftich sin. Duffer erbenomten vrigheit der ses houe vnde Kothoues schullen vnde willen wy des ergonomten Hansses vnde finer medebenomten rechte gebekennigen Heren vnde weren sin, war vnde wanne one des noit is, vnde dat van vns effchet. Dut laue wy on gutliken stede vnde vast to holdende ane ienegerleige arge list.

Vnde wy *Hinrick* vnde *Ernst* Hertogen hebben dusses to bekantnisse beide vnse Ingesegele an dussen breff gehangen heyten der beider vnser brodere Ingesegele wy *Albrecht* Hertoge mede gebruken, wente wy neyn egen Ingesegele enhebben.

Datum Anno Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo primo Sabbato post Festum Ascensionis Domini.

LXVII.

HERTZOG ALBRECHT ZV BRAVNSCHWEIG BELEHNET DIDERICH RAVEN MIT DEN HALBEN ZEHNTEN ZV OLDENDORP, VND DEN ZEHENT RECHTE ETC.

A. 1475.

Van Godes gnaden wy *Albrecht* Hertoghe tho *Brunswigk* Heren *Erikes* zeliger *fone*: Bekennet in dussen vnssen openen breue vor vns, vnse

vnſſe eruen vnde erffnemen vor alſweme vnde beſunderen vor den hochebornen Forſten Heren *Hinricke* Hertogen tho Brunſwigk vnſen leuen *vedderen*, des wy nu tor tyd natürlike *vormunde* ſyn, dat wy alſe de Eldeſte vnſer Herſchup belehnet hebben vnde belehnen in vnde myt krafft duffes breues myt hande vnde munde alſe recht vnde wonheyd ys *tho eynen rechten ſanden Maneruelehne Dyderike Rauens* Borgere tho Embecke *Hans Rauens des Elderen* zeliger ſone, alſe den Eldeſten vnder one, *Brunſ* vnde *Iane ſynen brodere* myt deme *haluen Tegeden tho Oldendorpe* dar neddene belegen twiſſchen *Embecke* vnde deme *Solte der Helden* myt aller *ſlachten niith*, tobehoringe, vnde allem *Teget rechte* dat in den *haluen Tegeden bord* alſe den *Werner Hardenberges* zeliger, alſe de Eldeſte vnder *Detbleue ſyneme broder* vnde *Hanſſe Rauem* deme Elderen zeliger vorbenomt vor ſek vnde ore eruen tho eyneme *ſanden Maneruelehne* vor van vns tho lehne hadden: Nächdeme *Detbleff Hardenberges* deme genomten *Diderike Rauem*, vnde ſynen broderen vnde oren eruen alle ſyne rechticheyd duffes haluen Tegeden de he daranne hadde edder hebben mochte, ſo ſe in deme ſampden ſeten vpgelaten vnde eyne rechte erfflike vorticht ghedan hefft. Vnde wy willen deme vorbenomten *Diderike Rauem* alſe deme Eldeſten vnder one vnde den genomten *Brune* vnde *Iane ſynen broderen*, vnde oren rechten eruen de Manlikgud beſitten mogen ore rechte bekennynge Here vnde were weſſen, wor vnde wanne one des noyd ys, vnde ſe dat van vns eyſſchende werden ane Indracht edder geuerde. Des allen wy one tho bekantniſſe gheuen duffen breff, den wy vor vns vnſſen leuen vedderen *Hertogen Hinrike* vnde vnſſe cruen myt vnſſeme *Hertogen Albrechtes* Ingeſegel witliken hyr nedderen angehangen vorſegelt hebben laten werden.

Na Godes bord in deme Duffent verhundert, vnde viſſ vnde Seuentigſten lare, ame Fridaghe na ſunte Marten des hilgen Biſſchoppes.

LXVIII.

HERTZOG HEINRICH ZV BRAVNSCHW.
VND LVNEB. BELEHNET DIEDERICH RAVEN ETC. MIT
ZEHNTEHALB HVFEN LANDES.

Wy *Hinrich* de eldere van Gotz gnaden *Hertoge to Brunſwig vnde A. 1491.*
Luneborg: Bekennen openbare vor alſs weme, dat wy alſe de eldeſte

deſte vnder vns , vnde deme hochgebornen Forſten Heren *Ericke* vnſeme leuen brodere , belehnt hebben vnde belehnen in craft duffes breves to eyneme rechten eruen Manlehne , *Didericke Rauens* vndere ſineme broderen de eldeſtē *Hans Rauens* des *Iungeren* ſone , *Rauen Rauens* Hans Rauens ſone vor deme *Tyzerdore* alle brodere vnde fedderen borgere to Embeke to eyneme ſamptlehne , myt teynde haluer Houe landes der viſ houe belegene ſin in dere veltmarke buten vnde bynnen deme dorpe to *Huldeſſen* vnde veſtehalue houe landes belegen vore vnde in deme dorpe to *Amelſen* myt alle oren rechticheiden vnde tobehoringen , wu men de benomen mach , nichtes vthbeſcheiden , vnde willen den vorbeſcreuen ſodans gudes ore rechte bekennige He vnde warende weſſen , wure ohne des noth vnde behoiff is , vnde ſe dat von vns heſſchende werden.

To orkunde hebben wy vnſe Ingeſegel witliken hangen heten an duffen breff , de gegeuen is na Chriſti gebort veirteynhundert darna ime eyn vnde negentich Iaren ame Auende Conceptionis Marie virginis.

 LXIX.

IOHAN VON HARBOLDESSEN GIEBET
HENRIKE KNIGGEN VND SEINEN BRÜDERN SEINE
EINWILLIGVNG ZVM ANKAUF EINES HOFES IN DER
NEVSTADT HONOVER BELEGEN, DEN WVLNERE
VON REDEN VERKAUFFT VND VER-
LASSEN ETC.

A. 1357.

Ek Iohan van Harboldeſſen bekenne in deſſem breue beſeghelet mid minen Ingeſeghele dat ek minen vulbort vnd willen vnd miner rechten eruen dar to ghegheuen hebbe Hern *Henrike Knigghen* vnd ſinen broderen ; Dat ſe hebbet ghekoſt den hof in der nygen ſtat to Honouere , den ek hern Wulnere van Reden vorkoſt vnd ghelaten hadde. Vnd des ſulven houes do ek ene rechte vorticht vnd late af van allem rechte vnd anſprake vnd wederkopes dat ek my vnd minen eruen daran beholden hadde. Vnd wille deſſes ſuluen houes mid allem rechte vnd nüt alſe he licht in holte

holte vnd velde hern Henrike hir vorbenomt vnd finer brodere rechte werent wesen to allen tiden wan men dat van my effchet. Alle desse vorbescreuenen dingh loue ek in trüwen dessen vorbenomden vast vnd vnuorbroken to holdende. Vnd is gheschen na goddes bort Drytteynhundert iar in dem seuen vnd veftegheten iare des sondaghes vor sunte Wolburghe daghe.

LXX.

HENRICH, ARNOLD VND HARTMAN
GEBRÜDERE VON LATHUSEN BEKENNEN DAS
SIE HERMANNE KNICGHEN RIDDERE VND SEINEN
ERBEN VERKAFFT DEN VIERDTEN THEIL ZV
HELMERZINGHEHUSEN MIT ALLEM RECHTE
VND ZVBEHÖR B.T.C.

Wy Henrich, Arnold vnd Hartman brodere gheheten van Lathusen A. 1358. bekennet in dessem breue beseghelet mit vsen Ingheseghelen, dat wy hebbet vorkoft enen rechten kop Hern Hermanne Knieghen Rid- dere vnd finen rechten eruen den verden del to Helmerzinghehusen mid allem rechte vnd nüt in holte vnd in velde, vnd mit al deme dat dar to hort, ane dat holt dat van den *echtwerden* vs funderliken is to ghedelt vnd ghevallen wente an desse tid vnd dat rode lant. Desses vorbenom- den güdes wille wy desser vorbenomden ere rechte warent wesen to allen tiden wanne on des behof is vnd men dat van vs eschet. Vnd willet on dit güet vplaten vor den lenheren wanne se dat van vs eschet. Alle desse vorbescreuenen dingh loue wy in truwen mid samender hand dessen vor- benomden vast vnd vnuorbroken to holdende. Desse bref is ghegheuen na goddes bort Drytteynhundert iar in dem achteden vnd veftegheten iare des neghesten sondaghes na Pinxesten.

LXXI.

GRAF ERICH ZV HOLSTEIN VND
SCHOMBORCH BEKENNET DAS DIE KIRCHE
ZV BENNIGSEN MIT IHREN RENTHEN VND GE-
RECHTICHKEITEN VON SEINER HERSCHAFFT ZV
LEHN GEHE, BELEHNET DIESELBE NAMENTLICH
MIT XCIX. MORGEN LANDES DASELBST, ITEM MIT
LVI. MORGEN AVF DEN VOLKERMISSER FELDE,
VND ANDEREN STÜCKEN VND GE-
RECHTICHKEITEN.

A. 1478. **W**y *Erick* von Gottes gnaden *Graue to Holsten vnd Schomborch* beken-
nen oppenbare in duffem breue vor alsweme so van vnss vnssen
Eruen vnde vnsser Herschupp to lehne gheyth de Kercke to *Benixen*
myt oren renthen Rechtigeden vnde tobehoringen als nomptelicken vppe
dem Bennixere velde negen vnde negentich morgen landes dat alle teget
frig is, vppe dem Volkernisser felde ses vnde viffich morgen landes vnde
eyne vrige wisch by der *Dolbeke* vppe deme Ludersser velde drittich mor-
gen landes vnde in dem dorppe to Benixen eynen meyerhoff vnde ses
Kothoue myt aller rechtigeyden de dar affkomen mach van Tegeden
vnde Tynsse vnde furder de Rechtigeyt der wedemer vnde des meyer-
houes vppe deme *Dester* to den hilgen zelen in den dester entlanck unde
twers went an der *Knigen* vyr vnde wente an den *Kalenbarch*. Vnde
sunderges den haluen Benixer berich genant de *Papenbarch*, so de to
vnsseme Kerickleyne hort myden vppe dem scheidwege went in de Lu-
dersser grunt beneden den hilgen wege myt allen rechtigeyden so de
gansse Beynixer berich van vnss to Leynhe geyt myt toruen vnde twige
wo me de dat benomen mach bewechlick vnde vnbewechlick vnde dar
anders nemandes in staden, so vnss vor Elderen vnde wy dat myt duffen
vnssen guderen begiffiget vnde begauet hebben, vnde vane deme Bis-
schuppe to Minden confirmeret vnde dat wy sus schullen vnde willenn ge-
lick vnssene anderen guderen vnde furder alze vnss geystlicke guder vor-
bidden vnde vordegedingen, vnde sodans vnsseme Capellauen rechte
warende wesen vnde kenich syn wur omen des to donde is vnde sodans
van vnss vnde vnssene Eruene sinende synt oft werden.

Dusses in orkunde hebben wy vnse Secret witlick an duffe scriff
heten hengene Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo
octavo die vero Dominica qua cantatur Quasimodogeniti.

LXXII.

HINRICK VND BRVN VON DONOPE
VERKAFFEN IHRE EIGENE LEVTE ZV BENTE,
LEVESTE, VND AVF DER NEVSTADT VOR
HONOVERE VOR ACHE REINISCHE GULDEN
ERBLICH.

Ik Hinrik vnde Brun gebrodere *von Donope* Knapen bekennen vnde be- A. 1466.
tugen openbare in duffeme breue vor vns vnde vnse Eruen; Dat wy
vorkofft hebben vnde vorkopen in krafft desles breues to eynen rechten
erue kope *Bartelde Hulsberge* synen rechten eruen vnde holdere desles
breues myd oreme guden willen vnse vulschuldigen erfflike egene lude
dede hyre na bescreuen stan by namen Ilicben Henneken Gulden frowen
to Bente vnde Ilicben ore dochtere Tilen to Leueste in Hans Ghisen
houe houe to Leueste, vnde Leneken ore dochtere, de ys noch vnbe-
raden, vnde Ilicben ore dochtere, de hefft twe sone, vnde eyne doch-
tere, vnde Iorden vppe dere *Nigen stadt vor Honouere* der Iordesschen
sone vor achte gude vulwichtige werige Rinsche gulden. Vnde wy vor-
laten sodane erffliken egendôm allê wy suslange an den vorbenomten vn-
sen *egenen luden* gehat hebben, vnde setten de vnde laten de mit allem
rechte plichte vnde egendôm alsê wy an one gehath hebben sô vorgescre-
ven ys in hant vnde were Bartelt Hulsberges vnde syner medebescreuen
erffliken to hebbende vnde to beholdende vnd aller *slacht nûth* vnde vro-
men na one to richtende sundere arge list. Vnde wy schullen vnde wil-
len des vorbenomten Hulsberges vnde synen eruen eddere holdere desles
breues syne rechte herren, vnde warende wesen, weune vnde wu one des
noth vnde behoff ys. Vnde dusses to furdere bekantnisse vnde wissenheit
hebben wy vnse Ingesegel vore vns vnde vnse Eruen witliken an deffen
breff gehengen heten. Dede gegeuen na godes bort Dufent verhundert,
darena in demc ses vnde festigesten iare am midweken na sancti Michaelis
archangeli dage.

LXXIII.

ADOLPHVS COMES HOLSATIÆ ET
SCOWENBORCH DONAT HERMANNO MILITI ET
HINRICO EIVS FILIO FAMVLO DICTIS KNICGHEN
IPSORVMQVE HEREDIBVS PROPRIETATEM DVO.
RVM MANSORVM IN VILLA ET CAMPIS VILLÆ
BREDENBEKE SITORVM ETC. IVRE HE-
REDITARIO.

A. 1341.

Nos Dei gratia *Adolphus Holtzacie et Scowenborch Comes* omnibus ad quos prefens scriptum peruenerit cupimus fore notum quod cum consensu nostre legitime Conthoralis et omnium heredum nostrorum quorum intererat maturā deliberatione prehabita donauimus et presentibus donamus strenuis viris Hermanno militi et Hinrico eius filio famulo dictis Knicghen ipsorumque veris heredibus proprietatem duorum mansorum in villa et campis ville dicte Bredenbeke sitorum quos a nobis in pheodo tenuerunt cum omnibus et singulis libertatibus et vilitatibus et quibuslibet aliis que dictas proprietatem libertatem et vilitatem potuerint aut putantur concernere constituere vel firmare iure hereditario et proprietario in perpetuum libere possidendam, et hanc donacionem ob merita et multimoda seruicia per antedictos et eorum progenitores nobis in pensā tam liberaliter fecimus et facimus quod in dictis bonis et eorum proprietate ac omnibus et singulis Condicionibus supradictis nobis et heredibus nostris natis et nascituris nichil iuris penitus reseruamus: Arbitramur eciam irreuocabiliter in hiis scriptis, quod illi vel illis cui vel quibus per prenomatos Hermannum militem et Hinricum famulum dictos Knicghen vel eorum heredes aut legitimos successores prefata bona in parte vel in toto donata fuerint vendita vel legata poterit et debet prefens priuilegium valere in perpetuum cum omnibus et singulis ipsius clausulis et cautelis omnia et singula premissa pro nobis et nostris successoribus data fide promittimus inuiolabiliter obseruanda. In euidenciam huius amplioem prefens scriptum sigillo nostro duximus roborandum.

Huius nostre donacionis testes sunt:

Richardus Post
Wilkinus de Holte

Iohannes

Iohannes de Bardeleuc milites
 Iohannes de Lerbeke clericus noster
 Hermannus de Rottorpe
 Iohannes Busghen famuli fideles nostri,
 et plures alii fide digni.

Datum Scowenborch in nostra presentia Anno Domini M^o. CCC^o.
 quadragesimo primo in die beatorum Petri et Pauli apostolorum.

cum sigillo integro.

LXXIV.

GRAF LVDOLF VND IVNCHERE HENRICH
 GEBRÜDER VON HALREMVNT ÜBERLASSEN
 HENRIKE, HENNINGHE VND ARNOLDE GEBRÜDEREN
 KNICGHEN VND IHREN ERBEN DIE VOGEDIE ZV
 VOLKERSEN VOR VIER LODIGHE MARK HONO-
 VERISCHER WICHTE WIEDERKAFLICH.

EX ORIGINALI.

Van Godes gnaden wy Greuc *Ludolf*, vnd Iunchere *Henrich* brodere A. 1351.
van Halremunt bekennet in dessem ieghenwordighen breuc beseghe-
 let mit vfen Inghesghelen; dat wy Hern *Henrike Knicghen*, *Henninghe*
 vnde *Arnolde* broderen gheheten *Knicghen*, vnd oren rechten eruen,
 vnde deme, eder den, de dessem bref mit eren willen hebbet, hebbet
 ghelaten vfen del der *Voghedie* to *Volkersen* mit allem rechte vnd nüt
 vor ver lodeghe mark Honouerscher wichte vnde witte mit dessem
 vnderfchede, dat wy vnde vfe rechten eruen desse vorbenomden
 Voghedye to allen paschen moghet weder losen vor dit vorbenomde
 ghelt dest wy on dat vorekundeghen to Winachten. Vortmer wy
 Her *Wullebrant*, Her *Otte* brodere *Greuen* to *Halremunt* bekennet
 dat desse vorbescreuenen dingh mit vsem willen gheschen sin, vnde
 de vast vnde stede holden willet. Were ok dat desse vorbenomden
 ieneghen broke nemen in dessem vorbescreuenen dinghen vnde wy
 darumme ghemant worden, den broke wille wy vor willen binnen

den negheften verteyn nachten na der maninghe mit redem ghelde eder mit ghenogheghen panden. Desse bref is ghegheuen na Goddes bort Dritteynhundert iar in dem en vnd viftegheften iare des negheften sondaghes na twolfsten.

LXXV.

GRAF WVLBRANT, OTTE, GHERHARD
VND BODE GEBRÜDERE VAN HALREMVNT
VERKAUFFEN HERN HERMANNO KNICGHEN RIDDEKE,
VND ERBEN EINEN HOF ZV VOLKERSEN ETC.
ERBLICH DEN HARTMAN VAN LATHVSEN ZV
LEHNE GEHABT.

A. 1358.

We Her-*Wulbrant* Domhere to Hildensem *Greue Otto* Iuncher *Gherbard* vnde Iunchere *Bode* brodere alle gheheten *van Halremunt* bekennet in deffem breue de beseghelet is mit vnfen ingheseghelen dat we vnde vfe vedderen *van Halremunt* hebbet vorkoft enne rechten Kop *Hern Hermanne* Knicghen riddere, *Hern Henrike* riddere *Iohanne* vnde *Arnolde* broderen diffes vorbenomden *Hern Hermannes* sonen vnde oren eruen eynen hof to *Volkersen*, vnde twene koten mit dren houen vppe deme velde darfulues de nu buwet *Henneke* *Gherdes*, vnde dene *Arnolt* vnde *Hartman* brodere gheheten *van Lathusen* van vs to lene hadden mit alleme rechte vnde nut, unde mit alle deme dat dar to hort buten vnde binnen deme dorpe vnde mit alleme eghendumme vnde herfcap vnde vryet on dene mit hande vnde mit munde in diffeme fuluen breue vnde willet diffes vorbenomden gudes vnde vryheyt, eghendummes vnde herfscop ore rechten warden wesen to allen tyden, wanne on des behof is, vnde se dat van vs eschet. Vortmer allen hant dat mine rechten cruen min greuen *Otten* hir vorbenomt to oren iaren komet, scullet se disse vorbenomden stucke wulborden in oren sunderliken breuen in derfuluen wise also we hebbet ghedan binnen den neyften ver wekene dar na wenne man dat van on eschet. Alle disse vorbescreuenen ding loue we en truwen mit samender hant diffen vorbenomden vast vnde unuorbroke to holdende. Diffe bref is ghegheuen na Godes bort Dritteynhundert iar in deme achteden vnde viftigheften iare an sunt *Olikes* daghe.

LXXVI.

LXXVI.

GRAF OTTO, LUDOLF VND HENRICH
VAN HALREMVNT GEBRÜDERE VERKAVFFEN
HERN HERMANN KNICGHEN RIDDERE VND DESSEN
ERBEN EINEN HOF ZV VOLCKERSEN MIT DREN
HOVEN AVF DEM VELDE DASELBST EIGENTHVM-
LICH VND FREY ZV BESITZEN, SO DIE VON LATHVSEN
ZV LEHN GETRAGEN.

We Her *Otte* Domherre tho Hildensem Greue *Ludolf* vnde A. 1358.
Iunchere *Henrik* brodere alle gheheten *van Halremunt* beken-
net in dessem breue besegheled mid vsen ingheseghelen. Dat we
vnde vse vedderen *van Halremunt* hebbet vorkoft enen rechten kop
hern Hermanne Knicghen Riddere, Hern Henrike, Riddere, Hen-
ninghe vnde Arnolde broderen desses vorbenomden hern Herman-
nes sone vnde oren rechten eruen enen hof tho Volkersen mit dren
houen vppe dem velde darfulues, de Arnt vnde Hartman brodere
gheheten *van Lathusen* van vs tho lene hadden mit allem rechte
vnde nut, vnde mit al deme dat dar tho hort, butem dem dor-
pe vnde binnen vnde mit allem eghendumme vnde herschop,
vnde vryet den on mit handde, vnde munde in dessem suluen
breue. Vnde willet desses vorbenomden gudes vnde vryheyt,
Eghendummes vnde herschop rechte warent wesen to allen tiden
wan on des behof vnde men dat van vs eschet. Vortmer allen
hant dat mine rechten eruen min Greuen *Ludolues* hir vore benomt
tho oren iaren komet scullet desse vorbenomden stücke vulborden
in oren sunderliken breuen in dersuluen wise alle we hebbet ghe-
dan binnen den neghesten ver wekenen wan men dat van on eschet.
Alle desse vorbeereuenen dinch loue we in truwen mit samender
hant dessen vorbenomden vast vnde vnuorbroken tho holdende. Desse
bref is ghegheuen na Goddes bort Dritteynhundert iar in deme
achten vnde vestighesten iare in sunte Olikes daghe.

LXXVII.

HENRIK, ARNOLT VND HARTMANN
 GEBRÜDERE VAN LATHVSEN BEKENNEN DAS
 SIE IHREN HOF ZV VOLKERSEN ETC. DEN SIE VON
 DENEN GRAVEN VON HALREMUNT ZV LEHN GE-
 HABT HERN HERMANN KNICGEN, RITTERE VND
 ERBEN VOR DREY PVNT VND L. HANNOVERSCHER
 PFENNIGE VERKAFFT VND VERLASSEN
 H A B E N.

A. 1358.

We Henrik Arnolt vnde Hartman brodere gheheten van Lathusen Knapen bekennet in dissem breue vnder vser ingheseghelen, dat we vnde vse eruen hebbet vorkoft mit ganseme willen vfen hof to *Volkersen* mit dren houen vnde twen Kottsteden mit allem rechte vnde nut binnen vnde buten deme dorpe Hern Hermanne Knicghen rittere, hern Henrike, Johanne vnde Arnolde sinen sonen vor dre punt vnde vistich Honouerfcer penninghe, vnde hebbet on den vorbenomden hof mit aller *slachten nut* mit vpghelaten vor vfen Heren van Halremunt, de des vse lenheren weren vnde hebbet des eyne rechte vorticht ghedan, vnde willet vnde scullet des ghüdes also it hir vorebenomt is ore rechten warende wesen würe vnde wanne on des not is vnde se dat van vs eschet, dat loue we on, vnde oren eruen mit sameder hant en truwen vast vnde vnvorbroken to holdende. Disse bref is ghegheuen na Godes bortDritteynhundert iar in deme achteden vnde vistigheften iare an deme hilghen daghe Processi vnde Martiniani.

LXXVIII.

GRAF ADOLF ZV HOLSTEIN SCHAVMBVRCH
 LENET HERN HENRICH KNICGHEN SEINE EIGENE LEVTE
 VMME FÜNF VND SESTICH LODIGE MARCK HONOVERI-
 SCHER WICHTE, VND ZWEY BREMER MARCK WIDER-
 K A V F L I C H.

A. 1365.

Van der ghenade Goddes we Her *Alf* greue to *Holtzaten*, vnde to *Scowenborch* bekenned dat we lened vnde hebbet ghelened mid allen
 Rechte

Rechte vnde nüd Henrike Knieghen hern Hermannes sone vnde sinen Rechten cruen alle vſe eyghenen lude de de wonhaftich ſin eder noch inkomed to wonende twyſchen der lantwere tom Buckendale vnde der Leyne vnde der Halre to Keremunsle to vnde alſo vord to der Leyne weder vp wente to der Halre, de Halre weder vp wente to den Halreſpringhe vnde vor deſter langh hen wente weder to den Buckendale, vnde by namen de hir na gheſcreuen ſtaet: tho Gholterne Saffenhaghen Metteken Rempen vrouwe vnde ore Kyndere, Arndes vrouwe Meyghernich, vnde ore Kyndere to Lantwerdinghehuſen: Euerd Bodekere, Henneke Bodekere ſin bole Cord Plenghe, to Munsle Buſſes Vrouwe vnde ore Kyndere, Arndes vrouwe Druden vnde ore kindere to Oſter Munsle Henneke Beynſen vnde Tencke vnde eyne Kynen, to Almhorſte Hencken Stylen, to Zellé Plenghen, to Ditterke Henneken Twyckeviſche, to Stedere Brune Hoſemanne, eynen Meldeuwe to Gherdene Wokers vrouwe vnde ore Kyndere Henneken wiſ Kobbenſens vnde ore Kyndere vnde Rele, to Velſtede Arndes vrouwe van Kotenſen vnde ore kyndere; to Bennete de Steyrfchen vnde ore Kyndere, Henneken dar middene Plaſen Hencken vrouwe vnde ore Kyndere vnde eynen lampen; to Dauenſtede Lotberghes vrowe vnde ore Kyndere; to Empelde LeuckenHorneboghden; to Runneberghen echt eynen leucken Horneboghden; to WetberghenBlocke: to Hyddeſtorpe Sygen vnde ore kyndere Reſen vnde ſine vrouwen, vnde ore kindere, to Orde Hennike van Herdegheſſen ſine vrouwen, vnde ore Kyndere, to Luderſen Beſeken vrouwe vnde ore Kyndere; to Holthuſen Kaſynes dochter vnde ore Kyndere; to Volkerſien Henneken neven vrouwe vnde ore Kyndere Coneken Sternſtynghe eynen Deghenharde Alwyn Rode; to Bredenbeke Willekyne Cord den ſcapere; to Boſſerum Ghereken vrouwe Lunſen vnde ore Kyndere, Leuwenſtenes vrouwe vnde ore kyndere; to Degherdeſſen Wackerhaghen vnde lange Ayleke vnde ore kyndere. Reſe vnde ſin ſuſter, to Langredere Henneken Hoſemanne vnde ſine vrouwen, vnde ore Kyndere. Raboden Stedermannes, Brune Langen Ecberte ſinen bolen Sudic Vmmen; to Eſtorpe Albertes vrouwe Gerdinghe vnde ore Kyndere Henneken vrouwe Gherdinghe vnde ore kyndere; to WichmeringhehuſenKoken vrouwe vnde ore Kyndere, Tycken Borghardinghe to Hornborſtede Hildewerdes vrouwe vnde ore kyndere; to Stenne Gummere vnde ſine ſuſter, to Lute . . vnde ore kyndere, to Bordenouwe Beyrmanes vrouwe vnde ore Kyndere. Vor vyue vnde feſtych lodyghe mark Honouerſcher wichte vnde witte, vnde twey Bremer mark; Vnde wy willed ok deſſer vorbenomder lude ore rechte warend weſen ſwo dicke on des behof is, vnde men dat van vs eſched, we vnde vſe bolen de hir na gheſcreuen ſtaet; vnde vſe cruen moghed auer deſſe vorbenomden lude weder copen vor dat vorbenomde

gheld van deffen vorbenomden alle iar in der Passche weken, deſt wy on dat vorekundegheden in den twelf nachten to Wynachten. Deffen ſulven willekore hebbed deſſe vorbenomden ok, wanne ſe van vns, vnde vnſen bolen, vnde vnſen eruen dit vorbenomde gheld weder hebben wolden, vnde de beredinghe deſſes gheldes ſcolde men deffen vorbenomden don in der Oldenſtad to Honouere, eder vp den ſlote to Brendenbeke in welker deſſer twyer ſtede dar ſe dat den annemen wolden.

Vortmer wy her *Bernd* proueft to Honborch, Iuncher *Otte* proueft to Hamelen deſſes vorbenomden *greuen Alues brodere* bekenned dat alle deſſe vorſcreuenen dingh ſint gheſchen mid vſer wiſcap vnde vulbord, vnde loued de hern *Henrike* vorbenomd vnde ſinen rechten eruen mit vnſem bolen hir vorbenomd vnde he mid vns in truwen mit ſanmder hand vaſt vnde vnuorbroken to holdende in aller wyſe alſo vorſcreuen ſteyt: To eyner mereren bewyſinghe deſſer vorſcreuenen dingh hebbe we Her *Alf*, Her *Bernd*, Iuncher *Otte* hir vorbenomd vnſe ingheſeghele ghehenghen to deffen breue. De ghegheuen is na goddes bord Drutteynhundert iar in deme viſ vnde ſeftygheden iare des Sondaghes to Palmen.

LXXIX.

VERTRAG ZWISCHEN CORD VAN LUTTERE
VND ALHEYDE HENNINGES KNICGEN WEDEWEN VIER-
HVNDERT LODIGE MARCK VND ANDERE MISHELLIGKEITEN
BETREFFEND, SO DV RCH DIE SCHIEDSLEVTE HERTZOG
HEINRICHS VON BRAVNSW. VND LVNEB. ETC.
BEYGELEGET.

A. 1397.

Eck Cord van Luttere bekenne openbare in deſſeme breue vor my vnd myne eruen, vor alſweme dene ek witliken bezeghelt hebbe mit mynem Ingezegele, dat myne vrund aff eyne zyd, vnd Alheyde Henninges Knicgen wedewen mynes vedderen deme God gnedich ſy vnd orer kindere vrund aff ander zyd vs vruntliken vnder anderen vor deme hoch geboren Furſten, vnd Heren, heren *Hinrike hertogen to Brunſwich vnd to Luneborch* vnd ſinen mannen vmme alle breue gheld vnd gud, vnd vmme alle ſchuecke vnd ſchulde, de ek on to hadde vs vruntliken geſcheden hebben, alſo dat ſe my vor alle deſſe vorbenomden ſchuecke geuen, vnd bored hebben verhundert lodige mark mit breuen vnd ſchulde to den heren

heren van Lüneborch, to heren *Diderike van Monichusen*. Hir mede late ok vnd myne eruen se vnd allivene icht ek dar vordere iemende vnmme bedegedingen mochte, aller vorbenomden schulde vnd twydracht quyt ledich vnd los. Vnd we willet noch entschullet se samed eder besunderen dar nicht mer vnmme schuldigen, noch andegedingen edere hinderen edere nement van vser wegene, dyt loue we in guden truwen, vnd to orer truwen hant den hochgeboren Fursten *Bernde vnd Hinrike hertogen to Brunswick vnd to Lüneborch*, vnd deme de dessen breff hefft ane ore wedersprake stede vnd vast ane alle list to holdende.

Vnd wy *Hinrik van Godes gnaden hertoge to Brunswick vnd to Lüneborch* bekennet openbare in dessene suluen breue dat alle desse vorbenomden degedinge aldus alze vorseuen ys vor vns gescheyn sint, vnd wy hebben des to mereren betuginge vnmme desser vore vnd nagescreuenen bede willen vse Ingezegele witliken an dessen breff gehengen heten.

Vnd ek her *Detmere van Luttere* rydder bekenne openbare in dessene suluen breue vnd mynem Ingezegele dat desse vorbenomde schedinge mit mynen guden willen vnd vulborde geschen is, vnd ek vnd myne eruen edere nement van vser wegene willet noch entschullet *Henninges Vruwen Kniegen*, ore kindere eder nemende daromme antpreken noch neynerleye wys bedegedingen ichte hinderen, dat loue ek desser vorbenomden vruwen oren kinderen, vnd to orer truwen hant den hochgeboren Fursten *Bernde vnd Hinrike Hertogen to Brunswick vnd to Lüneborch*, vnd we dessen breff hefft ane ore wedersprake in guden truwen ane alle list to holdende.

Vnd wy her *Diderik van Monichusen* Rydder vnd *Iohan van Beruelde* bekennen dat wy desser vorbenomden schedinge hebbet degedinges lude wesen van *Henninges Vruwen Kniegen* wegen vnd orer Kindere.

Vnd we *Diderik van Rotzinge* vnd *Ludolff Kniege* bekennen, dat we desser vorbenomden schedinge hebbet degedinges lude wesen van *Cordes* wegen van *Luttere*, vnd hebbet des to mereren betuginge vnmme bede willen desser vorbenomden an beydent syden vnse Ingezegele witliken an dessen breff gehengen.

De geuen is na *Godes bord Driitteynhundert Iar* darna in deme *Seuen vnd negentigesten Iare* in sunte *Andreas* des hilgen *Aposteles* dage.

LXXX.

ORDINATIO DE CONSTRVENDO CASTRO
IN CARNEWINKEL FACTA INTER W. EPISCOPVM
MIND. ET COMITEM DE RODHEN.

EX ORIGINALI.

A. 1449.

Comes de Roden. Vniuersis scripti huius inspectoribus notum esse cupio, quod cum dominus meus W. episcopus Mindensis Castrum nouum in loco qui dicitur *Carnewinkel* construere intenderet ipse auxilium meum ad hoc sibi fore reputans oportunum spatium ad duas mansiones in ipso castro michi ad constructionem castri sibi comparanti concessit in feudo, firmiter repromittens quod contra omnes iniuriosos inuasores meos adiutor meus semper existeret: Ego vero versa vice promisi data fide, quod a seruitio Mindensis ecclesie nunquam recederem; sed in omni gwerra episcopi et ecclesie coadiutor et pro posse meo semper defensor existerem, hoc adiecto hinc inde, quod si forte castrum capi ab hostibus vel quocunque modo destrui contingeret, eodem pacto quo nunc constructum est simul iterum reaedificaremus. Adiectum est etiam fide data hinc inde, quod si ego dominum episcopum vel ecclesiam de castro eiicerem, omnis aduocacia mea quam teneo ab ecclesia extra ciuitatem Wunnestorpe vacet ipso iure, et ad episcopum vel ecclesiam reuertatur libere et absolute. Si vero episcopus vel ecclesia me eiiceret, villicatio curtis in Runneberge, et curtis in Hiddestorpe domino meo cedet ipso iure. Adiectum est etiam in obligatione prædicta, quod in castro et ante castrum violentiam aliquam vel spoliū non faciam. Quod si forte huiusmodi facerem in districtu vel aduocacia mea, non deducam in Castrum nisi res ante penitus distrahantur.

LXXXI.

LXXXI.

CONVENTIO INTER CONRADVM COMITEM
DE WELEPE ET WILLEHELMVM EPISCOPVM MINDENSEM
SI DE CASTRO WELEPE HOSTILI MANV EIICERETVR, AC
COMPROMISIT SE CVM COMITE HENRICO DE HOYA COM-
POSITIONEM HAVD INITVRVM NISI EPISCOPO SATIS-
FACTVM FVERIT, A. MCCXXXIX.

Conradus Dei gratia Comes de Welepa. Omnibus hoc scriptum in- A. 1239.
specturis salutem in vero salutari. Ad noticiam tam futurorum quam
presentium peruenire volumus quod venerabilis dominus noster Wille-
helmus Mindensis episcopus et nos in hanc formam conuenimus quodsi
contingeret, quod absit nos ipsum de castro Welepe ammouere vel
excludere ipsum castrum et omnia bona quæ iure feudali ab ecclesia Min-
denti tenemus ecclesie et episcopo vacabunt. Si vero episcopus nos vel
homines nostros a predicto Castro ammouerit vel excluderit bona episco-
palia, Aleden, Lon, Sulegen, Sualenuorde iure feudali tenebimus,
usufructum terræ et prouincie et sepedictum castrum eo modo habe-
bimus sicut condictum et conscriptum fuerat ab episcopo Conrado pie
memorie et a ministerialibus ecclesie et nostris compromissimus nichilo-
minus quod cum Comite de Hoya Henrico non componemus nisi satis-
factum fuerit Domino nostro in iure vel amicitia de querimonia quam ha-
bet contra eundem Comitem de Hoya, nec treugas nisi gaudeat eisdem
dominus noster sepedictus episcopus. Vt autem hoc factum nostrum
inconuulsam permaneat scripto et sigilli nostri appensione communi-
vimus.

Testes autem huius rei sunt:

Bodo prepositus Sancti Iohannis ewangeliste
Wernerus prepositus Sancti Martini,
Bruno Cantor Mindenses
Hermannus Comes de Euerstein
Theodericus et Bernardus de Lon

Conradus et Lippoldus de Mandesle

Rodolfus de Defholte,

Hermannus de Haddenhusen

Thidericus Scowot

Willehelmus Span et alii quamplures.

Data Minde Anno M^o. C^o. C^o. XXXVIII. XVIII. Kal. Februarii.

LXXXII.

CONVENTIO INTER CONRADVM
COMITEM DE WELEPE ET IOHANNEM EPISCO-
PVM MINDENSEM EIVSDEM TENORIS.

A. 1242.

Conradus Dei gratia Comes in Welepe omnibus hoc scriptum inspecturis salutem in vero salutari. Ad notitiam tam futurorum quam presentium pervenire volumus quod venerabilis dominus noster Iohannes Mindensis episcopus et nos in hanc formam convenimus quodsi contingeret quod absit nos ipsum episcopum et suos iuramenti nostri et fidei immemores de castro Welepe amovere vel excludere, iam dictum castrum et omnia bona nostra quæ ab ecclesia in feodo tenemus ecclesie Mindensi vacabit. Si vero episcopus nos vel nostros a predicto castro excluserit vel amoverit, bona episcopalia Aleden, Lots, Sulegen, Smalenvorde iure feudali ad nos transibunt. Episcopus vero et sui successores usufructum terre et provincie et sepedictum castrum eo modo habebit sicut condictum et conscriptum fuerat ab antecessoribus suis bone memorie episcopis Conrado et Willehelmo et ecclesie eorum ministerialibus compromissimus nichilominus quod cum comite Heinrico de Hoya non componemus nisi satisfactum fuerit plenarie predicto episcopo in iure vel amicitia, nec treugas faciemus cum eodem comite de Hoya nisi Episcopus et ecclesia gaudeat eisdem: Ut autem hoc factum nostrum inconuulsum permaneat scripto et sigilli nostri appensione communiuimus.

Testes autem huius rei sunt:

Albertus prepositus montis Sancti Petri Goslarie

Bruno Cantor Mindensis

Wizelus

Wizelus et Marewardus et Meinfridus sacerdotes,
 Ludolfus scriptor
Comes de Euersten Hermannus
 Thidericus et Bernardus de Lo,
 Conrat et Lippolt de *Mandesle*
 Thidericus de Enkessem
 Meifrid de Barchusen
Godefridus de Velthem
 Ekehardus de Bordesle
 Esculus et Ludegerus de Bolenhusen
 Robertus de Herre.

Datum in Welepe anno incarnationis Domini M. CCXLII.

LXXXIII.

DE PROPRIETATE COMETIÆ IN
 WELPE ET CONCORDIA INITA INTER EPISCO-
 PVM MYNDENSEM ET COMITEM DE
 WELEPA.

EX ORIGINALI.

Hec est forma compositionis inter dominum Episcopum et Ecclesiam Mindensem ex parte vna, et nobilem virum *Burchardum Comitem de Welepa* ex altera. Dominus Episcopus dabit predicto domino Cometi trecentas marcas Bremensis argenti in Natiuitate Iohannis Baptiste, quam pecuniam promittent viginti milites vna cum domino Mindensi Episcopo, et sex Canonicis, Domino Lippollo quadraginta marcas; Domino Achilli de Hemenstulen decem et nouem. Si vero dominus Lippollus de Maneslo in Nouo castro manere voluerit non abicietur, sed castrense salarium quandiu ibi manere voluerit habebit. Si vero recedere voluerit quemcunque filiorum suorum substituere voluerit predictum salarium, quod dicitur *Borchen* cum mansione patris obtinebit. Si vero omnino cum pueris recedere voluerit competenti estimatione habita sibi edificia persoluentur; idem Lippollus si aliquis maleuolentiam vel iniuriam intulerit de castris et munitionibus Mindensis Ecclesie secundum consuetudinem ministerialium se defendet. Si vero predictus L. querimoniam fa-

A. 1270.

ccre

cere voluerit de aliquo super retentione prebende vel quibuslibet aliis rebus ipse sibi iusticiam plenariam exhibebit: similiter domini Lippolli Concanonicus Ecclesie Mindensis nullam prorsus in prebenda et beneficiis iniuriam patietur. Si autem supradictus Achilles de Nouo castro recedere voluerit in presenti edificia sua ei pro quatuordecim marcis persoluentur: Sed si forte manere voluerit suum castrensè salarium obtinebit; et si posthec recedere voluerit, tunc estimatione competenti sibi edificia persoluentur. Dominus Episcopus predicti militis filiam in Claustro Walefrothe receptam in assignatione sue prebende non impediet, sed potius promouebit cum effectu. Preterea si qui de predicto Nouo Castro fideiussione pro domino Episcopo vel aliquibus debitis obligati fuerint vel ipsis soluere teneatur, absoluet eas in amicitia vel in iure; et si aliquis ex castellanis recedere voluerit in presenti edificia ipsorum sibi in iure vel amicitia persoluentur. Item Roberto quinque Marce persoluentur in termino supradicto. Quarta feria proxima post Quasimodogeniti Comes Nouum Castrum Mindensi Ecclesie restituet medio tempore emolumentis omnibus gauisurus omni exactione cessante sed statim receptis fideiussoribus turrinè restituet, et medio tempore res suas deducet, sed omnia quæ Ecclesie fuerant relinquet. Dampnum quod homines Ecclesie apud Rekelinke et alii manentes in villa pertulerunt, dominus Episcopus taliter restaurabit, quod dominus dux et sui querimoniam non mouebunt. Omnia dampna quæ dictus Comes Ecclesie et Mindensibus intulerit siue canonicis siue laicis sine omni questione pertransibunt. Item soluet dominus Episcopus *Iohanni de Bruninchebussen* quod de iure soluere tenetur in amicitia vel iure. In officio aduocacie Cono miles de Dilbere permanebit tam diu donec sibi triginta marcæ Bremensis argenti persoluantur. Obligationem decime Hemege dominus episcopus ratam habebit quousque pro viginti quinque marcis ipse vel successores sui redimere valeant: Super hoc dabit literas suas patentes cum sigillo Capituli. Fratres de Lutheren G. et C. Castellani vel aduocati in nouo Castro non statuentur nisi de voluntate domini Comitis de Welepa. Item dominus Episcopus Iohannem de Rintelen prebende sue in Hamelen restituet sicut antea possedit. Item dominus Episcopus absoluet curiam in Dugenthorpe Comiti de Wunstorpe in sua amicitia. Inimicitie de seruo Bernhardo occiso de nouo castro secundum consilium domini Comitis de Wunstorpe et Hil. aduocati de Scoenburg sopientur. De discordia super poledro inter Henricum militem de Duncherthen et dominum Hermannum Pomponem talis erit optio: Henricus de Duncherthen quod iuramento obtineat vel dominum H. permittat obtinere. Dominus Episcopus

pus omnes quos excommunicavit absoluet siue Clericos siue laicos. Item dominus Episcopus Otto et Ecclesia Mindensis tutorem non eligent invito Comite de Welepa. Item dominus *Otto de Welepa* Canonicus Mindensis quinque annis abessendi licentiam habebit.

Testes huius sunt:

Gerhardus Decanus,
 Ludolfus Cantor
 Widigo et Conradus prepositi
 Iohannes de Bucka
 Magister Arnoldus de Scinna, Canonici Mindenses.
 Dominus *Ludolfus Comes de Wunstorpe*
 Harbertus de Maneslo et filius suus Harbertus
 Hermannus Poppo
 Godefridus Tishus
 aduocatus Hildemarus
 Bruninc *de Alte* et
 Iohannes Camerarius milites, et alii quam plures clerici
 et laici.

In cuius rei testimonium Nos frater Otto Mindensis Episcopus et nos *Burchardus de Welepa*. Comes presentibus sigilla nostra duximus apponenda.

Actum apud Sassenhagen Anno Domini M^o. CC. LXX. VI^{to} Idus Aprilis.

LXXXIV.

DIETERICH D. HANS, HINRICK, BERND,
 VND CORD BRÜDERE VON WINTHEIM BEKEN-
 NEN, DAS SIE VON IHRER SCHWESTER LVCKEN,
 LVDOLFI VON ANDERTEN WITWEN, VOLKMER VON
 ANDERTEN IHREN SOHN AVF DEN HALBEN ZEHNTE
 ZV BILLEN HVNDERT REINISCHE GVLDEN
 EMPFANGEN ETC.

AVS DEM ORIGINALI.

Wy Didericus Doctor, Hans, Hinrick, Bernd, vnde Cord alle bro- A. 1501.
 dere geheten van Wintheme zeligen Diderickes Sohne. Beken-
 Baring. 'Clav. Dipl. Bb bb nen

nen vnde betughen openbare in vnde myt deffem opene vorsegelden breue vor vns vnse Testamentanesse edder eruen, vnde vor allweme, dat wy van de doetsamenne *Lucken* vnser Suftere *Ludeleues van Andertenne* zaliger nagelathene wedewen *Volkmere van Andertenne* oreme Sone tore noghe vpgenomen vnde entfanghen hebben *Hundert* gude *Rinsche gulden* de wy vort inn vnnse vnde vnser eruen bekentlicke nüd̄t gekeret vnde gewendet hebben. Hyr vore hebben wy onne orenne eruen edder deme holdere deffes breues ane ore weddersprake vorkofft vnde vorkopen one so iegenwardigen in krafft vnde macht duffes breues vnse rechticheit, vnde beteringhe so wy hebben an deme haluen Tegeden to *Billem* (*) myt aller *Slachte nüd̄t*, rechticheide, vnde tobehoringhe bynnen vnde buthene demesfuluen dorpe to *Billem* vnde an der Veltmarke de darto behorich is. Vnde lathenne one den gedachtenne haluen Tegeden in ore vpnemende brukende hebbende were so wy denne wente an-desse tydt gehadt hebbenne also dat de erbenomte Lucke vnnse Suftere, vnde ore eruenne in vnse vnde vnser Eruen stede darvan vpnehmen schullen vnde moghen alle nüd̄t vnde fruchte de dare ienige wyfs van komen mochten, nictes vthbesheden, so wy wente here tho gedahne hebben: So denne vnse zalige vader deme Erastigenne Eren *Euerde Limborge* prestere alsse Commendario der Commenden to deme altare sunte Katherinen gelecht in *sunte Illigens Kerken* bynnen *Honouere* de *Luder Volger* gefundert hefft, dar *hundert* vnde *vyff* vnd *twintich* *Rinsche gulden* vppe *achtehaluen gulden* iarliker tynsse na lude vnde inholde, zegele vnde breue dare ouer gegeuen vorschreuenne hefft, geuenne wy der ergemelten Luckenne vnnser suster orenne kinderenne vnde deme holdere duffes breues mit orem willenne vullenkomen macht de losse darvp to kundigende vnde sodannem Haluen Tegeden darmede to vrigende in aller wyse vnde formen wy dat mochten gedan hebbenne. Wy eddere vnnse ervenne eneschullen noch enwillenne vnns sodanes Tegeden nicht anemathen noch vndernemen vnnser Suftere vnde oren Kinderenn, enwennen denne erstenne sodanne *Hundert Rinsche gulden* vnde wes se eren *Euerde* alsse Commendario der ergemelten Commenden edder synen nakomelinge vthgeloset vnde gegeuen hedde. Wy vorgeschreuenne brodere van *Winthem* vnde vnnse eruen schullen vnde willen der erbenompten vnnser suster vnde oren medebenomten sodanes kopes vnde halven Tegeden rechte bekennighe Heren vnde warende wessen vnde one des van vnnsem gnedigenne *Herrn van Hildensem* bynnen eynem Verendeyl iares wen wy darvan vnnser suster vnde oreme medebeschreuen dar

vnmme

(*) Das Dorff Billem ist nicht weit von Anderten belegen, und zu Ilten eingepfarret.

vnne gefurdert vnnde geeffchet werdenne eyne wille breff sodanes oren vthgelechten goldes erwaruen vnnde vppe vnne kost ane oren fchadenne irlangenne dar fyne gnade fe inn eyne funderlken breue ock fchal vorwaren vnde vorwaren lathen, dat fe vnnde ore medebenomte dar to guder vorwaringhe anne vorwart fyn. Doch hebben wy vnns vnnde vnns eruen de gnade vnde macht beholden; dat wy sodanne haluen Tege den wu vorgeseuen vor de erbenomten Hundert gulden, vnde wes fe deme gedachten Commendariesse we de tore tyd worde an der houet summen vtgheuen vnnde gelofet hedden wedderkopen vnnde lossen moghen. Dest wy ore des eyne rechte losskundinge deden in den twolf nachten to Winachten, vnnde geuene ore vnnde oren medebenomten denne sodanne Hundert gulden wu vor geseuen in eyne alligene hopen inn deme ver hilligen dagenne to Paschen der losskundinge erst folgende funder iennigerleye hinder eader vortoch rauwelicken vnnde vnbeworen. Alle duffe vorgeseuen stücke sampt vnde bysunderen reden vnnde louen wy Didericus Doctor, Hans, Hinrick, Bernd vnnde Cord gebrodere van Wintem vor vnns vnnde vnse eruen der erbenomten Lucken vnser Suftere Volkmere oreme sone vnnde oren medebenomten in guden truwen stede vnnde vast wol to holdende. To orkunde hebben wy vnse Ingefegle wiliken ghangen neden an dessen breff.

Gegeuen na der bordt Christi vnser Herrn vfftey hundred vnnde eyn iar ame Mitweken in den hilligen Paschenne.

LXXXV.

DIDERICH VON REDEN BELEHNET
CORD WIDEMANN, VND HANS VON WINTHEM
MIT DEM LEYNSTOVEN, MIT DEN HÜSERN, MIT
DEM GERICHTE VND ZVBEHÖR.

AVS DEM ORIGINAL.

Ick Diderick van Reden Knappe szeliger Segebandes Sone. Bekenne vnnde A. 1591.
betughe openbare in vnnde myt dessen breue vor aliweme, dat ick hebbe belehnet, vnde belehne iegenwardigen in crafft dusses breues in dat sampt *Corde Widemanne* vnnde *Hanse von Winthem* also dem eldesten

Bb bb 2

vnder

vnder synen broderen erflicken to besittende myt dem *Leynstouen* (*) to Honouer, myt den *Huseren*, myt dem *Gerichte* vnde alle dem dat dar-to behorich is: vnde wil on des lehnes vnde gudes ore gichtige bekennighe Here vnd warende wesen, wur, wanne vnde wu vaken on des nott vnde behof is, vnde dat van my geesehet wert. Desses to bekantnisse hebbe ick dussen breff myt mynem anhangenden Ingesehel vorsegelt.

Gegeuen na der Bordt Christi vnser Herren veffteynhundert, vnde eyn iar in funte Thomas dage van Cantelberge.

LXXXVI.

GODESCHALCK EDELER HERR ZV
PLESSE BELEHNET CORD VND DIDERIK RAVEN
MIT ANDERTHALB HVFEN LANDES ZV MARCK
OLDENDORPE. A. M. CCCII.

EX ORIGINALI.

A. 2402.

Wy Iunchere *Godeschalk* edele here to *Plesse* de eldere: Bekennet openbare in dussen breue dat wy mit vulbord der Iuncheren *Iohannes* und Iuncheren *Godeschalkes* vnser *vedderen* hebbet belegen also recht vnd wonheyt is vnd belenet mit bewisinge dusses breues *Corde Rauens* borgere to Embeke also den eldesten vnder one vnd *Dyderik Rauens* borgere darfulves mid anderehaluen houe landes to *Market Oldendorpe* mit aller *slachten tobehorende nüt* (***) also de gelegen sint beyde in dem dorpe vnd vp dem velde darfulues to eynem rechten maneruelene dar desulue Cord vnde *Dyderik* entfementliken ansittet also de *Hans Rauens* van vns to lene hadde. Dusse anderhaluen houe landes mid alle orer tobehoringe wille wy Cordes vorbenomt rechte Here vnde were wesen, war vnde wanne om des not is vnde sek to rechte boret, vnde on schal *Dyderik* an

(*) Vide hic Celeberr. Dn. C. V. *Gruppen* Origines Hannouerenfes p. 374. atque vt mihi quidem videtur, significat vox *Leynstouen* nil aliud quam oppilatio fluuuü *Leynæ*, seu *die gestaute Leine*, quæque hic duos alveos facit.

(**) Solidam huius formulæ: *mit aller Schlacht*, et *mit aller slachten tobehörende nüt*, et id generis, explicationem dedit Generosus Dnus. GEBHARD AVGVST VON ALVENSLEBEN in dissertatione, quam præside FRANC. CAROLO CONRADI habuit de Formula investituræ cum omni honore. Helmstadii 1746. n. VIII. p. 24-26. et significat *rem cum omni genere iuris et utilitatis traditam et concessam esse*.

an sinen rechte to nynem schaden komen, dat wy Corde sunderlikes mede belegen hebbet. Dusses to bekantnuße hebbe wy alsē de eldste vnser ingesegel an dussen bref gehangen.

Datum anno Domini Millesimo, Quadringentesimo secundo, ipso die beati Galli confessoris.

LXXXVII.

FRANCISCVS GRAVE ZV WALDEGK,
DOMHERR ZV MAINTZ, CÖLLN, TRIER VND
PADERBORN, PROBST DES STIFFTS-ST. ALEXANDERS
ZV EMBECK BELEHNET BRVN RAVEN, DESSEN
GEBRÜDERE, VND VETTERN MIT DREY HVFEN
LANDES WENIGER FÜNF MORGEN ETC.
A. MD XXIII.

· E X O R I G I N A L I ·

Wir *Franciscus Graue zu Waldegken*, doemherr zu Mentz, Cöllen, A. 1523.
Trier, und Paderborn Probst Sant Alexanders Kirchen zu Embeck: Bekennen vor vns vnd vnser Nachkomen, das wir von wegen gerürter vnser *Probstie*, wie gewonlich, vnd lehensrecht ist, zu rechtem sambden erbmanlehne belehnet haben, vnd mit crafft dis brives belenen die erfamen *Brun Rauen* als den eldsten vnder Ien, *Hanssen*, *Franciscus*, *Dietherichen*, *Thönges*, *Laurentien* vnd *Cristoferen* gebrüder, vnd gevettern, mit drien huuen landes myn viff morgen, die gelegen syn im Oldendorper felde der nedden vnd Eynbeker thelde, mit *aller schlachte nüttze und zubeorunge*, als die gelegen syn in holtze, thelde, wasser, wissen vnd weiden nichts dauon vsbeseiden. dorumb sollen vnd wollen wir dem ergenanten *Brun Rauen*, als dem eldsten vnder Ien, sinen mitbeschrieben vnd Iren rechten manliues lehens erben solcher drie huue landes myn viff morgen rechte here und warent syn, wan vnd wie dicke Ien des noit und behuff ist, vnd vns na lehens rechte eigen vnd geboren mag, sonder alle arge list, vnd geuerde. Des zu Urkunde haben wir Graff *Franciscus* obgeschriben vnser Probstie Ingesegel wissentlich an diesen brieff lasen hangen.

Gegeben zu Embeck uff dienstag na Sant Bartholomeus tag, Anno Domini Millefimo quingentesimo vicefimo tertio.

LXXXVIII.

HEINRICH IVLII POSTVLIRTEN BISCHOFS
ZV HALBERSTADT HERTZOGS ZV BRAVN-
SCHWEIG VND LVNEB. PFANDVERSCHREIBVNG ETC.
IOBSTEN RAVEN· ZV EIMBECK GEGEBEN ÜBER
ETLICHE ZVR PROBSTEY DASELBST GEHORIGEN
LENDEREY AVF ZEHN IAHR LANG.
A. MDCXII.

A V S D E M O R I G I N A L .

A. 1612.

Von Gottes Gnaden wihr HEINRICH IVLIVS, Postulirter Bischoff zu Halberstad, vnd Hertzog zu Braunschweig und Luneburg etc. Röm. Kayf. Mayestät Geheimen Rbats hinterlassener Oberster Director etc. Thun kund und bekennen für vns, vnser Erben, vnd Nachkommen an vnserer Thumprobstey der Kirchen S. Alexandri in vnserer Stadt Eimbeck vor iedermenniglich bezeugndt. Nachdem weilandt der Hochgeborne Fürst vnser freundlicher lieber vetter, herr *Wolfgangk, Hertzog zu Braunschweig und Luneburgk* etc. hochseliger gedechtnis im Jhar Ein Taufend Funffhundert fünfzig Achte Heinrich Heneken Seligern, vnd dessen Erben Anderthalb hufen Achtzehen Morgen, vnd zwene Kempe landes in der Veldtmarcke vor vnser Stadt Eimbeck gelegen, vnd zue vorgemelter vnser Thumb Probstey gehörig, vor vier hundert gueter ganekbahrer Reichsthaler, vff einen Wiederkauff, iedoch dergestalt verkaufft hat, das S. Liebden, oder deren Nachkommen niemandt gestatten solten noch wolten, gedachtem Heinrichen Heneken seligern oder seine Erben von der verpfendeten lenderey vnd zweyen Kempen wiederumb abzulösen: Es wehre dan das Seine Liebden, oder deren nachkommen die lenderey und Kempe selbst haben, vnd gebrauchen wolten: wie dan imgleichen der auch weilandt hochgeborner Fürst, vnser freundlicher lieber *Vetter vnd brueder Herr Philips, Hertzog zue Braunschweig vnd Luneburg* etc. Christseliger gedechtnis im Jhar Ein Taufend funffhundert zwey vnd siebentzig, Acht garten auch daselbst für vnser Stadt Eimbeck belegen, vnd zue ermeltter vnserer Thumb-Probstey S. Alexandri gehörig

rig vor hundert Reichsthaler gedachten Heneken vnderpfandtlich ver-
schrieben, vnd dan vnser gewesener Meyer zu Halberstadt Frantz Hilde-
brandt Ruck vnd Amptman zue Gatersleben Veitt Kruell (ohnangesehen
dieses Geistliche Güeter, vnd dahero ohne sonderbahre solenniteten,
nicht veralieniret werden können) durch vngleichen bericht dieselbe nicht
allein an sich zu bringen, sondern auch dieselben zum Erben zins güete
zue machen, vnd also in perpetuum zue alieniren, wihr aber nummehr
nach eingenommenen sattsamen bericht der sachen eine solche perpetuam
alienationem dieser Geistlichen güeter, keines weges guet heissen,
noch passiren lassen können, das wir demnach aus wollbedachtem muh-
te et ex certa scientia, nicht allein berürte, von gedachtem Rucken und
Kruen von vns erpraectirte begnadung gantzlich cassiret, vnd vffgehoben,
sonder als vnfs auch der Achtbar, vnser lieber getrewer, *Iobst
Rauen*, burger vnser Stadt Eimbeck, als vorgemelts Heinrichen Heneken
seligen Erbe, vff vnser gnedigs gesinnen, funffhundert guete ganckbare
vnd genehme harte Reichsthaler, vnd den ein Tausend Thaler Müntze,
ieden thaler zue vier vnd zwantzig silber groschen gerechnet, vnderthenig
fürgesetzt, welche wir dan von Ihme; bahr in einer vntertheilten
Summen empfangen, und so paldt zue vnsern vnd erme ter Probstey nutz
und besten angelegt: So haben wir dagegen gemeltem *Iobst Rauen* und
seinem Erben, in die ruhrlische niefsbahre und vffnehmende possession
und besitz obberürter lenderey, Kempe und garten, hiemit und in krafft
dieses wieder eingesetzt, also vnd dergestalt, das er dieselbe nach allem
seinem vnd seiner Erben besten vnd frommen ohne jemandts ver hinderung,
kegen die verzinsung seiner ausgelegten gelder iure antichreseos, nutzen,
geniessen und gebrauchen möge. Allermaassen sein vorfahr Heinrich Heneken
seliger, dieselbige güeter bey seinem leben auch hernach seine nachgelassene
wittwe, genutzet vnd genossen haben: Immaassen dan wihr, vnsern Erben
und Nachkommen, ihn und seine mitbeschriebene, so lange diese pfandschafft
stehet, bey viel berührten pfandt güetern zue schutzen, vnd ihm diese für
Meniglichs ansprache zue gewehren, bey vnsern Fürstlichen wüerden und
Ehren, schuldig vnd verpflichtet sein sollen. Wihr haben auch ermeltem
vnserm lieben getrewen *Iobst Rauen* und seinem Erben die gnade erzeiget,
vnd thun das krafft dieses briefs, das wihr, oder vnser Nachkommen,
niemandt gestatten sollen noch wollen, innerhalb zehen Jahren nach dato
negstfolgendt, Ihne oder seinen Erben, von der verpfandeten lenderey,
kempen vnd garten wiederumb abzuelösen, besondern sollen vnd wollen
Ihne und seine mitbeschriebene, bey der Pfandschafft
guediglich

gnediglich lassen, und sie dabey schützen: Es wehre dan, das wir oder vnser Nachkommen die lenderey Kempe und Garten selbst haben, vnd gebrauchen wolten: dero behueff wir dan vnß vnd vnser Nachkommen die freye Macht vnd willen fürbehalten; thun das auch hiemit in kraft dieses briefs, das wir oder vnser mittbeschriebene auff berührten fall und sonst nicht, nach zehen Jahren von dato dieses briefes anzurechnen, Iobst Rauen, oder seinen Erben auf den Tag Iohannis Baptistæ, die loserkundung thuen, vnd Ihnen alsdan vff den Tag Michaelis des ErtzEngels, negst nach der losē follgende die obberürte funffhundert harte Reichsthaler, vnd ein Taufend Tahler Müntze, an einer Summen, beneben beweislicher geill- und besserung in unserer Stadt Einbeck in gnaden bezahlen lassen, vnd damit die verpfendete lenderey, Kempe vnd Garten zue vnsern vnd ermelttter vnserer Probstey handen, wiederumb lösen vnd freyen sollen, vnd mogen. Do aber wir, vnser Erben und nachkommen bey, oder nach solcher wiederlose, viel berurte lenderey, Kempe vnd Garten, wiederumb vermeyern oder ander gestaldt, wie das Nahmen haben möchte, aufsthuen wolten, alsdan soll ermelttter Iobst Rauen vnd seine Erben, vmb dasienige, was ein ander dafür bieten magk vnd thuen wolte vor aller menniglich dartzue verstattet vnd gelassen werden. Alles getrewlich und vngefahrlich, bey Fürstlichen Wirden und Ehren stete vnd vnuerbrochen zue halten. Des in Urkunt haben wir diesen vnsern brieff mit eigen handen vnderschieden, vnd vnserm Fürstlichen Secret bekrestigten heissen. Geschehen vnd geben Prage den dritten May Anno Christi Ein Taufend Sechshundert und Zwolffe.

Henricus Iulius.

LXXXIX.

HELMICH VND HERMEN SCADELANDE
VERKAVFFEN IHREN HALBEN ZEHNTEN
ZV BERDE AN GHERD VON HAVERBEKE DER VON
DENEN GRAVEN ZV EVERSTEYN ZV LEHN
GANGEN. A. MCCCLXXXI.

EX ORIGINALI.

A. 1381.

Wy Helmich vnde Hermen brodere gheheten Scadelande borghere to Hamelen bekennet in doßem breue vnder vnser Inghesegele vnde betur

betughet openbare dat wy hebbet vorkoft in euen rechten kope Gherde van Hauerbeke borghere to Hamelen vnde sinen rechten cruen, vnser haluen Tegheden to *Berde* alsoe vs den vnser vader gheeruet heft, vnde alsoe de ghelegen is mit aller *slachten nud vnde tobeboringe* dar wy se alrede mede hebbet belend laten eyn recht eruelen den Edelen man Iuncheren *Hermene greuen to Euersteyn*, greuen *Otten* sone: Vnde se hebbet vs dat gheld darvor degher vnde albered. Ok schole wy vnde vnser cruen des gudes ore rechte warent wesen wanne on des behof is vnde se dat van vs eschet. Alle deffer ding loue wy on in truwen mit samender hand stede vnde vast to holdende. Datum anno Domini CCC°LXXX° primo, in die Bonifacii.

XC.

IOHANN VAN LENTHE BELEHNET
DIDERICKE TVRCKEN MIT DEM LVTKEN TEGEDEN
OVER ANDERTHALBEN HVFEN LANDES
ZV RONNENBERG. A. MCCCCLXXXVII.

EX ORIGINALI.

Ick *Iohan van Lenthe* Knape: Bekenne openbar in desseme breue vor A. 1487.
my myne cruen vnde als weme dat ick hebbe belenet vnde belene iegenwardigen in crafft desses breues to eynen rechten vullstadigen crue-manlene erflicken to besittende so lenes recht is *Didericke Turcken* zeliger *Diderikes* sone mit dem lutken Tegeden auer anderhalue houe landes to *Ronnebergen* mit allem rechte nuth vnde tobehoringen wu men den benomen mach, so sin vader zeliger den vormals van my vnde den van Lenthe to lene gehat heft. Ick wil vnde schal ome sodanes lenes recht gichtich bekennich here vnd warende wesen wur wanne wu dicke vnde vaken des nod vnde behoff is, vnde dat van my geeschet wert. Duth loue ick vor my vnde myne cruen deme genanten *Didericke Turcken* stede vast in guden truwen wol to holdende: Vnde hebbe desses to bekantnisse myn Ingeseigel witliken don hengen an dessen breff. Geuen na der bord Christi vnser Heren Verteinhundert Iar darna in deme Seuen vnde achtentigesten Iare ame dage sancti Kiliani Martiris.

XCI.

ARND VON RINTELEN VERKAUFFT
EINEN HOF MIT ZWEN HVEFEN LANDES ZV
LIMBER VNTER GEWISSEN BEDINGVNGEN AN
IOHAN TÜRCKEN. A. MCCCCLXXXVI.

EX ORIGINALI.

A. 1376.

Ek Arnd van Rintelen borgher to Honouere bekenne vnde betüghe opembare in desseme breue de gheueftent is myt myneme Inghefegel, dat ek hebbe vorkofft, vnde in de were ghelaten Iohanne Turenken vnde synen eruen mynen hoff mit twen houen ghelegghen to *Lymbere* mit alleme rechte tobehoringhe vnd nuth bynnen vnde buten deme dorpe vor ses vnde twintich pund Honouerscher pennynge, de my degher vnde wol betalet synt. Aldusdane wys dat desulue Iohan vnde syne eruen to diffen neyft tokomenden dren Iaren scholet vpmemen alle de vrucht vnde nuth de van diffeme vorbenomden gude valt vnde werd vnde rekenen dat korn, alsē id twischen funte Ilgens, vnde funte Mychelis daghe meynliken ghelden mach to Honouere; vnde beholden des yo welkes iares also vele alsē vor dryddehalf pund Honouerscher Pennynge boren mach, de scholen se dar vp hebben to tynse. Entbreke ön dar ichtes an dat welde we on gheuen to deme neyften funte Mertens daghe darna wanne ön des brok worden were, lepe ön ok wat ouer, dat scholden se vs yo ghenzliken weder keren to dersyluen tyd. Vnde wanne disse noyften dre vulle iar vmmekomen synt, sō wille ek vnde myne eruen vnde scholet, darna to deme neyft tokomenden Wynachten dat vorbenomde gud van ön weder kōpen vnde losen vor ses vnde twyntich pund Honouerscher pennynge ane ienegher hande lencgher hynder eder vortoch. Vnde gheuen ön dar mede to dersuluen tyd alle den tyns de ön van deme gude bynnen den dren iaren nicht gheworden were. Were ok dat se deme Meyere wat deden dar he den acker mede buwede, dat scholden se don mit myneme vnde myner eruen rade, vnde wat des denne were, dat welde ek vnde myne eruen vnde scholden ön vruntliken wedergheuen to Wynachten vorbenomt ane wederprake mit deme anderen ghelde... Were auer dat we ön dat houetgud mit deme vorscreuen vnde vorschulden tynse, vnde ok wat se deme Meygere ghedan hedden alsē vorscreuen is, nicht en betaleden na diffen dren Iaren

Iaren to Wynachten alsē hir' vore bescreuen steyt so scholde de vorbenante Iohan vnde syne eruen dat vorbenomde gud mit allen rechte tobearineghe vnde nuth beholden vnde erfliken besyten ane myne vnde myner eruen wedersprake. Ok wille we denne vnde scholet sē vōrderen mit breuen, mit worden mit Inghesegel, vnde wormede we konnen vnde moghen, dat sē darmede belend werden. Ok wille we kopes vnde gudes vorbenomt ōre rechten warende wesen wor wanne, vnd wo dycke ōn des nod is, vnde sē dat samed eder sūnder van vs esched. Alle disse vorfcreuen stucke vnd ir io welk bysunderen loue ek Arnd vorbenomt in truwen vor my vnde vor myne eruen deme vōrbenomten Iohanne vnde syne eruen stede vast vnde vmbrekeliken to holdende.

Vortmer wie Borchard Tetze vnde Rotbert van Edingherode bekennet openbare, dat we auer vnde an alle dissen deghedinghen gheswesen hebbet, vnde hebbet vmme Arndes bede willen vorbenomt vnse Inghesegel ghehenghet an dissen bref. Datum Anno Domini M. CCCLXX^o sexto. In die beati Andree apostoli.

XCII.

ARENDE VON RINTELEN RESIGNIRET
EINEN HOF VND ZWEE NE HVEFEN LANDES
ZV LYMBER AN GRAF LVDOLF VON WUNSTORPE,
VND VBERLEST SOLCHES GVD IOHAN TÜRCKEN
BVRGER ZV HANNOVER A. MCCCLXXX.

Deme Edelen Iuncheren *Greuen Ludolus*, *Greuen to Wunstorpe* ent- A. 1380.
bede ek Arnd van Rentelen Borgher to Honouere myn berede willeghe denst, vnde sende iuk vp in dissemē breue besēghelet mit myneme Inghesegel Twe houē vnde eyne hōff to *LyMBER* mit alleme rechte tobearinghe vnde nuth bynnen vnde buten deme dorpe to Iohans hand Tureken bōrghers to Honouere, vnde ek bidde, dat gi ōne darmede belenen eyne recht leen. Vnde ek late dar ghenzliken degher vnde al aff, vnde do eyne rechte ewighe vorticht desfuluen gudes, vnde alles reches lenes vnde anwardineghe, dat ek vnde myne eruen daran hadden eder iemand van vser weghene icnegherleye wys daran hebben mochte, vnde vortye des mit gudeme willen, also dat we dar nicht

meer rechtens an beholdet eder hebbet. Diffe vpsande do ek by twen iuwen mannen de hir na bescreuen stat.

Vortmer me Detherd Ydensen vnde Rotbert van Edincgherode borghere to Honouere bringhed disse vorbescreuene vpsande vp vnseme holden Iunchere Greuen *Ludolue van Wunstorpe* vorbenomd in diffeme suluen breue vnme bede willen des vorbenomden Arndes van Rintelen in aller wyse also hyrvore ghescreuen steyt. Des to eyner betuginghe hebbe we vnse Ingheseghele witliken ghehenghed an diffen breff. Vnde is gheschen na Goddes bord Drytteynhundert Iar in deme achtentigsten iare.

XCIII.

GHERD VND ASCHWIN VON NEGHEBORNE VERKAFFEN AN IOHAN TVREKEN VM EINE GEWISSE SVMME GELDES EINEN HOF ZV LIMBERE MIT SIEBEN HVBN LANDES, VND ALLEN ZVBEHORVNGEN. A. MCCC XCIII.

A. 1393.

We *Gherd Aschwyn* syn sone gheheten *van Negheborne* Knapen. Bekennet vnde betughed apenbare an dessem breue bezeghelet myd vnsem Inghezegele dat we van Iohanne Thurike vpghenomen hebbet ene ghenoghe Summen gheldes de an vse vnde vser Eruen nut to wedderstedinghe komen is. Dar vore we deme zuluen Iohanne vnde synen Eruen vorkoft vnde in ere brukende nutsamen were ledich vnde los gheantwordet vnde ghelaten hebbet vnde latet enen hof myd seuen hoven de nu to tyden Stynt buwet gheleghen bynnene vnde buten deme dorpe to Lymbere myd twen koten, myt veer wyschen vor enen echten hof myt alleme rechte nut vnde tobehoringhe in dorpe, in holte an velde in weyde in watere in wyschen also de gheleghen synt ersliken to bezyttende; de van vnsem ghnedighen *Iuncheren van Wunstorpe* to lene ghaat. We vnde vse Eruen willet vnde schollet kopes vnde gudes vorebenomed ore rechten warende wezen; wor vnde wanne on des noed is vnde dat van vns ghesched werd samend eder besunderen, vnde doet desses vore ghescreuenen ghudes ene rechte ghanse vorthycht also dat we edder vnse Eruen noch iemand van vnser weghene dar nicht vpsaken edder claghen willet
noch

noch enſchollet wer in gheytliker edder in werliker achte. Alle deſſe vore gheſcreuenen ſtucke vnde en iewelik beſunderen vnde ghans loue we Gherd vnde Aſchwyn myt ſamender hant an ghuden truwen vor vns vnde vor vnſe eruen ſtede vaſt vnde vnuarbraken to holdende ſunder ienigerley lyſt vnde hulperede.

Ghegheuen na godes bort Drutteynhundert iaar darna in deme dre vnde neghentigheſten iaare des Sondaghes to Midvaſten.

XCIV.

JVLIVS GRAF ZV WVNSTORFF
BELENET JOHANN TVREKEN MIT EINEM HOF
VND ZVBEHORVNGEN IN VND VOR LYMBER
BELEGEN, A. MCCC XCIV.

EX ORIGIN.

We *Iulius* van Goddes gnaden. *Greue to Wunſtorpe*, Bekennet opem- A. 1394.
bare in deſſeme breue beſeghelt myt vnſeme inghezeghele, dat we Iohanne Thureken borghere to Honouere belenet hebbet eyn recht leen in deſſeme breue myt eneme meyerhoue vnde ſeuē huē vnde myt twen Coten gheleghen bynnen vnde enbyten deme dorpe to Lymbere myt aller tobchorynge, dar Stynt nu to tyden vppe ſyt, erſliken to beſittende, alſe *Gherd van Neghenborne* dat van vns to lene gehad heft, vnde vns dat by twen vnſen mannen in oreme breue dat vpgheſant heft. We willet vnde ſcholet den vorſcreuenen Iohanne darmede belenen eyn recht erſten myt hande vndt myt munde, wanne he by vns kumpt vnde dat van vns eſſchet. Deſſes vorſcreuenen lenes wille we vnde ſcholet recht warend weſen wor vnde wanne om des nod is vnde dat van vns gheſſchet wert.

Vortmer we *Mauritius* van Goddes gnaden *Greue to Speygelberghe*, Bekennet openbare in deſſeme ſuluen breue, dat we to deſſen vorſcreuenen ſtucken en deggedynges man ghewefen hebben vnde is myt vnſeme guden willen, vnde is gheſcheen in aller wiſe alſe vorſcreuen ſteyt; vnde hebben des to bekantriſſe vnſe Ingezegel ok ghehenget an deſſen

brief. Gegeuen na Godes bort Drytteynhundert iar in deme veer vnde negentigsten iare to Mitfaften.

XCV.

JVLIVS GRAFE ZV WVNSTORP BE-
LENET JOHANN TVREKEN MIT EINEM
MEYERHOFE BELEGEN TO LYMBER.
A. MCCC XCV.

A. 1395.

We *Julius* van Godes gnaden *Greue to Wunstorpe* Bekennet opem-
bare in dessem breue, dat we hebbet belenet vnde belenet in
dessem breue eyn recht len Iohanne Tureken borghere to Honouere myd
eynem meyerhoue gheleghen to Lymber dar nu to tyden Vakelman vppe
fyd vnde myd twen huue landes gheleghen vppe dem velde darfulues vnde
myd alle oren tobehorynghen erffliken to besittende, vnde wille des
vorscreuenen lenes syn rechte warend wesen, wur wanne vnde wo dicke
om des nod is, vnde dat van my gheeschet wert. In tuchnisse deffer
vorscreuenen stucke hebbe we vnse Inghefegel ghehenghet heten an dessen
breff. Datum anno Domini M^o. CCC^o Nonagesimo quinto die decol-
acionis Iohannis Baptiste.

XCVI.

JVLIVS GRAF ZV WVNSTORP BE-
KENNET DAS ER NACH ABGANG IOH. TV-
REKEN DESSEN ALTESTEN SOHN MIT DEM
GVTE ZV LIMBER BELEHNEN
WOLLE.

EX ORIGINALI.

A. 1498.

We *Julius* van Godes gnaden *Greue to Wunstorpe*. Bekennet opem-
bare in dessem breue; dat wy belenet hebbet mid hand vnde mid
munde Iohanne Tureken borgere to Honouere eyn recht vul tadich erue-
manlen erffliken to besittende mid deme ghude to Lymbere gheleghen
mid

mid alleme rechte nuth vnde tobehoringhen bynnen vnde buten deme dorpe alze ek des in breuen vorredet was vnd alze de dat vorder vtwifet. Wann ok Iohans Tureken erfereuen tokort gheworden is van dodes weghene, so wille ek vnde schal sinen eldesten sone de denne de oldeste were, belenen ane ghaue vnde ane icnigerleye weddersprake eyn recht erue man leen, mid alzodanen ghude alze syn Vader erghenand van my denne to lene ghehad hedde, vthghesproken ses stoucken wynes schal my de denne to vruntschop schenken. In tuchnisse hebbe ek myn Ingesegel hir an ghehenghet heten. Gheuen na godes bord verteynhundert iar, darna in deme achten Iare Dionysii.

XCVII.

WILKEN VON BOLTZEN BELENET
DIDERIKE TVRCKEN HANSES SONE MIT
ANDERTHALF HVVEN LANDES BELEGEN VOR
HANOVER IN DEM VELDE ZV S. AEGIDII.

Ik *Wilken van Boltzen* Knappe Bekenne openbare in dessem breue vor A. 1457. als weme dat ik belenet hebbe vnd belene in crafft desses breues Diderike Tureken Hanses sone myt anderhalue huue landes vppe sunte Ilgens velde vor Honouere gelegen dar he vnd sin broder myt zaligen Diderik Tureken kindere in den sampden sitten to cynen vulstadigen erue manlene erfliken to besittende myt allen rechten nut vnde tobehoringe. So alse Diderik vorbenomt dat van Hinrik van Boltzen mynen vedderen to lene ghehat hefft. Vnd ik wil vnde schal lenes vnde gudes gichtich vnde recht warende wesen wur wanne des not vnde behoff is, vnde dat van my gheeschet wert. Vortmer wy *Hans* vnde *Affschwin van Boltzen* Knapen Bekennen in dessem suluen breue dat so dan beleninge is gheschen myt vnser witschopp vulborde vnde guden willen; des to bekantnisse hebbe wy *Wilken Hans* vnde *Affschwin* vnse Ingesegel ghehenget an des sen breff na godes bord Verteynhundert iar darna in dem seuen vnde viffstigesten iare an sunte Siluester pape dage.

XCVIII.

DYDERYK TURKE CONSENTIRET IN
DEM VERKAVFF ZWEYER HVFEN LANDES
AVF SANCT EGIDIEN FELDE VOR HONOVER,
SO BRAVNSCHWEIGISCH LEHN AN GERDT
VON LVNDEN.

A. 1462.

Ek Dyderyk Turke Hanfes sone Borgher to Honouer Bekenne openbare in deffeme breue vor my vnde myne eruen so alze Hans Tureke myn veddere Gherde van Lunde Gherdes sone borgher darfulueft heft vorkoft twe houe landes beleggen vppe sunte Yligens velde vor Honouer de de van dem hochgeboren Forsten hern *Wylhelm dem elderen to Brunf-wyk vnde Luneborch Hertogen*, vnde van finer Herschup to lene gad na inholde fines houetbreues vor dortich gulden vnde hundert. Were yd sake dat sodanne gudere vorgnant an my vnde myne eruen van eruetales weggen quemen wodanewys dat queme so enwille wy doch noch entschullen vns sodaner guder nicht vnderwinden deme erbenanten Gherde van Lunde vnde finen medebenanten en sy ersten betalet vnde vornughet dortich vnde hundert gude vulwichtige Rynsche gulden na inholde vnde vtwyfinge des houetbreues mynes vedderen. Desse vorscreuen stucke vnde artikele deffes breues loue yk Dyderik Tureke vorgnant vor my vnde myne eruen deme erbenanten Gherde van Lunde vnde finen medebenanten in guden truwen stede vast vnde vnuorbroken wol to holdende funder yenigherleye insage Vnde hebbe deffes to bekantnisse myn Ingesegel wytlyken vnde myt gudeme wyllem beneden an deffen breff vorseghelt ghehengen. Na Godes bort Dufent verhundert yar dar na in deme twe vnde festigesten iare ame Mandage Quasi modo geniti.

XCIX.

DIETERICH VND CORD GEBRODERE
TURKEN VND IHRE MUTTER *EDELEKE* VERKAVFFEN AN
HERMEN METTENKOP DIE HELFFTE EINER WIESE IN DER
S. EGIDIEN MARSCH VOR HONOVER BELEGEN, WIEDER-
KAVFLICH.

A. 1493.

Wy Diderick vnde Cord gebrodere de Turken vnde Edeleke vnse moder zaligen Diderick Turken nalaten sone vnde Husfrouwe: Bekennen

kennen opembare in duffem breue vor vns vnse eruen vnde als sweme dat wy van Hermen Mettenkoppe vpgenomen vnde entfangen hebben twintich punt Honouersch so to Honouer ghinge vnde geue sin vnde de vort in vnse vnde vnser eruen nuth vnde vromen gekart; dar vore hebbe wy ome synen eruen vnde deme holdere dusses breues myt orem guden willen vorkofft vnde vorkopen iegenwurdigen in krafft dusses breues de helffte vnser wisch in *sunte Iligens marsch* belegen dede gheyt by dem haghén dale na dem *Benkolke*, vnde de ander ende schut vppe *Berckbusen* wisch; Welkar halue wisch antworten wy ome in syne brukende hebbende were so dat he darvan vp nemen schal vnde mach alle nuth vnde vruchte de dar van komen vnde iennige wyfs werden. Vnde van der anderen helffte dersuluen wisch schal he vns alle iaes geuen twe pund Lübisch. Wy willen vnde vnse eruen schullen ome vnde sinen medebemonten sodaner wisch sin bekennige Here vnde warende wesen wu dicke vnde vaken des nod vnde behoff is, vnde dat van vns geesschet worde. Wy willen ome ok eyneu willebreff erweruen vp vnse kost von den Lenheren bynnen eynen verndel iaes na der maninge wanner wy darvomme gemant werden darinne se ome sodane summen an der helffte der wisch bekennen schullen, vnde one daranne vorwaren vnde vorwaren laten so ome des to guder vorwaringe nod vnde behoff is. Vortmer hebbe wy vns vnde vnser eruen de gnade vnde macht beholden, dat wy vor de twintich pund sodane helffte vnser wisch moghen wedder to vns kopen ane wanner wy den wedderkop don willen, dat schullen wy ome edder sinen eruen voir wytlick don in den twelff nachten to winachten vnde geuen ome denne in den neghest folgenden paschen in den verhilghen daghen sodane summen in eynem hope deger vnde all schulle los vnde vmbeworen. Duth alle wy bouen screuen louen wy Diderick vnde Cord gebrodere vnde Edeleke vnse modere alle vorbenomt vor vns vnde vnse eruen deme erbaren Hermen Mettenkoppe synen eruen vnde deme holdere dusses breues ane oir weddersprake stede vast in guden waren truwen vnuorbroke wol to holdende. Vnde hebben des merer sekerheyt vnser vaders zeliger Ingesegele des wy samptliken hyr to bruken witliken ghenget an dusses breff. Gegeuen na der bordt Christi vnser herrn verteynhundert darna in deme dre vnde Negentigsten iare am dage sancti Johannis to Middenfomer.

C.

DISPENSATIO MATRIMONII INTER
MAGNVM DVCEM BRVNSVIC. ET LVNEB.
ALIAS SANGERHV SANVM ET CATHERINAM
EIVS VXOREM.

EX ORIGINALI.

A. 1356.

Venerabili in Christo patri Dei gratia Episcopo Halberstatensi, vel eius vicario in spiritualibus Franciscus Dei gratia Episcopus Florentinensis salutem et sinceram in domino caritatem. Ex parte *Magni de Sangerhusen* et *Katherine* eius vxoris vestre diocesis nobis oblata peticio continebat, quod ipsi olim ignorantes aliquod impedimentum existere inter eos quo minus possent inuicem matrimonialiter copulari matrimonium per verba de presenti bannis editis vt moris est patrie in facie ecclesie nemine se opponente inuicem coniunxerunt illudque per carnalem copulam consumarunt. Postmodum vero ad eorum peruenit noticiam, quod ipsi inuicem in quarto consanguinitatis gradu sunt coniuncti, cum autem si diuortium fieret inter eos grauia possent inde scandala exoriri, fecerunt nobis humiliter supplicari sibi per Sedem apostolicam super hiis de oportuno remedio misericorditer prouideri. Nos igitur cupientes in hac parte ipsorum coniugum animarum salutem prouidere et huiusmodi scandalis obuiare auctoritate domini pape cuius primarie in absentia reuerendi in Christo patris domini Egidii miseratione diuina Episcopi Sabinensis maioris primarii curam gerimus, et de ipsius domini pape commissione in talibus generaliter nobis facta circumspectioni vestre committimus, quatenus si est ita cum dictis coniugibus, quod in sic contracto matrimonio, predicto impedimento non obstante, possint licite remanere misericorditer dispensatis, prolem ex dicto matrimonio susceptam si qua sit, et suscipiendam legitimam decernendo.

Datum Auinioni II. Non. Octobris pontificatus domini Innocentii pape VI. Anno Quarto.

(L. S. Episc.)
Florentin.)

P. Rubey

in dorso legitur: Rutgerus de Wesalia Procurator iuris 1356.

CL. HER-

CI.

HERTZOG MAGNVS ZV BRAVNSCHWEIG
 VND LVNEB. SETZET ÜBER SEINE IVNGE
 HERSCHAFFT GEWISSE VORMÜNDER VND
 BEFIEHLET IHNEN AN NIEMAND AVSER SEINE
 HERN SÖHNE ZV DEN HERSCHAFTEN BR. VND
 LÜNEBVRG KOMMEN ZV LASSEN. ETC.
 DE A. MCCCCLXX.

EX ORIGINALI.

Van der gnade Goddes wye Mangnus Hertoge to Brunswich vnde
 to Luneborch, bekennen openbare in dessem brieue, dat wye
 mid voller kraft mid gesundheyt vnser liues, mid wolbedachten
 mode vnde mid Rade vnser getruwen man hebbet gekorn vnde
 gefat to Anmechtluden vnde to vornunden vnser lieuen getruwen
 Hern Hanse van Honlegen: hern Segebande van dem Berge: hern
 Dyderik van Alten: hern Corde van Roteleuen: hern Ludolfe
 van Velthen, Riddere: vnde Syuerde van Saldere Knapen, also
 danne wis. Were dat wye afgingen van dodes wegen des God
 lange nicht enwille, so scolden desuluen Anmechtlude vnde vor-
 munde, her Hans, her Segeband, her Dyderik, her Cord, her
 Ludolf, riddere vnde Syuerd vnser Sone cynen to den herfcopen
 to Brunswich vnde to Luneborgh keylen, de on darto nuttest
 vnde bequemest duchte wesen. Were ok dat desulue vnse Sone,
 den se gekoren hetten afginge van dodes wegene, so scolden se
 eynen anderen vnser Sone keyfen, de on to den herfcopen mitte
 duchte wesen als hir vore gesereuen steyt. Were ok dat se alle
 afgingen wente vp cynen, desuluen vnsern Sone scolden se to
 den herfcopen to Brunswich vnde to Luneborgh keyfen: vnde de
 wile dat vnser Sone iennich leuende were, so scolden se anders
 nemande to den herfcopen keyfen wen desuluen vnser sone.
 Were ok dat se an deme Kore twydrachtich worden, cynen vnser
 sone to keyfende, mid welcher partye denne vrowe KATHERINE

Yttol (*) vnse lieue echte hufvrowe tovelle mid deme kôre vnser Sône eynen to keyfende also vorder alse fe nenen anderen man genomen hette, defulue vnse Sone den de partye mid der vorbenomten vnser hufvrowen gekoren hetten scolde der beyder herfcop Brunwich vnde Luneborch Here bliuen.

Desse vormundefcap alse hir vore fteyt gefchreuen, beuele wye iegenwardichlich in deffeme brieue denfuluen vnseren lieuen getruwen: Hern *Hanse van Honlege*, hern *Segebande van den Berge*, hern *Dyderik van Aliben*, hern *Corde van Roteleuen*, hern *Ludolue van Veltben* Ridderere vnde *Siuerde van Saldere* Knapen. Wenne god ouer vns gebôde, dat wye ftoruen, fo scôlden se denfuluen vnsern Sone den se aldus to den herfcopen kôren als hir vor fteyt gefchreuen mid steden sloten, landen, vnde lûden, vnde mid alle vnser herfcap, de van vnser wegene vnde vnder vns bestoruen were, vnde dat ône vort anevallen môchte, truweliken vormûnden vnde vorwefen, alse bederue manne ereme rechten heren vore wesen scôllen, also lange went vnser vorbenomde sone de aldus to den herfcopen gekoren were twintich iar alt were geworden.

Were ok dat der obgenanten vormunden yennich afginge, dârna als wye gestoruen weren, fo scolden de anderen de noch lieuende weren eynen edder mer als des nod were in de stede weder keyfen vnde fetten de òn denne bequeme dûchte wesen, dat scolden se ok don mid rade vrowen *Katherine* vnser *egenen Hufvrowen*, icht se nenen anderen man genomen hette als hir vore fteyt gefchreuen. To eynen openbaren orkunde alle deffer vorseuuen stücke hebbe wye vnser Ingefegel laten hengen an deffen brief.

CII. DER

(*) Queritur ex qua profapia procreata sit *Katherina Yttol*? genus eius fateor me ignorare, communis nauque opinio multis adhuc subiacet difficultatibus; modo enim *Catherinam* modo *Sophiam*, modo *Iuttam* nonnulli Historici illam appellant. Vox *Yttol* forsân Serenissimæ principis est agnomen. Quodsi doctus quidam vir historix patriæ cultores hac in re erudire, et indubitatâs historiarum monumentis natales eius demonstrare vellet, vel qua occasione nomen *Yttol* ipsi inditum, sane apud ounes historiarum cultores magnam iniret gratiam, ac operæ pretium esset.

CII.

DER VON HERTZOG MAGNVS ZV
BR. VND LVNEBURG ÜBER SEINE IVNGE
HERSCHAFT GESETZTEN VORMÜNDER BRIEF,
IN WELCHEM SIE SICH GEGEN DENSELBEN VER-
SCHREIBEN, NIEMANDEN AVSER SEINE HERN
SÖHNE EINEN, ZV DEN HERSCHAFTEN BRAVN-
SCHWEIG VND LVNEBURG KOMMEN ZV LASSEN,
VND DENSELBEN BIS IN DAS XXV. IAHR SEI-
NES ALTERS GETREVLICH VORZVSTEHEN.

We Hannes van Honleghe, Seghebant van deme Berghe, Dyderik A. 1370.
van Alten, Cord van Rotleuen, Ludelf van Velthem riddere vnde
Syuerd van Saldere Knape, bekennen openbare in deffem breue, dat de
hocheborne Vorste her *Magnus hertoghe to Brunswich, vnde to Lune-*
borch, vnse gnedeghe here, vns heft ghekoren vnde ghesath to Am-
mechtluden, vnde to vormunden also danne wis. Were dat he af-
ghynghe van dodes weghene des Ghod langhe nicht enwille, so scholde
we vnde wolden finer sone enen to den herfchoppen to Brunswich vnde
to Luneborch kesen, de vns darto nuttest vnde beqwemest duchte
wesen. Were ok dat desulue sin sone den we gekoren hedden af-
ghynne van dodes weghene, so scholde we vnde wolden enen anderen
finer sone kesen, de vns to den herfchoppen nutte duchte wesen, alz
hir vore gescreuen steyt. Were ok dat syne sone alle afghynnen, wente
vppe enen, densuluen finen sone scholde we, vnde wolden to den her-
fchoppen to Brunswic vnde to Luneborch kesen, vnde de wile, de wile
dat finer sone ienich leuendich were, so en scholde we noch en wolden
nemende anders to den herfchoppen kesen, wenne densuluen synen sone.
Were ok dat we an deme kore twydrachtich worden, ener finer sone to
kesende, myt welcher partye denne de hocheborne Vorstynge vrowe
Katherine Yttol, vnser vorbenomden heren, hern *Magnus herteghen*
to Brunswich vnde to Luneborch echte vrowe tovelle myd deme kore
finer sone enen to kesende, alz vorder alz se nenen anderen man geno-
men hedde, desulue sin sone, den de partye myd der vorbenomten

vnser vrowen van Brunswich vnde Luneborch gekoren hedden, scholde der beyder herschop Brunswich vnde Luneborch here blyuen. Worde auer ienegherhande Schelinghe, este twydracht in den vorecreuenen herschopen myd luden, steden, sloten, vnde landen, este in welker wis dat yd schude, myd welker partye vnse vorbenomte gnedeghe vrowe, vrow Katherine tovelle rechttes, in derfuluen schelinge vnde twydracht der partyen recht scholde vortgan, vnde recht blyuen desse vormundeschop alz hir vore steyt ghescreuen heft vns beualen, ieghenwardeghen in synen breue vnse vorbenomte Here her Mangnus herteghe to Brunswich vnde to Luneborch.

Wenne God ouer ene gebode, dat he storue, dar god vor si so scolde we vnde wolden densuluen sinen sone, den we aldus to den herscoppen koren, alz hir vore steyt ghescreuen myd steden sloten landen vnde luden, vnd myd alle der herscop, de van vnser vorbenomten heren weghene, hern Mangnus Herteghen to Brunswich vnde to Luneborch, vnde vnder em bestoruen were, vnde dat densuluen sinen Sone, den we aldus to den herschopen ghekoren hedden, vort anvalen mochte truweliken vormunden, vnde vorwesen, alz bedderue man eren rechten Heren vorewesen scolen also langhe, went vnser vorbenomten heren van Brunswich vnde Luneborch sone de aldus to den herscoppen koren were, vif vnde twyntich iar alt geworden were. Were ok dat vnser vorbenomden vormunden ienich afghynghe, darna alz vnse vorbenomte here her Mangnus herteghe to Brunswich vnde to Luneborch gestoruen were, so scholde we anderen, de noch leuendich weren enen edder mer alz des nod were in de stede wedder kesen, vnd setten de en beqweme duchte wesen, dat scholde we vnde wolden ok doen myd rade vnser vorecreuenen vrowen van Brunswich vnde Luneborch, est se nenen anderen man genomen hedde, alz hir vore steyt ghescreuen. Alle desse vorecreuenen stucke vnde articule gemeylich vnde besunderen, loue we Hans van Honleghen Seghebant van dem Berghe, Dyderk van Althen, Cord van Rotleuen, Ludelf van Velthem riddere, vnde Syuerd van Salderen Knapen den vorbenomten vnsem leuen heren hern Mangnus herteghen to Brunswich vnde to Luneborch Vrowen, *Katherinen Yttol* finer *echten vrowen*, vnde to erer truwen hant, den eddelen vorsten, greuen, vnde heren, hern Frederike, hern Balthazar, hern Wilhelme marcgreuen to Mysen, Herteghen Erike van Sassen, greuen. Hinrike vnd greuen Otten van Anchald, greuen Otten van Schowenborch, greuen Gheuerde van Mansuelde, hern Gheuerde heren to Querenuerde, vnde

vnde hern Hinrike heren to Homborch in guden truwen ane edes stad stede vnde vast to holende vnde to dunde ane ieneghehande arghelift, vnde hebbet des to orkunde alle vnse Ingheseghele witliken in dessen bref laten henghen na godes bort drutteynhundert iar in deme Souentegheften iare, in deme hilghen auende sancti Mathei.

CIII.

DONATIO AD VICARIAM ALTARIS
IN HONOREM S. MARIE VIRGINIS ET
APOSTOLORVM PETRI ET PAULI AC
JOHANNIS BAPTISTÆ IN BASILICA
HAMELIÆ.

Wy Ratmann to Hameln bekennen in dussene breue vnder vnserer A. 1361.
Stadt Ingeseghele vnde betüget openbare, dat wy to eynere ewigen vicarie de heren Brun Lutek here Hinrick Ryke vnd here Bertram Weryngesingck Canoneke des Stichtes to Hamelen Iohann Ryken vnde Arnoldo Wulmersen Borgere darfulues tote sterue here Iordans Hodes ichteswanne Canonike darfulues belegget hebben vnde gemaket by deme vorbenanten Stichte van des sulfften Heren Iordans wegen Hodes, des men dar eyn altäre in deme Munsterē to Hameln erheuen schall vnde wygen, in eren der hilgen Iuncfrowen vnserer leuen Frowen sunte Marien Godes Modere sunte Peters vnde Pawels vnde sunte Iohannis Baptiste vorkofft hebben vif marck geldes wissere Iare gulde lodiges suluers Hemelschere wichte vnde witte vor seuentich lodige marck der sulfften wichte vnde witte to geuende alle iare deme vicariese dere Vicarie in sunte Tomas dage apostles beredeliken sundere toch. Wanne wy auer dat versumeden vnde de vorgenanten vif mark vp de tyt nicht vth enghen, vnde daromme van den vicariese eder van dem Dekene vnde Capittel gemannt worden, vnde diisse vif marck altohant bynnen achte weken na der manyge nicht vth enghen, so schulle wy vnde willet de vorbenanten LXX. lodege marck myt dem plichtliken tynse wedere geuen vnde bereden an sunte Iohannis dage Baptisten to mydden somere vnd erst tokommenden sunder hyndere vnde brake, wan auere wy Ratmann des to rade worden, dat wy dusse Iare gulde wedere kopen wolden des hebben wy macht vnd dusse vorgenante nicht, auer wy

wy scolden ohn dussen wederekoop cyn halff iare vorkundigen, wan dat vmme queme so scolde wy denne vorbenanten Vicariese LXX. lodige marck Hemelschere wichte vnde witte myt plichtliken tyne weder geuen ane hinder vnde brake: dat loue wy Ratmann de nu synt vnde echt synt to komenden stede vnde vast to holdende, vnde de Dekene vnde Capittell vnde de Vicariese scolden deme also vort dat Gelt beleggen, vnde in ewige Gulde der Vicarie keren wore vnde so se erst konden vnde mochten ane argelift. Dusse breff ifs gegeuen tweuolt na Godes bort Drytтейnhundert iare in deme ersten iare bouen festich in sunte Laurencies dage des hilgen Martilers.

CIV.

FRIDERICH DER JÜNGER HERTZOG
ZV BRAVNSCHWEIG VND LVNEB. BEZEVGET DAS HENR.
RODEWOLT, HANS VON BERKHUSEN, GISE VND
HANS VAN LVBEKE SICH WEGEN DER HALLER-
BURG VERTRAGEN, VND VERSPRICHT HIERVNTER
FERNER SEINE GVTE DIENSTE BEY DEM ROM.
KEYSER ZV INTERPONIREN.

A. 1454.

Wy Frederik de iünger van Godes gnaden to Brunswig vnde Lune-
borch Hertoge Bekennen vnde betugen openbar in dessem breue
vor alsweme de dessem breff secn edder horen lesen dat *Hinrik Rodewolt,*
Hans van Berkhusen, Gise vnd Hans van Lubeke vnse leue getruwen sik
hebben vordragen eyne rechte openbarlike vordracht myt oren weten
willen vnde guden vulborde vnd de vordracht gefocht vnd sunnen heb-
ben an vns dat wy denne vnde orer bede wegen vnde van der sake wegen
dat se so deger vor vnterrichtet sint went an desse tyd on to willen vnde
to leue an desse sake gesteken vnd ghegeuen hebbet vns vnde on allen
tom besten na allen vnser vormoge dat de ergenanten Hinrik Hans Gise
vnde Hans de sake doch nicht hedden vtgerichtet van orer bliuinge
wegen, daromme hebben se angeseen sulke truwe willen vnde frunt-
schop de wy an se gedan hebbet, vnde so hebbet se sik in dessem saken
vorwillet vnde vns ghelouet myt wolbedachtem mode vnde mit guden
willen

willen on tom besten dar aff krigen kunnen dar willen se sik anne ghenogen laten, so forder dat dat halff vns werde vnde on de anderen helffte, so hebben se sik vort vorwillet, dat se vns willen don alle breue vnde ladinge des Romeschen Keyfers, vppe dat wy mit der Godeshulpe sodane sake on tom besten mogen vtrichten vppe dat wy nu vppe beydent siden so vorwart werden vnde neyn Indracht infallen moge, so willen se vnme bestendicheit willen den rechten houetbreff leggen by *vnsen egenwert Hanse van Winthen*, des breues se denne vnde wy nicht willen mechtich sin, wy don dat sampt vnde nicht bisunderen myt guden willen. Ok entschulle wy noch se vnde enwillen samptliken der summen nicht vor mynneren vnser eyn de dat denne myt des anderen weten vulborde vnde guden willen, dyt loue wy Frederik vorbenomt dem genanten Hinrike, Hanse Ghisen vnde Hanse vnde oren eruen in guden truwen stede vast wol to holdende vnde hebben des to bekentnisse vnse Ingesegele witliken ghehenget heten an dessen breff na Godes bord verteynhundert iar dar na in dem veer vnde viftigsten iare am Fridage na Sancte Walburges dag.

CV.

HERTZOG WILHELM ZV BR. VND
LUNEB. BELEHNET JOH. VON BERCKHUSEN
MYT EYNEN HOFE VND DREN HVVEN LANDES
ZV WVLFFINGERODE MIT DEM BESSELS
KAMPE ETC.

Wy Wilhelm van Godes gnaden to Brunswig vnde Luneborg Hertoge Bekennen vnde betugen openbare vor alsweme mit dessem breue dat wy belenet hebben vnde belenen iegenwordigen in crafft desdes breues *Iohan van Berckhusen* Johans sone borgere to Honouere to eynen rechten vultadigen erue manlene myt eynen houe vnde dren huue landes to *Wulfelingerode* mit dem *Bessels kampe* vppe sunte Iligens velde vor *Honouere* mit eynen wisch geheten de *Hukeswinkel* to *Larbusen* vnd eynen Kottstede darfulues vnde mit eynen huue landes to *Wassel* myt alle desdes vorgescreuen gudes nud vnde tobefhorungen wo men de benomen mach, vnde wy schullen vnde willen deme ergnanten Iohan sodanes gudes sin rechte bekenne here vnd warende wesen wanne vnde wo vaken

Baring. Clav. Dipl.

E e e e

ome

ome des to donde is vnde dat van vns effchende wert , deſſes to bekant-
niſſe hebbe wy vnſe Ingeſegel witliken an deſſen breff gehenget heten na
Godes bord verteynhundert darna in dem veer vnde viſtigſten iare am
mitweken vor lechtmiffen.

CVI.

**HERTZOG WILHELM ZV BRAVNSCHW.
VND LVNEB. BEKENNET DAS DER ABT ARND
TO LOCKEN DEN AN DIE VON BERCKHUSEN VER-
PFANDET GEWESENEN LOCKERHOF IN HANNOVER
EINGELÖSET, VND ORDNET GEWISSE RETHEN DIE
DESFALS ENTSTANDENE MISHELLIGKEITEN ZV
ENTSCHEIDEN, WIE DEN AVCH DIE VORMVNDER
DER KINDER HANS VON BERCKHUSEN DEM
CLOSTER LOCKEN EINE WIESE UBER-
LASSEN ETC.**

A. 1466.

W y Wilhelm von Godes gnaden Hertoge to Brunſwigg vnde Lune-
borch Bekennen opembar vor alleſweme myt deſſem breue, ſo
alle de Erwerdige Her *Arnd* Abbed to *Locken* vnde ſin Conuent darſulues
oren hoff bynnen der Stad Honnouer den de Berckhuſen lange tyd
pandeswiſe innehat hebben von Hans Berckhuſen zeliger kinderen vnde
oren vormunden myt namen Didericke von Anderten den Iungheren
vnde Eraſmeſſe von Lude wedder to ſick gelofet hefft na vthwiſinge der
breue dar ouer gegeuen, alle denne ſin meninge gewefen is dat de vor-
benomeden vormunden ome vnd ſinen kloſter nicht mede ouer ge-
antwortet hebben itlike wiſſche vnde gude radſchup vnde klenode,
boke vnde ander gerede to Godesdenſte behorich, vnde deſuluen
vormunden darumbe in geiſtlick gericht getogen hadde: Deſhaluen
von denſuluen vormunden ſo vele vorhandelt wart dat de ſake an vns
to richtende vnde to ſcheidende von beyden partten geſtalt vnd geſad
wart na beſcreuenen ſchulden vnde antworten inſagen vnde wedder-
reden bynnen tyden darto benomet: In welcher ſake wy eyne ſcrifflike
rechtſchedinge gedan vnde beyden parten ouergeantwortet hebben.
Alle nu deſulue ſake na vnſer ſchedinge menniger vorlop gehat hefft,
vnde

vnde nicht to ende gebrocht wart: So hebben wy in dat leste auer myt willen vnde fulborde beyder parte itliken vnser Reden myt namien den Ersamen Heren *Ludelue von Baren* Kerckheren to suntte *Jacobe* vnde suntte *Iurgen* bynnen *Honnouer* vnser leuen andechtigen vnde getruwen *Marten van Alten* vnde *Marten von Heymborge* de sake in vruntliken dingen touorschedende beuolen, de denne beyde parte also gescheden hebben dat dat Kloster to *Locken* to deme houe to ewigen tyden hebben vnde beholden schal eyne wisch dede schud vppe de *Lantwere* by *Offemans wynkel* na der *Leyne* vnde schud ok vppe *Hans Hukes* wisch to der Stad wart, de nu to tyden *Diderick Volger* heft welke wisch de vorbenomeden vormunden den vorbenomten Her *Arnde Abbede to Locken* vnde sinen Conuente frygh leddich vnde los in sine rouwelken hebbenden brukenden were geantwordet hebben; doch also dat desuluen vormunden des ses iegenwardigen iares der wisch geneten vnde bruken mogen vppe ore beste, vnde so schal dat Kloster tome anderen iare vnde vort to ewigen tyden der wisch gebuken also ore eghenne gud. Vnde wart dat de wisch iemende vorpendet were de schullen de vormunden losen vnde vrigen bynnen dessem iare. Vort is bedegedinget dat de vorbenomten Abbed vnde sine nakomelinge de *Boke* de deme Kloster von *Margenrode* von den von *Berckhusen* vorpendet sin wedder losen mogen, wan one dat bequeme is. Hir mede schullen beyde parte der schulde vnde tofage de eyne tegen den anderen scriftliken ouer gegeuen heft vnde aller ander schulde vnde tofage de eyne to deme anderen wente an desse tyd ienige wisch hebben mochte, dat were von breuen edder wat saken dat were gensliken vnde grundliken gescheden sin, so dat eyn part tegen den anderen nu vorbad mer neynerleye schulde anden edder vptheuen schal in ieniger wisch buten edder bynnen gericht vnde alle breue de beyde parte nu tor tyd hebben edder noch in tokomenden tyden hebbende worden, schullen alle myt desser scheidung gedodet vnde vornichtiget wesen. Desses to vorder bekantnisse hebben wy vnser Ingesegle witliken hengen heten nedden an dessem breff. Vnde wy *Arnd Abbet to Locken* vnde gantze Conuent darfulues *Diderick von Anderten*, vnde *Erasinus von Lude* vormunder der kinder *Hans von Berckhusen* zeliger bekennen ok opembar in dessem suluen breue, dat alle desse vorgescreuen stuecke puncte vnde artikelle myt vnser guden willen vnde fulborde so gehandelt bespraken vnde gedegedinget sin, vnde vnser eyne louet deme anderen de in guden truwen wol to holdende sunder alle geuerde. Vnde hebben des ok to vorder bekantnisse wy *Arnd Abbet* vnde gantze Conuent vnser Ingesegle, vnde wy *Diderick von Anderten* vnde *Erasinus*

von Lude von der kinder wegen also vormunden ok vnse Ingefegel by des obgenanten vnser gnedigen leuen Heren Ingefegel witliken henget laten an dessen fuluen breff na Christi gebord Dufent ver hundred vnde in deme sefs vnd seftigsten iare ame Sonnaende in der hilligen Passche weken.

CVII.

HERTZOG WILHELM DER ELTERE
ZV BRAVNSCHWEIG VND LVNEB. ETC. ETC. BE-
LEHNET ERASMVS VON BERCKHUSEN MIT EINEN
HOFE, VND III. HVVEN LANDES ZV WVLFINGE-
RODE BELEGEN, MIT DEM BESSEL CAMPE, EINER
WIESE DER HUKESWINKEL GENANT ZV
LATHUSEN ETC.

A. 1477.

Von Gots gnaden wy *Wilhelm de Eldere* to Brunswick ock des Brunswickschen landes Ouerwolt by dere Leyne vnde tho Luneborg Hertoge, to Euersteyn, Wunstorpe, Hallremunt, tore Welpen etc. Graffe vnde Here to Homborg, Bekennen openbare vor vns, vnse Eruen, Nakomen vnde alsweime dat wy hebben belehnet vnde belehnen iegenwardighen in krafft desser breiffes Erasmesse von Berckhusen zaligen Hanfes Sone Borgere to Honouere to eynen rechten Eruen manlehne myt eynen hofte vnde dren houen landes to Wulffelingerode belegen myt deme Besselkampe vppe funte Iligen felde vor Honouere eyner wish gehethen de Hukeswinkel to Lathusen myt eyner Kottidde darfulueft eyner Houe landes to Wassele myt alle oren Rechticheyden vnde tobehoringhen. Vnde willen den erbenanten Erasmesse sodans gudes sin bekennige here vnde warende wessen wur vnde wanne ome des todonde vnde vns angefunnet worde. To orkunde hebben wy vnse Ingefegel witliken an dussen breiff hethen henghen na Criste vnser Heren gebort Verteynhundert darna ime Seuen vnde Seuentigsten Iare ame donnerstage na Cantate, geschein to Honouere.

CVIII.

HERTZOG WILHELM ZV BR. VND
 LVNEB. UBERLASST ALS OBERLEHNSHERR EINE
 HVFE LANDES VND EINEN SATTELHOF ZV
 NIEDERN IESA, SO VON DENEN VON BOVENTEN
 ZV LEHN GANGEN, DENEN SWANENFLÜGELN
 ALS EIN FREYES ERBGVDT.

EX ORIGINALI.

Wy Wilhelm von Gots gnaden to Brunswick vnde Luneborch etc. A. 1482.
 hertoge. Bkennen openbare in duffzemen breue vor vns vnse er-
 ven vnde nakomen, dat vor vns syn gekomen de duchtige *Hans von Bo-*
venten vnde *Wedekynth Swanenflogel* de elder borger to Gottingen vnse
 leuen getruwen, vnde hebben vns also eynen ouerherren, de genante
 Hans also eyn lehnherre vnde Wedekynth also eynen behelndemann,
 vorlaten vnde vpedragen vnde heym gegeuen eyne houe iandes
 vnde eynen sedelhoff gelegen in deme dorpe vnde vp dere veltmar-
 cke tho Nedderen Ihesze, myt allere selachte nutte vnde thobehorin-
 ge, so de genanten Wedekynth vnde syne vorelderen lange tydt vonn
 Hanfze von Boventen vnde synen vorelderen des Schlechtes von Bo-
 venten to Ihime, vnde de von Bouenten vorth von vns vnfen elde-
 ren vnde vorfaren in dem Forstendohme to Brunswick tho lehne ge-
 hadt hebben. De genante Hans syne Lehnschen rechticheyt vnde
 wehre de he also eynn lehnhere vnde Wedekynth syne lehnschen rech-
 ticheyt vnde were also syn lehnmann an deme genanten gude hedden
 edder hebben mochten vns ok gebeden, dat wy myt dere genanten houe
 vnde Seddelhoffe *Hanse* vnde *Wedekinde Swanenflogell* den *Jungeren ge-*
brodere des gnanten Wedekindes des elderen lifflicke Sohne, vnde ore
 eruen von beyden kunnen begnadigen, vnde begiffigen wolden, dat se
 vnde ore medebenompten dat genante gudt nu vnde forthmehre vore ore
 erff eyghen erffgudt rauwelicken hebben mochten, hebben wy angefe-
 hen ore bede, demodige irfoickinge getruwelicke mannichfoldige den-
 ste, de se vnde thouoren *de Schlechte dere Swanenflogell* vns vnde vnseren
 vorelderen gedaen hebben: Vnde hebben myt willen vnde vulborde des
 hochgeboren Forsten, herren *Frederikes to Brunswick vnde Luneborch*
hertogen vnfers leuen *broders* den genanten Hanle vnde Wedekinde

dem Iungeren vnde oren eruen beydere Kunne de genanten houe vnde seddelhoff myt alle orere thobehoringe nichtes vthbescheden vore ore erff eygene erffgudt vorwandelt gemaket vnde gegeben, vnde wandelen maken vnde geuen one vnde oren medebenompten in erff eygene erffgudt in crafft duffes breues also dat de genante Hans vnde Wedekinth de Jungere vnde ore medebenompten nu vnde formehre solcke hove landes vnde seddelhoff vor ore erff eyghen gudt hebben vnde befiten moghene dat vorpenden vorkopen efft voranderen vnde dare mede dohnn als myt frien erffeyghen gude ane vnser vnde vnserer eruen efitte in deme Forstendohme tho Brunswick nakomen edder iemandes hindere, In sage wetten willen vnde vulborth. Vnde de genante Hans vnde Wedekynth de Iungere vnde ore medebenompten dorffen noch schullen de hofte vnde Seddelhoff myt orere thobehoringe nu vnde vorthmehre nicht plichtich syn von vns vnfen eruen vnde nakomen noch van neymande tho lehne eddere suft tho entphangende fundere dare mede sick holden also myt orem erffeyghen erffgude vnbeswert van vns vnfen eruen vnde nakomen vnde eynen ifsliccken vnde wy vnse eruen vnde nakomen willen vnde schullen den genanten Hanze vnde Wedekinde deme Jungeren gebroderen eren medebenompten, vnde weme se eddere ore eruen dat vorkopen geuen vorpenden eddere vorlaten, solckere houe vnde Seddelhoffes myt orere thobehoringe vor erffeyghen erffgudt ore bekennige Heren vnde were wesen truwelickene dare by beholdene vnde vordeygedingen, wanne vnde ware one des noith ist, vnde se dat von vns vnfen eruen vnde nakomen heyschen. Vnde hebben des tore orkunde vnde merere Wissenheyt vor vns vnse eruen vnde nakomen vnse Ingegell vndere an duffzen breff witlicken hethen hangene vnde Gegeuen am dem Mandage na Calixti im deme Iare na Criste vnser Herren geborth vertheinhundert in deme twe vnde achtigestenn.

(L. S.)

CIX.

LITERÆ SYMONIS GYSELERI SENIORIS,
 QVIBVS VENDIDIT FRATRIBVS KALENDARVM
 CAPELLE S. GEORII ANNVAM PENSIONEM DECEM
 FLORENORVM RENENSIVM PRO DVCENTIS FLO-
 RENIS SIMILIBVS IN FESTO PENTECOSTES ET
 MARTINI PERSOLVENDAM ETC.

EX ORIGINALI.

Officialis prepositure Northunensis presentibus recognoscimus et publice testamur: Quod constitutus coram nobis in figura Iudicii personaliter prouidus vir Symon Gyselers senior preconful opidi Gottingensis sui et heredum suorum nomine confessus est et publice recognouit se iusto vendicionis titulo rite et racionabiliter vendidisse ac vendidit honorabilibus viris dominis Decano et fratribus Kalendarum capelle sancti Georii prope et extra muros opidi Gottingensis et suis pro tempore successoribus annuam pensionem Decem florenorum Renensium pro Ducentis florenis similibus sibi totaliter numeratis et plene persolutis ac in usum suum et heredum suorum vtilliter conuersis et expositis dandis et expedite persoluendis diuersis temporibus videlicet medietatem in festo sancti Martini Episcopi aliam vero medietatem in festo Pentecostes de et ex vno suo allodio sito in terminis et campis ville Rostorp suisque iuribus et pertinentiis prout ipse allodium huiusmodi emit et comparauit a valido *Guntzel de Grono* iuxta et secundum tenorem literarum sibi desuper per eundem *Guntzel* editarum coram nobis in medium exhibitarum ipsisque dominis emptoribus pro maiori robore vendicionis huiusmodi traditarum: Hac nichilominus liberali gratia dicto Symoni venditori et suis heredibus reseruata; Quod pensionem prelibatam pro summa capitali memorata reemere poterunt quandocunque sibi placuerit aut visum fuerit expedire dum tamen pensionem desuper secundum temporis exigenciam exortam cum hac persoluerint. Qua reempcione facta iidem domini emptores literas nostras huiusmodi vna cum memoratis literis sibi vti premititur per dictum venditorem traditis restituere volent et debent excepcionibus et contradictionibus semotis quibuscunque. Acta sunt hec Gottingen in domo nostra Consistoriali sub anno a natiuitate Domini

A. 1497.

Domini

Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo, die vero vicesima secunda mensis Junii nostro sub sigillo presentibus appensis presentibus ibidem honorabili et discreto viro Johanne Wylkim presbytero et Bartoldo Rennebarch clerico testibus ad premissa vocatis et rogatis

Marcus Herstol ad premissa notarius subscripsit.

CX.

HANS WVLFF VND HANS DICK
TOME SOLTE VND HEMMENDORPE WON-
HAFTICH BEKENNEN DAS SIE VON HENNING
BRANDES ENTFANGEN DREISSIG REINSCH E GVL-
DEN, VND SOLCHE ZV ANKAVFFVNG EINER HAL-
BEN HVFE LANDES MIT VERWENDET, DARGE-
GEN AVCH ZWEY GULDEN IAHRLICHER RENTE WIE-
DERKAVFLICH AN GEMELDETEN BRANDES
VERKAVFT ETC.

EX CHARTVLARIO.

A. 1484.

Wy Hans Wulff vnde Hans Dick wonaftich tome *Solte* vnde *Hemmendorpe* Bekennen openbare vor vns vnse eruen vnde alsweme dat wy vpghebort vnde an redem ouertalden golde entfanghen hebben drittich gude Rinsche gulden dar wy mede gekofft hebben vnde anderem golde eyne halue houe landes van der van Wenden vnde orem sone myt vulborde der Forsten van Brunswiick so de houetbreff dat vthwiset van *Hennigk Brandes* borger to Hildenssem dem wy den breff in sine were hebben geantwordet vnde vthe der haluen houe landes vnde vnfen redesten guderen vorkofft vnde vorkopen twe gulden iarliker renthe in eynem hope vp Paschen Henningh Brandes vpgenant sinen eruen istte holder dusses breues mit orem willen vredeliken to geuende plichtich sin. Auer wy hebben vns vnfen eruen de macht beholden dat wy alle iar sodane twey gulden wedder affkopen mogen, sunder wan wy dat don willen schulle wy touoren de lose vorkundighen twischen Winnachten vnde
Lecht-

Lechtmiffen denne fint wy plichtich Henningh Brandes vnde finen medebenomenen fodane vorfereuen drittich gude Rinfche gulden binnen Hildenfem in den veir hilghen dagen to Paschen to entrichtende mit dem tinf. Vnde icht des wat vorfeten were to geuende ane weddersprake. Duffes to bekantiffen hebbe wy ghebeden den werdigen Heren Official to Hildenfem dut vor vns touorfegelegende vmme gebreck des vnfes.

Vnde wy *Iohannes Valkenberch* official to Hildenfem Bekenne openbare dat wy vmme bede willen Hans Wulues vnde Hans Dyck ergenant hebben vnfes Amptes Ingefegel heten hengen an duffen breff de gegeuen is na Goddes bort verteinhundert darna in deme veir vnde achtentigften iare des Donredaghes in dem hilghen Paschen.

CXI.

HILLA WEDEWE HILMERS VAN
WENDEN VND HINRICK VAN WENDEN
BEKENNEN DAS SIE WIEDERKAFLICH EINE HALVE
HOVE LANDES VOR HEMMENDORPPE BELEGEN AN
HANS WULF TO HEMMENDORPE VND HANS
DYCKE TOME SOLTHEMMENDORPE VERKAFT
SO VON DER HERSCHAFFT VON BRAVNSCHWEIG
ZV LEHNE GEHET. 1810.

Ick fruwe *Hille* nagelaten wedewe *Hilmers van Wenden*, vnde *Hinrick van Wenden* myn fone. Bekennen vnde betugen in vnde mit duffem breue vor vns vnde vnfe eruen. Dat wy hebben vorkoft vnde vorkopen rechtes kopes vppe eynen wedderkop vnfe halue houe landes vore Hemmendorpe in dem velde belegen mit allen oren rechten tobehoringhen nictes vth befundert; fo ick *Hinrick* ergenant de van der Herfchupp to Brunfuijk to lene hebbe Hanfe Wulue to Hemmendorpe, vnde Hans Dyeke tome Solthemmendorpe wonhaftich vnde oren rechten eruen, vnde dem Holder duffes breues mit orem guden willen vore viff vnde dertich gude Rinfche guldenn, de wy in eynen hope van one tore noge vpgenomen, vnde vort in vnfe vnde vnfer eruen nuth vnde fromen wittingen.

Baring. Clav. Dipl.

Ff ff

liken

liken ghekart hebben. Auer wy hebben vns vnde vnfen medebenomen ten de macht in duffen breue beholden dat wy desuluen haluen houe landes alle iare in den hilgen daghen to Paschen vor vif vnde dertich gulden des vorgeseuuen goldes mogen wedderkopen in deme wy one dat to voren iuwelkes iaes in den hilgen twolff dagen to Winachten vorkundighen vnde witlik dón. Vnde wy vnde vnse medebenomenen schulden vnde willen den vpgenanten Hanss Wulue vnde Hans Dyke vnde oren medebesereuuenen des landes vorgeschreuen rechte weren vnde wurende wesen; so vaken on des to donde wart vnde van vnfs esehen. Vnde iff de genanten fruwe Hille, myn Hinrickes moder ehre my van dodes wegen afganghe schal duffem breue vnshedelick sin. Vnde ick schal vnde ick schal vnde wil one allyke wolwill in allen sinen puncten vnde artikellen so he in holt vnde ludende is stede vnde vast holden in guden truwen sunder alle arge list vnde geuerde. To bekantnisse merer sekerheyt vnde vorwaringhe hebbe wy moder vnde sone vorgeseuuen gebeden den werdighen heren, heren *Eggarde van Wenden* domheren, ichteswanne *Domprouest to Hildensem* vnlén leuen heren vnde vedderen duffen breff myt syneme Ingesegel vmme gebreck willen des vnfen to vestende vnde to vorsegelende.

Vnde wy *Eggart van Wenden* Domhere ichteswanne *Domprouest* der kercken tho *Hildensem* Bekennen openbare in duffem suluen breue, dat wy vmme bede willen dere vpgenanten fruwen Hillen vnde Hinrikes ores Sones mynen sedderen vnse Ingesegel neden an duffen breff witliken hebben heten hengen.

Vnde wy *Wilhelm* vnde *Frederick* gebrodere van Goddes gnaden to *Brunswigk* vnde *Luneborch Hartogen* Bekennen openbare in duffem suluen breue; Dat dusse kop so vorbenompt is ghescheyn myt vnfen weten willen vnde vulborde, vnde iff vns sodane halue houe landes vorgeseuuen vorledigede wu dat seheghe, so enwillen vnde sehullen wy de nemande lene to gebrukende edder suluen anematen laten den vpgenanten Hanss Wulue vnde Hans Dycke vnde oren medebenomenen en sy denne erst vornoget vnde betalt der viff vnde dertich guden Rinschen gulden vorgeschreuen. To bekantnisse hebben wy Forsten vorbenompt vnse Ingesegel vor an duffen breff laten hanghen. Dede gegeuen is in deme iare vnfs heren Iesu Christi Dusent veerhundert darua in deme drey vnde achtentigsten iare in sunte Dionisius daghe.

CXII.

GISEKE HERTVNGES BEKENNET ALS
VORMVND DES KINDES HERMEN GVDEREYSEN
VOR DEN RADT DES SOLTES TO HEMMENDORPE
DAS ER SICH WEGEN EINER SCHVLTFFORDERVNGE
ZEHEN REINSCHER GVLDEN VND WESWEGEN GE-
DACHTER GVDEREYSE IN DEN BANN GEBRACHT,
MIT HENNING BRANDES VERTRAGEN ETC.

Wy de Radt des Soltes to Hemmendorpe bekennen vnde betugen A. 1498.
openbar dat vor vns quam *Giseke Hertunges* vnse borgemeister,
vnde bekande alze eyn recht vormunde des Kindes *Hermen Gudereyfen*
zeliger vnde syner *dochter sone*, so de Erfame *Henningk Brandes* borge-
meister to Hildensem genanten Herman Gudereyfen teyn Rinsche gulden
an redem golde vnde vor eynen gulden want in fruntschup vnde gudem
ghelouen in dem ver vnde achtigestem iare ghelenht hadde, vnde he
one sint der tidt dorch geystlick gherichte in de hogesten besweringhe
des bans ghebracht, vnde darinne ghebleuen wente an synen doet, vnde
nu myt rechte sick syner nalaten guder an hoff to vnderwindende dar
ghedachten kinde to marcklikem schaden wolde ghelopen hebben deme
vortokomende hebbe he sick myt ghedachten Henning Brandes vordra-
gen vnde ome dorch marcklike orfake vnde noth sodane genante teyn
Rinsche gulden vorkofft dre ort goldes dessuluen iarlikes tynses de he
ome synen eruen edder holder des breues myt oren willen vppe alle Pa-
sche alze eyn vormunder van des Kindes wegen vthe synen huse belegghen
tzwischen vnser *grauen* vor deme *nedderen Dore* vnde de *holenstrate* darto
vthe *Hermen Gudereyfen* synes vaders naghelaten redeften guderen schal
vnde wil entrichten. Auer Giseke heft van des Kindes wegen effte
ome to truer hant syner vormunden wegen de macht beholden dat se
alle iar de benompten dre ort goldes wedderkopen mogen, sinder wen
se de lose kundighen in den twolf dagen to Wynachten denne sint se
plichtich Henningk Brandes vnde medebenanten sodane eluen Rinsche
gulden myt allen bedageden vnde vorseten tynse in der pascheweken to
entrichtende hebben. Des to bekantnisse alle duffer stucke vnser *Wick-
beldes* Ingesegel ghehenget an dussen breff na Goddes bort Vertheynhun-

dert darna in deme achte vnde negentigestem iare ame Dinfdage na Oculi
in der hilghen Vasten.

CXIII.

MAVRICIVS GREVE TO SPEYGEL-
BERGE BELENET HANS VND HENNING GE-
BRODERE DE BRANDES MIT DREN HOVEN
LANDES IN DEM LEDER VELDE VOR GRO-
NAVWE BELEGEN.

A. 1491.

Wy Mauricius Greue to Speygelberge Bekennen openbar vor vns
vnse eruen vnde alsweme, dat wy belenet hebben myt hande vnde
mit munde, so lehns Recht is *Hanse* vnde *Henninghe* gebrodere *de Bran-*
des borgere to Hildensem mit dren houen landes vnde orer tobehoringe,
belegen in dem *Leder* velde vore Gronauwe szo de *Henning Lutkebole*
oek Borger to Hildensem von vns vnde vnfen eruen to lene gehat hefft
vnde nu to der benompten Brandes behoff vpgesant vnde gelaten hefft.
Vnde wy willen vnde schullen der genanten goedere gedachten *Hanse* vnde
Henningk gebrodere *de Brandes*, vnde oren eruen rechte here vnde
ware weszen wanner vnde wu vaken des to donde is. Wy hebben one
vnde oren eruen vmme sunderliker fruntscop willen oek de gnade gedan
also wan se edder ore eruen de benompten gudere van vns vnfen brode-
ren effte oren eruen na gewontliker wyse to lene entfangen schullen vn-
de willen se dar nicht mere vore geuen vp eyn iuwelick mal men den
drey Rinsche gulden. Oek wan wy *mandinge* holden vnde se ifste ore
eruen darto effcheden schal gensliken bi one stan, bedungket one se dar
ane var komen kunnen, id denne gesche auer wanne se beangestet we-
ren, mogen se sunder entschuldunge vte blyuen, dar wy vnde vnse eruen
se nicht vmme bedegedingen schullen in neyne wys. Wy schullen oek
vnde willen mit sampt vnseme fruntliken leuen Brodere Iuncheren *Frede-*
rick oek *Greuen to Speygelbarge* darvore syn dat alle artikele dusses bre-
ves vnse fruntlike leue broder Iunchere *Symon Greue to Sgeygelbarge* de-
de noch nicht to synen iaren komen gelick vns holden schal. Vnde ifft
den Brandesen ergenant dare van iennich Indracht schege, willen wi se
des entheuen. To orkunde der warheit hebben wy vnse Ingesegel
gehengt heten an dussen breff.

Vnde

Vnde wy Frederick Greue to Speygelbarge bekennen openbare vor vns vnse eruen vnde alsweme dat alle stuccke puncte artikele dusses breues synt ghescheen myt vnser guden willen wettende vnde vulborde. Reden vnde louen de ock stede vnde vast to holdende. Des to orkunde hebben wy vnse Ingesegel by vnser broders Iuncheren Mauricies Ingesegele witliken heten hengen an dussen breff na Goddes bort dusent veerteynhundert in dem eyn vnde negentigsten iare des Mitwekens an des hilgenne lichaams auende.

CXIV.

HARBORT VAN RVTENBERGE VND
 WARNER WINCKELMANN SAGEN IM NAMEN
 HENNINGK LUTKEBOLE DAS LEHN DREYER HVFEN
 LANDES VOR GRONAV BELEGEN GRAF MORITZ ZV
 SPIGELBERG AVF, VM DIE BRANDESSE WIEDERVM
 DAMIT ZV BELEHNEN.

Iw Edelen vnde Wolgeboren Iunckgerenne Mauricius Greuen to Speygel- A. 1491.
 barge entbeden wy *Harbort van Rutenbarge*, vnde *Warner Winckelmann* vnser willigen plichtigen dienst. Gnadige leue Iunckhere, vns heft gebeden *Hennigk Lutkebole* iuwer gnade beleende mann so dener dre houe landes mit der tobehoringe vp dem *Leder* velde vor *Gronaw* belegenn, de he van Iuwen gnaden to lene hebbe, vpsfendinge vnde vorlatinge don wille vor seck vnde sine eruen. So forder Iuwe Gnade darmede beleenen de Erfamen *Hanse* vnde *Hennigk* gebrodere de *Brandesse*, anders scholde de vpsfendinge vmbindende wessen, vnde nene macht hebben. So vpsfende wy vnde vorlaten Iuwen gnaden de vorgescreuen gudere de he in der wise vor vns vpsfant vnde vorlaten heft, vnde bidden iuwe gnade myt deme benompten guderen beleenen willen na wise vnde wonheit, so seck in leen Recht behort de genanten *Brandesse*. Orkunde der warheit hebbe wi *Harbort van Rutenbarge*, vnde *Warner Winckelman* vnse Ingesegel gedruckt vp dat spacium dusses breues na Goddes bort verteynhundert in dem eyn vnde negentigsten iare ane Fridage negeft Pentecostes.

CXV.

GRAF FRIDERICH ZV SPIEGELBERGE
BELEHNET HENNINGK BRANDES MIT DREN
HVFEN LANDES AVF DEN LEDER VELDE BEY
GRONAV BELEGEN.

A. 1514.

Wy Frederick Graue to Spiegelberge bekenne vnde betuge openbar vor vns vnse eruen vnd alsweme, dat wy hebben belent vnd belehen iegenwardigen in vnd mid krafft dusses breues to eynen rechten erffliken manlene Hennigk Brandes alse den eldesten synes geslechts, als mid dren houe landes vp den *Leder* velde by *Gronauwe* belegen midt aller slacht nuth rechticheyden vnd tobehoringen vnde alle vorder vorgeschreuen gudere belegen syn in holte in velde, wylden, water vnd weide nictes daruon vthbescheden: Vnde willen des syn kennige here vnd werende wesen, wore wen vnde wo vaken ome des not vnd behoff is, vnd van vns eschede wert. Dusses tho merer irkantzisse der warheit hebbe wy vns ingesegele an dissen breff witliken heten don hangen. Gegeven na Goddes borth veyffteynhundert vnd verteyn iar am Sandage vor Magdalenen.

CXVI.

BALTHASAR DOCTOR VND HEYNEKE
GEBRÜDERE VAN MONNICKHUSEN BEKENNEN
DAS SIE VON HENNINGK BRANDES ENFANGEN VIER
HVNDERT REINSCHER GVLDEN, VND DAGEGEN SEL-
BEN EYNEN BRIEFF AVF ZWEY TAUSENT
REINSCHER GVLDEN ZVR HYPOTHEC
GEGEBEN.

A. 1497.

Wy *Baltezar* Doctor ime wartlikeme Rechte, Domhere to Verden, vnde *Heyneke* beyde van *Monnickhussen* ghebrodere bekennen openbar

openbar vor vns vnffe eruen vnd alsweme dat wy vpghebort vnde an reden ouer getaldenn golde entfangen hebben veerhundert gude Rinsche gulden, de vort in vnffe vnde vnser eruen witlike nuth ghekarth van deme Erssamen *Henningk Brandes* borgemeester to Hildenssem vnde ohme synen eruen edder holder des breues vnfen breff inholdende twe dusent Rinsche gulden Houetstoels vnme Hundert Rinsche gulden iarliker Renthe den de Erssame Radt tho Brunswick vnfen vader *Ludelef van Monnickbuszen* vorsegelt ghegeuen hebben, dede anhefft: Wy de Radt der stad to Brunswick in allen viff wickbelden bekennen openbar in dusen breue vor vns, vnffe nakomen vnde vnffe ghemenen borghere, dat wy eyndrechtliken myt witschup vnde vulborde alle deriennen de dat tho rechte mede vulborden scholden hebben vorkofft van vnser stad wegen vnd vorkopen iegenwordigen in krafft dusses breues vor twe dusent Rinsche gulden etc. vnde siek endet: Hebbe wy des to vordere orkunde vnde merer wissenheyt vnser stad Inghezegel nedden an dusen breff witliken don hangen nach Christi vnfes Heren gheborth verteynhundert im seuen vnde negentigesten iaren ame daghe sancti Blasii martiris. Denfuluen breff hebbe wy dem genanten *Henningk Brandes* in syne brukende were gheantwortet, doch so dat myt willen ghedachten *Henningk Brandes* wy denfuluen breff ghelecht hebben by den werdyghen heren *Tilen Brandes Prouest tom Hilgen cruce* vnde *Dombere tho Hildenssem* etc. synen brodere, vnde dar vth vorkofft ver vnde twintich Rinsche gulden iarlikes tynses des alze de helffte twolff gulden vppe Paschen vnde de andere helffte vp sinte Michaelis dach; Vnde wen he vnde syne medebenompte de vorseuen renthe entfangen hebben, wes one denne ouerlopt schal he to allen tyden tho vnser behoff den benanten *Proueste* ouerantworten er vnde de seck ock dat de benanten tynse na inholt dere vorseuynghe so raweliken nicht vp enkeme so mach benante *Henningk Brandes* vnde syne medebenante den benanten houetbreff vorkopen wen se willen an vnser eruen edder nemandes Insaghe. Vnde sik der benanten verhundert gulden houetgeldes tynses vnde schaden darmede erhalen, vnde wes one denne so tolepe scholden se vns effte vnfen medebenompten ouerantworten vnde nageuen, dat wy denne tore noge ane wedderfage entfangen schullen vnde willen ane alle gheuerde. Auer wy hebben vns vnde vnfen medebenompten de macht beholden, dat wy den benanten breff houetstol vnde tyns vp alle Paschen wedder affkopen vnde vringen mogen, sinder wen wy dat don wyllen, schulle wy de losse to vorne vorekundighen in den ver hiligen dagen to Wynachten, vnde wen de losse ghescheyn is denne sint wy plichtich benanten *Henningk Brandes* vnde syne medebeseuen

ſereuen to dem negeſtvolgende Paſchen in den ver hilgen dagen bynnen Hildenſem to entrichtende ſo dat ſe der mechtich ſyn ſodanes benanten verhundert gude Rinſche gulden vnd darby geuen eſſit volgen laten allen bedageden vnde vorſeten tyns eſſite one des wat na ſtunde. To orkunde vnde wiſſenheyth hebben wy vpghenanten *Baltezar* vnde *Heyneke* ghebrodere *von Monnekbuſſen* vor vns vnſe cruen vnde testamentarien alle artikel duffes breues to beueſtende vnſe Ingezegel ghehenget an duffen breff na Goddes bort Vertheynhundert darna in den ſeuen vnde negentigſten iaren des Donredages na alle Goddes hilgen dage.

CXVII.

STATIVS VAN MONNICKHUSEN
BEKENNET, DAS SEINEN BRÜDERN D. BAL-
THASAR VND HEINEKEN MM. RINSCHER
GULDEN IN DER THEILUNG ZVGE-
FALLEN ETC.

A. 1497.

Ick *Statius vanne Monnichuſſen* Bekenne openbar myt duffen open vorſegelden breue vor my myne rechten cruen vnde vor alſwemē alze ick hebbe myt mynen leuen brodere Heren *Baltezar* vnde *Heyneken* eyne gheſchichtinge vnde leſſite delinghe ghedan an den guderen de vns *Ludeleſſ van Monnickbuſſen* vnſe leue zelige *vader* hefft naghelathen, ſo ſint den manck anderen guderen dene vpghenanten mynen *broderen* togefallen vnde tokomen twe duſent Rinſche gulden houetſtoels vnde hundert Rinſche guldene iarliker renthe van deme Erfamen Rade tho Brunſwick mynen zeligen vader vnde ſynen medebenompten vorſegelt. Wur vmme ick *Statius* vpghenant bydde vnde is myn gantze begehrt gy vpghenant Rad to Brunſwick willen iw richten an vnde na mynen brodere vpghenant myt ſolkeme houetſtole vnde renthen wu vorgherort, wente myne *brodere* vpghenant ſint vnde ſchult des houetſtoels vnde renthe weſſen rechte principale beſitters vnde maners des ickeme ſzo alle tydt wil beſtan by mynen truween. Vnde to grotere warheyth vnde wiſſenheit hebbe eck myn Ingezegel an duffen breff ghehanghen na Chriſti vnſes heren ghebort vertheynhundert ime ſeuen vnde negentigſten iaren ame Sondaghe na *Dionifii et ſociorum eius martyrum*.

CXVIII.

TONNIES VON ALTEN BEKENNET
 DAS ER VON CORD HENR. LEVIN VND
 LVDELEFF GEBRUDERE VON VELTHEIM FÜNFF HVNDERT
 VND XX. REINSCHÉ GVLDEN ENTFANGEN, VERKAFFT
 DAVOR SEINEN HALBEN ZEHNTEN VOR KOL-
 DINGE WIEDERKAFLICH. A. MDIV.

Ick Tonnyes vanne Alten Bekenne openbare vor meck myne eruen criff- A. 1504.
 nemen vnde alswenne dat eck vanne *Corde Hinricke Leuine* vnde *Lude-*
leff ghebrodere van Velthem Hinrikes zaliger Sonen vnde oren eruen viff-
 hundert vnde twintich gude gemene Rinsche gulden vpgembort vnde ent-
 fangen de eck in myne myner eruen witliken nuth vnde fromen ghekart
 hebbe; hyr vor hebbe ick vpgenante Tonnies van Althen den vorbe-
 nompten van Velthem vnde oren medebescreuen edder hebber dusses
 breues myt oren guden willen vorkofft vnde vorkope ieghenwardigen
 myne helffte des tegeden vor *Koldinge* Bele genant mit alle finer tobeho-
 ringhe vnde antworde ohne dene in ohre hebbende vpmemende bru-
 kende were so dat se darmede mogen handelen vnde darvanne vpmehmen
 allent dat darvan vallen vnde komen mach ghelick als eck vnde myne
 eruen vor dem kope mochten ghedahn hebben anc alle Insage vnde ge-
 ferde. Auer ick vpgemelte Tonnies van Althen hebbe meck vnde my-
 nen medebenompten de macht beholden dat ick Corde Hinrick Leuine
 vnde Ludeleue vanne Velthem vnde oren medebescreuen alle iar in
 den twolf dagen to Winachten de losse kundigen moget vnde welches ia-
 res dat gheschege denne sehal ick vnd myne medebenompten schullen
 vnde willen den vpgemelten van Velthem vnde oren medebescreuen ohre
 viffhundert vnde twintich gulden in den veer hilgen dagen to Paschen
 darnegest volgende in der oldenstadt to Hildensem adir wur dat den Vel-
 them bequemest were in eynem hope sunder alle geferde vnde wedder-
 sprake hinder adir kummer geistliges adir wertliches gerichtes vnde oh-
 ren mogeliken schaden gotliken vnde wol to dangke wedder geuen
 vornogen vnde betalen.

Vnde eck *Cort van Veltheme* Bekenne openbar in duffem sulven breue vor my myne eruen vnde befunderen vor *Hinrick* vnde *Bruninge* myne *brodere* alze de eldeste dat duffe kop ghescheyn ist myt mynen vnde myner broder medeweten wille vnde vulborde, bewillen vnde vulborden den in macht duffes breues vnde willen den vpgemeltenn vāne Velthem duffes Kopes dan *Tonniges vanne Althen* vnse veddere gedahn hefft bekennich wesen vor alsweme. To bekantenisse hebbe ick *Cort van Althen* myn Ingeseigel vor meck, des *Hinrick* vnde *Bruningk* mine broder hyr mede to gebreken beneuen *Tonnies* mynes vedderen Ingeseigel witliken don hengen an duffen breff.

Vnde wy *Erich* van Goth gnaden *Hartoge to Brunswick vnde Luneborch* Bkennen openbar vor vnfs vnse eruen, dat duffe Koep vnde handel ock so ghescheyn myt vnsem weten willen vnde vulborde, wy enwillen noch entschullen ock de helfte des tegeden vor *Coldinge*, weret de vnsem vorstendohme vorledigede nemande lehnene dene ock in nenerwis wedder voranderen adir vnfs des anematigen den vpgedachten van Velthem vnde ohren medebestymmeden sin sodan viiffhundert vnde twintich Rinsche gulden deger vnde all wol to dancke vornoget entrichtet vnde betalet. Wy vpgenante *Erich Hartoge* willen den van Velthem sodane summen goudes an der helfte des tegeden vor *Koldinge* bekennich vnde bestendich wesen. To orkunde der warheyt hebbe wy vpgedachte Forste vnse Ingeseigel alze eyn ouerhere duffes gudes to vorne witliken don hengen an duffen breff.

Vnde ick *Tonnies van Althen* vorgemelt loue alle artikel vnde puncte duffes breues den vorbenomeden Corde *Hinricke Leuine* vnde *Ludeleue* van Velthem gebroderen vnde oren medebenomeden in guden truwen stede vast vnde vnuorbroken wol to holdende. To bekantnisse der warheyt hebbe ick myn Ingeseigel beneuen myns gnedigen heren Ingeseigel witliken don hangen an duffen breff, na *Cristi* gebort veffteinhundert im verden iare medeweken im hilgen *Ostrenn*.

CXIX.

LEVIN VAN VELTHEM D. VND DOM-
PROVEST IN HILDENSEM BELEHNET HENNING
BRANDES MIDT DER VOGEDIE VP DEM ESELSTIGE,
MIT TWEN HOVE LANDES IN WAKENSTEDER
VELDE BELEGEN VND ANDERN GÜTERN.

A. MDXIV.

Wy Levin van Velthem Doctor, Domprouest tho Hildensem beken-
nen openbar in duffem breue vor vns vnde alsweme, dat wy
beleht hebben vnd belenhen iegenwardigen in vnde midt craft duf-
fes breues to eynen rechten eruanlehne den Ersamen Henningk
Brandes borgher to Hildensem als den eldesten midt der Vogedie
vpe dem Ezelstige van der nigenstadt dore an dar Godert Krudener
wonth, de strate entlangk vnmme den orth wente an sunte Ciriacus
dore vnde vorht van sunte Ciriacus wente an dat Hilge Cruces dore,
vnde midt dortich nigen schilieng Hildensemischer vnde midt dren
Hildensemischen nigen pennigen in densuluen wonigen cruestinses vnde
midt twen Houe landes in Wakensteder velde belegen vnde midt dren
houe landes vnde eynen hoff to Dingkeluede belegghen midt allen to-
behoringen vnde rechticheiden in dorpe in velde in water in waide
in wische vnde in holte, nictes vthbescheiden als zeliger Hans
Brandes sin broder desuluen godere van der Domprouestige to Hil-
denssem to lene gedragen hefft. Wy willen ock dusses lens vnd
gudes syn bekenninge Here vnde ware wessen, wur vnde wen ome
des noth vnde behoff is, vnde dat van vnfs eket werth. Des to
bekantnisse hebbe wy vnse rechthe Ingesegele witliken don hangen
an duffen breff na der geborth Christi vnser Heren vifsteynhundert
darna in dem vertheynden iare am dage Dionysii.

CXX.

INSTRVMENTVM RESIGNATIONIS
IVRISPATRONATVS ETC. IN FAVOREM THEO-
DERICI LVTZEKEN RATIONE COMMENDÆ ALTARIS
SANCTÆ CRVCIS IN TEMPLO DIVI CIRIACI ETC
FACTÆ PER DN. ALBERTVM HOICKEN PRO-
CONSVLEM ET HASCO HASCONI
CONSVLEM. A. MCCCXCI.

A. 1391.

Nos Johannes Handorp Commissarius honorabilis viri Magistri Eghardi Oldendorp archidiaconi in Modestorp in ecclesia Verdensi recognoscimus publice protestando coram vniuersis et singulis ad quorum presens litera peruenerit noticiam: Quod nuper coram nobis pro tribunali sedentes ad iura reddendum discreti viri, domini Hartwicus Capelle et Johannes Bylne perpetui vicarii in ecclesia sancti Iohannis in Luneborch Verdensis diocesis procuratores prouidi viri *Tyderici Lutzeken* opidani in *Honouere* Myndensis diocesis parte ex vna, nec non circumsp̄cti viri *Albertus Hoyke* proconsul et *Hasco Hasconis* consul opidi Luneborg, dicte Verdensis-diocesis parte ex altera ad iudicium citati iudicialiter comparuerunt. Quibus sic comparentibus predicti procuratores quoddam procuratorium produxerunt in hec verba: In nomine Domini amen: Anno a natiuitate eiusdem Millesimo Trecentesimo nonagesimo primo Indiccione XIII^a. Mensis Februarii die penultima, horis vesperorum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac Domini nostri, domini Bonifacii diuina prouidencia pape noni anno secundo in mei notarii publici testiumque infracriptorum presencia personaliter constitutus honestus vir Tidericus Lutzeke opidanus opidi Honouerenfis Mindensis diocesis fecit constituit et ordinauit suos veros et legitimos procuratores ac nuncios speciales discretos viros dominos Hartwicum Capelle et Johannem de Bylne presbiteros beneficiatos in ecclesia sancti Iohannis Luneburgensi Verdensis diocesis ad audiendum et videndum coram honorabili viro domino Eghardo Archidiacono in Modestorp vel eius commissario, quod honesti viri *Albertus Hoyke* proconsul et *Hasco* consul in *Luneborg* resignent et dimittant pro se et suis heredibus Tide-
rico

rico predicto Iohanni et Ludolpho suis fratribus et eorum heredibus, et ad manus eorum fidas procuratoribus antedictis omne ius et si quid ratione hereditatis seu donacionis seu alio quocunque modo habuerunt seu habere possent in iurispatronatu altaris sancte crucis in Ecclesia sancti Ciriaci prope et extra muros Luneburgenses nec non ad extorquendum et recipiendum ab eisdem Alberto et Hascone videlicet quascunque literas super huiusmodi iurispatronatus seu quomodolibet aliter ratione quondam Iohannis Bisping ipsos communiter vel diuifim concernentes, et ad petendum super huiusmodi resignacione dimissione seu literarum presentacionem a notario publico ibidem presente vnum vel plura publicum seu publica instrumenta. Acta sunt hec in domo habitacionis notarii, consulum in *Honouere* sub anno, Indiccione, Mense, die, hora, locis et pontificatu quibus supra presentibus discretis viris Conrado Wy-nand Tiderico de Pattensen, nec non Arnolde de Scherle, opidanis in Honouere Mindensis diocesis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Subscriptio notarii fuit ista. Et ego Borghardus *Bere* clericus Myndensis diocesis publicus Imperiali auctoritate notarius. Quia huiusmodi procuratorum constitucioni omnibusque aliis et singulis dum sic vt premittitur, fierent et agerentur vna cum prenotatis testibus presens interfui eaque sic fieri vidi et audiui, et in hanc publicam formam redegi, quam signo et nomine meis solitis et consuetis signaui rogatus et requisitus in testimonium premissorum. Post cuius quidem procuratorii productionem *Albertus Hoyke* et *Hasco* predicti non vi nec metu coacti, sed matura deliberacione prehabita sponte et libere renunciauerunt resignauerunt et dimiserunt *Tyderico Lutzecken* predicto, *Iohanni* et *Ludolpho* dictis *Lutzecken* fratribus suis et eorum veris heredibus nec non antedictis procuratoribus ad eorum manus fidas omne ius si et quid ratione hereditatis cessionis et donacionis seu alio quocunque titulo habebant vel habere potuerint in presentacionem et iurispatronatu altaris sancte Crucis in Ecclesia sancti Ciriaci prope et extra muros Luneburgenses. Insuper *Albertus* et *Hasco* predicti, procuratoribus predictis et Iohanni Notario publico per nos ad hoc requisito specialiter per solempnem stipulacionem promiserunt, quod nec ipsi nec ipsorum veri heredes debeant nec velint de cetero sepe dictis Tiderico Lutzecken Iohanne et Ludolpho suis fratribus ac eorum veris heredibus in predicta vicarie collacione presentacione et iurispatronatus villo modo impediri. In quorum omnium et singulorum euidentis testimonium premissorum ad rogatum parcium vtrarumque presentem literam per notarium publicum infra scriptum in publicam formam redigi et sigillo domini nostri Archidiaconi

supradicti nobis commissi appensione iussimus roborari. Datum Luneborg anno Domini M^o. CCC^o Nonagesimo primo Indiccione decima quarta, Mensis Marci die sexta hora terciarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri, domini Bonifacii diuina prouidencia pape noni anno secundo presentibus discretis viris dominis Bertoldo de Hadalaria, Hermanno de Rode, Nicolao Luderi, Iohanne Lubberti et Hinrico de Zoltwedel beneficiatis in predicta ecclesia sancti Iohannis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et Ego Iohannes de Dorpmunde Clericus Zwerinensis diocesis publicus Imperiali auctoritate notarius: Quia predictis Iurispatronatus et presentacionis renunciacioni resignacioni dimissioni procuratorii productioni, promissioni et stipulacioni, nec non omnibus aliis et singulis premissis dum sic vt premittitur fierent et agerentur vna cum prenominatis testibus presens interfui, eaque sic fieri vidi et audiui, de mandato predicti domini Iohannis Handorp Commissarii in hanc publicam formam redegei, quam signo et nomine meis solitis et consuetis signaui rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium premissorum etc.

CXXI.

INSTRUMENTVM REDINTEGRATIONIS SVPER RATIFICATIONE VNIVS LITERÆ CONSENSVS CERTE PRESENTACIONIS FACTA ANNO MCDXXVII. CONCERNENS VICARIAM ALTARIS SANCTE CRVCIS AD DIVVM CIRIACVM.

A. 1427.

In nomine Domini amen. Anno a natiuitate eiusdem Millesimo Quadringentesimo vicesimo septimo Indiccione Quinta die vero decima quarta mensis Iunii horis primariis vel quasi Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri Martini diuina prouidencia pape Quinti Anno decimo in mei notarii publici testiumque infra scriptorum presentia ad hoc vocatorum et rogatorum personaliter constituti prouidi viri dominus *Lippoldus Lutzeke* presbiter et *Olricus Lutzeke opidamus opidi Honoueren*. Mindensis diocesis dictus dominus Lippoldus habens in suis manibus

manibus quandam literam sigillo dicti Olrici, vt apparuit sigillatam: Cuius tenor inferius describitur ab eodem Olrico quesuit, an agnosceret sigillum et literam huiusmodi; Et si contenta in ipsa litera taliter, vt narrantur forent vera, et per eum sic facta fuerit. Qui quidem Olricus diligenter visa et litera perfecta bene deliberatus respondit, quod recognosceret sigillum esse suum, et bene recordaretur de contentis in litera, et omnia ibidem narrata fuissent et essent vera, et sic prout narrantur deliberato animo per eum gesta et facta ratificauit, ipsaque quarum fuerit denuo approbauit et ratificauit prout per eum prius fuerunt approbata et ratificata. Et nichilominus idem Olricus publice fatebatur, quod licet dudum ipse fuisset intentionis iter arripiendi *de opido Honouerensi ad Livoniam*, et in Liuania ad certos annos permanendi vnde ex ista causa Reverendum in Christo patrem et dominum, dominum *Iohannem Episcopum Lubicensem*, et discretum dominum *Tidericum de Stenbus* plebanum *Capelle sancti Galli prope et extra muros Honouerenses*, Mindensis diocesis in suas procuratorias sub modo et condicione infra scriptis constituisset, videlicet ad presentandum nomine suo in sua absentia ad infra scripta beneficia sc. *sancte Crucis in capella sancti Ciriaci prope et extra muros Luneborgenses* et ad *sancti Berwardi in sanctorum Iacobi et Georgii*, nec non ad *sancti Berwardi in sancte Crucis* ecclesiis parochialibus in *Honouere*, Verdensis et Mindensis diocesium altaria sita, si ista altaria, seu aliquod eorum interim quod idem Olricus in *Livonia*, et in tam remotis partibus existeret, et non alias vacarent, seu vacaret. Vnde idem Olricus asserens se illud propositum immutasse, et eciam ad aures suas pervenisse, quod dicti domini Episcopus Lubicensis et Tidericus prefati ad dicta beneficia nomine suo presentare proponerent interim quod ipsi et idem Olricus essent in humanis personali eius presentia his in partibus existentes non obstante. Quod tamen idem Olricus dixit nunquam fuisse nec hodie esse de mente sua et dixit quod ad hoc dictis dominis non dedit aliqualem potestatem. Vnde idem Olricus ex dicta causa et aliis animum suum ad hoc mouentibus eosdem dominos et procuratores substitutum seu substitutos ab eisdem seu eorum aliquo est eciam quandam pretensam presentacionem per sepedictum dominum Episcopum Lubicensem asserutum procuratorem suum ad altare sancte Crucis in Capella sancti Ciriaci extra muros opidi Luneborgensis sitam cuidam *Helmoldo de Stenbus*, vt dicitur, factam, et omnia eciam secuta reuocauit, et pro reuocatis habere voluit. Super quibus omnibus et singulis prefatus dominus Lippoldus me Notarium publicum requisivit, quatenus vnum vel plura sibi pup-

plica

plica conficerem Instrumenta. Tenor vero litere de quo superius mencionatur sequitur, et est talis:

Venerabili et circumspecto viro domino et magistro *Conrado de Abbenborch Archidiacono in Luneborch alias in Modestorpe* in ecclesia Verdenfi *Olricus Lutzeken* opidanus Honouerensis Mindensis dioecesis. Quidquid potero obsequii et honoris ad noticiam vestram presentibus cupio peruenire: Quodque *Eylemannus* et *Tidericus Lutzeken fratres* mei carnales discretum virum dominum *Lippoldum Lutzeken* presbyterum *Consanguineum* nostrum ad perpetuam vicariam altaris sancte Crucis in Capella sancti Ciriaci prope et extra muros Luneburgenses dicte Verdenfis dioecesis, prout in patentibus literis dictorum fratrum meorum vobis notificandum erit presentarunt, dictamque presentacionem prout et in quantum possum ratam habeo et presentibus approbo. In cuius rei testimonium presentes literas sigilli mei appensione feci communiri. Datum anno millesimo Quadringentesimo vicesimo septimo vicesima tertia die mensis Aprilis.

Acta sunt hec *Honouere* in sanctorum Iacobi et Georgii ecclesia sub anno Indiccione, Mense die horis et pontificatus, quibus supra, presentibus ibidem honorabilibus et discretis viris dominis *Hinrico Winscriuer* in predicto opido Honouer beneficiato, *Iohanne Batterman* presbiteris, et *Iohanne de Sodis* clericis Mindensis dioecesis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego *Iohannes Ysernhagen* clericus Verdenfis dioecesis publicus Imperiali auctoritate Notarius. Quia premissis omnibus et singulis dum sic vt premittitur fierent, et agerentur vna cum prenomiatis testibus presens interfui: Eaque sic fieri vidi et audiui. Ideoque hoc presens publicum Instrumentum manu propria scriptum exinde confeci, subscripsi, publicauit, et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis consuetis et solitis signaui rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

CXXII.

PRESENTATIO PRO EYLEMANNO
LVSCHEN PER OLRICVM LVSCHEM CIVEM
HONOVERANVM AD ALTARE S. CRVCIS IN CAPELLA
S. CIRIACI EXTRA MVROS LVNEBVRGH.
A. MCCCC XL.

Venerabili et circumsp̄cto viro domino Conrado Abbenborge Iuniori A. 1440.
Archidyacono in *Modestorpe* alias *Luneborg* in Ecclesia Verdensi aut
eius Commissario Olricus Lufske Ciuis Honouerenſis Mindenſis diocesis
obsequioſam in ſingulis complacendi voluntatem. Ad vicariam perpetuam
altaris ſanctę Crucis in capella ſancti Ciriaci extra muros opidi Lu-
neborgenſis Verdenſis dyocesis per obitum quondam domini Lippoldi
Luſken vltimi et immediati poſſeſſoris eiufdem vacantem Cuius ius pa-
tronatus, ſeu ius preſentandi ad me diſcoſcitur pertinere vobis prouidum
virum dominum *Eylemannum Luſken* preſbyterum Mindenſis dyocesis
fratrem meum carnalem preſento per preſentes, debita pro eo et cum
eo ſupplicans inſtancia: Quatenus meam preſentacionem admittere et
approbare, et predictum dominum Eylemannum de dicta vicaria Canoni-
ce inueſtire et in ea inſtituere, ac in ipſius Realem et corporalem poſſeſ-
ſionem ponere et inducere et alia circa præmiſſa de iure vel conſuetu-
dine (*) quomodolibet neceſſaria facere dignemini gracioſe. In cuius
mee preſentacionis teſtimonium ſigillum meum preſentibus eſt ap-
penſum.

Datum Anno Domini Milleſimo quadringentefimo quadrageſimo
in die ſanctorum Fabiani et Sebaſtiani martirum.

CXXIII.

(*) Poſteaquam Preſentatus tribus vicibus proclamatus fuerat, quod Cridis nominabant,
tunc præſentatio nullo comparente contradicte admitteretur, et præſentatus ad vicariam per
birreū traditionem et capitis ſui impoſitionem inueſtiebatur et in poſſeſſionem realem et
corporalem inducebatur. Confer hic celeberr. Dn. Conſil. aulici KAHLEN Diſquiſitionem de
Natura et indole inueſtiturę *per birretum* tum ad feuda atque allodia, tum ad honores eccle-
ſiaſticos æque ac ſeculares accommodata in Opuſculis eius minoribus Marburgi 1751. 4. n. IV.

CXXIII.

RENVNCIATIO ODER ÜBERLASSVNG
 DER VICARIEN CRVCIS ZV S. CIRIACI KIRCHEN
 GETHAN DVRC HERN ALBERT HOICKEN
 BVRGERM. VND HASSEKEN RADTMANN DEN
 GEBRODEREN LVSCHEN A. MCCCXCI.

A. 1391.

Wy Albert Hoyke Borgermester, Hasseke Radman to Luneborg Bekennen openbare in desserne breue den wy witliken geuestenet vnde bezegelt hebben mid vnser Ingezegelen dat wy vnde vnse eruen hebben gensliken vorlaten vnde vorlatet in dessern breue de vicarie belegen in sunte Cyriacus Kerken to Luneborg dere de *van der Odeme* ichteswanne gelaten hebbet *Cord Bispinge* vnde sinen eruen, icht wy vnde vnse eruen ienerleye wys dar icht rechtens ane hebben mochten, dat late wy gensliken *Dyderike*, *Iohanne* vnde *Ludolue* Brodere geheten *Lutzenken* vnde eren eruen to ewigen tiden, vnde en beholden vns noch vnser eruen dar nicht rechtens ane. Vnde wy schollen vnde willen en antwerden wat wy van breuen vp de vorscreuen vicarie hebbet. Vnde hedde wy ok ienige breue de *Hanse* vnde *Hasseken* Brodere geheten *Bispinge* anroreden eder spreken, de scholle wy en ok antworten. Ok wille wy vormoghen her *Iohanne Hasseken* est he ienige breue hedde de dessen vorscreuen *Hanse* vnde *Hasseken* anroreden eder spreken, de schal he ok antworten. Dit loue wy vorbenomden Albert Hoyke vnde Hasseke vor vns, vnde vnse eruen dessen vorscreuen Broderen *Dyderike Iohanne*, *Ludolue* vnde eren eruen stede vnde vast to holdende in guden truwen sunder alderleye list vnuorbroke.

Vnde wy *Iohan Lange* Borgermester *Hartwich Apenborg* Radman darfulues to Luneborg Bekennen openbare vnde tugen in deffer suluen scrift dat dit vor vns gehandelt vnde scheen is. Des hebbe wy dorch erer bede willen to tuge vnse Ingezegele mede gehenget to dessern breue. Gheuen na Godes bord Dritteynhundert iar, darna in deme Een vnde Negentigesten Iare an sunte Mathias auende des hilgen Apostels.

CXXIV.

INSTRVMENTVM COMPROMISSI ET
SENTENTIÆ PROLATÆ PRO THEODERICO
LVTZKEN PATRONO ET IOHANNE HOYEMAN
PRESENTATO CONTRA HINRICVM VOS, QUI
PREDICTI THEODORICI PRESENTACIONEM
AD VICARIAM S. CRVCIS AD D. CIRIACVM IM-
PVGNAVERAT. A. MCCCXCIII.

*C*ristianus Comes de Delmenborst, in *Walesfode*, et Iohannes in Lune
monasterii Prepositi, Mindensis et Verdensis diocesis. Vniuersis A. 1393.
et singulis quibus presentes literas nostras exhiberi contigerit, et quos
infra scriptum tangit negocium, seu tangere poterit quomodolibet in fu-
turum salutem in domino et presentibus plenam dare fidem. Ad omnium
vestrum et singulorum noticiam deducimus, quod vacante nuper vicaria
Altaris sancte Crucis in Ecclesia sancti Cyriaci extra muros Luneborg
dicte Verdensis diocesis, per mortem quondam domini Iohannis Hasse-
ken vltimi et immediati eiusdem vicarie vicarii, et ipsius possessoris paci-
fici, ac Magistro *Iohanne Hoyeman* Baccalarius in Decretis, clerico dicte
Verdensis diocesis ad eandem vicariam infra tempus debitum per *Thide-
ricum Lutzeken* laicum, opidanum in *Honouere* dicte Mindensis dioce-
sis patroni predicte vicarie in possessione presentandi ad eandem existen-
tem, venerabili viro domino . . Archidyacono in *Modestorpe* in ecclesia
Verdensi, ad quem de antiqua et approbata et hactenus pacifice obseruata
consuetudine beneficiorum ecclesiasticorum intra predictum Archidyacon-
atum consistencium presentatorum admissio et in ipsis beneficiis clerico-
rum institutio pertinet, debite presentato, et per ipsum Archidyaconum
in predicta vicaria canonice instituto, prefatoque magistro *Iohanne* ali-
quamdiu in possessione pacifica predicte vicarie vigore presentacionis et
institucionis predictarum existente, discretus vir dominus *Henricus Voff*
presbiter dicte Mindensis diocesis se presentacioni et institucionem predictis
opposuit in iudicio et extra. Et cum super huiusmodi causa fuisset inter
partes predictas aliquamdiu litigatum predicte partes pro cuitacione labo-
rum et expensarum inter se scienter et sponte in presenciam nostra concor-
dabant, et in nos concorditer rite compromittebant, vt scilicet receptis

Hh hh 2

per

per nos pro intencione ipsorum petitionibus summarijs ac omnibus et singulis literis instrumentis, iuribus ac munimentis et alijs informacionibus tam iuris quam facti dictam causam concernentibus nos simpliciter summarie et de plano et absque iuris ordine cui antedictę partes quo ad hoc expresse renunciabant, inspecta sola et nuda veritate iuris et facti, quod iustum foret in causa ipsa vigore dicti compromissi diffinire, pronunciare, decernere et declarare dignaremur. Receptis igitur in nos compromisso predicto, ac omnibus et singulis munimentis et probacionibus quibus dictę partes uti, et se iuuare volebant, auditisque diligenter omnibus et singulis que partes ipse tam de iure quam de facto coram nobis proponere et allegare voluerunt verbotenus et in scriptis, eisque visis inspectis et cum diligencia recensitis ac plenius intellectis, et super hijs omnibus plena et matura deliberacione prehabita per ea que vidimus et cognouimus, et que nunc cognoscimus et videmus de multorum iurisperitorum consilio et assensu per hanc nostram arbitralem sentenciam in hijs scriptis diffinimus pronunciamus decernimus et declaramus, presentacionem per prefatum Thidericum Lutzen, laicum patronum predictę vicarie in continuacione possessionis presentandi ad ipsam existentem, et institucionem vigore dictę presentacionis de prefato Magistro Iohanne factas fuisse et esse canonicas ac debitum debuisse et debere sortiri effectum, predictamque vicariam ad eundem magistrum Iohannem pertinuisse et pertinere, eique fuisse et esse debitam et sibi adiudicandam et vigore dicti compromissi, quantum possimus adiudicamus, prefatoque domino Henrico Voss super eadem vicaria nec non omnibus oppositionibus impedimentis et perturbacionibus predictis perpetuum silentium imponendum fore et imponimus per presentes. Quam pronunciacionem cum omnibus et singulis predictis, dictę partes ratificarunt, approbarunt et emologarunt scienter et expresse; Requirentes te Iohannem Vlogel Notarium publicum vt presentem pronunciacionem nostram in formam Instrumenti publici redigas appensione sigillorum nostrorum roborandi. Lecta et lata fuit per dominos *Cristianum* et *Iohannem* predictos prefata arbitralis sentencia predicto domino Iohanne preposito *de mandato* prefati domini *Cristiani* ipsam recitante in Capella *Sancti Spiritus* in nouo Foro Lunenburgensi dictę Verdensis diocesis Anno Domini Millesimo Trecentesimo Nonagesimo tercio, Indiccione prima mensis Nouembris die vicesima hora Terciarum, vel circiter, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini *Bonifacii* diuina prouidencia *pape VII.* anno quinto. Presentibus venerabilibus et discretis viris dominis *Ottone* preposito in *Hilgental*, Hartwico Capellen vicario

in Ecclesia sancti Iohannis in Luneborg, Bartoldo de Curia et Iacobo *Wend* presbiteris Mindenſis et Verdenſis dioceſium predictarum teſtibus ad premiſſa vocatis et Rogatis.

Et Ego Iohannes Vlogel clericus Verdenſis dioceſis publicus Imperiali auctoritate Notarius; Quia concordie compromiſſo, pronun-
ciacioni diffinicioni decreto et declaracioni predictis, necnon omnibus aliis et ſingulis ſupradictis, dum ſic vt premititur per dominos *Criſtianum in Waleſrode* et *Iohannem in Lune prepoſitos* ſupradictos fierent et agerent, vna cum prenomiſatis teſtibus preſens fui, eaque ſic fieri vidi et audiui et preſatam pronun-
ciacionem in preſentis Inſtrumenti publici formam redegim manuque propria ſcripſi, ac ſigno et nomine meis ſolitis vna cum appenſione ſigillorum predictorum dominorum pronun-
ciancium roboravi in fidem et teſtimonium omnium premiſſorum.

CXXV.

JOHANNES DOMINVS DE HOMBVRCH
DONAT ECCLESIE IN AMELVNGESBORNE
CVRIAM SVAM IN VILLA HOLTHOSEN, DICHO-
FICTAM A. MCCXC.

EX ORIGINALI BIBL. REGIÆ.

In nomine ſancte et indiuidue Trinitatis. Succedentium ſibi temporum A. 1290.
mutabilitas res in ſe geſtas ab humana memoria ſecum rapit, que non
vel adhibitorum teſtium ydoneorum, vel litterarum teſtimoniis perma-
nentiam fortiuntur. Igitur nos *Iohannes dominus de Homburch* miles vniuer-
ſis Chriſti fidelibus preſentibus videlicet et futuris quibus ſcriptum pre-
ſens enituerit ipſius tenore recognoſcimus publice proteſtantes: Quod
de conſenſu *Henrici, Conradi et Bodonis filiorum* noſtrorum ac cetero-
rum omnium heredum et coheredum noſtrorum pariter et aſſenſu,
prouocante nos ad hoc domini pietate in honorem ſanctiſſime ſue
matris virginis Marie, dedimus eccleſie in Amelungesborne, con-

Hh hh 3

ſecrate

fecerate in laudem ipsius virginis et gloriam, ad solatium fratrum, ibidem in Dei seruitio iugiter consistencium, curiam suam in villa *Holthofen*, *Dichof*, dictam et quatuor mansos attinentes eidem, cum omnibus suis appendiciis, in aquis, pascuis, siluis, agris cultis pariter incultis, cum addita eciam proprietate eorum seu libertate, qua eadem bona iam longo tempore possedimus, iuste libertatis titulo perpetuo possidendam. Ita sane quod sicut hec bona ante nostra tempora, et in nostris temporibus ab omni impetitione, siue racione dominii vel situs seu aduocatie noscuntur fuisse libera, sic liceat ecclesie iam dicte, cui ea cum proprietate libera donauimus ab omnibus molestacionibus et grauaminibus ea libera perpetuo possidere. De hiis itaque bonis memorati fratres habebunt seruitium in albo pane, piscibus et vino, dandum in crastino circuncisionis Domini, eadem die *uxoris* nostre *Gislen* et *Henrici patris* nostri ac *Mechtildis matris* nostre, et ceterorum nostrorum propinquorum et affinium defunctorum, et nostri tandem cum ad nutum creatoris nostri vita defungimur memoriam facientes, quod cum seruitio singulis annis duximus ordinandum. Nichil itaque iuris penitus nobis aut nostris heredibus siue coheredibus, quocunque iure nobis succedentibus in hiis reseruantes bonis, ecclesie ea sepius memorate iuste libertatis iure et ab omni impetitione libera manu et ore seu lingua resignamus possidenda perpetuo exspectantes mercedem ab eo in eterna vita qui est bonorum omnium retributor. In huius itaque donacionis et resignacionis bonorum predictorum euidentis testimonium et sufficiens ecclesie sepedicte super hiis confectum et sigillo nostro firmatum dedimus presens scriptum, testibus presentibus subscriptis: domino *Lodewico* Comite de *Euerstein* seniore, cuius sigillum eciam est in testimonium presentibus appositum, domino *Mauricio* abbate loci eiusdem, fratre *Hermanno* de *Gelren* priore, fratre *Iohanne* Custode, fratre *Thiderico* de *Aldendorp* subpriore, fratre *Alexandro* Magistro conuerforum, fratre *Henrico* de monte *Martis* dicti, domini *Abbatis* notario, monachis ipsius ecclesie, et quam pluribus aliis fide dignis.

Preterea *Bodo* frater noster dominus in *Homburch* ac fratres nostri *Henricus* et *Hermannus*, necnon dominus *Conrad* filius fratris nostri *Canonicus* ecclesie *Halberstaden*sis huic donacioni nostre consentientes
et

et fauentes, et hec acta approbantes secundum formam prescriptam, se eadem ratos et gratos que de hiis bonis a nobis acta sunt et conscripta suis sigillis eciam scripto huic appositis habituros perpetuo publice protestantur.

Datum et actum anno Domini M^o. CC^o. XC^o. Kal. Nouembris.

CXXVI.

OBLIGATION AVF VERKAVFFTE
II. MARCK PENNIG IAHRLICHER RENTE AVS
EINEM HAVSE IN DER SOLT-STRASSE
IN LVNEBVRG A. MCCCC XXXIX.

EX ORIGINALI.

Wy Brand Tzerstede vnde Ditmer Semmelbecker Radmanne tho Lu- A. 1439.
neborg. Betugen openbare in dissem breue vor allefweme, dat
Hans Roggenland borger darfulues vor dortich mark penninge Lunebor-
ger weringe, de em gensliken betalet sint myt vulborde *Gebken* siner
husvrouwen vnd der de dat mede anroren mochte, vorkoft heft vnd
verkoft iegenwardigen mit crafft disses breues *Bertolde Langen* ok bor-
gere tho Luneborg vnd sinen eruen, edder dem holdere disses bre-
ues myt sinen willen Twe mark geldes iarliker Renthe to twen tyden
des iares also to Winachten, vnd to sunte Iohannis dage to mid
den somere to yewelker tyd Ene marck penninge der vorbenomten
weringe *vt sinen huse houe, wurd vnd al eren tobchoringen* belegen
twisschen *Hanses von Pattenzen* vnd *Hans van Blekede* wonhusen in
der *Soltstrate* bynnen Lyneborg vnbeworen to betalende. Vnd vor
de vorscreuen sinnen penninge Luneborger weringe wedder vth to
kopende wen yd dem besittere des vorscreuenen huses vnd siner tob-
choringe dat bequeme is den wedderkop *Bertolde Langen* vnd sinen
eruen, edder dem holdere disses breues mit sinen willen cyn halff
yar tovoren to kundigende. Des to merer tuchnisse hebbe wy Brand
vnd Ditmer Radmanne vorbenomt vnnie beider vorscreuenen partie
bede willen vnse Ingefegele gehenget an dissen bressi. Geuen na Goddes
bort

bort verteynhundert iar darna in dem Negen vnde dortigesten Iare in
 sinte Peters vnd Pawels auende der hilgen apostele.

CXXVII.

GRAF ERNST ZV HONSTEIN VND
 DIDERICK DER IVNGER EDEL HER THO
 PLESSE BELEHNEN ALS VORMVND E GRAF
 PHILIPS TO SPAIGELBARGE TILLEN BRANDES
 MIT III. HOVEN LANDES IM LEDER VELDE
 VOR GRONAW A. MDXL.

EX CHARTVLARIO.

A. 1440. **W**ir Ernst Graue to Honstein her to Lora vnd Klettenberck vnd
 Diderick der iunger edel her tho Plesse als rechte erwelte vnd
 bestedigede vormunden des Edellen hern Philips Grauen to Spaigel-
 barge vnd Permont vnser fruntliken leuen feddern vnd plechkindes be-
 kennen iegen idermennichlick offentlich, dat wir an stat vnd van we-
 gen vnser feddern den Erfamen Tilen Brandes borger tho Hildenssem
 hebben belent vnd iegenwardich belenen to einen rechten erffinan le-
 ne mit III. houe landes belegen in deme Leder velde vor Gronaw mit
 alle oren gerechticheiden vnd inbehoeringen wo de gelegen in holte
 velde water wicken waiden mit aller slacht nut, nichts daruan vtgescei-
 den: Bekenne ock so vnse zeligen feddern her Mauritius vnd Frede-
 rick gebroider Grauen tho Spaigelbarge vnd Permont genanten Tilen
 Brandes voralderen vmb sunderlikes vordeinstes willen hebben begna-
 diget dat se to etlicher tidt so se dat guds to lene entfangen, dar aff
 scullen nicht mehr dan dre Rinsche gulden geuen. So ock vnse leue
 fedder wolgedacht mandinck heilde vnd genanten Tils effte sine eruen
 dar to eskede scal genslig bi ohne stan, bedunket on se dar ane var
 komen kunnen, idt denne gesche, auer wen se beanxtiget weren,
 moigen se sunder entschuldunge vtebliuen, dar scullen se nicht vimme
 bedegedinget werden. Vnd wyr ergemelte grauen willen vnd scullen
 sodaner goider vnd lehns deme vorgemelten Tilen Brandes vnd sinen
 rechten

rechten manliues eruen rechte bekennige herr vnd war wesen, vnd bi sodanem gude se trwelick vordedingen vnd behoilden, do offt one des noitt vnd dat van vns gefordert worde, darumme he vns mit truwen gelauet vnd gesworen, den grauescuppen Spaigelbarge vnd Permont trwe vnd holt to sinde, vnd alles to doinde wat ein from man sinen lenhern sculdich vnd plichtich, alles vormoige vnd inholt eines ouergegeuen reutersals breiffes, alles ane geferde vnde argelift, vnd hebben des to orkunde vnse secrete vnden an dussen breiff dhoim hangen.

Datum Lunde anno XV^C XL. Mandages nach Corporis Christi.

CXXVIII.

VERTRACH ZWISCHEN HARM. VAN
HUSS VND DYRICKE, BARTOLDE VND
HANSE GEFEDDERN DE BOCKE VAN NORTHOLT
WEGEN DER VON HENN. BRANDES IHNEN ABGE-
KAVFTEN GVETER TO LVBBRECHTZEN, DEDENSEN,
HEMMENDORPE VNDE LEVEDASSENN
A. MDIV.

Eck Harmen van Huss Frederikes seliger sone bekenne openbar vor meck A. 1504.
myne eruen vnde alsweme so de Erfame Hennigk Brandes borgeme-
stere vmme myner bede willen vnde to gude hefft gekofft vanue Dyricke
Bartolde vnde Hanse gefedderen de Bockke vanne Northolte ore goder
to Lübbrechtzen tho Dedensenn to Hemmiendorpe vnde to Leuedassenn
vor achtehundert gude Rinsche gulden, des hebbe eck meck mit one
vordragen dat he vnde sine eruen edder holder dusses breues vor alde be-
nomptenn rente hebben Vorenne vnde entfangen schullen vp alle Winach-
ten achte vnde vertich gude Rinsche gulden iarlikes tinssefs: vnde eck
hebbe meck vnde myne eruen sunderliken vorpflichtet also wert dat Hen-
ningk Brandes vnde medebenompten der genompten achtehundert gul-
den houetstols vnde achte vnde vertich gulden iarlikes tinssefs ienigen
schaden nomen dat wy se des willen entheuen schadelos holden vnde be-
nemen ane alle geuerde. Hebbe des to orkunde vnde wisenheit myn In-
gesegel witliken hengeset an dussen breff na Godes geborth Veffteinhundert
vnde viff iare ane dinxdage nach dem Sondage Quasimodogeniti.

Baring. Clav. Dipl.

li ii

CXXIX.

CXXIX.

BORCHERT VND CORD GEBRUDER VON
STEYNBERGE CONSENTIREN IN DIE VERPFAN-
DVNG EINER OBLIGATION DERER VON BOCK
AVF BRUGHEN A. MDVIII.

A. 1508.

Wy Borchert vnde Cordt gebroder van Steynberge bekennen openbar so wy den Erbarren *Brun*, *Bertolde* vnde *Cort* gebroderenn den *Bocken* vorkofft heben vor viffhundert gulden drittich gulden Rente vt vnsem dorpe tho *Brughem* na lude des breues darouer gegeben, denfulven breff houetstol vnde tins hebben se vorkofft Henning Brandes myt vnsem weten vnde guden willen. Vnde des in orkunde hebbe wy vnse Ingesegel gehenget an duffen breff na der bort Christi vnser Hern viffteynhundert ym achten iare des myddewekens na *Quasi modo geniti*.

CXXX.

SENATVS DER STADT HANNOVER BEKEN-
NEN DAS HINR. WELDER DER BRODERSCHOP DER
BECKERKNECHTE EINEN GULDEN GELDES
VERKAUFT.

A. 1526.

Wy de Radt tho Hannouer bekennen openbar in duffen breue, beze-
gelt midt vnser stadt Ingezegel, dath vor vns ifs ghewesen *Hinrik
Welder*, vnd heft ghewilkoret vnd vorkoft vnser leuen Fruwen broder-
schopp der Becker-Knechte, vnd to truer hand den Vorstenderen der
fuluen broderschopp wol de iho nha tiden findt vnd werden, ennen gul-
denn geldes, vertich mathier grossen vor den gulden to rekende, vor
twintich gulden ock vertich mathier grossen vor iuwelcken gulden to re-
kende, *in sinem huse wordt vnd gantzen wonynghe*, gelegen in der Leyn-
straten by Engelken Herdes, de Helfte der gulde tho Paschen vnd de
anderen helfte to sunte Michaelis dage alle Jares. redeliken tho gheuen-
de, doch is deme vorkopere und sinen eruen de gnade gheuen, dat see
sodane gulde to iuwelcker benodt tydt vor de ergnanten summen mogen
wederkopen, deift see dath den koperen eynen Ferndeil Jares vorwitlick
dohn, und gheuen ohn dar mede de verschulden gulde, ock mogen de
kopere vnder veringhunge duffes breues de fuluen gulde eynen anderen
lathen edder vorkopen also see de ghekoft hebben, so dath vnser stadt recht
vnd

vnd settunge hyr anne ghans vnd vnuorbroken bliuen vnd duffen tyns und houet summen schalme alleyne mahnen vor vns deme Rade, anders scholde duffe breff vnbundene wesen. Gheuen nah Goddes bordt veffteynhundert Jar, dar nha im sel vnd twintigsten Jare annm dage Barnabe apostoli.

CXXXI.

*ROTGERI KREUETS DOCUMENTVM
IVRIS OBSTAGII (*).*

Juck erwerdigenn erluchtenn hochgeborenn Furstenn, Eddelen Wolgebo-
renn grauenn unnd Herenn, werdigenn Prelatenn ghestrengenn erzamen
wyszenn Rede der Stede eyne yderman vnnnd allenn fromen ludenn entbede
ick Rotgert Kreuets Casper Kreuets Zeliger szone, mynen willigen plichti-
genn bereyden fruntlickenn denst thouorenn na ghebore, vnnnd do iuck alle
kunth, wu dat meck Ludeleff vonn Lindenn tho Derneborch, Jurgenn van
Rusteleuenn to Wulffen, vor denn eddelenn vnnnd wolgeborenn Herenn *Vl-
rich graue vnd here tho Rynstein vnnnd Blanckenborg* vor achteyn hundert
gulden Houeth geldes myt vasterm velen tynssenn na lude mynes vorsegel-
den breues gelouet hebben, vnnnd sze meck vorsegelt. Wannet sze vann meck
genant worden sze vann stundt inn achte dagen na der erstenn maninge tho
Halberstadt inn eyne gemeyne Harbarge rydenn wyllen orer neyn opdenn
anderenn tho wachtenn: sick ock orer neynn myth dem anderen tho behel-
pende dar Jek sze vele unnd vakenn umme gemanet hebbe des sze meck szo
ores gelofftes Segell vnnnd Breffe de sze meck gegeuenn hebben losslos erlos
unnd truwelos werdenn, vnnnd meck dat myne vorretlickenn vnd schel-
lickenn darmyde van henden bracht, des ick drepelickenn schaden lide,
vnnnd hede wol getruwet sze werenn szo gedanghe wesze dat sze meck szo
vorretlickenn vnd schellickenn myt orenn bedrelickenn Ingesegel nycht
dat myne vorradenn vnd bedrogenn heddenn. Nu beduncket meck wol
dat se seck aller doget vnnndere vorgetten hebben, vnnnd syck to allenn vorret-
lickenn, vnnnd bedrelickenn schelckenn holden wyllenn. Wente Jek affne-

A. 1517.

Ii ii 2

men

(*) In Holsatia Obstagium das Einlager oder die Leistung dictum, vsu receptum fuit, et id propter a. 1604. singularis constitutio sancita, sed alibi locorum iam a. 1577. hoc ius, cum obligationes ad obstagium darentur, abolitum. Sam. REYHER edidit schediasma *de Singularibus Obstagii iuribus*, oder *Einlager vnd Bürger-Recht* Kilix 1709. 4. c. fig. vbi p. 29. produxit Anton. de Münchhausen nobilis Westphali diploma in simili casu: circa finem subiungit auctores qui de obstagio egerunt. Nuper vidi eiusmodi literam iuris obstagii de a. 1543. Sponsores fuere Heinrich von dem Werder, Henrick von Frencke, Sander von Holle, Hi- rich von Bortvelde, Christoph von Hanelede, Joh. von Roden, Josf Knigge vnde de iunge Alf Swart, insamede vor eine summe gelouet vor Henrich *Fridach*. cum pictura famosa, qua de materia et b. *Brunquellius* diff. scripsit.

men kann dat sze vann dem reddelickenn slechte szo sze syck nomen nicht synn mogenn, sunder denn fröme Erbarenn frawenn dede ore mutter hettenn ghestolen, vund inn der wegenn vorwesselt an den erbaren dogentszamen frawenn wetten: sunder sze synt hergekommen van twen argenn vofflagenn horenn dede synt tho hope gekomen op eyner wegelchedinge dar stundt eyenn bom dar henge syck eyn an de heth Judas, dar vnder hebbenn sze gemaket eyne Kulenn dar hebbenn sze tho sammende inngeseyget dar vth synt gewordenn dusze twe segellosenn, truwelozenn archlichtigenn vorretlickenn stencker vund schelke. Hyr vmme werue ick Juck alle vorgeante dat gy Juck vor duffen Vorretlickenn truwelozenn loffloszenn segelloszenn archlichtigenn schelckenn hodenn, vund latenn sze stann by orenn gelicken de sze vindenn inn vnredelicken hufze mangenn Kettelboterenn, Bacherenn vund Schinderenn de syck aller ere vund guden dogennth erwegenn hebben, vund do sze vnns ore segel vund breffe gheven, scholden sze eyner olden eyflicken Szogenn den start vpgheborth hebben, vnd dar or valfke bedrecklickenn Ingesegell vorgedrucket, dat dar or valfke vntruwe vund vngeloue ingebleuenn. Vere dat ick Juwer aller obgenanten myner G. H. vund besunderenn guden frundes sampt effte besunderenn vnder wyszent geneten mochte tho denn loffloszenn, truwelosen, segelloszenn, archlichtigen, vorretlickenn dat sze meck ore segell vund breffe holden op dat meck dat vorth inn wyderenn schaden nicht rythe. Szo meck dat auer nicht bedigenn mochte, konde, noch eyn wille, Jck des neyner wifs vorholden vund dat schriuen eynen yderman, dem mester dede plecht tho hengen vund hradebrakenn, vund deme perdeschinderenn sampt effte besunderen alle denn werdenn oppe dem poele myth oren ghefte, vund moth vmme mynes geldes wyllen noch eyflike schrift vund sage donn, vund sze hinder Ezelle vund Schoruige sogenn malenn laten, vund ore vntruwe vund vngeloue manck de lude bringen, wente ick tho dem mynen kome, vund sze an Kerkenn, an beerhufze, an wynhufze, an Kake, vnd an ander vnredelick stede, wur vns des van noden ifs, dat ick suft vngerne don wolde, wenn sze meck szo schelclicken nicht bedrogen hedden. Wereth ock dat dusenn breff iemant aff rette, edder thogenn, ick byn denn erst vornoget vund betalet, behort neynern fromen luden, sunder denen schelckenn, vorrederen, vund horen sones.

Dat Jck Rotgert Kreuet myth mynen Ingesegell bekenne
anno Domini XV^c. vund XVII.

I N D E X.

Notae numerales Romanae indicant paginam
Praefationis, Arabicae autem libri ipsius.

A.	
A bbatis monasterii S. Maximini contro- versia cum Archiep. Treuirensi. 308	Alteferra <i>Ant. Dadin.</i> 106. 130
Abbreviaturarum cognitio quare utilis. XLIV.	Amadeus pacificus. 120
Abel <i>Caspar.</i> 88	de Amelungenfen <i>Albertus.</i> 496
Academiae Osnabrug. initium et finis. 29	- - <i>Heriboldus.</i> 497
Accentuum Graecorum quis auctor. 180. sq.	de Ammensleue <i>Conrad.</i> 487
d'Acheri <i>Lucas.</i> 60. 71	der Stadt Amsterdam Hanvesten. 115
Acta SS. Antwerp. in Hispania proscripta. 69	Anderfon <i>Jacob.</i> II. 126
M. Adamus Bremensis. 30	Anderfon <i>Nicol.</i> 127
Adela Dagoberti R. Franc. filia 232	von Andertenne <i>Ludolf et Volkmer.</i> 558
Adelbertus Marchio Brandenb. XXVI	ab Andlern <i>Fr. Frid.</i> 58
Adelbero Treuir. Archiep. XXVII	Andreas Asloënsis episc. 480
Adlzreuter <i>Iohan.</i> 84	Anglo-Saxonica scriptura. 156. 183
Adonis archiep. Treuir martyrologium. 69	Anni incarnationis quando in publ. docu- mentis adhiberi coepti. 225. 249. 316. 320.
Aduocati ecclesiarum. 340. 365	347
Subaduocati tempore Ludou. Pii ignoti. ib.	Anni Caroli M. et Ludou. Pii in dipl. Pon- tificiis. 320
Aebbtlin <i>Georg.</i> 54	Anni regni et imperii olim ab imp. separ- ratim numerati. 360. sq.
Aeneas Syluius. 79	Annorum Caroli M. et Ottonis M. nume- randi ratio. 260
Aenopetrans Westphalus. 30	Annulus signum traditionis olim. XXVI
Alapae inflictæ poena. 469	Anonymi Hungaria diplomatica. 82
Albertus, dux Brunsvic. 496	- - libellus; Syntagmata dictandi. 349
Alberti itidem ducis Brunsv. Lehenbrief. 538	- - de litteris & lingua Getarum. 176
S. Aldegundis Testamentum supposititium. 306	Ansegisi codex vetustiss. Capitularium. 398
Aldrete <i>Bernard.</i> 176	Anshelmus Hanelberg. episc. XXVII
S. Alexander de eius miraculis codex. XLVI	Apertura castri Vreden episc. & Capitulo Hildesheim. debita. 508
Alexander dux Albaniae contra Jacob. III. R. Scotiae rebellat. 375	Apocriarii officium apud Francos. 201. sq.
Alegambe <i>Philippus.</i> 73	Appellatio an coram Notario interponi possit? 219
de Alisleue <i>Harawic. & Richardus.</i> 195	Aquila biceps imperatorum. 336
Allatius <i>Leo.</i> 5. 158. 172. 173	Aquisgranensis vrbis diploma. 42
Alpais Pipini Heristalli concubina. 205	Archicapellani apud Francos officium. 201.
Alphabetum Gothicum. 177	244. 343. Archicancellarii dignitate functus est. 205
- - Adamicum. IV	Archium vide <i>Tabularium.</i>
Altaris dotatio in eccles. Hamel. 579	Argelatus <i>Paulus.</i> 121
van Alten <i>Dideric.</i> 575	
- - <i>Tonnic.</i> 597	

Argentoratensium privilegia ratione diplomatum veterum.	396	Baudis <i>Gottfr. Leonhard.</i>	XLII. 21. 22
d'Argentre <i>Bertrand.</i>	123	Baumgarten <i>Sigism. Iacob.</i>	7
Aristophanes Byzantius.	180	Becmann <i>Ioh. Christoph.</i>	92
Arndt <i>Ioh. Gottfried.</i>	123	Beda.	161
Arnd abbas monasterii Locken.	582	Behrens <i>Conr. Barth.</i>	109
de Arnestein <i>Walterus.</i>	195	Beier <i>Adrian.</i>	XII
Arnpeckhius <i>Vitus.</i>	84	Becka <i>Iohannes.</i>	114
Afcianus <i>Dorotheus.</i>	XLII	Belius <i>Matth.</i>	83
de Astefatis <i>Ioh. Andr.</i>	118	- - <i>Carol. Andr.</i>	ib.
Athallheit, coniux Ottonis M.	255	Benoit.	122
de Atramento scriptorio.	12. 17c	Beregifus abbas Andaginenfis.	163
- - Hebraeorum.	12	Von den Berge <i>Segebände.</i>	575
Auberi <i>Louis.</i>	112	Berger <i>Io. Guil.</i>	7
Auemann.	107	Bernardus <i>Eduard.</i>	10
Auentinus <i>Ioh.</i>	84. sq.	- - <i>Humanae ep.</i>	480
Augustinus Florentin.	161	- - <i>Perusinus episc.</i>	ib.
Augusti titulus interdum regi Romanorum datus.	355	- - <i>Iacob.</i>	14
S. Aureliani regula.	189	Berno Hildesheim. episc.	196
Auftriaca privilegia ab imp. Rom. concessa.	43	Bertharius Maior Domus.	295. 297
Ayrer <i>Ge. Henr.</i>	130	von Bertensleue <i>Gunther.</i>	516
Ayrmann <i>Christoph. Frid.</i>	66	von Beruelde <i>Iohann.</i>	551
Azeuedo <i>Petr. Gonzalez.</i>	125	Besly <i>Jean.</i>	122
B.		Befoldus <i>Christoph.</i>	33. 37. 104
Baertius <i>Fr.</i>	69	Beslin <i>Guil.</i>	124
Balbinus <i>Bohuslaus.</i>	83	de Bethlen <i>Wolfgang.</i>	83
Baldericus Nouiomens. ep.	114. 302. 305	le Beuf.	123
Balduinus Archiep. Treuirensis.	398	Beyschlag. <i>Frid. Iacob.</i>	57
Balthasar Marchio Misnens.	578	Biancolini <i>Giam. Battista.</i>	121
Baluzius <i>Stephan.</i>	31. 35. 61. 123. 124	Bibliotheca regia Hanouerana.	V
Bandurius <i>Anselm.</i>	189	- - <i>Heidelbergensis.</i>	5
Barbam nunc Carolus M. aluerit?	261	- - <i>Marquardi Gudii.</i>	XLII
Barbeyrac.	58	Bidenbach <i>Guil.</i>	34. 104
de Barchufen <i>Meisfrid.</i>	555	Biffius <i>Hieron.</i>	119
de Bardelene <i>Iohan.</i>	545	Bignonius.	6
Baringius <i>Dan. Eberh.</i>	100. 185	Bilderbeck <i>Chr. Laur.</i>	130
- - <i>Nicol.</i>	189	von Bircken <i>Sigmund.</i>	82
Baronius <i>Caesar.</i>	70. 231	L. B. de Birendorff.	82
de Bartensleuen <i>Gunther.</i>	506	Bizarus <i>Petrus.</i>	121
Barthius <i>Caspar</i>	6	de Blankenburch <i>Gygas.</i>	487
Bartholinus <i>Thomas.</i>	178	Blondellus <i>David.</i>	21. 123
Bassompierre <i>Francisc.</i>	113	Blumius <i>Henr. Christ.</i>	130
		Bodenwerderensis ciuitatis Statuta.	477
		Boeclerus <i>Io. Henr.</i>	41. 79. 106. 130
		Boehmer <i>Iustus Henning.</i>	21. 24. 56. 119. 130
		Boeli.	

I N D E X.

Boehmer <i>Georg. Ludou.</i>	131	Bullae aureae quorundam Imp.	335
du Bois <i>Gerard.</i>	122	- - plumbeae episcoporum.	ib.
Bock <i>Tymme.</i>	525	Bullis non utebantur reges Romanorum.	358
- - <i>Ernest.</i>	ib.	Bünemann <i>Aug. Rud. Ies.</i>	131
- - <i>Sigfried.</i>	524	Burchardus Burggravius Magdeb.	195
de Bokenau <i>Bertoldus.</i>	517	- - Comes Mansuelt.	485
de Bolenhusen <i>Esculus et Ludger.</i>	555	- - Argentin. episc.	XXVII
Bollandus <i>Iob.</i>	69	Burekhard <i>Jacob.</i>	10
de Boltzen <i>Wilken.</i>	571	Burgemeister <i>Io. Steph.</i>	108
Bonet <i>Iuan Pablo.</i>	XLIII	Burglehen pecuniarium feudum.	555
Bonfinius <i>Anton.</i>	83	Butkens <i>Christoph.</i>	114
Bonifacius <i>Balth.</i>	53	notatur ob falsa diplomata.	XXIX
Borchimius <i>Vincent.</i>	161	Bütnerus <i>Iob. Henr.</i>	XXXVIII
Borcholten <i>Iohannes.</i>	26	Buxtorfii <i>Iob.</i> abbreviaturae Hebr.	XLIV
de Bordesle <i>Eckehardus.</i>	555	Bzouius <i>Abrab.</i>	70
a Bosco <i>Iob.</i>	61		
Boschius <i>Petrus.</i>	69	C.	
Bouchet <i>Jean.</i>	122	C. cur in diplomatum initio reperiatur?	186. sqq.
Bousquet <i>Marc. Mich.</i>	68	CC. in nummo quodam Augusti quid significet?	191
Bouteroe.	157	Cabilonense Concilium.	315
Boxhornius a quibusdam studiosis indigne tractatus.	7	Caligulae LL. quomodo fuerint scriptae?	159
Brenneifen <i>Enno Rudolph.</i>	105	Calles <i>P. Sigismund.</i>	91
Breunouienſis monasterii historia.	78	Calmet <i>Augustin.</i>	105. 119
Breithaupt <i>Christ.</i>	XI	Caluörus <i>Caspar.</i>	45
Bremensis moneta.	555	Cameracensis charta Dagoberto adscripta.	292. sq.
Bring <i>Suen.</i>	9	Campanella <i>Thomas.</i>	113
Briffonius <i>Barnab.</i>	23	Campidunense diploma.	38
de Brochusen <i>Iohan.</i>	522	de Camps <i>François.</i>	14
de Brockenſtede <i>Iohann.</i>	487	Cancellarii apud Francos officium.	201. sq.
Brofius <i>Iob. Thomas.</i>	86	Canepanus <i>Petr. Maria.</i>	12. 170
Browerus <i>Christoph.</i>	27. 73. 75. 397	Capitularium quid?	190
de Brunſrode <i>Hermen et Ian.</i>	492	Capitulares litterae.	ib.
de Bruninchufen <i>Iohan.</i>	556	Carmelitarum Ordo num ab Elia ortus fuerit?	69
Brunquell de pictura famosa	615	Carnifex i. e. lanio.	478
Bruschius <i>Caspar.</i>	37. 38	Carolus M. num auctor monogrammatum?	23
de Bucka <i>Iohan.</i>	557	Eiusdem diplomata ccel. Osnabrugensi data.	248
Buchner <i>Io. Godofr.</i>	106	Eiusd. privilegium monasterio S. Maximi datum.	257
Buder <i>Chr. Gottl.</i> 20. 64. 74. 84. 85. 131. 142		Num	
Badens <i>Guilchm.</i>	93		
Ballarium magnum Rom.	67		
Eius continuatio.	68		
Eius refutatio.	ib.		
Bullae Pontificum Rom. vnde dictae.	319		

I N D E X.

Num barbam aluerit?	262	Clodomiri regis Franc. diploma spurium.	
Carolina scriptura.	157		315
Caroli Crassi dipl. de expeditione Rom.	40	Cluverius <i>Iob.</i>	101
Caroli IV. Imp. monogrammata.	274	Coccius <i>Iodoc.</i>	39. 287
S. Carolus archiep. Mediolanenf.	119	de Coccej; <i>Henric.</i>	132
Carpentier <i>D. P.</i>	11	Codex antiquus poëtae Germ.	XXXIII
le Carpentier <i>Iohan.</i>	298	Codex Biblior. Hebr. Heidelbergensis.	5
Carpzou <i>Io. Benedict.</i>	90. 91	- - Noui Testamenti Ratisponae.	5
Casanata Cardinalis.	162	- - Biblior. Erfurtenfis.	5
Casaubonus <i>Isaac.</i>	9. 70	- - Biblior. Graecus Alexandrinus.	XXXVI
Casaubonus <i>Mericus.</i>	183		sq.
Casley <i>David.</i>	XXXVI	- - Euangeliorum Vlphilae.	XXXVII. 158
Castaldi <i>Pamphil.</i> an typographicae artis inventor?	VII	- - Psalmorum notis Tironis scriptus.	160
Catel <i>Guillome.</i>	122	- - S. Hilarii.	159
Catharina Magni, duc. Brunsv. vxor.	575. sq.	- - S. Hieronymi et Gennadii.	162
Chartae ex pannis antiquitas.	170	- - Gregorii Turonensis.	ib.
Eius vsus in diplomatibus rarus.	337	- - Plinii epistolarum.	163
Chartophylaces.	II	- - Precum Caroli Calui.	165
Chartularii qui fuerint?	200	- - Dioscoridis.	180
Chemnitius <i>Martinus.</i>	102	- - Martyrologii Hieronymiani.	254
Cherubini fratres.	67	- - LL. antiquarum Gothae.	191
du Chefne <i>Andr.</i>	61. 122. 123	- - Ansegisi vetustissim. Capitularium.	398
Chevalier <i>Andr.</i>	XLIX. 68	Codices aureis vel argenteis litteris scripti.	
Chiffletius <i>Iulius.</i>	112		171
Chiffletius <i>Iob. Iacob.</i>	124	- - antiquissimi litteris rotundis scripti.	173
Childeperti R. Franc. diploma suppositium.	313	Codicum veterum compactura.	184
Chilpericus rex Fr. litteras quasdam alphabeto adlit.	160	- - aestimatio.	ib.
Eius diplomata quaedam spuria.	314	le Cointe <i>Carolus.</i>	27. 35
Chladenius <i>Ernest. Martin.</i>	131	Colbergensia diplomata.	88
Chlodonei M. diplomata supposititia.	311	Colleti <i>Nicol.</i>	68
- - Iun. diploma San-Dionys. suspectum.	315	Colonienfis archiep. per Italiam archicancellarius.	344
Chlotarii III. diploma Corbeienfe spurium.	ib.	Idein archicancellar. ecclesiae Rom.	ib.
Choppinus <i>Renatus.</i>	132	Coluenerius <i>Georg.</i>	305
Christinon in diplomatibus quid sit?	187	Columnae cum alphabeto Adami Romae.	IV
Christ <i>Iob. Frid.</i>	22	Commachio, la souveraineté temporelle du Siege Apostolique sur elle.	118
Chorier <i>Nicol.</i>	122	Comes Henricus de Blankenborg.	487
Ciceronis Officiorum vetus editio.	VI	- - Wernerus de Bathen.	XXVII
Cisterciensium coenobiorum exemtio.	32	- - Henricus de Cazzenellenbogen.	ib.
Claudius imp. nouarum litterarum inventor.	159	- - Christianus de Delmenhorst.	607
		- - Otto de Enerstein.	493
		- - Hermannus	553
		Comes	

I N D E X.

Comes Ludouicus	610	Eius dipl. Corbeiensi monasterio datum.	XXV
Comites Henric. et Otto de Anhalt.	578		
Comites Ludolph. et Henricus de Halremunt.	545	Conradus, marchio Misnens. monasterii in monte Sereno fundator.	193
- - Wulbrant, Otto, Gherhard et Bodefratr.	546	Conradi, archiep. Mogunt. dipl. Henel-densi ecclesiae datum.	195
- - Otto Canonicus Hildesh.	512	Numerat annos sui exilii.	196
Comes Otto Holfato-Schaumburgicus.	532	Conradus, dux Zeringiae.	XXVII
- - Ericus.	542	Conradus, marchio de Witin.	ibid.
- - Adolphus.	544. 548	Conradi Halberstad. Chronographia Pontif.	XLVII
- - Otto.	578	Conradus Philosophus.	85
- - Ernestus de Honstein.	612	Conradi <i>Franc. Carol.</i>	132. 560
- - Vothelricus de Horninga.	XXVII	Conring <i>Hermann.</i>	31. 35. 37. 95. 100. 132
- - Henricus de Hoya.	553	Constantinus M. indictiones introduxit.	225
- - Vthelricus de Lentzenburch.	XXVII	Constantini papae epistola supposititia.	XXVII. 321
- - Gebhardus de Mansfeld.	578	Cornerus <i>Hermann.</i>	33
- - Theodoricus de Montbeliard.	XXVII	Corfini <i>Eduard.</i>	XLIII. 12
Comes Henricus de Regenstein.	485	Coustant <i>Petrus.</i>	14
- - Albertus.	ibid.	Cramer <i>Ioh. Georg.</i>	132
- - alter Albertus.	491	Crenius s. Crusius <i>Thomas Theod.</i>	8 sq.
- - Bernhardus.	490 sq.	de la Croze <i>Mathurin. Veiziere.</i>	16. 17. 119
- - Gunterus et Siffridus.	491	Crusius <i>I. A.</i>	31
- - Olricus	486	Crusius <i>Martin.</i>	37. 38. 103
- - alius Olricus.	492. 494	Crux ab initio diplomatum iubetur adponi.	187
Comes Christianus de Rodenburg.	196	Crux in dipl. antiquis.	XL
- - Mauritius de Spielberg.	569	Cunegunde, coniux Conradi I. regis Germ.	386
- - Fridericus et Simon fratres.	592	Cuno <i>Sigism. Andr.</i>	97
- - Philippus.	612	Cuperus <i>Guil.</i>	69
- - Ludouicus de Thuringia.	XXVII	Cyfrae Arabicae Sec. VII. in Europa igno-tae.	299
Comes Henricus de Waldeck.	522	Quo tempore innotuerint.	332
- - Franciscus.	561	Cyprianus <i>Ernest. Salom.</i>	XL. 78
- - Conradus de Welepe.	553 sq.	Cyryllus Lucaris Patriarcha CPol.	XXXVI
- - Burchardus.	555	Czecherod <i>Pessina de.</i>	83
- - Hermannus de Winzenburch.	XXVI		
- - Ludolfus de Wunstorpe.	557	D.	
- - alius Ludolfus.	567	Dagoberti regis Franc. diploma monaste-rio S. Maximini Treuiris datum.	206.
- - Iulius.	569		239. 243
- - alius Iulius.	532		Aliud
Comites Sacri Palatii.	213		
Conradus I. R. Germ. eius diplomatum ca-talogus.	382		
Conradi II. imp. monogrammata.	271		
Conradus III. imperatorem interdum sic vocat.	354		
<i>Baring. Clav. Dipl.</i>			

I N D E X.

Aliud eiusdem Horreenfi monasterio.	231.	Diterici archiep. Moguntini litterae inue-	
	245. 282	suturae.	528
Aliud Argentinensi ecclesiae.	237	Dithmar <i>Iust. Christ.</i>	108
Aliud eiusd. Lupoduno datum fictitium		De Dituorde <i>Bernard.</i>	487
	290	De doctis impostoribus Struuii diss.	5
Alia duo eiusd. Lobienfi coenobio et cui-		Dodsworth <i>Rogerus.</i>	125
dam Cameracensi data fictitia.	292 sqq.	Dolp <i>Dan. Iherhard.</i>	110. 142
Aliud quod S. Amandi monasterio datum		Domelier <i>Iob. Gabr.</i>	99
dicitur.	300	Domestici Imp. Rom.	201
Von den Damine <i>Albert.</i>	517	Donatio Constantini M. fictitia.	231
Daniel a Virgine Maria.	69	Donius <i>Iob. Baptista.</i>	XXXV
Datum et Actum, in diplomatibus veteribus		Von Donope <i>Henr. et Bruno.</i>	543
distinguntur.	348	Donum propter nuptias.	497
Dausquius <i>Claudius.</i>	10	Doubletius.	320
Dedo Comes.	194	Von Dotzem <i>Ernest.</i>	493
De Desholte <i>Rodolfus.</i>	554	Dreyer <i>Frid.</i>	67. 88
Dei Gratia titulus a Comitibus vsurpatus.		Dreyhaupt <i>Iob. Christoph.</i>	87
	485. 488. 89. 490	Drümel <i>Iob. Henric.</i>	108
- - a Praeposito Capituli Hildesh.	506	Ducatus Brandenburgicus.	41
- - a Capitulari huius ecclesiae.	511	Duces olim plures sine ducatu.	296
- - ab integro Capitulo.	511. 12. 15	Duella inter ciues prohibita.	477
De Dilbere <i>Cono.</i>	556	Duellius <i>Raymund.</i>	XXXII. 63. 80
Sandionysiani monasterii diplomata su-		Dugdales <i>Guil.</i>	125
specta.	318	De Duncherthen <i>Henric.</i>	556
Diplomata Treuirensia.	27. 239	Dunod <i>F. I.</i>	122
- - Bremensia.	30	Durandus <i>Ursinus.</i>	60
- - de ducatu Wirtzburgenfi.	39		
Diplomata vicaria quaenam sic dicantur?		E.	
	277 sq.	Eberhardus Merseburg. episc.	196
Eorum auctoritas secundum Wilthe-		Ecclesiarum bona iure diuino immunia.	318
mium.	278	Ab Ecclesia <i>Francisc. Augustin.</i>	120
a Papebrochio tamen reiecta.	281	Echard <i>Iob.</i>	72
Diplomataria quando primum confecta?		Eckhardus <i>Christ. Henr.</i>	18. 24. 132
	393	Eccard <i>Iob. Georg. V.</i> 27. 28. 31. 46. 74.	
Eorum synonyma.	394		82. 89. 93. 129. 191
Diplomatariuin Comitum de Isenburg.	395	Eckhard <i>M. Tobias.</i>	53
- - Argentoratense.	396	Eckstorm <i>Henric.</i>	97
- - Treuirensis.	397 sq.	Eduardus I. rex Angliae Scotiam sibi sub-	
Diplomatatum falsorum vndecimum saecul.		iicit.	372
ferax.	301. 364. 406	Eduardus IV. contra Iacob. III. R. Sco-	
Causae ob quas confecta.	XXX. 406	tiae foedus init.	375
Diptychon monasterii S. Maximini.	255	Edzardus <i>Sebast.</i>	125
Distinctionis signa in antiq. codd.	165 sq.	Egwinus episc. Wigorniensis.	321. 323
		Ein-	

I N D E X.

Einsidelenſis monaſterii annales.	112		
Eiſenhard <i>Iohannes</i> .	XL. 20	Faber <i>Ludou. Cantarell.</i>	40. 133
Ekkehardus iunior.	190	Faber <i>Antonius.</i>	120
de Elhne <i>Albert Baſſides.</i>	518	Fabricius <i>Ioh. Albert.</i>	59
Elſlob <i>Elifabeth.</i>	XXXVI. 15	Falcke <i>I. F.</i>	51. 76
Elteſten <i>Frid. Gottfr.</i>	91	Falcke <i>Ioh. Philip. Conrad.</i>	133
Emminghaus <i>Thcod. Georg.</i>	88. 132	Falckenſtein <i>Io. Henric. XXV. 62. 74. 91.</i>	111
Emmius <i>Ubbo.</i>	33. 105	Ioh. Fauſt typographus.	VII
Der Stadt Enchufen Handueſten.	115	Num artem impreſſoriam ab Italo accep- rit?	ibid.
Encauſto Ferdinandus III. Imp. in ſubſcri- ptionibus uſus adhuc.	342	Pro mago Pariſius habitus.	VIII
Engau <i>Io. Rud.</i>	139	Doctor Fauſt magus.	IX
Engelbrecht <i>Herm. Heur.</i>	127. 132	Fauſt <i>I. G.</i>	144
Engelbrecht <i>Ioh. Brand.</i>	132	Feldenus.	227
de Enkeſſem <i>Thidericus.</i>	555	Felibien <i>Michael.</i>	122
Epistolae obſcur. virorum quem in ſinem ſcriptae?	XLV	Ferrerius <i>Ioh. Steph.</i>	72
Epternacenſis coenobii diploma.	277	Ferto argenteus.	193
Fictitium eſſe monſtratur.	287 ſq.	Fincke <i>Io. Paul.</i>	20
Equitum S. Mauricii et S. Lazari priuile- gia.	120	Fiorentini <i>Franc. Maria.</i>	117
Erath <i>Anton. Vhric.</i>	95	Fiſen <i>Bartholom.</i>	75
Erbmannlehen formula. 494. 529. 534. 535. 536. 561		Fleiſcher <i>Tobias.</i>	V
Erfurtenſis coenobii S. Petri diploma.	39	Floercke <i>Io. Ernest.</i>	7
Ericus dux Saxo Lauenb.	578	Foedus inter Carolum VII. R. Galliae et Duces Saxon.	44
Erneſti II. ducis Brunſuic. diploma.	193	Fontana <i>Vinc. Maria.</i>	71
Erneſti, filii Alberti, ducis Brunſu. dipl.	498	Fontanini <i>Iuſtus.</i>	4. 13. 118. 119
Erneſti, epiſc. Hildesheim. litterae inueſtit. 533		Foppe <i>Io. Franciſc.</i>	59. 114
Errorum in libris cauſae abbreviaciones.	XII	Formula: Nos Dei Gratia.	22. 338
Erythraeus <i>Ian. Nicol.</i>	70	Formulae initiales veterum dipl. 247. 337. 363	
Eſtor <i>Ioh. Georg.</i>	103. 107. 132	Fontaine <i>Andr.</i>	XXXV
Etruſcarum antiq. fragmenta C. Inghi- rami.	5	Francke <i>Heur. Gottlieb.</i>	56
de Etzelendorpe <i>Marquard et Hermann.</i>	520	Franck <i>David.</i>	102
- - <i>Henricus.</i>	ibid.	Francus <i>Anton.</i>	72
Euagrius celerrime ſcribit.	159	Franco-Gallica ſcriptura.	161. 182
De Euerſtein <i>Otto.</i>	513	Francorum litterae antiquitus Graecae.	184
Eueſhamenſis monaſterii diplomata. 320 ſqq.		Freherus <i>Marquard.</i>	85
		du Freſne <i>Carolus.</i>	XLII
		du Freſnoy.	69
		Frentzel <i>Sal. Gottl.</i>	90
		Fricke <i>Heur. Auguſt.</i>	123
		Fridericus dux Sueuiac.	XXVII
		K k k k 2	Fride-

I N D E X.

Fridericus Magdeburg. archiep.	193	Gerdes <i>Georg. Gustau.</i>	101
Fridericus Austr. cum Ludouico Bau. in confortio imperii fuit.	356	Germanicarum litterarum antiquitas.	330
Fridericus Ceruiens. episc.	480	Germanorum lingua antiquissima.	183
Fridericus Strenuus Marchio Misn.	578	Germon <i>Barthol.</i>	4. 13. 14. 399
Fridericus iun. dux Brunsvic.	580	Gerfon.	161
Friderici I. imp. monogramma.	273	de Gethele <i>Thidericus.</i>	487
Friderici III. imp. priuilegium ecelesiae Treuirensi datum.	397	Gewoldus <i>Christoph.</i>	73. 80
Friderici <i>P. Petrus.</i>	40	Ghulingius <i>Iob. Frider.</i>	7
Friefen <i>Laurent.</i>	74	de Gifinrothe <i>Albertus.</i>	194
Frisiae Orientalis diplomata.	33	Glafey <i>Adam Frid.</i>	24. 66. 83
Fritschius <i>Abafuer.</i>	105	Glastoniensis monasterii chartarum cen- sura.	320 sq. 323. sq.
Fugger <i>Ioh. Iacob.</i>	82	Gleichenfium comitum diploma.	42
Fulcuinus abbas Lobienfis.	294	Gleichmann <i>Io. Zach.</i>	24
Fuldensis abbatiae exemptio in dubium vo- cata.	45	Gleichenstein <i>Hans Bafil.</i>	78. 89
Furmerius <i>Bernard.</i>	28. 33	Gleim.	144
Furftenbergius <i>Ferdinand.</i>	27. 31. 35. 75.	Glifmuoda Conradi I. regis Germ. mater.	383
G.		Goblerus <i>Iustinus.</i>	351
Gallica scriptura uetus.	157	de Goddenstede <i>Ian.</i>	514
Gallorum lingua Romana quondam.	184	- - <i>Berthold.</i>	ibid.
Gallonius <i>Anton.</i>	14	Godefroi <i>Theodor.</i>	124
Gardolphus Halberftad. ep.	196	de Godentiis.	72
de Gastel <i>Christ.</i>	133	Godofredus <i>Dionys.</i>	124
Gatterer <i>M. Ioh. Christoph.</i>	72	de Goebel <i>Ioh. Wilh.</i>	17. 56. 96. 133. 144.
Gatti <i>M. Anton.</i>	14. 400		197
Gattula <i>Erafm.</i>	118	Goetten <i>Gabr. Wilh.</i>	71
Gebauer <i>Ge. Christ.</i>	40. 81. 133	Goldastus <i>Melchior.</i>	30. 42. 58. 79. 83
Gebhard dominus de Querfurt.	578	Gori <i>Anton. Francisc.</i>	XXXV. 6
Gebhard <i>Iul. Iust.</i>	95	Gothica lingua et litterae.	XLIX. 176
Gebhard <i>I. L.</i>	99	Gothica scriptura.	156
Geisler <i>Frid.</i>	22	Gottfried von Bessel abbas Gotwic.	7. 23.
Geisler <i>Eliar.</i>	7		24. 403
Gelenius <i>Aegid.</i>	62. 72	Grammius <i>Ioh.</i>	142
Gelehrter Bauer.	172	Grashouius <i>Beniam. Christ.</i>	III. 134
A. Gellii iudicium de Probi libello de not. Rom.	200	Graeca pronuntiatio quando fuerit cor- rupta ?	181
Genschius <i>Christoph.</i>	XI	Grebner <i>Leonard.</i>	15
Genebrardus.	157	Gregorii M. Papae monachatus dubius.	14
Georgi <i>Iac. Frid.</i>	21. 107	Gregorii II. priuilegium abbati S. Maximi- ni datum fictitiu.	303
Georgifch <i>Petrus.</i>	19	Gregorii VII. dipl. litteris Longob. scri- ptum.	161
Georgius <i>Dominicus.</i>	22. 189		Grego-

I N D E X.

Grègorius Turonensis.	189	Hahnus <i>Sim. Frid.</i> VI. 5. 44. 63117.	134.
Gretser <i>Jacob.</i>	62. 74		189
Gribner <i>Mich. Henr.</i>	24	de Halremunt <i>Otto</i> vid. Comes de Halre-	
Grimoaldus Maior Domus.	252. 285	munt.	
von Grone <i>Ghunzel.</i>	492	Halthausus <i>Christ. Gottl.</i>	21. 25
- - <i>Hans.</i>	528	Hamconius <i>Martin.</i>	33
- - <i>alius Guntzel.</i>	529	Hamelenfis moneta.	579
Gronowe oppidum.	502. 504	Hamon <i>Petrus.</i>	156. 172. 174
Gropp <i>Ignatius.</i>	75	Hanouerana moneta.	527. 545. 548. 566
Groschen mathier.	614	Hanselmann <i>Christ. Ernst.</i>	107
Groschius <i>Georg.</i>	78	Hansitz <i>Marcus.</i>	72
Grosser <i>Samuel.</i>	90	Hanthaler <i>Chrysofom.</i>	82
Grotius <i>Hugo.</i>	6	Harboldeffen <i>Iohann.</i>	540
In carcere detentus.	112	Harduinus <i>Iohannes.</i>	16. 68
Gruber <i>Io. Daniel.</i>	VI. 57. 93. 129. 134	Von der Hardt. <i>Rich.</i>	21. 127
Grupen <i>Christ. Vlric.</i>	9. 24. 94. 107. 134	de Hardenberg <i>Thidericus.</i>	517
Grueterus <i>Ianus.</i>	161	- - <i>Burchardus.</i>	522
Gryphiander <i>Iohan.</i>	30. 33	Harenbergius <i>Ioh. Christoph.</i>	47. 76. 97.
Guariant <i>I. C.</i>	129		143. 191
Gudenus <i>Io. Maurit.</i>	40	Hartmannus <i>Christoph.</i>	78. 112
Gudenus <i>Val. Ferdin.</i>	63. 98. 134	Hartmannus <i>Io. Zachar.</i>	101. 134
Guesnay <i>I. B.</i>	122	de Hauerfworde <i>Arnold.</i>	495. 522
Guichenon <i>Samuel.</i>	61. 120. 122	- - <i>Florinus.</i>	497
Notatur.	201	Hechtius <i>Godefried.</i>	185
Guigo.	72	Heda <i>Wilhelm.</i>	114
Guilandinus <i>Melchior.</i>	9	Heiderus <i>Daniel.</i>	33. 34
Guillmannus <i>Francisc.</i>	36. 78. 80. 81. 111	Heiliger <i>E. A.</i>	53. 134
Gundling <i>Nic. Hieronym.</i>	73. 134	Heineccius <i>Ioh. Gottlieb.</i>	63. 79. 105. 134
Gundling <i>Io. Paul.</i>	87	Heineccius <i>Ioh. Michael.</i>	II. XXXV. 23.
Guntraanni R. Franc. diploma suppositi-	315		110
tium.		Helizachar archicapell. sub Ludouico Pio.	250
Ioh. Gутtenberg primus typographus.	VII		10
H.		Helmontius <i>Franc. Mercur.</i>	61. 75
de Haddenhusen <i>Hermann.</i>	554	Heluichius <i>Georg.</i>	7
Haeuecker <i>Io. Henr.</i>	86	Helluigijs <i>Ioack. Andr.</i>	555
Hagelgans <i>Io. Tob.</i>	22	de Hemensfulen <i>Achilles.</i>	126
Hagelgans <i>Ioh. Georg.</i>	104	Hemmingus.	101
de Hagen <i>Wafmodus.</i>	495. 497	Hempel <i>Christ. Frid.</i>	534
- - <i>Henricus.</i>	497	Henningi episc. Hildesh. litterae inuesti-	
- - <i>Henric. et Arnold.</i>	498	turae.	XLVIII
- - <i>Ioh. Ernest. Georg. et Henric. fratres.</i>	499	Henrici Aucupis diploma donation. Ma-	
	117	thildi coniugi factae.	Inter imperatores non numeratur ab Italis.
Hagenbuch <i>Ioh. Caspar.</i>			355
		Kk kk 3	Frites-

I N D E X.

Friteslariae coronatus.	387	Heumannus <i>Iob.</i>	L. 18. 135
Eius dipl. abbati Herfchfeldensi datum.	51	Heumannus <i>Christ. Aug.</i>	22. 151
Henrici II. Imp. monogrammata.	271	Heydenreich <i>L. W. Henric.</i>	106. 134
Henrici III. et IV. monogrammata.	272	Hickefius <i>Georgius.</i>	XXXV. 4. 15. 183
Henrici V. monogrammata.	273	Hildesheimensis moneta.	503. 504. 509
Henricus VI. imp. IV. dicitur in dipl. Conradi archiep. Moguntini.	196	Hoffmann <i>Iob. Guil.</i>	15. 65 82
Henrici VII. diploma praeposito Hildesh. datum.	47	Hoffmann <i>Chr. Godofr.</i>	46. 66. 90. 101
Henricus Mirabilis Dux Brunsvic.	77	Hoffmann <i>Iob. Henric.</i>	XIII. 62
Henricus Niger Dux Bauariae.	21	Holmius <i>Petrus.</i>	8
Henricus Hassiae Landgr. primus Germanicam linguam in dipl. adhibuit.	328	de Holte <i>Wilkinus.</i>	544
Henrici Ducis Brunsv. Lehenbrieffe.	499 539	Holtzgraueschaft.	514
Henrici, Ernesti et Alberti Duc. Brunsv. Verfetz-Brief.	537	Holtzschauer <i>Carol. Sigism. Elias.</i>	110
Henricus Iulius Dux Brunsv. et ep. Halberstad.	562	de Homburch <i>Henric.</i>	477
Henricus abbas Corbeiensis.	494	- - <i>Iohann pater, Henric. Conrad. et Bodo filii.</i>	609 sq.
Henricus abbas S. Albani.	196	- - <i>Hermannus.</i>	610
Henricus Leodiensis episc.	XXVII	Homicidii poena.	477
Henricus Hildesheimenf. ep.	500. 502	ab Honlege <i>Iob.</i>	575
Henricus dominus de Homburg.	579	ab Hontheim <i>Iob. Nicol.</i>	73
Henricus Comes de Regenstein.	485	Höpingk <i>Theodor.</i>	24
Henriquez <i>Chrysofom.</i>	71	ab Horning <i>Ludovic.</i>	43
Henschenius <i>Godefried.</i>	15. 41. 69	Horrense coenobium.	41
Henselerus <i>Ludovic.</i>	XXXII. 28	Illius diploma Dagobertinum.	231. 245. 253 sq.
Hensel <i>Zachar. Arnold.</i>	128	Fictitium esse monstratur a Papebrochio.	282 sqq.
Hepburnus <i>Iacob. Bonau.</i>	156. 172	Hortleder <i>Frider.</i>	80
L. B. de Herberstein <i>Sigismund.</i>	129	de Hoyem <i>Wilkinus.</i>	485
Hereditatis intra annum et diem praescriptio.	478	- - <i>Betemannus.</i>	489
Hergott <i>Marquard.</i>	81	- - <i>Henricus.</i>	491
Heriueus Cancellarius Dagoberti I.	244	Hueber <i>Philippus.</i>	XXVII. 82
Hermannus Marchio de Baden. XXVII.	368	Huetius <i>Petr. Daniel.</i>	6. 123
Hermannus Palat. Comes.	XXVII	Hugo <i>Hermann.</i>	8
Hermannus fil. Adalberti March. Brand. ibid.		Hugo <i>Carol. Ludou.</i>	61
Hederre <i>Robertus.</i>	555	S. Humbertus Maricolenfis abbatiae fundator.	280
Herfen <i>J. C.</i>	143	Hundius <i>Wiguleius.</i>	73. 85
Hertius <i>Io. Nicol.</i>	17. 32. 35. 135. 325	Huttenus <i>Vlricus</i> auctor epist. obscuror. viror.	XLV
Eius de Papebrochio iudicium.	325	Hydulphus dux.	296
Herttenstein <i>Lud. Barthol.</i>	37. 103	I.	
Heruordiensium monialium praebendae diurnae.	481	Iacobus III. rex Scotiae.	374 sqq.
Herwartus <i>Io. Georg.</i>	79	Iacobus I. archiep. Treuirensis.	397
		de Ialigni <i>Guillome.</i>	124
			Iani

I N D E X.

Iani <i>Io. Guil.</i>	135	S. Ioseph ab Arimathia.	323
Ianingius <i>Conrad.</i>	69	Iricus <i>Iob. Andr.</i>	120
Imhoffius.	74	Irmina Dagoberti filia.	231. 239 sq.
Immunitati bonorum eccles. serius pro-		Iselin <i>Iob. Rudolff.</i>	112
spectum.	318	l'Isle de France quare sic dicta?	314
Innichildis regina.	300	Iulii Caesaris dipl. pro Austria fictitium.	328
Imperatores Germ. ante coronationem Pa-		Iung <i>Carol. Ferdin.</i>	78
pae reges tantum dicti.	350	Iungius <i>Iob. Henric.</i>	100. 135
Hodie ante coronationem Germ. sic vo-		Iunius <i>Francisc.</i>	XXXVII. 158. 161
cantur.	ibid.	Iustinianus in Corpore Iur. describendo no-	
Ina rex occidentalium Saxonum.	323	tas scriptorum prohibuit.	200
Eius duae chartae spuriae in Actis SS.		Iustitiae i. e. regalia.	365
exstant.	ibid.	K.	
Indictionum auctor Constantinus M.	225	Kahle <i>Lud. Mart.</i>	99. 135
Indictiones quando in diplom. numeratae?		Kalendarum fratres.	500
	249. 348	- - Göttingae sibi census emunt.	587
A quo die illarum initium petendum?	348	Kappius.	XXIX
Quando eas Carolus M. in dipl. suis nu-		Kelch <i>Christian.</i>	129
merauerit?	226	Keller <i>P. Iacob.</i>	79
Indulgentiae ecclesiae in Bodenwerder con-		Keminada monasterium.	XXVI sq.
cellae.	480	Kempius <i>Cornelius.</i>	33
Inghiramus <i>Curtius.</i>	5	Kenredus Merciae rex.	321
Instrumenti Notarii requisita.	225	Kentwinus rex.	323
Inuestitura per birretum.	605	Kettner <i>Frid. Ernest.</i>	XIV. 61. 77
Ioannis <i>Georg. Christ.</i>	62. 85	Notatur ab auctore.	XIX
Ioachim <i>Io. Frid.</i> XXI. L. II. 18. 41.	135	Kippingius <i>Henric.</i>	XLI
St. Iobst monasterium.	67	Kirchmaier <i>Georg. Casp.</i>	22
Iohannis V. papae priuilegium ecclesiae		de Klettenberg.	143
S. Mariae Atrebat. datum fictitium.		Klockius <i>Caspar.</i>	32
	302. 305	Klumpsius.	21
Iohannes VIII. papa quo tempore fuerit in		Knauth <i>Io. Conrad.</i>	64
Gallia?	275	Knauth <i>Christian.</i>	92
Iohannis XIII. priuilegium quoddam su-		Knecht idem quod Vafallus.	498
spectum.	304	Kniegthen <i>Hermann. et Henric.</i> 544. 46. 47	
Iohannis R. Bohemiae diploma pro Do-		- - <i>Henr. Henning et Arnold.</i> 545 sqq.	
minicanis.	50	- - <i>Herman. Borckard. Ludolph. et Henr.</i>	
Iohannes episc. Mindensis.	554		524. 551
Iohannes Auelinus episc.	480	Königshouen <i>Iacob.</i>	36
Iohannes de Iohanne.	121	Kopp <i>Iob. Adam.</i>	108
Iohannae papissae fabula a Mart. Polono		Kotzebue <i>Christ. Ludou.</i>	98
prodita.	303	Krause <i>Iob. Gottl.</i>	7. 143. 380
Ioether <i>Christ. Gottl.</i>	99	Kressling <i>Henric.</i>	32. 101
Iolius <i>Cloudius.</i>	162	Kressius <i>Iob. Paul.</i>	96. 135
Iongelinus <i>Casp.</i>	71	Kron <i>Herm. Georg.</i>	136. 144
Ionghe <i>Bernh.</i>	115	Kuchen-	

I N D E X.

Kuchenbecker <i>Iob. Philip.</i>	103	Liberti a decurionatu olim exclusi.	215
Kulpisius <i>Iob. Georg.</i>	79	Librarii quinam olim dicti?	199
Kyriander <i>Wilhelm.</i>	27. 72. 397	Lichtenstein <i>Ioach. Theodor.</i>	96
L.		Linnaeus <i>Iob.</i>	136
Labbe <i>Philip.</i>	61. 311	Limpinsky <i>Gratian. Seuerin.</i>	128
Lackmann <i>Adam Henr.</i>	102	Lindauensis cœnobii diploma.	34. 340. 362. 406
Lambecius <i>Petrus.</i>	109. 144	Lindembrog <i>Erpenius.</i>	59
de Lampamiano <i>Vbertus.</i>	353	Lindner <i>M. Christian.</i>	9
Lamius <i>Iohannes.</i>	66	Lingua Latina olim in diplomat. tantum	
Landerici Parisior. episc. diploma.	319	adhibita.	328
Langemantel <i>David.</i>	110	Lingua Latina.	172
de Langhele <i>Thideric.</i>	487	- - Osca.	ibid.
Angel a Lantusa.	67	- - Cumana.	ibid.
Lascaris <i>Iob.</i>	181	Lipsius <i>Iustus.</i>	XLI. 174
Laterculus maior Imp. Rom.	201	Liptinae fiscus regius.	295
von Lathufen <i>Henric. Arnold. et Hartm.</i>	541. 46. 48	Synodus ibi habita.	ibid.
Lâuenstein <i>Ioach. Barward.</i>	75	Liquor aureus ab imp. in diplomatibus	
Lazzarini <i>Dominicus.</i>	14	interdum adhibitus.	337
Leges ab antiquissim. hominibus voce prae-		Litterae a quibus inuentae?	III. 155
conis publicatae.	370	Litterae unciales Romanorum.	158. 173
Legnich <i>Godofred.</i>	128	- - quadratae.	173
Lehmann <i>Christoph.</i>	40. 75	- - minutae.	159. 173
Lehnemann <i>Iob. Beniam.</i>	110	- - capitales.	190
Leibnitius <i>Godofr. Wilb. V. XLV. 15. 17.</i>		Lobineau <i>Gui Alexis</i>	123
	44. 58. 79. 93. 136	Lobienfis monast. charta spuria.	292
Eius de Baronii Annalibus iudicium.	70	Lochmann <i>Iob.</i>	XXXII. 11
Leich <i>Iob.</i>	VII	Loeber <i>M. Gotthilf Fridem.</i>	22
de Lenthe <i>Iohann.</i>	565	Loeffler <i>M. Simon Frid.</i>	V.
Lentz <i>Samuel.</i>	79. 87. 108. 144	de Lon <i>Theodoric. et Bernard.</i>	553
Leonis Papae priuileg. monasterio Horreenfi		S. Lois.	115
datum fictitium.	240 sq.	Longobardica scriptura.	156. 161. 177
Leonis archiep. Rauennac charta.	162	Lotharii I. imp. diploma.	262. sq.
S. Leodegarius Augustodun. episcop.	305	Eiusd. annos imperii numerandi ratio.	263
Leonard <i>Frid.</i>	59	Lotharingia quando hoc nomen fuerit for-	
de Lerbeke <i>Iob.</i>	545	tita.	296
Lesbia <i>Maria.</i>	XI	Louis de Sainte Therese.	69
Leslaeus <i>Iob.</i>	126	de Luca <i>Iohan.</i>	72
Leuber <i>Beniam.</i>	26. 326. 349	Lucentius <i>Iul Ambros.</i>	116
Leuckfeld <i>Iob. Georg.</i>	XXI. 86. 87. 97	Luchino <i>Benedetto.</i>	117
Io. de Leydis.	75	Ludewig <i>Iob. Petrus L. 4. 10. 12. 13. 24.</i>	
Leynstouen quid significet?	560	25. 27. 33. 35. 36. 41. 62. 74. 84. 136. 142	
Leyser <i>Polycarp.</i>	20. 23. 24. 45. 47. 99	Ludouici Pii diplomata.	11
Leyser <i>Augustin.</i>	99	Eiusd. diploma Paschali I. datum.	49
Ioh. Lezner.	76. 97	Eius-	

I N D E X.

Eiusd. monasterio Campidumensi datum.	363	Marini Papae decretum.	304
Ludovicus Comes Thuringiae.	XXVII	Marlot <i>Guilel.</i>	XXX. 123.
von Ludolph <i>Georg. Melch.</i>	107. 110. 136 397	Marinora Arundeliana.	V.
Lunig <i>Iob. Christ.</i>	59. 108	Marquardus <i>Iob.</i>	137
Lupus abbas Ferrariensis.	158. 173	Marrier <i>Martin.</i>	61
Mart. Lutherus iuris studiosus olim.	XXXVIII.	Marshami <i>Iohan.</i> sententia de antiq. diploma.	317
de Luttere <i>Cord.</i>	550	Martene <i>Edmund.</i>	60. 66. 71
- - <i>G. et C.</i>	556	Marus <i>Iob. Baptist.</i>	162
de Lyt <i>Heyno et Christian.</i>	520	Malconius <i>Iob. Iacob.</i>	56. 105. 117
M.		Masenius <i>Iacob.</i>	27. 41. 73
Mabillonius <i>Iob.</i>	4. 14. 31. 66. 71. 116. 155. 205. 1q. 399	Mastricht <i>Gerhard von.</i>	27
Maderus <i>Ioach. Iob.</i>	XXI. 39. 92	Matrimonii dispensatio inter Magnum Torq. Duc. Brunsvic et eius coniugem.	574
Madox <i>Thomas.</i>	125	Matthaei <i>Anton.</i>	33. 60. 115
Madrisco <i>Io. Franc.</i>	72	Maurer <i>Iob. Georg.</i>	107
Maffei <i>Scipio.</i>	XXXIV. 17. 121. 142	Maximilianns I. electum imp. se vocat.	350
Magdeb. ciuitatis diplomata.	26	Meibomius <i>Henric.</i>	24. 59. 87
Magerus <i>Martin.</i>	38. 137	Meichelbeck <i>Carolus.</i>	74
Magnus Torquatus dux Brunsvic. telonium Senatui Vlfenensi concedit.	418. 25. 28. 48. 457. 1q.	Meiern <i>Iob. Gottfried von</i>	12. 47. 137
- - Tutores filiis suis constituit.	575	Meinders <i>Herm. Adolph.</i>	31
Mathildis Ottonis M. filia, abbatissa Quedlinb.	255	Meisner <i>Michael.</i>	189
Maifestatis titulum num veteres imp. sibi ipsis dederint?	329	Meisner <i>M. Christ.</i>	90
Maichelius <i>Dan.</i>	VII. 16	Membranae purpureae.	171
Mainberg <i>Iob. Chilian.</i>	46	Menard.	124
Maiorennitatis terminus XX annis definitus.	576	Menckenius <i>Iob. Burchard</i>	XXXV. 8. 16. 65. 189
Malbrancus <i>Iacob.</i>	115	Menckenius <i>Otto Frid.</i>	8
Malmesburiensis.	323	Menestrier <i>Claudius.</i>	319
Mamelianus abbas S. Maximini.	243	Mercerus <i>Iofas.</i>	6
de Mandesle <i>Conrad et Lippold.</i>	554	Mercurialis <i>Hieronym.</i>	9
- - <i>Harbertus et filius Harbert.</i>	557	Merovingica scriptura.	157
Manni <i>Dominico Maria.</i>	24	Mezger <i>Ioseph.</i>	73
Maurique <i>Angelus.</i>	72	Mezzardi <i>F. Bernh.</i>	71
Mausi <i>Iob. Domenic.</i>	68	Michaëlis <i>Aug. Benedict.</i>	56
Manumissio ciuium in Saarstaede.	505	S. Michaëlis monast. Bamberger sis documenta.	74
Maranta <i>Scipio.</i>	14	Miraëus <i>Aubertus.</i>	59. 112. 114
Marculphus.	23	Modesta abbatissa monast. Horreenfis.	239sq.
Marca <i>Petrus de.</i>	124	S. Modoaldus.	ib.
Margarinus <i>Cornel.</i>	118	Moguntinus archiep. Archicancellarius per Germaniam.	343
<i>Baring. Clav. Dipl.</i>		Molina <i>Ludovic.</i>	125
		Molinetus <i>Claudius.</i>	XLX. 10. 172
		Mollerus <i>Dan. Guil.</i>	22
		Monachi olim secul. tractare prohibiti.	365
		I. 1 1 1	Mona-

I N D E X

Monachi ceu falforum dipl. artifices accu- santur. 301. 325. 378	N.	Nannestad <i>Frid.</i>	127
Monachorum veterum latinitas. XLIV		Nantildis vxor Dagoberti R. Franc.	231
Monasterium Wuluynghusen. 515		Nauclerus <i>Iob.</i>	36
Monasterii B. V. Mariae in Franconia No- titia. 74		Naudaeus <i>Gabriel.</i>	6
- - S. Georgii Franckenhusae Historia. 91		de Negheborne <i>Gherd et eiu. fil. Aschwyn.</i>	568
Monogrammata quid sint? XL. 21. 327		Nemitz <i>I. C.</i>	L
- - Carolus Caluus primus nummis im- pressit. 198		Nettelbladt <i>Christian.</i>	128
- - Regum Francic. et Impp veterum. XLI. 267		Neueu <i>F. M.</i>	53
- - Quando eis uti desierint. 275. 333		Neumann <i>Iob. Georg.</i>	IX
- - nulla inueniuntur si bulla diplomati fuerit appensa. 334		Neurod <i>Seuerin Theodor.</i>	58
- - Occurrunt in nummis vetustiss. Grae- cis. XLII. de monogrammate Christi. XLI. 22. 188		Neustria pro Normannia.	314
Monsignani <i>Elias.</i>	72	Nicolai <i>Iob.</i> erroris arguitur.	21
Du Mont <i>Iohannes.</i>	58	Nieder Sächsische Vrkunden.	67
Montacutius <i>Richard.</i>	70	Nienouere castrum.	496
Montelius <i>Iohan.</i>	75	Noltenius <i>Rud. Aug.</i>	109. 129. 137
Montfaucon <i>Bernard.</i>	XLIII. 7. 116	Norimbergensis histor. diplomatica.	110
Morhoffius <i>I. D.</i>	XI	Norifius <i>Henric.</i>	225
Morus <i>Thomas.</i>	113	Nostradamus <i>Cesar.</i>	122
Mosander <i>F. Iacob.</i>	69	Notarii apud Francos.	201
Moser <i>Iob. Iacob.</i>	20. 47. 66. 81. 104. 107. 109. 112. 137. 142	- - vnde dicti? XXXIX. 197	
Motchmann <i>Iustus Christoph.</i>	40	Notarii quibus solemnitatibus creentur.	217
Mühlius <i>Henric.</i>	102. 127	- - Infames an possint Notarii fieri? 215	
Müldener <i>Iob. Frid.</i>	91	Notarii saepissime olim erant clerici. 205. 216	
Müller <i>Iob. Ioach.</i>	80	Notariorum diuersa genera.	211
Muller <i>Philipp.</i>	137	- - Instrumenta num in pergameno scri- benda? 225	
Mulzius <i>Iac. Bernard.</i>	54	Notarius de iis que sensu percipiuntur, non quae intellectu rogandus. 224	
Münchbergius <i>Frid. Carol.</i>	127	A Notariatu exclusi homines proprii et serui. 215. sq.	
de Münchaufen <i>Dideric.</i>	553	Notariale signum sub Impp. et Regum Franc. diplomatibus. 265	
- - <i>Balthasar D. et Heyneke.</i>	594	Notae quid? 197	
- - <i>Ludolfus.</i>	595	Notae Graecorum. 12	
- - <i>Stadius.</i>	596	Notae Tironis. 11	
Munsterus <i>Sebastian.</i>	38	Nunninghius <i>Iodoc. Herman.</i>	28
Munter <i>Th. Ludou.</i>	XLIII.	O.	
Muratorius <i>Ludou. Anton.</i>	15. 23. 92. 116. 117. 118. 121	Obrecht <i>Vlricus.</i>	36. 41. 105. 137
Musa <i>Anton.</i>	7	Obstagii ius.	615
Mussatus <i>Iacob.</i>	79	Oda Ludolfi, ducis Sax. coniux.	77
de Mynstede <i>Conradus.</i>	520	Odelricus Ep. Halberstad.	21
		Oelrich <i>Iob. Carl. Conrad.</i>	137
		Oetter <i>Sam. Wilh.</i>	67. 108
		Offa orientalium Saxonum rex.	321
			Ohlen-

I N D E X.

Ohlenschlaeger <i>Iob. Dan.</i>	58. 81	Palatinorum Saxon. historia.	90
Olden-Barneuelte <i>Iohannes.</i>	113	Palatium regum Franc. olim Treuiris fuit.	238
Olearius <i>M. Iob. Gottlieb.</i>	XXXVIII	Palatinus <i>Iob. Baptist.</i>	156. 171
Constantin. Olorinus i. e. Noltenius.	77.	Pancirollus <i>Guido.</i>	201
	109	Pandectae Florentinae.	177
Orlendus.	120	Pantoppidanus <i>Erich.</i>	126
Otfridus monachus.	152. 184. 328.	Papebrochius <i>Daniel.</i> XXXIX. 3. 13. 32. 69.	70. 228. 400
Ottenburgense coenobium et de eius adnotatio.	37	von Papendreht <i>Cornel. Paul.</i>	115
Ottonis M. quaedam diplomata abbat. Quedlinburgensi data.	XIV. sq.	de Papestorp. <i>Henric.</i>	487
Eiusd. dipl. foundationis monasterii cuiusdam in Angria	81	Papiae Vocabularium.	190
Eiusd. dipl. foundationis Bergensis coenobii.	44	Papyrus.	9. 170. 337
Eiusd. diploma Agelulfo abbati Hersfeld. datum.	51	de Parthenav.	128
Eiusd. dipl. monasterio S. Maximini datum.	263	Paschalis II. Bulla.	162
Eiusd. sigillum.	336	Paschius <i>Georg.</i>	XLV
Ottonis I. II. et III. diplomata monasteriis Stabulensi et Malmundariensi data suspecta.	46	Paul. Pater.	VI
Ottonis III. diploma monasterio Gandersheimensi datum.	47	S. Patricius.	323
Ottonis IV. dipl. Stadensibus datum.	101	Paulini <i>Christ. Franc.</i>	37. 63
Ottonum inpp. monogrammata in diplomatis.	270	Paulus patriarcha Aquilei.	72
Otto, fil. Adelberti, Marchio Brandenb.	XXVII.	Pax domus infracta quomodo puniatur?	478
- - Marchio Misnensis.	194	du Paz <i>Augustin.</i>	123
- - Comes, frater Couradi I. imp.	383. 386	Peckenstein <i>Laurent.</i>	42
- - Episcop. Mindensis.	557	Perard <i>Etieme.</i>	59. 122
Ottonis Nordheimensis diplomata.	67	Perez <i>Iosephus.</i>	13
Otto <i>Marcus.</i>	54	Pergameni antiquitas.	170
- - <i>Euerhard.</i>	129	Petri <i>Siffridus.</i>	XXX. 33
L'Oysel <i>Anton.</i>	314	Petrus Arborensis archiepiscop.	480
		Petrus <i>Francisc.</i>	103
		Pezius <i>Hieron.</i>	82
		- - <i>Bernard.</i>	61
		Pfanner <i>Tobias.</i>	44
		Pfessinger <i>Iob. Frider.</i> 31. 95. 138. 142	
		De eius Histor. Brunsvic. iudicium.	95
		Peucerus <i>Caspar.</i>	113
		Iren. Philaletes.	126
		Philippus IV. R. Galliae monasterio Horensi vetus diploma renouat. 279. sq. 283	
		Philippicus, dux Metensis, fictitius.	297
		Picturae veterum codicum.	171
		Pinius <i>Iohannes.</i>	69
		Pipini R. Franc. diploma pro Epternacensi monasterio.	277. 287
		Eiusd. regni initium.	289. sq.
		Pipinus Imperator in quodam sigillo ductus.	258
			LI 11 2
			Pipi-

Pipinus I. dictus a Landis, dux Brabant.	296		
Pipinus Heristallius Maior Domus.	252.	Quad <i>Mich. Frid.</i>	80
	285	Quandt <i>Ioh. Iacob.</i>	12
Nunquam se regem dixit.	295	de Quernbecke <i>Conradus.</i>	485
Pius II. P. M. codicem Msc. Bibliorum		Quetif <i>Iohannes.</i>	72
contemplatur.	158		
Pistorius <i>Wilb. Frid.</i>	138. 186	R.	
Pithoeus <i>Petrus.</i>	138. 315	Rabanus.	160. 366
Plectrudis, vxor Pipini Heristallii.	295	Rabe <i>Ioh. Iacob.</i>	25
Non dicta Brunihelda.	296	Rabelais.	187
Plesken <i>Petrus.</i>	100	Radou <i>Georgius.</i>	53
de Plesse <i>Godschalc.</i>	536. 560	Raguet <i>Ludouic.</i>	14. 399
- - <i>Didericus.</i>	602	Rango <i>Martin.</i>	88
de Plonnies <i>Ioach. Georg.</i>	133. 138	Ranulphus Tungrensis.	189
von Pogarell <i>Ioh. Casp.</i>	89	Rafler <i>Maximilian.</i>	35
Pomerania diplomatica Rangonis.	88	Rauenau <i>Iacques.</i>	8
Pontani <i>Io. Isaaci</i> iudicium de Suffrid. Pe-		Raynaldus <i>Oderic.</i>	70
tri.	XXX	Raynfridi Ducis Brunswic. historia.	XXXIII
Pontificum Rom. stilus varius vsque ad		von Reden <i>Wulbrand</i> Lehenbrief.	534
Leonem IX.	303	- - <i>Diderich.</i>	559
Potker <i>Ioh. Meno.</i>	101	von Redern <i>Nic. Sigism.</i>	90
Praecepta regum quid eis significetur.	327	Referendarii officium ap. Francos.	201
Praescriptio immemorialis non subvertitur		- - apud Romanos.	202
per documenta antiq. contraria.	446	Reginonis Prumiensis chronologia.	285
Preussische Sammlung von Vrkunden.	67	Eius corpus in coenobio S. Maximini	
Primicerius idem qui Protonotarius.	201	Treuiris reperimentum.	286
Eius officium.	ib.	Chronicon istius autographum Prumiae	
Probus Grammaticus.	181	adseruari dicitur.	ib.
Primicerii Notariorum in aula Pontif. Ro-		Regum Franc. filii vituis interdum patribus	
man.	209	reges dicti.	550
Protocolla Notariorum.	224	Rehtmeier <i>Philip. Iul.</i>	94
Protonotarii Apostolici.	210	de eius chronica Brunswic. iudicium.	ib.
Protonotariorum in Camera imp. offi-		Reichersbergensis monasterii Chronicon.	85
cium.	221	Reichenauiensis coenobii diploma.	36
Psalterium notis descriptum in Biblioth.		Reichius <i>Iacob.</i>	20
Guelpherbyt.	198	Reichs-Ritterschaft deren Freiheit verthei-	
Psalterium vetus impressum.	VII	diget.	109
Placido Puccinelli.	117	Reigeri additiones ad Mynsingerum.	225
Pufendorff <i>Samuel.</i>	127	Reimmann <i>Ioh. Frid.</i>	XLVII. 144
- - <i>Frid. Esaias.</i>	138	Reinhard <i>Conrad. Frid.</i>	22
Puncta in subscriptionibus regum Lusitan.		- - <i>Ioh. Georg.</i>	138
quid significant?	XLI	della Rena <i>Cosm.</i>	117
Punctorum in Codd. Mss. aetas.	167. 174	Reuentlou <i>Detlen.</i>	127
Puteanus <i>Claudius.</i>	9	Reuius <i>Iacob.</i>	115
Paris a Puteo.	54	Reusch <i>Eberhard.</i>	22
		Reuter <i>Ioh. Frid. Conrad.</i>	103
			Rex

I N D E X.

Rex Romanorum, quo primum tempore hic titulus exortus?	352	Sagittarius <i>Caspar.</i>	35. 40. 42. 87. 89. 92. 94. 112
Reyher <i>Samuel.</i>	615	Salbach <i>Christian.</i>	10
de Reynstede <i>Hermannus.</i>	487	von Salder <i>Hans.</i>	493
Riccus <i>Christ. Gottl.</i>	138	- - <i>Syvert.</i>	375
Richelius Cardinalis.	6	Salmastius <i>Claudius.</i>	6. 10. 24. 161
Richter <i>Ioh. Godofred.</i>	53	Saltzmann <i>Balthaf. Frider.</i>	8
Richulfus archiep. Moguntin.	244	Sammarthanus <i>Dionysf.</i>	124
Ricolfus archicapell. Dagoberti I.	244	Sander <i>Anton.</i>	112
Num archiep. Colonienfis fuerit?	ib.	Sanderfon <i>Robert.</i>	59. 125
de Ringiltherod <i>Hellewicus.</i>	196	Saffi <i>Ioseph. Anton.</i>	119
de Rintelen <i>Iohann.</i>	556	Sate Brief.	422
Ritter <i>Ioh. Daniel.</i>	79	Saxoniae nomen Angliae datur.	321
Riuetus <i>Andr.</i>	XLI	Saxonica lingua eadem quae Anglicana. ib.	
Robertus II. et III. reges Scotiae	373	Scaliger <i>Ioseph.</i>	6
de Robles <i>Ioh. Calderon.</i>	125	Eius de tabulariis veteribus iudicium.	325
S. Rodolfus monachus.	XLVI	Schadaeus <i>Laurent.</i>	IV
Roderique <i>Ignatius</i>	46	Schamelius <i>Ioh. Mart.</i>	91
Roeling <i>M. Theodor.</i>	30	Schannat <i>Ioh. Frider.</i>	II. 45. 62. 75. 187
von Rhoeden <i>Ioh. Afcanius.</i>	186	Scharffius <i>David.</i>	X. XXXIX
Rokerus archiep. Magdeb.	194	Schaten <i>Nicol.</i>	31. 93. 139
Romana scriptura.	156. 158	Schaumburg <i>Ioh. Godofr.</i>	57
Rosierius <i>Francife.</i>	XXIX. 309	Scheidius <i>Christ. Ludouic.</i>	VI. 31. 93. 139
Rotuli veterum membranacei.	170	Schelhorn.	73
Rotulus testium an possit a Notario confici.	218. sq.	Scheller <i>Iohann.</i>	22
Le Roy de Brouchem <i>Iacob.</i>	115	Schenke <i>Afchwin.</i>	503
Rollmann <i>Andr. Elias.</i>	79	Scheuchzer <i>Ioh. Iacob.</i>	XXXII. 11
van Roteleuen <i>Cord.</i>	575	Schickfusius <i>Iacob.</i>	88
Roth <i>Georg.</i>	101. 186	Schilling <i>Christian.</i>	68
von Rottinghe <i>Dideric.</i>	517. 524	Schilter <i>Iohann.</i>	139
de Rottorpe <i>Hermann.</i>	545	Schirense Chronicon.	85
Ruddimannus <i>Thomas.</i>	126. 369	Schlaeger <i>Iul. Carol.</i>	XLIII
Rudloff <i>Ernest August.</i>	102	Schlegel <i>Christian.</i>	91
Rudolph <i>Frid.</i>	89	<i>Schlachte: togehören de nit formula.</i>	560
Rudolphus I. Imp. linguam German. in diplomatibus primus adhibuisse fertur.	328	von Schlichtenhorst <i>Arend.</i>	114
Ruinartus <i>Theod.</i>	4. 13. 71	Schlichter <i>Christ. Ludouic.</i>	XLI
Runica scriptura.	157	Schloepken <i>Christian.</i> , notatur.	XXI. 94
Eius antiquitas.	157. 160	Schmauß <i>Ioh. Iacob.</i>	139
Rymer <i>Thomas.</i>	59. 125. 372	Schmerfahl <i>Elias Frid.</i>	126
S.		Schmidt <i>Nicol.</i>	LI. 172
Saarstede olim Tzerstede oppidum.	505	Schmid <i>Ioh. Andr.</i>	24. 96
Sabaudica domus non est originis Saxon.	XIII	Schminckius <i>Ioh. Herm.</i>	51. 103
		Schminck <i>Frid. Christoph.</i>	103
		Schneider <i>Daniel.</i>	107
		A Schoenberg <i>Mart. Magerus.</i>	37
		L I I I 3	Schoe-

I N D E X.

Schoepfius <i>Carol. Frider.</i>	74	Sotwel.	73
Schoepflin <i>Iob. Daniel.</i>	105	Spanhemius <i>Ezech.</i>	XLII
de Scholis episcopat. <i>Osnabrugens.</i>	27	Ab Electore Palat. Romam missus.	5
Schoppius <i>Leopold. Alb.</i>	140	Einfd. de Salmasio iudicium.	6
Schotanus <i>Christi.</i>	105	Spiegelius <i>Iacob.</i>	333
Schöttgen <i>Christian.</i>	19. 64. 90	Sponius.	112
Schott <i>Iob. Carol.</i>	192	Stadenii <i>Dieter.</i> versio Latina Otfridi.	191
Schröder <i>Dieter.</i>	102	Stangefol <i>Herm.</i>	31
Schrodt <i>Iob. Henr.</i>	97	Staphorst <i>Nicol.</i>	XXXIII. 109
Schuback <i>Iacob.</i>	109. 140	Steinruckius <i>Henr. Philip.</i>	99
Schulenburg <i>Matth.</i>	108	Stemler <i>Chr. Goth.</i>	91
Schultz <i>G. P.</i>	128	von Steinmen <i>Herbert.</i>	535
Schumann <i>M. Henr. Godofr.</i>	114	von Stempne <i>Iob. et Henric. fratres.</i>	517
Schwartz <i>Iob. Conrad.</i>	10	Stempel <i>Frid. Hannibal.</i>	IV
Schwartzius <i>Alb. Georg.</i>	127	von Stenberch <i>Henric.</i>	493
Schwarzius <i>Christ. Gottlieb.</i>	XLV. 77. 106	- - <i>Hildemer.</i>	513
Scioppius <i>Caspar.</i>	162	- - <i>Borchard et Conrad.</i>	614
Scoth pensionis genus.	478	Stendaliense argentum.	489. 491
Scripturarum genera diuersa.	XXXIV. 155	Stengelius <i>Georg.</i>	72
Scriptura minuta quando coeperit?	159	Stephani III. bulla in monasterio San Dionysiano fictitia.	319
Scriptura veterum in corticibus.	319	Stephanus Tornacensis.	XXX
Seiz <i>Nicol. Anton.</i>	74	Stephani typographi <i>Robert. et Henric.</i>	VIII
Gustau Selenus i. e. Augustus Dux Brunsv.	XI	Thuani de eis iudicium.	ibid.
Senckenberg <i>Henr. Christian.</i>	58. 64. 99. 103. 121. 140	Steuens <i>Iohann.</i>	126
Seuerinus de Clamoribus	9	Steyerer <i>Anton.</i>	82
Seyfried.	142	Strauchius <i>Aegid.</i>	25
Seyler <i>Georg. Daniel.</i>	128	Strauchius <i>Iohannes.</i>	41
Sifridus Wirzeburg. episc.	XXVII	Strodtmann <i>Iob. Christ.</i>	30
Sigebertus, rex Austrasiae.	293	Strube <i>David. Georg.</i>	140
Sigilla regum Merouingicorum qualia?	334	Strunzius <i>M. Frid.</i>	22
Aliorum Imperatorum.	349	Strunius <i>Burch. Gottbelf.</i>	5. 7. 15. 168
Sigilla genuina falsis diplom. interdum appensa.	406	Stuckius <i>Ioann.</i>	140
Sigla quid?	X. 21. 197	Subscriptiones diplomatum variae.	204. 341
Sigonius <i>Carolus.</i>	121	Suicerus <i>Iob. Casp.</i>	XLI
S. Siluestri Papae Priuilegium eccles. Treuirensi datum	277	Sulger <i>Arsenius.</i>	34. 78. 103
Siri <i>Victor.</i>	116	Surius <i>Laurent.</i>	69
Sirmondus.	70	de Swanebeke <i>Godelinus.</i>	487
Smyrnensium et Magnesium foedus columnae marmoreae incisum.	V	Symbola quorundam eruditorum.	7
Soldani <i>Fidele</i>	119	Synodus Ratisbonensis sub Carolomanno.	249
Sollerius <i>Iob. Baptist.</i>	4. 69	- - Sueffionensis sub Childerico.	ibid.
Sommer <i>Frid. Wilb.</i>	88	T.	
Sorber <i>Iob. Iacob.</i>	140	Tabelliones seu Tabularii qui dicti?	200
		de Tabulariis et archiuis auctores.	53
			Ta-

I N D E X.

Tabulae Eugubinae.	161	Tschudius <i>Acgid.</i>	112
Talentum medii aevi.	477	Turckius <i>Henricus.</i>	31. 253
Talionis ius in laesione corporis ab altero facta.	477	V.	
Tatiani Harmonia IV. Euangeliorum.	184	de Vaddere <i>J. B.</i>	297
Taylor <i>Iohan.</i>	125	Vadianus <i>Ioachim.</i>	327
Tentzelius <i>Wilh. Ernst.</i> 18. 35. 37. 42. 89.	106	Vadiare i. e. poenae nomine soluere.	477
Terpiger <i>Petrus.</i>	102	Valesius <i>Hadrian.</i>	42. 162
Teschenmacher <i>Werner.</i>	86	Varro emendatus.	161
Testamentum Iulii Caesaris.	159. 174	Vdalricus Babenbergensis.	62
Testes in diplomatum subscriptionibus.	346	Veldenar <i>Iohan.</i>	191
Thebaldus Maior Domus.	295	de Velthem <i>Godofred.</i>	555
Thebesius <i>Georgius.</i>	89. 141	- - <i>Corde, Henric. Leui et Ludolph.</i>	597
Theodoricus R. Franc. a Pipino Heristal-lio vincitur.	295	de Velthen <i>Ludolf.</i>	575
Theodoricus Lusitanicus Marchio.	194	Verderius.	184
Theudisca scriptura.	157	Verdensis episcopatus a Carolo M. fundatus.	278
Theuerdanck liber.	XXXIII	Eius foundationis diploma oppugnatur.	347
Thitmarus abbas S. Petri in Erphordia.	196	Veridicus Belgicus, de eius libro iudicium.	296
de Rapin Thoyras.	60	Luc. Veronensis.	86
Tholomeus Sardinensis episc.	480	Vghelli <i>Ferdin.</i>	115
Thuanus <i>Iac. August.</i>	122	de Vicariatu Electoris Palatini.	85
Eius de Stephanis typograph. iudicium.	VIII	de la Vigne <i>Andre.</i>	124
Thulemarus <i>Henr. Guntb.</i> 21. 24.	141	Vignierius <i>Hieron.</i>	82
Thuringia sacra Anon.	91	Vignoles <i>Alphonfus.</i>	17
Tilesius <i>Balthaf.</i>	22	S. Vindicianus ep. Atrebatensis.	302. 305
Tironis Notae scribendi. X. 160. 174. 199		de Visch <i>Carol.</i>	71
Tironianum alphabetum.	11	Vlphilas Gothorum ep. XXXVII. 157. 176	
Tituli librorum veterum minio scripti.	170	Vlricus Comes de Regenstein.	485 sq.
Tituli Regum Franc. et Imp. in diplomatibus.	337 sq.	Vlrich <i>Philipp. Adam.</i>	45
Titulo: <i>Semper Augustus</i> , quando Imp. Germ. vti coeperint?	339	Vlzen, huius vrbis controuersia cum Camera Elect. Honnouer.	418
Tolnerus <i>Carol. Ludouic.</i>	85	Vlgnade <i>Ioach. Christoph.</i>	101
Toppeltinus <i>Laurent.</i>	83	Vogt <i>Iob.</i>	73. 101
Treuirensis eccl. priuilegium respectu diplomatarii sui.	397	Volusianus ep. Treuirensis.	277
Treuirensis Archiepiscopus Archicancellarius est per regnum Arelatense.	344	Vossius <i>Isaacus.</i>	XXXVII
Treuirensia diplomata.	27	Vredius <i>Oliuarius.</i>	23. 114
Treuer <i>G. Samuel.</i>	16. 108. 129	von Vrede <i>Lyppold et Beseke fratres.</i>	507
Tribuni Notariorum in aula CPolit.	201	Vrsatus <i>Seruat.</i>	XXXIII
SS. Trinitatis quando in diplomatibus mentio fiat?	247 sqq.	S. Vrsmarus abbas Laubiensis coenobii.	297
Trithemius <i>Iohann.</i>	VII. XI. 39	Vulcanius <i>Bonauent.</i>	XLIX. 176
		Uxor Salmassii imperiosa.	6
		W.	
		Wachter <i>Iob. Georg.</i>	XXXVIII. 10. 192
		Waddingus <i>Lucas.</i>	72
		Wagenereck <i>Henricus.</i>	35
		Wagen-	

I N D E X.

Wagenfeil <i>Ioh. Christoph.</i>	22. 110	Wilthemius <i>Alexander.</i>	18. 242. 276. 317
Wahl <i>I. F.</i>	141	Wiltzburgerensis monasterii antiquitates.	78
Wahrton <i>Henric.</i>	125	Willerami paraphrasis Theodisca Cantici	183
Walchius <i>Christ. Wilb. Franc.</i>	49. 79	Cant.	183
Waldschmidt, <i>Ioh. Wilb.</i>	21. 24. 45. 56. 106.	Wilhelmus episcop. Mindensis.	553
	141. 391	Willebrief i. e. litterae concessionis.	559. 573
Walefrothe monasterium.	556	Wilhelmus Marchio Misnensis.	578
Walser <i>Gabriel.</i>	112	Wilhelmus Dux Brunsvic.	581
Walther <i>Ioh. Ludolph.</i>	XXXV. XXXVIII. 10.	Winckelmannus <i>Ioh. Iust.</i>	30
	187	Wilduogel <i>Christian.</i>	XLI
Walther <i>Ant. Balth.</i>	187. 89	von Wintheim <i>Hans.</i>	529
Walterus abbas S. Sepulchri Camer.	305	- - <i>Didericus.</i>	534
Weber <i>Immanuel.</i>	20	- - <i>Dider. Doctor, Hans, Henric. Bernd.</i>	557
Weck <i>Anton.</i>	89	<i>et Cord.</i>	557
Wegelinus <i>Ioh. Reinh.</i>	35	Wippel <i>Ioh. Jacob.</i>	107
Weichbild i. e. iurisdictio.	591	Wittenius.	123
Weidler <i>Ioh. Frid.</i>	25	Wolfius <i>Ioh. Christ.</i>	XLIV
Weigenmeier <i>Georg.</i>	XLIV	Wolfrannus abbas Prumiensis.	286
Weincke <i>Iohan.</i>	78	Woltereck <i>Christoph.</i>	137
de Weingarten <i>Ioh. Iacob.</i>	84	Wormius <i>Olaus.</i>	157
Weixer <i>Melchior.</i>	78	Wormius <i>Christian.</i>	XXXVII
Wenceslai Imp. diplomata.	350	de Wranekinslein <i>Genehardus.</i>	195
Quare non aestimentur?	ibid.	Wulbrand episcopus Mindensis.	533
Wenckerus <i>Iacob.</i>	53. 54. 106. 141	Wulhyngulien monasterium.	515
Wenig <i>Georg. Henric.</i>	111	Wulfoaldus Comes.	162
Werboezius.	83	Württembergica diplomata.	33
Wernerus episcopus Argentoratens.	36	Y.	
Westphal <i>Ern. Ioach.</i>	101. 141	de Ydzendorpe <i>Henricus.</i>	519
Wheloccus <i>Abrab.</i>	161. 183	- - <i>Hermann. et Marquard. fratres.</i>	ibid.
Wiboldus abbas Corbeiensis.	XXVI	<i>et sq.</i>	
Wicmannus archiep. Magdeburg.	186	de Ylfeneborch <i>Bertram.</i>	491
Eius diploma monasterio in monte Se-		Z.	
reno datum.	193	Zachariae papae bulla in archiuo San Dio-	
Wideburg <i>Frider.</i>	91	nyfiano supposititia.	319
Wieger <i>Frider.</i>	54	Zaluski <i>Andr. Chrysof.</i>	128
S. Wiho primus episc. Osnabrugensis.	28	Zeltner <i>Gustav. Georg.</i>	22
Wilde <i>Iacob.</i>	128	Apostolo Zeni.	121
Wilhelmi Sen. Ducis Brunsvic. litterae in-		Ziegebauer <i>Magnoaldus</i>	78
uest.	521	Zieglerus <i>Caspar.</i>	XXXVIII
Wilhelmi et Henrici Duc. Brunsvic. foe-		Zillesius <i>Nic.</i>	27
dus cum quibusdam nobilibus.	523	Zinck <i>Ioh. Iacob.</i>	107. 133
Wilisch <i>M. Chr. Gotthilf.</i>	90. 143	Zylleusius <i>Nicolaus.</i>	239. 326
Willebrand <i>Ioh. Petr.</i>	109		

Prime

